

8/7906

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT,

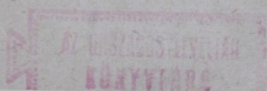
A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1888-diki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST, 1888.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONÁ.

M. N. MUZEUM

Levél-tári Osztálya

Cs. Sándor Imre

gyűjteménye

1934. év 40. szám.

TARTALOM.

	Lap.
Brodaries István élete és működése. I., II. közl. Irta: <i>Szekely Samu</i>	1 225
Frank András naplójegyzetei 1657—1661. Közli: <i>Szilágyi Sándor</i>	35
A zónuki grófságról XIV., XV. közl. <i>Torma Józseftől</i>	64 301
A gróf Tholdalaghyak radnótfái levéltárából. Közli: <i>Szabó Károly</i>	80
Herczeg Rákóczy Zsigmond levelezése. III., IV. közl. <i>Szilágyi Sándortól</i>	104 285
A Császár-féle felső-magyarországi 1631—32-ik évi pórlázadás okmánytára. II. közl. Közli: <i>Reizner János</i>	120
Károly Gusztáv baden-durlachi örgróf jelentései az 1685—6-iki táborozásról. Befej. közl. <i>Götz württembergi kapitánytól</i>	140
Sobieski és Teleki levelezése (1684—1686.) III., IV. közlés <i>Szádeczky Lajostól</i>	160 334
Az Esterházyak családi naplója	209
Egy főbenjáró per a XVI. században. <i>Szabó Károlytól</i>	263
Régi gúnyversek. I. Prépostváry Zsigmond. Közli: <i>Pettő Béla</i>	270
» » II. Apafi udvara. Közli: <i>Komáromy Andor</i>	273
Gróf Batthyány József köpcsényi levéltárából. I., II. közl. Közli: <i>Szilágyi Sándor</i>	401 609
Adalékok Beniczky Péter életéhez. Közli: <i>Komáromy András</i>	434
Regesták a m. tud. Akadémia levéltárában létező s Olaszországban másolt magyar történelmi vonatkozású oklevelekről. I. közl. Közli: <i>Óváry Lipót</i>	450
Thököly Imre és a francia diplomácia. VII., VIII. közl. Közli: <i>Gergely Samu</i>	471 707
Basire védírata. Válasz az »Innocentia Traussylvaniae« című röpiratra. Irta <i>Basire Isák</i> . I., II. közl. Közli: <i>Kropf Lajos</i>	509 667
Bethlen Gábor házassága Brandenburgi Katalinnal. Közli: <i>Szabó Gyula</i>	640
Hivatalos jelentés Belgrád 1690-iki elvesztéséről. Közli: <i>Bubics Zs.</i>	743

MÜVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

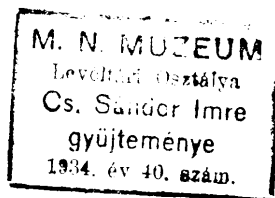
Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete. I., II., III. közl. Közli: <i>Schönherr Gyula</i>	176 369 580
Limitációk 1706-ból. Közli: <i>Demkő Kálmán</i>	187

	Lap.
János király kincseinek s ruháinak összeírása. Közli: <i>Kemény L.</i>	566
Pani Török Balázs végrendelete 1604-ből. Közli: <i>Komáromy András</i>	571
A Kendy-féle összeesküvés. Közli: <i>Pettkó Béla</i>	754
Műveltség-történeti adalékok a Rákóczi-korból. Közli: <i>Thaly Kálmán</i>	789

VEGYES KÖZLÉSEK.

Az Olmützben tanult magyarok 1590—1664. Közli: <i>Hellebrandt Árpád</i>	196
Bethlen Gábor két levele. Közli: <i>Koncz József</i>	383
A Telekiek maros-vásárhelyi levéltárából. Közli: <i>Koncz József</i>	385
Eger 1552-iki ostromához. Közli: <i>Barabás Samu</i>	388
Egy árpádkori oklevél. Közli: <i>Schrauff Károly</i>	592
Két oklevél a Sombory-család levéltárából. Közli: gr. <i>Lázár Miklós</i>	593
Kassa városa levéltárából. (Magyar följegyzések 1517. körül; továbbá Tinódy Sebestyén életéhez.) Közlik: <i>Sz. S. és Kemény Lajos</i>	598
Bethlen Gábor biztosító és adománylevele a lippai vitézeknek. Közli: <i>Makkay Domokos</i>	600
Pár adat a tatár rabok történetéhez. Közli: <i>Barabás Domokos</i>	603
Zrin-újvár építése okai. Közli: <i>Kanyaró Ferencz</i>	605
A pártváltogatások történetéhez a XVI. sz.-ban	798
Szondi György életéhez	798
Két adat Buda 1531-iki (!) ostromához	799
Bethlen Gábor életéhez. Közli: <i>Szilágyi Sándor</i>	801
Sándor Gáspár kapitálya két levele. Közli: <i>Soltész Árpád</i>	807

8/7906

BRODARICS ISTVÁN ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Brodarics István a magyar egyház és történelem azon alakja, ki *kortársai* tiszteletét és elismerését a legnagyobb mértékben bírta, s kit oly jeles tudósok, mint Ursinus Velius és a sziléziai Logus György magasztaló versekkel tiszteltek meg; ¹⁾ az *utókor* figyelmét és méltatását egészen kikerülte; pedig alig van a mohácsi vész körüli hazai történelmünknek szereplője, kire büszkébb önérzettel tekinthetnénk vissza, mint Brodarics Istvánra.

Nem ugyan azért, mintha tehetségre és tetterőre nézve kortársait messze túlszárnyalta volna, hanem inkább ép- és nemes jelleme miatt melyet sem az idő mostohaasága megbénítani, sem korának sötétsége elhomályosítani nem tudott.

Annál feltűnőbb, hogy e kiváló jellem, országos kancellár, magas főpap, jeles író és hírneves szónok életfolyása mindaddig oly csekély figyelemben részesült. ²⁾

Oka nem annyira a kútfők hézagos közzétételében, mint inkább kora sokoldalú és szétágazó küzdelmeiben keresendő, melynek következtében az ő munkássága is inkább szétfoly és nem mutatkozik elég tömör alakban.

Ifjuságának történetét, ámbár újabb időben korára vonatkozó sok kútfő látott napvilágot, mély homály borítja. Ő maga csak ritkán tér ki magán viszonyaira, legfeljebb, ha betegsége a panasz hangjait csalja ajkára, vagy adja tollára, — és ekkor sem szenvedései miatt, hanem csak azért, hogy akadályozva van hazája érdekében és annak javáért közreműködni; más tekintetben — magán viszonyait illetőleg — oly némák a közügyek terén oly éke-

¹⁾ Uj Magyar Muzeum 1857. évf. 341. l.

²⁾ Budai Ferencz csak töredéket közöl róla; kevéssel többet a »Közhasznú Ismeretek Tára«; a »Magyar Lexicon«-ban már nevét sem találjuk; de mindezeknél feltűnőbb és egyttal legsajnosabb, hogy a Sz.-István. társulat »Egyetemes Encyclopediá«-ja is agyonhallgatja e kiváló főpapot és államférfit.

sen szóló ajkai, és a szépirályú Brodaricsnak tolla azonnal eltompul, mihelyt származásáról és magán viszonyairól kellene az utókort értesítenie.

Csak annyit tudunk, hogy a Szerémségben született¹⁾ és ezt ő maga is több ízben bizonyos önérzettel kiemeli, de nem tudjuk születése tulajdonképeni helyét, sem idejét. A mi az utóbbit illeti: következtetés útján születése évét körülbelül 1490. köré helyezhetjük, miután 1521-ben *már* mint pécsi prépostot, az 1539-iki évben pedig, melyben halála történt, mint munkaszerető és tevékeny embert tanuljuk ismerni.

Rokoni összeköttetéseit nem világosítják meg oklevelek, a miért is azt kell következtetnünk, hogy alacsony származású vala; azonkívül oly szerény embertől, mint Brodarics István volt, sem tehetjük fel, hogy elmulasztotta volna családi összeköttetéseit élete pályáján bemutatni és felhasználni.

Csak Mátyás nevű testvéréről, kiról a történelem is több adatot feljegyzett, emlékezik meg a leggyengédebb szeretet hangján. ²⁾ Ennek neje lőn Pogány Sára, kitől Klára nevű leánya született, ki viszont 1591-ben, mint Kis Serényi Gábor özvegye említettik. ³⁾

Ezen gyér adatok legfeljebb azt bizonyítják, hogy Brodarics fokunkénti emelkedése maga után vonta családjá színvonalának emelkedését is, mint azt a nevesebb magyar családokkal létesített családi összeköttetések eléggé tanúsítják.

Valamint nem ismerjük a csecsemő gyermekévi viszonyait, úgy a serdülő ifjút sem kísérhetjük végig tanulmányi pályáján. Pedig felette érdekes volna ismerni azon tanodákat, hol az ifjú Brodarics tanulmányait végezte.

Magasabb látóköre, classikai műveltsége és valóban főnkelt szelleme elvitázhatlan tanuságot tesznek a mellett, hogy külföldi egyetemet végzett. Fraknoi ugyan nem említi fel ide vonatkozó jeles monographiájában, ⁴⁾ de azért a fentebbiek nyomán biztos feltehetjük, hogy tanulmányai kibővítése végett megfordult a külföldön is, s minden valószínűség szerint a Jagellók alatt a magyarok részéről oly igen látogatott krakkói vagy pedig a nem kevésbbé híres római egyetemet látogatta. E mellett bizonyítana azon körülmény is, hogy az iskolázott és világlátott Brodaricsot mindjárt első fölléptekor Rómába küldik követségbe, és hogy ő egész életén át a lengyel udvarral és kiválóbb egyházfőkkel a legszorosabb

¹⁾ Acta Tomiciana VIII. 226. l. és Bonfin 1587-iki frankfurti kiadású Zsámboki függeléke 758. l.

²⁾ Pray, Epist. Procerum II. 18. l.

³⁾ Nagy Iván, Magyarország családai II. 238. l.

⁴⁾ Frankl. Hazai és külföldi iskoláztatás a XVI. században.

érintkezést tartotta fenn, a mi tán részben ifjúkori összeköttetéseire vezethető vissza.

Nyilvános szereplése, a mennyire adataink terjednek, történelmünk egy szomorú epizódjával veszi kezdetét.

Belgrád eleste, mely mint vészjtűslő útjelző állott amaz ösvényen, mely Magyarország önállóságának nagy temetőjéhez vezetett, szólítja először a nyilvános küzdőterre Brodarics Istvánt, a pécsi prépostot.

Belgrádnak török kézre jutása (1521. aug. 29.) az országot végre legalább látszólag felrázta aléltságából; míg egyrészt maga Lajos király október havában személyesen megfordult Mohácson és Pécsett, hogy a török elleni intézkedésekről személyes meggyőződést szerezzen, ¹⁾ az alatt a nemzet is nagy áldozatokra szánta el magát; ismervén azonban segedelemforrásainak hiányosságát, külföldi segítség után nézett és az intéző körök első sorban a pápa támogatását iparkodtak megnyerni.

E végből Brodarics Istvánt, kivel Lajos minden valószínűség szerint említett pécsi tartózkodása alatt ismerkedett meg, mint legalkalmasabb embert küldték Rómába, hogy a pápa erkölcsi és anyagi támogatását Magyarország részére megnyerje. A pécsi prépostnak Rómába való érkeztekor az ujonnan megválasztott római pápa VI. Adorján még útban vala, és így a magyar követ ez időközt arra használja, hogy római összeköttetéseit fejleszse és a bíbornoki collegiumot Magyarország részére megnyerje.

Ebbeli munkássága nem maradt eredmény nélkül, s midőn a Rómába érkezett új pápa éppen Belgrád elestének évforduló napján a bíbornoki collegium hódolatát először fogadta, szónokuk meggyőző szavakkal kérte a pápát, hogy figyelmét a kelet felől fenyegető veszélyre fordítsa és Magyarországnak a török ellenében hathatós segítséget nyújtson. ²⁾

A pápa válasza nagy reményeket támaszthatott Brodarics Istvánban, mert szeptember 1-én egész lelkesedéssel írja Lajos királynak:

»Isten kegyelméből olyan pápánk van, kinél jobbat felséged érdekei előmozdítására s hajlandóbbat nem kérhetett volna Istentől.« ³⁾

Ebbeli reményei csak fokozódhattak, midőn a pápa nyilvános audiencián fogadta és hazája szenvedéseit és veszedelmeit élénk színekkel ecsetelő előadását megindulva hallgatta. — Brodaricsnak szívből eredő és szívhez szóló szavainak hatása alatt írja Adorján pápa 1522. szept. 16-án V. Károlynak:

¹⁾ Acta Tomie. V. 401. l.

²⁾ Höfler 193. l.

³⁾ Fraknoi, Monum. Vatic. Bevezetés I. C.

»Ha felséged jelen van, bizton hiszszük, hogy nem tarthatta volna vissza könnyeit.«¹⁾

Brodarics szavai azonban az új pápát nemcsak könnyekre, hanem tettekre is indítják. Míg egyrészt bizottságot küld ki, mely a teendők iránt javaslatot dolgozzon ki, addig ő maga nemes szíve sugallatát követve, 100 ezer aranyat ajánlott fel hadi célokra a magyar királynak és hogy ez összeget előteremtse, adókat vetett ki az egyházi államban és ékszereket zálogosított el.²⁾

A haza érdekében kifejtett nagy munkássága mellett Brodarics barátjairól és jóltevőiről sem feledkezik meg; nevezetesen Zsigmond lengyel király részéről megbízott ügyekben a legnagyobb buzgalommal jár el.³⁾

Főleg a plocensi ecclesia ügye volt az, mely diplomatiái közvetítését igényelte, és melynek kapcsán 1523. január 1-én tudósítja Zsigmondot, hogy közvetítésének meg lesz az óhajtott eredménye. »Ha van valami — végzi bizalmas sorait — a miben felséged szolgálatára lehetek, azt ép oly örömet, mint pontosan meg fogom tenni, mint senki más; mert tudom, hogy ugyanakkor, midőn felségednek szolgálok, egyuttal legkegyelmesebb fejedelmemnek teszek szolgálatot.«⁴⁾

Brodaricsnak e szolgálatbeli készsége akkor sem lankad, felfogván azon nagy érzékenységet, mely nemcsak a két rokon uralkodót, hanem még nagyobb mértékben a két szomszédos államot egybefűzte, midőn váratlan akadályok gördülnek útjába és megnehezítik megbízatásának keresztülvitelét.

E szívós kitartása annál nagyobb elismerést érdemel, mert a diplomatiái iskolát csak most végző Brodarics, kinek szíve a legnagyobb idealismustól és legtisztább keresztény érzelmektől volt áthatva, még nem bírt elég élettapasztalattal, hogy római barátjainak és pártfogóinak minden szavát értékük szerint mérlegelte volna.

De az ügybuzgó férfúnak csakhamar a csalódás keserveit kellett tapasztalnia, s január 15-én már kevésbé biztató hangon értesíti Zsigmondot a felmerült akadályokról,⁵⁾ de azért nem riad

¹⁾ Gaxherdi, Correspondence de Charles V.

²⁾ Höfler 415. l.

³⁾ A lengyel király és a pécsi prépost közti bizalmasabb jellegű viszony azt látszik bizonyítani, hogy Brodarics a lengyel király udvarában már előzőleg megfordult, sőt tán közvetlen Rómába való utazása előtt is, minthogy a pápánál nemcsak érdekeit képviseli a lengyel királynak, hanem annak 3 rendbeli levelét is kézbesíti a pápának.

⁴⁾ Acta Tomiciana VI. 219. l.

⁵⁾ Acta Tom. VI. 225. l.

vissza és fáradozásainak legalább annyi eredménye van, hogy újra reményt táplál, a miért is január 21-én ismét szebbnél-szebb reményekkel kecsegteti Lengyelország királyát.¹⁾

A plocensi ügy azonban, bármily nagy is volt Brodarics buzgósága és tevékenysége, óhaja és akarata ellenére bonyolódott le, s noha még június 10-én is lehetőleg kedvező tudósítást küld Lengyelország királyának, deczember 15-én végtére ő is kénytelen beismerni, hogy újabb nehézségek felmerülése következtében a plocensi ügy Zsigmond érdekeivel ellentétesen intéztetett el.

A lengyel király érdekében kifejtett buzgósága eltörpül azonban azon fáradhatatlan és ernyedetlen szorgalom mellett, melylyel hazája és királya érdekeit szolgálta.

Fájdalom, az előbbinél nem több eredménnyel! »Igen sokat és gyakran vitatkoztak és határoztak — írja a többek közt — de eddig végleg mitsem foganatosítottak. Éjjel-nappal fáradozom a pénzek elküldésén, hogy azokat a király óhaja szerint expediálhassam; de tán végre most, annyi és oly különféle luza-vona után, ki fognak szolgálatni.«²⁾

Az idő haladtával Brodarics is mindinkább megismeri környezetét és ezen belül saját álláspontját; s minél tovább marad Rómában, annál inkább tágul látó- és ismeretköre, és minél tisztábban és mélyebben lát, annál inkább szétfoszlik a szeme előtt lebegő ködfátyolkép, annál inkább tünedeznek reményei.

Reményeinek alkonyán írja Zsigmondnak: »Éjjel-nappali munkámnak eredményeként nem látok egyebet, mint üres reményeket és ígéreteket, csak tényeket nem. Az ügyek eme kétségbeejtő helyzetében, akár a keresztény fejedelmek egyenletlensége, akár a szentszék szegénysége vagy lassúsága folytán, mi jobbat tanácsolhat felséged — a Mindenható Isten nevében — felséges öcscsének, minthogy mindent megkíséreljen, hogy a törökkel való fegyvernyugvás által országa üdvéről gondoskodjék.«³⁾

Ime, mily hamar megdőltek a Brodarics építette légvárak. Ő, ki azért keresi fel a curiát, hogy ott döntő segítséget eszközöljön ki a török ellen, még ugyanazon színhelyről a törökkel való szövetségre buzdítja Lengyel- és Magyarország királyait.

Mindamellettt ezután sem lankad s megismervén az akadályok természetét, újult erővel munkálkodik azok elhárításán.

Első sorban az európai fejedelmek egyenletlensége köti le figyelmét és tevékenységét s fáradozásának meg is lőn azon, bár kétes eredménye, hogy a pápa egy 3 bíbornokból álló bizottságot rendelt a kérdés újbóli tanulmányzására.

¹⁾ Acta Tom. VI. 226. l.

²⁾ Acta Tom. VI. 286. l.

³⁾ Acta Tom. VI. 286. l.

Habár Brodarics december 11-ki levelének tanúsága szerint ez intézkedéstől tényleges eredményt nem is várt, még is el volt határozva, hogy továbbra is kitart. »Bármilyen is történjék — írja Zsigmondnak — én részemről ezután sem fogok lankadni.«¹⁾

Ügylátszik azonban, hogy azon csekély remények, miket a bíbornoki bizottság munkásságához kötött, sem teljesültek, mert néhány nap múlva egész kétségbeesetten apostrophálja Zsigmondot:

»Et quid nunc?«

Ennyi csalódás, ily kellemetlen kiábrándulás végre Brodaricsot is lehangolja és lassanként a hazájába való visszatérés gondolatát érleli meg benne. Mily komoly alapja volt eme tervezetésnek s mennyire közel állt ebbeli szándéka megvalósításához, kitünik a pápának 1524. január 24-én kelt menleveléből, melyben az Adorján helyébe lépett új pápa VII. Kelemen a Rómából visszatérő félben levő Brodaricsot mindenkinek a legmelegebben ajánlja és mindenkitől elvárja, hogy ne csak a követ személye és annak királya iránti tekintetből, hanem ő szentsége iránti szolgálatkészségből Brodaricsnak, valamint szolgálainak és 4 lovának a hazautazásban és podgyásza továbbításában segédkezzenek.²⁾

Minden várakozás ellenére Brodarics Rómát ezuttal nem hagyta el.

Az adatok az 1524. év elejéről hézagosak ugyan, de annyi mégis megállapítható, hogy Rómát ezuttal nem hagyta el, miután Lajos király 1524. február 4-én, tehát 14 nappal később kelt levelében még azt írja a pápának a török-magyar viszonyokra vonatkozólag: »A mely ügyről a mi követünk Brodarics István bővebb felvilágosítással fog szolgálni az én nevemben, kit mint illik méltóztassék meghallgatni és szavának teljes hitelt adni.«³⁾ Másrészt Brodaricsnak máj. 5-iki leveléből pedig tudjuk, hogy Rómában van és fel nem tehetjük, hogy ezen rövid időközben hazájába ment és onnan vissza is tért volna.

Mik voltak ottmaradásának okai, nem tudjuk, csak sejt-hetjük, hogy az európai viszonyok némileg kedvezőbb alakot öltvén, a pápa továbbra is marasztalta, és hogy Brodarics szívesen kérte, királya viszont örömet megadta az engedélyt a továbbmaradásra; mindkettő mégis némi eredményt akarván felmutatni — könnyen feltehető.

E remény sugárzik vissza Zsigmondhoz intézett ez időbeli leveléből: »A pápánál voltam, — írja a többek közt — ki újra biztosított az iránt, hogy egész erejéből azon lesz, hogy Magyar-

¹⁾ Acta Tomie. VI. 346. l.

²⁾ Thenier, Vetera Monum. II. 631. l.

³⁾ Londoni okmánytár 47. l.; Theiner, Monum. II. 633. l.

országnak a török ellenében segílyt nyujtsón; a miért is egész odaadással a keresztény fejedelmek közt létesítendő békén és egyetértésen fog fáradozni.¹⁾

De mielőtt Brodarics politikai szereplését tovább vázolnók, vessünk egy pillanatot azon lépésekre, melyeket saját magánviszonyai érdekében tön. — E kitérésre előbb említett május 5-iki levele indít, a melyben a pécsi prépost aspiratiói, melyek az 1523-ik évi június 15-iki levelében csak elmosódva jelentkeznek — határozottabb alakot öltenek. E levelében ugyanis kéri Zsigmondot, hogy ha netán ő felsége szolgálai közt, elhalálozás folytán, üresedés állana be, a főpapi állások betöltésénél személye is tekintetbe vétessék. »Tudom — ugymond — hogy felséged irántani jóakarátának egyszeri kijelentése sokat lendítene ügyemen.«

Állásának megszilárdítására annál nagyobb szüksége volt, mert július elején már előbb jelzett visszautazása csakugyan ténynyé vált és missiójának eredménytelenségével szemben, ha továbbra is kívánta szolgálatait a magyar állam érdekében érvényesíteni, állását a hon határain belül nagyobb térfoglalás által okvetlen erősíteni kellett.

E végből a pápa támogatását is igénybe vette, ki nemcsak közvetlenül Lajos királynak irt a pécsi prépost érdekében, hanem Tomicky Péter lengyelországi alkanczellárnak és püspöknek is, hogy általa közvetve Zsigmondra, illetőleg Lajos királyra hasson.²⁾

A Tomickyhez intézett pápai levél a legmélyebb rokonszenv és leggyöngédebb atyai gondoskodás hangján volt írva és így ha Brodaricsnak nem is sikerült tulajdonképpeni feladatát kívánt sikerrel megoldani, legalább kivívta a keresztény egyház fejének és ezen egyház Rómában tartózkodó főbbjeinek szeretetét és becsülését.

A magyar király július 14-én kelt levelében hálás szavakban mond köszönetet azon barátságos fogadtatásért, melyben követét részesítette. Miután a pápát újra felkéri, hogy az európai fejedelmek közt békét eszközölne, érdekes levelét ekként folytatja: »Hálás lélekkel fogadtam azokat, mikről Szentséged követem, Brodarics István által értesített és alig talállok szavakat, melyekkel leróhatnám Szentséged iránti hálámat azon gondoskodásért, melylyel országom üdve és jóléte iránt viseltetik. A mi pedig követünket, Brodarics Istvánt illeti, részemről is helyeslem Szentséged tanácsát, hogy őt minden ügyről alaposan informálván, rövid idő múlva Szentségedhez visszaküldjem, másrészt Szentségednek őt illető ajánlatát tekintetbe véve, mindent meg fogok tenni, mi hatal-

¹⁾ Acta Tomic. VII. 20. l.

²⁾ Acta Tomic. VII. 21. l.

mamban áll, hogy őt rendkívüli pártfogásomban és jótéteményekben részesítem.¹⁾

A királya bizalmát is teljes mérvben bíró Brodaricscsal csakhamar Bécsben találkozunk, a honnan augusztus 21-én a következő érdekes dologról értesíti a pápát: »E napokban fel-séges uram, Magyarország királya, ide küldött nagytiszteletű Campeggio bíbornokhoz, Szentséged itteni követéhez, hogy neki mindazon ügyekről, melyek mostanában Magyarországon és Csehországban történnek, biztost értesítést adjak.«²⁾

Brodarics bécsi tartózkodása és Campeggioval való érintkezése e szerint a magyar és cseh ügyekkel függött össze. — A magyarországiak politikai irányuk voltak és a török elleni védtézkedésekre vonatkoztak, míg a cseh ügyek inkább vallásos természetűek valának és Magyarországot csak Lajos király révén érdeklik.

Csehországban ugyanis a kelyhesek, kiket a picardok és lutheránusok egyaránt fenyegettek, ismét a katolikusokhoz való közeledésben kerestek oltalmat; Szalkay László egri püspök, — ki mint országos kancellár, a királyt Csehországba kísérte — a helyzetet alkalmasnak ismerte fel arra, hogy a kelyhesek visszavezetésére a római egyházba a siker kilátásával újabb kísérlet történjék. Az erre való előkészület Burgionak jutott osztályrészül, az érdemleges tárgyalások vezetésére Campeggio volt hivatva. — A nunciust az ügyet szokott hévvel karolta fel. Szalkay pedig, ki ez időben az esztergomi érsekségre emeltetett és a királyra uralkodó befolyást gyakorolt — kivitte, hogy a tárgyalások haladék nélkül megindultak. A király július 14-én Prágában országgyűlést hirdetett és a királyi biztosok mellé Brodarics prépostot küldte oda, hogy a szent szék kívánatai teljesítését elmozdítsa.³⁾

Az eddigi események is előtérbe helyezik Brodarics jelentőségét és ha a reá bizottakban nagyobb nyomatékkal nem járhatott el, annak oka csak is az események nagyságában és a szereplő egyéniségek nagyméltóságaihoz mért alacsony állásában kereshető.

Magas röptű lelke most újból minden erővel azok elhárításán dolgozik és nem valószínűtlen, hogy bécsi tartózkodása alatt nemcsak közügyekről tárgyalt Campeggioval, hanem egyuttal Ferdinándot is iparkodott és sikerült a maga részére megnyernie, a mi nem vala megvetendő eredmény, ismervén azon nagy befolyást, mit ez nővérére, Máriára, gyakorolt.⁴⁾

¹⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 638. l.

²⁾ Theiner, Vet. Monum. II. 639. l.

³⁾ Fraknoi, Bevezetés a Monumenta Vaticanához CXV.

⁴⁾ Hogy ez mind nem pusztá föltevés, kitűnik azon magasztaló sorokból, mikkel Ferdinándot ugyan e levelében elhalmozza.

Feltűnő jelenség, hogy oly jeles tehetségnek, mint Brodarics István, ki a pápa és királya szeretetét és becsülését oly teljes mérvben birta, ily nagyszabású intézkedéseket és kiterő utakat kell megtennie, hogy megérdemelt jutalmához jusson, illetőleg egy üresedésbe jött püspöki stallumot elnyerhessen.

Minő ellentétes erők működhettek itt közre? Az első erre vonatkozó útmutatást Cricky András premyslei püspök leveléből nyerjük, ki a többek közt azt írja Tomicky Péternek: «mind Brodarics, mind Piso követ az esztergomi érseket mondják annak, ki arra törekszik, hogy senki — legyen bármily alkalmas — elő ne mozdíttassék, ha csak nem egészen tőle függ.»¹⁾

Ha Cricky levelének e sorait minden utógondolat nélkül elfogadnók, igaztalanul ítélnénk Szalkay Lászlóról; és ha nem is tisztünk az esztergomi érsek védelmére kelni, a történelmi igazság érdekében a Cricky felhozta érvet, mint kizárólagos okot, azért sem fogadhatjuk el, mert az éles látású Brodaricsról fel nem tehetjük, hogy elfelejtette volna még idején e nagybefolyású tényezőt a maga részére megnyerni. Inkább azt kell hinnünk — elfogadván részben Cricky indokát — hogy a Brodarics-ellenes áramlat azon túlságos szoros kötelékből eredt, melylyel ez a római curiával egybe volt kötve és a magyarországi katolikus egyház feje nem kívánhatta a magyar állam és egyházának függetlensége érdekében, hogy a legalább látszólag Róma felé hajló pécsi prépost magasabb méltóságra és nagyobb befolyásra szert tegyen.

És az esztergomi érsek eme felfogása és jelzett törekvése erősebbnek bizonyult, mint Ferdinand főherceg, Zsigmond király és Kelemen pápa együttes befolyása és támogatása.

Az 1524-ik év végén eldőlt a koczka és Brodarics mellőzéseivel Paksy Tamás budai prépost nyerte el az üresedésben volt püspökséget. »Miután ő szentsége — írja Burgio december 5-én — nekem meghagyta, hogy a király követének, Brodarics Istvánnak, előléptetése érdekében mindent megtegyek, majd »breve« által másodszor is megparancsolta, — az erdélyi, e legutóbb üresedésbe jött püspökség betöltésénél az ő kineveztetése érdekében a legnagyobb erőfeszítést tevém, de kineveztetését mind a mellett keresztül nem vihettém, nem ugyan azért, mintha Szent-séged pártfogása erre csekély volna, vagy ő erre méltatlan lenne, vagy akár az ő szolgálatait el nem ismernék, hanem csakis azért, mert a király és a királyné Paksy Tamás budai prépostnak ez iránt régente már ígéretet tettek vala. — E végből a győri püspököt áttették Erdélybe s Paksy Tamást Győrbe. A kancellár pedig ő szentsége közvetítése és saját érdemei folytán Brodarics Istvánnak az esztergomi éneklőkanonokságot adományozza, a

¹⁾ Acta Tomic. VII. 131. l.

melynek évi jövedelme 800 arany és a király ő felsége megígérte neki, hogy az első püspökséget, mely üresedésbe jő, neki adományozza. () felsége megkért, hogy igazoljam ez ügyben Szentségednél.«¹⁾

Burgio a pápaság vereségét és még inkább saját diplomatiái kudarczát szépítgetni akarja, a mi azonban nem egészen sikerül neki, minthogy azon érve, hogy Paksy Tamár már előbb birta a királyi pár ígéretét, ellensúlyoztatik azon ünnepélyes ígéretek által, melyeket julius 14-iki levelében a pápának Brodaricsra nézve tett, és messze túlszárnyaltatik azon hatalmas actio által, melyet a pécsi prépost érdekében több uralkodó és a kereszténység feje kifejtettek volt. Azon kárpótlás is, melyben Brodarics az esztergomi érsek részéről részesült, inkább a pápa megnyugtására, mint Brodarics kielégítésére czélzott, miután a bíbor után vágyó esztergomi érsek még nem látta időszérűnek az alkalmat, hogy a római curiával politikai ellentétbe helyezkedjék.

A mi a dolog lényegét illeti, még is az esztergomi érsek került ki mint győztes a diplomatiái tusából, és határozott állásfoglalása fényes bizonyság a mellett, hogy mily összehangzásba hozta mindenkor a magyar főpapság a szentszék iránti tántoríthatatlan odaadását a magyar állam függetlensége és souverainitása iránti meleg érzékkel és mint idegenkedett soraiiban oly különben szerfelett tiszteletre méltó és tehetséges tagokat felvenni, mint Brodarics Istvánt, ki inkább római, mint magyar érdeket látszott képviselni.

Es nemcsak Burgio, hanem maga a pápa is megérzi a szenvedett erkölcsi vereséget. Az atyai neheztelés szólal meg az ennek következtében Lajoshoz intézett levelében. — »Azon jeles tulajdonok — írja február 8-án — melyek kedves fiunkat, Brodarics Istvánt, diszítik s azon jóakarat, melyet te saját ítéleted szerint erényei és becsületessége miatt iránta tanusítottál és a mely befogásodban mi is teljesen osztozunk, mi őt neked oly gyakran ajánlottuk, indulván azok után, mikről nálad levő követünk és mások, valamint felséged leveleiből is bizonyosakká tettettünk. Minthogy azonban kényelmének és méltóságának megfelelő állásról, mint ez közös óhajunk, s miut ő ezt valóban meg is érdemli, mindedig nem gondoskodhattál, elfogadjuk igazolásodat, főleg miután megígérted, hogy szívesen és örömet fogsz róla gondoskodni a magad és az én kedvemért, és mi az Isten nevére kérünk, hogy eme elhatározásod mellett megmaradj és hogy végrehajtásán egész lélekkel csüggy.«²⁾

De a fenkölt szellemű Brodarics bár el nem nyerte az

¹⁾ Monum Vatic. 91. l. és Pray, Epistolae Procerum I. 186. l.

²⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 645. l.

óhajtott püspökséget és valóban kiváló szolgálatait, miket hazájának és királyának tőn, nem részesültek kellő elismerésben, még sem húzódik vissza, mint duzzogó Achilles, hanem lankadatlanul tovább működik hazafias pályáján.

Burgio és Campeggio egybevágó tudósításaiból ugyanis kitétni¹⁾, hogy Brodarics eme mellőztetése után közvetlenül azon megbízást nyerte, hogy február 16-án újra Bécsbe utazzék, Ferdinándot a magyar haza hathatósabb támogatására bírandó; mi végből azon utasítást nyeré, hogy útközben a helytartót is meglátogatván, igyekezzék azt Ferdinánddal kiegyeztetni, s ekként ez oldalról a segedelemnyújtás akadályát elhárítani. Brodarics Bécsbe való utazásának fontosságát emeli azon körülmény, hogy a tómai curia bécsi nunciusa, Campeggio is lerándult Budára a rerv megállapítása végett; miért is biztosnak vehető, hogy Brodaricsnak ez újabb megbízatása nemcsak a magyar király, hanem a pápa óhajának is megfelelt.

Campeggio leveléből egyuttal arról is értesülünk, hogy a pécsi prépostnak nemcsak Bécsbe, hanem Rómába való utazása is tervben volt, még pedig akként, hogy útjában Ferdinand és a helytartó közti viszályt kiegyenlítvén, tudassa velök a Magyarországot a török részéről fenyegető veszélyt egész nagyságában s őket hathatósabb segélynyújtásra sarkalja.

E feladatának megfelelően, utasítása oda szólott, hogy aztán Rómába utazzék és az elért eredményről a szent székek felvilágosítást nyújtson.

Vajjon tervezett utazása csakugyan megtörtént-e, adataim nyomán meg nem állapítható; de ha meg is történt, min kételkedni okunk nincs, nem nagy eredménynyel járhatott és Brodaricssal együtt az egész udvar csak azon tanúságot meríthette, hogy a bécsi politikát nem Ferdinand főherceg, hanem Károly császár csinálja.

E tapasztalatok eredményeként tekinthető azon újabb terv, mely június havában Rómában felmerült.

»Beszélttem ő felségével, írja Burgio június 6-án, hogy egyezék bele, miszerint István úr, mint ő felsége követe, a császárhoz és más fejedelmekhez menjen és ő felsége nemcsak hogy beleegyezett, hanem örvendett is azon, hogy ő szentsége így óhajtja, miután innen sohasem lehetett volna célhoz jutni; ennek folytán a jelenlegi üzenettel mindazon levelek elküldetnek, miket István úr kért az angol királyhoz, a császárhoz és a franczia király anyjához, nemkülömben tanácsosaikhoz és más urak és főpapokhoz, úgy a mint ő azokat óhajtotta.«²⁾

¹⁾ Monum. Vatic. 137, 145. ll.

²⁾ Monumenta Vaticana 211. l.

Brodaricsnak ez újabb utazása nem kevesebbet célzott, mint egy nagy európai coalitio létrehozását a török birodalom ellenében.

Valóban, nem-e ékesen szóló bizonyítékok mind e missiók Brodarics fényes tehetségei és kiváló szelleme mellett? Mióta a pécsi prépost a nyilvánosság terére lépett, fáradhatatlan munkásságának nincs megpihenője s a szemlélő, ki nem elégszik meg a külső tünetekkel, hanem az emberi lélek belső törvényeit is kutatja, azonnal észre fogja venni hogy Brodarics eme lázas tevékenységében egy, az állásából folyó kötelességérzetnél hathatósabb tényezőtől, t. i. saját belső lelki sugallatától lőn sarkalva azon pihenőt nem ismerő munkásságában, melyet hazája érdekében kifejtett. Hazafias lelke és diplomatai tapasztalatai egyaránt feltárak előtte az ország sanyarú helyzetét és a közelgő vész egész nagyságát.

Brodarics, ki a közelgő vész nagyságával szemben az ország rendelkezésére álló segedelemforrások hiányosságát is jobban ismerte és mérlegelte, mint bárki más e hazában s nemcsak királya parancsát, hanem szíve ösztönzését is követi, midőn oly gyakran külföldi utra kel, a haza határain kívül reménylően a szükséges segédelmet megszerezhetni.

Mostani európai utrakelésének is ez képezi kiindulási pontját — fájdalom — ez alkalommal sem több tényleges eredményvel.

Mielőtt azonban Brodarics utazásainak azon eredményeiről szólnánk, melyek közérdekkel birnak, meg kell emlékeznünk azon másodrendű megbízásról is, melylyel Zsigmond lengyel király — kiváló bizalma jeléül — ez alkalomból is megtisztelte.

Julius végén ugyanis arra kéri Brodaricsot, hogy a császár udvarába érkezvén, igyekezzék a bari fejedelemség ügyét a császárnál akként képviselni, hogy az igazság szerint, tehát az ő javára döntsék el.

Ugyancsak e napon Sforza Bona, a lengyel király neje, kit tulajdonképpen az Olaszországban fekvő fejedelemség örökségkép megilletett, hízegő sorok kíséretében kéri Brodaricsot, hogy ez ügye szerencsés elintézését a császárnál szorgalmazza.

Brodarics ez ügyet is szokott hévvel karolta fel, de már nem lendíthetett azon semmit és július 4-én arról értesíti Zsigmondot, hogy az ügy nem úgy intéztetett, mint ő azt óhajtotta, mindamellett, noha az ügy állása nem éppen olyan, mint Zsigmond őt e részben informálta, nem nyugodott végleg bele a hozott határozatba, hanem még ő szentsége jóváhagyásával meghagyta Salviacis bíbornoknak, miután egyedül ő fog a császárhoz utazni, hogy ez ügyet helyette a császárnál újból vétesse tárgyalás alá.¹⁾

¹⁾ Acta Tomic. VII. 290. 299. ll.

A bari fejedelemség mikénti elintézésénél sokkal inkább érdekel bennünket azon körülmény, mint e végsorokból kitűnik, hogy Brodaricsnak a császárhoz való utazásának tervével felhagytak a római curiában. »A császárhoz való utazásomból — folytatja előbbi levelét — nem lett semmi és én, ha kellene, ennek okát is tudnám adni. Annyi ugyanis bizonyos, hogy ő szentsége óhajtá, miszerint tervezett utazásomat ide való jövetellel kezdjem meg; most azonban inkább vélekedik, noha egyéb okot nem hoz fel, minthogy felséges és legkegyelmesebb uram és királyom levelei s utasításai későbbben érkeztek, mint kívánatos lett volna. A mi engem illet, bizonyára mit sem óhajték melegben, mint egyébbkor, ugy ez alkalommal is a rám bízottakban eljárni és a keresztény fejedelmek közti békén és egyetértésen, mint ezt királyom meghagyta, a legnagyobb buzgósággal közreműködni.«¹⁾

A hang, mely az egész levelet átlengi, a csak nagynehezen elfojtott keserűség és csalódás hangja. De mielőtt az okokat, melyek a curia tervezgetéseiben eme fordulatot előidézték, bővebben tárgyalnók, ismerkedjünk meg azon állasponttal, melyet a pápaság ez időtájban az európai hatalmasságok körében elfoglalt.

»Az európai egyensúly érdekében a francia király és a német császár között vívott küzdelemben — írja Fraknoi²⁾ — Burgio a pápának a semlegességet ajánlotta. A harcz színhelyén a neutralitás megtartását kivihetetlennek tartotta. Mindazáltal óvakodott tényleges részt venni a háborúban, más részt számos nyomós ok visszatartá attól, hogy utógondolat nélkül az egyik vagy másik párthoz szegődjék.« Ezekből folyólag csak egy harmadik ut nyújtott a római curiának biztosítékot befolyásának biztosítására és érdekeinek megóvására, t. i. a hadakozó két fél közti ellentétek békés uton való kiegyenlítése. És a pápaság egyelőre ez ösvényt választá és céljainak kivitelére a magyar udvar diplomatiáját vevé igénybe. Kívánatát a budai udvarnál készséggel teljesítették, s Brodarics István, pécsi prépost, azon megbízatással küldetett Rómába, hogy utközben ugy Károly császárral, mint Ferencz királylyal a béke feltételei iránt értekezzen.

Nyilvánvaló e szerint, hogy Brodarics missiójának gondolata a pápaságtól eredt és azért annál meglepőbb, hogy a terv végrehajtása ugyanez oldalról lőn megihusítva.

Az okadatolást e fordúlathoz az e közben megváltozott helyzet nyújtja; a pápaságnak inkább érdekében állott a két hatalmasság közti legelkeseredettebb harcz, mint a tapasztalatok szerint mit sem nyújtó béke; miután utóbbi segítségével nem

¹⁾ Acta Tonic. VII. 304. l.

²⁾ Bevezetés a Monum. Vaticanához.

sikerült a curiának a hatalmuk és erejükben egyiránt bizó monarcháknál saját akaratát keresztül vinni és érdekeit oly nyomtérkekkel megóvni, ezért — habár nehéz szívvel — végre is akként határoz, hogy a két uralkodó közt dúló harcznak szabad folyás engedtesse, reménylven, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel vívott küzdelem mindkét felet végleg kimerítvén, eljövend végre a pápai közvetítés és így egyuttal a curia érdekei megóvásának ideje.

Felfogásunk mellett fényesen bizonyít Brodarics fenti leveleinek utórése. De mielőtt erre áttérnénk, vessünk még egy pillantást az ép lezajló világeseményekre.

»Brodarics István éppen hazájába készült, midőn megjött a tudósítás, hogy a császári hadak Páviánál döntő győzelmet arattak és a francia királyt foglyul ejtették. A két vetélytárs kibékítése — írja Fraknoi — most még *könnyebbnek* ígérkezett.

Tán helyesebb lett volna, még *szükségesebbnek* látszott, mert Károly császár ily gyors és meglepő eredményei minden valószínűség szerint a curia számításán kívül estek, s mi lehetett sürgősebb teendője, mint az oly ijesztő módon felbomlott európai egyensúly helyreállítására a végkimerülésben levő félnek legalább erkölcsi támogatására sietni.

A körülmények nyomása alatt a pápa Salviacis bíbornokon kívül Brodarics Istvánt is azon kettős megbízással indította, hogy a fogoly királynak a pápa és Magyarország uralkodója részvétét nyilvánítsa és a győztes császárt méltányos béke kötésére bírja.

Brodarics István a legnagyobb készséggel fog megbízása keresztülviteléhez, noha még szíve sajog azon érzelmektől, melyeket az utóbbi események lelkében előidéztek.

Brodarics Istvánnál, kinél odaadóbb és buzgóbb fia alig volt ez idő szerint a római curiának és kinek lelkében a hazaszeretet egész magasztosságában honolt, ki királyát és egyházfejedelmét egyforma odaadással szolgálta, a lelki meghasonlásnak kellett hogy beálljon, midőn e kettőnek érdekei látszólag is avagy csak ideiglenesen ellentétbe jutottak.

A pécsi prépost, ki annyira ismerte hazája segélyforrásainak fogyatékosságát, mint kevesen a hazában, s ki működésének és tevékenységének minden szálaival a római curiában gyökeredzven, onnan reménylte a megváltó segedelemnyújtást, kétszeresen csalódva érzi magát, midőn a pápaság, bár csak időre, szem elől téveszti a kereszténység közérdekét, s nem törődven a török veszéllyel, csak saját hatalmi állását tartja szem előtt, mely czélnak még az európai fejedelmek közti béke létrejöttét is feláldozza.

E tapasztalatok okozta keserű érzelmek hatása alatt írja Brodarics felette érdekes levelében Zsigmond lengyel királynak:

»Midőn a pápa a felséged és a török közti béketárgyalásról

és a porosz fejedemmel kötött békéről szóló levelet elolvasta, és miután én néhány szóval mindegyik ügynek az okait kifejtettem, sokat beszélgetett velem a jelen levő Cesio bíbornokkal együtt ez ügyről, minek rövid foglalatja az, hogy ő szentsége igazoltnak találta felséged eljárását a törökkel megkezdett béketárgyalások iránt és én azután kijelentém, hogy ő szentsége ne csodálkozzék, ha Magyarország királya felséged példáját követvén, ugyanazt teendi. A pápa erre akként nyilatkozott, hogy bármikép fog az ügy bevégeződni, nem felségetekre, kik annyi éven át a kereszténység közügyét egyedül védték, hanem a többi keresztény fejedelmekre, kik békét kötni nem tudnak, háramlík a felelősség.¹⁾

Ha a sorok között olvasunk, azonnal szembetűnik az erős, bár leplezett vád, melylyel Brodarics a római curiát illeti, a mely szerint a keresztény fejedelmek közti egyenetlenségnek legnagyobb részben maga a pápaság az okozója.

Azon körülmény, hogy a szent szék jóváhagyta a lengyel udvar és a porta közötti béketárgyalásokat, csakis azt jelentette, hogy a pápaság belenyugodott felszeg politikájának következményeibe és békén tűrte, hogy a lengyel udvar ez eredményeket saját országára érdekében kiaknázza.

Brodarics szavai mély igazságuknál fogva nemcsak azt czélozták, hogy a curiánál hatást tegyenek, hanem hogy a lengyel-magyar politikának új irányt jelöljenek ki.

»Vajha felségedet — folytatja fenti levelét — e lépésben az én legkegyelmesebb uram is követné, mi ha nem történik, nagyon félek, vajjon köttetik-e rólunk egyáltalában még béke. — Adjon a Mindenható felségednek ilyenmő értelmet, nehogy e legnemesebb és legkiválóbb országot reménytelenül bármily veszélynek kitegyék.«

Rómában szerzett tapasztalatai nemcsak fokozzák hazafiúi aggodalmait, hanem prófétai ihletet kölcsönöznek neki.

Az ő jós szemei 1525. júl. 4-én a közelgő vést már egész nagyságában látják, s azért egy titkos jegyű utóiratban még egyszer szükségesnek tartja Zsigmondot a törökkel való békekötésre sarkalni.

»Ha felségednek — hangzik az utóirat — kedvező alkalom nyílnék a törökkel való békekötésre, nagyon ajánlatos volna azt függővé nem tenni a keresztények közti béke reményétől, a mi nagyon csekély, sőt mondhatni semmi, és nem is vélem, hogy ezután másképp leend. Ha pedig felséged a törökkel a békét megkötne és nem akarja öcscsének s ennek országának végső bukását, ne késsék felséged őt és országát is belefoglalni a békébe.«

E közben — mint már jeleztük — a nagyfotosságú európai

¹⁾ Acta Tomie. VII. 305. l.

események, nevezetesen Ferencz király páviai veresége és fogságra jutása, Brodarics István diplomatai működését újra igénybe vették. A missiója teljes eredménytelensége fölött mélyen elszomrodott pécsi prépost, éppen midőn hazájába készült, királyától és a pápától azon parancsot nyeré, hogy haladéktalanul keresse fel a fogoly királyt s neki uralkodója részvétét tolmácsolva, egyuttal közbenjárását a béke létrehozásában felajánlaná.

A fogságban levő Ferencz király II. Lajos e figyelmét s barátsága e szép jelét szerencsétlen helyzetében kétszeres örömmel fogadta és kijelenté Brodarics előtt, hogy a jövőben a magyar királynak nemcsak barátja és testvére, hanem lekötelezettje is leend.¹⁾

Brodarics István, mint említettük, ezzel kapcsolatban még azon utasítást is nyerte, hogy ez utjából Rómába visszatérvén, haladéktalanul a császárhoz utazzék Spanyolországba.

De utasítása e másik részének már meg nem felelhetett, mert időközben visszahivatván, két évi távollét után visszatért hazájába.

A mig így a pécsi prépostot a világ események legfőbb jeletein föl- és letünni látjuk, az alatt honn a hazájában maga az ő személye válik igen érdekes diplomatai tárgyalások középontjává.

A pápaság ugyanis egyrésről jutalmazni akarván Brodarics tehetségét és kifejtett buzgalmát, másrésről a jövőre való tekintetből még szorosabban kívánván magához fűzni, mindent mozgásba hozott, hogy tekintélyét emelje és a legfőbb egyházi méltóságokra az utat számára egyengesse.

Kettős célját leginkább az éppen üresedésben levő kancellári méltóság adományozásával vélte elérhetni, mely állás nemcsak méltóság, hanem egyuttal politikai tényező is volt. És a curia e tekintetben nem rosszul számított, mert ha sikerülne neki Brodarics István részére ezen magas és magánál a királyi családnál is nagy befolyásra jogosító méltóságot adományoztatni: az akkor annak az egyedüli embernek jutott, ki képes volt az egyház, a trón és a haza érdekeit a szerteszét a hazában és főleg az udvarban oly dúsan burjánzó párt- és magánérdekekkel szemben hathatósabban megvédeni; másrésről a legalkalmasabb mód és eszköz vala a legnemesebb nagyravágástól tüzelt pécsi prépost ambíciójának kielégítésére.

A midőn Brodarics nagyravágásáról szólunk, egyuttal e character egyik legszebb fényoldalát mutatjuk be; mert mely nagy tettek rugóját nem képezte a nemesebb nagyravágás és mikor tüzött ki magának egy nagyratörő lélek nemesebb célokat, mint éppen ő?

¹⁾ Acta Tonic. VII. 306. 1.

Ha tekintélye és állása öregbítésén dolgozik, úgy bizonyára nem a saját magánérdekei, hanem a haza, a trón és egyház érdekében kívánt nagyobb súlylyal és tekintélylyel fellépni.

De nézzük már most e korjellemző diplomatai tárgyalás legfőbb mozzanatait!

Az első ez ügyre vonatkozó utmutatást Burgionak, a pápa itteni követének, 1525. július 2-iki leveléből nyerjük, mikor Burgio arról értesíti a pápa titkárát. Sadoletto Jakabot, hogy Szalkay László, az esztergomi érsek, a kancellári pecsétet csakugyan letette a király kezeibe, de csak azon feltétel alatt, hogy az ő jelöltjét, a veszprémi püspököt, tegye meg annak. Részemről — folytatja — minden fáradságot megtettem Brodaricsnak érdekében. ¹⁾

Hogy miben állott a nuncius ebbeli fáradozása, arról ugyanezen hó 11-én értesít: »Voltam a királynál és királynénál — írja a többek közt — s jóllehet bizton tudom, hogy szavaim titoktartásra nem számíthatnak, sőt ellenkezőleg azok saját veszélyemre minél előbb a nyilvánosság elé kerülnek, mindazonáltal csak az igazságot tartván szem előtt — nem aggódtam és felkértem ő felségeiket, hogy nevezzenek ki oly kancellárt, ki tőlük s ne másoktól függjön. Ők azt viszonzák, hogy helyeslik felfogásomat s részükéről is legjobban szeretnék Brodaricsot kinevezni; de tudom nem lesz a dologból semmi, mert az esztergomi érsek akár jószántából, akár annak ellenére annak megválasztását fogja keresztülvinni, a kit ő óhajt s ez állítólag a veszprémi püspök.« ²⁾

E jellemző sorok nemcsak az udvarnál annyira divó titkos machinatióknak adják lú képét, hanem élénkbe állítják egyuttal azon valóban feltűnő és megfigyelést érdemlő esetet, hogy a római curia éppen az esztergomi érsekben látja jelöltjének leghatározottabb ellenesét.

De az olasz diplomata mind a mellett vérmérséklete egész hevességével fog az ügy szerencsés lebonyolításának fáradságos munkájához és fáradozásai szerény eredményeként még ugyan e levél utóíratában a következőkről tudósítja Sadolettot:

»A mi a kancellári pecsétet illeti, beszéltem a királynéval, ki azt mondá nekem, hogy király ő felsége elhatározta azt Brodarics számára fenntartani s titkárrá tenni, csak hogy jelenleg ő felsége még nem óhajt kancellárt választani.« »Ha ő felsége állhatatosan marad e terve mellett, tán lehetne valami jót Brodarics érdekében várni.«

Nyilvánvaló, hogy Burgio, ki ismerte azon nagy befolyást, mit a királyné férjére gyakorolt, mindenekelőtt előbbinél kopogtatott, még pedig nem is eredmény nélkül, mert az ingadozó lelki

¹⁾ Monum. Vaticana 229. l.

²⁾ Monum. Vatic. 235. l.

király habozni kezd s gyenge jellemének megfelelően a dolog elhalasztásában keres kibúvót.

Az ernyedetlen munkásságú diplomata azonban e féleredménnyel be nem éri s egyuttal kéri a pápát, hogy írjon a magyar királynak és királynénak, továbbá Lengyelország uralkodójának és az esztergomi érseknek Brodarics érdekében.

De ne magyarázzuk félre Burgionak e lázas tevékenységét, mert ha magának a curiának lehettek és voltak is mellékes céljai a kancellárság betöltésénél, magát Burgiot, ki oly hévvel ragaszkodott a reája nézve idegen országhoz, mint csak kevesen a honfiak közül, első sorban azon nemes cél vezérelte, hogy a magyar kancellárban oly társat nyerjen, — főleg az uralkodó gyengesége folytán, — kivel kezét fogva, biztosabban hozzá foghatott a török elleni védő intézkedések megtevéséhez.

»Tudvalevő — írja 1525. július 18-án — Sadoletto Jakabnak, — ez országban a király olyan, a minőnek Uraságod ismeri, a miért is a cancellariatus felette fontos és sok jót művelhet. Iparkodtam is mindenképpen, hogy Brodarics a király mellé kancellárnak kineveztessek, már csak azért is, mert nemcsak feddhetlen jellemű ember, hanem ő szentsége is igen ajánlotta nekem.«¹⁾

Azért örömeire szolgál, hogy egyuttal arról is tudósíthatja, miszerint néhány nappal előbb a királylyal beszélvén, ez alkalommal a királytól határozott ígéretet nyert az iránt, hogy Brodarics a kancellárságot el fogja nyerni, mely alkalommal abban is megállapodtak, hogy a pápa ő szentsége őt követség ürügye alatt küldené haza Rómából »és nekem — írja Burgio — Istentől rendeltnek látszik, hogy nem ment el Spanyolországba.«

Burgio azonban, ki ismerte a király ingatagságát, bele nem nyugszik a fenti ígéretbe, hanem állandóbb és tartósabb biztosítékot óhajtott. »Hogy magamat mindenkép biztosítsam — folytatja előbbi sorait — és a felséget szavának megtartására mintegy kötelezzem, kieszközöltem, hogy a király ez ügyben ő szentségének pecsétgyűrűjével hitelesített levelet küldjön.«

Burgio véleménye a király felől nem éppen hizelgő, de mindenesetre indokolt volt és megerősítette őt ebbeli felfogásában azon körülmény is, hogy a király arra kérte, hogy ez ígéretét és az egész tárgyalást titokban tartsa, nehogy valahogy nyilvánvaló legyen, hogy Brodarics visszahívását illetőleg ő volt a kezdeményező, »s mindez csak azért történik, mert sokan, kik a pecsétet akarnák vagy másoknak szeretnék megszerezni, egyebet nem tudnak ellene felhozni, mint távollétét.«

Brodaricsnak visszahívásába mind a magyar király, mind

¹⁾ Monum. Vatic. 243. l.

a curia belenyugodott, az lévén czéljuk, hogy megjelenésével az ellenzéket elnémissák.

Azalatt Burgio is mindent megtett az akadályok elhárítására. A királylyal való tárgyalása után fölkeresi az esztergomi érseket, s titokban előtte a királylyal való előzetes megegyezését illetőleg csakis Brodarics meleg ajánlására szorítkozott és arra szeretne volna Szalkayt rábírni, hogy a pécsi prépost visszahívásának eszméje tőle induljon ki. Az »Esztergomi« azonban kikerülte Burgio hálóját, s kijelenté, hogy tekintettel ama nagy idegenkedésre, melylyel az urak nagy része a veszprémi püspök iránt viselkedik, kész Brodaricsot támogatni és visszahívásába belenyugodni, de nem akarja, hogy úgy tűnjék fel, mintha ő hívta volna vissza. — »A mint szavaiból megértettem — azt akarná, hogy Brodarics tőle függjön, de ő felsége éppen azt akarja, hogy ne függjön mástól, mint ő tőle.«

Az esztergomi érsek passiv magatartása még inkább arra sarkalja Burgiot, hogy Brodarics visszatérését minél több nyomtérkéssel szorgalmazza, annál is inkább, mert azon bizalomnál fogva, melylyel hűsége és tehetsége iránt viseltetett, újabb fontos megbízást szánt neki a Csehországban ujult erővel dühöngő vallás politikai ellentétek lecsillapításában és kiegyeztetésében. — Előadván az okokat, melyek Brodarics visszatérését kívánatosá teszik, ekkép végzi sorait: »Kösse Szentséged szívére, hogy tegye meg e szolgálatot az apostoli szent szék iránti tekintetből, a melyet ő szentségének közbenjárása és fáradozásai megérdemelnek, és én részemről nem is kételkedem, hogy a cseh ügyek az ő közreműködése folytán jobb fordulatot veendnek.« ¹⁾

A magyar és cseh ügyek ily zilált voltánál fogva lázas türelmetlenséggel várja a pécsi prépost visszajövetelét, és látva az őt minden oldalról környező kétségbeejtő állapotot, fájó szívvel felsóhajt:

»Adja Isten, hogy a dolgok ne romoljanak el egészen a kancellár kinevezéséig, mert általa még sok dolog jobbra fordulhat.«

Itteni lépései, miket Brodarics érdekében tőn, mind szebb reményekkel biztatják, legfeljebb az esztergomi érsek, kinek ugy látszik nincs sejtelve Brodarics visszahívásáról, zavarja abbéli örömét, hogy a visszatérő pécsi prépostnak a kancellári pecsétet minél előbb kézbesíttethesse. »Ő felsége a király — írja nem-sokára ezután — a mi a cancellariatust illeti, szilárdul el van határozva előbbi ígérete mellett megmaradni; maga az esztergomi érsek azt felelte nekem, hogy nem helyezné Brodarics helyébe a veszprémi püspököt, ha előbbi nem volna távol, mit azonban nem mondhat 10 nap mulva, a mikor István úr már itt lesz.«

¹⁾ Monum. Vatic. 245. l.

Végre kijelenté, hogy legjobb indulattal viseltetik Brodarics irányában, egyuttal megértetvén velem, hogy szeretne valami kárpótlást a pecsétért, s hogy István úr tőle függjön.¹⁾

A mig ezek Budán történnek, azalatt maga Brodarics sem marad veszteg és a többek közt lengyelországi barátjait serkenti, hogy közvetve és közvetlenül a magyar királynál kancellárrá való kineveztetése érdekében közreműködjenek.

Cricky András ugyanis 1525. júl. 25-én arról értesíti Tomicky Pétert, ki ez időben mint a lengyel király követe Budán tartózkodott, hogy Brodarics levélben felkérte, miszerint ketten az ő kineveztetését a magyar udvarnál lehetőleg támogassák. Cricky azonban nem igen bízik esetleges közvetítésük sikerében, miután az esztergomi érsek Brodarics kineveztetésének oly határozott ellenzője.

Mindamellett arra kéri Tomickyt, hogy a magyar udvarnál Brodarics ügyét támogassa, ez által iránta való jóindulatuknak kifejezést adandó.²⁾

Brodarics ügyét azonban nemsokára a két lengyel főpapnál sokkal nagyobb tekintély, maga a római pápa, vette kezébe.

Az 1525. augusztus 8-iki levelében, melyet VII. Kelemen Lajos királyhoz intézett, mindenek előtt lefesti az ország szomorú állapotát és kötelességévé teszi, hogy annak mikénti kormányzását szíven hordja, azután érdekes sorait így folytatja: »Ismerjük — ugymond — az ország kincseit, erejét, seregét, férfiaiak lelkületét és harciasságát, melyek ha helyesen kormányoztatnak és kitartás által fejlesztetnek, nemcsak a szomszédos népekhez és nemzetekhez, hanem mindenkihez és mindenben hasonlókká válhatnak.«

A miért is ujjolag szívére köté, hogy ez országot legbölcsebben és legnagyobb odaadással kormányozza; de hogy ezt tegye, szükséges, hogy hű és odaadó tanácsosok által támogatassék, kik nem a saját személyes kényelmöket, hanem az egész ország dicsőségét és jólléte előmozdítását tűzték ki maguknak czélul.

»Ez érzéstől és dicsősége iránti óhajtól ösztönözve — folytatja sorait — ajánlottuk neked szerény fiunkat, Brodarics Istvánt a kancellári méltóságra, és nálad levő követünknek, ki igen értelmes ember, meghagytuk, hogy bármit alkalmasnak talál ez ország szerencsétlenségének elhárítására, azt felségednél tekintélyünkkel és nevünkben szorgalmazza, minek ő teljes mérvben megfelelt, s igen örvendünk, hogy felséged is a méltányosságra és józan okosságra hallgatva, eme intelmünket örömost figyelembe vette. Irántad való régi és örökös szeretetünket, és irántad való

¹⁾ Monum. Vatic. 263. 1.

²⁾ Acta Tomic. VII. 309. 1.

atyai gondoskodásunkat, mintha csak vérünkből származott fiunk volnál, követvén, azon törekedünk és semmi fáradságtól vissza nem riadunk, hogy az ország a te dicsőséged által föltámasztassék és megerősíttessék, a mely törekvésünkben, hogy odaadással, okossággal és tekintéllyel segítségünkre légy, igen kérünk és az Isten nevében figyelmeztetjük felségedet, hogy legfőbb óhajunknak megfelelően ezen egy kérésünket (Brodarics kineveztetését) teljesítsd a saját méltóságod és dicsőséged érdekében.«¹⁾

VII. Kelemen fenti sorai a legfényesebb világításban tüntetik fel azon bizalmat és szeretetet, melylyel a pápa Brodarics István személye iránt viseltetett; minek következtében tökéletesen Burgio felfogását tévé magáévá, indulván ki azon meggyőződésből, hogy tekintettel a király gyengeségére és az állapot ziláltságára, az ország regenerációja csak úgy vihető keresztül, ha ez óriási munkát a legönzetlenebb hazaszeretettől buzdított honfiak veszik kezükbe. — S ki volt volna erre alkalmasabb, mint Brodarics István? s ki lett volna annyira képes a király, a haza és az egyház érdekeit, — melyek belső azonosságát és összefüggését nálánál senki mélyebben át nem érezte — oly tapintattal és odaadással képviselni, mint a legnemesebb érzelmektől áthatott pécsi prépost.

VII. Kelemen e levele Brodarics életrajzának legfényesebb lapja, sőt belértékénél fogva egy egész életrajzot pótol.

A pápának Brodarics iránti rokonszenve alban is kifejezést nyer, hogy nemcsak a magyar királynak, hanem ugyanazon napon az esztergomi érseknek is ír a kancellárság ügyében, egyuttal a pécsi prépost visszatérését, mely Szalkay tudta nélkül történt, azzal indokolván, hogy a Spanyolországból érkezett újabb hírek azon reményre jogosítanak, miszerint a rég óhajtott béke és a keresztény fejedelmek közti egyetértés végre mégis létesíthető lesz, a minek előmozdítására elhatározta, hogy Brodaricsot a királlyal való értekezés s tanácskozás végett hazájába visszaküldi.²⁾

A pápának ezen indokolása, mint Burgio leveléből tudjuk, csak ürügyül szolgált és úgy látszik a pápa attól tartott, hogy az »Esztergomi« átlátandja a dolog mibenlétét; a miért is még egyszer egész tekintélyével lép Brodarics mellett sorompóba, sőt biztosság kedvéért a jövő jótalmazás halvány sugarait sem nélkülözi érdekes sorai.

Szeptember elején végre Brodarics, Burgio nagy öröme, Budára érkezett és megjelenésére annál nagyobb szükség volt, minthogy Burgionak még mindig nem sikerült vala a kancellárság ügyét kedvezőleg elintézni.

¹⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 651. l.

²⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 651. l.

Ő felsége a király — jelenti Burgio szeptember 13-án — valamint előzőleg, úgy most is szilárdan áll István úrnak tett ígérete mellett, jöllehet a királyné egész erejéből az erdélyi püspöknek fogja pártját a mi a kancellári méltóságot illeti, főleg azzal állván elő, hogy a király ezt neki előbb oda ígérte, sőt a királynénak is ez iránt szavát adta, a mire a király azonban kereken kijelenté, hogy nem emlékszik.¹⁾

E néhány sor a Brodarics elleni tábor egész titkos és nyilvános működését tárja elénk. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az esztergomi érsek a lehetőség szerint kerülvén a pápával szemben a nyílt síkraszállást, a királynét tolja előtérbe és miután kegyeltjének, a veszprémi püspöknek népszerűtlensége miatt Brodarics előtt hátrálnia kellett, egy új jelölttel, az erdélyi püspökkel lép fel, ki állítólag a király ígéretét már régebb idő óta bírja, de a ki ebbeli ígéretére nem tud, vagy nem akar visszaemlékezni; és Burgio már bevégeztetnek tekinthetné az ügyet, ha egy újonnan felmerült akadály nem hátráltatná annak lebonyolítását.

»Az esztergomi érsek akként vélekedik — folytatja Burgio levelét — hogy a pecsétet tőle inkább erővel ragadták el, semmint ő azt önszántából átengedte, miért is azt kívánja, hogy az neki visszaadassék, s csak miután vagy két hétig öndicsőségére nála tartotta, kész róla leköszönni és ő felségének átadni, ki azt azután Brodaricsnak átadná.«

A király azonban a Burgio által gyakorolt pressio alatt megmaradt előbbi álláspontja mellett, s csak azon törekedett, hogy a kérdés akkép nyerjen megoldást, hogy a pecsét az esztergomi érsek tekintélyének épségben tartása mellett közvetlenül Brodaricsnak adassék át. Hogy erre módot találjanak, a nádor oly értelmű megbízást nyert, hogy a kérdést alaposan megvizsgálván, jelentést tegyen. A nádor, ki királya meghagyásából az ügyet megvizsgálta, ennek folyamán azon meggyőződést nyeré, hogy az esztergomi érsek azért akarja a pecsétet, hogy azt azután ő maga adhassa közvetlenül István úrnak, a ki ekkép tőle függjön egészen a lengyel és magyar király szándékolt összejöveteléig.«

»És az esztergomi érsek mindezt azzal akarja indokolni — mond Burgio — hogy becsülete kívánja így, de nekem úgy látszik, hogy szeretné, ha folytonosan volna ok, hogy a dolog így maradjon.«

Az esztergomi érsek ezen alaki kérdés fölvetésével az ügynek újból való elhalasztását célozta, másrészt a római curia befolyását akként kívánta ellensúlyozni, ha már meg nem akadályozhatta a curia jelöltjének és még hozzá ily kiváló tehetségnek térfoglalását, hogy ezen külsőség által is éreztette Brodaricscsal,

¹⁾ Monum. Vatic. 263. l.

hogy kinevezése tőle függ és hogy a hazában, illetőleg a magyar udvarnál a curia befolyásán kívül még más tényezők is vannak, melyekkel számolnia kell.

Burgio bizalma a király ígéretében mind erősebb gyökeret ver s csak a királyné befolyásától félti, mint »a ki az »Esztergomi«-hoz szít s tallér segítségével eltérítheti a királyt.«

A cancellarius ügyének aránylag terjedelmes tárgyalása abban leli indító okát, hogy egyrészt jellemző és sokszor drámai erejű mozzanatokkal gazdag körképet nyújt, másrészt a kancellári méltóság adományozása fölötti küzdelem mélyen visszahatott az egész állami életre és a pártokat oly éles ellentétbe hozta egymással, hogy a Brodarics ellenes párt még nevezettnek a király általi hivatalos fogadtatását is meggátlá, valószínűleg ezáltal azt is akarván tüntető módon nyilvánítani, hogy Brodarics Rómából való váratlan visszatértének nem tulajdonít komolyabb politikai háttért.

»István úr mindeddig — írja Burgio Sadoletti Jakabnak — nem nyerhetett nyilvános kihallgatást, hogy ő szentsége követségét és megbízását kifejthette volna, noha én mindennap sürgettem, de itt minden jó dologban hanyagok.«

Maga Brodarics is kénytelen a pápának hasonló szellemben írni. A szeptember 13-án kelt levelében mindenekelőtt arról értesíti a pápát, hogy 21 napi utazás után Budára érkezett, de a királyi családot nem találta ott, mert az üdülés végett Csepel szigeten tartózkodik. E miatt ott felkereste az udvart, és a királyi pár által a legbarátságosabban fogadtatott, a kik nem győzték az ő szentsége által irántuk tanusított buzgóságát és atyai gondoskodását eléggé ékes szavakban meghálálni. A császár ő felségéhez küldendő követség felől — folytatja sorait — és az ügyekről, melyekkel Szentséged megbízott, még nem volt alkalmam nyilatkozni, de a mint megleend, azonnal kimerítően fogom Szentségedet mindenről értesíteni.¹⁾

Brodarics e szavai természetesen megbízása teljesítésének csak hivatalos alakjára vonatkozhatnak, mert mint Lajosnak szeptember 8-án kelt leveléből tudjuk, Brodarics még fenti levelének kelte előtt talált alkalmat megismertetni a királylyal a pápa javaslatait, melyekkel a császárhoz és a többi fejedelmekhez küldendő követséget illetőleg ellátta. A hideg hang, mely a királynak erre vonatkozó sorait átlengi, nem igen fényes világításban mutatják azon hatást, mit Brodaricsnak ebbeli előterjesztései a magyar udvarnál tettek, sokkal melegebb a rokonszenv, mely bennök a pécsi prépost személye iránt nyilvánult.

»Azon készségénél és odaadásánál fogva — írja a pápának

¹⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 653. 1.

— melylyel Brodarics engem mindenkoron szolgált és még inkább Szentséged meleg ajánlata és pártfogása folytán nem fogom elmulasztani, hogy helyzetét javítsam és hivatalát és hatáskörét lehetőleg öregbítsem «¹⁾

E kitérés után figyelmünk ismét a kancellárság ügye felé fordul, mely az esztergomi érsek szívós ellenzése folytán, ki folyton új meg új ürügyet talált, már már elposványosodni látszott és valóban ernyedetlen kitartás kellett azon küzdelemhez, melyet Burgio Brodarics érdekében kifejtett. »Újólág kétszer beszéltem az »Esztergomi«-val — írja október 10-én — s megmondottam neki, mikép ő szentsége meghagyta, hogy az ügyet egész nyomatékka! sürgessem és kijelentéseimre az érsek kinyilatkoztatta, hogy előbbi szándékáról — miszerint a pecsétet mintegy két hétig ő bírja — kész lemondani, s megelégszik azzal, hogy a király azon kijelentése után — hogy a pecsétet nekünk (Brodaricsnak) szándékozik adományozni, arról saját elhatározásából lemondjon, s Brodaricsot ő jelölje ki a kancellári méltóságra. De az érsek mindenkép azon van, hogy az ügyet a pozsonyi országgyűlésig halasztssa, mely e hó végén veszi kezdetét.«²⁾

Az esztergomi érsek látszólagos engedékenysége csak időhalasztást czélzott, mert még mindig reménylé, hogy a jelleménél, tehetségénél és összeköttetéseinél fogva egyaránt veszélyes férfiú térfoglalását meghiúsíthatja. Nem is minden alapot nélkülöz abbéli reménye, hogy a pozsonyi országgyűlésen a pécsi préposttól háttérbe szorított és e miatt duzzogó püspöki kar és az elégedetlen világi urak együttes fellépésének meg lesz azon hatása az ingadozó lelkű királyra, hogy a zugolódo közvéleménnyel szemben Brodarics jelöltségét el fogja ejteni.

Burgio, ki Szalkay tervét átlátta és még mindig nem bízott megbízása teljes sikerében, a miért is november 7-én a lengyel királyhoz fordul, hogy az egész befolyásával, melyet királyi öcsésére gyakorol, Brodarics jelöltségét támogassa. Érdekes levelét ekként végzi: »Bírom mind a király, mind az érsek abbéli ígétét, hogy Brodarics nemsokára kancellárrá ki fog neveztetni, s reménylem, hogy végre — főleg felséged támogatása mellett — meg is lesz »ha létezik azoknál igazság, kiknél lenni kellene.«³⁾

Burgio azonban nem igen találhatta meg a keresett igazságot, mert az 1525-iki év végkép lejárt és a pecsét még mindig nem adatott át Brodaricsnak, sőt az január 28-án 4 hétre és mint Tomicc Páter királyát értesíti⁴⁾ nagy ünnepélyességgel

¹⁾ Theiner, i. m. 655. l.

²⁾ Monum. Vatic. 272. 284. ll.

³⁾ Acta Tomiciana VII. 335. l.

⁴⁾ Acta Tomie. VIII. 25. l.

az »Esztergomi«-nak visszaadatott, állítólag azzal a szándékkal, hogy azt annak idején a királynak visszaszolgáltassa.

Most végre, hogy e becses zálog birtokában volt, az esztergomi érsek tulajdonképpeni titkosabb célját is feltárta és a kancellári pecsét fejében nem követelt kevesebbet, mint bibornoki kalapot.

Ügylátszik, mindez nem történt a király tudtán kívül és ez Burgiot még inkább boszanthatta, a miért is február 2-án meg lehetős indulatos hangon tudósítja a pápa titkárját a történekekről: »Megmondottam a királynak, hogy ő szentsége igen zokon vette, hogy ő felsége a cardinalatustól teszi függővé Brodarics kinevezését és meggyőződése, hogy bármennyire vágyódik is ő szentsége István urat kancellárrá tenni, soha sem szorgalmazza annyira, hogy ő felsége ezt az érsek bibornokságától teszi függővé és nem önszántából teszi.«¹⁾

Együttal az esztergomi érsekkel is érezteti nemcsak a saját, hanem a pápa neheztelését, de nehogy további ellenállásban megerősitse, ügyesen felemlíti neki — mint Burgio írja — a jövő évet azzal biztatván, hogy a következő évben óhaja teljesedése nincs kizárva.

Az érsek viszont, ki az ígéretet a tettől jól meg tudá különböztetni, értésére adá, hogy legyen meg e tekintben Isten és ő szentsége akarata, ő a bíbort soha sem kereste és e méltóságért soha sem fáradozott, mert jól tudja, hogy az nagy teher és sok költséggel jár és az ő szegény állapotá azt alig bírná el.²⁾

»Ha jön — folytatá az érsek beszédét — nem utasítom vissza, ha nem, akkor sem fogom elmulasztani kötelességemet megtenni.«³⁾

E gúnyos és körmönfont mondatok mélyen bántották a pápa követét, átérezte azok maró voltát, de hogy idő előtti kifakadásával az ügy sikerét végkép ne kockáztassa, olasz vére lecsillapítása végett inkább rögtön eltávozik az érsektől.

Nyugalma helyreálltával még jobban átérti, hogy az érsek szavainak éle a pápa ellen irányult, s nehogy úgy tűnjék fel, mintha hallgatása által azok jogosultságát elismerné, másnap újra felkeresi az érseket s szemére lobbantja a hozzá intézett gúnyos szavakat. Az érsek, ki a közben maga is megbánta, hogy oly élesen beszélt s elvégre sem akarván a curiával nyílt ellenkezésbe jutni, szavainak a legmegnyugtatóbb magyarázatot adja, nem mulaszt-

¹⁾ Monum. Vatic. 313. l.

²⁾ Ez gúnyos célzás a pécsi prépostra, kinek a curia, mint azonnal látjuk, nem véve tekintetbe alacsony állását, a bibornoki kalapot adományozni szándékozott.

³⁾ Z. m. u. o.

ván el egyuttal a pápa iránti legmélyebb hódolatát és bizalmát kifejezni.

A már most engedékenyebbnek látszó érsekkel Burgio sem tartja tanácsosnak a szükségtelen küzködést és legközelebbi leveleiben arra kéri a curiát, hogy ejtsék el az általa javasolt tervet, miszerint Brodaricsnak a bíbornoki kalap adományoztassék: »Utolsó szernek gondoltam ezt — végzi levelét — ha az esztergomi érsek tett ígéretét be nem váltaná. István urat jelenleg kinevezni nem időszerű. Nincs még neki elég tekintélye és megfelelő jövedelme s mindjárt eleve a bíbornoki méltósággal kezdeni, nem tudom, hogy lenne illő dolog. Halaszsa Szentséged eme szándékát máskorra, maga István úr is egyelőre a cancellariatust óhajtja, hogy első üresedés alkalmával püspök lehessen. Szerezzen ő előbb tapasztalatokat, s azután, ha erre Szentséged érdemesnek találná, teljesítheti majdan mostani szándékát.«¹⁾

A kancellárság körül vívott küzdelem ezzel tetőpontját érte el s mindkét részről takarodót fujnak, miután az egyik fél ép úgy mint a másik túlságosan megfeszítette volt a húrt.

Ezen jellemző episod még az eddigieknél is fényesebben bizonyítja azon véleményt és szeretetet, melylyel a curia Brodarics személye irányában viselkedett és tanúsítja azon áldozatra készséget, melyet hajlandók voltak előmenetele érdekében hozni, mert aligha nem páratlanul áll azon eset, hogy a curia azon eszmével foglalkozott volna, hogy a bíbornoki kalapot egy prépostnak adományozza, s ha igen, bizonyára nem analog viszonyok közt, midőn azt az ország főpapai közül egy sem birta, sőt azok legelőkelőbb-jétől csak imént megtagadtatott.

A curia ezen magatartása nagyban igazolja azon makacs ellenállást, mit Szalkay László a pápa jelöltjével szemben eddig kifejtett.

De végre, mint említők, az esztergomi érsek is jobbnak találta az engedékenységet és a viszonyokkal való megalkuvást és csakhamar nagy ünnepiesség kíséretében visszaadja a kancellári pecsétet²⁾ elérkezvén különben is az idő, midőn helyette a mellőzött püspöki kar felveendi a harczot. S Burgio csakhamar kénytelen a pápát a püspökök mozgalmáról értesíteni: »Van egynehány püspök — írja Burgio — kik ellenezni akarnák, hogy István úr kancellár legyen, azon ürügy alatt, hogy nem püspök. Jelenleg nem sokat árthatnak, ha csak nem a Szt.-Györgyi diaetán. E héten fogom felfedezni minden tervezgetésüket, és ha valami óvószerre szükségünk leend, értesíteni fogom Szentségedet.«³⁾

¹⁾ Monum. Vatic. 316. l.

²⁾ Monum. Vatic. 329. l.

³⁾ I. m. 330. l.

A hosszas küzdelemnek és lankadatlan kitartásnak végre meg lőn várva-várt eredménye és Burgio az éppen szembajos barátjának vigaszképpen megvihette az örömhírt, hogy kancellárrá neveztetett ki.

Maga Burgio is derekasan kiérdemelte az örömet, melyet tevékenységének sikere fölött érzett, és mely a márczius 12-én kelt és a pápához intézett levelében oly szép viszhangra talál: »Szent Atya! Tegnap azaz f. hó 11-én a király ő felsége kinevezte Brodarics Istvánt kancellárrá, oly gyakran Szentséged által ajánlatva, bizonyára mindenkinek meglegedésére és minthogy némely püspök zugolódott, felhozván, hogy nem illő dolog, hogy prépost neveztessek ki a kancellári méltóságra és ne valaki az ő rendjükből, ezen mormogás és a rákosi zaj lecsendesítésére azon módot találta ki ő felsége, hogy a szerémi püspökséget az ő kezébe tette volt le,¹⁾ a mely tette által ő felsége a kancellárságot a szerémi püspökséggel együtt adományozta Brodaricsnak és bár e püspökség jövedelmei igen szerények, mégis nagyobb tekintélyt fog számára biztosítani.«²⁾

Brodarics végre czélt ért, csakhogy öröme nem lehetett teljes, miután tartós szembaja nagyon gátlá nagyobb szabású munkásságában. »A kancellár — írja Burgio márczius 29-én — már több hónapja szembajos és adja Isten, hogy minél hamarabb felgyógyuljon e bajából.«³⁾

A cancellarius ügye — eltekintve egy kevésbbé lényeges utójátéktól — ekként be lőn fejezve, miután az összes párt- és magánérdekeket forrongásba hozta. El harczt által nyújtott korpálóban jellemző, s nemcsak a magyar egyházfőket látjuk nyílt és még inkább titkos harczt küzdeni a curiával, hanem maga a királyi család is belevonatik a párttusába és az időként felülemelkedő áramlatoktól hol az egyik, hol a másik párthoz sodortatik. Mint diadalmas fél a római curia hagyja el a küzdőtér, legyőzván az egyház frondirozó magyar nagyjait, de e győzelmét csak oly nagy erőfeszítés mellett is csak azért nyerhette, mert jelöltsége oly férfura esett, kinek lángoló hazaszeretete és nemes jellege elvégre is épügy elhallgattatta az alávaló magánérdekeket, mint a nem egészen alaptalan hazafiui aggodalmakat.

Maga Brodarics most testi és szellemi ereje egész megfeszítésével fog az ország bajainak orvoslásához, csakhogy annyi zavar rendezésére, ennyi hiány pótlására és ennyi betegség orvoslá-

¹⁾ A szerémi püspökségben ez időtájt nem volt üresedés, hanem annak püspöke, Macedoni László, felsőbb utasítás folytán önként lemondott, a miért aztán Olaszországban kárpóttoltatt.

²⁾ Pray, Epistolae Procerum I. 215. l., és Monum. Vatic. 338. l.

³⁾ Monum. Vatic. 352. l.

sára — főleg teljes pénzhiány miatt — még Brodarics szellemi ereje és kitartása is kevésnek bizonyultak, s nemsokára kinevezése után meglehetősen csüggedt hangon szól az ország szármalmas állapotáról. »Tudom, hogy Szentséged jól emlékszik arra — írja a római pápának — mily gyakran tanácskoztunk az ország állapotáról. s mikép lehetne itt rendet csinálni, felemlítvén egyúttal a kalocsai érseket. Két főhivatal van ugyanis e hazában, melyeknek tekintélyétől, buzgóságától és értelmes vezetésétől az ország jóléte nagyban függ. E két hivatal a kancellárság és kincstartóság, mert a nádorról most mit sem szólok. Kancellárnak Szentséged azt bírja. kit óhajtott, s ki, ha egyebekben nem is, becsületesség és hűség dolgában úgy Szentséged, mint királya és hazája irányában senkinek sem enged, és ez az, a mit róla is legbiztosabban ígérhetek. Higgye el Szentséged, bárki és bármilyen legyen a kancellár. kincstartó nélkül mit sem ér, mert pénz nélkül ez ország kormányzása lehetetlen. Már pedig az emberek összességéből, kik itt vannak, nincs egy sem, ki erre alkalmasabb legyen, mint Tomory Pál. a kalocsai érsek.« ¹⁾

Mint cikázó villám a borus fellegeken át, úgy fénylik ki Brodarics jelleme az őt környező sötétségből. Valóban Brodarics hazaszeretete s nemes szívének vallásos buzgósága és önmegtagadása kellett azon munkához, melyre az imént vállalkozott s a mely nem kevesebbet jelentett, mint megszüntetni mindazon zavart és rendetlenséget, mely a magyar udvarban 36 év lefolyása alatt főlhalmozódott volt.

A munka nagysága, a feladat nehézsége azonban nemhogy visszariasztaná, sőt ellenkezőleg nagyobb tevékenységre serkenti. s komoly törekvésének éppen az a legszebb jele, hogy e nehéz munka keresztülvitelére ép azon *egy* embert keresi társul, ki vele az időben e hon határain belül a tiszta honszeretet dicső példájáért legsikeresebben versenyezhetett.

A míg az új kancellár egész szellemi erejét megfeszíti a haza megmentése érdekében teendő óv- és védiintézkedésekben, az alatt az április 24-én Rákoson egybegyűlt urak töredéke, habár eredménytelenül, de annál zajosabban megtámadják Brodarics kancellárságát. A zajongók leginkább csekély befolyású világiak voltak, mert a nagyok és az egyházfők a bevégzett tényekkel és a pápa határozott akaratával szemben nem mertek vagy nem akartak síkra szállni.

A zaj már csak azért sem állhatott arányban ez áramlat nagyságával, mivel az elégedetlenek szószólója gyanánt csak Artándi Pál lépett fel, kiről azt írja Burgio: »Ez az Artándi Pál,

¹⁾ Theiner, Vet. Mon. II. 663. l.

a kit a nép a múlt évben jól elvert és árulónak nevezett s kinek életét az urak akkoron csak alig menthették meg.«¹⁾

Az izgatók szavai mind a mellett nem maradtak hatás nélkül az egyebült egyházi és világi urakra s pedig annál kevésbbé, mert támadásuknak alapja azon nem éppen alaptalan vád volt, hogy a pápa beleavatkozott az ország belügyeibe, nevezetesen a kancellár kinevezésébe.

E támadásokból, bár élük a pápa ellen irányul, Brodarics-nak és Burgionak is kijutott a maga részük.

Az ellenzék e kiméletlen támadása Burgio megrovását vonta maga után, ki ékes és éles szavakban kelt a maga és megtámadtjai védelmére. A pápai követ energikus föllépése végre elnémitá a zugolódást és Brodarics István nyugodtan hozzáfoghatott hazafias munkájához, annál is inkább, mert megtámadt egészége is helyreállt időközben.

»A kancellár — írja Burgio — május 24-én a szembajból már kigyógyult és kitűnően érzi magát és már most a derék és jóra való embernek mi sem hiányzik méltóságának és tekintélyének fenntartására, mint kedvezőbb anyagi helyzet, a melyet jelenleg nélkülöz, de a melyet, reményilem, nemsokára el fog nyerni.«²⁾

A pápa is támogatni kívánván Brodarics munkásságát, s mintegy igazolni igyekezett azon pressiót, melyet kinevezése érdekében kifejtett, csakhamar nagyobb pénzüsszeget küldött az ország szükségleteinek fedezésére.

A pénzüsszeg, mely junius havában Bécsbe, majd Budára hozatott, némi meghasonlást idézett elő Burgio és a pápa között. Úgy látszik, okot erre részint a pénz felhasználásának kérdése, részint pedig az okozott, hogy Burgio a kancellárban nem találta azon engedelmes és hajlékony eszközt, melyet keresett, viszont Brodarics, kinek kancellárrá való kinevezését a curia annyira forcírozta, még annak látszatát is kívánta kerülni, mintha nem kizárólag magyar érdekeket szolgálna.

Burgio e feletti bosszankodásának július 31-én kelt levelében következő sorokban ad kifejezést: »Akartam Szentségednek a kancellár felől írni, hogy megítélhesse, mennyire használhatom fel a kancellár úr barátságát, mikor ő azon van, hogy enyimet kihasználja.«³⁾

Míg így meghasonlott még azon két férfiú is, kik, ha nem is egyedül, de bizonyára a legnagyobb hévvel és odaadással fáradoz-

¹⁾ Monum. Vatic. 372. l.

²⁾ Monum. Vatic. 385. l.

³⁾ Monum. Vatic. 432. l.

tak az országnak a végveszélytől való megmentésén, azalatt feltartóztatatlanul rohant az ország a bukás örvénye felé.

Brodarics helyzete ezalatt mind kellemetlenebbé válik, támasz és segély nélkül, leginkább ellenséges indulatú irigy társaktól körülvéve küzd tövises pályáján egy szebb jövő reménye nélkül. Sajgó szívének fájdalmas érzelmek élénk kifejezést nyernek azon mélyen megindító sorokban, melyeket Erden, jul. 27-én kelt levelében a pápához intézett: »Szent Atya! Mily nagy a veszély, melyben mi itt jelenleg forgunk, azt Szentséged a báró úr (Burgio) leveleiből eléggé ismeri; és valóban egyedül a Mindenható Isten, vagy valami véletlen mentheti meg az országot a végenyészettől, és én a menekülésnek egyetlen módját sem látom. A mi engem illet, örömet szolgállok, de higgye el Szentséged, mit sem tehetek az országnak illetén fogyatkozása és az ügyek teljes ziláltsága, valamint az emberek romlottsága és egyenetlenkedése és az ellenség hatalma és végre az én szegénységem és jelentéktelenségem miatt, főleg azoknak irigysége folytán eme állásom miatt, melybe Szentséged helyezett és a kik engem tekintélyre és javadalmakra messze túlhaladnak és elvégre ezer egyéb nagy és lehetlen baj miatt.«¹⁾

»Mindezek daczára — folytatja sorait — semmit sem fogok elmulasztani, a mi tőlem telik, ha fejembe is kerülne.«

És most, hogy szíve keserveit így kitárta a pápa előtt, hazafias lelke önmagát ámitva, újra reménykedni kezd. Vallásos és hazafias érzelmek fellázadnak ama gondolat ellen, hogy az isteni gondviselés ez országot bukni hagyná. »Szent Atya! — végzi sorait — Ezen hivatalt a lehető legsúlyosabb viszonyok közt nyertem el, de ha Isten nagy könyörületességénél fogva ezen bajokat elhárítaná, és megnyitná előttem az utat, hogy szolgálatokat tehessek hazámnak, még sok jobbra fordulhat; a mely remény, ha nem táplálna a felsorolt bajok és egészségi állapotom miatt, mely nem a legjobbnak mondható, már rég letettem volna e súlyos hivatalt, de így kitartok, bármit hoz is a sors.«

Mily lélekemelő jelenség, hogy e nagy lélek, a fenséges szív, melyet beteges test rejtett, még július 27-én is annyi keserves tapasztalat után, jobb meggyőződése ellenére is reményleni akar.

E közben nemcsak a haza sorsa, hanem saját magánügyei is mind rosszabb fordulatot vettek. Betegségén kívül még az anyagi gondok terhe is nyomá feldult kedélyállapotát; pénzzavara oly nagy, hogy midőn a királyt a tolnai táborba akarja kísérni, Burgiotól kénytelen pénzt kérni hadiszükségleteinek fedezésére. És mily mélyen bántotta Brodarics önérzetét, midőn Burgio ezt megtagadta: »E napokban pénzt kért tőlem a kancellár — írja

¹⁾ Theiner, Vetera Monum. II. 674. l.

július 31-én — hogy rendbe hozhassa magát és a táborba indulhasson. Azt feleltem, hogy nekem nincs, a pápa pénzei felett pedig e részben nem rendelkezem.«¹⁾

E közben a nemzet mind közelebb jutott végzetes catastro-phájához. Az országos kancellár, ha már anyagi segítséget nem nyújthatott a nemzetnek, tollat ragad, hogy szelleme hatalmával az európai hatalmakat tétlenségükből felrázza.

Megkapók és szívet indítók ama levelei, melyeket ez idő-tájban, mint országos kancellár, Európa majdnem összes fejedelmeihez és kiválóbb főpapjaihoz a szorongatott haza érdekében intézett.

Kér, könyörög a pápának, német császárnak, a francia, angol, portugál és lengyel királynak, a velencei dogénak, hogy nyújtanának a kereszténység védfalának segítséget és ne engedjék a dicső hazát menthetetlenül elveszni. Fájdalom, a viszonyok ferdeségén és az uralkodók önzésén Brodarics tolla sem javíthatott. Legsúlyosabb érvei hatástalanok maradnak, legbensőbb kérései viszhangra nem találhatnak.

Fáradozásai sikertelenségén elkeseredvén, összes reményeinek alkonyán augusztus 6-án Duna-Szt.-Györgyről értesíti a királynét a helyzet veszélyes voltáról, panaszkodván, hogy az urak nem hallgatnak tanácsára.

Pedig tanácsa a fennforgó viszonyok közt az egyedüli üdvös vala; mert Tomoryval együtt még adófizetés árán is kész volt a törökkel megbékélni. Az urak nagy része azonban erről hallani sem akart s gyávának nevezék.

A tolnai táborban ezalatt tovább tanácskoztak a hadjárat tervein. Legtöbben azt kívánták, hogy a király a Drávához vonuljon és ott ütközzék meg a szultánnal; kicsinyelték az ellenség hatalmát és túlbecsülték a magyar sereg erejét. De nem úgy Brodarics: ő, ki szíve egész hevével küzdött a haza megmentésén, legkevésbé akarhatja a meglevő csekély erőket kockáztatni.

Az urak nyugtalan magatartására keserűséggel jegyzé meg: »Azt hiszik, hogy repülni tudnak, pedig szárnyaik nincsenek.«

E megjózánító szavak mégis némi óvatosságra intik a tanácskozó urakat és azt határozzák, hogy a király Tolnán maradjon, a Drávához pedig a nádor menjen. A király e tanácsot annál is inkább helyeselte, mert Brodarics tanácsára elhatározta volt, hogy az esetben, ha a nádornak a Drávánál nem sikerül a törököt feltartóztatni, Horvátországba vonul, hol az osztrák őrsgellegel meg-
rakott várak egyikében biztos oltalmat vél találni.²⁾

De az urak, kik csakhamar átlátták a királynak Brodarics

¹⁾ Monum. Vatic. 432. l.

²⁾ Monum. Vatic. 434. l.

sugalta tervét, gyávának és félénknek nevezék és kijelenték, hogy a nemesség legfőbb becsülete abban áll, »hogy senki másnak zászlai alatt nem tartozik harczolni, csupán csak a királyé alatt.«

A nemesség ezen állásfoglalása rendkívüli haragra lobbantá a királyt és ez alkalommal mondá ama emlékezetes szavakat: »Látom már, hogy mindenki velem mentegetődzik; én azért hoztam fejemet ide, hogy azt a hazáért bármi veszélynek kitegyem; hogy tehát senki a maga gyávaságát velem ne mentegesse, s engem ne okolhasson, Isten segítségével megyek holnap veletek oda, a hová mások nélkülüm meenni nem akarnak.«

A sereg másnap megindult s augusztus 24-én Mohácsra érvén, tábort ütött. Maga a király nem volt Mohácson; tábori sátra még nem érkezvén meg Budáról, Szekesőn Macedóni Miklós házában tartózkodott.

Brodarics István, kit a király hirtelen és döntő elhatározása mély aggálylyal töltött el s kit a királyné külön megbízott azzal, hogy a király személye felett őrködjék, itt újra felkereste a komor hangulatban levő királyt és előadá neki: mily csekély a magyar sereg s ha már késő a szultánnal megbékélui, legalább vissza kell vonulni, az ütközetet halasztani s bevárni, míg a kint levő segélycsapatok megérkeznek. Hiszen a legrövidebb idő alatt való megérkezését jelezte Szapolyai János, Frangepán Kristóf, Batthyány Ferencz, a tótországi bán, továbbá a magyar király adományából nehány sziléziai herczegség birtokába jutott, s most ott tartózkodó Brandenburgi György, közeledőben volt számos magyar úr csapataival, a csehek, a morvák és Ferdinand osztrák herczegtől útnak indított segélycsapatok is. A király, kinek múltkori felbuzdulása már lehült, igen helyesnek találta Brodarics fejtegetéseit és megbízta azzal, hogy nézeteit, mint királya üzenetét és szándokát, a hadi tanácsban is fejtse ki. Brodarics ezt meg is tette, de az urak vagy nagyon bíztak a győzelemben, vagy pedig úgy tettek, mintha bízának s erről mit sem akarnának tudni. Most a király személyesen jelenik meg a magyar táborban és megkérdi az urak véleményét.

Ezek Tomoryval együtt, a király nagy csodálkozására, a megütközés mellett nyilatkoznak; hadi tanácsot tartottak, melyben elhatározták, hogy Szapolyait meg Frangepánt be nem várva, Mohács mellett megütköznek.

Mikor a tanácskozás befejeztetett, így szólott Perényi Ferencz, a fiatal és elmés nagyváradai püspök: »Az egyház eddig csak tizenegyezer vértanút tisztel, de a mely nap az ütközet lesz, azt méltán Pál barát és a húsz ezer magyar vértanú napjának nevezhetni. Szentté avattásuk végett jó lesz Brodaricsot, a kit a pápa és a bíbornokok követségeiből ismernek, ha megmarad, Rómába küldeni.«

Augusztus 29-én végre megtörtént a gyászos ütközet. Brodarics a király oldala mellett foglalt állást és pedig a csatarend 4-ik hadsorában, a király jobbján a püspökök közt 5. helyen.¹⁾

Lezajlott a szerencsétlen ütközet, gyászba borítván az egész országot, eltemetvén annak területi épségét és függetlenségét. — Perényi jóslata beteljesedett és csak nagyon kevesen menthették meg életüket azok közül, kik e gyászos ütközetben részt vettek. E kevesek közé tartozik Brodarics István, ki hosszas fáradoalmak és sok baj után szeptember 6-án Pozsonyba érkezett, hová a szerencsétlen királyné néhány meghittjével menekült.

Menekülése közben cseh katonáktól elfogatott s mindenétől megfosztatott és csak váltság-díj árán menthette meg életét.

Vérző szívvel tudósítja mindezekről Tomicky Péter lengyel főpapot és aggódva tekint hazája sorsára, kérvén a főpapot, hogy mindent megmozgasson, hogy Zsigmond e szerencsétlen ország föltámasztásáról gondoskodjék. Aztán ismét áttérve saját boldogtalan helyzetére, sorait ekként végzi: »A legnagyobb szükségbe jutottam, elvesztettem püspökségemet, a pécsi prépostságot és már is veszélyeztetve az esztergomi éneklő kanonokság is és nem hiszem, hogy 15 napig megtarthassam; elvesztém azon kívül minden holmimat, a mi részint a táborban, részint Budán vala. Egy köpenyben és egy pár topánkában menekültem. — És most nem marad más számomra, mint oltalmat keresni előljáróim és barátjaimnál, kik között első sorba téged helyezlek.«²⁾

Csakhamar Lengyelország itteni követe is értesíti Tomiczkyt, hogy »Brodarics lovát elvesztvén a csatában, gyalog és csak egy hadi köpenybe burkolva érkezett Pozsonyba.«³⁾

Hálásan emlékszünk meg a két lengyel főpapról, kik szerencsétlen sorsra jutott magyar kartársuk iránt a legmelegebb rokonszenvet és az őszinte barátság jeleit tanúsíták.

Tomicky Péter csakhamar résztvevő sorokban ad kifejezést szerencsés megmenekülése fölötti örömének, egyuttal azon reményt táplálván, hogy a mindenható Isten, ki ily csodálatos módon megmentette életét, további lépteit is vezérelni fogja. »A mi pedig engem illet — végzi sorait — bármit tehetek kényelmességed és jóléted növelése tekintetében, csak tudjam annak módját és utait, semmi munkát és fáradságot nem fogok kimélni, hogy azt megelégedésedre létesíthessem.«

Maga a lengyel király is, ki miként láttuk Brodaricscsal folyton a legmeghittebb érintkezést tartotta fenn, csakhamar a leg-

¹⁾ Brodarics saját elbeszélése Bonfin 1587. frankfurti kiadású Zsámboki Függeléke 758. l.

²⁾ Acta Tomic. VIII. 220. l.

³⁾ Acta Tomic. VIII. 222. l.

melegebb rokonérzés hangján írott levéllel tiszteli meg. »Értesülünk amaz iszonyatos veszedelemről — írja a többek közt Zsigmond — mely hazádat és kedvelt öcsénket érte, s hogy te szerencsésen megmenekültél s ennyi fájdalom közepette, mely szívünket szorongatja, mi sem okozhat nagyobb örömet, mint annak tudata, hogy te sértetlen maradtál.« ¹⁾

A mohácsi csata nem csak a törekvést, hanem a király halála folytán a gyilkos belvillongások és pártharczok átkos csapását is zudítá az egész testében vérző nemzetre.

A legjobb honfiak, épúgy mint a legönzöbбек, meghasonlottak és mint ellenségek állanak egymással szemben. A trónkövetelők egész serege jelentkezett, hogy birtokukba vegyék az elárvult magyar koronát. Komolyabb trónkövetelőknek azonban csak Ferdinand főherczeg, Szapolyai János erdélyi vajda és Zsigmond lengyel király voltak tekinthetők.

Brodarics István, mint pozsonyi utja mutatja, Ferdinand pártjához szegődött és el volt határozva annak királylyá való megkoronáztatását egész befolyásával és erélyével támogatni.

Ferdinand osztrák főherczeg, ki trónigényeit családi összeköttetéseire és családi szerződésekre alapíthatá, a mint biztos tudomást nyert Lajos király haláláról, azonnal lépéseket tőn az ország birtokba vételéhez. Csakhamar sűrű levélváltás indult meg közte és nővére Mária, az özvegy királyné közt, a kihez a tárgyalások gyorsabb lebonyolítása végett Lamberg követét is elküldötte Linzből. De még mielőtt Ferdinand e követe a magyar udvarhoz érkezett volna, Nádasdy Tamás, ez időben Mária és Ferdinand legbizalmasabb embere, kivel utóbbi csak nem régen, a spirai gyűlésen megismerkedett volt, Mária részéről Linzbe küldetett, hogy Ferdinandot az itteni ügyek állásáról, nevezetesen arról, hogy kiknek segítségével volna ez ország legkönnyebben megszerzhető, alaposan informálja.« ²⁾

SZEKELY SAMU.

¹⁾ Acta Tomic. VIII. 222. l.

²⁾ Jászai, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után 50. l.

FRANK ANDRÁS
ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSAI ÉS NAPLÓJEGYZETEI
1657—1661. KÖZT.

A Frank-codex eredetijét a szász nemzeti egyetem nagy-szebeni levéltára őrzi. Megvan annak egy, a múlt században Katona István által készített, de nem eléggé correct másolata a kalocsai érseki könyvtárban is. Közölt is Katona ebből nagy munkája XXXIII-ik kötetében, de a forrás megnevezése nélkül, s meglehetősen hibásan egy pár igen érdekes töredéket: egyszerűen »Mss Bibl. Coloc.« idézettel jelölve a forrásokat. Hogy itt egy eddig nem ismert évkönyvről, s egy terjedelmes munkáról van szó, azt nem is sejtettem.

Az »Erdélyi Országgyűlési Emlékek« XI. kötete már elhagyta a sajtót, midőn Zimmermann Ferencz levéltári igazgatónak a szász nemzeti egyetem levéltáráról írott valóban nagybecsű munkája megjelent, mely az erdélyi történetírásnak egy egész sereg új adatot tárt fel. Többi közt két olyan országgyűlési tudósítóval ismerkedtem meg, kiknek nevöket sem ismertem: Simoniussal és Frankkal. Frank jelentéseit — minthogy sürgősen kellettek — maga Zimmermann volt szíves nekem lemásolni, a Simonius-félek Pettkó Béla öcsém írta le. Zimmermann jelentéseiből figyelmessé tétetvén, a kalocsai könyvtárban tudakozódtam a »Mss. Bibl. Coloc.« után — s az ottani igazgatóság rendkívüli meglepetésemre elküldte a Frank-codex másolatát.

A Frank-codex tülnyomó nagy részét országgyűlési jelentések teszik. Sok országgyűlésen mint városi íródeák maga is jelen volt — de egy párt »fide digna relatiók« után írt le. Az 1657—61. közötti országgyűlések történetét naplói részletességgel írja le, itt-ott az országgyűlések tartása közt történetekről is naplót vezet

— de mindezt oly praecisítással, tájékozottsággal s részletességgel, hogy mind annál a sok naplónál és évkönyvnél, mely ezen időkről fenmaradt Szalárdytól Bethlen Jánosig és Krausztól Graffiusig, többet érnek Frank jelentései, mert ezekből épen azt ismerjük meg, mit azokban hijában keresünk: azon idők eseményeinek megoldását.

Távol van tőlem olyasmit kívánni, hogy egy annalista ne legyen párt ember. De annyit még is megkívánok, hogy tudjon és akarjon látni. Hiszen Frank is olyan párt ember, hogy rítkítja párját: ellensége Rákócznak csak úgy, mint Bethlen János s azért még is hasonlíthatatlanul becsesebb ennek munkájánál, mely nem egyéb, mint egy ügyesen dolgozott pamphlett »in usum Delphini« — a cancellár igazolása czéljából írva.

Frank országgyűlési jelentései egész terjedelmükben az »Erdélyi Országgyűlési Emlékekben« látnak világot. Most itt ezen jelentéseket összekötő naplójegyzeteket mutatom be a buvár-roknak, hogy ilyen módon ez az egész rendkívül becses codex a hazai történetírás szolgálatára álljon.

Az 1—5 ll. az 1657 oct. 25. — nov. 3. tartott országgyűlés naplója.

A 9—33 ll. az 1658 jan. 9—31 tartott országgyűlés naplója.

Erre 34—40 ll. következő följegyzések következnek:

Anno 1658.

Circa principium Martii ingens Tartarorum, Turcarumque copia, 30,000 Tartarorum, totidemque Turcarum irrupit in provinciam Transalpinensem, expulsoque Constantino Sorbanio vajvoda, eidem provinciae alium vajvodam praeposuerunt, Mihnem nempe, Radulý vajvodae olim ibidem filium, assumptis secum plusquam 100,000 hominum in captivitatem.

Die 20-ma Martý in vicinitatem nostram Vizakna idest Saltzburg pervenit provincia sua expulsus Constantinus, ibidemque postquam laeta cum dno Rakoczio pocula hausisset, die 23-tia ingressus est civitatem nostram Cibiniensem. parique modo in saliaremodum cum magistratu nostro vixit, dieque subsequente summo mane iter Fogarasinum versus suscepit.

Circa finem mensis Martii Stephanus Gergitze vajvoda Moldaviae, ex eadem a sede vajvodali a Turcis ac Tartaris expulsus est; alius autem in ejusdem locum (quem ipse pro obside imperatori Turcarum miserat) inauguratus, ac erectus est; et sic ex cothurnario factus princeps nomine Gyika.

Circa principium Augusti fama ad nos pervenit ingentem hostium multitudinem profligasse Mihnem vajdam Transalpinensem, in locum ejus adferre Gyikam Moldaviae vajdam, in huius autem locum substituere volentes patrem huius Gyika vajvodae. Haec hostium multitudo, sive ea Tartarorum, sive Turcica. sive Valachica sit, quamvis *nemo numerum norit*, tamen sufficit eandem die 7-ma Augusti, huius anni 1658. irruptionem fecisse per viam *penes* Buzau castellum, idque castellum, sopimentumque, vel aggerem militarem nostrorum militum occupasse, nostros milites exinde prflogasse. Die 19-ma ut sequitur ingressi sunt junctim Tartarorum chamus personaliter centum millibus Tartaris, Kozakius novem millibus Kozacis, capitaneus Gyikae vajvodae Moldaviae novem millibus Kurtanis, Silistrei passa duodecim millibus Turcis, Transalpinensis Mihne vajda duodecim millibus, Simeonianis bojeronibus, Kurtanisque; majoremque regionis partem flamma, depredationibus, rapinis populorumque magna multitudine abductionibus vastarunt.

Anno hocce praesenti MDCLVIII. die 19. Augusti.

Nachdem der Höchste seinen feuer brennenden Zorn uns arme Sübenbürger wolte schmäken lassen, liesse er zu, dasz der grosze Cham aus der Tartarey den fürbenanten Tag, des morgens frühe seinen einbruch herein nahm mit 80,000 Mann durch die Buzau in Burtzlandt welcher neben seiner erschräklicher und fast unzehllicher menge des Türkischen Keisers Sziristrei Bassa mit 12,000 Mann, sampt dem Wallachischen Mihne Wajda und des Gyika Moldauer Wajdens Feldobersten mit sich herein brachte sampt den 12,000 Kozaken, welche also bald erschräklich erbärmlich und jämerlicher weise anfiengen zu brennen, rauben, morden und plündern, und verwüsteten so wohl Zekel-land, als auch das ganze Burtzland Cronstadt ausgenommen; denn als der feind an die Stadt rüken wolte, fuhre Herr Mihaeil Hermann Projudex Civitatis ejusdem necnon il^{mae} Celsdn^{is} principalis consiliarius herausz dem feind entkegen mit groszem geschenke, konte aber gar kaum so vill erhalten, dasz sie nach ausszzahlung und erlegung mehr den fünf und zwantzig tausend Thaler die Stadt erhielten, die übrige Dörffer wurden sampt ihren Burger oder Schlössern gantz in den grund verdorben, die Leuthe in gewaltiger anzahl sampt allem Viehe davon getrieben.

Die 27-ma Augusti kam die gantze Armee dises Feindes durch Zeides Wald herausz, fiengen auch all hier an zu brennen ein Dorff nach dem andern, bisz nach Fogarasch demselben sätzeten sie zu mit schiszen und hätten auch einen anlauff und Sturm alda im Vorhaben, wurden aber mit Stük geschos und einbüszung oder Verlierung etlicher 1000 abgewisen. Nach diesem lag Feind still allda auff dem Alt-Land, ausgenommen die Straser

kamen und streiffeten herunter kegen uns in unsern Stuhl folgender gestalt und weise.

Die 30. Augusti kamen etliche idest zwey oder drey hundert Tartaren, fiengen bey Zakadat, Freck und Gireszau an, setzten selbe in die Asche. Nachmittage kamen unversehener weise Kaum 60 Tarter bey und durch Hammersdorff herfür erschräklicher eille, als hetten ihre pferde flügel. hieben etzliche Personen für den thörern darnidern. Die darauff erfolgte Nacht sterkte sie die Grosze Aue an und kamen abermahl bis zwischen unsere Mayerhoffe, hieben abermahl etzliche Personen darnider zohen auch etzliche nakend aus, lieszen selbe auff den erfolgten Tag mit blutigen Köpfen und Schultern zur Stad herein gehen.

Die 31. kamen bey 560 Tarter durch Hammersdorff herfür. reiseten für unserm Alten Berg fürüber nach Saltzburg, verbranten es gantz. Umb die Vesper kamen abermahl 200 Tarter auff Hammersdorff zu ober dem Dorff wolten auch der voriger Zahl nebenst den Weinbergen nach eillen. Es hielten aber unserer Sieben Richten Kattner, sampt etlicher Jungen Adel Leuthen (welche ausz der Stadt hinausz reiseten) bey der Ledrer Zech Mühlen in den Weiden, und als die Tarter ober dem Dorff herfür kamen, fiellen die Kattner herausz und jagten sie den Hammersdörffler Grund hinein, fiengen sieben unter ihnen. und brachten sie sampt etzlichen Pferden, welche sie auch von ihnen abgejaget hatten, in die Stadt herein, welche gefangen alhir gehalten wurden. Die darauff erfolgte Nacht branten abermahl etzliche Törfer weg.

Die 1-ma Septembris war es (weil es regen wetter war) stille, auszgenohmen, dasz sie Hammersdorff anstekten. Umb die Vesper stekten sie Groszscheuren Bungart und Schellenberg an. Die darauff erfolgte Nacht liszen sich mehr als 12 Feuresbrunsten in Reismärker Stuhl sehen.

Die 2-a Septembris Kamen des Morgens im Nebell etzliche 100 von Kleinscheuren heran, und scharmitzinten lang mitt unsern Kattnerr und Ungern, welche sich etzliche mahl nun ausz der Stad begeben, dergestalt, dasz von unsern 13 Personen auff dem Platz blieben. Wasz aber von den Tartern umbs Leben kam, nahmen sie mitt sich und reiseten dem Lager zu. Auch scharmitzinten sie bey Hammersdorff abermahl denselben Abend, doch ohne Schaden. Die darauf erfolgte Nachtwurden alle übrige Dörffer angezündet, also das hin und her sehr wenig häuslein überblieben.

Die 3-a Septembris frühe Kame eine Legation vom Feindt fürs Borgerthor, beghrte einen aus dem E. und W. Rath zu ihm zu reden, als nun auff guttachten des E. und W. Rathes der W. H. Georgius Theill hinaus zum Legat kam, zeigte der L. ahn

die ankunft des fürbenandten Feindes, begehrte hierneben, man solte sie unangetastet mit friden vorbey reisen laszen, garwohl wir thäten es, gaben uns zufrieden. Umb 8 Uhr für mittag kam die gantze Armada, der Szilistrei Bassa sampt dem Blöchschem Mihne Wajda und des Gyika Moldauer Wadens General, lägeren sich bey Näpendorff bisz fast bey Klein Scheüren. Der Tarter Cham oder Haam Kame auff der andern Seitten der Stad bey Bungart herüber, lagerte sich von Schellenberg ahn biszfast an Heltau und Ruschinar.

Die 4-ta Septembris schikte unsere Herrschafft und Obrigkeit durch zwey W. H. ausz dem E. und W. Rath 12 wägen mitt Brot und 6 wägen mitt Wein beladen sampt anderm gölden und Silbernem geschenke ins Lager. Vermeinten auch, die Sache solte gar gutt und schlichtich werden. Aber das blat wandte sich, den nach empfangung der geschenke begehrte der Feind, die Stadt solte also bald ohne Verzug noch selben Tage erlegen paar geld Sechtzig Tausent Thaler. Dieses Schleüniges begehren macht uns knie und lenden erzittern, denn wo fern mann solches nicht thäte (sagte der feind also bald) wolte Er die Stad zu Staube und Asche machen. Die Legaten Kamen herein, und man musta, wo man nur irgend wuste, herausz suchen, und nach geschehenen accord erlegen fünf und zwanzig Tausend thaler fluch, bis am andern morgen, dernach reisete die gantze Armee fort, welche bestund und war zusahmen aufs genaueste gerechnet mehr den andert halb Hundert Tausend Mann, die unzehlige Menge der Rosze, der Pferde und der gefangenen, welche der feinde mitt sich führete vergrößerten das ansehen der feindlicher menige erschräklich und unaussprechlicher weise, denn überall wo der feind hinreichete nahme Er alles Vihe und vill Menschen mitt sich fort, hier zwar für den Stadt thoren brachten die Tarter und Türcken den 4. 5. Septembris vill Volks verkauften es und die Bürger kaufen es von ihnen klein und grosz Mann und Weib. Nach diesen reisete der Feind den

5-ten Septembris auf Müllembach und Weiszemburg zu. die Stadt Müllembach muste dem feind die thore öffnen, dasz das Volk frey hin lieff¹⁾. Weiszemburg aber sampt den Schlosz thurm und Kirchen zersprengte und schleiffte der feind, und mit dem nicht gnug, dasz die Stad zu aschen und die Bürgerschaft niedergehauen würden, sondern es liske das tyrannishe und unmenschliche Volk auch die thode Körper die bitterkeit seines

¹⁾ *Kükrölce* in di heüser. schlug die bürger aus den Häusern und nahme weg alles, was zu finden war, als gold, silber, zihn, Kleider, proviant und was sonsten zu finden war und liesze die stadt und bürger entblöset und nackend stehen.

zornes shmäken, denn sie öffneten auch die gräber der Herrschafft und Fürsten und übeten einen erschraklichen Muth willen allda.

Die 10-a Septembris brache der feind auch allda auff und nahme seine reise auf Cageten zu.

Die 11-a Septembris came der E. und W. W. Rath, so wohl auch unsere Löbl. Hundert mannschaft zusahmen consultirten erstlich von der restitution der Fünffundzwanzig tausendthaler und concludirten endlich, dasz man selbe Summam 1. auf die Lothones der bürgerschaft. 2.) auf die gäste all zu mahl, welche zu uns herein sich zu salviren kommen waren, schlüse welcher nicht gegeben hatt, der soll denen zur restitution zahlen, welche zu vill gegeben haben, den unserrn 92 Personen aus der Bürgerschaft sampt dem allhier wesenden Adell musten die obenbemeldte Summam erlegen.

Item Wurden daselbst abgelesen die Brieffe welche ausz der Lippau kommen waren, insonderheit kam ein offner Brieff von den H. Delegatis, welchen die Regnicolae im nechst zu Groszshink gehaltenen Landtag bey den Budai und fö Visieren abgefärtiget hatten folgendes inhalts. Sie seÿen mitt groszer Mühe und gefahr bis nah der Lippau für etlichen Tagen angelanget. haben auch alsobald ihre Post nach der Jenő fortgeschickt, haben auch alsobald erlanget, dasz hinbegehren zu sich des Groszen oder fö Visiers durch einen Chaus, welcher Chaus als er zu ihnen gekommen, auch dem Tarter Cham und dem Sziristrei Bassa brieffe geführet habe, also lauttende. Sie solten in Siebenbürgen von Morden und brennen ablaszen. Item: wurden wir eigentlih certificiret in gedachtem ofnem Brieffe dasz vergangenen 7 Septembris als der grose Vizier nach Jenő zugereiset sey mit zweymahl hundert tausend mann, seÿen ihm die zwey Praesidenten und Haupt Leüthe des Schloszes der Ungerische und Theütsche ausz dem Schlosz Jenő entkegen gezogen, daszelbige offeriret. hierauff habe der Grosze Visier selbige zwey Praesident verehret, jenen mit einem Schönen Kleide, und hundert Ducaten, der gantzer Burgerschaft aber habe Er nach seinem einziehen ausa- und Publiciren laszen: Wer unter ihnen lust habe in solcher beschaffenheit als Er bisz anhero sey gewesen zu leben, der solte alda still bleiben, und eben mitt solcher beschaffenheit und solchen recht solte Er hinführo dem Türken als Er bisz anhero dem Siebenbürger Fursten gedinet habe; Wer aber wegzihen wolte aus Jenő, der solte und möchte hin reisen und zihen wohin er wolle. Auch habe Er selben, welche weg zu zihen lust hätten, alsobald verordnet und zugesaget Hundert lastwägen ihre Pagagia oder sachen darauff weg zu führen, ittem zu geleitt habe Er (der fö Vezér nehmlich) ihnen den wegreisenden auch beygeordnet 600 Türken.

welche sie sicher durch seine Armee führen und begleiten solten. Subscriptio Legatorum praeonominatorum.

Achatius Barcziai, Johan Lutsch, Daniel Ferentz.

Nach dem aber den oben gedachten 11. Septembris unsere Herrn abgesandten von Lippa sich auff die reise machten, begegnete Ihnen ein zihmliche anzahl Türken, welche sie nach abgelegtem Willkomen bis in das Türkische Lager des Groszen Visiers comitirten (?) Allda wurden sie zwar erstlich etwas aufgehalten u. a. m. Vide de hac re Actorum comitiorum Segeswarientium a d^{no} Acatio Barczai ad diem 5. Octobris anni praesentis indictorum.

*

A 41 - 48 ll. az 1658. oct. 1—11 tartott országgyűlés naplója.

A 49—55 ll. az 1658. nov. 6—11 tartott országgyűlés naplója.

Az 56—68 ll. ugyanezen országgyűlés törvényei másolata.

A 69—98 ll. az 1659. febr. 26. — márcz 26. tartott o. gy. naplója.

A 99—110 ll. az 1659. máj. 14. — jun. 16-diki o. gy. naplója.

A 111—125 ll. az 1659. aug. 20—30 tartott tábori o. gy. naplója.

Ezután 126. l. kör. megjegyzés áll: sobria mente candide lector perlege subsecuta, adque diem 4 Sept. a Rakocio (quamvis sine poena decretali, minis tamen) Maros-Vasarhellinum indicta comitia. Fructus eorundem breve post temporis spatium in campo et planitie ad Portam Ferream maturatos non sine horrore ac summo terrore videbis ac percipies. Die enim 22. Nov. initia mala divulsa sunt cum tremitu, non sine multo innocuo cruore, quem Deus maximus suo tempore justa vindicta persequi haud intermittet. Hic homo hominum lupus, horribili ac nefando ausu multa hominum millia neci exposuit, nationemque suam extremo perniciie excidioque totam objecit.

Cernit Deus omnia vindex.

(A 127—148 ll. az 1659. sept. 24. oct. 7-iki o. gy. naplója.)

A következő 149 l. kezdve beigtatta Keresztury Demeter naplóját Szeben 1659—60-iki ostromáról egész terjedelmében, mely nála közel 120 lapot foglal el.

Ezen napló, mely »Acta dierum quibus illustrissimi principes Georgius Rakoci et Achatius Barcziaius unacum suis adhaerentibus intra et extra civitatem Cibiniensem super regimine regni Transsylvaniae contendunt annis 1659 et 1660.« czímet visel a Frank-codexben, a Bruckenthal Muzeumban levő példány után kiadatott a Vereinsarchív XIX-ik kötetében. Ezen ritka becsű naplóba egy sereg magyar levelezés van beigtatva,

melyeket Frank is magyarul írt be könyvébe. De Frank az utolsó lapokat: a die 28. Maji kezdve csak töredékesen vezette be s e szavak után: »qualis sit futurus« egy etc.-at tesz, s a naplónak nem Keresztúri, hanem saját nevét írja alá, köv. megjegyzés kíséretében, így:

Andreas Frank C. Cibin.

NB. Et si hoc tempore obsidionis ex Rakocianis nullo crudelitatis aut libidinis exemplo sibi temperantibus prostravimus circiter 2000 : /: auxilio divino et Turcarum, inter quos magni cecidere viri, satiati quaeitis Laus divinae clementiae, a nostra parte vix 140 occubuere. Denuo laus deo!

Frank alább következő feljegyzései bizonyos tekintetben Keresztury Demeter naplója folytatását képezik s így következnek:

Die 3-ia Julii. Vezarius transit cum suis copiis in campum, seu planitiem citeriorem Szamos-Ujvariensem, remittens inde milites eos, qui nobiscum tempore obsidionis luctarant, in patriam, adjunctis iisdem octo plaustra eximia (Rakoczianae mitrae) coriarum capitalium, caesorum Rakocianorum (in conflictu habito) militum Constantinopolim transportandarum instar trophaei signi victoriae, aliquot millium quoque captivorum, seu mancipiorum Hungarorum concatenatorum ad Temesvár, et Lippa arces abigendorum.

Die 9-na Julii. Postquam per tridui spatium ilmus princeps Barcsaius cum vezerio in antedicto campo moratus fuisset, trans-eunt cum tota militia ad arcem Wárad, ilmus autem princeps ad arcem Wárad convocatos septem iudices remitti curat ad oppidum Wásárhely, ubi comitiae celebrantur, locumtenente principis existente gen. dno Gasparo Barcsaio fratre germano ilmi principis.

Antedictis fluentibus, ac labentibus cum Rakoczius capulo vicinus ob acceptum vulnus et magnam cladem in arce Wárad luctaret, accelerat iter ex Ecsed, misera ac maesta ejus conjux Sophia Báthori cum infelici filio Francisco Rákoczi ad Wárad circiter diem 7. Junii, reperitque heroem illum extinctum (oh infauste perentum) citoque consilio ante habito mittit litteras ad illum d. Barcsaium deprecatorias, exanime autem corpus Rakoczii transportatur clandestina via ad arcem Ecsed? an Patak? nescitur. Perceptis his vezarius ad persequendos Rakoczianos milites funus Rakoczii abducentes aliorum mittit 4000 Turcarum, ipse vero cum aliis copiis lento gradu tendit ad arcem Wárad. Perventum ad fluvium Meszes cum esset circa oppidum Zsibo, incolarum illius loci circiter 6000 adunati Turcacum currus 18, ac plebeculam copias Turcicas sequentes a tergo adoriuntur, caedunt, ac prosternunt. Quo percepto retrocedunt vezerii copiae, hosque

cunctos misere trucidant, ut vix ullus evaserit, liberos vero et pueros secum abducunt, et abripiunt. Et sic transeunt turmatim ad arcem Ecsed, sed non ultra dies 4 ibidem morantur, verum domum versus proficiscuntur.

Notandum hic, quod Constantinus vajda Walachia expulsus. dum ad extremam devenisset paupertatem, ratus Cibinianam urbem non posse a Rakoczio expugnari, mense huius anni Aprili per passum Rubeae Turris transmigrabat in Walachiam, seu Transalpinam. Quo thesauro suo ibidem abscondito potiri possit, trahens secum 300 milites, quos habebat; Gyika vajvoda Valachiae hoc percepto proripit sese in Turciam, implorans auxilium imperatoris Turcici ad repellendum Constantinum (quem validissimis copiis irruptionem fecisse sibi persuasum habebat). Insuper Tartarorumque chamum in sui auxilium quoque invitans. Interea Constantinus patentem provinciam invadit, omnemque militiam provinciae promisso stipendio duplici menstruo sibi devincit, brevique temporis spatio egregias copias comparat, adeo ut in optima securitate claudestino labore thesaurum in confiniis Bukurestianis eximere potuerit. Adeptoque hocce clam (relictis copiis) per viam Brassovianam in Bartziam refugit potitus quaesitis. Gyika interim cum exercitu Turcico regreditur ad repellendum ex Valachia Constantinum, quem cum percepisset profugem sua provincia, Turcas secum adventantes et Tartaros in suum auxilium praesentes remittere nititur, sed frustra, quippe mercedem summo-pere (merito) flagitabant, Turcarum erant 2000, Tartarorum 6000. Et tandem deveniebat res, ut copiis hisce Turcicis et Tartanicis citra suam voluntatem Gyika cogeretur persolvere 15 bursas tallerorum idest 15000 talleros, his non contenti extorto scripto petitorio a Gyika, copiae hae satagebant per passum Rubeae Turris irrumpere in regnum nostrum Transylvaniae. Quapropter die 20-ma Junii mittunt tres legatos, Turcam unum, duosque Tartaros Cibinium, qui liberum passum ac ingressum impetrarent, sed quia passus non nos, sed illum principem attinet, nihil eisdem concedimus, quapropter rebus suis diffidentes revertuntur domos quisque suas repulsam nacti. Circa finem Junii arces, Nova arx ad Samosium, Görgényiensisque sese ilmo Barcsaio insinuant.

Die 10-ma Julii dnus Gasparus Barcsai flagitabat dedicationem arcis Fagaras. sed nihil obtinere poterat.

Die 13-a Julii Ali passa szerdarius imperatoris Turcarum (idest capitaneus supremus totius militiae imperatoris Turcarum) arcem Varadiensem obsidione erigit propterea, quod Rákoczio adhaeserant Varadienses.

Die 14-ta Julii civitas Várád tota incendio solo aequatur, ne hostis latebras in aedificiis acquirere possit, in perniciem arcis. (Vide descriptionem oppugnationis arcis Várád hoc signo 卐 ⊥ 卐).

Die circiter 25-ta Julii arx Fogarassiensis sese insinuando principi dedit; caeterum hocce mense pagani tranquille in colligendis frugibus, aliisque laboribus aestivis acriter desudant. Pestis tamen Coronae grossari coepit.

Circa 10. diem Augusti Turcae ex obsidione Várad evagantes passim in confinibus Hunyadiensibus et Kolosvariensibus Nigrique Chrisii idest Schwartz-Kriesz horrende populantur, multos captivos abripiunt et abducunt pecoraque non pauca.

Die 13-a Augusti dnus Georgius Lázár prothonotarius, et Gaspar Barcsai Cibinium veniunt cum quodam kapuczi passa exploraturi extorsionem et collectionem tallerorum ad rationem imperatoris Turcici, sed quia parum extorserant perceptores, callide hi antedicti dni flagitabant aliquot millia tallerorum, ut ex bonis dni regii judicis nunc Constantinopoli degentis tollerentur. quae huic kapuczi passae ostendi possint, quibus visis sibus persuasum habeat bassa, sedulos fuisse perceptores in colligendis pecuniis: sed nihil obtinent, quapropter die 16-a Augusti exeunt urbem relicto hic kapuczi passa, qui praestoletur, donec summa toties dicta extorqueatur et impleatur, quod vix unquam futurum. Dni Hungari enim et nequissimi Siculi nihil erogant. (Deus illos male perdat.) Circa finem Augusti pestis hic Cibinii grassari coepit.

Die 30-ma Augusti kapuczi passa exit urbem, perceptis hic 125000 tallerorum, quod secum in Turciam abstulit.

Circa principium Septembris pestis adeo invaluit, ut 16 vespiliones vel funerum bajulatores a mane usque ad vesperam continuo labore in tumulationibus desudarent.

His diebus (2. Septembris nunciatur nobis hocce dirum ipseratoris Turcarum mandatum) quoque Turcarum imperator copiis ad Warad positis serio mandat (re sua diffusus ratus non posse arcem Várad expugnari) ut relicta arce per Transylvaniam populentur, vastarentque omnia ne sudas erectus animadverti ullo locorum possit, ac sic redirent domum; sed antequam dirum hocce mandatum executivum ad copias perveniret, arx expugnata erat (in frontispitio Septembris), postquam circiter 7000 Turcarum occubuissent. His ita habitis ilmus dnus Barcsai die 4-ta Septembris patentes litteras trans mittebat quas huic signo notatas perlegere poteris. 000

Megjelent ezen levél a Török Magyarokori Államokmánytár III. k. 481 s. köv. II.

Ad haec illustrissimus princeps circa principium Octobris regreditur in Transylvaniam ad arcem Radnoth adque diem 21. Octobris in civitatem Segesvár indicit comitia.

Notandum hic, quod circa principium Septembris subito accelerant Turcarum 1300 Gyikam vajvodam Transalpinensem

abducunt captivum Constantinopolim; boerones enim accusaverunt eum coram imperatore Turcarum, et sic misera Transalpina usque circa principium Decembris lugebat sine rectore et principe. Interea vero circa ingressum et ex partibus Hungariae regressum ill^{mi} principis Achatii Barsay pestis maximas plurimasque Transylvaniae sedes tantopere invasit ut multa hominum millia abrepta fuerint. Illmus autem princeps hinc inde castra praediaque principalia intollerabili tranquillitate exiguo cum comitatu visitat, donec praefixus comitiorum dies acceleraret. Praesente illo 25. nempe Octobris in civitatem Saxonicaem Segesvár sese confert, auspicaturus comitia celebranda.

Fővezér levelének fordítása, melyet küldött Váradhoz Barcsai Ákos öngának:

Köszönetünk után Isten adjon sok jókot jó akaró fiunk! Az mely két rendbeli levelet küldöttél kezünkhöz elvettük, és a mit abban írtál megértettük, melyre nézve megparancsoltuk, hogy valakik annak az árulónak melléje nem mentenek, a kik Szebenben és Dévában melletted és hatalmas császár hűsége mellett szenvedtenek, sem magok személyében, sem jószágokban és semminémű hozzá tartozóknak semmi hántódások nem léssen, sőt még azoknak is levelet írtam, mely levelet elsőbben magad megolvassván, nekiek megmutasd. Irod azt is: Noha az hűségben voltál foglalatos, mégis semmi tekinteted nincsen, azért nekem jó akaróm vajha én azt nem tekintettem volna, hogy hűv voltál, elsőbben is magadot kergettelek volna. Hogy ha az én hatalmas uram is hűségedet nem tekintette volna, Seidi Achmet bassát neked nem küldötte volna, a fejedelemségben is többször nem ültetett volna, s ennyi sok számú hadat Erdélybe Szebenből való kiszabadításodra nem küldött volna, s azt az ebet is lám kiűzette, tudod-e? Rákóczi az az áruló hazug, megígérte azt az summát megadni, melyet fogadtál volt, de még is semmi hitelt néki nem adván, emberét is megölette, noha három nappal halála előtt megígérte, de annak nem hittünk; arról is megtudhatod, hogy annak az ebnek hitelt nem adtunk, hogy néked hittünk és az te nagy hűségedben bízunk, de csak szájjal hűséget megmutatni nem elég, hanem cselekedettel is meg kell teljesíteni, mert még abból az ezer erszény pénzből egy pénz is kezembe nem jött. Lám mikor egymástól elváltunk, úgy volt a végezés, hogy mindjárt az summát Tömösvárra hozzák, de nemhogy hozták volna, de azután esztendeig is bírtad a fejedelemséget, mégis semmit nem küldöttél, az két esztendei adó is mind oda vagyon; most azért hatalmas császárunk akarattja az: hogy Váradot elvegye, mivel ők voltak árulók, nem akarja többé, hogy onnét sem Erdélyben, sem másuvá firkáljanak, de valljon Várad kié? ha azt mondjátok? Erdélyé. Erdély nem hatalmas császáré? azért hatalmas császár akarattja az, hogy a várat megadják, hogy

az várba az hatalmas császár őrzői lehessenek, az körül való várak, faluk otthon lakjanak, senki el ne fusson, senkitől semmi bántódása nem lésson, az várat pedig, hogyha karddal veszik meg, valyon micsoda hűségtek mind magadnak s mind az országnak tetszik ki? azt néktek akkor nem köszönik meg, és osztán sem te, sem az ország meg nem marad, hanem magam személyem szerint kiindulok és Erdélyben a hol ép hely is megmaradt, egy követ a másikon nem hagyok, úgy el pusztítom. Azt se gondoljátok, hogy elég lésson az, mert jövődöben, esküszöm az élő Istenre, hatalmas császár fejére, hogy semmit elszánt szándékomban hátra nem hagyok, hanem mind a tengeren túl való veres törököket, mind az anadoliai hadakat és tengeren innen valókat a felséges tatár chám-mal ő felségével együtt felveszem, most is látjátok az hatalmas erőt, és hatalmas uratokat ismeritek, mégis nem akarjátok eszettekben venni? melyből eszembe veszem, hogy nemcsak az eb Rákóczi volt maga hatalmas császár ellensége. Nekem jó akaróm tudod-é, hatalmas császárnak szokása nem az, hogy kétszer intsen valakit, de mégis, hogy im ő hatalmassága czirákja vagy azért cselekedte, hogy intsen, de magadot immár úgy viseld, hogy hatalmas császár előtt orczám is nincsen, hogy meutselek. Ha pedig azt gondold, hogy Várad megadásáért Erdélyország reánk támadna, nincsen-é hatalmas császárnak elég hada, hogy néked elegendő hadat adna? és mindenek ellen megoltalmazná mind addig, míg magadat jól megerősitenéd mindenek ellen. Tudod, hatalmas császárnak mindenkor sok százezer hadak vesztteg hevernek, azért mostan bizonyosodik meg hűséged, hogy Váradot kézben adod; ha nem: tudjuk bizonyosan, Isten kezünkbe adja, annakutánna mind téged feleitek, s mind azt az szegény országot elborítják, most is hatalmas császár kengyele mellett mennyi hadak vannak, ide járó emberek meg mondhatják, most a kettőben válaszs: ha hatalmas császár híve akarsz-é lenni? nem-e? mivel hűséged abban mutatódik meg most, hogy Váradot megadod hatalmas császárnak. Isten veled. Iratott Drinápolyban.

Fővezér levele, melyet küldött az portáról azoknak tudnillik kik hívek voltak:

Köszönetünk után néktek mindnyájau nemesek és egyéb rendbeliek, valakik hatalmas császár hűségében megmaradtatok Szebenben és Dévában, kik az eb Rákóczyhoz nem állottatok. Szeben alá nem mentetek segítségére, adjon Isten minden jót.

Tudtotokra legyen, hogy erőssen megparancsoltuk, hogy ti nektek sem magatok személyében, sem hozzátok tartozóknak s jószágtoknak semmi bántódások ne legyen, mindazáltal a hatalmas császár hadaival küldetett Ali bassának minden intésit megfogadjátok, mert ha annak a hatalmas Ali bassának szavát nem fogadjátok, bizonyosok legyetek benne, hogy a fegyver Erdélyről le nem

száll, hanem valamíg mind el nem vesztek, rajtatok lészen a fegyver, hanem ha hűségteket meg akarjátok mutatni, mindenekben annak a hatalmas Ali bassának szovát meg fogadjátok. A szerint is cselekedjete, ha azt akarjátok, hogy jól légyen dolgotok, immár tii lássátok. Isten veletek. Íratott Drinápolyban.

277 — 279. II. Az 1660. oct. 8-iki országgyűlés naplója.

Abeunte legato kapuczi basa ex comitiis Segesvariensibus cum et eadem comitia expirassent magnates Hungari clandestinam moliantur contra illustrissimum principem Achatium conspirationem, indignam eundem censes, ut principatum amplius teneat; interea dum scriptitationibus dnum Kemeny Janos advocant ut Tranniam ingrediatur, qui ad nutum et annuentionem regni Hungariae palatini, cujus fratris relictam matrimonio sibi Kemenyus ante aliquot menses junxerat, assurgit votis magnatum, assumpta colluvie Hajdonum circa 20^{am} Novembris armatus inopinate ingreditur Tranniam tali scripto manifesto salutaus regnicolas, ut sequitur sub hoc signo □ □^{aa} (*megjelent Katona XXXIII. 215. l.*). In ingressu vero Hajdones Kemenyiani in districtu Bistriciensi repertum d^{num} Georgium Lázár prothonotarium virum insignem fede trucidant, caputque ejusdem in minutissimas particulas dissecant. Fratri illustrissimi Barcsai Akos generoso d^{no} Casparo Barcsai viro eximio ac docto paucos post dies idem evenit. nam et hic atrocissimo mortis genere occubuit.

Itt következik a fennebb érintett s Katona által közölt levél.

Ad postscriptum Kemenyianum blanditur vetustissima ac foeda vulpecula, ruinae patriae cupidissima. nihil enim foedissima ac sordidissima ejus Hajdonum colluvies patrat, quod spem nobis quamvis minimam futurae tranquillitatis excitaret, verum homines interficere, templa spoliare, patriam nostram populari depraedari insoutes, furari, summas insolentias diabolo duce exercere satagunt. Digni quos deus etc. Et haec omnia clandestina ex annuentia antedictorum vulpium. Dabit Deus his quoque finem.

Mali corvi malum ovum.

289 — 294. az 1660. decz. 25. 1661. jan. 12. o. gy. naplója.

Transactis comitiis Regeniensibus ill^{mus} noviter electus princeps Joannes Kemeny flagitat deditionem arcis Fogaras, sed nihil obtinet. Quapropter filium natu majorem Simonem Kemeny cum exigua militia vel sordido equitatu ad obsidionem ejusdem mittit, qui in pagum Bethlen in campo citeriori, vix 2 stadiis in ripa Alutae existente sese confert et castra metatur. Exinde obsessis Fogarasiensibus insidias struit eosque conflictationibus fatigat. Sed hi ad nutum Andreae Barcsai praesidis arcis tormentorum dislosionibus illos mirum in modum reverberant, multosque eorum trucidant. Durant haecce contentiones usque in mensem Martium. Pacata deinde Trannia tota, ne sua diffusus Andreas Barcsai ad

nutum ill^{mi} d. d. Achatii Barcsai die 25. Martii, ut infra videri licet, arcem ill^{mo} Kemenyio principi dedit, amnesthiaque nactus tendit ad arcem Görgenyiensem ad ill^{mm} fratrem suum Achatium Barcsai.

Durantibus comitiis Regeniensibus paria sequentium literarum e Turcia advolarunt. aa 6.

Közölve Katona XXXIII. 228. l.

Die 10-a Januarii adferebantur hae literae, et cum his literae dⁿⁱ Joannis Lutsch germano stilo conscriptae hujus tenoris. Anno 1661. harum literarum paria generosus d^{nus} consul Cibiniensis trans mittebat ill^{mo} principi noviter electo scilicet: illmo dno Joanni Kemeny, qui qualiter sentiret de iisdem, potest animadverti ex literis ejusdem 8-a Februarii anni 1661. ad d^{num} consulem praefatum transmissis, manuque propria scriptis.

Anno 1661.

Circa principium Februarii Turcae in partibus regni Hungariae Transylvaniae annexis nobiles Hungaros acriter persequuntur, caedunt ac trucidant. Sinain passa Waradiensis publico edicto mandat universae plebi jobbagicae, dnos suos idest nobiles captivos Waradinum tansferant, praemium libertatis perpetuum sumpturi. Insurgunt enervati jobbagiones Waradinumque dnos suos terrestres trahentes, dirae objiciunt neci, qui absque mora ibidem capite plectuntur.

Circa finem Februarii Constantinus vajvoda a Tartaris profligatur e sede Moldaviae, postquam vix per integrum mensem potitus fuisset dignitate vajvodali, expulso Lupo vajvoda ejusdem.

Paria literarum celsmi principis, ac dni dni Joannis Kemény dei gratia etc. manu propria exaratarum, subque secreto sigillo ad grosus Prudentem ac circumspectum dnum Andream Meltzer magistrum civitatis Cibiniensis transmissarum, anno et die ut infra etc.

Tit. Meghitt böcsületes hívünk Meltzer András szebeni polgármester urannak adassék.

Interior continentia. Sok jókkal áldja isten Kegdet!

Az mint irtam tegnapi levelemben, innen magam emberemet is bocsátom, az (honorarium S. Martini flagitat) pénznek elkésérésére Kegd embere mellé, azért késedelem nélkül indítsák, mert egyébiránt nem contentálhatom az vitézlő rendet, sőt az articulus szerént, íme az rend szerént való adónak is első terminusa szinte közelítvén, arról is úgy provideáljonok, az napra adminisztrálhassák (*a többi megran Katona XXXIII. 230 l.*, jó lenne, ha én is vagy más nemzetet hínék, vagy képtelen ígéreteket tennék törököknek, kit isten távoztasson. Im most néhány felől hozzák, az porságot lárasztván fel, Szent-Jóbot, Székelyhidot, Valkót, Hadadot, Csehét

akarja azokkal occupáltatni, minap viszont Belső-Szolnok vármegyét is, kibén Deés, Bethlen, Szamosujvár, Kővár, közel Beszterczéig. Az egyenetlenséggel azért elejthetjük ez hazát, az egyességgel tarthatjuk. Ha én vesztém, bizony az városban is nem sokáig uralkodik Klmetek, elég hitleveleket adának váradiaknak, mi lőn? etc. Én azért Klmeteket csak az egyességre intem mindenek felett, nem vagyok vak sem bolond, nem látnék rossz jeleket is némelyekben, de abban hagyván Klmedet, mint kinek hozzám való hűsége és hazájához való szeretetiben igen megnyugodtam, nagy bizodalommal kérem, maga jó ductusi szerint kormányozzon egyebeket is, azonban tudósítson mindjárt, az commissariusok mentenek-e bé Klmetekhez az homagium és unio praestálására való receptióra. nem-e? ment-e véghez, nem-e? és declarálj ais magokat, akarják-e, nem-e? tudósíthassam őket, menjenek, avagy ne fáradjanak; eddig ha szinte portáig küldettek is, megérkezhetett hírek, tudósítsanak. ezekre mindjárt választ kívánok Klmedtől, szóval is izentem bejárámtól Felvinczítől, adjon hitelt szavának. Azonban nyugodjék meg is hozzája való kegyelmes affectusomban. Tartsa isten jó egésségben Klmedet. 1661. 8-va Februarii Radnóton etc.

Kegyelmesen vévén az inclusomoknak velünk közlését, vissza is küldettük.

J. Kemény mp.

NB. Postquam mgfcus dnus Joannes Kemény in oppido Regen (ut supra in actis comitorum eorundem fusius dictum) ab universis regnicolis ac statibus regni esset in principem regni electus (absque scitu tamen ac annuentia Turcarum imperatoris) universique status ac ordines regni ibidem tunc temporis praesentes magna cum laetitia, et quasi cum tripudio homagium super praestanda omnimoda fidelitate (exceptis Saxonum parte maxima, qui coacte juramentum praestarunt) praestitissent, jamque id solum restaret, ut ad specialem homagii depositionem fieret progressus; ilmus princeps Ioannes Kemény primo ad Coronenses se se convertens, homagium ab iisdem per Farkas Ferencz, aliumque cancellaristam illi adjunctum flagitabat circa 5. vel 6. diem Februarii, hujus 1661. anni, sed Coronenses simpliciter id ipsum praestare noluerunt, antquam Cibinienses id ipsum praestitissent, adjecta tamen hac pollicitatione antedictis cancellaristis, se in toto hocce negotio Cibinienses sequi, tum de modo homagii, tum etiam de ipso homagio cum Cibiniensibus consentire velle. Percepta hac repulsa, ilmus Kemény dnum Andream Ugronium consiliarium cum aliquot sibi adjunctis nobilibus Cibinium mittit (die 10-ma Februarii) flagitando primo a grosso duo consule honorarium solitum S. Martini (quod tamen hac vice non adipiscitur), secundo homagium ut praestet urbs Cibiniensis.

Res ardua sane in turbulentissimo hocce Transylvaniae statu ac magno periculo, dnus consul Andreas Meltzer (quem honoris ergo nomino) cum amplissimo senatu tractationem hujus postulati non vilipendenter aggrediuntur, in consistorio publico unacum honorabili communitate idest centum virorum societate (die 11-ma Februarii) fit discursus satis prolixus tali cum animadversione praeprimis: quod tota natio nostra Saxonica seu universitas nobis tanquam praecipuis sese accommodabunt, quoquo tandem nos converterimus, nos secuturi, eo tandem in hoc opere deventum uno quasi ore.

(Replicationis summa ad litteras Keményianas antecedentes)

Nos Cibinienses homagium non posse ilmo dno Johanni Kemény nuper electo Transylvaniae principi praestare, nisi evidenter sciamus ac videamus eundem illum d^{num} d^{num} Ioannem Kemény a porta Ottomanica tollerari in hoc regno, eundemque acceptum esse potentissimo Turcarum imperatori. Sub sigillo enim promissimus portae Ottomanicae anno praeterito 1658. omnem fidelitatem, eundemque natione Hungarum principem acceptaturos quem potentissimus Turcarum imperator regno nostro praepositurus sit, ut videri potest ex obligatorio anni 1658. praenotato die 6-a Septembris Turcis exhibito, in alia vero nulla re, nec principi, nec statibus regni nos opposituros.

Haec per litteras nunciabantur ilmo d. J. Kemény.

Replicatio ilmi principis.

Joannes Kemény dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Grose, prudens ac circumspecte fidelis nobis sincere dilecte! Salutem et gratiam nostram. Nekünk írt Klmed levelét ez órában vettük, melyben tudósít bennünket, közönségesen Klmetek városul minémű affectióval légyen hozzánk, melyet mind specialiter Klmedtől, mind penig közönségesen Klmetektől kegyelmesen veszünk, kívánom istentől, addig tarson meg mostani bajos hivatalunkban, az míg közönségesen országul Klmeteknek megmaradására és hasznára leszen életünk, ügyekezünk is azon, sem Klmetek, sem más igaz hazafiai fejedelmi kegyelmességünkben meg ne fogyatkozzanak. Értjük azt is: az elmúlt boldogtalan állapotokban városul Klmetek hitlevelet adott volt tatár chámnak ő fgének, annakutána is penig kötelezte volna magát az fényes portának hűségére, melyre nézve volnának némelyek oly gyege itélettel, hogy avagy az nemes ország avagy mi a fényes portától igyekeznék elszakasztani ez hazát, mely vélekedés lihető, következhetett ez ideig abból, mivel az elmúlt régeni gyűlésben concludált ország articulusi még ki nem terjedhettek, melyet most Klmeteknek megküldtük, abból megláthatja, nemhogy az fényes porta hűségétől

vagy magunk elszakadnánk, vagy másokat is elszakasztani ügye-
keznénk, sőt erős hittel köteleztettünk ez hazának az fényes porta
hűségére való megtartásában; assecuráljuk is ez levelünk által jó
lelkiismérettel Klteket, az fényes portától sem mást elszakasztani
nem igyekezünk, sem magunk olyan szándékkal nem vagyunk,
hanem minden istenes utakat és módokat teljes tehettségünk
szerént el akarunk követni, valamig szegény hazánknak végső
romlása nélkül az fényes portának kedvét kereshetjük, nem is
igyekezünk (erős hittel való köteleességünk azt kívánván) leg-
kisebb dolgában is a fényes porta ellen véteni, hanem ha ez
hazának végső romlására tapasztalhatóképen kezdenének ügye-
kezni, mert ilyen extremitásban vagy mindnyájan el kellene vesz-
nünk, kit isten távoztasson, vagy két ellenségtől oltalmazkodnunk
kellene. Azért Klmed mint igaz hazafia s értelmes ember, a dolgot
ily világosan értvén, az kiknek valami dubietas volna elméjekben,
e szerént tollálhatja, bízunk is istenben, ő fge azoknak szívét,
kiktől isten után függ maradásunk, hozzánk országtól Klmetekhez
engedelmességre hajtja. Kévántatik csak az közönséges jónak elő-
mozdításában való jó egység. Az havasalföldi vajda ő klme
követje is már ide érkezvén, mind ura levele, mind pedig szóbeli
követség által jó akaratomkat kívánja, melyet úgy hisszük, nem
cselekednék, ha az fényes portának ellenünk oly nehézségét értené.
Budai Péter deák is (ki az mi kedves atyánkfiához, césénkhöz
Barcsai Akos uramhoz, ura parancsolatja nélkül rendkívül s
kelleti felett mutatván hűségét, a fényes portára ellenünk bément
volt) már az foglyokat különben látván, mintsem reméllette,
kegyelmességünkhöz folyamodott, kinek levelét in specie küldöttük
Ugron András uram kezébe, Klmetekkel, úgy hisszük, közleni fogja.
Klmeteket azért kegyelmesen intjük, az országnak közönséges
végezése szerint homagiumát letenni ne halasztssa, melyet már az
országnak két natiója praestált is, jól consideratióban vevén, az
mint hogy az egység által megmaradást, úgy az egyenletlenség
által nem egyebet, hanem végső romlást várhat édes hazájára. Az
mi kegyelmességünkben pedig Kegdnek kétsége ne légyen, mert
isten megtartván, valósággal fogja experiálni. Eidem de caetero
gratiose propensi manemus. Datum in castro nostro Radnotiensis,
die 12-a Februarii anni 1661.

J. Kemény m. p.

Manu propria sua cluso haec adjecerat:

Hogy az nem mi tölünk, hanem országtól praescribáltatott
homagium formuláját magunktól változtathassuk, arra autoritá-
sunk nincsen. De szükségtelen conditiozás volna azt expresse
inserálni, mert az dologban magában van az conditio, mely véle-
kedheti elméjeket valakiknek, holott nekem conditióban expresse

inseráltatott, arra hűtöt deponáltam, hogy sem el nem szakadok. sem országot nem szakasztom a portától, és mihelyen én az ellen cselekedném, eo facto absolváltatnának az statusok, és én violator conditionis meae lennék. Mindaddig tartom azért a hűséget, valamig Szeben városa és az többi, de ily értelemmel, hogy valamint Szeben minden tőle lehető dolgokban kedvét akarja keresni az töröknek, de ha avagy azt kívánja: nyisd meg a kaput. bocsásd be a basát királybíró, polgármester helyett, avagy adj mindjárt egy vagy két milliónt. adj ennyi szép asszonyt, gyermekeket etc. in tali casu reversalis, se semmi keresztény ratio nem engedi, hogy cselekedje, hanem az mint lehet oltalmazza magát; úgy mint magamtól, országomtól valamig olyan képtelenségeket nem kíván, tartozom s akarok megmaradni hűségében, tovább nem; több képtelen kívánságokban, s hazánk romlására való dolgokban is ezen consideratiók lehetnek. etc.

Die hujus mensis 15-ta. Amplissimus senatus centumvirique in consistorio in praesentia dni Andreae Ugron consiliarii principis et Károlyi Gergely homagium praestant ad fidelitatem ilmo principi praestandam hungarico idiomate, quod tandem per me in germanicum transversum, quo eo facilius universi cives urbis scire queant. quidnam jurent et quomodo nempe sequuntur Act. (Tali tamen conditione homagium praestatur, ut si a Turcis non acceptabitur aut tollerabitur, absoluti simus ab homagio; ubi enim juramus hostes nos futuros hostibus suae celdnis, non intelligamus Turcas, quippe eisdem resistere nolumus, nisi extrema tentare satagant.)

Ex litteris die 22-a Februarii allatis ilmi principis notanda sunt haec:

Még eddig Konstantin vajda, vajda székeiben volt (ante mensem enim profligato vajvoda Moldaviae Lupo juniori, senior enim Lupus, pater hujus pro obside Constantinopoli tenebatur, sedem illius occupaverat) tovább már üllessen-e még, s dolgának mi kimenetele légyen? csak az isten titkában. Portáról s Ali pasától hozzánk jött követeket ma expediáltuk, az tatár követ is ezennel beérkezik. A török követek isten áldásából reménségünk s várakozásunk kívül való jóval jüttenek vala. Sed nihil eorum bonorum nobiscum communicat, si bona fuissent, utque paria litterarum earum bonarum nobiscum communicasset, sed nihil. Latet in occulto.

Die 1-ma Martii. Ilma sua celsdo sequentes litteras transferi curavit ad manus dni consulis Cibiniensis Constantinopoli allatas etc.

Paria litterarum grosi, prudenti ac circumspecti dni Joannis Lutsch regii judicis Cibiniensis, necnon Saxonum comitis, et Wáradí Istvánii etc.

Titulus. Ilmo ac celsmo principi ac dno dno Achatio

Barcsai dei gratia Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno, Siculorumque comiti etc. dno dno clem^{mo}.

Mint klmes urunknak alázatos szolgálatunkot ajánljuk Ngodnak stb. Budai Péter uram ide bójóvén, jelenté, hogy az úr Kemény János uram hadakkal Ngodra bójótt volna, és maga Ngod Görgénybe bészorúlt volna, melyhez képest a vezér ő nga mindenféle parancsolt, hogy az hadak béménjenek az Ngod segétségére. Ezen közben érkezék a Ngod és Kemény János uram ő nga levelei, melyben írja Ngod, hogy megérkezék az úrral Kemény János urammal, honnan írja, hogy isten oltalmazza attól ő ngát, hogy hatalmas császár ellen jött volna hadakkal, az országba lévő egyenletlenségeket jó karban állassa, az pénzt, az kit Ngod felszedetett az porta contentatiójára, megvizsgálja, hova tette Ngod, mert két annyi summát szedett fel Ngod, az mennyi kívántatott volna, mely írásoknak a vezér ő nga helyet is adott, mü nékünk, hogy annyi idő alatt semmit Ngod nem ír, s nem tudósít, csudálkozunk, hogy megegyezett volna az úrral Ngod, mü annak hitelt nem adhatunk. Az vezér ő nga voltaképen elhitte, hogy Ngotok megbékéllett, az melyet a vezér is jóra hagyott. Ngodat kérjük az élő istenre, lelki üdvösségére, cselekedjék úgy velünk is, ne veszünk örökké ide, hanem szabadulásunk mentől hamarébb (lehesen.) Ha Ngod klmes urunk az mü szabadulásunkban nem fárad, az ország felől bizony örökké ideveszhetünk, sokszor megírtuk Ngodnak, mostan is azt írjuk jó lelki isméreti szerént, ha az adó summa meglészen s Ngod beküldi, megmaradását az országnak azon az uton ismérjük, más utat a megmaradásban nem is látunk. Példa Havasalföld és Moldova, az mivel tartoznak megadják, és nem bántják, ha poltura garas pénzt küld bé Ngod, más pénzül szerezhetni itt, a vezér kihajának Teotedornak azt mondtuk, ők azt mondják jó lészen, bizony nem kevés gondolkodás bánt bennünköt, hogy az Ngod állapotját nem tudhatjuk, miben légyen. Ngod tudósítsön mindenekről, tudjuk mi is mihez tartani magunkat. Tartsa meg isten Ngodat jó egészségben sok esztendeig. Datum Constantinopoli die 4-ta Februarii, anno 1661.

Ngodnak alázatos szolgálí
Lutsch János m. p.
Váradi István m. p.

Paria literarum illmi vezirii supremi ad illum d. d. Joannem Kemeny dei gratia principem Tranniae die 14. Februarii ad arcem Radnoth allatarum.

Közlve Katona XXXIII. 232. l.

Paria literarum Ali basae.

Dicsőséges úr Kemény János. Az fővezér úr ő nga embere érkezvén hozzám Ngodnak szóló levéllel, én is nem késleltettem.

Az levélben mi legyen írva, szükség Ngod jól meglássa s ott nem késlelvén bocsássa sietséggel vissza az vezérhez ő ngához. Isten éltesse Ngodat. Költ Landor-Fejérvárott.

Ali basa.

NB. Keményiani perditissimi milites, et in hunc usque diem inaudita insolentiarum exempla patrant, miserosque Saxones furiarum instar tantum non decoriant, scortantur faedissime, ut rabidi canes populantur, vesano plane ausu Saxones colonos ephipio superimposito calcaribus macerant, nonnullos fune victos in fundibilo adhibito vino ad ebullitionem usque daemonum more sarciant; mulierculas aequae, ac viduas septuagenarias foede in conspectu multorum stuprant, nudato pene per plateas cursitando equorum instar lascivunt; aliae nefanda patrant, quae vix ullus Tartarorum excogitare posset. Digni, quos deus male perdat.

Ihr arme Sachsen, Ihr must ihr schon itzundt leiden von Unger, Kummer, Noth, und hunger mehr, als vill, so werdet ir doch baldt zu gantz gewünschtem Zihll gelangen, aber die musz alle Wohlfahrt meiden.

NB. Cardio vere rerum Transylvanicarum nunc hocce tempore et hoc mense Martio in eo consistit: Keményius in cameram Turcarum imperatoris administret 500,000 idest quingenta tallerorum millia, et sic acceptabitur pro principe. hoc flagitat imperator Turcicus (ut videre est in praecedenti pagina hoc signo ¶ notata) e contra Keményius princeps flagitat: imperator Turcarum transmittat, et exhiberi curet Transylvaniae regno athname, idest contractum cum szultano Sulimano eo tempore erectum, quo regnum Transylvaniae in manus devenit imperatorum Turcarum, et sic summam tot mille tallerorum tramitemus eidem idest Turcarum imperatori. Jam nec athname transmittitur, nec summa Turcis administratur, et sic potentissima illa gens in ruinam patriae nostrae se se itineri accingit. Quapropter et vajvoda Transalpinus in occursum agminum Turcicorum jam jam accelerantium transmittet 40,000 ovium.

Die 25-ta Martii. Arx Fogarasiensis ilmo principi deditio-nem facit, acceptis certis a sua cels^{ne} conditionibus et amnestia; mag^{cus}que dnus Simon Kemény filius principalis celsnis natu maximus eandem arcem intrat, dnus vero Andreas Barscai sal-vum passum nactus cum suis reculis aliorum arce valedicens tendit ad arcem Görgényiensem (eventus hujus rei ulterius patebit) et sic absolvuntur copiae principis ab obsidione etc.

Circa principium Aprilis Turcarum imperatoris copiae summopere in praeparatoriis bellicis desudant, cui vero bellum deduci debeat, nescitur, fama tamen fertur Hungariam superiorem,

seu citeriorem periclitaturam fore ob furorem Turcarum, deus pro sua clementia faciat facienda!

Die 3-tia Aprilis. Certum habemus nuncium ex Walachia publicatum esse ibidem, omnibus copiis iter insurgant, inque Hungariam cum copiis Turcicis irrumpant. Item Constantinum vajdam Moldavia profligatum, in itinere captum, adque Kaminitz Polonorum arcem fortissimam captivum esse deductum. Item Turcas irruptionem fecisse in Nigrum Chrisium, hungarice Körös-Bánya, ibidemque populari. Eventus contestatus est.

His diebus Hajdones Hungarienses ab obsidione Fogarasiensi liberati, et absoluti passim paganos depraedantur in itinere versus Portam Ferream cursitantes. Imo hic in Wizakna armenta universa ilmi principis abigunt; ob quod facimus, eosdem tamen nec princeps nec ullus dynastarum increpare audet, et sic nunc orditur extrema patriae nostrae ruina.

Kötörölve: His diebus quoque illm^{mus} dnus Acatius Barczai cum fratri suo germano compedibus vincti transportantur ad Arcem Novum ad Samosium. Oh fortuna!

Circa finem Aprilis Andreas Barcsai, Lazarusque Apor captivi abducuntur in arcem Fogarasiensem, ibidemque incarcerantur. Oh mutabilis hominum sors!

Ad haec:

Következik egy rövid tudósítás az apr. 23-tól május 6-ig tartott országgyűlésről.

Anno 1661. 23-tia Aprilis funus ilmi dni Georgii Rakoczi in arce Patak solenniter tumulatur.

Circa principium Maji copiae Turcicae Debrecinum venientes, senatum accersitum objurgabant propterea, quod anno elapso Rakoczium non captivasset, sed saluum abinde misissent, quapropter quamprimum aut imperiales 100,000 idest centum millia tallerorum pro poena persolvant, aut extremum exitium subeant. Miseri, adhibitis omnibus mediis, tandem talleros 70,000 persolvunt, et laqueo hocce rupto salvi in summa paupertate permanent.

Circa festum B. Georgii dnus Andreas Barczai petulanter ait: illum principem Joannem Kemény vix per spatium duorum mensium principem futurum, ad haec clam ilmo principi Keményio feruntur literae Barcsai András et Achatii, quibus mediantibus Turcas invitaverant, accelerarent in Transylvaniam etc. Keményius dissimulato hocce negotio circa 6-tum diem Maji ex arce sua Vécsiensi egregio cum comitatu ad venationem suscipiendam Görgény versus veniens, illum Barcsaium ad venationem invitat. Venit Barcsai Akos, venantur; peracta venatione detinetur Achatius Barcsai, fraterque suus germanus Andreas Barcsai in pran-

dio. Inter pocula vero Keményius electus, sed nondum confirmatus vixque unquam confirmandus Transylvaniae princeps profert literas clandestinas Barcsaianas, et sic Andream Barcsai compedibus vinctum mittit in arcem Fogaras, eumque die 16-ta Maji in foro Fogarasiensi post multos antea in arce sub atrocissima tortura perpressos cruciatus, suspendio necari curat. Ilmus Achatius vero sub custodia in arce detinetur Görgényiensi. (*Kitörölve* : per duos dies. Die 3. clandestina nece in eadem arce ill^{mus} Acatius Barcsai interemptus est. O fortuna!)

Die 17-ma Maji ilmus princeps dnum Andream Ugron Cibinium trans mittebat cum litteris.

His diebus per litteras potentissimus Turcarum imperator mandat Gyikae vajvodae Transalpinensi in propria sua persona cum omnibus suis copiis sese itineri accingat, per Bozzan passum Coronensem ad irruptionem in Transylvaniam nostram afflictissimam faciendam, ni decoriari velit. His replicando magnam pecuniae summam spondet imperatori, ut domi permanere possit, sed incassum laborat.

Die 23-tia Maji captivantur hic Cibinii duo nobiles, Wolfgangus Cserei, et Josephus kornétahordozó Barcsaianus ob futilem loquacitatem et leviusculas minas, adque arcem Radnoth in conspectum principis deducuntur, Cserei absolvitur, Josephus suspendio necatur.

Die 28-va Maji. Confluunt copiae Transylvanicae in planitie Radnothiensi.

Következik az 1661. jun. 2—6 tartott országgyűlés naplója.

Circa 22. Junii Josephus Szeowerdi kornetarius Barczai-anus in comitiis his condemnatus suspendio hungaricam animulam mittit. Oh bene factum!

Die 18-va Junii. Turcarum aliquot millia irrumpentes per Chrisium ex inopinato oppidum Bánffi-Hunyad adoriuntur, et circa 2000 hominum in templo commorantium crudelissime gladio acie jugulant, tantumque cruorem effundunt, ut sine lachrymis recenseri nequeant.

Die 30-ma Junii Turcarum copiae, seu vezeries Budensis et Egeriensis passa per Portam Ferream irrumpunt. castraque in eo loco metantur, ubi strages Rakocziana facta. 1-ma Julii vero 500 janczarorum castellum Koltzvár fraude adoriuntur et occupant.

Princeps Keményius quotidie expectat assecutorias regni Poloniae, eodem sperans sese fuga salvaturum cum statibus Hungaricis Transylvaniensibus, sed nondum feruntur litterae illae assecutoriae.

Szászvárosienses Cibinium veniunt et Sabesienses universi

vacuis relictis civitatibus ac moeniis jussu ac frivola principis pervasione.

Die 3-tia Julii (helytelenül *Junii* áll) deo consecratur, jejunió enim, praecationibusque penitendo celebratur.

Diebus 4. 5. 6. et 7-ma. Populantur, incendioque districtum Háczág vastant Turcae.

Per hos dies grues ac vultures agminatim volitant super castra Keményiana apud Novam Arcem ad Marisium idest Maros-Ujvár. His diebus ilmus princeps dnos septem judices, totiusque universitatis dnos officiales ad se in castra convocat. E castris autem circa undecimam et 12-ma Julii nemo exire permittebatur. nemo intromittebatur praeter annuentiam principis, quamprimum quis sese e castris proriperet, apprehensus jugulabatur. Ex Saxonibus judices Rupensis et Segesváriensis die 10-ma Julii tendunt in castra. Caeteri haesitando sese excusant, exceptis Sabensibus qui senatorem mittunt.

Die 10-ma Julii. Praecursores Turcici Kattonacos in confiniibus Haczak trucidant circa 40, aliquotque captivos Hungaros secum ad castra Turcica deducunt.

Die 15-ta Julii irrumpunt Tartarorum 5000 per Portam Ferream cum tot Turcarum exercitu in ruinam patriae (die ad 12.) (*a berekesztett szaval: kitörölve.*) hujus mensis ascensuri, quos Tartaros insequuntur passa N. vezierius Budensis, passa Temesvariensis etc. cum innumerabilibus ferme exercitibus.

(*Videatur pagina ab hoc secunda ex litteris Kendeffianis t. i. Kendeffi Gábor levele.*)

Die 16-ta Julii Brosz totaliter ruinatur, fruges in campis depascuntur.

Obstupesce lector!

Circa principium Julii ilmus Achatius Barcsai nocte a nonnullis ad nefandum hoc nefas designatis sicariis ex arce Görgényensi deducitur una cum (*három, négy szónak üres hely*) usque in oppidum Görgény, et sclopetis undique transverberantur, ac in particulas minutissimas dissecantur, foedissimoque modo pulveri terrae sordido canine involvitur in locum obscoenum, ac plane inhonestum. Bey dem Prangen auf den Markplatz.

Cernit deus omnia vindex.

So nimpt das Glück herfür ausz groben Zigen haaren,
Denen Mann, bekleidet ihn mit gold und seiden Waren,
Es sätzt ihn hoch empor den höchsten Klippen gleich,
Ausz mangell reiszt es ihn, macht ihn noch mehr als reich,
Doch eh mann sich umschaut, da wird die schöne Sonnen
Das shwartz Wolken Kleid ausz seiner Kluft gewonnen
Dasz sich verhülle wird, da gehet das unglük an

Der schlaue Donnerstreich zihlt nach den höhen spitzen [Horatius]
 Der höchste fall trifft die so am dem höchsten sitzen
 Der gestern König war, der liget izt entblöszt,
 Für dem so ihm mit List ausz seiner Herschaft stöszt.

Paria literarum ex Hatszeg a d^{no} Kendeffi Gábor Cibinium transmissarum anno 1661. die 10^a Julii: Edes atyámfia. *(Többi része közölve Katonában. XXXIII. 242. l., a vége azonban hiányosan és hibásan, mely így következik:*

.....*En ugy láttam szavokból, hogy a mi kegyelmes urunkat helyben nem hagyják, hanem mégis ezuttal szabadon hagyják az országot. kit választ fejedelemnek: csakhogy késedelem ne legyen az dologba. Azt is írhatom atyámfia, hogy mindenféle gabonában rettenetes nagy károk vannak, kit eléstettek s kit eltapodtak, nem hiszem végre, hogy valami maradjon benne. Ezek után tartsa meg Isten Kegyelmedet. Költ Kolczvárában die 9. Julii 1661. estve késén.*

Hites társad
 Kendeffi Gábor.

Paria litterarum a fulgida porta Ottomanica allatarum anno 1661. die 12. Julii.

Szolgálatunkat ajánljuk Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek. Hogy az úristen szerencsés jó etc.

Nyilván lehet országúl Nagyságtok s Kglmetek előtt, hogy ezelőtt néhány héttel a vezér ő nga a havasalföldi vajda ő uga által értésére adta Kemény János urunknak ő ngának, hogy az hatalmas császár az fejedelemségben szenvedni egyáltaljában nem akarja. A vezér ő nga münköt is ezelőtt harmad nappal felhívatván, megparancsolta, hogy írjuk *(meg)* Ntoknak *(és)* Kglmeteknek, hogy Kemény János uram ő ngát fejedelemségben semmi úton módon az hatalmas császár egyáltaljában nem szenvedí, hanem az római császár ő felsége tekintetéért hatalmas császár a szabad electiót országúl Ntoknak Klmeteknek megengedte a szultán Szulimán athname szerént. Azért Ntok Klmetek ha országúl megmaradását kívánja, késedelem nélkül ügyekezék magok közül mentől hamarébb más fejedelmet választani, az meglevén, éjjel nappal tudósítsák a vezért ő ngát mindenekről. Ez dolognak penig szükségesnek *(kell)* lenni, addig legyenek meg, mig hatalmas császár hadai meg nem indúlnak Ntokra s Klmetekre, mert ha megindúlnak késő lészen az Ntok Klmetek szemeit felnyitni; bizonyosan elhiggye Ntok Klmetek, az tatár megindúlt, mihelyt Váradhoz érkezik, az veszedelem Ntokon s Kegyelmeteken lészen. Azelőtt is sok rendbeli levelinkben megírtuk volt Ntoknak s Klmeteknek édes hazánk felől való veszedelmes szándékát az fényes portának az Ntok Kglmetek kemény engedetlenségeért: publicálták-e leve-

lünköt Ntok s Kglmetek előtt, mű nem tudjuk. Mostan újabban is édes hazánk s nemzetünkhöz való szeretetünkből kényszerítjük országúl Ntokot s Klmeteket kicsinytől fogva nagyiglan az élő istenre, az ő szent fiának érdemére az vakmerőségnek tegye végét, szánja meg szegény hazájoknak végképen való romlását, pusztulását, magokat, feleségeket édes gyermekeket, az sok szegény ártatlan embereknek véreket és örökké való rabságra való viteleket, mert bizony az utolsó veszedelem nagyobb lészen az elsőnél. Münköt isten úgy áldjon meg s vigyen édes hazánkban s édes nemzetik közibe, senki személyét nem nézzük ebben az dologban, hanem annak a szegény megnyomorodott pusztá országnak megmaradására nézünk és vigyázunk, se isten előtt se ő szent angyali előtt se ez világ előtt vétkeseknek ne találtassunk, mert mű igazán megirtuk. Az úristen igazgassa vezérelje Ntok s Klmetek elméjét annak a veszedelemben forgó szegény hazának megmaradására. Datum Constantinopoli die 24. Junii anno 1661.

Ntoknak s Klmeteknek

jóakaró atyafia
Lucs János m. p.
Váradi István m. p.
Szilvási Bálint m. p.

Mű a hatalmas és győzhetetlen török császárnak vég Várad várának főgondviselője az tekintetes és nagyságos Szinán basa.

Szomszédom és jó akaró barátom Zólyomi Miklós. Köszönetem ajánlom, adjon isten minden jót. Klmedet a végvárbeli olajbégek és urak megdicsérték, hogy Klmed az hatalmas török császárnak igaz híve és erre való képest én is akarom Klmednek szerezni az erdélyi fejedelemséget.

In his angustii ad Kecskékő in montanis prope Alba Juliae altissimam rupem videlicet sese nobiles nonnulli cum uxoribus ac liberis salvaverunt, qui a Turcis visi fraudeque adorti, in diram quoque Turcarum incidunt captivitatem. Optimi eorundem viri ingenues obtineantur cum 119 hominibus, coeteri rapiuntur etc quorum cadavera insepulta ab avibus ac bestiis rapiuntur.

Die 17-ma Julii. ilmus princeps ratus Turcarum copias ex Haczak adventare, fuga sibi consulere satagens usque ad subsecutum diem hujus mensis 18-vum ad Gerend-Szent-Király progreditur. Petki vero cum Siculorum aliquot venturus ad Vizakna (ubi per duos elapsos dies pessime egerat) refugit in Siculiam. Egre-giam laudem! etc. Perditissimum genus hominum!

Die 19-na Julii. Kahmen die Tarter heran gezogen mit morden, und brennen bis in die gantze gegend an Müllenbach, hieben nider und raubeten davon wasz sie mögten. Conflictus quoque habitus apud Sabesum cum kattonakis Keményianis, nam

4000 Turcarum et Tartarorum mixte ascenderant, qui in hoc conflictu multos Keményianos vulnerant, maximam autem partem totam in fugam propellunt bene sauciatos. Et hi sunt praecursores et exploratores! Copiae autem maxime tarde hos ex Háczág insequuntur, tenduntque ad arcem Devensem, sed quia Devenyienses validissime jaculabant, relinquunt illam et regrediuntur. Abentibus copiis ab Deva, praesidium Devense absolvitur, quod domum suam tendens in itinere apud rudera Brooszdiana incidit in manus Turcarum et jugulatur totum.

Die 21. nocte transeunt copiae eadem Turcicae pontem Varadgyiensem ultra Marisium Albam Juliam, aequae ac Broosz incendio vastant, (Idem evenit Sabaeso, nam tota urbs flagrat templo excepto) tenduntque versus Enyed juxta antedictum amnem Marisium, idque plane funditus evertunt in totum. (*Kötörülve*: Eodem die princeps intrat in Novam Arcem ad Samosium. Copiae autem ejus disperguntur.)

Praecursores vero Turcicorum, Tartarorumque 4000 oppidum Monorád adortum eodem die incendunt, multos hominum quoque et pecora circa 600 abigunt abinde, et a Scholten hungarice Csinádet sic consequenter in hoc tractu faciunt pagis Ciskokelianis et Marusianis.

Die 28-va Julii principem in campo citeriori ad Claudiopolim commorantem adoriuntur Tartari, multosque militum suorum caedunt. Princeps relictis tentoriis, manubiis, aliisque rebus, ac nobilibus faede sauciatis, vix fuga sese salvat. In hoc autem conflictu vir egregius quidam cognomine Csepregi Claudiopolitanus mercator eximius (qui ad principem a Claudiopoli missus fuerat) deprehenditur et ante vezerium deducitur, qui cognito eodem viro (nam hic vir anno elapso expeditus fuerat ad Várad, ubi et ab hoc vezerio visus erat) statim gratiam exhibet, remittens eundem (vafer, versutus ac subdolos nequam) in urbem. Suburbia vero incendio vastantur. Cives victualia copiis transmittentes, incolumes, ac salvi permanent.

Copiae autem principis disperguntur, multique nobiles jugulantur, Tartari vero strenue persequuntur principem vix evasurum.

Nunc vos fata impia tangunt.

Die 29-na Julii Turcarum copiae ad Novam Arcem ad Samosium tendunt, interea princeps maximam partem nobilium, qui agminatim ad Bistriciensem civitatem transfugerant cum uxoribus ac liberis, secum trahit ad arcem Kővár. Qui autem principem sequi recusaverant, et se se in confiniis Bistriciensibus absconderant, donec transivisset Keményius, ii revertendo, iterumque Bistricium veniendo, non admittuntur in urbem. Sed czoki hátra!

Et sic nunc miserrima Transylvania sine rectore, siue du-

ctore misere lugendo desudat in hujus universi labyrintho in medio luporum, ni protegat nos deus furentibus tyrannis etc.

Mutando principes mutavimus perniciem! Oh abscondita dei judicia! Oh ignorantiam mortalium! quod oramus nec quid? ad quid? a quo? aut ubi? aut quando petamus? noverimus, quae unica nobis multorum malorum causa est. In eligendo principes non errare, et petendo scopum salubrem quam paucis contingit mortalium! petiere regnicolae una cum statibus ac ordinibus regni (paucissimis Saxonibus exceptis, quos in sententiam illorum descendisse sancte nego) remedia et deus plura illis damna obtulit; petierunt, a quo regnentur et recipiunt talem, a quo sunt destructi, petierunt, a quo non expilentur, aut onerentur, et acceperunt eum, a quo spoliantur.

Justus es domine, et justa sunt judicia tua!

Circa principium Augusti Karánsebesi begus, et Lugassenses Turcae aliquoties in Háczák irruptionem facientes, multos mortalium abigunt, unacum pecoribus haud paucis.

In Hungaria vero Tartarorum et Turcarum aliquot millia adoriuntur Zakmar, sed Szatmarienses facta eruptione alacri, multos Turcarum ac Tartarorum caedunt, in fugam caeteros repellunt; quo audito Ali bassa tum temporis in campo Novae Arcis Samosii cum copiis suis existens, iter Hungariam versus per campum Déesiensem suscipit, Déés in cendio vastat, sed non hoc saltem (scilicet Dees) sed omnia obvia vastat, Neopolim idest Nagy-Bánya capit. Interea ad arcem Várad novus advenit passa, Sinaan passa autem hactenus passa Váradiensis Székelyhid obsidione cingit.

Circa finem Augusti princeps denuo ex castris suis ad Bene positus rescribit, qualiter brevi affuturus sit generalis copiarum imperatoris Germanorum Montecucculi, quo advento tandem fore, ut Turcae profligantur ex Hungaria, sed eventus secus testatur in hunc usque diem.

Regreditur enim hostis Ali bassa circa 21. 22. Augusti et sic porro in Transylvaniam, inque confinibus Déés territorio Bistriciensi, aliisque locis superioribus cuncta incendio vastat, populatur, jugulat, omnemque immanitatem ac crudelitatem exercet, certo vero affirmatur Ali passam in propria persona adesse.

Circa 27. Augusti penes Claudiopolim milites, quos armaasch vocant, multa pecora abigunt, quos peregrini cum eosdem armaaschos insequuntur, rati se pecora nanciscituros, adoriuntur, ab iisdem crudelissime gladiatorum subjiciuntur aciei. Ex his diebus tantus passim cruor humanus profunditur, quod etc.

Eodem die 27-ma Augusti Ali bassa cum toto exercitu Bistricium tendit, cui Bistricenses resistere nituntur, quapropter confestim omnes ejus districtus pagos incendio vastat. Interea ingens ventus exoritur, qui torres ignitos injicit in urbem Bistri-

ciensem tanto cum impetu, ut in tribus locis incendium fieret; his in angustiis iudex cum senatu Bistriciensi exeunt urbem in occursum Ali bassae sese dedantes. Interim Turcae ac Tartari ex montanis, ac sylvis pecora ac homines agminatim capiunt, abducunt, trucidant crudelissimum in modum. His ita habitis Ali passa ad alias Saxonum civitates mandata exarari jubet, veniant ei in occursum, qui extremum exitium evitare velint.

Hodie die 3-tia Septembris ad Marosvásárhely appulit Ali passa, ibidemque castra metatur, secum habens senatum Kolosváriensem, Nagybányaiensem, Bistriciensem, aliunde jam expectans et caeterorum locorum dnos senatores. Adesto Jehova!

Nostro autem senatui sequentes die 3-tia Septembris abinde adferuntur litterae.

Mi hatalmas és győzhetetlen császár tengeren túl néminémű és innen lévő minden fényes hadainak fő igazgató és gondviselő generális, képebeli milgos szerdár Ali passa! (*tugra és kézáláírás utánzata.*)

Ti szebeni királybíró! főbíró! s böcsületes tanács, tudástokra akarjuk adni, valakik győzhetetlen császárunknak fényes köntöséhez ragaszkodnak, igaz hűségben megmaradnak végig, azoknak kész az kegyelem; mivel azért kívánjuk, ha megmaradástokat kívánjátok, s reátok következő rettenetes romlást el akarjátok távoztatni, mentül hamarébb előnkben jőni el ne mulassátok, mű is vezéri hitünkre fogadjuk, vitézeket elegendőt adunk, ez mellett követek meneteloltalom levelet adunk, várastokat hozzátartozó falukkal együtt égéstől (*sic!*), rabságtól megoltalmazzuk, magatokat pedig minden békével jó karban hagyván, dolgokban visszabocsátunk, és elkésértetünk. Melynek nagyobb erősségnek okáért adjuk ez vezéri címerünkkel és pecsétünkkel megerősített hitlevelünket. Íratott Besztercze alatt lévő fényes táborunkban 29. Aug. ao. 1661.

Idem qui supra.

Superscriptio talis: Szebeni főbírónak tanácsival együtt adassék hamarsággal.

Az ezután következő rész végig megjelent az Erdélyi Orsz. Emlékek XII. kötet: 531—536. ll.

✱

A Frank-codex egy meglehetősen vastag colligatum, egy régi missale folio hártylevélbe kötve. Azt a benyomást teszi a szemlélőre, hogy Frank még nem készült el munkájával s azt itt-ott ki akarta egészíteni, pótolni, mint azt az üres helyek és fehér lapok igazolják.

Mint a bevezetésben említettem, a Frank-codex azon zavaros és átmeneti évek első rangú forrása, mely nélkül annak egyes ese-

ményei közt az összefüggést meg sem találjuk, mert ez tárja fel azt a válságot, melynek szélén Erdély állt, egész nagyságában: országgyűlései egész lengyel gyűlésekké fajultak.

S Frankból épen ezekkel a gyűlésekkel ismerkedünk meg. Ezekről a gyűlésekről írt jelentéseket kötötte ő egyes naplószerű feljegyzésekkel össze: még pedig az első, a Keresztury Demeter naplóját megelőző részben ritkábban, azután pedig sokkal sűrűbben.

Amaz első részben összesen két kimerítő jelentés van az 1657—59. közti évekből; a Keresztury naplóját követő részben a jelentések már sokkal rövidebbek s kevésbbé kimerítők, mintha ezeket más toll írta volna, mint ama hetet, melyek közül mindenik egy-egy önálló jelentés — míg az utóbbiak beleolvadnak a naplójegyzetekbe.

Ezen hét jelentés közül hármát (1657. oct. 25. — 1659. máj. 24. — 1659. sept. 24.) egyszerűen aláír Frank: »Scripsit Andreas Frank civis Cibiniensis.« Négyről megmondja, hogy más-tól vette: az 1658. jan. 9-ről »ab oculato necnon solerti teste«, az 1658. oct. 3-ról »haec omnia scripta visa et audita per ingenuum ac fidedignum« az 1659. febr. 26. »ab oculato, cordato ac rerum multarum politicarum gnaro teste habeo suo, non meo stylo delineata«, az 1659. aug. 20-ról: »iterum a praesenti solerti ac non exiguae sortis viro habeo, qui iisdem comitiis. . . interfuit ac. . . conscripsit.«

Ki hát ez a meg nem nevezett író?

Mindenesetre feltűnő, hogy Keresztury Demeter, kinek naplója a könyv egy harmadrészét foglalja el, sehol sincs megnevezve, s hogy ama rész, mely az ő naplóját megelőzi egészen elűt az előbbiektől. Hogy Keresztury írt országgyűlési jelentéseket, azt Albrich alapos és kitűnő értekezéséből, melylyel az Acta dierumot bevezette, tudjuk; ebből tudjuk azt is, hogy az 1659-iki augustusi tábori gyűlésről is küldött jelentést. Valószínűnek tartom tehát, hogy a Frank-codexben levő jelentéseket is ő írta; az ő 1660. jul. 10-én történt halála után juthatott Frank Keresztury irományaihoz s elszánta magát nemcsak azok megőrzésére, hanem folytatására is. Mindkettővel kiváló érdemeket szerzett magának az erdélyi történetírásban.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— TIZENEGYEDIK KÖZLEMÉNY. —

95. §.

Gorove László Szolnok városa (s ez által a megye) alkotásának, nevének eredetéről véleményezőleg ezeket mondja: »Maga Szolnok honnan vette légyen nevét? bajos meghatározni, én két vélekedést hozok elő; szokásban volt a magyaroknál az akkoriban épített várakra vagy a vezérek, vagy legalább a hadnagyok, avagy alvezérek neveit reákenni. Így vette Szabolcs vára, akkoriba Zabolch nevét Előd vezérnek akkoriban Eleud fiáról, a ki az attya idejében első (?) hadnagy volt a táborban; hasonló móddal Kun vezérnek a fiáról, és hadnagyáról Csörszről (Cursról) neveztetett Csörsz vára, a melynek már most semmi jele, Gyuláról neveztetett a gyulai vár, és így a többi. Előadják a historiák továbbá Uszubu 7-ik vezérnek hadnagyait is, kik között első (?) vala Zolok, vagy deákosan: Zoluc (?) vagy Zolocus. Az is világos a régi oklevelekből, hogy Szolnokot Zounuk-nak (is) irták, és a mint alább nyomós írásokból meg fogunk arról győztetni, még a XIII-ik században is Zounuk (is) vala a neve; ha feltesszük azt, hogy az *l* betű nagyon könnyen *n*-né változhatott a régiségben, vagy későbbre a gyakori leírás által; nem helytelenül vélekedhetünk, hogy Zolouc, vagy Zoloucu hadnagyrúl igen könnyen vehette nevezetét Zonouch. A második vélekedés az, hogy minthogy az a hely, melyen Szolnok fekszik, Árpádnak oda érkezése előtt a bolgároktól biratott, igen gyanítható, hogy mivel igen alkalmas fekvésű pont, már bolgár nyelven akkoriban el volt nevezve Zaunuch, vagy Zounuk, mely aunity tézen a bolgárok nyelvén, mint deákul: *pro-nepos*, azaz unokának unokája, Zounuk pedig bolgárul azt teszi: együtt való unoka, deákul: *connepos*. A magyarok ezt a bolgároktól fel kapott szót, sokáig származásához képest *Unokának* irták, (!) az bizonyos a legrégibb diplomákból, hogy legelső (?) neve a vármegyének Zaunuch volt.« ¹⁾

¹⁾ Tudom. Gyűjt. 1820. IX. k. 7—8. ll. A megyének 1134-iki neve, a melynél régibbet nem ismerünk, mint már elmondtuk, *Zaunuch* volt.

Gorove nézeteinek elsőjére előzetesen fennebb megtevők észrevételünket; de az még magával a kútfővel is, melyből meríteni iparkodott, ellenkezésben áll, mert Béla jegyzője Úszubunak a Zolouk atyjának a távol eső Veszprém várát és vidékét ajánlódkozta.¹⁾

Másik etymologizáló véleményét sem fogadhatjuk el szintén a fennebb előadottak nyomán. S miért is fáradoznánk e szó eredetének kutatásában idegen nemzet közt, midőn azt honn is oly könnyen, oly biztosan eszközölhetjük?

De Gorove fejtegetéséből láthatólag e szóban: »Zounuk« unoka lappangván, így nem akarva is inkább azt mutatta meg, hogy a magyar az *unoka* szót a bolgároktól kölcsönözte, miből azután önként következik, hogy szegény nemzetünknek ide telepedése előtt nem volt még unokája.

Nézetünk szerint a történettel s diplomatikai adatokkal leg-egybehangzóbban fejtették meg e kérdést, a nélkül azonban, hogy egyszerű állításaikat okkal-móddal támogatták volna, egyfelől Bojthy Gáspár, mondván: »Ea propter et Alba Julia a Julia Capitaneo, Buda a Buda fratre Attilae, Szabolts a Szaboltsó Capitaneo, Szolnok a Szolnok Magnate Scythia nomina sua invenerunt«²⁾, másfelől Benkő József e szavaival: »interior hic comitatus vocatur ad distinctionem tam exterioris, quam etiam mediocris Szolnok comitatum Hungariae; Szolnok autem, seu, (ut antiquitus *rectius forsan*, ac hodie, *scribebatur*) *Zonuk dici videtur ab ipso comite Zonuk (nunc Szonuk scriberemus, veterum Z littera nostrum diphthongum hungaricum sz valente), qui teste Turoczio P. I. cap. 39. 40. pro fide christiana tempore Petri, secundi hungarorum regis martirio coronatus fuit, fortassis quod ille eum hungarici regni tractum, quem iam in tres comitatus Szolnok nuncupatos*

¹⁾ Kötelességünk azonban megemlíteni, hogy a *Zolok* nemzetségnek csakugyan Külső-Szolnok közelében is volt birtoka, eredeti-e azonban vagy szerzeményes, nem tudhatni. 1270. a Thomoy és Zolouk nemzetségek egyezkedtek az egri püspök előtt a Tisza vize iránt, ez egyezményben említetnek: bere fark, mint hely *locus*, Sorald (ma Sarud) és Heves a jobb parton, Zolouk, (ma Szállok) a bal parton, s itt fekszik Tomay nevű pusztá is; viszont ez egyezkedést az egri káptalan kiváltságlevél alakjában kiadván, ebben elő jön: Bere (ma Bura), Abnad (ma Abád), Horhug (ma Mirhogát), mind a bal oldalon. Fejér T. 7. V. 5. 367., 369. l. De e nemzetség ha szintén Szolnok városa közelében kapta volna is ki osztályos részét, a Zonuk nemzetséggel avagy csak e levélnél fogva sem azonosítható, mert valamint *Zonuk* ma *Szolnökká*, vagy *Zálnökká*, szintűgy *Zolok* ma *Szálökká*, tehát egymástól eléggé különböző névre van változva.

²⁾ Casparis Bojthini Pannonii de rebus gestis magni Gabrielis Bethlen. (Engel Jánosnál Monumenta Ungarica 1809. 240. l.)

distinctum videmus, cum imperio, seu supremus comes, sive praefectus, isque, quantum conicere licet, perpetuus sortitus fuerit, arcemque Zonuk, sive Zánok, in qua terram Szolnokensem denominatam alii existimant, condiderit.«¹⁾

96. §.

Benkő nézete azon másik ágának, mely szerint e három megye kezdetben terjileg egy lett volna, fejtegetésén könnyítendő, előre bocsátjuk az erdélyi vajdáknak e három megyebeli főispánságát illető kérdést, különben is ezek annyira szoros viszonyuak, hogy amazt itt magára, emezt pedig külön maga rendes helyén tárgyalnunk csak úntató ismétlésekkel lehetne.

Miután a vajdák zónuki grófságát Gorove László magára csupán Külső-Szolnokra,²⁾ mi pedig mind háromra,³⁾ és mindezek ellenére néhai gróf Kemény József barátunk már csak Belsőre⁴⁾ terjesztők ki: a vitának, mely e nézet eltérések következtében eredt, meggyőződésünk szerinti eredményét egybevonva fogjuk ezúttal előadni, kijavítva előbbi némi botlásainkat, s hozzá csatolva utólagos védveinket és adatainkat.

A vajdáknak belső-szolnoki örökös főispánságát minden kétségen felülívé tette két okmány annyira, hogy további vitakozásnak helye sem lehet többé. Az első 1320-ban kelt bizonyítványa az erdélyi káptalannak Beke, bálványosi várnagy részére arról, hogy ő Deseu vajda, mint főnöke nevében óvakodott a Bethlenek és Apaffiak irányában, kik a távol volt vajda hátra tételével Demeter tárnokmester és királyi bizott elébe törekedtek főnforgott határszéli vitás ügyöket juttatni; ide illő szavai ezek: »*licet totus comitatus de Zonuk partium transsilvanarum, eiusque possessiones universae iudicio ipsius domini vayvodae vi muneris sui vayvodalibus subbessent.* — — hinc ne per inauditum adtemptatum isthoc iuribus domini Vayvodae, et comitis de Zonuk partium transsilvanarum, cui quidem comitatus praedecessores quoque sui vayvodae transilvani ab olim iugiter praefuisse plena potestate dignoscuntur, detrimentum inferri contingat.«⁵⁾ A másik, 1334-ben kelt parancsát tartalmazza Tamás vajdának bálványosi várnagyához, Péterhez az iránt, hogy ha az imént érdeklött kijáratás által a vár rövidítést szenvedett volna, ez esetben kellő törvényes lépéseit maga helyén és rendén teendné meg; ide vonatkozó szavai ezek:

1) Specialis Transsilvania Lib. 1. cap. 7. §. 118. puncto 1.

2) Tudom. Gyűjt. 1821. VIII. k. 69—82. ll.

3) U. o. 1830. I. k. 39—93 l. és Erdélyi Társalkodó 1830. 22., 38. és 39. szám.

4) Erdélyi Társalkodó 1830. 14. 25. és 26. szám.

5) U. o. a 26. szám 206. lapján.

»comitatum nostrum de Zonuk partium transsilvanarum, cui nos, nostrique praedecessores, qua Waiuodae partium istarum, vi muneris waiuodalis ab antiquo semper praefuerunt, et nunc quoque praesumus.«¹⁾

És már érteni fogjuk IV. Bélának Dézs városa részére 1236-ban adott szabadalmának e szavait: »quod de tributo woyvodatus comitum de Zonuk«²⁾, — érteni, hogy 1236-ban a vajda már örökös főgróf volt, s érteni hogy e megyék miért és kinek irányában nyerték választékos neveiket?³⁾

97. §.

Lássuk már hogy a más két Szolnokkal miként állunk? A vajdákua különösen mai közép-, akkoron külső-szolnoki grófságát különbözö időszaki adatok igazolják, s midőn ezekből nemcsak egyszerű, de egyszersmind a vajdasághoz köttetett főispáni hatóságra fogunk ismerhetni, reméljük: valamint a belső-szolnoki, szintűgy e megyei főgrófságnak a vajdasághoz való csatoltatása iránt minden további kétkedés valahára végképpen el fog enyészni.

Azon Tamás vajda, kinek belső-szolnoki örökös grófsága iránt már meg vagyunk győződve, Visegrádról, 1333-ban külső-szolnoki szolgabiráihoz intézett rendeletét e megszólítással kezdte: »Thomas Wayvoda Tr. et comes de Zonuk — magára nézve nem tett megkülönböztetést — dilectis sibi quatuor iudicibus nobilium de comitatu de Zonuk exteriori — de alárendeltjei irányában ezt már szükségesnek tartotta — existentibus dilectionem omnimodam.« Külcímzete viszont: »dilectis sibi quatuor iudicibus nobilium de comitatu de Zonuk exteriori«, ez által szolgabiráinak a nála nélkül leendő közgyűléstartást és a birságokból alispánja ki-elégítését hagyván meg. Viszont ő szintén Visegrádról 1326-ban, mint lejjebb látandjuk, éppen a mai külső-szolnoki alispánokhoz így írt: »Nos Thomas waiwoda, et comes de Zonuk — se interior-t, se exteriori nem említvén — tibi magistro Joanni, filio Petri, comiti nostro de Zonuk exteriori — mit zavar idézés nélkül már ki nem hagyhatott — vel Paulo magno vices eius gerenti, damus firmiter in praeceptis.«⁴⁾ 1342-ben ugyan ő mint erdélyi vajda és zonuki ispán az esztergomi káptalanhoz intézte ítélete következtében iktató parancs levelét, hogy a saaghi prépostot a külső-szolnoki Hassag vagy Hunthy és Iva nevű helységekbe iktassa be:

¹⁾ U. o. a 14-ik szám 106. lapján.

²⁾ Dézs város levéltárában, eredetiben.

³⁾ Tudom. Gyűjt. 1821. VIII. k. 80—81. ll.

⁴⁾ U. o. 70—73. ll.

»auderent ad faciem cuiusdam possessionis monasterii Beatae virginis de Saagh Hacsoh vocatae in comitatu *praedicto* de Zolnok existentis« (Fejér T. 8. V. 4. 590 és 622 ll), és itt a »*praedicto*« szó éppen a Tamás vajda címében álló Zonuk megyére vonatkozik.

E három adat tehát Tamás vajdának a más két Zonuk megyei grófságát is földeríti, e mellett figyelmessé téssen még arra is, hogy e két megye közt való megkülönböztetést maga részéről nem és csak altisztei irányában használta, s így gyakorolta ezt a többi vajda annyira, hogy eleitől végig ellenkező példára nem találhatni; nincs eset arra, bár újra pleonasmussal mondjuk, hogy valamelyik vajda magára nézve e megkülönböztetést használta volna, azért a mely *comes* címében a 15-ik század derekáig *interiorra*, vagy *exteriorra* találunk, bizonyosak lehetünk csak is *alispánsága* felől.

Továbbá Konth Miklós erdélyi vajda és zonuki gróf a Dézsakna és Néma között fekvő Beke nevű pusztá fölöttfolytperben 1353-ban január 15-én kiadott ítélete végén ezeket mondja: »In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem presentes eisdem ciuibus de Deesakana, *propter absentiam sigilli nostri maioris, et autentici, quam* [így] *ad congregationem nostram nobilibus de exteriori Hunja in villa Zenth Demeter celebrandam transmisimus, sub sigillo nostro minori duximus concedendas.*«¹⁾ Ime a vajda a külső-szolnoki nemesi közgyűlést magáénak állítá, noha az csak személyese, az alispán elnöksége alatt tartatott s e gyűlés végzései hitelesítésére vajdái nagyobb pecsét szokott használtatni.

És itt az egyébiránt igen tisztán olvasható *Hunja* szó tarthat-e bárkit hosszasan kételkedésben e megyének helyisége iránt? Bizonyára az *exterior* és *Zent Demeter* már eléggé ismert szavak azonnal a mai Közép-Szolnokba fogják vezérelni s kitüntetni a megye nevének irgalom nélkül történt elferdítését, minek oka viszont annak megemlítéséből derül ki, hogy Miklós vajdának e levele csak azon hiteles másolatban olvasható, melyet »Wylhelmus dei, et apostolica gratia episcopus quinqueeccles. comes capelle, et secretarius cancellarius domini Lodouici dei gratia regis Hungarie« Budán nov. 30-án 1367-ben adott ki, tagadhatatlanul igen csinos, mondhatni szép, de a honismeret tekintetében merőben járatlan, idegen és igazi lúdtollal íratva.

Lássunk még egy más adatkát. 1406-ban Tamási Henriti János és Szánthói Laczk Jakab erdélyi vajdák a mai Külső-Szolnokban közgyűlést, még pedig Szolnok városa közelében tartottak.²⁾

¹⁾ Dézs városa levéltárában hiteles régi másolatban.

²⁾ Fejér T. 10. V. 4. 576—578. ll.

98. §.

A mi már a derekas ellenvetéseket illeti: közülök arra nézve, hogy ha egyes vajdák voltak is Külső-Szolnoknak, szintűgy, valamint több más magyarországi megyéknek grófjai, azért ebből a főispánkodás örökösségére következtetést vonni még nem lehet — kötelességünk ellenokokkal és adatokkal felelni.

IV. Béla 1246. az erdélyi püspök birtokait úgyszólva szabadbáróságra emelvén, ekként számlálta elő: »in Alba, quae est sedes episcopatus sui cathedralis, et in aliis curtibus ¹⁾ pontificalibus, quarum nomina sunt: Herina, Byolokal de comitatu Doboka, Golou, hab de comitatu Culusiensi, *Zilai, et Tusnad de* (közép) *Zonuk* habeantur inquilini — s ezután ezt teszi hozzá — »a iudicio Wayvoda^e pro tempore constituti, comitum parochialium, necnon et aliorum omnium iudicum penitus sint exempti.« ²⁾

Ha Közép-Szolnok Belső-Szolnokkal nem lesz vala akkoron egy vajdai főgróf alatt, úgy minden bizonynyal e kifejezéshez: »a iudicio vajvoda^e« még a nádornak és országbírónak kellett volna járulni; ez állításunkat valósítja magának e levélnek későbbi története; midőn ugyanis László király 1282. ezt megerősítve, a nevezett birtokokhoz más öt erdélyi helységen kívül még Szatlmárból Ebest és Biharból Barátpüspökit csatolta, a vajda mellett a nádort és országbírót megemlíteni felelte ugyan, minthogy a Béla levele szövegét majdnem szóról-szóra követte, de már Lajos 1375-ben e hiányt észrevéve, noha a helységek számát nem szaporította, szükségesnek látta kellőleg ki is pótolni: »ideo vobis wayvoda^e transilvano, *Palatino, iudici curiae nostrae, comitibus parochialibus, et iudicibus nobilium quorumlibet comitatum*«. ³⁾

Ebes, Barátpüspöki szintűgy az erdélyi püspökséghez tartozott, valamint Zilah és Tasnád, s a különbséget közöttük a világi törvényhatóságok tették; midőn tehát a két elsőbb már

¹⁾ Novák Vindiciae diplomatis S. Stephani című műve 84. lapján az a betű alatt mondja: »curtem, courtou, Joannes Szegedi apud clar. Katona ad annum 1002. pag. 1002. cum pluribus aliis putat intelligi curiam, castrum, seu residentiam Cupan ducis Simegiensis, vulgo Sümeg in provincia Zaladiensi (?) hodie dum ab episcopis Vesprimiensibus possessam«, s az oláh nyelv minket e vélemény elfogadására készítet, mivel e nyelven *curte*=kurtye birtokosi udvari telket jelent, a *locu de curte*=loku gye kurtye ennélfogva majorság föld.

²⁾ Benkő Milkovia II. k. 305—7, 309—13, 316—18. ll.

³⁾ Az 1246. levelet Pray Hierarchia II. r. 255. l. szintén felhossa, de következő névváltoztatásokkal: »Kolon de comitatu Kolosiensi, Zilac, et Tsanad«; ugyan ő a 213. l. az 1282. levélben már *Zilak* és *Thasnád*-ot említ.

nádort igényelt, a két utóbbi pedig a vajdával megelégedett: ezen általános és minden vajdára kiható adatnál fogva Közép-Szolnoknak vajda alattisága eléggé szembeütlő.

99. §.

De vegyünk elő tárgyunkra nézve még erősebb példákat, hogy így az előbbi adatból vont következtetésünket teljes hitelre juttathassuk. 1346. a külső — mai közép — szolnoki altisztek Csányi Lászlónak faitól rablásért ítéletesen elfoglalt Csány helységébe az erdélyi vajdát és zonuki grófot iktatták be, következő hivatalos bizonyítvány szerint: »nos magister Andreas, filius Endere, vicecomes de Zonuk exteriori, et iudices nobilium de eodem damus pro memoria, *quod possessionem Chan vocatam in comitatu Zonuk exteriori existentem feria 2^a proxima ante festum b. Thomae ap. in ao. d. 1346 in persona magnifici Stephani Waywodae comitis de Zonuk, magistro Andreae filio Endere condam vicecomiti suo*, una cum homine venerabilis capituli ecclesiae Varadiensis, et homine suo vaiuodali *statuere debuissimus*, quae olim filiis Ladislai, Joanni, et Nicolao pertinere dignoscebatur, quosquidem Joannem, et Nicolaum filios Ladislai propter nocumentum eorum turpissima morte interfecissent, nos itaque in quadam congregatione nostra generali feria secunda proxima ante festum beatorum apostolorum Simonis et Judae quam in villa Zendemeter — a fennebb érdeklett Szent- vagy Sző-Demeter — habuissemus celebrare, in eadem congregatione duodecim iuratores, et assessores diligenti requisitione requisivissemus, duodecim iuratores confessi exstiterunt, ut ipsum Joannem filium Ladislai merito suspendissent, Nicolaus vero in latrocinio fuisset interfectus, et *possessio praedicta comiti de Zonuk fuisset devoluta*. Tandem et dum nos in praefixo termino ad faciem dictae possessionis Chan vocatae accessissemus, et eidem magistro Andreae filio Endere vicecomiti de Zonuk, una cum homine praedicti capituli *statuere* voluissemus, magister Joannes, filius Petri de Csahul — ma=Csaholy — contradictor exstitit, ea prohibendo interdixit. Stephano vero, filio Endere personaliter existente non contradixit. Nos itaque ipsam causam prorogavimus ad feriam secundam proximam post dominicam septuagesimam, super ipsa prohibitione eidem magistro Joanni rationem reddendi. Datum termino supra dicto in villa Zendemeter, et anno praenotato.« ¹⁾

Hogy az ily kihágásokért elkobzott javak, ha a kihágó rokoni ki nem váltották, bírság fejében, mindig a törvényszék elnökére — volt legyen az a király maga, vagy Magyarországon a nádor.

¹⁾ Fejér T. 9. V. 1. 450— 1. II.

illetőleg országbíró és esztergomi érsek, ¹⁾ Erdélyben pedig a vajda — szállottak, kik azután azokat magoknak meg nem tarthatva, a nyertes félnek vagy másoknak bíróilag zálogíták el, vagy örökre el adományozták — adatokkal bizonyíthatni. El nem mellőzhetünk egy a királyt illető esetet, István ifj. királyunk 1264. kelt e szavait: »*possessiones dictorum Petri, Francisci et Thomae Jeneu et Hethen vocatas, quae ad manus regias pro ipsorum excessibus tanquam manifestorum malefactorum fuerant devolutae — — dedimus, contulimus*« (Fejér T. 5. V. 1. 63. lap.). 1273-ban oklicsi Dénes nádor hasonló eset következtében Hahold mester részére tett adományában ezeket mondja: »*quia talium (furum) condemnandorum, imo condemnatorum res, et possessiones iuxta regni consuetudinem ad manus palatinatus debeant devolvi.*« ²⁾ Pray ezt Moys nádorral is mondatja csekély változtatással, e mellett egy 1263. levélből ezeket hozza fel: »*Si nobiles ecclesiae Strigoniensis in furto, vel spolio — — ordine iuris servato interficiantur, possessiones taliter interfectorum non ad palatinum, vel iudicem curiae devolvantur, sed in ecclesiam.*« ³⁾ Szintúgy a vajdákra nézve ezt állítja Eder; ⁴⁾ különösen pedig István vajda 1347. Devecseri Miklós bélyegén Devecser helységét foglalta el, mely »*ad ipsum dominum Stephanum vaivodam, tanquam iudicem licite, et legitime*« szállott, s melyről maga a vajda így szól: »*cum nos quandam possessionem quondam Nicolai, filii Andreae, Devecher vocatam in comitatu de Doboka existentem pro manifestis et notoriis excessibus — — et latrocinio eidem Nicolao — — — ad manus nostras iudiciarias — — — devolutam, et statutam — — duxerimus — alvajdájának — impignorandas.*« ⁵⁾ Ugyancsak ő 1350-ben Alpestesi László (a viz-szentgyörgyi Makraiak egyenes felőde) részére Belső-Szolnokban Viz-Szentgyörgyi helységét hasonló okból és móddal adományozván, így szól: »*possessionem Zenthgeorgh vocatam in partibus transsilvanis in districtu de Zolnok iuxta fluvium Wyzamos (ma Kisszamos) vocatum existentem, quae nobis propter nefarios publicos, et enormes actus nocivos Stephani, et Joannis filiorum Petri de Georgyn (ma Görgény) registratorum, et proscript-*

¹⁾ Endlicher Mon. Arp. 502. l. »*possessiones taliter interfectorum non ad palatinum regni, vel iudicem curie devoluantur, sed ad ecclesiam Strigoniensem.*«

²⁾ T. 5. V. 2. 137. l. és Kovachich Vestig. comit. 147. l. Róbert Károly azonban az örökös eladást betiltotta s csak a zálogban való tartást engedte meg, valámig az illető örökösök kiválthatták (az 1298. 50. és 51. czikk szerint.)

³⁾ Historia reg. Hungariae I. r. notitiae praeviae 70. l.

⁴⁾ Ad Felmerum 109—110. ll.

⁵⁾ Fehérvári káptalan és Fejér T. 9. V. 1. 524—527. l.

torum, ac in tribus generalibus congregationibus nostris iuxta dictum, et assertionem iuratorum assessorum, ac universorum nobilium partis transsilvaniae, et districtus memorati per iudicariam sententiam condemnatorum ex causis praemissis *ad nostras manus* rite, et rationabiliter *devolutam*.«¹⁾ Midőn tehát Csányfalvába nem a nádor, vagy országbíró, hanem az erdélyi vajda iktattatott be, lehet-e még tovább is tétovázni a vajdának Közép-Szolnokra nézve vajdai hatóságuk, vagyis örökös grófságuk iránt?

S ha a fönnebbi levél e kifejezésénél fogva: »*possessio praedicta comiti de Zonuk fuisset devoluta*« vitatná is valaki hogy István, nem mint vajda, hanem csak mint főispán foglaltatta el e birtokot, ekkor is az elfoglalás okát és jogát nem az egyszerű főispánságban, hanem egyedül magában a vajdasághoz kötetett grófságnak örökösségében találhatjuk fel; avagy megmutathatja-e azon valaki, hogy a többi egyszerű főispánok is éltek ilyes foglalási és adományozási joggal?, sőt igazolhatja-e bár egy adatkával is azt, hogy a vajdák, mint Magyarország más megyéinek is néha egyszerű főgrófjai, például Valkóban, Kevében, Temesben, Biharban stb. szintén használták volna e kiváltságot? De aztán a *comitis de Zonuk* értelmét itt nem is István vajdára, hanem csak személyesére, András alispánra lehet vonatkoztatni.

100. §.

Lépünk tovább. »... *in congregatione nostra generali unacum nobilibus regni partis transsilvaniae nobiscum assidentibus*« — — in octavis 6. Georgii martyris 1337. »a már sokszor említett Tamás vajda elnöksége és függő pecsége alatt, nem különben Visegrádon: »in octavis festi epiphaniae domini« 1384. László vajdának szintén pecsége alatt, mind két versen azon egy Adi nemes nemzetiségnek Közép-Szolnokból az erdélyi vajda elébe fölbbezett ügyében véghatározatok adatván ki, ezek is nem valósítják-e eléggé e megyének a vajdától való függését? Sajnáljuk, hogy e leveleket még most sem közölhetjük, s e végett mind egykoron²⁾, mind pedig közelebbről Salamon József kir. tanácsos urat s az erdélyi ev. ref. tanintézetek felügyelőjét, mint e rövidke kivonatoknak közlőjét, csak siker nélküli fáradozásnak tevők ki. Ezt kérni kötelességünk, meg nem nyerni, szerencsétlenségünk volt.

¹⁾ Eredetije az említett nemzetség birtokában. S a boldogult erdélyi kir. tábla, mint contradictorium forum, éppen ezt az adomány levelet állította ítéletesen érvénytelennek, a többek közt azon okból is, hogy a vajdának nem volt adományozási joga! E jogot bizonytalannak járatlanságból, semmiesek pedig már vagy csak tudatlanságból, vagy pedig nem a legtisztább szándékból lehet állítani.

²⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 38. szám.

Azonban ezek valóságáról mi kétséget sem hagy fönn egy harmadik, s mint gyaníthatni, amazokkal kapcsolatos levele e nemzetségnek; Zsigmond 1427-ben iktatási parancslevelében ezeket rendeli: »dicitur nobis in personis Ladislai, filii Johannis, ac Petri, filii Nicolai de Od, quod ipsi in dominium portionum ipsarum possessionariarum in eadem *possessione Od* in comitatu *Szolnok interiori* existente habitarum ipsos omnis iuris titulo concernentium legitime vellent introire — — quo praesente Michael Csiszér, vel Philippus, filius Jakobi de Nagy Doba, neve Sandrinus de eadem, aut Andreas, sin Ladislaus de Kis Doba, seu Demetrius de eadem *Kis Doba*, sive Johannes, filius Pelbarti de Baxa, neve Georgius, filius Eliae de Mon, an Demetrius, filius Pauli de Lele« stb. Az említett helységek, jelesen Od=Adi, egy 1460-ki levélben, Add, Adhi, ma már pusztá, mind közép-szolnokiak.¹⁾ s mind a mellett lássuk, mit parancsolt Zsigmond az érdekllett káptalannak: »contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra annotatos Ladislaum, et Petrum, in praesentiam vaivodae partium nostrarum transsilvanarum ad terminum rationem contradictionis eorum reddituros«²⁾ s még sem tartozott-e Közép-Szolnok az erdélyi vajda s törvényszéke alá?

Es ne keresdegéljen itt senki magának az *interior Szolnok* kifejezéssel kibuvó ajtót hiedelmében annak, hogy Od-falva belső-szolnoki lett volna, mert a többi öt helység mind közép-szolnoki. s így az *interiort* másolati hibának tekinthetjük. De állana bár magában az eredetiben, ekkor is hihető-e az, hogy mind csak közép-szolnokiak rendeltettek volna iktatóknak? vagy föltehető-e, hogy a kinevezés, főleg a vajda nevének és törvényszékének megemlítése lenne elhibázva? úgy e lényeges hibák reformatio útján kijavítást, sőt inkább merőben új parancsot igényeltek volna, ami azonban meg nem történt, mert a beiktatás ezek nélkül hajtatott végre; a másik lényegtelen vétség tehát annyival kevesebbé függeszthette föl az eljárást, mivel Od-falvának fekhelye, s hogy kivált B.-Szolnoban hasonló helység nem is keletkezett, előttiük tudva volt; különben is ilyszerű aprólékos tollhibák számos nyomaira találhatni.

De talán némelyek hasonló iktató-parancsokat mutatnak fel e megyére vonatkozólag, a minőket, s nem kevés számmal, magunk is ismerünk; jelesen azt, mely Budán 1451-ben május 14-én kelt: »*Praelati, barones, nobiles, et proceres regni hungariae universi conventui ecclesiae de Clusmonostra, salutem cum honore, dicit nobis Ladislaus de Keoreos, quomodo ipse in dominium*

¹⁾ Némelyek szerint Közép-Szolnoban két Od helység volt, egyik: Dios-od, másik Had-od; mások meg a szóbanforgó Od-ot a mai Adhi pusztával tartják egynek.

²⁾ A kolosmonostori káptalan levéltárában, eredetiben.

duodecim sessionum jobbagionalium in possessione Sámson vocata in comitatu de Szolnok mediocri existente habitatum, quae alias Gregorii de eadem Sámson ac Alberti, et Ambrosii filiorum eiusdem praefuissent, ipsum titulo pignoris concernentium, legitime vellet introire — — — — contradictores vero si qui fuerint, evocet ipsos contra iam fatum Ladislaum de Sámson nostram in praesentiam« stb.¹⁾ Am de ez a gyermek királyt helyettesítő országos tanács iktató parancsa, melynek volt joga ezt nemcsak a Részekben, de magában Erdélyben is tenni.²⁾ Ilyen például az, mely a kolosmonostori zárda levéltárában cista Torda lit. 5. nro. 48. 1447. évből található e rubrum alatt: »cessio procerum regni Hungariae ad officiales comitatus Tordaiensis ratione revisionis controversiae possessionum Detreh et Szengyel ob structuram cuiusdam piscinae emergentis damni inter familias Veres de Farnus et Mathiam de Szengyel.«

Viszont Fejér György egy 1341. levél homlokára ezt írja: »Willermus Palatinus in congregatione generali Joanni de Cháhol possessionem Chizer in comitatu Krazna adiudicat.«³⁾ De ez nem áll s Fejér észrevehette volna, hogy itt adiudicióról szó sincs, de nem is lehetett, mert e gyűlésen csak Szathmár és Ugocsa rendei voltak jelen, s az egész levél nem egyéb, mint Csaholi Jánosnak, ki egyszersmind szatmármegyei birtokos is volt, kérésére arról kelt bizonyítvány, hogy ő az említett krasznamegyei helységet örökségként bírja, erről pedig nemcsak a Tiszán, Dunán, de a Lajtán tuli hatóságok is adhattak.

S továbbá nem kell felednünk, hogy noha Erdély kiegészítő része volt Magyarországnak, mindamellett a más két Szolnokot illető területi kérdés már akkoron vita-tárgyaul szolgált, minek jelei alábbi sorainkból észrevehetők. Különben pedig a nádor és országbíró működése vajdai területen jogsértés, sőt a nélkül is megtörténhetett, hogy ezért ennek hatósága kétség alá vonathatnék, megfordítva pedig már csak rendkívüliségre mutat. S épen ezért egy másik ellenvetésként az 1317-i levélnek e szavait sem fogadhatjuk el: »universis nobilibus comitatum videlicet de Bihar, de Zabolch, de Zathmár, de Zonuk, et de Kraszna in eadem congregatione generali convenientibus«, mert ez együttes gyűlést Dósa Tamás vajda, mint Zonuk megyének örökös grófja s a többinek is királyi bizottja tartotta, mit tennie hatalmában állott.

Mindezek után kielégíthetőleg érthetjük már okát annak, hogy a mai Külső-Szolnok, noha Magyarország szívére képezte, e fekvésével való ellentétes melléknevét egyedül vajdai örökös

¹⁾ A kolosmonostori káptalan levéltárában, eredetiben.

²⁾ L. Knauz, Orsz. Tanács 12. l.

³⁾ Fejér, T. 8. V. 4. 543. l.

grófjainak köszönheti, avagy ez örökösség fogalma nélkül megfejtetheti-e bárki? S ha megkísértené, kérjük, egy két vajdának egyszerű grófkodását e bérmlásra nézve ne tartsa elégségesnek.

Különben egy más kérdéssel terhelnök: miért nem nyert például Székes-Fehérmegye hasonló *külső* nevet, midőn 1460. Ujlaki Miklós vajda ennek grófja volt? ¹⁾

Érteni fogjuk végre, hogy Fejér György a vajdák grófságának örökösségi korából külső- és közép-szolnoki főispánokat külön a vajdakétől miért nem tudott lajstromában fölmutatni?

Lehotzky által ugyan elő sorolvák 1266. tájt Berényi Jób, 1430. Mikóczy Gáspár, mint zonuki grófok; 1451. Dengelegi Bernát közép-, 1457. Parlagi György külső-szolnoki főispánok. ²⁾ A két elsőnek grófsága minőségét csak a két utóbbié után vagyunk képesek gyanítani; ugyanis Dengelegit két okból nem ismerhetjük el, mivel ő, mint fentebb említők, csak is alispán volt, annyival inkább, mivel maga Lehotzky ugyanottan 1465-ben, tehát jóval később, e grófságot újra vajdának, Dengelegi Pongrácz Jánosnak adta; Parlagit viszont ő a borsodi főispánok sorában hozván fel zonuki gróf címével, egyelőre mindkét megye főnökének néztük, mivel azonban a külső-szolnokiak között nem, sőt Hevesben sem találhattuk föl, ezért amotti címét tollhibának véljük, kivált midőn e grófságot később is szintén vajdák viselték.

De újra egy másik: Szirmai István, 1352-ben ápr. 8-án mint »comes de Zonuk, capitaneus« tolakodik előnkbe, ³⁾ kinek deczemb. 2-án Lajos az ugocsai főispánságot adván így szól: »fidelis nostri Nicolai de Zyrra — — alias comitis de Zonuk pro tempore constituti« ⁴⁾. Szerencsénkre azonban e levél végén olvasható Konth Miklós vajda is: »etiam nunc comitis de Zornuk« czímével, ennél fogva van okunk gyanítani, hogy Szirmai csak rendkívüli okból, talán a vajdának a törökkel való elfoglaltsága miatt viselhette helyetteskép e hivatalt, melyet e levél következtében oda is hagyott, mennyiben 1356. már csak ugocsai főispánnak találjuk. ⁵⁾ Kont vajda pedig 1353. már »etiam« nélkül grófoskodott. ⁶⁾

101. §.

Térjünk egy más ellenvetésre. Hogy Erdélynek e vidéki határát politikailag az ó-korban huzamos ideig a Meszes képezte, egy 1165-ki levél diplomatikailag is tanúsítja, ⁷⁾ s ha mi e körül-

¹⁾ Lehotzky, Stemmatographia I. r. 110. l.

²⁾ U. o. I. r. 119., 151. l.; II. r. 48. 240. l.

³⁾ Fejér T. 9. V. 2. 206. l.

⁴⁾ U. o. 147. l. — ⁵⁾ U. o. 566. l.

⁶⁾ U. o. 214. l.

⁷⁾ U. o. T. 2. 170. l.

ményt állításunkkal szemben különösebb ellenvetésnek tartanók. úgy akkor, midőn részünkről a vajdák közül csak az 1193—1197. közötti Hermont találtuk elsőnek, ki a zonuki grófságot viselte: ¹⁾ állításunkkal ellenkezni látszó ez akadályt könnyedén elháríthatnók, mennyiben e két megye 1165-ben még nem volt a vajdasághoz kötötve, mit egyébiránt vitatni nem kívánunk.

Azonban e nehézség az említett éven innen is előtérben áll előttünk, midőn Mocholiai Benedeknek testvére irányában, ki amannak közép-szolnoki birtokait a köztük történt osztozkodás után elfoglalta, a meszesi zárdá előtt 1248-ban tett óvásában ezeket olvassuk: »quod quum frater eius uterinus Petrus, — — bona ipsius Benedicti — — violenter occupasset, occupataque detineret, et eatenus ipse Benedictus ad dominum Urbanum wajwodam partium transsilvanarum confugisset, ipse autem dominus wajwoda dixisset, quod cause huic semet immittere nequeat, quum dicte possessiones extra portam mezesinam, adeoque extra auctoritatis sue wajwodalís ambitum site esse comperiantur (de egy szóval sem mondja, hogy ő azon megyének nem grófja) et quum ipse Benedictus iuribus suis, dampnoque consulturus ipsum dominum Belam regem illustrem querelis suis adire intendat, hinc ne interea et iam hominum malitia possessiones suas, iuraque periclitari contingat, super omni ulteriori terrarum suarum occupatione, et detentione protestationem dixit palam coram nobis — — sabbato proximo post festum b. V. glor. ao d. 1248.« ²⁾

Mellőzve azt, ha vizaknai Geréb Orbán nem volt-e saját vejének Széchényi Franknak, vagy pedig Hédervári Lőrincznek, mint azon 1248-ik évi fővajdáknak csak ideiglenes helyettese, vagy netán alvajdája; ³⁾ mellőzve azt is, ha vajjon a fennebb mondottak szerint ezen 1248-ik évben is nem más viselte-e a vajdaságot, más viszont a zonuki grófságot?: mi ama levélnek erejét korántsem abban találjuk, hogy gróf Kemény József barátunk ezt élénk tartva, hátát a Meszesnek vetette; nem következőleg abban, miben ő vélte rejleni, ⁴⁾ mert hiszen a Meszes most is ott áll és még sem képes Közép-Szolnokot Erdélytől külön választani; a két hón

¹⁾ U. o. T. 10. V. 6. 15. l.

²⁾ 1636. hiteles átiratban a tövisi báró Bálintithok levéltárában. Erdélyi Nemzeti Társalkodó 1830. 196. l. Fejér T. 5. V. 3. 99—100. l. T. 7. V. 4. 99—100. l. és lényegtelen különbséggel: Fontes Rer. Austriac. 2. Abth. XV. Band 1. Theil 68. l.

³⁾ Calendarium maius titolare Transsilvaniae pro ao. 1782. 117. l. Ebben az erdélyi hercegek, vajdák s. a. t. névtára gyaníthatólag Both Józseftől, főkormányzóki irnoktól való, ki a kolosmonostori zárdai levelek átirására vala kirendeltetve 1780—1784 ig.

⁴⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 25. szám 194—195. l.

politikai határszélvonalára e hegységen most is az 1165-ki levél nyomán diplomatikailag áll és Közép-Szolnok még sem volt képes az ide-tova hányattatás sorsát kikerülni; mert a későbbi idő, mint nagy mester, a jogot követeltre és tettelegesen tudá osztályozni, és így ma is az anyahon az 1165-ki levelet teljes erejében, Erdély pedig a Meszesnek nyugoti oldalát is egy iránt jogosan bírják; ¹⁾ s ha a magyarországi részek nemzeti fejedelmeink alatt Erdélylyel a királyi hercegek alatti példák nyomán állhattak szoros viszonyban: vajjon ignorálhatni-e ezt hasonló okból és körülmények közt említett hercegeink korát illetőleg? ²⁾

Előttünk tehát a főbb kérdés az: ha Orbán vajda csakugyan nem volt volna-e külső-szolnoki gróf is?

Miután Mocsolyai Benedek, mellőzve országbirót és nádort, egyenesen magához az erdélyi vajdához folyamodott; s miután ennek tagadó válaszára, viszont kikerülve országbirót és nádort, a királyhoz kívánt járulni: már magában e kettős körülmény eléggé tanúsítja egyfelől a vajdának Külső- vagyis Közép-Szolnokkal való szoros viszonyát, mely a főispánságnál kevesebb semmi esetre nem lehetett; és másfelől gyanúsítné teszi az abban fölhozott indokot, mit nem minden alap nélkül állítunk; mert az, hogy Orbán vajda személyére nézve valami ok miatt a király által volt volna megfosztatva e megyét illető hatóságától, nem hihető, mivel ekkor Benedek a tagadó válaszban sérelmet nem találhatott volna.

De kifolyása sem lehetett az 1222-ki 5-ik czikknek: »comites parochiani praedia servientium non discutiant«, mert ez esetben tagadó választ gróf, nem pedig vajdahaságsági hiányra alapítja vala, s midőn felhozott oka sem volt helyes, mennyiben több adatból láthattuk már a vajdai hatalomnak e megyére is kiterjedését: mind ezekhez képest az érdeklött válasz jó rendén csak mellékérdeknek lehetett következménye, ami Mocsolyai Benedeket sérelmének érzetére méltán gerjesztheté.

¹⁾ Az oláh ez eszmét példabeszédileg úgyesen fejezi ki: »Noi cu cărcile, alti cu părțile« = noj ku kerczile, alezi ku perczile, az az: mások oszták föl a birtokot, s mi csak a levelekkel maradtunk.

²⁾ Légyen szabad itt megemlítenünk, hogy az oklevelek Erdélyt anyjától a Szapolyai János királyt jóval megelőzőtt korban már elválasztották. A désvárosi levéltárban levő eredeti levelek egyikében Mátyás 1475. június 3-án így szól: »in regno nostro Hungarie, et partium Transilvanarum«; másikában Ulászló 1494. aug. 24-én »tam in regno nostro Hungariae, quam partibus Transilvanis«; harmadikában Drágffy Bertalan vajda 1494. július 22-én »in regno Hungarie, et hys partibus Transilvanis«, holott azelőtt Erdély mindig »regnum Hungariae« és nem »partium eidem annexarum« alatt értetődött.

E területi vitás kérdést a törvényesség és tettelegesség alapján az ország rendei 1416-ban gyakorlatilag értelmezik és közölőleg fejték meg. Ugyanis a bosnyákföldi ütközetben elfogottak kiváltására szánt kamarai nyereség s adakozások fölgyűjtését eszközlendett egyéneket nevezvén ki, a többek között: »ad comitatus Zilágh, — azaz Kraszna és Közép-Szolnok — et Zathmár Jankonem filium Jaakch, — — *ad partes transsilvanias* dominos Stephanum episcopum transs., *Nicolaum de Chak Waivodam*, Michaellem filium Salamonis comitem siculorum, — — — ad comitatus Békés, Bihar — melyeknek ő szintén főispánja vala — *et Solnok* — itt természetesen már csak a mai Külső-Szolnokot érthetni — *eundem Nicolaum de Chák* — cum Georgio fratre suo« rendelték, ¹⁾ tehát Külső-Szolnokot az erdélyi vajdának kívánták adni, kijelentvén ez által, hogy e megye, ha területileg Magyarországhoz tartozik is, de hatóságilag az erdélyi vajdát illeti, Közép-Szolnok pedig valószínűleg az Erdélylyel és az említett megyékkel már eléggé megterhelt vajdától inkább csak kiméletből vétetvén el, adatott Jakcsynak, mint a Szatmár és Kraszna közti, tehát közben és útjában állott rész, a mennyiben ő a közép-szolnoki kusalyi nagy uradalomnak tulajdonosa is volt. ²⁾

Zsigmond szint ez elvet követé, midőn 1432—1433. honvédelmi tervében Közép- és Külső-Szolnokot terjileg az anyahon megyéi közé sorozá ugyan, mindazáltal az ezekből — még pedig a Telegdi-codex szerint egybecsatoltan — kiállítandott katonai erőt az erdélyi vajda alá rendelte több más magyarországi megyékkel; s hogy őt e részben a tettelegesség állapota is vezérelte, eléggé tanúsítja az, hogy a két Szolnok közti Kunságot már a Belgrád, Ungmegyét pedig a Pozson felé menesztendett sereghez osztá-lyozá. ³⁾

Es Külső-Szolnoknak grófja Szirmai Miklós 1352-ben, tehát 80 évvel előbb, hasonrendszer nyomán fogta a megyei fölkelősereget az erdélyi vajdához vezérelni: »*Nicolaus de Zyрма comes de Zownuk capitaneus, noveritis, quia illustris rex, et dominus noster mandat gentes levare contra canes tartaros penes dominum vajvodam.*« ⁴⁾

Sőt a sors közelebről is nem juttatott-e az erdélyi részeknek könylepte jánusi arczulatot, midőn igazgatásilag az egyik, adóügyileg pedig a másik honhoz tartá kapcsoltn?

¹⁾ Fejér T. 10. V. 8. 564—569. l.

²⁾ A fönnebb Besztercze *comitatus*-ságát illetőleg idézett eredeti levél szerint Jakcsy János 1429-ben székely grófként említettik.

³⁾ Kovachich, Supplem. I. k. 433. 436. 447. l.

⁴⁾ Fejér T. 9. V. 2. 206. l.

102. §.

Gorove, ki a vajdáknak kirekesztőleg a mai külső-szolnoki grófsága érdekében elősorolt adataira nézve igen szerencsétlenül járt, mennyiben azok jobbra Közép-Szolnokot illetőknek bizonyultak be, és így ő azokkal ép saját állítását buktatá meg: érintett egyet, csakugyan olyat, mely mivel tetszőleges erővel bír, szó nélkül nem mellőzhető.

»Nagy nyomot ad — ugymond — ezen állításnak, hogy t. i. a zonuki gróf nevezet alatt a külső-szolnokmegyei főispánt kellesen érteni, az az oklevél, mely a magyar nemzeti könyvtár kéziratai között — — — találtatik. Az iromány egy Tordán 1431-ben *Csáki László vajda és zonuki gróf* által kiadott és *Drági Jakabhoz, a dobokai és solnoki főispánhoz* az iránt intézett parancsolatját foglalja magában, hogy ez a Fejes István maradékának a Gyeke, és Sz.-Miklós faluiban levő részeket, melyeket nem tudván, hogy Fejesnek örökösei légyenek, a király részére — — elfoglalt volt, adja vissza.«¹⁾

Hogy a vajdaságot nem viselt Drági Jakab (ki a dobokamegyei Drágiak, nem pedig a szathmári Drágffyak közül való) zonuki főgróf nem, következőleg csak dobokai helyettesfő- vagy alispán lehetett, meggyőzhetnek mindenkit a fennebb mondottak, s főleg az, hogy ugyanezen parancslevélben a vajda magát zonuki grófnak is vallotta. Azon korban valamint a helyettesítésnek már mutatkoznak nyomai, szintűgy egy személyben két külön megyei alispánra, sőt jegyzőre találni nem szokatlan esemény, minek egyik oka a hivatalképesség gyérségében kereshető. Így 1354-ben Laczk Pál ungi főispán a pápához követségbe rendeltetvén, azalatt ideiglenese volt Nagymihályi János; ²⁾ így 1379. »magister Joannes de Molnár vices gerens Joannis comitis Zagoriae, comes Varasd«; ³⁾ ilyen vala »Malomvizi Kenderessy (Kendeffy) Mihály nagyságos és leghatalmasabb úrnak, Hunyadi Jánosnak alispánja és Máramarosvármegyében helytartója 1445-ben ⁴⁾, Litterati Antal pedig 1438-ban egyszerre Fehér- és Küüllőmegyék főjegyzője, még pedig pórrendből való volt, nemességét később mint már főjegyző nyervén. ⁵⁾

¹⁾ Tudományos Gyűjtemény 1821. 8 — 78. 1.

²⁾ Lehotzky, Stemmatographia I. r. 158. 1.

³⁾ Fejér T. 9. V. 7. 414. 1.

⁴⁾ Szirmai, Szathmár I. k. 7. 1.

⁵⁾ A gyulafehérvári káptalan levéltárában.

A GRÓF THOLDALAGHYAK

RADNÓTFÁJI LEVÉLTÁRÁBÓL.

1. *A gyula-fehérvári káptalan bizonyítja, hogy Aba, Aba fia, és rokonai Toldalag helységét Szegenének, Csetneknek s többeknek 20 márkáért eladták, Toldalag határleírásával. Kelt 1268-ban.*

Capitulum Albensis ecclesie Transsiluane Omnibus Christifidelibus presens scriptum inspecturis Salutem in omnium Salvatore. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, Quod accedentes ad nostram presenciam ex vna parte Aba filius Abe cum cognatis suis nomine Laurencio et Danch et Gob, et ex altera Zegene et Chetneg et Sixtus filius Elie, Petrus sponsus Theodori. et Michael constituti coram nobis dixerunt, quod idem Aba consensientibus cognatis suis et commetaneis, videlicet Thoma filio Poch Bani, sicut ex relazione Tibt Archidiaconi et eiusdem ecclesie. . . . intelleximus, pro ipso Thoma. . . ., Martino, Ant (onio) Martini filio et Mike fratre eiusdem, coram nobis astantibus assensum prebentibus. Idem (Aba) vendidit terram Toldalagh vocatam. pro viginti marcis antedictis Zegena, Chetnegh, sexto filio Elie, Petro sponso Theodori et Michaeli, circumiacentibus certis metis assignatis. Prima meta ipsius terre oritur a parte orientali plaga, videlicet a terra Martini, filij Martini, et Myke, et vadit super vno Berch, et ibidem in eodem Berch sunt due mete, et inde tendit ad caput Baranas erdew, et ibi sunt eciam due mete, deinde descendit super vnum riuulum per medium Vanakatelke et Barranas erdew, ad illum riuulum videlicet, qui descendit ex Vanakatelke, et veniet ad coadunacionem duorum fluminum, et Ibi sunt eciam due mete, et super illum alium flumium ascendit supra, versus partem septemtrionalem, et perueniet ad vnam syluam Nyres erdw vocatam, inde vero tendit ad vnum Berch, et sunt ibi eciam mete, deinde tendit ad vnum acumen montis, et ibi a parte meridionali sunt eciam mete, deinde ascendit ad partem australem transeundo Sarpatak vocatam, ad finem vnus montis, et ibi sunt eciam mete, et inde tendit ad partem meridionalem, et transit riuulum Balapataka vocatum, Inde vero transit Kethkenderfew, et in medio eorum est eciam meta, inde vero veniet ad

locum stagnosum, et ibi sunt eciam mete, inde procedit et transit Almaspataka vocatum, inde autem veniet ad finem vnus montis, et ibi sunt eciam mete, inde autem transit ad partem orientalem. et transit riuulum Sarpatak vocatum ad vnum Berch gezthent Berche vocatum, et ibi sunt eciam mete, deinde super idem Berch tendendo veniet ad vnum acutum montem, a parte eundini, et ibi sunt eciam mete, deinde descendit versus partem orientalem inter duas sylvas super vnum paruum acumen, sunt etiam mete, inde autem tendit versus partem septemtrionalem ad Sumuspatak, et transit Sumuspatak, et ibi est eciam meta, demum inde tendit ad primam metam, et terminatur meta ipsius terre, Obligans se super hoc idem Aba cum suis cognatis predictis, quod quicumque predictos Zelend, Chetnek et alios pro possessione ipsius terre Tholdalagh molestarent, Tunc idem Aba cum suis cognatis ab impedimentis quorumlibet ipsos Zelend, Chetnek et ceteros tenerentur expedire, prout ad hoc se propria obligarunt voluntate, Hoc prenotato, quod Elias antedictus promisit porcionem, que ipsum contingit de eadem terra, post mortem suam duobus filijs Spiritualibus videlicet Elie et Andree relinquendam. Datum per manus magistri Johannis Lectoris ecclesie nostre, Clemente preposito, Regulo Cantore, Andrea Custode, Nicolao decano ecclesie nostre existentibus, Anno domini ducentesimo Milesimo sexagesimo octauo.

(V. László Budán 1456. ápr. 24-én Toldalagi András és fiai Balázs, kir. kancelláriai jegyző s Benedek és Pál részére kelt megerősítő átiratának XVI. századi egyszerű másolatából.)

2. *A gyula-fehérvári káptalan bizonyítja, hogy Palatkai Ivánka, Gergely fia, tiltakozott az ellen, hogy atyja testvére János, Ivánka fia, az általok bírt Palatka helység egy részét Kolosvármegyében az ő atyja tilalma ellenére Felgyógyi Miklósnak eladta, ennek fiai pedig azt Mihály fiainak Semján unokáinak, telegdi (udvarhelyi) székelyeknek elidegenítették. Kelt 1331. ápr. 21-én.*

Nos Capitulum Ecclesie Transsiluane, damus promemoria, Quod constitutus coram nobis, Juuanca filius Gregori nobilis de Palata, extitit protestatus, Quod cum Johannes filius Juuanca, frater patris sui quandam partem cuiusdam possessionis ipsorum, Palatka nominate, in comitatu de Clus existentis, Nicolao filio Andree nobili de Giog superiori, contra prohibitionem patris sui, vendidisset et alienasset, super qua prohibicione idem pater suus tunc temporis litteras nostras prohibitorias et protestacionales obtinisset, que quidem littere, cum alijs suis rebus, fuissent combuste et cremate, nunc vero, a filijs predicti Nicolai, per quemcumque modum, vel quoquomodo fuissent alienate, et ad manus

filiorum Michaelis, filij semiani siculi de Telegd, fuissent deuolute, Vnde ipse predictos filios Michaelis supradicti, ab occupacione et detencione, et quoslibet ab alienacione, et racione prime vendicionis, et secunde alienacionis, prohibuit coram nobis, protestando, quod nullum extraneum in predicta possessione Palatka admitterent. Petens nos, vt super sua protestacione et prohibicione, litteras nostras eidem concederemus. Vnde nos petitionibus ipsius annuentes, predictas protestacionem et prohibicionem suas, litteris nostris inseri fecimus, et sigillo nostro communiri. Datum Dominica tercia post Resurreccionem domini, Anno Domini M. CCC. Tricesimo Primo.

Kirül: Protestacionales pro Juuanca filio Gregori nobili de Palatka contra filios Michaelis filij Semiani Siculi de Tilegd.

(Eredetije pergamen.)

3. I. *Károly László comesnek, Tiborcز fiának, László széékely és csanádi ispán szolgájának adományozza a Fejér vármegyei Szent-Miklóst és Torda vármegyei Záhot, melyek magszakadás útján szállottak a koronára. Kelt Visegrádon 1339. május 25-én.*

Nos Karolus dei gracia Rex Hungarie Tenore presencium quibus expedit Significamus vniuersis, Memorie commendantes Quod Comes ladislaus filius Tŷburcŷ, seruicens *magistri ladislai Comitis siculorum et Chanadiensis* fidelis nostri, ad nostre Serenitatis accedendo presenciam sueque fidelitatis seruicia nostre maiestati impensa, prout eciam ex notificacionibus magnifici viri Thome Woyuode Transsiluani dilecti et fidelis proximi nostri, ac pretacti magistri ladislai domini sui intelleximus, proponens et declarans, quasdam possessiones in partibus Transsiluanis vniam videlicet Zenthmiclos in Albensi Gŷule, et aliam Zaah in Torda Comitatus existentes asserens eandem possessionem Zenthmiclos condam Zeries et filiorum suorum hominum sine herede decedencium et aliam similiter videlicet Zaah hominis sine herede decedentis extitisse, et ex eo nostre collacioni pertinere, pro suis preclaris seruiciorum meritis ipse et dictus magnificus vir Thomas woyuoda Transsiluanus pro eodem sibi dari et conferri perpetuo postulauerunt. Nos igitur secundum quod unicuique merita animo metiamur pyetatis, et hŷs, quos opera sua virtutis Regali remuneratione dignos efficiunt, grata debeamus reddere premia meritorum, propositis petitionibus eorundem domini Thome Woyuode et ladislai filij Tyburcŷ fidelium nostrorum Regia pyetate inclinati, accepta quoque fidelia obsequia eiusdem Comitis ladislai recordantes quibus ipse studuit erga nostram maiestatem se reddere graciosum, et acceptum, prenotatas possessiones Zenthmiclos et Zaah, cum omnibus earum vtilitatibus et pertinencijs vniuersis, sub eisdem metis

et limitacionibus quibus eodem per suos priores possessores habite extiterunt et possesse ipsi Comiti ladislao filio Tyburcŷ et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus, dedimus donauimus et consulimus perpetuo possidendas, tenendas et habendas, sine tamen preiudicio Juris alieni. Datum in Wysegrad feria tertia proxima post octauas festi Penthecostes Anno domini Millesimo Tricentesimo tricesimo nono.

— (A gyula-fehérvári káptalan 1418-diki átiratából, melynek eredetije pergamen.)

4. I. Károly megparancsolja a gy.-fehérvári káptalannak, hogy László comest, Tiborcŷ fiát, László székelŷ és csanádi ispán szolgáját, igtassa be a Fejér vármegyei Szent-Miklós és Torda vármegyei Záh birtokába. Kelt Visegrádon 1339. május 25-én.

Karolus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis Capitulo ecclesie Transsiluane Salutem et graciam. Noueritis, quod Comes ladislauŷ filius Tyburcŷ seruiens magistri ladislai Comitŷ siculorum et Chanadiensis fidelis nostri ad nostre serenitatis accedendo presenciam sueque fidelitatis seruicia nostre maiestati impensa, prout eciam sepius ex notificacionibus Magnifici viri Thome woŷuode Transsiluani, dilecti et fidelis proximi nostri ac magistri ladislai domini sui prenotati intelleximus proponens et declarans, quasdam possessiones in partibus Transsiluanis vnam videlicet Zenthmiclos in Albensi Gyŷle et aliam Zah in Torda Comitatus existentes asserens eandem possessionem Zenthmiclos quondam Zeries et filiorum suorum hominum sine herede decedentium, et aliam similiter videlicet Zah hominis sine herede decedentis extitisse, et ex eo nostre collacioni pertinere, pro suis preclaris seruiciorum meritis ipse et dictus Magnus vir Thomas woŷuoda Transsiluani pro eodem sibi dari et conferri perpetuo postularent, sed quia nobis de qualitate et quantitate ipsarum possessionum et vtrum premissis modo ad nostram pertineant collacionem necne veritas non constat. Igitur fidelitati vestre firmiter precipientes damus in mandatis, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum quo presente Allexander uel Johannes filius Petri de Zenthkiral altero absente homo noster ad faciem predictarum possessionum accedendo conuocatisque commetaneis et vicinis vniuersis et presentibus reambulet easdem per veteres suas metas et antiquas novas metas iuxta veteres vbi necesse fuerit erigendo, reambulatas et ab aliorum possessionibus distinctas statuatur easdem prefato ladislao filio Tyburcŷ eo Jure quo ad nostram dinoscitur pertinere collacionem perpetuo possidendas sine preiudicio Juris alieni, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint contra eundem ad nostram uel Magnifici viri

Thome woyuode Transsiluani predicti citet presenciam ad terminum competentem, Et posthec tocius facti seriem nobis uel eidem Thome Woyuode fideliter rescribatis. Datum In yvssegrad feria tertia proxima post octauas festi Penthecostes Anno domini M^{mm} CCC^o XXX^{no} nono.

(A gy.-fehérvári káptalan 1339-diki jelentéséből, melynek azon káptalan által 1418-ban eszközölt átirata eredetiben pergamenen megvan.)

5. I. Károly László comes, Tiborc fia, részére átírja a gy.-fehérvári káptalan 1339. július 7-én kelt jelentését, mely szerint László comest a Torda-vármegyei Záh birtokába minden ellenmondás nélkül beigtatta. Kelt Váradon 1339. sept. 24-én.

Nos Karolus dei gracia Rex Hungarie, Memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit vniuersis. Quod Comes *ladislaus filius Tyburchy seruiens magistri ladislai Comitis Siculorum et Chanadiensis* fidelis nostri ad nostre serenitatis accedendo presenciam, Exhibuit nobis quasdam literas rescripcionales Capituli ecclesie Transsiluane super statucione cuiusdam possessionis Záh vocate per nostram mayestatem sibi collate facta confectas in hec verba, Excellentissimo principi et domino, domino karolo dei gracia inclito Regi Hungarie domino eorum metuendo Capitulum ecclesie Transsiluane oraciones in domino debitas ac deuotas cum obsequio perpetue fidelitatis, literas vestre excellencie, Noueritis nos recepisse reuerenter honore quo decuit in hec verba Karolus dei gracia Rex Hungarie (*lásd fentebb 1339-re*). Nos igitur preceptis et mandatis vestre excellencie humiliter et reuerenter obtemperantes ut tenemur vnacum predicto homine vestro Johanne filio Petri nobili de Zenthkýral nostrum misimus hominem videlicet Johannem Plebanum de Alba vice nostra pro testimonio ydoneum ad premissa exequenda. quiquidem homo vester et noster demum ad nos reuersi dixerunt nobis concorditer per nos requisiti, quod feria tertia videlicet in octauis beatorum Petri et Pauli apostolorum ad faciem dicte possessionis Záh accessissent, et eandem possessionem Záh convocatis vniuersis vicinis et commetaneis eiusdem et presentibus sub eisdem metis signis et terminis sub quibus et cum quibus dicta possessio Záh ab antiquo dinoscitur possedissee iuxta mandatum vestre excellencie, predicto Comiti ladislao filio Tyburchy cum vniuersis eiusdem vtilitatibus statuissent perpetuo possidendam, nemine penitus de vniuersis vicinis et commetaneis eiusdem contradictore existente. prout hec omnia Idem homo vester et noster concorditer coram nobis retulerunt. Datum feria sexta proxima post octauas apostolorum Petri et Pauli beatorum, Anno domini M^o CCC^o XXX^{mo} nono. Nos itaque petitionibus et supplicacionibus eiusdem Comitis

Ladislai fauorabiliter inclinati dictam possessionem Zah in Comitatu de Torda existentem eatenus, quatenus Jure et legitime eidem statuta et reambulata Juxta continenciam literarum dicti Capituli ecclesie Transsiluane extitit iure perpetuo et irrevocabiliter possidere presencium patrocinio confirmamus. Datum Varadini feria sexta proxima post festum beati Mathei Apostoli et Ewangeliste Anno domini M^o CCC^o XXX. Nono.

(A gy.-fehérvári káptalan 1418-diki átiratából, melynek eredetije pergamenen megvan.)

6. I. Károly megparancsolja Tamás erdélyi vajdának és alvajdájának Péternek, hogy Fodor Lászlót, László székelý és medgyesi ispán szolgáját és tisztjét, oltalmazák a neki adományozott Fejér vármegyei Szent-Miklós és Torda vármegyei Záh birtokában, melyben őt a gyógyi nemesek, a gy.-fehérvári káptalan és némely zabolátlan emberek háborgatják. Kelt Visegrádon 1340. június 15-én.

Karolus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis Magnifico domino Thome wayvode Transsilvano et Comiti de Zolnok ac Petro vicewayvode suo Salutem et graciam. Conqueritur nobis *ladislaus crispus serviens et officialis magistri ladislai Comitiss Sculorum de Medjes*, quod vniuersi Nobiles de Gyogh et Capitulum Ecclesie Transsiluane ac alij quidam effrenati homines ipsum ratione possessionum Zaah in Torda et Zemmyklos in Albensi Comitatibus existencium per nos eidem pro suis fidelitatibus et seruiciorum meritis perpetuo collatarum molestarent et perturbarent ac diuersimode sepius prohiberent easdem possessiones sibi possidere et tenere sub certis metis et limitacionibus veteribus et antiquis quibus ab olym possesse fuerunt pacifice et quiete non permittendo. Vnde cum nos dictas possessiones Zaah et Zemmyklos de Jure ad nostram collacionem pertinere cognouerimus et sic easdem prefato ladizlao pro suis fidelitatibus vt nostre incumbit maiestati tamquam per nos conferri possibiles iam dudum contulerimus, volumus et fidelitati vestre firmiter precipimus per presentes quatenus prefatum Ladislaum crispum in dictis possessionibus Zaah et Zemmyklos per nos sibi collatis pacifice et quiete conseruare et ab eisdem Nobilibus de Dyogh et alijs, ac Capitulo Ecclesie Transsiluane protegere et tueri debeatis silencium eisdem super dictis possessionibus imponendo, qui si cessare voluerint de premissis benequidem, Alioquin ipsas possessiones vel aliquas particulas earundem contenciosas, auctoritate presencium nostre maiestati occupetis et occupatas viriliter conseruetis, vt ydem Nobiles de Dyogh et alij, ac Capitulum prenotatum sencientes intelligant, vtrum ipsius ladislai commetaneitas, uel nostra melior

eisdem aut durior sit et existat. Datum in Wisegrad sabbato proximo post festum Corporis christi Anno eiusdem Millesimo CCC-mo xl-mo.

(Az erdélyi káptalannak 1418-ban kelt átiratából, mely eredetiben megvan.)

7. I. Lajos megparancsolja a gy.-fehérvári káptalannak, hogy azt a levelét, melylyel Szengyeli Simon fiait, Demetert, Jánost, Miklóst, Simont és Pált, az ország birái hatósága alól fölmentette, embere által közölje az illető bírakkal, s tegyen jelentést, hogy azok e levélre mit feleltek. Kelt Gyula-Fehérvártt 1349. aug. 29-én.

Lodouicus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis, Capitulo ecclesie Albensis Transsiluane, salutem et gratiam fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus, alias litteras nostras patentes, demetrio Johanni Nicolao Symoni et Paulo filijs Symonis filij Mark de Zengel, super exempcione Judicatus graciosae datas Judicibus quibus fuerint necesse exhiberi per hominem vestrum ydoneum quantocius expediuerit presentari et exhiberi faciatis. Et tandem quicquid ydem Judices quibus exhibentur visis dictis litteris nostris fecerint vel responderint, nobis fideliter rescribatis. Datum In Alba Iule, In festo decollacionis sancti Johannis Baptiste. Anno domini millesimo. CCC-mo xl-o Nono.

Kivül: Fidelibus suis Capitulo ecclesie Transsiluane pro filijs Symonis filij Mark exhibitorie.

(Eredetije pergamenen, hátán a pecsét nyomaival.)

8. Hunyadi János beszterczei ispán s az ország főkapitánya Zám helységét Szabolcs vármegyében, melyet eddig kezében tartott, miután azt V. László király Bajoni Istvánnak és Györgynek adományozta, ezek kezébe átbocsátja. Kelt Beszterczén 1453. aug. 31-én.

Nos Johannes Comes Byztriciensis Sumpmus Capitaneus Regie maiestatis in Regno Hungarie constitutus etc. Memorie commendamus per presentes Quod licet possessionem Zaam vocatam in Comitatu de Zaboch existentem pre manibus nostris hactenus tenuerimus Tamen quia ex literis serenissimi principis domini Ladislai Regis domini nostri graciosissimi pro parte Egregiorum Stephani de Baÿon et Georgij filij Sebastiani super ipsa possessione emanatis agnouimus dictam possessionem Zaam prefatis Stephano et Georgio donatam Ob hoc eandem possessionem Zaam tamquam de manibus Regalibus dictis Stephano de Baÿon et Gregorio (igy) filio sebastiani simulcum eiusdem possessionis cunctis vtilitatibus duximus remittendam et relaxandam ymmo remittimus et relaxamus Testimonio presencium mediante. Datum

in Byztricia feria sexta proxima post festum decollacionis beati Johannis Anno domini Millesimo Quadringentesimo quinquagesimo tercio.

(P. H.)

(Eredetije papíron.)

9. V. László Toldalagi Balázs Torda vármegyei nemesnek, András fiának, a magyar cancellaria jegyzőjének, s általa atyjának Andrásnak és testvéreinek Pálnak és Benedeknek czímert adományoz. Kelt Bécsben 1455. aug. 27-én.

Ladislauſ dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Rex, Austrieque et Styrie Dux, necnon Marchio Morauie etc. Tibi fideli nostro magistro Blasio, filio Andree de Toldalag, notario cancellarie nostre Hungaricalis, Nobili Comitatus Tordensis Salutem graciamque nostram Regiam et fauorem. A claro lumine throni Regie Maiestatis velut ex solis radys nobilitates legitimo Jure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent, ita prout omnis nobilis generositatis insigne a gremio proueniat Regie Maiestatis, sicut itaque consideratis tuis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, quibus tu vti didicimus prefato Regno nostro Hungarie sacreque eius Corone regie, et tandem eciam nobis sub locorum et temporum diuersitate cum omni fidelitatis constancia feruentisque animi zelo studuisti, eoque feruencius et diligencius in posterum studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gracys a nostra celsitudine conspexeris fore insignitum, tibi et per te prefato Andree patri, ac Paulo et Benedicto fratribus tuis carnalibus, vestrisque heredibus et posteritatibus vniuersis hec arma seu nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presencium litterarum nostrarum suis adpropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinccius expressata, animo deliberato sic ex certa nostre Maiestatis sciencia dedimus et contulimus, Immo ex abundanciore plenitudine nostre principalis gracie concedimus et presentibus elargimur, vt vos vestrique heredes et posteritates vniuerse pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis vtencium a modo in posterum, vbique in prelys, hastiludys, torneamentis, duellis, ac alys omnibus exercicys nobilibus et militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, annulis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expedicionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab vniuersis et singulis cuiuscunque condicionis, preeminencie, status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici, ac veros nobiles nominari et teneri volumus, ac eciam reputari, gestare, omnibusque et singulis gracys, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles, milites-

que et clientes regni nostri armis videntes quomodolibet consuetudine vel deinceps freti sunt et gauisi, frui ac gaudere possitis et valeatis, de talisque singularis et principalis nostre gracie antedictæ merito exultetis, et tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra decetero solidetur intencio, quanto vos largiori fauore regio presentatos esse conspiciatis et munere graci-
arum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo vt Rex Hungarie vtimur, in pendenti communitas duximus concedendas. Datum Vienne feria quarta proxima post festum beati Bartholomei Apostoli. Anno domini Millesimo Quadrigentesimo Quinquagesimo Quinto, Regnorum nostrorum Anno Hungarie etc. Sextodecimo, Bohemie vero secundo.

(Mult századi másolat.)

10. V. *László, tekintve Toldalagi Balázs, András fia, Lukács unokája érdemeit, neki és általa testvéreinek Pálnak és Benedeknek, új adományt ad az általok és ősök által birt egész Toldalag vagy más néven Toldalad helységre, két telket kivéve, melyet néhai Peczen Péter és Balázs fiai birtak.* Kelt Budán 1456. oct. 19-én.

Commissio propria domini Regis.

Nos Ladislaus dei gracia Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie etc. Rex ac Austrie et Stirie Dux necnon Marchio Moraue etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod nos pro fidelitatibus et fidelium obsequiorum dignis meritis fidelis nostri Blasý filý Andree filý Luce de Tholdalagh per ipsum vti didicimus, iuxta possibilitatis sue exigenciam prefato Regno nostro Hungarie et Sacre eius Corone, nostreque Maiestati locis debitis et temporibus oportunis cum omni fidelitatis constantia exhibitis et impensis totalem possessionem Tholdalagh predictam alias Tholdalad vocatam, in comitatu Thordensi existentem, in cuius pacifico dominio idem Blasius, demptis duntaxat duabus sessionibus, que condam Petri et Blasý Pethken dicti, de eadem Tholdalagh prefuisse, nunc vero aput manus Thome et Sigismundi filiorum eorundem existere dicuntur, progenitores suos abantiquo perstitisse, sequē persistere asserit eciam de presenti, Item totum et omne ius nostrum Regium, si quod in totali ipsa possessione Tholdalagh, ac terra ketkendersegh vocata intra metas dicte possessionis Tholdalagh habita, demptis dumtaxat predictis duabus sessionibus, qualitercumque haberemus, aut nostram ex quibuscumque výt, causis modis et rationibus concernerent Maiestatem, simulcum cunctis suis vtilitatibus et pertinencýs quibusbilibet, terris vtputa arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis,

fenetis, siluis, rubetis, virgultis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontorijs, aquis, fluvijs, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et molendinorum locis, et generaliter omnium et quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus, quous nominis vocabulo vocitatis, memorato Blasio filio Andree, ac per eum Paulo et Benedicto fratribus suis carnalibus, ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, noue nostre donacionis titulo dedimus, donauimus et contulimus, ymmo damus, donamus et conferimus, Saluo Jure alieno, Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri priuilegij redigificiemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Bude, feria tertia proxima post festum sancti Ambrosij episcopi et confessoris Anno domini Millesimo Quadringentesimo Quinquagesimo sexto, Regnorum autem nostrorum Anno Hungarie etc. sextodecimo, Bohemie vero tercio.

(XVI. századi másolat.)

Tholdalagi Lukács.		
András.		
Balázs	Pál	Benedek
1456.	1456.	1456.

(Ugyanezen levél 1779.-diki hiteles kir. táblai átirata megvan az A. betű alatti kötetben. Akkor a gr. Tholdalagiak az eredeti pergament mutatták be.)

11. V. László parancsa a gy.-fehérvári káptalannak, hogy Várdai Aladárt, Pelbárt fiát, s általa unokatestvérét Várdai Miklóst, Miklós fiát, és Toldalagi Balázs cancellariai jegyzőt s általa atyját Andrást, igtassa be a Torda vármegyei Körtvélykapuba, valamint a Torda vármegyei Sárpatak és a Kolos vármegyei Teke, Ludvég, Erked, Akna, Péntek és Oláh-Solymos helységek fele részébe, melyeket a hűtlenségéért lefejeztetett Hunyadi Lászlótól és öcsétől a fogságba vetett Mátyástól koboztatott el s két harmad részben a Várdaiaknak, egy harmad részben Toldalagi Balásznak adományozott. Kelt Budán 1457. apr. 28-án.

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. Rex ac Austrie et Styrie Dux, nec non Marchio Moraue etc. Fidelibus nostris Capitulo Ecclesie Albensis parciumstrarum Transsiluanarum Salutem et gratiam. Cum nos pro fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis fidelis nostri Egregij Alladarj filij condam Pelbarti de Warada, per ipsum nobis et sacre Corone nostre exhibitis et impensis possessionem Kertwelkapu vocatam, ac directas et equales medietates possessionum Sarpatak in Thordensi, Item Theke, Ludwegh, Erked, Akna, Pentek et Solmos Wolachalis vocatarum in de Colos Comitatus

existentes habitas, *que condam Ladislai de Hwnyad, filij condam Johannis Gubernatoris, et Matthie fratris eiusdem prefuissent, sed per notam infidelitatis eorundem, quum ijdem ex eo incurrisset dignoscuntur, quod inter alia maleficia eorum idem Ladislaus de consensu prefati Matthie fratris sui capiti nostro perniciem machinatus est, quem demum iuxta sua demerita pena capitis plecti fecimus, Matthiam vero captum de clemencia nostra adhuc seruan ad sacram regni nostri Hungarie coronam, consequenterque nostram Maiestatem iuxta antiquam et approbatam eiusdem Regni nostri consuetudinem rite et legitime deuolute esse perhibentur, simulcum cunctis earundem vtilitatibus et pertinentiis quibuslibet, premissis sic vt prefertur stantibus et se habentibus, memorato Alladario, filio condam Pelbarti, et per eum Nicolao filio Nicolai de predicta Warada, fratri suo patrueli, quoad duas, Item Blasio filio Andree de Toldalag, notario Cancellarie nostre, et per eum prefato Andree patri suo, quoad terciam partes, ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis vigore aliarum litterarum nostrarum donacionalium exinde confectarum in perpetuum contulerimus, velimusque eosdem in dominium earundem per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci, Super quo fidelitati vestre firmiter precipientes mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Franciscus vel Stephanus aut Gregorius de Jara, sin Fabianus de Chaan, seu Andreas de Chaan, seu Andreas de Poka, siue Sigismundus de Solmos vel Stephanus de Hadrew, neue alter Stephanus an Johannes de Sard, aut Paulus de Zenthpal, nene alter Stephanus an Johannes de Sard, aut Paulus de Zenthpal, neue Anthonius vel Johannes de Burianos Buda, ceu Gregorius de Wy Buda, alijs absentibus homo noster ad facies predictae possessionis Kerthwelkapu, ac directarum et equalium medietatum prefatarum possessionum Sarpathak, Theke, Ludweg, Erked, Akna, Pentek et Solmos vocatarum, vicinis et commetaneis earundem vniuersis inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo, Introducat prefatum Alladarium, Nicolaum filium Nicolai, Blasium filium Andree, et Andream patrem suum, in dominium earundem, statuaturque easdem eisdem secundum limitationem et distinccionem superius specificatam, premisse nostre donacionis titulo ipsis incumbente perpetuo possidendas, si non fuerint contradicium, Contradictores vero si qui fuerint, euocet ipsos contra annotatos Alladarium et alios predictos in presenciam Wayuodarum vel vice Wayuodarum parcium nostrarum Traussiluanarum, ad terminum competentem, rationem contradiccionis eorum reddituros. Et post hec huiusmodi Introduccionis et Statucionis seriem, cum Contradictorum et Eucatorum si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum qui premisse Statuconi inter-*

werunt nominibus, terminoque assignato eisdem Wayuode vel Vice Wayuodis more solito rescribatis. Datum Bude feria quinta proxima post festum beati Georgij Martyris, Anno domini Millesimo Quadringentesimo quinquagesimo septimo, Regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. decimo septimo, Bohemie vero quarto.

(A gy.-fehérvár káptalan 1749-diki hiteles átiratából.)

Az átiratban megvan jegyezve: »Erantque Sigilli eiusdem Judicialis et Authentici, cerae rubrae ductilis impressio communiti vestigio duntaxat apparente roboratae, clauseque olim in simplici papiro confectae et emanatae.«

(Az eredeti 1749-ben a gy.-fehérvári káptalan levéltárában volt.)

12. Bándi Benedek császári jegyző, a székelyháza paulinusok perjele Miskei Benedek kérelmére, hitelesen kiadja néhai Toldalagi András régrendeletét, melyben őseitől öröklött s Mátyás királytól új adományban nyert birtokát, a Görgény vármegyében a Maros széki kerületben fekvő Toldalay helységét, négy telken kívül, melyeket két leányának Margitnak és Zsófiának hagyott, a maga és rokonai lelki üdvéért a szentkirályi paulinus kolostornak hagyományozta, egy halastóval és azon lévő malommal együtt, úgy azonban, hogy azon halastóból a paulinusok lehetőleg juttassanak halakat a minoriták vásárhelyi és felfalusi kolostorainak is, és a toldalagi parochialis egyházat isteni tisztelet nélkül ne hagyják; továbbá 28 forintban elzáróztatott némai és nyulasi részjóságait a toldalagi egyháznak, Pókán, Ercsén, Majoson, Faragón, Marócson és Tancson szerzett részjóságait nejenek és két leányának, ezeken kívül pedig minden vagyonát nejenek Margitnak hagyta, úgy hogy a mi azokból neje halála után megmarad, a szentkirályi kolostorra szálljon. Kelt a szentkirályi paulinus kolostorban 1471. october 26-án.

In nomine Domini Amen! Anno natiuitatis eiusdem Millesimo Quadringentesimo Septuagesimo primo, Indiccione quinta, die Jouis, mensis Octobris vigesimo sexto die, hora magne misse vel quasi, in ambitu seu cemeterio Claustri Beate Virginis super promontorium possessionis ville de Zenthkiraly fratrum Heremitarum Sancti Pauli primi Heremite sub regula Sancti Augustini constructi et fundati, Pontificatus siquidem Sanctissimi in Christo patris et domini domini Pauli diuina prouidencia Pape secundi, anno eius septimo, In mei notarii publici, testiumque infrascriptorum personis, personali presencia constitutus vir venerabilis et religiosus frater Petrus de Miske, fratrum heremitarum prior de Szekelyhaza, ad rei memoriam firmitatemque perpetuam per modum protestacionis significare curauit eo modo, Quod nobilis vir pie memorie et felicitis recordacionis Andreas de Tholdalay, de

medio nostri iam sublatus, in vita sua pariter et in morte. dum ipse laboraret in agone, tale fecisset testamentum, imo fecit, coram me notario et testibus fidedignis in infrascriptis in his verbis.

Ego siquidem Andreas de Tholdalag, prostratus licet eger in corpore, mente tamen sanus, et per omnia compos, ex voluntate domini creatoris, sub cuius nutu consistunt omnia, sentio me esse moriturum et ad futurum spectaculum ire, Inter ceteras meas saluberrimas dispositiones tale condo testamentum. Iam primo possessionem meam Tholdalag vocatam in Comitatu de Gherghen sub districtu Sedis Marus existentem, iure hereditario me ab auo et prothoauo concernentem, insuper e nouo donacionis titulo per serenissimum dominum Regem Mathiam Regni Hungarie redditam, propter perpetuam missam, ob salutem meam et refrigerium parentum et fratrum meorum, futuris temporibus semper obseruandam et celebrandam, lego Claustro beate Marie virginis in promontorio possessionis ville de Zenthkiraly fundato, et perconsequens fratribus heremitis Sancti Pauli primi Heremite sub regula Sancti Augustini degentibus et existentibus, demptis tamen quatuor sessionibus Jobagonalibus, quas lego duabus filiabus meis, Margarethe scilicet et Sophie, cum omnibus suis vtilitatibus et pertinencijs vniuersis ad id spectantibus, Item syluis, nemoribus, pratis, fenetis, terris arabilibus, vineis cultis et incultis, Item eisdem fratribus Heremitis vnā piscinam per me de nouo reformatam, et paratam, cum uno molendino super dictam piscinam et lacum piscine decurrente, Ita tamen, quod de piscibus piscine ydem fratres heremite iuxta possibilitatem et industriam ipsorum, quantum potuerint, eciam fratribus minoribus de obseruantia providere ad duo Claustra, videlicet ad Vasarhely et ad Felfalu, teneantur. Insuper peto eosdem fratres heremitas, ut ecclesiam parochialem in honorem omnium Sanctorum in dicta villa Tholdalagh vocata fundatam, in quantum valuerint, absque diuinorum officiorum celebratione non permittant. Item porciones possessionarias in possessionibus Nema, Nyulas, pro viginti octo florenis impignoratas lego ecclesie omnium Sanctorum, et perconsequens seruitoribus eiusdem, Item porciones possessionarias in possessionibus Poka, Erche, Maius, Farago, Maroch, Thanch, in condigno precio emptas lego uxori mee, et duabus filiabus meis Margarethe et Sophie, cum omnibus vtilitatibus et pertinencijs ad ipsas possessiones porcionisque possessionarias pertinentibus, habendas, possidendas pariter et fruendas, Item postremo omnia alia bona mea, preter prescripta, vniuersasque res, quibuscunque censeantur nominibus, lego nobili domine Margarethe consorti mee charissime, vt vita sibi comite liberam de ipsis bonis viuendi habeat facultatem, post decessum vero eiusdem de ergastulo ad predictum Claustrum beate Marie virginis quidquid residuum et remansum fuerit ex eisdem, sepefate

uxoris mee de voluntate, ut eadem protunc confessa extitit, reuoluantur. Factaque per eundem Petrum priorem heremitarum huiusmodi protestacione, et uberius prolatis notificacionibus testamtorum factis, Idem frater Petrus prior, qui supra, petýt me notarium publicum legitime stipulatum, vt sibi et omnibus fratribus heremitarum de remedio opportunitatis et ad vberiore cautelam, vnum vel plura Instrumentum seu Instrumenta, publicum seu publica scibere deberem et conficere, quod et feci, officio mei thabilionatus requirente. Facta sunt autem hec et acta Annó, Indiccione, Mense, die, hora, loco, pontificatu, quibus supra, presentibus ibidem existentibus viris religiosus et honestis personis, fratre Osualdo de Zond, Nicolao de Zekelwasarhel fratribus minoribus de obseruancia Item magistro Antonio de Medgyesfalwa Clerico, Nobili Petro genero suo de Zengyel, Item laicalibus personis Stephano fabro de Sarpatak, Emerico de Sancto Martino, Ambrosio de Poka, Thoma Iudice, Benedicto Zele de Tholdalag predicta, alýsque quampluribus fidedignis personis ad hec specialiter rogatis, vocatis et requisitis.

Ego Benedictus natus Stephani filý Pauli kakas dicti de Band, diecesis Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonicè vnitarum, Sacra Imperiali autoritate notarius publicus et Iudex ordinarius, quia predictis protestacionibus et fassionibus atque rebus sic habentibus alýsque omnibus testamentarie dispositionis factis, dum sic vt premittitur fierent, et agerentur, presens vna cum prenomminatis testibus interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audiui, ideo hoc presens publicum instrumentum, alýs meis negocýs occupatus, per meum fidelem conscribi feci, et in hanc publicam formam redigi, signoque et nomine meis solitis et constantibus consignari et roborari, rogatus, vocatus et requisitus, in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

(1779-diki táblai hiteles átiratban.)

13. *A kolosmonostori convent bizonyítja, hogy Várczai Vajda Mihály, néhai Illyés fia, és neje Zsófia, néhai Toldalagi András leánya, kik a szentkirályi paulinus kolostor részére Máté erdélyi püspöki vicarius által bizonyos összegben elmarasztaltattak, némely jámborok közbenjárására úgy egyeztek ki az említett paulinusokkal, hogy Toldalag határában lévő halastavok és malomhelyök harmad részét, míg élnek, a szentkirályi kolostornak engedték, haláluk után pedig, ha gyermekeik nem maradnának, Toldalagon Torda, Fara-gón és Móroczon Doboka, s Ercsén Kolos vármegyében fekvő részjóságaik a szentkirályi kolostorra szálljanak, s azokat rokonai csak 200 arany forinttal válthassák magokhoz. Kelt 1478. január 6-án.*

Nos Conuentus Monasterij Beate Marie Virginis de Kolosmonostra memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod Michael, filius condam Elie Vajda de Varcza, et Nobilis domina Sophia vocata, consors eiusdem, filia videlicet condam Andree de Toldalag, personaliter coram nobis constituti sunt confessi in hunc modum, Quomodo ipsos religiosi viri fratres sancti Pauli primi heremite, in Claustro beate Marie virginis in possessione Zentkiraly fundato degentes, certis et rationabilibus de causis coram venerabili domino Matheo decretorum doctore, vicario ecclesie Albensis Transsiluane, aggrauauerint in summam definitiuam, sed tamen compositione plurimorum proborum et nobilium virorum, pacem parcium zelancium, inter ipsas partes pro pace laborantium interueniente, ad talem pacis et concordie deuenissent vnionem, Imo deuenerunt coram nobis tali modo, Vt ipsi scilicet Michael Vajda et domina Sophia consors eiusdem terciam partem porcionum ipsorum cuiusdam piscine, nec non loci vnus molendini, in eadem piscina habiti, in territorio possessionis Toldalag vocate adiacentis, in Comitatu Tordensi existentem, prefatis fratribus heremitis vita prefatorum Michaelis Vajda et domine consortis sue durante dedissent tenendam, vtendam et possidendam eo modo, quod si ipsos Michaellem Vajda et dominam Sophiam ab hac luce sine heredum solacio decedere contingerit, quod deus auertat, extunc totales porciones ipsorum possessionarie in possessionibus Toldalag predicta in de Torda, ac Farago et Morocz in de Doboka, et Erche in de Kolos Comitatibus existentibus habite, ac eciam alie tam empticie quam impignoratie, ubiuis existentes et habite, modo simili in prefatos heremitas dicti Claustri beate Marie virginis degentes redundari et deriuari valeant cum effectu. Hoc adiecto, quod heredes ipsorum, proximique et consanguinei, quos predictae porciones possessionarie quouis modo concernerent, ad se ipsos a prefatis heremitis in dicto Claustro degentibus pro ducentis florenis auri puri Hungaricalibus redimere valeant atque possint. Ad quod se prefati Michael Vajda et domina Sophia sponte obligarunt coram nobis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras priuilegiales pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in festo Epiphaniarum domini, Anno eiusdem Millesimo Quadringentesimo Septuagesimo Octauo.

(A kolosmonostori convent 1771-iki hiteles átiratából.)

14. *A szentkirályi paulinus kolostor perjele Vecsei Antal bizonyítja, hogy Toldalagi Mihály, Barabás fia, s testvére Zsófia s annak férje Borbátrázi János nagy-ercsei jobbagyteleik felét s ottani halastavokat elcserélték a szentkirályi kolostor Toldalagon lévő halas-*

tavának feléért, s kötelezték magokat, hogy a kolostor Unokán lévő birtokát és jobbágyságait védelmezni fogják. Kelt a szentkirályi kolostorban 1535. martius 16-án.

Nos frater Antonius Vechey Prior, totusque Conuentus fratrum Heremitarum ordinis Sancti Pauli primi Heremite Claustri Beate Marie Virginis de supra Szentkiraly fundati, Damus pro memoria quibus expedit vniuersis, Quod nobiles Michael et domina Sophia, heredes et filij pie memorie Nobilis Barnabe de Toldalagh, et Johannes Borbatvizi vir et maritus domine Sophie, ad nostram venientes presenciam, fecerunt nobiscum et cum claustro tale concambium. Pro directa medietate cuiusdam piscine ad nos pertinentis, nunc quidem desolate, donauerunt nobis partem mediam omnium Jobagionum sessionalium, in quarum sessionibus in presenciarum quatuor Jobagiones inhabitant, quorum nomina Ceegv Paulus, Thomas Benke, Blasius Sipos et Blasius Naagh, cetera desolate, que medietas ex parte ecclesie parochialis consistit, cum omnibus vtilitatibus, terris arabilibus, fenetis, pascuis, cultis et incultis, nemoribus, syluis, molendinis, aquarum decursibus, ac vnam piscinam, que omnia in Naagh Erche existunt, insuper florenos duodecim, quibus tunc pisces euacuauerunt de piscina, ac directam possessionis in predicta Erche medietatem, vt prefertur, absque omni contradiccione, Et nos similiter in concambium donauimus predictam medietatem piscine desolate predicate in possessione Toldalag site predictis dominis Nobilibus Michaeli filio condam Barnabe de Toldalagh, ac domine Sophie filie eiusdem, coniugi nobilis Johannis Barbatvizi, ac eidem Johanni Barbatvizi, parili consensu, cum omnibus suis vtilitatibus, ac locis molendinorum, aquis et aquarum decursibus tantum, Imo dedimus et contulimus irreuocabiliter tenendam pariter et habendam, ipsis et suis heredibus, ista condicione tamen, quod si heredes horum, filij vel filie ex his nati defecerint, mox omnino predicta piscina in predicta possessione Toldalag sita totaliter cum omnibus suis vtilitatibus et molendinorum locis, ac molendinis, ad nos et Clastrum nostrum deuoluatur absque omni contradiccione, Ita tamen, quod vtraque pars se mutuo in his manutenere et defensare teneantur suis, et si qua parcium hanc ordinacionem infringere conaretur, extunc sit harum vigore litterarum conuictus in ducentis florenis auri puri, Dempito, quod fenile meum, quod hactenus ad nostram domum vsus sum, quod est in valle Zopollya velgh, habeam semper. Preterea adstrinxerunt se predicti Nobiles, terras nostras et bona, ac Jobagiones de Vnoka tueri in omnibus eorum Juribus. Hec acta et ratihabita sunt coram dominis Nobilibus, honorabili domino Benedicto plebano de Toldalagh, Thoma Warsany de Almas, Bernaldo Jara. In cuius rei memoriam, robur et testimonium presentes sigilli nostri munimine duximus roborandas.

Datum in Claustro vbi supra, in feria tertia post Judica dominicam, Anno domini Millesimo, Quingentesimo Tricesimo Quinto.

(A kolosmonostori convent 1771-iki hiteles átiratából.)

15. *Örményesi Fiáth Ferencz és Rakoviczai Márton karansebesi várnagyok s Szlatinai Tar György a karansebesi kerület szolgabírája bizonyítják, hogy néhai Csarnai Mihály leánya Borbála, most Simonfi István neje, a halmosi és miháldi kerület kilencz megnevezett falujában lévő részjóságait, melyeket atyjától örökölt. a karansebesi kerület nemeseinek törvényes szokása szerint, leányának Katalinnak és vejének nemes Karansebesi Dorka Mihálynak és örököseiknek adta. Kelt Kalován 1540. január 22-én.*

Nos Franciscus Ffáth de Ermenes, ac Martinus Rakouiczaÿ Castellani, et Georgius Thar de Zlathina Judex nobilium Districtus Karansebes. Damus pro memoria tenore presencium vniuersis et singulis quibus expedit presentibus et futuris significantes, Quod Nobilis ac honesta domina Barbara heres quondam Nobilis Michaelis de Chorna in presenciarum consors Nobilis Stephani Symonffy ab una, parte vero ab altera Nobilis Matthias Dorka de Karansebes personaliter coram nobis constituti, ac preannotata nobilis domina Barbara coram nobis libera spontaneaue eiusdem voluntate fassa et relata in hunc modum extitit, Constat. inest eisdem t. d., ex prouidentia dei generosam dominam Catharinam filiam meam elocasse in verum et legitimum matrimonium Nobili Matthie Dorka de Karansebes, eundemque generum meum esse ob hoc secundum Jus et consuetudinem dominorum nobilium istius districtus e bonis possessionarijs et porcionibus in possessionibus Vetendycz, Lapusnyk, Kralyopetvÿcza, Kalnicza, Pecheneska, Cherna, Pluxora. Belibuk, Belybuktheleke vocatis omnino in districtu Halmas et Myhald habitis et existentibus proprie et precise ad me pertinentibus et spectantibus, que prefatum Nobilem Matthiam Dorka generum meum, una cum domina consorte eiusdem filia Nobilis dilectissima concerneret in predictis possessionibus, eandem portionem dedi, donauit et contuli perpetuo eidem possidendam pariter et habendam, Imo coram nobis predicta nobilis ac honesta domina Barbara heres quondam Nobilis Michaelis de Cherna, predictam porcionem in possessionibus prehabitis eidem una cum domina consorte eiusdem dedit donauit et contulit, cum vniuersis pertinencijs et quarumlibet vtilitatum perceptionibus quouis hominis vocabulo vocitatis, de Jure et precise ad eandem portionem pertinentibus et spectantibus, in filios filiorum, heredumque per heredes et successores vniuersos, perpetuo possidendam pariter et habendam. Nullo contradictore apparente. In

cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras munimine priorum sigillorum nostrorum duximus prefatis Nobilibus Matthie Dorka vnacum domina consorte eiusdem Catharina vocata dandas et concedendas, In Kaloua feria quinta in festo Beati Vincencij Martyris die et termino sedis nostre Iudicarie, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragésimo.

(I. Rákóczy Györgynek 1649-ben Váradi Stépán Ferencz részére kiadott hiteles átiratából.)

16. *A váradi káptalan bizonyítja, hogy előtte Bodó Anna, néhai Bajoni Benedek özvegye, s fiaí Ferencz, István és János tiltakoztak az ellen, hogy a szentléleki kolostorban lakó paulinusok a Szabolcs vármegyei Zám helységében lévő részjóságukat, mely az ő őseik birtokából hasítottatott ki, s elődeik által lelki üdvökért adományoztatott az említett kolostornak, Hangácsi Régi Kelemennek eladják.* Kelt 1545. április 14-én.

Nos Capitulum ecclesie Waradiensis Memorie commendamus per presentes, Quod Egregius Bartholomeus de Thewewar, Cum procuratorjs literis Reverendissimi domini fratris Georgij, Episcopi dicte ecclesie Waradiensis, ac Thezaurarj et locumtenentis Regj etc. Necnon Regni Hungarie et parcium transsiluanarum Judicis generalis, Nostram personaliter veniens in presenciam, Nominibus et In personis Generose domine Anne Bodo, Relicte, ac Egregiorum, Francisci, Stephani, et Joannis, filiorum, Egregj quondam Benedicti de Bajon, per modum protestacionis et Inhibicionis nobis significare curauit in hunc modum, Quod prout prefati protestantes percepissent, et Reuera didicissent, *Religiosi fratres heremite ordinis sancti pauli, In claustro Sancti-spiritus degentes*, Totalem porcionem eorum possessionariam, In possessione Zaam vocata, In comitatu de Zabolch, existente habitam, de Jure possessionario predecessorum ipsorum protestancium excisam, et per eosdem predecessores eorundem eisdem fratribus heremitis et perconsequens ecclesie eorum prefate, pro Refrigerio et salute animarum eorum, In perpetuam Elemosinam datam et inscriptam, Egregio Clementi Reegj de Hangach, Jure perennali, aut aliquo alio titulo, vendere et inscribere vellent et niterentur, vel Jam de facto (ipsis protestantibus penitus Ignorantibus) vendidissent et Inscriptissent, Cum autem ipsa porcio possessionaria prefatos protestantes, tam ratione contigue vicinitatis, quam eciam alio omnis Juris titulo, magis quam alios quosunque concernere dinoscatur, Ob hoc et ipsi protestantes, ipsam porcionem possessionariam omnimode ad se recipere parati fuissent si ad emendum et ad se recipiendum amoniti fuissent, prout et modoquoque parati essent, Vnde facta ipsa protestacione, memoratus Bartholomeus

literatus Nominibus et in personis quorum supra, prefatos fratres heremitas, a vendicione Impignoratione concambialique permutatione, et quauis alia alienacione dicte porcionis possessionarie, de Juribus possessionarijs, vt premittitur, predecessorum antelatorum protestantium modo premissis excise, et ipsis fratribus heremitis collate, Item prenominatum Clementem Regj, alios eciam vniuersos et singulos ab empicione, ad se recepcione, occupacione detencioneque et conseruacione, seque quouis quesito colore In dominium eiusdem Introuissione et sibi ipsis statuifaccione vsurpacioneque et appropriacione vsu fructuum et quarumlibet vtilitatum suarum percepcione sew percipifaccione, Regiam vero Maiestatem a donacione et collacione, consensusque sui Regj de super prebicionem, loca denique capitularia et Conuentualia, Sed et alia queuis credibilia, a quarumlibet literarum suarum superinde extradacione et emanarifaccione, quomodolibet Jam factis vel fiendis prohibuit contradicendo et contradixit Inhibendo publice et manifeste, coram nobis, Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, Datum feria tertia proxima ante festum Beate Elene Regine Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Quinto.

(Eredetije papiron, a hátára nyomott monyorú alakú peesét helyével.)

17. *A paulinusok perjele Ferencz bizonyítja, hogy a Remete Szent Pál szerzeteseinek a Várad melletti monostorban tartott gyűlése elhatározta, hogy a Szabolcs vármegyei Zám helység felé, melyet a Dédes fölötti Szentlélek kolostora bír, eladja Bajoni Ferencznek, Istvánnak és Jánosnak 4 év alatt fizetendő 350 forintért.* Kelt 1545. május 26-dikán.

Frater Franciscus, Ordinis fratrum Eremitarum Regulam Beati Augustini Episcopi professorum Prior generalis, Ceterique patres Vicary, Diffinitores presentis Capitulj Vniuersis et singulis, presentes visuris, et lecturis, Notificando manifestamus, Quod cum Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo quinto, In Monasterio nostro ad honorem Beatissime Virginis Marie, prope Waradinum fundato, fuissemus capitulariter congregati, Mutua imprimis habita inter nos deliberacione, communi voto parilique consensu a nobis diffinitum est, porcionariam partem possessionis Zaam, In Comitatu Zabolez existentem, et habitam, ad Monasterium nostrum, Sancti Spiritus, supra Dedes fundatum pertinentem, velle certa summa pecuniarum perpetuare, vendeque, Si cuipiam emendi voluntas facultasque non deesset, Res igitur mox ex nostra voluntate ad noticiam intellectumque Egregiorum dominorum, francisci Stephani ac Joannis de Baÿon, per fratrem Joannem Sartorem de Gombazegh, ordinis nostre professum peruenit. Qui facto inter se colloquio parili ex voto consen-

suque mutuo, partem porcionariam, iam dicte possessionis Zaam, emendam a nobis decreuerunt, Imo emerunt, suamque fecerunt, ac perpetuarunt, Quibus et nos dedimus, ac contulimus, perpetuauimusque, Jam dictis Egregys dominis, Francisco, Stephano, ac Joanni de Baÿon, et filys filiorum suorum, Jure hereditario Irreuocabiliter perpetuo habendam, ac possidendam, cum omnibus ad eandem possessionem pertinentibus, siluis, Agris, Nemoribus etc. literisque Instrumentalibus eisdem, cum quibus per Nos fuit possessa, Pro summa Tercentorum et quinquaginta florenorum, Hys tantummodo conditionibus, vt subinfertur, interpositis, ac obseruatis, Imprimis, vt fassio fiat per Nos Tercio die Penthecostes, Coram *Capitulo Maiori, Ecclesie Waradiensis*, eademque die fassiois, sepedicti domini de Baÿon, Centum florenos coram Capitulo Waradiensi, quo loco fassio facta fuerit, deponant, Deinde reuoluto Anno, iterum eadem die, alios centum florenos ibidem restituant, Tercio denique Anno, similiter eadem die, Centum florenos In eodem loco restituant, Tandem quarto Anno, simili vt premissum est ordine, et loco, plenaria solucio facienda erit. Iute(rim) vero quoad plenaria solucio facta fuerit, litere Instrumentales, in prenominato Capitulo detineantur, post factamque totalem pensionem, ad manus Egregiorum dominorum, francisci Stephani ac Joannis de Baÿon restituantur, Verum summarum iam dictarum leuacio, ad Venerandum Patrem Vicarium Monasterij Nostri Kapolna vocatum (*igy*) pertinebit, Qui cum vno, vel duobus fratribus, ordinis Nostri professis, die solucionis adessee debet, leuataque summa, literas expeditorias sub sigillo Monasterij instituendas, tradere, Hoc similiter adiecto, Quod si post factam primam solucionem, In tanta temporis varietate, multisque disturbys, per Thurcos dicta possessio Zaam totaliter deuastaretur, depopulareturque, protunc damnum Centum florenorum restitutorum, Egregy domini de Baÿon sustineant, Nosque Nihil amplius, super eos recipiendi habeamus facultatem, Hoc similiter tenendum erit, post secundam, vel terciam factam solucionem, Si vero post factam deuastacionem, iterum possessio Zaam populosa efficeretur, ac a dominis Jam dictis de Baÿon possideretur, Protunc vt premissum est, teneantur ad plenariam restanciarum persolucionem. In huius Rei testimonium, has Nostras ordinis Nostri Sigillo signatas ac munitas, In Monasterio Nostro Capitulari prescripto, die Penthecostes Tercia, eisdem Egregys dominis supra nominatis dandas duximus, Anno prenotato.

(Eredetije papirosan, alája nyomott teljesen ép kerek pecséttel.)

18. A váradí káptalan kiváltságlevelé Bajoni Ferencz, István és János részére, Zám helység felére, melyet a paulinusoktól vásároltak. Kelt 1548. május 23-dikán.

Nos Capitulum Ecclesie Waradiensis Memoriae Commendamus Tenore Presencium Significantes quibus expedit vniuersis Quod Venerabilis et Religiosus frater Gregorius Heremita, prior generalis religiosorum fratrum Heremitarum ordinis Beati Pauli primi Heremite Onera et quelibet grauamina omnium et singulorum, quos infrascriptum tangeret seu quouis modo tangere et concernere posset negocium per omnia super se et dictum ordinem fratrum Heremitarum assumendo, coram nobis personaliter constitutus sponte et libere est confessus pariter et Retullit nobis in huncmodum, Quomodo ipse ex consensu et Beneplacita voluntate ac definitione patrum vicariorum difinitorumque presentis capituli in Monasterio Beatissime Virginis Marie, kapolna vocato, prope Waradinum fundato, in presentibus festiuitatibus Penthecostes celebrati aliorum eciam fratrum Heremitarum in eodem generali capitulo Ibidem constitutorum, directam et equalem medietatem totalis possessionis eorundem Zaam vocate in Comitatu de Zabolch existentis habitam, ad Monasterium eorundem Sancti Spiritus Supra Dedes fundatum pertinentem, Simulcum eisdem literis et literalibus instrumentis quibus per eosdem fuit possessa, cunctis eciam suis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet terris vtpote arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis fenetis Siluis Nemoribus Rubetis dumetis arundinetis stagnis lacubus montibus vallibus vineis vinearumque promontorijs aquis fluuijs locis sagenarum piscinis piscaturis aquarumque decursibus Molendinis et eorundem locis Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus, quouis nominis vocabulo vocitatis et appellatis, ad eandem medietatem dicte totalis possessionis Zaam de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, Egregijs Francisco, Stephano et Joanni filijs Egregij condami Benedicti de Baÿon, ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis pro Trecentis et quinquaginta florenis Hungaricalibus, plene, (vt Idem frater Gregorius dixit) persolutis et leuatis, dedisset vendidisset et perpetuasset, Imo de consensu vt premissum est, et Beneplacita voluntate definitioneque prescriptorum Patrum Vicariorum difinitorumque et aliorum fratrum Heremitarum, dedit vendidit inscripsit et perpetuauit coram Nobis Jure perpetuo et Irreuocabiliter in filios filiorum ac heredum per heredes tenendam, possidendam pariter et habendam, Nullum Jus nullamue Juris et dominij proprietatem ydem fratres Heremite in antedicta medietate, pretacte totalis possessionis Zaam sibiipsis aut eorum ordini predicto per amplius Reseruando sed totum et omne Jus eorum omnemque Juris et dominij proprietatem quod et quam hactenus in eadem habuissent aut in futurum habere sperassent, vel sperarent quouis modo in et ad annotatos Franciscum Stephanum et Joanaem Baÿonij transferendo pleno cum effectu

harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante quas in formam nostri privilegij Redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint Reportate, Datum feria quarta proxima post predictum festum Penthecostes Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo octauo.

(Ered. papíroson, a hátára nyomott monyorú alakú pecsét maradványaival.)

19. *Izabella királyné parancsa több megnevezett királyi emberhez, hogy Toldalagi Andrást és Balázst igtassák be a Vásárhely fölött fekvő szentkirályi paulinus kolostor nagy-ercsei részjészába, melyet ő az említett Toldalagiaknak adományozott. Kelt Kolozsvártt 1558. márczius 13-án.*

Isabella dei gracia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Fidelibus nostris Egregijs et nobilibus Francisco Joga de Akna, Caspari Csekelaki de Kozma, Antonio Ispan de Szász Fülöp. Balthasari Pókai, et Francisco similiter Pokai de eadem Poka, Georgio Erchei et Johanni literato de eadem Erche, salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis fidelium nostrorum Egregiorum Andree et Blasij Tholdalagi, Qualiter ipsi in dominium totalis portionis possessionariae Heremitarum in Claustro Szentkiraly supra Oppidum Vásárhely residentium, in possessione Erche vocata in Comitatu de Kolos existente habitae, ipsos ex donatione et collatione nostra concernentis medio vestri legitime vellent introire, Super quo fidelitatibus vestris harum serie mandamus firmiter, vt acceptis presentibus simul vel duo vestrum, sub onere alias in talibus observari solito, ad facies prescripte possessionis Erche, consequenterque porcionis possessionarie dictorum fratrum Heremitarum in eadem habite, vicinis et commetaneis eiusdem vniuersis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo introducatis prefatos Andream et Blasium Tholdalagi in dominium eiusdem, statuatisque eandem eisdem ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinentijs quibuslibet, praemissae nostrae donationis titulo ipsis incumbente, perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint, evocetis eosdem ibidem contra annotatos exponentes nostram in praesentiam rationem ad quintum decimum diem contradictionis eorum reddituros, Et posthec vos seriem huiusmodi Introductionis, statutionis et evocationis cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint vicinorumque et commetaneorum, qui premissae statutioni intererunt, nominibus terminum ad praedictum, ut fuerit expediens, nobis fide vestra mediante rescribere debeatis et teneamini, Secus non facturi, Praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Kolosvarini feria quarta proxima post dominicam Oculi Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo octavo.

Pókai Balázs, Ercsei deák János és Csekelaki Gáspár kir. emberek 1558-ban kelt jelentéséből mely szerint a beigtatás minden ellenmondás nélkül megtörtént.

(1779-diki hiteles átiratban.)

20. *Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem bizonyítja, hogy előtte Petrovinai Pekri Gábor és István, néhai Pekri Gábornak Csarnai Sárától, később Racsics János nejétől, született fiai, Stépán Istvánnal, néhai Vajda Istvánnak néhai Racsics Erzsébettől, néhai Racsics János és néhai Csarnai Sára leányától, született fia, egymással úgy egyeztek ki, hogy Stépán István a Miháld mezővárosában és a Szörény vármegyei Verenden, Lupusnik és Ploxina helységeiben és némely más pusztákban lévő részjóságait, melyek Pekri Gábor és István kezénél vannak, azoknak oly föltétellel engedte át, hogy neki azok jövedelméből évenként 40 arany forintot fizessenek; e mellett pedig a szerződő felek, magtalan haláluk esetére, egymásnak Szörény vármegyei összes birtokaikban kölcsönös öröködést biztosítottak. Kelt Kolozsvártt 1585. október 22-én.*

Nos Sigismundus Bathori de Somlyo Vayuoda Transsilvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus per praesentes, Quod Egregius Gabriel filius Egregy quondam Michaelis Gabrielis Peokry de Petrowynnia, fily Egregy dudum Michaelis Peokry ex nobili quondam domina Sara Chyarnay primum sua, ex post vero Egregy Joannis Rachith consorte progenitus, pro se personaliter, ac pro Egregio Stephano similiter Peokry fratre suo carnali virtute procuratoris ab una, Et Stephanus Stepan filius Egregy quondam Stephani Vayda, ex Nobili dudum domina Elizabetha Rachit filia praefati quondam Joannis Rachith ex praelibata olim domina Sara Chiarnay consorte sua procreatus partibus ab altera, coram nobis constituti, matura primum intra se deliberatione praehabita sponte et libere sunt confessi, pariterque oraculo vivae vocis eorum retulerunt in hunc modum, Qualiter annotatus Stephanus Stepan universum Jus suum in Oppido Mihald, ac portionibus possessionarys in possessionibus Verenden, Lupusnyk et Fluxina, nonnullisque praedy's omnino in Comitatu Zeoreniensi existentibus habitis, ad praesensque manibus annotatorum Gabrielis et Stephani Peokry existentibus, eisdem Gabrieli et Stephano Peokry ea ratione permisisset possidendum, ut ipsi ex proventibus eorundem bonorum Juriumque possessionariorum, quoad prae manibus eorum extiterint, annuatim, quadraginta florenas Hungaricales eidem Stephano Stepan dare suppeditareque debeant et teneantur. Praeterea ratione eorunden bonorum ita conclusissent, Quod si diuina ita disponente providentia, quod tamen Deus avertat, eidem Stephano Stepan absque haeredum utriusque

sexus solatio decedere contigerit, extunc universa Jura sua in praescriptis bonis habita in annotatos Gabrielem et Stephanum Peokrÿ eorundemque haeredes et posteritates universas utriusque sexus condescendant. E converso vero si praefatis quoque Gabrieli et Stephano Peokrÿ similiter absque haeredum utriusque sexus solatio ex hac aurali vita migrare contigerit, extunc bona quoque eorundem universa in praedictis Oppido ac portionibus possessionariÿs omnino in Comitatu praescripto adiacentibus simul cum cunctis earum utilitatibus et pertinentÿs quibuslibet in annotatum Stephanum Stepan eiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universos mox et defacto devolvi redundarique debeant et possint. Ad quae praemissa et quaevis praemissorum singula praestanda atque observanda partes praenotatae spontanea earundem coram nobis astrinxerunt voluntate, Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Civitate Colosvar feria sexta proxima post festum Beatorum Simonis et Judae Apostolorum, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octogesimo Quinto.

I. Rákóczi György 1649-diki hiteles átiratából.)

Sara Chyarnay	{	Gabrielem Peokry,	{	Gabrielem Peokry.
ex marito		qui		Stephanum Peokry.
Michaële Peokry	}		}	
Sara Chyarnay	{	Elisabetham Rachit,	{	Stephanum Stépán.
ex altero marito		quae		
Johanne Rachit	}	ex marito Stephano Vajda	}	

Közli: SZABÓ KÁROLY.

HERCZEG RÁKÓCZY ZSIGMOND LEVELEZÉSE.

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

LXXXVII. 1649. dec. 4.

Illme Dne, Dne mihi gratiosissime. Fidelium servitiorum *stb.*

Hogy az úr isten *stb.*

Szintén ma két heti, hogy indúltam volt Bécsbe, az honnejd csak az este érkeztem meg, mivel csak ott helben is Bécsbe heted-fél napig kellett mulatnom az consiliarius urak eloszlásáig, palatinus uram ő nga parancsolatjára is. Visszajövet szintén az Dunánál találtam elű Posonnál Berkeszi uramot, ki asszonyuk ő nga parancsolatjára ment Bécsbe hintónak csináltatására. és azon útjában adá meg az Ngtok leveleit is, és mivel felette alkalmatlan időben, hideg fergeteg levén, találkozáink össze, meg sem olvashattam azon útban az leveleket, hanem csak Posonyba érkezvén. Örömet is bizonyára ngos uram visszatértem volna Posonbúl is mind az casseli leveleknek expediálásáért, s mind az hintónak csináltatásáért, de reménségem felett esvén az bécsi mulatásom, az sok külségben telvén, szintén kifogytam volt az külségből. Mindazáltal bizonyos ember által Posonbúl elküldtem azon casseli leveleket Dirnberger és Tokodi uramék kezéhez az három arannyal együtt, szorgalmatosan kérvén ő kket, hogy sietséggel juttatnák oda, mivel egyéb mód sincsen az elküldésekben, hanem kereskedű emberek postái által, mert az ő fölsége postamestere mostani időkre nézve semmi leveleket kezéhez venni nem mer az udvari marsalknak engedelme nélkül, és mivel az posták Frankofurtban szolgálnak Dirnberger és Tokodi uraméknak van ott esmerűjek és csak azokhoz kell juttatniok az leveleket, ő k küldhetik el Casselben. Az előbbi leveleket is bizonyosan megvitték, mert Dirnberger uramnak kit írnak választúl Francofurtból, láttam magam is, kiben declarálja az az emberséges ember, hogy kezéhez vette azon leveleket, és annak is kezéhez juttatta, az kiknek deserváltak, de hogy még mindaddig semmi választja nem jött volt. Még ott Bécsbe semmi híre nincs az Ngtok odavaló küldésének, kihez

képest én sem mertem semmit is arrúl szólni Ngd híre nélkül palatinus uramnak; most már értvén az Nd arrúl való parancsolatját, mivel rövid idő alatt megint szembe kell lennem palatinus urammal ő ngával, ha addig leszen ő ngának valami híre benne, és előhossa ő nga, az Nd írása szerint alkalmaztatom az dologhoz magamot.

Az két font selem felül is írtam ugyan Posonybúl Bécsbe Tokodi uramnak, hogy hitelbe vevén, Berkeszi uram által küldje meg, kiben ha valami fogyatkozás esnék, mivel megint egy hét múlva Posonba kelletik mennem palatinus uram ő nga parancsolatjára is, akkor Posonban is megveszem, az minthogy az három könyvet is, kirúl Nd parancsol, Posonba csináltattam, mivel itt is oly szépen csinálják meg, és együtt küldöm meg Ndnak. Doctor uram választját is praesentibus inclusis megküldtem Ndnak, ki Ndnak alázatos szolgálatját ajánlja, és bővségesen írása által az szükséges dolgokat declarálja Ndnak; igen jó szorgalmatossággal csináltatta volt ő klme azon orvosságokat Ndnak, kiket megküldtem volt, maga jelen levén az patikában, valamig meg nem csinálta az patikárius, az specieseket is maga jól megtekéntvén. Én nekem ngos uram Bécsben való mulatásomban szorgalmatos vigyázásom volt mind az szepesi 13 város dolgára, s mind penig az emberek micsoda indulattal legyenek Ngtokhoz, úgy is veszem eszembe, hogy az kik azelőtt Ngtokhoz voltak igaz synceritással, abban ugyan perseverálnak. Érsek uram is tudakozta Ngtokat, és az Ngtok jó egészségét. Az mint Nd ír, oda az emberek mit hirdessenek, az harminczadok dolgában ha nem leszen accommodatio; noha bizonyára urunk ő nga részéről is hasznosb volna, hogy ha az az dolog accomodáltatnék, mert ha mind ebben megyen az dolog, az kereskedések megtartózkodnak, és az jüvedelem is minuáltatik, de hogy azért fegyverre kelne az dolog, én nem hiszem, fűképen mostani állapotokra nézve, csak az nyughatatlan elméjű embereknek szokott hirdetése az, kit per occasionem meg is jelentem palatinus uramnak ő ngának. Így az magyarországi békességre nézve is azt én általismertem, hogy az német nemzet soha bizony szánszándokkal non lacessitus meg nem engedik azt felbontani, noha Magyarországhban, elhittem, sokan találkoznának, kik plausibiliter kívánnák annak felbontását, kit mivel, tudom, meg nem engedik nekik, alattomban praktikáktúl és szokott titkos incselkedésektúl kell csak félnünk, fűképen az interna dissensióink miatt, kiket most is, úgy látom, igen promoteálják és nevelik kezünk, animálván mind az egyik félt s mind az másikat is, csak azért, hogy jobban committáltassunk. Az töröktúl is csak az aránt félek, kinek csak az kinyílt hadakozásnak matériája hogy elrekesztetett, azonban az alattomban hódítástúl lehetünk-e securusok, azt csak az idő mutatja meg, úgy hogy én igen félek, hogy valamint tacitis

annis senescimus, így tacitis annis ne pereamus. — Az mostani tanácsuraknak begyűjtése csak ebből állott, hogy mivel ő fge az portán levő resideuse és Ssmlytt nevű extraordinarius követje által elvégezte az békességet az törökkel, és az töröktől is solennis legatio küldetett ide Bécsbe annak confirmálására; ő fge azt közlette az magyarországi urakkal, kívánván az ő assensusokat is, kinek continuatioja, úgy látom, az sitvatoroki és in recenti az szűgyéni és komáromi tractának fundamentomán építettett; kire az magyar urak megegyezett akaratból ha subscriptomot adtak be ő fgének, két dolgot nehezelve benne, egyiket, hogy inconsultis hungaris lett meg, és az beholdíttatott faluknak állapotjában és azoknak jüvendő anteventálásában sok fogyatkozást hogy látnak benne; úgy hogy midűn némely uraktól lett volna expostulatioja az Ssmlytt követnek, hogy ilyen állapotjában az töröknek jobban is végezhetett volna, megvallván az követ, hogy az török ugyan instált, ha miben lehetne még consideratioja, mindazáltal ő elegedendűnek ismervén, csak abban maradott. Kiből csak azt ítélhetni, hogy az németeknek legnagyobb gondjok volt csak az kinyílt hadakozásnak anteventálására, de caetero magyarországi faluk holdításában esett vagy esendő dolgoknak fogyatkozását avagy nem értvén, avagy is csak kicsin dolgoknak tartván, keveset terüdnék rajta, noha biztatnak igen az aránt is, és midűn az töröknek némely magyarok azt proponálták volna, hogy még rectificatio kelletik az dologban, csak avval concludála, hogy ő már nem valami új tractára, hanem csak elvégeztetett dolgoknak confirmálására jött volna. Így levén az dolog és magyarországi első urak etiam ad partem az német uraktól conveniáltatván, hogy assentiáljanak az végezésnek, noha bizonyára igen nehezlették, hogy sem palatinus uramnak, sem érsek uramnak csak híre sem volt benne, mindazáltal látván, hogy ugyan jobbat nem végezhetnek, assentiálának neki.

Az szepesi állapotot, ugymint 13 városnak dolgát, mivel mind Csáki uram, s mind azon városok igen sollicitálják az dolgot, azon volt ő fge, hogy ugyan proponáltatta volna az consiliarius uraknak, kiről én beszélgetvén palatinus urammal ő ngával, és látván, hogy re nondum bene digesta, minekelülte az emberek elméje jól accommodáltatnának, amazok már igen praeveniálván az embereket, félelmesnek ítélvén ő nga, praeveniálta, hogy nem proponáltatott, az honnéjl ezaránt is elegedendű haszonnal itélem mostani bécsi utamat, mert ki tudja, mit deliberálhattanak volna az aránt, hanem ő ngával abban maradunk, hogy ő nga addig Bécsből el nem jún, valámig azon dologról ő fgével és az első német urakkal magán nem fog beszélgetni, és egy hét múlva bizonyosan Posenba jún, akkorra hogy oda jűjjen, és miben marad az dolog, megjelenti. És így egy hét múlva megint alá megyek

Posonba ő ngához. És mivel Ngtok Lengyelországban is beküldött azon dolognak promoteálására is, csak oly formán lehetne és obtineálhatná Ngtok az cessiót onnéjd is, hogy Ngtoknak eresztik és nem másnak, igen igen facilitáltathatnék az dolog innen is avval, mivel ezek innen úgy látom a végre senkit be nem küldnek, nehezellvén az költséget, és Csáki uram is csak ad partem szorgalmaztatja ott is Lengyelországban. Cancellarius uramnak ő ngának megjelentem, miben tartózkodott meg az bialok felhajtása, így palatinus uramnak is ő ngának az moldvai sertés marhájának, az palatinusné asszonyom fiatal teheneinek, hogy a kikeletre kell haladni, palatinus uram ő nga contentus az aránt is az Ngtok jó akarattal; cancellarius uram azért igen kívánná, ha az bialoknak felhajtása mostan lehetne, causálván ő nga, hogy kikelettel, ha borjasok lesznek, nehezen és kár nélkül fel nem hajtathatnak. Az mint Nd levelében emlékezik, hogy rövid idő alatt az kedveskedés megleszen ide ő fgének s mind az német és magyar főuraknak Ngtoktól, azt én bizony igen jóvallom, sőt bizony dicsérném, ha urunk ő nga is Ngtok példájából azont cselekednék Erdéltől, fűképen ő fgének hogy lenne kedveskedéssel ő nga, mert bizonyára azáltal igen devincálhatja Ngtok az nagy embereket magához, és antevertálhatja ezeknek az Magyarországhban levő gonoszoknak incselkedéseket, ki az mennyire hasznos, annál becsületeseb, hogy affélék meggyalázódnak gonosz igyekezetekben. — Szintén hogy ezeket íram, hozák meg Ledniczéről az más rendbeli Nd méltóságos leveleit is sub dato 22. Novembris Patakról palatinus uramnak ő ngának küldetett urunk leveleivel is, kiket az Ngod parancsolatja szerint ezentúl expediálom palatinus uram ő nga után. Az órácskákot is meghozták, kiket megigazítottam. Az mint penig Nd azon írásában emlékezik urunknak négy rendbeli órácskái felül is, mivel ő nga maga is az e minapi nekem küldett levelében, kit Posonba az Nd leveleivel együtt vettem, irrán azon órácskáknak állapotjáról is, ahozképest ő ngának én is irrán választ ő nga méltóságos levelére, (kiről kérem alázatosan Ndat, Nd méltóztatnék ő ngának juttatni ezen leveletem) bővségesen declaráltam ő ngának, mi okból vonyódik ennyire azon óráknak elkészítése, egyébaránt az árának az derekát már megadta neki Klobucziski uram ő klme, azután is gondom leszen reájok.

Palatinus uramnak ő ngának az aureum vellust megadták, még azért el nem hozták, noha úgy látom, kedvesben venné ő nga, hogy ha magyarországi dolgaiban lehetne előmenetele, és ne impediáltatnék az emberektől szokott mesterségekkel. Botjáni urammal is ő ngával beszélgettem az dombai és henyei jószágok állapotjáról, Ndnak most is sok szolgálatját ajánlja, és kívánván abban is szolgálni Ngtoknak, noha kijelenté ő nga, hogy gróf Eszterházi László uram is bir valamit benne, és így nem tudom

kivánná-é megkárosítani vejit, noha nyilván mondta, hogy nem gondol azaránt is véle, csak mehetne végére az többinek is. Az imperialis dolgokról kit értettem magánosan való írásban, praesentibus inclusis megküldtem. Az úr isten éltesse és tartsa meg Ngtokat sok esztendeig jó egészségben. Bécsbe 4. die Decembris 1649.

Illmae Cels. Vrae

fidelis et humilis servus
Jonas Mednianski m. p.

Palatinus uramnak ő ngának az újvárosi portiónak restitutiója nem tetszik, az mint látom, szánja az árvákat. Azt mondja ő nga, hogy nem kellett volna Ngtoknak semmit is ártani azon dologban.

Külczm: Ilmo dno dno Sigismundo Rakoczy de Felsüvadász.
(Eredetije az orsz. levéltárban.)

LXXXVIII. 1649. decz. 12.

(Eleje kivágva.)

Öcsém uram hála istennek békével érkezett be; örömmel értettük ő kltül Nd jó egészségét, kiben isten Ndat sokáig tartsa meg. Istennek hála, mi is Nd szolgálatjára egészségben vagyunk, semmi ártalmas híreink nincsenek, várunk óránként Sulyok uramtól. Azért Nd alázatos szolgája fia lévén kívánunk istentől Ndnak jó egészséges hosszú életet. Kolosvár, 12. Decembris, 1649.

Nd engedelmes alázatos szolgája

fia szolgál míg él
Rákóczy György m. p.

Külczm: Nekem klmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.
(Eredeti Rákóczy György kezével írva, orsz. levéltár.)

LXXXIX. 1649. decz. 19.

Illustrissime ac excellentissime domine, domine et patrone benignissime.

Omnigenam salutem et fidelissima mea servitia.

Partim nuntii vestri adventum expectans, partim commoda occasione heri destitutus serius scribo. Nec tamen molestissimis divisionis nugis impeditus meum de scholae idea iudicium perscribere possum. Potissima causa est, quod id paulo fusius accuratiusque praestare velim. Nec periculum in mora. Literas de Excellentiae Vestrae et meo negotio avidissime expecto ex Germania. Siquid otii suppetat Excellentiae Vestrae, percurrat Verulamium

de Augmentis Scientiarum: plurima habet eximia. Inveniet ibidem clavem Poëtarum, quamvis non satis profundam. Ignoravit, vel saltem dubitavit de Universali Tinctura. De primis terminis praeclara habet, Tullii tamen artem vel non penetravit, vel ob invidiam occultavit. Similiter et Campanella, cujus Arbores Metaphysicas inprimis commendo. Sane prout hodie in plerisque docetur ac discitur merito vetera mentariorum ars audit a Verulamio. Tres d. Comenii libros percurri totos: multa habet utilia et pulchra. At vero mihi non solum mirum sed prorsus absurdum videtur, quod jam Metaphysicam, antea a se tam commendatam totiesque promissam prorsus omittat: imo dubitet, an sint aliquae voces generales: id est, an omnis multitudo possit revocari ad paucitatem, sicque ad unitatem: quo principio sublato vera solidaque methodus prorsus evertitur. Hinc in Encyclopaediae suae tabula caput omittens nonnisi truncum pollicetur. Nimirum non tum suo ingenio, quam aliorum iudicio ducitur, nescitque magnum illud mysterium: Primas omnium notionum ac vocum matres nobis ab omnibus sensibus ingeri: quas v. g. (*verbi gratia*) *esse, status, motus, quantum, quale situs*, etc. licet ortu physicae sint, usu tamen sunt plane catholicae. Sed quorsum delabor? idque die ob ipso Christo, sacris iisque extraordinariis meditationibus consecrato, cujus omnigenae benedictioni et tutelae Excellentiam Vestram dum vivet ardentissimis commendabit precibus

Ipsius

humilimus fidelissimusque servus
Johannes Henricus Bisterfeldius m. p.

Raptim 19. Dec. 1649.

Külczim: Illustrissimo ac excellentissimo domino domino Sigismundo Rakóczi de Felső-Vadász, domino et patrono meo elementissimo.

(Eredetiye, mely egészen Bisterfeld írása, a m. kir. orsz. levéltárban.)

XC. 1649. decz. 19.

Illustrissime celsissimeque princeps domine gratiosissime.

Evocatus literis magnifici domini Klobucsichi, serenissimi principis ad S. R. majestatem legati, occurri Biechiam; ubi (absente tum illustri domino capitaneó Biecensi) cum a primoribus civitatis, tum a provisore illustrissimi domini capitanei, mea cura (quantum tempus illud ferre potuit), humaniter exceptus, postera die, quae 5. praesentis fuit, cum bono deo Varsaviam discessit, eamque, optimo itinere usus, sine dubio ante quadriduum ingressus est, neque dubium est, gratissimo laetissimoque vultu, si unquam alios a sua Majestate exceptum iri. Me quidem illustrissimus dominus capitaneus comitem itineris ad comitia destina-

verat, qua occasione cum magnifico domino legato, tum imprimis Celsitudinibus Vestris, exilem quantum vis operam commodare animus fuit et firmum propositum. Sed postquam illustrissimum dominum capitaneum acerbus excepit casus, fato functa illustri ipsius conjuge, ordo etiam et tempus itineris ipsius confusus est, ita ut nonnisi ante unum atque alterum diem, idque tumultuarie, Varsaviam profectus sit, informatus tamen de nonnullis, de quibus cum magnifico domino legato contuleram, obtulit lubens operam suam ipsi eo loci inseriendi, neque ego praetermisi aliquos amicorum meorum per literas excitare ad idem studium, cumprimis vero avunculum meum Cel. Vrae optime quamquam non a persona notum. Innotuit praeterea Bieczii magnificus dominus Klobucsichi, eximio viro, et cum ob natalium splendorem, tum ob militaria facta insigni domino Christophero Przyemski, S. Regiae Majestatis colonello, qui svasu meo prior M. dominum legatum accessit, ab eoque hilari coena exceptus, fidelem obtulit operam M. domino legato in comitiis inseriendi, idque sine dubio praestabit. Varsavia hucusque nihil novi acceperimus: Comitiae ante octiduum valde infrequentia fuere ob tardiores senatorum et nunciorum terrestrium adventum: neque illustrissimus princeps campiductor Lithvaniae adhuc adfuit, excepto illustrissimo principe Boguslao Radzivilio, qui exiguo comitatu Varsaviam ingressus est. Director nunciorum equestris ordinis, illustris comes de Leszno, generalis majoris Poloniae lectus est. Pacem cum Cosacis ratam fore, contra Turcas vero bellum regiam Majestatem meditari prima fama tulit. Sed in incerto omnia adhuc esse nemini ambiguum est. Hisce demum diebus scilicet realiter inchoabuntur comitia, hucusque in praeliminaribus, vel ut verius dicam, in aulae nugis, (pessimo reipublicae nostrae more,) tempus insumptum est. Utinam vero quam felicissime coalescant. Allata mihi ab aula nuper est narratio, transactionis cum Tartaris et Cosacis, stylo certe non vulgari, ut apparet, et (ut quidem mihi cognitum est) ipsius illustrissimi cancellarii confecta. Eam, ut ut paulo prolixiorem manu mea tumultuarie descriptam Celsitudinibus Vestris mittendam censui, quod viderem in ea nonnulla contineri, quae Celsitudini Vestrae scire intersit. Atque utinam istis conditionibus cum barbaris et rebellibus pacti fuissetus, sed vereor, ne de ea idem sit futurum iudicium, quod de Xenophonte, qui confecta Paedia Cÿri Persarum monarchae, descripsisse dicitur Cÿrum non qualis fuerit, sed qualis esse debuerit. De adventu ad initium adventantis novi anni Celni Vestrae Mackovicziam multis nominibus gratulor; sed imprimis quod tum licebit mihi ad Celsitudinem Vestram excurrere (nisi futurus sim molestus) eique coram pronum ad omne obsequii genus meum testari affectum. Faxit modo deus opt. max., ut

conspicere mihi Cels. Vestram liceat incolumem et florentem. Dab.
16. Dec. 1649. anno.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

eternum devotus

R. Sz.

Küldém: Illustrissimo celsissimoque principi domino Sigismundo
Rákóczy.

(Eredetije a m. kir. orsz. levéltárban.)

XCI. 1649. decz. 24.

Illme Dne etc. Fidelium servitiorum etc.

Hogy az úr isten Ngtoknak stb.

Tegnap i napon érkezvén meg Posonbúl palatinus uramtúl ő ngátúl, az hova az ő nga determinatiójábúl kellett mennem, az mint Ndnak a minap megirtam volt, mivel az szepesi dolog végett nem lehetett Bécsben választunk, mostan ő ngához Posonba járván, bővségesen ő ngával azon dologról beszélgettem.

Ő nga Ngtoknak szeretettel való szolgálatját ajánlja, és hogy ő fgével azon dologról bővségesen beszélgetett, ő fgétúl ilyen választja lett, hogy noha mások is igen szorgalmaztatták azt az dolgot, kirúl azelűtt is irtam volt Ndnak, és ha ugyan másnak kellenék engedni, inkább prae aliis Ngtoknak engedné, de mivel magáért akarja ő fge azokat megváltani, nem levén semmi jószága Magyarországbán, ugyan nem akar jószág nélkül lenni Magyarországbán, és így hogy Ngtoknak ne lenne nehézségére, hogy ezaránt nem kedveskedhetik mostan Ngtoknak, noha palatinus uram ő nga azt mondá énnekem, hogy csak szabadíthassa fel magáért ő fge, és midőn kezénél leszen, jűhet oly alkalmatosság, hogy akkor könnyebben Bécsben vihetni. Az mint azért azelűtt is irtam volt Ndnak, hogyha Lengyelországbán Ngtok solicitáltatni fogja, hogy ilyformán obtineálhatná az resolutiót, hogy másnak nem engedik, csak Ngtoknak, in tali casu csak consentialniok kellene innen is, mert ebben egyéb nincs, hanem azok az városok magok akarják letenni az pínzt magokért, és ő fgének is akarnak adni, azonkívűl, hogy az ő fge számára birattatván, annuatim bizonyos jűvedelmet készpénzűl akarnak ő fgének praestálni; és így látván ő fge ebben magának hasznot és commoditást, ahoz képest magáért akarja reserválni, mivel pínz nélkül is jűthat hozzá, pinze is lehet, jűvedelme is, ha succedálhat az dolog; de én elhittem, hogy azután is nemsokára ha kezénél lehet, eladják azt, sok levén ott az szűkség.

Az mely leveleket Nd parancsolt Casselben és Dillingában küldeni, azokat elkűldték Dirnberger uram és Tokodi uram, az mint ezen levelekbűl, kiket nekem arrűl írnak, Nd bővebben megértheti, kiket Ndnak in specie odakűldtem.

Azalatt mostan Posonban kezemhez küldte Dirnberger uram az előbbeni levelekre volt választ, kit csak mostan nem régen hoztanak Francofurtból, melyet Ndnak praesentibus inclusis megküldtem.

Az fiam felül semmi hírem nincsen, én nem reménlem, hogy erre Bécsre juthessenek vissza, nem levén salvus conductusok, mert az utak nem bátorságosak az sok abdankolt hadak miatt, és az kik quartirokban vannak, mind arra vannak penig, az merre kellenék jünniük, hogy ha Prágára és Bécsre akarnának kijünni. Mindazáltal, ha erre jünnek, az Nd leveleit, kiket küldett, nekik megadom, de úgy itélem, hogy Hassiából eddig lehetett volna valamelyikének híre, ha erre kellett volna kijönniük, hanem ha (kitül isten oltalmazzon) valami szerencsétlenség érte volna őket, talánd valamit azon levélből Nd érthet felülek. Még ide az emberek kezett semmi híre nincs annak az dolognak. Az kassai vicegenerálnak bemenetelében az minemű hírek szólnak ott, jelentém csak magamtúl palatinus uramnak ő ngának, neheztel is ő nga, kik affélét hirdetnek, kívánná is megbüntetések, hogyha tudhatná, kik legyenek. Az kozákok bemenetele felül sem volt még semmi hírek; Klobuchieski uramnak bemenetelit ő nga nem magyarázza semmi gonoszra, noha mások, az kik minden occasiókra intentusok, sinistre interpretálják, mindazáltal omnibus satisfacere est impossibile.

Az Nd parancsolatjára az két fonttal kik sodrott selmet megvettem, és ezen postátúl meg is küldtem, nem tudom nem esett-e valami fogyatkozás benne; mivel Nd csak sodrott selmet parancsolt, itten ilyent hívják sodrott selemnek, eléggé gondolkodtam felüle, hogy sodrott nevezetibül talám Nd posztó vagy selem ruha varrani valót értett, de mivel oly formán nem lett declaratiója, inkább ilyent vettem, tudván, hogy effélét arra is fordíthatni. Az három könyvet is megvettem, és azt is ezen követtül megküldtem; czápát nem kaphatott sokat az burítására, mivel Posonba nem igen találni, hanem kordovánnal burította. Az sztruczttollat Posonba nem kaphattam, Bécsből kell meghozatnom. azt is meghozatván, megküldem Ndnak. Palatinus uram ő nga az ünnepek után az földre készül, legelsűbben Késmárkra, azután Kassára. magátúl érttettem ő ngátúl, azoknak az ott levő difficultásoknak eligazítására. Imperialis dolgokrúl Ndnak mostan semmi ujságot nem írhatok. Az norimbergai tractatusban perseverálnak az követek, lett is valami összeszólalás az phalezgraffnak Picolominival, nem szintén lettek egymással contentusok; az Frankentálnak restitúciója most is difficultásban haereál. Azalatt mostan megint az autonomiához fogtanak in haereditariis regnis, némelyek tartnak, hogy rossz vége leszzen. némelyek bíztatnak, hogy azokért az dolgokért az békesség fel nem homol, mivel az autonomiának fent-

hagyása, ad placidos tractatus imperiales hagyatott Frankentalnak restitutiójában, hogy noha lehetne az felbontás, de hogy az is accomodáltathatik; mindazáltal én ezekben eleitől fogva feltett opiniómnak inhaereálok, hogy valamint az több dolgok, úgy ez is, csak vontatásban folynak, sem hadakozásnak, sem békességnek occasiója nem amputáltatik, hanemhogy mind az kettő praesto lévén, az időnek alkalmatosságából az melyik hasznos, azt vehesék elő; ezen norinbergai tractatus is csak úgy fog vonyódni, úgy látom. Az angliai dolgokról alkalmas tractatusok jüttek ki, az egyik: Sylloge Variorum Tractatum Anglicorum; az másik: Tragicum Theatrum Actorum et Casuum Tragicorum Londini Publice Celebratorum; az harmadik: Trutina Statu Europa sive Principum Christiani Orbis Interesse; nem tudom juthatott-e már Ndnak kezéhez; úgy vagyou, hogy még itten igen szűken kaphatni; mindazáltal ha tudnám, hogy még nincsen Ndnál és kedves volna, igyekezném szerit tenni, mivel szintén Francofurtból hozzák ki.

Noha palatinus uramtúl ő ngátul nem, de secretariusátul érttettem, hogy urunk ő nga írt volna palatinus uramnak ő ngának, neheztelvén az extraordináriának elhalasztását, és mintha az diplomának violatiója is abban láttatnék lenni, kit ő nga ő fgének detegálván és az német uraknak, úgy remélik, hogy pro die 13. Martii hadnák újabb terminusát az extraordináriának, kirül majd tovább talán bizonyosbat írhetünk. Az négy órakat Posonba hadtam az óracsinálónál, hogy megigazítsa, úgy is hadtam nála, hogy jó ideig megpróbálja, hogy megint hamar ne esnék fogytkozás benne.

Az hol Nd parancsol megírnom, micsoda clavissal idvezült urunk írt énnekem, kirül csak azt írhatom Ndnak, hogy meg nem küldte volt ő nga, hanem halála előtt mint egy két holnappal írt volt ő nga felüle, hogy megküldj és informatiót teszen felüle, de azonba csak elmarada az dolog. Én is bizonyára kívánnám ngos uram, mert sokszor lehetne oly írásom, kit kezenséges írásra nem bízhatom. Szintén hogy ezt íráom, jüve hozzánk urunk étekfogója Bay uram urunk és Nd leveleivel és instructióival, parancsolván Ngtok, palatinus uramhoz ő ngához hogy menjek abban declarált dolgoknak végben vitelére. Az holnap i áldott ünnep kedvéért hogy megtartózkodom az úttul, de azután azontul elmegyek ő ngához, valahol találhatom, az Ngtok parancsolatjának igyekeztvén mindenekben megfelelni.

Most egyéb nem lévén, kirül kellenék Ndnak írnom, tartsa meg isten Ndat sok esztendeig jó egészségben. Bécsbe, 24. Decembris, 1649.

Illmae Cels. Vrae

servitor humillimus
Jonas Mednianski m. p.

Bottiany uram ő nga nagy solennitással akarja az leánya lakodalmát kiszolgáltatni, sok fejedelmeket invitálván reá, csak ajándékban való posztót a minap Bécsben tizezer forint árát vásároltatott. Nádasdi uram az betegsége után könnyebben van már, de igen nehezen volt e napokban.

Olomuczban megint újabb népet küldtenek be svecusok, az mely álgyukot az bástyákról levontak volt, kiket el is akartak volt már küldeni, megint felvonták az bástyákra. Az régi olomuczai lakosokban, kik Szakolczán laktanak, visszamentenek volt Olomuczban de megint Szakolczára jüttenek. Elvonyódnak, úgy látom, még ezek az dolgok.

(Eredetije a m. kir. országos levéltárban.)

XCII. 1649. decz. 26.

Excellentissime Domine stb. Humillimorum servitiorum stb.

Kegmes uram, úgy hiszem 17. praesentis írt levelemet Nagod elvötte eddig, melyben rövideden tudósítottam Ngodat ide való jövetelemről és némely egyéb állapotokról is. Azólta hogy semmit nem írtam, oka csak az, vártam, hogy audientiam legyen az királynál, respublicánál, de legkiváltképen. hogy az *herceggel szólhassak*. Volt azért privata audientiam az király előtt 18. praesentis. Az respublica előtt pedig, az hol maga király is jelen volt, in maximo concursu senatorum et omnium nuntiorum terrestrium volt audientiam 22. praesentis. Nagy böcsülettel köszöntém elsőben az királyt s azután respublicát, instructióm szerint urunk nevel offerálván minden tehetséges kedveskedésit az szomszédságban és szolgálataját ő nagának az respublicának és az királynak; igen igen böcsülettel lön onnat is az resalutatio et oblatio; elsőben is az király nevel supremus cancellarius regni adott választ, nomine senatus az érsek, nomine equestris ordinis mareschalcus internuntiorum.

23. praesentis volt audientiam az cancellariusnál. Az is igen böcsülettel látott s igen igen ajánlotta is magát Nagtoknak. 24. volt Radzivil hercegnél, azzal ugyan sokat beszélgettem *jelentvén eo summa confidentia*, hogy ott *valnak* Nagtoknál az *kozák követek*, Nagtok *szemilit, segítségit sollicitálják*, nem *bízádn* semmit az *békesságnak állandóságában*. Egyéharánt *protestálnak*, ha Nagtoknak *nem köll, törökhöz adják magokat*, ha pedig Nagtok *nyúl hozzá* az dologhoz, készek *honestioribus et reipublicae proficuis conditionibus megbíkiálni az respublicával*, de most sem az királynak, sem pedig az respublicának nem hisznek, s kértem ő nagát Nagtok nevel. fölötte igen kötölös atyafiúságátúl viseltetvén, *maga tetszésit adja, hoc in casu mit köllössik cselekedni*, Nagtoknak *vagyon-e kedvek hozzá*, nincs-e, et tantum tamque magnum periculum modo etiam trepidantis patriae mint érzik, fáj-e nekik, nem-e? etc.

Sok *motivákkal*, circumstantiákkal declaráltam, proponáltam az dolgot, kiről sok írás lehetne. In summa válaszdom ez: tudják jól mindnyájan, hogy ott vadnak az követek s sollicitálják most is Nagtokat s örömet ex summa confidentia oly tanácsot, mely mind Nagtoknak hasznára s magoknak is jövőübeli javokra lenne, de *rottenetös difficilis et ardua res, cum non sit interregnum*. Ugy vagyon, ex *equestri ordine* kiváltképen kevés az, ki *contentus volna az királylyal*, de azért *nemo est, qui caput per se erigat*. Mindazonáltal, ha Nagtok 1. *bizik az kozákok hitéhez*, 2. *pínzihez*, 3. *munkától, fáradságtól nem kíméli magát*, levén akarattal Nagtoknak hozzá, istent segítségül híván *destinanter bánnék* vele Nagtok, az míg az emberek derekasan nem veszik eszékben és az hadak nem *conflúdnak*. Eo hogy *aperte* valamit cselekednék mindjárt, abban módja nincsen. Mindazonáltal azon *leszen*, in illo casu *semmi segítsége ne legyen az respublicának Litvániából*. Az embereknek *kedveskedni köllőne*, kiváltképen az *vitézli rendnek pénzt köllőne ígírni, küldeni*. Ő örömet *jóakarókat* szerez Nagtoknak etc.

Ugy látom kegyes uram, nem *bánnák némelyek, ha lenne valami*, de azért, hogy *magok cooperálnának in primo motu*, azt bizony *senki nem cselekeszi*, félvén attúl, hogy *markokban ne szakadjon*. Ez bizony másképen nincsen, *caute köll azért Nagtok[nak]* mind *cselekedni* s mind pedig amazoknak *magát resolvdni*, *exitus etiam rei incertus, cum tam vacillantia sint media*, valde considerandus. Erről isten visszavivén, bővebben beszélgetek Nagoddal.

A békesség confirmáltatik, de állandóságához senki nem *bizik*. *Classicum canentes ecclesiastici*. Mindazonáltal ezt csak az isten tudja, mert az nemességnek, kiváltképen az ki sok károkat vallott, csak békesség köll. *Chmelnicki* ide is *igen ajánlja magát* az respublicának. Az *herceget is* kínálták azzal az *állapattal*, melylyel Nagtokat.

Az kozák követek meg sem jöttek, bevárják minden órában őket Kiselliel együtt, az ki, *úgy értem*, Nagtoknak *nem jóakarója*. Angliai követ[et] is ép hallom bejönni. Svetiából senki nincs, császártúl ő felgítől is egyéb az solitus residensnél, az ki tegnappelőtt nálam volt.

Itt immár én *kívívín derekas dolognak viszáját* (jöllehet ezért még *szömben leszen velem az herczeg, Psitkoviusra is* halasztott, kivel én sokszor beszélgeték, im ezennel megint szömben leszek vele, de az is *conditionibus beszél*; úgy látám, *csak készet* akarnának.) Ostendálnám, sokáig itt nem köllőne lenni mulatásomnak, mert az örszény is igen üresedik. Várom csak az respublica és az király levelét. Pro interim itt *privatus* urakat megjáróm.

Boguslaus herczeggel ma voltam szömben, ajánlja jóakarátját Nagtoknak, miben tud szolgálni, örömet jó szível cselekeszik

s nem különben, mint azt bátyja, atyafiúságot, barátságot akar tartani Nagtokkal, *sed est totus regius, királynél is kedves legyen.* Visnierczkinek adták az hetmanságot. Jóllehet confirmálják az békességet, de biz hadat akarnak tartani intenti omnem occasio-nem. In reliquo Illr^{mam} Excel^{tiam} Vram diu et felicissime valere animitus cupiens. Varsaviae 26. Decembris anno 1649.

Illr^{mae} Excell^{tiae} Vrae

humillimus servitor
Andreas Klobucicky m. p.

Külczim: Exc^{mo} d^{no} d^{no} Sigismundo Rakoczi de Felsővadász etc.
d^{no} d^{no} meo gratissimo.

(Eredetije orsz. levéltár.)

Jegyzet: Az aláhuzottak titkos írással.

XCIII. 1649. decz. 29.

Illustrissime Domine, Domine et Amice observandissime.
Facit Illustrissimae Dilectionis Vestrae summa humanitas, quod proficiscente ad aulam sacr. R. Majestatis domini mei clementissimi generoso domino Andreae Klobuszicki, illustrissimi ac excellentissimi principis Transylvaniae internuntio humanissimis literis suis me compellare voluerit. Non possum nisi gratissimo animo accipere, quod Illustrissima Dilectio Vestra tam humaniter me provocet ad amicitiam suam magni a me aestimam. Quo nomine quantas possum, maximas ago Illustrissimae Dominationi Vestrae gratias, contendamque, ut Illustrissima Dilectio Vestra gratum me hujus benevolentiae experiatur. Nunc abeuntem hinc praefatum generosum dominum internuntium rogavi, ut studia et officia mea prolixè deferret Illustrissimae Dilectioni Vestrae, quam obnixè rogo, ut libere opera mea utatur, si qua in re unquam in aula S. regiae Majestatis domini mei clementissimi Illustrissimae Dilectionis Vetrae nomine inservire potero. Quod reliquum est, Deum rogo, ut Illustrissimam Dilectionem Vestram diu sospitem conservet et omnibus desideratis felicitatibus repleat. Interim paratissima studia et officia mea Illustrissimae Dilectioni Vestrae offero. Datum Varsaviae die 29. Decembris 1649.

Illustrissimae Dilectionis Vestrae

amicus ad servitia paratus
Georgius Dux in Össolm.

Külczim: Illustrissimo domino domino Sigismundo Rakoczi Transylvaniae principi domino amico observandissimo.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XCIV. 1649. decz. 30.

Celsissime Princeps ac Domine Domine mihi colendissime.

Utinam tantum mihi suppeteret virium, quantum exterior Celsitudinis Vestrae clementiae in me a nullis in Celsitudinem Vestram meritis hactenus cognitum et a nullis, quibus in posterum mereri possim, dotibus instructum, amicorum hominum et multo plus justo mihi tributum favori attribuo tam magnificum Celsitudinis Vestrae de me iudicium. Magnum profecto fuisse oportet, quod ad aures Celsitudinis Vestrae tanto cum effectu sit perlatum, ut etiam Celsitudinem Vestram ad compellendum me per litteras exciverit, et nimium magnam et verissimi exempli benignitatem et clementiam Celsitudinis Vestrae, quod se eo humanitatis demittere dedignata non sit. Supra vices porro meas aliquid dignum tantis virtutibus Celsitudinis Vestrae ac tam faventi de me iudicio meditari nedum praestare. Verum ditans viribus imbecilles Deus optimus suppeditare media potest, id, quod expectatur ac iungitur a Celsitudine Vestra ex parte saltem aliqua saltem praestandi, quandoquidem credo nihil tam parvum magno Celsitudinis Vestrae animo servire posse, quod humerorum meorum vires non excedat. Amicitiam quam cum celsissimo principe domino meo colere exoptat Celsitudo Vestra, impendio omnium virium et sollicitudinis meae porro jungere adnitor, Deus modo omnipotens animos Celsitudinum Vestrarum conjungat gloriae suae et utriusque reipublicae, ac fidelium utriusque Celsitudinum Vestrarum bono, quo et frui sinat quam diutissime Celsitudinem Vestram in florentissima rerum omnium prosperitate. Dabam Varsaviae 1649. die 30. Decembris.

Celsitudinis Vestrae

humillimus cliens et ad obsequia
paratissimus servus
Gabriel Lubiencecka m. p.

Külczém: Celsissimo et illustrissimo principi ac domino domino Sigismundo Rakoczy de Felső-Vadász Domino mihi clementissimo. (P. H.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XCV. 1649. decz. 30.

Illustris ac magnifice Domine Rakoczy Amice observandissime.

Ego vero merito meae annumerem faelicitati me quoque esse inter alios, quem Illustris Dominatio Vestra sua dignum putaret amicitia, cuius libere uti Illustris Dominatio Vestra posset obsequiis, nimirum particularem maxime agnosco favorem, adeptis

Illustris Dominationis Vestrae literis per generosum dominum Andream Klobosocki, celsissimi Transylvaniae principis fratris Illustris Dominationis Vestrae ad serenissimum regem nostrum rempublicamque ablegatum. Ille certe meam illustri Dominationi Vestrae obsequiorum meorum referret promptitudinem, quam et hisce literis testificari non dubitavi, Deum precatus, ut illustrem Dominationem Vestram diutissime servet incolumem, rerumque omnium illustris Dominationis Vestrae fortunatum praestet eventum. Datum Varsaviae 30. Decembris 1649.

Illustritatis Vestrae

amicus addictissimus
servire paratissimus
Joannes . . . Comes a Schaijn
palatinus Brestensis m. p.

Külczim : Illustri ac magnifico domino Sigismundo Rakocy de Felseő (így), domino amico observandissimo.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XCVI. 1649. decz. 31.

Illustrissime Domine Domine gratiosissime.

Ingens suae benevolentiae et gratiae illustrissimae Dominationis Vestrae praebuerunt mihi argumentum ac testimonium literae per magnificum dominum ablegatum porrectae usque adeo, ut omnem pro merito praestantes gratitudinis et gratiae actionum superent facultatem. Ad Deum itaque omnium bonorum datorem, et beneficiorum copiosum remuneratorem voces meas refero, supremamque Maiestatem supplici prece orare non desinam, ut illustrissimam Dominationem Vestram salvam et incolumem seros in annos conservet omnium successuum fortunum ac honorum maximis incrementis cumulatissimam. Mea porro humillima ac prompta obsequia indesinenter illustrissimae Dominationis Vestrae favori ac benevolentiae commendo. Varsaviae die 31. Decembris. 1649.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

ad omnia obsequia promptissimus
et devotissimus servitor
Joannes Mienensky m. p.
subdapifer Poloniensis.

Külczim : Illustrissimo domino Sigismundo Rakoczi de Felső-Vadász, domino observandissimo.

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XCVII. 1650. január 1.

Illme ac Celsissime Princeps Dne Dne colendissime.

Studio hactenus pressi. calamum, ut non inania, quae nos initio comitiorum semper tractamus, somnia, sed vera ac solida illmae Cels. Vrae referrem, generalis ejus Varsaviensis conventus seu placita, seu statuta. Quidquid igitur hactenus gestum, brevibus expedio. Prolongatio comitiorum ad spatium unius adhuc facta est hebdomadae. Dux Visniouecius generalis exercituum declaratus diu recusavit provinciam, donec precibus omnium victus suscepit reverenter, duabus insuper praefecturis post obitum marschalii curiae vacantibus a rege seren. auctus. Stipendia militi provisa, de quorum numero nihil diminutum. Donativum Tartaris consensu omnium ordinum decretum. Porro consilia, quae ad pacandam rempublicam pertinent, secretissima et frequentissima habentur, sunt multi, qui tuta et praesentia, multi, qui vetera licet periculosa malint. Metropolitam graeci ritus non esse in collegium senatus admittendum omnium est firmissimus consensus. Atque haec tantum ad praesentem diem acta sunt. Quidquid comitiorum afferet exitus, illmam Celdnem de omnibus faciam certiozem. Cui me ac mea obsequia etiam atque etiam commendo, eadem ser. principi commendata cupiens. Datum Cracoviae die 1-ma Ianuarii, 1650.

Illmae Celsitudinis

servus

A. Pągonski. PDS. R. m. s. p.

(Eredeti.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A CSÁSZÁR-FÉLE F.-MAGYARORSZÁGI

1631—1632-IK ÉVI PÓRLÁZADÁS OKMÁNYTÁRA.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

XVI. 1631. ok t. 18.

Ferdinandus etc.

Spectabilis ac magnifice nobis syncere dilecte. Posteaquam et relatione nonnullorum fidelium nostrorum in notitiam venerimus plebem rusticam rursum in partibus Cassoviensibus tumultuari et confluere incepisse, ad quos quidem coërcendos et reprimendos Fidelitatem Vestram ordinationem facere velle, ut vi et armis debellantur. Cum vero nos perspectum omnino habeamus, non esse aliquatenus expediens, ut isthic quoque arma corripiantur, et exercitatio instituat, aut regnum in novas armorum tricas involvatur, tum ob alias sequelas periculosiores, tum etiam quod exacerbatiores forte reddituri etiam reliqui rustici et plebeae conditionis vulgus, idque ob concursuram militiam stipendiariam, quos facile vel praetextu indigentiae solius compulsa insolentias et damna, aliasque dissolutiones exorbitantiasque exercere posset, ad conjungendum sese reliquis factionibus facile pertrahi valerent. Nihilominus tamen non censemus abs re, ut bonis et placidis modis ac mediis, quacunque tandem via ac ratione, tum per comitatus, tum per alias idoneas commodasque personas ut sedentur, tentandum esse penitus opportunum iudicamus, id quod et svademus, nihilominus ut per confiniorum capitaneos, praesertim locis illis viciniore attendatur et invigiletur, opus esse. Gratia et clementia nostra caesarea et regia vobis in reliquo benigne propensi manentes. Datum in civitate nostra Vienna die 18. mensis Octobris anno dni 1631.

Palatino.

(Eredeti fogalmazványa az országos levéltárban.)

XVII. 1631. ok t. 19.

Ferdinandus etc.

Reverendissime in Christo pater fidelis nobis sincere dilecte. Considerantes periculosum statum vicinorum regni Hungariae

partium ob grassantem infectionem pestiferam, quod malum contagiosum cum sit et vel ex levissimis initiis incrementa sumat repente, neque remediorum beneficio facile caveri potest, ne data quasi opera videatur perniciēs huiusmodi procurata, omni iudicio et prudentia id constituendum esse censuimus, ut pro hac vice octavalia iudicia intermittantur, et in aliud tempus oportunius et ab huiusmodi periculo liberum differatur. Qualiter autem talem dilationem fideli nostro regni istius nostri comiti palatino intimaverimus, ex adjunctis paribus intellecturi estis.

Praeterea ratione tumultuantium quoque rusticorum occasione scriptionis ipsius palatini ad generalem capitaneum confiniorum antemontanorum factae, quidnam perscripserimus, ex copiis literarum nostrarum cognoscetis. Ea quoque in parte nobis opinionem vestram communicetis, clementer volumus.

Tandem etiam de instantia ulteriori principissae quoad negotium controversiae inter ipsam et modernum principem Transylvaniae Georgium Rákóczy habitae ut pariter unaque votum vestrum nobis transmittatis, cupimus. Vobisque in reliquo gratia et clementia nostra caesarea et regia benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Vienna, die 19. mensis Octobris anno domini 1631.

Cardinali Pázmány.

(Eredeti fogalmazványa az országos levéltárban.)

XVIII. 1632. jan. 12.

Reverendissimi, Rever., Sples, Magci, Gener., Egr. et Nobiles Dni amici nobis observandissimi. Salutem sat. Minémő felháborodott állapotok legyenek az imperiumban és ő neki szomszéd országokban, s az szerint minden résziben az országnak mely nagy insolentiákat cselekedjék az török is, igen nyilván leszen Kegyelmeteknél, s az szerint im látja Kegytek, az pórság is hogy ottan-ottan felindúl és fegyverkezik, s mivel isten akaratjából im az kikeleti idő elközelget, mindenek jobban nem csak megújolhatnak, de hol több akadék is találhatja szegény hazánkat. Mint-hogy annakokáért szokták mondani, hogy vigilantibus subveniunt iura, méltó, hogy tempestive valami oly dispositiót tegyünk az országban, az kivel az menjen létre, mégis assecuráljuk édes hazánkat, magunkat, és ez kis kevés békességünket kíválképpen, mivelhogy akármi apró szükségért idegen hadat be nem hozhatunk az országban és ő felgét is ennyi distractiói között nem terhelhetjük most effélével, s alkalmatlanok és károsok is lévén az generalis insurrectiók is, szükségképpen ahöz kelleitk nyulnunk, az mihez könnyebben és alkalmatosban nyulhatunk. És az mint ennek-előtte írt levelönkben intimáltuk Kegyteknek, minthogy az mezei

had helyett ő felsége is uri és főrendeket igyekezik ugyanott fogadni és tartani hazánk szolgálatjára, mi is magunk is ne fogyatkozzunk meg magunknak, legyen azon Kegtek, hogy mindjárt vévén ez levelünket, az ország constitutiója szerint az particularis expeditióért, ugymint mindenkor portától egy lovasra való pénzt vessen fel, és ugy alkalmaztassa az dolgot, hogy ante finem Februarii minden vármegyében kiszedhesse Kegtek az pénzt és oly készen tartsa, hogy valamikor vagy mi, vaj kassai generalis uram ő kgme requirálni fogjuk Kegteket, késedelem nélkül oda és annak szolgáltatassa Kegtek, az kit azon portáktól való katonáknak megfogadására és előállítására rendelünk, holott szántalan confusióval jár az, mikor maga szokott Kegtek efféle lovasokat fogadni, melyet káros experientiákból nyilván tudhat maga is Kegtek; hanem ezzel az móddal s kevesebb fizetésekkel is találhatunk katonát, s nagyobb rendben is tarthatjuk őket, és hasznosban is szolgál[tat]hatjuk, idő nap előtt penig nem is akarjuk Kegteket terhelni velle. Ez is az oka, hogy az pénznek ilyen formán való kiszedését intimáljuk Kegteknek, mely pénzt ugy is vessen fel Kegtek, hogy minden katonára hat-hat forint essék, ugy hogy öt az katonának adassék, az egy forintja az tisztviselők számára tudassék. Mely katonáknak megfogadását oly cautio alatt is kell végben vinni, hogy az végházakban osztassanak, kiről leszen tanúsága generalis uramnak is, és onnét vigyázzván hazánk javára és szolgálatjára, csak szintén az török szükségnek idején (kitől jöllehet isten oltalmazza szegény hazánkat, szíből kívánjuk) kell onnét kihozni őket. Melyben hogy Kegtek mindjárt munkálkodjék is, és ezt valami illetlen és szokatlan dolognak ne is ítélje, szeretettel kérjük s tisztünk szerint intjük is Kegteket; lám azon kívől is ebben az esztendőben semmi contributiót sem ő felgének, sem az közönséges hazánk szükségére nem adtunk az portáktól, s így az szegény ember is könnyebben jut hozzá.

Továbbá, tudjuk, érthette azt ist már Kegtek, hogy az mely magyar vitézlő nép az ő felge szolgálatjára felment volt az felső hadakban, minden ok nélkül, mely nagy magok bectelenségével jöttek el onnét, holott csak ötöd nap mulva is, megfizetvén nekik, el volt rendelve, hogy elbocsáttassanak, kik elhittük oda Kegtek felé is alkalmatlankodni és kár tenni mentek, kik közül noha sokan (minthogy nem is mindnyájon voltak okai ez cselekedeteknek) büntetést érdemlenek inkább, mint jó akaratot; mindazonáltal sok külső és belső tekintetekre nézve ugy ítéljük alkalmasobbnak, hogy ebbeli cselekedetekért ne bántassanak, lévén valami kevés mentések is, noha nem helyes, kire nézve Kegtek is alkalmaztassa ugy magát hozzájok, hogy csendesedhessenek meg ők is, tanúsága lévén generalis uramnak is felöllök.

Egyéb elől néző okát mindezeknek az mostani intimatióknak

nak és dispositiónknak most elő nem számláljuk, de hogy azt szegény édes hazánk s annak békessége és megmaradása kívánja, kételkedés nélkül higye kegytek, s azt is, hogy mi is ebben nemzetökhöz való kötelességönből semmit egyebet békességben való maradásunknál, hazánk s nemzetönk oltalmánál egyebet nem nézünk, melyet, bejövén az idő, inkább meg fogja tapasztalni Kegyelmetek.

Az koronaörzök pénzérül is irtam ennekelötte is Kegyeteknek, kiket sok és nagy bajjal tartunk, holott némely vármegyékben úgy értjük, hogy most is egynehány esztendőbeli restantia pénz volna hátra, s némelyek egész két esztendő alatt is majd ugyan semmit sem adtak, ki micsoda gondviselés Kegyetek között, maga megítélheti. Bizonyára gyalázatosnak is látszik, hogy im mindenestől is ország fizetésén ötven gyalogszolgánk vagyon, s két koronaörzök, azoknak sem tudunk-e avagy nem akarunk fizetni, ki miatt arra is jutott az dolog, hogy gyakor intésünk után is többször nincsenek mindketten az koronaörző urak is az szent korona mellett, mint ott volnának, kik mind csak azokból az alkalmatlan dolgokból származnak, hogy in tempore be nem szolgáltatja Kegyetek az arra való contributiót, s ha mikor hol kiszedik is, az perceptoroknál haereál, s azok kereskednek és komplarkodnak véle, ki nem is csuda, mert noha im sok rendbeli constitutióink vannak az országban, hogy az perceptoroktól számot vegyenek, de úgy hiszem az országban sincs talám egy vármegye, az ki az mi gyakor praemonitióknak után is eleget tött volna, hanem csak rójjuk az szegénységet minden országunk közönséges jova és haszna nélkül, és két-három privatus ember töltözik véle. Kegyeteket azért erre is szeretettel kérjük s tisztünk szerint intjük is, hogy vigyázzon és viseljen szorgalmas gondot efféle dolgokra is, s tegyen eleget az ország végezésinek és az közönséges jónak is ezt kívánván mind hivatalja Kgyteknek, s mind édes hazájához való szeretete. Tartsa meg isten sat. Datum in arce nostra Kis-Marthon die 17. Januar. annó 1632.

Earundem Dnaonum Vrarum

servitor et amicus paratissimus
Comes N. Esterhazy m. p.

P. S. Kegyeteket szeretettel kérjük, vevén ez levelönket, ne késleltesse congregatiót felölle hirdetni, és késedelem nélkül benőnket is tudósítani az dologról, mely levelet Kegyetek csak generalis uram kezében dirigálja, ő kgyme nem fogja késlelni, hanem felküldi hozzánk, mert ha valamint (kit semmi uton nem reméljük) az aránt megfogyatkoznék Kegyetek, maga magának, és édes hazájának s e kevés békességének mi olyan tudományt teszönk mind isten s mind emberek előtt, hogy valami alkalmatlan és várako-

zása kivől s akárhonnét való veszedelem éri és találja országunkat. (kit hogy isten eltávoztasson, szíből kívánjuk) nem mi, hanem Kegyetek leszen az oka.

Comes N. Esterhazy m. p.

Külczm: Rvermis, rev., splibus, magcis, gener., egregiis et nobilibus dnis, supremo ac vice comitibus, iudlium ac iurassoribus, toti denique universitati magnatum et nobilium comitatus Sarosiensis etc. Dominis amicis nobis observand.

1632. die 28. Jan. in sedria Eperjes. cottus Sarossiensis exhibitae.

Idem Szemere notarius m. p.

(Eredetije Sárosmegye levéltárában.)

XIX. 1632. m a r t. 3.

Illustris., Sples, Magci, Grosi et Egregii Domini Domini amici, Fratres et Fautores nobis observandissimi.

Salutis et omnis felicitatis voto praemisso. Serv. nrorum sat.

Diebus hisce proxime praesentis 28. et ultima praesentis mensis Februarii rusticanae insurrectionis et insolentiae colluvies cum vexillo erecto et tympano, irruptione facta in oppida montana comitatus istius Scepusiensis, non solum iuramento eadem oppida sibi applicare et adiungere contenderent, sed etiam si id ipsum praestare recusaverint, induciis ad proxime futurum 5. diem Martii positis, resolutione vero habita reditum suum aliquot cum millibus, imo vero et excidiis iisdem oppidanis sunt minati. Nos in tam apertis periculis existentis regni sinimus eundem generalem, quo etiam curam eius habitam credimus, nihilominus tamen quia pericula sunt communia, non incongruum esse rati etiam vicinos comitatus superiores cognoscere iudicavimus, rogantes officiose Ill. S., M., G. ac Egr. D. Vras, voluit haud gravatim in tam arduis communi permansione concernente negociis rebus ita postulanti- bus requisita mutuum nobiscum habere intelligentiam nobisque auxiliares porrigere manus, ut conjunctis viribus ex animis eorundem insolentia et temeritas conatusque confundi et retrudi possimus In reliquo sat.

Datum Leuchoviae loco nimis et die congregationis nrae, 3. Martii, a. 1632.

Ill., Sp., Mag., Gen. ac Egr. Dominationum Vrarum

amici fratres servitores paratissimi
Universitas dom. et nobilium
comitatus Scepusiensis.

P. S. Memoriale petitem eorundem rusticorum inclusum transmittimus.

Külczim : mint előbb.

1632. die 17. Martii in congr. Eperiesiensis cottus Saros praesentes exhibitae. Idem Szemere notar. m. p.

Memoriale:

Az bányavárosi gróf az mit mondott az pórok kívánságára, im ezek. Első az volt, hogy megesküdjenek. Az gróf mondotta, mire esküdjünk; arra azt felelték, hogy egyet értenek velünk, mi az császárra, sem földesurunkra nem támadunk, hanem az törökökre és azokra is, a kik országunkat pusztítják, ugymint árulókat és tolvajokat és idegen népet nem szenvedünk az országban, hanem magunk akarjuk az országot oltalmazni és, hogyha velünk egyet nem értenek, tűzzel vassal rajtunk lesznek. És azt is mondották, hogy ha velek egyet nem értünk, tehát sem buzát, sem gabonát nem engednek hozni az bányavárosokra, és még az embereket is elfogják, és az gróf mondotta nekik: menjetek az ispánhoz, ha ő kegyme vagy ő nga parancsolja, hogy egyet értsünk veletek, megcselekeszszük; de ők arra azt felelték, nincs nekünk semmi dolgunk vele.

(Eredetije Sárosmegye levéltárában.)

XX. 1632. mart. 3.

Császár Péter fassiója.

(Lásd »Történelmi Tár« 1884. évf. 104—108. ll.)

XXI. 1632. mart. 18.

Illmi, Rev., Sples, Magci, Gener., Egr. ac Nobiles domini amici et vicini obsmi.

Salutem et servitiorum meorum sat. Nem szükség sok szóval Kegtek eleibe adnom, mily igen kívántassék ez régen gerjelezett és most föllobbant tüzet hazánkban közönséges akarattal és tehetségünkkel oltanunk, mert egy vármegye sincs e darab országba, a ki ne lássa és jó része ne érezze, mily rút és veszedelmes motusokat indítottak az pórok. Hogy azért föltett céljokat és szándékukat veszedelmünkkel végbe ne vihessék: Kegtyeket szeretettel kérem s tisztem szerint requirálom, hogy ez levelemet vévén, Kegtek vicissim insurgáljon és ide Kassához jőjjön statim et defacto, mert periculum in mora. Én is azon leszek, hogy az ő fölségi banderiumból Kegtek meg ne fogyatkozzék, oly dispositiókat s praeparatiókat tettem. Erre azért meg is intem, s kérem Kigyelmeteket, hogy meg ne fogyatkozzék a közönséges jónak, mert ha elmulatja, én mind isten s mindenek előtt protestálok, hogy semmi veszedelemnek nem leszek oka, ha az pórok szándékukat végbe

viszik, a mely nem egyéb az egész nemesség veszedelménél, a mint Császár Péter vallása is nyilván bizonyítja.

Az török is pedig Egerhez bizonyosan gyülekezik és felett is vagyon már; ők elhittük, nem is az szándékjok, és netalán tán a parasztsággal együtt fogják az dolgot, mert a mint azt is Császár Péter megvallotta, végezésék volt vele, hogy őket megsegítse. Ilyen nyilván való veszedelmet azért igyekeztünk távoztatni és a dolgot ne halogassuk. Tartsa meg isten sat. Datum Cassoviae die 18. Martii anno 1632.

Illustr., Reveren., Splium, Mag., Gen., Egr. ac Nobilium Dnum Vestrarum

servitor amicus et vicinus par^{mus}
Nicolaus Forgáts de Gyemes m. p.

Külcsm: mint előbb.

(Eredetije Sáros megye levéltárában.)

XXII. 1632. m a r t. 29.

Ferdinandus etc.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Intelleximus ea, quae de rusticae plebis resumpta concitatione perscripsisti, simul et ex paribus ad nonnullos comitatus istarum partium per principem Transsylvaniae scriptarum litterarum. Qua in re pro sedanda tumultuatione magis opportunum et expediens assumi debeat, omnibus modis ac rationibus pacatis mediis compositionem tentandam existimamus, neque armis decernendum esse ex qua nimirum ratione. Ad tractandum autem compositionis negotium et sedandos ipsos rusticos maxime idoneum fore rati sumus, ut munus hoc fideli nostro nobis dilecto spectabili ac magnifico comiti Paulo Rakoczy (titulus) praecipue committeremus. Qualiter autem procedendum esset, peculiari instructione consignare fecimus.

Ne vero tam a partibus Transsylvanicis delectu militum et sumptione armorum irritatio ad resistendum magis ac magis, quod fieri animadvertitur, crescat, intempestivum omnino videmus illud in praesentiarum fieri debere, providereque prorsus intermittendum, ut nimirum in regno aliquis exercitus comparetur, nisi forte ad usus expeditionis ducis Fridlandiae quispiam requireretur, conducendosque expeteret, eos quoque quam citissime ut expedirentur, ordinari debebit.

Quocirca ut novarum curarum et perplexitatum causa omnis devitetur, neque his partibus occasio data objectetur (cum alioquin etiam tentatam compositionem quo pacto successura foret, necdum constare intimaveris) illos quoque, quos iam coëgisses aut conducere velles milites, ad domicilia quisque sua ut redeant, per-

mittere debebis, omni conatu eo converso, ut iuxta praefatam nostram ad tentandam compositionem omnem operam tu quoque convertas, nosque eorum, quae cognoscere deberemus, identidem informare non ommittas. Gratia et benignitate nostra tibi in reliquo propensi manentes. Datum in civitate nostra Vienna die 29. mensis Martii anno dni 1632.

(Eredeti fogalmazvány az országos levéltárban.)

XXIII. 1632. mart. 31.

Rvermi, Rever., Sples, Magci, Gener. et Nobiles dni amici nobis obser. Servitiorum nostrorum sat.

Látván Kegytekhez irt levelimnek gyümölcstelenségét. úgy tetszik. idegenített az gyakor írástúl. Mi mindazonáltal meg akarunk hivatalunknak felelni, akarunk ez levelünk által is Kegyteket megtalálni, mivel esék bizonyosan hírünkkel, hogy sok és gyakor örlődések (?) után az pórság im most ugyan derekasan erumpált, és már fel is nyalt az vitélző népnek véreben, megölvén egynehány katona embert, s hihető nem hagyja már csak ebben, hanem mint-hogy az földesuránál az pórnak nagyobb ellensége nincsen, nyilván azokhoz mint (?) ezután megerősödvén, noha most és arra esküttetik egymást, hogy ők császár urunk és földesurok ellen nem támadnak. Mely összeesküvésekből is, az kinek esze vagyon, könnyű elszánt latárságokat (?) megismerni, mert az holott úgy esküsznek, hogy ok nélkül nem támadnak urokra, letöttök már azt az okot. nyilván mondják, hogy azért kellett magoknak feltámadni, mivel az földesurak nem oltalmazták őket és így azt vélvén, hogy elég okok vagyon az nem oltalomért földesurok ellen, erre nézve el kell hinni, hogy tovább mennek latárságokban. Más az, minden magistratusokat megvetvén, hogy ők magoknak magán való előttök járókat és kapitányokat választottak, ki ne lássa, avval is mire nézzenek, mely dolgot mi impressive provideáltunk és kgteket is idején megtaláltuk felőle, de micsoda gyümölcse lött, megmutatta az idő, noha annak már három egész holnapja. Jól meg-lássa annakokáért, mit cselekszik Kgmték, és úgy conniváljon ezeknek az póroknak, az ki connivál Kgmték közül, hogy bizony mind maga s mind maradéka megbúsul érlette; jusson eszében Kgmtéknek az László király idejében való pórok támadása, ki miatt minemű nagy vérontás, és az országban való pusztulás történt volt. az kik valaha az arról való historiákat olvasták, tudhatják. Mi mégis szeretettel kérjük és intjük Kgteket, nyúljon hozzá maga is szabadsága oltalmához, mert ezennel az pórok fognak törvényt szabni Kgteknek s ne támaszkodjék örökké csak az portákra és ne is várjon mindenkor afféle késedelmes gyűléstől, mintha annélkül nem volna szabad segíteni magunkat, hanem ki-ki iuxta

facultatem suam nyuljon maga erejéhez, és igyekezzék mennél hamarább minden utakon azt az tüzet megoltani, s az mint patens levelönkkel cselekedtünk, kit közikben küldtünk, először intse meg Kgtek is őket, hogy mindjárt oszoljanak el, hol nem, azután valaminemő mediomokat Kgtek feltalál, mind azokkal igyekezzék őket lenyomni, kibe ha mi difficultása történne Kgteknek, késedelem nélkül mindjárt mi ezer lovast rendeltünk, s meg is indítjuk őket generalis uram mellé, s azokkal együtt könnyebben bir véle Kgtek. Hol penig az szükség nagyobb volna, felveszük az itt való vármegekben levő főnépeket is generalis insurrectió alatt és magunk is személyünk szerint a vassal megyünk ellene, s egyáltalában ez rút gyalázatos és veszedelmes tűznek hazánkat elfutni nem engedjük; sőt ha annyira menne az dolog, hogy vagy ők nagy erőt vennének Kgteken, vagy Kgteknek kedvetlenségét tapasztalnánk azon dologhoz (kit nem reméllünk), itt Morva és Slézia szélén mind német s mind lengyel hadai bőven lévén ő felgneek, s hazánkban bizonytalan állapotjára nézve rendelések is vannak, hogy szükségünk lévén reájok, tiz s tizenhat ezer embert s többet is ha kívántatnék, behozhatunk, melyet, ha mi kételenség talál bennünket, utolsó szükségünkben kényszerítettünk megis cselekedni, kiről ugyan modo protestationis tudósítani akartuk Kgteket, holott semminemő indulat ennek az mi édes hazánkban veszedelmesebb ennél nem lehetne, ha kiváltképen derekasan meggyökerezhetnék, minthogy az török is fomentálja őket, az ki csaknem mint az pokolbeli ellenség, olyan az mi nemzetünkön. Hogy annakokáért se az veszedelmes tűz tovább ne serpáljon országunkban, és azoknak az hitvány póroknak is utolsó ruínájok és veszedelmek ne következék, magunk kárával is az idegen hadaknak behozására is ne kényszeríttessünk, Kgtek szállítsa maga magátúl le őket, meg is intjük s kérjük Kgteket; egyébaránt ha az Zápolyai János pórok ellen való cselekedetének példáját kell követnünk is, soha az árulókat ebben az ő latorságokban elő nem bocsátjuk, mindennemű útokat és módokat felkeresvén arra. Értsen generalis urammal is Kgtek együtt és adjon minden assistentiát ő kgnek, és úgy kívántatván az mint íránk, personaliter is insurgáljon Kgtek ő kgme mellett, s az hajdúsággal együtt úgy reméljük, nagy indulatjokat is Kgtek ezeknek ottmegcsendesítheti maga erejéből is; interim mindazonáltal mi Bosniák uram mellé mindjárt expediáltuk az Kgtek segítségére való ezer lovast, s úgy hisszük, míg az mi levelünket veszi Kgtek, ott is lesznek addig, s correspondeálván ő kglmével is generalis uram, ha az mi atyai intésünknek és az Kgtek requisitiójának is nem akarnak engedni, közben vévén őket, mint afféle isten és világi törvény ellen támadt gonosz népeket érdemek szerint való büntetés alá kell venni, és így mi Kgmeteknek meg nem fogyatkozunk, csak Kgmetek is maga magának meg ne fogyatkoz-

zék. Tartsa meg isten sat. Datum in arce nostra Kis-Marton, 31. Martii anno 1632.

Earundem Dnum Vrarum

servitor et amicus paratissimus
Comes N. Esterházy m. p.

Külsőm : mint előbb.

(Eredetije Sáros megye levéltárában.)

XXIV. é. n.

Mivel Nagod és ti Kgltek kíváná mi tőlünk ezt, hogy az miben megbántattunk volna hazánkban kicsintől fogva nagyig, arról Nagodnak és ti Kglmeteknek írásunkban jelentést tennénk és articulusok szerint adnánk Nagod és ti Kglmetek eleiben.

1. Mi is kívánjuk azt Nagodtól és ti Kegylmetektől, az mint mi is megadtuk Nagdnak és ti Kegylmeteknek az assecuratoriát, ugy minekünk is Nagd és ti Kgltek megadja, kívánjuk, mindenféle városokon, falukon, mezőn, uton, utfélen szabad jövetelünk és menetelünk lehessen minden megháborgatás nélkül.

2. Mivel azelőtt való napokon is úgy az mint mostan kívánta Bornemisza, és Kátay János tőlünk az assecuratoriát, nagyobb hitelnek és megmaradásnak okáért megadtuk, megadván pedig mink meg is állattuk volna, de ők mire nézve cselekedtek, nem tudjuk, hitekkkel sem gondolván, elsőben az mi keresztyén atyánkfiát Császár Pétert megfogván, az ki minekünk erős hittel volt köteles, törvéntelen halljuk megölették rút veszedelemmel; egyikkel meg nem elégedvén, ez följobb megirt emberek több körösztén atyánkfiát is házuknál keresték, kergették, üzték, mely ő cselekedetek [miatt] mink az kéntelenségünk alatt, mivel hitünk is azt tartja, fölköltünk. Kívánjuk azért, hogy hihetőképben értsük halálát, ha érdemlette, az csak oda vagyon, holott ha nem érdemlette, azt kívánjuk, a kik által lett halála, az uraktól és fő-főrendektől megfogotván, azok ha érdemlik törvény szerint az halált, ők is meghaljanak az mi atyánkfiáért, mivel csak mostan is hallatik felőlünk az följobb megirt emberektől ilyen elvégezett gonosz szándékok. Hogy ha mostan le találunk bennünköt szép beszéd által szállítani, tehát még az Császár Péter halálát közölünk ugyan halállal megszorítják százhatvan embernek halálával, kire isten őket ne segítse. Harmadszor Csáky uram ő naga mind ez okból is meg nem elégedvén, az minthogy Nagdnak és ti Kglmeteknek tudtára vagyon, ez elmúlt napon sok keresztyén atyánkfiának ártatlan véreket kiontatta vitézével, kinek nem köllött volna úgy lenni, mert nem ő naga ellen voltanak, seni küldtettenek volt oda, hanem hogy az pogány nemzetségtől mi is meg ne bántassunk, mert ha mink is akartunk volna mind ő nagát s mind Kátay Jánost megháborítani, eddig életeknek el köllött

volna fogyni. Kívánjuk azért, hogy ennekutánna ilyen illetlen rút veszedelem nemzetünk között ne legyen. Erről is Nagod s ti Kglmetek minekünk erős levelet adjon. Sőt penig az mely keresztyén atyáinkfiai mostan is fogságban vannak vagy Szenderőben, vagy Kassán, akár penig hol legyenek, kívánjuk mindjárt azok is mindenünnet békével, megadván mindeneket, elbocsáttassanak.

3. Ezt is kívánja az ország fölkölt földnépe, ha császár urunknak szüksége leszen az hadfogadásra, azt mi is akarjuk acceptálni, de ilyen isten igazsága kívül valókat, mint a kik az elmúlt esztendőkhben sok időktől fogva támadtanak vala hazánkban, a kiktől mind személyünkben megbántattunk házunk népében, marháinkban, olyanokat ennekutánna meg nem akarunk szenvedni, hanem ha meghalljuk, hogy lesznek avagy támadnának, vice-ispánunknak hírré teszszük és városról-városra, faluról-falura megkergetjük, és az ki közölük megérdemli törvény szerint az halált, megöletjük, sőt Nagodat s ti Kglmeteket is ez ilyeneknek megbüntetésére segítségül mellénk kívánjuk.

4. Mégis kívánja az országunkban mostani fölkölt földnépe, mivel hallatik ilyen dolog közöttünk, volt ezelőtt való esztendőkhben végezés Sopronban az szegény jobbágyságnak szolgáltatjáról való könnyeségekre, kívánjuk azért, hogy az szerint a mint ott végezethől föltaláltatott, abban úgy megtartattassanak, az mint császár urunk ő felsége ki is adta.

5. Kívánjuk mégis Nagdtól és Kglmetektől, hogy minekutánna soha ez mostani fölkelésünkért, kit kéntelenségből megcselekedtünk, ezért minket sem palatinus urunk ő uga, sem generalis urunk ő naga, sem földesuraink, sem felső, sem alsó rendektől, sem személyünkbe, sem házunk népiben, sem marháinkban, (sem) semminemű javainkban ezektől meg ne bántattassunk, sem titkon, sem nyilván, kiről kívánjuk azt, Nagod megbocsássa minekünk, ugyan Ngd kösse személyében magát ugyan itt az Nagodnál levő két fő zálogos nemes emberrel, hogy ha ennekutánna ezen dolog felől megbántatnék valaki közölünk vagy nagy, vagy kicsin, tehát Ngdat és ti Kglteket kereshessék érette mind ez mostani fönn levő földnépe, s mind utánuunk maradandó maradékink.

Mindezekről Nagodtól és ti Kglmetektől hiti alatt való assecuratoriát kívánunk erős pecséti alatt nagyobb erősségnek okáért és megmaradásunkért. Ez mostani zendölésünkben penig valaholott valami kár következett akárminemő renden levő emberekben is, kívánjuk ezt, hogy egyik az másik kárért legyen, és az Császár Péter testét is kívánjuk onnét, az hova rakták, szabad legyen letenni és eltemettetni.

(Ered. Sárosmegye ltárában. Az oklevél kelte mindenestre Császár P. kivégzése utáni időre, és Forgách Miklós 1632-ik évi apr. 3-án Kassán kelt s a paraszt-lázadók részére amnestiát hirdető levele közötti időszakra tehető.)

XXV. 1632. a p. 3.

Forgách Miklósnak Kassán 1632. apr. 3-án kelt s a parasztlázadók részére amnestiát hirdető levele.

(»Századok« 1871. évf. 436 - 439. ll.)

XXVI. 1632. a p. 4.

Illssmi, Reverssmi, Sples, Magci, Generosi, Egr. ac Nob. Domini, fres, amici et vicini observandissimi. Salutem sat.

E mostani föllázadt pórságnak lecsönDESÍTÉSÉBEN nem kétölködhetik Kgtek, hogy eleget nem fáradoztam volna; a mellett a mennyire lehetett azon is rajta voltam, hogy ha ugyan fegyverre köll menni az dolognak, ellenek állhassak. De isten úgy adván, hogy vérontás nélkül mehetett végbe, minemő conditiókkal adtam nekik amnyístiát, in paribus megküldöttem Kgteknek, kérvén és intvén szeretettel Kgteket fejenkint, ezután legyen ki-ki jobbágyára jó vigyázásban, ne fiant aliquando novissima peiora, precamur, és ne periclitáltassanak az fő statusok személyekben, szabadságokban miattok. Mivel pedig az mi szegény hazánk ritkán pihent meg az sok ellenségtől, ezt isten után lecsönDESítvén, az török ugyan fönnmaradt, és úgy írják mindenönnen, hogy készületben és gyülekezetben vannak Egren. Kire képest Kgteket kérem, minemő pénzt fölvetett az lovasokra vármegyéjéről Kgtek, azt continuálja és szedesse ki Kgtek, hogy még egy ideig tarthassunk vitézlő népet a végekben. Az gratuitus labort is praestálja Kgtek, minthogy immár isten az időt kinyilatkoztatta, az szendrői végház épöletéhez hozzá kezdetnek, a mint pedig ennekelötte is megírta vala Kgtek, hogy az gratuitus laborra mit praestált s mit nem az kapitányok és építőmesterek kezekhöz, hogy számot vehessek tőle, arról nekem ide küldjen bizonyos jegyzés szerint való extractust Kgtek. A pórok dolgában pedig ante omnia szorgalmasan minden földesur esküdtesse vissza jobbágyit, ellene mondatván az egymásnak in praeiudicium dominorum adatott hitnek, és hogy tartozának legkisebb efféle dolgot is uroknak ezután megjelenteni. Tudom, Kgtek maga javáért el sem mulatja. Sokaig jó egészségben éltesse isten Kgteket. Datum Cassoviae die 4. Apr. anno 1632.

Illrum, Rev., Splium, Mag., Generosarum, Egr. ac Nobilium dnum Vestrarum

servitor, frater, amicus et vicinus paratissimus

Nicolaus Forgach de Gyemes m. p.

Az Kgtek nálam levő követi, kik itt valának, bőven mindeokról informálhatják Kgteket.

Külczim: mint előbb.

(Eredetije Sárosmegye levéltárában.)

XXVII. 1632. j u n. 15.

Illsrimi, Rndissimi, Sples, Magci, Generosi ac Egregii dni, fratres, amici et vicini obsmi. Salutem sat.

Kigyelmeteket ilyen dologért költetik megtalálnoom. Megemlékezhetik Kegyelmetek róla, minemő nagy zűrzavarban s háborúban valánk ihon csak nem régen is az hitván pórság miatt, a kit Kgtekkel egyetemben nagy nehezen csendeséténk (!) vérontással és sok kárvallással. Azért hogy ennekutánna efféle háborúság szegén hazánkban ne történjék, minemő végezéseket avagy ponctomokat végeztek egyenlő akarathból Kgmetekkel, úgy értem, hogy Kegyelmetek még azokat az ponctomokat nem effectuáltatta. Szeretettel kérem azért Kgteket, hogy Kgtek azokat az végezéseket és ponctomokat in omnibus punctis et clausulis effectuáltassa. A mellett úgy esék értésemre, hogy azt a kevés bizonyos számú lovast, kit Kgtek hazájához való szeretetiből maga megmaradására és oltalmára ígért vala, hogy megfogadja és bizonyos ideig megtartja, azokat is nem akarja tovább fönntartani és fizetni nekik, sőt talám el is bocsátotta Kgtek azokat az megnevezett lovasokat. Akarám azért Kgteket tudósítani felőle, mostani üdőben szegén hazánkunknak állapotja miben légyen, hogy szintén derekas való békességet az természet szerint való pogán ellenségtől nem ígérhetünk magunknak sok fenyegetésre és cselekedetire nézve; mostan is minemő rablásokat tett legyen Fülek és Szécsén táján és az rimaszécsi sokadalomkor is micsoda károkat tett, tudom az is nyilván nagyon eddig Kgmeteknél, az vezérnek is felesed magával való bizonyosan följövele is; sőt az ki nagyobb, úgy értem bizonyosan, hogy az mely tatár Lengyelországra indúlt volt, az megtért és Moduában telepedett le, látván hogy az lengyelek most mind fegyverben vanuak és nem árthatnak nekik, és hogy több tatárért is köldettek volna, az kiket magok mellé várnak. Mindezekre és több okokra nézve hogy hazánkat, magunkat és szomszéd atyáunkfiait békességben megtarthassuk, szükségesnek ítélém, hogy vigyázzunk és magunkat oltalmazzuk; kérem annakokáért szeretettel Kgteket, hogy Kgtek azt a jó indulatot, melyet hazájához való szeretetiből cselekedett, tovább is continuálja és azt az particularis expeditiótúl való lovasokat Kgtek még fenntartsa, megfizessen nekik és el ne hagyja oszlani, sőt ha eloszlottak volna is, Kgtek ujobban megfogadja és az végházokban köldje kisédelem nélkül, hogy valami véletlen veszély ne találja szegén hazánkat. Mert ha látnám, hogy az székség nem kívánuá, nem is terhelném avval Kgmeteket. Tudom, hogy az törek az egy holnap alatt megmutatja minden igyekezetét és cselekedetit ennél is jobban, ha ugyan derekast akar próbálni, evel pedig, Kgmeteket szeretettel kérem, ne késsék. Az gratuitus labort is Kgmetek az

deputált végházokhoz mennél hamarébb praestáltassa. Jó választ várok Kgtektől. Isten tartsa sat. Datum Cassoviae die 15. Junii anno 1632.

Illmorum, Rndissimorum, Splium, Magn., Gen. ac Egr. Dom. Vestrarum

servitor, frater, amicus et vicinus paratissimus
Nicolaus Forgach de Gyimes m. p.

Külcsm: mint előbb.

(Eredetije Sárosmegye levéltárában.)

XXVIII.

Anno 1631. die 24. Septembris, hoc est feria quarta proxima post festum beati Matthaei Evangelistae et Apostoli.

Sedes iudiciaria in Eperies.

Literae generosi domini Joannis Bornemisza vicegeneralis Cassoviensis, Cassoviae 22. Septembris 1631. datae exhibitae sunt, in quibus intimat, quod rusticis tumultuantibus praemissae palatinales assecuratoriae advenerunt cottibus directae et sonantes, quas nisi acceptaverint rustici, promulgat personalem insurrectionem, ne imparati inveniamur. Ad haec promulgat decretum consilii suae Mattis Cassoviae 20. Septembr. 1631. celebrati in haec verba: Palatinus urunk ő nga assecuratiója.

Palatinus urunk ő nga assecuratiója az póroknak így intímáltassék. Káthay János uram tanquam intermedia persona ez-előtt is ebben izenje meg az fejeknek és kapitányoknak, hogy elérkezett az ő nga assecuratiója, melyre vicegeneralis uram kötelezte magát levelével nekik és azon assecuratiók az vármegyék kezekben vadnak, azért omnino várjanak. Mindenik vármegye pedig külön-külön fogja assecurálni őket. Káthay uram pedig insinuálja azt is nekik, hogy mindjárt megszüntessék az hódoltató leveleket, mert azzal megbántódnék az ő nga palatinus urunk assecuratiója és ha azután afféléket megkapnak, büntetés nélkül nem hagyják. Az nemes vármegye pedig az assecuratio declaratiójában nekik kövesse azt a módot, az mely jobbnak és alkalmatosnak láttatik (?) lenni. Azt mindazonáltal hozzátévén, hogy ezzel a nemes vármegyék ne mulassanak, és Káthay urammal egyetértsenek. Hogy ha pedig az nemes vármegye assecuratiójának nem engednének az pórok, és le nem csendesednének, ad primam requisitionem dni vicegeneralis felüljenek, mivel tudó dolog, hogy az pórságnak gonosz intentiója in perniciem nobilitatis vagyon. Cassoviae ex consilio die 20. Septbris, anno 1631. celebrato.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 233. l.)

XXIX. 1632. mart. 6.

Anno 1632. die VI. Martii, idest feria quarta proxima post festum dominicam Oculi, ob varios rumores super exortis tumultibus rusticis passim increbrescentes, sede iudria fieri nequeunte, in Eperies generalis congregatio celebrata exstitit.

Litterae splis ac mgci d. dni Nicolai Forgách de Ghimes Cassoviae die 3. Martii 1632. datae exhibitae sunt, in quibus sua mgcentia serio mandat comitatui, ut gratuitum laborem et ejus restantiam ab anno 1626. usque ad praesens administret cottus Szendrövium.

Aliae litterae eiusdem dni dni generalis Cassoviensis, Cassoviae die 3. Martii 1632. datae, et exhibitae sunt, in quibus intimat cottui, quod illustrissimus dnus dnus princeps Transilvaniae ad hasce partes regni adventum paravit, et insuper tumultus et seditio rusticana diutius augetur. Quibus ut mature obviam irent, promulgat personalem insurrectionem ita, ut ad primam requisitionem parati simus.

Tertiae litterae cottus Scepusiensis die 3. Martii datae exhibitae sunt. In quibus serio petunt manus auxiliares praevigentes adversus rusticanam colluviam tumultuantem,

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 249. l.)

XXX.

Anno 1632. feria quarta proxima post dnicam Laetare praesidente illmo dno dno comite Paulo Rakoczio iudice curiae regiae et supremo comite nostro in civitate Eperies generalis congregatio celebrata.

Litterae splis et mgci dni dni Nicolai Forgács de Ghimes generalis Cassoviensis die 22. Martii 1632. datae exhibitae sunt. In quibus intimat sua magnificentia, serio demandans, ut cum rusticorum tumultuantium et rebellantium colluvies diutius vires suas sumendo, novioribus insolentiis insolescat, quorum insolentiis ut mature provideatur, et auctoritate sua mandat personalem insurrectionem contra ipsos suscipiendam.

Occasione sedandae praemissae rusticanae seditionis ex congregatione cottus personalis insurrectio decernitur et a singulis portis colonialibus per duos pedites bonae armaturae, quorum pro ductore designatur egr. Laurentius Nyomarkay, cui salarium erit fl. 20.

Serio decernitur imo sub amissione honoris et existimationis, ne quis sine praescitu dni vicecomitis domum se conferat, imo absentes quoque in toto cottu nro ad crastinum diem

bene armati hic praesentes sint illmi dni generalis et cottus mandata ad insurrectionem praestolaturi, quibus omnes sese accommodare debebunt.

Ad haec quia milites et gentes comitatus usque ad illmi generalis ulteriorem resolutionem et ordinationem hic Eperjessini sese continere debebant, eousque iuxtaque antiquam cottus observantiam pro capitaneo designatus gen. d. Alexander Farkas vicecomes. Ubi extra fines cottus proficiscendum erit, de alio dno capitaneo substituendo providebit cottus.

Limitatio personarum, bello exemptarum, item inhabilium, viduarum, servitiis addictarum, senum et miserabilium.

In processu egr. groši Istenmezei iudicis nobilium.

Ilma dna comitissa Forgacziana dna Catharina Pállffy equit. 6.

Bornemíza Farkasné asszonyom equit. 1.

Kéry János ad flor. 1.

Gyöngyösy András servus ad flor. 1.

Szeghedy Péter servus ad den. 5.

Sárközy Benedek servus ad den. 50.

Sarudy Gáspár servus ad flor. 1.

Beliski László servus ad flor. 1.

Lasztóczy Ferencz servus ad flor. 2.

Balpataky Ferencz servus ad flor. 2,

ejus filius Joannes fuit praesens lustrae.

Bálpataky Mihályné ad den. 50.

Jázay István servus ad den. 50.

Bálpataky Miklós ad den. 29.

Meggyessi János ad flor. 1.

Czemniczky László ad flor. 1.

Gombos János uram ad equit. unum.

Gombos Gergely ad den. 50.

Péchy Zsigmondné asszonyom ad equitem unum.

Péchy Jánosné asszonyom ad flor. 1.

Gombos Ferenczné ad den. 25.

Usz István uram szolgál ad equitem unum.

Usz János uram servus ad equitem similiter unum.

Semsey György uram servus ad equitem unum.

Usz Györgyné asszonyom ad flor. 1.

Eotveos János servus ad den. 10.

Szinvey Miklósné asszonyom ad fl. 3.

Istenmezey Ferencz tricesimator Palocziensis ad equitem 1.

Daniel deák uram ad flor. 2.

Szalay János uram ad flor. 3.

Szalay András servus ad flor. 1.

Szomolyay János servus ad flor. 1.

Iklódy János szolgál ad den. 50.

Thamás deák servus ad flor. 1.

Nagy Tamás servus ad flor. 1.

Paulus Alattyány podagricus ad fl. 2.

flor. 34. den. 29., equites 13.

In processu dni Gasparis Kendy iudicis nobilium.

Seghnyey Györgyné asszonyom relicta equitem 1.

Seghnyey Zsigmondné asszonyom ad flor. 1.

Csuda Györgyné asszonyom ad fl. ..

Paczot Ferencz uram castellanus Cassoviensis equitem 1.

Paczot Sándor uram equitem 1.

Fűzy Imre uram equitem 1.

Kendy Andrásné asszonyom ad fl. 2.

Soós Györgyné asszonyom equitem 1.

Bogdányi jószágtól a lengyel herczeg equites 2.

Soós Péterné asszonyom 2 fiaival equites 2.

Bajory Boldizsárné asszonyom equites 2.

Bajory Jánosné asszonyom equit. 1.

Seghnyey Bálint uram podagricus equites 2.

Binczik Péter senex ad den. 10.

Nagy György servus ad den. 25.

Jázay Sándor servus ad den. 32.

Jázay Sigmond servus ad den. 20.

Szakács Ferencz ad den. 25.

Sztankay Miklós uram szolgál equitem 1.

Gombos Berta tricesimator equit. 1.

Visoly András uram tricesimator equitem 1.

Dely János servus ad den. 20.

Czik Pál tricesimator equitem 1.
 Gyulainé asszonyom relicta ad fl. 1.
 Bornemizzáné ad den. 25.
 Gergely deák inhabilis ad den. 50.
 Inczedy Péter tricesimator Cibiniensis equitem 1.
 Melcer Christoph uram equit. 2.
 Sárosy u. Razeman u. equitem 1.
 Eperjessi purgalejtes nemesek equitem 2.
 Az mely eperjessi armalisos nemesek vannak, személyek szerint ül-jönek fel.
 Kellemes István Andreas uraimék servi equitem 1.
 Kakasffalussy Horváth György ad den. 25.
 Cziuda Bálint uram servus equit. 1.
 Cziuda György servus equitem 1.
 Watyai László uram servus equit. 1.
 Szebeny István servus den. 20.
 flor. 8. den. 42., equites 29.

Limitatio processus dni Roskoványi judlium.

Relicta Adami Berzewiczey ad fl. 2.
 Berzewiczey Mihályné asszonyom ad equitem 1.
 Berzewiczey János aeger ad equites 3.
 Az annya ő kegyemének ad equit. 1.
 Berzewiczey Márton uram servus ad equitem 1.
 Dobay Márton uram ad equitem 1.
 Dobay Sigmond uram ad equitem 1.
 Roskoványi János uram ad equit. 1.
 Berzewiczey Márkus uram aeger equitem 1.
 Roskovány László Kálmán equit. 1.
 Hedri Imre uram servus equitem 1.

Roskovány Sándorné, az fiai István és Mihály equitem 1.
 Roskovány István uram equitem 1.
 Székely Ferencz servus ad den. 10.
 Tussay Gergely ad equitem 1.
 Desseöffy László absens ad equit. 1.
 Korotnok Ferenczné ad equitem 1.
 Bassut János servus ad den. 33.
 flor. 2. den. 83., equites 17.

Limitatio processus dni Sigismundi Bánó judlium.

Illmus d. d. princeps Transylvaniae ad equites 12.
 Mgeus dnus Andreas de Kapy ad equites 4.
 KapyGáborné asszonyom ad equit. 2.
 Zeret Pály uram ad equites 2.
 Hoffmágy Istvánné asszonyom ad equites 2.
 Domino Ladislao Uyfalusy concessum.
 Petrus Tivadar ad equitem 1.
 Michael Raszlaviczay ad equitem 1.
 Georgius Trocziany (Trocsányi) senior ad equitem 1.
 Raszlaviczay Andrásné ad equitem 1.
 Fekete Sigmondné asszonyom ad equitem 1.
 Raszlaviczay Jánosné ad equitem 1.
 Tartoszeivar (!) uram ad equites 3.
 Bertóty György ad equitem 1.
 Gyarman László és Sigmond ad equitem 1.
 Nadfeőy ad den. 24.
 Kasza Péterné ad den. 24.
 Csengeri Jánosné ad den. 24.
 flor., den. 22., equites 33.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 251 – 254. ll.)

XXXI.

Diebus 28., 29., 30., 31. Martii, item 1., 2., 3., 4. Aprilis congregationes castrenses celebratae cottus in Eperies.

Ex quibus congregationibus quotidie diversae velitationes exmissae sunt ad demandandos et sedandos rusticorum in visceribus quoque istius cottus nostri diversas molitiones intentantium tumultus, contra quos feliciter semper progressum exstitit, ita ut tales rebellantes rustici ad obedientiam et fidelitatis iuramenta praestanda cottui adacti sunt et adjurati.

Ad haec ex iisdem congregationibus expediti sunt ad splem ac mgcum dnum d. generalem Cassoviensem Nicolaum Forgacziium primum egr. Alexander Viczmándy, tandem egr. Wolfgang. Harsagy, tandem etiam gener. Joannes Karoly et Alexander Kapy. medio quorum cottus apparatus et insurrectio personalis notificata exstitit dno generali.

Posthaec consultationis gratia expediti sunt ad eundem dnum generalem Cassoviensem gen. dni Joannes Géczey et Valentinus Berthóty.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 254. l.)

XXXII. 1632. ápr. 5.

Anno 1632. feria 2. proxima post dominicam Ramispalmarum congregatio castrensis cottus Sáros celebrata in Eperjes sub vexillo comitatus.

Mivel Gombos Márton, ez mint kitetszik rész szerint az tanúvallásokból is, Garas Adám nevű parasztkapitánynak úgy mint profosnak és perduellisnek neve alatt currenst bocsátott ki az falukra, mely dolog felül midőn az nemes vármegye discurrált volna és csak Gombos Mártont közülünk kiküldettük volna, szállásáról Gombos Jánosnak lovára felfordulván, az városból kiszaladott és így bűnössé tette magát, törvéntől nem várván, azért az nemes vármegye deliberatiója szerint convincáltatik in poena capitali, és mivel elszaladott, proscibáltatik.

Mivel ifjabb Hedry Jánost az nemes vármegye bocsátotta volt ki Hedriben néminémű Hegedűs Tamáskónak megfogásáért. ki currenseket mondják az falukra bocsátott volna, az penig nem-hogy megfogta volna, sőt megsugallotta Tamáskónak, hogy előbb álljon, kiért citáltatott ad instantiam dni magistratus, és noha nem compareált, még is ex protractione sedis differtur eius causa ad intercessionem nonnullorum magn. ad crastinum diem, ita ut occasione die iudicii cottus recipiat.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 255. l.)

XXXIII.

Generosi dni Joannes Keczer de Lipolcz et Valentinus Bertholty ex legatione cottus ad ill. d. galem Cassoviensem expedita et suscepta reversi rediverunt. Qui retulerunt suam magcentiam demum arctum pacis tractatum suscepisse cum rusticis, in quo . . . pro subsidio existente . . . expresse ad optatum finem deducta erat; nisi inopinata irruptio eorum rusticorum superesse grosi d. Joannis Gávay capitanei Onodiensis intervenisset,

ob quam tractatus pacis duus gralis eundem tractatum continuaret, qui vel ex voto sequeretur vel non, per celeres postas cottui nostro sua D. magca nuntiaret, demandans serio, ut in omnem eventum omnibus apparatibus parati reperiamur.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 256. l.)

XXXIV. 1632. ápr. 6.

Anno 1632. feria tertia proxima post dominicam Ramis-palmarum, hoc est die 6. Aprilis congregatio castrensis in Eperies.

Ad mandatum illmi dni comitis palatini in modum particularis expeditionis cedunt ex isto cottu nostro in portis colonialibus pro 220 equites no 55, quibus pro ductore eligitur egr. Wolfgangus Farkas de Harságy, cui sallarium menstruum erit flor. 40., vexilla particularia cottus ductores antea existentes, utpote egregii Stephanus Ormány et Sigismundus Harságy sub poena flor. 50 debebunt manibus grossi dni vice comitis assignare restantias contributionum utpote militum limitatorum sub ductoratu dni Sigism. Harsagy existentium, Zendreoviam mandatorum, qui iuxta limitationem cottus milites suos non expediverint.

2. Qui lustra cottus suos equites limitatos non praesentauerunt, vel quibus competeabat, personaliter in lustratione non fuerunt, a quibus menstruum stipendium per flor 5. exigendum.

3. Quae portae suos pedites non praestiterunt, utpote a singulis portis colonialibus per duos pedites, dni iudlium a talibus portis pedites non expedientes, a singulis peditibus per flor. 4. inomissibiliter exigatur ad usus cottus convertendum.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 258. l.)

XXXV. máj. 5.

1632. die 5. mensis Maji, hic est feria quarta proxima post festum beator. Philippi et Jacobi apostolorum in civitate Eperies sedes iudria celebrata exstitit.

Literae credentiales illmi dni generalis Cassoviensis die hesterna datae penes aegrum Paulum de Zemere notarium nostrum scriptae perlectae sunt. In quibus medio ejusdem legati nunciavit: primo de gratuitorum laborum submissione (?) et subin extractando extracti. 2. Super expeditione particularis equestris administranda. 3. Super pascuationibus 50 equorum.

Ad quae puncta se resolvit cottus: ad duo priora pro voto illmi d. generalis; quantum ad pascuationem non fuit in usu, humillime instat cottus, ut in antiquo usu observemur.

Litterae illmi d. comitis palatini in Kys-Marton ultima Martii datae super tumultibus rusticanis sedandis.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 259. l.)

XXXVI. 1632. j u n. 30.

Anno domini 1632. die ultima Junii, haec est feria quarta proxima post festum sanctorum Petri et Pauli apostolorum sedes iudria in Eperies.

Litterae illmi d. d. generalis Cassoviensis, Cassoviae proximis diebus datae, exhibitae sunt. In quibus serio intimat perniciosos rumores diutius increscentes de turcarum apparatibus et excursionibus Quibus ut mature consuletur, mandat ex sua autoritate, ut particularis expeditio statim in equestri exercitu iuxta portarum communicationem fiendam praestetur, et in casu summae necessitatis personalem insurrectionem praestemus.

Ad praestandam particularem expeditionem equestrem ad singulas portas iobagionales contributio imposita per fl. 1. den. 25.

(Sárosmegye 9. sz. jegyzőkönyvéből 267. l.)

Közli: REIZNER JÁNOS.

K Á R O L Y G U S Z T Á V

BADEN-DURLACHI ÖRGRÓF JELENTÉSEI AZ 1685—6-IKI
TÁBOROZÁSRÓL.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

XXXIV. 1685. NOV. 21.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ld. berichte hiemit, dass nachdeme Ihre Kays. May. durch dero General-Lieutenant H. Hertzog zu Iothringen Ldn. schon bey Commorn mir allergnädigst haben bedeuten lassen, dass die Infanterie dieser meiner unterhabenden Schwäb. auxiliar-Völkher Ihren March durch die Schütt gegen Pressburg und Ungarn, die Cavallerie aber über Raab diesseits der Tonau gegen Bruckh an der Leuta (allwo Sie bereits arrivirt) also gänzlich diesseits der Tonau durch Ostreich nehmen solle, so habe ich mich weilen solche separation der Trouppen wieder meine habende Instruction lauffet hierhero begeben, vndt werde so viel möglich daran sein, dass solche March-route geändert und die sambtlichen Trouppen jenseits der Tonau also näher beysammen Ihren hinausmarch prosequiren können, wiewohl ich zweifle, dass eine anderwerthe resolution wird zu erhalten seyn. Die Infanterie hat gestern ein undt andere Nöthigen Abrechnung wegen bey Pressburg einen Rasttag gemacht, heut aber werden Sie wieder marchiren. vndt also morgen oder übermorgen zu Ungarn ankommen, allwo die Kays. Commissarii Sie annehmen undt sofort durchs Land führen werden. Die eigentliche March-Route habe von H. General Commissario Rabatta noch nicht bekommen können, berichte aber solches auch, was sonst hier negotiiren werde Ew. Ew. Ld. Ldn. mit künftiger Donnerstag Post. Nechst dem kann Ew. Ew. Ld. Ld. ohnverhalten nicht lassen, dass von der Stätt Hailbronn gestellten Mannschaffts Contingent, welche neben andern zu Pressburg krank gelegen, ein Feldwaibel, 2 Korporals vndt 3 Gemeine anstatt dass Sie wieder (wie Sie dann beordert waren) wieder zu ihrem fähnlein hetten kehren sollen von Press-

burg weg, undt hinauf nach Ihrem Werb-Standt gangen. Weilen nun diese pflichtvergessenheit nicht nur an sich selbstn höchst strafbar, sondern leichtlich bey andern einige Schwürigkeit und böses Exempel hette causiren können, alss hoffe ich, man werde an dergleichen pflichtvergessenen leichtfertigen Gesellen ein scharpfes exempel zu statuiren nicht ermangeln, woran Ew. Ew. Ld. Ld. Ihres hochorths ohnschwehr zu sein belieben wollen.

Wien 21/11. Nov. 1685.

Ew. Ew. Ld. Ld. etc.
gez. C. G. Mkgr.

XXXV. 1685. oktober 26.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Wass Ew. Ew. Ld. Ldn. unterm 1/11. 8-bris jüngsthin an mich abgehen lassen, empfangen allererst heute, da ich in procinctu dem Regiment wieder zu folgen bin vndt weilen ich dessen Inhalt wegen Kürtze der Zeit anitzo nicht gleich beantworten kann. Alss werde ich wann Comissarius Hölder alle nöthige Abrechnung gethan haben wirdt, ihn per posta auff Ulm (allwo vermuthlich wieder ein convent angestellt sein wirdt) zuschicken, umb zu sollicitiren, dass auch mich dahin begeben undt meine genugsame Verantwortung erstatten dörrfte. Ew. Ew. Ldn. damit etc.

Wien den 16. 26. 8-bris 1685.

Ew. Ew. Ld. Ldn. u. s. w.
gez. Carl Gustav Markgraf etc.

M. P. Wie schmerzlich mir es thut, dass nach aller müh undt arbeit ich einen solchen dank bekommen konnte, kann leichtlich sich eingebildet; ich versichere, dass ich schriftlich alles darthun werde, dass ich nichts gethan ohne pure auf ratification Fürsten undt Stände, wie ich dann heute bey dem H. Hertzog von Lothringen gewesen, ihn erinnert dassjenige, wass ich mehr als ethlichemal gesagt, nemblich dass ich gantz keine ordre vom Creyss hette weder dazubleiben, noch vorzugehen; der mir auch befohlen den Commissarium Höldern auff Ulm zu schicken.

XXXVI. 1685. november 12.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten.

Wass Ew. Ew. Ld. Ldn. unterm 1/11. des erst abgewichenen Monats Octobris, an mich abgehen lassen, solches habe in Wien bereits berichtetermassen wohl erhalten, dieweilen ich aber damahlen wegen Kürtze der Zeit, in dem ich zur abreyss schon in procinctu begriffen wahr, solches nur obiter beantworten können,

als habe es auss Mangel der Post biss hieher beruhen lassen müssen. Giebe demnach Ew. Ew. Ld. Ld. in Wiederantwort hiermit ferner zu vernemmen, dass auss solch erhaltenen Schreiben mit sonderbahrem Befremden ersehen, dass Ew. Ew. Ld. Ldn. in dem unvermutheten Gedanken stehen, ob wären dieses hochlöbl. Schwäb. Kreysse Troupen nach genedigter Campagne, auf mein inständiges anhalten, wiederumb nacher Hauss zu gehen, von Ihrer Röm. Kays. May. allergdgst. dimittirt worden, widrigfalls höchstgedehnte Kays. May. solche mannschafft zu Ross vndt zu fuss den Winter durch zu desto früherer operation in künftiger Campagne in dero Erblanden mit quartier allergdgst hätten versehen wollen, da dannoch Ew. Ew. Ld. Ldn. sowohl aus dem an mehr höchsterwähnte Kays. May., alss an Ew. Ew. Ld. Ldn. vndt deroselben zu Wien constituirte beyden Residenten von mir abgelassenen vndt Ew. Ew. Ld. Ldn. copialiter übersandten Schreiben ohn-schwer ersehen können, dass in denselben wieder dieses hochlöbl. schwäb. Kreysse Mir ertheilte Instruction nicht das Geringste so coupable, oder mich graviren konnte, begangen, weniger solche dimission mit so flehentlich Sehnen vndt involvirtem Versprechen, wie mir imputirt werden will, gesucht habe, vielmehr erhellet auss denen dissfalls von Mir abgefertigten Schreiben, dass ich nichts anderes gesucht, als wie ich mich wegen der Quartier zu verhalten habe, dann nachdem die Campagne sich endigen wollen, habe von des Fürsten von Waldeckh Ldn. anfänglich vernommen, dass weilen die Lünebürgischen in den Kays. Landen Quartier bekommen sollten, die Schwäb. u. Fränckh. nacher Hauss gehen werden, welches ich habe dahin gestellt sein lassen. Bald darauf aber sindt des H. Hertzogs von Lothringen Ldn. in mein Zelt kommen vndt haben Mir neben anderm (welches ich weilen es zu weitläufig, auff meine mündliche relation verspahre) zu vernemen gegeben, welcher gestalten Seine Ldn. von Ihrer Kays. May. Befehl bekommen, die Cavallerie dieser Schwäb. auxiliartroupen in den Creyss zu dimittiren, wegen der infanterie thäten sie aber annoch fernere ordre vndt Befehl erwarten, worauf ich in Wiederantwort mich herausgelassen, dass solchen separation der Troupen wider meine Instruction vndt ich nicht wüsste, wie bey den Creyss solches wieder verantworten könnte; worauf Sie mir selbstn gerathen, dass Ihro May. solche Sachenbeschaffenheit durch ein allerunterthänigstes Schreiben remonstriren vndt vorstellen sollte mit dem anfang, dass Sie solches allerunterthänigstes anlangen mit dero Bericht vndt Schreiben (welches Sie auch gethan) secundiren wollte; darauf ich dann ein allerunterthänigstes Schreiben an Ihre Kay. May. abgehen lassen, vndt gebetten, dass die Troupen conjunctio vndt zwar wegen des langen Marches zu derselben conservation. vndt damit sie in künf-

tiger Campagne zu Ihrer Kay. May. Diensten desto parater stehen möchten, bey Zeiten allergnädigst möchten dimittirt werden, worüber des H. Hertzogs zu Lothringen Ld. auch die allergnädigste Kays. dimission zwar erhalten, die trouppen aber, (weilen die Armée noch nicht auseinander gieng) anderer auxiliar Völker halber noch nicht dimittiren wollen. Alldieweilen aber solche Verzögerung undt aufenthalt denen trouppen nicht zu nutzen, sondern Schaden gereichte, alss habe nochmahlen an Ew. Ew. Ld. Ld. Residenten zu Wien, umb die Sache ferner zu sollicitiren, geschrieben, es haben aber mittlerweile, undt indem die Armée bald darauff auseinandergieng, des H. Hertzogs von Lothringen Ldn. die Trouppen erlassen. dessen alledem Sie ein unfehlbarer Zeug sein werden. Nechst diesem werden sich Ew. Ew. Ld. Ld. annoch wohl zu erinnern wissen, dass in allen an dieselben abgefertigten Schreiben umb gemessenen Befehl, wie mich der Winterquartiere zu verhalten haben solle, gebetten, dass Ew. Ew. Ld. Ld. melden, es würde von dem hochlöbl. Kreyss gegen mir zu Dankh angesehen sein worden, wann ich, wohin die Kays. intention wegen meiner untergebenen trouppen aigentlich abzieln, bey Ihrer May. durch Schreiben mich beworben hatte, solches habe ich zwar durch Privatschreiben bereits gethan gehabt. Es ist aber Ew. Ew. Ld. Ld. von Selbsten bewusst, dass solche sondirung ohne grosse Spesen (indeme jemandem expresse dahin hette abfertigen müssen) nicht hette geschehen können, dergleichen extraordinarii Uncosten aber, ohne des Creysses expressen Befehl, ich weder machen darff, noch zu machen begehre, weniger ex propriis verrichten kaun über dass, so habe bey dem Kays. Hoff, ehe undt bevor ich von des H. Hertzogs von Lothringen Ldn. wegen dieser Sache nachricht erhalten, mich nicht bewerben können, noch wollen, dass aber nach der handt dem Commissario Höldern die Sache zu urgiren anbefohlen, ist weilen derselbe zu Wien wegen Erhebung der Wechsell, ohnedem zu thun hatte, geschehen, undt also unnöthige Spesen vermitteln geblieben. Woraus Ew. Ew. Ld. Ld. höchstvernünftig schliessen können, dass wider dieses hochl. Kreysses intention vorsetzlicherweise ich nichts gehandelt, sondern ainig und allein alles zu derselben unter Meinem Commando stehenden Trouppen Conservation undt nutzen gethan habe. Zu deme wann diese trouppen in hierundigen Landen geblieben weren, so hätte ich ja ratione des Commando über dieselbe mehr authorität gehabt, alss wann Sie bey Ihren Ständten sindt, auch würde ich hoffentlich auss solchen assignirten Kays. Quartieren mehr nutzen geschöpft haben, alss wann ich von dem Meinigen zu hauss leben muss, zumahlen auch bey Fürsten undt Ständten, sonder zweifel mich besser würde beliebt gemacht haben, wann für deroselben Trouppen nach aussgestandenen trava-

illien und harten Strapazen in Kays. Erblanden quartier hätte zu weg bringen können, alss dass ich Selbe wieder nacher hauss zu führen befehlt worden bin, gesetzt; aber ich hette die mir imputirte dimission wieder ordre, wie Ew. Ew. Ld. Ldn. melde, gesucht, so sind ja Fürsten undt Stände Ihrer Mir anvertrauten Völkher herrn vndt können mit denselben nach Belieben disponiren, wie Sie wollen, wann nun denselben die von mir gesuchte dimission Ihnen missfällig gewesen, so hätten Sie ja Selbige zu deme res ad huc integra wiederumb contra mandiren vndt Ihrer Kays. May. Verlangen nach in dero Erblanden den Winter über lassen können, weilen aber solches nicht geschehen, ich auch biss dato nicht anders (worzu ich mich zwar verbunden erkenne) alss wass zu dieses hochlöbl. Creysses in hoc passu versirende Ehre vndt interesse, wie nicht weniger zu desselben trouppen Conservation dienlich mit äusserstem Vermögen und Cräften gesucht, alss weiss ich nicht wie solch mein angewandter, unverdrossener Eyffer und Mühe einen so schlechten nachklang vndt eine so unverdiente scharpfe reprimenda anitzo nach sich ziehen soll, doch hoffe ich, die Sache werde bei meiner, ob Gott will, bald beschehenden persönlichen hinauskunft vnd ablegung fernerer mündlicher relation sich weith anders ergeben. Im übrigen sach Ew. Ew. Ld. Ldn. für die gethane anwünschung eines glücklichen Marchs für Mich undt die trouppen gehorsamen Dank. der höchste wolle denselben erfüllen undt gebe, dass Ew. Ew. Ld. Ldn. in gutem flor vndt Selbst eigenem Verlangen den wohlgehen wiederumb sehen und im Werklh bezeugen möge, dass in allem geziemendem respect und devotion unveränderlich ich seye. — Geben im quartier zu Kosenberg 4 Meil von Lintz den 2. Novembris St. nov. 1685.

Ew. Ew. Ld. Ld.
gez. C. G.

P. S. Ew. Ew. Ld. Ldn. werde von Passau aus, wie der March ferner für sich gehen wird, bericht erstatten.

XXXVII. 1685. november 21.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Ich lebe zu versichtlichen Hoffnung, Ew. Ew. Ld. Ld. werden die seither von Pressburg auss von Mir verschiedentlich abgelaassenen Schreiben jedesmahl richtig empfangen haben. Berichte dieselbigen anitzo, dass mit Meinem unterhabenden Regiment heut dato allhier glücklich ankommen vndt einem jeden Stand sein contingent craft des Creysses conclusi gleich wie der Graf von Öttingen, alss welcher den Vormarch diessmal erhalten bereits auch gethan, wiederumb remittiren werde, das Cronsfeldsche Re-

giment wird ehestens auch folgen? heut ist der von löbl. Creyss wegen abgeordnete Commissar mit etwas gelt pro mense Novembre in Nördlingen auch angelangt. Ich zwar vermeint, von Ew. Ew. Ld. Ldn. allhier »wie ich mich in ein so anderm zu verhalten habe«, ainige ordre zu finden, die weilen aber solches nicht geschehen, auch so viel mir wissendt, noch zur Zeit keine Creyss Versammlung, allwo ich meine relation abstaten könnte, vorhanden, alss bin entschlossen, recta nacher Hauss zu begeben. Belieben Ew. Ew. Ld. Ldn. indessen an einem gewissen Orth durch dero deputirte eine mündliche relation in dem bereits berichteten Massen viel Sachen mit unterlauffen, so der Feder nit zu vertrauen, von Mir einzuholen, werde deroselben gegebenen Befehl allermahl wissen nachzugeleben. Mithin Ew. Ew. Ld. Ld. wohlmeinend ersuchen wollen, im fall man noch ainige Campagne in Ungarn vorzunehmen willens were, dieses hochlöbl. Creysses bereits angeworbene Troupen alss nunmehr versuchte und dieses landkundige Soldaten wohl zu conserviren vndt anstatt derselben nicht etwa mit neuen Leüthen zu verwechseln, wie ich des wegen von jeder Compagnie meines anvertrauten Regiments mir eine ordentliche Lista zu geben nicht ermangelt.

Ew. Ew. Ld. Ldn. damit der göttlichen Protection u. s. w.

Datum Unter-Erimblingen bey Nördlingen den 11/21.
9-br. 1685.

Ew. Ew. Ld. Ld.

gez. Carl Gustav Markgraf von Baden.

XXXVIII. 1685. nov. 30.

Durchleuchtiger Fürst.

Freundlich lieber herr Vetter, Bruder und Gwatter. Wass gestalten Ew. Ldn. mir nit nur selbst zu dem vnder dem Schuz des Allerhöchsten glücklich vollbrachten ungarischen Feldzug wohlmeinend zu gratulieren, sondern auch durch deroselben bey der den 18/28. diss umb derer auss Ungarn zurückgelangten diesseitigen auxiliar Troupen willen angestellten engern Creyss Convent in der Stadt Ulm verordnete Gesandschaft, falls ich meinen weg daselbsthin nehmen würde, beneventiren zu lassen, freund-vetterlich geruhen wollen. Solches habe auss deroselben van Mich underm dato Stuttgart d. 16. dieses Monats Novembris abgelassenen sehr werthem, vnd Mir vorgestern wohl zu handen gekommenen freund-vetterl. Schreiben mehreren Inhalts erfrewlich genommen.

Wie nun Ew. Ldn. vor dero zu Mir tragende frd. vetterliche confidence vndt wohlgemeinte congratulation frd. vetter. dankh hiermit abstatte, alsz werde auch hierin wiederumb nit

ermangeln, alle und jede occasion zu suchen, umb Ew. Ld. mein zu deroselben auss getrewem hertzen beständig tragende gemütsneigung in der That bezeugen zu können; da ohnedem ohnweränderlich verbleiben werde.

Durlach den 30. 9-bris 1685.

Ew. Ld.
gez. Carl Gustav.

Buda ostroma.

I. 1686. jul. 7.

Hochwürdigem, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. soll ich hiermit bei abermahlen abgehen-der Post ohnberichtet nicht lassen, welcher gestalten, nachdem mit diesen unterhabenden Schwäb. auxiliar Truppen am 20. Juny allhier Gottlob glücklich arrivirt, gleich des andern tags das Commando in die approches vnss betroffen, undt zwar anfänglich 800 Mann von Mir begehret werden, die leütthe auch meistens nur zum Schaffen haben wollen employeret werden, nachdeme aber mich darüber beschwehret undt remonstriret, wie das vor 2 Regimenten allzuviel were undt dass auf solche weiss diese Troupen zeitlich würden ruinirt sein und dass eine egalität hierin möchte gebraucht, diese trouppen mit denen Kays. möchten melirt undt also in allen commando zugleich employrt werden, alss ist den 21. Juny H. Obristlieutenant Würtz nur mit 600 Mann in die approcken gangen und geben wir anjetzo nur 500 Mann.

Die Kays. attaque ist in der Wasserstatt allwo von einer grossen Bateria á 12 grossen Stückchen die erste Mauer und rondell schon ziemlich ruinirt und grosse bresches gemacht ist. der Feind mit Bomben und fewer Einwerfen auch sehr geängstigt wirdt. Die Brandenburgischen, welche vor 2 Tagen auch allhier ankommen, haben ihre attaque auch in der Wasserstatt. ohnweith der Donau, von welchen gestern Morgen H. General Derfflings Sohn, ein Volontair, durch einen Schuss geblieben. Von Meinem unterhabendem Regiment habe 4 Tote und 18 Blessirte. Herr Obrist Graf von Öttingen undt ich haben unsern absonderlichen Dienste bereits auch offerirt, biss dato aber noch kein Commando erhalten. Ew. Ew. Ld. Ldn. habe jüngstens berichtet, wie diese Schwäb. 2 Regimente zu Pferdt unter Commando H. General Feldmarschall Grafen Caprare gegen Stuhlweissenburg marchirt, seitdem aber habe ich andern befehl bekommen, nemlich dass dieselben unter Commando H. General feldmarschall-lieutenants

können, alss kann denselben Ew. Ew. Ld. Ldn. bey heutiger Post noch nicht überschicken, solle aber nechstens geschehen u. s. w.
Im Feldlager von Ofen den 7/27. July—Juni 1686.

Carl Gustav
Markgraf von Baden.

II. 1686. j u l. 21.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Meinem letzteren zu schuldiger Folge überschicke Ew. Ew. Ld. Ldn. in beyden mit No 1. u. 2. signirt hierbei gehenden Beylagen den Verlust, welchen man bei jüngster attaque gelitten, wo bei man soviel nachricht, dass auch vom feind bey 200 Mann geblieben sein sollen; seitdeme nemlich am 7/17. huj. hat man bei der Churbayr. attaque auch einen anlauf tendiret, und uff dem Graben bey dem Schloss ohne grossen Verlust posto gefasset. Indessen hat man bey dieser attaque mit canoniren u. bombardiren auch verfertigung der Minen tag und nacht continuirlich angehalten u. das noch gestandene Eckrondeß bereits zur helffte ruinirt. Wie dann auch nicht weniger die Churbrandenburg. mit ihrer Batterie grosse Bresche gelegt haben; dessen ohngeachtet fechtet aber der feind auch überaus wohl und verbaut und verpallisadirt die Bresche gar starkh, wie wohl die täglich kommende überläufer unanimiter auszsagen, dass der feind sehr consternirt und defatiguit sey und einen baldigen Succurs (wovon man doch die geringste gewissheit noch zur Zeit nicht hat) mit grossem Verlangen erwarthe u. dass unsere Bomben und Granaten grossen Schaden thäten. Sobalden unsere Minen fertig, soll ein Generalsturm angestellt werden, undt zweifelt man nicht den Ort zu empfortiren. Wie stark dieser Ort belagert und unsere Armée ist, geruhen Ew. Ld. ab Beylag 3 ohnschwer zu ersehen. Ich bin zwar in den approches gewesen undt ein Commando gehabt, allein thue ich es nur darumb, damit meine unterlabenden Truppen Ehr einzulegen encouragiren auch dass Ihnen nicht mehr, als andern zugemuthet werde, aufsicht haben mögen u. s. w.

Ofen, den 11—21. July 1686.

Carl Gustav Mrgf.

Melléklet.

Specification derjenigen Regimenten, welche anno 1686 bei der Belagerung vor Ofen gestanden.

Starenberg, Croy, Mansfeld, Salm, Kaiserstein, Souche, Neuburg, Dippenthal, Thüngen Lothringen, Röth, Douxac, Ötting. 2 Compagnien Grenadiers, 1 Bat. Churprinz, 1 Bat. Dörffling, 1 Bat. Dönhoff, 1 Bat.

Curland, 1 Bat. Barfuss, 1 Bat. Fürst von Anhalt, 1 Bat. Prinz Philipp von Brandenburg, 1 Bat. Churfürstin.

Churbayr-Attaque. Regt. Baden, Beck, Apermont, Fürstenberg, Leibregiment, Steinau, Rommel, Calenfells, Leiberdorf, Hertzog Christian von Sachsen, Löwel, Covel.

Cavallerie. Caprara, Bünewald, Daff, Palvi, Mercy, Gondola, Neuburg, Hannover, Carl de Barro, Truchsess, Fürstenberg Serau, Stirum-Schulz-Sanoy Dragoner, Latrons Cronsfeld-Hönstett-Schwaben, Bielke-Lalencbourg-Arco-Latour-Soyer-Arco bayr. Dragoner, 2 Sächsische, Hertzog Heinrich, Graf Donau Arauh-Brandenburger.

Schultzische Corpus. Oberrheinisches Regt. 1 zu Fuss, 1 zu Pferd; Lesle zu Fuss und noch Eins; Montecuculi zu Pferd und 1 Dragoner. Banno Croatia.

Scharffenberg's Corpus. Scharffenberg, Spinola, Dim zu Fuss, Sereni, Piccolomini, Caraffa, Häussler, Magni, Costell zu Pferd.

III. 1686. j ul. 28.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Meinem letzteren, unterm 11 21. huj. abgefertigten Schreiben und gethaner relation zu schuldiger Folge übersicke Ew. Ew. Ld. Ldn. hierbey gefügten Riss dieser Statt (*hidnyzik*) und wie Selbige attackirt und belagert worden, mit fernerem Bericht, dass man seithdem mit schärfstem ernst bey dieser Belagerung so tags so nachts angehalten, aber noch biss dato auch von dem Feind die grösste resistenz und Widerstand verspürt, wie dann Selbige am 12/22. dieses bey der Churbayrischen attaque einen aussfall gethan, etliche Stückh und fewer Mörser ruinirt und vernagelt vndt viel absonderlich von denen Sachsen niedergemacht. Bald darauf ist auch bey der Churbayrischen attaque eine Bomben in des feindes Magatzin und Pulverthür geworffen worden, welche dem feindt überaus grossen Schaden gethan haben wird, massen die ausgeworfenen grossen Steine bey mehrgedachten bayrischen viel blessirt und todgeschlagen. Worauf des andern tags des Herrn General Lieutenant Hertzogs zu Lothringen Ldn. die Statt auffördern lassen, wesswegen dann etliche Stunden Stillstand gewesen, vndt seind zwar etliche von denen Thürken herauskommen, weilen man sich aber nicht vergleichen und kapituliren könne, alss gieng das gefecht bald wieder am 14. an. War zwar ein Sturm resolviret, weilen aber die vnter dem mittleren Rondell so gantz ruinirete und abgeschlossene gemachte Mine fruchtloss vndt zwar mit grossem Schaden der Unserigen, indem Selbige noch herauswerts des rondells gesprungen, undt viel von denen Kays. bedeckt, abgang, ist auch der Sturm eingestellt worden. Den 15/25. Nachmittag seind die Türkhen wieder an 2 Orthen,

nemlich bei den Brandenburgischen und dem Eckronnell ausgefallen, dieszseits aber nichts ausgerichtet, sondern von den Unserigen absonderlich den *Schwäbischen* mit Verlust bald wieder repoussirt u. zurückgejagt worden, bey denen Brandenburgischen aber, alss wo sie gar stark ausgefallen, sich lang gehalten und viel niedergemacht, endlich aber auch mit grossem Verlust sich wieder in die Statt retiriren müssen. Den 16. 26. wurde überaus starkh canoniret undt die verbeute Breche wieder geleet, den 17. 27. ist wieder starkh chargiret und geschossen, auch wieder ein Sturm b sowohl bey dieser als bayrischen Attaque angestellt worden, welcher nachmittags zwischen 5 undt 6 Uhr angefangen vndt weilen bey 6000 Mann angeführt worden, wurde die ganze bresche gefasst u. hat man endlich doch mit grossem Verlust, denn sich der Feind sowohl Mann *als* Weib überauss wohl gehalten und desperat gefochten, auf der Bresche posto gefasset, sich auch churbayrischer Seits in der erstern Mauer des Schlosses logirt. Von meinem unterhabenden Schwäb. auxiliar Völkhern wurde gestern die ordinarii in die approachen kommandirt Leuthe nicht abgelöset, sondern noch 400 Mann darzu commandirt, dass also bis 1000 Mann bey dieser action seind gewesen und gebraucht worden. Wer oder wie viel eigentlich geblieben, kann ich, weilen man noch die posten zu maintainiren in armis, itzo nicht gleich berichten, doch habe so viel nachricht, dass von Meinen unterhabenden Schwäb. Truppen kein Oberofficier ausser Lieutenant Jetter geblieben sein soll. Warvon Ew. Ew. Ld. Ldn. hiernächst mehreres particularier überschreiben, undt ob man noch weiter wirdt avanciren können, avisiren u. berichte mich damit zu Ew. Ew. Ld. Ld. hohen affection besten fleisses befehldt.

Im Lager vor Ofen den 18./28. July 1686.

Ew. Ew. Ld. Ldn. etc.

Carl Gustav

Markgraf von Baden-Durlach.

IV. 1686. a u g. 4.

Hochwürdigem, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. gebe ich hiermit abermahlen schuldigen bericht, dass seith meinem letzteren nichts sonderliches passirt oder tendirt worden, ausser dass man sich auf der eroberten Breche wohl postiret, etliche Batterien darauf verfertigt und auf die andern Mauer überm Graben starkh kanoniret hat, auch etliche Mine sprengen lassen, welche zwar etwas, aber nicht viel gethan. Der feind wehret sich annoch überaus dapfer und verbaut die Breches gar starkh. Wirdt auch geglaubt, dass er grosse abschnitt habe, hat zwar seith meinem letzteren etliche Ausfälle

gethan, aber wenig ausgerichtet, sondern allzeit dapper repoussirt worden. Wer oder wie viel in letzterem Sturm von den Unsrigen geblieben, kann Ew. Ew. Ld. Ldn. noch nicht eigentlich überschreiben, denn ich die ausführliche Lista noch nicht haben können. Indessen überschicke Ew. Ew. Ld. Ldn. in hierbey gefügter Beylag den Verlust, den man churbayrischer Seits gelitten. Gestern Abend wiederumb gegen 5 Uhren ist abermahlen bey beiden attaquen ein Sturm ange stellt worden undt hat man dieszseits vermeint wenigstens auf der andern Mauer überm Graben auch posto zu bekommen, weilen aber die gesprangte Mine nicht genugsamen und verhofften effect gethan, der feind sich auch desparat gewehret und den Unsrigen mit Pulver und feuer herauswerfen grossen Schaden zugefüget, alss ist das gehabte dessin fruchtlos abgangen, davon Ew. Ew. Ld. Ldn. hiernechst mehrere nachricht werde erstatten können. Soviel ich berichtet soll von meinen unterhabenden Leuthen, welche über die Approchen mit 400 Mann commandirt waren, kein oberofficier geblieben sein. Die Annäherung des feindes continuirt gar starkh, wie dann dessen Vortruppen 9000 Mann nicht über 3 oder 4 Meilen von hier stehen sollen; von dessen gantzer Macht wird aber unterschiedlich referiret, weswegen H. Generalfeldmarschalllieutenant Caraffa und Generalwachtmeister Heussler mit ihren unterhabenden Leuthen vor etlichen Tagen allhier auch ankommen, dass also dass Lager ringsumb die Statt formirt und geschlagen ist.

N. B. Beide Regimente zu Pferd stehen auch wieder hier. Es befinden sich aber die H. H. Obristen Graf Grousfeld u. Hönstett unzässig. Dafern fürsten u. Stände des Craysses dahin incliniren, dass die Regimente zu Ende wieder completirt und in effectiven Stand kommen sollen, were, umb besser Leuthe zu haben, ohnmass vorschreiblich gut, wenn man in Zeiten auf die Recruten bedacht were.

Im Feldlager vor Ofen 25/4. July—Aug. 1686.

Ew. Ew. Ld. Ld. etc.
Carl Gustav Mg.

Mellékelve:

Specification, wer vom 27/28 todtgeblieben und blessirten Oberofficiers wie selbe mit nahmen heissen. Actum im Lager vor Ofen den 29. July 1686.

Baden-Durlach Regiment.

Todtgebliebene. *Lieutenant*: Johann Simon Kleber, Hannss Simon von Bondorf.

Blessirte. *Hauptleute*: Baron de Tiger, Baron Egk, Balthasar Heinrich von Hirsch, Le Chevalier de Vanbone, Georg Christof von

Ballwitz; *Lieutenant*: Mariando; *Feldndrich*: Anton Fermer von Herrenberg.
Baron Horn, Johann de Corniceti.

V. 1686. a u g. 18.

Hochwürdigem, Durchleuchtigtem Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. überschicke ich in hiebeygefügter beylag meinem Letzteren unterm 1/11. huj. abgefertigten Schreiben zu schuldiger folge, wie unsere Armée in 2 Treffen rings umb die Statt campieret undt Selbige belagert. Seith deme nun nemlich am 2/12. dieses ist zwar wieder ein Generalsturm angestellt gewesen, weilen aber die gesprengten Minen abermahlen nichts effectuirt, alss ist auch der Sturm nicht tendirt worden. Indessen hat sich die feindliche Armée, welche von 30 bis 40000 Mann geschätzt worden, unss mehreres genähert. Wie dann dieselbige am 4/14. huj. sich vom Gebürg ins Thal gezogen u. sich in 3 corpora ausgetheilet, worauf man unsererseits auch nicht ermaunget mit der Armée in 2 Linien biss auf 1000 Schritt vor unser Lager und trenchement dem Feind entgegen zu ruckhen, darauf sich dann des Feindes eine Corpus in thal hinumb rechter Hand durchs Gebürg gezogen und sich durchzuschlagen einen Versuch auf unsern rechten Flügel, welchen H. General Dünwald undt Mercy commandirt gethan, auch wirklich auf Dünwald, Taif, Neuburg. Schuez und Stirheim hart getroffen, von denselben aber solcher gestalt repoussirt undt empfangen worden, dass Sie in kurzer zeit mit Verlust 3 biss 4000 Todter und zwar meistens Janitscharen etlich und 30 fahnen und 10 Stuckhen, wieder das Reissausnehmen müssen, dass also H. General Häussler, welcher im andern Treffen gehalten und worunter auch die 2 Schwäbischen Auxiliar Regimenter zu Pferd gestanden, nicht einmal zum chargiren gekommen; dieses feindliche Corpus, welches unter dem Commando des Seraskiers gestanden sein solle von a 10000 Mann Spahi, Janitscharen undt Tartaren, welche mit handt-Granaten und Schaufeln wohl versehen und sich durchzuschlagen beordert waren. Hierauf nun ist unsere völlige Armée auch hinunter ins Thal dem feind entgegen geruckhet, welcher aber keinen Standt gehalten, sondern sich gleich balden wieder dem Gebürg zu retiriret, alwo ein Escadron Husaren und Dünwald nochmals auf ihn chargiret, welcher aber nicht gehalten, sondern nochmals die flucht uffs Gebürg in sein Lager genommen, vndt uns also tout le camp de Bataille gelassen, auch den 5/15. sein Lager völlig auffgehebt, undt sich wieder auff etlich Meilen zurückgezogen. — Indessen aber setzt man denen Belagerten, welche sich annoch überaus dapfer defendiren, wacker zu, und soll, so balden die wieder uffs neu gefassten Minen fertig sein, wieder ein general undt

haubt Sturmb gehalten werden. Von dem Schaffenberg. corpus hat man Nachricht, dass Selbiges innerhalb 2 oder 3 Tag auch allhier ankommen undt sich mit uns conjungiren solle. Was wegen man hoffnung diesen orth umb soviel mehr ehestens zu erobern u. s. w.

Im Feldlager vor Ofen 8/18. Aug. 1686.

Ew. Ew. Ld. Ld.

C. G. M.

P. S. Seith meinem letzteren ist auch abermahlen eine quantität Hafer, wie auch die vorm Jahr untergegangenen und zurückgebliebenen Feldkästen (welche uns diessmal wohl zu staten kommen) angelangt, vor welche ich Vörsorg ich Ew. Ew. Ld. Ldn. billich zu dankhen anbey zu versichern hab, dass mein unterhabendes wie auch das gräfl. Öttingsche u. die Regimenter zu Pferd, gott seys gedankt, annoch in so gutem Stand u. esse sich befinden, dass kein Regiment unter der gantzen Armée besser stehen vndt unss darin vorgehen wirdt.

Mellékelve:

Specificatio aller Regimenter, wie Selbige heut dato als den 10. Aug. 1686. in d. Plocquirung vor Ofen im Lager gestanden.

	Squadr. Comp.			Squadr. Comp.	
Savoye Trag.	5.	10.	Bud. Huss.	---	10.
Sejar »	3.	9.	Roborisch	—	10.
Prinz Louis Inf.	2.	11.			
Pacj Cavall.	5.	11.	<i>Andere Treffen.</i>		
Böck Inf.	1.	10.	Callenfells Inf.	2.	8.
Apermond Inf.	1.	10.	Hannover Cav.	5.	10.
Arco Cavall.	4.	10.	Hönstets Cav.	3.	6.
Fürstenberg Inf.	1.	7.	Cronsfield Cav.	3.	6.
Salburg Cav.	3.	9.	3 Fürstenberg Cav.	3.	9.
Sax. Hertz. Christof			Truchsess Cav.	5.	10.
Inf.	1.	8.	Serau Trag.	3.	6.
Zinzendorf Inf.	1.	8.	Hauptquart. Häusler	5.	10.
Trauttmansdorf Cav.	3.	6.	Artillerie		
Kopf Inf.	1.	8.	Wertschini Huss	4.	12.
Haub Cav.	3.	6.	Latron, Crabats	5.	10.
Rummell Inf.	1.	8.			
Latour Cav.	3.	9.	<i>Am Wasser stehen.</i>		
Steinau Inf.	1.	8.			
Bielki Cav.	3.	9.	Piedigni } Huss.		
Leibersdorf Inf.	1.	8.	Esterhazi }		
Arco Trag.	3.	4.	Talpatchen.		

<i>Erstes Treffen.</i>		Squadr. Comp.		Squadr. Comp.	
				Sippenthal Inf.	1. 10.
				Neuburg Inf.	1. 10.
Stierheim Trag.	5. 10.			Palffi Cav.	2. 4.
Dünwald Cav.	5. 10.			Mansfeld Inf.	1. 10.
Gondola Cav.	2. 5.			Salm Inf.	1. 5.
Keiserstein Inf.	1. 4.			Palvi Cav.	3. 6.
Susi Inf.	1. 10.			Croix Inf.	1. 5.
Gond. Cav.	2. 5.			Starenberg Inf.	1. 10.
Lafernie Inf.	1. 10.			Caprara Cav.	5. 10.
Mercy Cav.	2. 5.			Schultz Trag.	5. 10.
Dingen Inf.	1. 10.			Prinz von Hall Cav.	3. 6.
Lothringen Cav.	1. 10.			Fürstin Quardi Inf.	1. 4.
Mercy Cav.	2. 5.			Prinz Philipp »	1. 4.
Köth Inf.	1. 8.			Dannefek »	1. 4.
Neuburg Cav.	2. 6.			Baarfuss »	1. 4.
Öttingen Inf.	1. 10.			Curland »	1. 4.
Neuburg Cav.	2. 4.	} Stand 1325 } Mann		Craus Cav.	3. 6.
Durlach Inf.	1. 10.			Chur Prinz Inf.	1. 4.
Serau Trag.	2. 4.			Anhalt Inf.	1. 4.
Taff Cav.	3. 6.			Dörffling Inf.	1. 4.
Metranchl Inf.	1. 3.			Leib-Quardie Inf.	2. 8.
Taff Cav.	2. 4.			Donau Trag.	3. 6.

VI. 1686. aug. 25.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. habe ich heut 8 Tag schuldigen Bericht gegeben, welcher gestalten die feindliche Armée unterm 4/14. dieses en bataille uff vns marchiret undt mit einem Corpo bey 1000 Mann auch würrlich uff uns gestossen, den 5/15. hujus aber sein Lager wieder aufgehebt undt sich mit seiner ganzen Armée wieder uff etlich Meilen zurückgezogen. Seitdeme ist nun nichts sonderliches vorgangen undt passirt, ausser dass den 20/10. der feindt mit seiner völligen Macht wieder gegen uns geruckhet undt haben sich morgens am tag linkher handt übers Gebürg bey 200 Mann bey der Croaten Lager durchgeschlagen: bey der Wasserstatt, allwo Sie nicht durchkommen können, abgestigen, die Pferdte laufen lassen, vndt zu fuss umb unserer trenchementen den Weg übern Kirchhoff zum Thor genommen. Weilen aber wackher fewer uff Sie geben worden, alss glaubt man nicht, dass über 150 Mann undt zwar meistens blessirte hineinkommen seindt, welches vielleicht nicht geschehen were, wenn dieser feind nicht dieses Stratagema gebraucht undt der Husaren feldzeichen, welches ein weiss tuch umb den armb gebunden, gehabt hette. Worauf

sich der feind wieder wie newlich im Thalen bataille gegen unss gesetzt, weilen wir aber mit unserer Armée ihnen nicht mehr so weith entgegen gegangen undt uff ihne avancirt, alss hat er sich auch bald wieder zurückgezogen, allarmirt unss aber täglich undt sagen die Überläufer, dass er noch mehreren Succurs einzuwerffen vorhabens seye undt solches noch heut oder morgens tendiren werde, weswegen wir dann sowohl Tag alss nacht, wie dann auch noch in dieser Stundt in armis und en bataille stehen müssen. Indessen lässt man doch an schärfpster Zusetzung denen Belägerten nichts abgehen. Selbige aber wahren sich auch annoch über alle Massen dapfer undt fallen fast täglich aus. Churbayr. seits ist man seit meinem letzteren uff der Breche auch umb etwas weiter gekommen und biss an den Schlossthurm avancirt undt posto gefasset, daher man noch allezeit der guten Hoffnung lebet, wann Scharffenberg mit seinem corpo ankommen wirdt, den ort zu emportiren, wovon Ew. Ew. Ld. Ldn. mit nechster Post villeicht mehreren Bericht werde geben können u. s. w.

Im Feldlager vor Ofen den 15/25. Aug. 1686.

Ew. Ew. Ld. Ld.

C. G. Mg.

VII. 1686. szept. 1.

Hochwürdigen, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. habe ich mit letzter Post schuldigen Rapport gethan, wie dass sich von des feindes Armée unterm 10/20. Aug. im biss 200 Mann durchgeschlagen und sich in die Statt eingeworfen haben und dass Sie noch mehreren Succurs einzuwerffen vorhabens seyen, welches dann auch erfolget, massen den 19/29. dito, wieder bei 3000 Mann angesetztet, davon sich die einte partie gantz gegen der Tonaw, die andern aber mehres rechter handt, durch das sogenante pauliner Thal gezogen, aber von unserm aller orthen in völliger bataille gestandenen Leuthen so chargirt und empfangen worden, dass die meisten sich gleichbalden wieder retiriret, von denjenigen aber, welche sich bereits schon allzuweith verhaben gehabt hatten, nicht ein Mann in die Statt kommen undt also bey 3 biss 400 Mann caputirt worden; bey welcher rencontre man abermahlen 19 fahnen undt zwar Meiner unterhabenden Schwäb. auxiliar Trouppen, nemlich Rittmeister Leopolds Compagnie, welche unter H. Obrist Graven von Cronsfeld neben andern bey der Wasserstatt in bereit-schafft gestanden, eine bekommen, ehe undt wie diese action angangen, hat sich die feindliche Armée gleich wie jüngstens wieder im Thal en bataille gestellt undt etwas auff uns avancirt, aber sobalden Sie nemlich diesen unglücklichen Straich wahrge-

nommen, sich wieder retiriret, und gegen dem Gebürg in ihr lager gezogen, undt weilen eben auch diesen Tag die Cavallerie von dem Schaffenbergischen corpo ankommen, alss seind wir seithdem nicht mehr von Ihnen allarmirt worden. Besagtes Schaffenberg corpus besteht in 3 Regimenter zu Fuss, 5 zu Pferd, 2 Tragonern und 1000 oder mehr Husaren. Die schon lang erwarteten *schwedischen* auxiliar Trouppen sollen heute auch ankommen. Der General Sturm wird heut oder gewiss morgen seinen fortgang haben undt hofft man glücklichen success und emportirung dieses Orths. Gott gebe, dass ein solches Ew. Ew. Ld. Ldn. mit nächster Post berichten undt anbey zu dero hohen Affection wie allezeit bestens mich recommendieren können. Im Feldlager vor Ofen den 1/22. Sept.—Aug. 1686.

E. E. Ldn. Liebden
dienstwilliger trewer Freund, Sohn u. Diener,
dienstwilliger trewer Vetter, Brudter u. Diener
gez. Carl Gustav Mgrf.

VIII. 1686. szept. 2.

Hochwürdigem, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. habe ich hiermit schuldiger massen berichten sollen, dass in dieser Stundt die Statt Ofen mit stürmender Handt erobert und in Ihrer Kay. May. devotion und gewalt gebracht worden, bey welcher Eroberung, dem höchsten sey dank, gantz glücklich und mit gar geringem Verlust der Unserigen abgang; in der Stadt an unterschiedlichen orthen gleich so grosses fiewer auffgang, dass in dieser Stundt die gantze Stadt im Brandt stehet. Wass ich Ew. Ew. Ldn. sonsten weiteres wegen dieser emportirung zu berichten, welches erstatte mit nechstem u. thue. Indessen mich wie allzeit zu Ew. Ew. Ld. Ldn. affection bestens empfehlend.

Im Lager vor Ofen den 2/23. Sept.—Aug. Abendts umb 7 Uhr 1686.

Ew. Ew. Liebden. Liebden
dienstwilliger trewer freundt, Sohn u. Diener
dienstwilliger trewer Vetter, Brudter u. Diener
Carl Gustav Markgraf m. p.

IX. 1686. szept. 8.

Hochwürdigem, Durchleuchtigen Fürsten!

Ew. Ew. Ld. Ldn. erstatte meinem letzteren zur schuldigen folge vermöge beylag, wie und welcher gestalten die Statt undt Vestung Ofen erobert undt der letzte Sturm (wobey nicht 100

der unsrigen tot geblieben) angestellt worden. Seithdeme nun, nemlich den 6. Sept. ist man wieder mit der gantzen Armée dem feindt entgegen zu gehen uffgebrochen und besagten tags biss Enth, den 7-ten biss Ertschin und heute biss gegen Ason, vier Meilen hinter Ofen marchirt. Wass man fernerer vorhabens, undt noch diese Campagne weiteres zu tendiren willens, auch wo die feindliche Armée dermahlen stehet, davon kann ich Ew. Ew. Ld. Ldn. noch zur Zeit nichts gewisses berichten, werde es aber mit nechster Post erstatten. Indessen u. s. w.

Ofen den 8/29. Sept.—Aug. 1686.

E. E. Ld. Ldn. u. s. w.

C. G. M.

P. S. Zu diesem Sturm sind abermahlen 800 Mann von meinem unterhabenden Schwäb. auxiliar Troupen zu Fuss commandirt gewesen, worvon nicht 10 todtgeblieben.

Mellékelve:

Zu dem den 2/23. Sept.—Aug. angestellten Sturm seindt ohne die Generals commandirt werden.

3 Obristen, 3 Obrist-Lieutenants, 6 Majors, 32 Capitains, 39 Lieutenants, 38 Fenderich, 218 Unteroffiziere, 3000 Gemeine.

Dazu gaben die Reuther und Dragoner:

1 Obrist, 1 Obrist-Lieutenants, 2 Majors, 10 Rittmeister, 10 Lieutenants, 10 Cornets, 16 Unteroffiziere, 100 Reuther und Dragoner.

Die Brandenburgischen und Schwebischen gaben:

1 Obrist-Lieutenants, 1 Major, 5 Capitain, 7 Lieutenants, 7 Fähnrich, 40 Unteroffiziere, 500 Gemeine.

Bleibet der kayserlichen Infanterie:

2 Obristen, 1 Obrist-Lieutenant, 3 Majors, 7 Capitaines, 22 Lieutenants, 21 Fenderichs, 118 Unteroffiziere, 1500 Gemeine.

Welche Mannschaft folgender gestalt zu 3 rechten und 3 falschen Attaquen abgetheilt wirdt.

An der Bresche zur Rechten der grossen Rondels.

1 Sergeant, 8 Granatiers, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 4 Unteroffiziere, 24 Granatiers, 1 Sergeant so Granaten tragen, 10 Gemeine so Granaten tragen, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 3 Unteroffiziere, 24 Flinten, 1 Lieutenant, 1 Cornet, 2 Unteroffiziere, 30 Reuther, 1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 6 Unteroffiziers, 24 Gemeine mit Morgenstern, Sensen u. Kurzgewehr, 24 Gemeine mit Flinten, 1 Rittmeister, 1 Lieutenant, 1 Cornet, 6 Unteroffiziere, 28 Reuther, 1 Obrist, 1 Major, 2 Capitains,

2 Lieutenants, 2 Fenderich, 12 Unteroffiziers, 150 Gemeine, 1 Obrist-Lieutenant v. d. Cav., 2 Rittmeister, 2 Lieutenants, 2 Cornet, 12 Unteroffiziers, 158 Reuther und Dragoner mit ihren Karabinern und Pistohlen.

NB. Bey dieser Attaque muss ein Generalwachtmeister sein, der dieses ordinirt, u. welcher 500 Sand-Säck in Bereitschaft hat, damit Er sich derselben umb zum logiren gebrauchen zu können undt immer von denjenigen Gemeinen, welche bei denen Obristlieutenants und Majors commandirt seind, so viel nehmen, als er zu abbringung der Sandsäck nötig erachten wirdt. Solte er auch einige Laitern auf seiner Attaque haben, muss er solche in Zeiten in der Nähe antragen lassen, damit sie auff Bedarfs fall bey Handen seindt.

Die andere Attaque auf dem neuen Logiament u. vom grossen Rondel herunter.

1 Sergeant, 8 Granatiers, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 4 Unteroffiziere, 30 Granatiers, 1 Sergeant so Granaten tragen, 12 Gemeine so Granaten tragen, 1 Capitain, 2 Lieutenant, 2 Fenderich, 6 Unteroffiziere, 48 Flinten. 1 Capitain, 1 Lieutenant, 6 Unteroffiziers, 48 gewaffnete Gemeine mit scharpfen pölzt Hacken, 1 Major, 1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 6 Unteroffiziere, 100 Gemeine die 20 Laitern tragen, 50 gemeine Reuther und Dragoner, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 20 gemeine Cürassir die auf den Fall, das einer von den ersten blessirt würde tragen helfen, im Fall diese zu dem bedörfften nicht employirt werden, Sie zu dem Laitern tragen gebraucht werden, 1 Rittmeister, 2 Lieutenants, 2 Cornets, 4 Unteroffiziere, 1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fenderich, 4 Unteroffiziere, 48 Granatiers, 1 Fenderich, 1 Unteroffizier, 20 Gemeine so Granaten tragen, 1 Major v. d. Cav., 2 Rittmeister, 2 Lieutenants, 2 Cornet, 22 Unteroffiziere, 200 Reuther u. Dragoner mit Flinten, Carabinern u. Pistohlen, 1 Obrist-Lieutenant, 2 Capitain, 2 Lieutenants, 2 Fendrich, 12 Unteroffiziers, 110 Flinten, Morgenstern, Sensen u. Kurtzgewehr, 1 Obrist zu Pferd, 3 Rittmeister, 2 Lieutenants, 2 Cornets, 18 Unteroffiziers, 300 Reuther u. Dragoner, 1 Major, 1 Rittmeister, 6 Unteroffiziers, 214 Reither u. Dragoner i. d. Reserve.

Die erste falsche Attaque :

1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fendrich, 6 Unteroffiziers, 100 Gemeine.

Die andere falsche Attaque :

1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fendrich, 6 Unteroffiziere, 100 Gemeine.

Die 3-te rechte Attaque beym Ausfahl oder grossen Thor :

1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fendrich, 6 Unteroffiziere, 18 Gemeine, 1 Petardier u. 12 Gemeine mit Petarden.

In Reserve :

1 Obrister, 1 Obrist-Lieutenant, 2 Majors, 10 Capitains, 12 Lieutenants, 9 Fendrich, 67 Unteroffiziere, 960 Gemeine.

Die 500 Mann so von den Brandenburg. Truppen zum Sturm commandirt sein, werden eingetheilt.

Zur ersten Attaque :

1 Unteroffiziers, 8 Granatiers, 1 Capitains, 1 Lieutenant, 1 Fendrich, 6 Unteroffiziere, 48 Gemeine mit Morgenstern.

Zur andern Attaque :

1 Lieutenant, 1 Unteroffiziers, 9 Granatiers, 1 Obrist-Lieutenant, 2 Capitain, 2 Lieutenant, 2 Fendrich, 12 Unteroffiziere, 110 Gemeine.

Zur dritten Attaque am Thor :

1 Capitain, 1 Lieutenant, 1 Fendrich, 6 Unteroffiziere, 100 Gemeine.

Bleibt also zur Reserve :

1 Major, 1 Capitain, 2 Lieutenant, 4 Fendrich, 14 Unteroffiziere, 225 Gemeine.

X.

Marsch-Route der Schwäbischen Auxiliar-Truppen.

Die Schwäbischen Truppen von Tollna nacher Pest, als da passiren Sie die Schiffbrücken und setzen Ihren March fort jenseits der Donau, nacher Grann, Raab, hungarisch Altenburg, so Ihre Kays. May. immediate angehörig und von aller bequartierung, vorspann und derley oneribus zu eximiren ist. In N.-Österreich.

Der Röm. Kays. May. Kammerer,
Reichshofrath u. Obrister Kriegs-Comissarius
J. Joh. von Falkenhahn.

Közli: Görz, württembergi százados.

SOBIESKI ÉS TELEKI LEVELEZÉSE.

(1684—1686.)

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

1685. mart. 17.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magn. ac gen. sincere nobis dilecte.

Literas salvi passus quamvis praepostere, recte tamen ad Sinc. V^{ram} pervenisse, non illibenter cognovimus. Gen. vero ill^{mi} principis ablegatum aliis hic munierimus, ut quo pergebat, secure perveniret. Nos ad praesens ex patriarum legum praescripto generalia celebramus comitia, quae ut faventes superi votivo beate dignentur eventui, omni sollicitudine, conatuque allaboramus. Quod superest bonam Sinc. V^{rae} optamus valetudinem.

Dabantur Varsaviae die 17ma m. Martii a. d. 1685. regni vero nri 11. anno.

Joannes Rex

Alól : Ad magn. com. Teleki.

Külczim : Magn. ac gen. Michaeli Teleki de Szék stb.

(Eredeti, kívül a nagy fejedelmi pecséttel 249. cs. 19. sz.)

[1685.]

Mirabamur jam valde, quod a vobis a multo tempore nihil notitiarum habuerimus.

Jam a quinque hebdomadis dominum Visynski fratrem domini administratoris Striensis ad vos expedire volebamus.

Sed post ingressum Germanorum in Transylvaniam, id est in Maramaros, non fuit tutum illuc ire.

Itaque alium jussimus, quae ad correspondentiam nobiscum tractatum [sic!] quem jam habemus nempe hinc Sniatynum inde per Kuty in Poloniae confiniis ad Bistriciam, qua via totus comitatus Maramarosiensis circumiri et declinari poterit.

Capitaneatus Sniatynensis et Kutynensis est domini castellani Cracoviensis, qui a nobis monitus dedit suo in Kutu vice-capitaneo in mandatis, ut expeditis vestris ad nos venientibus et redeuntibus libertatem et securitatem praestet.

Per illam itaque viam expectamus a vobis, quidnam apud vos agatur? idque per eiusmodi hominem, qui dominum Vysyski ad nos expediendum possit deducere, per hunc enim ablegatum nostrum intentio et cor nostrum vobis patebit.

Expeditus ille vester, qui per Bystriciam Kutynum et Sniatynum veniet, dicat, quod a palatino Moldaviae huc mittatur, expedit enim, ut in Polonia etiam nostra ne sciatur correspondentia. Eadem via poteritis nobis illa exprimere mirabilia, quae promittitis.

Nos deo favente bono cum apparatu in campum progrediemur, ut et nobis et amicis nostris prodesse possimus, quod ipsum et vos etiam faciatis. Nam semper feliciores suut tractatus sub clipeo, ad quem gentilitium etiam nostrum vobis pollicemur. Cupimus etiam scire de morte Serascherii? de statu Thökölyi? de belli apparatus? et qualis futura sit belli dispositio?

Vladislaus Csáki circumvenit dominum administratorem Striensem, non enim ad nos divertit, sicut promiserat, sed aliam sibi in Valachiam ad palatinum Valachiae per Moldaviam elegit viam.

Dubitatur tamen, quo modo tractatum illum et tot pericula sit superaturus?

Expedit, quod omnino svademus, ut cum palatino Transalpinae Valachiae amicitiam habeatis et servetis, quod ex omnibus rationibus et consequentiis expedit. Ad quem literas hisce annexas, ut Dominatio V^{ra} expediat, rogamus.

Omnia, quae a vobis ad nos scribuntur, quam cito perleguntur, statim comburuntur, scimus enim et vestrae et nostrae interesse, ut ista sub rosa sint et secretissime serventur.

Sobieski Telekinek.

(Eredetije és másolata a mvásárhelyi gróf Teleki levéltárban. 181. cs. 17. és 24. sz.)

[1685] mart. 20.

Die 20. Martii Zolkieviae.

Jam in procinctu dominus Vyszynski ablegatus noster erat, ex certis tamen rationibus tantisper ipsum detinendum censuimus, donec expeditior et festinationi aptior fidelis noster Demicki ad vos iret, rediretque jam vobis bene notus.

Per hunc nobis secretum promissum Dominatio Vestra com-

municare poterit, eo caractere, quo pauca haec scribimus verba. Ille vero super non evulgando secreto nostram vobis consignabit assecurationem.

Quicquid scitu dignum habueritis, facite, ut per ipsum reducem sciamus.

De constantissima amicitia nostra estote securi, nemo vobis amicitior esse potest, quam nos sumus!

Peracto sacro Paschate Stryum nos conferemus, viciniore ad correspondentiam futuri. Hactenus enim nondum resolvimus, quam in partem nostrum Deo volente convertemus exercitum?

Cum magnis Moschoviae ducibus legati nostri tractatus de pace perpetua et armorum colligatione diligenter maturant; utinam feliciter, quod Deo favente speramus, concludant.

Kivül: Domino Comiti Teleki.

Sobieski Telekinek.

(Eredetije titkos jegyekkel írva, felibe és a hátára Teleki által írt megfejtéssel együtt. *Missilisok* 181. sz.)

D. n. [1685. april 7-hez.]

Comitia nostra ad optatum iam properant eventum, ideo tamen aliquo modo procrastinanda, ut legatus a magnis Moscoviae ducibus ante conclusionem illorum hic excipi possit, quem iam Smolenscii ante binas hebdomadas fuisse scribitur.

Italia iam alta pace fruitur.

Genua iam de veteri remisit superbia, de qua hoc aevo dici potest, quod olim ad illam dixerat urbem Lucanus:

Tane Ligur, frustra que animis elate superbis!

Quamvis enim Genua semper olim superba fuerit, ad praesens tamen ita superbiam exuit, ut ipsorum dux personaliter cum aliquot praecipuis senatoribus cum deprecatione ad regem Galliae Parisios proficiscatur, ex quo risus famosique libelli totum spargunt super orbem.

Classem proinde illam, quam princeps Galliae contra Genuenses paraverat, contra Trimolim (!) vertere destinavit.

At rex Angliae recenter post mortem fratris sui in regem assumptus, nomine Jacobus secundus, haeros bellicosus et prudens, contra Algerianos suam ordinat classem; quod mercatorias illorum naves in mari mediterraneo aliqua affecerint iniuria.

Universa itaque Europa in alta pace posita est. Inde est, quod Romanorum imperator in instantem belli actionem admodum grandem habiturus est exercitum, omnes enim monarchae, qui suam exauctorant militiam, notabilem aliquem numerum eidem donant

et conjungunt, alios equidem propriis sumptibus, alios vero imperii stipendiis forendos.

Rex Hispaniae colligationem nobiscum innit, iamque hisce diebus hoc colligationis foedus iuramento confirmarunt. Classem suam Venetorum classi conjunget, alium exercitum per terram imperatorio junget exercitui. Venetiis pro nuperrimis Bacchanalibus plurimi ex imperio adfuerunt principes, electores, Saxoniae duces et principes Lunaburgenses, Brunsvicenses, Mantuae etc. etc. Quos dum respub. Veneta omnibus humanitatis coleret juribus et tantis nominibus pariae honorationis exhiberet argumenta, quilibet illorum principum exiguo pretio aliquot hominum millia eidem reipublicae concessit.

Habebunt itaque Veneti e solis Germanis exercitum 12000. Bellicas praeterea summo pontifice et a ducibus Florentiae, Mantuae et Genuensibus, quibus pro poena rex Galliae imposuit, ut triremes suas, quas nuperrimo bello contra ipsum antiquis suis adauxerant, in usum belli contra Turcas convertant.

Elector Bavariae primis Maii diebus Viennae vel Neostadii, cum archiducissa imperatoris filia matrimonium contrahet, post nuptias vero ad bellum progredietur cum viginti militiae suae millibus. Parem vero exercitus numerum imperator ipsi adiunget, ex illis militibus, quos a principibus imperii collegit et authoravit. Exercitus iste non commiscebitur exercitui ducis Lotharingiae, qui 50,000 hominum sub ipsius gubernio constabit, nisi summo necessitatis casu.

Tripartitum exercitum primus post ducem Lotharingiae gubernabit marchio Starembek, qui ante biennium Viennam propugnavit.

Habet imperator Romanorum certum architectum militarem rei pyroboliae gnarum, vulgo feüerwerker, natione Hispanum, cui parem non habet orbis, iste per totam hiemem mirabiles conflavit machinas, insolita tormenta, et nunquam hucusque visos pyrolos vel igniferos globos, nec non granatos mirae magnitudinis et effectus.

Vienna scribitur ablegatum vestrum iam suam habere debuisse expeditionem, quem citatis passibus ad vos deduci curabimus.

Nostrae etiam intentiones brevi vobis constabunt; estque opus, ut saepius vobiscum correspondeamus; non otiabitur enim hoc anno christianitas; ac ideo oportet, ut amici de amicorum propositis sciant, et quid expedit, meditentur.

Jam quod adiungimus priuatum est. — Insignem quandam procerem Poloniae, idque inter paucos regi nostro carum, tormenta calculi urere ceperunt. Pro cuius remedio quid e vestra regione haberi possunt, per generosum Dimicki fidelem regium separatim scribitur.

Interea quidquid recentis notitiae undequaque habueritis, communicare velitis.

Kivül egy his borítékon: Rationes examinandae.

Sobieski Telekinek.

(Eredeti, a cursiv betűkkel szedett számjelekkel írva. Teleki feloldása felette és külön is leírva, 249 cs. 68. sz. d. n.)

NB: A levél borítékán két kis gyűrű pecsétjén kettős M. (Matczynski Márk) monogramm látható.

1685. april 7.

Joannes tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magnifice, sincere nobis dilecte.

Laborat nonnullus e praecipuis regni nostri proceribus, nobis perquam carus, calculi torminibus. Contra quod genus mali cum certa in partibus Ungariae reperiatur terra, veluti ex adjuncta patebit informatione, impense Sinc. V^{ram} [rogamus]¹⁾, ut per fidelem nostrum nobilem Dimicki aliquam eiusdem terrae quantitatem accurate quaesitam nobis submittere velit. Rem nobis gratam Sinc. V^{ra} factura. Quam optime valere cupimus.

Datum Varsaviae die 7 April. a. d. 1685.

Joannes Rex.

Külczim: Magnifico generoso Michaeli Teleki de Szék.

(Eredeti, kívül a nagy fejedelmi pecséttel 249. cs. 22. sz.)

D. n. [1685. april 7.]

Memoriale de terra rubra ex Transylvania Adamica dicta.

Reperitur certa terra rubra Adamica mineralis in aurifodinis, prope aureum minerale, praesertim in Offenbania, Abrugbania (!) et Kerezbania [= Körösbánya]; quam cum auro solent eruere. Cum circa aurum inveniatur, nihilique aestimatur, et gratis distribuitur; Hermanstadii tamen 15 grossis B. M. libra venundatur. Oportet igitur transmittere ex qualibet fodina, de qua eruitur, 20 libras huius terrae in vase aliquo cum adnotatione loci, unde effossa fuit, locusque ille signari. Non minus illius sigillatim transmittere, quae venundatur Hermanstadii etiam 20 libras; bene ubique connotando, unde quaevis provenerit. Non enim potest fieri proba medicinalis contra calculum, nisi omnes istae terrae habeantur, ad videndum, quae sit efficacior.

(Eredeti 249. cs. 70. sz.)

¹⁾ Tollba maradt.

1685. april 13.

Ad regem Poloniae 13. Apr. 1685.

Regia illa benignitate, qua generosum Michaellem Inczedi ablegatum meum prosecuta est, me summopere Serenissima Mtas Vra obligavit; obnixissime rogans, redeunti etiam securitatem benignissime impertiri ne dedignetur. Quis sit rerum nostrarum status? Serenissima Mtas Vra ex inclusis edocebitur. Cujus sicut benignum affectum, regiamque protectionem in omne tempus avidissime expecto. Ita Suam Mtem Serenissimam divinae recomendo protectioni.

Kivitel: Urunk írta a L. királynak 14. Apr. 1685.

Apaffi Sobieskinek

(Az egész Teleki titkára sajátkezű írása 249. cs. 20. sz.)

1685. april 14.

Ad regem Poloniae.

Benignas Sacrae Regiae Mtis Vrae literas cum omni submissione accepi. Homines illi dni palatini Duca Mtem Vram oblique informarunt, non ut enim arestati fuissent, verum omni occasione propensissimam celsissimi principis ac dni dni mei clementissimi experti sunt benignitatem, sicut et meam in succurrendo promptitudinem; habent etiam expressissima officiales confinari per me suae celsitudinis mandata, ut euntibus ac redeuntibus opitulenter. Qui Brassovia morabantur, ipsimet supplicarunt, ut ibi quiescerent, donec ad literas ipsorum memorato duo palatino scriptas et per me in Poloniam directas, resolutionem haberent, quamprimum eam acceperunt, statim sic volentibus salvus passus ac securus concessus est; qui relictia in Bistricia pecunia, hactenus sine dubio faciem dni palatini conspexerunt. Solent tamen quandoque dni Valachi cum ingratitudine inveniri, sicut et ipsi, qui Regiae Mtis Vrae conspectum tam obliqua informatione molestarunt. Sacrae Mtis Vrae foelicissima festa paschalia et omnem vitae beatitudinem ex corde voveo maneoque

Sacrae Regiae Mtis Vrae

servus humilimus

Teleki Sobieskinek.

1685. april 14.

Konnyusinak.

Quando Vra Exlcia ablegatum celsissimi principis dni dui mei clementissimi grosum dnum Michaellem Inczedi honoravit, et omni qua necessum erat benevolentia tractavit, benevolum suae celsitudinis affectum, meamque sibi obligavit inserviendi prompti-

tudinem; cujus ex aula caesarea reditum cum jam auxiliante deo in dies sperem, obviam ipsi misi exhibitorem praesentium, nobilem Joannem Popovics, qui etiam abeuntem comitabatur, ut pro commoditate viae redeunti interpretetur. Exlciam Vram confidenter rogo, specificato Popovicsio, juxta exigentiam rerum opitulari ne gravetur, ut cum praenominato dno ablegato convenire atque reverti possit. — Exlciae Vrae reservire non intermittam.

(Mindkettő Teleki titkára sajátkezű másolata, egy lapon. d. n. 249. cs. 51. sz.)

1685. april 14.

Exlme Dne Dne mihi colendissime!

Accepi cum honore literas Exliae Vrae, quod respectu celssissimi principis dni dni mei clementissimi prae se habito, dnum ablegatum Michaellem Inczedi Exlia Vra honorifice tractaverit, promoverit, adque suscipiendum onus conservandae in aula sacrae Poloniarum regiae Mattis bonae adeoque necessariae correspondentiae, realem obtulerit promptitudinem, grato sua celsitudo intellexit animo, mutisque pensabitur reciprocationibus.

Reserviam Exliae Vrae optimum in me affectum, intentionemque armis in antiquae amicitiae monimentum gratificandi, et tantam de planis illis christallis ex Gallia educendis curiositatem lucrum et mihi erit nancisci occasiones Exliae Vrae regratificandi.

De copia antiquorum numismatum in Transylvania reperiri valentium, nescio Exlciam Vram quis informavit? Certum est, quod tanta sollicitudine, ad hoc usque tempus vix aliquot comparare potuerim, omnem et ulterius horatim impendam operam in quam numerosioribus, iisque sine discrimine metallorum indagandis, tantummodo inveniam decuplo libenter supra valorem redimendis, et quanta inveniri et comparari potero, sine mora ad sacram regiam Mattem et Vram Exlam transmittendis.

Quantum pecunia per dnum Absolonem (qui tunc in Transylvani morabatur) dno Du-Vernas accommodaverim, ex ipsomet (siquidem nunc in Polonia est) Vra Exlia luculenter informari poterit. Quam diutissime feliciter et diu valere desidero, divinae insimul recomendo protectioni.

Exlciae Vrae

addictissimus servus

Teleki Bethune marquisnak.

Kivül Teleki titkára kezével: Lengyel királynak Betunnak s Kouyusi urannak irott leveleim párjai. Bisztr. 14. April. 1685.

(Teleki titkára sajátkezű másolata 249. cs. 21. sz.)

1685. m a. j. 15.

Joannes III etc.

Illustrissime princeps, grate nobis dilecte. Reversus ex aula Viennensi generosus Inczédi de Várad Illustritatis Vestrae a secretioribus consiliis, litteras nobis inde attulit, ex quibus quemadmodum ex orali ipsius sermone abunde intelleximus, quid responsi per ipsum Illtam Vram datum fuerit. At vero cum generalium comitiorum regni nostri in fine velocior sit cursus, interque gravissimis distracti fuimus negotiis, subsistere aliquantulum in aula nostra receptum habuit. Capta tamen prima temporis opportunitate non omisimus, quin ipsum ad Illtem Vram expediremus, dato ipsi comitatu et adjunctis liberi passus litteris, quatenus cum omni securitate ad Illustritatem Vestram tendat perveniatque.

Quod superest optime prospereque Illustritatem Vestram valere cupimus.

Datum Varsaviae die 15 Mensis Maii ao 1685. regni vero nostri XI.

Joannes Rex

Sobieski Apaffinak.

(Teleki levéltár d. 285.)

1685. m a. j. 15.

Joannes III. dei gracia rex Poloniae stb.

Magnifice ac generose sincere nobis dilecte.

Circa ipsum plane generalium regni nostri comitiorum decursum comparuit nobis generosus Michael Inczedi de Várad ill^{mi} Transylvaniae principis ab intimioribus consiliis minister, ex aula Viennensi rediens. Qui quam bene sit in eadem exceptus aula, satis amplum a sermo Lotharingiae duce accipimus testimonium. Constitit nobis insuper ex eadem, quale ad ill^{num} principem responsum reportaverit; quo cum ut festinatim ad suam Ill^{tem} pervenire possit, amanter a Sinceritate Vestra requirimus. Cui caeterum bonam valetudinem apprecamar.

Dabantur Varsaviae die 15 mensis Maii, anno domini 1685. regni vero nostri XI. anno.

Joannes Rex.

A lap alján : Ad magn. com. Teleki.*Külczim* : Magnifico ac gen. Michaeli Teleki de Szék stb.

(Eredetije a királyi pecséttel 249. cs. 24. sz.)

D. n. [1685. m a j. 15-höz]

Habuit primo cum serenissimo rege dnus Inczedi colloqui copiam ac deinde apud reliquos praecipuos regios ministros, a quibus quidquid audivit, non dubito, quin celsissimum Transylvaniae principem, aequae dextere ac fideliter sit edocturus, cui ut indubitata habeatur fides, petit serenissimus rex. Summa rerum est, ne praedictus celsissimus Transylvaniae princeps de suo erga regem et rempublicam Poloniae remittat studio, veluti ipsi sua regia Mtas svadebat et etiamnum svadere non intermittit.

Kívül Teleki kezével: Tökölyi mit hirdet a király felől. Mit kívánt a portátúl. Se császár se vezér táborban nem mennek, hanem a vizen vigyáznak.

(A lengyel királyi kancelláriából, ugyanazon írás, mely a Sobjeski által aláírt leveleket írja. A cursivval szedett szavak számjegyekkel írvák. Egy féllapon, kívül a nagy királyi pecsét nyomaival. D. n. 249. cs. 48. sz. Ugyanez a Teleki titkára Komáromy János kezeírásával 249. cs. 62. sz.)

D. n. [1685. m a j. 15. után.]

Inczedi jelentése lengyelországi és bécsi követségéről.

a)

Kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatjából megindulván, tanáltam az lengyel királyt Iljvon, de ott velem nem lött szemben, hanem Smihovára kísértem, ott lett audientiam; s instructionom szerint a dolgot proponáltam, melyre egyebet nem szóllott, hanem hogy Varsvára menjek véle. Varsván aztán lett passusom Bécsben, hova is beérkezvén, mentem a fő hoffmesterhez, kinek credentiamat praesentálván, mindjárt tudakozódni kezde, ha nincs-e reám valami conjunctio armorum bízva? Mondok: nincs. Ezután monda, most volna ideje, hogy a fejedelem maga s országa securitássáról provideálna. Erre mondk: az én kegyelmes uram oly reményben van ő felségéről, hogy akár mint forduljon a dolog, de kegyelmességéből ő nagyságát ki nem rekeszti. Ezután kérdi: Ergo quid vobis cum Polonis? Felelek: most vélek jól élünk, mert a szomszédságot vélünk jól tartják. Ez ezekről így beszélvén, tőlle eljövék, s más nap estve 8 órakor a császárnál audientiam volt, holott instructionom szerint mind in publico, mind a particularításokban a dolgot proponáltam. Ő felsége az fejedelem kegyes zelussát hosszas szóval meg köszönte és relegalt a conferentiara, mely lett következendő nap. Ott volt jelen marchio Badensis, supremus aulae praefectus, aulae cancellarius. Ezeknek a dolgokat ismét előszámláltam, melyet végezvén, egy néhány ízben kérdezték: nincsen-e egyéb reám bízva?

Mindenkor feleltem: nincs. Kérdik: Hát mit akar a fejedelem, hogy ilyen motusokban maga s országa securitásáról nem providéal? Mondék: egészen bizik az ő felsége kegyelmességében ő nagysága. Mondának: igen jól volna, de addig valami ligának kellene lenni. Mondék: hogy tehetnénk mi ligát, holott a törököktől mint vagyunk környülvétetve, csak ha híre lenne is a török előtt, mint járnánk, kívált vigyáz arra Tökölyi minduntalan, mivel vádolhasson bennünket, és mint haragítsa reánk a törököt. Ezen szókra monda az aulae cancellarius: Látom én, Erdély azt akarná, hogy mi először jól végeznők el a dolgot, azután készhez nyúlnának. Melyre felele Badensis: Non ita non, bene discurrit dominus ablegatus, quia primo a metu Turcarum sunt eliberandi, tandem necessum est, ut se Christianos declarent. Ezután Badensis kérdé: hát ha fölszabadulnátok az ő felsége fegyvere által, mit csinálnátok? Mondék: kétségkívül akkor concludálna az ország ő felségével. Ezután kérdi: Micsoda obstal leginkább ebben néktek? Mondék: Várad, Jenő s a többi etc. Erre monda: Ecce faciet sua majestas, ut Varadinum obsideatur, ut vobis tradatur, interea mittat ad cels. principem suum legatum, quocum concludat, quia habebit omnem plenipotentiam, ibit autem is tali ordine, ut si placuerit principi, eat ad aulam, si vero voluerit, ut pro majori secreto, ut sui securitate, ex Zathmár tractet, ita faciat. Ismét monda: avagy ha nékem tetszenék, maradnék itt s írnék a fejedelemnek plenipotentiaért, tractálljak vélek. Mondék: minthogy nékem parancsolatom az, hogy visszasiessek, én azt nem cselekedhetem. Ezután a cancellarius monda: Most a fejedelem eleiben tett ő felsége fekete táblát s krétát adott kezében, hogy a mit akar, írja azt s ő felsége subscribálja, mert nem kíván ő felsége töletek semmit, sem religio háborgatását, sem törvényetek bontását nem akarja, hanem éljetez szabadságban, s ő felségének becsületit adjátok meg; ezen rövid szavaimat a fejedelemnek mond meg.

Én mondék: ha isten boldogítaná a kereszténység fegyverét, s az által Erdélyt is, ugyancsak nem lehetne, hogy több keresztény fejedelmekkel is confoederatiót ne tenne. Felele: Igen is azt ő felsége sem ellenzi.

Badiensis pedig ilyeket monda: midőn erre felé közelít az armada, lehetetlen, hogy a fejedelem pénzért élést ne küldjön, ajándékon nem kívánják és Várad alá falrontó ágyúkat is adjon, mert Zathmárt három falrontó ágyúnál több nincs, ilyen messzünnen pedig nem vihetni. Mondék: Erdélyben igen nagy drágaság van. Felele: de pénzen kaphatni, van az uraknak.

Azt is mondám: ágyúk is olyan nagyok nincsenek. Ő azt mondá: Lehetetlen ilyen fejedelemnek olyan ágyúi nem volnának. Ezek szerint lőn válaszom.

Annectendum : Az Cardinál hivatván ebídre, sponte offerálá magát, hogy a pápa is kész a fejedelmet s országot sacro sancte mindenekben informálni s megtartani, valamelyekre kívánja confederatorum triadem hajolni. És publice asztalánál mondá, hogy az lengyelországi nuntius írta néki is, hogy Erdély a lengyel király protectióját vette fel, melyet igen disvadealt.

(Egykorú másolat 181. cs. 22. sz.)

b)

D. n. [1685. majus 15. után.]

Az lengyel királynál dolgaik így voltak.

Első audientiámkor, minthogy sietett a király útnak indulni, nem volt semmi discursusa a királynak, hanem relegált Varsvára.

Varsván hivatván, kérdezkedni kezdé az országnak állapotjáról, ha van-e parancsolatunk a portától, hogy táborban készüljünk mellettök? Mondék: nincs. Hát ha parancsolni fognak elmentek-e? Mondék: Ha módját tanuljuk, nem mégyünk. Kérdé osztán: Elhiszem a császárnak is általod offerállja a fejedelem a békességet? Mondék: offerálja ugyan, de kivált mégyek az végbéli vitézek hazánk ellen való sok injuriatátások orvoslásáért.

Ezekkel elindúltam utnak. Hogy visszaérkeztem Varsvára, s az királynál nagy későre audientiát nyerhettem, akkor is ideje nem volt a beszédre, hanem relegált Matczynski uramra, ki is engem humaniter tractált, és offerálta mindenekben az király gratiáját, csak mint eddig. úgy ezután is observáljuk, a jó correspondentiát tartsuk meg, s azon van a király, hogy minket mint hozhasson azon szabadságra, melylyel ők élnek. Ellenben az némethez való hajlástúl sok okokkal bennünket dehortált, minthogy jónkra soha nem igyekeztek, nem is igyekeznek. Én mindezekre egyébre nem feleltem, hanem hogy ez szerint referálok szavait kegyelmes uramnak. Hozá azután elő: Thökölyi mely igen desperatus, Erdélyben is hogy jószágait elvették, azt is tulajdonítják a töröknek. mint Absolon beszélte. Az király ez által admoneáltatta, hogy mostani ügyében többet használhatna a fejedelem, mint a király, mert a király akármit cselekednék iránta, mindjárt a confederatusok követői sereggel tódulnak reá, miért cselekszi. Erre Absolon felelte: Lehetetlen nekünk már Erdélyben próbálnunk, mert csak jó szót sem adnak nekünk, noha sok ízben próbáltuk őket.

Az Marchio de Bethune így beszéllett: Kéreti igen a fejedelmet, ötöt tovább is tartsa köteles szolgáljának s a királyról is ő nagysága ne feledkezzék, mert nagy propensioval van ő nagyságához. Mondék: úgy látom, ő nga is bízik ő felségében. Kérdezni kezdé: Duvernaj mint jött el töletek? Mondék: Csak úgy, mintha

Lengyelországba jönne, s innen ismét resideálni visszajönne. Mondá: Kérlek, ha az királynak nem akar is írni a fejedelem, írjon bár csak nékem erről a dologról, megládd, mint contentáltatik a fejedelem. Mondék: én ezeket megmondom a fejedelemnek.

Továbbá a lengyel királynak hozzánk való nagy propensióját kezdé declarálni és inte, hogy egészben véle tartsunk, valamint az német császárhoz ne hajoljunk, mert az örökké romlásunkra, nem jónkra igyekezik. Insinuálá ezt is, hogy rövid nap a király Sztriben megyen, javallaná, hogy in considerationem regis Teleki uram menne Máramarusban, ő pedig téssen oda tudósítást, mikor jó oda a király. Azonban hozá elő, Thökölyi mely desperatus, kivált hogy Erdélyben is elvették jószágát, de bár kevésbé megtartóztatták volna a dolgát. Mondék: nem lehetett, mivel ő a fejedelemnek apertus ellensége volt, keresztény s pogány világ előtt, úgy kívánta az ép kegyelmes uram is megmutatni, hogy tud neki ártani. Monda: Én bizony szóllok a ti jótokra. Tökölyi mithogy má.....¹⁾ rált, gratia is neki nem adatik. Szükségesképpen te.....²⁾ tentálni, mely ez, hogy a töröknél magának hitelt csináljon, ez pedig különben nem lehet, hanem hogy azon helyeket, melyeket bír, ha nem mind is, rész szerint bocsássa török birtokában, melyben mind néktek, mind Lengyelországnak nagy kára leszen. Mond meg azért a fejedelemnek, ha csak ideig is nyújtson jó reményeket nékie, ámbár ne adja meg jószágát, ha csak őszig is jó reménység mutatással gonosz szándékjátúl tilalmazza.

Ezeket pedig így referáljam, igen-igen kére.

Az német követ ezt mondá: miuthogy a lengyel királynak 300 hordó bort ígért annuatim Thökölyi és feles pénzt, a confederatusok residensit requirálta a király, hogy instáljanak a császárnak mellette.

Erre nézve tart attúl, hogy a császár meggrátiázza a királynak ily szorgos interpositiójára. De még [eddig?] ³⁾ válasza princípálissától nem jött volt.

(Egykorú másolat 181. cs. 21. sz.)

1685. majus 15.

Illmae ac magn. domine, dne mihi colendissime.

Serenissima Regia Mtas dnus meus clementissimus semper illibatam animum et sincerum affectum illmae ac magn. Dnis Vrae erga se in omnibus negotiis optime expertus; de quo inta-

¹⁾ Kiszakadva.

²⁾ Kiszakadva.

³⁾ Kiszakadva.

minato, et ad praesens minime dubitando, imo firmiter svadendo sibi, eo fidentius demandavit mihi sua Mtas, ad illmam ac magn. Dnem Vram habere recursum. Quem nomine ejusdem serenissime Mtis, in eum facio sensum, obnixe petendo, quatenus illma ac mag. Dno Vra non dedignetur supremam suam interponere auctoritatem, in adhibito stimulo praeclaro homini dno Anastasio Wisternik, qui est superintendens in Bystrzyca summę pecuniarię defuncti nuperis temporibus illustr. olim palatini terrarum Moldaviae dni Duka; ut praefata pecunia libere dimittatur, et secure in Poloniam ad serenissimam Mtem devehatur, uti per ultimam testamenti voluntatem circa obitum per praefatum illum palatinum Moldaviae seren. regi dno meo clmo destinata et inscripta est. Si autem praefatus dnus Anastasius Wisternik eam praestare facilitatem recusaret, et retro cum praefata summa moveri de loco vellet, seren. Mtas dnus meus peramice requirit, ut item praefatus superintendens, cum eadem summa detineatur in loco ad ulteriorem sereniss. regię Mtis dni mei declarationem. His in animo illmae ac magn. Dnis Vrae firmitus maneo

Ejusdem illmae ac magn. Dnis Vrae

obsequentissimus
servitor

Alex. Wyszynski m. p.

Datum in arce Striensi die 15. Maii 1685.

Külezlm : Illmo ac mgfico dno Michaeli *Teleki* de Schok (!) cels. Transylvaniac principis intimo consiliario necnon supremo exercitus generali. comitatum Torda et Maramaros comiti, arcium Hust et Kővár, districtusque eiusdem capitaneo, dno mihi colendissimo diligenter commendantur.

(P. h.)

(Eredeti, 249. cs. 25. sz.)

1685. m a j u s 17.

Illustrissime domine, dne amice colendissime.

Etsi quidem Excellentiae V^{rae} mea addicta promptitudo, eo majori tamen protunc ad augendos Excellentiae V^{rae} affectus feror(!)studio, dum praesens Excelentiae litera (!) ad eam compellat me confidentiam, prout obtestor, mutuum affectum parque obsequii, cui studium me semper testatum fore.

Equum ab Excellentia Vestra missum, pro quo debitas fero grates, uti grato suscipio animo, ita reciprocandi affectus ergo in thesseram (*így*) propensionis meae, mitto Excellentiae tuae horologium, in quo longaevae aetatis faustas ad vota tua numeres horas.

Ad interim annuendo Excellentiae Vestrae postulato, quam magnifico domino Incedi de Varad testatus fuerim promptitudinem eiusdem apello testimonium ulterioribusque Excellentiae V^{rae} nutibus promptum meum vovendo obsequium maneo.

Die 17. Maii 1685. Warsaviae

Excellentiae Vestrae

servitor paratissimus
Marcus Matczynsky pr.

Külczim: Illmo dno et comiti Michaeli Teleki de Szék., stb.

(Eredeti 249. cs. 23. sz.)

D. n. [1685.]

M e m o r i a l e.

1. Az lengyel királyt tudósítani az portán való nagy confusióról.
2. Az hadak micsodások, az mineműeket gyűt az porta, s abba is hogy fényesebbnek lássék, minemű cautióval élnek.
3. Minemű instructiót adtak nekik, hogy ha nekik való, az keresztyénekkal megharczoljanak, ha nem, elálljanak előtte.
4. Tököli kívánsági az portán, mind segítség, mind subsistentiára való hely felől.¹⁾
6. Az békességet miként amplexálják, és urunkot micsoda példákkal kéri az mediatorságra.
7. Hogy kevés keresztyén hajó ha Constantinápoly alá menne, csak könnyen oda lenne most, az mint portán beszélük.
8. Az F. [francia?] miként vádaskodik t.-portán.
9. Hogy leginkább az muszkától félnek.
10. Nagybányai commendant mit írt, hogy Csáki László német és lengyel haddal megyen az országon által rövid nap Havasalföldre.
11. Az lengyel kapitihát Szuliman mellé küldték.
12. Szapanare az magyarokat mint tudta ki Szakmárról.

Teleki Sobieskinek.

(Egykorú fogalmazvány 181. cs. 31. sz.)

D. n. [1685. m a j. 18.]

M e m o r i a l e.

1. Megírni az királynak, hogy eddig ő fge elvehette az Popovics által írt levelet.

¹⁾ 5-ik pont nincs.

2. Az portáról az urunk ő nga követé megérkezvén, hozott olyan híreket, hogy Budához T. T. szerdával derék erőt küldött az porta, mind lovast, mind gyalogot.

3. Az portán olyan hír van, hogy az velenczést az bosznai pasa igen-igen megverte, úgy hogy lövészszámaikat is mind elnyerte és igen sokat rablott is el közülök, minden munitiójokat kezekben hagyván az velenczés az töröknek.

4. Megirni, micsoda vízi erőt rendelt az porta az velen-
czés ellen.

5. Az fővezér maga személye szerint mi formában akar elmenni az táborra.

6. Az tatárokról is tudósítani az királyt.

7. Az törökök hogy nagy confusióban vannak.

8. Maurocordatust hogy régi tisztiben helyre állították.

9. Az hajókat hogy Lippáról leindították volt az Duna-
felé, de esmét visszafordították.

10. Buda építéséről.

11. Budára hogy sokkal több s nagyobb erőt rendelt az porta, mint tavaly, ásiái erőből is, az tatár chán fia levén most gálya-szultán, annak parancsoltak, s fel is kaftányozták, hogy az Budára rendelt szerdár mellé menjen.

Kivül: Johannis tertii regis Poloniae etc. Michaelis Inczedi ad eundem legati Telekio sonantes literae. ¹⁾

(Egykorú másolat, 181. cs. 30. sz.)

1685. majus 18.

Ad regem Poloniae.

Credo, quod illa, quae nunc temporis interveniebant, hactenus per expressum meum Joannem Popovicsium Sacra Mtas Vra benigne intellexerit.

Ex legato nostro, qui ex porta rediit, haec habemus: Seraschier Sejtán Ibrahimus magno numero Turcarum equitum et peditum ad Budam expeditus est, majori quam anno praeterito apparatu. cui filius etiam hani Chrimensis, galya-sultanus. adjunctus est.

Imperator Turcarum proficiscetur Constantinopolim, mari (siquidem classes reformidant Christianorum) invigilaturus. Quantum possunt, laborant dietim in muniendis classibus, viribus Venetorum fortiter reductaturi. Veserius ipse manebit Adrianopoli, trigintaquinque millia Turcarum transmarinorum ad se expectabit, tandem Danubium versus movebitur, documentum ibi a tempore et occasione habiturus, Sejtanone praedicto, vel Selimanno

¹⁾ Csakhogy ez erre nem vonatkozhatik, mert ezt épen a lengyel királynak írja Teleki.

(qui iterum cum hano Chrimensi contra Mtem Vram ordinatus est) opem ferre necessitetur.

Magna Turcas tenet confusio, cum tantam armorum undique audiant famam, Budam ab ipsa ab (*igy*) obsidione liberationis die non desierunt annona et munitionibus roborare, ruinam murorum lignis et sepimentis restaurare. Quos in labores subditos etiam nostros Varadino propinquoires angariarunt.

Quae naves oneratae a portu Lippensi ad Danubium dimitti incipiebantur, iterum retrahuntur.

Fama est, quod passa Bosnensis Venetos ad fortalitium Szinense, in finibus Croatiae fortiter profligaverit, multos incaptivaverit, omniaque ipsorum tormenta et munitiones in suam redigerit potestatem. Ex aliis contrario modo audimus, quod videlicet Veneti profligaverint Bosnenses.

Interpres defuncti vezerii Alexander Maurocordatus, qui post mortem sui vezirii humiliatus erat, pristina restitutus est conditione.

Post reditum legati per cursorem nunciatum est a residente nostro, quod etiam Persae contra Turcas intenderent, quod si certius intellexero, humilime Vrae Mti notificabo.

Külön a hátlapon: Secretae nuperrimae, eaeque caesareae legationis notitiam Sac. Reg. Mtas Vra ex humilimis aliis informationibus clementissime intellexit; legato illo licet etiam suum celsissimus princeps ac dnus dnus meus clementissimus adjunxerat ablegatum, qui tamen cum per Hungariam itinerare noluisset, atque in Huszt substitisset, ad aulam suae celsitudinis revocatus est, ut per inclyta Sac. Mtis Vrae regna expediatur. Humilime rogo Sac. Mtem Vram ablegato suae celsitudinis regias suas salvi passus impertiri ne dedignetur, cujus securitate iter suscipere et per Poloniam continuare possit ad sac. Romanorum imperatorem.

Kivül: Ad regem Poloniae 18. Maii 1685.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa 249. cs. 26. sz.)

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

A Wesselényi-féle összeesküvés vezérférfiainak emlékei között bizonyára a legérdekesebbek egyike gróf Nádasdy Ferencz végrendelete, mely mostanig egész terjedelmében ismeretlen volt, s melynek eredeti példánya a bécsi udvari kamarai levéltár oklevél gyűjteményében őriztetik.¹⁾

A végrendelet, melynek kézírásában az országbíró titkára, Szepte Bálint királyi táblai bíró, a későbbi országbírói ítélőmester vonásaira ismerünk, Pottendorfon, 1663. jul. 10-én kelt s Nádasdy nagy pecsétje alatt a maga s neje aláírásán kívül nyolcz tanú aláírásával s pecsétjével van megerősítve. Az országbíró hosszas, súlyos betegségből való felgyógyulása után írta azt meg, melyben három teljes éven át kellett színlódnie, s mely, mint az előszóban írja, halandóságára emlékeztetve őt, ösztönzé, hogy ideje korán rendbe hozza dolgait, *»nyilván való lévén nála, hogy mindennap fogy élete.«* Ez volt egyik oka annak, hogy a 39 éves, férfikora legszebb éveiben levő főúr már szükségét látja annak, hogy utolsó akaratát írásba foglaltassa. Az ország zavaros állapota is indít-

¹⁾ Lit. M. nro 742. 44 ívrétű, sűrűen teleírt lap, fehér disznóbőrbe kötve, 11 melléklettel. Külső tábláján e felíratot viseli: »Das den 10. Julii im 1663. Jahr verfasst Testament des grafen Franz Nádasdy kammerherren, Obristhofrichters und geheimerraths, in welchen zu ersehen ist die letztere Disposition von allen, sowohl in Hungarn, als Österreich liegenden Gütern. Liget anbey die von dem Personalis eius temporis praesentiae regiae locumtenente gemachte Bekräftigung samt andern zehen seine Töchter betreffende Excontentirungsquittungen, also 11 stück Beilagen. Übernommen am 11. Dezember 1779.«

hatá' őt erre. A XVII. század bomladozó társadalmának zilált viszonyai, a küszöbön álló török háború előrevetett árnyéka, az általános bizonytalanság érzete, mely a válságos eseményeket szokta megelőzni, nagyon is érthetővé teszi azt a szorgos gondoskodást a családi vagyon épségben tartása s az örökösök jogainak biztosítása körül, mely e végrendeletnek ily korán való kiállításában s annak részletességében nyilvánul.

Nádasdy Ferencznek óriási vagyona volt. A családi törzsvagyon, mely századokon át a Kanizsay, Rozgonyi, Báthory, Marczali, Egerváry stb. családok jószágainak zömével szaporodott s melyhez az országbíró, ismeretes jó gazda és acquisiteur, újabb szerzeményeket csatolt, óriási kiterjedésű uradalmak a királyi Magyarország majdnem valamennyi vármegyéjében a délnyugati részekről egész a Tiszáig, Ausztriában a pottendorfi uradalom; lakóházak Bécsben és több szabad királyi városban, azonfelül készpénz, követelések nagy főúri családokon s magán Lipót királyon és családi kincsek, ékszerek, »*ingó marhák*« egy millió érték körül, egyetlen ember kezében felhalmozva, méltán szerezhetik meg birtokosuknak kortársainál a magyar Krózus sokat mondó és sokaktól irigyelt czímét.

E nagy vagyonhoz nem volt hiány az örökösökben. 1669. elején, midőn Nádasdy felesége meghalt, 11 gyermek, köztük 5 fiu volt életben, s mikor az országbírót lefejezték, a legkisebb fiu 4 éves volt. Ennyi örökös között úgy osztani fel a nagy vagyont, hogy mindenik tökéletesen kielégítve érezze magát s a családi vagyon lehetőleg még is együtt maradjon, nem kis feladat volt. E feladat megoldása s a Nádasdy- név örökös fenmaradásának biztosítása képezte Nádasdy Ferencznek legfőbb gondját végrendelete megalkotásánál. Három legnevezetesebb intézkedése: u. m. a leányoknak készpénzzel való kielégítése, a pottendorfi, sárvári és szarukői birtokokból hitbizomány alakítása és a fiuág kihalása esetére a leányág praeficiálására vonatkozó rendelkezései erre irányulvák s mind ez oly részletességgel s minden kételynek, minden megtámadásnak útját jóelőre bevágó határozottsággal, mely a végrendelet e részére örök érvényű családi törvény jellegét nyomja, azt mintegy valóságos kis *pragmatica sanctió*-vá teszi.

Az intézkedéseken kívül az okiratban nem kisebb tér van szentelve az országbíró ájtatos alapítványaira, temetkezését illető rendelkezésére, családi, kegyuri, rokonai s minden egyéb viszonyainak rendelkezésére, egyenlő körülményességgel a fontos, mint a jelentéktelen dolgokban. Mind ennek részletezésébe, bonczolásába nem célunk bocsátkozni. De az egészből, mint figyelemre méltó jelenséget, ki kell emelnünk a convertitának szinte tulságos buzgalmát azon kötelességek teljesítésében, miket ama kor vallásos érzülete egy katolikus főúrra rótt, s mivel szemközt lejjebb

maga is szükségesnek látja inteni gyermekeit, hogy ha kegyes czélokra áldozni akarnak, ám tegyék azt saját szerzeményükből, de a családi vagyont tovább ne kisebbítsék.

Az egész okiratot kiváló jellemvonásúl mély vallásos buzgóság lengi át; erős hit és megnyugvás az isten akaratában. Ez alaphangban, melyben az uralkodó korszellem nyilatkozik, s egyes halvány vonatkozásokban — miú az intézkedés, hogy a bondorfi pálosok templomában »Magyarországnak régi virágzó állapotjára és igaz hűtre való megtérítéseért« minden vasárnap misét mondjanak, — felcsillan a XVII. századnak, a vallási forrongások és a török uralom korának képe.

Egészében és részleteiben, tartalmára úgy, mint conceptusára nézve egyaránt érdekes olvasmány e végrendelet, érdemes a tanulmányozásra. Jó régi magyarsággal írt sorait olvasva, lelki szemeink előtt kidomborodik, sőt teljességében nyer a kép, melyet az újabb történelmi kutatások a híres országbíróról alkottak. Nádasdy Ferencz jelleme a legellentéteesebb tulajdonságokból van összegyúrva. Mély vallásosság és ragaszkodás a katolicizmushoz egész az intolerantiáig, melyben szinte a protestans ősök nyakas hitbuzgóságát vélnök felismerni, de a mellett kevés scrupulus a saját cselekedetei körül; igaz magyar érzés és odaadó hűség az uralkodóház iránt egész addig a fokig, a míg a loyaltás a hazaszeretettel s mind a kettő nagyravágásával összeütközésbe nem jön; a nagy czélokra törő, nagy szabásu ember genialitása és a kicsinyes, szőrszállhasogató prókátor-természet akadékoskodása, mind ez egymással homlokegyenest ellenkező vonások egyikévé tevék őt amaz alakoknak, kik iránt több érdeklél, sőt részvéttel is, mint rokonszenvvvel viseltetünk. E jellemvonásokat tisztán visszatükrözödvé látjuk ez okiratban, oly erővel, melyből következtetést vonhatunk azok intenzivitására. S az egész végrendeletet a dynasta büszkesége jellemzi, mely csak egy czélt ismer: énjének és családjának emelését; a határtalan nagyravágás, mely egész lényét elfoglalta s mely oly végzetessé lőn reá nézve.

Hat évvel az után, hogy e végrendelet megiratott, az ország leghatalmasabb főura a vérpadon fejezte be életét s óriási vagyona, mint lázadóé, a magyar törvények ellenére, »császári jog alapján« elkoboztatott. Az egykori Krózus mint szegény ember hajtá fejét a hóhér pallosa alá, a kinek nincs miről végremdelkezni, s nagy gonddal megszerkesztett végrendeletéből csak az a pont lőn teljesítve, melyben meghagyja, hogy holttestét napnyugta után, minden pompa nélkül temessék el. Maga a kérdés, mit végrendeletében mintegy sejtelemszerűleg intéz föllebvalóihoz: »*hogy maradéki az ő fogatkozásaiért ártatlanul ne szenvedjenek*«, sem talált könyörületes szivekre. Gyermekeinek a milliókra menő örökség helyett egészben 160,000 frtot juttatott a »császári kegy.« Csak késő

évtizedek mulva sikerült unokájának, Mária Terézia híres hadvezérének, a confiscált javak egyrészét visszanyerve s ujakat szerezve, a család gazdagságán és fényén ejtett csorbát kiköszörölni. De ha e végrendelet mint ilyen, érvényét veszti is, fenmaradt történeti értéke, mint olyan okiraté, melyben egy szomorú korszak híres nagy alakjának gondolkozásmódját, törekvéseit, jellemét oly ritka erőteljes módon látjuk nyilatkozni.

De szóljon maga az okirat helyettünk.

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Si annis multis vixerit homo et in his omnibus lactatus fuerit, meminisset debet tenebrosi temporis et dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur praeterita. Eccles. cap. 11. v. 9.

Minekutánna az fölséges Isten az maga hasonlatosságára ártatlanságra teremtette volna az mi első szüleinket, engedelmeséget kívánván tőlök az paradicsomban, mindeneknek urává tette ugyan, mindazonáltal meghagyván, ne ennének az tilalom fájának gyümölcsiben, egyébaránt halálnak halálával köllene meghalniok; de az pokolbéli kigyónak csalárdsága engedetlenségre vévén őket, ottan ő szent fölsége méltó igazságos ítélete szerint az halál igája vettetett nyakokba, és általok az egész emberi nemzetségre, oly erős és megváltozhatatlan törvénnyel, hogy azt senki el ne kerülhesse, hanem mind az bűnnek zsoldját személy válogatás nélkül minden megköstolni tartozzék és büneiért ez sárga jutalmat keserű szájjal ha későbbre is, megizelni kénszeréttessék elkerülhetetlenül, sz. Pálnak mondása szerint: Statum est omnibus semel mori. El lévén rendelve, hogy mindeneknek egyszer meg kell halni. Innét sz. Dávid ugyan kérdést téssen: Kicsoda, úgymond, az az emberek közül, az ki él és halált nem lát? Kétféle mindazonáltal az halál: az léleknek az testtől való elválása és az léleknek örökké való halála avagy kárhozatja. Az testi halál elkerülhetetlen ugyan, de azáltal mennek az igazak ez világi nyomorúságból az örökén való dicsőségre Salamon mondása szerint: Hogy az igaznak reménysége az ő halálában vagyon. Az másik, mely örökké való, ez az istentelennek halála, melynél semmi veszedelmesebb nincsen, midőn tudniillik halálos bűnnel hal valaki meg; kikről értetik az Istennek első atyánkhöz kimondott erős sentenciája: Hogy halálnak halálával hal meg, az az bűnben elmerülve lévén, örökké való kárhozatja lészen. Ez az halál oly, mely jó élet által elkerülhetetik. Azért az halandóságnak bizonyos elkerülhetetlen sorsát az fölséges Isten sok utakon és sok szentjei által tétette az emberi nemzetnek szeméi eleibe, hogy annyival inkább minden élő ember maga előtt szüntelen viselvén azt, vakmerő bátorságra magát ne adja és az bűnnek mély sarában ne heverjen, hanem halandóságáról megemlékezhvén, hova-előbb örökkévalóságának utjára készüljön, hogy ha szintén az testi halált el nem kerülheti is, kerülje

ott az örökkén való halált, melyből föltámadás nem adatik. Ugy vagyon, az testnek gyallósága rettentővé teszi az halálnak emlékezetét, innét az halál minden rettenetes dolgok fölött való rettenetességnek mondatik, kiváltképen azoknál, kik mindennel bővelkednek az ő idejükben; egyébaránt is az test irtózáván az ő romlásától, irtózik annak emlékezetitől is, mindazonáltal az ki józan elmével és rendesen ezekről lélekben gondolkozik, nem tudom, ha ezt a sok viszálkodásokkal teljes életét nem mondhatja-e inkább halálnak és az jó halált életnek? Mivel az mely szempillantásban az nyavalyás magával jó tehetetlen ember ez világra jön és élni kezd, ugyanakkor kezd halálra indulni és sietni; alig kezdette el életit, hogy már köz az halál véle s gyakorta bölcsője helyett koporsója készítettetik; alig kezdette el pályafutását, már elérte célját s úgy annyira, hogy midőn láttatik másoktól élni, már akkor az halál rabja, és ha valamivel továbbra halad is élete, nemhogy öröme való csendességet, békességes nyugodalmat találna abban, de sőt inkább azt szüntelen habokkal, szélvizekkel, veszedelmekkel teljes tengernek tapasztalja, az melyben sem üdejét, sem óráját hajótörésinek nem tudja, teljes levén az embernek élete viszálkodásokkal, fájdalomokkal, búval, bánattal, keserűségekkel és reméltelen szerencsétlenségekkel. Ezekből mind szabadossá tészén az halál, mert az ki meghal istenesen, oly életet kezd, mely után többé halált nem lát; az által ez világ minden rozaságának utolsó célját eléri; valamennyi fájdalom, nyavalyák vagynak, azoknak véget vét és minden fáratságinak nyugodalmas tőkét és az testnek mintegy súlyos nehéz terhnek kedves és könnyű elvlasztó határt ér el. Az ki ezekről így emlékezik, nem rettenik meg az haláltól, hanem inkább arról gyakor magát ébresztő szókkal serkengeti, zablát vét maga indulatinak, oskolát szab élete rendének és jó készüllettel édessé teszi az léleknek az halál által az testtől való elválását, azt az ő teremőinek ajánlván, gyakortasággal megtapasztalván, hogy nem az halál magában, hanem az bűnben való és készületlen halál csak veszedelmes. Ugyanis ki ne sietne az jövőendő jókra, s ki volna az, a ki nem kívánna az ő teremőivel együtt lenni, hova előbb az örökké való dicsőségre jutni s hazájában sietni, holott sok kedvesink, eleink s atyánkfiai, gyermekink óhajtvá az örök öröme és szomjuhozva várnak, az paradicsom levén az mi hazánk, az szent patriarchák az mi régi atyáink. Mindennapi könyörgésink által is azt kívánjuk: Jöjjön el uram az te országod, legyen te akaratod. Micsoda elfajult fiak volnánk azért az mi édes Istenünktől, atyáunktól, tudván szent akaratját, hogy mindnyájunkat magához hív, és mégis szent akaratjához magukat kedvesen ne szabnánk. Mondjuk azért szent Pállal: Kívánok az romlandó testtől elválni és az Krisztussal megegyezni, tudván azt, hogy az ki így az testtől meg-

válik, az halál sulyát nem érzi, hanem édesdeden örökké való íletet kezd. Sok utakon szokta pedig az fölséges Isten ébregetni az embereket az halálnak emlékezetére, hogy annyival inkább annak veszedelmit tudják elkerülni; némelyeket véletlen és reméltelen esetekkel, melyek mindazonáltal az emberek szemeiben igen kétségesek, mivel ritkábbak; némelyeket nehéz, sulyos és gyakori betegségekkel, melyek már valamennyire rettentőbbek és nehezebbek; némelyeket pedig vénséggel, melynél bizonyosabb serkentő semmi nincsen; sokakat pedig mind az három rendbéli intésivel ébregtet, hogy utolsó üdejének bizonyos voltárúl elmélkedvén, kényszerítsék magukat az elkerülhetetlen halálhoz és az ő lölköket idővzétőjöknek jó készüléttel ez ideig való hajlékból az örökkén való örömmre adják által bizodalmas barátsággal.

Megvallom, még az igaz anyaszentegyház utján kívül létemben is voltak ugyan nékem sek és nehéz esetim, kikből Istenem őrző angyalom által érdemem kivől kiszabadétott, de azt akár ifjui tudatlanabb magam gondatlanságának, akár elmémben Isten malasztjának munkálkodó ereje szükségének érdemetlenségemért méltán tulajdonétsam, nem vettem mindazokat oly mérő serpenyőben, hogy azok által magamat az halandóság gyakor emlékezetire bizhattam volna; ifju erőm, jó egészségem, kedvem szerint dolgaím folyási annyival inkább feledékenynyé tették ezeknek emlékezetét.

De minekutánna az én édes Istenem nehéz és sulyos, csaknem három esztendeig tartó betegségemet ösztönül reám bocsátotta, fölébreszte azáltal és sörkente halandóságomról gyakortabb való emlékezetre, hogy arrúl gyakrabban emlékezvén, hová előbb rendben vegyem magamat és azután dolgaím, hogy ha talán csak rövid idő múlva is Isten ő szent fölsége ujabban meglátogatna: az nyavalyának sulyossága alkalmatlanná ne tegyen jó szándékimnak végben vitelére, nyilván levén nálam hogy mindennap fogy életem. Elmulattam gyermekségemet, majd elmulik ifjuságom, elmulattam az tegnapi napot, az mai napomat is, az melyben levegek, az halállal köznek lenni tudom, s akár tiz esztendeig éljek, s akár ezerig éltem volna, minekutánna utolsó czéloamat elérem, semmivel az elmultaknál külömbözőbb nem lések, hanem, hova tovább élek, több bűnökkel terhelve költözöm ki az árnyék világából és siralom völgyéből.

Hogy azért elérvén én is utolsó órámat, melyet azon kívül is az gonosz incselkedő ellenség sokképen ostromolni szokott, világi gondjaim az dicsőséges örökkévalóságra czélozó utamat nehézzé és akadályossá ne tegyék, idején elmémben forgattam, micsoda rendben és állapotban helyeztetett az én Istenem engemet, és micsoda sáfárságot bizott én reám. Akartam legelsőbben is azokról való számadásomról s szegény bűnös lölkömnek jövődöbeli

könnyebbségről gondot viselnem, azután szerelmes maradékimról és Istentől ő szent fölségétől adatott javaimról rendelést tennem, hogy midőn testem lökömtől elválík, csendesebb elmével, tisztább szívvel és külső akadályoktól megszabadétott lélekkel óhajthassam az én teremtőmöt, az ki engem körül vévén mennyei harmatjának drágalátos illatjával, számláljon és végyen be az igazak társaságába.

Mindeneknek előtte penig mennyei szent atyám, mit adjak az te én hozzám bűnös fiadhoz mutatott jótéteményidért, hogy elsőben is ingyen való irgalmadból engem az te hasonlatosságodra és szent személyedre teremtettél, annak utánna az eretnekségnek sötétségiből kihoztál és abban elvesznem nem engedté, az te közönséges keresztény anyaszentegyházoduak valóságos élő fiává tettél, abban szent sacramentumiddal éltettél, drágalátos szent testeddel, véreddel tápláltál, minden lölki ajándékiddal, vizasztalásiddal gyámolétottál és oly utban hoztál, hogy fiadnak hívattatthassam és az örök életben részes lehessenek. Ezek után minden testi világi jókkal és áldásokkal büvelkedtetted, ellenségemtől mególtalmaztál, eddig éltettél, szerencsétlenségemben veszedelemtől védelmeztél, dolgaiban szerencsésen elővittél.

Megvallom uram igyefogyott voltomat, por és hamu lévén, az én teremtőmnek véghetetlen jótéteményit nincs mivel meghálálnom. Hanem ne vesd meg, irgalmasságnak atyja, az töredelmes és alázatos szívet, azt, az mi tiéd, úgymint magamat mindenestől teljes akaratommal teneked adom, hogy az én fogyatkozásimat szent fiad érdeme helyre vévén, tiéd legyek és maradjak. Én erősségem, én Istenem, te légy az én oltalmom és folyamodásom; megemlékezzén az te szokott kegyelmességedről, töröld el nékem minden gonosz cselekedetimet és rutságimat, melyekkel a te szent fölségedet teremtőmöt gyarlóságombúl szómban, cselekedetemben és gondolatomban megbántottalak, szántszándékkal avagy tudatlanul; és az mely ingyen való irgalmasságodbúl ez világon vitézkedő anyaszentegyházodnak kebeliben hoztál, azon kegyelmességedből azután is ne rekessz ki az dicsőült mennyei szent karoknak társaságából, hanem engedd azzal lélekben való egységemet, az ki nem írtózott az én gyarló testemben öltözni. Adjad oh én édes Istenem, midőn az én utolsó szempillantásom eljön, az boldogságos szent szeplőtelen szűznek esedezésiért és minden szenteknek könyörgésiért, hogy bűneimről előbb igaz vallást tehessek, szent testeddel élhessek és sacramentumiddal megerősítettvén, igaz hittel, teljes reménységgel és tökéletes szeretettel fölruházttatván, indulhassak szent színed eleiben, kik földözöi legyenek rutságimnak, hogy megállhassak előtted.

Ha nyavalyám súlyossága miát avagy elmém bontakozása származnék, tudományt tészek az teljes szent háromság egy bizony

Isten és minden mennyei szent karok előtt, hogy minden beszédim, cselekedetim, ha melyek Isten ő szent fölsége, vagy e világon vitézkedő egyedől igaz római anyaszentegyháza, avagy annak hűtagazati ellen történnének, én akaratom ellen lennének mindazok, mert én egyáltalában mindazokat tökéletesen vallom, az melyeket az római anyaszentegyház vall s abban is akarok meghalnom, nyilván tudván, hogy a kívül nincsen üdvösség.

Ezután követem az én kegyelmes fejedelmemet, császáromat, királyomat, minden előttem járóimot, egyházi és világi rendű lévőket, hasonlóképpen szerelmes és kedves házastársomat, gyermekimet, atyámfiat, szolgálmat, alattam valóimat, jobbágyimat, barátimat, ellenségimet, nagy és kicsiny minden rendbelieket, nekem s az én gyarlóságomnak, ifjuságomnak és tudatlanságomnak megbocsássanak. Tudom és ösmérem fogyatkozásimat, azért kívánom azoknak szívből való megbocsátását és kiváltképen, hogy maradékim az én fogyatkozásimért ártatlanul ne szenvedjenek. Emlékezzék meg minden az maga fogyatkozásiról, nincs kétségeu, engedelmes léssen az én gyarlóságimról; nincs oly szerencsés, az ki szerencsétlenségtől ne félhessen avagy maga éltiben, avagy maradékinak holta után, a ki pedig minémő mértékkel mér, olylál mérnek neki is. Hogy azért az kiknek én valaha bántással voltam, (noha csendes az aránt lölköm ösmérete, hogy semmit jó czél és szándék nélkül nem miveltam, ha szintén néha az világnak lator szokott folyása miatt darabos módokkal köllött is némelyeket végben vinnem s azáltal megbántódtak, magoknak irgalmasságot nyerhessenek, irgalmazzanak meg az én fogyatkozásimért és ellenek való cselekedetimről elfeletkézvén, jusson inkább eszekben sz. Chrysologus mondása: »Misereatur, qui misericordiam sperat; pietatem qui quaerit, faciat, quae praestari vult sibi, praestet; improbus petitor est, qui, quod aliis negat, sibi postulat.«

Elhozván azért Istenem az én utolsó órámat, légyen szegény lölköm Isten irgalmasságának szent keziben ajánlva. Zarándok-ságomnak jelire meghidegült testem köz és minden cifra nélkül való ruhában tétessék le nyugalmára, az örök boldog föltámadásra.

Temetésemet az mi illeti, noha az mi nemzetünk, nem tudom micsoda rossz szokásból, utolsó romlásra közelgetvén országa, legfényesebb temetéseket kezdé, mindazáltal én az helyett a mi legszükségesebb, arról gondolkodván, hagyom és rendelem átkom alatt, hogy mindennemő pompa nélkül legyen temetésem, estvéli időn tévén testemet az ő helyére, és az mit cifra temetésemre költenek, azt fordítsák érettem való mise mondásokra s alimizsnákra; ne cifrázzák az port és lamut, hanem segítség az meghalhatatlan, szükségben levő szegény lölköt.

Noha nyilván láttam s sok példából tapasztaltam, mely nehezen tesznek eleget sokan az istenes rendeléseknek, s innét

némi némő elégtételért az én száma nélkül való büneimért életemben kívánok ugyan mennél több jót tennem, mindazonáltal nem tehetek annyi jót, a mennyinél többet az én teremtménynek nem tartozom. Hagyom azért és rendelem, hogy ez alább megírt alamizsnáimat maradékim és successorim átkom alatt igazán kinek-kinek megadják.

Legelsőbben is temető helyemet rendelem Leukára, az én eleimnek régi szokott temető helyire, de nem oda, az hova eddig az több testeket tették, hanem az sz. Agoston szerzetin lévő remete barátoknak tölem fundált s épülendő új templomban, ha Isten halasztja addig életemet, hogy azon templomnak bár csak az sanctuariumját csináltathatom meg; holott pedig Istenem előbb szőlőtana ez árnyék világból ki, tétessem be az pater Jezsuitáknak építtetött új templomba, míglen az másik épületbe vitethetik, az hova annakutánna által vitessem, hasonlóképpen minden pompa nélkül, mind az leukai várban levő több testekkel együtt az felül nevezett Augustinianusokkal való végzésem szerint.

A mi pedig azon leukai fundatiómat illeti, sok ízbéli reménykedésem után is az én kegyelmes császáromnak kész pénzül adott nyilván való adósságomat az én jó szándékomra ő felségétől ki nem kérhettem, hanem az tisztviselőktől biztató szókkal egyik esztendőről másira halasztattam. Tészen azért már azon adósságom ez ideig capitáléval és interessel circa huszonhatezer forintot; ennek húszezer forintját örököszen hagyom az fundatióra, úgy hogy abból végzésem szerint az paterekkel tizenkét barátot tartsanak, és az érettem s nemzetemért rendelt imádságokat elvigezzék. Ehez esztendőnkint rendelek bizonyos számú bort és köből gabonát, (noha azért szándékozom szőlőket és földeket, avagy molmokat szerzeni, melyeken költségeken kívől bizonyosan lehessen jövedelmek.) Az leukai parochiát is örököszen ezen fundatióhoz applicálom. Az mi pedig az huszezer frton feljül ő felségénél az én adósságomban vagyon, azt hagyom az templom épületire, mely templom építtessék sz. Miklós confessor és toletumi sz. Miklós tisztességére. Kérem azért alázatosan az én kegyelmes uramat s Istenre kényszerétem, ez jó szándékom vígben vitelit ne tartóztassa, hanem mennél előbb nyilván való igaz adósságomat, ennyi esztendők után való várakozásomat, azért tett költségimet, káromat, fáradságomat tekéntvén, haladék nélkül adassa meg. Minémő végzésem legyen pedig nékem az szörzettel, az levelek között megtalálják maradékim ezen rendelésemnek nagyobb világosságára, melyet annál szivesebben forgassanak, mennél méltóbbak akarnak Istennek szeretetire lenni maradékim. És ez fundatióm állapotjában nemcsak ezt akarom, hogy firmiter megtartassék, az mi ezen testamentumomban nyilván meg vagyon írva, hanem mind azokat is, melyek az szerzettel való végzésem-

ben vannak, intvén és kérvén maradékimat, minden szeretettel és oltalommal legyenek ez szent szerzethez és az többihez is.

Az boldogságos szüzhöz való áhitatosságomból, kitől kiváltképpen való kegyelmeket vettem, készítettem volt szarukői jószágomhoz tartozó lauretumi falumban az pater Servitáknak egy templomot, kit Istennek szent áldásából már annyira elvégeztem, hogy dicsértetik is már benne ő szent fölsége neve. Ha mind az templomot, mind az klastromot az leírt delineatio szerint el nem végezhetném, hagyom és rendelem, hogy maradékim azt az szerént végben vigyék. És mivel még több barátira való fundatio héjával vannak, hogy tizenketten lehessenek, levén azokkal is már végezősem (kit is levelim között fölthalálnak,) kívánom, mindenenkben accomodálják ahhoz magokat maradékim, és még az nékik rendelt summát megadhatják, addig esztendőnkint az interesseit adja meg nekik az szarukői jószágból az, a ki azt birnia fogja.

Az pater Jesuvitáknak pro tertio probationis anno rendelék ötvenezer forintot, az huszonöt ezriért az bűi keresztességet már régen bírják; az hátralévő huszonötezer forintért valami épületet köll vala végbe vinnem, de azt az soproni város impediálván, arról ily rendelést tészek. Ha az paterek nékem és az familiámnak az fundator titulust institutumjuk szerint való mód szerint megadják és az szerint az isteni szolgálatokat és tartozásokat végben viszik, az ő felségénél szegény atyám hátramaradott füzetéből való adósságomat, melyről kiadatott recognitionalis levellem vagyon s fölthalálják azt is az többi között maradékim, cedálom és hagyom azon megnevezett pater Jesuvitáknak, melyet ők könnyen ő fölségétől ki is tudnak szerezni, mivel bizonyos adósság. Holott pedig az paterek azt nem acceptálnák és az szokott institutumjuk szerint való suffragiumokat nem akarnák praestálni s azon tertioratusnak akármely idő jártával más fundatort választanának, avagy engem és az én familiámat csak confundatornak akarnák ösmérni, vagy benefactornak s nem absolute fundatornak, azon egész fundatiómat mind az bűi körösztelességgel együtt hagyom az szombatheli pater Dominikanusoknak, cassálván mindennemő adományit vagy az én szerelmes asszonyom anyámnak, mint az ki nékem természet szerint való tutrixom volt, s mind az én magam donációját, mely bizonyos conditiók alatt volt és az paterektől nem acceptáltatott. Ezt nyilván declarálván, hogy ezen testamentumomnak ereivel az fölül megirt pater Dominicanusok minden fölthalálható uttal és móddal egyházi avagy világi törvénnyel praecludálván mindennemő remediumokat, magoknak ezen legaturnról eleget tehessenek ez testamentumom ereivel. Holott pedig az pater Jesuviták háládóképpen (kit különben nem is remélhetek,) acceptálják az én rendelésemet és én s maradékim fundatori lészünk az tertius annusnak, azt nyilván declarálnom kívá-

nom, hogy ha (kit az jó Isten kegyelmesen eltávoztatni méltóztassék,) az eretnekségnek dühössége miatt az societásnak Magyarországból ki köllene menni, mind az bűi keresztesség s mind az nekiek cedált summa, melyet egyáltaljában Magyarországból kivinni szabad ne legyen, vagy azzal szerzendő jóság az én utriusque sexus maradékimra visszaszálljon, melyet azok tartozának mindjárt másrendbéli szerzetnek, az ki oskolát tanítana, conferálni, mindaddig azokat abban megtartani, még viszont az societás visszajönne az országban.

Az mely casushban minden költség és füzetés nélkül, secludálván minden praetextusokat, az societásnak mindenek úgy, az mint tőlük elvették, visszaadassanak. Ennek mindenestől való gondviselésit és executióját hagyom mint főpásztorra, az akkori győri püspök uramra, kit obligálok is in conscientia, hogy sine diminutione ezen én utolsó rendelkezésemet mindenképpen e szerint effectuáltassa, ki, ha favorból, vagy akármi tekintetből valamit ezekben vagy megváltoztatni akarna, vagy executióba nem venne, az nuntius apostolicus, sőt ha az szükség úgy kívánná, ugyan ő szentsége az pápa maga authoritása által az én nyilván itt kijelentett intentióm szerint vitessenek végben.

Az trincséni szent Xaverius szent egyházára hagyok hat-ezer forintot csejtei jóságom jövedelméből, úgy, hogy még kitelik, esztendőnkint adjanak ezer forintot és abból erigáltassék congregatio sub titulo sacratissimi nominis Jesu.

Kérem az én édes paterimet, legyenek maradékimhoz minden szeretettel és oktatással s ily jó igyekezetemet tekintvén, ez rendelkezésemet kedvesen vivén, elégedjenek meg vele; haladván életem, más jó dolgokban is akarom szeretetemet megmutatni hozzájuk.

Az szent Dominicus szerzetin való szombatheli barátok, ha fölül megírt rendelkezésből semmi jótéteményemet nem vehetik, hagyok nekik ezer forintot készpénzt és első vacantiája esvén az csornai prépostságnak, annak tiz esztendeig való jövedelmét azon elastromi fundatióra rendelem; melynek is administratióját bízom, mint dyocoesanusra, győri püspök uramra, kötelesek lévén az paterek is érettem és successorimért bizonyos miséket és isteni szolgálatokat véghez vinni, az mint más velek jótévékért.

Az Franciscanus barátoknak szántam Belatincznál egy szentegyházat és kalastromot építtetnem, melyet ha éltemben el nem végezhetek, obligálok maradékimat annak az delineatiója szerint végben vitelére; az minthogy az győri templomjokban is, ha el nem végezhetném az elkezdett öreg oltárt, kívánom és hagyom, hogy azt is vígben vigyék minden fogyatkozás nélkül. Az mely szokott alamizsnájok azon pátereknek minden váraimból járt, hogy ezután is szeretettel megadják maradékim nékiek, intem őket.

Páduai szent Antal tisztességire fundáltam két örökös képen égő lámpást a czelli boldogságos szent szűz képe előtt, melyre esztendőnkint szarukői jószágomból hatvan forintot rendeltem; még az capitalisát megadhatják, úgy mint ezer forintot maradékim, addig az interesben fogyatkozás ne legyen.

Hasonlóképpen azon Czellben, ha magam vígben nem vihetem, szent István király tisztességére épülendő kápolnára hagyok háromezer forintot.

Közli: SCHÖNHERR GYULA.

Limitatiók.

Limitatio incliti comitatus Scepusiensis Leuchoviae die 8. Apr. anno 1706.

Szíjgyártók.

	frt	den.
Négy lóra való varrott hám cum omnibus appertinentiis fékestül	18	—
Egy örög duplász paraszthámnak párja	2	60
Egy vonó hám magánosan	—	40
Egy paraszthám magánosan	—	48
Egy pár törött és gyártott szíjból való kétszeres és hajtott kengyel szíj	—	48
Alábbvaló törött szíjból kétszeres pár kengyel szíj	—	42
Egy tatár heveder felrántó szíjastul	—	60
Egy nyeregbe való szíjas szűr heveder	—	30
Egy vánkossos szűr- vagy kender-heveder szíjas	—	30
Egy vánkossos szíj heveder kocsis lóra való merő szíjból	—	45
Tiszta kenderből karikás heveder	—	18
Egy parasztféle	—	24
Egy duplász szekeresféle	—	48
Katonának való egy forgós karikás duplász kötőfék szárostul együtt	—	36
Félszerű kötőfék	—	24
Istállóba való duplász kötőfék forgó karikástul	—	30
Félszerű kötőfék karikástul	—	24
Egy lóra való bagariás szerszám ugymint kötőfék, kantár, szügyelő, farkmatring lekötő szíjastul	7	20
Egy hegyes törre vagy pallosra való közönséges szíj	—	18
Kardra való faragott vagy törött szíj csattostul	—	24
Egy füzet (?) varrott paripára való fék, fékszárostul	—	15
Egy kocsisféle ónos zabolás czifra	—	90
Egy faragott szíjból való kantár darabos zabolával ónos	—	15
Egy kigyó háts szironyos kantár darabos zabolával, szügyelővel és farkmatringgal együtt	1	80

	frt	den.
Csojtáros vezeték lóra közönséges lekötő szíj.....	—	54
Varrott bagaria lekötő szíj.....	—	90
Egyféle szár vagy kantár szár csattal együtt.....	—	24
Nadrágban való jó széles csattos szíj.....	—	6
Nyeregben való jó öt hermet szíj.....	—	12
Egy széles kocsis gyeplő csattostul.....	—	60
Egy keresztes gyeplő csattostul.....	1	20
Egy pár szánkázó hám tartójával, hevederével, farkmatringgal	6	—
Kocsisnak szíj ostor.....	—	9
Ökör hajtó szíj ostor.....	—	15
Egy csattos farkmatring.....	—	24
Csatt nélkül való.....	—	18
Köz paraszt farmatring.....	—	15
Egy szál paraszt karikás eresztő szíj.....	—	24
Négy lóra közönséges hám csinálástul.....	4	—
Hat lóra való hám csinálástul.....	6	—
Örög ökör bőrnék gyártásátul.....	1	15
Tehén bőrnék gyártásátul.....	—	66

Kerékgyártók.

	frt	den.
Kerék agyának való fa.....	—	4
Tengelnék való fa.....	—	6
Egy furmányos szekérre való hátulsó egy kerék városban...	—	75
Falu helyen.....	—	60
Ugyan furmányos szekérre való első egy keréktől városban.	—	60
Falu helyen pedig.....	—	54
Hátulsó tengelért vánkossostul városban.....	—	60
Falu helyen.....	—	50
Első tengel rudastul városban.....	—	90
Falu helyen.....	—	60
Egy pár lajtorja terkely hordó szekérre.....	—	80
Egy közönséges szekérre lajtorja.....	—	40
Annál nagyobb szekérre.....	—	60
Egy eke.....	—	24
Egy pár talyigára való kerék.....	—	24
Egy kerék talpátul.....	—	6
Egy pár borona.....	—	24
Egy furmányos szekérre való kas.....	—	30
Egy kocsira való kas.....	—	45
Egy szecska metélő láda.....	—	30
Egy pár széna hordó lajtorja.....	—	48
Egy tengely rud faragásátul.....	—	21
Fát hordó szán négy lóra.....	—	36

	frt	den.
Két marhára.....	—	24
Lőcsnek való bokor fa rud.....	—	6
Szánnak talpaltatásátul.....	—	18

Bodnárok.

	frt	den.
Maga fijából csinált egy 20 köbles hordó.....	—	50
Száz veres fenyőfa fal téiben.....	—	60
Városban penig ha hozzák.....	1	—
Egy általagért városban.....	—	36
Falu helyen.....	—	24
600 iczés veres fenyő marczos hordó.....	1	41
500 iczés veres fenyő marczos hordó.....	1	30
450 iczés veres fenyő marczos hordó.....	1	12
Négy (!) száz iczés veres fenyő marczos hordó.....	1	—
Háromszáz iczés veres fenyő hordó.....	—	60
Kétszáz iczés veres fenyő hordó.....	—	40
Káposztának való örög fenyő hordó.....	—	60
Gazda fájából és abroncsából csináljon tiz uj hordót gazda költségen.....	1	—
Tizenhat ó hordót gazda abroncsával.....	1	—
Ó hordót maga abroncsával és maga költségen nyolczat....	1	—
Egy puton Lőcsén.....	—	24
Másutt mindenütt.....	—	18
Viz hordó dézsa.....	—	9
Örög viz hordó csőbör Lőcsén.....	—	15
Másutt mindenütt.....	—	12
Egy sajtár.....	—	4
Viz hordó kupa.....	—	9
Két fülü örög kupa.....	—	12
Öt s négy iczés vannácska.....	—	4
Egy vendely.....	—	9
Egy örög csobolyó.....	—	18
Egy szüretre való fa töcsér.....	—	36
Középszerű csobolyó.....	—	12
Serfőzéshez való meritő Lőcsén.....	—	9
Másutt mindenütt.....	—	6
Száz abroncs faragásátul, hasogatásátul, úgy hogy száz abroncs legyen belőle Lőcsén.....	—	36
Másutt.....	—	30
Egy abroncsnak felütésétül bodnár abroncsával.....	—	1
Egy fal eresztésétül teli boros hordóba.....	—	44
Egy tölgyfa vederért.....	—	24
Egy tölgyfából csinált szánért.....	—	18

	frt	den.
Fenyő fából csinált szánért.....	—	12
Másutt	—	9
Egy boros egész kád fenéknek gazda deszkájából be- metszésétől	—	30
Bodnár deszkájából.....	—	50
Egy boros kád Lőcsén.....	1	50
Másutt mindenütt.....	1	20
Egy serfőző örög kád veres fenyőfából Lőcsén.....	10	—
Másutt	8	—

G o m b k ö t ő k.

	frt	den.
Vastag török selyemből vert sinór singi.....	—	7
Vékonyabbnak singi.....	—	5
Gasir selyemből vastag sinór singi.....	—	10
Vékonyabbnak	—	8
Dolmánra való török selyemből csinált 15 gomb makkostul..	—	30
Gasir selyemből hasonló gombért.....	2	20
Szolgarend dolmányára való 15 apró gomb.....	—	45
Selyemi vagy szőr övnek való sinór csináltatásául singitül.	—	2
Mentére való széles szár gomb 12 közselyemből.....	7	20
Gasir selyemből virágos széles szár gomb 12.....	10	80
Dolmányra hasonló 15 és ujára való 24 gomb.....	5	—
Vitézkötés 6 gomb tiszta selyemből.....	3	60
Zománczos vitézkötés és örög hat gomb selyemből.....	5	40
Kisebb	2	—
Czérna gombért.....	—	2
Szür sinór singi.....	—	1
Pamut sinórnak singi.....	—	1 1/2
Szőr gombért.....	—	2
Borított sinórnak singéért, ha gazda ember ad ezüstöt vagy aranyat és selymet hozzája.....	—	4
Selyemen kívül.....	—	6

K o l i m á z é g e t ő k.

	frt	den.
Télben kolimáznak iczéje.....	—	6
Nyárban penig.....	—	5

K a s t é s k o s á r t k ö t ő k.

	frt	den.
Egy szekérre való fél kast városban.....	—	30
Falu helyen.....	—	24
Egész szekérre való egyes kas városban.....	—	72

	frt	den.
Falu helyen	—	60
Polyvát hordó örög kas	—	18
Kisebb	—	12
Kosár . . házban való	—	6
Kisebb trágyát hordó kosár	—	4
Annál is kisebb	—	3

Szappanosok.

	frt	den.
Egy fenék táblát adjanak	1	22
Köz tábla szappan	—	90

Halászek.

	frt	den.
Kövi halnak iczéje	—	24
Kof halnak iczéje	—	12
Másfél arasnyi pisztrang	—	10
Sós halnak úgy mint potykának, csukának fontját	—	6
Egy singni márna	—	20
Fél singni márna	—	10
Másnak iczéje	—	20
Sütni való örög fehér hal	—	9
Ráknak tize	—	3
Csíknak iczéje	—	9
Toknak és harcsának fontja	—	9
Vizának fontja	—	12

Asztalosok.

	frt	den.
Egy szál hársfa, bik, tölgy és jávorfa deszka	—	20
Egy szál mentől vastagabb veres fenyő deszka	—	24
Közönséges fehér fenyő fa széles deszka	—	6
Aljasa	—	4
Hársfa négyszegű asztal ládástul, lábastul	2	—
Egy fehér karszék	—	30
Festett karszék	—	45
Három emberre való festett gyantáros karszék	1	50
Két emberre való közönséges festett ágy	1	60
Két emberre való fehér ágy	—	75
Fedeles festett közönséges ágy	4	—
Egy köz gyalult ajtó fehér pántostul	—	90
Egy fehér dupla ajtó	1	80
Festett dupla ajtó gyantáros	2	40
Örög embernek való közönséges koporsó	2	—

	frt	den.
14 esztendő embernek való koporsó.....	1	80
Festett búcsút függőt, közensigest.....	1	80
Paraszt fejr láda pléhestül.....	1	50
Másfél singni zöld láda pléhestül.....	1	30
Középszerű láda.....	—	90
Kisebb láda pléhestül.....	—	40
Örög ablak rájáért, a ki négy részre oszol.....	1	80
Veres fenyő negyedfél arasznyi zsendelynek ezen helyben..	2	—
Piaczon.....	3	—
Fejér fenyőfa zsendely ezen helyben.....	1	60
Piaczon.....	2	—
Veres fenyő fából ormós koporsó.....	4	—
Tábori szék.....	—	30
Tábori asztal.....	—	75
Hosszu temérdek lécznek bokra.....	—	4
Rövidelbnek.....	—	3
Veres fenyő csatormának a java.....	3	—
Alábbvaló.....	2	—
Annál is alábbvaló.....	1	20

S z a b ó k.

	frt	den.
Egy gránát skarlát és angliai posztóbul való dolmánnak csináltatásátul, a mikor rövid bélelt posztóval, az alja pedig búrral cifrázott sinórral.....	1	20
Ha lágy matériával bélelt az alja.....	—	90
Egy gránát skarlát és angliai posztóbul csinált bélés alá való mentétől.....	1	—
Ha pedig materiával lészen bélelt.....	1	30
Egy gránát scarlat és angliai nadrágtul s béleltetésétül....	—	42
Fájlondis dolmány csináltatásátul.....	—	90
Pavai remek és garasiai posztóbul, ha az alja bélelt.....	—	60
Ha béleletlen az alja.....	—	48
Morvai posztóbul való mentének varrásátul.....	—	36
Ha az alja bélelt.....	—	50
Morvai posztóbul való nadrág varrásátul.....	—	15
Szür dolmánnak varrásátul.....	—	18
Szür nadrágtul.....	—	9
Egy köpönyek varrásátul.....	—	36
Örög legénynek való aba nadrágért.....	1	20
Egy szoknya és váll varrásátul, kin egy sor csipke lészen, hal hijával galanddal, cifra nélkül.....	1	—
Selyem matériából csinált egészben bélelt szoknyának varrásátul, kin egy sor csipke lészen és az alján galand.....	1	30

	frt	den.
Ha megbélelve nem leszzen.	—	90
Ha czifrában kívánná, alkudjék a szabóval.		
Fájlondis szoknyának vállastul való varrásátul.	1	—
Egy rasa szoknyának vállastul varrásátul.	1	—
Egy septuh vagy kis nyiszér szoknya és váll varrásátul. .	—	60
Egy örög galléros csapu ujas szűrért.	1	50
Inasnak valóért.	—	90
Fekete posztónak singeért.	—	24
Tarka posztónak singeért.	—	15
Szürke posztónak singeért.	—	18
Fejér posztónak singi.	—	21
Juhásznak való posztó egy öli.	1	—
Vásári aba dolmány örög embernek.	3	—
Aba salvavári.	—	75

K ö t e l e s e k.

	frt	den.
Egy font kender.	—	30
Alábbvaló.	—	24
Egy kender heveder.	—	18
Egy kender ketőfék.	—	12
Szánban való hosszú istrángnak párja.	—	18
Szánban való rövidebb istrángnak párja.	—	12
Kereszt gyeplő (?).	—	12
Bor vonó kötelnek öle.	—	42
Egy hársfa kötél.	—	1
Vastagabb pengig.	—	2

Ha pengig alább száll kendernek fontja, tehát köteleseknek ára is ahoz szabattassék.

C s i s z á r o k.

	frt	den.
Egy új csetneki kard hüvelyestül.	1	80
Egy kard hüvely csináltatásátul markolatjával s keresztével együtt.	1	80
Egy három élő hegyes ter vagy pallos hüvelyestül.	1	80
Pallos kard hegyes ter tisztításátul.	—	12
Egy markolat kapástul s kereszttestül.	—	30
Egy kard fark vastul hivelyes vas fokára valóval együtt. .	—	24
Egy kard hüvelye hüvely borításátul.	1	—
Czápával borított kard hüvelyestül, ha mester ember azt adja	3	60
Ha pengig maga ad czápát ember, csiszár pengig hüvelyre való szükséges vasat ad, munkájátul.	1	20
TÖRT. TÁR. 1888. I. FÜZET.	13	

Ö t v e s e k.

	frt	den.
Sima ezüst műnek girájátul.....	2	20
Szép aranyos műnek girájátul.....	3	60
Fél részint aranyos műnek girájátul.....	3	—
Az sima művek kívül belül megaranyozására egy gira ezüsthöz vegyenek aranyat egyet.		
Czifra munkának aranyozására harmadfél aranyat.		
Az sima műnek egyfelül való aranyozására kell adni egy gira ezüst művre aranyat.		
Egy lat sima ezüst műnek munkájátul.....	—	20

T a k á c s o k.

	frt	den.
Szép vékony másfél singes vászonnak és lengyel patyolatnak szövésétül 100 singért.....	5	—
Alábbvaló hatodfél fertályos szélességű 100 sing vászonért	4	—
Középszerő öt fertályos 100 sing vászonért.....	1	80
Falu helyen.....	1	80
Egy singes vászonnak szövésétül 100 singtül.....	1	20
Szép czifra virágos egy abrosz csináltatásátül.....	—	48
Alábbvalóért.....	—	36
Száz sing szép vékony másfél singes vászony és lengyel patyolat.....	18	—
Alább való.....	15	—
Öt fertályos száz sing.....	12	—
Csehnek.....	18	—
Munkájátul.....	4	—

F a z o k a s o k.

	frt	den.
Egy egy iczés mázos fazék.....	—	1
Valamennyi iczés mázos fazék, annyi pénzt adjanak erette.		
Mázolatlanért peng fél annyit.		
Egy pintes mázos széles száju korsó.....	—	3
Egy iczés mázos korsó.....	—	1
Örög bugyogós öt iczés mázos korsó.....	—	6
Örög mázos korsó.....	—	3
Középszerű tál.....	—	2
Apróbb tál.....	—	1
Egy örög fedő.....	—	1
Két kisebb fedő.....	—	1
Egy zöld mázos kályha felrakásával.....	—	5
Egy fejr kályha felrakásával.....	—	2
Egy kék kályha felrakásával.....	—	7

Nyereg gyártók.

	frt	den.
Egy szattyán bőrrel borított katona paraszt esont nélkül való nyereg	1	20
Egy kocsisnak való jól borított nyereg	—	60
Alábbvaló nyereg	—	45
Szattyánnal borított tatár nyereg vánkossal, oldal bőrrel együtt	2	—
Ila szattyán vánkos lészen	3	—
Egy pár karmasin kápával rojt nélkül való puska tok	1	—
Selyem rojtostul penig	3	—
Kápa nélkül való egy pár puska tok	—	90
Szattyán kápájú pár puska tok	1	20
Egy pár kocsiban való puska tok	2	20
Egy karszéknek kordovánnal való borításátul	3	—
Szattyánnal borított széktül	1	20
Karfa nélkül kordovánnal borított széktül	2	50
Ezeknek munkájátul, az ki maga szerszámát adja egy széknek csináltatásátul	1	—
Karfával tábori szék borításátul	—	36
Karfa nélkül való tábori egyes szék borításátul	—	18
Egy varrott abával borított paraszt lemez	1	80
Egy varratlan és nem borított lemez	—	60
Egy jó sebessi pokrócz	1	80
Alábbvaló	1	60
Egy jó ungvári pokrócz	1	80
Gyapjas három szélő kilencz singes lasnak	1	80
Középszerő két szölü hat singes lasnak	1	20

Lőcse város levéltárából

Közli: Dr. DEMKÓ KÁLMÁN.

VEGYES KÖZLÉSEK.

AZ OLMÜCZBEN TANULT MAGYAROK 1590—1664.

Prussinowszky Vilmos, Olmücznek nagy tudományú és böles püspöke arra törekedett, hogy a jezsuitákat, kik Prágában és Bécsben nagy tevékenységet fejtettek ki, Morvaországban is letelepítse.

Már 1565-ben, midőn a Miksa császár által neki felajánlt lengyelországi követség ügyében Bécsben tartózkodott, azon szándékát közölte Lanoyval, a jezsuiták provinciálisával, hogy Olmüczben egy jezsuita collegiumot alapít és nekik adja azon templomot a klostrommal együtt, melyet a városi tanács az augustinusoktól elvett. 1566-ban Lengyelországból visszatérvén, két jezsuitát Olmüczbe hivatott, hogy a népnek prédikálnak, a gyóntatást végezzék és a betegeket látogassák.

A püspök tervének kivitele végett V. Pál pápához és Borgia generalishoz fordult támogatásért. 1566. augusztus havában P. Heller Sándor, Natalis János németországi jezsuita-comissarius és Magius Lőrincz provinciális Olmüczbe jöttek és a collegium felállításában segédkeztek. Prussinowszky az olműczi káptalannal egyetértve készített alapító-levelében azon óhajának ad kifejezést, hogy a jezsuita-rend számára Olmüczben oly collegiumot akar alapítani, hogy a rend egyuttal egy teljes egyetem felállítására is képes legyen; azonban eszközök és pénz hiányában egyelőre csak az alapot akarja megvetni. Ennélfogva a jezsuiták ellátására évenként 500 morva frtot rendelt adadni. A collegiumban 11 jezsuita volt, kik közt két magyar hitszónok, t. i. M. Kervi János és Budisich (Budelius) Balázs.

A tanítás még ez év szeptember havában a négy alsó osztályban megkezdődött. A püspök ez évben még egy seminariumot állított fel theologiai növendékek számára.

Midőn a városi tanács egy új iskolát felállított, s abban protestans tanítót alkalmazott, a püspök 1567-ben azon czélból, hogy az ifjakat onnan elvonja, egy seminariumot állított fel nemes ifjak nevelésére és tanítására, s azt a jezsuiták vezetésére bízta. Ezen intézetnek a theologiai seminariummal való egyesítéséből keletkezett később a convictus. 1567-ben a négy osztályhoz a rhetorika járult.

Miután az eddigi épület szűkké lett, a püspök újat építtetett, mely 1569-ben elkészült s a jezsuiták oct. 4-én beköltöztek az új épületbe.

A tanulók száma 1570-ben a hat osztályban 400-ra emelkedett.

Midőn a tanuló ifjuság száma szaporodott és a collegium kibővítése gyorsan haladt, Prussinovszky püspök 1570. szept. 1-én egy seminariumot nagy ünnepélyességgel alapított; s a 15 olmüezi kanonokkal együtt kiállított alapító-leveleiben a jezsuitáknak jövőjét is biztosítandó, a wischaui püspökségi uradalom jövedelméből évenként 2000 frtot rendelt adatni a jezsuitáknak. Nehogy azonban az utókor azt mondhasssa, hogy ő a püspökséget megrövidítette, saját birtokaiból jelölt ki javakat a jezsuiták számára.

Midőn pedig látta, hogy a katolikus vallás nagyon meg van támadva, egyrészt annak erősítésére, másrészt a tudományok ápolására a jezsuiták jövedelmeit szaporítani igyekezett, hogy ők Olmüczben egyetemet állíthassanak. Erre a célra 30,000 morva forintot akart adni. Azonban 1572-ben meghalt, mielőtt ígétét beválthatta volna. Így az egyetem csak halála után létesült. XIII. Gergely pápa 1573. febr. 11-én az intézetet megerősítette, s ugyanezen év decz. 22-én II. Miksa császár is jóváhagyta. Ő az olmüezi akademiát mindazon jogokkal fölrüházta, melyekkel más egyetemek bírtak, s megengedte, hogy mindazon ifjak, kik alkalmasaknak és képesítetteknek találtnak, akadémiai fokot és rangot nyerhessenek, s úgy tekintessenek, mintha Német-, Olasz-, Spanyol- vagy Franciaország valamely egyetemén promoveáltattak volna.

Grodecky püspök a collegium dotatióját növelte. 1574-ben a pápa engedélyével a philosophiai tudományok tanítása is megkezdett.

Nagyobb jelentőséget nyert az intézet azzal, hogy XIII. Gergely pápa 1580-ban a bőkezű Fuggerekkal egyetértve, Possevin jezsuita indítványára egy *convictus* alapított, hogy abban svéd-, norvég-, dán-, porosz-, liefországi, orosz-, lengyel- és *magyarországi* nemes ifjak neveltessenek. Ugyanő elrendelte, hogy ezen convictusban 50 növendék az ő költségén neveltessék, s mindegyikért 25 birodalmi tallért fizetett évenként. Az év végén 30-an voltak a convictusban.¹⁾

V. Pál pápa (1605—21.) pedig kijelentette, hogy az erdélyi egyházmegye számára pápai alapítványon addig, míg a megye maga gondoskodhatik, az olmüezi növeldeben 2 ifjút fog neveltetni.²⁾ A pálosok rendje három növendéke is neveltetett az intézetben, kik tanulmányaik végétével Magyarországra küldettek.³⁾

Rendesen 20—24 növendéket fogadtak be. Ezek legnagyobb részét az olmüezi püspök küldötte, miután VIII. Kelemen pápa 15 hely betöltésének jogát élethossziglan átengedte neki.

1582-ben megkezdődtek a theologiai előadások és 1596-ban volt az első ünnepélyes promotio.

¹⁾ d'Elvert. Gesch. der Studien-Schul- u. Erziehungs-Anstalten in Mähren. (Schriften d. hist.-stat. Sect. der k. k. mähr.-schles. Gesellsch. etc.) X. köt. Brünn, 1857. XXIX. s. köv. ll.

²⁾ Beke. Az erdélyi egyházmegyei papnövelde tört. vázlata. 15 l.

³⁾ Frankl. Pázmány Péter és kora. III. köt. 219 l.

1581-ben Rudolf császár és 1617-ben II. Mátyás kiváltságokat adtak az intézetnek. Mátyás az 1617. okt. 14-én kiadott levelében az olmczi egyetemet nemcsak a bíraskodással ruházta fel, hanem kimondta, hogy a növendékek mindazon szabadalmakat, exentiákat, szabadságokat és kedvezményeket élvezzék, melyekkel a párisi, löveni, bécsi, krakkói, ingolstadti és a többi egyetemek hallgatói bírnak.

Ezen kedvezmények alapján a tanulmányokat is kibővítették a prágai egyetem mintájára. A moralis és vitázó theologia tanszékeihez a scholastica, keleti nyelvek és casuistica tanszékei járultak. A philosophiai facultásban a logicát, metaphysikát és mathematicát adták elő, melyekhez 1626-ban a physika is járult.

1667-ben végre a jus canonicum számára is tanszék állíttatott.

1614—17. a magyarországi származású *Rumer György* rector volt.¹⁾

Az olmczi jezsuita collegiumot az ifjak nagy számmal látogatták. Igy 1576—1675-ig 75 év alatt (25 évben nem irtak be növendékeket) 8,341 ifjú nevét igtatták az anyakönyvb. Ezek között 104 magyarországi és 8 erdélyi származású ifju nevével találkozunk.²⁾

Az »Album studiosorum«-nak meglevő része 1590—1641-ig terjed, és Brünmben az országos levéltárban a Cerroni-féle kézirat-gyűjtemény közt őriztetik. Az alább következő névsort a Brünmben készült hivatalos másolat nyomán közlöm :

Anno domini 1590. mense Dec. die 10. sequentes depositi fuerunt et in album studiosorum relati: Laurentius Leuay, Pannonius; Joannes Coronensis, Transylvanus; Gasparus Anceps, Transylvanus.

Eodem anno et mense die 11. sequentes absoluti sunt Beanismo: Wolfgangus Bosnensis, Pannonius; Joannes Waradinensis, Ungarus; Joannes Bistricensis, Ungarus; Laurentius Ternóezi, Ungarus.

Eodem anno et mense die 12. sequens fuerit depositus: Gregorius Bakornensis, Ungarus.

Anno dom. 1591. mense Julio die 10 et 11 depositi sunt: Dom. Daniel Belawari, Ungarus nobilis; Emericus Waharselinus, Ungarus; Paulus Jaurinensis, Ungarus; Andreas Kesskemeti, Ungarus.

Anno 1591. mense Octobri die 16. depositi fuerunt et in album studiosorum relati: Dom. Gregorius Pesti, Ungarus; D. Martinus Kopczanski, Ungarus; Matthias Anceps, Transylvanus; Paulus Ruberus, Ungarus; Nicolaus Kopeczki, Pannonius.

Anno dom. 1592. mense Junio die 3.: Joannes Kerekesi, Ungarus; Petrus Kossimus, Ungarus.

Eodem anno 1592. mense Octobri die 14 et 15.: Gregorius Bornemissa, Transylvanus; Nicolaus Samarthoni, Transylvanus; Paulus Sege-dinus, Ungarus; Simon Novoforiensis, Ungarus.

¹⁾ Szörényi Alex. Propylaeum bibliothecae almae, ac celeb. universitatis Graecensis. 1703. 96 l. és d'Elwert. i. h. 481—482. ll.

²⁾ d'Elwert XXXVII. l.

Anno 1593. mense Aprili die 28 et mense Maio die 5.: D. Joannes Bede, Hungarus.

Anno 1593. mense Novembri: Joannes Papaj, Ungarus; Andreas Illicinus, Ungarus.

Anno dom. 1594. mense Octobri die 20 in numerum studiosorum cooptati sunt: Simon Sturmius, Transylvanus; Petrus Veoreos, Ungarus; Samuel Goda, Hungarus; Matthaeusz Olasz, Ungarus; Joannes Pechy, Ungarus; Petrus Cassovius, Ungarus.

Anno dom. 1595. mense Novemb. die 8 et 15.: Michael Berno, Ungarus; Sebastianus Mersan, Ungarus; Matthias Schifferer, Ungarus; D. Paulus et D. Laurentius, Ferensffy Ungari; Stephanus Franiafy, Croata; Gasparus Velikinus, Ungarus; D. Thomas Palfy de Erded, Ungarus.

Anno dom. 1596. die 31. Martii sequentes Physici antehac depositi in album relati sunt, priusquam postridie ad examen pro Baccalaureatu admitterentur: Emericus Nagy Tolnay, Ungarus; Paulus Kechel Sarkeoziensis, Ungarus; Joannes Ugrozy, Ungarus.

Anno dom. 1597. die 8 Junii infra scripti studiosi partim Olomucii partim alibi depositi vel admissi in numerum studiosorum referre poterunt: Gabriel Trombitás, Tyrnaviensis Ungarus; Michael Niry, Levensis Hungarus.

Eodem anno die 17. Junii comparuit cum suo testimonio: Franciscus Katay de Lugas, Transylvanus.

Eodem anno die 16. Novemb. suae deposicionis vel admissionis academiae testimonia exhibuerunt: Nicolaus Mituizy, Nouiensis Hungarus; Georgius Krakier, Transylvanus Nobilis; Franciscus Illieshazy, Nobilis Hungarus; Leonhardus Cholowius, Liptoviensis Pannonius.

Eodem anno die 23. Novemb. in album relati sunt: N. Joannes Matthaeus Maurach, Ungarus; N. Matthias Madaczany, Hungarus.

Anno 1598. die 20. Februarii partim Olomutii partim alibi depositi vel admissi in numerum studiosorum huius almae academiae referri petierunt: N. Josephus Ormandi, Hungarus; G. et N. Joannes Madaczony, Hungarus; Leonardus Riboticzky, Pannonius; Lucas Deker, Hungarus; Benedictus Vejť Keczkemety, Hungarus; N. Stephanus Viffalussi, Hungarus; N. Franciscus Katahay, Hungarus; Osvaldus Peklerus, Hungarus; Joannes Sölösy, Pannonius; Jacobus Clemencis, Pannonius; Jonas Byssinus, Pannonius; N. Stephanus Vyronovicz, Hungarus; Gregorius Nagifalvy, Transylvanus; Daniel Pixidarius, Pannonius; Valentinus Faber, Hungarus; Jacobus Zentkerezty, Hungarus.¹⁾

Anno 1601. 22. Novembr. in album huius almae Academiae relati sunt et nonnulli alii in aliis Academiis depositi: N. Franciscus Bornamissa,

¹⁾ 1602-ben kiadott egy költeményt: »Anagrammatismi Honori... Rever. D. Stephani Szuhai Episc. Agriens... consecrati a Jacobo Szentkereszti in Alma Acad. Olomucensis philosophiae studioso... eiusdem Rev. Dom. cliente. Olomucii 1602. 4°«

Transylvanus; Matthias Felnemethy, Hungarus; N. Ladislaus Bornamissa, Transylvanus.

Anno 1602. 30. Januarii et 6. Februarii in album Academiae relati sunt: N. Albertus Kluczoi de Kluczov, Nobilis Ungarus; N. Casparus Daroczy de Darocz, Ungarus; N. Petrus Szelletzky de Szelez; N. Melchior Alughi, Ungarus.

Anno dom. 1603. ultima die Februarii, in album akademiae relati sunt: Lucas Wukowicz, Croata; Franciscus Zlheniczniaky (?) Nobilis Hungarus; Franciscus Verebeli, Nobilis Ungarus; Jacobus Czegedi, Ungarus; Emericus Aguensis, Ungarus; Matthias Cusinus, Croata; Joannes Litterati S^{ae} Crucis, Slavus; Stephanus Zegedi, Nobilis Hungarus; Paulus Wranchiez, Croata; Stephanus Heginus, Hungarus; N. Stephanus Keres-turj, Ungarus.

Anno dom. 1604. 18. Februarii: Joannes Baptista, Tyrnauiensis Ungarus; D. Sigismundus Bornemissa de Kapolna, Transyl. Baro; N. Hieremias Ripscher, Tyrnaviensis Ungarus; Georgius Kleselius de S. Georgio, Ungarus; N. Michael Lugassi, Transylvanus; Christophorus Zwoncinsky, Ungarus; Stephanus Tornay, Solnensis Sclaus; Balthazar Pompeianus, Slavus.

Anno dom. 1605. 18. Februarii: Joannes Vas, Transylvanus, Nob.; Joannes Tirnaviensis, Ungarus; Ezechiel Beniaczko, Ungarus; Daniel Bede, Ungarus, Nob.; Gregorius Szombatzy, Ungarus Nob.; Stephanus Nagbodog-aszoni, Transylvanus, Nob.

Anno dom. 1606. 7. kal. Junii: Nicolaus Rageczinus Szuhi: Pannonius; Casparus Leway Lewaiensis, Hungarus; Nob. Christophorus Madachany, Zakmar, Ungarus; Martinus Sassini Sassiniensis Pannonus depositi anno 1604.

Anno dom. 1607. 10. kal. Martii: Franciscus Gögh Selliensis, N. Ungarus; Jacobus Meth, Mediensis Transylvanus; N. Gregorius Nádassy, Ungarus Tyrnaviensis; G. Gregorius Hossuthothi, Ungarus; N. Joannes Bornamissa, Ungarus Tyrnaviensis; N. Matthias Vegh, Ungarus Tyrnaviensis; N. Joannes Belay, Ungarus Comaroviensis; Stephanus Sartorius a Leles, Ungarus; Isaacus Sarossius, Pannonus Regiomontanensis; Georgius Vannich, Ungarus Nobilis; N. Martinus Taxonius, Ungarus Taxoniensis; N. Joannes Almassy, Ungarus Sepusiensis; N. Andreas Almassy, Ungarus Sepusiensis, Georgius Hrachowiczky, Ungarus Tyrnaviensis; Andreas Szepessy, Ungarus Sepusiensis; Daniel Sassini, Ungarus Sassiniensis; M. G. Melchior Doczy, Ungarus; M. G. Michael Doczy, Ungarus.

Anno dom. 1608. 10. kal. Februarii: Thomas Bathouinus, Pan. de Bath; G. D. Georgius Dobos, Ungarus Tyrnaviensis; G. D. Michael Marthinj de Aquileia, Ung.; G. D. Bartholomeus Marthini de Kesselükö, Ung.; G. D. Wolfgangus Marthini de Kesselükö, Ung.; Casparus Tassj, Ungarus Waradiensis; Casparus Vorakovsky, Slavus ex Veressko; Jacobus Sadlis, Slavus Zolnensis; Stephanus Nagizeni, Hungarus Posoniensis; Nicolaus Paulinus de Vidafulde Ung.; Joannes Nidlowicz, Gazariensis Slavus.

Anno 1609. Idibus Februarii: M. D. Stephanus Rhattay, Liber Baro, Comes etc. Hung.; M. D. Joannes Pongracz, M. D. Stephanus Pongracz, de Sz.-Miklós et Ouar. Hung.

Nobiles: N. G. Stephanus Chery, Seliensis Ungarus; N. G. Joannes Dabi, Tyrnaviensis Ungarus; N. G. Andreas Szalay, Tyrnaviensis Ung.; N. G. Michael Chery, Seliensis Ungarus.

Rhetores: Joannes Stankowicz, Zakoliensis Ungarus; Georgius Turocenus, Waradiensis Ungarus; Tobias Bogdanoczi, Ungarus.

Humanista: Andreas Bannovicenus Pannonus.

Principistae: Joannes Pisky, Ungarus; N. G. Nicolaus Toposs de superiore Budina; N. Stephanus Redeky de Redek, Ung.

Extraordinarie inscripti Illustres et Magnifici Domini D. etc.; Magnif. D. Paulus Palfy lib. baro ab Erdöd, dominus in Vereskiö et Stompha, Ungarus; Mag. D. Nicolaus Palfy lib. baro etc. praepositus Posoniensis, Ungarus; N. Stephanus Naguithius de Hum. Ungarus.

Anno domini 1610. 9. die Februarii in album studiosorum relati sunt: N. Michael Bohusch, Ungarus e comitatu Turociensi, Pragae depositus est; Andreas Dotlej, Ungarus Polakoniz (?); N. Andreas Borciczky, Ungarus Gramatista.

Anno dom. 1611. 27. die Januarii in album studiosorum relati sunt:

Rhetor: Joannes Nigrinus Visstokiensis, Croata.

Poeta: Georgius Poititor Gayariensis Pannonus.

Syntaxista: Daniel Degthey, Slavus; Daniel Zednik, Prustensis Pannonius; Joannes Barosch, Bistriciensis Pannonius.

Grammatista: Michael Seryenz, Ungarus Nobilis; Emericus Serjentz, Ungarus Nobilis; Stephanus Benedictus, Pannonius.

Principista: Erasmus Meyxner, Prespurgensis Ungarus nobilis.

Anno dom. 1612. 21. Martii in Album studiosorum relati sunt:

M. Nob. et G. Joannes Andreas Lukeni, Ungarus Cassoviensis; Andreas Orozthony, Ungarus.

Rethores: Joannes Rasslik, Ungarus Zakolcensis; Jacobus Kapolnai, Kapolnensis Ungarus; Balthazar Kozma, Zacolcensis Ungarus; Joannes Batrna, Zakolcensis Ungarus.

Poeta: Joannes Deithey Jurikovicz, Pannonus.

Syntaxistae: Valentinus Thomay, Tirnaviensis Ungarus; Elias Draskowsky, Zolnensis Slavus; Michael Siro de Geöngieös, Hungarus; Martinus Szomoloni, Szomolonensis Pannonus; Blasius Ficzur, Deithensis Pannonus. Joannes Hmira, Zolnensis Slavus.

Anno d. 1613. 12. Februarii in Album stud. Olom. relati sunt:

Rhetores: Andreas Widovitz, Wistokiensis Croata; Jacobus Holartius, Gerencziriensis Pannonus; Stephanus Iffkonicius, Wistokiensis Ungarus.

Humanista: Joannes Witkowsky de Wessela, Pannonus.

Syntaxistae: Valentinus Geczi, Secenensis Ungarus; Emericus Lcuai, Tyrnaviens. Ungarus; Nicolaus Franciscus Sadliss, Zolnens. Pannonus.

Grammatistae : N. Sigismundus Kakoni, Tyrnaviensis. Ungarus ; N. Paulus Konkoli, Tyrnaviens. Ungarus.

Anno 1614. 30. Januarii in Album stud. relati sunt :

Magnifici nobiles et generosi : Franciscus Petheo, liber Baro de Gersse ; Michael Petheo, liber Baro de Gersse ; Stephanus Petheo, liber Baro de Gersse ; Franciscus Saffarita, Zakolcensis Ungarus ; Stephanus Baýtzy, Zakolcensis Ungarus.

Ex Metaphysica : Joannes Norapivens. Nobilis Ungarus ; Illustriun Baronum Petheo Praeceptor.

Ex Rhetorica : Georgius Rakos, Pataviensis Ungarus.

Ex Poesi : Georgius Czoklicz, Zolnensis Chroata.

Ex Grammatica : Joannes Szhemlekugy, Nobilis Ungarus.

Anno dom. 1615. 12. Februarii in Album stud. relati sunt :

Illustres Nobiles ac Generosi : N. Melchior Podgorsky, Ungarus Novosoliensis ; N. Stephanus Podhradsky de Podhrad, Ungarus ; N. Michael Motesiczky, Trencziniensis Ungarus ; N. Paulus Turczinicz, Wistokoviensis Hungarus.

Rhetores : H. Joannes Sakmardius, Pannonus Interamnensis Crisinus ; Melchior Gretzmirus, Pannonus Scepusius.

Humanistae : Valentinus Jako, Pacztoyensis Hungarus ; Petrus Baxai, Spiczковиensis Croata.

Syntaxistae : Franciscus Szentmihalÿ, Transilvanus Siculus ; N. Gabriel Banowsky de Banocz, Hungarus ; Joannes Scepusiensis ex antiqua villa Slavus ; Andreas Thusniady, Transilvanus Siculus ; Gasparus Sadliis. Zolnensis Pannonius.

Grammatistae : Michael Florian, Komoroniens. Ungarus ; Thomas Szonics, Molnariensis Ungarus.

Anno dom. 1616. 2. Martii inscripti sunt :

Illustres Nobiles ac Generosi : M. Franciscus Wesseleny de Hadad, liber Baro de Streczen (?) Ungarus ; N. Georgius Babothy, Tirnaviensis Ungarus ; N. Andreas Wiskouinus (?) a Viskey, Ungarus ; N. Paulus Raimanus de Bobrownik, Ungarus ; N. Andreas Benniczky, Pannonus Lyphthoviensis ; N. Valentinus Lukesicz, Zagradiensis Croata ; G. Gabriel Franc. Seryeni a Wlachoviez Ung.

Logicae Studiosus : Mathias Vidoniez, Visstokiensis Pannonus.

Rhetor : Martinus Koprincicz, Vistokiensis Pannonus.

Poetae : Petrus Somlisai, Transilvanus primipil. ; Martinus Szereday, Primipilus Transilvanus.

Anno d. 1616. die 23. Februarii in Album studiosorum relati sunt :

Logicus : Joannes Pomperanus, Turocenus Pannonius.

Grammatista : Martinus Padaynowak, Tirnaviensis Ungarus.

Anno dom. 1617. XV/IX. (!) Decembris in Album studiosorum relati sunt :

Generosus Casparus Vgrinovit a Zadinetz Croata ; Stephanus Permai, Celhensis (?) Ungarus ; Paulus Seryeni de Kis Seryen in Wlachow Hung.

Nob. Matthias Biskupitz, Wistokiensis Pannonus.

Rhetores: Nicolaus Gengesi, Gengesiensis Ungarus; Thomas Sustrini, Gengesiensis Ungarus.

Anno dom. 1619. pridie Calendas Februarii in album studiosorum relati sunt:

Poeta: Stephanus Germethi, Transylvanus.

Syntaxista: Gregorius Benne, Ungarus Tirnaviensis.

Grammatista: Bartholomaeus Ribonicz, Croata Wistokiensis.

Ab hoc anno, quo propter rebellionem adversus S. Caesarem Majestatem, dissoluta fuit Academia, nullus ad hunc usque annum, qui est 1622. vel inscriptus, vel depositus est.

Anno domini 1628. mensis 22. Februarii est instituta depositio etc.

Ex philosophia: Stephanus Smutko, Chynoranensis Pannonius; Martinus Salaj de Nahacz, Pannonius.

Ex Rhetorica: Michael Smulko, Chynoranensis Pannonius.

Ex Syntaxi: Melchior Ledenicky de Ledenicz, Ung. Nob. Posoniensis.

Ex Principiis: Nicolaus Ignatius Chudy Chinoranensis Slav.

Anno dom. 1629. 6. Februarii instituta est depositio:

Ex Philosophia: Nicolaus Bestercenus, Sclavus B.; Lucas Lelkowicz, Ungarus Wistokiensis.

Ex Grammatica: Matthias Peruanicz, Charuat Croata.

Anno dom. 1631. 3. Aprilis in Album stud. relati sunt:

Ex philosophia: Michael Lyndmarius, Ungarus Topoltanensis; Joannes Szyghray, Ungarus Scepusiensis; Matthias Czenadi, Ungarus Sakolcensis; Nicolaus Kűszeghy, Hungarus Kűszeghinensis; Joannes Pexa, Ungarus Sassinensis; Matthias Zoky, Transylvanus Barotoszinensis; Laurentius Kolczway, Ungarus Scepusiensis; Joannes Nimeti, Ungarus de Nimet; F. Martinus Burkouich, ordinis S. Pauli Primi Erem. Croata de Romagouich.

Ex Syntaxi:

Illustris ac magnif. dom. Emericus Jakuszittch liber Baro de Orbo ... (?) Joannes Klobucziczky, Ungarus Nobilis de Klobuczicz; Adamus Deszeffy, Ungarus Nobilis de Czernberg.

Anno domini 1632. XVII. Kalendis Martii:

Ex Logica: Jeremiae Trnka, Velicensis Ungarus.

Anno dom. 1633. XVI. Kalend. Martii:

Logici: Blasius Delnai, Transylvanus; Georgius Hassar, Zustanoviensis Ungarus.¹⁾

Anno dom. 1634. 26. Februarii:

Logici: Fr. Michael Vindich Croata Varasdensis, Professor ord. s. Pauli primi Eremitae; Adamus Salkonicz, Mohordorffensis Hungarus; Matthaeus Jarnoezi, nobilis Ungar. Alsoloziensis; Matthias Radoschiny,

¹⁾ Huzzák György, Pázmány Péter küldte Olmützbe. (Frankl. Pázmány III. 220. l.)

Ungar ex Radossina; Michael Kotzetonich, (Gorneccziensis Ungarus; Paulus Alexander, Gariensis Ungarus.

Anno dom. 1635. 13. Februarii:

Logici: Stephanus Zambo, nobilis Ungarus ex S.-Benedicto; Andreas Senkuiczy, Croata Szenkwicziensis; Fr. Martinus Blaschkowicz, Croata ord. s. Pauli pr. Eremitae; Petrus Isachwy, de Longa villa Ungarus; Fabianus Hortensis, de Ugroc, Ungarus; Stephanus Bartuk, Debrenciensis Ungarus Liber.; Melchior Kieschy, Ungarus Nobilis Knosichinsis; Nicolaus Radakowich, Ungarus Wistokiensis; Joannes Pazithny, Ungarus ex S. Georgio.

Anno dom. 1636. 29. Januarii:

Logici: Georgius Albini, Ungarus Solnensis; Fr. Joannes Vanouiczi, ord. s. Pauli pr. Er. Hungarus; Georgius Tamassi, Szczepanoviensis Ungarus.

Extra ordinem depositus est: Joannes Kuszecy, nobilis Ungarus.

Anno dom. 1637. 29. Februarii relati sunt in album univ. Olomucensis:

Religiosi: Fr. Georgius Bellovari, ord. s. Pauli pr. Er. Professorus; Fr. Nicolaus Smaikonich, ord. s. Pauli pr. Er. Professorus; Fr. Carolus Petrachius (?), ord. s. Pauli pr. Er. Professorus.

Logici: Thomas Slepkonitz, Bohoviensis Croata; Matthaeus Loszoni, Ungarus Vitentziensis.

Grammatista: Georgius Besseditz, Croata Bistricensis.

Anno dom. 1638. 9. Februarii:

Grammatista: Petrus Naminy, Nobilis Ungarus Varadiensis.

1639-ben tanúlt Nicolaus Pazmany, L. B. ¹⁾

Anno 1651. 7. Martii relati sunt in Album academiae Olomucensis: Fr. Gerardus Choruat, ord. s. Pauli pr. Erem. Croata Zagrab; Fr. Jacobus Sigism. Solarj, ord. s. Pauli pr. Erem. professor Croata Varadensis; Fr. Joannes Rochoschitz, ord. s. Pauli pr. Erem. Croata Varadensis.

Az ezután következők a theologia scholastica-t hallgatták: ²⁾

1655—57. Fr. Benedictus Jurinich, Croata. Krapinsis, ord. s. Pauli pr. Eremitae, magister Philosophiae.

1657—58. Mag. Joannes Radostay, Ungarus Radostoviensis, Alumn. Pontif. Mag. Phil.

1658—61. Fr. Philippus Gersich (aliande Gerzie), Hungarus Rochoviensis, St. Pauli Er. professor, Alumnus Pontif. Mag. Phil.

1659—60. M. Joannes Elles, Transilvanus Ung. Tusnadiensis, Alum. Pontif.; M. Andreas Helmessini, Hungarus Helmessinensis, Alum. Pontif.; M. Matthias Wittkoezi, Hungarus Witkovensis, Alum. Pontif.

1659—62. Fr. Paulus Pudmay, Hungarus ex comitatu Psoniensi, ord. St. Pauli pr. Er. professor.

1660—62. M. Adamus Zawodny, Hungarus, Alum. Pontif.:

¹⁾ Frankl. Pázmány. III. 273. l.

²⁾ Annales universitatis Olomucensis 1655—1771-ből kűrva.

M. Petrus Bogdan, Hungarus Transilvanus ex comitatu Maroszekiensi, Alum. Pontif.

1662. Thomas Ivanchich, Croata Drnensis, St. Pauli Er. professus.

1663 — 64. M. Georgius Antal, Zavodiensis Pannonius; M. Michael Radossiny, Radossiensi Pannonius.

1664. Fr. Benedictus Miasko, ord. St. Pauli Er., Ungarus Birstiensis.

*Névsora azon magyaroknak, kik az olműczy jezsuita-collegiumban
baccalaureatust nyertek :*

Anno domini 1586. die 12. Augusti Philosophiae studiosi in Aula Academiae collegii Olomucensi Baccalarei renunciati sunt: Michael Kosmas de Nouak, Pannonius, Supremi Pontificis Alumnus cum esset intra praedictos candidatos quartus in ordine (az albumban 14 baccalaureatus candidatus neve van felsorolva) et ob gravissima negotia a Reverendissimo Episcopo Olom. avocatus et occupatus, ita ut ad dictum diem, qui fuit 13. Augusti, solenni actu solus tandem Baccalaureus fuit renunciatus.

Anno dom. 1589. pridie Calend. Februarii artium ac philosophiae prima laurea exornati sunt: Matthaeus Illycinus, Pannonius; Simon Banowsky, Pannonius; Martinus Banowsky, Pannonius.

Anno dom. 1591. die 22. Aprilis lib. artium et philosophiae prima laurea exornatus fuit: Michael Vagnerus, Transylvanus, S. P. Al.

Anno dom. 1594. 3. Novemb. prima laurea artium et phil. exornati fuerunt: Joannes Bolganzeus, Coronensis Transylvanus; Daniel Banowsky, Solnensis Pannonius.

Anno dom. 1596. die 28. Maji art. lib. et phil. prima laurea exornati sunt: Gasparus Anceps, Transylv., Saxo, S. P. A.; Emericus Nagj, de Tolnáj nob. Ungarus, S. P. A.; Paulus Hoisz, de Zeged Hungarus, S. P. A.; Simon Sturmius, Transylv., Saxo, S. P. A.

Anno dom. 1598. die 22. mens. Junii art. et philos. prima laurea decoratus est: Simon Neoforensis, Pannonius.

Anno dom. 1605. die sec. Maji art. et philos. prima laurea exornatus est: Fr. Michael Benkowich, Croata, ord. s. Pauli, S. P. A.

Anno 1615. nono Cal. Maji prima philos. laurea donati sunt: Joannes Pisky, nob. de Serderkeny, Ungarus; Jacobus Holovitus, Pannonius Gerencz, S. P. A.; Joannes Ignatius, Raslik Pannonius Zakolcensis; Balthasar Cosma, Zakolcensis Ungarus; Joannes Nilg, Pannonius Gaiarensis; Joannes Sednik, Pannonius Pruscensis; Daniel Sednik, Pannonius Pruscensis; Georgius Portior, Pannonius Gaiariensis.

Anno dom. 1617. tertio Idus Aprilis prima philosophiae laurea ornati sunt: Andreas Leopold. Beniczky Pannonius Liptoviensis; Andreas Viskesing de Viskesz, nob. Ungarus; Valentinus Geczy, Ungarus Szece-niensis.

Anno 1618. 6. Cal. Maji prima philosophiae laurea ornati sunt: Petrus Baxay, nob. Illiricus de Spiekovina; Simon Martinus Kopriwezie,

Pannonius Wistoliens.; Joannes Pompejanus Turocensis, Pannonius Variadiensis.

Anno dom. 1619. 6. non. Maji prima phil. laurea ornati sunt: Paulus Raimanus, nobilis Pannonius de Rohownik; Gasparus Ugronowith, nob. Illiricus a Lodinecz, S. Pont. Alum.

Anno dom. 1628. die 2. Maji prima philos. laurea decoratus est: Fr. Martinus Obristouch, Croata Ferriopolensis, ord. St. Pauli pr. er. professus.

Anno dom. 1629. die 26. Aprilis prima art. et phil. laurea decoratus est: Martinus Szalay, nob. Pannonius, Summi Pontif. Alumnus.

Anno 1630. die 22. Aprilis prima art. et phil. laurea decorati sunt: Fr. Osualdus Winsek, Croata, ord. s. Pauli pr. Er. professus Leopaglauiac; Lucas Lelkowitz, Vistokiensis Ungarus; Nicolaus Besterczenus, Besterensis Ungarus.

Anno dom. 1631. die 3. Maji prima artium et phil. laurea decorati sunt: Fr. Martinus Barchouich, ord. s. Pauli pr. Er. Croata, S. D. N. Al.; Sigismundus Varady, nob. Ungarus a Kijis Pactzall (?).

Anno dom. 1632. die 22. Aprilis prima art. et phil. laurea decorati sunt: Joannes Nimethi de Nimeth, Ungarus; Laurentius Koleczwei, Scepusiensis Ungarus; Melchior Ledenicz de Ledenicz, nobilis Ungarus, Aug. Imper. Ferdinandi II. Alum. liber.; Joannes Pexa, Sassiniensis Ungarus; Matthias Szeghi, Transylvanus de Barolos; Joannes Zigrai, Scepusiensis Ungarus; Michael Lindamarius, Tapoleczanensis Ungarus; Nicolaus Kúszeghi, Kúszeghiensis Ungarus; Stephanus Petrus Kopczany de Kopczan, Ungarus, S. D. N. Al.

Anno dom. 1633. 8. Idus Aprilis prima art. et philosophiae laurea decoratus est: Jeremias Michael Trnka Ungarus Welicensis, S. D. N. A. E(clesiasticus).

Anno 1634. 4. Non. Maji art. et phil. laurea decorati sunt: Blasius Delney, Ungarus Transylvanus; Georgius Joannes Hussar, Ung. Stirpano, S. D. N. Al.

Anno 1635. 24. Aprilis prima art. et philosophiae laurea decorati sunt: Paulus Alexandri, Ungarus Gaiariensis; Adamus Salkowicz, Ungarus Modordoffiensis; Michael Koczetowicz, Ungarus Gerneczensis; Mathias Tarnoczy, Nobilis Ungarus de Also-Lelocz.

Anno dom. 1636. die 14. Aprilis prima art. et phil. laurea decorati sunt: Stephanus Bartók, Nob. Ungarus Döbrediensis; Martinus Banoczy, Moravus (?) Banoviensis; M. Dom. Helene Nagy Michalyana Al. E.; Andreas Senkuicz, Croata Kis-Senkvicensis; Petrus Jankouch, Ungarus Longavillensis, S. D. N. Al. Ec.; Stephanus Zambo, Nobilis Ungarus ex S. Benedicto de iuxta Gyón; Joannes Pazittny, Ungarus Sancti Georgiensis.

Anno 1637. die 28. Aprilis prima artium et philos. laurea decorati sunt: Georgius Tomassi Ungarus Scepanoviensis; Georgius Albini Ungarus Solnensis.

Anno 1638. die 5. Maji prima art. et phil. laurea decorati sunt:

R. D. Fr. Nicolaus Zmaykouich, ord. s. Pauli pr. Eremitae professor, Croata Nagiszenkuicensis ; R. D. Fr. Georgius Bellowari, ord. s. Pauli pr. Eremitae professor, Ungarus Chalokeziensis.

Anno 1639. die 24. Maji prima artium et philos. laurea decorabatur : R. Fr. Carolus Petrachij, Illiricus Transmontanus, ord. St. Pauli pr. Er. professor (?).

Anno 1641. die 16. Maji prima artium et philosophiae laurea decoratus est : D. Paulus Méhes de Óóvar, nob. Ungarus ex comitatu Nidriensi.

Anno 1637. die 20. Aprilis reverendus ac doctissimus artium et philosophiae magister *prima Theologiae* laurea est inauguratus : Mag. Hieremias Truka, Ungarus Velicensis, S. D. N. Alum. eccles.

*Nomina eorum, qui in hoc Olomucensi societatis Josu collegio ad
Magisterii gradum promoti sunt :*

Anno dom. 1587. 3. Februarii in secunda laurea Magisterii et Doctoratus philosophici creatus est : D. Michael Kosmas de Novak, Pannonius S. Pont. Al.

Anno dom. 1588. die 29. Sept. liberalium artium ac philosophiae magister sive doctor renunciatus est : Andreas Kosodolcius de Gayara, Illirus S. P. Al.

Anno dom. 1597. 6. Idus Julii artium et philosophiae magistri sive doctores renunciati sunt : Casparus Anceps, Transylvanus Saxo S. P. Al. ; Emericus Nagi de Tolna, Hungarus S. P. Al. ; Paulus Zegedinus, Hungarus S. P. A. ; Simon Sturmius, Transylvanus Saxo S. P. A.

Anno dom. 1601. 18. Septemb. artium liber. ac philosophiae *suprema* doctoratus ac magisterii laurea decoratus est licenciatus : R. Fr. Andreas Martonus Ungarus.

Anno dom. 1616. 18. Aug. *suprema* artium et philosophiae doctoratus ac magisterii laurea ornati sunt : D. Bernardus Sartorius, Pannonius Bohunicensis S. P. Al. ; D. Jacobus Holovitus, Pannon. Gerencz. S. P. Al. ; D. Daniel Sednik, Pannon. Pruscensis. ; D. Balthazar Cosma, Ungarus Zacolcensis ; D. Joannes Pisky, Nobil. de Sesderkeny Ungarus ; D. Joannes Nilus, Pannonius Gaiarensis.

Anno dom. 1630. die 16. Julii *suprema* artium lib. et philosophiae laurea decoratus est : R. D. Martinus Szalay, nobilis Pannonius, Summi Pontificis Alum. ecclesiasticus.

Anno dom. 1631. die 5. Augusti *suprema* artium et philosophiae laurea decoratus est : R. D. Lucas Lelkowiez, Wislokiensis Hungarus, Parrochus Brumoviensis.

Anno dom. 1632. die 11. Augusti *suprema* art. et phil. laurea decoratus est : Fr. Martinus Borkovich, ord. St. Pauli pr. Erem. professor, Croata, S. D. N. Al.

Anno dom. 1633. die 29. Julii *suprema* art. et phil. laurea decorati sunt : D. Laurentius Kolczwai, Scepusiensis Ungarus ; D. Joannes Nimethi de Nimeth, Ungarus ; D. Joannes Zigrai, Scepusiensis Ungarus ; D. Michael

Lindamarius, Tapoleczanensis Ungarus; D. Ignacius Pexa, Sassiniensis Ungarus. ***

Anno 1634. die 21. Augusti suprema laurea art. et phil. decoratus est: D. Hieremias Trnka, Ungarus Velicensis, S. D. N. A. E.

Anno 1635. die . . . Julii suprema laurea decoratus est: D. Georgius Hussar, Ungarus Stepanoviensis, S. D. N. Al.

Anno 1636. 12. Augusti² suprema lib. art. et philosophiae laurea decorati sunt: D. Paulus Alexandri, Ungarus Gaiarensis; D. Matthias Tarnoczy, Nobilis Ungarus de Alsó Lelocz; D. Michael Koczetowicz, Ungarus Czerneczensis.

Anno 1637. 11. Augusti suprema art. lib. et philosophiae laurea donati sunt: D. Stephanus Bartok, Nobil. Ungarus Döbrediensis; D. Andreas Schenkuicz, Croata Kis Senkuiczensis.

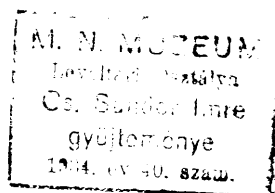
Anno dom 1639. di 22. Augusti suprema lib. art. et philosophiae laurea decoratus est: R. Fr. Nicolaus Zmaykovich, Senkvicensis Croata. ord. s. Pauli pr. E. professus.

Anno dom. 1641. die 30. Quintilis artium liber. ac philosophiae Baccalaurei earundem artium lib. ac. phil. primum licentiatii sunt: D. Nicolaus Pauaiensis, Ungarus ex Orbaj S. D. N. A. E.; D. Georgius Szentsimony, Transylvanus Nobilis Ungarus Czikiensis, S. D. N. Al. Eccl.

Megemlítendő itt, hogy 1617. körül az olmüezi akademián tanult a protestans *Rudolph János*, ki egy év múlva Birnholtzban tanított. ¹⁾

¹⁾ Matric. ordinat. p. Petr. Zabler No 22. »annoque in Academia Olomucensi confecto, moderamen ludi Birnholtziani in Moravia. suscepi.« (Kézirat a M. N. Muzeumban.)

8/1906

AZ ESTERHÁZYAK CSALÁDI NAPLÓJA.

A »Kis Könyv«, valójában a családi napló, melyről Ipolyi Arnold »Nyáry Krisztinájában« aunyi melegséggel s oly igazi érdeklődéssel emlékezett meg, a kis-martoni gazdag levéltár egyik legféltettebb ereklyéjét képezi. Az Esterházyak családi följegyzéseit foglalja magában a XVII-ik századból. Az első oldalon olvasható a cím: RÖVID CHRONICA | MELYBEN | NÉMELY EMLÉKEZETES DOLGOK | SZÜLETÉSEK S HALÁLOK IRATATNAK | AZ M. D. C. IV. ESZTENDŐTŐL | FOGVÁST SÖT NÉMELY IGEN | RÉGI GENEOLÓGIÁK IS FOGLALTATNAK ANNO M. D. C. XXIV.

A kis 4-edr. fehér pergamentre kötött könyv 180 szám. oldalt foglal magában. Az elejét 41 oldalt Nyáry Krisztina írta, ettől kezdve 119 lapig fiai folytatják. A 120—151 oldal tiszta, s ettől fogva 165 lapig a család, talán Nyáry Krisztina titkára a Nyáryak és Várdyak geneológiáira vonatkozó adatokat jegyzett fel. De az elején minden külön följegyzés egy-egy oldalt foglal el.

Az Esterházyak nemzedékrendjét kivált Miklós óta jól ismerjük, s nem első a Trophaeum Esterazianum, mely e könyvecskét felhasználta — Khewenhüller az Annalesek mellé adott Contrefay-ában is alighanem e szerint dolgozott. De a dolgon az mitsem változtat: maga ez a krónika, úgy a mint van, megérdemli, hogy a magyar történetírás meríthessen belőle: mert az eddigi felhasználások dacára is fog újat találni benne.

... »Folytatják fiai és unokái — mondja Ipolyi — magyarul, míg a nemzetség érzi *nemzeti* emelkedését, virágzását. Ellenben mihelyt az elidegenül a hazától ... megszűnnek a napló följegyzései is.« Valóban a magyar Esterházyak naplója ez. Egyik ez adja meg a könyvecskének fontosságát, s ezért tartottuk indokoltnak közlését is, melyre máskülönben becses adataiért is érdemes.

Mint Ipolyiból tudjuk, e naplónak utolsó időben folytatója

akadt, »egy derék házi papban a legújabb nemzedék ismét magyarrabbá nevelőjében«, ki ott kezdte munkáját, hol a napló megszakadt s folytatta a nemzedék leírását. Az ő munkája már közlésünk keretén kívül esik — de nem tehetjük, hogy szíves köszönetünket ne fejezzük ki azért, hogy közbenjárásával lehetővé tette e napló közlését, e nagy műveltségű derék főpapnak Bubits Zsigmond kassai püspöknek.

És most térjünk át a napló közlésére:

- 3 Én bedegi Niari Christina löttem ez világra az 1604. esztendőben 31. oktoberis Kis-Warda várában, az igaz római hitben megmaradván holtig.

- 5 Az én szerelmes uram vött el engem 14 esztendős koromban az tekintetes és nagyságos gróf Thurzó Imre uram, ő kegeme pegid volt 20 esztendős ember, volt az lakodalmuk az 1618. esztendőben szent Márton napján Kiral-Helmeczen és éltünk együtt 1621 esztendeig, mikor abban írtak.
- 7 Az én szerelmes uramot szólította ki isten ez világbul oktobernak 19 napján reggel, én pedig maradta 4 holnap nehéz-kemmel és 9 holnap láunkámmal, volt pedig szegény szerelmes urának temetése aзи 1622. esztendőben janovariusnak 19 napján Árva várában.

- 9 Az én szerelmes gróf Thurzó Erzsébetkémet adtai isten ez világra az 1621. esztendőben februáriusnak 20 napján, melyet éltesen az ur isten az ő szent nevének dicséretire s nekünk örö-münkre sok esztendeig az igaz hitben nevelen, és adtam házasságra az tekintetes és nagyságos gróf Eszterhas István uramnak 1638. esztendőben 26. szeptember Kis-Martonban.
- 11 Az én szerelmes gróf Thurzo Christinamot adtai isten ez világra az 1622. esztendőben 25. napján aprelisnak, ugy mint nagy pinteken, melyet éltesen az ur isten szent nevének dicséretir s nekünk örö-münkre az igaz hitben sok esztendeig nevelen.

- 13 Az én szerelmes uram vött el engemet 20 esztendős koromban az tekintetes és nagyságos gróf Eszterhas Miklós uram az ő kegeme ideje 40 esztendőben volt, az lakodalom volt 1624. esztendőben 21 napján juliusnak Szucsánban.

- 15 Mentem az én szerelmes uramhoz Uiiuaban 28. napján oktobernak, ott létembe az úr isten szent lelkének ajándékát köz-

löttem velem és tértem az igaz vallásra, gyúntam meg újobban istennek akaratából 30. napján deczembernek és megkommunikáltam 31. napján ugyan deczembernek havában, mikor írtak 1624. esztendőbe, mert azelőtt kéntelen voltam az színmutatásra, de szívemben mindenkor igaz pápista voltam.

Az én szerelmes gróf Esterhas Maddiczámat adtai isten ez 17 világra az 1625-ik esztendőben 19-ik napján juliusnak, kit az ur isten szent nevének dicséreti nekünk örömeinkre éltsen, az igaz hitben nevelen.

Az én szerelmes uramat az tekéntetes és nagyságos gróf 19 Eszterhas Miklós uramat választotta az ország magyarországi palatinusságra 1625. 25. október, kit engeden isten szerencsésen elviselhetni ű kegemének sok esztendeig és jó egészséggel, Sopromban.

Az én szerelmes gróf Eszterhas Lászlómat adta isten e vilá- 21 gira 1626. esztendőben, úgy mint ujesztendő estin, kit az úr isten szent neve dicséretire és magának üdvességére s nekünk örömeinkre megtartson és megáldjon ű szent felsége s az igaz hitben nevelen; az rák jel alatt született.

Az én szerelmes Magdiczámat vötte ki isten ez világból 1627. 23 esztendőben májusnak 7. napján és temettük el Nagszonbatba 21. Algustus hónap.

Az én szerelmes gróf Eszterhas Katiczátkámat adta isten 25 ez világra 1628. esztendőben algustusnak 18. napján, kit éltsen isten szent neve dicséretir, magának üdvességére és nekünk is örömeinkr.

Az én szerelmes gróf Esterhas Anna Jüliannámat adta isten 27 ez világra 28. bütelő hónap. kit az úr isten nevele fel szent neve dicséretire 1630.

Az én szerelmes gróf Eszterhas Katiczámat vötte ki isten 29 ez világból büt más hónap 13. napján, mikor írtak 1630. esztendőben, 1630.

Az én szerelmes asszonyomat anyámoti az nemzetes és 31 nagyságos Wárdai Kata asszont vötte ki isten ez világból 1630. esztendőben.

Az én szerelmes gróf Esterhas Miháloamat adta isten ez 35 világra 19. napján büt elő hónap, kit az úr isten áldjon meg és

éltesse szent nevének dicséretire és magának üdvösségére és nekünk is örömünkre, 1632. esztendőben.

Élt másfél esztendeig és elvötte isten ezt is tőlünk.

- 35 Az én szerelmes gróf Thurzó Christiniámot vötte ki isten ez világból 22. marcius havának 1632.

- 37 Adott isten 1634. egy kis lánylankot gróf Eszterhas Christina Mariankát 17. janovarius havának, ki élett 11 hétig és Biczén meg is hala szegénka.

- 39 Adta isten ez világra gróf Eszterhas Palköt 6. Szentmihál havának, kit isten éltesse sok esztendig, 1635. Kismartom; kisasszon nap estin született és az rák jel alatt éffélkor; kit isten neveljen s éltesse sokáig. (Péntek nap született. *Pál írása.*)

- 41 Adta isten ez világra gróf Eszterhas Máriát 1638 bútelő hónap 2. napján, ugy mint gyertyaszentelő boldogasszony napján. (*Eddig Nyári Krisztina írása.*)

- 42 Az nagyságos Galantai Eszterhas Pál, szegény uram atyám egy testvér öcsce holt meg Ujvárbán, azaz érsekujvári vicegeperalis lévén, ugyanottan holt meg 17. Januarii 1640. guttaütésben, kit isten nyugosszan az örök életben.

- 43 Adta isten ez világra gróf Eszterhas Ferenczet 1641. die 17. Januarii Sentén. Hétfőn lett hatodik órában reggel.

- 44 Az nagyságos Galan.

- 45 Az nagyságos gróf Nyári Krisztina szerelmes asszonyom anyám holt meg die 17. Januarii (javítva *februarii*) 1641. harminczhét esztendő s korában, gyermekágyában, éffélkor tájban, kit az úr isten nyugosszan az örök életben. Sentén holt meg.

- 47 Az nagyságos gróf Eszterház István uram bátyám vette el szerelmes házastársul gróf Thurzó Örsébet nénéem asszont dispensatio által Kismartonban, ki volt akkor 22 esztendő s, az asszony 17 esztendő s, die 26. Septembris 1638.

Ugyanezen uram bátyámnak adta isten ez világra gróf Eszterhas Orsikot die 7. Martii hetedfél órakor estve Lakompakon in salute populi Szent Tamás napján perpetuae et foelicitatis, köröszölték meg dominika laetare, kit isten éltesse sokáig az én örömömre. Az 1641. esztendőben bak jel alatt, csöterteken.

Tekéntetes és nagos gróf Eszterhásj István bátyám uram ⁴⁹ holt meg Bécsben die 4. Julii 1641. estve kilencz óra után; kit az úr isten nyugoszszon az örök boldogságban; huszonhat esztendőskorában.

Gróf Thurzó Örzsébet néném asszony Eszterhás István uram ⁵¹ szeremes házastársa holt meg Lakompakon die 4. Julii anno 1642. délután két és három óra közt. Kit isten nyugoszszan az örökké való jóban.

Gróf Nádasdi Ferencz uram vette el házastársul gróf Esz- ⁵³ terhásj Anna Julia néném asszont 1644. esztendőben. Volt lakodalma Kismartonyban die 6. Februarii.

Az én szerelmes uram atyám boldog emlékezető gróf Esz- ⁵⁵ terhásj Miklós Magyarország palatinusa holt meg Héflánban die 11. Septembris anno 1645. életének hatvanharmadik esztendejében, kinek nagy emlékezeti ez világon is fölmaradván, az örök boldogságban tündököljék.

Az én kedves bátyám uram vett el az nagos gróf Eszterhásj ⁵⁷ László gróf Bottyánj Mária Eleonorát szerelmes házastársul, kinek lakodalma volt Rohonczon die 6. Februarii 1650. Kinek én voltam fővélye.

Ezen megírt boldog emlékezető uram bátyám gróf Eszter- ⁵⁹ háj László az köröstyény raboknak szabadulásáért, melyeket az pogány elrablott volt, vitézül megharcolván, az nagyságos Eszterhásj Ferencz, Tamás és Gáspárral együtt Nagy-Vezekénnél die 26. Augusti, öt-hat óra közben estve megöletett 1652. dicsőséges példát hagyván nemzetinek.

Anno 1652. die 21. Octobris délután négy-öt óra közben ⁶¹ esküdtem meg az én szerelmes feleségemmel, gróf Esterhás Orsik asszonnal Fraknóban, kit isten sokáig éltessen szent nevének dicséretire, énekiem is öröömre, Innocentius decimus római pápa dispensatiójából.

Az copulatio lett az fraknai kápolnában levő chorusban Szalkovicz Ádám praefectus uram s szombati kanonok által; kinek arra való licentiát adott Piski János kalocsai érsek s győri püspök uram, voltak jelen azon copulatiókor Eszterhás Farkas, Olaskolosvári István, Kürtössi György, Kolaricz Péter uraimék, s Fabiankovicz inasom.

66 Tekéntetes és nagos gróf Bottyánj Mária Eleonóra asszony boldog emlékezető uram bátyám gróf Eszterhasj László uram meghagyott özvegye holt meg Rohonczon die 21. Octobris 1654. reggel hét órakor, mikor szinte Fejérvárnál az harczon volnánk Bottyáni Ádám urammal, kit ugyan akkor megütött az gutta, semmit nem tudván még leánya haláláról.

65 Az én szerelmes feleségemmel háltam el az nagyságos gróf Eszterhás Orsik asszonyommal Kismartonban die 7-a Februarii 1655., kin istennek dicsértessék az ő szent neve, s engedje, hogy jó csendességben élvén az igaz római hitben is múltunk ki ez világból.

67 Ezen szerelmes feleségemnek adott isten egy fiú magzatot die ultima decembris, azaz újesztendő nap estin pénteken éfélkor. ki volt Szent Silvester pápa napja, Fraknóban anno 1655, kit Miklós Antalnak köröszöltettünk kalocsai érsek Piski János uram által, melyet neveljen isten szent nevének dicséretire, s szülei örömére, s az igaz római hitben élni, s meg is halni.

Lett az vízöntőjel alatt. Volt köröszatyja gróf Kéri János uram, köröszanyja gróf Czobor Orsolya Kéri Jánosné asszonyom.

68 Az én szerelmes feleségemnek adott isten egy szép fiat die 8-a Septembris éfél után három-négy óra közben Fraknóban anno 1657, ki mivel csaknem azon üdőben lett ez világra, mikor én, köröszöltettük Pálnak, *(üres hely egy szóának)* újhelyi püspök által; kit isten engedjen szülei örömére élni, s az igaz római hitben is meghalni; született pedig szűz jel alatt. Volt köröszatyja gróf Bottyáni Adám uram, Dunán innét való generalis, köröszanyja Bottyájiné asszonyom. Szombaton lett.

69 Az én szerelmes feleségemnek adta isten harmadik gyerme-
két Kismartonban die 10. Februarii S. Scholastica napján 1659, kit Catharina Borbálának köröszöltettünk újhelyi püspök *(egy szóának ü. h.)* uram által, kit isten neveljen, éltesse szent nevének dicséretire, szülei örömére s engedje az igaz római hitben is meghalni. Lett az szűzjel alatt reggel öt és hat óra közben. Hétfőn lett.

71 Adta isten ez világra Istóczka József nevő fiamat Szent-Mihály hónap 27. napján, kit isten neveljen az igaz római hitben és megis tartson szent nevének dicséretire, nekünk örömünkre 1660-ban; köröszölteték Lippay György esztergami érsek által. Született az rák jel alatt 5, hat óra közben reggel. Volt köröszatyja azon esztergami érsek uram, köröszanyja gróf Nádasdi Mancza kisasszony húgom ő klme. Fraknóban, hétfőn.

Öcsém gróf Eszterhasi Ferencz uram vötte el házastársul ⁷² gróf Illyésházi Ilona asszonyt, gróf Illyésházi György uram hajadon leányát, kinek volt lakodalma Trencsén várában die 7. Februarii anno 1661. Az hol énnekem lengyel király Casimirus kegyelmes parancsolatjából követnek költetett lennem.

Adott az isten azután is egy fiu magzatot 1662. esztendőben ⁷³ 27. Augusti László Ignacziust, kit isten neveljen az igaz római hitben, megis tartson benne szent nevének dicséretire, nekünk örömünkre neveltessék. Volt keresztapja Leopoldus Ignaczius császár és az keresztanyja az öreg császárné Eleonóra, harmadik Ferdinand felesége, kereszteltetik meg szentkereszti (*egy szónak ü. h.*) praelatustúl Bécsben. Született az mérték jel alatt 9-tiz óra között szombaton-Bécsben estve.

Az 1663-ban adott isten egy leány magzatot, kit neveztönk ⁷⁵ Cristina Teréziának nyolczadik napján octobernek, kit isten neveljen az igaz római hitben szent nevének dicséretire, nekünk szüleinek örömére; született az bak jele alatt két, három hora közben reggel Kismartonban hétfőn.

Az én kedves fiamat Eszterhás Palkót szólította isten ki ez ⁷⁶ világból Fraknóban 6. Aprilis 1664. esztendőben, ki volt reggel nyolcz óra tájban, hat esztendős s két holnapi idejében.

Az én kis Katicza Borbálámot vette isten ki ez világból ⁷⁷ azon napon, mely nap Palkót éjfélkor, ugymint 12 órakor éjjel die 6. Aprilis 1664. öt esztendős s két holnapi idejében.

Az ő szent felsége adott az atyámfának egy fiai magzatot, kit ⁷⁸ Elek Dominicusnak köröszöltöttünk; lett ez világra 27. Novembris négy s öt óra közben estve felé, halak jele alatt, anno 1664, kit isten neveljen nagygyá szent nevének dicséretire, szüleinek örömére. Fraknóban, csötörtökön.

Adott isten egy fiu magzatot, kit Ferencz Ágostonnak ⁷⁹ kereszteltönk, ki lett ez világra 3. Janoarii 3 fél órakor reggel az 1666-ban, kit isten neveljen szent nevének dicséretire, nekünk szüleinek örömére; az mely gyermek az lövő jel alatt lett. Voltak keresztatyja és keresztanyja Nádasdy Ferencz uram és Nádasdy Anna Julia néném asszony.

Adta isten ez világra Ilona Rosalia Ursula leányunkat, ⁸⁰ kinek volt köröszatyja Nádasdi Ferencz judex curiae uram, köröszatyja Nádasdiné asszonyom néném, körösztolte penig Sze-

gedi Ferencz cancellarius uram. Lött ez világra éfél után egy órakor die 25. May, azaz szent Urbán pápa napján, rák jel alatt. 1667. esztendőben, kit isten éltsen és neveljen szent nevének dicséretire. Kismartonban, szerdán lett.

⁸¹ Adta isten ez világra János Benedek fiát az atyámfának die 3. Julii hatodfél órakor estve, bika jel alatt, kit köröszölt esztergami érsek uram Szelepcséni György uram, Nádasdiné néném asszony volt körösztanyja; kit isten éltsen szent nevének dicséretire. Fraknóban, kedden lett 1668.

⁸² Az én kedves asszonyom nénémet gróf Eszterhás Anna Julia asszont ugymint Nádasdi Ferencz judex curiae asszonyomat szólótotta isten ki ez világból nagy véletlenül die 22. Januarii anno 1669. Potendorf várában, mind kedves urának s mind több atyjafiainak nagy keserűségére harmincznyolcz esztendő s tizenegy holnap korában, kinek meghidegült testéből metszették ki egy kis fiát, kit Nádasdi Györgynek köröszöltek, de az is az körösztés után megholt, az asszony pedig holt meg reggel nyolcz óra után, kit isten nyugoszsza az örök életben.

⁸³ Az én kedves öcsém Eszterhás Ferencz uram ő kime szerelmes házastársát gróf Illyésházi Ilona asszonyt kiszólitotta isten himlő betegséggel ez világból nagy véletlenül Trencsén várában die 12. Februarii, azaz szinte három hetire szegény Nádasdiné néném asszony halála után anno 1669. idejének pedig 23 esztendejében. Kit isten nyugoszsza az örök boldogságban.

⁸⁴ Az én kedves kis Istók fiamat szólótotta isten ki ez világból himlő betegségben Kismartonban délután egy s két óra közben die 17. Julii nyolcz esztendő, tíz holnap korában; kit isten nyugoszsza az örök életben 1669.

⁸⁵ Die 8. Septembris szenteltettem meg Fürtön túl való Boldogasszony szentegyházamat, s ugyanakkor öltöztettem Laczkó fiamat clericában, az hol az quatuor minorest is fölvette, azaz kisaszszony napján kalocsai érsek, győri püspök Szécsény György uram által; adja isten, szolgálhasson mind istennek, mind hazájának, megmaradván holtig az igaz hitben, s papi rendiben. Anno 1669.

⁸⁶ Az én szerelmes atyámfának adott isten egy leány magzatot die 3. Januarii anno 1670. Fraknóban, lett pedig reggel, azaz ebéd előtt kilencz óra tájban kettős jel alatt, kit Ursula Franciscának köröszölt kalocsai érsek Szécsénj György uram die 8-a Januarii, volt koma s komasszonyam Kéri Ferencz uram feleségestől,

körösztatya s anyja; nevelje isten maga szent nevének dicséretire, az igaz hitben engedvén meg is halni.

Ezen septembernek második napján nyolcz óraker délelött ⁸⁷ holt meg szép istenesen Eszterhás Farkas uram ő klme Lőcsén, ki personalis vala, anno 1670. Kit isten nyugaszson az örök életben.

Az én kedves öcsém Eszterhás Ferencz uram ő klme háza- ^{ss} sodott meg, és vette feleségül gróf Tököli Kata kisasszont, gróf Tököli István uram első szülött leányát, kinek volt lakodalma 15 Novembris anno 1670. Árva várában. (*Eredetileg* 15 Dec. a^o 1671.)

Adott isten az én szerelmes feleségemnek egy szép fiú mag- ⁸⁹ zatot, ki született 4. May öt óra tájban reggel az hal jel alatt Fraknóban; köröszöltöttük újhelyi cisterciensis apátúr (*üres hely hagyva*) uram ő klme által; neveztetett Mihály Bernárd Jánosnak, volt körösztatya, anyja gróf Kéri Ferencz uram, s az ő klme házastársa gróf Szécsi Julianna asszony; nevelje isten szent nevének dicséretire, nekünk szüleinek örömünkre, s engedje az igaz hitben meg is halni üdvösségesen. Anno 1671. Fraknóban.

Adott isten ő szent felsége öcsém Eszterhás Ferencz uram ⁹⁰ házastársának gróf Tököli Catha asszonnak egy szép leány magzatot die 2. Januarii három-négy óra közben délután, kit köröszölt Zennyei István veszprémi püspök uram Pápán, neveztetett Mária Rozália (*egy szónak ü. h.*) volt körösztatya Sicsi Pál uram, körösztatya Zicsi Pálné asszonyom az nagyságos Károly Kata asszony, nevelje isten szent nevének dicséretére, szüleinek öröme.

Adott isten ő szent fölsége az atyámfiának egy fiú magzatot ⁹¹ die 24-a Aprilis, azaz Szent György napján éjfél után egy óraker tájban, kit kalocsai érsek Szécsény György uram ugyan György Bernárdnak köröszölt, volt körösztatya ugyan maga érsek uram, körösztatya gróf Tököli Mária kisasszony ő klme, köröszöltetett die 27. Aprilis 1672. Kismartonban. Tartsa isten szent nevének dicséretire.

Ugyan ezen Gyurkó fiunkat isten ő szent felsége kiszólitotta ⁹² ez világból die 13. May Kismartonban: tétettem az több bátyjai mellé az pater franciscanusok kalastromában. Légyen hálá az én istenemnek, hogy már negyedik gyermekemmel méltóztatott szent angyalinak karjait tölni.

Adott isten ő szent felsége egy fiú magzatot az atyámfiának ⁹³ die 15. Aprilis 1673. kit köröszölt kalocsai érsek uram Szécsény

György uram, volt körösztatya Eccenperg herczeg s felesége Svarzenburg herczeg leánya; volt neve Gábor Ferencz, kit isten neveljen maga szent nevének dicséretire, s éltesse az igaz római pápista hitben. Kos jel alatt lett.

⁹⁴ Az én igen kedves fiamat Eleket szólította isten ki ez világból die 10. Junii anno 1673. Kismartomban, kit tétettem több bátyjai mellé az pater franciscanusoknál, nyolcz esztendő s hat holnap korában, himlő betegségben, estve öt-hat óra közben holt meg szegénke.

⁹⁵ Elek után való fiamat Ferkót is csakhamar bátyja után magához vette az én istenem, azon himlő betegségben Kismartomban die 12. Junii anno 1673. kit ugyan bátyja mellé tétettem, hét esztendő s öt holnap korában, kik is mindketten ártatlanságban halván meg, dicsérjenek istent, s imádkozzanak értünk szüleikért; holt meg reggel három óra tájban.

⁹⁶ Adta isten Palko fiamat ez világra die 15. Junii Kismartomban éffél után három s négy óra közben, újhelyi praelatus uram körösztolte, volt körösztapja s anyja Kéri Ferencz uram feleségstől. Istent nevelje szent nevének dicséretire. 1675.

⁹⁷ Adott isten egy leánkát Kismartomban die 3 Septembris 1676, kit Anna Juliának körösztolttunk, körösztolte újhelyi praelatus uram, doctor Slauig uram volt körösztatya, felesége pedig körösztanyja. Istent nevelje szent nevének dicséretire. Lett pedig kilencz-tíz óra közt délelőtt, senki jelen nem lévén, hogy az atyámfia az házban sétálna csak maga, egyszersmind az földre esett az gyermek, kit fölvevén maga kezeivel az atyámfia, vitte az hálóházban, elszakasztván az ködökét, istennek hála, szerencsésen.

⁹⁸ Szinte Varasdon Horvátországban lévén Homonai Sigmond öcsémuram lakodalmán, adott isten az atyámfiának Kismartomban egy fiu magzatot die 7-a Novembris, ki igen beteges lévén, Imrének körösztellett, lett pedig hét s nyolcz óra között estve. Azomban szinte mikor már nem messze volnánk az nász népével Kismartomhoz, isten kiszólította ez világból délután három óra tájban, és így elevenen nem láthattam; kiért istennek legyen hálá, hogy már hetedik gyermekemmel méltóztatott angyal karjait szaporítani. Anno 1677.

Ezen gyermeket körösztolte az kismartoni várbéli káplány, Valperger Tamás, Imre nevet adván neki.

Adott isten az atyámfiának egy fiú magzatot Bécsben, kit ⁹⁹ Ádámnak köröszöltöttünk Szent-Mihály szentegyházában, lött pedig este nyolcz órakor die *(üres hely hagyva)* kit neveljen isten mindnyájunk örömére. Anno 1680. A gyermeknek neve Ádám, Leopold, *(Ignác kitörölve)* József.

Anno 1681. die 13-a Junii, azaz páduai Szent Antal napján ¹⁰⁰ választott engem az ország magyarországi palatinusál Sopromban azon ország gyűlésében. Voltak pedig candidatusok velem, gróf Erdödi Miklós horvátországi bán uram, gróf Colonicz Udalric uram s Zai András uram.

Csakhamar azután kiszólétá isten ez világból Ilonka leányomat Kismartomban, úgymint 20. Augusti.

Anno 1682. Szent Mátyás apostol napján adta meg ő föl- ¹⁰¹ sége énnékem az arany báránt Bécsben az pater Angustinianusok templomában. Tartottam ugyanott az landházban az vendégséget is, ki tizezer forintomba tölt az Spanyolországban való ajándékkal együtt; száztizennyolcz úri rend ülven az asztalnál.

Anno 1682. die 31. Martii Kismartomban este nyolcz s ¹⁰² kilencz óra között, midőn az vacsorátúl fölkelnénk, az én szerelmes édes feleségem fraknai gróf Esteras Orsik audientiás házomban egy zselyés székben leülven, csak nagy véletlenül meghala szegénke nékem mondhatatlan szomorúságomra; ki mivel élteben is ártatlanságban volt, úgy holta után is nyugodjék lelke az örök életben.

Holt meg harminczkilencz esztendő s korában, szegénke ugyan az én ölemben adta ki lelkét az ő istenének.

Szegény Draskovith Miklósné húgom asszony gróf Nádasdi ¹⁰³ Krisztina meghala Bécsben 12. May anno 1682.

Kit isten nyugosszon az örök életben.

Anno 1682. die 9 Augusti vettem feleségül az én szerel- ¹⁰⁴ mes Késmárki gróf Tököli Évámot, kinek lakodalmát szolgáltatam Kismartony várában die eodem, kit adjon isten szent nevének dicséretire, s énnékem is örömömre, s éltesse sokáig jó egészséghen. Volt pedig az atyámfia huszonkét esztendő s, én voltam negyvenhat esztendő s.

Jankó fiamat szólétotta isten ki ez világból Bécsben die 22. ¹⁰⁷ mensis Martii négy s öt óra közben délután, ki volt már 14 esztendő s, kinek nyugossza isten lelkét az örök életben. 1683.

108 Anno 1683. die 8-a Aprilis adott isten az világra egy fiú magzatot az én kedves atyámfiának, kit István, Joseph, Leopoldnak körösz-teltettünk Gubasóczi János nitrai püspök s cancellarius uram által.

Volt körösztatya Leopold császár, s körösztanya Magdaléna Terézia császárné asszonyunk urunk ő fölségek Bécsben. Kit isten neveljen szent nevének dicséretire nagygyá s nekünk örömünkre.

109 Szegény Palkó fiam nagy véletlenől meghala Kismartomban himlő betegségben 7 esztendő s korában. Isten nyugoszsza szegént az örök életben. 1683.

Volt az gyermek hét esztendő s tizenegy holnap, holt meg die *(üres hely hagyva)* May.

110 Anno 1683. harmadszor megént kiszólétá isten ez világból szegény kisded Istók fiamat. Uram légyen hálá te néked, hogy angyali karjaidat méltóztattál egy esztendőben három fiammal tölteni, mely noha keservesen esik, de mégis hálákat adok, s örvendek üdvösségeken.

Holt meg szegénke Fraknóban hét óraker este die 13. Octobris.

111 Szinte hogy az bécsi nagy harcról, (az hol lövés esvén rajtam, isten mégis megszabadított), megtérnék s újokban mennék táborban, tek. nagos gróf Esterhás Ferencz egy testvér öcsém uram megbetegedvén, körösztyént szép ajtatosan meghala éfél után egy óraker, die 16. Octobris 1683. kinek isten nyugoszsza s boldogítsa lelkét az örök életben, holt penig meg Istók fiam után mindjárt harmad nappal.

Az bécsi harc penig volt 12. Septembris, az hol az török isten áldásából elvereték Bécs alól, s veszett 30,000 török, minden ágyui, bagásiája ott maradván. 1683.

112 Die hetedik Junii négy óra tájban reggel adott isten az atyámfiának egy leány gyermeket Kismartomban, kit körösztyölt Eszterhás Miklós püspök fiam, neveztetett Anna Teréziának, körösztatya Nádasdi Tamás öcsém, körösztanya Esterhás Ferenczné menyem asszony voltak. Eltesse isten szent nevének dicséretire. Anno 1684.

113 Die 2-a Aprilis, azaz szinte husvét innepiben szöllétotta isten ki ez világból az én egy testvér hugomot gróf Esterhás Mária kassai generálisnét, úgymint szegény Homonnai György uram meghagyott özvegyét Ungvár várában anno 1684. Kit isten nyugoszsza az örök életben.

Egy holnappal azután meghala szegény Homonnai Sigmund

öcsém is Ungvárott, kivel az régi Homonnai familia fiú ágban deficiált, pap levén bátyja Homonnai Bálint.

Anno 1685. die 1. Septembris éfél után adott isten az ¹¹⁴ atyámfiaának egy leány magzatot, kit Eszterhás László pap s rátóti prae-post fiam körösz-tölt, nevezetett Catharina Rosaleának, volt körösz-tatyja s anyja gróf Kéri Ferencz uram s gróf Szécsi Juliana asszonyom; lett pedig Kismartomban. Kire adja isten szent áldását.

Azon szegény leánykám vérhas betegségben meghala itt Kismartomban die 1. Septembris. anno 1686. esztendőben, estve nyolcz s kilencz óra között.

Az én szerelmies atyámfiaának adott isten egy leány magzatot ¹¹⁵ die 26. Octobris itt Kismartomban, kit körösz-töltöttünk Francisca Josephának, volt körösz-tatyja cardinalis Kolonicz uram ő klmé, körösz-tanyja pedig Esterhás Ferenczné menyem asszony, anno 1686. Lett pedig öt s hat óra között reggel.

Lett itt az országnak gyűlése Posombau pro 18. Octobris, azomban Leopold császár és koronás király urunk ő fölsége első szülött fia Joseph herczeg az magyarországi királyságra koronáz-taték die 9. Decembris. Előtte való napon, úgymint Boldogasz-szony macula nélkül való fogantatása napján, úgymint 8. Decembris imperialis herczeggé löttem, anno 1687.

Adott isten egy fiúmagzatot májusnak *) napján, kit körösz- ¹¹⁶ teltettem Joseph Antalnak, Laczkó fiam által, ki is már rátóti prae-post s posonyi kanonok volt, körösz-tatyja gróf Kéri Ferencz uram, körösz-tanyja gróf Esterhás Ferenczné asszonyom, lött pedig éjfélt után egy óra tájban Kismartonyban. Kit isten neveljen szent nevének dicséretire, s nekünk szüleinknek örömünkre. Anno 1687.

Adott isten megént egy fiú magzatot 22. Septembris éjfélt ¹¹⁷ után egy óra tájban, azaz szent Mauritius napján, kit körösz-töltöttünk Tamás Ignác s Mauritiusnak ujhelyi püspök Rochas uram által. Volt körösz-tatyja megént Kéri Ferencz uram s körösz-tanyja Esterhás Ferenczné asszonyom, in anno 1689. Kit isten neveljen szent nevének dicséretire.

Ezen fiam, már az két feleségemtől számlálván, huszon-negyedik gyermekem, kiért istennek alázatosan örök hálákot adok.

Szegény öcsém Esterhási Ferencz uram leánya Esteras ¹¹⁸ Rosalia Bottyani Ferenczné asszonyom egy leány gyermeket szül-vén, maga hatodnapra meghala Rohonczon 28. Septembris 1689. esztendőben, tizennyolcz esztendő korában, kit isten nyugoszszon az örök életben.

*) (üres hely hagyva), legujabb korból irónnal bejegyezve 12.

119 Die 26. Novembris szegény László fiam Posomban meghala huszonkilencz esztendőös korában, kit isten nyugoszszon az örök életben. Anno 1689. (*Eddig Eszterházi Pál írása, más kéz is néha. A 120—151. lapok üresek.*)

152 Anno 1120. Volt egy Nyáry István, harmadik István király ideiben, kinek fia Nyáry János volt, ezen Nyáry János iratta elsőben Bedegy Nyáry Jánosnak magát, az mint ki is tetszik az levelekből; kinek fia Nyáry György volt, kitől Nyáry Pál származott, mely Somogy vármegyének főispánja volt. Ennek fia Nyáry István nemzette Benedeket, kitől Caspár, ezen Caspártól pedig Nyáry János származott, kinek csak egy fia maradt Pál, Bertalannak apja. Nyáry Pál pedig, megirt Bertalannak fia, nemzette Nyáry Miklóst, ifjabbik Nyáry Miklósnak apját, kinek fia volt István, kitől származott János, Györgynek apja. Ezen Nyáry Györgynek pedig fia volt amaz nevezetes Bedegy Nyáry János.

154 Egy Nyári János volt az ki elsőbben szerzette az czimerlevelet anno 1457. esztendőben, úgymint három rózsaszálat Német László király idejében, ennek az Jánosnak csak fia maradt Gál, Mátyás királynak udvari gyalogjának egyik hadnagya volt ez az Nyáry Gál, sok hadakban sokat szolgált és ugy adták az czimerhez az két oroszlánt, az melyek tartják az három rózsaszálat, anno 1485. esztendőben.

157 Nyári Ferencz az mely Ferdinand császárnak felette kedves szolgálja volt, mert Magyarország végházainak generalis kapitányságát is neki adta volt, az imperiumban akkori saxoniai herczeg Henricus nevű az császár ellen támadott volt, akkor is vele volt nagy haddal, Nyári Ferenczcel magyar ednehány seregekkel az megnevezett császárral, mikor közel volnának az herczegnek, Nyári Ferencz elől elment elől ednehány század magával, az herczeg megértvén, hogy az császár is nem messzi volna, nem meré megvárni, hanem éczakának idején ednehányad magával elmene, de az úristen kezelében akasztá az magyaroknak, az melyek Nyári Ferenczcel valának. Nyári Ferencznek hűségeért adta az császár ajándékon Berencs várát és az liber báróságot. Ennek az Nyári Ferencznek csak egy fia maradt Lőrincz.

158 Az mely Lőrincz Maximilian császárnak zolnoki főkapitánya volt, melyet egy török vezér Czafer nevű bassa megszállott vala, az benne valók nem állhatván az nagy sanyarúságot, egy éjjel kiszökének belőle, melyet megértvén Lőrincz egy inasától, megemlékezvén hitiről, azért inkább akara meghalni, hogysem kiszökni, maradt negyedmagával. Az törökök megértvén, az törésen berohanának, Nyári Lőrincz az zászlót és az kapu kulcsait kezében vivén, az kapuban beállván, az törökök vivén az vezérnek eleiben, melyet dicsértek, hogy hitit megtartotta és küldék Székesfejér-

várta, fogságban lőn huszonkét holnapig, az tömlöcztartó tractában indúla egykor Lőrinczczel, hogy Magyarorszáiban jóval lenne neki, Lőrincz nagy hittel reá felele és kihozá őtet, ugymint szucsáni házához, Szucsánban egy jó házat ada neki és két falut, kit most is birnak az fiai, ugymint Török Péter és Török György. 159
Ennek az Nyári Lőrincznek maradott fia Péter, István, Pál, Lőrincz, Turóczi Márta asszontúl s lyánya Krisztina.

Péter egy fiával, ugymint Ferenczczel hertelen meghala, 160
Istvánt ismét Rudolfus császár maga képében Constancinápolban az török császárhoz, és az törökök megetették, betegen kihozatta magát mégis, Posomban az gyűlés alatt történt halála, maradékja nem maradt, Lőrinczet pedig isten kiváltképpen ostorával látta meg. Pál pedig császáranak hű szolgája volt, Egren is megvárta török császárt személye szerint. Rabságba is esvén, megvervén azután az törököket, csudaképen szabadúla ki, noha azután egy rész török még megverte az magyarokat; azután Nyári Pált beküldék Váradrá és azt megtartá. Ez az Nyári Pál vette volt Török Susannát, fia maradott István, Pál, Miklós és Sigmond s Ferencz (üres hely) s lánya, Borbála, (*Nyári Kriszt. kezével: Julia és*)

Másik feleséget vett Várday Kata asszont, volt fia János, leánya Kata s Krisztina, Nyári Istvánnak egy fia volt Ferencz, ki megholt, (*Eszterhási Miklós kezével: János és Kata deficiált; Krisztinát először vette gróf Turzó Imre s azután mostani palatinusunk gróf E. Miklós, ki ő is maga meghalván, szép gyermekei maradtak*)

Pálnak, Sigmondnak, Ferencznek nem maradt semmi maradékja.

Nyári Krisztina kezével: Miklósnak három fia maradott: Sigmond és Pál (*üres hely*) lánya kettő, Krisztina és (*üres hely*.)

Volt egy Edmundus nevő angliai király, Eduardus angliai 162
királynak unokája, öregyebbik Edmundusnak pedig fia, ki az is angliai király volt. Az megírt Edmundusnak halála történnén circa annum dni 998. maradott két fia: Edmundus és Eduardus, ezen két királyfiak egy Canutus nevő Anglia napnyugoti részének királyától kiűzetetvén Angliából, jöttek Pannoniában, azaz Magyarorszáiban Henric császár és Szent István magyarországi király ideiben. Ezen ifjabbik Edmundusnak fia volt Otto, mely elsőben adta Szent István király szolgálatjára magát, kinek fia volt Dienes, Dienesnek pedig fia volt Henric, Henricnek pedig Conrád, ezen Conrádnak volt fia Antal, Antalnak pedig Gotfrid, kinek fia volt ifjabbik Otto, ennek fia volt Péter, kitől származott László, Györgynek atyja, megírt Györgynek fia pedig volt András, kinek fia volt Bálint, Bálintnak pedig Péter,

Péternek pedig Honorius, ezen Honoriusnak fia volt Gáll, 163

kinek fia volt Dominicus, ezen Dominicus épéttette Kÿs Várda várát, holott azelőtt csak egy major házhely volt, megírt Dominicusnak fia volt Várdai Simon, kinek fia volt Aladarius, kinek fia volt István, ennek pedig fia volt Miklós, kitől származott Varducus, ezen Varducus nevezte Várdának Kÿs Várda várát az maga nevéül, mivel ő is épéttette derekasabban meg, holott azelőtt Kÿsvárad volt az várnak neve. Ezen Varducusnak fia volt Pál, Pálnak fia volt Antal, Antálnak fia volt Várdai Dienes, mely Várdai Dienesnek három fia volt: Pelbart, Miklós és Mihály, Pelbartnak viszont három gyermeke volt, Várdai Pál, esztergami érsek és locumtenens Aladarius, Catharina Zokoly Péter felesége. Az folyül megírt Pelbartnak öcsce Mihály nemzette Borbálát Fgervári Balás feleségét, Lászlót, Dorottyát Stanislóffy Báthori István feleségét, Lászlónak pedig fiai voltak János és

164 László. Jánosnak leánya volt Kata, ki Erdődiné volt, Erdődi Istvánnak anyja, fia pedig László volt, ki deficiált. Folyül megírt Lászlónak pedig, úgymint János öcscsének, leánya volt Judith Kálly János felesége, fia volt György, ki az is deficiált. Második leánya volt Clara Verebéli Jánosué. Ezek azért voltak Várdai Mihály, Pelbart és Miklós öcscsének maradéki, kik fiú ágon mind deficiáltak.

Várdai Miklósnak, úgymint Pelbart öcscsének és Mihály bátyjának (kik már folyül megíratattak) volt fia ifjabbik Várdai Miklós, kinek első fia volt Miklós, Simonnak atyja, de ez deficiált. Második fia volt Mátyás, egri püspök, harmadik gyermeke volt Susánna Hagymássi Miklósné, negyedik volt Aladarius, ötödik Katalin Losonczy László felesége, hatodik Borbála, ki ment férhez Báthory Andráshoz. Megírt Aladariusnak volt leánya Eufrosina,

165 ki Pogány Sigmondné volt. Második gyermeke Sigmond volt, harmadik Katalin, ki Lipcsei Gergelyné volt. Várdai Sigmondnak pedig első gyermeke volt Kata Szécsi Ferenczné, második István, kinek leánya volt Borbála Apaffy Ferenczné, harmadik gyermeke volt Sigmondnak Ferencz, ki erdélyi püspökké lett volt, negyedik János Eufrosinának atyja, ötödik Ambrus, Klárának Szeredi István feleségének atyja, hatodik gyermeke volt Mihály, hetedik pedig Imre, ki deficiált. Ezen Várdai Mihálynak fiai voltak István, Miklós, Mihály, leányi pedig Kata és Anna. Az többi deficiálván, mind maradott Mihály egy fia Várdai Miklós, kiblen férfiúi ágon magva szakadott az Várdai nevezetes familiának, és maradott egy leánya, az ngos Várdai Kata, az én klmcs asszonyomnak tktes és ngos Bedegi gróf Nyári Krisztina, tktes és ngos gróf Galanthai Eszterhas Miklós Magyarország palatinusa szerelmes házastársának édes anyja. In anno 1626.

(A 166 — 180. lapok üresel.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

BRODARICS ISTVÁN ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

Nádasdy ez alkalommal sajátkezűleg megírta az életben maradt 29 egyházi és világi főúr névjegyzékét. Brodarics e névlajstromban a hetedik helyet foglalja el.¹⁾ Ferdinánd, ki a kan-czellárt már előbb ismerte és most Nádasdytól ujjal figyelmeztetvén kiváló tehetségére, nagy súlyt fektetett Brodarics megnyerésére. Ferdinánd ebbeli törekvése kifejezést nyert azon írott utasításban, melylyel Nádasdyt Linczből Szalaházi Tamás, Brodarics István, Bornemisza János és Thurzó Elekhez, mint e névjegyzékből különösen kiemeltekhez szeptember 20-án visszaküldötte. Ez írott utasításban pedig nem volt egyéb, mint az országlásra jutott ausztriai ház és a magyar nemzet között létrejött alkuszereződés egyik főalapja, melynek fölépítésén Brodarics István is hivatva volt közreműködni.

A kölcsönös jó egyetértés, mely eddig Ferdinánd és Brodarics között fennállott, nem bizonyult elég tartósnak, — mert előbbinek környezetében csakhamar oly irányzatok kaptak lábra, melyek Brodarics helyzetét az udvarral szemben mind inkább megnehezíték.

Ferdinánd bizalmatlansága csakhamar kitűnt, midőn az október 14-iki hainburgi értekezleten, melyen Ferdinánd közvetlen érintkezésbe kívánt lépni Magyarország intéző államférfiaival, a fenti nagyfontosságú utasításban megnevezett négy országos oszlop közül csak három jelent meg, miután a negyedik, Brodarics István, meg nem hivatott.²⁾

Csődálkozás fogja el ennek láttán a szemlélőt és fejcsóválva kérdezzük: mi lehetett annak oka, hogy Ferdinánd ugyanazon kiváló férfiút, kiben ő csak imént elnyerendő trónjának egyik legbiztosabb támaszát látta, oly hirtelen és kihívó módon mellőzze

¹⁾ Gévai, Urkunden u. Aektenstücke zur Geschichte von Ungern im letzten Drittel des Jahres 1526. — 14. l.

²⁾ Jászai 94. l.

akkor, midőn teljes erejéből azon volt, hogy a kancellárnál sokkal csekélyebb jelentőségű egyéniségeket nagy áldozatok árán is a maga részére megnyerjen.

Brodaricsot méltán bántá indokolatlan mellőztetése és sebzett lelkének egész fájdalma tükröződik vissza azon soraiból, melyeket ez alkalomból Ferdinándhoz intézett: »Valóban egész szívemből fájjalom — így szól a levél — hogy nekem Fenségedhez, főként ily közel! mennem nem szabad, de miután ez a közjóért történik, annál nyugodtabb kebellem kell tűrnöm. — Nádasdy Tamás hiszem elbeszélte Fenségednek őszinte hűségemet és szolgálatra kész állhatatos akaratomat. A többi azokból, miket a veszprémi püspök és Thurzó uraim elő fognak adni, megérti Fenséged, kinek kegyelmébe magamat egészen egyedül és alázasosan ajánlom.«¹⁾

Nyilvánvaló e szerint, hogy a kancellárnak Hainburgból való távol maradása kizárólag Ferdinánd részéről lőn inscenizozva. — De feleljünk most már ama kérdésre: mik voltak azon okok, melyek Ferdinánd véleményét Brodaricsról oly gyorsan megváltoztatták, sőt arra birták, hogy irányában bizalmatlanságot tápláljon és mutasson.

Az erre vonatkozó írott emlékek inkább Brodarics álláspontját világítják meg, míg Ferdinánd elhatározását és tetteit sok homály borítja; de ha szabad az események logikájából, a működő személyek jelleméből és helyzetéből az események fejlődésére következtetést vonnunk, az egész ügy minden oldalról kellő megvilágítást nyerend. Tudnunk kell ugyanis, hogy ez idő tájtban a magyar ügyeket illetőleg Ferdinánd elhatározásánál legfőbb befolyással voltak: Mária királyné, Ferdinánd nővére, Nádasdy Tamás és végre a főherczeg német tanácsosai. — Miután pedig minden más tényező befolyása kizártnak tekinthető, csakis azon kérdés vár feleletre e három közül, melyiknek érvényesülése idézte elő Brodarics bukását?

Mária királyné, ha fel is tesszük, hogy nem kegyelte túlságosan a kancellárt, még is tekintettel kiváló tehetségére és szellemére, — melyek elől a nagymíveltségű királyné el nem zárkozhatott, — nem bírhatta rá Ferdinándot a Brodarics elleni állásfoglalásra s pedig annál kevésbbé, mert ő legjobban tudá méltányolni ama szolgálatokat, melyeket a kancellár a lezajlott vérszteljes napokban nem csak a hazának, hanem királyának is tőn, és kit ő még a táborban is — mint láttuk — külön megbízott a király személye fölötti örködéssel. — Azon körülmény, hogy Brodarics a mohácsi csatatérről egyenesen Pozsonyba sietett az özvegy királynéhoz, hogy annak, ha nem is segítségére, úgy

¹⁾ Gévai 95. 1.

legalább tanácsbeli gyámolítására lehessen, inkább erősíthetë mint gyöngíthetë a királynénak iránta való bizalmát.

A józan ész egyszerűen tiltakozik azon eljárás ellen, hogy a nagyértelműségű fejedelemasszony Ferdinándot — a ki számára a magyar trónt meg akarta szerezni — e nagytehetségű férfitól elidegeníteni törekedett volna.

Ép oly tiszta a sor Nádasdy Tamást illetőleg. Ez, — miként láttuk, — még Linzben való tartózkodásakor a legmelegebben ajánlotta a kancellárt Ferdinánd figyelmébe s azért Brodarics mellözése fölötté zokon is esett neki; a miért október 18-án kelt levelében felkéri Ferdinándot, hogy nagyobb figyelmet fordítana a kancellárra, ki szolgálata újabb ajánlása mellett előtte is kijelenté: miszerint honnmaradtán, ha Ferdinánd ügyei előmozdítását tekintí, megnyugodt ugyan, de ha meggondolja, mennyire szeretné és kívánná Ferdinándot látni, a legelégedetlenebb s nem hiszi, hogy megállja vagy elviselhesse, miként a királyné visszajöttével azonnal — habár ismeretlenül is — egy vagy két kocsi-val föl ne rándúljon Ferdinándhoz. Ily hihetetlenkép lobog benne a vágy — jegyzé meg Nádasdy — fenségedet látni és fenségeddel beszélni. ¹⁾

E sorok magyarázatra nem szorulnak és minden kétségen felül helyezik a Nádasdy és Brodarics közti viszony őszinteséget, mely későbbi politikai pártszakadásukat is túl élte.

Ezek tekintetbe vételével teljes biztossággal következtethetjük, hogy a kérdéses befolyást csak sansteini Lamberg János, Ferdinánd Pozsonyban megfordult követe gyakorolhatta Ferdinándra.

Eme állításunkat nem pusztá combinatióra, hanem fontos és nyomós tényekre alapítjuk. A szeptember 17-én Pozsonyba küldött Lamberg utasítása erre nézve becses útbaigazítást nyújt. Utasításának főbb pontjai közül kiemelendők: nevezze meg a királyné a legalkalmasabb embereket, kiknek segítségével örökséget kézre keríthetni, továbbá mondjon neki két-három ügyes és a dolgok helyzetéről másoknál jobban értesített magyart, kiket ő tanácsosokul vehessen udvarához. Végül, mivel a mohácsi ütközet által néhány dúsabb püspökség is megüresedett, közölje nézeteit: miként hinné azokat oly egyének által betölthetni, kik ezért képesek lennének az ő pártjára állani. ²⁾

E szerint Lambergnek legfőbb kötelességévé tétetett, hogy a legbefolyásosabb magyar úrak és egyházfők tehetségeiről és megbízhatóságáról biztos értesülést szerezvén, tapasztalatait Ferdinánddal tudassa. Miután pedig Lambergen kívül csak Nádasdy

¹⁾ Gévai.

²⁾ Gévai.

nyert ily irányú megbízatást, ki annak, mint láttuk, Brodaricsra vonatkozólag a legkedvezőbb formában megfelelt, csakis Ferdinánd német tanácsosa lehetett az, ki Brodarics megbízhatóságát kedvezőtlen színben tünteté fel Ferdinánd előtt. Eme felfogásunk mellett ama szembeötlő tény is bizonyít, hogy Nádasdy referáciájának, mely ugyanis megelőzte Lambergnek Pozsonyból való érkezését, az az eredménye, miszerint Ferdinánd Brodaricsban elnyerendő trónjának egyik oszlopát látja, addig Lambergnek Linzbe való érkezése és beszámolója után Ferdinánd lelkében a kancellár iránti bizalmatlanság annyira gyökeret ver, hogy a kevéssel ezután megtartott hainburgi értekezleten ily feltűnő módon mellőzte.

Az indító okok, melyek Lamberget ezen működésében vezérelték, lehetnek vagy személyiek vagy tárgyilagosak.

Ismervén azonban a kancellár előzékeny és békülékeny természetét, továbbá simulékony modorát, mely őt, mint eddigi pályája is mutatja, annyira praedestinálta követnek, nem hihető, hogy Lamberget, valamint később a többi német tanácsosok valamelyikét, Brodarics irányában antipatia vezérelte volna.

Kutassuk e szerint azon tárgyilagos és a dolog lényegét illető benyomásokat, miket Lamberg Brodaricscsal való tárgyalása alkalmából szerzett. Az osztrák tanácsos idézett utasításából tudjuk, hogy megbízást kapott, hogy alkalmas emberek után nézzen, kikkel az üresedésben levő és nagyjüvedelmű főpapi állások betölthetők lennének és így azon feltevés, mintha Brodarics személyes igényei és ambíciója nem nyerhettek volna teljes kielégítést, alaptalanná válik s ha a bécsi követ Brodaricscsal még sincs megelégedve, annak oka nem keresendő a kancellár tulzott személyes igényeiben, mint inkább azon határozott és megalkuvást nem ismerő feltételekben, miket szolgálatai fejében a haza függetlensége és alkotmányának biztosítása iránt támasztott.

Brodarics jelleme ép azért magaslik ki annyira kortársai közül, mert bármint alakulnak a viszonyok, bármit nyujtanak számára a sors és a körülmények, hazafias lelkét mindenkor és mindenütt csak a legtisztább honszeretet vezérli, azért most is, noha szíve sugallatát és politikai meggyőződését követve, az első között siet Pozsonyba, hogy szolgálatát az özvegy királynénak és Ferdinándnak felajánlja, azonnal megállást parancsol tevékenységre ösztönző vágyainak, mihelyt attól tart, hogy ez által a közügyek csorbát szenvedhetnének.

Mi volt természetesebb következménye Brodarics e hazafias magatartásának, minthogy azt Lamberg meg nem értette vagy félreértette, és ezen annál kevésbbé csodálkozhatunk, mert ő az egyedüli e kor nagyjai közül, ki szolgálatai fejében sem Ferdinánd, sem Máriától mit sem fogadott el, mint azt előbbinek nemsokára büszke önérzettel telt soraiban meg is írta.

Brodarics magatartása ugyanazon bizalmatlanságot támasztotta Lambergben és Ferdinándban, a melylyel legjobb honfiaink irányában még 3 századon át a bécsi intéző körökben oly gyakran találkoztunk és mely az udvari politikának oly sokáig sarkkővét képezte.

Fejtegetéseink helyessége végett azon kérdés is tisztázandó: vajjon az osztrák politikusok e bizalmatlansága nem-e azon alapos gyanuban nyert tápot, hogy Brodarics Szapolyaival vagy a lengyel királylyal, Ferdinánd e két legveszélyesebb vetélytársával, titkon összejátszik.

A bécsi körök ezen esetleges föltevésük alaptalansága tényekkel czáfolható meg és a mi Zsigmond lengyel királyt illeti, tekintetbe veendő, hogy ő csak szeptember végén Swicty-Krzyr városkában, a hová a már szeptember 9-én Pozsonyból útnak indított, de a török betörés és rosz utak miatt elkésve érkezett követ által, ki Mária levelét hozta, értesült a király haláláról Zsigmond, ki Cricky és Tomicky főemberei által valószínűleg már előbb puhatolta volt ki a magyar közvéleményt, nem nagyon háládatos talajnak ismerhette föl a Jagellók trónigényének megvalósítására; és ez iránti puhatolására a magyar urak részéről előzeny, de kitérő válaszokat nyertek. ¹⁾

Maga Brodarics István, ki közelebb érdekel bennünket, még október 2-án kelt s Zsigmondhoz intézett levelében szóval sem nyilatkozik a királyné és a saját terveiről, ²⁾ noha ekkor már végkép el volt határozva Ferdinánd pártjára állni. Deczember 4-én pedig arról értesíti Cricky Zsigmondot, hogy Ferdinánd Brodaricson kívül csak vagy három emberben bízhatik feltétlenül, a többi mind ingadozik és előbb-utóbb pártjára fognak állani. ³⁾

Néhány nappal utóbb ugyancsak Cricky egész naivsággal kijelenti Brodarics előtt, hogy ura, a lengyel a király, *memnyire óhajtja Ferdinándot a magyar trónon látni*, de ugyancsak a sorok közt kiolvasható az elfojtott neheztelése, hogy tekintettel az ország zilált állapotára és a közös török veszélyre, az ország figyelme nem Zsigmond felé fordult és ép ezért e sorok elég fényes tanúságot tesznek a mellett, hogy Brodarics még tudomást sem vett a lengyel király trónigényeiről. A miért is Cricky elég neheztelő hangon végzi említett levelét: »Ha neked tetszett volna még idején — írja szemrehányásképp — felséges urunkkal érintkezésbe lépni és az ő tanácsával élni, a haza jólétét és Ferdinánd fejedelem megtiszteltetését illetőleg talán minden másképp következett

1) Dr. Xaver Liske, *Polnische Diplomatie im Jahre 1526.* 11. 1.

2) *Acta Tomic.* VIII. 226. 1.

3) *Acta Tomic.* VIII. 273. 1.

volna be. Most nézzétek, mit terveztetek a magatok és a haza javára.«¹⁾

Ép oly igazoltnak találjuk Szapolyaihoz való viszonyát. Brodarics álláspontját e részben mindenek előtt azon körülmény igazolja, hogy a kancellár útját a mohácsi táborból egyenesen Pozsony felé vette és ott maradt még akkor is, midőn a pártfogolás az egyik vagy a másik részre elodázhatlan szükséggé, sőt kötelességévé vált minden hazafinak, kétszeresen pedig oly magas állásu egyéniségnek, mint ő volt; és Brodarics nemcsak hogy Ferdinánd pártjához szegődött, hanem egész erejéből azon volt, hogy személyes érintkezés által e viszonyt mind szorosabbra fűzze.

A kancellárnak Szapolyaihoz való simulásának nincsen egyetlen bizonyítéka, de ellene szólnak a királynénak és Nádasdynak bizalma Brodarics irányában és még inkább Crickynek fent idézett levele, — melyet legalább Szapolyaira vonatkozólag pártatlannak tarthatunk, s mely nem győzi elég keserű hangon kiemelni Brodarics tántoríthatlan hűségét Ferdinánd iránt.

Allításunk igazolására még csak azon egy körülményre akarkunk figyelmeztetni, hogy Brodarics még akkor is, midőn később Ferdinánd pártjától elszakadni volt kénytelen és mikor emelt fővel hivatkozott azon tántoríthatatlan odaadásra, melylyel Ferdinánd ügyét mindvégig szolgálta, s bár keble vérzik a rajta elkövetett méltatlan bánásmód miatt: még sem szegődik egyenesen Szapolyai pártjához, hanem Lengyelországba megy, hogy hazafias keblének ottani barátjai körében megnyugvást keressen.

Ezen hosszas, de a dolog megértésére okvetlenül szükséges. kiterés után vegyük fel történetünk fonalát ott, hol elhagytuk. Említettük volt Brodarics és Nádasdy leveleit, melyeket az alkalmából intéztek Ferdinándhoz, hogy Brodarics a hainburgi konferentiára meg nem hivatott. Ezen őszinte és nyílt jellemre valló sorok nem maradtak hatás nélkül s legalább rövid időre elhallgatatták a bécsi tanácsosok besugásait; sőt Ferdinánd még október 18-án Dornberg Rézmánt és Kreutzer Gergely laibachi székes főesperestet Pozsonyba küldte követekül, hogy a kancellárt és a szintén mellőzött Báthoryt együtt vagy egyenként felkeresvén, megbízó leveleik átadása után azon jóakaratról és kegyelemről biztossítsák őket, melylyel Ferdinánd irántuk viseltetik, melylyel mindkettőjük javát, üdvét és boldogságát és dolgaik szerencsés előmenetelét óhajtja és kívánja, azután adják elő, hogy jelenleg semmit sem szeretett volna inkább, mint velök személyesen szólni és értekezni, miután azonban ennek mind a közjó, mind különösen az ő dolgai miatt el kellett maradnia, nyugodt lélekkel viseli és a latin példabeszédként erényül használja a szükségét. Őket mind-

¹⁾ Acta Tonic. VIII. 274. l.

azonáltal, minthogy legnagyobb reményét és bizodalmát kettőjükbe helyezi, ezennel felszólítja, hogy nem tekintvén tőlük távollétét, iránta és felséges háza iránt kezdett és eddig szerencsésen folytatott hűségök, vonzalmuk és szeretetük erejéhez képest kísérik ügyét buzgalommal s mind Magyarország főbbjei előtt, mind másutt is, hol kell és szükséges, ápolják és mozdítsák azt elő, hogy így a szerencsésen kezdetek szerencsésen végre is hajtassanak.

És miként neki nincs kétsége, hogy az ő segedelmök által óhajtott czélt érhet mindezekben, úgy viszont ők is legyenek meggyőződve, miszerint e munkájok, buzgalomuk és kötelességük teljesítéseért nemcsak kegyeletes, kegyes és kegyelmes uruk, fejedelmük és atyjuk akar lenni, de tőle méltó bért és tisztességes jutalmat is várhatnak.¹⁾

A követek utasítása e kívül oda szólott: mondanák meg a kancellárnak és nádornak, hogy mindazok teljes sorozatát, mik Hamburgban ez alkalommal tárgyalattak és határozottak, az özvegy királynétól, a veszprémi püspök és Thurzó Elektől meg fogják érteni, felszólítván egyszersmind őket, hogy azok iránt szín-
tén nyilvánítsák véleményüket.

Ferdinánd Nádasdytól befolyásoltatván, újabb lépéseket is tőn Brodarics megnyugtására; így október 22-én a nála követségben megfordult Erdődy Simon zágrábi püspökkel szóval és levélileg tudtára adatta, hogy miután a Kreutzer Gergely és Dornberg Rézmán által vele tudatott végzések folytán Ferdinánd ügyét az összes rendeknél előmozdítani hajlandó és késznek nyilatkozott, kérve kérten felszólítja ujlolag is, hogy kezdett és eddig tanúsított hűségében, ragaszkodásában megmaradjon.²⁾

Ferdinánd figyelmének ez újabb jele a kancellárt is megnyugtatta s királya ügyének meleg felkarolására buzdította. A kettőjük közötti közeledésre nemsokára közvetlenebb alkalom is kínálkozott. — A Buda felől érkező kellemetlen hírek ugyanis szükségessé tették, hogy Ferdinánd azokkal, kik a magyar, tót vagy horvát főurak közül Máriához Pozsonyba gyűltek vagy gyűlöfélben voltak, személyesen értekezzék, egyszersmind őket követeléseik iránt megnyugtatóván, világos alkúszereződéssel csatolja magához. E fontos tárgy mikénti elintézése végett Mária királyné november 1-én Ferdinándhoz Bécsbe Brodaricsot küldötte.³⁾

A tárgyalást azonban az egybegyűlt magyar urakkal nagyon megnehezítette Ferdinánd pénzhiánya és megbízottja, Pempflinger János, elfogyván az urakközi kiosztás czéljából átadott 4000 arany, elkeseredve tudósítja uralkodóját, hogy Szalaházi Tamás levélben

¹⁾ Josef Chmel, Habsburgisches Archiv II. 22. I. Jászai, 98. I.

²⁾ Gévai.

³⁾ Jászai 142. I.

kijelentette, hogy a Pozsonyban összegyűlt urak kereken kimondták, hogy ha pénz nem kapnak, úgy eloszlának, a mint jöttek. Ha tehát némi pártot kíván alakítani, pénze legyen, főként a nádor számára.

A fennmaradt oklevelekből tudjuk, hogy Pempflinger levelének meg lett a hatása, nevezetesen magánszerződések tanúsága szerint Báthory István a nádor, Battyány Ferencz és Tahy külön-külön nagyobb pénzösszeggel elégtettek ki.

Brodarics ez alkalommal is alája rendelé saját magánérdekét a haza közügyének s mint leveléből, melyet más helyen közlünk, tudjuk, a legkiseb jutalmazást sem fogadta el teendő szolgálatai fejében.

Brodaricsnak eme honfitársaiétól egészen eltérő magatartása Ferdinánd lelkében a szunnyadozó bizalmatlanságot új életre serkenté, maga Brodarics, bár bécsi tartózkodása nem oszlatta, sőt növelte hazafias aggodalmait, november 14-én Báthory-, Battyány-, Thurzó-, Tahy- és vingárthi Horváth Gáspárral együtt aláírta a Ferdinánddal kötött szerződést, mely úgy egy részről az ország szabadságának és jogainak biztosítását, mint másrésről Ferdinánd támogatását és saját érdekeik kielégítésére czélzó biztosításokat tartalmazott.¹⁾

Ez alatt érkezett december 1-je, mely napon a pozsonyi király-választó országgyűlés volt megtartandó. Csakhogy az idő haladtával, noha Ferdinánd nagyobb pénzáldozatokat is hozott, a viszonyok kevésbé javultak, mert azon 29 kormányfőből, kiknek névjegyzékét Nádasdy Tamás szeptember 20-ika előtt Ferdinándnak Linczbe átnyújtotta, csak 12 csatlakozott Ferdinándhoz.

Hozzájárult még azon körülmény, hogy e csekély számú férfú mindegyikében sem bizhatott meg teljesen.

Az ügyek ilyen állása arra birták Ferdinándot, hogy november 30-án, tehát közvetlen az országgyűlés megnyitása előtt, Brodaricssal — ki mind jobban tartván a bécsi kormányfőfiak tervezetéseitől, az országgyűlésen megjelenni vonakodott, a többi főurakkal az előbb kötött szerződést megújítsa.²⁾

Brodarics azonban a pozsonyi országgyűlés után mind feltékenyebb szemmel nézi Ferdinánd bécsi tanácsosainak működését és mind jobban félti hazája alkotmányát és függetlenségét.

Ferdinánd, ki előtt Brodarics magatartása nem maradhatott titok, megnyugtató és hazafias aggodalmai eloszlatása végett december végén Zelking és Dornberg nevű követi által újabb tárgyalásokba bocsátkozott. — Ez újabb tárgyalások sem vezethettek kedvező eredményre és Ferdinánd — a min, az ő álláspont-

¹⁾ Gévai.

²⁾ Jászai 261. l.

ját tekintve, nem is lehetett csodálkoznai, — mind nagyobb bizalmatlansággal kezd a kancellár irányában viselkedni.

Brodarics viszont, ki át meg át van hatva magatartásának jogosságától, sőt szükségyszerűségétől, nem látta megokoltnak Ferdinánd bizalmatlanságát és szíve megnyugtatóására még egy kísérletet tőn, hogy Ferdinánd iránti tántoríthatlan hűségét bizonyítsa.

E végből Cricky András már előbb idézett levelét, mely mintegy szemrehányó hangon emeli ki Brodarics hűségét Ferdinánd iránt, utóbbinak beküldötte, hogy abból meggyőződést szerezzen iránta táplált érzelmeiről.

Ferdinánd január 10-én felelt a levélre és válaszában kiemelte, mily köszönettel vette Crickynek beküldött levelét, s mily nagy vágygyal olvasta azt, tartalmát néhány tanácsosával is közölvén.

Ez alkalommal újra kiemeli hűségét és hajlandóságát, mit e levél elküldésével — melyet ezennel visszaküld — újból tanúsított. Nagy megnyugtatóására szolgál, hogy Brodarics az ő dolgaira annyi gondot viselt, semmit sem kételkedvén, hogy azt »bárhol lenne is, iránta folytatni fogja.« ¹⁾

Ez utolsó sorok azonban még szembetűnőbb módon feltűntetik azon bizalmatlanságot, melylyel Ferdinánd a kancellár iránt viselkedett, mert azokból a jövőre való célzás eléggé nyilvánvalóvá lett.

Brodarics e szerint e lépésével sem ért célzt, mert noha Cricky levele kétségtelen tanúságot tett Brodarics hűsége mellett, de az emberi lélekben sokkal hamarább ver gyökeret és fejlődik tovább a kétkedés és bizalmatlanság csirája, semmint az onnan, főleg ha hálás talajra talált, kipusztítható.

Brodarics finom érzésű lelkét Ferdinánd levelének e végső sorai mélyen bánták és még feszültebbé tevő a kettőjük közti viszonyt. És miután Ferdinánd német tanácsosaira hallgatva, nem vette figyelembe a kancellár tanácsait és javaslatait, melyek végrehajtása által utóbbi nézetei szerint a kitörő félben levő polgárháború elkerülhető lett volna, a kancellár helyzete uralkodójával szemben tarthatatlanná vált.

Brodarics már most nem is késett az adott körülményekből és tényekből a consequentiát levonni és bár vérző szívvel, de emelt fővel elhagyta Ferdinánd pártját.

A levél, melyben ebbeli elhatározását Ferdinánd tudomására hozza, egyike azon okleveleknek, mik Brodarics nemes lelkének, férfias önérzetének és tiszta hazafiságának elévülhetetlen bizonyítékait képezik. — De szóljon maga az 1527. márczius

¹⁾ Gévai.

18-án Dévényben kelt nagyérdekű levél. Mindenek előtt előadja, hogy a mohácsi vész után a magyar főpapok és főurak, kik Mária királyné körül gyülekeztek, Ferdinándot tartották a legalkalmasabbnak a magyar trónra. Ő maga is azok közé tartozott. De mind Ferdinánd, mind Mária előtt ismételve kinyilatkoztatta, hogy soha sem fog oly határozatokba beleegyezni, melyek belháborút és pártküzdelmeket idéznek elő, soha sem fog beleegyezni hazájának elnyomásába; a mit tenni fog, azt nem Ferdinánd, hanem hazája érdekében fogja tenni; fenntartja tehát magának az elhatározás és cselekvés teljes szabadságát. Óhajtotta, hogy Ferdinánd a trón birtokába jusson, de úgy, hogy ez a nemzet közmegegyezésével, nem pedig fegyver hatalmával történjék. Barátainak rábeszélései soha sem tudták ezen felfogásától eltántorítani. És ha tanácsát követték volna, Ferdinánd egy csepp vér ontása nélkül, Magyarország szabadságának legcsekélyebb sérelme nélkül elérhette volna célját. Nem az ő hibája, hogy mindent elmulasztottak, a mit tenni kellett volna. Elhagyták veszni Budát, Esztergomot, Visegrádot a szent koronával, Fejérvárt, Győrt sőt még Tatát és Komáromot is. És most mindezt nagy vérontással, a haza szabadságának elnyomásával akarják visszaszerezni. Maga idején buzgó szolgája volt Ferdinándnak, a nélkül, hogy tőle vagy testvérétől csak egy fillért is kapott volna. De mióta meggyőződött, hogy minden törekvés vérontásra és hazájának elnyomására irányul, összevonta vitorláit és visszavonult. — Már a pozsonyi királyválasztásra kellenlenül jött, s mily véleménye volt arról, nyíltan kimondotta Ferdinándnak.

Most pedig, midőn látja, hogy Ferdinánd és a »Magyarország s melléktartományai egyhangú megegyezésével választott és megkoronázott vajda« között fegyver fog dönteni, bocsánatot kér Ferdinándtól, de vérontásban nem akar részes lenni.

»Nem akarok — végzi sorait — háládatlan gyermeke lenni anyámnak, mely szült, táplált és nem csekély javakkal és méltóságokkal halmozott el; annak kebelébe akarok menekülni, annak nyugalját és békességét, jogait és szabadságát mindenek fölé helyezem.«

Ezen szabadsága pedig főleg abban áll, hogy ha a király fiórökös nélkül hal el, utódját tetszés szerint választja. Elhatározását Ferdinánd nem fogja rossz néven venni, sőt jóvá fogja hagyni, ha visszaemlékezik előtte tett nyilatkozataira. »Krisztus Jézus úgy segéljen és üdvözítsen, semmi egyéb tekintet nem vezérel, mint hazám java és szabadsága, és az, a mit igaznak és méltánysónak látok.«¹⁾

Ime Brodarics kristály tiszta jellemének legtündöklőbb

¹⁾ Századok 1877. évf. 58. l.

bizonyítéka és egyik legtisztéletreméltóbb hofi élettörténetének legfényesebb lapja! Mily kicsinyek, mily törpék egyenrangu kortársai, azt csak az ő jellemének tanulmányozása után tudjuk meg s vajjon közülük hányan igazolhatták ekként tetteiket az utókor és a történelem ítélőszéke előtt.

Tisztéletet keltő leveleinek fejtegetésébe bocsájtkozni annyi volna, mint csökkenteni azon harmonicus és jótékony benyomást, mit e fenkölt sorok lelkünk mélyében keltenek és tartalmuk igazságát és őszinte voltát kutatni — főleg az utolsó sorok keltette benyomás után — azonos volna a legtisztább és a maga önző korában páratlanul álló jellem sárba tiprásával.

Április 12-én Budán találkozunk Brodariescsal, a honnan Cricky András lengyelországi barátját hosszas levélben tudósítja a közte és a Ferdinánd közti szakadásról, és lengyelországi barátjait és jóakaróit sorsának ez újabb fordulatáról értesíti.

A hang, mely e levelet átlengi, ugyanazon nemes, nyugodt és tiszta lelki megnyugvást visszatükröző hang, mely Ferdinándhoz írott sorainak annyi varázst és bájít kölcsönöz.

A benyomások, melyek ezen, egy hóval később írott levelét sugalmazták, még ugyanazon közvetlenséggel hatnak reá, mint annak előtte, miért is egész mondatok sokszor nem egyebek, mint szószzerinti ismétlései márczius 18-án kelt levelének. E végből csak részletek közlésére szorítkozunk, melyek az ügy bővebb megvilágításához hozzájárulnak. — A Crickyhez intézett levelét is azzal kezdi Brodaries, hogy azért hagyta el Ferdinánd pártját, mert megunta az ottani állapotokat és mindinkább visszaborzadt azon eszközöktől, melyeket ott alkalmaznak. Ezt tovább nem nézhette és azért az egész ügyet annyiszor és úgy, mint szíve sugallta, nyíltan és leplezetlenül és a mint azt hazája érdekében szükségesnek látta, Ferdinándnak meg is írta. — Szolgáltatta ügyét önzetlenül és odaadással, soha egy fillér jutalmat nem nyert, de most mindezekért azt kellett tapasztalnia, hogy hazája jogaira és szabadságára teljes megsemmisülés vár, a miért is a-hazaárulás bűntényébe esett volna, ha továbbra is ott marad.

Végleges szakítása előtt még egyszer megjelent a királyné előtt és nyíltan kifejezé előtte nézetét a király minden rangú és nemzetiségű tanácsosai felett; egyuttal még egy kísérletet kívánt tenni a kibékülésre. Elhatározta ugyanis, hogy felkeresi Ferdinándot Prágában, hogy lépését személyesen is indokolhassa előtte, de az idő rövidsége ezt már nem engedte. »Az én ügyeim ekként állanak, a mint uraságodnak ezuttal megírom s nagyon óhajtanám, ha ezt a nádornak és a krakkói püspöknek tudomására hozná. — A többit az én kedves barátom, és testvérem Statileo ur (ki mint János követe volt jelen a lengyel udvarnál) bővebben el fogja mondani. — Meg vagyok róla győződve, hogy lesznek majd

olyanok, mint ily dolgokban lenni szokott, kik az én működésemet nem így fogják értelmezni. De az ügy valóban úgy áll, mint azt én uraságodnak megírtam.« ¹⁾

Igen érdekes, mit a lengyel király fáradozásáról ír. Értésült — úgymond — hogy Zsigmond lengyel király az ő érdekében János királynál főleg Statileo által lépéseket tőn, reményli is, hogy ha egykor az országban békésebb viszonyok és jobb idők leendnek, a lengyel király ebbeli pártfogásának nem csekély hasznát veendi, s tán elvesztett javainak és hivatalainak egy részét vissza fogja nyerni, de addig is kéri Crickyt, hogy minden eshetőségre szolgálátát ő felsége, a lengyel király kegyeibe ajánlja. A míg csak élek, nem fogom ő felségét és felséges házát kevesebb hűséggel és odaadással szolgálni, mint bárki azok közül, kiket saját leghívebb alattvalói közül maga mellé választott. Brodarics István, mint e sorokból is láthatni, nem azért hagyta el Ferdinánd pártját, hogy azt Szapolyaiéval felcserélje, hanem mert a fennforgó viszonyok és akadályok miatt hazafiságával és jobb meggyőződésével megegyeztethetőnek nem tartotta, hogy Ferdinánd német tanácsosainak haza ellenes terveit és tetteit saját nevével és jellemével fedezze. Inkább kész szolgálatait a lengyel királynak felajánlani, kivel mint tudjuk, már régebb idő óta bizalmas összeköttetésben állott és ki a mohácsi vész után közvetlen barátságáról és pártfogásáról újra biztosította volt.

A viszonyok azonban nemsokára nagyot változtak, mert e közben a lengyel diplomácia végleg elejtette azon tervét, hogy Magyarország és Lengyelország koronáit újra egy Jagello fején egyesítse.

A különleges lengyel érdekek háttérbe szorítása karöltve járt János érdekeinek előmozdításával és hathatós támogatásával.

Mi természetesebb e szerint, minthogy a lengyel király és államférfiak mindent megkísérlettek, hogy e kitünő államférfiút és kipróbált tehetséget János számára megnyerjék, főleg, mivel ez úton Brodarics tevékenységének és ambíciójának is új és nagy terjedelmű tért nyitottak.

És a lengyel udvar ebbeli tervei és ez iránybani munkája nem veszték kárba, mert a János király és a Brodarics közti közlekedés csakugyan végbe ment, s főleg az ép akkor a lengyel udvarban tartózkodó Statileo segítségével és a legbizalmasabb és legőszintébb viszonyná változott. Brodarics István még az 1527-ik év folyamán János király érdekében lázas tevékenységet fejtett ki. Működése alapját Lengyelország képezé, a hol nemcsak rokonérzést, hanem tényleges segélyt eszközölt ki János király részére.

De mielőtt Brodaricsot tevékenysége ez újabb terén követnők, vegyük fel újra az események fonalát, a hol elhagytuk.

¹⁾ Acta Tomie. IX. 125. l.

Az 1527-ik év elején a beállott tél folytán látszólag nyugalom uralkodott az országban és Ferdinánd január második felében Csehországba ment koronáztatása végett, de titokban ügynökei igen buzgón dolgoztak azon, hogy János király hívei közül egyiket vagy másikat eltántorítsák.

Fáradozásaiknak volt is eredménye és a többek közül Beriszló István címzetes szerb fejedelem, Keglevich Péter, Bethlen Elek, Kenderesi János és Apaffy Ferencz elpártoltak Jánostól. — Ez eredmény annyi reményt támasztott Ferdinándban az általános elpártolás iránt, hogy Várdayt és Verbőczyt is meg akarta kísértetni.

Ezalatt hónapok múltak készülődés a külföldön és az országban eszközölt pártgyűjtés között. Mindegyik félnek szüksége lett volna ereje növelésére s így egyik sem idegenkedett attól, hogy a döntő összecsapást halasztza.

Ennek volt köszönhető, hogy szívesen fogadták a lengyel király közbenjárását s készen nyilatkoztak egy értekezleten részt venni, a melyen megkísértenék a lengyel király közvetítése mellett a békés kiegyezést.

Vajjon komoly célja vala az egyik vagy másiknak, több, mint kétséges; csak az látszik bizonyosnak, hogy Brodarics az eszmének nagy barátja, hisz ő a Ferdinándhoz írott levelében is kiemelte, hogy azért hagyja el pártját, mert nem akar a polgárháborúban részt venni.

Nagyon természetes, hogy most Brodarics visszanyervén actiója szabadságát, a lengyel udvarnál egész befolyásával azon van, hogy a lengyel diplomácia közvetítésével a kitörő félben levő polgárháborút megakadályozza.

A június 1-jén egybegyűlt alamoczi értekezlet azonban eredményre nem vezetett, s így Brodarics azon alternativa előtt állott, vagy nem törődve a haza ügyeivel, teljes tétlen maradni, vagy pedig, ha a polgárháború már elkerülhető nem volt, azon párthoz csatlakozni, mely a beálló tusában, ha győztes marad, legalább a haza szabadságát és a nemzet önrendelkezési jogát biztosította.

Brodarics ez utóbbit választotta és a lengyel körök befolyásának is engedve, nyíltan s utógondolat nélkül azon párthoz szegődött, mely a fennforgó körülmények közt hazafias céljainak leginkább megfelelt.

A Ferdinánd környezetében tapasztaltak után, meghiusulván azon újabb békekísérlet is, nem törődve a János és pártjának sorában e közben beállott rossz fordúlattal, meggyőződése és lelke egész hevével csatlakozott a nemzeti párthoz s ennek hű és tántoríthatlan harczosa maradt egész haláláig.

Brodarics e lépése is elűt kortársai szokásos pártcseréitől; mert míg amazok királyukat mindig a rossz napokban hagyták el,

hogy a túlsúlyra vergődött másik félhez szegődjenek, addig Brodarics, mint azt mindjárt bővebben ki fogjuk mutatni — akkor hagyja el Ferdinánd pártját, midőn az legszebb sikernek örvendezett, s akkor szegődött János pártjához, midőn annak ügyei a legrosszabb fordulatot vették.

A ki Brodarics e pártcseréjét ugyanazon mértékkel méri és ugyanazon indító okokra vezeti vissza, mint a legtöbb kortársát, az meg nem értette e nagy jellemet; részünkről nem habozunk kimondani, hogy hazafias és önzetlen tettével, egy újabb levéllel szaporította ama dicskoszorút, mely méltán megilleti azon férfiu homlokát, ki mint ő, jellem nagyságra és önzetlen hazafiságra úgy emelkedik ki a kortársak közül, mint az egyiptomi pyramis a dűlendező kunyhók között.

Említettük, hogy a hosszas huzavona és maga az alamóczy értekezlet is csak azt czélozta, hogy mindkét párt lehetőleg felkészülten vegye fel a harczot, mely egy ország bírása felett volt döntendő.

A háború kockája Ferdinándnak kedvezett s János, csekélyebb mértékű hadi készülődései következtében, elvesztette egymás után Győr, Komárom, Tata és Esztergom városokat.

János pártja a veszteségek következtében még jobban homladozott és az eddig színleg az ő pártján levő naszádosok is elpártoltak tőle.

Ehhez járult, hogy Ferdinánd augusztus 20-án bevonult Budára s Mátyás palotájában ütötte fel szállását. Budának elfoglalása az eddig még ingadozókat is pártcserére bírta s csakhamar Perényi Pétert, Török Bálintot, Battyány Ferenczet, Podmaniczkyt, sőt még Várdayt is Ferdinánd részén találjuk.

Ferdinánd Budának birtokában lévén, főföldolganak tartja, hogy szeptember 29-én országgyűlést hívjon egybe. Együttal Salm Miklós kitűnő vezért János ellen küldé, hogy a harczot annak végkimerüléseig folytassa.

A hadiszerencse ezúttal is Ferdinánd hadának kedvezett és János hadai előbb Lendnél, szeptember 27-én pedig Tokajnál érzékeny vereséget szenvedtek.

Ugyanazon napon esett el Varasd ostrománál legnagyobb katonai támasza, Frangepán Kristóf, s vele együtt elveszett a Duna-Dráva közti vidék támogatása is hosszú időre.

János serege eképpen felbomlásnak indult s egyes vezérei csak a Tiszán túl tarthaták még magukat s ő maga Erdélybe vonult, de nem találván nagyobb rokonérzésre, visszatért felsőmagyarországi családi birtokaira, hogy azok közelében ismét megkísértse a hadi szerencsét.

Ezen időtájban, midőn a szerencsével együtt legkiválóbb párthívei is elhagyták Jánost, a lengyelországi utakon két férfit

látunk bolyongni, kik lázas munkássággal azon vannak, hogy a szorongatott királynak még idején segítséget hozzanak a szomszédos országból.

E két férfiú egyike Frangepán Ferencz szerzetes, később kalocsai érsek, a másik Brodarics István, a hivatalát vesztett országos kancellár.

November 6-án kelt s mindkettőjük által aláírt levelükben megindító szavakkal kéri Zsigmond lengyel királyt, hogy hagyja meg Tarnow Jánosnak, Russia nádorának, ki egyúttal a király seregének fővezére, hogy indítsa útnak a király ígérte 1000 lovast és 500 gyalogost saját vezéreik vezetése alatt, valamint Slupieczkyt, a sokali kapitányt, 500 nyilas kíséretében.

»Mi — írják többek közt — királyunktól nyert utasítás folytán elmentünk volt Tarnow Jánoshoz, kívén, hogy urunk kérésének eleget tegyen; de ő kijelenté, hogy ő ezt Felséged határozott parancsa nélkül semmikép sem teheti, a miért azon legyünk, hogy Felséged ebbeli jóváhagyását minél előbb kieszközöljük.

A miért is a saját és urunk, királyunk nevében igen kérjük Felségedet, mikép megengedni méltóztassék, hogy Felséged alattvalói közül bárki, még ha kapitány is, ha mi kegyelmes királyunk szolgálatába állni kívánoznék, azt szabadon és Felséged engedelmével tehesse.

Méltóztassék e kérésünket meghallgatni, mert felséges urunk hadban jártas kapitányokban nagy hiányt szenved és a legénységre is nagy szüksége van.

Bármi jót téssen Felséged a mi felséges urunk érdekében, biztosak vagyunk benne, hogy felséges királyunk egész erejéből azon lesz, hogy azt minden rendelkezésére álló eszközökkel hősegesen visszafizesse.«¹⁾

November 11-én ugyanezen ügyben írnak Tarnow Jánosnak is, újból is felkérvén, hogy a kért katonákat útnak indítsa, kiket Statileo már Munkácson várt, hogy a nekik járó pénzt kézbesítse.

»O Felsége óhajtja, hogy számuk minél magasabbra szálljon, a mit is ha lehetséges, már most 2000 lovast 500 nyilast és 500 gyalogost küldjön Uraságod.

Felséges Urunk egyúttal Prezlannak is újból írt, hogy 1000 lithvánal segítségére siessen, hasonlókép felszólította Eustoch urat, hogy 2000 tatárral ő Felsége szolgálatába lépjen.

Miután azonban mindezek elég gyorsan meg nem érkezhettek, fölötte kívánatos volna, hogy Uraságod emberei az első összeütközésnél jelen lehessenek.

Azért újból kérjük Uraságodat, hogy Felséges Urunk kérésének haladéktalanul eleget tenne, mert urunk, királyunk meg-

¹⁾ Acta Tomic. IX. 324. l.

hagyta, hogy addig innen el ne távozzunk, míg a kért katonák útnak nem indítottak.«¹⁾

Brodarics és Frangepán buzgó fáradozásainak azonban egyelőre nem lőn kívánt sikere, mert a háború koczkája már eldőlt, még mielőtt a lengyel csapatok Magyarországra értek.

János király Tokajnál nemcsak a csatát veszítette el, hanem legderekből, és jobb sorsra érdemes vitéze: Bodó Ferencz is fogására jutott.

E végzetes ütközet után János maga ragadja kezébe a hadi zászlót, de nem több szerencsével, mert 1528. február havában Színánál Abaujmegyében döntő ütközetben megveretett és kénytelen volt Lengyelországba menekülni.

A trónvesztett király talán nemcsak országát, hanem annak visszaszerzése iránti reményét is elvesztette volna, ha időközben Brodarics az utat Lengyelországban számára nem egyengette volna és a lengyel udvarnál ép úgy, mint a köznépnél nemcsak rokonérzést, hanem pénzt és hadakat egyaránt nem biztosított volna.

Brodarics buzgósága és fáradozása folytán János király zászlója alá mind több lengyel harczos gyűlekezett össze. Hiába tiltakoztak a mozgalom ellen Ferdinánd követei: a lengyel király kevéssé, a nép pedig éppenséggel nem akará elejét venni s azért a lengyel udvar Ferdinánd félrevezetésére csak is színelőszilárd tilalmat adott ki.

A lengyel csapatok élén János betört Magyarországra és magyar híveinek hadaival egyesülvén, vetélytársával újra felvette a harczot. A szerencse ezúttal jobban kedvezett hadainak és két jeles vitéz: Athinai Simon és Kun Kocsárd 1528. szept. 28-án Sáros-Pataknál Ferdinánd hadait tönkretették.

Ambár János király eme sikereit — mint láttuk — nagy részben Brodarics fáradozásainak köszönhetette, a kiváló férfiú János környezetében hosszabb időre jelentékenyebb szerepet nem játszik.

A szerémi püspök visszavonulását ez esetben azonban ne keressük sértett önértetében vagy hazafias aggodásában, hanem kizárólag az ez időtájban háborus viszonyokban.

A békeszerető ember ugyanis látván, hogy most Mars uralodik a helyzeten és a honfiak vére patakokban öntözi a Kárpátok oldalait és az alföld rónáit, visszavonult a küzdőtérrel és bevárta, míg a háborús fellegek a hon egén oszlófélben voltak. — Ekkor, midőn a hadakozó felek a hosszas küzdelembe belefáradva többé-kevésbbé őszintén kezdék a békét keresni, a nyilvánosság küzdterén újra feltűnik Brodarics alakja s addig meg sem nyugszik, míg nyolcz évi fárasztó és elcsüggesztő munkásság után a békét nem biztosította kimerült nemzetének.

¹⁾ Acta Tom. 329. 1.

A János és Ferdinánd közti háború első éveiben Brodarics a közügyekben csak annyiban vesz tényleg részt, hogy keresztényi és hazafias érzelmeit követvén, az itt-ott vert sebek gyógyításán fáradozik; így Nádasdy Tamást, ki 1529. szept. 8-án Buda ostroma alkalmával János kezébe esett, befolyásával kiszabadította a fogásból.

Nádasdy, János király nagylelkűségétől lefegyvereztetve, elhagyta Ferdinándot és előbbi pártjára állott. János tárt karokkal fogadta e kiváló férfit és magas tisztséggel ruházta fel.

Mindenesetre jellemző, hogy míg Nádasdyt, ki csak az imént szegődött János pártjára, az 1530-iki év február havában megtartott budai országgyűlésen királya kincstárnokká és a Brodaricscsal egyetemben Lengyelországban működött Frangepán Ferencz szerzetest kalocsai érsekké nevezi ki, addig Brodarics Istvánnak, ki a kancellári méltóságot Ferdinándtól való elpártolása következtében veszítette el, még 8 évig kellett várnia, míg egyházi pályáján némi előmenetelre szert tehetett.

De alig tévedünk, ha azt hisszük, hogy Brodarics ez időtáiban nem is vágyott nagyobb állás és méltóság után ekkép is be akarván bizonyítani, hogy pártváltoztatásánál nem a szokásos és annyira divó önzés meg önérdek, hanem legjobb és legbensőbb meggyőződése vezérelték; azonkívül a béke és nyugalom után vágyó lelkének jobban is megfelelt a szerényebb hatáskörrel bíró és nem nagy tevékenységet igénylő szerémi püspökség.

Mily zajtalan volt Brodarics élete a háború moraja és az ágyúk dörgése idején, legfényesebben bizonyítja Oláh Miklós, ki azelőtt, mint Lajos titkára működött a magyar udvarban, most pedig Mária királyné mellett, ki Németalföld kormányzója lett, foglalt el bizalmi állást.

Oláh Miklós ugyanis a világ események középpontján, a főbb szereplők közvetlen közelében 1530. február 18-án Linczből levelet ír Brodaricsnak és abban a szerémi püspök hogy- és holléte felőli teljes tájékozatlanságának adja jelét.

»Hol vagy, mit cselekszel és min fáradozol, azt senki sem tudhatja, arról hallani semmit sem lehet, azért is régi és őszinte barátságunk nevében kérlek, hogy hogyan felől bennünket tudósíts és olykor reám is visszagondolj.«¹⁾

A békésebb idők jele, hogy nemcsak Oláh Miklós, hanem egykori barátjai és jóltevői is újra keresik a vele való összeköttetést. Burgio — kiról a mohácsi vész idején annyit szóltunk és ki most, mint a curia követe VIII. Henrik angol király udvarában tartózkodott — ép úgy kezd íránta érdeklődni, mint VII. Kelemen, a kereszténység fejedelme.

¹⁾ Oláh Miklós levelezése. Monum. Hung. Hist. 25. k. 43. l.

Oláh Miklós a Brodarics felől tudakozódó Burgiót 1531. október 16-án értesíti: »Az időtől kezdve, hogy Ferdinánd pártját elhagyta, mit művelt, hol tartózkodott és minő hivatalt viselt, szorgos utánjárás után sem tudhattam meg.«¹⁾

Néhány nappal utóbb Oláh újból tudósítja Burgiót: »Brodaricsot elvesztettük, kevéssel utóbb, hogy te Pozsonyt elhagytad vala, mert ő — nem tudom minő átkos befolyás folytán tévútra vezettetvén — a másik párthoz csatlakozott. Mit tett azóta, hol vagyon, mit művelt és milyen hivatalt viselt, biz én mindeddig meg nem tudhattam sehol.

Pedig nem kevésbbé hordom szívemen boldogságát, mint az enyémet, s lelkem mélyéből óhajtanám, — fenntartva fejedelmem iránti hűségemet — hogy a sors minél nagyobb jólétet és előmenetelt biztosítson számára. Kívánom ezt neki tiszta szívemből, mert ő ezt kiérdemelte részemről, hisz annyi jóval és barátsággal halmozott egykoron el. De jaj nekem és a többi boldogtalan magyaroknak! Ezen megoszlás és belháború barátot a baráttól, testvért a testvértől elszakított.«²⁾

Az események haladtával a béke szükségessége és ezzel együtt Brodarics működése is újból előtérbe lép, és az 1530-iki év május 24-én már arról értesíti Brodarics Nádasdy Tamást, hogy konstantinápolyi követségre van kiszemelve.³⁾

Brodarics ez útjából ugyan nem lett semmi, de annak tervezése is mutatja, hogy közeledik a diplomácia korszaka, mikor is oly kipróbált tehetségnek, mint a szerémi püspök, a tétlenségből okvetlenül ki kellett lépnie.

Es egykori kebelbarátja, Oláh Miklós, csakhamar azon kellemes helyzetbe jut, hogy Brodarics küszöbön álló működéséről Burgiónak hírt adhat. »Azon értesítést nyertük — írja október 29-én — hogy barátunk Brodarics István néhány nap múlva ide fog érkezni, hogy ura, János vajda nevében a császárral béke alkudozásokba bocsátkozzék. Vajba valósúlna meg a hír, hogy azt, kit oly rég óta nélkülözök, ismét viszontláthassam!

Es mégis attól tartok, hogy idejövetele öröm helyett csak bánatot fog okozni; mert jól tudod, hogy egykoron nem csekély barátság fűzött bennünket össze, de most — mint szintén tudod — megváltoztak az emberek szokásai, gondolkodásmódja és a fejedelmek egymáshoz viszonya kihat alanttasaikra is, és ezért az egykori barátok is ellenségek gyanánt tekintendők. Valóban oda jutottunk, hogy annak, ki fejedelme előtt nem akar rossz hírbe jutni, alkalom és hely sem adatik, hogy egykori barátját meg-

¹⁾ Oláh i. m. 158. l.

²⁾ Oláh i. m. 161. l.

³⁾ Pray, Epistolae Proc. I. 352. l.

lássá. A fejedelmek ugyanis azt kívánják, hogy a kölcsönös bizalmatlanság alattvalóikra is átvitessék és így az egymással való érintkezés lehetőleg elmaradjon. Mindamellett reményilem, hogy ha Brodarics csakugyan eljövendő, fejedelmem jóakaratából és beleegyezésével alkalmam nyílik, hogy e barátomat, ki után oly rég vágyódom, elvégre viszontláthassam.«¹⁾

Oláh e jellemző sorainak az képezte alapját, hogy Brodarics Roggendorf Vilmostal, Ferdinánd megbízottjával, csakugyan megindította a tárgyalásokat.

Brodarics e végből 1531. január 19-én a következő levelet intézte Roggendorfhhoz, melynek minden sora az őszinteség és tapintat bélyegét hordja magán: »Noha személyem ismeretlen Uraságod előtt, mégis a legnagyobb nyomatékkal arra kérem, méltóztassék a béke tárgyában javaslatait akként előterjeszteni, hogy azok józanul és okosan megvitatva, kölcsönös fáradozásaink folytán végre is hajtassanak. Vajha Urad, Ferdinánd, e legbölcsebb fejedelem ez ügyben ne lenne hajthatatlan. Ne is bízzék annyira a bizonytalan segítségben, vagy az uralkodó fejedelmek együttes fellépésében. Jól tudja felséges Urad, hogy egykoron mi is mennyi reményt helyeztünk volt ebbe, s hogy ép e remény vetett bennünket e szánandó helyzetbe. Én, ki e sorokat írom, nem vagyok a közügyekben járatlan s nem is alap nélkül írom ezeket. Eltem nagy részét fejedelmek környezetében töltém a végből, hogy valami üdvöset létesíthessek, de hiába valók voltak nemcsak az én — ki semmivel sem vagyok külön, mint bárki más — hanem az összes jobb érzelműek fáradozásai. De minek is beszéljek én mindezekről Uraságodnak, ki okosságánál fogva nálamnál alaposabban ítélhet s mindezeket jobban tudja, semhogy én megírhatnám.

Elfogadjuk a békét, csak nyujtsátok azt. Vajha nemsokára jobb idők következnenek, mint az előzők voltak.«²⁾

Nem ismerjük a harczkodó tábornok válaszát a békeszerető főpap békülékeny soraira, de az eseményekből következtetve, aligha képezte az a fenti levél visszhangját. Tényleges eredményre a közeledés e gyenge szálai legalább nem vezettek, a min nem is lehet csodálkozni, ha meggondoljuk, hogy sokkal jobban bízott még mindegyik fél erejében és sokkal inkább hitt mindegyik igényei jogosságában, semhogy arról oly könnyedén lemondott volna.

Csak 1533., midőn az idő mindinkább megkövetelte a maga jogait, mutatkoznak az őszinte megbékülésnek komolyabb jelei.

Az 1533. év január 1-én Innsbruckból Scepper Cornél,

¹⁾ Oláh i. m. 164. l.

²⁾ Buchholz, Geschichte der Regierung Ferdinand I., Urkundenband 45. l.

a császár követe értesíti Mária királynét ¹⁾ és Oláh Miklóst ²⁾, hogy János vajda Ferdinándhoz követeket küldött a békétárgyalások megkezdése végett.

Két héttel utóbb e tárgyalásokról még körülményesebben ír. Értesülése szerint János és Ferdinánd megbízottjai Magyar-Óváron találkoztak és a tárgyalásokat meg is kezdték. János részéről e tárgyaláson részt vettek Frangepán Ferenczen és Nádasdy Tamáson kívül Verbőczy és Brodarics, utóbbiról jellemzően azt írja Scepper, hogy: »doctor et doctus« ³⁾

Sceppernek béke reményt ébresztő sorai Oláh Miklóstra nem maradtak hatás nélkül és utóbbi sietett is Brodaricssal újból szellemi érintkezésbe lépni, s őt további lankadatlan munkásságra néhány hazafias sorral buzdítani.

»Nem tehetem — írja február 2-án, — hogy a fölötti örömmnek, mely a Ferdinánd és János közt létesítendő béke híréből lelkem mélyében keletkezett, kifejezést ne adjak. Vajha a mindenható Isten mindkét részről állandó és tartós békét biztosítsa, hogy a magyar haza a további megpróbáltatásoktól, melyek miatt oly mélyen sülyedett, meg lenne mentve.

Az ég Ura könyörüljön meg végre az elnyomott országon és szabadítsa meg mind ama zavaroktól, melyek 7 év óta alapjában felforgatták. Ha tehát valami kedves és jó újságot írhat sz e hazánkat érdeklő dolgokról, el ne mulaszd, mert nekem ez időben nagyobb örömet és szíveséget valóban nem tehetsz.« ⁴⁾

Oláh Miklós buzdító sorai hozzá méltó fenkölt szellemhez voltak intézve és Brodarics lelkében méltó visszhangra találtak. — E kevés sorok hosszas értekezésnél is jobban szemeink elé állítják azon csekély számú, önzetlen lelkű hazafit, kik vérzőszívvel látták a pártharczdúlta ország romlását, és bár lovagias önfeláldozással és hűséggel szolgálja mindegyikök a maga pártját és fejedelmét, azért mégis egy nagy közös cél minden más tekintet háttérbe szorít náluk. E magasztos érzésük azon kioltthatatlan vágy, hogy a két hadakozó fél, habár egymás kárán, csak ne a haza rovására, megegyezzenek és a kimerült honnak az oly soká nélkülözött békét és nyugalmat ismét visszaadják.

Ezen csekély számú önzetlen honfi legkiválóbb alakjai Brodarics István és Oláh Miklós, kik bár különböző pártállást foglaltak el, ugyanazon főntemlitett közös célért küzdöttek, s ha kizárólag vagy kiválóan tőlük függött volna, a békésebb idők napjai már rég megvirradtak volna a haza vérrel áztatott rónáin; de

¹⁾ Brüsseli okmánytár I. 191. l.

²⁾ Oláh Miklós i. m. 270. l.

³⁾ Brüsseli okmánytár I. 195. l.

⁴⁾ Oláh Miklós levelezése 277 l.

így egyelőre Brodaricsnak a jóakarattal, és Oláhuak a reménynyel kellett beérnie.

Oláhuak a béke iránti reményét fokozza éppen azon körülmény, hogy a békebiztosok egyike a szerémi püspök, kiről eleve meg van győződve, hogy a hon javát és így a béke művét igazán szívéen hordja.

»Hallottam — írja márczius 2-án Pál nevű barátjához, — hogy Brodarics István és Nádasdy Tamás is, kikkel, mint tudod, régóta a legszorosabb barátság köteléke fűz egybe, jelen vannak a János részéről kiküldött békebiztosok közt.

Ha a hír igaz, úgy nem csekély reményt fűzök ahhoz, hogy működésüket sikerdús eredmény fogja koronázni. — Mindig olyanoknak ismertem őket, kik a béke munkáján komolyan fáradoztak és én most is azoknak tartom. Bármit is végezzenek, annyi bizonyos, hogy ez ügy szerencsés lebonyolítása minden előbbi hibájukat, melyekbe pártszakadásuk által estek, jóvá teendi.«¹⁾

Oláh Miklósnak vérmes reményei egyelőre nem teljesültek és maga Brodarics márczius 7-éről Pozsonyból, hol az Oráron kezdett tárgyalásokat folytatták — tudósítja, hogy az alkudozások legjobb fáradozása daczára eredményre nem vezettek.

Fájlalja az alkudozások meghiusulását nemcsak azért, mert a hon továbbra is nélkülözni fogja az oly kívánatos békét, hanem azért is, hogy az ő (Oláh) érdekében sem tehetett semmit, pedig igazán óhajtotta azt, s ez iránti munkássága a jövőben sem fog csökkenni.

De legérdekesebbek Brodarics ama sorai, melyek belvilágát és ez időbeni kedélyállapotát visszatükrözik.

»Igen kérlek — folytatja sorait, — hogy az én legalázatosabb szolgálatkészségemet legkegyelmesebb királyasszonyunk kegyébe ajánlani szíveskedjél; tedd ezt minden eshetőségre nézve, mert bármiként alakuljanak a közviszonyok és bármit mondanak vagy mondottak volt egykoron felőlem a felséges királynénak, el nem tudom felejtani azon kegyet és jóságot, melyeket én rám méltatlanra oly bőkezűen halmozott és engem nemcsak a hasonrangúak közt, hanem a nálamnál magasabban állók fölött is kitüntetett.

Nem is fogom soha elfelejtani a felséges asszony irántam tanúsított jóakarátát, s míg élek, mindig azon leszek, hogy minden módon meghálálhassam.

És ha nem oly nagy a távolság, mely bennünket egymástól elválaszt, bizonyára nem késlekedtem volna, hogy a felséges királyasszonyt mihamarább meg ne látogathassam. De ha a jó Isten, mint reménylem, békét fog adni és a jövőendő idő helyzetünket még súlyosabbá nem teszi, a távolság nagysága sem fog feltartóztatni,

¹⁾ Oláh M. levelezése 306. l.

hogy a felséges fejedelemasszonynak tiszteletemet ne nyilvánítsam és hálámat legalább részben le ne rójam.

E végből kérve-kérlek, hogy szíveskedjél engem minél előbb arról értesíteni, hogy a királyné mily véleményyt táplál rólam és én reménylem, hogy te — ha szükséges — meg fogod neki adni a kívánt felvilágosítást, mert én ugyancsak elmondhatom, a mit Virgil Aeneassal elmondhat:

»per sidera iuro

Per superos, et si qua fides tellura subima est

Invitus regina tuo de litore cessi.« ¹⁾

Brodarics ezen sorai borongós kedélyállapotát tárják fel előttünk. Ennek oka részint a békealkudozások sikertelensége fölötti bánata, részint a Ferdinánd embereivel folytatott tanácskozások folytán lelki szemei előtt föltámadt mult emlékei, felejtetni kezdé egykori mellőztetését és csak a királyné jóságos képe tölti be keblét. Annál intenzívebb érzelmeinek e nyilvánulása, minél inkább azt véli, hogy a tárgyalások fennakadásának János király az oka.

E végből újra keresi az összeköttetést az özvegy királynéval, hogy ha lehet e kényelmetlen helyzetéből kiszabadulhasson.

Vajjon amaz eszmével is foglalkozott-e, hogy Mária királyné útján ismét Ferdinánd szolgálatába fog lépni, nem mernők állítani. de annyi bizonyos, hogy egy ideig nem jó szemmel nézte Jánosnak Konstantinápolyban folytatott tárgyalásait és szívesebben vette volna, ha a két fejedelem közt közvetlen alkudozások útján jön létre egyezség.

Ugyancsak ez ügyben fordult Scepper Cornélhez is, ki április 2-án azt írja erre vonatkozólag Oláh Miklósnak: »Brodarics arra kér, hogy én felséges királyasszonyunknak a legmelegebben ajánljam, amely kérésnek eleget is fogok tenni, mert e férfiú valóban méltó arra, hogy szeressék.« ²⁾

Brodarics e szeretetreméltóságának és másrésről a helyzettel való elégedetlenségének okát ugyancsak Scepper feuti leveléből tudjuk meg. Szerinte Verbúczy és Frangepán, tekintettel a konstantinápolyi tárgyalásokra, melyek inkább Jánosnak mint Ferdinándnak látszottak kedvezni, nem mutattak elég hajlandóságot a béke megkötésére.

Scepper sorai kellőleg megmagyarázzák Brodarics akkori kedélyállapotát, hisz tudjuk, hogy ő a legnagyobb áldozatok árán is inkább kívánta a Ferdinánddal való békekötést, mint a török szövetséget. De a szerémi püspök ezuttal is, mint már annyiszor

¹⁾ Oláh M. 314. l.

²⁾ Oláh Miklós levelezése 344. l.

annakelőtte izolálva maradt felfogásával és szíve mélyében elke-
serevedve ama gondolattal barátkozik meg, hogy annyira szeretett
hazáját elhagyja. ¹⁾

Brodarics azonban előbb még egy kísérletet tőn, hogy a
megszakasztott béketárgyalások újra felvételének, de hasztalanul;
mert e közben Ferdinánd megbízottja, Scepper Cornél, azon
parancsot nyeré, hogy haladéktalanul Konstantinápolyba utazzék,
hogy az ottani tárgyalásokat Ferdinánd részére jobb irányba
terelje. ²⁾

Ezzel a béke tárgyalások végleg megszakadtak, mert noha
V. Károly követe, János lundi érsek, hajlandó volt a tárgyalások
folytatására, azok még is végkép elejtettek, mert lassanként Bro-
darics is kiábrándult és belátta, hogy Ferdinánd részén ép oly
csekély, vagy tán még kevesebb az őszinte akarat a megkötendő
béke iránt és hogy a bécsi intéző körök még nagyobb buzgósággal
keresik a török szövetséget, mint János emberei.

Fájó szívvel tapasztalta Brodarics, hogy hiába való minden
törekvése, mert Magyarország sorsát immár sem Pozsonyból, sem
Bécsből, hanem már csak Konstantinápolyból intézik, hol mindkét
párt a legnagyobb erőfeszítéseket tette, hogy a portát érdekeiknek
megnyerjék.

E keserű tapasztalatok a különben is betegeskedő főpapot
egészen megtörték és ő a tárgyalások meghiusulta után Velence
bájos ege alá utazott, hogy ott testi és lelki fájdalmainak enyhülést
szerezzen. ³⁾

A konstantinápolyi tárgyalások azonban, ámbár általában
véve Jánosra nézve kedvezően ütöttek ki, még sem fojthatták vissza
a Ferdinánd és János közti közvetlen megegyezés szükségességét
és a mint az érzés és eme tudat új erőre kap, a tárgyalások azonnal
újból felvételtek. Hogy e tárgyalásokon a békeirány leghatáro-
zottabb képviselője, Brodarics István, sem hiányzott, nagyon ter-
mészetes és aug. 4-én már arról értesíti Oláh Miklós, hogy Bro-
darics az ujonnan megindított tárgyalásokon részt fog venni.

Oláh eme értesülését magától Brodaricstól nyerte, ki idő-
közben Ferdinánd ármányairól értesülvén, meggyőződött, hogy az
előbbi tárgyalások nem János, hanem Ferdinánd akaratán szen-
vedtek bajótörést; azért most keserű hangon tör ki belőle a
csalódás érzelve, ama levelében — melyet e végből Oláh Miklós-
hoz intézett. Mária királyné meghitt embere majd összeroskad e
leleplezések súlya alatt s elkeseredett hangon apostrophálja: »Ha
csak részben igaz az — min kételkedni okom nincs — a mit

¹⁾ Oláh M. lev. 334. l.

²⁾ Brüsseli okmánytár I. 202. l.

³⁾ Oláh Miklós levelezése 349. l.

Brodarics nekem ír, úgy valóban nagy hibát követtek el, hogy a békét Pozsonyban meg nem kötötték, mert már most még János halála esetén is nem nyerünk semmit, mert utánna nem mi, hanem a török fogja az országot közvetett vagy közvetlen birtokába venni.«

E tárgyalások menetéről és megszakításáról Istvánffy — kit pedig nem lehet azon vádolni, hogy nem Ferdinándhoz szított volna, — határozottan állítja, hogy a béketárgyalások egyedül Ferdinánd magatartásán hiúsultak meg, ki a helyett, hogy őszintén felkarolta volna a béke ügyét, Konstantinápolyban fondorkodott vetélytársa ellen.¹⁾

Ferdinánd embereinek e kétszínű és eredményeiben veszélyes működése október 31-én Oláh Miklósból újból a panasz hangjait csalja ki és Brodarics sorainak hatása alatt még mindig a pozsonyi tárgyalások sikertelensége fölött kesereg; mely szerinte nemcsak hosszú, de tán örök időkre elzáró előle a honába való visszatérés útját és a további gyilkos testvérharcznak tág kaput fog nyitni.²⁾

Oláh Miklós balsejtelmei csakhamar teljesültek, mert a béketárgyalások huza-vona munkáját ismét a háború zsvajja váltotta fel, ámde, mint eddig, úgy ez alkalommal sem lehetett a nagy vitát a kard élével megoldani és egy évi véres mérkőzés után változatosság kedvéért újra megindultak a béketárgyalások és ezekkel együtt Brodarics István is újra megjelenik az események színhelyén.

Az 1534-iki év végén János király Brodarics Istvánt Bécsbe küldötte, hogy a béketárgyalásokat ismét megkezdje, de Bécsben még nem enyészett el a régi bizalmatlanság, melyvel irányában viseltettek és nem jó szemmel nézték megjelenését, maga János lundi érsek is azt írja róla november 3-iki levelében: »Brodarics inkább kémkedni, mint tárgyalni jött.«

Brodarics viszont a maga részéről ily kedvezőtlennek találván a talajt sikeres tárgyalások vezetésére, csakhamar elhagyta Bécsset azon kijelentéssel, hogy 20 nap múlva vissza fog térni.

A szerémi püspök azonban egyelőre nem tért vissza, hanem a helyett levél útján értesíté a bécsi udvart, hogy ura, János király az engedmények véghatáráig ment, ha tehát Ferdinánd őszintén óhajtja a békét, rajta a sor, hogy lényeges concessiókat tegyen; ha Ferdinánd erre hajlandó, úgy királya teljhatalmával felruházva, nemsokára vissza fog térni.³⁾

Két héttel utóbb a lundi érsek is értesíti ez ügyben urát, V. Károlyt: »Brodarics István, ki október havában itt járt, ismét írt Thurzónak, hogy ura megbízása folytán újra Bécsbe fog

¹⁾ Istvánffy 225. l.

²⁾ Oláh i. m. 421. l.

³⁾ Brüsseli okmánytár I. 226. l.

jöni, ha Thurzó menlevelet eszközöl ki részére és elfogadható feltételek mellett kész a béke létrejöttét előmozdítani, de csak azon kikötés mellett, hogy azon követelésről, hogy ura az ország birtokáról lemondjon, említés se tétessék.

De ha Ferdinánd más elfogadható feltételek mellett hajlandó a békére, kész a tárgyalások megkezdése végett Bécsbe jöni. Ez ügyre való tekintetből Ferdinánd Brodarics részére kiadta a menlevelet, hogy Thurzóhoz utazzék és vele tárgyaljon.«¹⁾

A tárgyalások azonban Ferdinánd részéről ez úttal sem vétettek fel a kellő őszinteséggel, mert, mint maga a lundi érsek írja: »Thurzónak tárgyalása Brodaricssal csak azt czélozta, hogy kihallgassa, és ha lehet, Ferdinándnak újra megnyerje.«

Ha a bécsi körök csakugyan tervbe vették Brodarics visszatérítését, úgy csakhamar alkalmuk nyílt tántoríthatlanságáról és e szerint munkájok sikertelensége felől meggyőződni, mert deczember 8-án már azt írja a lundi érsek: »Brodarics István, a vajda követe, e napokban itt volt és Thurzóval, Ferdinánd egyik legkiválóbb tanácsosával tárgyalni kívánt, de a tanácskozásokba bele sem foghattak, mert a szerémi püspök eleve kijelentette, hogy mindaddig semminemű tárgyalásba nem bocsátkozik, míg Ferdinánd ura javára az ország birtokáról le nem mond. Ez okból, mit sem végezvén, azon ígérettel távozott, hogy rövid idő múlva ura végső feltételeivel vissza fog térni.«²⁾

Brodarics kategorikus követeléseinek okát egy új személy fellépésében kereshetjük, kitől a szerémi püspök nem csekély mérvben reménylette ura követeléseinek támogatását.

Ez új szereplő Rorário pápai követ volt, ki a curia megbízásából eljött, hogy a Ferdinánd és János közti viszály kiegyenlítésén teljes erejéből közreműködjék.

Ferdinánd, ki a pápa beavatkozását rossz szemmel nézte, nem igen örvendett a követ megérkeztén és hogy működését illuzoriussá tegye, deczember 3-án a legnagyobb nyomatékmal felszólította János lundi érseket, hogy iparkodjanak Brodaricssal, kit minden órában ide várnak, a tárgyalásokat befejezni, mielőtt a pápai követ megérkeznék, nehogy az ezeknél befolyását érvényesíthesse.³⁾

De mint említettem, egészen más szempontból fogta fel Brodarics Rorário közvetítését és hogy azt lehetővé tegye, húzta-halogatta a tárgyalásokat, minduntalan más ürügyet keresvén és találván.

Ápril 8-án a többek közt azt írja János lundi érsek, hogy

¹⁾ Brüsseli okmánytár 229. l.

²⁾ Brüsseli okmánytár I. 230. l.

³⁾ Buchholz i. m. Urkundenbuch 61. l.

Brodarics ismét halogatja a tárgyalásokat és azt adja okúl, hogy nincs kellő felhatalmazása és azért kénytelen a tárgyalásokat megszakítani.

Közmegegyezés folytán abban nyugodtak meg, hogy Brodarics térjen vissza urához és Sz.-György napjára teljes felhatalmazással néhány más megbizottal a tárgyalások folytatására újra Bécsbe jöjjenek.¹⁾

Rorário pápai követ, ki ez időben Németországba készült, értesülván a tárgyalások újból való fölvételéről, csakhamar kijelentette, hogy kész ez útját elhalasztani, csakhogy e tárgyalásokon ő is részt vehessen. Rorário eme törekvését Ferdinánd leghevesebben ellenezte, felhólván, *»hogy a szentszék közbenjárása csak elbizakodottabbá tenné a vajdát.«*²⁾

Ferdinánd magatartása megokolt magyarázatát leli azon körülményben, hogy Rorário idejövetele Brodaricstól lón szorgalmazva.

A János-párti diplomaták két ügynöke Corsinus András és Casalius J., kiket Ferdinánd emberei elfogtak és Németújhelyen vallatóra vettek, a külvilágtól elzárva vallották, hogy Brodarics általuk levelet küldött a pápának, melyben felkérte, hogy küldené ide követét, ki vele karöltve fáradozna a béke létesítésén.³⁾

Brodarics működése az 1534-iki év végén és a következő elején csak úgy érthető meg, ha tekintetbe vesszük, hogy eltérőleg előbbi tevékenységétől, halogatja a tárgyalásokat és pedig azért, hogy azokban Rorário is részt vehessen, ki a pápa tekintélyével is sikra szálljon a végleges béke megkötése érdekében.

A békére Brodaricsnak és urának most még nagyobb szüksége vala, mint valaha, minthogy Gritti Alajos, a porta e kegyeltje, ép ez időtájban János hívei által megöletett. János és pártjának tartani kellett a szultán boszújától, mely nemcsak egyeseket, hanem az egész országot volt sújtandó.

Brodarics ez időpontot, midőn a török boszú megsemmisítéssel látszott fenyegetni a szerencsétlen hazát, legalkalmasabbnak találta, hogy a keresztény Európa figyelmét a végveszélybe jutott országra irányítsa. — E végből nemcsak — mint láttuk — a pápa befolyását veszi igénybe, hanem a Habsburgház nyílt ellenségeihez is fordul, hogy létesítenének békét a keresztény Európában.

Az európai fejedelmek azonban, valamint a mohácsi vész idején, úgy most sem voltak hajlandók Brodarics, vagy Magyarország kedvéért önző és világuralomra törő terveikről lemondani.

¹⁾ Brüsseli okmánytár I. 238. l.

²⁾ Óvári Lipót másolatai a farnesei levéltárból.

³⁾ Brüsseli okmánytár 274. l.

Brodarics István a mint látta, hogy a külfejedelmek éppen-séggel nem hajlandók arra, hogy Magyarország érdekében valamit tegyenek, még nagyobb erővel iparkodott Jánost a békére bírni. Szapolyai főleg Brodarics befolyása alatt komolyan el is határozta a béke megkötését és e végből 1535-ben május közepe felé Brodarics Istvánt Frangepán és Verbőczy kíséretében Ferdinándhoz Bécsbe küldte, hogy vele a békét még nagyobb engedmények árán is megkössék.¹⁾

Brodarics határozott és minden kétséget kizáró békeszeretetét Ferdinánd táborában is ismerték és így újra szép remények fűződtek eme missiójához. »Csodálkozom azon — írja Oláh Miklós július 16-án, hogy a békebiztosok mindeddig mit sem végeztek. Ugy találok, hogy ők az időt inkább saját magánérdekeik kielégítésére, mint a közjó előmozdítására fordítják. De tán jobb fordulatot veend a béke ügye, ha Brodarics István e napokban Bécsbe fog érkezni és újra kezébe veszi a tárgyalást; mi ha megtörtént — kérlek ird meg haladéktalanul, — mert semmi sem szerezhet nekem nagyobb örömet, mint ama hír, hogy üdvös és tartós béke kötöttet.»²⁾

Oláh Miklós reménye azonban ezúttal sem teljesül, mert a bécsi tárgyalások ismét eredmény nélkül maradtak.

Brodarics tevékenységét azonban Ferdinánd közömbössége sem zsbibaszhthatá meg és alig hogy visszatért Bécsből, rábírta János királyt, hogy őt és Frangepánt V. Károlyhoz küldje, ki a kedvezőtlen európai külviszonyok folytán jobban és őszintébben óhajtotta a békét, mint öccse, Ferdinánd.

Az 1536. nov. 22-iki oklevél tanúsága szerint Brodarics és Frangepán tényleg elindultak Nápolyba V. Károlyhoz, hogy közvetítésével Ferdinándot is hajlandóbbá tegyék a béke megkötésére.³⁾

V. Károly szívesen fogadta János két követét, és hogy János óhajának eleget tegyen, nemcsak ennek egyik követét, Frangepán Ferenczet, menesztette vissza, hanem Vese János lundi érseket is, mint saját megbízottját, útnak indította volt Ferdinándhoz, hogy a Jánossal való békétárgyalások vezetésében közreműködjék.

Brodarics István, pécsi püspököt pedig magánál tartotta, hogy az esetleges újabb nehézségeket személyes érintkezésük által elhárítsák. Vese János Ferdinánd udvarába érván, azonnal megkezdte a békétárgyalásokat, csak hogy azok Ferdinánd megbízottjainak makacs magatartásuk miatt, melyet különösen a bányavárosok kérdésében tanúsítottak, sehogy sem haladtak előre.

1) Horváth István, Verbőczy Emlékezete. Oklevélkötet 279. l.

2) Oláh M. lev. 558. l.

3) Brüsseli okmánytár 309—311. ll.

Missiójának ez eredménytelenségén elkeseredve írja 1536. május 6-án Vese János, V. Károly követe, de Grantvelles Perenot Miklós császári miniszternek: Ferdinánd emberei nem akarnak megegyezni és tanácsosai mindenkép gátolják a béke megkötését, nem gondolván meg, hogy a fegyverszünetnek vége van, s a vajda a háborúra készül s itt pedig egy fillér sincs.¹⁾

Az alkudozások menetét — mint említettük — főleg a János kezén levő és az özvegy királynét megillető bányavárosok kérdése zsidbasztotta; végre azonban V. Károly befolyása és Vese János működése Ferdinándot némi engedékenységre bírta, s így a császár követe sietett Nagyváradra, hogy Jánossal az újabb békefeltételeket elfogadtassa.

Vese János azonban nem kis meglepetéssel észlelte, hogy János udvarában a béke iránti hajlandóság nem éppen a legnagyobb fokú. Brodarics távollétében ugyanis a mind hatalmasabbá lett Frater György befolyása jutott túlsúlyra.

Jánosnak e tanácsosa, noha ő is az egyházi rendhez tartozott, nem idegenkedett annyira a török szövetségtől, mint Brodarics István és kizárólag politikai szempontoktól vezéreltetvén, a Habsburgok kedvezőtlen külügyi helyzetét kizsákmányolni kívánta.

A míg Frater György mindenképpen a kötendő béke megakadályozásán működött, azalatt Brodarics a császár oldala mellett nem szünt meg a béke érdekében fáradozni, sőt ápril havában Rómába is ment, hogy a béke gyorsabb és biztosabb létrehozása végett a pápát rábírja, hogy ő is küldene követet a tárgyalások vezetésére. — A pápa szívesen engedett Brodarics kérésének s a pécsi püspök már a legszebb reménynyel tekintett a jövőbe. Én a császárnál maradok — írja Rómából 1536. április 22-én — egész az ügyek lebonyolításáig, melyek azon fokon vannak, hogy jó kimenetelükön kételkednünk nem lehet.²⁾

Brodarics reményei azonban Frater György és társai ellentállásán meghiúsultak. Ő ezuttal annál kevésbbé volt képes a harcziás párt működését ellensúlyozni, mert még olaszországi tartózkodása idején súlyos betegségbe esett, mely őt minden nagyobb szellemi munkásságtól visszatartá.

»Ma délben meglátogatott Frangepán Fereucz, — írja Vese János szeptember 7-én V. Károlynak — s kijelentette előttem ura megbízásából, hogy Felségedtől csak ő maga tért vissza, miután társa, Brodarics, Felséged óhaja folytán visszamaradt, hogy állandóan Felséged mellett tartózkodjék az okból, hogy ha netán köztem és az ő ura közt a béke feltételeket illetőleg nézeteltérések merülnének fel, úgy ő azokat a Felségeddel való személyes

¹⁾ Briisseli okm. I. 377. l.

²⁾ Oláh M. lev. 575. l.

tárgyalások alapján elintézhesse; azonban sajnos, hogy Brodarics István súlyos betegségbe esett és Felségedet nem követhette, mint reménylette.«¹⁾

Vese János csakhamar átlátta munkásságának eredménytelenségét és 6 nap múlva (szept. 11-én) meghosszabbítván a fegyverszünetet az 1537. évi husvétig, eredménytelenül tért vissza urához, V. Károlyhoz.

A tárgyalások illetén megszakítása mélyen elszomoríthatta a betegsége folytán különben is szenvedő Brodaricsot, a ki, mint láttuk, teljes erejéből azon volt, hogy eme tárgyalásokat gyorsabb folyamatba hozza.

A haza sorsa fölötti mély bánatát csak részben enyhíthette azon szerencsésebb fordulat, mely a saját sorsában beállott volt.

Értekezésünk utóbbi lapjain ugyanis Brodaricscsal már nem mint szerémi. hanem mint pécsi püspökkel találkoztunk. — Brodarics pécsi püspökségéről ugyan Pray mélyen hallgat²⁾, de Koller a pécsi püspökség történetírója,³⁾ habár csak egyetlen egy adatra támaszkodva, úgy véli, hogy Brodarics mielőtt váci püspökké lett volna, a pécsi püspökség élén is állott volt.

Az újabb időben kiadott kútfők azonban minden kétségen kívül helyezik, hogy Brodarics majdnem 2 évig volt pécsi püspök.

Az első erre vonatkozó adattal már 1533. december 24-én Budán kelt oklevélben találkozunk, mely szerint »Ferdinánd Magyarország, Dalmátia és Croatia királya« Brodaricsot a pécsi püspöki állásra ajánlja, sőt e minőségben hivatalos teendőket is bíz rá Pozsegában.⁴⁾

Ez oklevél azonban koholt, mert minden egyes sora hamis és minden adata ellenkezik a történeti valósággal.⁵⁾

¹⁾ Brüsseli okm. I. 369. l.

²⁾ Specimen Hierarchiae I.

³⁾ Koller, Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis.

⁴⁾ Koller i. m. V. k. 184. 226. ll.

⁵⁾ Az oklevél hamis voltát kétségen kívül helyezik a következő adatok:

1. Ferdinánd 1533. decz. 24-én ez oklevelet mint »Rex Hungariae, Dalmatiae et Croatiae« írja alá, holott már 1526-ban cseh, 1531-ben pedig római királylyá választatott meg.

2. 1533-ban Buda János birtokában volt, miután 1529-ben Ferdinánd azt elvesztette, s többé vissza sem nyerte.

3. A karácsonyi ünnepeket (december 24-én kelt az oklevél) Ferdinánd akkor sem töltötte Budán, midőn annak birtokában volt.

4. 1533-ban Sulyok György pécsi püspök is épp ez időben Ferdinánd híveihez tartozott.

Brodarics pécsi püspöksége csak az 1533. év közepén veszi kezdetét, mert ez időpontig, eltekintve a fenti koholt oklevélről, sehol sem mondatik pécsi püspököknek és testvére Mátyás is még az 1535-iki év február havában is csak szerémi püspököknek czímezi. Az ugyanezen év derekán Ferdinánd emberei által elfogott Corsinus András és Casalius János, kik a János pártján levő diplomaták levelezéseit közvetítették, vallomásaikban legalább 20-szor emlékeznek meg Brodaricsról, de őt mindig csak szerémi püspököknek mondják. Csak az 1535. év május 12-iki oklevélben, mely a békepontokat tartalmazza, melyekkel János megbízottjait ellátta, találkozunk először Brodaricscsal mint pécsi püspökkel.¹⁾

És ezen adat annál fontosabb, mert ez oklevelet maga Brodarics így írja alá: »Brodaricus Sirmiensis et postulatus Quinqueecclesiensis.« Ez adat valódi értékét megállapítja azonban azon körülmény, hogy ez időponttól kezdve Brodarics majd minden oklevélben, bár azok a legkülönbözőbb helyeken és viszonyok közt eredtek, mint pécsi püspök szerepel. Így 1535. november 22-én maga János király tudósítja V. Károlyt, hogy Frangepán kalocsai érseket és Brodarics István szerémi s postulált pécsi püspököt követekül küldi hozzá, kérvén, hogy előadásainak teljes hitelt adni sziveskedjék.²⁾ Ugyancsak november 22-én kelt a Frangepán és Brodarics részére kiállított meghatalmazó oklevél is, melyen utóbbi hasonlóképp mint »episcopus Syrmienensis et postulatus Ecclesiae Quinqueecclesiensis« említetik.³⁾

A császárral való tárgyalások idején a »postulatio« kérdése, úgy látszik, elintéztetett, mert ezentúl a szerémi czím és a »postulatus« jelző elhagyásával kizárólag pécsi püspököknek mondatik.

Igy nevezetesen 1536. febr. 26-án Brodarics István Oláh Miklós barátját értesítvén a császárral folytatott tárgyalások menetéről, ezen levelet egyszerűen mint »Episcopus Quinqueecclesiensis« írja alá.

De nemcsak maga Brodarics használja e titulust, hanem V.

5. Pozsega, hol Brodaricsnak Ferdinánd rendelete szerint működnie kellett volna, János kezén volt.

6. Az oklevél Brodaricsot »Episcopum fidelem et consiliarium nostrum«-nak mondja, holott tudjuk, hogy Brodarics már 1527. márczius közepe felé elhagyta Ferdinándot és aztán többé vissza sem tért hozzá: sőt 1533-ban is mint János megbízottja tárgyalt Ferdinánd embereivel; s végre

7. sehol, sem oklevélben, sem egykorú írással az 1535-iki év közepéig Brodarics nem mondatik pécsi püspököknek.

¹⁾ Horváth István, Verbőczy Emlékezete. Oklevélgyűjtemény 279. l.

²⁾ Brüsseli okmánytár I. 309. l.

³⁾ I. m. 310. l.

Károly is ez évi márczius 20-án kelt nyilatkozatában a fenti czímmel tiszteli meg, kijelentvén, hogy hajlandó a János és Ferdinánd közti tárgyalásoknál, melyek vezetésére János részéről Frangepán, a kalocsai érsek és Brodarics István pécsi püspök vannak kiküldve, közreműködni.¹⁾

Hasonlóképpen az egykoru Verancsics is az 1536-iki eseményről szólva Brodaricsot pécsi püspöknek mondja, míg chronologiai pontossággal az ezt előző években szerémi, utóbb pedig váci püspökül említi.²⁾ Minden kétségét kizárólag nyilatkozik 1548. máj. 22. barátjának Jovius Pálnak azt írván: »Stephanus Brodarics Sirmiensis primo, mox Quinqueecclesiensis, postremo Vaciensis episcopus.«³⁾

Brodarics pécsi püspöki működését azért borítja oly homály mert a pécsi székesegyháznak ez időben tulajdonképpen Sulyok György volt püspöke, de az folytonos pártváltoztatásaival hol az egyik, hol a másik pártot maga ellen ingerlé. Így tudjuk, hogy 1529. június 15-én János király a pápához intézett levelében panaszkodott Sulyok György háládatlanságáról, kérvén, hogy pécsi püspöki állásában meg ne erősítse.⁴⁾

Hasonló szellemben tétettek panaszok Ferdinánd részéről is, ki viszont arra kérte a pápát, hogy a János által kinevezett püspököket ne erősítse meg. A curia, mely egyik félnek sem akart a másik rovására kedvezni, ez okból gyakran nem csekély zavarban volt és sokszor, nehogy részrehajlónak tűnjék fel, mindkét részről a legkiválóbb férfiakat is mellőzni volt kénytelen.

Sulyok Györgynél azonban, ki utóbb Ferdinánd pártját is elhagyta, hogy aztán újra pártot cserélhessen, sokkal könnyebb volt a curia álláspontja és Sulyok tényleg a szentszék által sohasem erősített meg.⁵⁾

Sulyok gyakori pártváltoztatása folytán a pécsi püspökségben mind nagyobb zavar és rendetlenség kapott lábra és nehogy ezen ecclesia főpásztor nélkül maradjon, az 1536-iki év márczius 15-én tartott bibornoki consistoriumban Ferencz epyphanei püspök bízott meg a pécsi püspökség teljhatalmú vezetésével.⁶⁾

Láttuk azonban, hogy Brodarics már ugyanezen év február havában a »postulatus« jelző elhagyásával a pécsi püspöki czímmel él, és mi természetesebb, minthogy Brodarics alig hogy a Rómában történetekről értesült, különben is olasz földön tartózkodott.

¹⁾ Brüsseli okm. 310. l.

²⁾ Monum. Hist. Hung. III. k. Verancsics II. 410. l.

³⁾ Verancsics i. m. II. 179. l.

⁴⁾ Koller i. m. 215. l.

⁵⁾ Gams, Series Episcoporum 377. l.

⁶⁾ Koller i. m.

kodván, azonnal sietett Rómába, hogy a curiát pécsi püspökké való kineveztetéséről, melyhez úgy látszik V. Károly révén Ferdinánd is beleegyezését adta, személyesen informálja és a consistorium határozatának szükségtelességét kimutassa.

VII. Kelemen, ki Brodarics Istvánt egykoron annyira kegyelte és pártfogolta, s ki csak legutóbb is az ő ajánlatára küldött Magyarországra követet az ott folytatott tárgyalásoknál való közvetítés végett, szívesen fogadta Brodaricsot és a mindkét részről ajánlott püspököt minden nehézség nélkül új állásában megerősítette.

E felfogásunk mellett nemcsak azon körülmény szól, hogy a márczius havában a pécsi püspökség vezetésével megbízott Epiphanes Ferencznek történelmünkben többé nyomát nem találjuk, hanem az is, hogy Brodarics Rómából kelt levelét is mint pécsi püspök írta alá,¹⁾ mit ő bizonyára nem tesz, ha VII. Kelemen a pápai megerősítést tőle megtagadta volna.

De akár megerősítette kinevezését, akár nem, tény az, hogy még az 1537-ik év közepéig pécsi püspök maradt, a mely időtáiban aztán váczai püspökké neveztetett ki.

Brodarics váczai püspöksége eltérőleg a pécsitől soha vita tárgyát nem képezte, sőt néhány kútfő, és ezek után újabbkori írók is Brodarics váczai püspökségét nem 1537-től, hanem 1526-tól eredőnek mondják.

A többek közt a váczai püspökség történetének írója Deseritzky Ferencz tárgya iránti szeretetétől félrevezettetvén, szintén 1526-ban teszi meg Brodaricsot váczai püspöknek és e téves nézete mellett jobb ügyhöz méltó makacssággal mindvégig megmarad.²⁾

Deseritzky nem vévén tekintetbe az összes erre vonatkozó ellentétes írókat és okleveleket, egyedül Sárffy egyik levelére alapítja ezen állítását, a mely levélben ugyanis nevezett 1526. év végén II. Lajos haláláról tevén jelentést, Brodaricsról mint váczai püspökről emlékezik meg.³⁾

Deseritzky állítása mellett bizonyítanak még Sárffy levelén kívül Istváuffy és Zermegh, kik viszont 1527-ben szólnak Brodaricsról mint váczai püspökről, de mily alaptalanul, kitűnik nemcsak Brodarics életrajzának eddigi előadásából, hanem a következő concret adatokból is, melyek a Deseritzky által felhozott érveket tökéletesen megsemmisítik. Sárffy idézett levelének az a helye, mely 1526-ban közvetlenül a mohácsi csata után teszi meg váczai püspöknek, már azért sem felel meg a valóságnak, mert láttuk.

¹⁾ Oláh M. lev. 575. l.

²⁾ Historia Episcopatus Vacensis.

³⁾ Tommersberg, II. k. Scriptor. rer. Liter.

hogy Brodarics közvetlen a mohácsi vész előtt, midőn kanczellárrá való kineveztetésekor az országos rendek és főpapok zúgolódtak, ép e zaj lecsillapítására neveztetett ki szerémi püspökké, közvetlen a mohácsi vész után pedig, midőn Sárffy e levelét írta, Ferdinánd nem is volt még azon helyzetben, hogy Brodaricsot váci püspökké kinevezhette volna.

Maga Brodarics is ama munkájában, melyben a lengyel király felszólítására leírta a mohácsi gyászu napot¹⁾, külön megjelöli a helyet, hol a szerémi és külön azt, hol a váci püspök állott volt.

Továbbá kevéssel Sárffy levelének *kelte után*, midőn Nádasdy Tamás Ferdinánd felszólítására az életben maradt egyházi és világi főurak névjegyzékét nyújtotta át, eme lajstromban Brodarics a 7-ik és Országh János, váci püspök, a 9-ik helyen vagyon felsorolva.²⁾

Említettük még, hogy Istvánffy³⁾ és Zermegh⁴⁾ azon állítása, hogy Brodarics 1527-ben mint váci püspök János koronázásánál közreműködött, azért sem állja meg a bírálatot, mert János még 1526-ban lőn megkoronázva és Brodarics egész az 1527-ik év márczius közepéig Ferdinánd híve maradt.

Azonkívül nemcsak az 1527-iki pozsonyi káptalan jegyzőkönyvének több helyén fordul elő Országh János mint váci püspök, hanem Pray kutatásai szerint⁵⁾ egész az 1527-ik év elejéig megszakitás nélkül minden évből vannak oklevelek, melyek kétségen kívül helyezik, hogy az 1537-ik év első negyedéig Országh János volt Vácznak püspöke.

1) Brodarics e munkája először 1527-ben került ki a sajtó alól; másodsor Zsámboky függelék gyanánt kapcsolta Bonfin 1568-iki baseli kiadásához ily cím alatt: Clades in Campo Mohác a D. Stephano Broderith procancellario descripta; harmadszor 1688-ban jelent meg ismét önállóan ily cím alatt: Stephani Broderici narratio de proelio, quo ad Mohácsinum a. 1526. Ludovicus Hungariae Rex periit. Cum commentaris. Ioh. Casp. Khunii. Argentorati 1688. in 8°; 4. 1756. Győrben kis 8° alakban kiadott latin nyelvű naptárhoz, mint irodalmi melléklet jelent meg. A budapesti tud. egyetemi és muzeumi könyvtárakban létező 1756. kiadású lapszám nélküli példányok nem külön kiadásuak, hanem e naptár újból bekötött és így a szélein megnyesett példányai az értéktelenné vált naptári rész mellőzésével; 5. az Acta Tomiciana VIII. kötetében újra kiadatott. E kiadás annyiban tér el az előbbiektől, hogy végén egy grönyörű elegiával van megtoldva.

2) Gévai 50. l.

3) Istvánffy 1758-iki bécsi kiad. IX. könyv 85. l.

4) Zermegh. . . .

5) Specimen Hierarchiae.

A mint azonban az 1537-ik év közepe táján a kútfők megszűnnek Országh Jánosról szólni, a kútfő egybehangzó adatai szerint Brodarics István lép fel mint váczai püspök.

»Nagyon örvendtem — írja barátja Bembo Péter 1537. június 15-én — ezen újabb változásnak, mely szerint a pécsi püspökséget a váczival felcserélted, mert e helyen több a nyugalom mint az előbbiben; én ugyanis meg vagyok arról győződve, hogy te annyira elfáradtál a sok évi szakadatlan munkásságban, hogy semmire sincs nagyobb szükséged mint nyugalomra.«¹⁾

Ugylátszik a betegeskedő Brodarics valóban azért cserélte fel előbbi püspökségét a váczival, mert ez nagyobb nyugalmat biztosított számára, mint a pécsi, melyet a Szigetvárt bíró császáriak folyton zaklattak; másrészt a nemeslelkű ember tán megkönnyíteni kívánta urának Jánosnak, hogy a pártjára visszatért Sulyok Györgynek a püspökséget visszaadhassa.

Körülbelül ugyanazon időben, midőn Brodarics István elfoglalta új püspöki székhelyét, járt le az 1537-iki év húsvétig meghosszabbított fegyverszünet is, s noha azon idő alatt is, míg a fegyverszünet tartott, nem szüneteltek a súrlódások és összeütközések, mindkét félnél mind erősebben kezdett nyilvánulni a béke és nyugalom utáni vágy.

Az általános óhajnak és szükségnek megfelelően az 1537-ik év nyarán a béketárgyalások újból fölvétettek. Az értekezés színhelyeül Körmöczbánya választatott, a hová Vese János június 8-án érkezett meg. Brodarics István már várta és Frangepán is pár nap mulva eljövén, megkezdődtek az alkudozások, a melyek eleinte igen nehezen haladtak, minthogy János az értekezletet át akarta tenni Brodarics új székhelyére, és oda még más biztosokat is küldeni. Vese azonban erről hallani sem akart és Frangepánt meg Brodaricsot erővel Körmöczbányán akarta tartóztatni, de ők kapott utasításuk értelmében még is eltávoztak, mire az alkudozások augusztusban újból megszakadtak.

A rémes harczi zaj még egyszer elnémította a béke szótát, csakhogy ez egyszer csak rövid időre, mert az a kimerült nemzet lelkében többé visszhangra nem talált.

A béke utáni vágy oly általános lőn, hogy annak szükséges volta előtt a két trónkövetelő sem zárkozhatótt el. A béke utáni kölcsönös óhaj nemsokára föltalálta a diplomáciai érintkezés elejtett szárait és az érdemleges tárgyalások megkezdésére deczember 20-ika jelöltetett meg, a mely napon a békebiztosok Sáros-Patakra voltak összejövendők.

A megjelölt helyen és időben mindkét fél követei meg is jelentek, köztük ismét Brodarics István is.

¹⁾ Koller i. m. V. 177. l.

És habár eleinte még mindig nagyon ellentétesnek látszott a két fél álláspontja, a kölcsönös engedelkenység folytán január havában mégis annyira haladtak, hogy a béke megkötése biztosra volt vehető. E végből a tárgyalásokat áttették Nagyváradra, János király székhelyére, a hol is Brodarics¹⁾ és a legjobb hazafiak közreműködése mellett 1538. február 27-én a »nagyváradai béke« megkötetett.

Nehogy azonban a török, kinek tudta és beleegyezése nélkül, sőt ellenére kötöttett meg a béke, János lépését megtorolja, elhatározták, hogy az egész ügyet egyelőre titokban tartják.

Minthogy azonban a szerződést Ferdinándnak is alá kellett írnia, János Brodaricsot küldé hozzá, hogy azon ürügy alatt, mintha csak most akarná őt a békére bírni, a szerződést vele aláírassa.

Brodarics el is utazott Ferdinándhoz, ki június 10-én aláírta a nagyváradai béke okmányát.

Vajjon minő érzelmek hathatták át Ferdinánd lelkét, midőn a béke okmányát, mely őt országa felétől megfosztá, daczára 12 évi véres harcainak, azon férfiú nyújtotta át, kinek tanácsát ha követi, az egész ország fölötti uralmát vérontás nélkül elnyerhette volna.

Vajjon eszébe jutottak-e Ferdinándnak Brodaricsnak 1527. márczius 12-én hozzá intézett sorai, és megbánta-e, hogy nem inkább az ő, mint német tanácsosainak tanácsára hallgatott? -- azt természetesen nem tudjuk, de annyit értekezésünk fonalán talán mégis sikerült kimutatnunk, hogy Brodarics működése mily nyomokat hagyott hátra hazánk történelmében és lankadatlan munkássága nélkül, elkezdve a lengyelországi sympathiák ébresztésétől és segélyszerzéstől, melyeket a megfutamodott János király részére kieszközölt, egész a nagyváradai béke megkötésekor kifejtett működéseig, kora történelmének eseményei okvetlen más irányt vettek volna.

Brodarics bécsi tartózkodása alatt a modenai püspököt, a curia bécsi nuntiusát is értesíti a megtörtént békekötésről, egyttal megkérvén, hogy azt chiferekben ő szentségével tudassa.

Brodarics egyttal azon óhaját fejezte ki, hogy a pápa küldene most követet Jánoshoz, ki azon ürügy alatt, hogy őt békére bírja, titokban a szent atya szerencsekivánatait hozza a már megkötött békéhez. A nuntius azonban Brodarics e kérelmének csak azon esetben ígért kedvező megoldást, ha János előbb alázattal fordúl a pápához, hogy az őt terhelő excommunicatio alól feloldja.

¹⁾ Verancsics i. m. I. 61. VI. b. (Monum. Hist. Hung. III. és IV. k.)

Brodarics, ki már 1523-ban *rosz* néven vette a pápának, hogy Jánost kiközösítette és ki attól tartott, hogy a curia e lépése Jánost VIII. Henrik útjára fogja terelni és legalább is a protestantismus terjedését fogja előmozdítani,¹⁾ hevesen kikelt e követelés ellen; János király — ugymond — nem ismeri magát vétkesnek, tehát nem is kérhet bocsánatot. Kelemen pápa igaztalanul ítélte őt el és azt akkoron a jelenlegi pápa is elismerte.

Végre azonban abban állapodtak meg, hogy Frangepán visszatérvén V. Károlytól, hová a békeszerződést aláírás végett vitte volt, Rómába fog küldetni, hogy János nevében a szentszéket elismerje és iránta való hódolatát kijelentse, mint azt többi elődjei is tevék.²⁾

Brodarics élete, mint eddigi működése is tanusította, hazájának volt szentelve és a midőn János érdekeinek látszott szolgálni, akkor is első sorban hazája sorsa és jövője lebegett szeme előtt.

Most, hogy az ország függetlensége és szabadsága legalább nagyjából biztosítva volt, attól kezdett tartani, hogy János halála után mindennek vége lesz, miután egyenes trónörökös hiányában az egész ország ki lesz szolgáltatva a bécsi politikai körök önkényének.

Hogy ennek elejét vegye, egész erejéből azon volt, hogy a királyt nősülésre bírja.

János, ki már előbb több ízben foglalkozott e szándékkal, de különböző akadályok miatt mindeddig meg nem valósíthatta, szívesen hajlott híveinek e tanácsára és legékesszólóbb tanácsosait: Brodaricsot és Verbőczyt küldé a lengyel udvarhoz, hogy Izabella hercegnő kezét számára megkérjék. János e két követé, kik a lengyel udvarnál oly népszerűségnek örvendtek, az ügyet szerencsésen elintézték és az 1539-iki év január 1-én, illetőleg 29-én megkötötték Zsigmonddal uruk nevében a házassági szerződéseket.³⁾

A János király és Izabella közti házasság létrejöttét Istvánffy ekkép adja elő: »János, miután Ferdinánddal békét kötött, Szolimánt kérréssel és arannyal megengesztelé, nyugalmat nyervén, övéinek tanácsára elhatározá meg nősülni. Több okok miatt Zsigmond lengyel királynak Bona királynőtől, Sforzia János milanói herceg leányától született Izabella leánya tetszvéen, azt követek által megkéretni határozta. Követei: Brodarics István és Verbőczy István a dolgot óhajtása szerint elvégezték. S miután sem a királyi szűz sem atyja nem vonakodtak, a menyegző napjánál far-

1) Simonyi E., Londoni Okmánytár 186. 1.

2) Óvári L. másolatai a farnesei levéltárból.

3) Dogiel, Codex Diplom. 132. és 137. II.

sang utolsó vasárnapja tüzetett ki. Mi elközelgetvén, János az ara elhozására követséget küldött, ugyanazon Brodaricsot, Perényi Pétert és homonnai Drugeth Istvánt,¹⁾ kik azt nagy pompával Lengyelországból Kassára, majd Budára vitték és ott három nap pihenve, Székes-Fehérvárra indultak, mely városban János reájuk várt, hogy az esküvés és koronázás együtt végeztessék.«²⁾

A folytonos és megszakítás nélküli munkásság s főleg a zord időben megtett lengyelországi kettős utazás Brodarics beteges testét végre egészen megtörték.

Beteg testtel, de még mindig ép lélekkel most azon volt Brodarics, hogy egykori hű bajtársával, Oláh Miklóssal, kit a sors anyai éven át távol tartott hazájától, elvégre találkozhassék, hogy a béke létrejöttén együtt örvendezzenek.

E végből írt Oláhnak, hogy felkeresésére Bécsbe fog utazni; majd azt javasolta, hogy tekintettel Oláhnak a királyné ügyeiben való elfoglaltságára, Sághon vagy a felső vidéken találkozzanak.

Oláh Miklós, ki előtt azonban nem volt titok Brodarics beteges állapota, megnyugtató, hogy csak legyen némi türelemmel, mert a mint a királyné ügyeit rendezte, azonnal le fog hozzá rándulni, hogy őt otthonában fölkeresse.³⁾

A sors azonban nem akarta, hogy a két nagy hazafi még egyszer találkozzék, mert Brodarics baja mindinkább súlyosbodott és október 26-án Veraucsics Antal már a legrosszabbtól tart. »Brodarics István, — írja Guirat Péter krakkói püspöknek — ki nekem második atyám volt, betegen fekszik. Az orvosok azt vélik, hogy e betegsége tartós leend és féltik, hogy tán az ez idei telet sem éli túl, a mely kijelentés itt bennünket kimondhatatlan fájdalommal tölt el.«⁴⁾

Es fájdalom, Verancsics balsejtelme csakhamar megvalósult, mert november 8-án Brodarics István, a legjelesebb honfiak egyike, kiket e gyászos kor felmutathat, megszűnt élni.

Halála nemcsak a hazában, hanem messze túl az ország határain mély részvétet keltett.

A jövő évtizedek két kimagasló alakja Oláh Miklós és Verancsics alig képesek fékezni szívük fájdalmát, a mi nem is csoda, mert e két nagy lélek érezte legjobban, mit veszített Brodaricsban a haza és az egyház.

¹⁾ Istvánffy itt téved, mert az 1539. január 1-én és 29-én kötött házassági szerződéseken nem Drugeth, hanem Verbőczy névvel találkozunk, mint harmadik követtel (Dogiel i. h.)

²⁾ Istvánffy XIII. k. 138. l.

³⁾ Pray, Epistolae Procer. II. 81. l.

⁴⁾ Verancsics VI. 44. l. (Monum. Hist. IX.)

Oláh Miklós egy gyönyörű síriratban adott kifejezést őszinte és mély bánatának,¹⁾ míg Veraucsics Antal a következő szép sorokban emlékezik meg elhunyt barátjáról és jóltevőjéről:

»Elvesztettük Brodarics Istvánt, ama kiváló férfiút, a kinek hiányát Magyarország még soká érezni fogja s nincs senki, a ki őt meg ne siratná.

Könnyű halállal múlt ki az életből, méltán életéhez és érdemeihez, oly gyorsan, egyetlen egy lehelettel, mintha csak aludnék és nem haldokolnék, mindvégig teljes eszmélettel beszélve adta ki lelkét november 8-án püspökségének székhelyén, Váczon.

Keresnek püspökségébe hozzá méltó utódot, de hol találjanak? Hisz nincs senki, ki érdemben és tudományban, melyekben ő annyira bővelkedett, csak meg is közelítené.«²⁾

SZÉKELY SAMU.

¹⁾ Pray i. m.

²⁾ Veraucsics VI. 48. l.

EGY FÖBENJÁRÓ PER A XVI-IK SZÁZADBAN.

Belső-Szolnokvármegye törvényszékének a fejedelem Báthori András elébe felyebbezett ítélete, Marghai Annának, néhai Szinyei Radák András özvegyének, Körösi Ilona, Szentbenedeki Keresztúri Kristóf fejedelmi tanácsos és Kolosvármegyei főispán neje ellen folytatott perében, kit a felperes özvegy azzal vádolt, hogy az ő néhai férjét Radák Andrást, 1598. karácson estvélén, midőn az alparéti határban nyulászott, alparéti jobbágyai és szolgálai által megölette. Kelt Dézsen 1599. apr. 22-én.

Serenissime Princeps, et Domine, (Domine nobis) semper clementissime, Fidelium perpetuorumque seruitiorum nostrorum in gratiam Serenitatis Vestre (humillimam recommendationem). Vestra nouerit Serenitas Quod cum nos feria quinta proxima post (dominicum Quasimodo) in oppido Dees, loco scilicet et termino sedis nostre Judiciali, (vna cum non) nullis huius Jurisperitis viris, pro faciendo in litigantium controuersys (Judicio) moderatiuo, in eadem sede nostra Judicialia more solito consedissemus, Tunc Egregius Nicolaus Bagothay, pro Generosa domina Anna Marghay, relicta Egregy quondam Andrey Rhadak de Zynye vt Actricis, cum sufficienti procurationis mandato, e medio ceterorum causantium nostri exurgendo in presentiam, Juxta processum breuium Judiciorum, contra et aduersus Generosam dominam Helenam Keóréóssy, consortem Generosi domini Christophori Kerezthwrj de Zent Benedek, Consiliary Serenitatis Vestre, ac Comitum Comitatus Colosiensis, velut Incausam attractam, actionem et acquisitionem suam contra eandem intentatam coram nobis in scriptis exhiberi curauerat huiusmodi cum tenore, Cum protestatione szólok kegyelmetek előtt per procuratorem, saluum sit progredi et regredi. Ez okon idéztettem meg Keresztúri Christófné asszonyomat, Körössy Ilona asszont, commissióra, Mivel hogy In Anno 1598. nagy karácson estin, azaz 24. Decembris az új calendarium szerint, ment vala az én szegény uram Rhadak András egynéhány szolgálival nyulászni az alparéti határra nyulászni in Comitatu Zolnok interiori, de se ő magánál szegénnél, se véle való szolgálainál sem fegyver nem lévén, minthogy senkinek nem vétett,

nem is tudott senkitől félni. Az alparéthi határon nyúlászván tér vissza haza felé, és jut az színei határba nyúlászván, mely Színye vagyon in isto Comitatu Zolnok interiori, és hogy ott nyúlászna, olykor lévén immár, hogy haza felé igyekezni jöni napenyiszet felé, eadem pręscripta die et Anno supranominato, az harangot Alparéthon félen vervén, minthogy értették volt meg Alparéthra szegény uram hogy kün az alparéthi határon nyúlászna, az alparéthiak és több akkor ott Alparéthon lévő ő kegyelme szolgálai pus-kákkal, dárdákkal, szablyákkal jöttek az alparéthi határ szílibe Színye felől, mely Alparéth vagyon in isto Comitatu Zolnok interiori, és azon alparéthi határban, Berendőben, szegény uramnak útát megállották. Minthogy szegény uram az harang félen verésben sem tudott semmit, mi okon verték félen, és hogy ott az színei határon az Herepa nevő völgyben jődögélne alá szegény uram, és látja, nagy sokaság sereglett meg, csak ott az alparéthi határ szíliben, el annyira, hogy még az színei határban is volnának benne, és szegény uram közelgetne feléjek: mivel az harang félen veriskor történt volt egy színei jobbágyom szinte akkor Alparéthon lenni uéminemű dolgáért, érti meg jobbágyom, hogy szegény uramra verték félen az harangot Alparéthon, és fegyveres kézzel ő reá jönek ki az alparéthiak, juta hozzám hamarsággal Színyében házamhoz, jelenté meg, mi szándékok az alparéthiaknak. Vala szinte akkor két inas házamnál honn, egy szakács inas meg egy lovász inas; mondám azoknak, úgy értem, hogy az alparéthiak szegény uramra jöttek ki fegyveres kézzel, lássátok, ne hagyjátok, tudhatjátok, ennekelőtte is fenyegettik szegént az alparéthi határon való nyúlászattért; még szablya siucs se ő magánál, se szolgálainál, vigyének ki szablyáját is, ha kit láthattok, híjjatok többeket is, oltalmazzatok. Az két inas elfutamodván érkeznek ki az mezőre, és hogy jutnak Herepa nevő völgybe, mely völgy ezen színei határban vagyon csak közel Színyéhez, nízelik volt szegény uramat hogy hol láthatnák. Tehát szegény uram hogy közel érkezett volt immár az alparéthiak felé, hol szegénynnek útát megállották volt Berendőben, szinte az alparéthi határ szíliben, az alparéthiak keresvén okot, mint szegény uramat közel vehetnék, egy Hajlú Bálint nevő szolgálja és jobbágya ő kegyelmének Christóf deákné asszonyomnak mígyen egynéhányad magával szinte az színei határba, kezdi rút éktelen szókkal illetni szegény uramat, mondván, követem kegyelmeteket: Te nagy hasú ez s ez lélek kurva Rhadák András, jőj reám most, ha kurva nem vagy, nem vagy vitéz ember, hanem kurva vagy; az atyád es áruló volt, te magad es áruló vagy; az anyádat es kipelengérezték. Mely szitkokat szegény uram mind elhallgatott volna, de mivelhogy szintén akkor az mely két inast szegény uram oltalmára kiküldtem vala, nem tudván azok is hol légyenek az alparéthiak, csak történet szeriut

akadnak az alparéthiakra, mihelt ez két inast látják az alparéthiak, rajtok azonnal, verni taglani kezdik őket el aunyéra. hogy az két inas megfutamodván előttök hajtással az földre leejtik őket, és ott tagolják vala őket. Hogy azt látja szegény uram, és szabljájával is szinte akkor azon órában érkezett volt szegény uramhoz egy jobbágyom, csak köti oldalára szegény uram, és futamtatja lovát az alparéthiak felé, hogy az két inast oltalmazza az alparéthiaktól. Mihelt szegény jut Berendőbe az alparéthi határba az szinyei határból, azon Herepa nevő völgybe, ki fekszik az alparéthi határban, mely vagyon in isto Comitatu Zolnok interiori. arra pedig az földre, melyet szinyei jobbágyom Ozvai Imre ez idei hasznára pínzen vött meg az Incausamattractának alparéthi jobbágyától Porcsi Istvántúl, kiben most is jobbágyomnak búza vetése vagyon, mely földnek mellette Alparéth felől alparéthi nyilas föld vagyon, most parlag, azon az parlag földön feljúl fel az bércezgi szinyei jobbágyimnak régtől fogva ő ő örökös irotván földök, kiket a memoria hominum pacifice birtak jobbágyim, most is biruak békességesen, csak hogy mivel elein egy úr birodalma alatt vala Szinye és Alparéth, egyik az másik határán szabadon irtott és birt promiscue; ez szerint ilik most is ott az földeket, csak hogy mivel patroni predecessores fő majorságokat Alparéthon tartották, az dézmája azoknak az földeknek oda járt, most is az régi consuetudót observálván oda jár az dézmája, hogy jött azon jobbágyom Ozvai Imre búza vetésre, mely helyet feljúl megspecificaltam, szegény uram, legottan elhagyják az két inast az alparéthiak, hanem környül viszik szegény uramat csak ő magát az Incausamattractának alparéthi jobbágyi és ott akkor lévő szolgálai, lövöldöztik puskákkal, lárdákkal öklöldöztik, vagdalták, nece miserabili interimálták. Mivel pedig hogy ez Incausamattracta, egykor Alparéthra menő útában lévén, Szinye által hogy menne. ilyenképpen izent be szegény uramnak, hogy az alparéthi határon se ne nyúlászson, se ne nyúlásztasson, mert ha kin mi esik, senkire ne vessen, és hogy ez ő kegyelme izenetire való választétel manifeste constál Christóf uram ő kegyelme ellen való feleletemből, melyet nehéz neven vött volt ő kegyelme, hogy nehéz neven vötte légyen is Árokháti Gáspár uram ő kegyelme vallását, ez beadott relatoriából megértheti az ő felsége széki, kit bíró uram Torma György uram is referáljon az ő felsége székinék: azért azt mondom, si juris, hogy az én szegény uramat Rhadák Andrást az ő kegyelme commissiójából ölték meg az ő kegyelme alparéthi jobbágyi és ott akkor lévő szolgálai. Ha tagadja pedig, hogy nem ő commissiójából ölték meg, Juret quinquagesimo se sibi similibus; ha jurál, absolváltassék, ha pedig nem jurál, si juris, az decretum tartása szerint való poenát mondom ő kegyelméhez is. Protestatur ad ulteriora. Quo percepto prouidus et Agilis Joannes More de Alpareth pro prelibata do-

mina sua et Incausam attracta, solenni similiter premissa protestatione, per modum exceptionis allegauerat, foeminam maritatum ac sub potestate viri sui persistentem, viuente et superstite eodem domino suo nihil quicquam patrandum committere, neque praesente domino et marito suo atque in hoc eodem regno vna secum existente, potentiam aliquam exercere posse. Vnde condescensionem praesentis causae cum poena a Jure sibi decerni postulauerat. Quo audito dictus procurator iam fatę domine Actricis replicauerat in contrarium, praesumptionem maiorem esse in hoc praesenti negotio, commissione videlicet premissae cedis patrandae, contra dictam dominam Incausam attractam, quam prelibatum dominum et maritum suum, ac de tali casu seorsim a marito suo citari potuisse, ad propositionemque Actricis respondere quoque denecesse debere atque teneri. Nobis itaque huiusmodi exceptionem procuratoris dictę domine Incausam attractę tanquam inuvalidam de Jure rejicientibus, quin potius pro defensione sui ac declaratione innocentię suę ad praemissam actionem et acquisitionem ipsius Actricis respondere debere comperientibus, Idem tandem procurator prefatę domine Incausam attractę ad meritum rei responderat ex aduerso, secundam signaturam ab eodem in scriptis coram nobis exhibitam: Im látom, hogy az Actrix commissióra citált, causálván azt, hogy azon alparéthi jobbágyink az mi commissiónk-ból ölték volna meg az ő urát; kire azt mondjuk, hogy minket az Actrix semmiképpen nem citálhatott volna. Mert meghallá az ő felsége széki az beadott és megítült transmissiónak serieséből, és kíváltképpen az felperesnek nagy historice irt és declarált ellenem való responsiójából, minden eredetit és fundamentumát, indulatját az háborúságnak, melyben az ő urának halála es következett; hogy mi akkor Alparéthon nem voltunk, hanem in remotis partibus szentbenedeki házunknál, ki két nagy mélföld Alparéthoz. Azért az háborúság Alparéthon indult csak contingenter, kire ugyan az Actrixnak megholt ura adott okot véle való szolgálival. Mert mikor az én hozzám tartozó négy személy, kinek, az mint látja az szék, kettei gyermek, Alparétről kiindultak volna agaraimmal és kopóimmal, kiket annak módja szerint egybe kötöztek volt, és ide szentbenedeki házamhoz akartak volna jőni, az Actrixnak megholt ura és urának véle való szolgálai az én alparéthi határomon szabadon járván és nyúlászván mind addig míg kedveknek kellett, kopóimat agaraimat felhojszogatták, kiáltották és megfogták, s el akarták vinni. Az én szolgám Hajdú Bálint, minthogy hátra maradtott volt, ez dologban mind addég is semmit nem értett, míg az két inas vissza eleibe nem ment Hajdú Bálintnak, és mondták, hogy el akarják venni kopóimat, agaraimat. Kit mikor Hajdú Bálint megértett volna, nem ment vissza Alparétrá, hogy az te megholt uradtól és szolgálitól erővel elvítessen kopóimat, vagy jobbágyimat

reájok támaszsa, hanem nyolczad vagy tized magával lévén az Actrix ura, egyedül ment fel hozzájuk, és nagy emberséggel kérte, hogy bocsássák el az kopókat, agarakat. De nem hogy azt cselekedték volna, hanem ő maga az megholt Rhadák András szolgámra reá támadott, lováról leverte, lovát is elvőtte; azután gyalog ő magát is újjobban halálra persequálta; tolvajt kinszerítettett kiáltani, hogy illetit megtarthassa. Annakutánna nem értvén sem tudván az alparéthi jobbágyim, mint vagyon szolgáimnak az mezőn állapotja, úgy mentek ki, hogy megértsék, lássák az dolgot. És mikor az alparéthiak kiérkeztek az városról, immár az Actrixnak megholt ura régen kiment volt az alparéthi határból az ő maga határába, az színei határba; mígyen volt haza felé; az én jobbágyim ki sem mentek az én határomból, nem persequálták az Actrix urát. De az Actrix ura, mihelt meglátta az én jobbágyimat, azonnal megállott, és több színei jobbágyit, szolgálit is ez Actrix az ura mellé kiküldötte, és urának is fegyvert küldött. És mihelt elérkeztek jobbágyi, minden tartozás nélkül az én alparéthi határomban jobbágyimra reá ment fegyveres kézzel, verte, vagdalta és vagdaltatta jobbágyimat; egyiket úgy lőtette, szörnyű halállal ugyan az én földemen holt meg; az másik most is halálos sebben vagyon, kit pro rei declaratione hozok be. Azért azt mondom, hogy Juxta contenta Decreti partis secundę titulo 82. in missione et commissione debet semper attendi modus et ordo patratę rei, atque casus contingens et non contingens, vel non deliberatus. Utánna in sequentibus mindjártást azt annectálja, hogy: Si enim in remotis et longinquis partibus ego tunc ago et sum, certum est, quod mittere vel committere nequeo; per hoc, holott ez casus contingens, kinek az Actrixnak megholt ura praebeált occasiót is, és mi es in remotis partibus voltunk, nem lehetett az commissio mi töllünk olyan recenter; per hoc, nem tartozunk sem bizonyítani erről, sem járlni. Mert ő maga historicè ezenképpen felelte meg, hogy az dolog indultatott: azért, si Juris, az Actrix indebitam prosequitur actionem. Protestálunk ad ulteriora. Quibus sic habitis, factisque per amborum partium procuratores aljs etiam quam plurimis allegationibus, exceptionibus et responsis, productis etiam per procuratorem dictę Actricis nonnullorum testium fassionibus pro parte eiusdem intempestive receptis, per hocque Jure mediante per nos reiectis et annihilatis, postulauerant tandem idem partium procuratores a nobis in praemissis Juris aequitatem suis partibus pronunciari. Nos itaque habito superinde et assumpto consilio praematurato et sana deliberatione praefatorum dominorum Nobilium, nobiscum in reuisione praesentis causę constitutorum et existentium, Iudicando decreueramus et commiseramus eo modo, Vt memorata domina Incausam attracta tertio se Nobilibus, sibi similibus, meręque Nobilitatis titulo fungentibus, super eo quod Ipsa commis-

sione in predaclarata, consequenterque premissa totali actione et acquisitione dictę Actricis innocens sit penitus et immunis, neque ex voluntate commissioneque et consilio suo Jobbagiones et seruitores sui mortem marito iamfatę Actricis intulerint, sed neque aliquando tale quid fieri contra eundem Actricis maritum iusserit, aut commiserit, sacramentum deponere atque prestare teneatur. Eoque iuramento rite et legittime deposito eadem ab vltiori impetitione Actricis causa in presenti simpliciter absoluta redderetur. Alias vero, nisi modo praemisso eadem Incausamattracta iuramento se expurget, annotata Actrix ad caput ipsius Incausamattractę quinquagesimo se personis nobilibus, honestę, famę et conditionis hominibus, iurare possit et valeat: Sicque tandem eadem domina Incausamattracta contra dictam Actricem, tanquam sexum muliebrem, in sententia emendę capitis ac perconsequens amissione vniuersorum bonorum et rerum mobilium ac etiam immobilium, ipsam solam proprie et pęcise concernentium, conuicta foret et aggrauata. Quo quidem Iudicio partibus pronunciato, neutrę partes contentę, causam eandem simul cum tota sua serie, maturioris reuisionis et sanioris discussionis gratia, in curiam Sereuissimi domini Sigismundi, Dei gratia Principis Transsilvanię etc., domini nostri clementissimi, fratris et pęcecessoris Serenitatis Vestre charissimi, eiusdem scilicet per viam appellationis prouocauerunt in presentiam. Verum prorogatione causarum interueniente, ac medio tempore regimine quoque huius Regni vnā cum iudicatu Curie sue Serenitatis in Vestram Serenitatem diuino beneficio ac ex consensu et electione dominorum Regnicolarum rite et legittime deuoluto et redacto, Nos quoque eandem causam tandem in presenti tunc vero proxime sequenti sede nostra Iudiciaria conscribi facientes, in presentiam Serenitatis Vestre per presentes litteras nostras fideliter duximus esse transmittendam, communi Iusticia sic requirente. Eandemque Serenitatem Vestram quam diutissime et felicissime saluum et incolumem conseruari a deo supplicibus votis exoptamus. Datum in dicto oppido Dees, feria quinta proxima post dominicam Quasimodo, loco et termino sedis nostre Iudiciarię. Anno domini Millesimo, Quingentesimo Nonagesimo Nono.

Eiusdem Serenitatis Vestre

fideles perpetuique Seruitores
Franciscus Theke de Keobleos,
Comes, Item, Petrus Indali, Vice
Comes, et Georgius Thorma de
Gyrot, ac Thomas literatus Rhet-
tegý, Iudices Nobilium dicti Co-
mitatus Zolnok interioris.

Kivül: In praesentiam Serenissimi Principis et Domini, Domini, Andreae, Diuina miseratione Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Bathorei, Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpiniae Principis, partium Regni Hungariae Domini, Siculorum Comititis, et Episcopatus Varmiensis perpetui Administratoris etc. Domini et Domini nobis semper clementissimi.

Pro Generosa domina Helena Keóréóssy, consorte Generosi domini Christophori Kerezthwri de Zent Benedek etc. vt Incausam attracta, contra et aduersus Generosam dominam Annam Marghay, relictam Egregy quondam Andreę Rhadak de Zynye, velut Actricem,

Causę introscriptę

Transmissio.

Más kézzel: 1599. Apertę per Magistrum Martinum Koloswary prothonotarium m. pr.

(Eredetije az Erd. Muzéum kéziratárában.)

Közli: SZABÓ KÁROLY.

R É G I G Ú N Y V E R S E K.

I.

Prepostvary Sigmond.

Az alább következő gúnyirat csak töredék: első levele hiányzik. Válasz ez azon gúnyíratra, melyet Fabritius a Kraus »Siehenbürgische Chronik« I. kötet 94 s köv. ll. közzétett.

Sem ízi sem büzi czibertes versednek,
Apró szégyenkei másádnak nyersednek,
Megsúlyosodtanak ikrái versednek,
Hézagos helye van czafrangos versednek.

Irtás kellett volna Parnassus hegyének
És megöblögetés másáduak begyinek,
Had szedhetett volna több zajdát mellyének,
Kivel használhatna csélcasapos helyének.

Gazból iparkodjál, ám sülve vár az zúz,
Magad kettýenfity vagy, versed is gézengúz,
Talám véled vala, hogy te légy kalaúz
És hir név tornyában kéznél fogva felhúz.

Mohón okadozol Praepostvári ellen,
Nagy méltóságában piszkálál szertelen,
Mely dologért neved por és embertelen,
Besikárlád orczád rosz hirrel szertelen.

Ország eleiben támosztom én azt most
Praepostvári Sigmond hogy mind prae és mind post,
Prae ő az jókban s az roszban penig post,
De poetánk torkán sült volt patvari rost.

Nyilván való dolog, a mit mostan mondék,
Szent András havában megbizonyosodék,
Erdély s Magyarország hogy felháborodék,
Töle az uraknak jó tanács adódek.

Drágalátos jókban szüntelen forgódik,
Galádul te nyelved poeta morgódik,

Az arany békesség tüle óhajtatik,
Hervasztó villongás szivből utáltatik.

Soha pártos nem volt Praepostvári Sigmond,
Minden keresztyén nép ű róla csak jót mond,
Gyakorta ment véghez ű enyette sok gond,
Hazugság czégérét hát poeta bevond.

Záloga lelkének az keresztyén élet,
Virágzik nála az isteni tisztelet,
Az szent kegyességnek zöldelteti jelét,
Az menyországnak már elnyerte itt felét.

Értelmével feljül haladta Scipiót,
Nem táplál kebelében mérges scorpiót,
Alphonsusként országunknak sőt kíván jót,
Az pártosokkal sem eszik kenyért és sót.

Nagyságos úr lévén, buzog szelidséggel,
Mint vitéz Ulysses teljes bölcsességgel,
Tanács adásában ű nem Achitophel,
Álhatatlan embert bizonynyal nem kedvel.

Tiszta szent erkölcsű Jósias életű,
Kegyes természetű elégséges kincsű,
És az kék egekben már megnyertes drincsű,
Udvara árváknak es felnyilt kelincsű.

Éles tanácsával Chusait feléri,
Achimást, Jonatát dolgában követi,
Az szent békességet szüntelenül kéri
Minden reménségét istenében veti.

Lássad magyar nemzet csudaszép virtusit
Praepostvári urnak lelki triumphusit,
Hazájához való buzgó nagy szerelmet,
Békesség szerzésben istenes értelmet.

Tehetsége szerint azon igyekezik,
Jó példát mutasson mindennek, kik nézik,
Ország inségéről gyakran emlékezik,
És fájdalmas ügyén ugyan veritezik.

Végiglen megmaradt ország hűségében,
Gyönyörködik ű az boldog békességben,
Magyar nemzet előtt vagyon kedvességben,
Szép hírneve vagyon böcsületességben.

Istenfélő főúr Praepostvári Sigmond,
 Ocsmány ü előtte az cselelendi bolond,
 Imide-amoda czéljában nem csapong,
 Isteni félelem udvarában zeng-bong.

Tös, magos, gyökeres magyarországi úr,
 Ellenünk practikát soha össze nem gyúr,
 Békesség paisán sem álrest ü nem fúr,
 Söt az békességre olyan mint pengő húr.

Ellenzi mindenkor az háborúságot,
 Bánja ha az magyar lát nyomorúságot,
 Forgolódásában mutat igazságot,
 Fejedelmünk előtt nyert nagy méltóságot.

Zászlós urak ennek az fü zászlós úrnak,
 Járjátok utát Praepostvári Sigmondnak,
 Felöle magyarok széllel áldást mondnak,
 Nem szánta sok baját ezerféle gondnak.

Illendő buzgóvan árvákért fáradoz,
 Egygyesség szerzésre lelkében áradoz,
 Igaz követséget hűségesen hordoz,
 Éjjel-nappal annak pályáján izzadoz.

Gerjedez s gyuladoz ország oltalmában,
 Pártoló sáskákkal nem falt egy almában,
 Akart megmaradni isten árnyékában,
 Végre hogy lakhassék égnek hajlékában.

Alélkodás üt meg nem környékezte,
 Sulyos s bajos dolgát hiven elvégezte,
 Vérontó kútfejet keze berekeszte,
 Ugy hűségnek tollát fejében szegezte.

Zugolódás nem volt kebelében zárva,
 Segítségért hozzá járul szükiült árva,
 És felemeltetik békességnek szarva,
 Az rongyos is leszen köntösben takarva.

Hazánk ily hüv fiát az ki rágalmazza,
 Fergetektül isten azt nem oltalmazza,
 És család világnak feltetteti vázza
 Gyalázat gödrében nyakra-füre rázza.

Áldott keresztyén úr kegyes patronusom,
 Praepostvári Sigmond nemes Moecenasom,
 Nagyságodat velem áldja minden társom,
 Mert tudományomban nekem is vagy sorsom.

Zebaoth istennek java házadra fűtt,
Fejedre áradoz az mennyei szent kút,
Melyből nem merithet az ki ocsmány és rút,
De tégedet vezérl az idvösséges út.

Az Magyarországbán jeles oszlop te vagy,
Úri méltóságod jó hirrel, névvel nagy,
Békességszerzők közt löl szintén fűhadnagy,
Istenes dolgodban semmit hátra se hagyj.

Fénlik dicsíreted mint ég boltásán nap,
Jesus Christus őrzöd, amaz igaz nagy pap,
Habok örvényéből szent kezével kikap,
Semmi rosz ártalom te hozzád nem harap.

Igazgatott téged teljes szent háromság,
Jártodban, költödben nem ért nyomorúság,
Szolgáltatott ettiül neked mennyből jóság,
Övé földön-mennyen birtokos uraság.

Az istennek nyelvünk hosannát mondjanak,
Már allelujával mind hangicsáljanak,
Meghozá közinkben s azért tapsoljanak.

Az ezerhatszázharminczegy esztendőben
Irtam ezt az bójtnak második hetében,
Egy kis városban Erdődallya Béltekben
Szivemben hogy volnék vig örvendezésben.

F i n i s.

A versszakok első betűi ezt adják ki:

SIGMOND SZENTELT VITÉZ IGAZ HAZAFIA.

(Az orsz. ltárban levő egykorú példányról)

Közli: PETTKÓ BÉLA.

II.

Apafi udvara.

Speculum Consuetudinis. Imago veritatis. Virtus jacet omnia.

Ad illustrissimum ac celsissimum principem

Michaelem Apafi.

1. Ha az első lóra az isten ültetett,
Kit soha sem vártál, szived sem reméltett,
Mint jó fejedelem ő hazája mellett,
Fáraszsad elmédet az igazság mellett.

2. Mert igazság nélkül semmi meg nem állhat,
Isten is annélkül nem gubernáltathat,
Tolvajok serge is jól meg nem maradhat,
Annélkül semmi rend nyugovást nem találhat.
3. Igazságnak hű kiszolgáltatására
Atdad te magadat annak tartására,
Bizonyval nagy terhet vettél fel magadra,
De ha jól jársz benne, nem léssen károdra.
4. Mivel mented magad, ha nincsen igazság,
Hogy elhatalmazott az sok hamisság,
Tövis formán harap amaz hatalmasság,
Élünk mint értetlen, csupa oktalanság?
5. Isten előtt nincsen, higgyed azt, mentséged,
Kitől vagyón az te fejedelemséged;
Talán azt mondod, hogy nincsen öltözeted,
Vagy kenyered és bort kell néked kérned?
6. Jó köntöst, kenyeret, bort szolgáltat Erdély,
Mezitelenségtől kegyes uram ne félj,
Míg fennleszen hazánk, éhséget se remélj,
Akadályod nincs itt, igazságra szemlélj.
7. Ha penig azt mondod, hogy másokra bíztad,
Fő s vice tiszteknek hatalmába hagytad,
Ezekre szegények panaszát hallottad,
Információra csak elhalasztottad.
8. Igazság kívül jár sok lator hazánkban,
Kiknek sok gratiás levele ládákban,
Sokat adtak 's adnak tiszteknek bitangban,
Tisztek miatt mennek elébb latorságban.
9. Minthogy gratiáért megfizethessenek,
Hogy bő ajándékkal tiszthez mehessenek,
Mért róka bőrt bővön hogy szerezhessenek,
Egy szóval hogy tiszteknek kedveskedhessenek.
10. Sok húzás-, vonással elébb pénzt sokat gyüt,
Kinél vagyón sok pénz, uton járót megüt,
Bőrit lefordítván, sok ökör húst megsüt,
Bécs körül árulja bőrit, tisztek pénzt gyüt.
11. Bárcsak azt iratnád az articulusban,
Hogy ha úr vagy nemes jár lator dolgában,
Hiven forgolódnak gratia dolgában,
Legyen poena annak minden marhájában.

12. Az tisztek is, hogyha gratiát adnának,
Vieze 's akár az fő latron pénzt vonnának,
Latrokért ő magok felakasztatnának,
Hazánkból az latrok mind kitisztulnának.
13. Sok jószágot sokan csak hamissan bírnak,
Az hatalmasabbak csak magoknak írnak,
Árvák és özvegyek így nyomorgattatnak,
Jószágoktól sokan méltatlan fosztatnak.
14. Törvény processusa miért végzetetlen,
Prokátorok nyelve szelidíthetetlen,
Törvény tevők lelke miért feneketlen,
Az elméjek penig miért hogy értetlen?
15. Azért hogy csak pénz kell, nem kell az igazság,
Ő nyomorgattatik, virágzik latórság,
Nincs igaz értelem, bejött az hamisság,
Megveszett minden rend, úr, nemes, parasztság.
16. Mátyás király bírta Erdélt 's Pannoniát,
Kétszer meg is bérlé magyarok palástját,
Felvette ő néha koldusok ruháját,
Kimlette meg országának állapotját.
17. Kiket hamisságban talált, megbüntette,
Csalárdok életét tovább nem engedte,
Várost, falut hamis biráktól mentette,
Hamis tiszteknek is zsoldját kirendelte.
18. Minden rend sóhajtja ifúság 's aggság :
Megholt Mátyás király elholt az igazság,
Uraktól jobbágyon vagyon nyomorúság,
Eláradott ugyan az sok nyomorúság.
19. Nosza hát országunk kegyes fejedelme,
Mivel tudom benned vagyon kegyes elme,
Hogy te read szálljon istennek kegyelme,
Mutasd meg, hogy benned vagyon jó félelme.

Ad principissam D. clementissimam.

20. Kglmes Asszonyom fonák varrókhoz láss,
Nem asszonyok tiszti ország gubernálás,
Commissio által való parancsolás,
De fejér cselédhez való igazgatás.
21. De hogy férfiaknak tisztiben is hágtál,
Sokféle dolgokban sokat parancsoltál,

- Alkalmatosságot írásomra adtál,
Megbocsáss, ha azzal töllem megbántatnál.
22. Sok helyen kecskéket tettél kertészeknek,
Tisztet méltóságot pénzen adsz ezeknek,
Bérjét néked adják, részét az szerzőknek,
Instructiót is tudsz adnia ezeknek.
23. Szegénységen hogyha bitangot vonhatnak,
Harmadát ő ládájokba takarítanak,
Két részét peniglen tárházadhoz adnak,
Ha így lesznek hívek, tisztet sokan kapnak.
24. Tisztek (is már lesznek) az bányás helyeken,
Aranyas, ezüstös, kénesös helyeken,
Az holott tilalom vagyon az félelem,
Álnokságot szerez az bitang szerzemén.
25. Aranyat, ezüstöt, kénesöt is adnak,
Kit családok közül szerzett factorának,
Eredj, így szól, vidd ezt az pénzt az jámbornak,
Add néki [jutalma (?)] léssen mi hálánknak.
26. Megcsálnak itt sokat itt az hopcihérek,
Mindjárt jelen vannak készen sok ledérek,
Tódják, tánczoltatják, kifacsarják pénzek,
Oh uram látod-e, mely istentelenek.
27. Az ilyen bitang pénzt mikor oda vitték,
Vigan nagy örömmel meg is beszélették,
Kedvesen, szívesen az ilyen pénzt nézték,
Kezeik peniglen ládában rejtették.
28. Miért nem ölöd meg az ily keresőköt,
Hamis keresettel csalárdul élőköt? (állókot)
Hamis álnoksággal molyos pénzt gyüjtőköt,
Hamis gazdagságban gyönyörködtetőket.
29. Az ilyen szolgálkot Dávid mind el üzte,
Az meg egyig öszve füzte,
Száz egy soltárában fogadásban tötte,
Gonosz álnok latrot hogy nem szenvednéje.
30. Kegyelmes asszonyom fösvényiséget hagyj el,
Maradékod nincs, pénzt ne rakj öszve éllel,
Szegény nyomorúltat ne eressz dur-dérrel,
Hogy ne végy eggyütt részt amaz Isabellel.

Ad Ioannem Bethlen cancellarium.

31. Az cancellarius igen esztergárol,
Christus tanítványit elméje mészárol,
Az menyeyi jókot azokról olcsárol,
Hogy abban része nincs, mástól azt is károl.
32. Az apja nálánál jobb útát követett,
Kit jó méltóságért régen által lépett,
Amaz Luciperrel égből levettetett,
Kiért ő is sokat pokolba vezetett.

Ad Paulum Bélii.

33. Palkó bár örökké laktál volna Bélden,
Hogysem amaz peres székeleyeknek földén,
Bár Tatárországban laknál tenger szélén,
Ne láttalak volna soha laktam földén.
34. Sok székeley siratott, de nem jószágodért,
Magyar, szász és oláh kegyetlenségédért,
Jobb apádon szántott ördög ily dologért,
Rajtad boronálnak jövőendőben azért.

Ad Paulum Haller.

35. Fejéregyház majdon elpusztul Haller Pál,
Az eszes embernek szíve bal felől áll,
Azt hallom, hogy néked szíved jobb felől áll,
Sok kegyetlenkedő eszközt elméd talál.
36. Jobbágyid megunták az széna takarást,
Szenvedtek bíraktól sok kemény pálcázást,
Még az gyermekén is láttam itt békózást,
Istentől ilyekért ne várj te áldomást.

Ad Ioannem Haller.

37. Fundáld vizek között Szent-Pált János Hallér,
Megkelletik ha sok ládádban az tallér,
Mennyi jobbágyod van, annyi az sok pallér,
Mégis méltóságod csak köszvényedig ér.

Ad Casparum Cornis.

38. Benedeket Demeternek béráltatád,
Talán Zsámbároddal furván faraktatád,
Otthon ülj, ne busulj, jó tejes az anyád,
(Csittkóra ?) is láss nagyon csordád.

Ad Simonem Kemény.

39. Kemény Simon Vécsen félre vonta magát,
Futó félben vagyon örzi havas alját,
Csendes ő, jó, jámbor, nem láttam dagályát,
Mások tanácsán járt, úgy veszté jószágát.

Ad relictam Stephani Csáki senioris.

40. Igen zúg két malom alja Gernyeszegen,
Másnak is az szeme füle vagyon résen,
Örzik jószágodat, higgyed azt szemesen,
Meg (kérték) [kezedet (?)] küld ki mind üressen.

Ad Georgium Kapi.

41. Kapi György akarja elhagyni az szántást,
Megunta az teren kaszálást, kapálást,
Léha az búzája, nem üz ő aratást,
Hegyek közli megyen, kezd szép aranyását..
42. Ne higgy ő néki, mert bizony csak léha,
Az ő sok beszédét hallottam én néha,
Igért is ő nekem lovat is mindenha,
De gyakorta esett beszédébe hiba.

Ad Dionisium Bánfi.

43. Hát te Dienes úr miért vagy ily garral,
Alacson helyeken nem jársz az agárral,
Mindenkinek felelsz te nagy dérrrel-durral,
Tudd-e, hogy asztagod tele sok kigyóval?
44. Miért nem vagy igaz urad- 's országodhoz,
Correspondentiád (?) hogy-hogy vagy tokosokhoz,
Gyüttetik az sok pénz titkos tárházadhoz,
Elegy bíznak hozzád mint Joram Jéhuhoz.

Ad Michaelem Teleki.

45. Mihály is jól füzte telekes boeskorát,
Hogy Erdélybe szorúlt áldja azt az órát,
Kedvesen tisztelje kegyelmes sógorát,
Eleit említse, ne tartsa fel orrát.
46. Volna bizony benned igen jeles elme.
Csak az kár, hogy nincsen uradtól félelme.
..... bizony minden ő előtte,
Pithonus sem hiszem hogy többet tekerne.

47. Mit egy ország végez, egyedül elbontod,
Ha confirmálja is, azt is mind elrontod,
Az sok bitang pénzért leked elárulod,
Ebről-ebre marad, gyakorta dúdolod.
48. Tudd-e mit cselekszel sokszor sok szegénynyel?
Jó választ szerzessz te ha megyen sok pénzzel,
Fekete elé mondsz fejért is ezennel,
Plutó is megkérdi, mint tész te ezekkel.

Ad Ladislaum Csáki C.

49. Bár jól abrakoltasd lovidnak hasát,
Hogy jobban vohassák az Kálnoki Katát,
Székely földin ett volt igen sok malátát,
Megkiváná, adj ennie több salátát.
50. Gróff úrnak is nevét küld Pannoniába,
Elhal az levele mert itt Dáciában
Holddal vetették volt grófságod Barczában,
Magvok szakadt az Fejér Mihály hadában.

Ad Paulum Vesselényi.

51. Pál szövetséget tett Pállal, nem szent Pállal,
Ha Bethlenben szállhat, nem lesz ott hijjával,
Mert nem kénálják meg tudom pedáljával,
Csak megekesgetik hasát esztergárral.

Ad Nicolaum Apafi.

52. Oh filj bezzeg sok roszt akaród vagyon,
Az ki von[sz] te hozzád, nem hagyják hogy szóljon,
Még Gillány is bizony volna azon,
Hogy az te testedet sirban tennék Sajón.

Ad Volfgangum Bethlen.

53. Bethlen Farkas miért hogy farkassá lőttél,
Christus pásztorsága alól te kiszöktél,
Te szegény lelkednek oh ki nagy kárt töttél,
Pokoli jancsárnak örömet szerzettél.

Ad Gregorium Bethlen.

54. Gregori a szádban belé esett az moly,
A tiszta buzában hounét esett konkoly?
Színmézed nincs, látom, csupa azon sonkoly,
Szállj magadba, mindent szent íráson fontolj.

55. Mert ha eljő amaz igaz tevő Páter,
Meglátja, hogy kárt tött amaz gonosz aper,
Mond: ad comburandum coligo et aufer,
Ki az tüzet (oltsa?) nincsen olyan vaszer.

Ad Alexium Bethlen.

56. Bár ne pislognál te is anyád mellett Elek,
- Az szentségtől bizony messze estél félek,
Vádol-e tégedet belől az szent lélek,
Hogy jóktól távol vagy, nem örülhetsz vélek?

Ad Nicolaum Bethlen.

57. Szent-Miklóson lakó szentes Bethlen Miklós,
De az mint én hallom vagy igen bélpoklos,
Bölcs, fenjáró, büszke, de nem lehetsz nyomós,
Az Kikelleo . . . d egy nagy iszopot mos.

Ad Sigismundum Mikola.

58. Még kicsin korodban pápához hódoltál,
Tölle 's az tatártól sok gonoszt tanóltál,
Ha szakállt álladra bővebben plántálnál,
Kegyetlenkedésben talán hátrább hagynál.

Ad Sigismundum Bánfi.

59. Bánfi Sigmond teként Enyed felé sokszor,
Az köszvény ha győtri felserken éjféلكor,
Kaszáné kívánja kaszálni hajnalkor,
De Sigó nem kaszál, inkább nyeg olyankor.

Ad Christophorum Bánfi.

60. Fényes az te szemed, mégis ki rosszul látsz,
Ha látsz is teneked én azt mondom hogy tács,
Úgy tudom, nálad is főz másnak az szakács,
Az osztovátádban akad bécsi takács.

Ad Stephanum Torma.

61. Mit bujkász az Sajó mellett Torma István,
Konyháját bőviti buzával mező szám (Mező-Csán?)
Cserélne hat nyulat egy rosz rühös rókán,
Az után jár lelke, míg ki nem kél torkán.
62. Igen kevély vagy te csupa dér-dur, dagály.
Istenes emberek ő ügyében akadály,
Szemedet nem fogta még be setét homály,
De azt hagyom másutt te sokszor hogy ne hálj.

Ad Georgium Torma.

63. Fiátfalváról György hosszú apára (Hosszu-Aszó ?)
Sert főz, hordat árpát szalad aszalóra,
Elég terem, nem költ sokat a komlóra,
Annyi sert itt, hogy nem ülhet a lóra.

Ad Georgium Gyerőfi.

64. Nem talál Gyerőffy György is házas társot,
Pap pápa szolgálja vegyen egy barátot,
Csak az, hogy nem tud sütni szép kalácsot,
Bodoni Mária néki sokat ártott.
65. Mi dolog ti királyoknak atyjafiai ?
Rátok tekintet nincs, vagytok sohonmai,
De az királynénak az ő szamoucza
Ha rosszak is, mind országnak bírái.

Ad Ioannem Tholdalagi.

66. Faragó faragó Toldalagi János,
Nagy a kerted az is igen jó burjános,
Az szürke lovak közt az mellik (jó járós ?)
Add nekem, én leszek hozzád jó barátos.

Ad Andream Tholdalagi.

67. Egy hiba van benned András, bár ne volna,
Az én nyelvem rólad higgyed jó szót szólna,
Bizony felülhetnél te az első lóra,
Az gondviselésben nem (*tolnak el plura ?*)

Ad Georgium Tholdi.

68. Kerék talpú Tholdi, mint vagyon Bolyában ?
Hogy ha bő bor léssen nem hal meg bújában,
Ne hijják bár ötöt az országházában,
Tavasszal se írják bé az cronikában.

Ad Michaelem Macskási.

69. Búzás-Bocsárd hogy lött Boldizsáré Mihály,
Héderfája tied az ki csak alig áll,
Meglepett s béborult bizony rád az talál,
Lássad az gazdaasszony meg engedi, ott hálj.

Ad Balthasarem Macskási.

70. Macskási Boldizsárt nem hagyom innét ki,
Mert ő is az részért magát veté el ki,
Vaj ki ravaszkas ő ne higgy bár ő néki,
Ládád, ha tallér nincs, kövel rak ő teli.

Ad Benedictum Hedri.

71. Hogy hat lovat látok hintód előtt Hedri,
 Versemet nagy sárdi kerted szélesíti,
 Mi legyen érted te az regula Detri,
 Versed meghaladja formam citamenti.
72. Hogy Erdélyben jöttél kebeles tót valál,
 Honnan vagyon, hogy magyar urra változál,
 Pap Andrástól maradt járomra találál,
 Deli Farkas kövér tehenén is szántál.

Ad Paulum Keresztési.

73. Elbujdosott tőled az ész és értelem,
 De feleségedre szállott engedelem,
 Kertedből is kifogy az zöld peterselyem,
 Szállás-Patakon is száll az jövedelem.

Ad Samuelem Keresztési.

74. Sámuel kedvesebb Drassó felé Pálnál,
 Tud emberséget is otthon és más háznál,
 Gazdálkodáshoz is ért az falnagykornál,
 Anyja előtt is jobb, kedvesebb is Pálnál.

Ad Clementem Mikes.

75. Sokat nyert Kelemen amaz nagy harczában,
 Mert sok aranyat lelt annak az
 Moly esik, szű belé Maros-Ujvárában,
 Hogy bitangul bírja magában.

Ad Franciscum Rédei.

76. Bezzeg nem hívatlak téged én vágatni,
 Küldenél te inkább tiz legént aratni,
 Feleséged ha kezd ifjakkal mulatni,
 Rosz vérében kezdesz bővön bocsátani.

Ad Stephanum Rédei.

77. Forgódj igen te kis Rédei István,
 Sokat fáradsz, futsz te, azért vagy ily hitván,
 Nem sok gyermek vagyon te bátyádnak pártján,
 Mind te reád marad gyermekekre nyilván.

Ad Stephanum Dániel.

78. Unszoló nyilván Dániel István te,
 Sok lator jobbágyod Rika utját leste,
 Uton járók pénzét, marháját kereste,
 Tudván nem büntetted te őket érte.

Ad Danieleles in Olosztelek.

79. Olasztelek mint van Dániel fiakkal,
 — — — játszhatnak, egyiktünk Clárával,
 — — — hagyják, gátolják atyafiúsággal,
 — — — mást vehet egy rosdás garassal.

Ad Toroczkaieses in Szentgyörgy.

80. Toroczko-Szentgyörgy is kiket nevelt volt,
 Kár bizony mind egyig meg nem herélték volt,
 Az ő búzájokban sokféle fű nőtt volt,
 István, Péter, Mátyás kár hogy meg nem holt volt.

Ad Gregorium Gillány.

81. Boros Gergelynek is ládája sok pénzzel,
 Aranyat, tallért vert össze sokat éllel,
 Még is el higyétek, nem él ő csak szélllel,
 Erdély keres enni ama sok ekékkal.

Ad Gabrielem Vitéz.

82. Mit főzsz az öcsédnek lőben Vitéz Gábor,
 Virágzik-e feléd tavasszal az (antor),
 Az kin terem amaz gedves illatu bor,
 Nem iesz az mellől el az tatár tábor.

Ad secretarium Franciscum Lugosi.

83. Az tón nálad vala oly lugos azelőtt,
 Hogy nem adtam volna érette egy diót,
 Egykor alig vehetsz vala egy kis szőlőt,
 Most te előljárod az Kállay-kettőt.

Ad protonotarios Martinum Sárpataki et Ioannem Kendi.

84. Itilő mesterek vannak ám rút bűrrrel,
 Atyjokfiat is hajtják jobbágy (szerrel),
 Mindenik bír igen-igen fősvény kézzel,
 Az gazból ki úr lesz, aranyat csak tész el.

Ad capitaneos et duces.

85. Mely nagy húzást, vonást kapitányok tesznek
 Szegények pénzeken, hagnagyokkal isznak,
 Pénzesnek jó törvényt sok pénziért tesznek,
 Kinek pénze nincsen, sok gonddal epesztnek.
86. Ki táborban járhat azt szegénynyé teszik,
 Jobbágyságra az ki nem járhat rekesztik,
 Ajándék róka bőrt, nyestet, tallért lesik,
 Ki hazul nem megyen, kedvekből kiesik.

A d s u p r e m o s c o m i t e s .

87. Két vagy három köntöst bényel egyik ispán,
 Az kinek kopói bíró s vicze ispán,
 Ha sokat hajt lesre, az nem leszen hitván,
 Ha nem hajt, tiszt nem lessz, esztendőre jutván.
88. Gyilkoson vont pénznek az fele mind övék,
 Parázna kurváknak az fele is övék,
 Kapu számok után száz forint is övék,
 Talán az pokoli kin leszen mind övék.
89. Micsoda érdemért vesztek jövedelmet,
 Az pórokon miért dultatok tehenet,
 Az latrok mért várnak tőled segedelmet,
 Mért adtok ezeknek gratiás levelet?
90. Felgerjed az urnak haragja mint az tűz,
 Hogy latrot nem bántasz, az házadból ki üz,
 Vagy mind egyről-egyre amaz kardszóra füz,
 Pogányoknak ugyan próbáld meg, ha jó tűz.

A d v i c e c o m i t e s .

91. Ha egy vice ispánt látnék akasztófán,
 Vagy egy az aknába sőt vonna az hámfán,
 Többet nem kérdeném az forint, kit adsz, hány,
 Minden latorságnak zabola volna száján.
92. De az főispánnak való kedveskedés
 Hozza, hogy latroknak legyen az kedvezés,
 De pokolban nektek nem leszen kedvezés,
 Urak s nemes rend az (vendégeskedés).

A d l e c t o r e s .

93. Az kiről ezt írtam, többet is írhatnék,
 Bokrosabban sokra verset kiálthatnék,
 Tetszésekre okot ha szolgáltathatnék,
 És ha írással nektek használhatnék.
94. De sokan tudom hogy dül-fúltok méreggel,
 Ifjan mehetsz higgyed azt isten előtt el,
 Úgy élj, hogy (ha megölnének?) az éjjel,
 írás lámpás gonoszságnak fénnel.
95. — — — — —
 — — — — — az ki ezeket írta,
 — — — — —
 Hah helyén inkább azt mondjad bizonyíta.

Közli: KOMÁROMY ANDOR.

HERCZEG RÁKÓCZY ZSIGMOND LEVELEZÉSE.

— NEGYEDIK KÖZLEMÉNY. —

XCVIII. 1650. jan. 8.

Tekéntetes és méltóságos úr, alázatos szolgálatomnak ajánlása után sok boldog új esztendőket stb. kívánok istentől Nagyságodnak.

Nagyságod méltóságos levelét alázatosan vöttem. Mednyánszki uram oda feljárásának gyümölcse felől én igen gyengén voltam tudós nagyságos uram; mert ezelőtt Nagyságod is urunkat igen rövideden fogta volt tudósítani, sőt Mednyánszki urammal való szembe létele után eddig ugyan semmit nem is értettem volt. Maxfelddel az mint tudtunk beszélni, de tolmács nélkül s igen néma módon, én olyan ítletemben voltam, még Nagyságtok oda fel való elmélkedését le nem tőtte legyen; most hova legyen az gondolkodás, értem; kire is istentől áldást kívánván, valamit én jobbat vékony elmémrel feltanálhatok, mindazt mondani, írni s cselekedni is bizony igaz szívvel igyekezem; azbeli gondolkodásmat, ki noha igen csekély, mindazáltal asszonyunk és urunk ő nagyságok kegyelmes parancsolatjok szerint is én igazságoson megírtam; azelőtt is pedig emlékezhetik Nagyságod reá, én mindenkor azt javallottam volna, ne csak paraszt módon az szaporodásra, avagy papi módon az jámbor egyígyű életre, hanem azok is meglévén, terjeszkedésre és erősödéssre is nézve Nagyságod az házasság dolgában, ha lehetne, kiváltképen ha nemzetéből való, magok méltóságához is illendőt nem tanál Nagyságod; ha idegent kell keresni és látatlanbéli szerencsét próbálni, legyen is miért; de mindazok isten hatalmában vannak, és az kit s mikor akar, meg is mutatja ő felsége. Valaki lészen azért, az kinek be kelletik urunk ő nagysága kegyelmes tetszéséből menni, ő nagyságával egy értelemből úgy instruáljuk, valamint legjobban tudhatjuk; az religio dolgáról, ha kelletik, még nem most kell szónak lenni. Egyébaránt is úgy tudom, s írásából is úgy látom urunknak, ő nagysága maga méltóságának megalázásával is szívvel

kéván Nagyságodnak kedveskedni ebbe is, mivel az vajda majd idegenül viseli magát. Ezek után *stb.* 1650. 8. Januarii. Fog(*aras.*)
Nagyságodnak alázatosan szolgál

Kemény János m. p.

Alább szintén Kemény kezével: Az musquétákat igen elfelejté Nagyságtok beküldeni; Tokajban maradott egy ágyúemelő csigánk idevaló, méltóztassék Nagyságtok megküldeni, szegény urunk is parancsolta vala.

Külső: Az tekintetes és méltóságos úrnak, Rákóczi Sigmond urunk ő nagyságának adassék.

(Az egész levél Kemény János írása.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

XCIX. 1650. január 13.

Adjon Isten minden jókat.

Ez levelünk megadó étékfogónkot küldöttük Patakra holmi egyetmásokért. Azért mondja meg Gattinak, tudja ő mely helyen vannak lóra való jakupink, hármát küldjön el az kaftán jakupokban. Horváth György asztalnokunknak is legyen egy zöld skarlat mentéje, nincs bélés alatta, azt is, az belső házban is legyen nyak s farbélés, az nyakbélések közül küldjön kettőt. Tartson meg Isten jó egészségben. In Zboró 13. Januarii 1650.

S. Rákóczy m. p.

P. S. Ha az gombkötőt el nem találta volna Brestyénski hozni, egyik szolgáját küldje el ezen étékfogonktól lovat adatván praefectus uram alája.

Külső: Egregio Andreae Székely, castellano arcis Sarospatakiensis etc.

(Eredetije az országos levéltárban.)

C. 1650. január 17.

Illustrissime princeps, domine et amice colendissime.

Supremam desideratissimae consortis meae diem acerbum equidem mihi cum lugeo sacris eiusdem cineribus die septima Februarii Bieciae parentaturus, illustrissimam Dominationem Vestram obnixe rogandam duxi, uti tristissimo huic funeri praesens adesse ac ut humanum est humanis indolere mortibus, domum meam, domum luctus praesentia sua consolari velit. Quidquid in hoc luctuosissimo passu animo dolenti illustrissima Dominatio solatii attulerit, meis ac meorum promptissimis obsequiis erga illustrissimam Dominationem referam cumulatissime. Cum his

me ac mea obsequia illustrissimae Dominationi Vestrae etiam atque etiam commendo.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

amicus ad obsequia paratissimus

Joannes Wielopolski

Biecensis capitaneus m. p.

Datum Varsaviae die 17. Januarii 1650.

Külczim: Illustrissimo principi domino Sigismundo Rakoci de Felső-vadász, universorum Sicularum Transylvaniae generali etc. nec non ad septem comitatus pertinentis regni Hungariae supremo locumtenenti etc. domino et amico observandissimo. (L. S.)

(A magy. kir. orsz. levéltárban levő eredetiről.)

CI. 1650. január 19.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine domine observandissime.

Comitiorum finem avide a multis expetitur usitato mihi candore Illustrissimae Celsitudini Vestrae affero. Ad quartam decimam diem praesentis producta consilia ipso ejusdem diei diluculo tota nocte laborantes ordines aegre concluderunt. Pax cum Cosacis sub oppido Zborow constituta nonnullis exceptis conditionibus approbata, archiepiscopo graeci ritus locum in consilio senatus ut non petente, ita denegatum non moleste ferente, cui omnes ecclesiae graeci ritus restitutae salvis modernis possessoribus. Duces exercitus creati, alter Wisniowiecius palatinus Russiae, alter Lanckoronius palatinus Braclaviensis, quibus imperatum, militem quem de facto numerosum sed colonis onerosum habemus, sub signis contineant tamdiu, donec aliud a republica fuerit constitutum, in posterum perpetuis temporibus duodecim millia stipendiariorum militum republica in finibus Russiae alere tenebitur. Duci Wisniowiecio pro rebus bene in obsidione Zbaraviensi gestis amplissimae possessiones Horol dictae jure haereditario attributae. Idem gratiae exhibita duci Radivilio bonis Humel dictis eidem in haereditatem missis donatisque. Reginae serenissimae loco reformationis quadraginta millia florenorum Polonicalium ex regno, ex ducatu Lithvaniae viginti millia quotannis solvenda concessa. Ad Turcarum imperatorem destinatus legatus cum pace et pro pace dominus Sielski dapifer Posnaniensis. Spirituales omnes ultro symbolum contulerunt ad eliberandos a Tartaris exercituum duces. Quidam Tartarorum bei ut vocant, seu praefectus, captivum nobilem Polonum libere dimissum regi serenissimo referre jussit, se magni aestimare suam regiam Majestatem, eidemque polliceri quadraginta millia Tarta-

rorum ad coërcendam rusticam plebem. Moschorum legati propediem expectantur Varsaviae. Miles noster certis contra se constitutionibus sancitis exacerbatus ad confoederationem inclinat. Plura literis non committenda coram Illustrissima Celsitudine, si quando suam Celsitudinem Macoviciam contigerit descendere habeo referenda, me interim ac mea obsequia Illustrissimae Celsitudini etiam atque etiam commendo. Datum Cracoviae die, 19. Januarii 1650.

Illustrissimae Celsitudinis

obsequentissimus servus
Andreas Pegonskj praepositus et
decanus Stristroviensis regiae
Maiestatis secretarius m. p.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Sigismundo Rakocy de Felsővadász, partium Hungariae domino domino meo observandissimo. Cito.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

CII. 1650. január 28.

Szolgálatomat ajánlom Kdnek stb. stb.

Istennek hála édes bátyám uram asszonyunk ő ngya most egészségben vagyon, ez napokban azért az nátha hurut miatt nem szintén jól volt, de az is már megszűnt. Én az Kd szolgálatjára egészségben vagyok, Ktek felől minden örvendetes híreket hallani szívből kívánván. Palatinus uram alájövele bizonyos, mi ha jövőben nem is (mert igen siet), de visszamenőben behijjuk Sárosra; alájövetelének okai vannak, titkosok is, de azt meg nem tudhatom, megmutatja az idő, kevesed magával vagyon, csak harmincz dragon, egyébféle személy mindenestül 150, az urak közül senki nem jó alá ő klmével. *Brinyi uram* érkezvén ide, beszéltem ő klmével az oda fel való hírek s állapotok felől, azt mondja az *vicepalatinus* mondotta neki, sőt ugyan izente. három dologra igen reávigyázzunk: 1. *Éselényire*, mert lator, 2. *az portára*, 3. az mostani törökkel való békeségre, az melyben diserte ilyen szókkal vagyon egy articulus: Quandoquidem Transylvanus contra utrumque imperatorem iteratis vicibus arma summere non est veritus. allaborandum erit utrique imperatori, ut idem coërceatur. Az magyarországi nem hódoltatásokból is ki vagyon véve az két vármegye, nemhogy meg volna engedve, de tilalmazva is minden. Most volt az hajdu városoknak is gyűlések Polgárt, megírtam Ibrányi uramnak, menjen végére, mi felől tudósítsa Kdet. Én az mire isten segít, örömet vigyázok, s Kdet mindenről tudósítom. Az kassai consultatio, vagy inkább méltábbban hijában való fáradságnak conclusióit megkül-

döttem Kdnek. Az imperiumbeli békességhez semmi reménség nincsen, noha ujabban választottak bizonyos személyeket, ugymint pro directoribus coloniai, brandenburgi electorokat, pro executoribus az pápisták közül moguntiai, bavariai electorokat, constantiai várost, bambergi püspököt, az evangelikusok közül altenburgi, saxoniai, brunsvigi és vittembergi hercegeket, Norimbergát, azokról semmi appellatio nem adatik az békességnek minden részében való effectuatióban; az idő azért megmutatja. Kd édes bátyám uram nekem kész szolgálójának parancsoljon. Engedje isten Ktek felől hallhasunk minden öröndetes hireket. Makoviczán 28. Januarii 1650.

Kdnek igaz atyjafia

szolgája mig él
Rákóczy Sigmond m. p.

Örömet érteném édes bátyám uram, Segesvárrul merre megyen Kd, s hol lészen lakása. Az Fridericus leánya képét meghozták, ha olyan volna, hezzeg meglehetne, de nem üti, azt mondja Horvát.

Küldém: Celsissimo principi dno Georgio Rakoczy, dei gratia Transylvaniae principi, partium regni Hungariae duo et Siculorum comiti etc. Dno et fratri mihi charissimo.

(Eredetije Orsz. Levéltár.)

CIII. 1650. j a n. 29.

Illustrissime ac excellentissime domine, domine ac patrone clementissime. Omnigenam salutem ac fidelissima mea servitia.

Excellentiae Vestrae literas 6. huius Rakosini datas recte accepi: binas meas, quibus nondum responsum fuit, iam exhibitas esse spero. Nudiustertius mihi cursor calendarium attulit, sed sine Excellentiae Vestrae manu: quod miror, partim quia generosus dominus Globuschitzki fuit reversus, partim quia dominus. Medgyiaschi mihi Mackowiczâ scripsit: quamobrem Excellentiae Vestrae literas in singulas horas avidissime exspecto. Ego vix habeo quae nuntiem, celsissimo principe absente. Dominus Sengelius valde commendat tum illam tum ipsius patrem. Dotem habebit 20,000 imperialium; quae ut nostri respectu valde exigua est, ita ratione comitissae Germanicae fratres vivos habentis magna. Ex Gregorio Graeco haec cognovi: *Moldavam* pulchram esse, sorore elocata pulchriorem: sed *pater* dum metueret ipsius spem fecerat filio *generalis Cozacorum* quindecim annorum adolescenti: postmodum a metu liberatus tergiversatus fuit, unde inimicitia renovata et aucta. Placet consilium vivente *rege* nihil in *Polonia* moliendum. Causas quas habeo varias exponam alias. Sic via parabitur *Sigismundo*. Adventus *palatini Hungariae* non vacat mysterio. Nuntiat

dominus Medgyeschi illustrissimum dominum palatinum Hungariae invisurum celsissimam principem dominam meam clementissimam. Quaeso, accuratam habeatis ecclesiarum, praesertim Cassoviensis rationem. Pax imperii sive succedat sive non succedat, maximum ac felicissimum illud quod sat certus exspecto, bellum non impediet. Vereor ne denuo imperator *pecuniam a vobis* petat. Ne obliviscamini *tituli* (?). Si vera sunt quae de arcto Belgarum ac Anglorum federe scribuntur, miras mutationes experiemur. Viennenses id certo affirmant. Si ita sit, ego nullus dubito quin novum pro reformatae religionis libertate bellum sit oriturum. Quid meditatur *Sigismundus de coniugio*? Placet quod Piajecki Excellentiae Vestrae calendarium dedicaverit. Sicut id hominum genus fucorum parum aut nihil, ita heroum existimationem et gloriam multum promovet: hoc praesertim tempore in illis locis; unde non dubito quin insigni honorario Excellentia Vestra ipsum sit dignatura. Nostri episcopi creationem fuse domino Medgieschio perscripsi: piget repetere. Doleo suae claritati jam ex Belgio innotuisse mei Leidam vocationem. Nolle ut celsissimo principi citius ex alio quam ex me innotesceret. Aliquid adhuc exspecto et tum protinus ipsemet aperiam, meque quoad fieri poterit ad maturum discesum parabo. De holoserico exspecto celsissimae meae patronae mandatum: num et quantum seligere pro Hungaria debeam. an Saxonibus vendere? His Excellentiam Vestram divinae benedictioni, me perenni ipsius favori ardentissime commendo, quippe

Illustrissimae Vestrae Excellentiae

Albae Juliae 29. Januarii 1650.

dum vixero

humilimus fidelissimusque servus

Johannes-Henricus Bisterfeldius m. p.

Külczim: Illustrissimo ac excellentissimo domino domino Sigismundo Rakoczi de Felső Vadász, etc. domino ac patrono meo clementissimo.

(Eredetiről, mely egészen Bisterfeld írása.)

Jegyzet: A cursívval szedett szavak titkos jegyekkel írva.

CIV. 1650. febr. 8.

Szolgálok Kdk édes öcsém uram, sat.

Régen nem vettük Kd levelét, noha szívvel várnók ha hallhatnánk Kd jó egészsége felől örvendetes híreket. Istennnek hála, vagyunk egészségben az Kd szolgálatjára, semmi új híreink nincsenek, Boros sem érkezék, meg talám, adja isten, valami jóval fog júni. Egre tegnap küldök be az újvári hadnagyot Horvát Istvánt ajándékot is küldvén az pasának. Ha mi híreink lesznek, tudósítani

el nem mulatjuk Kdet. Mi is valóban várnök, ha Kd tudósítana az lengyelországi békesség felől, mivel az portárul is igen solicitálnak érte bennünket. Adjon isten Kd egészsége felől jó híreket hallanunk. Oláfalú, 8. Februarii 1650.

Kd igaz atyjafia bátyja

szolgál mig él
R. György m. p.

Külszím: Illmo dno Sigismundo Rakoci de Felseő Vadász etc. Dno fratri charissimo. 4 citó-val.

(Eredetije R. Gy. kezével, Orsz. Levéltár.)

CV. 1650. február 10. Beczkó.

Mednyánszky levele Rákóczyhoz.

29. Januar. Írt levelét megkapta, a Dillingára küldött levél miatt írt Bécsbe, hogy ha visszahozták, küldjék meg. Az extraordinaria prima Mai leszen.

Írt az orvos miatt Pozsonyba Rákóczy György nyavalyája miatt, hogy miként fogja magát resoloálni, értésére adja, tanácsolja, hogy meg ne rekedjen fluxio hemorroidam. Kéri, hogy mivel nem tudja, hogy a palatinus lejön-e onnan, engedje egy kis időre haza, a fiát hozza helyébe, mivel a nyavalyája igen elhatalmazott rajta. Beszélt az orvossal s az a tavaszi curát ajánlta legalkalmasabbnak. Imperiumból semmi hír. Mivel az tiz személyre bizattatott mindeneknek executiója, úgy itéli, hogy a mit végben vihetnek, el nem mulatják. Látszik, hogy az imperialisok enodálni akarják magokat azt hadi difficultásoktól. Dr. Haefel felül írta, hogy palatinussal alá ment, Pozsonyba írt neki s hiszi, hogy Rákóczy Zsigmond elviteti a maga részére.

(Eredetije az Orsz. Levéltárban.)

CVI. 1650. február 18.

Illme celsissimeque princeps dne due gratiosissime.

Literae Cels. Vrae nudius tertius sunt mihi redditae, eo nomine vel maxime gratissime, quod gratiam et favorem Cels. Vrae principalem mihi asseruerint, quibus quod e vestigio, prout par erat, non responderim, judicia per illum dnum capitaneum Bieensem Bieci celebrata, quibus me interesse perquam necessarium fuit, in causa fuere. Post ea omnia quae Cels. Vrae jam sunt notissima, vix quicquam dignum auribus Cels. Vrae dari hucusque potuit, nisi quod illum dnum Potocki exercituum generalem a Tartaris liberatum Jassis in Moldovia jam ante aliquot septimanas fuisse, imo in patriam jam venisse sedes constans fama ferat; quod iterum duci Visniovocio, sine dubio

turbas in animo dabit, si praerogativa ista nuper tanto molimine parta, cedendum ipsi erit. Illmus dnus Sienianski capitaneus Leopoliensis, unica spes decusque familiae suae in flore aetatis nuper decessit. Illmus dnus Opalinski effectae jam aetatis senex, officium magni mareschalci regni (quod annis fere quinquaginta gessit) succamerario Poznaviensi nepoti suo (Poloniae defensae contra Joh. Barclajum auctori) se adhuc vivente, maximo in aula conatu et ambitu resignavit. Aulae idem qui nuper status: officia et magistratus omnes, si unquam alias, venales; qui gratis, bene-meritis distribui deberent. Scriptum nuper ab aula legi Chmielnicium quietum, non adeo pridem, nonnullis in locis, tumultus insolentis plebis compescuisse: eundem, decem vel ultra selectorum Cosaccorum millia (idque non petita a regevenia) hano Tartarorum, ad compescendos ipsi rebelles Tartaros submisisse. Illmus dnus capitaneus Cracoviensis 4. praesentis Roma egressus, brevi adventurus speratur. *Visnoveczius, Koniecpolski vexillifer regni disgustatus imprimis Kisel, Opalinski, Lescrinii capitaneus Cracoviensis, cancellarius, quanquam caute, palatinus Cracoviensis, episcopus Cracoviensis et alii episcopi primarii maxime devinciendi et crebro neque Veipolsky disgustatissimus contemnendus.* Meas literas non dubito ad ser. principem expeditas esse, quod maxime velim, quae literis meis ad Cels. Vram adnexae erant. Vale Cels. Princeps, et favore tuo dignari perge eum, qui maximam reputat felicitatem esse vocarique

Illmae Cels. Tuae

18. Februarii 1650.

humillimum servitorem m. p.

Külczim: Illmo celsissimoque principi duo dno Sigismundo Rakoczy sat.

(A dült betükkel szedettek titkos jegyekkel vannak írva.)

(Eredetije az orsz. levéltárban.)

CVII. 1650. február 19.

Illustrissime ac excellentissime domine et patrone clementissime.

Nuper multa promisi, jam pauca scribo, tum ob temporis angustiam, tum quod sciam suam celsitudinem omnia plene per-scripturam. Summa expeditionis haec est: Quia pax a Polonis approbata, ipsis *gratulatur princeps*: deinceps quoque amicitiam ac bonam correspondentiam continuaturus: si vero praeter opinionem pax non servaretur, habet *legatus noster plenipotentiam* sed accurate et caute. Semper enim pars tutior eligenda, ne *regnum Poloniae* sine fructu offendatur. Ita quoque omnia temperata, ipsomet

980° assentiente, ut tandem, prout publice consultius visum fuerit, etiam *Sigismundus* tanto negotio ac periculo destinari queat. Legati Cosacorum hinc abeunt ad Matthaeum Transalpinæ principem, huc reversuri unaque cum generoso domino Mariasio abituri, Girgicze eadem, sed clarius quoque scribit magnifico domino Kemeny, quæ dominus Boros coram retulit. *Si forma* placeat, puto rem confectam esse.

Miramur Excellentiam Vestram nullam in suis ad principem vel me mentionem facere domini baronis a Riesenbergo, qui in coelum usque laudibus Excellentiam Vestram extollit. Quantum ex bidui conversatione animadvertere potui, est vir praesentis ingenii, et haud vulgaris experientiae, sed magnis calamitatibus attritus. Hactenus apud suam celsitudinem audientiam ob negotiorum multitudinem habere non potuit: quod ipse status nostri ignarus, aliter interpretaetus spe promotionis ferme abjectae heri se Cibinium recepit. Quaeso Excellentiam Vestram, moneat dominum Horvath, ne, ut solet, deinceps etiam apud illos, apud quos opus non est, Hassiacae puellae formam traducat: Tantaë heroicae erga nos affectus id non meretur: ac talia facile ipsi innotescunt, imo jam Cassellis innotuere. His Excellentiam Vestram divinae benedictioni, me ipsius perenni favori enixe commendo

Illustrissimae Vestrae Excellentiae humilimus fidelissimusque servus

J. H. Bisterfeldius m. p.

Raptim Coronae 19. Februarii 1650.

Legati Cosacorum de pace desperant: quamobrem non adeo contenti sunt cum iis, qui in sua resolutione prae se ferunt, se de pace illa quasi certos esse, unde nec exceptio illa, nec 800. negotium ipsis indicatum. Clarissimo domino Medgyesi plurimam a me salutem.

Külczin: Illustrissimo ac excellentissimo domino Sigismundo Rakoczi sat.

(A dült betükkel szedettek titkos írással.)

(A m. kir. Orsz. Levéltárban levő eredetiről.)

CVIII. 1650. márczius 4.

Illme princeps due et amice observandissime.

Amicitia et propenso Illmae Dni Vrae affectu mihi multis argumentis probatissimo obstrictus, cum impensissime favere Illmae Dni Vrae studeam, tum quicquid in me est virium, id unice ago, ut meo exemplo omnes reipublicae nostrae cives pari affectu in Illmam Dnem Vram propendeant. Cum vero et antehac aliquos, et nuper eximium quendam districtus iurisdictionis meae nobilem gen. dnum Joannem Mecinski, vehementius de Illmae

Dnis Vrae ministris conquerentem, idque in maxima nobilium districtus mei, cum iudicia districtualia celebrarem, frequentia audire mihi contigerit, non levem exinde accepi dolorem. Is cum aliquot non postremae notae nobilibus heri me convenit, enixe a me petens, ut interventu operaque mea (quam non frustraneam fore apud Illmam Dnem Vram omnes confidunt) in extrema calamitate sua juvari possit. Multum is nobilis antehac subinde damnorum, quandoque cum praesenti non tantum fortunarum omnium, sed vitae ipsius periculo, a subditis Illmae Dnis Vrae Makovicensibus perpessus est, sed inprimis ante octidium eo audaciae provecti sunt, ut praedium ipsius ditioni Illmae Dnis Vrae vicinum catervatim palam de die invaserint, subditos illius cum conjugibus et liberis ad centum fere abduxerint, pecorum partem, frumenta omnia, et totam supellectilem domesticam diripuerint, insuper illi ipsi et conjugi ferrum flammamque comminati: ita ut ad extremam ferme adactus egestatem, ne vitae quidem suae suorumque securus esse possit. Rem factam ex compacto, persuasus de illibato erga gentem nostram affectu, tum de sublimi Illmae Dnis Vrae iudicio, nullus credere possum. Sed literae provisoris bonorum Makovicensium dni Salai ad praefatum gen. dnum Mecinski datae fidem aliquam facere videntur, subditis istis latrocinantibus animos additos a dno provisoro isto fuisse, in quibus illi militiam contra sermum Transylvaniae principem piaie olim memoriae genitorem Illtis Vrae a partibus sac. caes. Mtis exprobrat, scribitque formaliter satius illi fuisse, rerum suarum (quas per latrones ereptas repetere volebat) et subditorum profugorum in ditionem Illmae Dnis Vrae curam habuisse, quam huic bello sese immiscuisse. Quae omnia cum ita se habeant, impense ab Illma Dne Vra peto, prospicere velit sedulo, ne innoxia Celsnum Vrarum, quae apud nos hucusque optime audit fama, incuria istius provisoris sinistris multorum patriae nostrae civium objiatur suspicionibus, cum metuendum sit, ne pluribus in locis, iisque publicis per patriam nostram istae invalescant quaerimoniae; quod non sine maximo dolore meo futurum Illma Dtio Vra confidat. Optarim, designet tempus, deligatque Illma Dtio Vra unum atque alterum ex ministris suis, dummodo non dnum Salai (qui apud omnes latronum fautor promiscue aud(*sic*!) qui in factum istud tam dolendum nomine Illmae Dnis Vrae sine mora inquirant, ut nobilis iste tot tantorumque damnorum compensatione demulceri possit. Ut vero ista omnia enucleatius Illmae Dni Vrae constare valeant, paratus est gen. dnu Mecinski praesentem se sistere, coramque omnia explicatius Illmae Dni Vrae aperire. Nullus dubito Illmam Dnem Vram pro eo, quem non tantum erga me utut parum meritum, sed erga totam gentem nostram fovet affectu, tum rei aequitate explorata omnia facturam, quae et

tanti principis expectationi et bonae vicinitatis nostrae iuribus
conveniant. His Illmae Dni Vrae promptissima mea defero obse-
quia, futurus semper

Illmae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratissimus
Joannes Wielopolsky
Biecensis capitaneus m. p.

Datum in curia mea Kobylanensi die 4. Martii anno 1650.

Külczim: Illmo principi dno Sigismundo Rakoci sat.

(Eredeti az Orsz. Levéltárban.)

CIX. 1650. márcz. 12. B e c s k o.

Mednyánszky Zsigmondnak.

Klobusiczkytól megkapta levelét, s érti a parancsolatokat. A csip-
kék felől a multkor azért nem írt, mert még akkor nem vette azon paran-
csolatját. Posomban már kerestetett, de nincs, sem oly ember, ki csinálni
tudna, s mivel Klobusiczky is jött, attól küld mintát, hogy Bécsben vagy
megveszi Klob. vagy megcsináltatja. Klob. most Bécsben lévén, majd ír
az imperialis dolgokról, »eddig való hetedszaki avisákokt penig« jelen
levelével megküldi. »Mik az imperialis dolgokat ebben értjük, hogy az
mely dolgokon összeháborodtak volt, ugymint az Egra városában és felső
Palatinatusban leendő szabad exercitium felül quoad religionem, megint
megcsendesedtek volna és azt is az imperialis gyűlésre halasztották és
megint hozzáfogtanak az több dolgoknak continuálásához.« A Phalczgraff
megint Norimbergában van. Látni való, hogy ezek az emberek sem hada-
kozásnak sem békességnek occasióját nem abrumpálják, hogy pro ratione
temporis élhessenek avval, az kit hasznokra ítélik. Ir a francziák dolgai-
ról. Condé fogságban *stb.* Az angol parlamentariusok a spanyol királylyal
szövetkeztek. A spanyol király portai követe előbb Rómában volt s onnan
egy pápai legatus is ment vele a portára, beleegyezvén a pápa a sultanával
leendő házasságában az Ioan de Ausztria király notkusának. A győri eset-
ről az terjedt el a főrendek közt, hogy a németek részéről árulás volt a
dologban. Egy pribék fedezte fel, kit a törökök azért küldtek be, hogy
meglássa, hogy valóban biztosan beszökhetnek-e éjjel. De ez a pribék egy
várbeli atyjafia előtt felfedte a dolgot, és ez által a magyar kapitány is
megtudta, ki azontúl a kapura járt s így dugába dőlt, de majd hogy zen-
dülés nem lett. Másnap a kapitány Bécsbe ment, egy commissio meg lement,
hogy inquisitiót tartson, de mikép áll most az ügy, nem tudja Medny.
Csehországban megint persecutio van a cancellarius Martinus által mind-
azok ellen, kik visszatértek, vagy rejtekükből eléjöttek, 14 napig ha el
nem mennek, életökkel fizetnek. Erről állítólag a császár semmit sem tud.
Prágából 500-an takarodtak ki. — Ő felsége az ünnepek után Prágába megy.

(Eredetije Orsz. Levéltár.)

CX. 1650. márczius 23.

Illme princeps dne et amice observandissime.

Litteras ab illmo dno cancellario regni cum titulis ipsi ab exteris principibus tribui solitis ea, qua ad manus meas pervenerunt, hora Illmae Dni Vrae transmittō: simulque ab illma Due Vra peto, ut titulos, quibus Illmam Dnem Vram exteri dignantur principes Amanuensi suo mihi perscribere iniungat, illico pariter illmo cancellario transmittendas. De rebus nostris non est, quod Illmae Dni Vrae perscribam, sinistra quippe taceri, quam proferri prae- stat. Milites servitio reipublicae addicti, nonnisi iniquissimis et reipublicae extreme nocivis conditionibus, stipendia accipere volunt. Inprimis autem impuritatem omnium excessuum, quibus miseram plebem acerbē affixerunt, pene extorquere a republica nituntur. Hanum Tartarorum bellum contra Turcam moliri constans, dubium, an vera fert fama; cui in subsidium Chmielnicius magnam in Ponto Euxino, Cosacorum more apparat classem, impense id prohibente sersmo rege. In Galliis iterum maximi consurgunt motus, vocatos ad se rex principes sanguinis, Condeum, Longavillanum, et comitem Soissonium, in arctum carcerem conici iussit.

Masairimus regem urget, ut Condeus supplicium subeat capitis ob suspicionem affectati regni, serma regina nostra vehementer malis ipsorum indignante. His Illmae Dni Vrae prompta mea defero obsequia, futurus more meo

Datum in curia mea Kobylanensi die 23. Martii 1650.

Illmae Dni Vrae

amicus ad serviendum paratissimus

Joannes Wielopolsky

Bucensis capitaneus m. p.

Külczim: Illmo et exlmo dno Principi ac dno dno Sigismundo Rakoczy stb.

(Eredetije az Orsz. Levéltárban.)

CXI. 1650. mart. 24.

Illustrissime celsissimeque princeps, domine domine observandissime.

Quamvis abunde nuper perscripserim Celsitudini Vestrae omnia ea, quae scitu digna de rebus patriae nostrae occurrebant, juvat tamen etiam ad praesens mandato Celsitudinis Vestrae parere, et ea, quae post acciderunt, referre. At primum, militum nostrorum ferocia fervet, in tantum quidem, ut in perniciem reipublicae eruptura timeatur. Lublinum (ubi ipsis stipendia nomine reipublicae exolvi debent) primores et capita eorum congregati, ac, quo

sese fortius tueri queant, jurisjurandi sacramento sibi invicem obstricti, iniquissimas a republica conditiones extorquere nituntur. Primum, ut dux campestris, qui apud Tartaros tenetur captivus, sumptibus reipublicae liberetur: quoniam dux generalis jam liberatus est, cui etiam sumptum ex publico aerario, quem in sui liberationem profudit, refundi allaborant. Secundo, ut regia Majestas suo nomine dari diploma jubeat illustrissimo domino vexillifero regni Koniecpolscio, quo caveatur primum idque pingve vacans ex bonis regalibus ipsi conferendum. Tertio, ut quinque trimestria ipsis imputentur, pro iisque stipendia ipsis, tanquam merita, exolvantur. Quarto, ut omnes excessus eorum et vastitates, quas nimis et extraordinariis rapinis induxerunt, iisque miseram plebem exhauserunt, impunitae relinquantur, aeternaque oblivione involvantur. Quinto, ut si quis illorum eo nomine jam jure sit victus, de facto a poenis declaretur immunis. Sexto, ut certa quaedam summa ex publico aerario assignetur ad sustentandos milites in praeliis mutilos et infirmos. Et alia multa proponunt intolerabilia, et quae a republica impleri hoc praesertim tempore non possunt, ita, ut domini commissarii a republica illuc missi rationem inire nequeant, qua cum illis ex voto publico transigere possint. Illi autem identidem ingeminant se suae Majestatis imperium excussuros, pro lubituque suo acturos, nisi eorum omnium, quae proponunt, potiantur. Multi sunt, qui in turbido piscari volunt, quorum seditiosae voces saepius erumpunt perniciem patriae redolentes. Dilecti sunt sex et viginti hujus factionis principes, qui ad communicanda invicem consilia quotidie in templum conveniunt, ibique agunt, nulla sacrorum habita reverentia. Ita autem secretorum suorum sunt tenaces consiliorum, ut nullis hucusque largitionibus penetrare ea licuerit: neque paucos ex equestri quoque ordine habent hujus factionis asseclas. Jamque cohortes per hyberna sparsae Lublinum versus propinquare jussae sub gravibus poenis. Chmielnicius liberationem a Tartarica captivitate illustrissimi domini generalis Potocii graviter accepit, quoniam contra mentem ipsius accidit. Ea de causa sua Majestas proponit ad eum expedire literas, ne eo moveatur, in jurataque persistat fide. O indignitatem! Ad dominum palatinum Kiioviensem Kisielum scripsit etiam sua Majestas, ut autoritate sua et omnibus aliis modis efficiat, ne Chmielnicius vires suas, quas ingentes parat, conjungat cum Hano Tartarorum, neve cum exercitu Kosacorum limites regni egrediatur, Hano contra Turcas in subsidium iturus, sed potius plebem rusticam compescat, quae etiamnum in Russia furit. Veretur quippe sua Majestas, ne eum Turca in suas pertrahat partes. Sed vix credibile videtur Hanum aliquid, praesertim id temporis, moliturum contra Turcam; tum Chmielnicius alio se bello implicaturum, nondum fida nobiscum

pace, furenteque rustica plebe. Verendum, ne more suo aliud prae se ferat, quam cogitat, nobisque palpum obrudat. Tartaricus internuncius nuper a sua Majestate expeditus abiit, Lublinique summam domino suo debitam recipit; Vezirioque quoque Hani submissa sunt preciosa donaria, quo facilius pertrahi in partes nostras secretius possit. Moschici quoque legati 15. praesentis Varsoviam ingressi sunt splendido satis apparatu. In Galliis iterum maximi consurgunt motus. Vocatos quippe ad se rex principes sanguinis, Condeum, Longavillanum et comitem Soissonium in arctum carcerem conjici jussit. Maserinus regem urget, ut Condeus supplicio capitali mulctetur ob suspicionem affectati regni. Serenissima regina nostra (quae gravida non vano rumore audit) hanc tantorum virorum sortem graviter tulit. Haec sunt, quae protunc Celsitudini Vestrae aperire libuit, eaque pro compertis accepta. Quod siquid vicissim Celsitudo Vestra habet, quod me scire velit, perscribi mihi mandet Celsitudo Vestra, omnia ad votum suum exequuturo. Vale illustrissime princeps, viveque bono publico quam diutissime: favore autem principali dignare eum, qui dum vivet, futurus est

Illustrissimae Celsitudinis Tuae

servientium humillimus m. p.

Dabantur die 24. Martii 1650.

Külczim: Illustrissimo celsissimoque principi, domino domino Sigismundo Rakoczy de Felseö Vadasz. sat.

(Az Orsz. Levéltárban levő eredetiről.)

CXII. 1650. m a r t. 25.

Illustrissime ac excellentissime domine, domine ac patrone elementissime. Omnigenam salutem et fidelissima mea servitia.

Excellentiae Vestrae litteras 7-a Martii datas ante horam recte accepi. Post ultimas meas celsissimus princeps mihi methodum vestrum recensuit. Sane nec mihi, quae de vestibus, anu, et puellis praemittendis cogitantur, placent. Ejusmodi morosum genus hominum animos non conciliat sed abalienat. Est nobis cum principe, et magni quidem animi negotium: qui filiam suam nolle, nescio cujus vetulae imperio subicere. Religionis, morum, vestitus similiumque reformatio soluis *Sigismundi* prudenti humanitati relinquenda et reservanda. Si blande et liberaliter cum illa agatur, omnia sponte faciet: sin aspere et immature, ipsa ipsiusque amici prima fronte et sine fructu terrebuntur. Potius *Sigismundus Moldaviae linguam* discat. Graecus noster ex Walachia a Cossacorum legatis reversus haec refert: Princeps

Matthaeus ipsos honorificentissime excepit, sibi, ut et omnes ipsius consilarii, de ipsorum adventu et amicitia gratulatus. Majora ipsis *dona* quam *princeps* obtulit. Patriarcha Hierosolymitanus narravit Graeco, se haec certo ab ipso *Cosacorum Generali* intellexisse Cossacos approbata pace contentos esse: ipsorum legatos magnis et honoribus et muneribus a rege aliisque Poloniae proceribus fuisse affectos: quin ipsis injunctum, magnaque a Venetis praestanda promissa, ut quantocyus Turcam cum 1000 navibus invadant: eosque in eo totos esse, Tartaris non reluctantibus sed clam approbantibus. Quicquid sit, *Sigismundi* consilium saluberrimum est: nec nimirum *Cosacae* inconstantiae fidendum. Interim *Polonorum* animos non satis concordēs et quietos conciliandos censeo. Nec dubito quin si Cossacis excursio contra Turcas concedatur, paci sint assensuri. Nec tamen plane fidet *Cossacorum generalis*, sed et fraudem suspicatur, ne deinceps Turcae cum Polonis in ipsorum interuicem conspirant. Excellentiae Vestrae clementiam in coelum usque extollit dominus Baro a Riesenbergo. Habuit hic apud Suam Celsitudinem audientiam: sed ipsius promotio vel sustentatio ad magnifici domini Kemeny adventum sapienter dilata. Siquid benignitatis sua celsitudo erga ipsum declaraverit, libenter subsistet in Transylvania, tumque heroicam Excellentiae Vestrae liberalitatem jam oblatam requirimus. Et vult et poterit variis modis servire. Ego ipsius intime misereor: sed pauci sunt nostri ingenii. Meum de schola iudicium brevi habebitis. Aveo videre Maresii responsum: ideo ejusmodi dissidia deus permittit in ecclesia, ut larvati theologi a sinceris discernantur. Nova, si quae Excellentia Vestra miserit, diligenter translata remittam. His Excellentiam Vestram omnigenae benedictioni divinae, me ipsius pereunni favori enixissime commendo.

Illustrissimae Vestrae Excellentiae fidelissimus humillimusque servus

Johannis Henricus Bisterfeldius m. p.

Albae Juliae 16. Martii 1650.

Principissa gravida est et quidem, ut ex signis spero, filio. Movet se in dextra parte. Dominus Strachati gemmarius Dantiscanus brevi redibit Patakinum, ut mihi tertia Decembris scripsit. Princeps petit ut huc quoque veniat, quod quaeso, ipsi indicet Excellentia Vestra, si forsitan ante meas brevi ad ipsum dandas adveniret.

Excellentiae Vestrae litteras 13. Martii datas ante triduum, 19. vero hac ipsa hora accipio. Dum dapiferi abitum expecto, 4 cursores me in scio abierunt. Jam festinabitur in negotio. Expectabatur Mykesii reditus. Nec potui jam amplius cum sua celsitu-

dine et domino Kemeny loqui, quam ut meum de pace Germanica
judicium proferrem. Prima occasione ad omnia.

Raptissime 25. Martii 1650.

Excellentiae Vestrae

totus quantus quantus.

Külczim : Illustrissimo ac excellentissimo domino, domino Sigismundo
Rakoczi.

A dült betűkkel szedettek titkos írással.

(Az Orsz. Levéltárban levő eredetiről.)

CXIII. 1650. márczius 27.

Irja Kd, mi miánk nem vásárolhat lovat, hiszem édes öcsém
uram Magyarországból, Lengyelországból mi nem hozatunk, sem
oly helyeken nem járnak az Kd szolgálai, az hol az mieink, isten
adhat szerencsét Kdnek is; ha itt ben laknék Kd, inkább kaphatna
talám, egy emberséges moldvai boer hoza most hármát, meg
magunk szolgálja is 163 tall. egy jó paripát Moldvából, kinek mása
nem volt Moldvában. Mikes Pál felől semmi hírünk még nincsen.
Mi Kd atyjafia vagyunk mig élünk; kívánunk istentől Kd egész-
sége felől jó híreket hallanunk. Albae 27. Martii 1650.

Kd igaz atyjafia bátyja

szolgál mig él
R. György m. p.

Mi valóban szível akarnók, hova hamarébb lenne Kegd
házassága, de attúl félek, ha magunk szolgálhatunk is Kegdnek,
de az Kegd szolgálója ánya keveset szolgálhat.

Külczim : Illmo dno Sigismundo Rakoczi de Felső Vadász etc. d.
fratri nobis charissimo.

(Eredetije Orsz. Levéltár.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

103. §.

Végül, mi néhai Kemény barátunk azon ellenvetését illeti, mely szerint több oly zonuki grófok találhatnának, akik vajdaságot nem viselve ezért közép-, vagy külső-szolnoki főispánoknak méltán tarthatók: ¹⁾ ily ellenvetést a *comes de Zonuk* általános kifejezés szaporaságáért sokkal könnyebb volt előgördíteni, semmint az ebből vont következtetést azután, mint rendje lett volna, be is bizonyítani. Miután azonban e göröngy az ellenbizonyítás terhével súlyosbítva útunkba hengerítettett, azt lehetőleg elhárítani kötelességünkké vált. És ez megvalljuk, nem kevés figyelmet, levéltári kutatást, adat egyeztetést stb., minden tekintetben pedig óvatos eljárást igényel.

Mi ezen, sőt több más hasonlínú ellenvetést akként hisszük elenyésztethetőnek, ha egyúttal az erdélyi vajdaságra és zonuki grófságra vonatkozó tanulmányainkból vont következtetéseket a következőkben adjuk elő:

1-ör. Az okiratoknak az országnagyokat felsoroló pár soraira vonatkozólag, melyekből adataink nagyobb részét merítjük, különböző gyakorlatok keletkeztek. Kezdetben csak a levél keltjekor jelen voltak, még pedig megnevezés nélkül említették meg; ²⁾ nem-sokára kezdetét vette a jelen voltak név szerinti elősorolása, ³⁾ s oly móddal, hogy ha csak a másolatok után indulnánk, hinnünk kellene saját kezök aláírását is, mit azonban mindig a jegyző vitt véghez. ⁴⁾ A távol volt országnagyokat is még Sz.-István kezdette

¹⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 26. szám 205. l.

²⁾ Katona, Hist. crit. reg. I. k. 20. l.

³⁾ U. o. I. k. 201. l. — II. k. 114, 628—9. l. — III. k. 162, 229—30, 277—8, 399—400, 479, 482, 512—3, 518, 520—1, 546—7, 549, 595, 671, 686, 702. l. — IV. k. 43, 90, 145, 154, 289, 304. l.

⁴⁾ Schwartner, Diplomatica (második kiadás) 304. l. Bizonyára ezt: »Dionisio cum magno nasu vojuoda existente« magáról nem írta oda. Fejér T. 7. V. 4. 82. l.

ugyan megemlíteni, utána II-ik Béla, sőt néha a jelen- és távul voltak együtt is fel vannak hozva; ¹⁾ de a »*gubernantibus, existentibus, dignitates, et honores regni tenentibus*« minden megkülönböztetés nélküli, átalános és állandó kifejezés III-ik Béla alatt jött divatba.

A vajdák rendeleteiket szintén nem írták alá, ²⁾ rájuk ütött pecsétök adván meg a szükségelt hitelességet és így mind ott, mind itt az illető, de gyakran hibás, nehézkes tollú, nyelvészeti idegen ajkú jegyzők követték el a nevekben előfordult sok zavart, kik jelesen a vajdáknak nemhogy teljes címöket, de nevöket sem tudták mindig egyformán és szabatosan oda írni; ³⁾ a miből a *vajda* és *Zonuk* szavaknak annyiféle változatai eredtek, a miket egyebütt már érintettünk; ⁴⁾ és például, nem ennek köszönhetjük-e egyetlen egy vajdának e neveit: Raphael, Rphayl, Rohayn, Rophaym, Rophoyn, Rophoya, Rophayo, Ropoin, Roso, Roson, Rophayn stb. ⁵⁾ s nem tarthatjuk-e ennél fogva az 1170—1176. közti Myrkód-ot Miklóssal, ⁶⁾ az 1202—1209. Benedeket Vindeliciussal, ⁷⁾ az 1271—1301. Rolandot Jánossal ⁸⁾ s az 1273—1287. közti Othobort Oporral azonos vajdáknak? ⁹⁾

2-or. Hibás olvasás, hibásabb másolatok szintén szaporították a vajdák és grófok számát. Mellőzve másokat, álljon itt csak egy igen furcsa példája, még pedig Katonától véve, a hibás olvasásnak: »Michael Jokes de köfal,« ¹⁰⁾ aki nem más, mint kusalyi Jakchi Mihály alvajda. S ezért gyanúnk szerint az 1193. Makári zonuki gróf az 1201—1217. Marannal, Mauriannal, sőt az imént említett Miklós, vagy Mirkód vajdával, nemkülönben az 1217—1220. közti Neuka, Nimcha, Leuka, Jenke-vel egy személynek vehetők.

3-or. Az alvajdák sem tévén ki mindig pontosan címzeteikben a *vice* szót, e miatt sok író őket a fővajdák sorába iktatta. Ilyen többek között az 1214—1221. (Thoroczkai) Chellus=Thellous de genere Akus; az 1422. Báthori István; az 1440—1450. Herepei Márk és Görgényi Balai Boda György; az 1448.

¹⁾ Katona u. o. I. k. 445—6. l. — III. k. 479, 482, 496. l. — IV. k. 237. l.

²⁾ Egy-két ellenkező esetet kivéve Fejér T. 10. V. 5, 600. l. s még valamelyik codexében.

³⁾ Schwartner u. o. 76, 128—9. l.

⁴⁾ Tudományos gyűjt. 1830. I. 58—9. l.

⁵⁾ Fejér, T. 3. V. 1. 195, 199, 201, 206, 210, 214, 226, 227, 236, 249. l.

⁶⁾ Benkö, Transs. I. 557—8. l.

⁷⁾ Fejér, T. 3. V. 1. 318. l. — V. 2. 468. l.

⁸⁾ Wagner, Collect. Dec. 4 74. l.

⁹⁾ Szirmai, Ugocsa 113. és a fennebb idézett calendarium 118. l.

¹⁰⁾ Katona. Hist. crit. reg. 12. k. 704. l.

Somkerek-i Erdélyi Miklós; az 1451—1478. Iktári Buthi Bethlen Domokos; az 1462. Rhédei János sat. Némely fővajdának kora pedig a miatt hozatott zavarba, mivel előbb alvajdáskodott. Például: 1384. Laczk Jakab; 1434. Lévai Cheh Péter; 1443. Dengelegi Pongrácz János, akik ez években még csak alvajdák valának.

4-er. Gyakran a vajdák címéből még azon korban is, melyben, mint már tudhatjuk, örökös grófok valának, e grófság kihagyatva, sőt néha megfordítva tűnik elő. Így 1273. László vajda és zonuki gróf 1264. és 1267. csak vajdának; Miklós 1275. vajdának és zonuki grófnak, azután vajdának és országbírónak, viszont vajdának és zonuki grófnak említettnek, ¹⁾ míg az ellenünk felhozott 1198. Péter országbíró és zonuki gróf ²⁾ címéből csak kihagyatott a vajdaság, mert ő azon évben vajda is volt; ³⁾ így az ellenünkben ugyanakkor idézett 1252. István és 1398. Miklós csak egyszerű grófként említettnek, holott amaz *St. sigla* alatt még 1245., emez, pedig 1400. és ezután is mint vajdák lehetők fel. ⁴⁾

5-ör. Úgy látszik, hogy egyelőre a zonuki, sőt székesfehéri grófság a királyi főudvarnoki, később az országbírói hivatallal, állott kapcsolatban, legalább az ismerteknek elsőbbjei országbírák is valának; így az 1193. Makári már 1181., 1189., ⁵⁾ az 1193. Hermo, ⁶⁾ az 1198. Péter ⁷⁾ zonuki grófok országbírótságot is viseltek; így az 1199. Tiburcz zonuki gróf már 1198. mint fehéri gróf és királynői országbíró tűnik elő; ⁸⁾ így az 1205. Smaragd zonuki gróf szintén országbíró is volt. ⁹⁾

6-or. Több jel, körülmény s helyzetből következtetve okunk lenne e grófságnak a vajdasághoz való kapcsoltatását ennek föllállításával egykorúnak tartani; ámde erre nézve hiányzik a főtényező: a tiszta adat. A vajdák közül első zonuki grófnak ismerjük 1193. Hermó-t, ¹⁰⁾ utána 1198. Pétert, ¹¹⁾ 1201. id. Gyulát ¹²⁾ és

¹⁾ Fejér T. 4. V. 3. 161, 239, 407 l. — T. 5. V. 2. 238, 258, 405. l.

²⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 26. szám.

³⁾ Lehotzky, Stemmat. I. r. 80 l. és Jos. Grossing, Tabulae chronologicae. Posonii 1806. fol. 11.

⁴⁾ Fejér T. 9. V. 1. 276. l. — Calendarium 119. l. — Podhradezky Budapest 133. l.

⁵⁾ Katona, Hist. crit. reg. 4. k. 459—60. l.

⁶⁾ Lehotzky u. o. I. r. 80. l.

⁷⁾ Fejér T. 2. 331. l., egy lehet ezzel a Lehotzky által II. r. 204. l. felhozott 1170. Izdeneci (?) Petrus castellanus de Szolnok.

⁸⁾ Katona u. o. IV. k. 756—7. l.

⁹⁾ Fejér T. 3. V. 1. 21. 22. l.

¹⁰⁾ Lehotzky u. o. I. r. 80. l.

¹¹⁾ U. o. és Grossing fol. 11.

¹²⁾ Fejér T. 2. 387—8. l. — T. 5. V. 1. 182. l.

1214. Pált; ¹⁾ Hermó előtt egyszerű grófként eddigelő csak kettő áll ugyan: 1134. Churidin, ²⁾ és 1193. Makári, ³⁾ de köztük és utánuk annnyival számosabban mutatkoznak: 1199. Tiburcz, ⁴⁾ 1200. Bodon, ⁵⁾ 1201. Marán, ⁶⁾ 1205. Smaragd, ⁷⁾ 1210. Coma, ⁸⁾ 1215. Kristóf, ⁹⁾ 1221. Borics, ¹⁰⁾ 1228. Detric, ¹¹⁾ 1234. Dees, ¹²⁾ stb. mint szintén egyszerű grófok; és viszont számosan oly vajdák, kiknek zonuki grófságát e válságos korban beh bizonyítani képesek nem vagyunk; ilyenek: 1201. Miklós, ¹³⁾ 1202. Benedek, ¹⁴⁾ 1209. Mihály, ¹⁵⁾ 1212. Berthold, ¹⁶⁾ 1214. Simon, ¹⁷⁾ 1216. Ráfael és Ypoch, ¹⁸⁾ 1217. Neuka, ¹⁹⁾ 1218. Chák Benedek, ²⁰⁾ 1222. Mihály. ²¹⁾ Részünkről hajlandók vagyunk hinni, hogy az országbíróság s vele a zonuki grófság egyelőre a vajdasághoz lehetett kötve; erre mutat némileg előbbi 5-ik pontunk, erre az 1217-i »*Rohayn waivoda, de supercuriali comite*« cím, ²²⁾ és erre az 1113. Mercurius princeps ultrasylvanus, ²³⁾ s meg az 1173. Leustachius vajda közti 60 évnyi tetemes lézag a vajdai névsorozatban, mit kipótolni még mind nem tudunk. S mivel czélszerűtlenség szempontjából ezek csakhamar egymástól elválasztódtak, köztük e grófság még darab ideig ingadozásnak lehetett kitéve, sőt viszály tárgyául foroghatott fenn, valámig az 1233. (Bánffy) Dénes vajdán kezdve állandóul a vajdasághoz köttetett. A fennebb mondottak szerint annyi mindenesetre

¹⁾ Siebenb. Quartal-Schrift 5. Jahrg. 97. l.

²⁾ Lehotzky u. o. I. r. 151. l., Koller, Episc. Quinqueccles. I. k. 160 l.

³⁾ Fejér T. 2. 290—3. l.

⁴⁾ U. o. 348. l.

⁵⁾ Lehotzky u. o. I. r. 151. l.

⁶⁾ Fejér T. 2. 388. l.

⁷⁾ Fejér, T. 3. V. 1. 21—22. l.

⁸⁾ Lehotzky u. o. I. r. 152. l.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ Fejér T. 3. V. 1. 328, 331. l.

¹¹⁾ Fejér, T. 3. V. 2. 134. l.

¹²⁾ U. o. 407. l.

¹³⁾ Fejér, T. 2. 385. l.

¹⁴⁾ Fejér, T. 3. V. 1. 318. l.

¹⁵⁾ U. o. 10—11. stb. l.

¹⁶⁾ U. o. 116. l.

¹⁷⁾ Katona u. o. V. k. 205. l.

¹⁸⁾ Fejér T. 3. V. 1. 195—97. l. — Szirmai, Szathmár II. k. 288. l.

¹⁹⁾ Siebenb. Quartal-Schrift 5. Jahrg. 98. l.

²⁰⁾ Lehotzky u. o. I. r. 80. l.

²¹⁾ Fejér T. 3. V. 1. 371. l.

²²⁾ U. o. 199. l.

²³⁾ Fejér, T. 2. 43. l.

bizonyos, hogy 1236-ban már vajdai örökös grófsággá vált. S mi ez alapon legbiztosabbnak véljük e Dénesnek vajda-elődeit, ha nem valószínűleg egyszerűen grófok is, mellőzni, utódait pedig, ha grófságuk meg sem említették, a grófok lajstromába iktatni.

7-er. Némely országnagyok a zonuki grófság címét az általuk azelőtt viselt vajdasággal nyerve, erről történt leléptök után is amazt szívesen továbbra is megtartogatták, például: Gyula már 1214-ben vajda és zonuki gróf lévén, 1220-ban mint bodrogi főispán ama grófságot is használta.¹⁾ Ilyen lehet Bánffy Dénes, ki 1228—1229. tárnok és zonuki gróf, 1235. nádor és zonuki gróf, de 1233—1234-ben vajda is volt,²⁾ valószínűleg azért 1228. előtt már vajdaskodott, annyival inkább, mivel neki mint a maga helyén látható leendő, Erdélyben, főleg Belső-Szolnokban széles kiterjedésű birtoka volt. És ilyen lehet 1328. Demeter tárnoknak zonuki grófsága, ki egyébiránt ekkor királyi bizottként működven, hihetőleg egyszerűen ideiglenesen vajdai hatalommal ruháztatott fel, talán mert Deseu vajda egyebütt volt, s ez lehet oka annak, hogy Apaffyék, mint fennebb látók, kijáratási parancsot Demetertől kértek, kinek azonban zonuki grófságát a bálványosi várnagy elismerni nem akarta.³⁾ E mellett a zászlós hivatalok ekkoriban évenként változván, mit Katona is gyanított, mondván »crebras profanorum magistratum mutationes his annis factas esse diplomata recitata loquuntur«:⁴⁾ ezért némelyek elvesztve a vajdaságot, címzetileg, sőt tetteleg erőszakolva is törekedtek legalább a nagy jövedelmű grófságot megtartani és használni. S hogy az ehhez való ragaszkodás csakugyan szerepelt, világos ezekből: 1325. »alterius Nicolai, filii Laurentii waywodae tr. etiam nunc comitis de Zownok«,⁵⁾ 1354. »nos comes Nicolaus Drugeth iudex curiae — — — comitatusque de Zonuk tenens honorem.«⁶⁾ A vajdasággal is így történt, sőt az egykorú vajdák közül némelyik csak tiszteletbeli volt Számos példát mellőzve, egy 1468-ki levélben ez áll: »Nicolaus de Chupor de Monoszló *ad praesens*, et Sigismundus Groff de Bozyn, ac Bertholdus Elderbach de Monyorókerék *alias* waywodae trans«.⁷⁾

8-or. Egyik-másik a zonuki grófságot valamivel korábban viselte a vajdaságnál, és ez esetek inkább a vajdák atyai indulatának kifolyásaként mutatkoznak. Ilyen 1396. Csáki Miklós, kinek

¹⁾ Fejér, T. 3. V. 1. 163. l.

²⁾ Fejér, T. 3. V. 2. 348, 407. l.

³⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 26. szám 206. l.

⁴⁾ Katona, Hist. crit. reg. VII. k. 662—3. l.

⁵⁾ Fejér T. 9. V. 2. 148—9, 470. l.

⁶⁾ U. o. 343. l.

⁷⁾ Katona, u. o. XV. k. 361. l.

atyja Sydovi Chák István 1373—1386. körül vajdaskodván,¹⁾ valószínűleg még alatta nyerhette el a közép-szalnoki helytartóságot, s így eredhetett következő czíme: 1396. »Nicolaus, filius Stephani de Sydow, alias Chak, simul comes de Temes, Bókes, Kraszua, et *Zolnok mediocris*«,²⁾ és ő 1400-ban szintén vajdaskodott.³⁾

Hasonló jelenet tűnik elő e Miklósnak viszont fiára Lászlóra nézve, a kit szintén atyja, mint vajda, még talán 1425-ben,⁴⁾ mindenestre pedig 1426-ban személyesenek fogott kinevezni, mert ez utóbbi évben e cím alatt jön elő: »Ladislau de Chak, comes Biharien. et de *Szolnok mediocris*«,⁵⁾ és atyja az 1426-ik év folytán halálozván el,⁶⁾ László szintűgy 1427-ben a vajdaságot is elnyerte.⁷⁾ Van eset arra is, hogy egy egyén fiaival együtt rendes és nem örökös főispánná neveztetett ki; 1282. Kún László Ugocsa-megyének ezeket írta: »fidelitati vestrae fideliter praecipiendo mandamus, quatenus eundem comitem Michaellem, et filios suos praedictos — t. i. István és Pál mestert — tanquam parochialem comitem vestrum non obstantibus quibuslibet litteris nostris, reverenter recipere debeatis, et servitia consveta eidem ad plenum impendantur«. ⁸⁾ Különben a vajdák czímében nem mindig találhatni fel a zonuki grófságot, noha azok voltak; például Laczk Dénes 1342—67-ben vajdaskodott és alig néha jön elő 1361, 1363, 1366-ban;⁹⁾ ilyen Laczk András.¹⁰⁾

9-er. Jelennek meg egy levélben külön vajdák és külön zonuki grófok: 1199. Legfor vajda Ampudin zonuki gróffal, viszont Zegfor vajda Tiburez gróffal; 1201. Gyula vajda Maran gróffal; 1206. Benedek vajda Smaragd gróffal; 1220—1221. Neuka vajda id. Gyulával, de már csak gróffal; 1221. Pál vajda Boris gróffal; 1234. Dénes vajda Dees gróffal;¹¹⁾ 1235—1238. Pousa vajda az iménti Dénessel, de már csak nádorral és gróffal; 1247. Lőrincz

1) Fejér, T. 9. V. 4. 491. l. — T. 10. V. 1. 291. l.

2) Lehotzky u. o. I. k. 117. l.

3) A megnevezett Calendarium 119. l.

4) U. o.

5) Lehotzky u. o. I. k. 117, 151. l.

6) Fejér, T. 10. V. 6. 792, 814. l. — T. 11. 457. l.

7) Fejér, T. 10. V. 6. 886. l.

8) Fejér, T. 5. V. 3. 110. l.

9) Fejér, T. 9. V. 3. 234, 358. l.; Teleki, Hunyadiak kora XII. k. 297. l.

10) Fejér, T. 9. V. 3. 131. l.

11) Különben részünkről ezt hibás olvasásnak tekintjük, mert a levélben (Fejér, T. 3. V. 2. 407. l.) így áll: »Dionysio wajwoda, Dees comite de Zonuk« s így Dees helyett *et* szócskát gyanítunk.

vajda a fönnebbi Pállal, de már csak gróffal; 1251. szintén Lőrincz vajda az iménti Dénes gróffal.¹⁾ De van eset arra is, hogy egy levélben előforduló két zonuki gróf közül egyik nádor, másik meg vajda volt, így jelennek meg: 1274. Dénes nádor és Miklós vajda,²⁾ 1322. Dózsa nádor és Tamás vajda, mindnyájan zonuki grófokúl.³⁾ Sőt egy levélben két vajda, közül 1275. Miklós az országhíróságot. Máté pedig egyedül viselte a grófságot.⁴⁾ El jelenetek az előre bocsátottakból jobbadán megfejthetők.

10-er. Feltűnnek igen számosan oly zonuki grófok, a kik szoros nyomozás után csak zonuki várnagyok, vagy alispánokként ismerhetők el; azokon kívül, a kiket fennebb elősoroltunk, ilyen volt még például 1324.: »nos Marcus comes de Zolnok, vice iudex magister Mikech, et quatuor iudices nobilium.«⁵⁾ Sőt van eset arra is, midőn mind alispánságát, mind kerületét elhallgatva, ez által ki- és misége iránt mintegy szándékosan másnak csak zavart okozott; ilyen 1325.: »nos comes Nicolaus, et Joannes comes de Zonuk, comes Stephanus iudex nobilium de praenotato comitatu,«⁶⁾ hogy ezek közül Miklós és János csak belső-szolnoki alispánok voltak, azt csupán kellemetlen tollharcz által sikerülhetett megmutatnunk.⁷⁾

11-er. Voltak oly vajdák is, kik erdélyi vajdák és így zonuki grófok nem valának, ilyen: »Waydam de Geroth,«⁸⁾ s viszont: »Ladislauum filium quondam Nicolai voyvode«;⁹⁾ 1359.: »contra Petrum, Nicolaum et Ladislauum filios Nicolai quondam vajuodae comitatus de Sarus;«¹⁰⁾ hasonlólag egy 1247-ki levél végén az ország-

1) Fejér, T. 2. 348, 388. l.; — T. 3. V. 1. 32, 287, 320, 328. l.; — T. 3. V. 2. 407. l.; — T. 4. V. 1. 27, 454. l.; — T. 4. V. 2. 98. l.; — T. 9. V. 7. 640. l.; Katona, Hist. crit. reg. 4. k. 617. l.; 5. k. 34—35., 850. l.; 6. k. 103, 155. l.

2) Katona, u. o. 7. k. 658. l.

3) Fejér, T. 8. V. 2. 324, 328. l.

4) Katona, u. o. 7. k. 670. l.; Fejér, T. 5. V. 2. 261. l.; — T. 7. V. 3. 77. l.

5) Fejér, T. 8. V. 6. 70. l.

6) Erdélyi Társalkodó 1830. 14. szám 106. l.

7) Ugyan ott 22. szám 174. l., és 26. szám 204. l.

8) Kereszturi, Episc. Varad. I. k. 42. l.; Roger, Miserabile carmen cap. 34. Eudlichernél Mon. Arp. 284. l.

9) Fejér, T. 9. V. 2. 714—715. l.

10) Fejér, T. 9. V. 3. 122. l., a ki itt a 123. lapon erre ezt jegyzi meg: »Per vajuodam comitatus Sarosiensis vicecomes videtur intelligi.« Keler Annal. p. 517. et Daniel Cornides ex eo repetit, quod id temporis Stephanus, frater regis, dux fuerit de Scepus et Sarus Mss. T. 1. p. 98.«

nagyok között: »Zeneslao vajuoda valachorum«; ¹⁾ hasonló: 1303. »Nobili viro, et honesto Nicolao vayvode comiti de Ugocha, et Maramarusio«; ²⁾ így 1363.: »Iwan woywoda de Bulenus, ac Boch de Balk fratres sui de eadem«; ³⁾ így 1365.: »Ludovicus — — — strenuo — és nem magnifico — viro Balk, filio Saaz Moldavo, vajuodae Maramarusiensi«; így 1373.: »Dicunt nobis magistri Balk, Drag et Johannes, filii quondam Szász wayuode, aule nostre familiaris, quod ipsi in dominium quarundam possessionum — — vellent introire — — introducat ipsos filios Szasz wayuode — — contra ipsum Balk wayuodam«, ⁴⁾ tehát apa és fiú vajdák voltak; viszont Mária királyné Arany-várát illető adomány-levelében 1383.: »dicunt nobis Balk vaiuoda comitis Szathmariensis, et Drag, ac Joannes fratres sui«, ⁵⁾ a kit ennél fogva Szirmai a nevezett szatmári főispán zászlóalji vezérének tartott, ⁶⁾ de az iktatási levelben comitis helyett comes állván, ⁷⁾ ezáltal Szirmai nézete kétség alá hozatott, sőt bizonyos, hogy Balk nem a szatmári főispánnak, hanem az ottani oláhoknak volt vajdája, Szatmárnak pedig főispánja, épp úgy, valamint testvére Drág egy 1386-i levél szerint ⁸⁾ maramarosi vajda, s mint mindjárt látandjuk, főispán is vala. Továbbá 1387. Zsigmond így szól: »nobilis viri Iwan olachi, filii Dragumeri, filii scilicet sororis uterinae magnificorum virorum — mert már székely grófok is valának ekkor — Balk, et Drag vajvodae, inter ceteros honores comitum sicularum«; ⁹⁾ végre 1390-ben előjön: »Bogdán valachorum vajuoda, et Drag comites Maramaros«, ¹⁰⁾ újra: »magistrum Balk, et Drag comites de Maramaros« ¹¹⁾ és szintazon évben: »fidelis noster Dragh comes de

¹⁾ Schmitt, Episc. Agrien. I. 142. l.

²⁾ Fejér, T. 8. V. 1. 147. l.

³⁾ Fejér, T. 7. V. 3., ezek itten egy századdal előbbre, 1262-re tétettek, de hibásan.

⁴⁾ Fejér, T. 9. V. 4. 528 — 529. l.

⁵⁾ Fejér, T. 9. V. 3. 365, 465. l.; — T. 10. V. 1. 69, 87 — 88. l.; — T. 10. V. 8. 139. l. torzítva: »Wolk vajuoda valachorum in comitatu Szathmár.«

⁶⁾ Szirmai, Szathmár I. k. 95. l.

⁷⁾ Fejér, T. 10. V. 1. 99. l.

⁸⁾ U. o. 286. l. és Új magyar Muzeum 1857. II. k. 315 — 6. l.

⁹⁾ U. o. 372. l. azonban egy 1390. levél szerint Mária királyné nem adta meg nekik a magnificus czímet. Új magyar Muzeum 1857. II. k. 356. l., mit ugyanazon évben Zsigmond már újra használt irányukban. U. o. 357. l.

¹⁰⁾ Lehotzky 1. r. 131. l. a ki Mircha-t hibásan az erdélyi vajdák közé számítja 164. l.

¹¹⁾ Fejér, T. 10. V. 1. 634. l.

Maramaros sua, et Walk vayvodaе similiter comitis dicti comitatus«,¹⁾ és e levél végén erdélyi vajdául egyedül László említettik; 1392. pedig Zsigmond Kővárt Balknak és Drágnak mint vajdák-
nak adományozta.²⁾ Mindezeknél fogva reájok vonatkozólag nem
ok nélkül olvashatni e sorokat: »*Balk und Drag* Söhne des Woi-
woden der Walachen in Maramaros Szasz (Sachs?) sind comites
Siculorum, Woiwoden von Siebenbürgen aber waren sie nie.«³⁾
S így Balkra és Drágra nézve követhetjük-e a Huszti András után
indúlt azon írókat, kik amazokat erdélyi vajdáknak tartották? S
vajjon nem e korból vette-e eredetét azon szokás, hogy a Szilágy-
sághan és Magyarországnak vele szomszédos részében a helységek
bírái, a birtokosság gazdái oláhul ma is *vajvodnak* neveztetnek?

12-er. A vajdai nevet használták még vezetéki névül (így a
Tűzkönyv 44. §.: »quidam potens nomine waiuoda«, s ki volt
ez?: »prenominatus waiuoda . . . cum esset eorum — a zonuki
várjobbágyoké — *centurio*») azok jelesen, a kiknek csak szülői
valának országos vajdák; így 1404-ben: »honorabilem virum domi-
num Michaellem *vajvodam* a. diaconum de Hunyad, et canonicum
in praedicta ecclesia transsilvana«⁴⁾ atyjáról, váradgyai Járai
Péter alvajdáról nevezték el, még pedig csak magát egyedül, mert
testvérei *Járai* nevüket megtartották. Ilyen lehetett 1343.: »ma-
gister Petheu dictus woyuoda.«⁵⁾ Végre

13-or. Nem hallgathatjuk el azon észrevételünket se, hogy
a zonukmegyei grófság előnyként később is folytonosan »*de Zonuk*«,
nem pedig »*Zonukiensis*« kifejezéssel különböztetett meg a többi-
től; például: »nos uterque Nicolaus — — waivodae Transsilua-
nenses, *de Zonuk* et Temesienses comites«;⁶⁾ 1330.: »Thoma
vauoda tr. comite Orodienensis, Chongradiensis et *de Zonuk* stb.«;⁷⁾
1366.: »Dionisio vayvoda Transsilvano, et capitaneo Budiniensi,

¹⁾ U. o. 581. 2. l.

²⁾ Fejér, T. 10. V. 2. 63. l.

³⁾ Siebenbürgische Quartal-Schrift 6. Jahrg. 16—7. l.; Johann
Seiwerts Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten etc. 1785. 87. l.; és
Wenzel Gusztáv Új magyar Muzeum 1857. II. k. 344. l. Ez oláhokat
nem tartlathatni szászoknak, mivel a Zaz nevet más okból is kaphatták;
Verancsics szerint (Magyar történeti emlékek 2. oszt. 2. k. 156. és 236. l.)
Zaaz vára feküdt Észék közelében s Fejér T. 4. V. 1. 398. lapjából kitet-
szőleg 1256. élt Liptóban Zazfalvi Zaz. Lásd még több Zaszt 1351-ből
Fejér, T. 9. V. 6. 54. l.

⁴⁾ Szeredai, Notitia Cap. Alb. 70. l.; Fejér, T. 9. V. 7. 378. l.,
— T. 11. V. 1. 479. l.

⁵⁾ Fejér, T. 9. V. 1. 142. l.

⁶⁾ Tudományos Gyűjtemény 1821. VIII. k. 62. l.

⁷⁾ Fejér, T. 8. V. 3. 423. l.

comitatusque Themesiensem et *de Zolnok* tenente«; ¹⁾ 1399.: »Stiborius — — vainoda noster transsilvanensis, nec non Posoniensis et *de Zolnok* comes«; ²⁾ s csak mintegy elvétre találhatni ez általános szokástól való eltérés eseteire: 1220. »Jula maiore Budrugiensem, et *Zonukiensem* (comitatus) tenentibus«, ³⁾ és: »Nos Joannes de Hunyad vainoda tran. Siculorumque comes, nec non comitatuum *Szolnok* (nem »de Szolnok«, de nem is »Szolnokensis«) et Temesiensis comes.« ⁴⁾

104. §.

Mielőtt főtárgyunkra visszatérnénk, szükségesnek látjuk még azon Dausa és Tamás hírneves vajdákra nézve, a kiket mi gróf Kemény Józseffel egykoron egymás nyakára kívánánk tolni, ⁵⁾ egy kis szemlét annyival inkább tartani, mivel néhai barátunk Dózsát 1325-ki, ⁶⁾ Tamást pedig 1321-ki ⁷⁾ fővajdákul elfogadni nem akarta. S e célunkban csak úgy boldogulhatunk némileg, ha a két névre vonatkozó adatokat egybe- s rendbeszedjük.

1311-ben elő jön: »*Dominicus Dousa* m(agister) de Hasznos, et Ratold palatinus«, ⁸⁾ a kit Somodi 1313—1321. közti 57-ik nádorúl »*Dominicus 2-us magnus de Hasznos*« nevezet alatt hozott fel, ⁹⁾ s Grossing tábláiban 1313, 1315, 1317, 1318, 1320 és 1322-ik (?) évi nádornak tett. ¹⁰⁾ Atyja-e vagy ő maga 1299. így említették: »*Dominicus magister tavarnicorum nostrorum de genere Rathold*«, s fia szintén Domokos volt »de Hoznus« egy 1352-ki levél szerint. ¹¹⁾

De ez utóbbi 1322-ik évben előállott még egy másik Dózsá, a ki »*Dousa de Ratold comes Szathmár*« czímmel élt s még ezen 1322-ik évben szintén nádorrá lett. Megemlíthük ennek ez évből két külön czímét; az egyik: »*viro magnifico Mathiae Dause palatino comes Szathmariensis, et quatuor judlium de eodem comitatu servitium promptum et paratum*« kelt mart. 6-án; a másik pedig: »*nos Deusa palatinus comes de Zathmár, et Zobuch*« kelt julius

¹⁾ Teleki, Hunyadiak kora XII. k. 297. l.

²⁾ Fejér, T. 10. V. 3. 143. l.

³⁾ Schwartner, Diplomatica 341. l.

⁴⁾ Fejér, Hunyadi incunabul. stb. 60. l.

⁵⁾ Erdélyi Társalkodó 1830. 14. 22. 26. és 29. szám.

⁶⁾ U. o. 14. szám 105. l.

⁷⁾ U. o. 26. szám 205. l.

⁸⁾ Lehotzky I. k. 71. l. V. ö Szirmai, Szathmár I. k. 92. l. s II. k. 369—370. l.

⁹⁾ Palatini regni Hung. edit. 3-a fol. 63—4.

¹⁰⁾ Grossing, Tabellae fol. 16.

¹¹⁾ Új magyar Múzeum 1856. I. k. 438—40. l.

31-én,¹⁾ és ennek volt fia azon szabolcsi gróf, a ki szintén 1322-ben »Jacobus filius Dousae palatini, et comitis de Zathmár« ranggal jön elő,²⁾ s mint látszik ez is atyjának köszönhetően e grófságot.

Ismerkedjünk meg egy harmadik Dózsával, kit a következő czímek alatt mutatunk be: 1317. oct. 25-én Károly király csak így említi: »magistri Dousa comitis Bihariensis, et de Zabolch«,³⁾ viszont 1317. »Dousa comes de Szabolts, et Bihar deputatus regis vice iudex ad comitatus de Szathmár, Szolnok et Kraszna«,⁴⁾ újra 1317. »magister Dausa comes de Bihor, et de Zobolch, ac in comitatibus de Zathmár, de Zonuk, de Krazna vice suae personae iudex specialis deputatus«, szintén 1317-ben »Nos Dousa woyvoda tran. et comes de Zonuk« (hogy egyébiránt Dózsa 1317. vajda volt volna, kétséges, mert Fejér T. 8. V. 2. 100. lapján 1317. feria 2. post. Pentec = május 23. kelt levelében vajdaként fordul ugyan elő, de T. 8. V. 2. 98. l. 1317. octav. S. Jacobi = aug. 1. kelt levélben a vajda czím már nincs benne), 1320-ban »Deseu vaiuode Tran. et comitis de Szolnok«,⁵⁾ 1320-ban »Thomas Dausa vaiuoda, comes de Zonok.«⁶⁾ 1321-ben »Dausa vaiuoda, iudex per quinque comitatus a domino rege deputatus« és viszont: »Dausae vaiuodae specialis iudicis vestri (a Károlyé) in quinque comitatibus.«⁷⁾ 1322-ben »magister Lukachius missus per nos — Károly által — una cum Dosa, tunc vaiuoda tran., nunc autem palatino, dilecto, et fideli nostro ad partes traussilvanas« és ezen levél végén szokotti módon: »magnificis viris Dosa palatino comite de Zonuk, et de Zathmár — — Thoma vaiuoda tran. et comite de Zonuk«,⁸⁾ 1325-ben »Dousa personalis, comes de Bihor«,⁹⁾ ugyan akkor:

1) Katona, Hist. crit. reg. VIII. k. 461—2. l.

2) Lehotzky I. k. 148. l. ki egyébiránt 2. r. 103. l. az akkoron élt s a később fiu-ágon teljesleg kihalt valamennyi Ráthóti Dózsát testvérekül és szabolcsi főispánokul mutatta be: »Dousa, Dominicus, Jacobus, Paulus et Thomas C. de Szabolcs 1330. filii Dousa de Debreczen palatini.« Különböen e nemzetségnek mellékágazatai: a Kazaiak és gróf Rádaiak.

3) Katona u. o. VIII. k. 338—9. l.

4) Lehotzky I. k. 117. l.

5) Fejér, T. 8. V. 2. 98, 101, 279. l. Említettik még év nélkül: »Nos magister Dausa vice regiae Maiestatis persona, iudex et comes in quinque comitatibus nobilium de Byhor et de Zabolch, nec non Zathmar, Zemlin et Zownuk« Fejér, T. 6. V. 2. 340. l., s ugyan ő fordul elő »M. Dench« név alatt u. o. 341. l.

6) Lehotzky I. k. 8. l.; Grossing, Tabell. fol. 16.

7) Fejér, T. 8. V. 2. 286, 309. l.

8) U. o. 324—328. l.; egy 1330. levélben: »Dousam quondam waywodam, tandem palatinum« Fejér, T. 8. V. 3. 407. l.

9) Lehotzky, I. k. 162. l.

»Thomas Dousa vaiuoda, comes de Zolnok«, ¹⁾ 1326. »Domina et consors magistri Jacobi filii Dausac, quondam palatini, comitis de Zobouch«, ²⁾ 1330.: »Thomas Dousa, vaiuoda, comes de Zolnok, banus, et comes Joniae«, ³⁾ és 1331.; »Nos Dousa vaiuoda Trans. et comes de Zonuk, ac per quinque comitatus (mely számba értetődik a most külön kitett Szolnokmegye is a főnebbi 1317-ki név szerint való elősorolásnál fogva, még pedig — s ez fölötte lényeges —: a három Szolnok csak egynek vétetvén) iudex per dominum regem deputatus.« ⁴⁾

Lássuk már eddigi nyomozgatásunk eredményét. Itt majdnem egy időben három Dózsára találunk: egyik *Domokos*, az 1313—1322. közti nádor, a másik *Mátyás*, az 1322-ki nádor; a harmadik végre *Tamás*, az 1317—1331. (?) közti vajda, zonuki gróf, állandó királyi bizott és 1322-ki nádor. Tehát 1322-ben egyszerre, vagy váltva (?) mind három Dózsa nádorként tűnik elő.

Részünkről nyíltan bevalljuk e részbeni zavarunkat, s aligha maga Klió is nem fogott szundikálni, midőn irnokai e három külön keresztnevet följegyzék. Katona István sem tudott többet ennél mondani: »non videtur hic — Mátyás nádor — distingvendus ab illo Dousa, quem anno superiore vaiuodam Transs. vidimus.« ⁵⁾

Azonban annak fejtegetése, ha e három személyt egyre, vagy inkább apára és fiura redukálhatni-e, jelen célunkhoz nem tartozván, az egészről ezúttal csak annyit fogadunk el, hogy Dózsa Mátyás, vagy Tamás 1317-ben a vajdasággal nyervén el a zonuki grófságot, ezt 1322-ki nádorságával csak folytatólag használta, s így lehetett ez a többi nádorokkal is.

De nemcsak három Dózsa, hanem két Tamás vajda is élt ekkoron, mit helyesen gyanított Benkő e szavaival: »Ladislai successor non Thomas Farkas exstitit, sed Thomas a memorato Thoma diversus«; ⁶⁾ ez iránt meggyőz maga az egyik *Tamás vajda*,

¹⁾ Grossing, Tabell. fol. 16.

²⁾ Fejér, T. 8. V. 3. 171. l.

³⁾ Grossing Tabell. fol. 16. és Lehotzky I. k. 80. l.

⁴⁾ Fejér, T. 8. V. 5. 204. l. Említetik 1293.: »magister Dausa persona regiae maiestatis« T. 7. V. 1. 296. l., hogy ez a három, vagy tán csak a kettő közül melyik lehetett, előttünk megfejtethetlen; az utóbbi Tamást azért nem hisszük, mivel 1317. oct. 25. czíme még csak egyszerű főispánságra mutat. De e Tamásnak is 1330. és 1331-iki vajdaskodása szintűgy érthetetlen, mert az 1325. éven kezdve 1330-ig az oklevelek mélyen hallgatnak róla, talán királya kegyét veszve élt ezalatt? S itt megemlítjük azt is, hogy némelyek Dousá-ból Pousá-t, ez által viszont Csák-ot teremtének. Calendarium 118., és Grossing, Tabell. fol. 16.

⁵⁾ Fejér, T. 8. 462. l.

⁶⁾ Transsilv. I. k. 174. l.

midőn egy 1325-ki s Benkő által csak érintett iktató parancslevélben mondja: »contra Michaellem filium *Thomae vaiuodae* ad nostram citet praesentiam,«¹⁾ és e parancs kiadója Dózsa Tamás lehetett, mit abból következtetünk, hogy Szechényi Farkas Tamásnak egyik fia, Mihály, mint későbbi egri püspök²⁾ Bolkács és Zsitve iránt a szülőiről reá szállott pert még 1364. is folytatta.³⁾

Szechényi Tamás 1319-ben még csak ennyi czímmel bírt: »Thomas filius Farkasii,«⁴⁾ Orodienensis, Bachiensis, Sirmiensis, et iudex cumanorum, nec non castellanus de Hoznus, et de Solum,«⁵⁾ és így Dózsa lehetett kétségen kívül azon főnőbb érintett Tamás, ki 1317-ben vajdai ranggal állott elő, kineveztetése oct. 15. és decz. vége közt történhetvén meg.

Eder azt állítja Szechényi Tamásról, hogy még 1320-ban sem volt volna vajda;⁶⁾ részünkről őt, mint új vajdát 1321-ben kezdjük ismerni, midőn Csicsó vára alatt nov. 1-én kiadott levelét így kezdi: »Nos Thomas wayuoda, et comes de Zonuk« és így végzi: »fide nostra, et fide magistri Simonis, filii Michaelis comitis siculorum, fratris nostri«⁷⁾ és ezen éven kezdve 1342-ig szakadatlanul tudjuk kísérni mint vajdát.⁸⁾

E fárasztó kitéréseink után folytassuk immár útunkat kitűzött főtárgyunk felé.

105. §.

Zonukmegye területének alkotó részei valóanuk: a mai három Szolnok-megye Kővár-vidékével, mely rendesen Közép-Szolnokhoz tartozott.⁹⁾

¹⁾ Huszti András gyűjteményében.

²⁾ Wagner, Collectan. Dec. 2. 134—5. l.

³⁾ Fejér, T. 11. 474. l.

⁴⁾ 1313. Róbert Károly levelében így fordul elő: »Nobilis vir magister Thomas filius Farkassi dilectus noster et fidelis castellanus de Lyblow.« (Fejér, T. 8. V. 1. 489. l.) Némelyek e Tamást Harinai Farkas Tamásnak tartják, de igen hibásan. István erdélyi vezér-fejedelennek Dézs városa részére 1351. kiadott hártvaleve hátpecsége leválván, ennek helyén egyebek közt ezek is tisztán olvashatók: »Thome wayuode filii Petri«, e Péter Dózsa Tamásnak, vagy egy harmadik Tamás vajdának volt-e atyja?

⁵⁾ Katona, Hist. crit. reg. VIII. k. 406. l.; Fejér, T. 8. V. 2. 202. l.

⁶⁾ Eder ad Felmer. 32. l.

⁷⁾ Fejér, T. 8. V. 2. 316—319. l.

⁸⁾ Egy Dózsa-t találunk még 1399—1407. a pannonhalmi 29-ik apát személyében: »Dosa de Marchal« vagy Woddig szerint »Rosa.« Czínár, a Fuxhoffer-féle Monasteriologia I. k. 94. l.

⁹⁾ Fejér, T. 10. V. 8. 307. l. Zsigmondnak Balk és Drág vajdák részére 1392. kelt adománylevele e kifejezésében: »castrum regium Kew-

E megyéket eleintén se fő-, se alhivatalnokaira nézve nem igen különböztették meg az okiratok, s csak úgy tudhatjuk meg, hogy melyikről van szó, ha azokban helynév fordul elő, például: »nos Andreas, filius Ladislai, *vicecomes de Szonuk*« kelt Benén — ma Benedekfalva, oláhul Benyefáló¹⁾ — és említi Tasnád patakát s csak ezeket olvasva ismerhetünk Közép-Szolnokra; hasonlólag 1261.: »item Pohanara, Tisza-keddi, et directa medietas Neusa-egháza vocatae, item Kev-egyház, et Nagytelek vocatae prope Turvicze (ma Berettyó) existentes — — possessionae pacifice per ecclesiam Agriensem ab antiquo *in comitatu Zonuck* existentes.«²⁾

A megkülönböztetésnek vagyis mindmegannyi külön alispánok által lett kezeltetésnek némi jelei a XIII. század derekán már mutatkoznak. 1234-ben II-ik Andrásnak egy cserés adományleveléből ezeket olvassuk: »in cuius terre (Galian) *precium terram nostram* quamdam *in comitatu Zonuc diocesis ultrasilvane* sitam ab eodem comitatu exceptam, et exemptam,³⁾ nomine Scilovas — Közép-Szolnokban — pro I. marcis denariorum eandem dominam in possessionem predictae terre — — fecimus introduci.«⁴⁾ Nézetünk szerint ez által András nem azt akarta kifejezni, hogy Szilvás azon Zonuk megyében fekszik a három közül, mely a lelkiekben az erdélyi püspökséghez tartozik, mert hiszen így célt tévesztett volna, mennyiben Belső is ide tartozott; hanem igen tisztán és világosan csak annyit kívánt kijelenteni, hogy Szilvás Zonukmegyének az erdélyi püspökség alatti részében keletkezik, következőleg Zonukmegyének volt még az erdélyi püspökség területén

war comitatus Szolnok *interioris*« (Fejér, T. 10. V. 2. 63. l.) csak prockronismust, nem pedig történeti hibát kereshetünk, mert Kővár a legközelebbi századokban csakugyan Belső-Szolnokhoz volt kapcsolva. Szász, Sylloge tractatum 260, 308, 321. l.; Fridvaldszky, Mineralogia Transsilvaniae 8. l.

1) Fejér, T. 9. V. 4. 154—155. l. Ime megint egy másik példa, hogy az oláh néha hübben megőrizte az eredeti magyar nevet, mert Benedekfalvát régen magyarul is *Bene*-nek írták, így 1377. a Vervölgyi Balázs. Mátyás és Bálint részére a szilágyszegi és benei birtokrészek iránt kelt királyi parancs-levéiben. L. a kolosmonostori zárda Elenchus donationumában T. 9. fol. 440—41., az országos levéltárban.

2) Fejér, T. 4. V. 3. 39—40. l.

3) Itt a »de eodem comitatu exemptam« alatt kikezbesítést és Szatmárhoz való csatolást értünk, mindamellett, hogy Szilvás nem fekszik Közép-Szolnok szélén, mert hiszen épp e megyében szinte időkig hasonló állásban maradt Czíkó helysége.

4) Koller, Episc. Quinqueeccles. I. k. 417. l. Gallian helyett hibásan Koplon; Fejér, T. 3. V. 2. 403. l. és Fontes rerum Austriac. 2. Abth. XV. Band I. Theil 58. l.

kívül fekvő része is: a mai Külső-Szolnok. 1234-ben tehát e megyének kerületeit egymástól még csak így tudták megkülönböztetni.

Különösen megyénk 1320-ban »comitatus de Zolnok partium transsilvanarum«, 1350-ben pedig »in partibus transsilvanis in districtu de Zolnok« kifejezések alatt jön elő, mint fennebb már láttuk. Az *interiort* 1330-ban találjuk fel legelőbb okleveleinkben, de állandóbb használat alatt csak 1452-ön kezdve; azonban 1330. előtt is élhettek ezzel, mert Közép-Szolnok már 1279-ben *exterior* nevezettel említették, mint ez világos Hegun gróf és részesei új adományleveléből: »quod quaedam possessio haereditaria ipsorum Zaward vocata in commetaneitate possessionum *Tasnád*, et *Kene*, item *Girov*, et *Thenke* vocatarum in comitatu de *Zonuk exteriori*«, ¹⁾ ezek egymás mellett Közép-Szolnokban fekszenek, mint Jármí Ábrahám is állítja, midőn az ezeket a mai Külső-Szolnokban keresgélő Gorovét tévedése iránt felvilágosítja; ²⁾ Közép-Szolnoknak *exterior* előnevét bizonyítják a már fennebb érintett adatokon kívül még ezek: 1300. »nos quatuor iudices nobilium comitatus de *Zolnok exterioris*, datum in *Zendemeter*«, ³⁾ így 1351. Deső mester alispán: »de *Zonuk exteriori*«, a ki *File* helységét, a bírság fejében kezére jutottat, az erdélyi püspöknek engedte át. ⁴⁾

A *mediocris*nak használatára egy 1393-ki oklevélben találunk részünkről legelőbb, mely egyébiránt a belső-szolnoki Somkút helységet érdekli, ez a közép-szolnoki, tulajdonkép a kővári Somkúttal tévesztetvén egybe; előjön továbbá a *közép* előnév 1396-ban Csáki Miklós és Lászlónak czímében, mint már a fennebb előadottakból tudhatjuk; 1429-ben szintén említették Csáholyi Jánosnak új adománylevelében, ⁵⁾ és 1447-ben: »Nos Bernardus de Dengeleg comes, et quatuor iudices nobilium comitatus de *Zolnok mediocris*, datum in *Kémer*.« ⁶⁾

Es ügylátszik míg Közép-Szolnokra nézve az *exterior* használtatott, Külső-Szolnok azalatt *Kis* vagy váltva *Kiis* ⁷⁾ előtétellel élt, ha tán nem is kezdet óta, legalább időközileg; 1271-ben az egri szentegyház részére kiadott új adománylevélben így jön elő: »in comitatu videlicet Borsod, Abaujvár, Zemplén, Vng, Szabolch,

1) Fejér, T. 5. V. 2. 559. l.

2) Tudom. Gyűjt. 1825. I. 129. l.

3) Cornides, Collectan. II. k. 145. l. és Fejér, T. 8. V. 4. 649 — 650. l.

4) Fejér, T. 9. V. 2. 106. l.

5) Szirmai, Szathmár II. k. 109. l.

6) Szeredai, Series episcoporum. 156. l.

7) Új magyar Muzeum 1851/2. I. k. 791. l. Jászay Pál szerint a *Kiis* vagy *Kis*-ből lett: *Kiiesi* vagy *Kicsi*.

Zaránd, *Küi-Szolnok*; ¹⁾ ugyan e tárgyú 1323-ki nádori levélben már hibátlanul »*Kis-Szolnok*« olvasható, ²⁾ Szirmai e levélnek Kaprinai-féle másolatából »*Kito-Komuk*«-ot írt ki, ³⁾ — hogy melyiknek van igaza, előttünk közönyös kérdés, annyi mindenesetre valószínűséggel bír, hogy ezek alatt *Kis*- és nem *Külső*-Szolnokot érthetnünk.

De ismételjük, ez csak közöttösen használtathatott, mert midőn Tamás vajdának, ki egyszersmind a kúnok grófja is vala, egy lejjebb idézendő és »tibi magistro Joanni — — comiti nostro de Zonuk *exteriori*« czímet alatt 1326-ban kelt levelében a jász kapitány szolgája és egy kún egyén közt felmerült vita elenyésztetését a külső-szolnoki alispánra látjuk bízatra: ezalatt méltán a Jász-kúnság közötti és nem a távuleső Közép-Szolnokot érthetjük, következőleg ezt az adatot a fönnebb idézettekkel egybeillesztve, eléggé világos, hogy e két megye egyszerre is használta az *exterior* előtétet, valamikor tehát egy test lehetett.

106. §.

Zonukmegyéhez számítjuk még Szegedivel ⁴⁾ a Jász-nagy-kúnságot; jelek, körülmények, adatok egyaránt bírnak erre.

Némelyek Béla jegyzőjét követve a kúnokat őseinkkel egyszerre, mások meg Sz.-István alatt, költöztették e vidékre. ⁵⁾ Részünkről egyik féllel sem tartunk. Amde jól megértetnünk kívánunk, mert ezzel még korántsem akarjuk akkori beköltözködéseket tagadni s csak annyit mondunk, hogy ők fajilag és terjileg a Jász-nagy-kún földet nem akkor foglalták el. Ha ugyanis a jegyzőnek adunk hitelt, akkor adjunk bát azon állításának is, hogy Árpád a kún vezéreknek, — közülök Edet miért miért nem kivéve ⁶⁾ —, következőleg általok az összes kún nemzetnek az ország más részeiben elszórtan ajándékozott földeket. mondhatnók inkább tartományokat. ⁷⁾

S ha ki jó kedvből itt Lél kúrtjének a jász-kúnok birtokában létéből Árpáddal lett bejöttöket következtetné, e kedélyessége viszonzásául felelnők: Béla jegyzője 39-ik fejezete szerint Lél

¹⁾ Fejér, T. 5. V. 1. 157. l.

²⁾ Fejér, T. 8. V. 2. 487. l.

³⁾ Szirmai, Szathmár I. k. 11. l.

⁴⁾ Tripart. iuris Ung. Tyrocin. III. 6.

⁵⁾ Közhasznú Esmeretek Tára, *Kúnság* cikk alatt.

⁶⁾ S ez annyival különösebb, mivel Edunek és Edumernek két versen és két külön helyen nagy birtokot adatott Árpáddal. cap. 17. és 32.

⁷⁾ U. o. cap. 15, 28, 31, 32, 44, 47.

kürtös vala ugyan, Bulsuu pedig ¹⁾ zászlós, ámde a jegyző 41-ik fejezetéből kiolvashatólag e hadiszereket fölcserélte közöttük, vétségből-e, vagy mert tán Lél jól harsonázni, vagy is kürtölni nem tudott? — el nem határozhatjuk s csak az iránt vagyunk meggyőződve, hogy ez által egyiket a kettő közül lerangoztató. Továbbá Bulsuunak se mi nem vitatjuk magyar eredetét, se a jász-kúnok kún származását, mert talán a végnélküli lakomák és áldomások rendezésével erejét túlhaladólag elfoglaltatott jó jegyző ezt fölírni feledé, — ámde Lélnek törzsökes magyar eredetét sem; s ha ekként állunk, mi joggal kerülhetett e kürt Jászberénybe s miért nem áll az inkább a nemzeti muzeumban? A bécsi képes krónika továbbá ²⁾ Kézai ellenére ³⁾ Lélt a Konrád — helyesebben Ottó — császárral vívott csatában újra kürtössé tette ugyan, de midőn a császár mind Lélt, mind Bulsuut végképp ott marasztalá, nehezen hisszük, hogy e kürt haza menesztetett volna. Azonban ez megtörténhetett s mi keleti származását is elismerni készek vagyunk, még pedig a rajta álló három keresztnél fogva, ⁴⁾ mert hiszen a magyar nemzetnek még Ázsiában meg volt *Pápa*-ja, a ki ebben tamáskodik, üsse föl Horvát Istvánnak a Magyar nemzetsegekről irt könyve 59-ik lapját.

De a kúnok ide telepedését Sz.-István korabeliunk sem hisszük; ha ugyanis a Közép- és Külső-Szolnok közt levő térre tekintünk, azonnal szembeötlőleg fogjuk láthatni, minő nagyban

¹⁾ Mielőtt őseink nehézkes neveire nézve a helyesírási reform általános méltánylásra juthatna, legyen szabad nekünk Bulsuu-t Bölcsnek nem írni, nem is olvasni, egyrészt mivel a leírás és kimondás között nagy különbség van, például: Thewrewk egyiránt rosz néven venné, ha nevét *Török*-nek írónk, vagy *Tevrevk*-nek hangoztatnók; más részt mivel *Bulchu* régi helységet Esztergomban, noha közelebb áll a bölcshez, ma mégis csak *Bölcs*-nak nevezzük (l. Fejér, T. 5. V. 3. 288. l., — T. 6. V. 1. 297. l.), és Bulesu Károly tanár sem nevezi magát *Bölcs*-nek. E nevet az 1391. lipői regestrumban a Magyar Történelmi Tár 1858. IV-ik kötete 21. lapján olvasható »Jacobus filius Nicolai dieti Beulch« már inkább követelheti. Így állunk a Tuhutum névével; ezt többen Töhötömnek, de Hodor Károly Kőváry Lászlóval már Tihónak olvassák. Helyes-e az elsőké, a gyakorlat fogja elhatározni, de a másik minden esetre csalóka, mert Tihó neve a körülte levő majd minden helységekével valódi szláv eredetű, s ilyen Beszterce vidékén Tiha, Tihucza, a balatoni Tihany stb.

²⁾ Turóczi, P. 2. cap. 25.

³⁾ 1833. kiadás 42. l.

⁴⁾ Molnár Ferencz Leel kürtje ismertetésében lásd a két rajzot és a 19—20. lapot. Egyébiránt a IX. században a khazar birodalomban a keresztény vallás csakugyan némi gyakorlatban volt. Szalay, Magy. orsz. tört. I. k. 54—55. l. s jelen értekezésünk elejét.

történtek egykor itten jobbra-balra a be- és kikeblesztések, mintha a törvényhatóságok csak amúgy ragadozták volna el egymástól a föld darabokat.¹⁾

Es e jelenet szintűgy mutatkozik Erdélyben is. Mellőzve a Tordából kiszakasztott Aranyos-széket, említeni kívánjuk különösen úgy a régi, valamint a ketté vált hon legnagyobb kiterjedéssel bírt megyéinek egyikét — s talán a Gyula saját nemzetsége által osztályos részül kapott — Fehérmegyét, melyből versenkénti föl-oszlás által kikerült: Alsó-Fehér 3 darabban, mintegy 8 9 százsz hatóság, ezek közül pedig Újegyházszék 2 s Szebenszék 6 darabban, továbbbb Fogaras-vidéke és Felső-Fehér körülbelül 18 külön darabban.

E hatósági östelepek közt levő idegen oázok száma sokkal több, hogysen eredetöket a Sz.-István kori felosztásban kereshetnők; valamint azért e területi forrongást Erdélyben köztudat szerint a megyék rendezése után a később bevándorolt szászoknak, szintűgy amott a tömegesen bejött jász-kúnoknak tulajdoníthatni.

Mindezért nem fogadjuk el Horváth Péter azon állítását, mely szerint ő az eleinkkel bevonult kúnok által foglaltatta el a Nagy-Kúnságot is, mit sem figyelmeze az említettük körülményekre és hivatkozva ugyan, de még sem ügyelve Béla jegyzőjére, egyedül csak Keve helységének nevéből kiindulólág; holott e helység a kúnok sátorlakást kedvelő természetéhez képest jóval később épülhetett, a mikoron Keve vezérnek legfőlebb csak emlékére kereszteltethetett el; sőt kételkedünk, ha nem inkább Kev-egyháztól, vagy is kő-től, mint azon vidéken figyelmet gerjesztő ritkaságtól vette-e nevét? a mire e czikkünk végsorai jogosítanak.

De elfogadjuk mind azt, mit a jász-kúnoknak későbbkori ide telepedésére nézve fölhozott, történt légyen az Sz.-Iászló alatt 1089-ben (1091?) avagy inkább II. István korában 1124-ben²⁾, vagy Katona szerint 1129-ben, akár végre IV. Béla idejében 1239-ben (vagy jobban 1238-ban),³⁾ ami már kevésbbé hihető.

Miután Külső-Szolnok egybedaraboltan, elnyirbáltan az 1569. 52-ik törvényczikk által Hevestől lett függővé, s ezért nem-sokára nevesesztetten a közigazgatási szintérről végkép eltűnt,

¹⁾ A kúnok magok is mint látszik csakugyan értettek ehhez, az 1519. 32-ik bácsi, 1523. 51-ik budai és 1525. 6-ik hatvani törvényczikkek az általok zavarba hozott megyei szélek kijáratását rendelik. Kovachich, Suplem. ad vest. comit. II. k. 475, 550. l. - III. k. 26. l.

²⁾ Fejér, T. 10. V. 8. 19. l.

³⁾ Horváth Péter, De Jazigibus 50 — 56. l.; Katona, Hist. crit. reg. II. k. 394. l.; Budai Esaiás, Magyarország Historiája, 1811. l. r. 183. l.; Tudom. Gyűjt. 1821. XI. 64. l.

bizonytalanok vagyunk, ha Hevesnek tiszai-járásában föl találhatjuk-e egészben?

Azonban a Jászság keblében fekvő Kerekudvar Szolnok-megyéhez tartozott, mert 1353-ból ezt olvassuk: »item possessiones Kerekudwar, et Alcsy vocatas in comitatu de Zonuk« ¹⁾, következőleg az annak szomszédjában levő Monostort is ide számítjuk; továbbá Jánoshida szintén Szolnokmegyéé volt ekkoron, ²⁾ s ezért méltán hihetjük, hogy a mellette elterülő Alattyán=Abbattyán, Mise és Tótkér darabok is hasonlóképp oda tartoztak. Alattyánt ugyan *Alapján* név alatt 1427-ben Heveshez tartozottnak találjuk, ³⁾ de mi az eredeti tulajdonosságot mindamellet Szolnoknak adjuk, mert ha a Szolnokhoz távolabb eső Kerekudvar csakugyan ezé volt, mennyivel inkább lehetett Alattyán? Azonban Hevesnek sem tagadjuk meg 1427-i jogát, mert ez által hitelesítettebbnek találjuk azon állításunkat, hogy e vonalon csakugyan számos és gyakori birtokrengések, ide-tova hányattatások történtek. És így az előszámlált darabok a régi Szolnokmegyének északnyugati Thuleját formálták.

A mai Hevesnek a Nagy-Kúnság és Békés által külön választott és három darabból álló részei: Dévaványa, Hegyesbor s főleg Cséffán, mennyiben tiszajárásiak, a régi Szolnoknak délkeleti másik végpontját jelölik ki, de egyszersmind minket is közelebb visznek valamint amott Visegrádhoz és Budához, úgy emitt Közép-Szolnokhoz.

S itt következőleg megemlíti még Pohamarát és Türkevét, a melyek 1261-ben még Külső-Szolnokhoz tartoztak; és mi ez állításunkért a Nagy-Kúnságnak azzal kívánunk számolni, hogy a fennebb érdeklött ezen 1261-ki levél szerint Tiszakeddi és Kevgyház szintűgy Pohamara közelében feküdt akkoriban, a mint ma fekszik Turkeve Pohamarának szomszédjában a Berettyó mellett, s ezért Türkevét Tiszakeddiben, vagy Kevgyházában föl nem találni szinte lehetetlenségnek tartanók.

107. §.

De vajdáink a király s néha a trónörökös, mint Felső-Magyarországon lakozott ifjabbik király és erdélyi herczeg körüli testvédiség eszközzésére nézve nem nélkülözhetett területi köteléket Erdély és a királyi udvarok közt időközileg a jász-kúnok által is fenn tudták tartani. Határozottan ugyan nem merjük állítani, hogy IV. Béla előtt e kerületeknek főnökei a zonuki grófok voltak

¹⁾ Fejér, T. 9. V. 2. 209. l.

²⁾ Tripart iuris Ung. Tyrocin. III. 6., - Tud. Gyűjt. 1821. VIII. 68. l.

³⁾ Fejér, T. 10. V. 6. 851. l.

volna, mert erre nincs elégséges adatunk, miután azokban vajdáink közül csakugyan találunk ilyes főnökökre: annyit mégis bátorodunk elmondani, hogy ezen némileg méltányos kártalanítás mintegy *iure postliminii*, területi jogszerűség következményeként tekinthető, mennyiben a jász-kún kerület azon Zonukmegyéből szakasztatott ki, melynek később vajdáink örökös grófjaivá váltak.

S ez okból ragaszkodhatott annyira V. István, mint »junior rex ung. dux trans. et dominus cumanorum« atyjával történt kibékültekor e kerületekhez, midőn a békelevélbe különösen be kívánta iktatni: »quod carissimus pater noster promisit non sollicitare cumanos nostros, allicere, rogare, et rogari facere ad se venire, nec ultro venientes recipere, vel tenere.«¹⁾

IV. Béla az általa befogott kún-rajnak fejeivé tagadhatatlanul a nádorokat tette, de kétes marad, ha a Béla előtt bejőtteknek is nádorok voltak-e főnökeik? Bélát e részben követé IV. László is,²⁾ és a nádorok közül az 1269-ki Hédervári Újlaki Lőrincz volt az első, ki magát a kúnok birájának nevezte,³⁾ de ő 1241—1270. közt, váltva bár, vajda is volt, még pedig azon István ifjú király alatt, ki magát a kúnok urának nevezte.

1319-ben a már eléggé ismert Szechényi Farkas Tamás kezén találjuk a kún-biróságot,⁴⁾ ki hogy 1321-ben vajdává létével is azt megtartotta, világos 1326-ki e rendeletéből: »Nos Thomas wayuoda Trans. et comes de Zonuk, tibi magistro Ioanni, filio Petri comiti nostro de Zonuk exteriori, vel Paulo magno vices eius gerenti damus firmiter in praeceptis, quatenus mox receptis praesentibus, de rebus Pauli dicti Zekul servientis Sandrini capitanei Jazinorum per Stephanum comanum in tui praesentia exequi, et ulteriori dilatione aliquali non obstante omnimodam satisfactionem congruam exhibeas, salvis eiusdem Stephani comani rebus, et condignam, aliud nullatenus facere praesumas, sicut nos graviter offendere pertimescis. Datum in Wissegrad in festo beati Marci evang.«⁵⁾, s még 1342-ben Tamás vajda a kún grófot »famulum suum dilectum appellat in protectionali«, melyet ő a kúnoknak adott.⁶⁾ Dózsa Tamás vajda pedig 1330-ban a jászok grófjának írta magát,⁷⁾ következőleg egyik vajda a kúnok birája, másik a jászok grófja volt egy időben.

S noha e kerületek 1343-ban, hogy már állandóul, újra a nádor-

¹⁾ Katona, Hist. crit. reg. IX. k. 360—64. l.

²⁾ Horváth Péter, Comment. de Jazig. 78. l.

³⁾ U. o. 170. l.

⁴⁾ Katona, Hist. crit. reg. VIII. k. 406. l.

⁵⁾ Fejér, T. 8. V. 3. 170—1. l. és V. 4. 664. vagy jobban 644. l.

⁶⁾ Horváth Péter, u. o. 131. l.; Tudom. Gyűjt. 1821. X. 11. l.

⁷⁾ Grossing, Tabell. fol. 16.

rok alá vettettek, ¹⁾ mind a mellett a későbbi időben is találhatni viszont vajdákra, mint egyszersmindvaló kún-birákra; így 1349. »Nicolao palatino, iudice cumanorum, waiwoda tranno et comite de Zonugh«²⁾, így 1402-ben »nos uterque Nicolaus, filii Stephani, waiuodae transsilvanenses, de Zolnok et Themesiensus comites, iudicesque cumanorum«³⁾, viszont 1448. Újlaki Miklós »regni hungar. vicarius generalis, waiuodae trannus, et cumanorum comes.«⁴⁾

Miután pedig egy 1357-ki oklevélből ezeket olvassuk: »quod cum inter Ladislaum Leustachii, filii Marcelli de genere Wrs waiuodae Philistinorum«⁵⁾, nincsen-e egygyel több okunk gyanítani, hogy e kerületek kezdetben csakugyan azon főhatalomnak lehettek alávetve, a melynek zonuki grófságából azok faj-felekezetiség tekintetében ki valának szakasztva s a mely csakhamar állandóul az erdélyi vajdákra szállott; s minden esetre a jászok vajdaságát az erdélyinek utánzása gyanánt nem méltán tekinthetjük-e?

108. §.

De már Dévaványának és Cseffának Közép-Szolnokkal egykori egybeköttetése a mennyire hihető, ép oly nehezen igazolható; hihetőségét nem csak azon körülmény indokolja, hogy e megyék egyszerre is használták az *exterior* előnevet s hogy a többi ősiek ilyszerű ketté vágások nélkül szállottak reánk; de főleg föltételezi a vajdai örökös tekintetében azon szükségesség, miről már szólánk s nyomban még szolandunk.

Mi e hajdankori összeköttetés nyomozgatását nem annyira adatok, semmint jelek és körülmények után fogjuk megkísérteni. A Békés-, Bihar- és Szabolcsmegyék közt fekvő Püspök-Ladány, Báránd, Kaba, Tetétlen, Földes, Sáp, Szovát, Szoboszló, Debreczen, Vámspércs, Érkenéz, Erselénd, Ersemjén, Mihályfalva, Vasad, Körtvélyes, Piskolt, Dengeleg, Tövissed, Endréd, sőt Acsád, kezdetben aligha osztályoztattak azon törvényhatóságokhoz, a melyekben ma léteznek, különösen Debreczennek terjileges állása mit nem

¹⁾ Fejérnek (T. 5. V. 1.) a magyarok-, kúnok- és jászokról irt értekezése, hivatkozával ebben a 61. lapon olvasható 1343. okmányra, valamint T. 9. V. 1. 166—7. lapjaira.

²⁾ Pray, Diatribe 185. l.

³⁾ Tudom. Gyűjt. 1821. VIII. 62. l.; Fejér, T. 8. V. 3. 423. l., ezek 1399. e czímmel éltek: »Nos uterque Nicolaus, filii Stephani, comites Themesiensens, iudices cumanorum, ac inter cetera comitatus Crassoviensis tenentes honorem« (Fejér, T. 10. V. 3. 227. l.) az egyik Csáki Miklós, István fia, a másik *Marczali* Miklós szintén István fia és így nem voltak testvérek, mint némelyek képzelik.

⁴⁾ Wagner, Collectan. Dec. I. 142. l.

⁵⁾ Horváth Péter, u. o. 102, 164. l.

gyanítottat e részben? Valójában ingott itt is a vidék, mint a jász-kún földön.

IV. Béla az 1239-ki kún rajt be fogva, nagyobb részével az atya szentföldi hadjárata miatt pusztán maradt várjobbágyi földeket népesíté meg, s már V. István alatt cseh Ottokárral mint kész, főleg lóra termett várjobbágyok ismertették meg magokat, ¹⁾ és e várjobbágyi pusztá telkek helyiségét a jász-nagy-kúnsági földön talán ok nélkül keresnők, mert e kerületek már Sz.-László és II. István korában ki voltak véve a várjobbágytság alól az által, hogy a jász-kúnoknak adattak. ²⁾

Okleveleink a Béla telepítvényei nagy részének helyiségét eléggé kijelölik; egy 1264-ki levél után ilyenek találjuk Nyitra-megyét. ³⁾ Kún László viszont 1279-ben erre nézve így szól: »et quia copiosa multitudo comanorum copiosum terrae spatium capiebat, statuimus, ut hi, qui cum generatione sua inter Danubium et Titiam, aut iuxta flumina Kris vel inter flumina Moruz et Kris, aut ex utraque parte fluminis eiusdem, vel inter flumina Themus et Moruz, aut circa eadem descenderunt, et non alias, sed super eisdem fluminibus, seu locis, sive terris, quibus primitus quamlibet generationem cum suis tabernaculis dominus Bela rex avus noster descendere fecerat, ibi et nunc descendant et resideant.«

De ezzel a telepítés még nem volt befejezve, mert László folytatólag említ megnevezés nélkül oly földesúri és várjobbágyi pusztá földeket is, melyek már általa osztattak ki a kúnoknak: »*dedimus insuper, et contulimus eisdem vacuas terras nobilium jobbagionum, quae a tempore tartarorum vacue perstiterunt, et fructuosas utilitatibus carent, — — ita tamen, quod iisdem nobilibus, et jobagionibus castrorum nos pro talibus vacuis terris ipsorum aut iustum pretium persolvemus, aut cambium aequivalens conferemus — — tales vero vacuas terras nobilium, et jobagionum castrorum, quae fructuosas vigent utilitatibus, — — et etiam terras tales, super quibus iisdem nobiles, et iobagiones castri dominalia, aut populos, seu villam habent, — — easdem tales terras, ipsi quidem nobiles, et iobagiones castri, quorum fuerint, libere, et pacifice inter eosdem comanos possidebunt.*« ⁴⁾

S mi hajlandók vagyunk ez utóbbiak részét Békés, Szabolcs, ⁵⁾

¹⁾ Tudom. Gyűjt. 1821. X. 4 — 5. l.

²⁾ Horváth Péter, u. o. 54. l.; Tudom. Gyűjt. 1821. XI. 64. l.

³⁾ Fejér, T. 4. V. 3. 183 — 5. l. — T. 5. V. 1. 218. l.

⁴⁾ Horváth Péter, u. o. 75 — 6. l. és kevés változtatással Endlicher Mon. Arp. 561. l.

⁵⁾ Ilyen Koos nevű kúnföld Szabolcsban, melyet Itey és György kúnok megszakadtán 1296. Miklós főpohárnok-mester nyert meg András királytól. Szirmai, Szatmár I. k. 87. l.

Bihar és Szathmár között keresni, mert hiszen e síkföldön levő vonal nagyon is kitetsző zigzagosságának eredeti okát nem találhatjuk-e föl legbiztosabban idézetünk végsoraiban, a melyek szerint a kúnok közt itt-ott földesurak és várjobbágyok hagyattak meg birtokukban? Emellett továbbá II. András alatt és a későbbi tatárdúlás miatt e vonalon szintűgy s talán inkább mint bár hol, pusztán maradhattak a zonukvári jobbágy-féle falvak, melyeket ily állásban, távolságukért az illető grófok nem kezelhetvén,¹⁾ csakhamar e hadjáratok után foglalhatták el rendre Békés, Bihar és Szabolcs. Tegyük ide Bartalnak következő sorait: »Quod suo adhuc reges facere arbitrato consueverunt, ut per dominum loci cuiuspiam exorati, hunc sola nonnunquam commoditatis illius ratione, territorio Comitatus, cui adhuc adscriptus fuit, exemptum, iurisdictioni comitatus alterius adjicerent, a. 1500. vetitum; ex hoc itaque tempore iudicium, an fieri quidquam huiusmodi ex ratione utilitatis publicae expediat? comitiis servatum est.«²⁾

Semmi hihetlent nem mondunk azért, állítva, hogy csakugyan itt fogta megejteni László kicseréléseit, a ki különben is e helyek közelében saját telepítette kúnjai által öletett meg, s ez okból,³⁾ s tán elfajzásuk miatt is kerülhettek e földrészek eladományozás alá, melyek noha eredetileg Zonukmegyéhez tartozhattak, de új birtokosaik ahoz képest, ki melyik megyében fészkel, Biharhoz, vagy Szabolcschoz csatoltatták azt is, a mit e megyék azelőtt még el nem foglaltak.

És valamint nem ok nélkül állítók fennebb Margitának Zonukhoz való tartozását, szintűgy van okunk a birtokosok kedvéért történt csatoltatás lehetőségét is vitatni. S mindezeket a következőkkel igyekszünk bizonyítani. Zsigmondnak a Csákiakkal 1421-ben kötött cserелеvelében ez áll: »quasdam possessiones nostras regales *Margithafalva*, et *Keech* hungaricales, ac *Dyseer*, *Zunyogd*, *Akor*, et *Lyky* walachales populosas, ac *praedium* *Heatzig* appellatum habitatoribus destitutum, *alias in Zulnug*, et *Crazna*, *nunc vero procurantibus prioribus possessoribus earumdem omnino in Bihariensi comitatibus existentes.*«⁴⁾ Ezek ma: Margita, Kécz, Dészser, Szunyog, Akor, Lüki nevezet alatt hathatósan utalnak Kohányt és Genyétét is fekvésökhez képest hasonló sor-

¹⁾ Ilyen okot említ IV. Béla 1237-ki levelében: »inter alia terras quasdam ad castrum *Bodrogh* pertinentes in comitatu *Baachiensi* propter *longiquitatem, eidem castro inutiles*« Fejér, T. 4. V. 1. 69. l.

²⁾ Comm. III. k. 272. l.

³⁾ Chronicon Budense, Podhradecky 210 — 12. l.

⁴⁾ Fejér, T. 10. V. 6. 461, 463, 467—8, 469—70. l.

súnak tekinteni.¹⁾ S ha a Tűzkönyv azon állításának helyességét, hogy a margitai alperesek a zonuki gróf bírósága alá tartoztak, s ha viszont ebből vont azon következtetésünket, hogy t. i. Margita ennél-fogva zonukmegyei község volt, most már okmányilag bebizonyítottuk: vajjon miért tagadhatnók ezt a fennebb említett Mács és Elep pusztákra, Galos-, vagy pedig Monos-Petri és Kaba helységekre nézve is? Egyenlő okok nem szülnék-e hasonló eredményeket?

109. §.

Mi a hajdúvárosokat illeti, már említettük, hogy a Tűzkönyvből ki tetszőleg az izmaeliták a Nyírségen, vagy legalább itt is laktak. Nem kívánjuk Szegedi jezsuita s mások után a filisteusokkal (jászokkal) való azonosságukat vitatni,²⁾ sőt megengedjük Katonával,³⁾ hogy a Cinnamus chalisiusai (azaz chazárok) lehettek, vagy Bárdosi Jánossal, hogy a tatárok elől Magyarországra vonult görög-örmények⁴⁾, vagy Budai Esaiással,⁵⁾ hogy Persiából jött islamiták, vagy Hunfalvi Pállal⁶⁾ és Wenzel Gusztávval,⁷⁾ hogy a Volga partjairól bevándorlott mohamedán hitű bolgárok és Szalaival,⁸⁾ hogy mozlím hiten levő magyarok, vagy legalább őseinkkel rokon faj voltak; azonban azon sejtelmünket sem hallgathatjuk el, hogy a hajdúságnak legalább azon része, mely még ma is az egyesült és nem egyesült-féle óhitet vallja, a szabolicsi szintén óhitű magyarokkal együtt az izmaeliták ivadéka.

Erre utat nyit nekünk egyfelől mindkét félre, izmaeliták és hajdúkra nézve az ugyanazon egy helyiség, a Nyírségben való lakozás; másfelől Nestor szerint az izmaelitáknak *bessermenj* hajdankori neve, melyet Böszörmény városa örökölhett; ⁹⁾ főleg pedig az őket illető törvényczikkek egybevetéséből vont következ-

¹⁾ A XI. században a Réz-hegységnek Élesdnél kezdődő azon ágazata, mely Margita és Szent-Jób közt a Berettyóig rug ki, lehetett legtermészetesbb határa Biharnak s így a Bisztra-vize vidékestől egykoron Krasznához tartozhatott.

²⁾ Decreta et vitae regum 90. l.; Tudom. Gyűjt. 1829. IX. 58. l.

³⁾ Histor. crit. reg. IV. k. 116. l.

⁴⁾ Suplementum analectorum terrae Scepusiensis 24. l.

⁵⁾ Magyar Orsz. Histor. 1811. I. r. 178. l.

⁶⁾ Budapesti Szemle 1859. V. 107. l.

⁷⁾ Magyar Tört. Tár. I. k. 84. l.

⁸⁾ Magyar Orsz. Történ. I. k. 224 l.

⁹⁾ Bél, Apparat. ad hist. Hung. D. 1. mon. 5. 203. l.; Engel Geschichte d. Ung. Reichs I. k. 96. l.; a hajdúkról már Tinódi 1552-ről tett említést Katona, Hist. crit. reg. XXII. k. 233. l.; a XIII. századi Jakut arab író szerint 30 helységben lakoztak Magyarországon, l. Budapesti Szemle 1859. V. 107. l.

tetés. Sz.-László I. k. 9-ik fejezete közülök azokat, a kik keresztényellenes hitökre visszatértek, külön helységekbe költöztetni rendelte. Kálmán I. k. 46., 47., 48. és 49. fejezeteiben szintén e vallásukért még mind szorongatólag üldözte s mindamellett ők még II. András alatt sem szüntek meg hitbéli állhatatosságukat tanúsítani, mert 24-ik cikke által a közhivatalokból zárta ki; és az ősi valláshoz való e szoros ragaszkodást örökölten nem találjuk-e föl ma is szint-úgy óhitű hajdúink közt?

De térve különösen Vámos-Pércre és Szoboszlóra, tudjuk ugyan, hogy ezeket is társaikkal együtt Szabolcsmegye az 1715-ki 95-ik törvényczikk által magához keblesíttetni kívánta, ámde aligha alapúlt ez iránti joga a két Szolnok különválassi korszakára felvihető adatokon, mert ezek inkább ellene bizonyítanak, mennyiben a Szoboszló melletti, tehát a két Szolnokot egymástól teljesen elválasztó Nádudvar a Tűzkönyv 115-ik és 118-ik §-ai szerint a bihari gróf bíróságához tartozott.

És ezzel nemcsak Szabolcs, de minmagunk ellen is bizonyítunk, mert ezáltal a két Szolnok egyesíthetési útját a XIII-ik századon kezdve zárók el magunk előtt; ¹⁾ de célunk valót keresni és azt szándékosan el nem rejteni, s ezért ezúttal meg említjük még azt is, hogy Irinyt 1279-ben és Reszegét 1284. Szatmárhoz tartozottaknak találtuk. ²⁾

Ez adatok tehát eléggé értesítenek a felől, hogy egyesülés ha volt is valaha köztük, az csak a XI-ik és XII-ik században, legidőbb pedig a II. András szentföldi hadjáratáig állhatott fönn teljes épségében; a vajdákra nézve pedig a később is szükségelt egybeköttetés vagy oaz-szerűleg, például Petri, Mács, Elep, Kaba s a többi által, vagy oly móddal tartatott fenn, minőleg az Belső-Szolnokban Bálványos várára nézve ugyanazon korban fennállott, hozzá dobokai, sőt kolosi helységek is, de csak birtokilag, nem pedig területileg is tartozván; így tartozott 1292. Veszprém várához Heney nevű helység Zalában: »*terram castri Wesprimiensis de Heney in comitatu Zaladiensi constitutam.*« ³⁾ És a cél így is el volt érve, mennyiben a vajdai sereg vajdai birtokterületen volt innen tova szállítható.

110. §.

Itt ott többször érintők eddigelő azt, hogy az erdélyi vajdának tiszteben állott a testőrségi szolgálat tétel a királyi udvarokban;

¹⁾ Azonban a Révész Imre Etellaka 65. lapján közölt 1492-ki levél szerint Nádudvar akkor Szabolcshoz tartozott: »*possessio Nádudvar appellata in eodem comitatu habita.*«

²⁾ Fejér, T. 5. V. 2. 501. l., — V. 3. 263. l.

³⁾ Fejér, T. 6. V. 1. 227. l.

e végett zászlóaljait Erdélyből oda és vissza fuvaroztatással is szállítani; azokat, csapatokra osztva, oly helyre beszállásolni, a honnan váltólágos szolgálat tekintetéből az udvarokat közel érthessék s csapatjait ez egész idő alatt folytonosan élelmezni kénytelenítettvén; másfelől dicsvágyból eredő ösztön, vagy királyi parancs következtében udvari s országos ünnepélyekre rangjához és amaz idők pompaszeretetéhez képest díszes, ezért tehát feles kísérettel megjelenni, ott néha húzamos ideig tartózkodni köteleztetvén; távúllétében pedig az udvarral s az ország nagyjaival való közlekedés föntartása végett szakadatlan postálkodás igényeltetvén: mindezekért, mondjuk, igen természetesen szüksége volt Erdélyből odáig kinyúlni oly térre, melyen mint hatalma alatti minden mások megterheltetése nélkül szabadon rendelkezheessen.

Ez állításunkat nemcsak a dolog természetéből, de merítjük V. Istvánnak említett 1262-ki békelevele e szavaiból is: »interposito etiam consimili promittimus sacramento, quod si in subsidium Michaelis ducis carissimi fratris nostri exercitum aliquem mittere nos contingat: non mittemus, nec ipsum exercitum procedere patiemur per terram carissimi patris nostri, nec in possessionibus baronum, sive servientium eiusdem carissimi patris nostri, quas iidem in portione nobis assignata habent, et possident, exercitum, quem misimus descensum aliquem facere, vel aliquod aliud spoliū, vel gravamen inferre, aliquatenus patiemur — item volumus, quod litterae comminatoriae omnino cessent, nec destructiones, et spolia baronum, vel servientium alterutrius nostrum ulterius fieri debeant, nec etiam descensus super praediis nobilium violent,« ¹⁾ viszont IV-ik Béla 1261-ben az egri püspökségnek a többiek közt Külső-Szolnokban feküdt birtokaira nézve rendelte, hogy »nullus baronum, videlicet: palatinus -- -- wayvoda tran. — — poterunt descensum facere in possessionibus ecclesiae antedictae Agriensis, nec victualia alicui ipsorum baronum a possessionibus suis episcopus, vel capitulum in quocunque comitatu existentibus offerre, vel dare tenentur.« ²⁾

És a zonuki ispán e szükségelt tért mintegy 198 □ mértföldnyi kiterjedésben, a Radna feletti Ünökötől kezdve ³⁾ Hatvan környé-

¹⁾ Katona, Hist. crit. reg. VI. k. 372. l.: Ulászló 1. D. 22. törv.-czikke.

²⁾ Fejér, T. 4. V. 3. 39-42. l.

³⁾ Radna völgye, később vidéke 1440-ben, midőn Erzsébet királyné ezt mindenestől Kusali Jakcsi Mihály székely grófnak újra adományozta, még Belső-Szolnokhoz tartozott (l. erdélyi országos levéltár, Elenchus donationalium stb. in conventu b. M. v. de Kolosmonotra reperibilium Tom. 13. fol. 273—279. és Ulászlónak egy 1498. decz. 6-án kelt levele szerint Besztercze városa levéltárában, eredeti.) E megye kebléből Mátyás király szakasztotta ki legelőbb.

kéig, kezdetben talán egy tagban, később különváltan »comitatus, districtus Zonuk, districtus Radna, districtus Kővár, districtus Szilágy«, néha »districtus cumanorum, et jazigum« nevezetek alatt főispáni ranggal, vajdai hatalommal bírta. is, Magyarország Schedius-féle térképe szerint a hosszúság 37° 17' 30"-tól kezdve egész 42° 51'-ig, tehát 5° 32' 30"-nyi, vagyis, fokját 8.180 mértfölddel számítva, mintegy 44¹/₃ □ mértföldnyi kiterjedésben. S e nagy terület majdnem középpontján feküdt Zonuk vára, a hosszúság 40° 20' és a szélesség 47° 20' alatt. ¹⁾

111. §.

Az erdélyi vajdaság és zonuki grófság a hazai fény- és hatalomteljes hivatalnokok közt rangra nézve negyedik fokozatú ugyan, de Erdélynek ugyszólva nádora, országhírája, főhadivezére volt együttvéve, és nyelvünkön »herczegnek« czímeztetett, mert a Sz.-Margit életirója így említi Máté vajdát: »ot vala Eursebet azzon, Moyses nador-izpan felesége, es *Matyus Ban, kij vala erdelij Hercheg, es vala Lazlo kijralknak mestere es eurijzenye,*« ²⁾ sőt még latin nyelven is használtatott ez, így 1113. »Mercurius princeps ultrasylvanus« ³⁾ s 1309. László vajda »illustris princeps«. ⁴⁾

E ranghoz mért jövedelmeinek időnként változó alapjai valának:

¹⁾ Mi kevés hézag Visegrádig, vagy Budáig még létezett, azt a vajdának ottani saját birtoka fogta kipótolni; például a sokszor említett Tamás vajda Nógrádban, Hontban és Gömörben feles birtoknak volt ura s ez irányban egybeült is sokat nyert és birt. Így Károly király Donchnak a zólyomi főispánnak Strigow és Chaktornya váraiért cserébe adta Komárom várát ez okadással: »propter hoc, ut ipse ad nos, in curia nostra propius fieri possit et debeat, ac sua nobis fidelia servicia magis continue erga nos existendo, commodius valeat frequentare, sibi magis utile« (Fejér, T. 8. V. 3. 723. l.), — Mocsári, Nógrád III. r. 139, 207. stb. és 230. l. — Katona, Hist. pragmat. II. k. 63. l., — Fejér, T. 8. V. 6. 109—110. l., V. 7. 337. l. E Tamás vajda Károly királynak belső tanácsosa volt (Bartal, Comment. III. k. 23. l.) s ezért a király oldala mellett tartózkodott jobbára Visegrádon; Károly őt Bolesló esztergomi és László kalocsai érsekekkel együtt 1334. rokonává — proximussá — fogadta (Katona, u. o. II. k. 63. l.; Fejér, T. 8. V. 3. 717. stb. l.); némelyek e rokonság alatt vérségít értettek, Bartal azonban Comment. III. k. 22. l. ezt állítja: »viroque plures, quos magno quidem ortu, regio tamen sanguini haud mixtos Carolus, persico itidem more proximios, et cognatos suos appellavit.«

²⁾ Pray-féle kiadás 345. stb. l.

³⁾ Grossing, Tabell. fol. 10.

⁴⁾ Eder ad Felmer. 126. l.

1-ör Kálmán I. 70., 78. szerint a keze alatti megyékből befolyt királyi jövedelem harmada;

2-or a vajdai főtörvényszéki különbféle járulékokból illő rész;

3-or a székelyek által a királynak adatni szokott ökrökből 200 darab;¹⁾

4-er a zónuki, később csicsói, bálványosi, létai, küköllővári, marosújvári és dévai uradalmak, mint fennebb már láttuk;²⁾

5-ör az egész vajdaságban »quarta pars proventus quinquagesimalis officium vaiuodatus respiciens«, minek fölszedését Rozgonyi János vajda Erdély rendjeinek tette kötelességévé;³⁾

6-or havi asztalpénzül 100 arany forint.⁴⁾ Vagyis általánosan véve Zsámboki János kimutatása után:⁵⁾ Mátyás korában évi fizetése volt 9000 frt és 3.000 frt értékű kősó, mit Fridwaldsky 1500 mázsára számított,⁶⁾ és így kétannyi, mint a nádornak (1492. mart. 29. Orgoson határozottatott Szapolyai István nádornak évi fizetésül: készpénz 4000 frt, sóban 2000 frt, Sáros vára fentartására 400 frt, korona őrzésére és Wissegrad várára 1000 frt, összesen 7400 frt, l. Wagner, Anal. Scep. IV. r. 24. l.) Ezen kívül Schuller szerint⁷⁾ még a Maroson levitt sónak is egy harmadrésze, de aligha ez a főnebbibe nem számíttatott.

7-er ide járult néha, később pedig állandóul, a székely főgrófság is,⁸⁾ melynek birtoka miből állott, megmondja Bánffy Dénesnek 1426-ki beiktatási levele: »ad honorem comitis siculorum pertinens castrum Georgen«,⁹⁾ minthogy a székelyföldön e czélra kiszakasztható birtok nem volt.

¹⁾ Pray, Hist. reg. Hung. P. I. notit. praev. 117. l. litt. b. I. Ferdinánd erd. vajdái a király járandóságán felül magoknak 200, alvajdáiknak 100 darabot kívántak, de 1555-ben a székely nemzet kereken megtagadta. (Katona, Hist. crit. reg. XXII. k. 726. l.)

²⁾ Kövári László, Erdély Történelme I. k. 134. lapján Kurzra és Schullerre hivatkozva fővajdáinknak rendes lakhelyökké és így birtokukká is tette Maros-Sz.-Imrét; megfordultak itt ugyan gyakran, s például Máté vajda 1270. 1277. leveleket is adott ki (Fontes rer. Austriac 2. Abth. XV. Band I. Theil 95. és 112. lap), de ennek oka az, mivel alvajdáinknak szintén megvolt saját vajdai birtokuk Szentimrén is.

³⁾ Magyar kir. udvari kamarai levéltár Budán.

⁴⁾ Kolosmonostori zárda fasc. 5. miscell. 8. nro 17.; Katona, Hist. crit. reg. XIV. k. 456. l.

⁵⁾ Appendix ad Bonfinium fol. 824.; Kovachich, Supplem. ad vest. comit. II. k. 305, 310. l.

⁶⁾ Mineralogia Traussilvaniae 170. l.

⁷⁾ Schuller, Umriss und krit. Studien II. k. 165. l.

⁸⁾ Eder ad Felmer. 126. l.

⁹⁾ Magyar kir. udvari kamarai levéltár Budán.

Zsigmond honvédelmi szabályaiból kitetszőleg az erdélyi összes haderőt képezte:

1-ör a püspöki zászlóalj, ¹⁾ vagyis	400 lovas,
2-or a káptalani zászlóalj, ²⁾ vagyis	200 »
3-or a fővajda két zászlóalja, egyik vajdai, másik birtokosi tartozásból, ³⁾ de zászlóalját nem 1000 fővel, mint Wagner Károly számítá, ⁴⁾ hanem az 1498-ki 21-ik és 22-ik, úgy az 1492-i 20-ik törvényezikkek egybevetése után csak 400 fővel, tehát	800 »
4-eras székely grófé ugyanazon adatok nyomán	800 »
5-ör az erdélyi megyéké, vagyis a magyar nemzeté ⁵⁾	3000 »
6-or a székely és szász nemzeté együtt	4000 »
Összesen	9200 fő.

És így a kiterjedt nagy birtoknak tulajdonosa s a tekintélyes haderőnek rendesen vezére a vajda lévén ⁶⁾ — ismételjük rendesen, mert néha, talán egyéni tulajdonoknál fogva ezt székely grófról is olvassuk ⁷⁾ —, ezért volt a vajdaság, sőt a zonuki grófság még magára is annyira kapós nagyaink, annyira rettegett királyaink előtt.

Az uralkodással való szembeállásra nézve nem is késtek közülük az 1282—1296. közti Loránd kezdetleg merészséget, ⁸⁾ László pedig követőleg 1307—1310 közt már csak egyházi fenyték, vagy magyarul kiátkozás által legyőzhetett erőt tanúsítani. ⁹⁾

¹⁾ 1498-ki 20-ik törvényezikk, Kovachich, Supplem. I. k. 433. l., II. k. 326. l.

²⁾ Kovachich, u. o. II. k. 327. l.

³⁾ Kósa Zsigmond, De Vainodis 51. l. Zsigmondnak az 1403-ki vagy későbbi országgyűlés elébe terjesztett királyi feltételei szerint a vajdától és püspököktől kívánt rendkívüli haderő állott: »Nicolaus Chak wajvoda Tran. ad lanceas CCXXII—CCXXV, episcop. Trans. ad lanceas CL—CL.« Kovachich, Astraea I. k. 434. l.

⁴⁾ Collect. Dec. 4. 82. l.

⁵⁾ Kovachich, Supplem. I. k. 446. l.

⁶⁾ Eder ad Felmer. 45. l.

⁷⁾ U. o. 61. l.

⁸⁾ Katona, Hist. crit. reg. VII. k. 1151. és 1231. l.; Fejér, T. 7. V. 4. 238. l.

⁹⁾ Eder ad Felmer. 23. 27. l. E Lászlót, a magyarországi Laczkokat, Laczkovichokat, Simontornyaiakat, Oporokat és Uporokat, főleg az Árpáddal kijött 108 nemzetség egyikét az Oport Szegedi János, barátjának Apor Péternek kedvéért, nemcsak hogy adatok ellenére, de adatok elferdí-

És a vajdai hatalom súlya felől szomorú tapasztalásból meggyőződött királyaink belátva a fejükre nőtt veszélyt, ezt azon hatalom paralyzálásával kétségenkívül azonnal eltávolítják vala, ha őket e czéljukban az Erdélybe, e végtartományba a stambuli souverain ejaletjeiből akkora versenként tenni szokott idegen berohanások meg nem gátolják.

Egyelőre tehát csak ellensúlyozási rendszer használhatván, egyfelől ha tán évenként nem is, de gyakran változtatták, rotatiót tartva a zászlós hivatalokban, e mellett a vajda esküformába azon pótczikket iktatták, hogy a vajda királyának egyszerű s bár semmivel se indokolt parancsára is hivataláról rögtön lemondani köteleztetett; ¹⁾ másfelől pedig melléje ellenörökül vajdatársakat sürűbben adogattak, — már 1329-ben egyszerre 3 fővajda volt²⁾ —, s később a mely mértékben a királyi rendes katonai erő növekedett s ezáltal a testvédi vajdai szolgálat nélkülözhetővé vált, azon arányban gyöngültek a vajdaság izmai, apadtak birtokai.

De hogy ez intézkedések sem valának elégségesek függetlenségi vágyuk, kihágásokra való hajlamuk elfojtására, Újlaki Miklósnak 1459-ki, ³⁾ Szentgyörgyi Jánosnak pedig 1467-ki merényei igazolják, ⁴⁾ amaz Fridriket, emez pedig magát törekedvén a nagy Mátyás trónjára fölléptetni.

Azonban e törekvések most már férfias erélyességgel találkozáván szembe, Mátyás a vajdai hatalmat rokkant alapjaiban is szinte egészen megrázkodtatá egyebek között az által, hogy a vajdákat a zonuki grófságtól végképpen megfosztá.

E megfosztatásukat egyenes adattal ugyan nem, de azzal mégis eléggé igazolhatjuk, hogy e korszaktól kezdve egy új vajdát sem találhatni többé, ki a zonuki grófságot bírta volna, sőt némelyik már azelőtt is csaknem erő- és batóságvesztetten inkább csak emlékként iktatta czímébe, s valószínűleg a három Szolnok, mind megannyi külön főnökeiket illetőleg ekkor fogott egymástól teljesleg külön válni, e részben Külső-Szolnok lehetvén közülök első.

tésével is, (mihely a régi jezsuiták értettek, Schwartner Diplom. 47. l.), a magyar és székely nemzet eredetének különbözősége s emnyiben e két külön elem össze nem vegyíthetése ellenére: Altorjai Aporra, tehát törzsökös székely nemzetséggé mesterileg átvárársolni, s ezáltal íróinkat egész Hódor Károlyig (l. a Hon és Külföld 1847. 87—93. számaiban) tévútra vezetni, sőt a korona elvételének indokát Károly király iránti vonzalmból eredettnek egész a nevetségig elhítni bátorzkodott. L. Decreta et vitae regum 307. s köv. ll.

¹⁾ Benkő, Trans. I. k. 364—5. l.

²⁾ Fejér, T. 8. V. 3. 378—379. l.

³⁾ Katona, Hist. crit. reg. XIV. k. 197. l.

⁴⁾ Bonfini D. 4. Lib. 1. fol. 566—572.

Különben adatilag az 1505-ki rákosi gyűlésben Közép- és Külső-Szolnokot már külön követek által találjuk képviselve. ¹⁾ Viszont 1514-ből Haynitzer Vitost külső-, ²⁾ 1517-ből Vizszentgyörgyi Istvánt belső-³⁾ és 1516-ból Drágffy Jánost közép-szolnoki főispánoknak találtuk. ⁴⁾

112. §.

A zonuki grófság eredete s története körül sok éven át folytatott s a fennebbieken előadott tanulmányunk eredményét a következőkben összegezzük:

A Zonuk magyar nemzetség Árpád alatt osztalékul foglalta el magának a Berettyó és Kékkálló-ér vidékén, mint a nemzet szokása kívánta vizek mentén, azon földterületet, mely ma Külső- és Közép-Szolnokból és az ezek körül s között fekvő jász-nagykúnsági s hajdú-kerületi, valamint békés-, főleg szabolcs- és biharmegyei szomszédos széldarabokból áll, és e terület az akkori magyar haza terjileges állásához, úgy a többi magyar és kún nemzetségek számához képest létezett arányt leginkább megközelíti, túlhaladná pedig, ha Belső-Szolnokot is akkori foglalásnak tartanók.

S hogy e nemzetség valósággal birtokos volt ama vidéken, szintűgy lehet állítani, valamint következtetni azt, hogy mind ez a vidék, mind pedig maga Szolnok városa, mely 1075-ben már főnnállott, ama nemzetségtől nyerte nevét, épen úgy, mint több más megye s helység illetett tulajdonos nemzetségeiktől.

Miután pedig Sz.-István, vagy legközelebbi utódai e birtokból kiszakasztva Zonukmegyét alkották, anya főhelyül Szolnok városát a körülötte fekvő helységekkel fogták kitűzni, valószínűleg cserét adván ezért nemcsak Zalában, hol e nemzetségnek egyik tagja birtokos volt, de talán azon megyékben is, melyekben Zonuk nevű helységek találhatnának, mikor is örökös gróful az első Zonuk neveztetett ki.

Ez mint »albanus princeps«, egyszersmind a három első királynak »curialis comese«, vagy Margit legendája szerint »király őrizője« lehetett, a mely hivatallal, mint sejtethni, azon korban az erdélyi kormányzóság is egybekapcsoltnak állhatott, s ezért nyulhatott be annyira Zonukmegye Erdélykehlébe; és így az első Zonuk II-ik Gyula bukásával ifj. Zoltán vezér alatt vagy után fogta is viselni azon hivatalt, mely később vajdaság nevet kapott; s mint vajda grófságának, vagyis Zonukmegyének szomszédjában nyer-

¹⁾ Katona, Hist. crit. reg. XVIII. k. 429. l.

²⁾ Tudom. Gyűjt. 1821. VIII. 80. l.

³⁾ Gyűjteményünkben.

⁴⁾ Wagner, Collect. Dec. III. 80. l. és Dézs városa levéltárában.

hette azon kerületet — értjük Belső-Szolnokot —, mely róla szintén Zonuknak neveztetett el.

Utóda, örökösödés rendén II-ik Zonuk, a Salamou-Géza közti versengés miatt is, mint ez utóbbinak híve, Szolnok városától, netán előbbi fészektől elvonulva, a már nagy kiterjedést nyert megyéjének középpontján építette magának Zonuk várát, amit azért hiszünk, mivel I. Béla jegyzője korában még nem, de 1134-ben már fönnállott.

Ettől is azonban, valamint az örökös grófságtól 1074-ben elkövetett hűtlenségéért, I. Géza őt megfosztá, mi abból sejthető, hogy mindjárt 1075-ben Géza Szolnok városa vámoskikötőjét s a körülte levő helységeket, mint királyi birtokokat másoknak ajándékozta, Zonuk várát pedig nemsokára vidékestől a korona birtokában találjuk a főgrófság végre más nemzetségbelinek adatott, maga egyik Zonuk is zalai főispán levén.

Az említették szerint a zonuki grófság a magyar hazának legkiterjedtebb megyéjévé alakulván, igen természetesen Sz.-László és II-ik István a jász-kúnok részére egyikből sem szakaszthattak ki inkább valamely területet, mint épp ebből, mire őket politikai indokok is kényszeríthették.

Es ezáltal e megye még csak terjilegi épségét veszte el, nem pedig egyszersmind egységét is, mivel a Nagy-kúnság Zonukmegyét akkor még nem szakgatta külön darabokra.

Azonban nemsokára ez is megtörtént; miután II-ik András szentföldi hadjárata és a későbbi mongoldulás miatt a Külső- és Közép-Szolnok közti vonal helységei elpusztulván, a zonuki várgrófok e földrészt távulsága miatt kelleleg nem védhették, rendre Békés, főleg Bihar és Szabolcs versenyezve a Nagy-kúnsággal magokhoz ragadák.

Ehez járúlhatott még, hogy az itteni várjobbágyi pusztá földet IV-ik László a kúnoknak osztván ki, miután ezek Lászlónak megölettetéséért, vagy nemzetiségöket s ezzel szabadalmaikat vesztetten adományozás tárgyaivá váltak, az új birtokosok közül kiki azon megyéhez kapcsoltatta birtokát, a melyben lakozott és melynek kormányát közelebb érhette.

Megelőzőleg, vagy e közben az országbiróság és az erdélyi kormányzóság egymástól elkülönítettén, ez a vajdák kezére került ugyan, de a zonuki grófság még jó ideig köztük Erisz almája maradt, mígnem végreszintén a XIII-ik század kezdetével örökségül vajdáink nyerék el szükségesség szempontjából, s meg is tartották némi kivétellel egész 1467 tájáig, a mikoron attól végképp elestek.

A vajdák e grófságot terjedelme miatt fekvéséhez képest három külön alispánnal, s táu néha még főgrófi helytesséssel is kormányoztatták és ezek kerületét csak úgy lehet kitalálni, illetőleg meghatározni, ha az oklevelekben helynév is említetik.

E miatt kétségenkívül akkor is néha zavar történhetett s ezért a megkülönböztetés szükségét belátva, ezt a kezök alatti kerületekre nézve egyelőre az erdélyi s tán váczai és egri püspöki megyék megemlítése által kívánták eszközölni; mivel pedig az erdélyi püspöki megyében két alispánsági kerület feküdt, közülök a miénket, a belső-szolnokit, néha részletesebben is »districtus de Szolnok partium Transsilvanarum« kifejezéssel jelölték meg.

Azonban a szükséges megkülönböztetés fogalma mégsem levén eléggé kimerítve, »Belső, Külső és Kis« előneveket vőnek elő a XIII-ik század fogytán.

De ez sem felelt meg a czélnek, mert a mai Külső- és Közép-Szolnok az »*exterior*« együtt is használták.

Végre a XIV-ik század fogyta valahára csakugyan megtudta szülni a »*mediocris*« előnevet, a mire azután az »*exterior*« végképp *Külsőnek* maradt.

És e megkülönböztetést a vajdák, mint főispánok, magokra nézve soha nem használták, arra szükségök sem levén, de erre kiindulási pontként mégis őket tekinthetni, mert az Erdélyben lakozott vajdára nézve a miénk csakugyan »Belső«, a Magyarországon közepén fekvő pedig »Külső« volt, mely anomál jelenetet csak így és nem másként lehet megfejtteni.

113. §.

Ezzel végére jutánk annak, mit a zonuki grófságra vonatkozólag parányi erőnk és elszigeteltségünkhez képest elmondani tudtunk. Pedig minő kevés, minő bizonytalan mind az, mit vélemény gyanánt kockáztatnunk lehetett! Igen, mivel megyénk történetét is sűrű lepel takarja, a melyet Krónosz nyolcz század alatt szőtt Aresz és Hefaisztosz segedelmével, s ez a lepel vajmi nehezen lesz föllebbenthető!

A tárgyalt kérdések tüzetesebb megvitatását erőnk gyöngeségének tudatában szívesen bíztuk volna azokra, kik a magyar diplomatikának remélhetőleg hova-tovább számosabb és gazdagabb terményeit fogják használhatni; mivel azonban szülőmegyénk iránti tartozásunk érzeténél fogva ez alól minmagunkat föl nem oldozhattuk, fennebbi tanulmányunkban igyekeztünk elmondani szerény nézeteinket. S töredékes bűvárlatunk után őszintén fog-nánk örülni, ha hivatottabbak ezáltal gondolkodásra s további nyomozásra gerjedve a régi magyar történet e bonyolult, sőt rejtélyes kérdéseit itészi szigorral és okadatosán, azonban szenvedély és tévedéseinkért sem érdemellhető túlszigor nélkül fognák fel-deríteni.

Közli: TORMA KAROLY.

SOBIESKI ÉS TELEKI LEVELEZÉSE.

(1684—1686.)

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

1685. m a j. 22.

Joannes tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magnifice ac generose siucere nobis dilecte. Ita superis placuit, ut dum magnificum olim palatinum Duca in optimo valetudinis statu positum consideremus: ille, citra omnium opinionem, mortalitatem cum immortalitate commutaret, quod vel publicae pernicitate famae, iam ad Sinceritatem V^{ram} delatum, non ambigimus. Vivebat seniculus ille Leopoli, iisque fruebatur commoditatibus, quae honestati status sui congruebant; quo fine cum non modicum aeris alieni absumpserit, Samboriam certam pecuniarum summam allatum iri promiserat, ac jusserat, ut contracta exolveret debita; quae tamen pecunia (incertum qua de causa) Bystricii detenta fuit. Quod, si vestro factum fuerit nutu, id sane ab amicae vicinitatis juribus alienum foret; si vero Nastasi contra principis sui voluntatem tantum commiserat ausum: hoc ipsum minime decebat. Diligenter proinde Sinceritatem V^{ram} requisitam volumus, ut non modo cum illustrissimo Transylvaniae principe, verum etiam cum generoso Nastasi conferat, eundemque admoneat, ut vel ipsemet in Poloniam veniat, supremam defuncti voluntatem executurus, vel alium quempiam sui loco mittat, qui corpus defuncti hinc abvehat, illo apud religiosos graeco-rutenici ritus humandum loco, quo viventi placuerat. Porro una eademque occasione eliberando Michalaki aliisque equestriis ordinis personis (boiaris, ut vocant) cum eodem Duca una simul captis, operam admoveat, contractis apud varios debitis satisfaciat, totumque illud adimpleat, quidquid sinceri officium concernit amici. His probe adimpletis, omnes liberrime dimittentur; nosque eo in passu optimae vestrae erga nos voluntatis recens capiemus et metiemur argumentum. Dum haec scribimus, iam generalia comitia nostra ad votivum appellunt portum, quibus postquam expectatam hactenus imposuerimus coronidem, in illas Russiae partes nostram trans-

feremus sedem, ex quarum vicinia facilius nobis parebit commoditas, nostris Sinceritatem V^{ram} compellendi literis. Quam interea bene valere cupimus.

Dabatur Varsaviae die 22. mensis Maii anno dni 1585. regni vero nostri ao XI°.

Joannes rex.

A lap alján : Ad magnificum comitem Teleki.

Külczim : Magnifico ac gen. Michaeli Teleki de Szok (*így*) stb.

(Eredetije a királyi pecséttel 249. cs. 27. sz.)

1685. junius 1.

A lengyel királynak így irtam Fogarasban, 1. Junii 1685.

Nuperimis diebus Sac. Regiae Mti Vrae humillime supplicabam, ut regias suas salvi passus ablegato celsissimi principis ac dni dni mei clementissimi ad Sac. Mtem Vram, atque sac. Romanorum imperatorem expediendo clementissime impertiri dignaretur. Quandoquidem negotia moram amplius pati non potuerunt, expeditus est cum spe, ac in quam pluries expecta Sacrae Mtis Vrae benignitate constantissime locata eaque submissa fiducia humillime confidentes, quod adusque habere non valenti, tandem purpuram regiam deosculanti clementissime impertientur, submisissimis servitiis meis demerendus. Servet Deus etc.

Teleki Sobieskinek.

(Egykorú másolat 249. cs. 29. sz.)

NB: Balogh László érdekében az erdélyi tanácsurak és követek is írtak a l. királynak Fogarasból, 1685. jun. 1. (l. 249. cs. 30. sz.)

1685. junius 5.

Serenissima Regia Mtas, Dne Dne nobis clementissime!

Quicquid Sacra Regia Mtas Vra illmo ac magn. dno generali Telekio per dnum gubernatorem Sztriensem de pecunia dni palatini Duca a nobis clementissime desideravit, humillime intelleximus, impudenter omnes mentiti sunt, qui tam obliquam ad Sac. Reg. Mtem Vram ausi sunt dari informationem. Hominibus dicti palatini ab ipso captivitatis die, liber in Poloniam tam itus, quam reductus ad hoc usque tempus concessus est, quicquid sollicitarunt in literarum rerumque aliarum necessariorum transportatione, ubique locorum habitatione, de ambulatione pro voto est permissum. Ipsimet supplicant ut Brassoviae commorarentur ad resolutionem usque palatini; ea habita inde Bistriciam cum pecunia proficiscantur, ibi securitatem pecuniae quaerentes adusque

perpetrantur, donec omnimodam a dno ipsorum palatio de inferenda in Poloniam pecunia accipere possent informationem, quam rem libere dietim laboraverunt, nullo unquam aresto tam pecunias, quam homines aggravari et de facto autumabamus, quod pecunia illa hactenus in Poloniam fuerit deportata. Cum vero fulminatorium Turcarum imperatoris mandatum de remittendorum ad portam suam, tam hominum, quam pecuniae statu praeteritis diebus per expressum kapucium acceperimus, tamquam copiosa viduae palatinissae lamenta commemoraverimus; quid in re tanti ponderis incudemque et malleum comminantis sentiamus, vix sufficimus ad describendum Reg. Sac. Mtis Vrae magnanimitas toti orbi innotuit, cujus thronum gloria et benignitas aequaliter amplectantur, ex tot exemplaribus edocti probe scimus, in nostra salute potiusquam periculo Suam Mtem delectari certissima nobis praeparata est plaga et afflictio, si tam arduo mandato imperatorio non obtemperabimus, sequetur divina, et a tergo vindicta, si viduae (cui bona palatini propria sunt) justitiam non administrabimus, manebit tamen profundius depraedicanda Serenissimae Mtis Vrae gloria, quando ab hac reclinabit et abalienabitur praetensione, et quomodo diffusi per totum orbem virtutum regiarum fulgores nostro periculo ac tam manifesto istius viduae damno culiginarentur (?). Specialem hanc eamque Reg. Sac. Mtis Vrae clementiam humillimis demerebimur servitiis. Deus Regiam Mtem in emolumentum totius christianitatis diutissime conservet.

Datum in Porumbak die 5. Junii anno 1685.

Serenissimae Regiae Mtis Vrae

servi humillimi Consilarii celsissimi principis Transylvaniae dni dni nostri clementissimi ac etiam regni deputati.

(Egykorú másolat, alatta az erdélyi rendek ajánló levelének másolata Balogh László a császárhoz küldött követük mellett a lengyel királyhoz Fogarásból, 1685. jun. 1. — 249. cs. 30. sz.)

1685. jun. 6.

Excelme Dne Dne mihi colendissime.

Celsissimus princeps ac dnus dnus meus clementissimus praesentium exhibitorem gen. dnum Ladislaum Balogh ad sac. Romanorum imperatorem et sacr. regiam mtem Poloniarum expedit, qui ut liberius ac securius itinerare possit, Exlam Vram confidentissime peto, postquam in aulam sac. regiae mtis pervenerit, rem ipsius promovere atque omnibus, quae ad itenerationis suae securitatem stabiliendam requiruntur suppeditare ne gravetur. Exlae Vrae addictissimus reserviam officiis.

Dnus Demiczki terram illam rubram Adamicam mineralem expectat: quamprimum advehetur, citissimam habiturus est expeditionem. Coeterum Vram Exlam divinae recomendo protectioni.

In Porumbak 6. Junii 1685.

Exlae Vrae

servus addictissimus.

Kivül: Balog László uram mellett így irtam 1. Junii (így) 1685.

Teleki Matczynskinek.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa 249. cs. 28. sz.)

1685. j u n. 1—6.

a) K o n y u s i u r a m n a k.

Accepi cum omni honore ac reverentia literas Exlciae Vrae per dnum Inczedi; tam synceras coeptae confidentiae primitias summa existimatione veneror, ex parte mea intendam, ut uberiora etiam in dies suscipiant incrementa lucrificiando, si constantissima synceritatis ulterius continuandae aliqua in re potero declarare gratitudinem. De modernis occurrentiis Exlcia Vra per generosum dnum Ladislaum Balog celsissimi principis dui dui mei clementissimi ad sacram regiam mtem ac sacrum Romanorum imperatorem ablegatum informabitur. Recomendo me favori et candori Exliae Vrae, Vram vero Exlam divinae protectioni, maneoque

Exlae Vrae

obligatissimus servus.

Teleki Koniusinak.

1685. j u n. eleje.

b) A l e n g y e l k i r á l y n a k.

A quo dnus Demiczki benignissima Sacrae Regiae Mtis Vrae mandata de acquirenda terra rubra Adamica minerali mihi tradidit, totus ab eo in ea investiganda allaboravi. Quia vero nonnullas illarum aurifodinarum Turcae appropriarunt, morari debuit donec adinventae commoditas advectionis. Mitto humillime citatis passibus per nominatum dnum Demiczki advectam terram illam, in desideratum calculorum (atque utinam deo dante proficuum) medicamentum, debitam obsequi declarationem aliis etiam in rebus humillime contestaturus. Clementiam illam regiam quam ablegato dno Inczedi Sacra Regia Mtas Vra impertiri dignata est, celsissimus princeps dnus dnus meus clementissimus studiosissime demerebitur servitiis.

Teleki Sobieskinek.

c) Lengyel királynak.

Neque est dubitandum, quod animus noster a Sacra Regia Vra Mte ac serenissima republica abalienaretur, imo paternum affectum regiamque Sacrae Mtis Vrae protectionem, sicut et favorem serenissimae reipublicae candorem in omni rerum eventu humillime anhelamus, firmissime sperantes, quod realem nostrum apud reliquos etiam principes christianos Sacra Regia Mtas Vra clementissime operatura est securitatem et honorem.

Continuantur et nunc illa, quae nuper de Turcis Sacrae Mti Vrae notificabantur.

Selimannus cum aliquot millibus Turcarum ad Babam stetit, nullo adhuc novo roboratus exercitu, alter vero seraschier Ibrahimus ad Temesvarinum suas firmat copias, etiamque ad pontes Eszekianos turmatim in dies multiplicantur; ipse tamen imperator sicut et vezerius hoc anno in Martis arenam personatim non ire decreverunt.

Debeo perscribere, certe ex solo sincero in rempublicam christianam affectu, quod huc fideliter relatum est, dnum Thökölyium ex porta Turcica praesidia (siquidem suis non confidet) in sua fortalitia supplicasse.

Teleki Sobieskinék.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa az előbbi kettővel egy íven 249. cs. 60. sz. d. m.)

[1685.]

Extraordinarios nostros expeditivimus quidem ad sacrum Romanorum imperatorem legatos, credimus paucis inde reversuros.

Notificabo brevi occasione securiori mirabilia Vrae Regiae Mti, sicut et fundamentum praedictae legationis, humillime orans, aliquomodo tales mei informationes nulli ¹⁾ innotescant. eo acerbius enim ruinam et periculum nostrum fabricabunt.

Teleki Sobieskinék.

(Teleki titkára fogalmazvány-töredéke egy külön lapon, a marosvásárhelyi levéltárban 181. cs. 18. sz.)

[1685. j u n. 6. után.]

A d m a r c h i o n e m d e B e t h u n e.

Excell^{me} Domine.

Quantum ex vetustis numismatibus metallorum variorum longo labore acquirere potui, libenter per dnum Demiczki Vrae Excell^{ae} gratificatus sum. Ego in antiqua confidentia ac sinceri-

¹⁾ Eredetileg »Germano ne« volt írva.

tate Excell^{ae} V^{rae} nihil dubito, de qua Eandem ex parte etiam mea securam reddo. Realem et aliis in rebus contestaturus declarationem, quam interea divinae recomendo protectioni.

Teleki Bethune marquisnak.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa 181. cs.)

1685. j u n i u s 7.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae etc.

Magnifice ac generose, sincere nobis dilecte. Ex literis Sinc. Vrae, sub dato 18-va Maji, accepimus ablegatum Transylvaniae principis cum alio illo legato per Hungariam proficisci noluisse, sed per nostras potius ditiones securiorem capere voluisse tractum. Qua in parte faventer postulato suae Illtis annuendum censuimus, imo citra omnem moram literas salvi passus obviam eidem expediri jussimus, quas ille in manibus grossi capitanei nostri Stryensis reperturus, accepturusque est; indeque tuto suum continuaturus iter. Ea quae literis Sinc. Vrae adiuncta fuerunt, grata nobis accidisse confidat Sinc. Vra, sed longe gratius futurum, si hoc erga nos officii genus iugiter continuaverit. Optime caeterum Sinc. Vram valere cupimus.

Datum in palatio nostro Villae Novae etc. 7. mensis Junii anno dni 1685. regni vero nostri anno XII°.

Joannes Rex mp.

Külczin: Magn. ac gen. Michaeli Teleki de Szok (*sic*) illmi principis Transylvaniae consiliario intimo, et exercitus generali, comitatuum Torda et Maramaross comiti, arcium Huszt et Kövár districtusque eiusdem capitaneo, sincere nobis dilecto. (P. H.)

(Eredeti Sobieski sajátkezű aláírásával, kívül a nagy fejedelmi pecséttel, 249. cs. 31. sz.)

[1685. j u n. 7-lez.]

Quantum nos dominus Teleki prolixioribus literis suis per hunc expressum obligaverit, ex quibus varias accepimus informationes, iam antea innuimus.

At cum iam tempus agendarum rerum instet, maxime nobis opus erit notitia eorum, quid apud Turcas agatur, quo intentiones eorum colliment, nec non de aliis circumstantiis, quaecunque vobis putere possunt.

Rogatur itaque dominus comes Teleki, ut pro suo in regem Poloniae studio, pronoque affectu quidquid sciverit, exacte perscribat. Ante hebdomadam unam misit Serenissimus rex literas liberi passus ad manus dni capitanei Striensis pro ablegato vestro, qui

ad sacramm Romanorum imperatorem per regni Poloniae ditiones profecturus.

(A cursivval szedett szavak titkos írással, számjegyekkel vannak írva, felette a megfejtés Teleki titkára sajátkezű írása, d. n. 181. cs. 26. sz.)

[1686. j u n i u s.]

Gratissimus nobis labor est, quem in noviclandis nonnullis occurrentibus circumstantiis in consiliis et intentionibus Turcarum nobis significastis.

Expectamus cum aviditate, qualis rumor de intentione ulteriore Persarum erit.

Generalia regni comitia feliciter tandem ultimis diebus Maji sunt finita, jam vero in eo omnes curae nostrae reversantur, ut militi numerentur stipendia et ad illas copias, quae in collimitaneis partibus dejunct, totum exercitus nostri congregetur corpus.

A borítékon: Numerus computandus.

(Eredeti, 181. cs. 24. sz. A cursivval szedett szavak titkos jegyekkel, felette Teleki titkára megfejtése.)

1685. j u n i u s 9.

Ill^{me} et excell^{me} dne, amice mihi colendissime.

Comparuit ante aliquot dies missionarius Excell^{ae} V^{rae} dnus Popoviczius ad aulam ser^{mi} regis dni mei clem^{mi}, commissaque sibi retulit, sed quoniam in ipso termino terminandorum comitiorum, uti et jam fausto omine terminatorum comparuit, ideo ob eas, quas praesens gignit intervallum occasiones, paululum hic moraturus. Comparuere et iteratae Excell^{ae} V^{rae} literae de dato 18. Maji, quas eodem instanti reddidi ser^{mo} dno meo, censeoque responsorias ex cancellaria ejus harum in materia scriptas sufficienter Excell^{am} V^{ram} informaturas fore. In acquisitione numismatum in rem ser^{mi} dni mei alacre Excell^{ae} V^{rae} studium, retuli Maiestati, quam gratissimo suscepit animo. Solita autem mei propensio augendae Excell^{ae} V^{rae} confidentiae, eo me contentum reddi, dum consentit profiteri, quod sim

Datum 9. Junii 1685. in Villa Nova

Ill^{na} Dom^{nis} V^{rae}

ad officia paratissimus
Marcus Mateczynski
(secretarius regis)

Telekinek.

A borítékon: Illmo dno Michaeli Teleki de Szék stb.

(Eredeti, a boríték Mateczynski czímeres gyűrű pecsétjével lezárva.
249. cs. 32. sz.)

1685. j u n. 17.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magn. gen. sincere nobis dilecte.

Ad eas, quae de 18. Maji a Sinc. V^{ra} exceperamus literas, per ordinarium postae nrae cursorem Leopolim usque responsum misimus, inde celeri passu ad gen. capitaneum nrum Striensem transmittentur. Nolumus tamen expressum vestrum absque significatione nrae erga Sinc. V^{ram} voluntatis dimittere, et benevolentiae, qua equidem tanto propensius erga Sinc. V^{ram} ferimur, quanto luculentius ipsius erga nos candoris capimus indicium. Quod ut continuare velit, diligenter requirimus, simul bonam valetudinem ex animo Sinc. V^{rae} vovimus.

Dabantur in palatio nro Villae Novae die 17. m. Junii a. d. 1685. regni vero nri 12. anno.

Joannes Rex.

Külczim : Magn. ac gen. Michaeli Teleki de Szék stb.

(Eredeti, kívül a nagy fejedelmi pecséttel 249. cs. 34. sz.)

1685. j u n i u s 17.

Excellme due, amice mihi colendissime.

Adfuit hic nobilis dnus Popovicius, qui transiens iter, iam prope limitum regni grosu dnus Michaelem Incedi redeuntem adinvenit, eumque locupletissimam promptitudinis meae relationem daturum fuisse censeo. Etsi non dubito, quin geminatis Exlciae Vrae litteris ordinario postae cursu ordinatis in toto satisfactum fuerit id idemque per latorem praesentium exhibitum censeo. Quod praenominatus dnus Popovicius uti testaturus est, ita ego cunctis Exlciae Vrae ntitibus ulteriorem dum spondeo propensionem, maneo

Datum 17. Junii 1685. in Villanowa

Exlciae Vrae

(P. H.) ad officia paratissimus
 Marcus Matczynsky m. pr.

Telekinek.

(Eredeti, kívül Matczynski gyűrűpecsétjével 249. cs. 33. sz.)

1685. j u l i u s 12.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae, stb.

Magnifice ac generose sincere nobis dilecte.

Ablegatum ill^{mi} Transylvaniae principis generosum Ladislaum Balog de Alpestes bene exceptum tribus non amplius diebus hic moratum, postquam illa, quae fidei suae concredita habuit, audivimus, eo quo pergebat, expeditivimus; porro ut et commodius et securius suum conficiat iter. non modo ipsum literis liberi

passus muuivimus, verum etiam unum ex militibus nostris pro comite, viarum et conductore adiunximus ad ipsos usque vicini imperii fines una profecturum. Interea huiusmodi apud nos increbrescit, imo jam confirmatur rumor, a militia caesarea novas iam obsideri arces, omnemque vim ab iis admotum iri, ut fortalitium expugnari et recuperari possit. Quis rei futurus sit eventus, tempus demonstrabit. Nos vero Sinc^{tem} Vram optime valere cupimus.

Dabantur Villanovae ad Varsaviam die 12. mensis Julii anno domini 1685. XV. regni vero nostri XII.

Joannes Rex.

A lap alján : Ad magn. comitem Teleki.

Külezim : Magnifico ac gen. Michaeli Teleki stb.

(Eredeti a királyi peeséttel, 249. cs. 35. sz.)

1685. j u l i u s 13.

Excellentissime domine et amice colendissime.

Uti ad quamvis Exlciae Vrae requisitionem promptum testari assuefactus sim obsequium, ita et praesenti Exlciae Vrae postulato annuendo, quaecumque generoso dno Ladislao Balog illmi principis missionario, ad continuandum iter perficiendamque ad sacrum imperatorem legationem, praestanda videbantur, cuncta sine mora expedivi. Qua in re quoniam serenissimo regi dno meo clementissimo visum, quatenus praesentium exhibitor dnu Dymicki Exlciam Vram oretenus edoceat. Ego favente occasione ulterioribus Exlciae Vrae nutibus immutabilem meam testando benevolentiam, profiteor quod sim

Dat. 13. Julii 1685. in Villanow

Exlciae Vestrae

benevolus amicus ad officia paratissimus

Marcus Matezynsky m. p.

Sajátkezű utóirat : Rogo, velit hanc tribuere michi confidentiam, siquid necessarium fuerit de regno nostro omnia studiose procurare Exlcia Vra.

Telekinek.

(Eredeti, 249. cs. 36. sz.)

1685. a u g. 5.

Reipublicae Venetae classis iam archipelagum ingressa est, ad imprimis pro scopo habet, ut indaget et quaerat, ubi Turcarum naves et triremes morentur? et insimul ut omnes intercipientur commoditates, ne commeatus et aliae necessariae provisiones Constantinopolim advehi et perducere possint.

Quicquid vicissim scitu dignum habueritis, facite, ut nobis innotescat quantocius.

A borítékon, kívül: Numerus enucleandus. A másik lapján Teleki saját kezével: 4. Aug. 1685. Gernyeszeg. Demiczki hozta. »Ezt még senki nem látta.« És két gyűrű pecsét a Mateczynski Márk ezimerével.

(Az egész levél chiffrekkel írva. Teleki titkára felbontásával és külön másolatával alatta. 249. cs. 38. sz.)

[1685. aug. 11.]

Ad Marcum Mateczynski supremum regni Poloniae camerarium.

Quando Excellentia Vestra ablegatum celsissimi principis domini mei clementissimi tanto affectu ac benevolentia prosequuta est, gratiosum suae celsitudinis fauorem et amorem sibi conciliavit, et quando suam confidentiam tam prodige mihi declaravit, realem meam synceritatem, gratitudinem, promptissimumque inserviendi studium sibi obligavit.

Attulerat mensuram equi dominus Demiczki in rationem suae sacratissimae maiestatis acquirendi, qui licet equum desideratae altitudinis non invenit, qualem tamen in meo stabulo ipse elegit, libentissime gratificatus sum suae maiestati, et pluribus, quos habeo, humillime gratificari paratus. Quoniam Vestra Excellentia de confidentia me securum reddidit, refero me in nonnullis meis privatis ad dominum Demiczki, lucrificiens si coeptae cum Vestra Excellentia confidentiae commodum aliquod et ego possim edere argumentum. Quam insuper divinae recomendo protectioni.

(Teleki titkára eredeti fogalmazványa. *Missiliach. 181. cs.*)

[1685. aug. 11.]

Gernyeszeg 11. Aug. 1685.

Ad Regem Poloniae.

Quod Sacra Regia Maiestas Vestra generosum dominum Ladislaum Balog ablegatum clementissime exceperit, eo quo pergebat sine mora expediverit, regio ac libero passu muniverit, atque ut securius ac commodius suum conficiat iter, comitem viarum et conductorem ipsi adjungi curare non dedignata fuerit, celsissimus princeps ac dominus dominus meus clementissimus submississimis reserviet obsequiis.

Ad nuperrimum benignum Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae mandatum, quam vetustiora ex diversis metallis numismata hinc inde congerere potui, per dominum Demiczki in regium Sacrae Maiestatis Vestrae gazophylacium humillime administravi, demississimam devotionem meam ponderosioribus etiam in rebus pari

humilitate contestaturus. Servet deus Sacram Regiam Maiestatem Vestram quam diutissime incolumem et felicissime regnantem.

Per claves.

Expressus etiam noster referebat tam strictam Arcis Novae obsidionem, qui seraschierum Ibrahimum, praeterito anno Budae conservatorem, tunc se ad solvendam obsidionem ire parantem et publicantem, sub monte Sancti Gerhardii reliquit validissimo et vix credendo numero Turcarum tam equestrium quam pedestrium parique autoritate et pompa, quali infoelix Kara Musztafa passa ad Viennam expediebatur.

Insecutus alter retulit, quod dictus seraschier Strigonium obsedisset, et fortiter in ipsum inveheret, sicut et contra Novam, quod Christiani habuissent etiam feroces tam ad Vácium quam Vértés velitationes, et quod plurimi hic ex Turcis, ibi ex Christianis cecidissent.

Nunc coepit increbescere fama, quod jam Arx Nova viribus se dedisset Christianorum, sicut et generali Schulzio Fragopolis, et quod dominus Tökölyi ad obsidendum Szakmarinum se pararet; de his Sacram Maiestatem Vestram credo uberius ac verius esse informatam.

Seraschier Selimannus hactenus Danubium trajecit, et ad Kartál pro colendo (ut vocant) Barjam substitit, ibi se cum hano Chrimensi conjuncturus ac de ulterioribus consultaturus.

Generalis maris Huszain passa habet ordines a porta, ut omnes classes ac triremes ad portus educat, qui etiam se ad civitatem Szakiz recepit.

(Teleki Mihály titkára sajátkezű fogalmazványa. *Missilisek* 181. es. 1. sz.)

1685. sept. 3.

Quam indulgenter et mirabiliter dnus exercituum christiana arma tam in Ungaria quam in Archipelago secundet, ex adjunctis, quae ex tribus ducis Lotharingiae literis, per tres tabelliones diversos ad nostros missis excerpimus, vobis constabit.

Jam itaque tempus advenit, ut vos etiam de vestris cogitetis rebus, de quibus ut nobis quam saepissime vestras communicetis intentiones et consilia, fidenter requirimus. Exploratam utique synceram nostram habetis amicitiam, quam unacum bonae vicinitatis juribus semper constanter servabimus.

Modo hoc potissimum scire avemus: utrum Szuliman passa seraschier sic stantibus rebus aliquas ad praesens copias, tam Turcicas quam Tartaricas in Ungariam sit expediturus? Quantum numerum? Utrum per vestras provincias? Utrum a vobis Turcae requirant, ut equos ascendatis et bello accingamini? Quo? et quando?

Nos post exantlatos sat arduos labores in elapsis comitiis nonnullis medicinis praeservantibus usi sumus, quae ad praesens etiam e consilio medicorum in illo quamvis itinere sumimus, constituti in arce nostra septem miliaribus Lublino distante.

Fuit praeterea aliud grandioris momenti negotium, quod nos Varsaviae diutius detinuit, et quod brevi, deo volente, in summum totius christianitatis emolumentum propalabitur.

A másolaton Teleki e rájegyzése: Lengyel király írta, clavissal, Demiczki által 3. Sept. 1685. Ezt még senki sem látta.

(Titkos számjegyekkel, Teleki felbontása és külön másolatok 249. cs. 64. és 55. sz. és 181. cs. 3. sz.)

[1685. s e p t. 3-hoz.]

Tudósítás az Esztergom alatti ütközetről, Érsekújvár, Visegrád visszafoglalásáról, az eszéki hid felégetéséről stb.

A serenissimo Lotharingiae duce terni ad nos, modicis unus post alium temporis interstitiis extraordinarii venerunt cursores, quorum primus de pugna sub Strigonio cum Husseim passa seraskierio nuncium attulit. Iste ab obsidione fortalitiis secedens, medio circiter milliari, bono loco inter montes castra posuit, a fronte vero vadum palustre habebat, quo a caesareano exercitu tegebatur.

Duodecima Augusti advenerant cum exercitibus suis duces Lotharingus et Bavarus, qui per 12. 13. 14. et 15. solis velitationibus hostem lacescebant, mutuo sese tormentorum explosionibus et globis inquietantes, non fuit enim practicabile, ut Turcas Caesareani invadere possent per uliginosum illum trajectum vel vadum, quod a grandioribus tormentis propugnabatur. Tandem Caesareani iam consilium redeundi capere incipiebant, pontemque navalem pro trajectu a Gomora Strigonium versus deduci fecerant. At Seraskierus impatiens et male ab exploratoribus vel captivis edoctus, quasi pars Caesareani exercitus ad Novas Arces redire decreverit et quod modica pars militiae cum praedictis ducibus removeret: noctu vadum illud sterni et ad trajectum parari iussit; qua de re Polonus quidam e castris Turcicis profugus Caesareanos commonefecit.

Itaque 15. Augusti movit exercitus christianus diluculo in campum ampliozem, quo aciem explicare posset. Seraskierus vero fugere illos, aut armata manu recedere autumans, properanter ipsos secutus, inectus est primo in copias Bavaricas, et Brunsvicensis, a quibus imbre globorum fortiter exceptus advertit in momento, grandem et bene ordinatum exercitum in acie stare. Quo viso statim sese ad sua incepit recipere castra, quem statim aliquot Hungarorum millia a tergo invaserunt, quos mox

leviores Caesareanorum legiones in palustria loca Turcas coegerunt, ubi aliquot Turcarum millia caesa sunt. Cum itaque seraskierus pugnam instaurare nequiret, fuga sese salvaturus per castra sua properans: in quibus pretiosioribus rebus raptis, reliqua vel combusit, vel in praedam reliquit, veluti 24 tormenta, ammunitionem omnem, et annonam, tentoria plura quam 2000, equorum, mulorum, camelorum magnum numerum. Fugiebant vero Turcae tripartito agmine, quos Hungari ita a tergo carpebant, ut plurimos necaverint, et pingvem reportaverint praedam.

Secundus tabellarius nuncium nobis attulit, Novas Arces 19. Augusti per vim expugnatas esse, ubi quamvis sese Turcae fortiter defenderint, fortius tamen illos christianus exercitus incesabat. Captivorum 400 tantum numerantur, reliqui praesidiariorum ad internecionem deleti sunt, ideo quod Turcae omnes captivos christianos immediate detruncaverint. Passa ipsemet graviter saucius morti proximus erat. Annonae sat bonam adhuc quantitatem Caesareani ibidem invenerunt, magnum vero tormentorum numerum cum omni ammunitione.

Tertius expressus hoc novi attulit: Generalem Heisler Novigradum versus expeditum, nullum hominum in arce illa reperisse, post eversum enim propugnaculum unum, in quo fulminis tactu succensi sunt pulveres tormentarii, obturatis tormentis nonnullis, ne usui esse possent, omnibus relictis, Turcae aufugerunt. Vicegradum similiter desertum est a Turcis, destructa, et subversa fortificatione.

Generalis campi-mareschallus Lesle ad pontes Esecchianos proficiscens, in ipso tractu civitatem certam, et fortalitium Michalowice dictum interceptit. Circa pontes eosdem in tria vel quatuor millia Turcarum incidit, quos profligavit, mille aut pluribus caesis. Erant et Croatae cum ipso. Signa seu vexilla Turcis erepta impetratori miserunt, una cum victoriae nuncio. De famoso illo gente plusquam mille passuum Caesareani combusserunt, granaria etiam et alii belli apparatus in potestatem illorum venit. Ad ipsum tamen fortalitium, vel potius arcem Esecchiensem nullum praedictus mareschallus fecit assaultum, idque ideo, quod tormenta grandiora secum non habuerit. Post fortunatos hosce successus, cum validus et firmus exercitus alacritatem ad continuandas belli actiones haberet, bipartitim divisus, pars una versus Agriam, altera ad Albam Regalem (alias Stulweissenburg) progreditur.

Res sane notatu et admiratione digna est, quod et prospera ad Strigonium pugna et altera ad pontes Esecchianos et expugnatio Novarum Artium et fuga ex fortalitiis Vicegradensi et Novogradensi, et expugnatio fortalitii Nichalowice, per generalem Lesle inter 15. et 20. Augusti, id est intra quinque dies evenerint.

Generalis Szule, ut fama fert, recedet ab Eperiesino, sub

Agriam iturus, cui decem recentis militiae millia addentur. Omnibus enim Hungaris data est amnestia solo Thekölío excepto. Unde colligitur civitates in manibus rebellionum Christianorum existentes ad tempus in pacifico statu reliquendas.

Veneti in Morea grande fortalitium Coron dictum occupaverunt, unde versus Medon famosum pariter fortalitium pergere volebant. Ideo pars ista exercitus Venetorum in Moream perrexerat, quod altera pars classem Turcicam in mari quaerat. Altera ratio est, quod Mainotti Turcis semper infesti, Christianis vero addictissimi, ad duodecim circiter millia sese congregaverit, quibus respublica Veneta omnis generis arma suppeditavit. Inde spes est brevi, deo volente, peninsulam illam Peloponesin in potestatem Christianorum venturam, quod a deo teroptimò flagrantibus exposcimus votis, cui devotissimas pro acceptis beneficiis gratiarum actiones fundimus.

(Egykorú másolat, datum és aláírás nélkül 249. cs. 65. sz.)

1685. s e p t. 3.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magnifice ac generosè sincere nobis dilecte.

Redit ab aula Viennensi ablegatus vester, ubi qualiter exceptus, habitusque fuerit, ipsemet Sinceritati Vestrae coram enarrabit. Ut vero omni cum securitate ulterius pergat, et ad vos perveniat, addimus illic militibus aulae nostrae comites, qui illum ad ipsos regni limites deducant. Numismata, quae nobis Sinceritas V^{ra} per fidelem nostrum nobilem Dymicki misit, et raritate, et numero suo adeo nobis grata, acceptaque sunt, ut ea eximi numeris loco habeamus. Porro nihil nobis foret gratius, quam opportunam nancisci occasionem, qua reciprocae voluntatis nostrae documentum Sinceritati Vestrae exhibere possimus. Quam interea divinae commendamus tutelae.

Dabantur in arce nostra Ciemiernicensi die 3. Septembris anno domini 1685. regni vero nostro XII. anno.

Joannes Rex.

A lap alján : Ad comitem Teleki.

(Eredeti, külezíme hiányzik ; 249. cs. 39. sz. Egy másolati példányon 181. cs. 2. sz. Teleki e megjegyzése : *Dimiczki hozta levelek* pariai nr. 7.)

1685. s e p t. 4.

Excell^{me} domine, amice mihi colend^{me}.

Litteras Excell^{ae} V^{rae} per Dimiccium missas benevoli affectus plenas dum recipio, haut aliter iisdem correspondere possum, nisi parem benevolentiae testando promptitudinem, quam promp-

tissimam nutibus Excell^{ae} V^{rae} voveo. Sacra Regia M^{tas} dnus meus clem^{mus} munus ab Excell^a V^{ra} per eundem Dimicium oblatum grato suscepit animo. Ego autem ulteriora Excell^{ae} V^{rae} mandata alacri suscepturus animo, maneo

Datum 4. Sept. ao 1685. a Ciemierniki

Excell^{ae} V^{rae}

paratissimus servus

Marcus Matczynski secr. r.

Külczim : Magn. ac gen. Michaeli comiti Teleki stb.

(Eredeti, 249. cs. 40. sz. és másolata 181. cs. 2. sz.)

1685. sept. 13.

Ill^{me} domine, dne colend^{me}.

Quamprimum gen. dnus ablegatus cels^{mi} principis ill^{mae} Dom^{niss} V^{rae} Vienna iterum ad aulam sacrae r. M^{tas} dni mei clem^{mi} rediit, eidem solitum sinceri affectus mei candorem testatus sum, desideriisque illius benevole annuens, libentissime jussa explevi. Et quando quidem iter rediturus ad cels^{mm} principem praemeditavit, eidem in hoc passu omnem facilitatem praebui, ut quantocius suae legationis, meique boni erga cels^{mm} principem ad V^{ram} ill^{rem} Dom^{nem} affectus testetur documenta. Manens

Ill^{mae} Dom^{niss} V^{rae}

Datum 13. Sept. 1685. in Pilaskowice.

addictissimus servus

Marcus Matczynski s. r.

Teleki Mihálynak.

(Boríték hiányzik. Eredeti, 249. cs. 41. sz.)

1685. sept. 24.

Ad regem Poloniae 24. Septembris 1685.

Quantas christiani ad Strigonium Arces Novas et pontes Eszekianos reportaverint victorias, credo Sacram Regiam Mtem Vram hactenus ex aula Viennensi vel ex ipsis castris caesareis luculenter fore informatam.

Profligatus ille quamprimum salutem sibi ex fuga sumpsit veserius, prius quidem legatum nostrum (qui ad ipsum ad tempus plane praelii pervenerat) statimque per suum ablegatum specialem celsissimo principi dno meo clementissimo instantissime insinuavit, ut quam studiosissime suam diligentiam armis christianis ac turcicis sua celsitudo interponeret, efficacique ad manus sumeret tractandae publicae pacis instrumenta, de quibus per latorem praesentium sacrmus etiam ipse imperator Romanorum

informatur: arroganter nobis Turca ille significavit, quod rem suam ex parte Sacrae Mtis Vrae paratam haberent, tantummodo inducamus sacrum Romanorum imperatorem, quod tamen nos nulli significamus.

Ex residente nostro (qui in porta est) habemus, quod magnam his diebus Turcae Adrianopoli habuerint larnam et confusionem; capitaneo enim maris in praelio (ut fertur) sublato, postquam in locum ipsius testedarem passam (quem ad succurrendum Ibrahim seraschiero Budam versus cum spahiis stipendiariis ordinaverant) substituissent, et cum novo testedare spahios illos Budam versus coegissent, illi, praetendentes se sine praesentia magni veserii non temere belligerare, tantisper infremuerunt, ut principalienses equos ascendere debuerint, neque aliter rebellare volentes compescere potuerint, nisi assistente tandem duce janiserorum detruncatis ante portam quatuor magnis capitibus et viginti septem ad triremes damnatis, fomitibus videlicet tantae confusionis — et sic reliqui perterriti, itineri Budensi se succingebant, postquam aliquot dies revocati credibile propter auditam famam infortuniorum.

Scribit ille, quod Veneti quoque iterata recuperassent in mari Turcarum fortalitia, signanter Coronem et aliam, fortiter per partes Moreae inverturi.

Selimannus cum octo vel novem millibus Turcarum et hano Chrimensi, atque colluvie Tartarorum non ita numerosa circa loca Trojan et Cerora castra metatur, valde sollicitus, quomodo quam celeriore de annona ac praesidio Camenecensi possit facere provisionem.

Hoc iam in porta imperialiter decretum est, quod si pacifice ipsorum intentiones non secundabuntur, omnia ipsorum fortalitia adusque mare annona, praesidio, et munitionibus roborabunt, et affuturo vere (nisi deus optimus restiterit) omnes vires suas ex Asia, Africa atque Europa educent, stipendiarios pariter et tributarios cum assecuratione perpetuae immunitatis, tantamque molem terrae cum hano Chrimense conjungent: cor et medullam sacri ipsius Romani imperii velociter aggredientur, nullum fortalitium obsessuri, sed imperium quoadusque poterint in cineres redacturi et crudeliter depopulaturi.

Alaut: Jeddi uram vitte.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa. 249. cs. 42. sz.)

1685. sept. 26.

Ad regem Poloniae 26. Septemb. 1685.

Quod Sacra Regia Mtas Vra non saltem armorem Christianorum felicitatem ex tribus serenissimi ducis Lotharingiae literis

contractam (qua praeteritis diebus per expressum nostrum nos quoque Sacrae Mti Vrae aggratulabamur) nobis communicaverit, verum de rebus nostris clementissime nos praemouuerit, de paterno coque regio suo affectu et juribus bonae vicinitatis semper constanter observandae securos reddiderit, deus optimus omnem Sacrae Mti Vrae largiatur benedictionem. Nos capitatum tantisper exploratae Sacrae Mtis Vrae clementiae in omni rerum eventu valde confidimus, regiamque ipsius protectionem humillime anhelamus.

Quod seraschier Seliman passa aliquas in Hungariam expedire intenderet Turcarum vel Tartarorum copias, non intelleximus, siquidem penes se etiam ex Turcis vix octo vel novem millia fertur habere. Certum est, quod hanum Chrimensem elapsis diebus coegerint, ille tamen renuit, dicens, exercitum polonicum ipsi imminere, et se provinciarum suarum rationem habere.

Equos ascendere et bello accingi hoc anno non cgebamur, gravem tamen Turcarum sensimus suspicionem propter falsas et obliquas delationes et informationes Tökölyianas, adeo ut vix ex itinere suo in perniciem nostram non diverterit seraschier Ibrahimus, qui sicut et vicini passae imo ipsa etiam porta ottomanica res nostras per iteratos suorum emissarios clam explorari curarunt, et, ut a fidelitate ipsorum ne desciscamus, adhortantur.

Non dubitamus, quin Sacra Regia Mtas Vra omne id, quo Varsaviae diutius detinebatur, in summum reipublicae christianae commodum propalaret, etiamque utilitati nostrae participaret, ad quod Sacrae Regiae Mti Vrae sufficientissimum ex corde vovemus divinae bonitatis adjumentum, firmamque ac diuturnam optimaec incolumitatis restitutionem.

De reliquis occurrentiis per praedictum expressum Sacra Regia Mtas Vra certificata est, iterumque certificabitur, quamprimum emissarii novas attulerint informationes.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa 249. cs. 44. sz.)

Jegyzet: Demiczki vitte.

1685. september 26.

Teleki levelei.

a) Ad regem Poloniae 26. Sept. 1685.

Regiam Sacrae Mtis Vrae clementiam, qua ablegatum celsissimi principis dui dni mei clementissimi grosus dnuum Ladislaum Balog prosequuta est, sua celsitudo, inclitique status et ordines regni perpetuis iisque demississimis reservire conabuntur obsequiis. Ego etiam, qui Sacrae Regiae Mti Vrae omnem ex corde voveo vitae regnandique foelicitatem, maneo.

b) Ad marchionem Betune.

Non est, qui in me tanti aestimet Exc. V^{ra}, imo et uberiores meam in omne tempus V^{rae} Exc. obsequiose offero gratitudinem et inserviendi promptitudinem. Non potui lucide animadvertere, ad quid in suis V^{ra} Exc. intendat litteris? Enixe igitur Exc. V^{ra} peto, evidentius mentem suam ea in parte aperire ne gravetur, semper enim ad servitia praesenti animo ac syncero invenietur.

Observantissimus servitor.

c) Ad dñum Matczynski.

Benevolentiae Exc. V^{rae}, quam ablegato cels^{mi} principis d. d. mei clem^{mi} in Viennam eunti declaravit, et inde redeunti pollicita est, grato sua Cels. recognoscit animo, et mecum omnes fideles suae Cels. addictissimis V^{rae} Exc. demereri conabuntur servitiis. Servet Deus Exc. V^{ram} etc.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványai. Mind a három egy lap papíroson 249. cs. 43. sz.)

1686. m á r c z i u s.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magn. ac gen. sincere nōbis dilecte.

Innotuisse jam Sinc. V^{rae} fidelem nrum, nobilem Basilium Demicki non dubitamus, cum in asserendis subditorum nrorum ex districtu Stryensi, praesertim vero Synovodensium, injuriis iteratis jam toties vicibus in Transylvaniae partibus, et apud ipsam Sinc. V^{ram} fuerit. Jam vero ipsum propria urget necessitas, ut illuc, privata sua a nonnullis ibidem negotiatoribus debita recuperaturus, pergat. Commendatum proinde ipsum, veluti unum e militibus nris, Sinc. V^{rae} cupimus, diligenterque requirimus, ut non modo subditis nris iudicatam velit administrare justitiam, verum etiam eo suam admoveere curam, ut praedictus Demicki, mediante Sinc. V^{rae} studio, sua potiatursatisfactione. Manebunt vicissim Sinc. V^{ram} benevolentiae nrae specimina, cui coram a deo precamur valetudinem.

Datum Zolkieviae die — 1) m. Martii 1686. regni vero nri anno 12°.

Joannes Rex.

Alól: Ad magn. com. Teleki.

Külczim: Magn. ac gen. Michaeli Teleki de Szok (igy) stb.

1686. a p r . 8.

Benignissimas sacrae regiae M^{tis} V^{rae} literas humillime accepi. Comitatus Maramarusiensis modo qualem habeat statum, credo

1) Üres hely.

s. r. M^{ti} V^{rae} luculenter innotuisse; quamprimum aliquantulum quietem habere poterint, primam diligenter adhibeo operam, ut tam subditi s. r. M^{tis} V^{rae} Synovodenses de passis injuriis, quam gen. dnus Basilius Demiczki de justis suis apud negotiatores debitis plenariam habere possint satisfactionem ac indilatam justitiae exteriori administrationem. Interea s. r. M^{ti} V^{rae} incolumitatem omnemque vitae armorum ex corde voveo felicitatem.

Kivül: Lengyel királynak 8. Apr. 1686.

(Teleki titkára sajátkezű fogalmazványa 181. cs. 5. sz.)

1686. a p r i l 8.

Quamvis ex naturali in celsissimum principem ac dominum dnum meum clementissimum fidelitate justam haberem rationem, modo extra aulam existens secretum hoc sine scitu suae celsitudinis non revelandi; sincerissima tamen tam suae celsitudinis quam totius regni erga Sacr. Regiam Mtem Vram devotio, ac humillima mea obligatio, et maxime reverentiae regiae assecurationis benignaeque in nos propensionis ac debitus cultus gloriae Sac. Mtis Vrae nulli modo paris, et regia magnanimitate et armorum felicitate jam in orbe universo perpetuatae, ulterius tacere non sinuerunt.

Magnus nobis secretissime nunciavit veserius, quod jam rem Turcarum cum regno Poloniae non adeo curemus, siquidem ille, dum annis praeteritis contra Poloniam seraschier erat, magna ex parte composuerit, ita ut dnus Jablonovski ipsi compromiserit, dummodo opera et auxilio Turcarum rex Poloniae creari possit, ille de vita Sac. Mtis Vrae providebit. An haec ita sint? deus et ipsimet noverint, bona fide scribo. Magnus veserius nunciavit, quae ut ante acceptam assecurationem, Regiae Mti Vrae perscribere non potuerimus, clementissime ignoscere velit, res enim versaretur in totius regni periculo, in vita principis et praesertim mea, si Turcis vel aliis innotesceret.

Germani tam inauditas in terra nostra fecerunt expilationes, et tam horrendis in insontem populum saevierunt cruciatibus, ut describere nullo modo valeamus, neque ad praesens cessaverunt, imo in interiores etiam regni partes acerbissime comminantur. Dicunt enim, quod nosmet contra ipsos cum Regia Mte Vra colligavimus, et sacrae coronae Polonicae agglutinati, tacitas collusiones foveamus, cum rege Galliarum per mediationem Mtis Vrae tractemus, Galliarum vero rex per Vram similiter Mtem nobiscum, utraque insimul Mtas per nos cum Turcis, Turcae vicissim per nos, suas invicem contra Germanos cum Vris Mtibus operentur factiones. Neque aliqua fuerit causa, quod in comitatu Maramarosensi sedem fixerint et passus tam strictissime custodiverint.

Nos, qui tot malorum nostrorum medelam post deum a sola benignitate et opera Sac. Mtis Vrae aliorum christianorum principum efficaciori constantissime speramus, humillime iterum iterumque oramus, in tanta extremitate nostra nos protegere coram christianitate et quid nobis hoc in rerum statu agendum sit? clementissime informare ne dedignetur, jugum enim hoc Turcarum jugo centuplo gravius, amplius tolerare non possumus, sed in nostri defensionem (si non cessaverint) extrema tentare necessitabimur, quare coram deo et orbe christiano juste causari non poterimus.

NB. Rex Galliae utrum contra imperatorem Romanorum arma sumpserit? et quid imperio agatur? ¹⁾

De statu Turcarum et Tökölyi certificare ac de Tartaris.

Germani comitatui etiam Maramarusiensi praeclare beneficia recompensarunt, Szakmarinum euntes et inde Poloniam versus redeuntes, sine assistentia eorum passum non habuissent, neque in Szakmar vivere potuissent. Postquam totum comitatum evacuerunt, jam miseram plebem vinculis discruciant; ex nobilibus etiam jam triginta incaptivarunt.

Enervata est per ipsos tanta terra nostra, sicut media pars Transylvaniae, ubi saltem corpus et animam hominibus reliquerunt, non sufficit omnem vitae commoditatem per vim extorsisse, quin etiam ad stipendia militum ipsos horrendis torturis angariaverint.

Intentio magni veserii est, ut Babyloniam contra Persas, Candiam contra Venetos, Camoenecum contra Poloniam sufficienter muniat, et ipse cum tota potentia Turcarum et Tartarorum versus has partes contra sacrum Romanorum imperatorem invehatur, et si aliud efficere non poterit, haereditarias suae sacrae mtis provincias ferro et igne devastet, quamvis illi Tartari, qui jam ad Budsak pervenerunt, excipere coeperint se, Regiae Mti Vrae debere rationem habere, ideoque egredi nolle.

Dnus Tökölyi (qui se nobis jam melius coepit accommodare) pecunia Turcarum bene munitus certas ex Turcis et Tracibus contraxit copias, jamque cum seraschiero Ahmed passa et aliquod millibus Tartarorum se conjunxit, Munkacsino opem laturus, quamvis illi (ut fertur) obsidionem illam Germanorum non adeo vereantur, ideo hactenus succursum non admaturavit.

Fertur, quod Germani nonnulla fortalitia minora a Turcis occupata ipsemet corrumpere vellent.

Certum est apud nos, sed inter ipsos etiam Germanos publice narrari, copias caesareas post festa paschalis debere revocari propter certos in imperio motus, et quod ipse etiam christianissimus rex Galliarum contra sacrum Romanorum imperatorem

¹⁾ A NB. alatti pont keresztül van húzva.

intenderet. Sacram Reg. Mtem Vram igitur humillime rogamus, veritatem rerum praecipue earum, quae nostrae conducunt saluti clementissime nobis revelare, nosque, si quod periculum nobis immineret mature praemonere ne dedignetur.

Kivül : Ad regem Poloniae. Kolosvar, 8. Apr. 1686.

(Teleki Mihály sajátkezű fogalmazványa. Eredeti levelek 181. cs. 6. sz.)

1686. m a j. 5.

Statim ac ad arcem nostram Stryensem pervenerimus, quo post paucos dies movebimus, expeditur ad vos dominus Vysincki, praesertim cum jam passus sint liberi et certa viarum securitas.

Cum jam militia serenissimi Romanorum imperatoris reces-
serit, et tam a Mukaczouia (*igy*) quam a nostris remota sit limiti-
bus, recta ad corpus exercitus contendit. quod super Tibisco for-
matur, veluti vobis jam innotuisse putamus.

Modo nobilem Dymicki ad vos expeditur cum sola gratia-
rum actione pro concedito nobis secreto; istum vero quod nulli
revelaturi, regio spondimus verbo, neque fallemus.

Nullam tamen huic rei habeatis fidem, conceptus sunt novi
vezerii et doli, de quibus jam aliunde moniti fuimus.

Nunquam vero deo favente inter nos et illam personam
melius et syncerius conveniebat, quam ad praesens.

In universa Christianitate pax summa floret, neque minima
videtur belli similitudo aut suspitio.

Gallia adhuc conversioni protestantium ad fidem catholi-
cam in regno suo immoratur.

Rex Galliae podagra laborat, et alios sat longo tempore
passus est defectus, jam vero convaluit.

Exercitus imperatoris Romanorum ab ipsis hujus belli initiis
nunquam majores fuerunt, quam pro hac campania erunt.

Elector Bavariae in persona aderit, elector Brandeborgicus
8000 selectae militiae suae cum tormentis bellicis et omni ammu-
nitione subministrat, totidem elector Saxoniae.

Nos etiam deo favente non otiamur, uti vobis intra madi-
cum temporis spatium innotescet.

His omnibus certam habere fidem, utique vos nunquam ver-
bis nostris frustrati et elusi estis.

Quales de Turcis habetis et imposterum habituri sitis noti-
tias, earum nos participes quantocius reddite sincere, veluti chris-
tianis vicinis et veteribus amicis convenit.

Hátára jegyezve. Nota bene. Domino Comiti Teleki.

Sobieski levele.

(Teleki titkára másolata. Missillisek 181. cs. 8. sz.)

1686. május 5.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae etc.

Magn. ac gen., sincere nobis dilecte.

Jam nobismet ipsis nonnihil molestiae causat et adfert, quod in iisdem iniuriis toties fidelis noster nobilis Demickj expediatur, satisfactionem sollicitaturus. Cum tamen continuis pauperum subditorum nostrorum pulsemur querelis, integrum nobis non est, ipsis nostram denegare instantiam. Quippe maiora in dies oriuntur praetensionum semina et mutuae irritationes, ex quibus ne maiora emergant mala, obviabit Sincer. Vra quam efficacissime facili iusticiae administratione. Exponet cuncta praedictus fidelis noster Sinc. Vrae uberius; nos vero bene eandem valere cupimus.

Datum Javoroviae die 5-ta Maji 1686. regni vero nostri 12° anno.

Joannes Rex m. p.

Alól: Ad mgeum comitem Teleki.

Külezím: Magn. ac gen. comiti Michaeli Teleki, illmi Transylvaniae principis intimo consiliario et exercitus duci, sincere nobis dilecto. (P. h.)

(Ered. Sobieski sajátkezű aláírásával s a nagy fejedelmi pecséttel.

181. cs. 7. sz.)

1686. május 20.

Regi Poloniae 20. Maji 1686.

Fatemur, de vanitate istius rei (pro qua jam deo summas gratias agimus) nos etiam suspicasse, monuit tamen fervidissima nos devotio, ut sacrae regiae Maiestati Vestrae revelemus, qua et inposterum perpetuo erimus obligati.

Expectamus jam avidissime ablegatum dominum Wysinszki, explicatorem videlicet regiarum intentionum et revelatorem (ut speramus) eorum, quae sacra regia Maiestas Vestra ad nostram salutem et conservationem clementissime ac sapientissime praeconcepit.

Sicut experimur, Germani pro Varadino ac Temesvarino Transylvaniam, locoque Turcarum Christianos ejus incolas supposuerunt sub larva christianitatis ad perdendum. Post enim funditus eversos per totam hyemem aliquas comitatus ingressi, pridie castra sua ad urbem Claudiopopolitanam locaverant. Ad quid ulterius intendant? deus et ipsimet noverint. Sufficit, quod hostiles exercere coeperint actiones, etiamque hoc nos acerbissime tangit et cor nostrum, ut qui sub jugo Turcarum a tot annis permansimus, ab illis evertimur ac opprimimur, a quibus salus speranda erat. Tentavimus mentem Germanorum magnis promissis per iteratos ablegatos, frustra tamen, quod adhuc nunc ultimarie faciemus; sed ulteriorem eorum oppressionem, libertatisque nos-

trae eversionem amplius pati non poterimus, juxta benignam sacrae Maiestatis Vestrae praemonitionem in campum progrediemur, magnamque in domino exercituum reponimus spem, quod si in justa defensione innocentis causae nostrae extrema tentabimus, infirmitati nostrae clementissime opitulabitur.

Post deum in sola sacrae regiae Maiestatis Vestrae clementia habemus fiduciam; si nos rejiciet, eo magis si Germanis (ut illi arrogantur) in nostram oppressionem suis copiis aderit, totaliter desperabimus.

Iterato igitur ad thronum regiae Majestatis Vestrae confugimus et humillime oramus, dignetur regiam suam auctoritatem interponere, et agonizantibus rebus nostris efficacissime ac citissime (siquidem in mora periculum est) mederi, revocationemque hujus exercitus caesarei operari. Magnus enim jam versus Danubium se movit vezorius, qui cum hano Chrimensi propter hos Germanos recta in nos invertetur, erimusque sedes belli, tandem vero victima armorum Christianorum.

Tantae christianorum animorum coagulationi et sanctae intentioni ex corde gratulamur, eo ardentius, si et nos christianī ita ab ipsis non opprimeremur. Humillime iterum Vestram regiam Maiestatem oramus, statum et mentem principum Christianorum uberius nobis explicare ne dedignetur.

Hátára írva : Regi Poloniae 21. Maji 1686. Cibinio.

(Teleki titkára írása, ered. fogalmazvány. Missillisek 181. cs. 9. sz.)

1686. május 22.

Benignissimus Sacr. Reg. Mtis Vrae literas humillime accepi; non tantum in negotio dni Demicki, verum etiam in rebus grandioris momenti, juxta meum posse Sacr. Reg. Vrae Mti submissionis obsequiis servire paratus sum. Quod tamen modo sine satisfactione reverti debuit, ex eo factum est, quo incolae hujus terrae propter ingressum Germanorum dispersi sunt, ille quoque debitor nescitur, qua versus sibi consuluit; si tamen revertetur, ad satisfactionem serio cogere non intermittam.

Clementissime ignoscere velit Sac. Reg. Mtas Vra, quod molestare audeam. Tres alumnos volo in Belgicas academias ad erudiendum expedire, Paulum Nagy-Valti, Michaellem Csepregi et Casparem Enyedi. Dignetur regias suas salvi passus ad me mittere, quarum securitate per inclytas Sacr. Reg. Mtis Vrae provincias itinerare possint, unas praeterea pro Samuele Huszti ex praefatis academiis redire volente. Humillimis Sacr. Reg. Vrae Mti demerebor servitiis.

Kivül : Regi Poloniae 22. Maji 1686.

(Teleki titkára írása; ered. fogalmazvány 181. cs. 10. sz.)

[1686.] d. n.

Ut a regno Poloniae totaliter praecludamur, passus nostri a Germanis et nunc strictissime custodiuntur adeo, ut has etiam praesentes quadruplicare debuerimus, illum enim, quem Sacra Mtas Vra Sznyatinum et Kutyn versus quaeri curavit passum. periti quoque homines nostri non noverunt, alioquin etiam nomine domini palatini Moldaviae expeditionem facere non audemus, timentes, quod si res ipsi innotesceret, talem nostram correspondentiam Turcis propalaret, fecimus tamen dispositiones Bistriciam versus et ultra ad fines plane Moldaviae, quod si magn. dnus Visinski a Sacra Mte Vra ad nos ablegabitur, inveniat commodam ubique itinerandi securitatem.

Res nostrae in pessimo sunt statu, magnam regni partem jam Germani expilarunt, gemit afflictissimus populus propter terribiles exactiones, quae nec effari nec describi poterunt, adeo ut multi jam prae fama vitam amiserunt.

Germani his diebus castellum Sancti Jobi a Turcis occuparunt, ubi praesidio relicto generalis Carafa cum armada Debrezinum profectus est, credibile reliquam ibi exercitus caesarei partem a Tibisco expectaturus, tandemque contra Varadinum vel Tökölyum aliquod moliturus. Dnus Tökölyi autem jam liber, modo Varadini commoratur cum aliquot millibus Turcarum ipsi adjunctis, et operatur, ut Hungari ad ipsum redeant, ex quibus propterea jam aliquot officiales Germani incaptivarunt.

Serascherius ille, qui Budam conservaverat eo, quod coecae fortunae alea ad Strigonium illudebatur, Nandor Albae strangulatus est, cui illico purpuratus Budensis substituebatur, sed et ille parum serascheratui gaudebat, Selimannus enim quamprimum magno fungi coepit veseriatu, statim suum Ahmed passam ipsi supplantavit, qui modo circa Gyulam cum aliquot millibus Turcis et Tartaris castra metatur, Germanis quantum poterit distractionem daturus, quamprimum cum Tartaris nunc in Bucsák glomeratis, et sicut nobis denunciatum est, [ex Moldavia] ¹⁾ per fines Poloniae per Maramarus Szakmarinum versus sequenti mense egredi volentibus, conjungi poterit, licet modo quoque penes Danubium quadraginta vexilla Tartarorum ad praefatum seraschierium descenderint. ²⁾

Turcae hoc anno tres habituri sunt exercitus, duos contra sacr. Romanorum imperatorem, unum contra Sacr. Mtem Vram.

¹⁾ *Kihúzza és e megjegyzés oldalt* : Nem Moldvából izenték, hanem ez az Gyulánál levő szerdár ide küldött követje mondta.

²⁾ *Oldalt kihúzza* : NB. Mostan egy étekfogója jövőn urunknak Havasalföldéből, az mely tatárokat látott hogy elmentek, el nem kell felejteti, de az feljebb Buczaknál szálló tatárt egy holnapra mondá, hogy megindulnák.

Magnus etiam ipse veserius in Martis arenam progredietur, qua tamen intendat? ignoratur. Si quid emissarii nostri tam ex porta, quam ab Ahmedo serascherio attulerint, humillime Sacr. Mti Vrae notificabimus, nisi penitus in tali intentione nostra impediatur.

Cum dno palatino Valachiae nosmet ad benignas Sacr. Mtis Vrae intimationes colligaveramus, quod foedus hactenus sancte coluimus, contraria tamen in ipso e statu Ladislai Csaki (qui tot malorum nostrorum fomes est) experimur, cui tamen literas nostris annexas sine mora transmisimus.

Cum plane has finiremus, nobis allatum est, quod Turcae Camoenecum et Candiam sufficienter munire intendant, et totum robur tam Turcarum, quam Tartarorum cum magno veserio et hano Chrimensi convertant contra sacr. Romanorum imperatorem.

Fertur etiam, quod dnus Tökölyi ope et labore regis Galliarum obtinisset a porta libertatem; hic alia etiam multa audiuntur, de quibus tacemus, cum si ita sint, Sacr. Regia Mtas Vra melius noverit.

Kivül: Lengyel királylyal való acták. 1686.

(Teleki sajtátkezű fogalmazványa 181. cs. 16. és 17. sz.)

[1686.] d. n.

Ad regem Poloniae.

Quamvis binas etiam ad Sacr. Mtem Vram Regiam datas, ex medio itinere, propter inevitabiles obices, reductas habuerim informationes, commisi tamen fortunae has praesentes submitte, avide obligationem meam omni tempore contestaturus.

In praeparata ad Sacr. Mtem Vram legatione nostra quomodo inturbati et cur tantopere retardati fuerimus, non dubito Sacr. Mti Vrae luculenter innotuisse. Postquam enim legatus caesareus nobis puncta quaedam proposuisset, ac pro exercitu caesareo annonam, circumvallatione vero Varadiensi et Tömösvariensi necessaria contendisset, animum praeterea nostrum multis, variisque modis circumduxisset, nos ex submissa erga sacr. imperatoriam Mtem devotione atque mera et reali in rempublicam christianam synceritate, certas cum ipso (quae deo dante Sacr. Regiae Mti Vrae occasione securiori totaliter innotescant) feceramus conclusiones, sed dnus generalis Carafa eventum rei non expectavit, verum coactis prius ad se officialibus iteratas suas subjugatorias ad Maramarusienses, Kővarienses et Szilagienses expedivit literas, intollerabilesque cervici miserae plebis imposuit contributiones, quae ut strictius exigantur, aliquot Germanorum, Hungarorum et Croatorum in praefatos comitatus distribuit regimina, miseram plebem gravissime onerantia, ab omni facultate expilantia, nobisque acrius et interius comminantia, quorum redu-

ctionem licet praefatus legatus, per vigorem habiti nostri cum ipso tractatus, potenter sponderat, nihil tamen hactenus ab ipso est effectuatum.

Patimur haec maxime ideo, sicut nobis certo innotuit, quod tam firmam erga Sacr. Regiam Mtem Vram habeamus obligationem. In Maramarus etiam eum in finem ingressi sunt Germani, ut correspondentiam nostram cum S. Mte Vra abscondere possent.

Angit nos gravissime acerbissimus populorum fletus ex incumbenti onere et violentia momentatim oriundus, Turcarum jugo longe gravior, et, nisi praesentissimam deus optimus adhibeat medelam, extrema miserorum ruina finiendus.

Sacr. Regia Vra Mtas (cui semper medela doloris et afflictionis christianorum populorum cordi est, et quae publicam salutem nostram ac permansionem insciis etiam nobis clementissime hactenus operata est) a celsissimo principe dno dno meo clementissimo, universisque regni statibus et ordinibus humillime rogatur, ut ex ea, quam innatam habet, et de qua nos aliquot vicibus securos reddidit, regia sua protectione et paterna benignitate tantorum malorum nostrorum medelam quantocius operari, altissimique sui consilii nos participes facere ne dedignetur, quid videlicet in hoc rerum statu agere debeamus, Sacr. Regiae Vrae Mti submissa ac perpetua devotione reservimus.

Imperator Turcarum maximum pro futuro vere habet belli apparatus. Selimanus seraskier ad portam revocatus est ad dirigenda imperii negotia, siquidem veserius magnus laethaliter aegrotatur.

Fertur, quod seraschier Ibrahimus (qui alea fortunae ad Strigonium hoc anno delusus erat) propter infortunium strangulatus esset; Turcae abblandirentur dno Tökölyio, quod pro captivitate ipsius hoc fecissent, quem jam liberatum, valido Turcarum exercitu stipantum (*így*) ad certam expeditionem parabunt, nisi instante hyemis bruma impediatur. Certum est, quod Turcae in confiniis etiam Tömösvariensi, Lippensi, Gyulensi, Jeneiensi et Varadiensi valde coeperint multiplicari.

Nunc plane allatum est, quod Arad etiam a caesareanis iam occupatum esset; si hoc verum est, passum etiam per Marusium obtinuerunt.

(Teleki titkára írása, ered. fogalmazvány 181. cs. 16. sz. d. n.)

1686. m a j. 24.

Plurimum vobis obligamur, quod tam prospera quaevis, quam adversa vestra nobis communicetis.

Per nobilem Demycki expectabimus, quid interea novi intercesserit.

Quamprimum vestras accepimus literas, et quae vos premunt, cognovimus, absque ulla mora fecimus officium amici. Consultis dominis senatoribus praesentibus, binos, nimirum dominum episcopum Premysliensem et dominum mareschalcum Litvaniae deputavimus, qui dominos legatum Romani Pontificis, ablegatum imperatoris Romanorum et residentem Venetorum certo loco convenerunt, et illis de statu Transylvaniae moderno referrent, ita tamen, ne illis quenquam nominarent, a quo hoc habemus, sed in genere tantum, quod Transylvaniae nobiles de hoc conquerantur.

Hoc ea intentione factum, ut quilibet eorum suo principi significet Transylvanos conqueri, quod sibi a Romano imperatore promissa non sint servata. Unde bonam spem habemus, votivum in res vestras consequi posse effectum.

Postquam ad Sztrý pervenerimus, quo hisce diebus movebimus, uberius vobiscum super occurrentibus conferemus.

Sobieski Telekinek.

Hátára jegyzve: Lengyel király írta és hozta Misi posta 5. Junii 1686.

(Teleki titkára írása. Missilisek 181. sz.)

1686. j u n i u s 14.

Joannes Tertius dei gratia rex Polonia etc.

Magfée ac grose sincere nobis dilecte. Quod iteratis iam vicibus Sinc. Vrae intimavimus, hoc ipsum tandem exequimur nempe, quamprimum in hanc Stryiensem arcem nostram pervenimus, nullam interjici possi sumus moram, quin statim gen. Constantinum Wyszynskj, districtus Buscensis princernam, secretarium et aulicum nostrum ad illum Transylvaniae principem certis instructum mandatis expediremus. Quidquid proinde ille tam suae Illustritati, quam Sinc. Vrae exponet, plenam eidem fidem haberi cupimus, eaque omnia non alia opinione accipi desideramus, nisi quod ab amico, propensoque animo nostro profecta sint. Quod super est, bene Sinc. Vram valere cupimus.

Datum in arce nostra Stryensi die 14-ta mensis Junii 1686. regni vero nostri 13. anno.

Joannes Rex m. p.

Alól: Ad magn. comitem Teleki.

Külczim: Magn. ac gen. Michaeli Teleki de Szok (*úgy*) stb.

(Eredeti, Sobieski sajátkezű aláírásával, a nagy fejedelmi pecséttel

181. cs. 12. sz.)

1686. j u l . 5.

Ad regem Poloniae 5. Julii 1686. Cibinio.

Tam faventer nobiscum egit divina benignitas, ut dum plane generalis Scherfenbergius ferro et igne severius quam antea nobis

comminaretur, benignissimae sacrae regiae Maiestatis Vestrae literae ad nos pervenerunt, ex quibus ingentem cepimus consolationem. Fatemur in tanto malorum nostrorum pelago solam regiam Maiestatem Vestram afflictionem nostram cordi sumpsisse, et tranquillitatem turbinum clementissime operatam fuisse; pro quo altissima sacrae regiae Vestrae Maiestatis gloria in hoc regno perennabit, et omnes humillimis obligati erimus servitiis, sempiternis gratitudinibus.

Generalis Scherfenberg necdum reduxit exercitum, sollicitat a nobis duo fortalitia, Claudiopolim scilicet et arcem Deva, si illa non, armorum nostrorum conjunctionem, si hoc etiam non, duo millia hominum, multam praeterea annonam pro exercitu. Annonam dedimus, sed fortalitia neutiquam, neque enim augustissimus ipse illa a nobis expetivit imperator, neque arma conjunximus, nec duo millia hominum dedimus, nolentes nosmet ante tempus contra Turcas declarare propter ultimi excidii evitacionem. Jam vero saepofatus generalis ideo hostiliter in nos furit, cumque exercitu tantopere appropinquavit. ut uno saltem distet milliari. minaturque suum sub hanc urbem adventum, et si votis ejus nec tunc satisfaciemus, incipiet ignem dare suburbio, et in toto reditu per regnum continuabit. Nihil tamen intermisit et hactenus; tantum enim abest, quod nomen christianum non permutaverint, alioquin meram exercuerunt hostilitatem, jamque majorem regni partem plenarie devastaverunt non tantum in vivos, sed et mortuos saevientes, innumerabilia pecora abigentes et plurima loca comburentes. Ulterius ad quid intendant, ipsimet noverint. Multum hactenus contra Turcas in finibus nostris operari potuissent, placuit tamen illis in oppressione nostra tempus perdere, et locos Turcarum sanguine christianorum pingve fieri. A quo dominus ablegatus sacrae Maiestatis Vestrae ad nos pervenit, eo ardentius saevire coeperunt subolfacientes gratiosum sacrae Majestatis Vestrae in nos affectum et benignam propensionem. Justissimus in coelo discernat deus, an tanta obedientia, patientia et sincera nostra in res christianas accomodatio haec meruerint? Neque enim tam viribus enervati essemus, quod tam hostilem hujus exercitus operationem patienter tolerassemus, nisi debitam totius christianitatis respectum pensitarem.

Sacram regiam Maiestatem Vestram humillime iterum oramus, contestatam amoris sui regii et paterni affectus declarationem dignetur et ultra clementissime continuare, et quam celeriore exercitus caesarei revocationem operari. Timemus enim, quod sacrae regiae vestrae Majestati Germani bona verba dant et omnia contra nos interea exequantur.

Quod enim magnus ex itinere suo ad nos non diverterit vezarius (qui si decima non, decima quinta praesentis Belligradum

perveniet valde magno ad bellum apparatu,) multis effecimus laboribus, et certe divertet, si ipse exercitus non revocabitur. Dixit enim legato nostro, quod mallet decem fortalitia in Hungaria amittere, quam regnum Transylvaniae, unde nos sedes erimus belli, et sub armis contrariis litabimur.

Tökölyius ad magnum vezerium profectus est ultiores suas res operaturus.

Legati nostri ab augustissimo Romanorum imperatore necdum redierunt, nescimus, qua de causa tam longe detineantur.

Doleo, quod me coram sacra Maiestate Vestra falso detulerint; si aliquando digitos ad scribendum alicui Tartaro extendi, exaurescant sane, etiam si per alium scribi curavi vel subscripsi. Angustia et mihi valde; undiquaque Turcis ita sum delatus, quod pecunia Germanorum corruptus sim; Germani e contra me Turcis adhaerentem credunt et me solum causant, quod in suis non prosperent intentionibus. Humillime oro sacrae regiae Maiestati, si aliquam inde suspicionem praeconcepisset, clementissime me tollere ne dedignetur.

(Teleki titkára írása, ered. fogalmazvány. Missilisek 181. cs. 13. sz.)

1686. j u l. 19.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae stb.

Magn. ac gen. sincere nobis dilecte.

Cum gen. ablegatus noster Sinc. V^{rae} sit praesens, supervacaneum ducimus prolixioribus eandem operare literis, communicabit etenim ille cum Sinc. V^{ra}, quidquid tam in nostris literis expressum, quam in relationibus annexum eidem transmittimus. Quod vero ad praesens superest, optime Sinc. V^{ram} valere cupimus.

Datum in castris ad Tysmeniciam die 19. m. Julii a. d. 1686. regni vero nri 13. anno.

Joannes Rex.

Alól: Ad magn. com. Teleki.

Külczim: Magn. ac gen. Michaeli comiti de Szek Teleki (*így*) stb.

(Eredeti, kívül a nagy fejedelmi pecséttel 181. cs. 14. cs.)

1686. j u l. 21.

Sacra Regia Mtas, due dne clementissime.

Az Felségéd királyi kegyelmességgel teljes levelét midőn az elmúlt napokban vettük volna nagy submissióval, melyre alázatosan választ is irtunk Fgednek, az Fged klmes biztatása szerint reméljük vala, az császári haduak innét való kivitetését, de clementissime rex, nemhogy országunkból kivítették volna, sőt inkább itt az

országnak szintén minden részeit bejárták, és faluinkot égették, buzáinkot, gabonáinkot semmivé tették, melylyel, ha isten rajtunk nem könyörül és az Fged kegyes királyi kegyes fava nem járul, azt viszik végben, hogy ez hazának lakosi utolsó élhel halásra jutnak; és most ujlag azzal fenyegettetünk, hogy ha két erősségében hazánkban, ugymint Kolosvárbán és Dévában, az császári praesidiumot be nem vesszük, Karafa generalt armadájával, és más generálokkal együtt reánk küldik, az kik nem tractálnak velünk, hanem mint ellenségekkel tüzzel-vassal rajtunk kegyetlenkednek és hazánkat porrá teszik, úgy hogy többé magyar fejedelemség ez országban ne legyen. Szintén most Bécsből is egyik követünk megérkezvén, ezen resolútióval jött az is, sőt az által azzal is fenyegettetünk, hogy télre nagyobb rész hadát quartélyra ide küldi, azelőtt pedig az bécsi udvar mindenkor azzal biztatott bennünket, hogy az míg Váradot, Tömösvárt meg nem veszik, az török ellen aperta declaratióinkot addig nem kívánják, hova lehetne pedig nagyobb declaratio, mintha az nevezett két erősségben az császári praesidiumot bebocsátanók, holott már L. Fejérvárat van ily közel az fővezér, az holott is hadainak most fizet, s úgy indul meg, de mi félünk, hogy ide fordítsa minden erejét, ide ne divertáljon.

Az fővezérnek is ez órában érkezék követje, attól is fenyegettetünk utolsó veszedelemmel, Fged azért bölcsen megítélheti, micsoda utolsó veszedelemben vagyunk tétetvén, ugy, hogy ha Fged könyörülő szíve rajtunk meg nem indul, evertálódik ez az szegény haza. Könyörgünk azért Fgednek augustissime rex, pro innata sua clementia, az kivel az egész világ előtt tündöklök, qui afflictos sublevare és az elnyomottakat restituálni tudja, méltóztassék minket ez szörnyű inségből kivenni, és ezeket az hadakat rólunk kivitetni, s az téli quartélytól is az császári hadnak megmenteni, az posteritásnál is megmarad háladatosággal az Fged királyi kegyes neve, mi is quoad vixerimus Fgednek in omne rerum háladó szolgálainak magunkat megmutatni el nem mulatjuk.

Clementissime rex ha Fged rajtunk nem könyörül, actum erit de nobis, et totum nomen Transylvanicum in cineribus sepulta jacebit. Bizonyosok vagyunk Fges király benne, hogy az bécsi udvar az Fgedhez való sincera affectiónkért neheztel reánk, és Fged kegyelmes protectiójától félt bennünket, és Fgedtől irtóztat minden utakon és módokon. Az istenért kérjük Fgedet per omnia sacra, az német residenssel Fged ez dolgot ne communicálja, hogy tőlünk értette volna Fged.

Ez irásunkot, Fges király, midőn elvégeztük volna, az német táboron Saffenbergnél levő emberünktől jöve levelünk, az melyben írja, hogy Saffenberg százezer tallért kíván tőlünk absque omni mora, ez iránt is Fged kegyelmesen megítélheti utolsó veszedelmünköt előttünk forgani, ha Fged velünk jól nem teszen.

Kirül: Teleki gyűrűpecsétjével s egy másik gyűrűpecséten Joannes Komaromy ¹⁾ látható. 181. cs. 25. sz. d. n.)

(Egykorú fogalmazvány.)

1686. jul. 21.

21. Julii 1686. Cibinio. Regi Poloniae.

Sacra Regia Maiestas domine domine clementissime.

Plenas regia gratia sacrae Maiestatis Vestrae literas (ad quas tunc statim resolvimus) dum nuper magna submissione accepissemus, sperabamus, sicut nos benigne sacra regia Maiestas Vestra consolabatur, caesarei a nobis exercitus revocationem, non ut tamen a nobis revocati fuerint, verum omnem jam plaue regni partem peragraverunt, possessiones nostras incineraverunt, segetes annihilaverunt, (unde nisi misericordia dei et regius sacrae regiae Maiestatis Vestrae favor id praeveniat, deploranda mors plurimorum famelicorum speranda est), jamque iterum nobis acerbè comminantur, quod si in Claudiopolim et arcem Deva praesidia Caesarea non recipiemus, generalem Carafa cum armada, cui praeest, aliisque generalibus ad nos mittent, qui nobis cum non tractabunt, verum ferro et igne sicut in hostes sevient, patriam nostram solo adaequabunt ita, ut nemo amplius Hungaricum in hoc regno agat principatum.

Modo plane rediit unus ex legatis nostris Vienna simili plane resolutione, hoc addito, quod insuper comminentur, se majorem exercitus quoque partem ad hybernandum huc intromissuros. Antea spoponderant, apertam nostram contra Turcas declarationem ante expugnationem Varadini et Temesvarini non expectaturos, quod tamen possit esse majus in declarando, quam receptio praesidiorum in fortalitia nostra. Jam vero magnus in Bellegrado est vezerius, atque circa solutionem militum occupatur, quo finito statim se movebit. Nos veremur, quod toto robore in extremum nostrum excidium, sicut nobis per suum (qui hodie venit) kapuczi passam comminatur. Sapientissime dijudicare potest sacra Regia Maiestas Vestra, status noster quo in periculo versetur? adeo, ut si propensissimi in omnem misericordiam regii affectus sacrae Maiestatis Vestrae iu salutem nostram non commovebuntur, funditus evertemur.

Oramus igitur augustissime rex sacrae Maiestati Vestrae, pro innata (qua in pari modo per totum orbem praegloriatur) clementia, atque ex incomparabili sua sublevationis afflictorum ac oppressorum restitutionis scientia, dignetur e tam horrenda calamitate nos eximere, exercitumque caesareum revocari facere, et ab affuturis eorum hybernationibus et quarteriis liberare. Manebit recte

¹⁾ Teleki titkára, később (1705.) Nicomediában a Tökölyié.

regiaesacrae Maiestatis Vestrae apud seros posteros nostros memoria cum debita gratitudine, et nos quoad vixerimus, reales, synceros, submissos et non ingratos servos declarare non intermittemus.

Si clementissime rex Maiestas Vestra regia nobis non miserabitur, actum erit de nobis, et totum nomen Transylvanicum in cineribus sepultum jacebit. Certo scimus re clementissime, quod aula Viennensis pro syncera nostra erga regiam Maiestatem Vestram affectione tam graviter in nos animadvertat, timeatque, ne aliquo modo benignam Vestrae regiae Maiestatis protectionem amplectemur, sicut et perterret nos ab eadem omnibus modis et rationibus.

Per deum et omnia sacra Vestra regia Maiestas imploratur, ne residens imperatoris Romanorum advertat haec a nobis fuisse Vestrae regiae Maiestati declarata.

Cum plane has finiremus rex clementissime, scripsit nobis homo noster ex castris caesareis, quod generalis Scherfenberg a nobis centum millia tallerorum petit sine omni exinde mora pendenda. Unde etiam sacra regia Maiestas Vestra nostrum ultimum exitium jam prae nobis esse praevidere potest, nisi sacra regia Maiestas Vestra nostram salutem rematuret.

(Teleki titkára írása. ered. fogalmazvány Missilisek 181. sz.)

1686. aug. 9.

Joannes Tertius dei gratia rex Poloniae *sth.*

Magnifice ac generose sincere nobis dilecte. Brevibus Sinceritatem Vestram compellamus, tempus enim non suppetit propterantibus, quantocyus versus Cecoram et ultra donec offendatur communis hostis. Injecerant aliquantulum itineri nostro moram certa fortalitia, quae in tractu eiusdem itineris tria, nempe cis, intra et post sylvam Bukovinensem erigi de terra fecimus, ac validis munivimus praesidiis, in casum excursionis Camenciensis et pro securitate commeantium ad castra. Bonis itaque amicis nostris pro solatio id iam communicandum occurrit, quod universa terra Moldaviae subiectionem suam Nobis ultro et benevole obtulerit, atque arma sua iungi Nobis contra eundem hostem fideliter appromisit. Quapropter Jassiam fortificari validumque ibidem imponi praesidium mandabimus, demandata interim boni ordinis et regiminis provincia ad quatuor cāimacanos more illius gentis. Secure proinde literas suas per memoratam metropolim ad Nos dirigi faciant, cursumque velocioris correspondentiae institui curent, certi omnino. quod non modo universum regnum Poloniae, sed etiam terra haec Moldaviae atque Valachiae iura bonae amicitiae vobiscum colent et perpetuo servabunt, quae olim iunctae gentes vetus illud et famosum constituebant Daciae regnum. Non dubi-

tamus provincias vestras iam liberas esse ab armorum strepitu; nuper enim publice et solenniter generosus Siemoriski, ordinarius in aula nostra residens Caesareae Maiestatis, in pleno et frequenti senatu declaravit, quod ad iteratam nostram interpositionem tandem serenissimus imperator magnifico generali Szaftemberg (*igy*!) dederit ordinem, ut quantocyus patria vestra excederet. Certi sumus id gratio animo universam Transylvaniam a Nobis suscepturam, prout vicissim summo gaudio excepimus, quod sanguis christianus, ad cuius protectionem sacrum hoc suscepimus bellum, in tuto et salvo manebit. Quod reliquum est, optime valere Sinceritatem Vestram cupimus.

Dabantur in castris nostris regiis ad ripas Chyrassi infra Stepanowce die IX. mensis Augusti anno domini MDCLXXXVI^o regni nostri XIII. anno.

Joannes Rex.

Külczim: Magnifico ac generoso Michaeli Comiti de Szek Teleky (*igy*) *stb.*
(Eredeti. Missil. 189. sz.)

1686. szept. 16.

Popovicium appulit ad nos die 11. praesentis cum literis de 18. Augusti, ex quibus vestrum intellegimus statum.

Nos jam limites terrae Budziacensis cum toto feliciter attigeramus exercitu ea intentione, ut funditus ferro et igni depopulata fuisset, verum quia intensior coeli aestus, coeptis obstitit istis, dum ariditas trium annorum spatio in tota Valachia ubique dominata non solum aquae, sed et graminis omniamque pabulorum tantam fecit penuriam, ut nec in lacubus aut torrentibus, sed nec in ipsis etiam profundioribus (si quae reperiebantur) cisternis gutta aquae hauriri aut effodi potuerit. Hoc ipsum in ulterioribus etiam partibus esse nostrae militum copiae pro excursionem ad ipsum fere missae Danubium retulerunt, idque multo majorem ibi quam in eo, quo substiteramus loco omnium defectum, eadem enim aëris in clementia aquae exsiccatae, gramina et frumenta ac terra ipsa exusta, ut quasi in cineres et carbonem versa videatur, hominesque ob famem jam semi neces, si quid frumenti inveniebant, non metebant, sed avidis manibus colligebant, spicas terrebant et cruda comedebant grana. Hostis insuper quoties ipsi copiam conflictus dare intenderamus, toties in loca nobis inaccessibilia, scilicet in asperis montes sese receperat nostra subterfugens arma, quod ut antea ita nupta die fecit, dum studio cum toto exercitu retrogressi sumus, ut tunc in campum et martem descenderent, sed evitarunt pugnam. Ad palatinum praeterea Valachiae, Transalpinæ expressum nostrum primis adhuc Augusti diebus pro declaratione missimus, sed ibi adhuc usque tempus moratur, nec quid effecerit aut

effecturus sit, quidquam significat. Ex his proinde rationibus consultum nobis fuerat, hanc in partem versus Jassoschirassum flumen trajicere, hinc itaque compellamus vos.

De Buda eandem habuimus notitiam: velitis tamen de ulteriori ipsius eventu significare, ab ea enim etiam vestrae pendent. Miramur sane, quae scribitis: quasi ex aula nostra obliquiores de vobis volitent informationes, dum apud nos omnia scripta vel vulcano consecrantur, vel in summo servantur arcano, sed forte ad ostentationem aliquam istae formantur delationes.

Quod attinet expeditionem vestrorum Vienna deputatorum, fide et verbo nostro regio, quod vobis damus et pro sacro habete, illud obstringimus vos, quia id quodcunque concedideritis, nemini communicabitur, etiam ex secretariis et nos ipsi firmiter celabimus, nec plura ad praesens ob ingentes belli curas vacat scribere, nisi obnixae instamus, quatenus decretum in vitam et bona miseri Pekri latum relaxetur et mitius cum eo agatur.

Die 16. Septembris 1686.

Külczim: Illustrissimo domino comiti Teleki.

(A dült betiivel szedett sorok az eredetiben titkos jelekkel vannak írva.)

(Sobieski eredeti levele. Miss. nro. 189.)

1686. oct. 26.

26 8-bris 1686. Strij.

Expressus Dominationis Vestrae quamvis iam ab aliquot hebdomadis huc venerit, cum tamen illo tempore Sacra Regia Maiestas in castris moraretur et nonnisi nudius tertius huc appulerit, ideo tantisper expectabat.

Ex his Dominationum Vestrarum literis exhilaratus est serenissimus rex, quod ipsius officia et sollicitudo, quae jam interposuerat, suum sortita fuerit effectum, neque eandem pro auctoritate sua imposterum applicare intermittet.

Caeterum de elapsa belli actione iteratam brevissimam subiungo seriem.

Pergebat cum valido exercitu Regia Maiestas dominus noster clementissimus in Moldaviam, indeque versus Danubium, confisus palatini Valachiae et palatini Moldaviae amicitiae, quod sese armis regiis essent iuncturi, et quamvis (quod vobis constare hucusque non dubitamus) utriusque fraudem expertus fuerit, decreverat nihilominus eo, quo proposuerat, penetrare. Verum praeter omnium hominum opinionem adeo aridas et siccas illas reperit regiones, ut nonmodo nullas fruges neglecta ubique agricultura, sed nec herbam pro pabulatione equorum noster haberet exercitus. Tantus enim a triennio ibi dominabatur solis aestus, ut et gramina radicitus extirpata et fluvii celebres exsiccati fuerint.

unde ob aquae inopiam equi laborare debebant. Nulla insuper acquirendorum commeatuum facultas, ita ut omnis militia sola, quam in curribus secum advexerat, annona sese sustentare debuerit. Tanta enim fames inter Valachicos homines, si qui reperirentur ibidem, invaluerat, ut fere in caedes et humanarum carnum esum prolaberentur; et sic tam inaudita egestas, quae exercitum fatigabat, ad ipsum Danubium penetrare non permisit, sed ad ea remeandum fuit loca, ubi virentem herbam, et fluvium pro adaquandis equis habere poteramus.

In tam vasto terrarum tractu, quoties Tartari de more suo nostro insultarent exercitui, toties a nostris, laus deo, fortissime cum insigni suorum jactura rejecti fuere; aliquot insuper vicibus ex inopinato ab expedita militiae regiae manu praeoccupati magna clade affecti sunt, ut a memoria hominum nunquam plures captivos Tartaros et Murzas, plurimis interfectis, habeamus.

Nondum itaque serenissima Regia Maiestas belli actionibus finem impositura erat, sed accepta notitia, legatos a ducibus Moschoviae Leopolum venisse pactorum et colligationis armorum praestolantes confirmationem, ut ea obtenta fidentius contra hostem agere possint, omnium consilio inducta est Regia Maiestas, ut et militiae post tot labores et incommoda quietem concederet et ratificationem dictorum pactorum maturaret, cui consilio adquiescendum fuit.

Meruerunt equidem supradicta Valachiae et Moldaviae palatini, praesertim hic nobis vicinior, majores malae fidei paenas, quam quales sensit, nisi summa Regiae Maiestatis moderatio parcendum temerariis et reliquendum clementiae exemplum duceret, imo serio maioribus obviaret damnis.

De Buda recuperata habuit serenissima Regia Maiestas a serenissimo Romanorum imperatore per cursorem certitudinem, verum Tartarorum metu in Snyatin subsistere tantisper coactus est, donec serenissima Regia Maiestas cum exercitu propius accederet.

Jam in dies regia Maiestas dominum ablegatum suum a Dominationibus Vestris reducem expectat, ex eodem prolixius omnia intellectura, et si quid interea occurrerit, Dominationibus Vestris communicatura.

Külczim: Illustrissimo domino comiti Teleki.

(Eredetije, a dült betüvel szedettek titkos jegyekkel írva. Missilisek 189 sz.)

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

Az purgatoriumban legnagyobb szükségben lévő lölkök szabadulásaért az pater Paulinusoknál minden nap egy mise szolgál-tassék Bondorffon az boldogságos szűz képe előtt, melyért minden napra rendelek örökösképpen ötven pénzt; ennek capitalejét tegyék le maradékim és az pater generalissal vigyáztassanak reá, hogy abban semminemő fogatkozás ne légyen; még pedig az capitalét megadják, addig járjon meg interessek. Kévánom pedig, hogy azon mindennapi misék mondassanak ez következő inteu-tiókra: Vasárnap Magyarországnak régi virágzó állapotjára és az igaz hűtre való megtériseirt. Hétfőn az oly purgatoriumbeli lölkökért, kiknek legnagyobb szükségek vagyon az értek való esedezésért. Kedden az oly lölkökért, kik az purgatoriumbeli kinokból leghamarabb kiszabadulandók. Szerdán az oly lölkökért, kik érdemlett büntetésekért legkésőbbben szabadulnak ki. Csütör-tökön az oly lölkökért, kik érdemmel legbüvelkedőbbek. Pinteken az oly lölkökért, kik éltekben az boldogságos szűzhöz és szent Borbálához kiváltképpen való áhítatossággal voltak. Szombaton pedig magam lölkinek és az nemzetségemből valóknak lölköknek szabadulásáért az boldogságos szűzhöz votivum sacrum mondassék.

Lauretumnál, Isten életemet adván, tizenkét küldusra való spytált akarok csináltatnom szent József tisztességire; ha vígben nem vihetném: kötelezem maradékimat, hogy megcsináltassák, illendő alamizsnát rendelvén hozzá. Intvén szerelmes successori-mat, az szerzeteseket böcsüljék, szeressék és az szükölködőkkel együtt segítsék; nincsen gazdagabb majorság, mint az szegények-nek való adomány, mert azzal örökkén valót szerez és győjt az ember.

Ezek, úgy vagyon, mind kevesek és az én mindenható mennyei szent atyám ellen tött sok rendbéli vitkeimnek elégtíteli-ért csak olyanok, mint az árnyék. Mindazonáltal bizodalmom

vagyon az irgalmasságnak és benne bízókon könyörülő édes atyában (*igny*), hogy ezeket én tőlem bűnös fiátúl szent fiának érdemiért atyai kegyes orczával köllemetes áldozatúl veszi.

Mivel azért ezt az én kevés alamizsnámat bűneim eltörléseire és azokért némi-némőképpen való elégtitelért rendeltem, Istenre kénszerétem mindazokat, kiknek valamit hagytam és rendeltem, se engemet, se magokat meg ne csalják, hanem vigyék igazán vígben mindazokat, melyekre ezek által köteleztetnek. Egyébaránt ezen testamentumommal rendelem és végezem azt, hogy ezek az én szent és jó szándékim senki által semmi, még jó szín alatt is vagy más intenciókra, annyival inkább más szerzetesekre, kikre itt nyilván rendeltem, ne fordéttassanak; és ha akár ő szentsége az pápa dispensatiója, magyarországi király confirmatiója vagy más kigondolható ok alatt valakik ezt megváltoztatni munkálkodnának s fáradnának, s immutálnák, annyival inkább elvesztenék ezen szent igyekezetemet, átkomban légyenek és az fölséges mindenható Istennek szent széki előtt és minden dücsőült szenteknek előtte légyen örök confusiójuk. Hasonlóképen az szerzetesek ha igazán az én intencióm szerint tartozásoknak meg nem felelnek, az igaz ítélő bírónak ítélete legyen rajtok.

Akartam itten az mindenható Isten rendelésiből alattam való szegénységről is emlékeztet tennem; kik mivel gyakortasággal akaratom ellen is az tisztviselők által az munka s egyéb dolgokban talán többet is terheltetnek, kívánom azért és hagyom, hogy holtom után legalább két esztendeig az majorságok fogyatkozása s pusztálása nélkül mind adójuk s mind rabotájokra nézve magános könnyebbségek legyen.

Az mi pedig az én világi, Istentől nekem adatott javaimat illeti, sok példákából láttam, hogy az testamentumok mai oly állapatra jutottak, alig vagyon valamely, az ki kérdés kivől maradjon, az emberek szavai magyarázatját és majd egyházi, majd világi bíró eleibe vitetik, egyik az más oppressiójára, az successoroknak költségére, jószágok elvesztegetésire, ajándékozására húzzák, vonják, forgatják értelmét az testamentumnak, gyakorta vastag beszéddel is emlékeztvén az szegény sirban fekvő holttest felől. Melyre nézve, hogy jövendőben hasonló dolog ezen én testamentumommal is ne történjék, mindeneknek előtte kirekesztem mindennemő keresményemből azt, valaki ezen én testamentumomat vagy szent-székre, vagy más világi bíró eleibe disputatióra, kérdésre vagy kétségbe viszi; hanem, ha mi kérdés az én maradékim között ezen én testamentumom végett támad, az még Isten az én alább megnevezett testamentariusimat élteti, az főnek szabadságot hagyván, hogy az megholtak helyett mást álléthasson, (értvén azt főnek, az kit előbb nevezek s helyeztetek ezen testamentumomban, ki is

meghalván, consequenter mindenkor az első maradván fő testamentarius.) avagy ha az többi méltó okokból absentálnák magokat, azok helyett is másokat substituálhasson, ő azokkal együtt az nyilván való szók mellett maradván meg, igazétsák el az kérdést, mely mellett részek elvesztése alatt tartozzanak maradékim megmaradni. Kiszóllétván Isten pedig az én testamentariusimat e világból, ha mégis valami kérdések maradnának fönn, azoknak eligazítása legyen bizonyos fogott emberek által, melyre olyanok választassanak mind az két veszekedő részről, kik nem procatori legyenek akármely félnek is, sem ajándékokkal avagy más magok hasznával megvesztegetettek, hanem egyességszerető, igaz lelki-ösmérető személyek, magyarok s országunk szokását és törvényit értők, azok az én testamentumom értelme szerint istenessen igazétsák el az köztök való kérdést, intvén és Istenre kérvén mindazokat, hogy inkább oltsák, sem neveljék maradékim között az idegenséget s villongást, igyekezzenek mindenkor atyafiuságossan megegyeztetni őket, s testamentumomat őrizzék, hogy az semmi-ben meg ne sérődjék s abból romlások ne következzenek; Istennek ítélő széki eleibe idézvén, valaki hamisat ítélne és cselekednék közöttök, hogy az mely mirtékkal ők mérnek, hasonlóval mérettesék nekik is.

Legelsőben is kívánom, hogy tudják az én maradékim, noha szép és számos őstül maradt jószágim vannak nekem, mindazonáltal nemcsak mind successióval jutottam jószágimhoz, hanem sok fáratsággal, költséggel s azon kívül is együtt másutt is aprólékos feles keresményem egyeledett nekem az őstül maradt jószágim közibe; épületekkel is nagy költségességet tettem; háboru üdőnek terhit is viseltem; és mindezeknek fölötte valahány százezer forintot megír az egyedől magam keresménye, melyet sok fárotsággal és költséggel szerzettem az reám őstül maradt jószágon kívül, nem követvén azoknak példáját, kik nemhogy eleitől maradt szép értékekhez valamit szerzenek, de még azt is elpraedálják. Mindazokat nyilván testamentumomban specificálom nem akarom, ne adjak okot az kákán csomót keresőknek sok kérdésre, de más írásimból, melyet jószágom állapotiról írnya kívánok, noha ha arra nem érkezném is, hogy azon írást végben vigyem, az íránt az acquisitionalis levelekből is elég informatiót vehetnek maradékim minden igazim állapotiról. Itt azért teszok emlékezetet, hogy csudásnak ne lássék az őstül maradt jószágimról való rész dispositióm, noha arról is magános libera dispositióm vagyon az mi kegyelmes urunktól, ki mellett statuáltattam is magamat és posteritásimat, régi eleimtől maradt jussomot továbbra és többekre kiterjesztvén nemzetségem következő kiváltképpen való hasznára, úgy hogy méltán azoknak is újabb acquisiteknek tartathatom maradékimtól.

Minekelőtte pedig gyermekim közt tennék rendelést, az én szerelmes atyámfiait tovább éltetvén Isten én nálamnál s apródok maradván kíváltképpen fiam, kívánom jó rendben hagynom. Ha azért a jó Isten engem ez világból kiszóllétana, szerelmes atyámfiaira hagyom fő gondviselésit az én minden értékemnek szerelmes gyermekimmel együtt, nem lehetvén igazabb senki nálánál hozzájuk, úgy, hogy valamég Isten özvegységiben az én szerelmes atyámfiait élteti, gondviselő asszonya legyen minden jószágimnak, mindazonáltal úgy, hogy semmit azokban semmi uttal el ne idegeníthessen és zálogoséthasson, se testamentumom értelmén kívől másra ne fordéthasson. Holott pedig megnevelkedvén gyermekeim és szárnyokra kelvén, vagy maga könnyebbségiért és vélek való idegerség eltávoztatásáért, vagy fiam megházasodván, jószágokra szükségek lenne és ezekre az okokra nézve jószágimat mind nem akarná bírnia, hanem özvegységit csendességben akarná tölteni és abban Istenit holtig szolgálni, hagyom szerelmes atyámfiaának szarukői jószágomat Pottendorffal és Körösztúrral, az eddig hozzábíratott két kalastromi falukkal, Kisbarommal és Malombházával, (kihez, mivel az egy városnál több nincs, az leukai és kalastromi jószágbeliek tartozzanak ezután is az szántást, kapálást eddig való szokás szerint végbevinni,) sárvári jószághoz tartozandó Felsővidékkel együtt és minden ehez tartozandó és eddig birnya szokott jószágimat, melyet szabadon birhassan élteig; és amit annak szokott jövedelméből győjt, abból szabadon hagylasson; az minthogy az kedvit kereső gyermekinek és atyafiainak is ac etiam ad pia opera abból szabadon disponálhasson. Isten ez világból kiszólltván pedig, tovább való rendelésem szerint szálljanak ezek is gyermekimre, melyekben is mindazonáltal mint szintén egyéb jószágokban, semmit semminémű szín alatt ne idegeníthessen.

Pottendorffot mindazonáltal az hozzávett jószágokkal együtt, valami Austriában vagyon, hagyom öregbik fiamnak, úgy hogy mindenkor az ki az Nádasdi fuágban hozzám legközelebb való öregbik lészen, több jószágimból való része felett birhassa; de az német szokás szerint fidei commissa sint bona, semminemő adósságokat reá ne vehessenek, kivéven egyedül azt az esetet, (kitől Isten ója őket,) ha valamelyik pogány rabságban esnék és a miatt köllene eladni. Ha ki pedig adósságot szerzene reá, az magyarországi jószágbeli részéből szakasztassék annyi ki és tétessék pénzzé ezen jószágnak fölszabadétására; hasonlóképen ha az adók meg nem füzetése miatt valami adósságot hagyna az jószágon, maga részéből füzetődjek meg az is; hasonlóképen ha mit elhagyna pusztulni, abból építtessék meg. És mivel az austriai törvény szerint huszonnégy esztendőös korának előtte meg nem házassúlván az árva, jószágához nem nyúlhat, ha az én szerelmes atyámfiaának előbb történnék halála, sem öregbik fiam huszon-

négy esztendő s lenne vagy megházasodnék, azon pottendorfi jószágom jövedelmét az Landmarchal által téendő tutorok vagy fordét-sák az adósságra, ha mi még az jószágon találtatnék, vagy ha adósság nem találtatnék, téessék félre addig is, míg Isten fiamnak huszonnégy esztendeit elhozza vagy házasságát és akkor adas-sék kezéhez. Nyilván akarván ez iránt arrúl is emlékezetet ten-nem, hogy ha az atyámfia halála után még valami adósság lenne Pottendorfon, bár huszonnégy esztendeje eljőjön is fiamnak vagy megházasodjék, kezihez addig ne szabadéttassék, méglen az adós-ság épen vagy magábúl Pottendorfbúl, vagy ha az elégtelen lenne, az adósságok füzetésire rendelt magyarországi jószágimból meg nem fizettetik. Mivel pedig Echendorfon egy rész feudum az ujhe-lyi püspöktől csak fiúágra ezen jószágnak, ha közelétné lejárta az én fiúágomnak, (kit az jó Isten nagy irgalmasságábúl tartóztat-son,) tudják, hogy én is utolsó deficienstől vettem. azért az utolsó deficiens eladhatja s el is adja pedig, hogy nem mint ingyen száll-jon vissza. Istennek kedviért intem pedig az én szerelmes gyer-mekimet s atyai átkom alatt parancsolom, szerelmes anyjokat meg-böcsüljék és meg ne keserítsék, hogy Istennek átka reájok ne szálljon. Viszont az én szerelmes atyámfiát is kérem s intem, anyai szívet viseljen szerelmes gyermekihez, hogy az sokakon tör-tént példa rajta is ne történjék. Egyébaránt oly rendben hagytam, hogy mind gondviselőjük lehet s mind, ha azt nehezteli, csak daj-kája gyermekimnek, néki magánosan hagyott jószágomban békes-ségesen tölthetvén el életét, Istenit szolgálhatja s az többire, ha akarja, az testamentariusok viselhetnek gondot, kiknek jó gondvi-selésekre is tekinthet. Hogy pedig annyival nagyobb szereteteket ösmerjék gyermekim szerelmes anyjoknak magokhoz, nyilván-valóvá akarom itt tenni, minémő anyai szívből származott jót tett az én szerelmes atyámfia velek. Minekutánna az jó Isten próbálni akarván bennünköt, fiumagzattal meg nem áldott volna kilencz egész esztendő alatt, látván az én szerelmes atyámfia, hogy leányi-nak szaporodásihoz képest, rendekhez képest kevés volna az leány-ágot illető jószág, atyja házából elhozott ingó marhája, dossában adott pénzi és anyai jószága ára, egyszóval mindene, az mit én hozzám hozott és ötet illethette volna, noha még egyrészihez, mint az tokaji ház és szentmiklósi jószág árához sok költséggel kell jutnom, ha hozzájuthatok is, bizonytalan levén az pörnek kime-netele, oly jószágra iratott, mely egyedül fiúágot illetett volna, úgy, hogy ha az én fiúágomnak valamikor (kit Isten kegyelme-ségéből megtartani méltóztatassék) lejárta lenne, akkor azon egyedül fiúágot illető jószágom az leányágot illesse, melyről Istenben elnyugodott harmadik Ferdinánd római császártúl donatiót is vettem; hogy így magát ezektől megfosztatván, gyer-mekihez való igaz szeretetét mutathassa.

Gyermekimet az mi illeti, nekem Isten felesebb leányokat, sem fiakot adott, jószágim pedig fiuágot illetők többek. hogynem mint mind az két ágra valók. Azért elsőbben is leányim felől akarok emlékeznem s ő felőlök rendelést tennem.

Leányágot azért (melyet Isten nekik szerencsét parancsolván, férjek apprehendálhatna.) illető jószágim énnekem Füzér. Csejte, Beczkó, Szentgyörgyvár és Alsó-Lendva s az több hozzá tartozandó jószágokban az a rész, melyet successio szerint apprehendáltam, melyek között is Istenben elnyugodott asszonyom anyántúl Csejtét pénzen váltottam vissza, mivel jó emlékezető atyám bizonyos summában inscribálta volt, és addig szabad dispositióm vagyon rajta; Füzért az mi nemzetünknek zavaros állapotja után feles költséggel vettem Rákóczi fejedelemtől vissza s az sulyos és nehéz esztendők miatt sok költségem lévén, el is köllött nagy részt zálogoséttanom; az beczkói, szentgyörgyvári s fölül specificált lendvai és több jószágokbéli részek apró dolgok; de ugyan azokat is, az apácza hugomat az mennyiben illetik, pénzzel tettem rész szerint magamévá s az lendvai portióért is, melyet successio szerint apprehendálnom köllött volna, az minthogy Beczkóért is, pörös lévén a fiscussal, ő fölséginek pénzt köllött adnom. De habár mindezek leányom közikben osztatnának is, egy részre igen szép kevés jutna, mivel ha országunk törvénye és szokása szerint köllene osztályba menni, fiaim is az ő részeket szintén úgy, mint leányaim, kivehetnék, szerelmes anyjok után pedig az mit remélhetek volna, noha az minémő jobb helyre tétetett, föllebb megírák és hasznosabb leányimnak, hogy bizonyos helyre fordíttatott az, hogysem mint ingó marha lévén, (mivel az anyai jószágból is mind pénzzel vettettünk ki,) mely természete szerint elkelhető, ha füstöt vetett volna: mindazonáltal hogy abból is mindenestől annyi sok időre haladható successióra ne várokozzanak, annyi summát rendeltem nekik, hogy mind őstül az apai, mind az anyai nekik cedálható részből és az én keresményemből is szakad jó igazság szerint nekik igaz rata portiójuk. Azonkévül is az őket illethető jószágot, ennyi atyafi az mostani világ szerint békességesen elszéledvén lévén diribben darabban, lehetetlennek ítéltem, hogy bírhatták volna, az mint az hasonlóképpen megosztott és sokféle biratott jószág naponkint való példák. Így azért mind őstül maradt, mind anyai jószágokból s mind azért, az mit az édes anyjok után remélhetek volna, járúlván az én szerelmes atyámfiának is erre consensusa, ne kölessék az fiak defectusára várokozni, és az én keresményemből is hogy illendő részek legyen s az a kevés leányágot illető jószág is inkább csoportban maradván, épségben tartassék meg, hagyok az én szerelmes leányimnak közönségesen kétszázötvenezer forintot avagy azon levő summákból és ingó marhákból, akár illessenek leány-

ágot, akár se és az anyai részből is, melyet én már apprehendáltam vagy ezután fáratsággal szerezhetek, vagy Isten engem kiszóllétván, fiaim szerezhetnek, az fiuágnak fönmaradáság kivégyk minden jussokat, úgy hogy az mennyien Isten áldomásából életben lésznek s házasságot érnek, cum reciproca successione azon summával aequaliter osztozzanak, a melyik közülök maradék nélkül halna meg, nem lévén az fiaknak ehhez közök. valameddig egy fönmarad az leányimban vagy azoknak gyermekiben, egyedől az leányoknak mindkét ágon való defectusokban maradván fön az fiaknak successiója; melyre nézve az én fiaim is külömben az pénzt ki ne adják leányimnak, hanem hogy jószágok vételére fordítsák avagy oly helyre tegyék, hogy az országbau haszonra fordéttassék s el ne keljen; hogya (kit Isten el távoztasson) valamelyik leányom deficiál, az több leányim hozzá nyulhassanak vi successione; avagy ha Isten ítéleti azt hozná, hogy minnyájon leányim deficiálnának, viszont fiaim pör és patvarkodás nélkül ezen testamentumom ereivel hozzá nyulhassanak. Ez pedig úgy ne értessék, mintha mind az kétszáz ötven ezer forintot együtt költenék letenni, hanem midőn Isten valamelyik leányomnak szerencsét parancsol, menyigző napja után két esztendővel tartozzanak fiaim az ő részit letenni; az mit mindazonáltal vagy én, vagy szerelmes atyámfia éltünkben adnánk kiházáséott leányunknak, azt tartozzék az in defalcationem ratae suae portionis bevenni; ha pedig kész pénzüll le nem tehetnék, annyi erő jószágot bocsássanak zálogúl kezekbe, hogynem mint idegenektől kérjenek pénzt, jobb hogy atyafi bírja; de az mint írá, nemkülömben, hanem zálogúl. Rendelvén együtt azt is, hogy az én leányimnak rendelt kész pénz ne tartassék ingó marhának, hanem őket illető atyai és anyai jószágokért adatván, mintha őstül maradt örök jószág volna, elidegeníthetetlen legyen in perpetuum, úgy hogy se felesége urának, se őra feleséginek s se annyival inkább idegennek vagy más jó szén alatt akármely világi vagy egyházi renden valóknak el ne zálogoséthassák, ajándékozassák avagy köthessék, obligálhassák; hanem maradjon firől fiura, leányról leányra, míg egy fönntart az én maradékimban, fölül rendelt mód szerint. Mivel pedig minden jószágom fiaimnál marad, így az adósság füzetésiben leányimra semmi terhet nem vetek; viszont e helyett kiházásétásakor leányimnak tartozzanak fiaim (az kiknek, tudnia illik, kiházásétásokat magam nem érném,) arany, ezüst mív. öltözetek s egyéb, lakodalmok kiszolgáltatására való szükségek (*így*) egynek egynek tízezer forintig adni akár kész pénzüll, akár arany s ezüst mívől illendő igaz áron, az lakodalmi vendégségen való költség kivől, melyre közönségesen fiaim jószágokból könnyen concurrálhatnak. Ha pedig leányim közül, vagy azoknak férjek, valaki ezen rendelkezémet megváltoztatná, részit veszesse el; viszont fiaimon is leányim ezen

testamentumom ereivel csak egy viceispán által is, ha ezeknek eleget tenni nem akarnának, kiki megvehesse minden perpatvar nélkül tőlem neki hagyott részét. Holott pedig közönségesen együvé kapcsolván magukat leányim, egyaránt nem akarván ezzel megelégedni, testamentumom fölbontására járnának, kirekesztem őket minden keresményemből és nevezet szerint azokból az leányágot illető jószágokból is, melyekhez én pénzzel jutottam, hagyván mindezeket épen fiaimnak, úgy hogy külömben részt az említett jószágokból semmi uttal fiaimtúl ne vehessenek, még az rajta lévő pénzt egyszer s mind le nem teszik; melyeknek kiváltására én semmi törvénnyel nem köteleztettem volna, eleimtől lévén elidegenétve, hanem gyermekimhez való szeretetemből időm s életem rövidítésével való foglalatosságokkal szerelvén, ha ők ellenkezővé teszik magokat holtom után az én rendelkezésemnek, méltatlanok, hogy szeretetemnek is gyümölcsét vegyék. Keresményem pedig, melyről szabad dispositióm vagyom, egyedül épen örököszen fiaimé maradjon a szerint, mint ide alább arról rendeltést teszek. És az adósságokban is tartozzanak fiaimmal egyaránt concurrálni.

Hogy pedig leányim s azoknak maradékinak mind egy rendben legyen állapotja, ugyanitt kívánok arról is emlékeztet tennem, holott Istennek úgy tetszenék, (minthogy ez világon semmi vég nélkül nincs az teremtetett állatokban,) hogy az én fiui ágomnak magva szakadna, micsoda rend tartassék akkor az én szerelmes maradékim között.

Noha azért az jó Isten engem szép fiakkal áldott meg s nem rövidült meg isteni áldásának bő marokja, hogy többet is ne remélhessek, mindazonáltal micsoda rendelése ő szent felséginek felállók, egyedül maga titkos tanácsában vannak azok elrejtve, nevelkednek-e nyavalyások föl, avagy ezek után is tart-e sokáig fönn az én nevem ő általok; ha azért vagy az én fiaimnak, vagy azok után is, rövid avagy hosszú idővel az én fiúágomnak semminémő maradékja in utroque sexu nem maradna és öregbik leányomnak maradéki volnának, avagy Isten azt is kiszöllétván, neki is hasonlóképpen semminémő maradéki nem maradnának, az mely öregbik leányomnak maradéka maradna, ha fia egynél több volna, annak az fiát, holott pedig öregbik leányomnak fiai nem volnának, hanem valamelyiknek az kisebbek közül, kiváltképen pedig ha több fia volna egynél, vagy ha csak egy volna is s ellent nem tartana ebben leányom férje avagy annak atyafiai, tartozzék az Nádasdi nevet fölvenni.

Holott pedig egyik leányomtól sem maradna fiu magzat, vagy férjek avagy azoknak atyafiai ellenzenék az Nádasdi nevet fölvenni, történhetvén, ők is kevesen lehetnének az fiúágon, öregbik leányomnak leánya, vagy ha annak nem volna arra való leánya,

az mint renddel vagyon idejek leányimnak, az szerint értvén, az melyiknek arra való leánya lenne, hogy férjhezmenist érhetne, annak férje tartozzék az Nádasi nevet fölvenni.

Holott pedig az én fiúágomnak leánya maradna, itt is hasonlóképpen kívánom, az időre tekintet legyen, öregbik fiamnak leánya férje az nevet tartozzék fölvenni. És in illo casu, ha az én fiaim leányága után vétetik föl az Nádasi név, az magam saját leányim gyermeki az praefectiót ne kívánják, ezt egyedől kivévén: ha az ur Isten azzal büntetné meg az én nemzetemet, hogy még hajadon fővel lévén valamelyik leányom, addig lenne defectussa fiúágomnak, in eo casu mind fiaim leányi előtt s mind leányim fiai előtt az magam szerelmes gyermeke férje tartozzék az Nádasi nevet fölvenni. Emlékezetet akarok itt arról is nyilván tenni, hogy ha Istennek látogatásából az, az kit én föllebb megírt móddal rendelek, hogy az Nádasi nevet fölvenni tartozzék, ha vagy házasságra alkalmatlan volna, vagy elméiben rendetlenül megbontakozott, az hasonló úgy tartassék, mintha nem is volna, és helyette az praeficiáltassék, az ki egyenesen az megírt rend és mód szerint követné, ha az az defectuosus nem volna.

Annak pedig, az ki az Nádasi nevet fölvészi, mindazon jószágokat, valamelyeket fiaimnak hagyok, hagyom neki is mindenben azon jussal, az mint én bírom és fiaimnak hagyom, ez következő kötelességekkel mindazonáltal: Elsőben, hogy az kalastromi jószág, ha addig nem eliberáltatnék ő fölségétől, ingyen visszaadassék az cisterciensis barátoknak és nem más szerzeteseknek. Holott pedig azalatt az én kezemből vagy maradékim kezéből kivétetődnek és másképen jószágul vagy pénzül contentáltatnak, azon contentatio az több jószágimról tett rendelés szerint maradjon az Nádasi nevet fölvevő successoromra. Másodszor, mivel pedig föllebb való írásimbúl kilátszik, hogy fiúágom defectusa után leányimot illetné az a rész, melyet szerelmes atyámfia hozzájuk való szeretetiből velem együtt nekik szerzett, aztot annak okáért in eo casu tartozzék az, a ki az Nádasi nevet az föllebb írt mód szerint fölvészi, az fönn levő leányágnak minden pörpatvar nélkül vagy jószágul, vagy pénzül kétszázezer forintig való satisfaciót adni, úgy mindazáltal, hogy az leányág azon nékiek adandó pénzt vagy jószágot meg ne osszák, hanem ha pénzheli contentatiójok leszen, azt vagy jószágra, vagy bizonyos helyre elocálják Magyarországon és annak proventusával osztozzanak, az öregbik fiu, vagy ha férfiak arra való nem lennének, tehát az öregbik leányágon lévő successoromnak férje lévén director, mindenkor cum onere reddendae rationis; kinek fáradságáért proportionaliter egy részzel több portiója legyen az jövedelemből. Harmadszor, az több mindennemű jószágim legyenek egyedől magáé, melyeket mindazonáltal ő is csak fiúágra birhasson és annak fiai is in

perpetuum hasoulóképpen, mindenképpen mint az magam saját fiaim felől alább rendelést teszek.

Holott pedig az jó Istennek úgy tetszenék, hogy annak is, ki az Nádasi nevet fölvenné, magva szakadna fiui ágon, valamennyi jószágom leányágot vagy örökben, vagy zálogképpen illetve, mind szálljon ne csak ezen praeficiált Nádasi ágból származandó leányokra, hanem éppen az több leányim ágira is egyaránt. Melyek hogy el ne pusztúljanak, egyáltaljában tiltom. soha meg ne osztassanak az jószágok, hanem egyedül az jövedelmivel osztozzanak esztendőnkint, portiója vesztése alatt az ki ez ellen cselekednék, kit is öregbik fiu, vagy az nem lévén, az öregbik leányágon levőnek férje az föllebb megírt módon dirigáljon.

Ha pedig az fölséges Istennek úgy tetszenék, hogy mindkét ágon leányim is totaliter deficiálnának, az régi őstől maradt jószágok, melyeken nekem semmi pénzem vagy inscriptióm nem fekszik, szálljonak az magyar koronára vissza; az kiken pedig nekem summám avagy inscriptióm vagyon, azokban az ultimus deficiens inscriptionalisim és donatióim szerint annyiból libere disponálhasson, intvén arra igen szorgalmatosan, távolb lévő atyafiairól, de legkiváltképpen maga s elei lölkéről el ne feledkezzék.

Fiaimat az mi illeti, azoknak itt intést köllene tennem, de arról magányos írást kívánok hadnom, Isten életben megtartván. Rövideden hagyom és parancsolom atyai áldásom elvesztése alatt, az catholica religióban buzgók s állhatatosak légyenek, az isteni félelmet, kegyességet kövessék, az mely mindenre hasznos; jó társaságot szerezzenek, az roszt távoztassák, szorgalmasan tanuljanak s igaz hazafiak legyenek.

Jószágomat hagyom mindenestől nekiek egyaránt firúl fiura, egyedül csak fiui ágra, valameddig az nem deficiál. Osztált köztök nem teszek, hanem valamennyien lesznek, annyi felé osztassék köztök jószágom. Egyedül öregbik fiamnak Sárvárt Alsó- s Felsővidékkel és Széplakkal, az több a tájon levő portiókkal is, melyeket in corpore eorundem bonorum szerzettem vagy ezután szerzenék, azonfölül Szarukót minden hozzájuk tartozandó jószágokkal, hozzá tévén Draspurkot is jószágival együtt s ide tudván azt is az szerint, ha in corpore eorundem bonorum többet szerzenék; ezenfölül minden szabad városokban lévő házaimat intra et extra regnum Hungariae, szabad lévén az többinek is, főképen az öreg atyafi absentiajában s annak alkalmatlansága nélkül az olyan üres házakban szállani, több rata portión fölül hagyván, mely rata portiókat tudniillik az nevezett várakon és jószágokon s házakou kívül úgy mint az több fiaimnak is egyaránt minden fogyatkozás nélkül excindáltatni s adatni kívánok és hagyok, oly okkal és conditióval, hogy azon megnevezett várakat, jószágokat és házakat, valamint Pottendorft mindenkor az én gyermekim és azok-

nak is maradéki közt levő öregbik fiu birja, fructusit percipiálja és az succedáljon immediate mindenkor; ha pedig az olyan öregbik fiu defectiosus volna, tartassék itt is az a mód, amint föntebb meg vagyon írva, hogy tudniillik a ki idővel az olyan defectuosus után öregebb lészen, az vegye kezéhez a megírt uraságokat. Ezt egyedül parancsolván és hagyván, hogy az többbit föl-osztván, egy várat ketten vagy többen ne bírjanak, hanem minden veszekedésnek eltávoztatásáért kiki magánosan bírjon mind várat, mind jószágot, nem gondolván kevés külömbséggel, ha egynek a másíknál valamivel több vagy kevesebb jut, jobb levén annál az egyesség. Ennek osztálya pedig nem törvényesen, hanem atyafiúságosan légyen, böcsületes, egyessíget szerető igaz emberek által, az mutua successio fönmaradván fiaim közt in perpetuum.

Hogy pedig, ha Istennek szent áldásából megfelesednének az én fiúágon levő maradékim, jószágom sok felé való oszlása által meg ne aprósodjanak értékekben, az iránt ily rendelést tések: Hogy perpetuis temporibus, valamég ezen én familiám fiúágon fönáll, több részre soha ne osztthassák ezt az én tölem reájok szállandó jószágimat annál, a mennyire az én halálom után fog fiaim között osztódni. Ez értessék annak fiairúl is, a ki az praefectio után az Nádasdi nevet fölveszi. Mely részeket mindenik fiúágon mindenkor az öregbik atyafi birjon, az több leendő atyafiakat tartozzanak közönségesen többi, kik jószágimat bíráják, rendek és az akkori idő alkalmatossága szerint úgy disponálni, hogy nemzetségek gyalázatjára ne essék, hanem vagy katonai érdemes szolgálatra, kiből jó magok viselése által előmennének, vagy egyházi állapotra promoteálják, pro interim illendőképpen az közből provideálván nekik és szorgalmatoskodván azon, hogy maradékjok meg ne aprósodjék, sőt nemzetségünknek böcsületit előttök viselvén, legyenek azon, hogy magok industriája által is mind értékben s mind más módokkal jó rendben tarthassák és hadhassák atyafiokat és maradékjokat.

Ha isten házasságot ad valamelyiknek érni, intem s parancsolom, ne maga esze után cselekedje azt egyik is, hanem böles itélető öreg atyafia tanácsával és jóváhagyásával, nem lehetvén nagyobb, veszedelmesb vásárlás annál s örökösebb s elválhatatlannabb: íretlen ifju azt meg nem tudja fontolni. Azért ha Isten szerelmes anyjokat addig éltetné, úgy vegyék Isten áldását el, hogy annak híre nélkül s akaratja ellen semmit ne cselekedjenek, kiváltképpen ebben.

Az mi pedig fiaim fiúága fönntartása alatt azoknak leányágát illeti, minthogy én az egész substantiámból ilyen nagy massát szakasztottam ki leányimnak, tehát arra nem támaszkodván fiaim, a kit én nekiek rendeltem, legyenek azon és szorgalmatoskodjanak úgy, mennél több dost szerezhessenek, leányiknak ebből

az általam rendeltetett fiaim részekből dossok s portiójok nem lehetvén, hogy azáltal is jobb szerencse találván leányokat, nemzetségünknek rendét és böcsületét jobban megtarthassák.

Kévánom azt is, hogy az özvegyek állapotjában bizonyos rend tartassék; ha történnék valamely özvegynek az Nádasdi familiából (a minthogy csaknem lehetetlen is, ne történjék,) ura nevit megváltoztatni és más házasságra magát adni, hogy némely özvegyek példája szerint az által az én nemzetségemnek romlása ne következék, abból ilyen szabást teszek.

Valamely özvegy ura hírét, nevét viseli böcsületesen, annak szakasztassék ura jószágának negyedrésze, böcsületes uri lakóhellyel, az melyet, valamég özvegyen marad, birhasson és szabad legyen csak maga dispositiójára fordíttani annak jövedelmét, mindazonáltal semmit el nem idegeníthetvén és vesztegethetvén az jószágban, az özvegyek állapotjára penig értvén csak az fiaim számára rendelt rata portiót s nem az öregbik atyafinak birni engedett jószágokat, kikhez soha semmi közök ne legyen az özvegyeknek, se pedig onnét semminémű just semmi szén alatt ne praetendálhassanak. Holott pedig az özvegy férjhez megyen, azzal ura nevét megváltoztatván, ottan maga erejével az successor, ha az jószág jövedelminek szedésire lakadalmát halasztaná, két hónap mulva maga eligérése után vehesse vissza az jószágot és az tárházbéli ingómarhából semminémű praetextus alatt részt semmi-ben ne vegyen; az egyéb ingó marháért és minden kiházásétásáért vagy országunk törvénye szerint lehető praetensiójáért egész jószágtól, az mint én most birom éppen mindenestől, adassék illendő satisfactio; holott pedig ezzel meg nem elégednék, semminémű más ingómarhából részt ne vehessen, az melyet én maradékimuak hagyok, hanem az mit egyedől az olyan özvegyeknek urok magok keresne és arrúl dispositiót nem tenne.

Történik gyakorta, hogy az ilyen özvegyiségbeli asszonyok apródon maradott fiok és leányok szénje alatt részt vévén, második urokat tartják az árvák javaiból, megkérvén a tutorságot vagy curatrixoknak vallatván magokat. Hogy azért ez is eltávoztassék. ebben ilyen rendelést teszek: Ha valamely fiam özvegye férjhez menetelekor apródon maradnak az gyermekek, az leányok ámbár anyjoknál maradjon és neveltessenek, kiknek tartására tiz esztendő korokig egynek egynek kétszáz forintnál több ne adassék; tiz esztendő korok után házasságokig öt-ötszáz forint esztendőnkint; az midőn pedig házasságra adatnak, fölül megirt rendelésem szerint füzetessenek ki.

Az mi pedig az fiakot illeti, nyolcz esztendő koroknál tovább anyjoknál ne szenvedtessenek, hanem iskola az ő helyek annakutánna; addig pedig esztendőnkint egynek-egyenek hasonlóképpen kétszáz forint adassék tartásaért, anyja házánál megéri

vele. Jószágára pedig az nyolcz esztendő után való tanéttására az ilyen árvának a fiúagon lévő öregbik atyjafia, vagy olyan nem lévén, leányim és azoknak maradéki közül való hasonlóképpen öregbik atyafi, gondviselők által adminisztráltassa, semmi jövedelmihez maga nem nyulván, hogy felnevelkedvén, legyen mihez nyúltni. Személyire mindazonáltal maga az atyafi tartozzék az hasonló elhagyatott árvának kötelessége szerint úgy gondot viselni, hogy mind ez világon s mind az másvilágon jutalmat vehessen érte.

Rendelem és hagyom ez iránt azt is, hogy hús esztendő korának előtte az én egész nemzetem fönnállásáig jószága egy gyermeknek is a fiak közül keziben ne adassék. hogy időtlenül szabadságra ne kelhessenek és meg ne romoljanak.

Azt is nyilván rendelem és hagyom, hogy ha valaki az igaz római catholica pápista hűtet nemzetem fölállásaig vagy fiam, vagy leányim vagy azoknak maradéki közül elhadná és más akármelyik vallásra állana, azonnal minden részit, valamely valaha ütet illette vagy illethette volna, ha szintén kiadták volna is neki, ezen testamentumom ereivel elveszen és az több pápista atyafiak minden pörpatvar nélkül vegyék kezekhez, föl nem osztván, hanem föllebb megírt rendelésem szerint csak jövedelmivel osztozván, úgy hogy ha történnék időjártával azon hűtet elárulónak maradékit viszont az igaz pápista hűtre megtérni, annak viszont megadassék. Noha pedig tudom ebben az mi romlásra tért országunkban az eretnekségnek dühösségét. hogy az hasonló okból rendeltetett testamentumokat annyiban helytelennek akarják tartani, sőt könnyen megtörténhetik, veszedelmes időket várván reá, kegyelmes urainkat és az egész catholicus statust fegyver, rebellióval etc. reá kényszeríthetik, hogy articulus által is semmissé tétessék az ily megkötött conditióval való rendelésem, mindazonáltal, ha mindezek így történnének, hogy az én szent és istenes intentióm föntmaradhasson, declarálom, hogy valaki ez ellen járna, átok legyen az földön, átok az égben, kitörültessek annak magva örökkén nemcsak a föld színéről, hanem még az élő könyvből is; még ez világon tönög, gyalázattal egye kenyerét és koldulással táplálja magát; elvettetett legyen mindeneknek szeme előtt és ne legyen az, a ki ő rajta könyörüljön; az fölséges Isten, ki minden jónak kutfeje, tegye pedig ezt foganatossá, hogy azáltal távoztassék el az én tőlem származott gyermekimtől örökké az tévelygésnek utja.

Történhetik továbbra az is, hogy az én szerelmes maradékim közül valamely vagy az fiak, vagy az leányok közül szerzetes állapotra adhatja magát. Mely iránt kívánuom és erőssen hagyom, meg ne engedtessek senkinek gyermeki észszel ily állapotot választani, hanem hogy legyen elengedő elméjük arra, érthessék,

mit tész az szerzetes állapot. Az mi pedig az ily szerzetességre magát adó gyermekem jószágát avagy részét illeti, mivel az ki szerzetessé lesz, szabad akarat szerint való szegénységet vészen föl Istenért, tehát ennek része éppen szálljon az több atyafiaira, mintha szintén megholt volna, az minthogy az igaz szerzetes ez világnak meg is hal; alamyznául az szerzetnek, ha valaki az fiúágból szerzetes lenne, adassék háromezer forint, melyet az egész fiúágomat illető jószágom jövedelmiből rendeljék s többet egyáltalában semmi szín alatt az szerzet ne kereshessen. Az leányoknak pedig leányimnak rendelt részekből közönségesen adassék hasonló módon kétezer forint, kit örömet megcselekedhetnek, mivel az olyan szerzetbe menő leánynak több java marad reájok. És noha talán ítéletet vehetnék némelyektől ez iránt, mindazonáltal a többiben is mindenekben fontos okaim voltak nekem, az miért csináltam ilyformán rendelkezésemet, de azt sok elméjű embereknek ítélete alá adni nem akarván, semminek okát nem adtam; ennek az egynek okát megjelentem. Láttam s tapasztaltam az én e világban kevés ideig való életemben, hogy gyakran nem személye, hanem az értéke köll az ifjaknak az szerzetekben; hogy azért Istennek sugallásából, magok indulatjából s ne mások által érték-jekért persvadeáltassanak maradékim szerzetességre, cselekeszem ezt. Tudományt is tészek itt arról, ezzel exhaereditálnom nem akarom őket azért, hogy Istennek szolgálatjára adják magokat, hanem legfőllebb az fölül megírt okért s rész szerint, hogy az mi az hasonló rendbelieknek adatik, azokban az successio fönn nem tarthatik mint az több atyafiai között, hanem örökösen megyen ki ex massa substantiae.

Holott pedig világi pappá lenne valamelyik, utja lévén az által, hogy uri módon élélhet, rendetlen volna az atyafiait szorogatni és tőlök részt venni, annakokáért hagyom és rendelem, hogy annak is rész ne adassék, hanem még él, esztendőnkint az egész jószágból, az mint én most birom, illendőképén segítséggel legyen neki világi atyafiai, de csak az fiak, nem értvén ide leányimat, se azoknak maradékát.

Közli: SCHÖNHERR GYULA.

VEGYES KÖZLÉSEK.

BETHLEN GÁBOR FEJEDELEM KÉT LEVELE PALÓCZI HORVÁTH JÁNOSHOZ ÉS UGYAN HOZZÁ SENNYEI ISTVÁN GYŐRI PÜSPÖKTŐL EGY.

Palóczi Horváth János 1627—29-ben külföldi egyetemeken volt ifj. gr. Bethlen Istók társaságában. Bethlen Gábor fejedelem Istókot egész társasággal küldötte utazni, tanulni, tapasztalatot, nép- és világismeretet szerezni. Bornemisza Ferencz, Horváth János, Ferenczf, Zeller és mások is voltak a társaságban. 1628. márcz. 7. Gyulafehérvárról írja Bethlen fejedelem a többek között Horváthnak: »Tanítsad írásra (Istókot) vagy akarja, vagy nem; utaitokban deákul, franczúl beszélgetsetek, ne magyarúl és actáitokat, látástokat magával irassátok le mindennap deákul, mely exercitium által szoktassa magát akár csak deákul való szólásra és levél-írásra, ha egyebet se tud ennyi reá való expensák után. . . . Daniel uram által Velenczébe bocsátjuk emberünket, a ki szeptemberben, októberben ott várakozzék rátok.« (Tört. Tár 1881. 197—199. ll.)

Senneyi István, kitől a III. levél van Horváth Jánoshoz, győri püspök s azon vármegye főispánja, a római császár tanácsosa és magyarországi cancellarius s ezen alkalommal (1633.) az eperjesi tractán Brandenburgi Katalin özv. fejedelemné meghatalmazottja a Rákóczy Györggyel való kiegyezésben. (Tört. Tár 1880. 762. l.)

Horváth János 1649-ben Rákóczy György titkára volt.

I. 1629. márcz. 25.

Gabriel dei gratia etc.

Nobilis fidelis dilecte. Salutem sat.

Noha magad bennünket öcsénktől való elmaradásod felől nem tudósítottál, mindazáltal értvén egyebektől Olaszországban való maradásodat, azon nem keveset csudálkoztunk, hogy csak magad elméjétől vevén olyan bolondságot magadban, sem hivatalodnak meg nem feleltél, sem pedig az mi személyünket és azt is, mi végre bocsátottunk volt el, meg nem gondoltad, hanem úgy akartál elmaradni, holott azt cselekedned nem illett volna; jóllehet pedig egyfelől öcsénk relatióiból értjük, hogy az eloquentiá-

nak tudománya hallgatásáért maradtál volna Páduában és hogy abban az tudományban jobb progressust szerezhethnél magadnak; de viszont cancellariusunknak írt leveledből azt is értjük, hogy szándékod az volna, hogy Olaszországot jobban megjárván, az olasz nyelv és egyéb dolgok tanulásában forgolódnál. Mely szándékodat noha nekünk értésünkre nem adtad és nem mi akarattunkból maradtál is el öcsénktől, mindazáltal költségedre rendeltünk száz imperialis tallért Daniel Niss által Velenczében, melyet — oda bémenvén — tőle kezedhez is vehetsz, emellett kegyelmesen parancsolván, hogy Páduából sohová ne menj, hanem az micsoda tudománnak hallgatását magadnak akartad választani, abban igyekezzél, hogy valami progressust szerezhess és azon, hogy októberben haza jöhess hozzánk, állapotod itt is léssen. De cetero gratiosi erga te propensi manentes Datum in arce nostra Fogaras die 25. Martii anno dni 1629.

Gabriel m. p.

Bécs felől térj haza, októberben Páduából vissza indulj okvetetlen.
(Ezen utótírat sajátkezűleg.)

Külcím: Nobili Joanni Horvath de Palocz, hoc tempore in academia Patavina doctrinis operam navanti, fideli nobis dilecto.

II. 1629. május 17.

Gabriel dei gratia sat.

Egregie fidelis dilecte. Salutem sat.

Elmaradásod után tanuságodnak öregbítésére ez időt szintén elégségesnek ítélvén: Hívségednek kegyelmesen parancsoljuk, ha elebb nem is, de az jövődő karácson napjára haza jöjjön. Ha pedig elebb jó, annál inkább kegyelmes tetszésünkre cselekszi. Ennek előtte Daniel Niss által száz tallért deputáltunk volt költségedre, ha nem leváltad, kérd meg tőle, megadja s igyekezzél haza. Nec secus feceris. Datum Balásfalva 17. Maji anno 1629.

Gabriel m. p.

Külcím: Egregio Joanni Horvát de Palocz in alma universitate Patavina alumno nostro et fideli grato.

III. 1633. jún. 13.

Generose dne observande. Servitiorum paratiss. commendationem.

Istentől kdnek minden jót kívánok. Az kegyelmed nekem írt levelét vettem. Az mi az kdnek ottfön való dolgát illeti, kd bizonyos lehet abban, mert abból az mi kglis urunk resolútiója immár kész vagyon; de azt gondolom, hogy vagy Ferenczfy uram felejtette táskájában, vagy pedig Szikszay uram, vagy pedig valami okért most nem akarják expedi-

álni, de kgdnek abból semmi fogyatkozása nem leszen, mert az donatiónak datumát akkorra írják, a mikor ő felsége resolválta magát. Isten éltesse sokáig egészségben kegyelmedet. Ex Eperjes 13. Junii 1633.

Generosae D. Vestrae

pater in Christo addictus
Stephanus Sennyei
episcopus Jaurinensis.

Küldém : Generoso dno Joanni Horváth illustrissimi comitis dni Stephani Betlen primario aulae familiari etc. duo obser.

(Mind 3 levél eredetije Koncz József birtokában M.-Vásárhelyt.)

Közlí: KONCZ JÓZSEF.

A TELEKIEK MAROS-VÁSÁRHELYI LEVÉLTÁRÁBÓL.

I. 1640. júl. 5.

Decisa causa reverendi viri Balthasaris Besenyei, pastoris ecclesiae St.-Paliensis ut actoris contra Annam filiam reverendi viri Matthaei Csávási, pastoris ecclesiae Galfalviensis ut in causam contractae anno dni 1640. die 5. Julii in conventu Galfalvini facto.

Proponit A. (= actor = felperes.) Látván az leányasszonynak én hozzám való kedvetlenségét némünemű okokra képest, én is mostan akarom tőlem való szabadulását és az hit által véllem való nem conjunctióját.

I. (= in causam contracta = alperes.) Én is engedelmes leszek, megkívánom az separatiót, his conditionibus ducta :

1. Mivel itt az kézfogáskor házunknál ilyen illetlen szót szökött az borköszöntésben : Nosza koma, ha találod-e a pendely aljáig ?

2. Mert az balkezét vöttem eszemben az kézfogáskor nem jó-nak lenni.

3. Mert Vásárhelyt urnapi sokadalomkor egy vásárhelyi ember Incze István nevű igen megszidogatta.

4. Mert mikor neki adtanak is, nem szerettem, nem akaratom szerint adtanak oda.

5. Mert ha neki adnak, készebb vagyok elbujdosni, vagy magamot elveszteni.

Deliberatum.

Az dolgot megértvén az sz. ecclesia vévén eszében mind az két félnek egymástól való megidegenüléseket, végezte, hogy méltán elszakadhatnak egymástól, de az I.-nak az okon meg kell mondani :

1. Hogy mikor neki adták az Actornak sem szeretete s most is nem szereti.

2. Semminemű más reménségre nézve nem kívánja az Actortól való elválását.

II. 1676. a p. r. 25.

Édes bizodalmas uraim.

Gyakor busításomról kegyelmeteket bizodalmasan követem, a kételéség viszen arra. Daczó János és Paskó Kristóf uramék nékem az mü klgs urunk ő nga izenetét tegnapelőtt ilyen szókkal mondák meg: hogy Béli urammal együtt én az ő nga méltóságára és uri renden való hívei életeknek elfogyatására igyekeztem volna, melyről intercipiált levél is volna. Mind váram tegnap, hogy vagy kegyelmekkel való szembenlétel, vagy ha kívánságom szerént Daczó és Paskó uramék ide bocsáttatnak vala, annak az rövid izenetnek bővebb magyarázatját vehessem, mert én ezen érteni nem tudok.

Mert az mi az ő nga méltósága ellen való igyekezetemet nézi, ha abba vétkem vagyon, bár az isten irlalmas színét soha se lássam.

Az mi az urak életét nézi, ezt egyébre nem érthetem, hanem B. Dienesre, mert én, úgy boldogítson isten, soha újabb dolgot annál nem tudok, nem is hallottam, annál inkább benne nem forgottam; ha penig az B. Dienes dolga kezd fennforogni, abban maga kegyelmek tudja, hányadik voltam én evictora, kegyelmekre foghatok a liga szerént.

De én uram gyanakszom, hogy más az én vétkem t. i. ez. Minthogy Béli uramhoz láttatott valami affectióm, talám attól féltek vagy félnek ő ngok, hogy annak az hitván tisztnek alkalmatosságával valamit zavartam volna, noha én bizony soha sem cselekedtem volna, hiszen nem vagyok bolond, hogy más talpából a töviset kivonjam és az magaméba üssem, sőt bizonyítok istennel, hogyha az Daczó uramék által tett izenetet az commissióba belé irták volna, melylyel ide hittak, vagy ha különben megértetem volna az gyanut, annál inkább ide jöttem volna. De hiszem immár Béli uram kéznél vagyon, ha mit cselekedett, maga dolga, mint igazítja, mert noha én hozzám láttatott valami addictiója és jóakarattját is mutatta szükségemben, de énnékem az tavalyi fejevári gyűléstől fogva, sőt még talám azelőtt is derék hitelem ő kegyelménél nem volt, tegnapelőtt is, mikor én az dolgokat nem tudván, szegény fejem a régi mód szerint leki-sértem, minden titkom az Mikes urammal való perlekedés, háromszéki prókátorok dolga volt, hogy ellene prókátort nem kaphatunk, azt irta minap Kun István uram etc.

De hiszem uram nincs jobb annál, viselje más akárki ezt az én tisztetet, mert az mai időkre nézve Erdélyben semmi tisztre nem vágyok, székelly tisztet penig resolutus vagyok, hogy soha sem viselek, ha ugyan rajtam hagyni akarnák is, mert én boldog ember volnék ma, ha az a rozsz tiszt a nyakamban nem volt volna, sem Bánfi, sem Béli miatt nem búsulnék; az mely kigyó már kétszer megmárt, ha nem vonnák is el, én (!) az kebelemből kihagyítanám.

Továbbá uram, ha nem elég az egyszeri hűtöm, noha bizony ez igen keserves, mert isten és emberek előtt tiszta lelkiismeretet akartam viselni, eskessenek meg ujabbán az ő ngok hűségére, bocsássanak házamhoz az eketalpa (?) mellé, a több jámborokkal hadd éljek ebbe az házába.

Mindezeket kegyelmek discretiójára és conscientiájára bízom, addig is elég rossz példa lött ez hazába, ne szaporodjék ezzel is maga kegyelmek és maradéki veszedelmére.

Kegyelmek rabszolgája, atyafia

Bethlen Miklós m. p.

Datum nélkül. (1676. ápril 25.)

(A gr. Teleki-család levéltárában Missilisok 884.)

III. 1661. a. g. 5.

Az uristen minden jókkal áldja meg ngtokat, kgteket, szüből kívánom.

Bő szóval nem irhatok ngtoknak. Az élő istenre, országmegmaradásra kényszerítem ngtokat, kgteket, találjon módot fejedelemmel ő ngával ez rettenetes tüznek megoltásában, kiről ő ngának bővebben irtam. Csak ngtok írását és maga megalázását kívánja az vezér, az mellyel ngtok, kgtek nagy utat nyit az assecuratoriára; ha ngtok onnan feljül való reménységben megfogyatkozott, találjon más remediunot az országnak fejedelemségével együtt való török kézbe nem jutásába, mely semmi nem egyéb hatalmas császár parancsolatjához s akaratjához való maga alkalmaztatása, mert abban meg légyen nyugodva ngtok s kgtek, soha bizony ő ngát nem tollerálják s az oda fel való segítségben is mint eddig, bizony azután is megfogyatkozik. Zálog vagyon az táboron, sőt conclusum: Semmi közti nincs Erdélyhez. Sapientibus satis. Az uristen vezérelje minden jóra, a szegény haza megmaradására ngtok, kgtek elméjét. irtam Nagy-Bányán sietséggel die 5. Augusti, ao 1661.

Ngtoknak, kgteknek istentől minden jót kíván

Ali passa rabja

Csepreghi Mihály m. p.

P. S. Nem tollerálják ő ngát, sőt ha ngtoknak s kgteknek kötelességét fel nem szabadítja, mindenütt prosequálják ngtokkal együtt s oly erővel is vagyon, ha akarja Bécsig is bizonyára bizvást elmehet. Lám vagyon az nemes országnak választott fejedelme, kit mind hatalmas császár s a porta kedvel, az által még az egyszer, hiszem istent, ha ngtok akarja, ő ngának lött alázatos írásom szerint is megmaraszthatja magyar kéznél az országot; ha pedig különben nem lehet, hogy az ország az fejedelemségen való osztozás miatt teljességesen el ne vesszen, törekedjék ngtok, kgtek, állassék más alkalmas regimben az országnak directiója, a ki mellett maradjon meg esendőségben magyar kéznél ennyi sok romlása, pusztulása után, melyet könnyű feltalálni ngtoknak s kgteknek, ha akar.

Az fenn megírt dolgokat pedig üdvezülendő keresztényi hitem szerint írom ngtoknak s kgteknek.

Külczim : Tekintetes, ngos és nemzetes hallerkövi Haller Gábor urának, Bethlen János, Petki István, Ébeni István, Kapi György urameknak és az nemes Erdélyországa több becsületes és méltóságos tanácsának, ispánoknak, kapitányoknak és mind magyar, székely és szász natiókból álló minden rendeknek adassék igen sietséggel, valahol találtathatnak.

(Eredetije a gr. Teleki-nemzetség közös lvtárában M.-Vásárhelyt nro 1109.)

IV. 1684. júl. 29.

Michael Apafi dei gratia sat.

Spectabilis ac generose sat. Salutem et gratiam sat.

Kegyelmed fáradtsága s munkája után már is alkalmasint kitetszik szerelmes atyánkfának s kedves feleségünknek nyavalyájának kik voltak okai, melyben, úgy értjük, a kendilónai papné is munkás volt. Kegyelmednek azért khnesen parancsoljuk — tiszteletes püspök Tofaeus Mihály uram tetszése is járulván — azt is minden haladék nélkül fogassa meg. Eidem de reliquo sat. Datum civitate nostra Alba Julia 29. Julii 1684.

Apafi m. p.

Külczim : Spectabili et generoso Michaeli Teleki de Szék sat.

(Eredetije a gr. Teleki-nemzetség közös levéltárában Maros-Vásárhelytt Missillisek 1128.)

Közli: KONCZ JÓZSEF.

EGER 1552-IKI OSTROMÁHOZ.

I. 1553. január 8.

1553. octavo Ianuarii numerus et limitatio solutionum vulneratorum in arce Agriensi.

Petrus Barbel servitor Ioannis similiter Barbel, monocus et perpetuus claudus factus, meretur flor. 20, dono quoque pro una veste pannum.

Blasius Saarkedzý pixidarius sub capitaneatu Gregorii literati, perpetuus mendicus in amissione amborum pedum, meretur vivum homagium flor. 40, et vestem pro dono regiae maiestatis.

Stephanus polonus pixidarius castrensis, amisit unam manum, meretur flor. 16, et vestem pro dono regiae maiestatis.

Petrus Nagh decurio castrensis, claudus una pede factus, globulusque in pede stat, et in primo insultu erat vulneratus in fronte, meretur flor. 32, quoniam medicus optat ab eo flor. viginti, et vestem pro dono.

Laurencius Thamasý pixidarius castrensis, pedem fractum habet, meretur flor. 12, et donum regiae maiestatis pro veste.

Michael Araný pixidarius castrensis, graviter vulneratus in capite et in aliis membris et semifatuus ac perpetuus mendicus factus, meretur flor. 10, et pro dono regiae maiestatis vestem.

Paulus Fejrwari decurio sub capitaneatu Gregorii literati, in pede sauciatus, meretur flor. 5, et donum regiae maiestatis unam vestem.

Paulus Bartha decurio castrensis, in coxis globus est intus, meretur flor. 8, et donum regiae maiestatis unam vestem.

Paulus Pwska pixidarius castrensis, pixide sauciatus perpetuus mendicus, mereturque flor. 20, amisit pedem et manum a dextris, et donum regiae maiestatis vestem.

Ladislaus Mŷskolezŷ pixidarius castrensis, transfixus in pectore per pixidem, cuius vulnus nunquam sanabitur, meretur flor. 20, et pro dono regiae maiestatis vestem.

Ioannes Zewch pixidarius castrensis, in brachio per pixidem vulneratus, meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis vestem.

Lucas Nagh decurio castrensis, vulneratus fuit in capite, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis vestem.

Petrus Kadas sub capitaneatu Gregorii literati pixidarius, in capite vulneratus, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis vestem.

Lucas Kassay decurio castrensis, mancus factus, meretur flor. 5, et vestem pro dono regiae maiestatis.

Mattheus Korcholas decurio castrensis, in capite et aliis membris vulneratus et surdus factus, meretur flor. 6, donum regiae maiestatis vestem.

Georgius Maday pixidarius castrensis, in brachio vulneratus et in latere pixide transfixus, meretur flor. 4, et donum regiae maiestatis vestem.

Andreas Nagh pixidarius sub capitaneatu Gregorii literati, in brachio mancus factus, meretur flor. 5, et vestem pro dono.

Georgius Vrbau pixidarius castrensis, in humero transfossus pixide, meretur flor. 2, et donum pro veste una.

Dionisius Balogh decurio sub capitaneatu Gregorii literati, in pedibus fuit vulneratus, meretur flor. 2, et donum pro veste una.

Michael Czŷryŷak pixidarius castrensis, manus sinistra per barbati disrupti (*ŷgy*) in brachio lacerata et amissa, meretur flor. 20, et donum regiae maiestatis vestem.

Benedictus Pereny pixidarius castrensis, in manu dextera pixide transfixus, perpetuus mancus factus, meretur flor. 12, et donum regiae maiestatis vestem.

Demetrius Fewrŷes pixidarius castrensis, genua eius pixide transfixa, sanari non poterit, sed abscidetur pes, perpetuus mendicus, meretur flor. 20, et donum regiae maiestatis vestem.

Michael Czapy decurio castrensis, pixide sauciatus ambos testiculos amisit et est perpetuus castratus, stat in arbitrio regiae maiestatis, et vestem pro dono regiae maiestatis.

Briccius Nagh decurio castrensis, in dextro humero pixide transfixus, meretur solutionem medici flor. 3, et donum regiae maiestatis vestem.

Thomas Zekel pixidarius castrensis, in dorso pixide transfixus et per

ambas scapulas similiter, solutionem medici meretur flor. 4, et donum regiae maiestatis vestem.

Petrus Ghereggey pixidarius castrensis, lapidibus obrutus, semivivus ab eo toto tempore decumbit, pro medico meretur flor. 4, et donum regiae maiestatis vestem.

Michael Balogh pixidarius castrensis, sagitta in brachio sauciatus et similiter ibidem lancea transfixus, meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis vestem.

Dionisius Sýpos pixidarius castrensis, lapide in oculo percussus, quasi monocus factus, meretur flor. 1, et donum regiae maiestatis vestem.

Petrus Bodoghfalwy pixidarius castrensis, in pectore et in brachio duabus sagittis sauciatus, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis vestem.

Thomas Zalaý pixidarius castrensis, lapidibus obrutus pedem vulneratum perpetuo habebit, meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis vestem.

Barnabas Nagh decurio castrensis, per barbati disrupti vehementiam manum unam amisit et perpetuus mancus factus, meretur flor. 10, et donum regiae maiestatis vestem.

Nicolaus Haranghy pixidarius castrensis, per bombardae ictum laesus in genua, et per rupturam muri obrutus ac laesus, meretur pro medico flor. 3, et donum regiae maiestatis vestem.

Ioannes Thörök pixidarius castrensis, in dorso per bombardae ictum laesus, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis vestem.

Stanislaus de Craccovia pixidarius Cassoviensis, per bombardae ictum pede laceratus, ac perpetuus claudus et mendicus, meretur flor. 16, et donum regiae maiestatis vestem.

Nicolaus Nagh decurio castrensis, lapidibus in capite percussus et in dorso vulneratus, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis vestem.

Barnabas Nagh decurio sub capitaneatu Gregorii literati, per bombardae ictum in scapula arefactus et mancus factus, meretur flor. 6, et donum regiae maiestatis vestem.

Georgius Balogh pixidarius sub capitaneatu eiusdem, lapidibus obrutus et in pede vulneratus, meretur flor. 4, et donum regiae maiestatis vestem.

Marghareta consors Casparis Kochy's unicum marito suo per pixedem et lapides vulnerata, meretur flor. 4, et maritus vestem.

Thomas Pwthnoký pixidarius castrensis, in capite lapide laesus, meretur flor. 2, et donum regiae maiestatis.

Nicolaus Rahoý pixidarius sub capitaneatu Gregorii, manu pixide transfixus et mancus factus, meretur flor. 4, et donum regiae maiestatis vestem.

Iacobus Kys pixidarius Cassoviensis, lapidibus in dextra manu laesus et mancus factus, meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis.

Georgius Balogh decurio castrensis, per bombardae ictum vulneratus in latere, in brachio et in facie, lapidibusque obrutus, meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis.

Iacobus Affra pixidarius castrensis, pulveribus combustus, pro medico meretur flor. 1, et donum regiae maiestatis.

Franciscus Kowach pixidarius castrensis, pulvere similiter combustus faciem (*iyy*), oculo uno, manu una mancus factus, meretur flor. 5, et donum regiae maiestatis.

Emericus Thewrewk pixidarius castrensis, pulvere in manu laesus, meretur pro medico flor. 1, et donum regiae maiestatis.

Gregorius Tatorian pixidarius castrensis, lapidibus obrutus et multis vulneribus affectus, meretur pro medico flor. 3, et donum regiae maiestatis.

Leonardus Czereďy pixidarius castrensis, pixide laesus et globus in pede stat, meretur flor. 5 pro medico, et vestem.

Anthonius Balogh pixidarius castrensis, per bombardae ictum perpetuus mancus factus et quasi mendicus, meretur flor. 12, et donum regiae maiestatis.

Franciscus Maior pixidarius castrensis, pulvere combustus in facie et in manibus, pro medico meretur flor. 2, et vestem.

Iacobus Erdely pixidarius castrensis, pixide in facie sagittatus, et globus stat in collo, meretur, quod quasi monoculus factus, flor. 3, et donum regiae maiestatis.

Michael Erdely pixidarius sub capitaneatu Gregorii literati, pixide in pectore transfixus, meretur pro medico flor. 3, et vestem.

Paulus Nagh pixidarius castrensis, lapidibus vulneratus, meretur flor. 1, et vestem.

Ioannes Nazados decurio sub capitaneatu Gregorii literati, per barbati ictum laesus in humero, meretur flor. 2, et vestem.

Paulus Zyladý pixidarius castrensis, lapide in capite vulneratus, pro medico meretur flor. 2, et vestem.

Gaspar Themeswarý sub capitaneatu Gregorii literati, per bombardae ictum framea sua fracta et in pedibus laesus, meretur pro medico flor. 1, et vestem.

Stephanus Barančay pixidarius sub capitaneatu Gregorii literati, globulis pixidis in brachio laesus et in corpore stant globuli, meretur flor. 2, et vestem.

Michael Zalaý bombardarius ad bombardam, vulneratus in facie et in capite, manibusque et dorso laesus, meretur flor. 5, et vestem.

Benedictus Cherneý bombardarius penes bombardam, per bombardam ligno dilacerato in gutture sauciatus ac in manu laesus, meretur pro medico flor. 5, et vestem.

Idem supplicat pro eo, quod egregius Wolfgangus Nadasďy spoliasset omnibus, videlicet flor. 30, argenteis usque flor. 4, et vestibus ac armis et equo, ut restitui committatur, vel domini praefecti arcis vindicent.

Providus Thomas Bozý de Felső-Tharkan, per pixidem manu dextra

laesus et perpetuus mancus, meretur pro vulnere et medico flor. 6, et libertatem a regia maiestate.

Providus Matthias Egres de Felnemeth, bombardia laesus in genubus ambobus et vulneratus, meretur pro vulnere flor. 2, et libertatem a regia maiestate.

Providus Matthens Pap de Felnemeth, lapidibus obrutus et graviter laesus, meretur libertatem a regia maiestate.

Providus Benedictus Laudo de eadem Felnemeth, lapidibus laesus, qui et nunc decumbit, meretur pro medico flor. 3, et libertatem a regia maiestate.

Providus Demetrius Bodo de eadem Felnemeth, bombardia laesus in capite, qui nunc etiam decumbit, meretur flor. 3, et libertatem a regia maiestate.

Providus Valentinus Bordaeh de Czegled, per rupturam pixidis in facie vulneratus et duos dentes amisit, meretur pro medico flor. 2, et libertatem a regia maiestate.

Providus Ioannes Rigo de Felnemeth, lapidibus obrutus et in humero vulneratus, meretur pro medico flor. 2, et libertatem a regia maiestate.

Ioannes a Lypťowia pixidarius castrensis, per pixidis ictum in pede vulneratus et meretur flor. 3, et donum regiae maiestatis pro veste.

Matthens Thoth servitor magnifici Casparis Pethew, pixidis ictu in coxis transfixus, globus stat in corpore, meretur flor. 2, et pro dono regiae maiestatis vestem.

Providus Thomas Zabo de Felnemeth, per lapides obrutus et laesus, meretur flor. 1, et libertatem a regia maiestate.

Ioannes servitor nobilis Emerici Kamonŷaŷ, per pixidis ictum mentum totum est abusum, quatuor flor. solvit medico et nondum sanus, meretur flor. 6, et pro dono regiae maiestatis vestem.

Emericus servitor nobilis Stephani Budahazŷ, per lapidis ictus percussus decumbit graviter, meretur flor. 6, et pro dono regiae maiestatis vestem.

Summa tota facit flor. 434.

Nobiles equites, servitores egregii domini Stephani Dobo vulnerati, domini Mekcheŷ ac aliorum capitaneorum.

Nobilis Stephanus Budahazŷ ¹⁾ equis sex, pixide in humeris vulneratus, et quinque ossa extraxit medicus, cui dedit flor. 28 et nondum sanatus, meretur, ut medico solvatur, et insuper ex gratia regiae maiestatis provideatur.

Nobilis Anthonius Nagh ²⁾ equis sex, pixide in genu, costis laesus, medico solvit flor. 8 et nondum sanatus, nec medicum contentavit, globus

¹⁾ Videntur ei dandi flor. 50 in pecuniis, et totidem in salibus ex camera in Thokaŷ, ita ut serviat Agriae, sicut hactenus.

²⁾ Videntur et isti totidem dari, ut Agriae serviat.

stat adhuc inter costas, meretur pro medico solutionem, et gratiam iuxta arbitrium regiae maiestatis.

Nobilis Andreas Balogh ¹⁾ equis tribus, amisit unum oculum per ictum lapidis, perpetuus monoculus factus, meretur, quod neque potest mereri, pro libito maiestatis regiae gratiam, quod medico dedit flor. 12.

Nobilis Ioannes Ormandy ²⁾ equis duobus, bombardae ictu manu laesus, nondum convaluit, nec medicum contentavit, expectat gratiam regiae maiestatis.

Nobilis Nicolaus Galhazy ³⁾ equis quinque, sagitta transfixus per maxillam dentes excussit, nondum medicum contentavit, meretur medico solutionem, et gratiam regiae maiestatis.

Nobilis Thomas Nagh ⁴⁾ equis 5, fractam manum habet per ictum bombardae dextram, meretur, quod mancus factus, gratiam regiae maiestatis et pro medico nondum solvit.

Nobilis Colomannus Porkolab ⁵⁾ equis 5, coxae fractae per ictum bombardae, medico nondum solvit, meretur gratiam maiestatis regiae.

Nobilis Georgius Gywlaý ⁶⁾ equis sex, dextram manum pixide laesam habet graviter, globus est in corpore, similiter in pede vulneratus, medico nondum solvit, nec sanatus est adhuc, meretur de gratia regiae maiestatis provisionem.

Nobilis Stephanus Fekete ⁷⁾ equis sex, bombardae magnae ictu laesus et framea fracta super eum, provisio eius stat in arbitrio regiae maiestatis.

Nobilis Franciscus Bay ⁸⁾ equis 5, lapidibus in pede vulneratus, medico nondum solvit et nondum convaluit, expectat gratiam regiae maiestatis.

Nobilis Blasius Kamwthý ⁹⁾ equis tribus, lapidibus proiectus et in pede vulneratus, medico nondum solvit, expectat gratiam regiae maiestatis.

Nobilis Thomas Baxay ¹⁰⁾ equis sex, per vehementiam bombardae ligno in pede laesus, gratiam regiae maiestatis expectat.

Nobilis Georgius Baranýay ¹¹⁾ equis 5, in brachio per ictum bombardae laesus, expectat gratiam regiae maiestatis.

¹⁾ Videtur, quod maiestas regia dignetur interim aliquam provisionem facere ex camera Thokaý, donec sibi de 8 vel decem colonis providere poterit.

²⁾ Videntur ei dandi in pecuniis flor. 32.

³⁾ Videntur ei dandi in pecuniis flor. 16, maneat Agriae.

⁴⁾ Videntur sibi sales dandi flor. 40, maneat Agriae in servitio.

⁵⁾ Videntur ei sales dandi flor. 50, ut Agriae serviat.

⁶⁾ Videntur ei dandi in pecuniis flor. 50, et alii 50 in salibus ex camera in Thokaý, ut Agriae serviat.

⁷⁾ Quod dicitur, esse peritus locorum thurcicorum et bonus ductor exercitus. Videntur dandi ei sales flor. 40, ut Agriae serviat.

⁸⁾ Videntur ei dandi flor. 32 in salibus, Agriae serviat.

⁹⁾ Videntur ei dandi sales flor. 40, ut Agriae serviat.

¹⁰⁾ Videntur ei dandi flor. in salibus 20, ut Agriae serviat.

¹¹⁾ Videntur, quod dentur ei sales flor. 50, ut Agriae serviat.

Nobilis Barnabas Paxý ¹⁾ viceprovisor arcis Agriensis, pixide et bombarda vulnera tria sustinuit, expectat gratiam regiae maiestatis.

Nobilis Nicolaus Was ²⁾ equis duobus, per lapidis ictum in facie percussus dentem amisit, expectat gratiam regiae maiestatis.

Item decurio Emericus Zabo ³⁾ bis fuit emissus tempore obsidionis ex arce et iterum ingressus, meretur gratiam maiestatis regiae.

Item Lucas Nagý ⁴⁾ decurio tempore obsidionis intravit ad arcem et meretur gratiam regiae maiestatis.

Tertius est, ⁵⁾ cuius nomen nunc non succurrit, sed cum praefatis ⁶⁾ in exeundo et intrando fuit socius.

Anthonius Nagý, cuius medius pes in Gyénges per sagittationem pixidis thurcarum sagittatus et media parte dilaceratus, perpetuus claudus et habet pedem ex ligno.

Summa florenorum in pecuniis 198.

Summa florenorum in salibus 683.

Vestium 2.

Hátán: Regestum super vulneratis in arce Agriensi et de modo remunerationis eorum per regiam maiestatem.

Dominiis camerariis hungaricis 20. Februarii anno 53.

(Eredeti orsz. ltár lymbus 2. sor. 1- 2. cs.)

II. 1553. ápril 7.

Sacratissima regia maiestas, domine domine et princeps clementissime. Fidelium servitiorum nostrorum in gratiam maiestatis vestrae sacratissimae humillimam exhibitionem.

Credimus maiestatem vestram sacratissimam tum per egregium dominum Gregorium Bornemýzza capitaneum maiestatis vestrae sacratissimae, sub cuius capitaneatu militamus, tum per alios fidedignos homines satis edoctam esse et informatam, quanta fidelitate, studio, diligentia, quantisque periculis et inquietudinibus, non parcendo rebus, personis ac propriae vitae nostrae et antea ubique locorum, quando necessitas postulavit, et praecipue sub obsidione in hac arce Agriensi maiestati vestrae

¹⁾ Videntur dandi sales flor. 16.

²⁾ Ille est, qui tempore obsidionis ex obsessa Agria bis venit Vienne et in reditu Agriam exenbitorem thurcam interfecit. Videntur ei dandi sales flor. 100.

³⁾ Videntur ei dandi sales flor. 40, et una vestis, ita ut serviat Agriae.

⁴⁾ Videntur isti quoque dandi sales flor. 25, et una vestis, ut serviat Agriae.

⁵⁾ Videntur etiam isti dandi sales flor. 40, ut Agriae serviat.

⁶⁾ Szabó Imre és Nagy Lukács.

sacratissimae servierimus, ubi nos mortem vitae praeponere maluimus. Quare maiestas vestra sacratissima persuasum sibi habeat, nos et in obsidione et post obsidionem multis et variis modis exhaustos, depauperatos a nemine sublevamen habentes esse, et ferme in ultimam paupertatem iam devenisse, unde et in apparatus quoque nostris non mediocriter deficere cogimur, nisi benigne subveniatur. Quamobrem maiestati vestrae sacratissimae, ut domino domino et principi nostro clementissimo, supplicamus in eo humillime, quatinus ex sua summa erga alios subditos fideles regia clementia, dignetur nostra quoque servitia piis intueri oculis, atque aliqua provisione et subsidio clementer nos etiam providere, quo et maiestati vestrae sacratissimae de cetero hilarius diligentiusque inservire possimus, ac promptiores omnibus apparatus in servitiis maiestatis vestrae sacratissimae queamus. Gratosam maiestatis vestrae sacratissimae optatamque relationem expectamus. Ex arce Agriensi die 7. mensis Aprilis, anno domini 1553.

Eiusdem maiestatis vestrae sacratissimae

subditissimi fideles

Albertus Nagy, Anthonius Beke, Nicolaus Karoly vicecapitanei; Albertus Kewzegy, Martinus Thooth, Dionisius Balog, Vincentius Nagy, Georgius Wyzazy, Augustinus Erdewssy, Stephanus Thamas, Paulus Thekenews, Dionisius Felfeldy, Stephanus Babochaÿ, Michael Somogy, Iacobus Nagy, Andreas Zykzay, Georgius Jaycaÿ, Gregorius Felegyhazÿ, Simon Nyrew, Michael Wgochay, Iacobus Dersy, Lucas Nagy, Lucas Nagyiday, Ioannes Nazados, Petrus Nagy, Clemens Kowach, Thomas Orzag, Gregorius Thwrchy, Benedictus Balog, Paulus Balog, Barnabas Nagy, Emericus Bassa decuriones peditum sub capitaneatu domini Gregorii Bornemyzza existentium et ceteri communi pedites.

Cím: Sacratissimae Romanorum, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiae maiestati, domino domino et principi nostro clementissimo.

Más kézzel: Magnificis dominis consiliariis camerae aulicae regiae maiestatis.

(Eredeti orsz. ltár lybmus.)

III.

Infrascriptorum nomina non habentur inter dominos curiales, neque inter stipendiarios, quia variis officiis in obsidione servierunt. Ideo pro gratioso subsidio regiae maiestatis humillime supplicant.

Emericus literatus ¹⁾ claviger dies noctes fuit coactus vigilare, ex quo in teatro erant vina posita fideliterque ministravit, ne dissensio oriretur, propterea fere omnes milites sobri ad rem erant parati.

Habuit secum servitores quatuor.

Michael literatus de Wamos ²⁾ distributor libonum, propter multitudinem gentium regiae maiestatis ad panes dies noctes fuit sollicitus, ita ut dum fornaces per bombardas destruebantur, tunc cura et sollicitudo eius augebatur, parceque de consilio et commissione dominorum praefectorum panes dividebat, semperque tempore insultus in exercitu evaginato ense fuit.

Habuit secum servitorem unum.

Matthias literatus Gýengyessy ³⁾ procurator officii pastoralis, sepius fuit in arce cursor et adiutor dominorum praefectorum, qui propriis expensis et alios egenos iuvabat, praesertim sauciatos, tempore insultus instrumenta ignita ministravit.

Habuit secum servitorem unum.

Balthasar literatus ⁴⁾ scriba casrtensis mper in exercitu armatus stabat, nocteque laboratores ad ponendos aggeres compellebat.

Nomina artificium supplicantium.

Seripar Iacobus, Matthias et Thomas de Agria, ⁵⁾ qui ad frequentes rupturas pixidum et barbatorum ac bombardarum, aliorumque instrumentorum dies noctes laboraverunt.

Laniatores ⁶⁾ octo. Demetrius magister czehae, Paulus, iobagiones de Agria. Item servitores laniatorum Stephanus, Ladislaus, Franciscus, Mattheus, Iacobus, Gaspar et Martinus Mezaros.

Fabri ferrarii. Iacobus Kowach ⁷⁾ de Felnemeth magister laudatissimus et fortior omnibus, habuit triplo labores maiores quam alii, praesentia eius

¹⁾ Detur una vestis et exemptio perpetua a solutione taxae regiae pro persona sua.

Servitoribus vero suis, qui nullam habuerunt solutionem, singulis una vestis.

²⁾ Idem, quod supra. pro persona sua et pro servitore similiter.

³⁾ Dentur florenorum quinquaginta sales et servitori una vestis.

⁴⁾ Sales dentur florenorum sexdecim et una vestis.

⁵⁾ Detur una vestis singulis et exemptio a taxa regia, ita ut serviant ad arcem, et quia non habuerunt solutionem ullam, sales pro triginta florenis omnibus simul.

⁶⁾ Quia nullam habuerunt solutionem, una vestis singulis et sales uniuscuique, dominorum magistrorum duodecim florenorum, servitorum autem singulis sex florenorum.

⁷⁾ Iacobo Kowach, qui ita laudatur, una vestis et sales vigintiquinque florenorum et exemptio a taxa regia, ceteris una vestis singulis et decem florenorum sales singulis.

multum profuit in castro, semperque tempore insultus cum pixide ad rupturam fugit et multos ex thurcis interficiebat pixide.

Laurentius et Ioannes Kowach de eadem Felnemeth.

Gregorius Kowach de Agria, et Iacobus Kowach de eadem Agria.

Gregorius Kowach de Nagh-Thallya.

Duo fabri castrenses Benedictus et Paulus.

Molendinatores sive fabri lignarii. Gregorius Molnar¹⁾ magister inter alios egregia opera in rupturam fecit, die noctuque laboravit, molendinum penitus per fractum lapidibusque obrutum quadriduo reaedificavit.

Franciscus Molnar de Agria.

Martinus Santha et Gallus Molnar de Thyhemer.

Matthias Molnar de Felnemeth.

Ioannes Bodyk de Maklar.

Ioannes Swkan²⁾ literatus rationista arcis, singulis hebdomadis pretia vinorum et panum exigere ac solutionem pecuniariam facere habuit, et nihilominus noctu dieque in ruptura armatus stare debuit, tempore vero insultus armatus et galeatus sicuti strenuus miles pixide thurcis semper et semel solus restitit, singulis etiam quatuor diebus stationes currere debuit et ad loca periculosa fortiores constituere.

Habuit secum servitores tres.

Summa florenorum ex salibus dandorum flor. 337.

Summa vestium 26.

Hátán : Agriensium provisio.

(Eredeti orsz. ltár lymbus 2. sor. 1 — 2. cs.)

IV.

Supplicationes orphanorum ac relictarum, pro morte virorum in obsidione arcis Agriensis interfectorum.

Domina Margaretha³⁾ Kassay supplicat, quod pater eius providus Georgius Kassay lapidibus est obrutus et occubuit. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Consors⁴⁾ providi Stephani Koaly de Sarwd supplicat pro morte fratris sui carnalis agilis Iacobi Zyrko pixidarii castrensis, per ictum bombardae interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Vrsula⁵⁾ relictas agilis Lucae Nagh pixidarii castrensis, per pixidem

¹⁾ Gregorio Molnar sales pro sexdecim florenis, ceteris singulis pro decem florenis.

²⁾ Ioanni Swkan rationistae dentur sales quinquaginta florenorum et assecuratio ad decem colonos, sed maneat in servitio arcis.

³⁾ Videtur danda vestis et sales florenorum 10.

⁴⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

⁵⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 12.

interfecti supplicat pro subsidio. Stat in arbitrio regiae maiestatis. Orphanos quatuor habet.

Agilis Iacobus Nagh ¹⁾ decurio sub capitaneatu Gregorii literati supplicat pro morte fratris sui carnalis Emeriei Nagh decurionis, pixide interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Thomas Orzagh ²⁾ decurio sub capitaneatu Gregorii literati supplicat pro morte fratrum suorum carnalium Emeriei Orzagh et Anthonii Kowach decurionum, in possessione Habwa habitatorum, per ictum bombardae interfectorum, gratiam regiae maiestatis.

Anna Dýznos ³⁾ supplicat pro morte mariti sui providi Ioannis Thörök de Agria, orphanum habet unum. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Ad arcis necessitatem dicit portasse frugum quartalia quindecim, de proventibus episcopatus restituantur. ⁴⁾

Anna Zabo polona ⁵⁾ supplicat pro morte mariti sui Adami Zabo pixidarii, quod est pixide interfectus. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Elizabeth ⁶⁾ relicta Iacobi Mezaros de Agria supplicat pro morte filii sui Gregorii Bereczkÿ, servitoris egregii Ioannis Waÿda, qui pixide est interfectus. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Catharina ⁷⁾ consors agilis Francisci Was supplicat pro morte matris suae, lapidibus obrutae. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Catharina polona ⁸⁾ relicta agilis Bartholomei pixidarii castrensis supplicat pro morte mariti sui, per pixidem interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Dorotthea ⁹⁾ relicta quondam Sebastiani Nagh de Agria supplicat pro morte filii sui Francisci Harsanÿ pixidarii castrensis, pixide interfecti, quod habet orphanos. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Apolina ¹⁰⁾ relicta providi Ioannis Molnar de Agria supplicat pro morte mariti sui, per bombardae ictum interfecti, habet orphanos. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Elizabeth ¹¹⁾ relicta Pauli Delÿ pixidarii castrensis supplicat pro morte mariti sui, per pixidem interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Providus Andreas Baxa ¹²⁾ de Harsan supplicat pro morte fratris

¹⁾ Videtur dandae sales flor. 6.

²⁾ Videtur dandae vestes duae et sales pro florenis 20.

³⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 8.

⁴⁾ Placet.

⁵⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

⁶⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

⁷⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 3.

⁸⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 2.

⁹⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

¹⁰⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

¹¹⁾ Videtur danda vestis.

¹²⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 8.

sui carnalis Benedicti Baxa, per lapidem interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Elizabeth ¹⁾ relicta providi Thomae Kassika de Felnemeth supplicat pro morte dicti mariti sui, ut provideatur gratiose. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Apolina ²⁾ relicta providi Ambrosii Molnar supplicat pro morte sui mariti interfecti, qui inter fabros lignarios magister et artifex erat bonus, habet orphanos tres. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Honesta domina Agnes ³⁾ relicta Andreae literati iudicis Agriensis supplicat pro morte mariti sui, per bombardae ictum dilacerati, habet orphanos duos praeter uxorem. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Margaretha ⁴⁾ relicta Gywrkonis servitoris domini Mekcheý pro morte sui mariti supplicat, habet orphanum praeter uxorem.

Nobilis Petrus Bolýký ⁵⁾ supplicat pro morte fratris sui carnalis nobilis Thomae Bolýký, pixide in muro interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Nobilis domina Dorotthea ⁶⁾ relicta quondam egregii Blasii Nagh capitanei peditum castrensiump supplicat pro morte dicti domini et mariti sui, bombardae interfecti. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Anna ⁷⁾ relicta providi Nicolai Lengýel de Thýhemer pro morte dicti mariti sui, per pixidem interfecti, supplicat. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Providi Benedictus Istlok et Paulus Nagh ⁸⁾ iobbagiones de Felnemeth in arce fuerunt in ipsa obsidione, et quod curam liberorum habere non potuerunt, uxores et liberi eorum per thurcas sunt abducti, supplicant pro subsidio, ut liberos valeant redimere. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Clara ⁹⁾ consors providi Stephani Wargha Abady de Agria supplicat pro morte filii sui Emerici, qui cum aggerem poneret, per bombardae ictum dilaceratus est. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

Relicta ¹⁰⁾ quondam Petri Cheh pixidarii castrensis, qui in propugnaculo exterioris arcis fortiter pugnans per ictum pixidum janicerorum occubuit, supplicat pro subsidio, quod habet orphanos tres. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

¹⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

²⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 20.

³⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 32.

⁴⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 6.

⁵⁾ Videtur dandi sales flor. 50, et assecuratio ad decem colonos.

⁶⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 20.

⁷⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 3.

⁸⁾ Videntur dandi sales flor. 40.

⁹⁾ Vestis et sales flor. 10.

¹⁰⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 16.

Catharina¹⁾ relicta quondam Matthæi Zewr molendinatoris de Maklar, per lapides obruti, supplicat pro subsidio, quod habet orphanos tres. Stat in arbitrio regiae maiestatis.

[Quidam Gregorius Faber de Felmeth, qui tempore obsidionis ad arcem sponte veniens multum in arte sua laborando dies noctesque ac tempore concursione nulla discrimina mortis veritus ad diversa (!) moenia currendo ac ibi fortiter pugnando vestem unam et sales valoris fl.]²⁾

Summa florenorum in salibus 318.

Vestium 23.

(Eredeti orsz. ltár lymbus 2. sor. 1—2. cs.)

V.

Supplicans iste Michael Lewkes in obsidione Agriensi erat capitaneus centum peditum liberarum civitatum, servivitque etiam post obsidionem Agriensem illic Agriae absque solutione dies 25 probe et fideliter, quicquid maiestas regia ipsi ex sua innata clementia largitur, meretur.

Dobó m. p.

(Eredeti Dobó gyűrűpecsétjével orsz. ltár lymbus.)

¹⁾ Videtur danda vestis et sales flor. 16.

²⁾ A [] közt levő pont keresztül húzálva.

Közli: BARABÁS S.

8/7906

M. N. MUZEUM

Levéltári Osztálya

Cs. Sándor Imre

gyűjteménye

1934. év 40. szám.

GRÓF BATTHYÁNY JÓZSEF

KÖPCSENYI LEVÉLTÁRÁBÓL.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

A M. Történelmi Társulat 1877-iki pozsonyi kirándulása-kor bizottságot küldött Köpcsénybe, hogy gróf Batthyány József ottani levéltárát beható kutatás alá vegye. A bizottság elnöke Ipolyi Arnold püspök társulati elnök volt. Az eredmény minden várakozást felülmúlt: a bizottság csak rövid betekintésre is meggyőződött, hogy történetünk egyik leggazdagabb kincsbányáját őrizi e levéltár. A páratlan liberalitásnak, melylyel a tulajdonos gróf azt előttünk megnyitá, köszönhetjük, hogy ma, annyi év múlva s oly sok nagybecsű közlés után még mindig bőven önt e gazdag ér.

Ezuttal leginkább az 1619 — 1621. évek történetéhez mutatok be nagybecsű aktákat és leveleket, melyek leginkább a Bethlen Gábor és Thurzó Imre közti viszony felderítéséhez szolgáltatnak adatokat.

1613. jan. 24.

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae et Bohemiae etc. rex. etc.

Spectabilis ac mgfice fidelis nobis dilecte. Quandoquidem nos generalia imperii comitia ad vigesimum quartum futuri mensis Aprilis indixerimus et promulgaverimus, iisque nos ipsi in persona interesse et praeesse constituerimus, ea, quae ad itineris per nos conficiendi requisita pertinent, in tempore curamus. Ad hoc porro pertinens cum sit, ut pro dignitate imperiali, regnorum et provinciarum nostrarum fidelium regnicolarum comitiva stipatisim, benigne super eo jam a nobis requiruntur. Cum igitur te quoque in hac ad nostram et imperii civitatem Ratisbonensem protectione aulam nostram sequi velimus, clementer te requirimus, quatenus benignae huic nostrae requisitioni te debite accommodando ad protectionem istam necessaria pro decore gentis Hungaricae augendo aulaque nostra frequentiori et spectabiliore reddenda, idoneos famulos, coeteraque requisita in tempore expe-

dire, atque die decima praedicti mensis Aprilis te hic Viennae coram nobis sistere debeas, ulteriorem benignamque circa itineris et profectionis negotia nostram voluntatem et dispositionem hoc loci accepturus. Nec secus feceris. Datum in civitate nostra Vienna die 24. mensis Januarii, anno dni MDCXIII.

Matthias m. p.

Valentinus Leepes
Episcopus Nitriensis m. p.
L. Ferenczffi m. p.

Külezim : Spbili a magfco comiti Emerico Thurzo de Bethlehemfalva, comiti de Arwa, eiusdemque comitatus Arwensis perpetuo comiti etc. fideli nobis dilecto.

(Eredeti.)

1619. márczius 27.

Illme comes dne due et patrone etc.

Komjátíró! ez jelenvaló Böjtmás havának huszonharmadik napján költ Ngod levelét énnem mai napon. nyolcz óra tájban reggel itt bitchei házamnál megadá, melyből készeredett szívvel és nagy bánattal értettem a mi kglmes urunknak, koronás királyunknak, császár ő fgének e világból kimulását, holott ő fge én hozzám, és az én istenben nyugovó eleimhez, főbbképpen pedig az én dicsőült uram atyámhoz ő ngához sok rendbeli kiválképpen való kegyelmességgel és gratiával volt, és közönségesen mind az országnak, sőt az egész körösztenységnek is sokat szolgált; méltó azért, hogy minden valaki ő fgének híve volt, sóhajtson és keseregjen az ő fge halálán. Jóllehet ngos uram minekelőtte az Ngod szomorító levele hozzám érkezett volna, volt immár híremmel az ő fge kimulása, s itt az mi vármegyénkben a mi vallásunkon való rendek között publicáltatott is, és az ő fge halála méltó és illendő böcsülettel jelentődék, sőt mindenütt ő fge után szívbeli gyászban öltöztvén, közönséges könyörgések is tétetnek, hogy az úristen ily kegyes fejedelemnek tőlünk elválását ne büntetésiünkre. hanem jónkra és szegény hazánkuk szabadságának oltalmára s megmaradására fordítsa. Az három vármegyére szóló nekem küldött Ngod leveleit bizonyos követ által jó őrizet alatt mindjárást elküldöttem; ne kételkedjék Ngod azokhoz jutások felől a kiknek szólnak. Országunkban én legkisebb, de hazánkuk egy igaz tagja lévén, arra vezérel édes nemzetemhez való szeretetem, ő fgéhez hívségem és Ngodhoz való kötelességem, hogy a miből az emberek elméjeknek háborodásokat eszemben venném, arról Ngodot mint ő fgének főhelytartóját bizonyosítanám, a mint Ngodnak Komjátin létemben is szólottam, hogy az emberek igen emle-

getik az articulások minden czikkelinek effectuálásokat. Nálamnál jobban tudhatja Ngod országunknak ez elmúlt utolsó gyűlésében, tudniillik Ferdinánd király urunk ő fölsége koronázatajkor mi végeződött, hogy ha ő fgét a mi akkorbéli kglmes fejedelmünköt, császár urunk ő fgét isten magához venné, hat holnapok alatt az országban mindjárt gyűlés celebráltassék; az Ngod Arva vármegyének szóló levele pedig azt jelenti, hogy netalántán tovább kezd haladni az ő fge temetése miatt. Ngos uram, a mint Ngod jobban tudja, minemő habozó elmével vadnak némelyek, ha ezt értik, együd megindulnak rajta; jó volna azért Ngodnak eleit venni, és az embereknek abból lehetendő háborodásokat valami jó okokkal csendesíteni. Erről pedig hogy írok Ngodnak, meg ne ítéljen Ngod belőle, kérem Ngodot, holott tudom, hogy nálamnál jobban meg gondolja Ngod, de hazámhoz való szeretetem, minthogy zálogom vagyon ez országban, ő fgéhez való hívségem, kit minden időben megtartani igyekezem, és az Ngodhoz való kötelességem, melyet míg élek teljesíteni akarok, vezérlett erre engemet is. Tudom azt, hogy érette neheztelése nem száll reám Ngodnak. Ajánlván ezzel Ngodnak szolgálatomot, éltesse isten etc.

Comes Emericus Thurzo.

Küül: Paria literarum ad illum dnum comitem palatinum die 27. Martii anni 1619. datarum.

(Egykoru másolat.)

1619. j u n i u s 5.

Magnifice due et amice observandissime.

Salutem et servitiorum paratissimam commendationem.

Vettem az Kglmed levelét, melynek okát írja Kglmed, hogy miért nem mehetett be Zemliben az gyűlésben, nem ártott volna mégis Kglmednek bemenni, de ha így lett, Kglmed még is értekezzék, ott is Redmecen érthetett Kglld holmi dolgot. Az híreket én is hallottam, hogy az kazúl nem akarja az békességet, Zkender basa is az Feketetenger felé fűvel, ott akar kastélt az kozákok ellen építeni.

Gesztelyből írják, hogy Egerhez igen gyűl az t(örök), nem tudhatjuk mi végre, ez is has(znos) az hajdúk támadása ellen, mert az hajdúk is attól tartnak, hogy őket fel ne heverjék (*sic!*); Kglld vigyázásban legyen, és az kímekre is ha reájok találta, fogassa meg Kglld, nagyot fog azzal Kglld használni magának, és az leveleket és ha mi nálok találtatnék, megtartsa. Az csehek állapátját az mi nézi, hogy oda fel való kalastromokat felverték, ott igen sok klastrom nem volt. Zakorzon egy, másik az talli klastrom Stomffa mellett. Morvában egyet sem vertek fel az kalastromokban. Barátot nem is hántottak.

Vagyon emberem oda fel, ki bizonyost hoz ezekről, de még nem hihetem ennyire, mivel úgy értem, hogy az ő fge hadai is mind el kezdtek érkezni, és most mennek egyben, több fejedelmek hadai is érkeztek az ő fge hadai mellé, az cseheket kiszorítják országokból, és kijűnek rájok, az spaniai király két táborát, az ki jű, igen szép hadnak s próbált hadaknak tartják, igen sokan is vannak. Az csehek megijedtek, követeket küldtek ő fgéhez és igen kéri az békességet.

Lengyelországban az mely várat perrel nyertem, száz-nyolczvanezer forintban vagyon, igen kéri készpénzen. azon még nem tudom, ha oda adjam-e, mert többet ér annál. Igirik azzal is magokat, hogy ha hadat kívánok ő fge mellé, ezen summában mellém jűnnének, mivel sok had vagyon fenn most Lengyelországban, s mindjárt is indulhatnának; ha azért itt békesség leszen, talám nem kívántatnék, de ha itt is tumultus támadna, jó leszen akkorra tartani, kiket készen is mindenkor megtalálhatok.

Ha mi hirei vannak Kglnek, adja értésemre, én is ezután írok Kglnek. Tartsa meg isten Kglket jó egészségben. Kült Homonnán 5. Junii 1619.

M. D. V.

servitor et amicus paratissimus
Comes Georgius D. de
Homonnai m. p.

P. S. Az buzám eladásában is jó szerencsém vagyon, minden köbülért fl. 4. adnak, csak az havason vitethessem által, most is vaduak itt az árosokban is, az mennyi jobbágyom(. . .), tizezer köblöt is e(lkül)dhettek egyszer tőlök, csak azért is az negyvenezeret adnák; minden jószágomba egynihány esztendei buzám vagyon, sokkal többet teszen annál, el is adtam immár az lengyeleknek benne nagy részére, de az többit is eladom, jó lesz az pénz pro futura cautela; az pénzt mindjárt megadják, ki is hozzák.

Külczim: Magnifico dno Petro Milith de Briber etc. dno amico observandissimo.

(Eredeti.)

1619. junius 11.

Generose ac magce due et amice observandissime.

Salutem et servitorum paratissimam commendationem.

Az mely híreket ír Kgl, megértettem, mindazáltal szüntelen való vigyázásban legyen Kgl, mert naponkint árad az practica; az paterekért küldjön el Milit György uram, ő kglmének megengedik, hogy elvitethesse. Nekem postám vagyon oda fel, minden órában várom, mihent valami hírem érkezik, mindjárt

Kgldnek értésére adom, Kgld is interim muniálja magát, és ha mi történik, Nyáriné meg ne tréfálja Kgldet. Oda fel az gyűlésre igen gyűlnek az emberek, az ő fge hadai eddig elérkeztek minden felől. Bogdáni megjött és Ramacházy, Thurzó Imre instructiójával fognak immár azok imide és amoda járni, igen jó volna valami hajduszabású embert Bogdánira bélieni, és ha mi leveleket nála találának, attól priválni, mert harmadévi is ő indította egyik az háborút. Tartsa meg isten Kgldet jó egészségben.

Homonna, 11. Junii 1619.

S. M. D. V.

servitor et amicus

Comes Georgius. D. de Homonna m. p.

Külczim: Generoso ac magco dno Petro Mileth de Briber etc. dno et amico observandissimo.

(Eredeti.)

1619. a u g u s z t u s 14.

Spbilis ac magce dne et frater observandissime.

Salutem et servitiorum stb.

Megadák az Kgld levelét, melyben mit írjon Kgld, megértettem. Én uram jó szívvel közlem Kgdel ha mi oly híreket hallok, de mostan egyebet jónál nem értettem. Ez mai nap még itt leszek. Holnap isten segítségével innét megindulok. In reliquo eandem S. M. D. quam felicissime valere exopto. Datae in Gyarmat die 14. Augusti anno 1619.

Splis ac Magcae Dnis Vestrae

servitor et frater paratissimus

And. Dóczy m. p.

D. A. kezével: Hírem újabb semmi nincs. Az ő fge hadai Morvában vadnak és igen hátrálnak az morvaiak, Csehországból minden órában várok. Kisvárdra táján ismét fűjják az követ, sok hamis híreket hintetgven, kiket az úristen az hamisságért megver etc.

Külczim: Spli ac magco dno Petro Melith de Briber etc. dno et fratri observandissimo.

Chenger.

(Eredeti.)

1619. a u g u s z t u s 25.

Szolgálok Kgldnek, mint uramnak barátomnak. Isten sok jókkal áldja meg Kgldet.

Ez levelem megadó barátomnak mi dolgaiért kellett felmenni oda Kgldmetek felé, Kgld magától megértheti. Én is kérem

Kgldet. tudósítsa, hogy, ha bizvást beszélhet-e minden dolgairól Turzó Imre urammal. Éltesse isten Kgldet jó egészségben. Datum Patak, 25. die Augusti anno 1619.

Kglmed szolgáló barátja
Rákóczy György m. p.

Kglmed az urfiinak mondja szolgálatomat.

Külezim : Generoso dno Johanni Rimai, dno amico observandissimo.
(Eredeti, az egész R. Gy. saját kezével.)

1619. a u g u s z t u s 31.

Szolgálatomat ajánlom Kgldnek, istentől minden jókat, jó egészséget kívánok nagy bódogul megadatni Kgldnek.

Ez levelem megadó jámbor és igen meghitt szolgálmat kelletek Ledniczére küldönem holmi dolgaimért, Kgldet is akarám meglátogattatni ez alkalmatossággal vele. Kgld engem tartson jó akaró szolgáló barátjának és atyjafának. Kglnék szóval is izentem, Kgld higye meg szavát. Éltesse isten Kgldet sokáik jó egészségben minden kedvesivel együtt. Ex Sárospatak ultima die Augusti anno 1619.

Kgld jóakaró szolgáló atyjafia
és barátja szolgál Kgldnek
R. Gy.

Külezim : Spbili ac magco dno Emerico Turzo de Bettlenfalva, comiti perpetuo comitatus de Arva etc. dno fratri observandissimo.

(Eredeti, az egész R. Gy. saját kezével.)

1619. s z e p t e m b. 12.

Gabriel dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Reverendissimi, reverendi, illustrissimi, illustres, spbiles ac magfici, generosi, egregii et nobiles, prudentes item ac circumspecti dui amici nobis observandissimi. Salute servitiorum ac benevolentiae nostrae commendatione praemissa. Cum et nostra ex regno nostro Transylvaniae iusto cum exercitu profectio, et aliorum in his motibus nobiscum consensus, nonnisi ad differentiarum illarum, quae inter ordines tam religiosos quam seculares praesertim de religionis aequabili libertate motae sunt, complanationem suscitata sit, confisi de illibata synceritate, erga communem patriam amore et in orthodoxam religionem candore illmi dñi comitis Emerici Thurzó de Bettlenfalva, comitis perpetui de Arva et eiusdem comitatus comitis etc. ideo quaecunque ad promotionem salutaris istius instituti nostri

asserendaque gentis Hungaricae in negotio religionis aequabili libertate attinent, praefato dno Emerico Thurzó plenariam atque omnimodam cum quibusvis ad ratificationem nostram tractandi, agendi et concludendi dandam duximus et concedendam facultatem, prout damus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum ex castris nostris ad oppidum Debreczen positis die duodecima mensis Septembris, anno dni millesimo sexcentesimo decimo nono.

Gabriel princeps m. p. (P. H.)

(Patens alakban. Eredeti.)

1619. szept. 12.

Eleje hiányzik.

Post scripta. Válogatott vagy ezer embert holnapi napon, azaz 13-dik Septembris indítok uram előljáróban az Kegld tet-
szése és kívánsága szerint Kglmetek között és Rédey Ferencz uram fog az hadakkal felmenni, mivel ő kglme alkalmason tudja az oda való állapotot. Először Fýlek alá megyen, minthogy értem az pápista urakat oda fel ott az tájban gyülekezni, azon leszünk, hogy meg ne gyülekezhessenek. Palatinus uram írt ötödik Septembris egy levelet Dóczy uramnak, melyben írja, hogy azon az héten Domper megvitt az morvai haddal, mely ha meglőtt, Kglmet szeretettel kérem, tudósítson az eventusról. Irja, hogy Bukvoý nagy haddal vagyon, de előtte is nagy az had igen, kik között elválnak rövid nap a dolog. Irja azt is, hogy király Frankfurtban jó egészségben volt, de még az electio meg nem volt, de valaki lenne, elég gondja leszen. Irja azt is, hogy ha Domper triumphálhatna, mindjárt maga mellé hivatná, és elég hada lenne, mert ők is a pap urakkal valaminek szerit tehetik, azon vadnak. De ha Dompernek ott sem szolgál a szerencse, nem tudja, mint fordúl a koczka reájok, azon szókkal írja. Irja azt is, hogy Kglteknek generalis instructiót imponált, de fél attól, hamar fel nem ülnek az vármegyék. Irja azt is, hogy tisztí az országból való kiköltözését nem engedi, hanem Ujvárbán költözik és ott leszen, a míg lehet, ótalmazza magát köztök. Ezeket is akarám Kgldek megírnom, Rákóczy György uram ma jöve hozzám, ő kglmével most együtt vagyok, Dóczyt Patakon vendégli. Bizonyoson higgye Kglmed, semmit nem késem, mentől nagyobb serénsséggel mehetek, azon igyekezem. Kglmet kérem, a morva- és csehországi statusokat biztassa és tudósítsa az én kijövetelemmel is, és hogy bizonyoson segítségekre sietünk menni, ha kívánják.

In castris ut supra, hora vespertina.

(Másolat egykorú.)

M e m o r i a l e.

1. Zólyom állapotjáról, legfőképpen Eszterház Miklós ott való részéről.

2. Zsolna és Sztrecsenhez való Eszterház Miklós jószágáról.

3. Szent-Márton, Garan dolga s állapotja felől palatinus urammal kellene végezni.

4. Kis-Várda Melith Péter részéről, hasonlóképpen vele is végezni.

5. Cziczva Varannó, Homonnay György részéről, ő fgével tractálni.

6. Bornemissza János jószágában Thokaj városomban levő korcsmáját deleáltatni.

7. Lúczy révet, vigore articuli, tolláltatni.

8. Thokaj várnak épületiről, benne lévő praesidium sustentálásáról az országgal kell végezni.

9. Balassy Péter detrekői jószágát per notam infidelitatis meg kell kérni.

(Egyk. más. minden jelzés nélkül.)

1619. s e p t e m b. 28.

Spectabilis ac magnifice dne frater observandissime.

Salutem et servitiorum stb.

Az Kgld levelét megértettem. Az ő fge hívsége mellett való Kgld jó forgolódását szívem szerint hallom. Vezéreljen isten ő szent fge mindnyájunkat az ő nevének dicséretére és országunk javára. A hol írja Kgld, hogy ő fgének irt Kgld maga mellé való segítség felől, és hogy elkéstenek volna, de tudom, hogy ő fge az segítségből Kgldet meg nem fogyatkoztatja. Holnap Rédei Ferencz uram is egynéhány ezer emberrel elérkezővén; itt semmi mulatásunk nem lészen, hanem fölsietünk Poson felé, Kgld is mentől hamarabb közinkben siessen gyűnni; hála legyen istennek, felesed magunkkal leszünk. Az mi az csintalanságokat és mód nélkül való kártételeket illeti, az én akaratomból uram csak egy pénz ára kárt sem tesznek senkinek, hanem vadnak afféle csavargók, a kik senki zászlója alatt nem járnak, s azok cselekeszik a csintalanságokat, de a kiket közülök megfogathatok, érdeme szerint való büntetés nélkül nem hagyom. Értem az Kgld leveléből, hogy Bori István uram is panaszkodik, hogy az árpáját megetették volna; arról nem kellenék ő kglmének csak meg is emléközni, mert nem árpájért, hanem országunknak és nemzetünknek s hitünknek oltalmára, és szabadságunk megtartására; ezeket megüervén, isten mindeneket bőségesen largiál. Palásti Gergely uramtól Kgldnek mindenek felől bőségesen izentem szóval. Kgld higgye el

beszédét. Tartsa isten Kglket jó egészségben. Datum in possessione Magaspart. 28. Septembris anno 1619.

Splis ac Magcae Dnis Vestrae

servitor et frater paratus
Georgius Szechy m. p.

P. S. Palásti uramat még itt tartóztattam, mivel az Kgl szavával kért, hogy ugyan most küldenék vele segítséget Kgl mellé, holnap azért Ródei urammal szömben lévén, elegendő segítséget küldünk Kgl mellé.

Külczim: Spbili ac magco dno Emerico Thurzo de Bethlenfalva, comiti perpetuo de Árva et supremo comitatus Arvensis comiti etc. dno et fratri mihi semper observandissimo.

(Eredeti.)

1619. október 23.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc. Recognoscimus per praesentes, quod illustris ac magcus dnus comes Emericus Thurzo de Bethlenfalva, comes perpetuus de Arva, eiusdemque comitatus supremus ac haereditarius comes etc. summam illam viginti mille florenorum, quam percepit a statibus et ordinibus Moraviae pro subsidio belli statibus regni Hungariae deputatam, integre et absque omni diminutione, in castris ad Tyrnaviam positis administraverit et praesentaverit, ad haec, ex tricesima Zolnensi pro angaria festi divi Michaelis florenos centum tredecim, ex tricesima Puchoviensi florenos centum quinque et denarios tres, ex libera civitate Trenchiniensi transmissum honorarium florenos centum, facientes in toto viginti millia florenorum trecentos et octodecim, denarios tres. Super qua quidem praescriptae summae administratione et plenaria perceptione praelibatum dominum comitem Emericum Thurzo quietum et expeditum reddere volumus, imo quietamus et absolutum per totum reddimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Actum Posonii die vigesima tertia mensis Octobris, anno millesimo sexcentesimo decimo nono.

Gabriel princeps m. p.

(P. H.)

Simon Pechy
cancellarius m. p.

(Eredeti. Patens alakban.)

1620. január 30.

Illme dne mihi observandissime etc.

Si ullo unquam alias tempore, hac certe potissimum tempestate nostra, cum eo loci res christianae habeantur, ut sapientum quorumcunque prudentum virorum indigeant consiliis, intelligamque Illmam Dnem Vram pro foelici in dandis consiliis ingenio, acrique in rebus discernendis iudicio, ad arcana sac. caes. et regiae Mtis promotum esse consilia, nec de sua in rem eandem christianam pia affectione dubitem: intermittere non potui, quin brevi hoc scripto negotium induciarum serenissimo principi cum sua Mte intercedenti Illmae Dni Vrae recommendarem.

Quo magis Vra Illma Dnatio alienas a communi bono suggestiones ad imperatoriam Mtem a quibusvis delatas constanti suo consilio et auctoritate, mente imperatoria eximat: inopinatum sane mihi accidit, quod tertio ab hinc praeterito vespere, per illstres ac magcos dnos, suae caes. ac regiae Mtis plenipotentarios commissarios conclusarum induciarum, et nobiscum post multam exactamque rerum omnium in eis contentarum discussionem et examen initarum, articulos ad benignam suae Mtis confirmationem transmissos, in omnibus ferme eorum partibus variatos et immutatos recipereamus. Urtrum (*sic!*) in authoribus variatorum articulorum et conditionum inducialium requirere possumus diligentem operam intuennda caes. et regiae Mtis dignitate augustissima, rebusque eiusdem promovendis discretiusve iudicium in observanda dnorum commissariorum existimatione: primus et praecipuus induciarum finis spectabatur ab dominis commissariis: reductio regnorum Mtis imperatoriae nunc ab ea alienorum in pristinam eiusdem fidelitatem et obsequium, ex quo firma et durabilis toti orbi christiano pax tandem vel postliminio redderetur, quae per mutuos salutaesque tractatus sub induciarum tempore transigi posse sperabantur, non sine copioso sanguine christiano finem sortitura, si armis mutuis ancipiti eventu terminetur.

Nec aliter cum dnis suae Mtis commissariis ex parte sersmi principis statuumque et ordinum regni Hungariae tractatum est, quam si sua Mtas imperatoria et regia ipsa praesens adfuisset, ob indubiam fidem plenipotentia libus ab sua Mte dominorum commissariorum literis adhibitam, quae etiam in causa fuit. ut post unanimum illustribus dnaonibus suis consensu et articulorum inducialium approbationem et dieta generali salutaretur, et sersmus princeps in loca remotiora abiret. Nihil in hoc tractatu consilii, nihil prudentiae laboris indefessi diligentiaeque omnia ad suam Mtem perscribendi, ex parte dominorum commissariorum desiderari potuit, ob quod sine injuria suarum dnaonum illmarum et magcarum diversum persvaderi imperatoriae Mti debuisset. Opta-

rem eos adfuisse Posonii, qui in mutandos induciarum articulos censuerint, cum sersmus princeps in omnia momenta ab universis statibus et ordinibus sollicitè peteretur, quo citius sese clementer ipsis resolvere dignaretur ad conditiones electionis suae serenitati iam ante oblatas. Sua tamen serenitas nihil abs se caes. et regiae Mti derogatum esse volens, sed eius dignitatem augustam intactam et illaesam cupiens, favori magis suae Mtis summa cum sui humiliatione et demissione se commendatum praebere maluit, quam oblatum ab universis regnicolis diadema (inauditum hoc nostra, imo et parentum nostrorum memoria) capiti suo imponi. In quibus nihil suae serenitati magis contigit laboriosum, quam alienatissimos statuum et ordinum animos ad paciscendas cum sua Mte inducias adducere. An vero censoribus et mutatoribus illis regnorum occupationes, coronarum usurpationes, strages populorum ludus saltem et iocus habentur? Certe ista hic Posonii nobis scientibus et videntibus non ioco sed serio agebantur, et ex rerum eventu brevi agnoscent ea non vanis terculamentis et praetensionibus, sed in rei veritate agitata fuisse.

In ipsis autem diplomatum mutationibus deus bone quanta diffidentiarum semina et animorum non reconciliandorum, sed in omnem armandorum hostilitatem occasiones proponuntur, leones scilicet ex unguibus facile agnoscere est, et stylus docet suae serenitati et regno, non cum imperatoria ac regia Mte Ferdinando, sed cum aliis inimicis hominibus rem esse. Sed ut eventus negotiorum istorum cadat, certe non parvam status et ordines ansam hinc renitendi ulterius capiunt, quod bona fide collata dnis commissariis tractandi et concludendi auctoritas, et tantorum multarum experientia multoque consilio pollentium virorum magnis laboribus transactae induciae sub uno in aula octiduo sint immutatae. Quod si ex parte sersmi principis contigisset, vix cum aliquo suae serenitatis nomine transigendi tranquillitatem sumere amplius auderem, vixque mihi vel ne vix quidem persuadere possem, quempiam mecum transigere et concludere tuto possent. Quod idem ne apud illas nationes, quae ante alias ad fidelitatem suae Mtis essent reducendae, eveniat ex hoc, non immerito verendum. Jam vero in absentia ser. principis et dnorum statuum et ordinum regni, cum nulla mihi factas in eorum praesentia inducias in aliquo earum punctulo mutandi concessa sit auctoritas, restare nihil aliud video, quam ut Vra Illma Dnatio sit author suae Mti sacrae, quoad proxime affuturum diem sabbati (neque enim hic morae ulterioris patientes esse possumus) tabulas induciarum et diplomatis suae serenitati obsignatas, cum dnis regnorum Hungariae et Transylvaniae obsidibus clementer remittere dignetur. Longi temporis mora, quam hic non sine magnis interdum molestiis fecimus, taedium iam nobis peperit satis grave,

ideoque quamprimum diplomatibus et obsidibus rehabitis festinandum ad nostros principales nobis est.

Salvas tamen serenissimi principis dominorum commissariorum, adeoque universorum statuum et ordinum conscientias fore, neque minime accusandum coram Illma Dne Vra solenniter protestor, quod nihil summi cujusque studii, laboris, synceritatis candorisque mutui in hoc tractatu reliqui fecerimus. Quare siquid publice exoriretur propter inducias non confirmatas male, cum nos nullarum amplius turbarum auctores esse noluerimus, in nostri aut famae defensionem si incubuerimus, credimus id nec divina, nec humana, nec naturae lege interdicturi. Servet etc. Datum Posonii die 30. Januarii, anno 1620.

Ejusdem Ill^{mae} Dnis Vrae.

Királ: Copia literarum ad Eggenberg datarum.

(Egykoru másolat.)

1620. márczius 30.

Dei gratia Johannes Georgius Saxoniae, Juliae. Cliviae et Montium dux, sacri Romani imperii archimarescallus et elector etc.

Salutem et benevolentiam nostram tibi, generose comes, singulariter nobis dilecte, denunciamus. — Gratum nobis fuit studium tuum, quod literis ad nos exaratis abunde satis declarasti; et quamvis antea singulari benevolentia te semper simus persecuti, mirifice tamen hac animi tui declaratione eam auctam esse ingenue fatemur, ita quidem, ut de ejus continuatione, quod dubites, plane non sit. Quapropter etiam eo facilius apud nos te excusatum habemus, quod propositum tuum de nobis invisendis necessitate coactus mutaveris, licet alioquin gratissima nobis fuisset tua praesentia, quam etiam saepius antehac exoptavimus.

Quod reliquum est, haud nos latet, quo tandem res in Bohemia incorporatisque provinciis devenerint, quamque magnum periculum non solum illis, sed et totae reipublicae christianae inde immineat, quod etiam adeo nos sollicitos habet, ut plane, quid praeter eversionem communis patriae nostrae sperandum, non videamus. Unus est deus, in cujus manu positum, ultro confitemur, etiam extremis his malis remedia convenientia invenire, quem et imis gemitibus obsecramus, ne coetui suo suaeque ecclesiae turbulentissimis hisce temporibus deesse, neve eam plane deserere velit, quin potius omnium corda spiritu suo sancto illuminet, ut agnito periculo, ocius de hujus remediis cogitare incipiant, pacem sectentur, illi totos se dedant, et recte faciendo omnes a se sinistras suspiciones amoveant.

Cumque omni nostro studio omnique animi contentione in id hactenus incubuerimus, quo salutaris et incorrupta coele-

stis doctrina in nostris et vicinis provinciis, mediante auxilio divino. integra conservari, et sacr. caes. Mti dno nostro clementi debitus honos obsequiumque a nobis exhiberi posset, ad quod nos et summi dei mandatum impellit, et honoratissimorum praedecessorum laudatissima exempla instigant; inposterum quoque nobis non deerimus, quin huic viae semel arreptae gnaviter insistamus, talemque nos semper praebeamus, ne unquam de nobis vere affirmari queat, per nos puriorem religionem evangelicam in sacris literis comprehensam et immutatae Augustanae confessioni, libroque concordiae insertam (quam solam pro vera nos agnoscimus, habemus, quam etiam solam et non aliam cum vitae jactura sanguinisque profusione defendere perpetuo parati sumus) in majus discrimen adductam, aut nostris actionibus eidem maculam aspersam esse. — Quod ut certo tibi de nobis persuadeas, benigne cupimus, quem vicissim omni gratiae benevolentiae genere complecti non desistemus. — Dab. Torgaviae III. Kl. Aprilis anno 1620.

Johannes Georgius elector m. p.

Külczim: Generoso singulariter nobis dilecto dno Emerico Thurzo de Bethlenfalva, nec non de Arva eiusdemque comitatus perpetuo comiti.
(Eredeti.)

1620. april.

Nos Gabriel etc. Memoriae etc.¹⁾

Tametsi multis abhinc seculis arctissimo foederis nexu inclutum hoc regnum Hungariae inclyto similiter Bohemiae regno, necnon utrique archiducatus Austriae Moraviae et ducatus Silesiae, utriusque item ²⁾ Lusatiae, marchionatus junctum fuisset, illudque testantibus diversis tractatibus Viennae, Posonii et Iwancziczý superinde utrinque habitis et scripto comprehensis inviolabiliter et sancte continuare observareque studuisset. Intervenientibus nihilominus nonnullorum inquietorum hominum studiis, quibus videlicet peregrinum illi sensum affingere, optataeque hujus conjunctionis vinculum dissolvere satagerent, praetacta regna et provinciae ³⁾ medio ablegatorum suorum ⁴⁾ amice status

¹⁾ Az okirat hátán Th. Imre kezével.

²⁾ Thurzó Imre kezével beszurva, ki eredetileg *Aust. duc. Sile. Mor. et utriusque Lus.*-t a fentebb közölt sorrendbe változtatá.

³⁾ praet. regna et prov. Th. Imre kezével, ki kitörölte a következőket: *praetactus Marchionatus Moraviae tam literis suis Bruna 12. Junii anni proxime praeteriti 1618 datis, quam (medio): quoque.*

⁴⁾ Ez után kitörölte: *regni Bohemiae et praelibatarum provinciarum vicinarum nominibus necnon archiducatus quoque Austriae utriusque. A nominibus folé* Th. Imre még a következő szókat írta, de ismét kitörölte: *associanter sese ipsis.*

et ordines regni Hungariae in eo ¹⁾ requisiverunt, ne ²⁾ ab iterata renovatione, confirmatione, dilucidiori denique explicatione antiquorum foederum et pactorum alienos sese declararent.³⁾ Qua quidem eorundem ⁴⁾ requisitione, uti par est, benevole admissa, iidem status et ordines confoederationis quoque condignum habentes respectum, pro ulteriori stabiliorique confoederatorum regnorum et provinciarum permausione non solum in praetactam renovationem confirmationem et explicationem saepefatae confoederationis consenserunt; verum contestandae insuper suae in regnum Bohemiae, vicinasque provincias benevolentiae, bonaeque vicinitatis ac mutuae conjunctionis gratia auxiliares quoque ipsis manus, ope et subsidio confoederati serenissimi tum temporis ⁵⁾ principis ac domini domini Gabrielis dei gratia Transylvaniae principis partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis, dum videlicet internis externisque bellis premerentur,⁶⁾ porrigere minime dubitarunt. Quo itaque deo bene juvante, pium hoc salutare atque toti christianitati utilissimum opus optato feliciterque procedat. confoederatioque certis conditionibus renovetur et explicetur: subsequentes articulos ⁷⁾ praetacti domini status et ordines regni Hungariae cum antelatis ⁸⁾ dominis confoederatis ⁹⁾ medio legati(onis) ¹⁰⁾ illorum magnificorum generosorum, strenuorum necnon et nobilium prudentum ac circumsectorum dominorum N. N. ablegatorum et plenipotentiariorum tractarunt, deliberarunt et concluderunt in hunc, ut sequitur, modum:

Primo. Ut cum regno Hungariae eiusdemque coronae annexis regnis et provinciis, simul etiam cum praefato sermo Transylvaniae principe, eiusdemque Transylvaniae principatus statibus et ordinibus trium nationum et partium regni Hungariae eidem Transylvaniae annexarum, consequenterque regni Hungariae legitimis regibus, eorundemque et Transylvaniae principis successoribus modernus et futuri reges Bohemiae, universi item status et ordines regni Bohemiae et provinciarum illi incorpora-

¹⁾ *in eo* Th. kezével beszúrva.

²⁾ Eredetileg *neve*, mi kitöröltetett s e fölé *ne* írva.

³⁾ Ezután kitörölve: *impensius institerunt*.

⁴⁾ Ezután kit. *petitione et*.

⁵⁾ *tum temp.* Th. kezével beszúrva.

⁶⁾ *prem.* Th. kezével, ki a *bellis* után kitörölte: . . . *affligerentur, externisque expositi fuissent periculis*.

⁷⁾ Ered. *subsequentia postulata*, Thurzó javította ki.

⁸⁾ *cum ant. dom.* Thurzó beszúrása.

⁹⁾ Ezután *proponuntur* kitörölve s helyette egész a következő kikezdésig t. i. *in hunc modum*-ig Thurzó beszúrása áll.

¹⁰⁾ A szövegben csak *legati* áll.

tarum aeternum foedus perpetuamque et inviolabilem pacis connexionem observent, bonam vicinitatem et mutuum amorem syncere colant.

Secundo. Si temporis successu nobis qualiscunque hostis aut turbator ingrueret, substantias, facultates, vitam etiam ipsam ac mortem pro salute et permansione mutua profundere, ac propterea simul vivere et mori teneantur, et parati semper reperiantur, eo apparatu iisdemque viribus, quales tum instans praesensque alter utrius partis necessitas exegerit, et tempestive postulatum fuerit.¹⁾

Tertio. Sine praescitu, voluntate et consensu alterutrius partis cum quopiam vel pacisci vel bellum movere neutri partium liceat, nullaeque vel induciae seu pacificatio ulla tam cum modernis, quam imposterum futuris quibuscunque hostibus, impeditoribus, turbatoribusque publicis ineatur, tractetur, vel penitus concludatur. Hoc vero praesens bellum pro religione, libertate et permansione publica necessario inchoatum, unanimi voto, communibus sumtibus, conjunctisque viribus, secundum conditionem et facultatem cujuslibet regni et provinciae, deo bene propitio, vel ad optatum finem sincere et constanter continuatum deducatur, aut vero justa aequissimaque pace componatur unanimi pariter consensu et emolumento.²⁾

Quarto. Infallibiliter constat toti christianitati regnum hoc Hungariae, eiusdem antemurale semper fuisse, seseque naturali christiani nominis hosti adeo fortiter strenueque opposuisse, ut tanquam sub amoena alarum eius umbra requiescendo, multi-juga desideratissimae pacis voluptate et jucunditate perfrueretur, floreret, subindeque reviresceret. Quo etiam respectu in conservationem confiniorum huius regni, ex quibus nempe secundum deum salus et permansio eiusdem dependet, largissima subsidia, munitiones aliaeque necessaria requisita subministrare nequaquam fuerit gravata. Huius itaque antemuralis commoda, quo etiam de coetereo pari felicitate percipere possit christiana respublica et dñi confoederati, quove praesidiis, munitione, aedificiis, aliisque rebus ad defensionem sui necessariis, per malam administrationem denudata, spoliata et ruinosae confinia auctiore militum numero, tutiora securaque reddi, necessitatis tempore ad defensionem, maior ex illis exercitus educi, tantoque celerius illa suscipi queat, longe profecto maiora prioribus subsidia, etiam deinceps per singulos annos rex, regnum Bohemiae, eidemque incorporatae ac nobiscum confoederatae provinciae, vel hoc quoque nomine

¹⁾ *Bethlen kezével a lapszálon*: Reformatur secundum rescriptum duorum confoederatorum.

²⁾ *Oldalt Bethlen jegyzete*: Similiter reformatur, omissa causula constituta vero 20.

promptiore alacritate praestare haud recusabunt, quod natio Hungarica sanguinis proprii largissima effusione, corporumque oppositione illa multipliciter promereri consueverit, id certo sibi persuasum habendo. Confiniorum necessitatem ad minimum sesqui altero millione argenti annuatim vix ac ne vix quidem sublevari posse. Itaque dñi confoederati summam antea pendì solitam pro subsidio ac tutiore conservatione confiniorum haud gravatim respectu praedeclearatarum gravissimarum rationum augere et ante sigillationem confirmationemque praesentis confoederationis specificè summam totalem declarare velint, statutis insuper temporibus et infallibiliter praestabunt, status denique et ordines regni Hungariae superinde sufficienter assecurabunt. Casu autem quo aliqua necessitas premeret, confinia ruinosaque confinia egerent restauratione, ibi tum in subsidii et auctionis eiusmodi ampliacionem, ad amicabilem dñorum Hungarorum requisitionem, tanquam confoederati promptos se declarare non dedignabuntur.¹⁾

Quinto. Principalis omniumque maxima necessitas requirit potissimum, ut pax cum Turca non renovetur solummodo, verum tractetur, concludatur, et inviolabiliter observetur. Quicquid enim hactenus circa eandem actum tractatumque extitit, id tantum abfuit quin firmum ratumque redderetur, ut ne debitum quidem finem sortiri potuerit. Legatio itaque de novo ad portam Otomanicam ab omnibus regnis et provinciis confoederatis adornari expediturque debeat tam renovandae quam concludendae pacis causa. Huius vero rei salutaris et summe necessariae omnem expeditionem, consilium et promotionem ser. princeps Transylvaniae dñus noster benignus ultro in sese recipere dignatus est, legatosque suos una cum legato regni Hungariae et Transylvaniae expedit modo regni quoque Bohemiae et vicinarum provinciarum legati iuxta mittantur, et tam de muneribus quam aliis expensis in legationis peractionem faciendis quisque pro sua parte faciat, et administret provisionem.²⁾

Sexto. Limites regni Hungariae cum Moravia, Silesia et Austria, de quibus hactenus controvertebatur, bonae vicinitatis et zeli, quo in confoederationem feruntur, contestandi gratia, per certos pari numero eligendos et designatos commissarios ingruente primo statim vere rectificentur.³⁾

Septimo. In eum pariformiter finem haud alienum a bonae vicinitatis et confoederationis studio fuerit, si regnum Bohemiae et

¹⁾ *Oldaljegyzet Bethlentől*: Similiter manet iuxta dñorum confoederatorum limitationem in specie porrectam.

²⁾ *Oldalt Bethlen jegyzete*: Manet per totum.

³⁾ *Oldaljegyzet Bethlen kezével*: Manet.

confederatae provinciae auxilio sint, quatenus bona ad Austriam in praejudicium regni Hungariae qualitercunque hactenus tenta et possessa tanquam vera regni membra iam tandem regno Hungariae applicentur et incorporentur. Idipsum quoque intelligatur circa recuperationem arcis Lyblio prima quaque occasione, et tredecim oppidorum Scepusiensium inpraesentiarum praemanibus Polonorum existentium.¹⁾

Octavo. Commercia insuper libera ultro citroque omnibus citra cuiuspiam impedimentum relinquuntur.

Nono. Mutuae animorum coniunctioni conformitas quoque externarum regni commoditatum apprime convenit; inter quas aequalitas monetae haud postremum sibi locum vendicat. Eius itaque valor in regnis et provinciis, prout is inter eisdem fuerit limitatus, aequalis sit oportet, et sub simili ac bona liga moneta utrinque cudatur, et in futura generali diaeta unionis fiat maiorum monetarum certa limitatio et taxatio, minor vero moneta aequaliter currat.²⁾

Decimo. Temporis successu, si quando difficultas quaedam circa negotium confoederationis oboriatur, extunc confoederata regna et provinciae ad requisitionem alterutrius partis certum terminum et locum praefigant, quo postquam conventum fuerit, difficultas rei proponatur, eius status specificetur, et iuxta normam genuinumque sensum confoederationis praesentis rectificetur, imo exigente aliqua communi necessitate, praecedenteque cuiuspiam ex confoederatis requisitione, pars praemonita speciales suos legatos ad generalia comitia seu conventum expedire haud intermittat.³⁾

Undecimo. Strictissima aeviternaque lege cautum sit, ne in confoederatis regnis ac provinciis uspiam locorum jesuita deprehendatur, nec a quopiam cuiuscunque is sit status, conditionis, sexus aut praeeminentiae quocunque sub colore, specie et praetextu clam vel palam interteneatur, alatur vel sustentetur, multominus in legationibus rerumpublicarum sive seculares sive spirituales illae sint, administratione rex, princeps, aut statuum quispiam eorum opera, consiliis aut insinuationibus utatur, ad nullas dignitates quovis nominis vocabulo vocitatas admittantur sub poena notae infidelitatis, perpetuique exilii in regno aut pro-

¹⁾ *Oldalt Bethlen kezével*: Manet, ut in rescripto dñorum confederatorum.

²⁾ *Oldaljegyzet Bethlen kezével*: Nonus manet similiter, ut praecedens articulus.

³⁾ *Oldalt Bethlen kezével*: Manet. *Thurzóérol pedig*: Juxta formulam enodatum.

vincia, in qua talis transgressor huius legis residentiam suam habuerit, per status regni et provinciarum infligendi.¹⁾

Duodecimo. Dum et quodcumque contra quempiam hostem confoederatorum regnorum et provinciarum auxilia impetrabuntur, militaresque suppetiae in hoc regnum fuerint transmissae, auxiliares eiusmodi copiae a rege Hungariae, comite palatino et supremis regni capitaneis dependentiam suam habeant. remque contra hostem communicatis consiliis gerant.²⁾ Miles autem talis solutionem, a quibus expeditus fuerit, continuam habeat, disciplina severiore in officio, ordine et obedientia contineatur, ne nobilitati, miserae plebi aut regno ad desolationem et ruinam potius, quam defensionem suppeditatus videatur; signanter vero a condescensione in curias nobilitares, civitates liberas ac parochias, molendina et hospitalia penitus arceatur; in propriis denique ipsorum regnis domini confoederati eiusmodi militem conducant, lustrent et exauctorent, idque reciproce intelligatur.³⁾

Decimotertio. Si qui libri regii, privilegia aut alia literalia instrumenta Hungariae et Transylvaniae regna concernentia ab antiquis temporibus, nominatim vero post restitutionem sacrae coronae in Bohemia et Austria remansissent, ibidemque reperirentur, ea omnia ac singula diligenter in archivis perquirantur et fideliter manibus Statuum et Ordinum dictorum regnorum restituantur, ac sine defectu resignentur. Reciproce hoc quoque accipiendum.

Postremo. Quisquis regum ac principum nostrorum moderorum et futurorum confoederationem hanc confirmaverit eandemque observare sategerit, eius vigore, robore et stabilimento contra quosvis hostes libere uti poterit; vice versa si citra omnium spem et opinionem, alteruter eorum in religionis et libertatum privilegiorumque publicorum immunitatem violenter quippiam facere et attentare aut easdem turbare occoeperit: in eo casu ipso facto status a fidelitatis homagio absoluti pronunciantur eidemque contradicendi et resistendi plenariam habeant perpetuamque potestatis facultatem.⁴⁾

In cuius quidem confoederationis praemissorumque omnium et singulorum observationem tempore solennis suae coronationis

1) *Oldaljegyzet Bethlentől*: Manet per totum.

2) *A remque-től gerant-ig Bethlen betoldása.*

3) *Bethlen oldaljegyzete*: Manet. *Ugyancsak az ő kezével folytatólay írva, de kitörölve*: ut in rescripto dominorum confoederatorum excepta clausula omissa.

4) *Oldaljegyzet Bethlen kezével*: Manet, ut in praescripto dnorum confoederatorum.

rex aut princeps juramentum quoque solenne praestare teneatur, sitque obstrictus.

(Tisztázott tervezet Thurzó Imre és Bethlen javításaival.)

1620. ápril 15.

Illustris dne dne frater observandissime, et singulari cultu sincerissimae amicitiae prosequende.

Exoptatissima et mihi quam iucundissima toti certe christianitati utilissima (si modo continetur) futura hesternae tractatio seu consultatio multis modis me recreavit, refecit, et ut verum dicam, renovavit. Diversa enim pol! imaginabar, diversa etiam mei principales sibi pollicebuntur, quam quae heri legi, vidi, audivi. Deum testor, nisi haec justa censebuntur, ipsa justitia injusta proclamanda veniet. Ego dum haec talia meditor, ad meos informandos quaedam expedio, conditionesque tam induciarum, quam pacis ipsius, propositas iri, pro deliberato habeo, et nihil aliud expecto, quam transmissionem conditionum, ut sic meus internuncius citius expediri posset, meumque serenissimum meae ad suam serenitatem exarandae de aequis et justis postulatis vestris quamprimum edocerent, quo sic turbulentissima facies rerum publ. pristino nitori restitui possit: ecce intervenerunt tuae ex musaeolo hodie exaratae, et de Ciceronis mente super pacis tractatione informationem continentes, et admonitionem de genuflexione in nomine Jesu prolixè mentem reformatorum explicantem comprehendentes. Quid haec sibi volunt frater longe amantissime, quorsum tendunt? Cur ad me mittuntur? Nec causam assequi, nec rationem possum. Nec Ciceronem refutare, nec in omnibus approbare meum est. Major enim ille ingenii eruditionisque acumine despiceret vel mortuus etiam parturientes et mures gignentes meos montes approbare multominus possum. Consilium enim hoc malum ipsius, quam fuerit consultori pessimum, eventus docuit, historiae testantur. Si media pacis suasisset, et persuadere voluisset, se morte, Pompejum exilio, Romanam rempublicam intestino bello liberare facile potuisset, nec fuisset opus Pompejo frustra pulsare terra pedem, victoria triumphante Julio.

In omnibus extremis media mihi placent, sedes haec est virtutis. Malo cum meis virtutem amplecti suadere et laudare, quam Ciceronem monentem, et postea ruentem pereuntemque socium experiri. Certo sibi persuadeat Illma Dnatio Vra, neque me, neque meos principales suasisse unquam, aut suadere velle talem pacem, quae perditis confoederatis in possessionem impotentissimi dominatus aliquem restituat. Pacem quin potius talem vobis confoederatis urgendam et concludendam proponimus, quae a servitute toto coelo distet, et nobis quietem et vobis permansionem tutam secu-

ramque pariat. Hoc studium meum in persona principalium meorum si improbatur, virtutem ipsam prius improbari necessum erit. Si tamen pacificatio ista neque senatui vestro, neque populo, neque cuiquam bono probatur: resolutionem modo categoricam habeam, libenter supersedeo, et haec meis referre paratissimum me declaro. Cavendum tamen, ne nobis litigantibus tertius provocetur litis diremtor, illudque postea, sed sero, exclamandum veniat: non putaram.

Genuflexionem quod attinet, cultumque externum nomini Jesu deferendum, condigne per Augustanam confessionem librumque concordiae approbari cum sciam, nolo expressum mandatum et quidem generalissimum in Scriptura Sacra comprehensum in dubium vocare: In nomine Jesu flectatur omne genu. Sed cum ista non ad meam pertineant legationem, libenter academicis et theologis relinquam discutienda, probanda aut reprobanda. Libri concordiae auctoritatem, Scripturaeque Sacrae perspicuitatem veneror hac in parte, alias rationes missas facio. Vrae autem Ill. D. gratias ago pro communicatis actis, meque et mea studia ac officia eidem recomendo, felicissimeque eandem valere cupio. Vale charissime frater, meque amare perge; apud me enim pro deliberato habeo D. Vram Ill. amare et honorare. Datae raptim 15. Aprilis in museolo meo anno 1620.

Ill. D. Vrae

frater servitorque addictissimus
Comes Emericus Thurzó m. p.

Kivül: Paria literarum ad illrem dnum Christophorum baronem et burgravium a Dhona etc. 15. Aprilis anno 1620. datarum etc. propria illmī dñi comitis Emerici Thurzó etc. manu.

1620. ápril 16.

Serenissime princeps, amice, frater, compater et vicine nobis carissime,

Binas ad me Sertis Vrae literas non tantum recte accepimus, sed simul etiam quae illa legato suo illtri comiti Thurzoni nobis communicanda transmiserat, libenter intelleximus. Laudamus etiamnum vehementer, et grato animo agnoscimus tantum Sertis Vrae in restauranda communi pace et tranquillitate in orbe christiano studium, spe bona ducti idem desiderium, re ipsa a nobis quoque abunde Serti Vrae et omnibus syncere judicantibus comprobatum esse. Quod enim efflagitatum a nobis fuit, sine mora praestitimus, assecutorias et salvi conductus literas internuncio Sertis Vrae transmisimus. Sed quod ille iam Vienna discessisset, ad Sertam Vram perlatae illae fuere, quas etiam legato caesareo Laimingero illa exhibuit. Ex altera vero parte quod similiter praestandum erat, non tantum neglectum et elusum fuit, sed simplici-

ter denegata armorum cessatio, sub vario quidem praetextu, sed revera aperte ex illa causa, quod caesarea Mtas nos induciis aut pacificatione comprehendendi recuset, et quod omnem illam tractandarum induciarum vel pacis potestatem Serti Vrae, cui tamen vigore Posoniensis tractatus illa concessa, et iam volente caes. Mte eius factum est initium, caesarei ministri eripere et in alios transferre, atque ita negotium etiam ex arbitrio extraneorum regum extrahere satagant. Praeterimus iam lubenter illam insimulationem, quae tamen Sertem Vram potissimum tangere videtur; quasi inusitato exemplo induciae ad alias inducias obtinendas, non vero ad pacem ipsam conciliandum parum bono studio expetantur, et alia, quae Ordinibus Bohemiae et incorporatarum provinciarum per dictum Laimingerum non sane levia crimina in exhibita ab ipso Serti Vrae propositione impinguntur. Hoc vero silentio transmitti nec potest nec debet, quod ipsis atrox illa calumnia aspergitur, ac si variis machinationibus ipsos Turcas in perniciem rei christianae concitent, quod falsissimum esse Sertas Vra omnium optime novit, et in ipsos potius caesareos ministros hoc iure retorquendum esse perspicue evincit, quod per internuncium suum Serti Vrae caesarea Mtas nunciari jussit, maiorem se cum Turca practicam et habere posse et esse habituram, (haec enim sunt formalia verba), quam Sertas Vra in aula Turcica habere possit. Illud porro circa induciarum negotium accurrata consideratione dignum, quod rotunde fassus est consiliarius ille caesareus: etiam si pactae illae fuerint, numerosum tamen et bellicosum caesaris exercitum deficiente commeatu ab excursionibus cohiberi propemodum fore impossibile. Experitur etiam ipsa Sertas Vra et nos ex communicatis ultro citroque ea de re exhibitis scripturis perspeximus, iam adeo de Posoniensibus induciis non leves controversias et lites esse in medio. Nunc quantae difficultates in eo versantur, quod caesarea Mtas alio prorsus modo, quam cum Serte Vra et Hungaris factum, rem hinc tractari et nos prorsus excludi cupit? De salvi etiam conductus formula, cui inter alia variis praejudiciis fenestram aperientia clausula quoque de abusu adiecta est, quae ex interpretatione sinistra grave legatis periculum adferre posset, non ita facile conveniretur, sicut etiam nemo est, qui talis legationis discrimina subire velit. Videntur profecto ministri caesarei, ut ab induciis, ita etiam a pace fida prorsus abhorrrere et tempus tantum lucrari velle, ut mox auctis copiis caesareis, eo maiori impetu et strage grassationes et devastationes hactenus in florentissimis olim his provinciis seivissime exercitas continent et miseros subditos nostros et tandem omnes confoederatos opprimant et sub iugum absoluti dominatus sui, erepta illis cum religione libertate et privilegiis omnibus, adigant. Hinc in Italia novi delectus iterum habentur,

ex Hispaniis recens miles expectatur, ut veterani e Belgio in Germaniam educi possint. decimae a clericis contra haereticos (ut falso omnes evangelicos et orthodoxos appellare solent) ex bullis pontificiis ubique fere locorum colliguntur, contra nos et Sertem Vram ad alios reges ac principes variae sparguntur calumniae, ut omnes non tam romano-catholicos, ac si religionem ipsorum exstirpare velimus, in nos irriterent, sed etiam evangelicos quosdam status a nobis seiungant et causae nostrae infensos reddant. Quae cum ita sint et Serti Vrae probe constet, luceque meridiana clarius sit, moram aut culpam nullam prorsus hic nobis imputari posse, sed recusationes et tergiversationes ex adverso esse notorias, atque ita cum nos praestanda praestiterimus, ex altera autem parte nihil minus factum sit, ne nos quidem ulterius obligatos esse, nihilominus tamen, ut toti orbi christiano manifestum fiat, summo cum dolore animi nos praesentem huius temporis calamitatem intueri, atque ob effusum hactenus innocentem christianum sanguinem, (cuius primi authores ut noti sunt, ita coram tribunali divinae iustitiae rei peragentur) ex toto corde ingemiscere, tum denique extreme nos metuere, ne Turcae, quibus alioquin statim ab initio funestissimi huius belli magna occasio ostensa fuit, dum fere omnia in Hungaria propugnacula milite, armis et caeteris ad defensionem contra Turcas necessariis rebus nudata et vis illa contra regnum Bohemiae et vicinas provincias, quae ad praesidia illa sustentanda tantas pecunias tot annis contulerunt, conversa est, arma sua in christiana regna mox expediant; idcirco Serti Vrae hinc additas tam induciarum quam pacis conditiones transmittimus. Quandoquidem autem res ipsa loquitur non tantum in primo limine tam personarum, inter quas induciae tractari debent, quam legationum expediendarum et salvi conductus ratione, sed etiam in re ipsa et conditionibus ineluctabiles difficultates versari ob oculos et de securitate pactorum servandorum ipsam caes. Mtem (ut supra indicatum) iam adeo desperare, ita iudicet nunc illa pro exacta sua experientia, an eiusmodi moratoriis et frustranei exitus amagibus tranquillitati publicae, an vero longe melius illi consultum sit, si confestim de pace ipsa recuperanda et stabilienda agatur, ad quod tam pium et necessarium opus serio promovendum nos simul pacis etiam conditiones ex nostra parte adjunximus, Ser. Vrae plenissimam potestatem amice facientes, ut ad nominis divini gloriam, christiani orbis tutelam contra potentiam Turcicam, tum afflictorum et magna iam ex parte desolatorum regnorum ac provinciarum medelam, ac salutem hoc sanctum securae pacis negotium ad felicem et exoptatum finem perducere conetur. Novit autem omnium optime Ser. Vra, quam graves et in jure tam divino quam humano fundatas causas Bohemiae et incorporatarum provinciarum ordines habeant fugiendi modis omnibus affectati haere-

ditarii dominatus intolerabile iugum, atque ideo etiam nunc stare ipsis immutabilem hanc sententiam, ut extrema potius atque adeo ipsam mortem pati malint, quam Austriacum regimen accipere, unde non dubitamus Sertem Vram pro summa prudentia suam rem omnem ita moderaturam, ut seposita omni mora honestis et possibilibus mediis pax firma ac diuturna auxiliante divina misericordia concludi et regna ac provinciae confoederatae, atque adeo tota resp. christiana ab interitu et mina vindicari possit. Speramus sane conditiones a nobis propositas iustas, aequas et pro temporum necessitate honestas esse, et Sertem Vestram suo illas prudentissimo iudicio comprobaturam esse. Coetera ex illustri dno comite Thurzone Ser. Vra intelliget, qui de mente nostra plenius Ser. Vram edocere poterit, quem sane citius expediri potuisse optassemus, sed cum negotiorum gravitas et multitudo, tum comitiorum in his locis inveterata consuetudo rem aliquantum distulit. Quod pollicitatione amplissimas sibi factas Ser. Vra non moratur, sapienter sane et circumspecte facit, quippe quae verbis tantum speciosae et exempla in promptu sunt, quam insigniter quidam eiusmodi oblationibus decepti fuerint, imo publicae etiam nunc ex Italia scriptae literae demonstrant, quantam Hispanici ministri spem dissolvendi his artibus artissimum sanctae confoederationis nostrae vinculum in tam lubrico fundamento collocent. Sed pie, cordate et laudabiliter Ser. Vra facit, quod constantiam suam servandae fidei et implendi foederis leges adeo firmis promissis obsignat, de quibus ut ne vel minimum dubitavimus unquam, ita eundem nobis erga se et inclyti regni Hungariae Ordines animum esse, Ser. Vra certissime sibi persuadeat. Agimus simul illi maximas gratias, quod exercitum suum ad Moraviae fines tam prompte deduci in omnem eventum curaverit, quem nobis et confoederatis nostris tot undique insidiis et hostilitatibus circumseptis ubi ubi (*egy*) necessitas postulaverit, salutaressuppettias laturum confidimus. In quem finem illmo principi Anhaltino generali exercitus nostri commisimus, quae gerenda erunt pro salute communi, quod Ser. Vrae ita placere, ex ultimis ipsius literis intellexerimus.

Deum opt. max. rogamus, ut consilia et actiones nostras ad divini sui nominis gloriam et reipubl. christianae incrementum dirigat. Cuius protectioni ad perennem felicitatem et prosperrimos rerum successus Serenitatem Vram toto animo commendamus. Datum Pragae in arce nostra regia 16. Aprilis anno 1620.

Ad Hungariae et Transylvaniae principem.

Kivül: Copia literarum ad principem Hungariae et Transylvaniae.

1620. ápril. 21.

Dei gratia Johannes Georgius Saxoniae, Juliae, Cliviae et Montium dux, sacri Romani imperii archimarescallus et elector etc.

Salutem et benevolentiam nostram tibi generose comes, singulariter nobis dilecte, denunciamus. Literas tuas reddidit nobis nobilis vir Ludovicus a Starnberg a Statibus Austriacis ad nos missus, ex quibus petita tua satis superque cognovimus. -- Cum vero sint ardua et bene pensitanda, antequam ad sacram caes. et regiam Mtem deferenda, illa penitus deliberare non intermittemus, idque tandem statuere, quod justum et aequum visum fuerit, sac. caes. et reg. Mtati reputabile, ac non damnosum, regnis vero atque provinciis conducibile. Et haec ad literas hac vice respondere volumus, quem electorali favore prosequimur. Dabantur Dresdae 21. die Aprilis anno 1620.

Johannes Georgius elector m. p.

Külczim : Generoso singulariter nobis dilecto, dno Emerico Thurzo de Bethlenfalva, necnon de Arva eiusdemque comitatus perpetuo comiti.

(Eredeti.)

1620. ápril 27.

Illsme dne comes.

Doleo certe non factam mihi ante discessum cum illmae Vrae Dnis, tum ceterorum dnorum legatorum copiam iis coram valedicendi, sed quia reipublicae necessitas eas domum revocat, sit dux illis ac comes itineris deus opt. max. ut sospites sua quamque in desideratissimo statu offendant, ille dirigat omnia serenissimi principis totiusque regni consilia in sui divini nominis gloriam et cum pace omnium confoederatorum constanti et firma. Rogamus nos Austriae Superioris legati mirum in modum, ut libeat illrissimis, generosis ac prudentibus Dnibus V. serenitati suae, necnon ill., spect., gen., nob. ac circumspcctis dnis ser. domini principis consiliariis redditis his literis, haud gravatim de meliore nota recommendare, quas divinae tutelae recommendamus. Quae inter nos de Stiris, Carinthiacis etc. sublevandis tractata sunt secreto, notavi diligenter, atque ad reditum domum ipse studiose communicabo. His me Illustrissimae V. Dni me diligentissime commendo. Valeant Ill. V. D. feliciter. Pragae die 27. Aprilis 1620.

Illust. V. D.

observandissimus

Georgius Erasmus Baro

a Tschernemel m. p.

Rogo, ut I. D. V. me participem faciat exempli constitutionum regni huius anni.

Külczim : Illmo et spect. dno dno comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva perpetuo de Arva, sermi regnorum Hungariae et Transylvaniae principis ac Siculorum comitis etc. intimo consiliario dno mihi observandissimo.

(Eredeti.)

1620. május 2.

Instructio ad Status et Ordines regni Hungariae Bistricae in generalibus regni comitiis congregatos, magco Nicolao Firley de Dambrowica, castellano Weinicensi, capitaneo Lublinensi, Varsaviae die 2. mensis Maii anno 1620. data.

Legatus regiae Mtis postquam Bistricam ad comitia regni Hungariae pervenerit, dato sibi a Statibus illius regni expediendae suae legationis oportuno tempore et loco, inprimis annunciata salutatione, quam cum studiorum regiae Mtis propensi animi declaratione et cum felicitatis atque tranquillitatis comprecatione coniunget, deinde literis fidei regiae Mtis redditis, lectisque sic aut similibus verbis Status (et) Ordines compellabit.

Serenissimus rex Poloniae et Sueciae dnus meus clementissimus tam pro sua in regnum Hungariae eximia voluntate et pro studio, quod triginta et trium annorum constantissimum probavit, quam pro ea amicitia foederibus atque pactis, quibus regnum Poloniae cum hoc inclyto regno ita artissime coniunctum est, ut et communi sceptro feliciter quondam regeretur, et mutuae amicitiae officia certatim inter se conferre unquam desisteret, eandemque consuetudinem inde usque a priscis temporibus hucusque conservare simul atque superiori anno inaudiit scintillas perturbationis nonnullas in hoc regno subito de repente excitari, quae successu temporis in apertum erumpere incendium, et nihil aliud nisi summa pericula cum caedibus et vastitate coniuncta ea sese positioni parere non potuit, nisi magnopere anxius et sollicitus esse de vicini et sibi coniunctissimi regni tranquillitate. Statim idcirco ipsis in principiis quantopere, haec cum afficeret perturbatio, literis suis luculenter est contestatus, et cum regnum quoque suum vicino regno tumultuante naturali instinctu non posse, nisi ad arma spectare iudicaret, pro virili studuit exacerbatos animos mitigare et omnia ad pacem concordiamque, qua nihil est optabilius, revocare.

Cuius quidem concordiae et pacis, quoniam induciis praesentibus non exigua iacta esse fundamenta videt, iustam sibi causam oblatam esse existimat, cur quemadmodum antea turbatiorem statum inclyti huius regni dolebat, ita nunc recidere omnia ex periculis ad salutem et ad tranquillitatem et belli calamitatibus gaudeat et laetetur. Ut vero firma perpetuaque pax cum serenissimo Ferdinando imperatore et legitimo Hungariae rege altiores imposterum agat radices, subditique, pulsa discordiae peste, ad officium redeant, et salute patriae suae ignem superiorem restinguant, ex animo optat, illudque accurate secum Illustritates et Generositates V. expendere confidit, omnia quidem bella misera,

bellum vero intestinum longe esse miserrimum, in quo post sumtus prope infinitos, post insolentiam militum vix tolerandam, post agrorum denique vastitatem, utramque rerum omnium confusionem, et vincere non admodum fructuosum, et vinci servituti sit proximum, planeque in hoc genere nihil esse praeclarius nihilque utilius, quam dubio sese et incerto eventui non committere, sed ponendorum armorum honestissimam quamque amplecti occasionem.

Non dubitat autem regia Mtas serenissimum imperatorem et regem Ferdinandum uti in praesentibus sanciendis induciis, ita in posterum quoque a concordia paceque non fore alienum, et cuius Serenissime Maiores, cum immortalis sua gloria omnibus saeculis anteaetis, clementia claruerant, eundem sperat erga Illustitates et Generositates V. uti par est, benignum atque clementem futurum. Illud modo unicum Illritatibus et Generositatibus V. sit propositum, ne rigide ad vivum omnia resecentur, sed nonnulla etiam ipsis temporibus lenienda relinquuntur. Privilegia quidem, libertates et antiquas consuetudines aequum est tueri ac defendere. Sed si quid novum, si quid inusitatum et ab antiqua consuetudine abhorrens, si quid denique privati sui commodi gratia introducere quisquam conetur, id tanquam pestis concordiae et pacis procul a consiliis et deliberationibus abesse debet. Qua quidem in re Illritates et Grsitates V. praebituras se esse, uti par est, graves et moderatas, neque mutabilis aura multitudinis, quae semper vel spe vel metu nimia est, sed certo iudicio gravique momento omnia aestimaturas esse, et regia Mtas majorem spem concipit, quae non ita pridem illis quoque Transylvaniae princeps ad eum perscripserit, magnopere id sibi cordi fore, ut labore operaque sua non saltem Hungaria, sed reliqua etiam regna ac provinciae hactenus a caes. Mte miris modis abalienatae et avulsae ad fidem devotionemque caes. Mtis reducamus. Quod ut feliciter eveniat, reg. Mattas deum opt. max. in primis precatur, cuius sine auxilio nihil unquam fuit, quod prospere in rebus humanis gereretur. Deinde si quid et opis eo conferre possent, studium operamque Ill^{hns} et Grs^{hns} V. per me prolixè pollicetur. Cum enim reges divino arbitrio eo fine sint constituti, ut pacis tranquillitatisque vinculis omnia inter se devinciant, gaudebit reg. Mtas se hoc officiorum genere non solum subditis, sed et vicinis suis potuisse commodare. Quamobrem Illr^{tes} et Grs^{tes} V. eius hac in parte erga se studium benevolentiamque recognoscent, et vicissim ita sese erga reg. Mtem, ita erga regnum illius gerent, ut ex mutua animorum consensione et benivolentia in fructus utilitatesque reforescant, quod jure optimo a priscis temporibus stabilita foederibus, amicitia utrinque debet expectare.

Quod quidem et si reg. Mtas dnus meus clementissimus pro sua parte expleturas esse Illr^{tes} et Grs^{tes} V. minime dubitat,

nililominus hoc illis in praesentia significandum esse duxit eum rumorem longe lateque apud exterarum nationes percrebuisse, incolas quosdam regni huius communicato cum Turcis, qui contra nos bellum apparare videntur, consilio eorum exercitus velle per Hungariam ad nos transmittere. Eam famam quamquam longe abesse ab inclytæ gentis huius fide et incolumitate regia Mtas certo sibi persuadeat, tamen Ilrs^{tes} et Grs^{tes} V. meminerint, facilius spe aliqua barbaros impelli, quam retineri posse, et si id forte a quibusdam rerum novarum avidis non improbetur, ipsae secum diligenter expendant, et hoc facto cervices suas prius christiani nominis hosti esse daturas, quam regnum Poloniae oppressuras. Sed id velle Ilrs^{tes} et Grs^{tes} V. probare vix quisquam posse videtur, qui utramque gentem salvam et incolumem esse velit. Regia quidem Mtas uti fidem istis rumoribus non habet, ita hoc Ilrs^{tes} et Grs^{tes} V. confirmat se pacta et foedera bonamque vicinitatem et ab antiquissimis temporibus contractam amicitiam constatissimam esse servaturam; atque id officiorum usque accessionibus, quae luculentiorum amicitiam faciant, studiose acturam. Quod idem si a parte quoque Ilrs^{tum} et Grs^{tum} V. factum fuerit, utrumque regnum in optatissima pace conquiescet, et iis fructibus, qui ex fida amicitia suapte sponte amplissimi nascuntur, magna cum voluptate perfruetur, nihilque poterit, sive adversi, sive prosperi alterutri accidere, ex quo non par ad utrumque aut laetitia, aut dolor derivetur. Quod uti reg. Mtas curaturas esse Ilrstates et Grsitates V. non diffidit, ita se in eo quoque operam suam diligenter collocaturam esse profitetur ac liberalissime offert.

Quoniam vero regia Mtas quam in partem Ilrs. et Grs. V. animi inclinent, num apud eas pacis salutaria, an belli armorumque incerta, ac periculosa consilia valitura sint, doceri se a me desiderabit, facient Ilrstates et Grs. V., ut quod pro sua commoditate fiat, in dando mihi responso non longam moram interponant, quod et reg. Mtas de voluntate earum certior quamprimum fiat, et si quid sibi ulterius in hoc pacificationis negotio agendum sit, mature cognoscat.

Haec autem his similia legatus reg. Mtis in conventu ordinum statuumque regni Hungariae proponet, si vero inaudierit reg. Mtas ob hostilem militum in Hungariam incursionem adhuc publice insimulari, dabit operam etiam, si iterum petenda esset sibi dicendi in publico ordinum consessu facultas, ut reg. Mtas quam diligentissime excuset, velque accommodata occasione ad temporis opportunitatem animosque hominum hoc aut simili verborum contextu praestabit. Quoniam nonnulli regni huius incolae hostilem in Hungariam Lissoviani militis incursionem reg. Mti audent imputare, et antiquissima bonae vicinitatis jura, pactaque atque foedera multis acerbitatibus offensa esse, hoc facto que-

runtur mirum R. M. accedit, quomodo in eam potuerit venire apud vicinos suos suspicionem, qui toto hoc tempore, quo regni Poloniae gubernacula tractat, ita eius sunt experti benevolentiam, ut abalienati animi nunquam propensissimi studii saepe luculentissima erga se habuerint testimonia. Qua tota de re cum per gen. dnum Stephanum Akkay copiosissimum ad Ilrs et Grs. V. perscriptum, et postea per grsum Stanislaum Zadorsky secretarium regium coram in comitiis Poseniensibus luculenter actum sit, prope videtur supervacaneum velle de ea fusius agere. Illud solummodo animis Ilrs et Grs. V. stabile firmumque maneat milites hosce Lissovianos stipendiis C. M. auctoritate sua eam ad rem constituisse. Cum igitur pacta et foedera publico consilio ad supremi legitimique magistratus auctoritatem ineantur et cancelantur (*sic!*) haud scio, an quisquam sit futurus, qui ea perfringi potuisse certa ratione statuatur? a paucis istis hominibus quorum tanta fuit insolentia, ut jussu reg. Mtis proprio magna in tractu Cracoviensi illata damna, vi et armis persequi eos necesse fuerit, et quorum postea aliqui, qui tanquam latrones coniecerint, dignas ibi poenas suis sceleribus, quas in regno Poloniae effugerant, salvis pactis subituri. Ac dissimulare quidem regia Mtas dñus meus clementissimus nullo modo potest colligendi se militis in regno suo C. M. liberam facultatem concessisse, non tamen eo animo, ut vicini laederentur, sed ut pactis foederibusque satis fieret, quae cum serenissimo Matthia imperatore Bronii 25. Martii 1613. sunt confirmata et renovata. Qua re quicquam postea ab illis militibus auctoritate et stipendiis C. M. vigore pactorum collectis actum est, in eos referatur oportet, qui a C. M. constituti pro suo arbitrio copias illas gubernabant. Regia vero Mtas hoc suo colligendi milites concessu non modo pacta ulla fregit, sed quanta sit apud ipsum pactorum foederumque veneratio, liquido declaravit, ac posterum quoque uti aliis cum vicinis, ita cum inclyto quoque regno Hungariae ea sese sacrosancte culturum profitetur, modo id quoque sit propositum parti alteri, ut ad pacis tranquillitatisque et mutuae amicitiae vincula omnia revocentur.

Quod si in publico nulla huius incursionis militis Lissoviani mentio fiat, legatus quoque eam orationis partem emittet, verum id privatim apud magnates tantum illius regni, si id necessitas exigit, excusabit.

Caeterum quorsum animi ordinum spectabunt, et num regia Mtas opera in ulteriori pacificatione uti volent, quibusque conditionibus pacem expectent, sine mora missis literis edocebit, quod ut fiat expeditius, mittitur una grosus Bartholomaeus Obalkowsky, reg. Mtis cubicularius, qui de his omnibus mature reg. Mtem poterit certiore facere.

Ad extremum legatus reg. Mtis, si res et occasio exposcere

videbitur, illmum quoque principem Transylvaniae compellabit, eumque redditis fidei literis cum significatione studii reg. Mtatis salutabit, deinde eadem fere de pace communi, quae cum Statibus aget, ante omnia vero, ut sincere cum reg. Mte amicitiam coluat praesentique pacificationi studeat propositis, laudis et gloriae praemiis, totiusque christiani orbis commodis hortabitur.

Quae quidem omnia prudentiae legatae reg. Mtis in rebusque gerendis perspectae antea industriae et solerti iudicio committuntur.

Ex commissione s. regiae
Mtis propria.

Kirül : Instructio ad Status et Ordines in regno Hungariae a regno Poloniae.

(Egykorú másolat.)

1620. május 5.

Serenissime dne princeps dne mihi clemente.

Fidelium perpetuorumque servitorum etc.

Kglmes uram a Fged kglmes levelét, melyben Fged választ méltóztatott adni Gusith Mátyástól szolgámtól írott levelemre, mely 27. Aprilis Patakról költ tegnapi napon magam szolgája utamban megadá, s noha kglmes uram Fgednek bőségesen írtam ennekelőtte egynehányszor immár az ide való végezések felől: mindazonáltal most is akarám Fgedet planiusban informálni, és a Fged kglmes parancsolatjának eleget tenni, mind a békességnek állapotjáról, s arról való reménségemről s tractatusimról, s mind az postulatumnoknak resolútiójáról. Fgednek egyebet én nem írtok, hanem hogy az confoederatus atyánkfiai, sőt ő maga is a király, fölőtte inclinatusok a békességhez; egyebet nem is kívánok annál, hanem a keresztyén vérontásnak félretétele meglévén, justis et aequis possibilibusque conditionibus mehetne véghez a békesség. Az induciákhoz ezek majd semmit sem bíznak, mert ítélje Fged bölcsen, ha a császár csak az egy holnapig való armorum suspensiót sem akarja megadni, hogy hogy bízhasanak ezek Szent-Mihály napiglan adott induciáknak impetrálásához. Félnék interim attól is, hogy ha csak inducia léssen, s nem állandó békesség köztök, posteriora valahogy ne sint pejora prioribus, melyre nézve sokkal inkább kívánnák, hogy az állandó s örökös békességnek tractájához immediate kezdenénk, azért is küldték meg Fgednek nemcsak az induciáknak condióiit, hanem az örökös békességnek is. Fölöttébb is kért a király azon, ő fge nevével instáljak Fgednek, Fged méltóztatnék magát ebben az tractában interponálni, s az örökös békességnek promotióját magára venni. Minthogy Fged kglmes uram együtt az nemes országgal expresse

az én instructiómban az interpositióra ultro offerálta s ajánlotta magát, sőt azután maga is Fged előmben adta, az imperiumbeli electorokra az interpositio ne bizattassék; méltó és igaz ratiókkal comprobálván Fged in arcano colloquio abból következő periculumot, s ajánlotta Fged magát akkor is arra, sőt általam urgeáltatta is Fged az interpositiót, minthogy Fged magára akarná venni a nemes országgal, másra ne bizattassék. Én immár, így lévén a dolog, nem is látom semmi módját s okát, miért s mint lehetne az interpositiót rejiciálni, bizony Fged kglmes uram az egész keresztyénségnek nagy javára cselekeszik, ha minden uton s módon a méltó s igaz conditiókból álló békességet promoveálja. Mert alioquin akármelyik fél nyerje is csak a keresztyénség romol és a keresztyén vér ontódik, az szép ép országok, melyet szemeimmel keservesen láttam, romolnak, és a ki mindezeknél nagyobb, eventus belli est dubius, senki magának a győzelmeket nem ígérheti, valamely rész veszti, a bizonyos, jure belli mancipiumja léssen a másíknak. Sok számtalan fogyatkozását kglmes uram, műlyeket levélre csak ingyen nem is merek biznia, ha isten Fgeddel szemben juttat, magam referálok Fgednek. Azért egyáltalában kglmes uram, a mi az én magam tetszését illeti, az jó állandó méltó békességet urgeállom, és svadeálok. Hogy peniglen az confoederatusoktól legatusok nem küldtettenek a császárhoz ekkoráig, annak három méltó ratiója vagyon. Egyik az, minthogy az császár is noha két izben is Fgednek reá felelt, az egy holnapig való armorum suspensiót nem admittálta, tudja pedig azt Fged kglmes uram, hogy a végezés úgy volt, lenne meg a császár részéről elsőbben az armorum suspensio, és úgy oztán azalatt expedíaltathatnék az legatio; minthogy azért a császár az armorum suspensiót nem admittálta, tanquam fundamentum tractationis rejectum existens, hogy hogy expedíálhattanak volna ezek követeket, itilje bölcsen Fged. Más az, az salvus conductus levelek, műlyeket Fged kezemhez küldött volt, mindenik igen limitate van megírva s megengedve, mert azt addálták a czikkölt belé, hogy az oda küldendő követek ne abutáljanak az úti levéllel, és az salvus conductussal; a minemő practikus emberek a császár tanácsí, akármit is reá foghatnának az követekre, az mi az ő censurájokhoz való képest ellenközőnek látszatnék az salvus conductusnak autoritásával és így semmi bátorságos tractájok nem lehetne a követeknek, sőt nyilván való veszedelemben ejtenék magokat. Harmad az, a műlyön leginkább búsultanak az confoederatus országok, hogy a király személyétől küldendő követekre nem hogy consentiált volna császár, de csak salvus conductust is nem akart küldeni. Miképpen illjék peniglen az statusoknak urok hire nélkül tractálni, s miképpen tractálhasson a király követe salvus conductus nélkül, maga megítheti Fged, bizony kglmes uram még

Fged is neheztelné, ha Fged hire s akarata nélkül excludálván a Fged személyét, kezdene Magyarország a császárral való tractához. Hasonlóképpen az csehországi király is mint vehetné jó néven hiveitől, ha azt cselekednék, tudom az én írásom kivől is assequálhatja Fged. Ez három ratióra nézve nem küldték s nem is küldhették követeket a császárhoz, hanem plenaria authoritást adtanak az királynak, mint uroknak, az békességnek tractálására. Ő peniglen az király a Fged maga ajánlása szerint teljes-séggel interpositionis negotium Fged bízta. Hogy peniglen Fged majori cum autoritate procedálhasson benne, én authenticce az országnak arról való resolútióját, és más írásban a királynak akarátját, és szándékát Fgednek in originalibus pecsétölve, subscribálva megviszem, és így fges uram jó alkalmatossága lészen Fgednek az békességnek tractájának continuálásában. Interim Fged ha eszében veszi, avagy eszében vötte, hogy a császár részéről csak fortélyoznak, semmit syncere nem agálnak, az istenért kérem Fgedet, ezeket irformálja cathegorice felőle Fged, tudjanak ezek is gondolkodni minden úttal-móddal megmaradások felől. Most is kglmes uram Sylésiát a lengyelség rabolja, Morvában ottan-ottan beüt, valahol akar, a nehéz had előtt a könnyű had ott jár, s ha Fgedtől a magyar segítség el nem érkezik, ezek nehéz haddal lévén, ha nem tudom mennyi ezerre töltik is hadokat, a könnyű had miatt bizony mind elromolnak. Im csak e napokban is harmincezer embere volt Sylésiának legalább az föld népével együtt, mégis ezer kozák általment rajtok, eleget rabolván, vesztegetvén az országot, Morvában beütvén, s ha Thurzo urambátyám az magyar könnyű haddal elejét nem vötte volna, jobb része az ezer kozáknak nagy rakodtan Toppérral ¹⁾ megegyezett volna, ítélje bölcsen Fged, ha csak ezer kozák is mind az Anhaltsinus herczeg armadája mellől, s mind az Silézia s Morva hada által elmehetett, ha több ezer jön országokban, miképpen fognak ezek ellenek állani. A meddig ezek kglmes uram az regveli suppont megisszák, addig én csak háromszázad magammal is mindent tudnék cselekedni országokban, s bizony senkitől semmit sem félnék. Azért Fged ha látja, hogy semmi medium nincs a békességben, az én kicsin opinióm szerint semmit se késlelje az segítséget, mert még mindeddig is a Fgedtől küldetett háromezer lovas nem érkezett Turn uram mellé, mely miatt nem kevés búsulásban voltak s vannak is ezek. De minthogy kglmes uram gróf won Turn uram mellé küldetett segítség Austrián megyen, ott lévén az ellenség hada és a mi armadánk is, igen jó volna, ha Fged Monaki Sebestyén uram kopjás seregét, mely, a mint Fged írja, háromszáz lovasból áll, és a mellé valami

¹⁾ Dampierre t. i.

jó négyszáz lovas hajdút küldene a Liptóságon által Turócz vármegyére, onnét az strecseni hegyen által Zolnára, Zolnáról nagyon egy nap beérkezhetnek Tessin felé. Én magam sem szánám az kalauzságot, magam lovasával s gyalogjával együtt az Tesseni herczegségen általkésérténém, és úgy osztán egyeznének az sylésiai haddal, volna ezeknek is ide Lengyelország felé könnyű hadok, mert alioquin ha nem tudom mennyi segítséget küld is Fged gróf won Turn uram mellé, ide ezeket bizony mind elrabolják addig, míg gróf won Turn uramtól és az Anhalti herczegtől elérkezik az segítség; mindazonáltal cselekedje Fged azt bölcsen, a mi legjobbnak látszik Fgednek. Eunek az ellenségnek ha valahogy Lengyelország felől a tatár, és Styria, Carintia, Carniola felé a hajdúk esztét nem vesztek, nem distrahlják elméjét, bizony felő, attól semmi méltó conditiókra a békesség dolgában nem mennek, hanem csak procrastinandi fúják a dolgot mindaddig is, valamig hatalmat rajtunk és a confoederatusokon nem vesznek, de ha valami nyolczezer hajdu szabad legény jó szabad nyereségre Styriára, Carintiára, Carniolára küldetnék s interim Slesiában beérkeznék az egynehány száz magyar lovas, és Austriában meg egyeznének az confoederatusok hadával Abbafi uram az segítség-gel, reménségem nagy van hozzá, nolle velle, distractus lévén az ellenség, méltó igaz conditiókra állana, és a békességre accedálna. Ezeket akarám alázatosan Fgednek a békességnek tractájáról kötelességem szerint Fged levelére választol adnom és megírnom, tudom, hogy Fged azt cselekeszi mindezekben, a mi legjobb.

A mi az postulatumokra való resolutiót illeti, egyebet én Fgednek nem írhatok, mostani romlott állapotjakat ha considerá-lom, tűrhetőképen resolválták magokat; mert tudja Fged, hogy legföljebb hat vagy hétezer népből álló segítséget reméltettünk (tudván Fged az ő hadoknak nagy fizetését) tőlök, de ők tizenkét-ezer emberre mentenek, azaz háromezer lovasra, s kilenczezer gyalogra. Pénzt peniglen Alsó Ausztia kivől, együtt az auctió-val kétszer való százezer forint felé a mi módunk szerint computál-ván, azaz minden forintot száz száz pénzre, obligálták magokat esztendőnkint. S Fgednek gratitudinis ergo Csehország ötvenezer forintot, Silesia, Lusatia huszonötezer forintot, mindenik forintot het-ven grajczárra computálván, ígirtének, és az obligatoriákat szépen authenticce kezemben adták, úgy, hogy esztendőnek forgása alatt, Fgedet és az egész nemes országot az egész folyúl megírt sum-mákról contentállják, mölyet ha egyben számlálok, Alsó-Austrián kivől, möly magát ez jövőndő gyűlésben (bizonyos ratiók miatt most még nem specificálhatván az summát s magok quotáját) declarálja: teszen az egész summa, magyar forintra számlálván, igen kevés héján háromszázezer forintot, de ha az alsó-austriai is declarálja magát, az is annyira megyen föl, hogy nemcsak com-

pleálja a háromszázezer forintot, de sőt superálja is, mely summa egy esztendő forgása alatt nem kicsin segítséget téssen, ha immár ehhez Magyarországtól az elmúlt gyűlésében minden portától tizenkét forintot deputált summát is computálom, és a papi jószágoknak is egy részét pénzre fordejtja Fged, bárcsak száz vagy kétszázezer forint értő adjanak is el benne, szép summát téssen, és az ötszázezer forintot sokkal is följül haladja. Nem is köll penig Fgednek arról gondolkodni, hogy nem találkoznék ember, a ki pénzt adna reá, mert csak Teuffenbach Fridrich uram is, ha magyarrá teszik, kész pénzt kész adni jószágra háromszázezer forintot, mölyről, magam szemben levén Fgeddel, bővebben beszéllek fölöle. Ehhez képest, hiszem istent, pénzből sem lesz en fölötte nagy fogyatkozása Fgednek, mert az országnak harminczadja is az bányákkal és papi jószágokkal együtt, Homonnai s Eszterhás jószágának is jövedelmit hozzá számlálván, alkalmas segítséggel lehetnek, az szabad városok taxája is nem keveset téssen; ha peniglen ezzel sem kezdené fölélni Fged, a magyar monetának augeáltatása fölől, és az silnig pénznek veretése fölől kölljetik gondolkodni, mölyről ha isten Fgedhez viszen, magam Fgednek szép mediumot declarálok. Ebben is a belgák példáját, a kik sok esztendeig hadakoztanak, nem árt követni, mert a szükség mindenre megtanajtja az embert, lám szegény Bochkay fejedelem idejében és a duttkát feljebb verték volt. De ez legyen elég a pénz dologáról, a mint Fgednek följebb is megíram, magam szólok Fgeddel bővebben fölöle.

Az több postulatumokra is türhető, sőt ugyan jó választom is vagyon, melyet megért Fged az resolutióknak örökös obligatiót continuáló diplomájából. A mi peniglen az gyűlés állapotját illeti, mölyről Fged mentiőt téssen levelében, énnékem bizony kglmes uram köfal között való gyűlés egy csepyére sem tetszik, az én tanácsomból sub clypeo in campo kezdjünk rebus sic stantibus celebrálni, a császár nem akarván a békességre semmi úttal-móddal accedálni, mölynek én egynéhány hasznát látom; a többi között legfőbbik török fölöl való consideratio, mely ha eszében vészi, hogy az országban kész had vagyon, s az egész ország talpon áll, inkább megtartozik, ha mi gonosz igyekezete volna is, Fölséged is penig az országgal hátorságosan s jó módjával végezhet mezon, vigyázhat ellenségére és segítheti az confoederatusokat is inkább, hogysem mint a kőkertből. De erről is hamar való nap Fgeddel magam akarok szöllani.

Az gyalogságnak való puskáknak megszerzésére noha ajánlották magokat most Prágában, de mégis urgeálok s urgeáltam ma is levelemben cancellarius uramnál, hogy mentől többet lehet, szerezenek mind aczélos puskát s mind kanótost, avval is gratificálkodjanak Fgednek. En, higgye meg Fged, eléggé s vátig

csipölöm az asztagot, adná isten csépölhetnék valami jó búzát ki belőle. A mint penig eszemben veszem, ezek szegények mindent cselekednének, a mi lehetséges, de ad impossibilia nemo obligatur.

Musikást Fgednek nem szerezhettem többet, hanem egy jó mesterséges öreg hegedőn musikáló musikást, möly musika fiola gambának hivattatik, ha többet szerezhettem volna, bizony örömet megcselekedtem volna; kár kglmes uram, hogy a mezerici hegedős, möly Fgednél Kassán volt, visszatért, mert én olyat keveset hallottam még Prágában is, nem is kaphatni bizony olyant mostani üdőben. Az portára való ajándékot, mennél jobban lehetett a mostani üdökhöz képest, megvásárlottam, kérem Fgedet, küldje föl Fged hozzám Bicsére egy meghitt szolgáját, a ki percipálja s engemet quietáljon teljességgel Fged nevével felőle. Most nem lévén ezeknél egyébről Fgednek irnom. Bichae die 5. Maji anno 1620.

Kivül: Paria literarum ad serenissimum Hungariae Transylvaniae principem et Siculorum comitem etc. de legatione peracta apud ser. Bohemiae regem et dnos status confoederatos responsorie datarum.

(Egykoru másolat.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

ADALÉKOK

BENICZKY PÉTER ÉLETÉHEZ.

I.

Szolgálok kegyelmednek mint jó akaró uramnak s atyámfia-nak. Isten kegyelmedet minden kívánta sok jókkal áldja meg. Vettem az kegyelmed levelét, melyből értem mit írjon kegyelmed az lóczy jószág végett; de én úgy tudom, hogy kegyelmedet kínálta Illésházy István uram ő kegyelme annak megvételével, de kegyelmed sokallotta-é avagy mi okból nem akart annyi pénzt érette adni. Én uram ezen kívül soha bizony többször itt nem voltam, s ha tudtam volna ilyen pusztá állapotját, nem reménlem, hogy azt a pénzt megadtam volna érette, mert annyi pénzen nem ilyen pusztá jószágot kellett volna venni, holott ki nem mehet több három ekénél s egy szelyérnél több nincsen hozzá, a jobbhagyokat is penig én segítettém már szántó marhára; csak ez ideig is mennyi költségemben van, az mennyi kevés időre adta ő kegyelme, talám az a költségem sem tér meg, nemhogy az derék sommában volna hasznom; de innár az miud meglett, elég az uram, hogy nekem nem volt cserében való pénzem, hogy csak pénzt cseréljek és ki eresszem az jószágot kezemből. Hanem uram az mikor annak ideje eljön, az mennyi kevés időre énnekem ő kegyelme az jószágot adta, letévén ő kegyelme az én pénzemet, szabad ő kegyelme véle, ha kegyelmednek adja azutáu, mivel ő kegyelmée az jószág, csak addig enyém. még pénzem van rajta. Ugy tudom, hogy asszonyom ő kegyelme az kegyelmed felesége noha egytestvér Illésházy urammal, de az jószághoz annyi közí van ő kegyelmének, hogy ha ő kegyelme pénzt adott volna reá, úgy volna ő kegyelmée, mindazonáltal ha kegyelmednek valami közí vagyon az jószághoz, kegyelmed Illésházy uram ő kegyelmével vessen arrul számot, de minthogy kegyelmed az én kezemhez semmit nem adott, kegyelmed én tőlem nem is kívánhat semmit is. — Azonkívül kegyelmed énnekem régi jó akaró atyjafiának és barátjának parancsoljon, örömet szolgálok kegyelmednek. — Ezzel isten éltesse kegyelmedet jó egészségben. Írtam Pöstyényben 15. Martii 1646.

Kgldnek szeretettel szolgál

Beniczky Péter m. p.

P. S. Tudom, kegyelmed minden jövedelmét és pusztá állapotját jobban tudja annak az jószágnak; bizony uram jövedelmen nem kapok, de időnek előtte immár gyalázatomra ki nem adom kezemből, kevés ideje eltelvén nem bánom akárkié legyen.

Küldöm: Nemzetes és vitézlő Ocskai Ferencz urnak etc. neken jó akaró uramnak s'atyámfjának adassék.

(Orsz. Ltár. N. R. A. Fasc. 531. nr. 38.)

II.

De eo utrum.

1mo Tudják-é, hogy az midőn az szegény Istenben elnyugott Vizkeleti Mihályné, gróf Thurzó Mária asszony ő nsga putativum testamentomjának subscriptiójára némely nemes személyek hivattattanak volna, akkor maga szóllott-é az szegény asszony azon nemes személyekhez, avagy valaki más tudniillik Beniczki Péter uram, és ha nevezte-é testamentomnak.

2° Látták-é, hogy azon írást az szegény asszony kezében vette volna, és hallották-é maga saját szájából, hogy az volna ő nekie utolsó akaratja, az mi abban az írásban foglaltatik, és kérte-é testeseket, hogy subscribálják.

3. Azok az nemes személyek hány exemplárt subscribáltak, és subscriptiójakort láttak-é ottan valami írást, avagy hogy csak tiszta papirosra neveket subscribáltak és pecséteket reá vetették.

4. Az szegény asszony egynéhány nappal halála előtt maga kezével irt írást hagyott-é maga után, kérvén éltében az cselédet az Istenért is, hogy ez írás el ne téveledjék.

5. Tudják-é, hogy Beniczki Péter uram és huga Beniczki Judit asszony néhai Loboda János uram házastársa az szegény asszony halála után titkon valami leveleket szaggatott és égetett volna.

6. Tudják-é, hogy az szegény asszonyuk halála után feles pénz, arany, tallér és másféle folyó pénz, azonkívül sok arany, ezüst mív, feles bor, gabona és másféle külömb s külömbféle házi eszköz maradott volna és tudják-é, mennyi lehetett az, főképen az pénz.

7. Tudják-é, hogy ezekkel a sok jókkal Beniczki Péter uram töltezett volna és pro libitu osztogatta. csak portékát is circiter másfél száz szekérrel vitt volna el.

8. Beniczki Péteren kívül nyult-é valaki az szegény asszony marhájához avagy javaihoz.

9. Tudják-é, hogy Nezetét az szegény asszony bicsei pénzen vette volna.

10. Tudják-é, hogy mindjárt temetésekor az atyafiak közönségesen annak az testamentomnak contradicáltak.

11. Hallották-é Istenben elnyugodott asszony szájából, kit rendelt testamentumjának executorát?

Primus testis Valentinus Ondrojkovits parochus ecclesiae Nagyripiensis annorum circiter 30 ad puritatem conscientiae suae examinatus super primo de utro puncto fatetur in hunc modum. Jelen voltam ugyanakkor az több convocatusokkal szep-tenczujfalusi kastélyban, de nem hallottam, hogy azon testamen-tom felől valamit szóllott volna az szegény asszony, hanem csak Beniczky Péter uram ő kglme szóllott. Ad 2um punctum. Nem láttam, hogy az szegény asszony valami írást kezében vett volna, nem is hallottam, hogy engem és több convocatus uramékat kért volna, hogy subscribálják azon írást. melyet kezünkben adott Beniczki Péter uram, az mint azt sem hallottam szegény asszony-tól, hogy mondotta volna, ez az utolsó akaratom. Ad 3. de utri punctum. Láttam két féle exemplárt, az kit subscribáltatott Beniczki Péter uram külömb s külömb papiroson, az egyiken volt ugyan valami írás, de az másik papiroson nem vettem eszem-ben, valami írás lett volna, mindazáltal mind az két exemplárt subscribáltuk és pöcsétinket reá vetettük. Ad 4um de utri punctum nihil; ad 5um similiter nihil. Ad 6. Hallottam együtt is máshutt is, az mikor beszéllették feles aranymívét, ezüstét és pénzét. de nem hallottam. bizonyos számát az pénznek valaki beszéllette volna. Ad 7um Tudja, hogy az szegény asszony halála után valamennyi portéka maradtott a kastélyban, mind elvitette Beniczki Péter uram maga számára, még az konyhaeszközöket is elvitte, csak az pusztá köfalak maradtak a kastélyban: hozzá adván azt is, hogy az minémű ezüst partéka volt ezen kastélyban, bizonyos mise-mondó eszközökkel együtt elvitte Beniczki Péter uram. Ad reli-qua de utri puncta nihil.

2-dus testis egregius Michael Hidvégi annorum 40 in pos-sessione Paczolaj degens, praemisso juramento fatetur. Ad 7. et ultimum de utri punctum in genere semmit sem tudok egyebet hanem midőn szegény asszony magához hivatott volna az testa-mentum csinálása után, melyet *Beniczki Péter uram producál most*, és az szentszéken forog. oda meuvén azt mondá: kegyelmed-ről sem feledkeztem, négyezer forintot hagytam azon testamentom-ban, melyet kegyelmednek kegyelmed jóakarója Ujfalussi András uram testamentariusom készpénzemből fog adni, és ehhez képest levelet is adott. In reliquo tudom azt is, hogy Beniczki Péter disponált javaival és azokban az bátyja is Beniczki Ferencz és huga Beniczki Judit asszony néhai Loboda János házastársa.

3us egregius Johannes Veres annorum circiter 35 in possessione Nagy-Ripén commorans, praevio juramento ad 4.

deutri punctum fatetur. Hallottam azt, hogy az szegény asszony négy nappal halála előtt tött volna maga kezével bizonyos írást, és azon írást megnevezett Lobodáné asszonyom kezébe adta kérésén azon, hogy ezt az írást az maga bátyjának Beniczki Péternek adja, hogy mindenenket azon írás szerint cselekedjen. Ad 5um punctum. Hallottam bizonyos személytől, az ki szegény asszonynak szolgálója volt, hogy Lobodáné asszonyom azon szolgálóval kastélyban lévő Frauczimerek kis házában tüzet rakatott s azonban Beniczki Péter uram inassa egy csomóban leveleket hozott, mondván Beniczki Péter hugának Lobodáné asszonyomnak: kegyelmednek azt izente az uram, hogy ezen írásokat maga égesse el kegyelmed, a minthogy meg is cselekedte Lobodáné asszonyom. Ad 6. deutri punctum. Tudom és láttam, hogy az asszony halála után két láda pénz maradt, kinek egyike mint egy-két nagyszombati méczés, az másik valamennyivel kisebb vala, és azon ládákban folyó pénz volt, hanem csak egy zacskóban mintegy ötszáz tallér; ugyanazon ládák közül egyikben voltak papirosban takart valami darabok, de nem tudom ezüst vagy arany darabok voltak, lévén rajtok tallér forma jelek. Azon ládát peniglen Beniczki Péter uram pénzzel együtt elvitte. Item hallottam az feleségemtől, az ki az szegény asszony leányasszonya volt, hogy az minémű kis ládácskát fejénél a padon szokott vala tartani, abban aranyak voltak és mihelyt szegény asszony megholt, feleségem láttára föl nyitván Beniczki Péter uram a kis ládát egy erszény aranyat vett ki belőle, de azt nagy hamar visszatevén és bépöcsételvén azon kis ládát, régtére magával elvitte Beniczki Péter. Tudom jól azt is, hogy Dócziné asszonyom számára hagyott jók kívül valamit kaphatott, bort, buzát és holmi házi eszközöket, mind elvitte Beniczki Péter. Hallottam azt is feleségemtől, hogy pirított hus között is volt egynehány zacskó pénz Nagy-Tapolcsán várában, és azon pénzt is magához hozatta Beniczki Péter maga bátyja Beniczki Ferencz és ifjabbik Gericzy Andrásné asszonyom által. Ad 7. directe pro ut in deutri puncto fatetur. Ad 8. Senkit nem tudom Beniczki Péteren kívül, az ki nyult volna szegény asszony marháához. Ad 9. Hallottam az asszonytól, hogy Nezetét oly pénzen vette volna, mely az atyai javaiból szállott volna reá, és nem vízkeleti jószágoknak jüvedelméből. Ad 10. et 11. nihil.

4us Venceslaus Csernusek, generosae ac magnificae condam dominae Mariae Thurzó subditus in possessione Szeptenczujfalu degeus, annorum circiter 33 praevio iuramento examinatus fassus est. Ad 4um deutri punctum. Tudja, hogy az szegény asszony halála előtt kevés idővel tett maga kezével bizonyos írást, biztatván minden rendbeli cselédjét, hogy ő róllok sem felejtkezett azon írásban a mint ezeket ugyan az asszony szájából hallotta. Ad 5um deutri punctum. Hallottam az szegény asszony kastélybeli

kucsár és ifjabbik Gericzi András felesége szájokból, hogy Lobodáné asszonyom az szegény asszony halála után bizonyos leveleket égettetett volna el, a kik között volt azon írás is, kiről följebb in 4to puncto vagyon emlékezet. Ad 6. punctum. Fél esztendővel halála előtt az szegény asszony pénzt olvastatván velem, láttam egy ládában sok rendbeli zacskókban külömb s külömbféle folyó pénzt, egy kis ládácskának fél részében feles aranyakat, azon kívül egy bársony sacskóban is láttam aranyakat, mely ugyan aranyokkal teli volt, s hitemre mondom, hogy azon pénz holta napjáig megmaradott szegény asszonyomnál, kinek halála után Beniczki Péter vitte el. Item tudom azt is, hogy Nagy-Tapolcsán várából egy középszerű fekete ládát hoztanak az asszony halála után, mely teli volt apró pénzzel s azt is kezéhez vette Beniczki Péter uram. Tudom azt is, hogy feles gabonát foglalt maga számára Beniczki Péter, az minthogy a bort és holmi kastélyban levő eszközök magáévá tette Beniczki Péter uram. Quod 7. per omnia directe fatetur. Ad 8. nihil. Ad 9. Hallottam másoktól, hogy az szegény asszony Nezetét atyjától maradtott pénzen szerezte volna. Ad 10. Tudom, mivel jelen voltam, a mikor az atyafiak az szegény asszony temettetésekor contradicáltak az testamentumnak. Ad 11. nihil.

5us egregius Georgius Paczolay judlium comitatus Nittrien-
ensis in possessione Paczolaj degens, annorum circiter 42 prae-
vio juramento fatetur, et quidem ad 1. de utri punctum. Voltam
magam is jelen, a mikor subscribáltak egy némely nemes személyek
szeptenczujfalvi kastélyban eleikben adott bizonyos írást, melyet
én is subscribáltam és pöcsétemet reá vetettem, de se akkor sem
peniglen azután Beniczki Péter uramon kívül egyéb nem szóllott,
mondván azt Beniczki Péter, hogy az asszony beteges állapottal
lévén, és *azonkívül is halandó az asszony*, valami rendelést tött
azon írásban cselédje közett, de a mikor subscribáltuk azon írást,
sem én előttem sem peniglen mások előtt, kik akkor jelen voltunk,
nem nevezte Beniczki Péter uram testamentumnak. Ad 2. punctum.
Semmi nincs abban, hogy kezébe vette volna azon írást az szegény
asszony, avagy azt mondotta volna, az ő nsga utolsó akaratja
lett volna és kért volna bennünket, hogy subscribáljuk, hanem
maga Beniczki Péter szóllott. Ad 3^{ium} punctum, uti primus in
ordine testis. Ad 4. et 5um nihil. Ad 6 et 7. punctum. Az pénz
nem tudom mennyi volt, de borral, gabonával és holmi élés s
egyéb minden rendbeli házi eszökörről Beniczki Péter uram
disponált, az minthogy Paczolajra is Beniczki Ferencz házához
partékát két szekérrel vittek. Ad 8. Tudom, hogy Beniczki Ferencz
ifjabbik Gericzi Andrásnéval Nagy-Tapolcsán várában levő sze-
gény asszony javait alá hozták. Ad 9., 10. et 11. nihil.

6us egregius Johannes Hidvégi juratus assessor praelibati

comitatus Nittriensis, annorum circiter 36 in possessione Nittra-Vicsap degens, per omnia ad deutri puncta ubi proxime praecedens testis in ordine quintus judlium.

7^{mus} egregius Ambrosius Veres in possessione Nagy-Ripény commorans annorum circiter 42 praevio juramento fatetur ad 4^{tum} de utri punctum. Hallottam szeptenczujfalvi kastélyban lévő cseléd^{től}, hogy szegény asszony halála előtt kevés idővel tött volna maga kezével valami írást, kérvén azon az cselédjét, hogy el ne vesszen azon írás. Ad 5^{tum} Hallottam azt is, hogy Lobodáné asszonyom kezéhez Beniczki Péter uram maga inassa által valami leveleket küldött volna, meghagyván azon inassának, hogy azokat az leveleket maga égesse meg, el se mennyen addig, míg el nem égnek, a minthogy meg is égette Lobodáné asszonyom az leveleket. Ad 6. Tudom nyilván, hogy feles bor, gabona, holmi élés és portéka maradott elegendő. A mi az pénz állapotját illeti, tudom, hogy nagy-tapolcsányi várból egy láda pénzt hoztak, mely Beniczki Péter kezéhez jutott. Arra is jól emlékezem, hogy az szegény asszony életében mondotta nekem: Imé ugymond a minémü ládácskát hordozom magammal, abban tartom temetésemre való pénzemet, de az nem jut eszemben, hogy ha három ezer arany^{nak-é}? többnek-é avagy kevesebbnek mondotta lenni, jóllehet arany^{aknak} nevezte azon pénzt. Azt is láttam hogy Beniczki Péter szegény asszony^{nak} halála után azon kis ládát, melyben tartotta az aranyakat és a kirül volt feljebb emlékezet, bepecsételte Beniczki Péter és el is vitte magával. Ad 7. Tudom, hogy Beniczki Péter az szegény asszony^{nak} halála után feles gabonában, minden boraiban és házi eszközökben részesült, és pro libito azokkal disponált. Ad 8. nihil. Ad 9. Nem tudom egyébiránt micsoda pénz adatott Nezetéért, de azt tudom a midőn Vízkeleti Mihály az szegény asszony édes ura élt, és az urnak is az anyja, mindaddig azon Nezete nevű falu^{nak} mindenféle jövedelmét különb szedette maga számára az szegény asszony, nem engedvén, hogy se gabonát se szénát és semmiféle proventust az urnak jószágából proveniált jüvedelem^{mel} egybevétettek volna, hanem csak ura halála után együvé gyűjtette. Ad 10. et 11. nihil.

8^a nobilis domina Maria Loboda, nunc egregii Joannis Veres consors, antea vero in servitiis defunctae condam dominae comitissae Mariae Thurzo existens, annorum circiter 17 jurata examinata fassa est, et quidem ad 4. de utri punctum. Szegény asszony mellett lakván tudom, hogy halála előtt negyed nappal az szegény asszony maga keze írását Lobodánének adta kérvén az Istenért, hogy azt az több írási és jegyzése közzé tegye. Ad 5^{tum} Láttam, hogy Beniczki Péter uram inassa egy csomó levelet vitt be Frauczimerek házába mondván: ezeket majd megégetjük, mert nem egyébre valók. hanem csak tűzre. Az szolgáló leány

peniglen, az ki az tüzet rakta, vallotta előttem, hogy azon csomó leveleket Lobodáné asszonyom Gericzi Andrásnéval megégették. Ad 6. Láttam, szegény asszony halála után feles pénz maradt, nevezet szerint egy fehér láda köz-pénzzel csaknem teli volt, azon kívül három ládában hét zacskó pénzt, ugymint egyikben három zacskó volt, az ketteiben kettő-kettő. Ezeken kívül a minémü kis ládácska az asszony fejénél szokott állani, láttam abban aranyakat, de mennyire való volt, nem tudom, azután bépecsételvén elvitte magával Beniczki Péter, az mint az több pénz is kezéhez jutott. Ad 7um Tudom feles gabonáját, holmi borait és holmi ezközőket Beniczki Péter maga számára foglalta el és a mint akart, úgy disponált felőlek. Ad 8um nem tud egyebet Beniczki Péter kívül, ki részesült volna az szegény asszony javaiban. Ad 9. et 10., 11. nihil.

9us testis egregius Johannes Eördögh annorum 28 in Szeptenczujfalu commorans, mediante juramento fatetur ad 4um deutri punctum. Hallottam mástól, hogy szegény asszony halála előtt maga kezével tölt valami írást és Lobodáné kezéhez adta a végre, hogy Beniczki Péternek adja kérvén az istenért is, hogy ez az írás valamiképpen el ne vesszen, és az szerént mindeneket cselekedjen. Ad 5um directe quidem, sed audita refert. Láttam, a midőn aláhoztak Nagy-Tapolcsány várából egy láda pénzt és négy ember vitte föl kastély garádicsán, abban apró pénz volt s azt ládástól magához vette Beniczki Péter. Item azt is láttam, hogy két medenczét mosdóstól, egyiket aranyozottat, másikat tiszta ezüsből valót, együtt tizenkét egybenjáró ezüst pohárral, belől aranyozott ezüst palacczkkal és egy ezüst gyertyatartóval, a mellett egy ezüst kalamárist is porozójával és kis aranyozott pohárkát elvitt Beniczki Péter. Tudom azt is, hogy az asszony temetése után hétszáz akó bort eladott és az árát magához vette, valami gabonát is, a ki bótban volt, maga számára elvitte Beniczki Péter. Ad 7. fateálja, hogy holmi kastélybéli portékát elvitetett Beniczki Péter, de nem tudja mennyi szekérrel; az juhokat is együtt az kecskékkal ő adta el, az sertés marhában is circiter 20 hajtattot el.

10us providus Lucas Radvány claviger castelli Szeptenczujfalviensis annorum circiter 42 praevio juramento fatetur ad 4. et 5. audita refert; ad 6. Tudom és szememmel láttam, hogy a várból egy láda pénzt hoztak, mellyel hat legény alig birt, azonkívül egy zsák pénzt is hoztak, de Beniczki vette magához. Láttam azonkívül, hogy az minémü kis láda pénz volt, azt is ő vitte el, de nem tudja micsoda pénz vala benne. Tudom azt is, hogy az asszony temetése után Beniczki Péter hétszáz akó bort adott el. Arra is emlékezem, hogy három verembéli gabonát eladogatott, másféle házi eszközöket is ezüst partékaival együtt magáévá tette és azonkívül 22 szalonnát, annyi számu hájat elvitetett. Ad

7^{mum} Láttam, mintegy tíz szekérrel vitetett az portékában, a juhoknak is felét eladta Dócziné asszonyomnak. Ad 8. Tudja, hogy Beniczki Ferencz buzában, lisztben és másféle élésben alkalmassint elhordott. Ad 9. nihil. Ad 10. Tudja és jelen volt, mikor contradicáltak a testamentumnak az atyafiak. Ad 11. nihil.

11^{mus} providus Michael Humennyk modernorum possessorum Szeptenczujfalu subditus, annorum circiter 38 juratus examinatus fatetur ad 4. nihil, ad 5. audita refert directe. Azt is tudom, hogy szegény asszonynak éltében vala egy láda pénze, és rejték helyben tartotta az pinczében, a midőn félelmes idő volt; halála után is láttam, Nagy-Tapolcsány várából lehozta egy ládát, de azt Beniczki Péter magához vette. Ad 7. Tudom, hogy holmi élés, bor, gabona és egyébféle partéka volt ugyan az kastélyban, azokkal mind Beniczki Péter töltetett. Arra is emlékezem, mintegy 11 vagy 12 szekér portékát vitetett el Beniczki Péter. Ad 8., 9., 10. et 11. nihil.

12. Nobilis domina Catharina Chrenvuski relictā condā Danielis Sidou pias (?) vidua, annorum 59 praevio juramento fatetur ad 4. deutri punctum nihil. Ad 5. immediate praecedens in ordine 11. testis audita refert. Ad 6. Tudom, hogy a minémü pénzt aláhozottak a várból. Beniczki Péter vette el. Láttam egy más ládát is, az ki szeptenczujfalvi kastélyban volt, melyet nagy nehezen kivővén hat ember az kastélyból, azután korcsolán emelték Beniczki Péter szekérére, a minthogy más rendbeli kisebb ládát is magához vitette, de mi volt benne, nem láttam. Azt is tudom, valamennyi portéka, bor, buza és mindenféle házi eszköz maradt, mind ő vitte el. Ad 7. Tudom, hogy egyszer is másszor is elvitetett az szegény asszony javaiban, de hány szekérrel, nem tudom. Ad 8. Beniczki Ferencz is hordott az asszony portékájában, de mennyi szekérrel, nem tudom. Ad 9., 10. et 11. nihil.

13. Providus Michael Mayerник subditus vero modernorum possessorum Szeptencz-Ujfalu annorum circiter 18 juratus examinatus fatetur ad 4. et 5. nihil. Ad 6. En is voltam egyik, az ki segéttettem aláhozni a várból az ládát, mely nehéz volt ugyan, de nem tudom, mivel volt terhelve. Azt is láttam, a mikor Beniczki Ferencz a tárházban Nagy-Tapolcsán várában nyitogatott ládákat. Azt nem tudom, mennyi pénz maradt az szegény asszony halála után, de azt tudom, hogy *elégséges* élés, bor, gabona, holmi, portéka és házi eszköz maradt, minden bőven volt. Ad 7. Tudom, azokkal a megnevezett jókkal Beniczki Péter töltetett; hány szekérrel egyszer is másszor is elvitt azon portékában, nem tudja. Ad 8. nihil. Ad 9. Öreg emberektől hallottam, hogy Nezetét pénzen vette. Ad 10. et 11. nihil.

14. Nobilis domina Anna Nagy relictā condā generosi Nemecskei vidua, annorum circiter 60 jurata examinata fate-

tur ad 4. et 5. nihil. Ad 6. Halála után egy órával szegény asszonynak találtam azon ágyban, melyen holt meg, egy zacskó pénzt, és Lobodáné kezében adván, azonban egy jókora ládát fölnyitván Beniczki Péter abban tette azon zacskó pénzt. Ugyanakkor láttam, hogy azon ládában több zacskó pénz is volt, és be is pöcséltette Beniczki Péter uram. Ad 7. et 8. nihil. Ad 9. Tudom, hogy szegény asszony Nezetét bicsei pénzen vette. Ad 10. et 11. nihil.

15. Virgo Catharina Skvarkovics olim dominae comitissae Vizkeletianae in servitiis existens, annorum circiter 17 sub juramento fatetur ad 4. nihil. Ad 5. Beniczki Judit asszony, néhai Loboda János felesége, parancsolván nekem, hogy az kis házban tüzet rakjak, melyet végben vivén, érkezék Beniczki Péter inassa egy tetés (?) levéllel, ura nevével mondotta Lobodánénak, hogy azokat a leveleket maga égesse el, az mint láttam is, egyenként megégette. Ad 6. Láttam, hogy Beniczki Péter az asszony halála után két ládában pénzt rakott zacskókkal, a nagyobbik ládát éppen meg rakta, de az kisebbik nem volt teli, *tallér volt-é, avagy arany vagy másféle apró pénz, nem tudom*. Azt is láttam, hogy azon ládát az kit a várból aláhoztak, Beniczki Péter maga számára vitte el. E mellett egy iszák pénzt is elvitt. Tudom, hogy bor, gabona, élés és holmi házi eszközt feles volt az kastélyban. Ad 7um. Tudom, hogy ez megnevezett jókkal Beniczki Péter töltezett, de mindenestől hány szekér portékát elvitetett, nem tudom. Ad 8. Beniczki Ferencz is elvitetett azon jókból. Ad 9., 10., 11. nihil.

16. Sára Volgleikner relictá condam Thomae Vochter vidua annorum 50 praevia juramento fatetur ad 4., 5. audita refert. Ad 6. Semmi pénzt nem láttam egyébiránt az asszonynak, hanem azt láttam, midőn Beniczki Péter egy ládát hat emberrel levitetett, más kisebbik ládát peniglen, az mint jut eszemben, három ember vitte alá. Az ezüst pohárokat Lobodáné hordta bé az bótban. Ad 7. Holmi eszköz volt, de azt is Beniczki vitte el. Ad 8. Tudom, hogy Beniczki Ferencz is részes volt azon jókban. Ad 9. et 10., 11. nihil.

17. Georgius Molnár providus, servitor autem modernorum possessorum castelli Szeptencz-Ujfalu, annorum circiter 60 juratus examinatus fatetur ad 4. et 5. de utri punctum directe quidem, sed audita refert. Ad 6. Tudom, hogy az minémű láda pénzt hoztak a várból, azt Beniczki Péter vitte el, hallván azt másoktól, hogy tizenkétezer forintig volt abban az ládában; hallottam azt is, hogy két iszák pénzt aláhoztak a várból. Az ezüst partéka felől tudom, Beniczki Péter vitte el, ezüst pohárokat etcet. ut supra. Item valami jó és szép volt a kastélyban, bor, gabona, holmi élés s egyéb partéka egyszóval, Beniczki Péter vitte el. Ad 7. Tudom, hogy egynéhány izben hol 4, 5, hol több s'kevesebb szekérrel együtt a portékáért, mindenkor rakott szekereket bocsátott.

Ad 8. Beniczki F. uram is alkalmas portékában elvitetett. Ad 9. Maga pénzen vette Nezetét az szegény asszony. Ad 10. et 11. nihil.

18. Providus Georgius Bartko circiter annorum 35 possessorum castelli Szeptencz-Ujfalu subditus, praevis juramento fatetur ad 4. nihil, ad 5. directe, sed audita refert. Ad 6. Én is voltam egyik, a ki az ládát segéttetem alá hozni a várból, melyet öt muskatéros alig vitte be az kastélyban, *de mi volt azon ládában, nem tudom*; egy iszákot is kihoztam a hátamon a várból, de abban is nem tudom mi volt. Tudom, hogy bor, gabona, holmi élés és egyéb portéka is feles maradt. Ad 7. Ki vitette el említett ládát és iszákot az kastélyból, nem tudom, hogy kastélyban lévő, az szegény asszony javaiból disponált Beniczki Péter.

Azt is tudom, a mikor Nagy-Tapolcsány várból kihoztam az ládát a szekérre, akkor más ládát a tárházból kivetetett Beniczki Ferencz, melyet négy ember alig tudta fölemelni az szekérre, de bé nem hozták az kastélyban, hanem egyenesen Paczolajra vitték azon ládát; mindazáltal kié volt és mi volt benne, nem tudom. Láttam szememmel azt is, hogy Beniczki Ferencz Gericzi Andrásnéval nyitogattak holmi ládákot az tárházban. Ad 8. Láttam, hogy Beniczki Ferencz is valami élést kivetetett az kastélyból. Ad 9., 10. et 11. nihil.

19. Stephanus Farkas providus, servitor vero dominae condam Michaelis Dóczi relictæ viduæ annorum circiter 60, praevis juramento fatetur ad 4. et 5. directe, sed audita refert. Én is segéttetem alá hozni egy láda pénzt a várból, melyet letévén az szekérről öt legény, Beniczki Péter magához vette; ugyanakkor kettős általvetőben pénzt hoztunk a várból, mely mind tallér volt. Az kastélyban is volt egy öreg láda pénz, kiben én magam szegény asszony halála előtt talám egy héttel tizenhatsz zacskó pénzt tettem, némelyek közülök nagyobb s' némely kisebb volt. Voltak azon kívül más ládák is az kastélyban, de nem tudom, mi lehetett benne. Tudom jól azt, a mikor a ládát kihozták a várból. Beniczki Péter megnyitván egy más ládát, négy középszerű zacskó pénzt kirántott az ládából, el is vitte magával, üresen hagyván az ládát. De reliquo. Tudom, hogy buza, bor, holmi élés, partéka s' házi eszköz feles maradt. Ad 7. Hogy ezekkel a megnevezett jókkal Beniczki uram töltözött, az mint jut eszemben, 8 szekérrel vitetett az partékában. Ad 8. Beniczki Ferencz is részesült azon jókban. Ad 9. Tudom, hogy Nezetét szegény asszony hűsei pénzen vette, a minthogy én akkor szolgálja lévén, jártam is Bicsére az pénzért. Ad 10. directe fatetur.

20. Nobilis Stephanus Huszár, castellanus castelli Szeptencz-Ujfalviensis, annorum circiter 40 praevis juramento fatetur ad 4. et 5. nihil. Ad 6. Tudom, éltében az szegény asszony ha valami aranyat kaphatott, fölváltotta és ládában rakatta, de halála után

minthogy kastélyban nem laktam, semmi pénzt nem láttam, hanem azt tudom, hogy más rendbeli partékát, mely volt az kastélyban, elvitette Beniczki Péter. Ad 7. Tudom, hogy utólszor hét szekérrel vitt el a partékában Beniczki Péter, de azelőtt hány szekérrel elvitetett, nem tudom, nem szintén emlékezem fölé. Ad 8., 9., 10. et 11. nihil.

21. *Providus Joannes Kovács subditus possessorum moderatorum castelli Szeptencz-Ujfalu annorum circiter 35 praevio juramento fatetur ad 4. nihil, ad 5. audita directe refert. Ad 6. az asszony halála után nem láttam semmi pénzt, minthogy az udvarban nem laktam. Tudom mindazáltal, hogy elég bor, gabona, mindenféle élés, és házi eszköz bőven maradt. Tudom, hogy azon jókkal Beniczki Péter disponált, valamint nekie tetszett, a miután hogy a borban és gabonában el is adott; az mint pedig jut eszemben, 10 szekér portékát vitt ki az kastélyból. Ad 8. nihil. Ad 9. Az szegény asszony szájából hallottam, hogy Nezetét bicsei pénzen vette. Ad 10. Jelen voltam, a mikor contradicáltak az atyafiak a testamentomnak. Ad 11. nihil.*

22. *Providus Joannes Majerszki, incola possessionis Szeptencz-Ujfalu annorum circiter 28 praevio juramento fatetur ad 4., 5. nihil. Ad 6. Én is voltam Tapolcsány várban az ládáért, mely nehéz volt ugyan amikor kihoztuk, de nem tudom mivel volt terhelve, be is hoztuk a kastélyban, de hova lett. nem tudom. Tudom, emellett elégséges bor. buza, holmi élés és sok rendbeli partéka maradt. Tudom, Beniczki Ferencz és Gericzi Andrásné az tárházban nyitogattak holmi ládát a várban, de nem tudom ki ládát. Ad 7. Kastélyban levő partékával Beniczki Péter töltetett, de nem tudom. mennyi szekér partékát vitetett el. Ad 8., 9., 10. et 11. nihil.*

23. *Egregius Franciscus Turoly ex possessione Lipownik annorum circiter 73 juratus examinatus fatetur ad 9. de utri punctum. Jól tudom, hogy az szegény asszony Nezetét bicsei pénzen vette, a minthogy a tájban ő nsgoknak, ugymint szegény Vizkeleti Mihály uramnak és gróf Thurzó Mária asszonynak ő nsgoknak szolgálja voltam s'akkor is jelen voltam, az mikor az pénzt körmöczi aranyul gr. Thurzó Györgyné asszonyom megadta az szegény asszonynak gróf Thurzó Máriának, ugymint édes leányának.*

Ezen tanukihallgatást Wesselényi Ferencz nádor 1662. János fővétele napján kelt meghagyása következtében Tivadar János táblai jegyző közbejöttével az esztergomi főkáptalan teljesítette s a maga részéről Gubasóczy János honti főesperest küldé ki, s ez jan. 22. és 23-án 1663-ban kihallgatta a tanukat és (in festo conversionis s. apostoli) erről a nádornak jelentést tett.

(Berényi család levéltára a N. Muzeumban. Fasc. 15. nro 29.)

III.

Atyának és fiunak és sz. lélek uristennek nevében.

En Beniczky Péter egyébiránt beteges, de elmémben Istennek kegyes gondviseléséből teljesen ép lévén és tudván ez világnak forgandó állapotját s az emberi természetnek halandóságát, sőt előttem viselvén mind az jelen való háboru veszedelmes üdöket s mind azt, hogy halálom után atyámfiai között valami izetlen kérdés vagy veszekedés (melytől Isten oltalmazza mindeniket) ne támadhasson, ép elnűmmel és szabad akaratommal teszek ilyen testamentaria utolsó dispositiót.

Elsőben is lelkemet, kinél drágább kincsem soha nem volt, ajánlom az én kegyelmes uramnak Istenemnek szentséges kezeiben, testemet pedig az ő anyjának az földnek, melynek minden pompa nélkül való eltakarítását kívánom, legyen nagy-szombati sz. Miklós templomában arra kérvén atyámfiat, hogy csináltassanak koporsóm föliben egy faragott márványkövet, melyre hagyok Beniczky Pál öcsém uram kezéhez fl. 100. Kevés keresményimről, melyekkel Isten életemben megáldott, teszek ilyen rendeltést, az mint következik.

Elsőben is hagyom az esztergomi nemes káptalannak ujlaczkaí jóságomat Nitra vármegyében, melyet Istenben elnyugodott gróf Thurzó Mária asszony adott vala énnekem in flor. 5000, mindazon okokkal hagyván ő nagyságoknak és ő kegyelmeknek, az mint énnekem adta volt az asszony; item egy szép vont arany casulát koporsóra való fekete bársony rojtokkal; item oltárra való ezüst csengettyűt, egy ostya tartó ezüst aranyas scatulát és egy ezüst vedret szentelt viztartót, mind az nemes káptalannak. Nagypraepost Bartók István tinnini püspök urnak ő nagyságának magánosan egy nagy dívány szőnyeget, egy szerezsendió kívül-belül aranyozott födeles kupát, egy ezüst nyakba való órát és egy darab drága követ, melyben sokféle kövek vannak virágformára.

Szily András esztergomi custos urnak egy körtvélyforma aranyas ezüst födeles kupát, egy pár aranyas ezüst só tartót; item egy scarlát szőnyeget, mindeneket mindenkinek pro uberiori animae meae.

Másodszor az jóságokról teszek ilyen dispositiót: micsinei kastélynál való szép majort pajtával és istállókkal együtt hagyom úgy az atyámfiainak, hogy magok szerént alkudjanak meg rajta.

Keszihoczi jóságomat Hont vármegyében távollétem miatt vetettem vala zálogban in aur. ducat. 300 Gelhárt Pál uramnak, annak visszaváltására hagyok aur. ducatos totidem azaz nro 300. Ezen pénzt vegye magához Beniczky Tamás öcsém uram és kiváltván, az kikkel egy voltam, osztozzanak azon atyámfiai egyaránt vele.

Megnevezett Beniczky Tamás öcsém uramnak hagyom Felső- és Alsó-Behinczet Nitra vármegyében, melyet énnekem hagyott volt testamentomában megmondott boldog emlékezetű gróf Thurzó Mária in fl. 9000; azonkívül az öregbik ezüst medenczét mosdóstúl és egy ezüst aranyas palaczkot.

Beniczky Ferencz bátyám uram gyermekieuk Ferkónak és Laczkónak hagyom Felső-Lóczon itt Posony vármegyében levő örökös jószágomat ott való malombeli portióval, sőt az Mély-utba való pinczével és kerttel is együtt, és berekszegi jószágomat is Nitra vármegyében.

Beniczky Judit hugomasszonyuk hagyom szombati házamat minden benne való portékájaival és éléssel az egy katonai fegyveren kívül, és hagyok gabonát is metr. 100.

Beniczky Pál öcsém uramnak hagyom Kis-Ervizstyét Nitra vármegyében és hagyom továbbá az mely pénzem Bahony és gosznodi jószágon vagyon ugymint tall. 1000.

Beniczky Ferencz uram árva leánykájának hagyom minden névvel nevezendő fejér ruháimat; item minden köves arany gyűrűmet és Frayczimernek való arany mívét.

Spáczay Imre uramnak hagyom felső-lóczyi zálogos jószágomat itt Posony vármegyében, mely Illésházy Istváné volt; és noha az ő kegyelme igaz atyafiságában eddig sem kételkedtem, mindazonáltal kérem, hogy Vereskúben az ő kegyelme bótjában és keze alatt lévő ládáim minden kár és háborgatás nélkül megtartassanak azok számokra, az kiknek hagytam, az minthogy arra hogy Beniczky Ferencz bátyám uram árváit se hagyja ő kegyelme, hanem legyen mindenekben jó gyámolok atyafi is lévén.

Azon Spáczay Imre uram fiának Gyurkónak hagyok egy szép aranyos kardot hegyös boglárral, melynek az szijja is mind bogláros; item egy aranyas pillangós kantárt sügyellőstül és egy aranyas hegyes tört.

Az micsinei templomban édes uram atyám temetője föliben Beniczky Tamás öcsém uram csináltasson egy szép faragott követ, rája frt 100.

Nagyszombati pater franciscanusoknak hagyok gabnát metr. 50; szent-katarinai pater franciscanusoknak pariter gabnát metr. 50. Zólyomi és korponai ispotályokba adjanak micsinei jószágunk jóvedelméből maga-maga mindenikben fl. 25.

Mivel pedig mostan elégette minden jószágomat az pogány, noha az szegénység között feles adóságom volna, de azt akármi névvel neveztessek, nem akarom, hogy senki megvehesse holtom után rajtok, Istenért és lelkem könnyebbégeért szabad akaratomból megengedvén mindenetek nekiek.

Szolgámnak Vály Istvánnak hagyok sokszor nevezett Alsó-Lóczon egy jobbágyhelyet az mint magam vettem fl. 225.

Révay Ádám inasomnak fekete paripámot minden szerszámával és egy pár niderlantz pisztollyal; item egy égszínü mentét, egy selyem posztó hajszinü dolmánt, egy skárlát nadrágot, egy lamuszín selyem háló övet, egy aranyas, zománczos, eziüstös kardot, egy köpenyeget és adjanak mindezekén kívül nékie tall 10.

Az több szolgálóimnak is számot vetvén velek – megfizessenek és azonkívül is adjanak kinek-kinek valamit magaviseletéhez képest.

Beniczky Ferencz bátyám uram fiainak Ferkónak és Laczkónak hagyom bucsányi malomban való portiómat és galgóczyi szabad szőlőimet.

Beniczky Pál öcsém uramnak Tatár lovamat minden szerzőmával és nyergével.

Beniczky Judit hugomasszonynak kocsimat két barna szekeressé lóval és szerszámával.

Szombati szegények között osszanak gabnát metr. 50.

Szombati szegények temetésére rendelttem nagypraepost uram kezéhez fl. 75.

Spáczay István uramnak hagyok Fölső-Lóczon az pinczénél való veremben gabnát metr. 440.

Onory Erzsébet szűz hugomnak gabnát metr. 100.

Az minémű magyar verseim vannak Veresküben, adja Beniczky Pál öcsém uram nagypraepost uramnak és adjon eleget költséget az kinyomtatására ő nagyságának.

Hidvégi Mihályon bizonyos acquisitióm keresetem lévén úgy mint tall. 3000, az mint az sz. széki provisusból nyilván (?) kitetszik, mely acquisitiómat complanálni akarván, ő maga ígérte is vala már fl. 3000, az mint az palatinus uram ő nagysága interpositiójából és leveliből is kitetszik, azt is per modum pie legati hagyom mindenestül megnevezett esztergomi nemes káptalannak, kérvén fejenként ő nagyságokat és kglmeket, hogy Hidvégiinek rajtam tett istentelenségét ne engedjék, hanem érsek palatinus és judex curiae uraimnak ő nságoknak instantiájával is ezen méltó akaratomat és világos praetensiómat sollicitálják in totidem tal. 3000.

Azméltóságos Thurzó-familiának pedig minémű praetensiója lett legyen ellenem (melynek Hidvégi volt incitatora) az mint azon sz. széki provisusból (?) — szegény grófné asszonyom producált testamentumjából kitetszett és ki is tetszik, az aránt ezen beteges ágyamban is Isten s világ előtt megrallom, hogy nem esmérem semmiben is magamat consciusnak lenni.

Csité János uramnak conventiós fizetésén kívül hagyok gabnát metr. 100, tovább is kérvén ő kegyelmét, hogy informatum lévén dolgaimról szolgáljon és az igazat kimondja.

Beniczky Mária asszonynak Fáy Gábor özvegyének hagyom az kisebbik ezüst mosdót medenczéstül és villástül, az ezüst kalánt is.

Az kinek pedig mi jószágot hagytam, kinek-kinek az azokról való leveleket Beniczky Pál öcsém uram adja ki.

Ezeket mind végben vivén, az mely portékákat és ingó marháimat nem specificaltam, mindazokat osszák négy részre atyám-fiai, ugymint Beniczky Pál öcsém maga és Beniczky Ferencz bátyám uram 3 árvái egyenlő portiót vevén mindenik.

Az én testamentalis dispositióm executorának rendelem Beniczky Pál öcsém és Spáczay Imre uraimat.

Végezetre mégis noha beteges testtel, de ép elmével és szabad akarattal bírván, az Istenért is kérek minden rendeket, hogy halálom után az én keresményemen senki ne vonzakodjék, hanem elégedjék meg azzal, a mit, kinek-kinek hagytam, magamtúl disponálván mindenekben. Actum Tyrnaviae die 8. Februar. 1664.

Idem qui supra Petrus Beniczky, de eadem et in Felső-Miczine eques auratus m. p. (P. h.)

Köül: Anno 1664. die 9. Febr. Haec relatio facta est coram nobis canonicis ecclesiae metrop. Strigoniensis Nicolao Balogh archidiacono Barsiensis, et Georgius Rodek dictae ecclesiae Strigoniensis canonico, anno et die ut supra.

(Eredetije az esztergomi főkáptalan levéltárában Capsa 55. Fasc. 2. nro 1.)

Közli: DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

REGESTÁK

A MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA KÉZIRATTÁRÁBAN LÉTEZŐ
S OLASZORSZÁGI LEVÉLTÁRAKBAN MÁSOLT MAGYAR TÖR-
TÉNELMI VONATKOZÁSÚ OKLEVELEKBŐL.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

901. február.

A velencei állami levéltár »*Atti Ducali e Diplomatici*«
című osztályában (Busta I Documento I) egy Mircse által héza-
gosan közölt oklevél létezik, melyből kiderül, hogy a magyarok
901. év elején vagy 900. végével törtek be Olaszországba.

1119. ápril.

Michael András a velencei Signoria által követségbe kül-
detvén Magyarországra, elutazása előtt megírja végrendeletét.
(A legrégibb velencei követség Magyarországra, mely oklevéllel
bizonyítható.)

1223. körül.

Egy velencei polgár panaszt emel a Signoria előtt bizonyos
magyar alattvalók általi megraboltatása miatt.

1223. körül.

A velencei Signoria követet küld II. Endre magyar király-
hoz bizonyos magyar területen kifosztott velencei alattvalók
ügyében.

1223. körül.

II. Endre levele a velencei dogéhoz, velencei kereskedők-
nek magyar területen való állítólagos megfosztatása ügyében,
melyről, úgy mond, neki semmi tudomása nincs. Küldi hozzá a
győri püspököt, s kéri megjelölni azon személyeket, kik a bün-
tényt elkövezték, hogy teljes igazságot szolgáltatthasson. Addig
azonban magyar alattvalónak ne legyen bántódása a történetek
miatt.

1224. márczius 4.

A Signoria vizsgálatot rendel el a magyar területen megrabolt velencei polgárok ügyében.

1228. decz. 30.

IX. Gergely pápa megerősíti a II. Endre király által adott egyházi kiváltságokat. »Datum Perusii III. Kal. Januarii, pontificatus nostri anno 2.«

1228. körül.

Kálmán lithvániai király s szlavoniai herczeg kötelezi magát, hogy az atyja II. Endre magyar király s a sz. szék közt létrejött, s a magyarországi egyházakra vonatkozó egyezség pontjait elismeri s teljesíteni fogja.

1233. augusztus 10.

IV. Béla (II. Endre elsőszülött fia) esküvel erősíti meg az atyja által a sz. székekkel kötött s a magyar egyházakra vonatkozó egyezséget. Az oklevelet Róbert esztergomi érsek, Renáld erdélyi püspök, Vazul csanádi püspök, Benedek váradi püspök, Theodoricus kun- és János boszniai püspök adják ki. A királyi oklevél kelte: »Apud silvam Bereyg presente magistro tavarnicorum nostrorum Dionisio voivoda, Matthia preposito aule nostre cancellario, Luca bano de Sceurin et multis aliis regni nobilibus anno domini 1233. Indictione V. die X^a Augusti.«

1233. november 28.

A pápai legatus levele Bélához II. Endre király elsőszülött fiához a sz. szék s II. Endre közti egyezséget illetőleg, figyelmeztetvén őt, hogy pogányokat közhivatalokban ne alkalmazzon.

1244. június 30.

IV. Béla esküvel erősíti meg a velencei köztársasággal kötött egyezséget Zára átengedését illetőleg. »Datum in castris iuxta castrum Gallas anno domini 1244. II. Kal. Julii.«

1256. ápril 12.

A velencei tanács elhatározza, hogy magyarok vagy németek által Velenczében megkötött ügyletekre kölcsön ne adassék. (Hiányos másolat s az eredetivel összehasonlítandó).

1260. ápril 9.

A Signoria a vegliai grófságot Schinella Guidónak s utódjainak adományozza.

1270. szeptember 16.

A velencei tanács a Magyarországból tengeren vagy szárazföldön behozott ezüst után a vámot minden mázsa után 14 soldoban állapítja meg.

1273. január 11.

A velencei tanács megtiltja, hogy velencei polgár podestai vagy kapitányi hivatalt vállalhasson Friaulban vagy Istriában.

1274. augusztus 12.

A velencei Signoria megtiltja, hogy a velencei polgárok Paleologus császárral, Károly nápolyi királylyal s az estei örgróffal levelezhessenek.

1279. június 6.

Velencei tanácshatározat, mely szerint a tanács újból megengedi a Németországgal s Magyarországgal való kereskedést.

1286. május 5.

Endre szlavoniai herczeg (III. Endre) tanácsért és segélyért folyamodik a velencei Signoriához.

1286. május 13.

A németek s magyarok számára készített országutak ügyében.

1286. május 25.

A velencei Signoria követet küld IV. László magyar királyhoz.

1291. június 2.

Egy Endre nevű magyar Mária nápolyi királynő (V. István magyar király leánya) által fogságban tartatik. (A nápolyi levéltárból.)

1291. június 21.

Mária nápolyi királynő fiának, a Magyarországba készülő Martell Károlynak disz nyeretget küld. (A nápolyi levéltárból.)

1291. június 26.

Mária nápolyi királynő Drugeth Mihályt követül küldi Magyarországba. (A nápolyi levéltárból.)

1291. július 5.

György mester Martell Károly titkára s Magyar Domokos Mária nápolyi királynő lovászmestere Magyarországra visszatérnek. (Nápolyi levéltár.)

1291. július 8.

Magyar Miklós aradi prépostot, ki Nápolyban egyházjogot tanult. Mária nápolyi királynő pénzzel segíyezi. (A nápolyi levéltárból.)

1291. auguszt. 31.

Mária nápolyi királynő a Nápolyban tartzkodó Miklós (Nicolaus Ungarus) aradi prépost számára adott gyógyszereket kifizetni rendeli. (A nápolyi levéltárból.)

1291. szeptember 23.

A velencei Signoria fényes követséget küld III. Endre magyar királyhoz, trónraemeltetése alkalmából szerencsekívánatait átnyújtandó. A követek a királynő számára gazdag ajándékokat visznek.

1292. május 6.

A velencei Signoria III. Endre édesanyja kíséretében követeket küld Magyarországra.

1298. szept. 29.

Martell Károly nápolyi királyi helytartó elrendeli, hogy nagynénje, a Magyarországból Nápolyba visszatérendő Izabella magyar királynő (IV. László özvegye) számára két teljesen felszerelt gálya küldessék Spalatóba. (A nápolyi levéltárból.)

1300. december 8.

II. Károly nápolyi király engedélyt ad az unokájához I. Károly magyar királyhoz visszatérő Péter barátoknak, hogy ura számára több hajó gabonát vihessen Mária nápolyi királynő apuliai birtokairól. (A nápolyi levéltárból.)

1322. május 25.

A velencei Signoria tekintetbe vévén Boleszláv esztergomi érseknek a köztársaság iránti jóakarátát, valamint a jelentékeny szolgálatokat, melyeket I. Károly magyar királynál, nagy befolyásánál fogva, tőle várhatni, aranyhímzésű szöveteket küld neki ajándékba.

1322. október 8.

A velencei Signoria követeket küld I. Károly magyar királyhoz, 50,000 lírát szánván a viendő ajándékok megvásárlására.

1330. május 13.

Róbert nápolyi király követet küld I. Károly magyar királyhoz, ki a visszatérő magyar követtel Sems Miklóssal együtt utazik. (Nápolyi levéltár.)

1330.

A. váradi püspök követségben volt Nápolyban. (Nápolyi levéltár.)

1334. szeptember 18.

Jakab csanádi püspök megbizza Sethinar (?) Miklós budai polgárt, hogy Velenczében egy általa letéteményezett s aranyakat tartalmazó erszényt rejtő dobozt átvegyen. (Közjegyzői oklevél.)

(1340.)

Erzsébet királynő meghagyja Endre arbei comesnek, hogy Apuliába való átkelésére hajókat tartson készen.

1346. január 18.

A Signoria lépéseket tesz Nagy-Lajossal való béketárgyalások iránt s e célból egy ünnepélyes követség megindítását határozza el.

1347. május 7.

Erzsébet magyar királynő vásárlásokat tétetvén Velenczében, a velencei tanács, mely tudvalevőleg e királynő közbenjárásáért folyamodott volt a köztársaság s Lajos király közti viszály kiegyenlítése ügyében, megengedi, hogy a vásárolt árucikkek vámmentesen vitessenek ki.

1348.

A velencei Signoria árulás útján igyekszik megszerezni két dalmáciai várat.

1348. július 3.

A tanács öt bölcset választ a velencei köztársaság s a magyar király közti viszályos kérdések megvizsgálása céljából.

1353.

VI. Orbán pápa De Sancto Martiale Pétert küldi Nápolyba az I. Lajos magyar király birtokában volt várak s területek átvétele végett. (Nápolyi levéltár.)

1356. márczius 15.

A velencei Signoria, I. Lajos magyar király követe, a nyitrai püspök kérésére egy Velenczéből száműzött barátnak a visszatérést megengedi.

1356. május 2.

IV. Károly császár levélben kéri I. Lajos magyar királyt, hogy a velencei köztársaságtól semminemű egyességet el ne fogadjon. »Datum Prage die 2. Maji regnorum nostrorum anno 10° imperii vero 2°.«

1356. június 3.

IV. Károly császár levélben tudatja a velencei dogéval, hogy ő Lajos magyar királylal a legszorosabb barátságban állván, őt háború esetén bármintemű ellenségei ellen segíteni fogja. »Datum Prage 3-a die mensis Junii regnorum nostrorum anno 10° imperii vero secundo.«

1356. június 24., július 5.

A Signoria intézkedéseket rendel el a mestrei s trevisoi hatóságoknál Lajos magyar király jövetele alkalmából.

1356. június 25.

A Signoria Cornaro Márkot küldi a paduai podestához a magyar királylal való békétárgyalások ügyében.

1356. július 4.

I. Lajos magyar király menlevelet ad Marino de Gozio ragusai polgárnak, hogy ötöd-magával s a velencei tanács valamely tagjával hozzá szabadon eljöhessenek. »Datum sub castello Coneglianii 4-a die mensis Julii anno domini 1356.«

1356. július 6.

Az aquilejai patriárka levele a velencei dogéhez, melyben tudatja, hogy IV. Károly császár akaratából s parancsából ő I. Lajos magyar királyhoz csatlakozni s őt a velencei köztársaság ellen segíteni tartozik. »Datum Sacili die VI. mensis Julii Indict. nona.«

1356. július 6.

A velencei tanács három személyből álló követséget küld I. Lajos magyar királyhoz békétárgyalások megindítása végett, utasításul adván kinyilatkoztatni, hogy a Signoria kész visszaadni Magyarországnak Zárát s a többi neki meghódolt dalmáciai s szlavoniai részeket.

1356. július 21.

A velencei köztársaság követeket küld I. Lajos magyar királyhoz béketárgyalások megindítása céljából. »XXI. Julii 9. Indict.«

1356.

A velencei tanács a raguzai Marino de Goziot követségbe küldi Lajos magyar királyhoz béketárgyalások megindítása céljából.

1357. szept. 15.

A velencei tizek tanácsának halálítélete egy velencei polgár ellen, ki Magyarország nádorával titkon alkudozásokba bocsátkozván, hazaárulással vádoltatott. Az elítélt (Marco de Donado) fia örök számkivetésre ítéltetett.

1357. szept. 20.

Hasonló büntényért a tizek tanácsa elé idéztetik Jacobino de Papia velencei polgár.

1357. november 16.

VI. Ince pápa mint békeközvetítő I. Lajos magyar király s a velencei köztársaság közt. A velencei doge levele ez ügyben a pápához. »Datum die XVI. Novembris X. Indictionis.«

1357. decz. 1.

A velencei tanács 100 lira birság terhe alatt meghagyja Magyarországra küldött követeinek, hogy a kiszabott határnapra Velenczébe visszatérjenek.

(1358.) június 30.

A trevisoi parancsnok jelenti a velencei Signoriának, hogy egy erős magyar csapat Friaulból jöve Sacilét elfoglalta. »Datum Trevisii die 30. Junii« (év nélkül.)

1359. augusztus 1.

A velencei Signoria bizonyos csempészeti ügy elintézése végett követet küld Szécsy Miklós bánhoz.

1359. szept. 2.

A velencei Signoria az I. Lajos magyar királylyal kötött béke némely pontjai végrehajtása ügyében követet küld Szécsy Miklós horvát- s dalmátországi bánhoz

1359. decz. 19.

Az 1358-ki békekötés foganatosítására vonatkozó tárgyalások, a Signoria s Szécsy Miklós horvát- s dalmátországi bán közt. A Signoria követelései. (A Wenzel *Dipl. Eml. az Anjoukorból* II. köt. 535—539. lapjain levő oklevéltől némileg eltérő másolat.)

1360. január 4.

Szécsy Miklós dalmát- s horvátországi bán a velenceiek által Dalmáciában okozott károk miatt követet küld a velencei Signoriához.

(1360.) január 16.

Ursio Bertalan velencei követ a Szécsy Miklós dalmát- s horvátországi hánnal Zengben folytatott béketárgyalásairól tesz jelentést. egyszersmind az akkor Magyarországból uralgott pestisről is megemlékezőn. » A bán (Szécsy Miklós) arról értesít, hogy a király az erdélyi részekben levő hadsereghez ment. Nem tudom azonban, úgy van-e? mert itt nem lehet mindig az igazat megtudnom. Mondá továbbá a bán, hogy Magyarországon nagy a halandóság s hogy sok zászlós úr s főnemes is áldozatává esett a járválynak, kik közt van Leuchus, a nádor fivére is. . . . »
»Segne die 16. Januarii 13-e Indictionis« (1360.)

1360. február 27.

Ursio Bertalan velencei követ Budáról jelentést tesz megérkeztéről s Lajos király általi fogadtatásáról. E rendkívül érdekes jelentésnek a magyarországi pestisre s a királyi kihallgatásra vonatkozó egyes részletei teljes fordításban: »Február 2-án érkeztem Budára, hol megtudtam, hogy a király hushagyókeddre okvetlenül vissza fog érkezni az erdélyi hadseregtől. Nekem azonban Budán kelle időznöm egy borzasztó betegség miatt, mely a megérkezésemet követő éjjelen meglepett, melyből azonban isten segélyével valahogy kiláboltam s most már jobban vagyok. Annyit mondhatok, hogy Magyarországon nagy a halandóság, s különösen itt Budán s Visegrádon; Buda városában magában állítólag több mint 16,000 ember halt el, s a járvány még mindig tart.

. . . . A király pénteken f. hó 14-én késő este érkezett Visegrádra, hová magam is úgy a hogy átlvagoltam 16-án A nádornál jelentkezőn, néhány nap mulva kihallgatást nyertem a királytól » A kihallgatáson jelen volt a nádor s az esztergomi érsek. A velencei követ bizonyos compromittált velenceieknek a békekötés alapján való megkegyelmezése, illetőleg elkobzott javaik visszaadása ügyében jött, s miután a Signoria ebbeli ellenvetéseit előadta, a király ezeket mondá: »Ha éppen nem akarják

önök azt, hogy az illetők a köztársaság területére visszatérjenek, adják vissza nekik legalább birtokaikat, hogy megélhessenek, hisz jól tudom, hogy a jó hazafiak nem szeretnek árulókkal együtt élni. *Az árulókat magam se szeretem.*» Érdekes, hogy a jelen volt nádor tárgyalás közben többször *magyarul beszélt a királylyal s a mondotakat a király latinul tolmácsolta a velencei követnek.*

(1360.) ápril 17.

A velencei Signoriának tudomására esvén, hogy IV. Károly császár legközelebb át fogja szolgálatni I. Lajos magyar királynak Cividale s Feltre városokat, meghagyja követének Ursio Bertalannak, hogy azon esetre a Casemate nevű helyet a békekötés értelmében a velencei köztársaságnak adja vissza. »Die 17. Aprilis XIII. Indict.«

1360.

A »*Cronaca Veneta del Caroldo*« című codex leírását adja az I. Lajos s a velencei köztársaság közt a magyar sereg által Treviso környékén tett károk s egyéb okok miatt támadt viszálynak s az ennek kiegyenlítése céljából megindított tárgyalásoknak.

(1361.) május 8.

Ursio Bertalan velencei követ rövid levele a signoriához. »Datum die 8. Maji in Visegrad.«

1361. szeptember-november.

A velencei s ragusai hajósok közt történt összeütközés miatti tárgyalások a velencei Signoria s Szécsy Miklós horvát-s dalmátországi bán közt.

(1361.) decz. 3.

Szécsy Miklós horvát- s dalmátországi bán levele Delphino János velencei dogéhoz, melyben a velencei hatóságoknak a Velence s Dalmácia közti szabad kereskedést meggátló reudszabályai ellen panaszt emel.

(1361.) decz. 23.

Szécsy Miklós horvát- s dalmátországi bán levele Delphino János velencei dogéhoz, melyben két károsított dalmáciai polgár számára elégtételt követel.

(1361.) decz. 23.

Szécsy Miklós horvát- s dalmátországi bán egy zárai kereskedőnek egy velencei polgár általi megkárosításáért elégtételt követel Delphino János velencei dogétól.

1361.

I. Lajos követek által engedélyt kér a velencei Signoriától, hogy a ferrarai őgrófnak s Padua herczegének sőt küldhessen. Velence azonnal követet küld Ursio Bertalan személyében a magyar királyhoz, azon előterjesztéssel, hogy Ferrara s Padua szerződésileg vannak kötelezve a sőt Velenczétől vásárolni, mely kijelentés után I. Lajos visszavonta kérését. (A »*Cronaca Veneta del Caroldo*« című codexből.)

1363. december 3.

A velencei Signoria Ursio Bertalant követül küldi I. Lajos magyar királyhoz, hogy a köztársaság számára tőle 200 katonát kérjen.

1365.

I. Lajos magyar király a törökök által fenyegetett keleti császárság megmentése céljából hajóhad felszerelését tervezi s e végett alkudozásokba bocsátkozik Velenczével, mely késznek is nyilatkozott több gályát rendelkezésére bocsátani. Időközben azonban viszály támadván I. Lajos magyar király s a keleti fejedelmek közt, a velencei Signoria vonakodott átadni a gályákat, kijelentvén, hogy neki esküvel megerősített szerződése van a keleti császárral. Szerbia királya velencei polgár, a bolgár császárral pedig békében él. (A »*Cronaca Veneta del Caroldo*« című codexből.)

1374. október 10.

I. Lajos magyar királynak Franciaországban s Rómában járt követeinek a zágrábi püspöknek és Petrus iudexnek a velencei Signoria megengedi az istriai partokra való áthajózást.

1374. november 4.

V. Károly francia király Magyarországba induló követeinek a velencei Signoria megengedi az átkelést az istriai partokra.

1377. ápril 29.

A velencei Signoria ünnepélyes követséget meneszt I. Lajos magyar királyhoz De Priolis Jakab vezetése alatt.

Zólyom, 1377. november 9.

I. Lajos levele XI. Gergely pápához, melyben kéri, hogy Friul tartományát az excommunicatio alól, melylyel azt az abban lakó florencziek miatt sujtotta, mentse föl.

1377—1379.

Kivonat a »*Cronaca Placentina*« című codexből a Nagy-Lajos s Velence közötti háborúról. (Nápolyi könyvtár.)

1378. július 10.

Velence kitérő válasza VI. Orbán pápának az általa e köztársaság s I. Lajos magyar király közt tett közvetítő lépéseire.

1378. szeptember 28.

Friul tartománya követséget küld VI. Orbán pápához a tartományban letelepült florencziek miatt szenvedett excommunicatio alól való fölmentése ügyében.

1380. márczius 6.

A velencei köztársaság emlékirata I. Lajos magyar királyhoz. (Marino Sanudo másolata után. Igen hibás leírás.)

1381. márczius 7.

VI. Orbán pápa levele I. Lajos magyar királyhoz, melyben jelentvén, hogy Alençon Fülöp sabinai püspököt, I. Lajos rokonát, kinevezte aquilejai patriarkának, s őt I. Lajos hatalmas pártfogásába ajánlja.

(1381.) ápril 18.

János modrusi s vegliai comes levele Udine városához, melyben Helfinstein Lajost, a magyar király rokonát ajánlja az aquilejai patriarka méltóságára való megválasztatásra.

1381. ápril 18.

I. Lajos magyar király levele Friul tartományához a megválasztandó aquilejai patriárka ügyében, felhatalmazván a nevezett tartományt, hogy ama méltóságra Helfinstein Lajost, a magyar királynő rokonát megválaszthassák.

1381. ápril 18.

I. Lajos ajánlja VI. Orbán pápának Helfinstein Lajos püspököt az aquilejai patriarka méltóságára.

1381. ápril 18.

Erzsébet királynő ajánlja Friul tartományának rokonát Helfinstein Lajost az aquilejai patriarkai méltóságra való megválasztásra.

1381. aug. 16.

I. Lajos levele Friul tartományához s a pártfogása alatt álló aquilejai egyházhoz tartozó községekhez Alençonai Fülöp bibornoknak aquilejai patriarkává való kineveztetése alkalmából.

Zólyom, 1381. augusztus 16.

I. Lajos levele Alençonai Fülöphöz aquilejai patriarkává való kineveztetése alkalmából.

Ujvár, 1381. okt. 16.

I. Lajos levele Friul városához, melyben fölszólítja, hogy az újon kinevezett aquilejai patriarkának, Alençonai Fülöp bibornoknak engedelmeskedjenek, s hogy az elhunyt patriárka s a magyar király közt fennállott szövetséget továbbra is fennálló-nak tekintsék. Egyúttal Spinola Boldizsárt küldi követül, kinek a levél credentionálisul is szolgál.

1381.

Az I. Lajos magyar királyhoz az aquilejai patriarkátus ügyében menesztett követeknek adott utasítások.

1382. febr. 4.

Erzsébet s Mária magyar királynők követet küldtek Velen-czébe, hogy a Signoriánál hadisegélyt eszközöljenek ki VI. Orbán pápa s Durazzoi Károly számára. A velencei tanács sajnálattal tudatja a magyar követtel, hogy jelenleg nincs abban a helyzetben, hogy a kívánt hadisegélyt megadhassa.

1382. február 4.

A velencei Signoria két követet küld Erzsébet s Mária királynőkhöz, hogy Lajos király halála alkalmából részvétét, a királynők megkoronáztatása alkalmából pedig szerencsekívánátát fejezzék ki, egyúttal a köztársaság baráti készségét felajánlván továbbra is. A követek nemcsak a királynőkhöz, de több ország-nagyhoz is kaptak credentionális leveleket. A két követ kísérete 15 személyből állott, s napi költségek fejenként hat aranyban lőn megállapítva.

1382. február 10.

A magyar királynő közbenjárása folytán a velencei Signoria követséget küld az aquilejai patriarkához békeegyezség megkötése céljából.

1383. május 23.

A Velence s Magyarország közti békekötés megerősítéseül a Signoria egy Velenczébe küldött magyar püspök előtt tette le az esküt; Mária magyar királynénak hasonló esküje átvétele végett követ küldetik Magyarországba, a választás útján kinevezett Dandolo Saraceno személyében.

1383. június 16.

A tárgyalandó nagyfontosságú ügyek miatt Dandolón kívül még két más követ is küldetik Magyarországba.

1383. július 6.

Saraceno Dandolónak, a Mária királyné esküje átvétele végett Magyarországba küldött velencei követnek utasítások adatnak a Velence s Magyarország közt kötendő szövetség iránt.

1383. július 6.

A velencei Signoria Dandolo Saraceno személyében követet küld Mária magyar királynéhez, a Velence s Magyarország közt kötendő szövetség feltételeinek megállapítása végett. A szövetség a dalmát s velencei partok kölcsönös védelmére van irányulva. Mellékelvék a követnek adott utasítások a szerződés módzatai iránt.

1383. júl. 26.

Dandolo Magyarorszáiban tartzkodó velencei követ gyors futár által utasittatik a Signoria részéről, hogy azon esetre, ha eddig említést nem tett a kötendő szövetségről, ne szóljon többé; ha pedig tett, vagy neki tetten volna említést, — függessze fel a tárgyalásokat, azon ürügy alatt, hogy újabb utasításokat kell kérnie a Signoriától.

(Érdekes az, hogy a fenti datum alatt Leopold osztrák herceg követe Velenczében járt, s igen valószínű, hogy a Signoria e hirtelen elhatározása Leopold fondorlatainak tulajdonítható.)

1383. aug. 11.

Durazzo Károly hajókat kér Velenczétől, s Trani városának zálogba való leköltése mellett 100 ezer arany kölcsönt. Velence tagadólag válaszol, bár egyébként igen barátságosan nyilatkozik Károlyról.

1383. szept. 30.

Saraceno Dandolo jelentést tett a Signoriának a reábizott ügyben való eljárásáról s utasittatik a Signoria köszönetét nyilván-

nítani a nádornak a köztársaság iránti baráti érzelmeiért; a szövetségi tervet illetőleg pedig mentse ki magát, hogy kellő utasítások hiányában ez ügyben tovább nem mehet s kénytelen személyes utasítások átvétele végett azonnal velenczébe utazni. — Hasonló utasítást kapott a másik két velencei követ.

1384. ápril 1.

A zágrábi püspöknek megengedettetik, hogy a sz. földre való útjára Velenczében hajót bérelhessen s felszerelhessen; ha pedig tetszik neki, az Egyiptomba indulandó velencei hajórajjal minden díj nélkül utazhassék.

1384. június 14.

Mária királyné az aquilejai patriárka ügyében s egyéb dolgok miatt követet küld a velencei Signoriához, s a követség tárgyát képező ügyek kedvezőn intéztetnek el.

1385. június 27.

György corbaviai, János vegliai comesek s László vajda értésére adják a velencei dogénak, hogy Mária Magyarország királynéja az ország beleegyezésével elfogadta férjeül Lajos herceget, a francia király fivérét, s ők mint kiküldött követek útban vannak a nevezett hercegnek Magyarországba való elhozatala végett.

1385. júl. 5.

A Signoria Quirino Jakabot küldte Magyarországba, honnét visszatérőben a boszniai vajda fogságába esett. Ennek kiszabadítása érdekében intézkedéseket tesz.

1385. július 28.

A Signoria követet küld Paduába, hogy a Franciaországba induló s útjában oda érkezendő magyar követségnek szerencsekívánatát fejezze ki Máriának a francia herceggel való házassága alkalmából; s tudakolja meg, vajjon elég biztosak-e most az utak Magyarország felé, hogy a Signoria követséget küldhessen a királynéhoz.

1385. aug. 12.

Velence újabb követet küld Mária magyar királynéhoz bizonyos pénzösszeggel, de Zárából az út veszélyessége miatt tovább nem mehetvén, véd-menetet kér a királynétól.

1386. július 13.

A Signoria megengedi, hogy István erdélyi vajda unokaöccse István, néhai Dénes bán fia, agazonum magister, hajót szerelhessen föl Velenczében Jeruzsálembe való útjára.

(1386.) nov. 7.

Mária királyné megsürgeti a velencei Signoria budai követénél a békekötés erejénél fogva neki járó 7000 arany évi adó lefizetését. »Datum Bude VIII. die mensis Novembris« (év nélkül.)

1387. júl. 2.

A Signoria a Verry de Medicis és társa velencei házszal egyezséget köt a magyar koronának tartozó 7000 arany évi adó lefizetése végett. A nevezett ház megbizza Augustino di Paulot Budán, hogy a mondott összeget Mária királynénak fizesse le.

1388. február 8.

A velencei Signoria követet küld Magyarországra, hogy Zsigmond királynak, Erzsébet s Mária királynőknek egy zárai hajó letartóztatása, a zágrábi püspök elfogatása s egyéb dolgok iránt felvilágosítást adjon.

1401. június 27.

Vilmos osztrák herczeg a frisingeni püspököt és egy bizonyos Valse urat Velenczébe küldött azon megbizással, szerezzene neki segítyt Velenczétől a magyar korona elfoglalására. A velencei tanács nem akar e vállalatba bocsátkozni, okul adván, hogy Zsigmond király, noha szabadságától megfosztva s az ország nagyjainak hatalmában, de még életben van.

1402. január 9.

Zsigmond király bizonyos Guidoti Bertalant Velenczébe küld azon megbizással, hogy a turini békekötés alapján neki járó adó három évi hátralékát, 21 ezer aranyat vegye át a Signoriától, és ha lehetséges, a negyedik évre eső részletet is. A velencei tanács, tekintve azt, hogy Zsigmond már régóta Magyarországon kívül tartózkodik, s hogy azóta különféle nagy változások történtek az országban, valamint egyéb okoknál fogva elhatározza nem válaszolni Zsigmond követének s a 21 ezer arany megfizetését egyáltalán megtagadni.

1402. márcz. 13.

Zsigmond király megjelenté Velenczének szabadsága viszszeresését s trónja elfoglalását, egyúttal felajánlván továbbra is barátságát, tiltakozik Róbert római király olaszországi útja ellen. A velencei tanács csak hat héttel kelte után kapván meg a levelet, s egyébként is gyanut ébresztvén benne a levél hitelessége ellen az, hogy annak írója Pál kancellár milanói alattvaló, késett a válaszszal. Végre kiderülvén a levél hitelessége, a tanács elhatározza illő módon válaszolni Zsigmond királynak, s baráti érzelmeit hasonló érzelmekkel viszonzni.

1402. aug. 31.

A zengi comes pauaszt emel Velence előtt nápolyi László király ellen, mint ki a vidék lakosainak rendkívüli károkat okozott. A velencei tanács sajnálattal veszi tudomásul a dolgot, segítséget azonban nem nyújthat.

1402. okt. 17.

Albert osztrák herceg jelenti a velencei Signoriának Zsigmond királylal kötött egyezményét, melynél fogva a magyar korona Zsigmondnak örökösök nélkül való elhalálozása esetében reá szállana; hogy továbbá Zsigmond király távolléte idejére őt Magyarország helytartójává nevezte ki, mely állását mihamarabb elfoglalandja. Kéri Velence pártfogását, valamint közvetítését is a Róbert s Venczel római királyok közti viszályok kiegyenlítése céljából. A velencei tanács örömmel vesz tudomást Albertnek Zsigmonddal kötött egyezményéről s barátságát a legnagyobb készséggel ajánlja fel. A római királyok közti közvetítést illetőleg, sajnálattal jelenti, hogy a nagy távolság miatt semmit sem tehet ez ügyben.

1403. január 29.

Zsigmond király Esztergomban és Visegrádon keltezett két rendbeli levelére, melyek egyikében a hátralékos adót Lorberer Zsigmond budai polgár kezeibe kéri lefizetni, másikában pedig aziránt kér fölvilágosítást, való-e hogy nápolyi László alkudozásba bocsátkozott Velenczével Dalmácia átadása iránt, a velencei tanács az elsőre kitérőleg, a másodikra tagadólag válaszol.

1403. február 2.

Zsigmond király követe, ki a fennti két levélben említett ügyekben Velenczében tartózkodott s különösen azon megbizással, hogy birja rá a Signoriát, hogy a turini békekötésből ráháruló kötelezettségeket esküvel erősítse meg, a Signoria választ sürgetvén, e sürgetés szokatlannak s illetlennek tartatott s hosszú tanácskozásra adott alkalmat, melynek eredménye a következő rövid válasz: A Magyarországon s a magyar korona alá tartozó országokban némi idő óta történt változásoknál fogva a Signoria nem teheti le most a kívánt esküt; de ha a magyar korona is teljesíteni fogja a turini békekötés föltételeit, a Signoria kész letenni az esküt a Lajos királylal kötött béke értelmében, mely válasz a tanács által szótöbbséggel elfogadtatott.

1403. márczius 26.

Zsigmond király ismét elküldi követét Guidotit Velenczébe egy febr. 25-én Sienában kelt levelével, sürgetvén a hátralékos

adó megfizetését. A velencei tanács kijelenti, hogy bizonyos okoknál fogva Zsigmond fennti követelésére mitsem válaszolhat.

1403. ápril 21.

Zsigmond király újból követséget küld Velenczébe, neheztelését fejezván ki a tartozó adó megtagadásáért, kéri a Signoriát, tudassa vele legalább az okokat, melyek ez elhatározásra birták, késznek nyilatkoznán a netán felmerült tévedéseket vagy hibákat kiegyenlíteni. A velencei tanács ismét tagadólag válaszol.

1403. ápril 21.

A burgundi herceg kéri a velencei Signoriát, hogy a turini békekötés alapján a magyar királynak tartozó 7000 arany évi adó 3 évi részleteit, melyeket Zsigmond király Dino de Rapondisra, a burgundi udvar tanácsosára ruházott át, a velencei Signoria által a burgundi herceg fiának török rabságból való kiváltására kölcsönzött 15 ezer arany levonása után, neki fizesse meg. A velencei tanács válaszol a burgundi hercegnek és részletesen előadván a közte s Nagy Lajos király s szövetségesei közt kötött turini egyezségből reá háramló kötelezettségeket, a Magyarországhban történt változások miatt magát azok alól feloldottnak mondja.

1403. júl. 28.

A velencei tanácsban javaslat terjesztetik elő, hogy a Dalmáczíába érkező s Magyarország elfoglalására induló nápolyi László elé ünnepélyes követség küldessék, mely Velence nevében üdvözlje. A javaslat azonban a titkos tanács többsége által elvetetett.

1403. júl. 28.

Velence újból tanácskozik nápolyi László ügyében; de minthogy nem tudja még bizonyosan, be fog-e azonnal hatolni Magyarországba, vagy Zárában koronáztatja-e meg magát, óvatosságot ajánl a tanács, az eseményektől tevén függővé további intézkedéseit.

1403. augusztus 27.

László király tudtára adván a velencei Signoriának Zárában történt megkoronáztatását, a velencei tanács elhatározza válaszában örömét s szerencsekívánátát fejezni ki Lászlónak s e levelet külön követ által Zárába küldeni.

1403. szept. 6.

Zsigmond király levele Ragusa városához, melyben tudatja, hogy Budára szerencsésen megérkezett, s hogy bizonyos Benedek

mester, jótéteményeit hálátlansággal viszonzván, a lázadók élére állott, de Pest városa határainál általa leveretett s fogságba vetetett. Budáról Esztergomba ment, hol a várat a szükséges helyőrséggel ellátta s kellőleg megerősítette. Meglátogatván továbbá Visegrádot, ott megtalálta a sz. koronát s az összes népesség jelenlétében fejére helyezte. Most nagyszámú hívei kíséretében Sz.-Fejervárnak veendi útját, s innét szlavoniai hívei látogatására induland. Az itteni lázadók leveretése után ugyanis Pécsre menend, honnét tudósítani fogja Ragusa városát a történendőkről s meg fogja neki küldeni a szükséges segélyt, hogy mint eddig, ezután is vitézüil ellenállhasson a lázadóknak.

1403. szept. 21.

A burgundi herczeg és Rapondis tanácsos újból sürgetik a Velenceeáltal Zsigmond királynak tartozó s Rapondisra átruházott adóhátralék lefizetését. A velencei tanács ismét tagadólag válaszol.

1405. július 1.

Marczali Miklós volt erdélyi vajda Candiában kiállított oklevele, melyben köszönetét fejezi ki Darvasio velencei polgárnak, hogy rabszolgájának Margit magyar nemes hölgynek szabadságát visszaadta, s tőle nemzett két gyermekét is átengedte; kötelezi magát a nevezett hölgyet gyermekeivel együtt Magyarországra szállítani, valamint engedélyt kieszközölni Darvasio Jánosnak, hogy gyermekeit Magyarországon bármikor szabadon meglátogathassa.

1405. július 1.

Benedek bán leánya Margit török fogságba esvén, a törökök által egy Candiában lakó velencei polgárnak Darvasionak adatott el, kitől két gyermeke született. Évek múlva Marczali Miklós volt erdélyi vajda személyesen eljött Candiába, a fönnevezett magyar hölgy megváltása céljából; ennek tulajdonosa azonban beleegyezett őt minden váltságdíj nélkül gyermekeivel együtt szabadon bocsátani, sőt hazájába visszakisérni, egyedül azt kötven ki magának, hogy a hölgyet s gyermekeit néha-néha Magyarországon meglátogathassa; miről Marczali Miklós a fenti kelettel oklevelet állít ki. Ez egyezség megkötése után Marczali visszatért Magyarországra, hová Darvasio némi idő múlva szintén készült őt követni Margittal s gyermekeivel. Velenczébe érvén azonban, itt Margitnak egy rokona, Dénes bán fia János, jelentkezett nála, s magára vállalta annak gyermekeivel együtt való hazaszállítását; miibe beleegyezvén Darvasio, még bizonyos pénzösszeget is adott neki a nő s a gyermekek úti költségeire.

Évek múltak s Darvasio nem kapván semmi hírt volt rabszolganőjéről s gyermekeiről, a velencei tanácshoz fordult, mely

levélben felhívja Zsigmond király figyelmét ez ügyre, teljesen megbízván, hogy nem fogja megengedni, hogy Darvasio nagylelkűsége ily sötét hálátlansággal jutalmaztassék, elrendelvén, hogy a velencei polgár jogos igényei kielégíttessenek s legalább a volt rabszolganője hazaszállítására tett költségei megtéríttessenek.

1411. január 17.

Meghagyatik az inquisitoroknak, hogy tüstént keressenek fel egy Zerim Nicolisi nevű egyént s ügyesen hallgassák ki, vajon kapott-e ismét leveleket Magyarországból s mi célra, s ha szükségesnek találandják, tartsanak motozást lakásán, s ha gyanújeleket találnak, tartóztassák le s vezessék a tanács elé a nevezett egyént.

1411. december 12.

A Signoria több egyént fogad a Magyarország elleni háborúban való katonai szolgálatra.

1413. márczius 27.

Két magyar nemes a sz. földről visszatérvén Velenczében, a Magyarországgal időközben kitört háború miatt, letartóztatott s börtönbe vettetett. Sebenico városa követség által kéri a Signoriát a foglyokat neki átengedni, hogy magyar fogságban levő polgáraival kicserélhesse; mibe a Signoria beleegyezik.

1413. ápril 17.

A Zsigmond király s a velencei köztársaság közt XXIII. János pápa közbenjárására kötött öt évi fegyverszünet szerződési oklevele.

1413. május 4.

A velencei tanács Garai Miklós nádor fogadtatására, kinek eljövételétől sokat remél a béke s egyezség érdekében, 1000 aranyat szavaz meg.

1414. ápril 27.

Még azon időben, midőn Ozorai Pipo magyar sereggel Velence ellen hadakozott, tiltva lőn a florenczieknek a Paduában való tartózkodás, azon okból, mert Pipo florenczi vala. E rendelet visszavonatik s a florenczieknek, kik akár tanulmányi, akár más célból Paduába jönnek, az ott tartózkodás ismét megengedtetik.

1415. július 3.

Priuli Andrea velencei tanácsosnak egy egyén ajánlatot tesz, mely szerint 3 Zsigmond magyar királynak négy hó lefolyása

alatt életét elvenni igéri, hogy mily módon, azt egy halálra ítélt egyénen kész bemutatni. Zsigmonddal egy időben életét elvenni ajánlkozik Brunerius de la Szalának is, a király személyéért 35,000 aranyat követelvén. Priuli előadja az ajánlatot a velencei titkos tanácsnak, mely tekintettel arra, hogy Zsigmond halálos ellensége Velenczének, elfogadja azt.

1416. január 5.

Mocenigo Tamás velencei doge nyílt levelet állít ki egy bizonyos egyén számára, melylyel bizonyittatik, hogy annak jobb keze nem büntény miatt, hanem a magyarok által a lefolyt háboruban vágatott le.

1419. május 23.

Egy bizonyos Mudatio Mihály nevű egyén ajánlatot tesz a velencei Signoriának, hogy ő kész meggyilkolni Zsigmond királyt, ha a Signoria ezer arany évi jövedelmet hozó birtokot adományoz neki Kréta szigetén. A velencei titkos tanács elfogadja az ajánlatot, mint szükségést a velencei köztársaság érdekében.

1419. május 30.

A velencei tanács értesülvén, hogy egy János nevű magyar ember, ki azelőtt Veronában lakott, gyakran visszatér Magyarországból s Bolognában az ott tartózkodó veronai lázadókkal értekezleteket tartván, ezek üzeneteivel Veronába jön, hol szintén titkos összejöveleteket tart, meghagyja a veronai podestának, hogy a nevezett magyart fogassa el s biztos őrizet alatt kísértesse rögön Velenczébe. Együttal megparancsolja, hogy egy Verona közelében lakó családtól, mely méreg készítésével foglalkozik, szerezzen nagy titokban egy kis üvegcsével, s miután annak hatásáról kísérlet útján meggyőződött, küldje meg a tanácsnak lehető leggyorsabban.

1419. decz. 24.

Zsigmond király meggyilkolására ajánlkozik egy piacenai prépost. A velencei tanács tekintetbe véve, hogy Zsigmond a velencei köztársaság legkegyetlenebb ellensége, és hogy míg életben marad, vele a béke lehetetlen, elfogadja az ajánlatot, jutalmul a végrehajtott tett után prépostságot ígervén az illetőnek; egyelőre pedig 200 arany előleget rendel neki kiszolgáltatni.

1420. január 24.

Mudationak, a Zsigmond király megöletésére fölbérelt gyilkosnak védmeneti határideje lejárván, az meghosszabbittatik.

1420. febr. 7.

A velencei titkos tanács kétféle, azaz ételbe s italba adható mérget készíttetett Mudationak egy vicenzai gyógyszerész által Zsigmond király megöletése céljából. Mudatio e méreg hatását a gyógyszerészszel együtt akarván megkísérteni, a velencei tanács az eddig mély titokban tartott terv fölfedezésétől tartván, megvonja megbízását Mudatiótól s megsemmisíti erre vonatkozó határozatait.

1420. aug. 14.

A velencei tanács védmenetet ad egy Mudatio Micheletto nevű egyénnek, ki magára vállalta magyar Jánosot több lázadóval együtt kezeibe szolgáztatni.

1425. június 25.

Cilley Frigyes Zsigmond király ellenére egy magyar országnagy leányát vevén nőül s attól tartván, hogy Zsigmond erőhatalommal vissza veszi tőle a hölgyet, követet küld a velencei Signoriához s védmenetet kér, hogy nejével együtt Velence városaiba jölessen, összes várait és saját szolgálatát a velencei köztársaságnak ajánlván fel. A velencei tanács válaszában köszönetet mond a tett felajánlásért s a védmenetet is, bár Velence mindenkinek nyitva áll készséggel kiállítani rendeli. (A velencei tanács titkos határozataiból.)

1439. január 2.

A rácz despota külön követ által a következőket kérte a velencei Signoriától: 1. Hogy adja el neki a Signoria Dulcignot. 2. Azon esetre, ha ő, fia vagy családja velencei területre jőne, engedessék meg neki az ottan való tartózkodás. 3. Intézkedjék a Signoria, hogy ezer arany évi járandóságát megkapja. 4. Végül jelentést tesz a Signoriának Magyarország megnyerése iránt eddig tett lépéseiről, igérvén, hogy azon esetre, ha Magyarország az övé lesz, jó barátságban fog maradni Velenczével. A tanács e végre a következő határozatot hozta: Válaszoltassék a rácz despotának a legalkalmasabbnak találandó módon, hogy Velence Dulcignot el nem adhatja, hogy a velencei területen való tartózkodása iránt megadatik az engedély, hogy a skutarii comesnek meg fog hagyatni, hogy járandóságát fizesse ki. Tett közleményeiért s jó hajlandóságáért pedig fejezze ki a tanács buzdító szavakkal köszönetét. (A velencei tanács titkos határozatainak jegyzőkönyvéből.)

Közli: ÓVÁRY LIPÓT.

THÖKÖLY IMRE

ÉS A FRANCZIA DIPLOMATIA.

(A franczia külügyministerium levéltárában levő »Hongrie« című hét kötetes gyűjteményből.)

— HETEDIK KÖZLEMÉNY. —

CL. 1682. augusztus 6.

a)

Illustrissime Domine, Domine mihi semper colendissime.

Cum ex Polonia rediissem, facta relatione de omnibus illis, quae inter nos agebantur, *D. Comes Theokeoly* admaturare volens *determinationes Budenses*, miserat me denuo ad *serdarem*, ut urgerem effectuationem promissorum; verum cum ad castra illius pervenissem, ipse vidi, quod cum temporisatione et dilatione aliqua possent illa fieri, quia aliquot *passae* tardius poterant comparere et sic cum toto exercitu demum *vigesima sexta Julii* movit *szerdar a Buda* et pervenit usque ad *Onod*, quae arx distat hinc decem milliariis. Sed antequam movisset *passam Agriensem* praemisserat ad nos cum mille equitibus, ut praesentia sua certiores redderet *hungaros de infallibili succursu*.

Interim donec iter illud perfecissem, *D. Comes* posuerat castra ad *Terebes*, prout scripseram, rem stupendam et viribus nostris imparem cum duobus mille peditibus felici exitu aggressus est; Deus addidit benedictionem, ne *Budensis vizirius* integram victoriam de *Cassovia* sibi vindicare possit; *citadellam*, quam *Imperator Rom. maximis* expensis per duodecim annos aedificavit (quam Germani frenum Hungariae nominaverant), una nocte occupavit. Commendans *citadellae* occubuit cum multis aliis, nonaginta sex tantum vivi capti; ab eo tempore die nocteque propugnacula civitatis tormentis quassantur. Si haberemus sufficientia remedia, quae ad expugnationem tantae civitatis requiruntur, eousque eam expugnasset, sed ubi solutio militiae deest et alia requisita etc. Et utinam *Cassovia* ad tantas admonitiones *Comitis Theokeoly* jam resipisset, *Budensem vizirium* avertissemus. Sed commendans ejusdem loci licet se insufficientem esse,

tamen constantia hac volens errorem illum, quem in perditione citadellae commisit, resarcire, *perdet et reliquos incolas. Budensis vizirius habet tormenta secum quindecim*, mille janitsarones, ita dicunt, equestrem militiam sat copiosam, de qua alia occasione scribam.

Redeo jam ad negotia nostra. Sextam Augusti anxii expectabamus, credimus Vram Illtatem jam accepisse responsum ad missas informationes, quod ut nobis cito innotesceret, omnino necessum esset. Sed quicquid sit, Illmus Dnus Comes propediem *vel me vel alium mittet ad D. Du Vernay* cum plenis instructionibus, ut possit etiam *ad Regem Christianissimum abire, expectat tantum civitatis hujus exitum vel accomodationem de Principe Transilvaniae.*

Potest Vra Illtas considerare tanquam miles expertus, quantis curis sit *D. Comes* obrutus, *eo majoribus expensis intricatus*, et nisi in tempore sublevetur *a Rege Christianissimo*, *necessum erit de accomodatione rerum Hungaricarum cogitationes suscipere.* Veritatem scribo, nunquam habuimus adhuc *Imperatorem Romanorum* pro satisfactione nostra tam resolutum, quam nunc. Repraehendit me Vra Illtas de parva fide, sed apud nos fides sine operibus mortua esse dicitur; ideo rogo obnixi, ne sinat fidem meam sine illo effectu, quem ego quotidie *D. Comiti* repraesento; utinam cito habereamus informationes *de responso ex Gallia.* Alios etiam captivos acquisimus et quidem officiales, ex quibus unus est Herbestain et alii plures.

Scribo in confidentia, ne amplius teneat mentes nostras per tales animationes: *fidem non habetis, quia major declaratio requiritur et quare miratur de intentione D. Comitis, quod velit in Galliam mittere*, quia nisi sibi faciat aliquod certum fundamentum *apud Regem Chr., alio modo providere debet sibi et rebus hungaricis.*

Praesidia hungarica ex arcibus Imperatoris Onod, Szendrő et Putnok jam ad nos venerunt. plura brevi expectamus.

Rogo per Deum sanctum, si meus *D. Duvernay* est verus gallus (de quo dubitare fas esset). *cantet mihi, ut intelligere possim* et confirmabitur fides mea, quia literae ejus de dato *Nimirovine quinta Julii nihil positivi habuerunt. Noster amicus Stephanus Szirmay* jam apud nos est cum aliis praecipuis viris. Vellem, si cito veniret pro ipso, quod destinatum est. Maneo interea

Illtatis Vrae

Ex castris ad Cassoviam positis 6. Aug. 1682.

servus obligatissimus

P. Faigel m. p.

Külön papíron : Pro hac vice mittit per magnam viam literas D. Comes, rogat, provideat de futura securitate correspondendi, quia non vult Regem Poloniae [propter] cursores gustare, et nec videmus alium modum, quam per Stry et Sarnousky.

b)

Comes Thekeli desperare incipit de rebus gallicis ex duabus rationibus. Primo, quia nullas operationes videt contra Imperatorem Rom. Secundo, si seria essent, melius provideret Rex Christ. rebus hungaricis. Hoc debui in confidentia mea Duvernay perscribere, qui non credit, quanta ego hic patior propter res illas. Jam mihi verba defecerunt. Rogo obnix, cito me de omnibus informare dignetur.

(Faigel kezeirása.)

c)

Non possum praetermittere, quin et hoc significem. Ad citadellae expugnationem duo millia peditum fuerant destinata, sed ad tantum opus aggrediendum duorum nobilium resolutione sunt excitati, qui illos et per aquam in fossis et in ascendendo per scalas praeibant: Unus fuit Andreas Szirmai nostri boni amici frater. alter vero Franciscus Faigel meus frater; et tam fortiter se gerebant in primo aggressu, dum ad tormentorum explosiones multi fugissent, constantia sua sustinuerunt et Dei auxilio effecerunt, ad quod seresolverant. Utrumque recomendo Illmae Dnaoni Vrae et per Vram Illtatem scit ubi.

Rájegyezve: Reçu le 15. aout 1682. à Nimirou, ft. repouse le 15. par expres.

CII. 1682. augusztus 17.

a)

Illustrissime Domine mihi colendissime.

Scriberem profecto crebrius, si occasiones essent; interim in quibus terminis simus, ex inclusa informatione Vra Illtas intelliget.

Post quinque dies D. Nemessany ibit ad Dominum Duvernay et illinc in Galliam. Michael Apafi est in itinere, sed forsan revertetur, cum audiverit jam sine illo nos esse victores. De principatu assecratur. Sed cum parva dilatione expugnato Fülekino vizirii Tisza ibit ab Portam cum Domino Radich. Nunc opus esset clementia Regis Christianissimi, nec amplius differri potest. Credo Illtas Vra videndo modernas nostras constitutiones, faciet id, quod me credere jussit, quia semper illum Dnum Comitum animo, ut de realitate et integro affectu Vrae Illtatis sit securus. Necessum esset,

ut crebras haberemus literas a Vra Illtate, et desiderarem scire, quomodo habeat satisfactionem serenissimus Rex Poloniae de illa oblatione Vrae Illtatis, quam per me fecit. Rogo obnix, ut sua Mattas pro nobis disponatur, quia mirabilis fieri et in omni casu necessaria est nobis clementia suae Mattis et bona vicinitas. Maneo interea

Illmae Dnaonis Vrae

Cassoviae die 17. Aug. 1682.

servus obligatissimus

467. ¹⁾

Meos dnos Imperatorem et Reverendum Dnum officiose saluto.

b)

Scriptisset libenter Dnus Comes, sed propter tot et tantas occupationes, quibus est moderno rerum statu occupatus, non potuit, sed mihi demandavit, ut Vram Illtatem breviter informarem eo fine, ut omnia innotescant ipsi et suo regi.

De conjunctione non opus est ut multa scribam, quia melius illam sciet informare Dnus Demiczki tanquam oculatus testis. Antequam vezirius ad Agriam pervenisset, Dominus Comes obsidione cinxerat Cassoviam et mirabili resolutione, destinando duo millia peditum, citadellam expugnavit. Duo nobiles resolverant se ad praeaeundos per fossas et scalas ascendendos: unus fuit D. Andreas Szirmai et alter frater meus, Franciscus Faigel. Expugnata illa, Dnus Comes tanquam christianus voluit regno huic consulere, ne illa potentia huc veniret infinitis vicibus et modis, requisiverat commendantem... , ut civitatem nobis traderet, repraesentando ipsi potentiam turcicam, cui resistere impar esset, et si non crederet, permittebat, ut suum hominem mitteret ad illa castra revidenda; demonstrabat et hoc ex literis interceptis Strasaldo et aliorum officialium Imperatoris, quod succursus venire non possit; imo Dnus Comes cum vidisset, quod nullas rationes admittat et tantarum animarum perditionem non curet, quandam canonicum ex conventu Jaszoviensi advocari curavit et eundem ad castra videnda misit, qui dum rediisset, missus est in civitatem pro fidei relatione facienda; sed nec illi admissus est ad incolas Cassovienses. Contra rationem resistebat commendans, non habens plus quam septingentos circiter milites, qui pro una parte defendenda insufficientes erant, et sic contra voluntatem suam Illmus Dnus debebat vezirium accersere, qui ab Agria potuisset remitti, si Cassoviam nobis resignassent.

Sed et hoc volui perscribere. Commendans Onodiensis

¹⁾ Faigel.

Onodinum noluit nobis resignare, interim cum vezirius illuc pervenisset, vix per medium diem resistebat, turcis illud tradidit contra christianismum, unde turca munitione educta discessit et Onod nobis reliquit, sed cum magno nostro damno. Postea vizirius, cum jam ad tria milliaria esset ad Cassoviam, per literas suas monuit commendantem et civitatenses, ut se subjicerent Domino Comiti, assecurando illos, quod neque in vita neque in bonis habituri sint ullum damnum, modo se subjiciant Comiti nostro, antequam castra huc admovent. Sed et hoc frustra, literas illas neque monstravit civitatensibus. Admotis itaque castris, statim sequenti nocte die 13. praesentis tormentis quassare civitatem incepit (nos vero a duabus septimanis ex citadella idem faciebamur.) *Sequenti die* cum jam janitsarones in terra usque ad fossas pervenissent et evidens victoria jam pro futura nocte apparuisset, commendans desperavit et exposito vexillo albo cum turcis tractare volebat, sed nos hoc donis praevenimus et tractatum ad Dominum Comitem devolvimus. Difficultates tantae fuerant et tumultus, quos exprimere non possum, et siquidem ego pro commissario deputatus fueram in civitatem propter procrastinationem commendantis, qui tunc jam tractare de multis punctis volebat, quando jam tempus non esset, et civitas videns manifestum periculum, arma deposuit, imo germanos aggredi volebat. In hoc tumultu vix non perii. Sedatis tamen rebus in civitate, vezirium Dnus Comes disposuit, ut revocaret ab obsidione suam militiam et tormenta amoveret; quod ipse fecit, sed pro pecunia et in tractatu interessari noluit et sic Dnus Comes ingressus fuerat. Post aliquot horas propter perfidiam cujusdam germani, qui minas non omnes nobis demonstravit, una pars unius propugnaculi in aërem est projecta cum nostris militibus, ex quibus octo mortui sunt; propterea tantus tumultus factus fuerat, ut statim pedites nostri illos germanos, quos cum commendante emittere secundum parolam debebamus, aggrederentur, et nisi Dnus Comes cito obviasset, omnes interfecissent, 12 sunt occisi, reliqui ad hospitium suae Illtatis salvati, quos crastina die Deo juvante concomitari curabo, siquidem ego hinc reliquor pro directione istius civitatis. Jam nunc vezirius tendit ad Szenderoviam et illinc Filekunum ibit. Pro eo quod civitatem non expilaverit et inhabitatores ad captivitatem non acceperit, rogat ab illa centum mille imperialium, nihilominus jam habemus spem, erit cum tertia parte contentus, quod libentissime civitas praestabit, quia perire debuisset. et non potest sufficientes gratias agere Domino Comiti, quod illos a manibus turcarum conservaverit. Ultimarie vezirius desiderabat ex civitate duodecim foeminas pulchriores et duodecim virgines; sed Dnus Comes resolvit se, quod paratus sit compedes portare vel perire, quam vel minimam personam dare. Et sic hoc etiam per dispositiones remotum est.

Eperiessinum heri nobis resignatum est, hodie Tokainum et Putnok; credo, Patakinum etiam se accommodabit. Supremus vezirius ex Constantinopoli veniet Belgradum. Comitatus tredecim jam insurrexerunt et nostris armis se sociarunt. Literae Caesaris nunc venerunt Vienna, ut totum Regnum insurgat et cum palatino se conjungat, sed jam tarde, diu dormivit Austria. Magnates etiam venerunt ad partes nostras quamplurimi. Rogo, ut pro nostro amico illud, quod deputatum erat, mittatur. Cum his cuncta felicia precor Vrae Illtati maneo

Cassoviae 17. Aug. 1682.

servus obligatissimus
Petrus Faigel m. p.

Rújegyezve: Reçu à Nimirou le lundy 31. aout 1682.

(Eredeti.)

CIII. 1682. a u g u s t u s 18.

a)

Christianissima Regia Majestas Domine Domine clementissime.

Multum debet Matti Vrae Regiae gens hungarica, quae tot ac tantis pressa hactenus, circumactaque fatorum adversitatibus, benignissimam propensionem et regiam munificentiam Majestatis Vestrae Regiae senserit. incrementaque et progressus rerum suarum efficaciter experta sit. aeterno ejusdem Majestatis Vestrae Christianissimae gloriosissimi nominis elogio et ad seram posteritatem ejusdem transcriptione.

Porro quae sit constitutio moderna progressusque rerum nostrarum in hoc Regno, de eo per exhibitorem praesentium familiarem meum fidum, egregium Valentinum Nemessaný Majestatem Vestram Regiam humillime informare simul ac ulteriorem gratiam et regiam benignitatem demisse implorari per-necessarium esse duxi: Majestatem Vestram Regiam humillimis exoro vocis, dignetur praetitulatum familiarem meum ad thronum ejusdem gratiosissimum suppliciter provolutum clementer exaudire et cum optata resolutione a conspectu suo regio remittere. Quam Majestatis Vestrae Regiae gratiam ego et una mecum gens isthaec hungara humillimis obsequiis in gratiam Majestatis Vestrae Regiae praestandis demereri studebimus.

Quod superest Majestati Vestrae Regiae diuturnam vitam. juges, tryumphos et prosperrima quaeque regio fastigio digna humillimis animi votis divinitus dari exopto. Datum in libera ac

regia civitate Cassoviensi die decima octava mensis Augusti,
anno Millesimo sexcentesimo octuagesimo secundo.

Majestatis Vestrae Regiae

humillimus cliens

C. Emericus Thököly m. p.

Külezim : Christianissimo ac potentissimo Principi ac domino domino
Ludovico XIV. Galliarum et Navarrae Regi etc. domino mihi clementissimo.

(Eredeti.)

b)

Serenissime Princeps ac Dne Domine gratiosissime.

Serenitatis Vestrae gens hungarica una mecum principe
tanto dignam erga se declaratam benignissimam propensionem,
qua afflictis rebus suis consulere hactenus et apud Christianissi-
mam Regiam Majestatem, genitorem ejusdem desideratissimum,
pro relevandis rebus ejusdem afflictis intercedere gratiosissime
dignata sit, humili mente recognoscens, Serenitati Vestrae optatis-
simos rerum fortunarumque successus cum exaltatione et incre-
mento throni ejusdem gloriosissimo cordicitus exoptat.

Et quia moderna Regni istius constitutione rerumque hun-
garorum progressu efflagitante clementiam et benignitatem
Christianissimae Regiae Majestatis per exhibitorem praesentium
familiarum meum egregium Valentinum Nemessanyi imploratis
necessarium visum erat, Serenitatis Vestrae intercessione effica-
citer promovendam.

Quare Serenitatem Vestram humillime oro, dignetur memo-
ratum familiarem meum in gratiosissimum conspectum suum
admittere, benigne exaudire et pro exigentia res hungaricas
benignissima sua et efficaci intercessione recommendando promo-
vere. Pro isthac Serenitatis Vestrae gratiosissima propensione ego
quoque cum gente eadem hungarica Deum praepotentem pro in-
cremento Serenitatis Vestrae gloriosissimarum fortunarum humil-
limis votis exorare haud praetermitteremus. Caeterum Serenitati
Vestrae omnigenam felicitatem, longaeavam vitam et florentissimum
exoptatissimae fortunae statum humillimo cordis affectu apprecor
et voveo. Datum in libera ac regia civitate Cassoviensi die
decima octava mensis Augusti anno Millesimo sexcentesimo
octuagesimo secundo.

Serenitatis Vestrae

humillimus cliens

C. Emericus Thököly m. p.

Külezim : Serenissimo Principi ac domino domino Ludovico
Galliarum Delphino etc. domino mihi clementissimo.

(Eredeti.)

c)

Excellentissime Domine mihi colendissime.

Quo in statu consistent et versentur Regni hujus Hungariae exorti motus, et quousque incrementa viresque suas exercuerint, operepretium aestimavi, quin obligationis meae interesse censi. id ipsum Christianissimo Galliarum Regi per singularem hominem meum egr. videlicet Valentinum Nemessány repraesentari. Caeterum non sum nescius, quam valida et efficax sit apud Christianissimum Regem Exlltiae Vrae interpositio, qua solet miseris thronum gratiae regiae petentibus potente sua intermediatione succurrere. Hinc acquiescens in cognita Exlltiae Vrae erga me et gentem hungaricam sinceritate, eandem peramice et diligenter requisitam rogatamque habeo, velit haud gravatim negotia nostra hungarorum porro apud suam Regiam Christianissimamque Matrem recommendare et ad eum promoveri curare scopum, ut gens hungarica de Exlltiae Vrae candida operatione gloriari occasionemque habere possit parili ratione erga Exlltiam Vram sua nunquam non paratissima exhibere regratificationum studia. In reliquo praetitulatam Dnem Vram ad vota feliciter valere percipiens maneo

Excellentiae Vrae

Cassoviae 18. Augusti ao 1682.

servire paratissimus

C. Emericus Thököly m. p.

Külczim : Excellentissimo domino M. Crossy Regni Galliarum status secretario etc. domino colendissimo.

(Eredeti.)

d)

Illrme Domine mihi observandissime.

Statu praesente Regni hujus exposcente harum mearum exhibitorem egregium Valentinum Nemessány aulae meae familiarem ad illrmam Dn. Vram in certis iisque arduis negotiis expedire debui: illrmam Dn. Vram peramice et diligenter requisitam rogatamque volui, quatenus non saltem fidem indubiam eidem nomine nro rem et negotia proposituro adhibere, sed et insuper pro solito ejusdem erga me et nationem hanc hungaricam benevolo affectu optata cum resolutione eundem a se dimittere haud gravatim velit, quod genus benevolentiae ego quoque omni occasione erga illrmam Dn. Vram grata mente recolendo demereri nulla ratione praetermittam. Quod si porro (quod non speraverim) pro voto negotia expediri nequirent, commisi eidem familiari meo, ut ad Christianissimum Regem Galliae pergat. inibi eadem apud

Mattem Suam Regiam promoturus, quo in casu etiam illae Dnis Vrae patrociniū et recommendationem apud altenominatum Regem Christianissimum interponendam rogarem. In reliquo maneo

Illae D. Vrae

Cassoviae 18. Aug. 1682.

servitor paratissimus

C. Emericus Theokeoly m. p.

Külczin : Excellentissimo domino Duvernay du Boucauld Christianissimi Regis Galliarum in aula polonica regia extraordinario legato etc. dno elmo.

(Eredeti.)

CIV. 1682. a u g u s t u s 19.

Illustrissime Domine et Amice confidentissime.

Veteranea nostra confidentia non permittit (uisi apud Vestram Dnem jam oblitterata sit), quin per dnum Nemessaný ad aulam Regis Christianissimi domini mei clementissimi expeditum me Dominationi Vestrae in memoriam revocem rogando eandem, recordetur olim comprimissae oblationis et jam hoc tempore opportuno vel saltem bonis et genuinis suis informationibus, ubi conveniens viderit, juvet. Vix enim alicui melius constant res nostrae quam Dominationi Vestrae, qui eas (si adhuc meminerit) mille vicissitudinibus et periculis expositas ex fundamento olim exerimus. Fusissimas informationes habebit per dnum Nemessaný, rogo peramanter, edoceat ipsum, ne alicubi ex ignorantia erret. Quam Dnis Vrae promptitudinem et amicitiam omni modo conabitur reservare ejusdem

Illrmae Dnis Vestrae

In castris ad Cassoviam positis 19. Augusti ao. 1682.

amicus et servus paratissimus

C. Emericus Thököly m. p.

Külczin : Illustrissimo domino Lanefiaco Carolo a Forval domino et amico mihi confidentissimo.

(Eredeti.)

CV. 1682. s e p t e m b e r 7.

Illrme Dne mihi colende.

Inclusus eo modo, quo perlatae sunt ad me, illrmae Dni Vrae remitto, daturus post hac operam, ut ministerio ac industria hominis mei praecaveatur, ne simile quid accidat, sed curetur, ut

literae inviolate ad ill. Dnem Vram deferri possint. In reliquo maneo

Illrmae D. Vrae

Ex castris ad Füleky positis 7. 7-bris 1682.

servitor paratissimus

C. Emericus Theökeöly m. p.

Külczim: Illustrissimo domino Duverne Boucauld Christianissimi Regis Galliarum in Transylvania legato extraordinario etc. mihi colendo.

Rájegyezve: Hae literae recommendantur grso dno Faigel pro fideli transmissione.

Reçu à Nimrou par deux exprès le 21. septembre ft r. le 22.

(Eredeti.)

CVI. 1682. s e p t e m b e r 8.

Illustrissime Domine Domine mihi observandissime.

Jam una hebdomada elapsa est, a quo hic in seria animadversione detineor, habens in commissis, ne ullo modo cum quopiam Gallorum correspondere possim aut valeam. Nudius tertius quidem sat affabiliter erat mihi permissum per D. Sarnovski, ut si velim, possum conferre cum Illrte Vra, in promptu enim habere Vram Illrttem quatuor millia et sexcentos aureos per me D. Comiti emittendos. Sed ego respondi, me neque de aureis quidpiam scire, neque cum Illrte Vra colloqui velle, super qua resolutione mea satis mirabatur. Rationes meae ad Vram Illrttem expeditionis sunt infinitae, praecipuae tamen, ut juxta assecurationem per D. Faigel illrmo Comiti datum aliquid realis subsidii reportem, nunquam enim ita necessarium erat, quam modo, ut Illrttem Vram modernorum negotiorum capacem reddam et de omnibus fundamentaliter informem, possit mature providere de rebus stabiliendis. Veni etiam, ut re ita exigente (adhibito mihi per Illrttem Vram aliquo comite) abeam in Galliam et ibi Christianissimo Regi pro tanta clementia et benignitate gratias agam, statum rerum nostrarum repraesentem et de futuro positivo et fundamentaliter subsidio instem. Sed cum haec etiam intentio mihi denegata sit, recedo miser re infecta, et quod maxime doleo, insalutata Illrte Vra. Si enim facultas mihi data fuisset transeundi in aulam, recte Vra Illrttas mecum expedire potuisset Dnum secretarium Lampro manufactoris ergo. ibique secreto ad palatum fecissemus omnia, et tantum sciam ea in parte mentem Illrttis Vrae, etiam incognito patebit transitus, et nisi hoc fiat, finis impo-
netur tantae impraeae (?), nulla siquidem literarum vel mutuae collocationis datur securitas, sicque tantis sumptibus et laboribus parva negotia evanescent. Satis mirari nequeo, quae sit causa, quod

serenissimus Poloniae Rex tam alienum se praebeat rebus nostris et metuo, nisi accomodetur, adhuc se duriores et difficilliores declarabit, nam plurimum de Gallia conquestus erat coram me D. Sarnovski. Redeo itaque Jaraszlaviam, vellem si aliquem ex familia Dnis Vrae illrmae ibi contemplari possem. Poterit de hospitio meo inquirere apud D. consulem Jaraszlaviensem vel si ita visum fuerit, apud mercatorem Gallam filium nimirum Sersan. Non ultra unam diem cum dimidia ibi morabor, itaque cras emittat illuc aliquem cum dno Cribur, hominem rerum capacem, cum aureis illis, de quibus D. Sarnovski somniat, neque mei immemor sit, humillime rogo. Favorabile responsum exspecto et quoadusque supervixero, semper me contestaturus sum

Csernelyava, 8. 7-bris 1682.

servus obligatissimus

V. N. m. p.

Külczim: Illustrissimo dno domino Duvernay Boucauld (titul.) domino mihi obsserno. In absentia d. legati recommendantur dno Dneil pro celeri transmissione.

(Eredeti.)

CVII. 1682. szeptember 9.

Illustrissime Domine, Dne mihi colendissime, observandissime.

15. Augusti *Nimiroviae datas* cum gaudio tali accepi, quale moribundo solet accidere, dum vita ipsi annunciat; sumus jam in tali opere, *ex quo exilire non poterimus, sed vel vincendum vel moriendum*. Resumpsi spiritum et fides mea aucta, dum legissem *Regem Christianissimum dedisse ordines nobis succurrendi*. Non scribo ea, quae hactenus retulit D. Nemessany, sed quae a discessu ejus acciderunt. Arx Tokaj jam est nostra, cum passu Tibisci Leuschovia aufugerunt germani, castra ipsorum fuerunt penes Vigles, prope Fülek, sed jam illinc discesserunt et sunt in fossis penes Zolyom. Fülekinum continuo oppugnatur, civitas jam expugnata, credo hac septimana erit in potestate nostra, sed multa pecunia debemus illam redimere, quia turca habebat in illam praetensionem suam, siquidem possidebat illam antea: *quinquaginta millia imperialium szerdar* desiderat, nescio, quomodo conveniet cum ipso *D. Comes*, cujus literas hodie accepi, in quibus mihi talia significat. Primo. Hodie advenit ex Porta unus kapucsi, turcici imperatoris legatus, *qui mihi athname attulit*. Secundo. Princeps Transylvaniae cras comparebit, cum quo et Teleki est. Tertio. *Per amorem dei rogat, ut citissime scribam ad D. Durvernay, nunc juvet ipsum, quia impar est tanto oneri*. Illi, *qui tulit athname, sex millia imperialium* debet dare,

pecuniam, quam sub Cassovia promiseramus, necdum exsolvimus. Sed necessitates has non propterea scribo, ut pro illis det, sed ut consent. Det Vra Illtas pro sustentatione rerum hungaricarum. Effective nunc mille musquetarios habet, quibus solvit; major pars constat ex regimine Herberstain, quorum et decem vexilla prae manibus sunt. Duas companias dragonarorum habet, milites pedites et equites hungaros ultra mille. Sperabamus nos in Cassovia et in his comitatibus pecunias acquirere; a tribus septimanis triginta millia imperialium non possumus habere per inquisitiones et varias exactiones, ita depauperati sunt homines per bellum a tredecim annis, nec audemus illos extra modum opprimere, quia abalienarentur a nobis.

Quid fiet de Principe Transylvaniae, nescio, quia Budensis vizirius jam hoc intimavit domino Comiti, ut sibi eligat vel Principatum Transylvaniae vel Hungariam. Nos, qui sumus intimi D. Comitis, ad hanc propositionem obstupimus, mea sententia ultimarie haec fuit: utrumque desideret D. Comes, quia ita promittebatur; quodsi vero hoc obtinere non potuerit, siquidem res hungaricae sunt demum in principiis nec devenerunt ad suam perfectionem et dependent a futuro bello; inhaereat D. Comes Principatui Transylvaniae, tanquam fundamento futurarum actionum, si posthac Hungariam subjugaverimus, tunc D. Comes cedat Principatum. Quid concludent et quid fiet et quid cum Principe Transylvaniae agetur, qui jam in castris est, brevi apparebit, super quo genuine informare Vram Illtatem non intermittam.

Rogo per viscera misericordiae divinae, succurrat nobis notabili aliqua summa, quia timeo, ne cogamur ad talia condescendere, de quibus non cogitabamus; consideret, quantum pecuniae debemus habere in praesidia Munkács, Regecz. Makovicza, Leuchovia, Eperiessinum, Cassoviam, Tokaj, Onod, Putnok et brevi Fülekinum.

Litteras Vrae Illtatis ad D. Comitem transmissi; intendat D. Duvernay, ut quantocius pecunias mittat Munkacsinum, adinventiant modum, siquidem ibi est Nemessany.¹⁾

De segura correspondentia etiam provideat, quia incidemus in illas difficultates, quas habebamus per aliquot annos a Transylvania et Teleki.

Quia D. Duvernay et me et fratrem meum amat, permaximas ago gratias; Deus hoc largissime retribuatur, et factis ut tantum in nos affectum demereri possimus. Cum his divinae

¹⁾ Egy kis szelet papiron ide ragasztva ez áll: Ego nescio, quid intendat Vra Illtas, quia promiserat nobis declarationem sui regis mittere talem, qualem nos desiderabamus, post 6. Augusti; expectabo plura.

protectioni Vram Illtatem commendo et maneo semper adeoque semper

Illustrissimae Dnaonis Vrae

Lauss Deo

Cassoviae die 9. mensis Septembris 1682.

servus obligatissimus humillimus

467. m. p.

Réjegyezve : Reçu à Radimno le mercredi 16. septembre 1682. y étant anivé le jour précédent pour voir Mr. le M. De Vitry; le courier qui a apporté cette lettre étant demeuré chez moi à Nimirou. Fait reponse par ledit courier.

(Faigel irása.)

CVIII. 1682. s e p t e m b e r 12.

Illustrissime Domine Domine mihi observandissime.

Licet hic etiam sub honesta custodia constitutus fuerim, nihilominus si aliquis ex parte Vrae Illrttis hic fuisset, potuissemus invicem sat superque colloqui. Redditae mihi sunt literae Illrttis Vrae, sed in itinere saltem, quas si citius habere potuissem, etiam si cum aliquo periculo, tamen adinvenissem modum conveniendi Illrttem Vram. Ego vix aliquando incognite huc possum venire, nam sum cuique notus, alter aliquis erit expediendus ad Illrttem Vram. Nihil novi habeo ex Hungaria. Continuatur oppugnatio Szenderoviensis et Filekiensis. Generalis etiam Strasoldo pulsus est per particularem aliquam militiam hungarorum usque ad fines Moraviae, sed spero, neque ibi eundem subsistere posse. Mitto cifram Illrti Vrae ex parte mea, ut possimus mutuo invicem correspondere. et si aliquando me vel alterum quempiam in Galliam abire contigerit, ita informet Illrttas Vra aulam, ne ibi negotia decidantur, sed ad manus Illrttis remittatur. Utinam ego possem abire. Si sanitas permetteret, facerem omnia bene, sed sum aliquantulum infirmus. Propero ad D. Comitem; hinc Deo favente hodie movebo. Imperator extreme vult accordare cum D. Comite, valde enim sibi metuit ab apparatu gallorum. Impedimus, in quantum poterimus, tantum Illrttas Vra nostrum etiam interesset curet et illr. D. Comitem animet continuo. Mediante opera D. Sarnovski emittat literas, forsau non denegabit ea in parte sua servitia. Serenissimus Rex. ut video, non est culpandus, sed alii, qui plurimum Austriae favent. Jam Illrtti Vrae valedico et me fortunamque meam recomendo maneoque semper obligatissimus servus

Jaraszlaviae 12. 7-bris 1682.

V. N. m. p.

Külczim : Illrmo domino domino Duvernau Boucauld etc. Nymiroviae.

Rájegyezve : Reçu le jeudi au matin 24. septembre 1682. Je n'ai point fait reponse.

(Eredeti.)

CIX. 1682. szeptember 16.

Copie de la lettre de Mr. le Comte Thokoly a Mons. le Comte de Rebenac.

Illustrissime Domine mihi colendissime.

Quod primis meis literis illustrissimae Vestrae Dominationi importunus et molestus esse debeam, eandem officiosissime deprecor, nihil enim magis desiderabam, quam correspondentiam et mutuam confidentiam inire cum Illustritate Vestra, quam etiam effectuari me omni occasione compromitto. Interim ad aulam Regis Christianissimi, domini mei clementissimi praesentium exhibitorem aulae familiarem meum, generosum Valentinum Nemesany expediendum summe necessarium fore judicavi, quem Illustritati Vestrae confidentissime recomendo, et rogo quam officiosissime, det operam, ut quo citius et secretius ad locum destinatum pervenire possit, quam Illustritatis Vestrae benevolentiam omni occasione demereri studebo. Me et praesentium latorem iterum atque iterum recomendo et maneo semper et ubique Illustritatis Vrae

In castris ad Fülekinum positis 16. 7-br anno 1682.

amicus et servus paratissimus
(Emerico Thokoly.)

Et était écrit au dessus : Illustrissimo domino domino Comiti de Rebenac, Christianissimi Galliarum Regis apud serenissimum Electorem Brandenburgicum residenti etc.

CX. 1682. szeptember 22.

Litterae ablegati gallici du Vernay ad primarium rebellium ductorem Emericum Thökölum.

Illustrissime Domine Domine mihi observandissime.

Scriptas ad me septima hujusce mensis ab illa Dominatione Vra ex castris ad Filek positis literas simul cum ad Portam Otthomanicam oratoris nostri inclusis grato animo accepi, sed non sine aliquo stupore; et quod antequam ad ejusdem manus pervenissent, resignatae fuerunt, miror etiam, quod de *obsidione Filek* Illustritas Vestra nihil ad me, spero attamen, *jam sua esse in potestate*. Ex ultimis meis ad dominum *Faigel* intelliget,

quoties promissorum fidem liberare et quidquid habeo, perlatum voluerim, sed defuit semper occasio. Aliquos si ex suis homines ad me mittet Illustritas Vestra, non debent nisi nocte domum meam ingredi, ut insciis omnibus ea faciamus, quae a nobis magis desiderantur. Cavere debent eo jam imprimis, ne itineri sese committant, quo Iavaroviae recte Nimiroviam ducitur, eo quod sunt permulti equites, serenissimi Poloniae Regis jussu exploratores, a quibus viatores omnes perscrutantur detinenturque. Existimo itaque securitatem majorem esse Premisliam et Jaroslaviam ad dexteram relinquunt venientes ad me, quasi Sandomiriam tenerent, unde Nimiroviam ingredi viderentur, quia exploratoribus undique cinctus sum. Adjunctas Illustritati Vestrae recomendo, ut prima certa occasione transmittere dignetur. Utar ego pari diligentia in iis omnibus, quae ad me desiderare poterit. Cum toto animo sum et maneo

Illustritati Vrae

Nimiroviae 22. Septemb. 1682.

paratissimus servus
Du Vernay Boucauld.

Inscriptio tituli: Illmo dno Comiti Emerico Thokolio etc.

Post peractam hanc audientiam sua Majestas regia tales cum rebellibus consequenter in rem infidelium machinationum ausus, suique insimulationes graviter ferens et publice acrius reprehendens, missis altero die specialibus regni officialibus memoratum du Vernay e finibus Russiae statim excedere jussit, illo tamen tantam celeritatem deprecante, dies nonnulli ab ipso desiderati, quibus rhedam e finibus Transylvaniae reciperet, eidem concessi sunt. Interea per residentem caesareum posteriores diligentiae adhibitae tanto successu, ut non modo pocillator Thököly a Du Vernay Nimiroviae redux nomine Kelemeschi, sed et literarum Thököly et ejus confidentioris officialis Faigeli ad Du Vernay delatores, una cum ipsis originalibus literis intercepti sint, quae partim nude conscripti, partim ex cyphrarum in volucris detectae de verbo ad verbum hic appositae sunt.

a)

Litterae Thekely ad Du Vernay.

Illustris. Domine mihi observandissime.

Nullus ambigo, quin illust. Dominatio. Vestra ablegatum meum egregium Valentinum Nemessani pro sincero ejusdem hactenus semper declarato erga me affectu et candore favorabiliter prosecuta sit, et negotiorum medio ipsius coram declaratorum cursui multum efficaci sua recommendatione apud Christianis-

simum Galliarum Regem pondus addiderit, quo nomine obligatum me ad reciprocatiouem parilis dexteritatis illustris. Dominationi Vrae exhibendae declaro. Porro quam rerum faciem progressumque res meae habuerint hucusque, illustr. Dominationi Vrae pro debito necessitudinis mutuae rescribendum censui. Nempe occupata Cassovia et arcibus quamplurimis jugum subire coactis, Budensi vezirio copiisque turcicis auxiliariis Filekinum fortalitium alias famosum nolens protectioni meae sese subdere, post obsidionem spatio duarum hebdomadarum toleratam ad conditiones pacis acceptandas suppliciter provolui praesidiariis et cuncta plebe eo coacta cum sarcinulis, quas quivis humeris suis sustentare efferreque poterat, libere dimissis compulsum et consequenter dirutum est germano milite in proximo circa montanas oberrante et haec conniventibus oculis intuente, qui impar viribus ad resistendum se ex montanis civitatibus (uti rumor est recenter allatus) proripuit et explicata civitate Vetero-Soliensi aliisque locis regressum praecipitare dicitur, quo cum fortunae aleam subire animus est, nec praetermittetur occasio eundem profligandi, patriamque hanc in tranquillum statum pristinae libertatis reponendi, ut quae Caesar suppliciter rogatus mittere voluit invitus cedere cogatur, Nemesei divinae sortis meae miserata sero quidem at eo, gravius ultionis poenas repetente. Quid post hac rerum gerendarum occurrerit, genuine illustris. Dominationem Vestram informare haud praetermittam. Me de cetero benevolentiae ejusdem recommendas maneo

Illustris. Dominationis Vrae

Datum ex castris hungaricis ad Füleky positis die 18. Szept. 1682.

ad officia paratus
Emericus Thokoli.

Inscriptio: Illmo duo Du Vernay Boucauld etc.

b)

Litterae Petri Faigel commendantis Cassoviensis ad Du Vernay.

Illustrissime Domine mihi colendissime.

Praeterito die Mercurii occupato et deleta fortalitio Fülleky, ubi plusquam mille janiczarones perierunt, posthac primum omnibus hungaris, qui penes principem Transylvaniae fuerant, ad dominum Comitem per vezirium pulsus, cum summa solemnitate praesentibus comitatibus et universis Statibus regni Hungariae Superioris est in regem electus et a turca confirmatus elevatusque Princeps Comes, cui a Porta pileus loco coronae oblatus, item vexillum et sceptrum, qui finita electione recusavit se uti

titulo regis, sed titulô principis, cujus titulus est talis: Emericus Thokoli Princeps ac Partium Regni Hungariae Dominus etc. Finitis his, selectam militiam vezirus dedit Domino Comiti, ut fugientem exercitum germanicum prosequeretur Princeps noster. Caprara deprædatis montanis civitatibus derelictis fortalitiis Vigles et Zolian, discessit et abiit versus Threnczin. Ill. Domine, et majora facere potuissemus, sed quia videmus Vestrae Illustritatis *maxima promissa* non adimpleri, hic carentes mediis, mitius debemus agere. *Nemessani abivit ad Regem Galliae*, necessum est, ut Vestra Illustritas optime ibi recommendet negotia nostra, commissum est ipsi, ut omnia ibi agat cum *honore Illustritatis Vrae*. Brevi mittemus expressum *ad ill. Vram in Jaroslo*. Rogo per amorem dei, *mittat honestam quotam*. Ego interea sum semper et maneo quisquis debeo esse et

Illustritatis Vrae

Cassoviae 22. Sept. 1682.

servus obligatissimus
Petrus Faigel.

Inscriptio : Illustrissimo domino Du Vernay Boucauld Christianissimi Regis Galliarum legato extraordinario mihi colendissimo.

Post iteratam harum literarum per residentem caesareum productionem, elapsamque dictorum dierum spatium sua Maiestas Regia ultimate legato serenissimi Regis Christianissimi, domino Marchioni de Vitry insinuari fecit, ut accedentibus majoribus et gravioribus semper documentis, sine omni ulteriori mora Du Vernay expediatur. Cui resolutioni regiae jam omnino morem gerere debebit.

CXI. 1682. s e p t e m b e r 27.

Illustrissime Domine mihi observandissime.

Ex relatione aulae meae familiaris egregii Valentini Nemessanÿ non sine sensu animi dolorifico percepi eundem, nescitur quibus ex considerationibus, in conspectum illrmae Dnationis Vrae non esse admissum et consequenter ea, quae in commissis habuit, repraesentare haud potuisse. Unde proposito fine frustratus, isthunc meum itidem aulae familiarem egregium Joannem Kellmessÿ eo fine ad illrmam Dnaonem Vram expediendum duxi, ut quod hactenus ex praedecarata ratione intermissum esset negotiorum, ista occasione resarciri possit, spe fretus indubia eidem familiari meo non saltem in iis, quae nomine meo propositurus est, fidem indubiam adhibitam iri, sed etiam insuper illrmae Dnaonis Vrae multum efficaci et ponderosa operatione Christianissimi Regis munificentiam me sensurum, quo nomine me etiam obligatum censebo, profiteborque istiusmodi praelibatae

Mttis suae regiae gratiosissimam propensionem devote exosculari, humiliumque servitiorum meorum in gratiam Mattis suae regiae indefessa opera praestandorum promoveri. Illrmae autem Dnaonis Vrae affectum sinceritatis grata mente recolens, maneo

Ejusdem illrmae Dnaonis Vestrae

Ex castris hungaricis ad Véghless positis 27. 7-bris 1682.

servire paratissimus
Emericus Thököly m. p.

A lap aljára jegyezve : D. Duverne.

(Eredeti.)

CXII. 1682. október 4.

Illme Domine mihi colendissime.

Literas die 18. 7-bris exaratas recte percepi. Scripseram *D. Comiti, ut mittat Kelemessi ad me et hinc expediam ipsum. Interim sine me mittitur, nescio quid causae obviandum est, quia habeo inimicos.* Ideo siquidem valde constanter et acriter ago contra *Austriam, suaderem etiamsi, optimam resolutionem deberet dare Rex domino Nemessany, remittatur ille ad Dnum Du Vernay.* Et siquidem a primo tractatu semper *actualis cooperator fui, faciat Vra Illtas, ut illa per me denuntiatur et administretur, quia damnum patimur; sed haec rogo dissimulet.*

Interim obnixè rogo, *Kelemessium optime accomodet et quo plus potuerit, per ipsum mittat.*

Item clenodium vestrum pro Sirmay amico nostro ad manus meas sub sigillo mittat involutum, ne ille sciat, quid sit.

Tertio. *Pro Geczy, Radich, Petroczy, Janoki, Hamvai Ulbrisý nunc mittat seorsim pro quovis in specie et Domino Kelemessy dicat ut cuique tradatur tantum, quantum deputaverit.* Reverendū Dnum Patrem et D. Imperatorem felicissime valere cupio et officiosissime saluto et maneo semper et semper ex corde

Illtatis Vrae

4. 8-bris 1682.

servus obligatissimus
467¹⁾ m. p.

CXIII. 1682. november 12.

Illustrissime Domine mihi semper colendissime.

Ego semper exspecto, ut Vra Illtas compositis bene rebus in aula serenissimi, prout promiserat in mea praesentia, efficiet.

¹⁾ Faigel Péter.

ut secure et semper cum praescitu suae Mattis nostra correspondentia currat, hoc ipsum etiam celsissimus Princeps noster avide exspectat et desiderat; interim ita video, semper manet Vra Illtas in difficultatibus. Ego dixi, meam sententiam esse, ut sincere, candide agantur omnia, et siquidem ab initio per amicitiam et patrocinium serenissimi Regis Poloniarum gloria regis augebatur et res nostrae promovebantur, illud fiat et imposterum cum respectu et observantia suae Mattis totalique satisfactione. Nunc de rebus nostris non scribo aliud, armistitium nunc tractatur, quod quamprimum finitum fuerit, ejus puncta mittam sine mora. Aula intendit compositionem rerum, domini hungari non erunt contrarii, si de satisfactione Portae modus adinventus fuerit; nunc consilio nunc auxilio opus esset, si conservari in bono statu res nostrae juvarentur. Dudum non vidi literas Vrae Illtis, rogo peramanter, de omnibus me informare velit per Dominum Demiczky, ut sciam, quid in Gallia, quid in Polonia agatur. Quamprimum celsissimus Princeps advenerit, novas dabo informationes et maneo semper

Illtatis Vrae

12. 9-br. 1682.

servus obligatissimus

P. F. m. p.

Imperator turcicus in Octobri cum ingenti exercitu castra metatus est; de aliis circumstantiis imposterum scribam.

Rájegyezve : Reçu à Dantzic le jeudi 10. decembre 1682.

(Eredeti.)

CXIV. 1682. december 12.

a)

Excellentissime Domine mihi observandissime.

Occasione moderni ad Portam fulgidam exmissi cursoris, quin Excellentiam Vram de quibusdam occurrentiis informarem, praeterire nolui. Me utpote ex rationibus sat praegnantibus Vienne denuo armistitium pepigisse, cujus specialiora puncta haec sunt: Ut quartirium nostrum usque ad fluvium Granum extendatur. Fortalitia confinia ac comitatus occupati prae manibus remaneant. Ex proventibus montanarum civitatum ac fodinarum per Cameram caesaream nobis certa quota dependatur. Quantum autem mediationem in Porta Otthomanica oblatam attinet, eatenus alia vice me explanare non intermittam. Caeterum armistitium praemissa 4 hebdomadarum praemonitione semper per utramque partem rumpi poterit. Hac vice erga Excellentiam

Vram singulari fiducia ductus, inclusas hasce eidem recomendo, quatenus easdem celeriori occasione transmittere ne gravetur. Factura eo ipso Christianissimae Matti rem gratam, mihi vero omni occasione reserviendam. His maneo

Excellentiae Vrae

Ex arce Munkács 12. 10-br. 1682.

ad serviendum paratissimus

Emericus Thököly m. p.

Külczim: Excellentissimo domino T. T. Regis Christianissimi in Porta Otthomanica legato extraordinario etc. domino observandissimo.

(Eredeti.)

b)

Copie de la lettre du Comte Tekely à Mr. de Vitry.

J'ai reçu Monsieur la lettre, que V. E. a écrite à Mr. Faigel de Leopold du 27-e novembre et celles de Mr. Du Vernay, dans lesquelles il me renvoie à votre Excellence, à qui je donne avis de l'obligation, ou j'ai été pour des très fortes raisons de faire à Vienne une nouvel armistice avec l'Emp^r dont voiez les points principaux: Que notre quartier d'hiver s'étende jusques au fleuve de Gram. Que les forteresses de confins et les comtés, que nous avons acquis, nous demeurent entre les mains. Qu'il nous sera donné par la chambre imperiale une certaine somme sur les revenus des villes des montagnes et des mines. Quant à la mediation, qui a été offert à la Porte, je ne manquerai pas une autre fois de vous en informer. L'armistice peut être rompu des deux côter, en aver-tissant quatre semaines auparavant.

J'ai bien voulu vous avertir aussi à temps, que j'expedierai dans peu quelques envoyés au roi et vous recommander les incluses et les faire passer au plutôt.

De Munkacs du 12. decembre.

Rájegyezve: Venu avec la dépêche du 24. decembre.

c)

Excellentissime Due Marchio Domine colendissime.

Accepi Excellentiae Vrae literas, quas ad Dnum Faigel Leopoli 27. 9-bris expediverat, prout et alias Dni Duverne mecum communicatas, in quibus me ad Vram Excellentiam relegat. In-formo coeterum Excellentiam Vram me cum caesarea Matte ex-rationibus sat praegnantibus Viennae denuo armistitium pepigisse, cujus specialiora puncta haec sunt: Ut quartirium nostrum usque

ad fluvium Granum extendatur. Fortalitia confinia ac comitatus occupati prae manibus remaneant. Ex proventibus montanarum civitatum ac fodinarum per Cameram caesaream nobis certa quota dependatur. Quantum autem ad mediationem in Porta Otthomanica oblatam attinet, eatenus alia vice me explanare non intermittam. Caeterum, armistitium praemissa 4 hebdomadarum praemonitione semper per utramque partem rumpi poterit. Brevi etiam ad serenissimum Regem certos ablegatos expediam, quod ipsum ut Excellentiae Vrae mature constet, eidem anticipato notificare volui, simul et has inclusas recommendare, quatenus easdem celeriter transmittere ne gravetur. manendo in reliquo

Excellentiae Vrae

Ex arce Munkács die 12. Decembr. anno 1682.

ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly m. p.

Külczin: Excellentissimo domino Marchioni de Witri Regis Christianissimi legato in Poloniam extraordinario etc. domino colendissimo.

(Eredeti.)

CXV. 26. X-bre 1682. à Versailles.

a)

Récréance de M. Nemessanj.

Mons le comte Tekelj. Le s. Nemessanj m'a rendu la lettre, que vous m'avez écrit le 18. août dernier, et comme vous me faites connaître, que vous avez une entière confiance en lui, je me remets aussi à ce, qu'il vous dira de ma part et principalement aux assurances qu'il vous donnera de mon estime. Sur cet. . .

b)

Monsieur !

Le s. Nemessanj est si bien informé de tout ce que je pourrais vous écrire, qu'il me semble, que je me dois remettre entièrement à ce, qu'il vous dira principalement aux assurances, qu'il vous donnera du désir, que j'ai de contribuer dans l'exécution des ordres du Roi à tout ce qui peut être de votre satisfaction et témoigner à votre. Ex^{ce} que je suis. . .

CXVI. 1683. januárius 24.

Illustrissime Domine Domine mihi observandissime.

Redux ex Gallia per gratiam Dei cum omni contento, jam hucusque foeliciter perveni, neque hic morabor, sed omni indu-

stria et celeritate continuabo iter versus illrmum D. Comitem. Verum est, quod metuam, ne sicut alii in laqueum incidam, nam residens caesareus omnem movet lapidem, ut me apprehendere possit et sicut alios mittere Viennam; sed Deus ipsum confundet. Credo Illrtem Vram hucusque jam accepisse positivos ordines a Christianissimo, itaque ego quo momento pervenero ad Principem meum, intendam, ut absque omni mora et procrastinatione expressus aliquis ad Illrttem Vram expediatur cum plenaria omnium rerum informatione. Cifram quam Illrtti Vrae excellmus Dnus Marchio de Crosli misit, erit communis cum excellmo D. Comite, Dno Petro Faigel et mecum, itaque curiose observanda erit. Nihil profecto ita desiderarem, quam modo videre Illrtem Vram et certe intendam, ut adhuc aliquando Gedani mihi eadem liceat amplecti. Forsan et Polonia desinet saevire et faciliorem se praebet. Me interim favori et benevolentiae Illrttis Vrae recomendo et maneo in sempiternum obligatissimus et addictissimus

Berlini 24. Januarii 1683.

servus

V. Nemessanÿ m. p.

Külczim: Illustrissimo domino domino Duvernay Boucauld etc.
Gedani.

Rájegyezve: Reçu à Dantzic le vendredi 29. januar.

CXVII. 1683. februárus 3.

Excellentissime Domine Marchio Domine mihi colendissime, observandissime.

Non potui praesentem occasionem sine literis ad Vram Exlltiam dimittere. Praeteritis diebus celsissimus Princeps noster huc Cassoviam congregationem indixerat, in qua determinatum est, ut non solum sua Celsitudo, sed et Status et Ordines ablegatos suos mitterent ad Portam Otthomanicam ad gratias agendum pro athname, quod nobis praeterito anno elargita fuerat. Ex parte suae Celsitudinis ego proficiscar cum alio nobile mihi adjuncto, ex parte vero Statuum magnificus Dominus Stephanus Szirmay. Et siquidem Austria mediationem celsissimi Principis nostri adhiberi desiderabat, proponit et desiderat pacem et vult non modo nobis, sed et fulgidae Portae satisfactionem dare; credat mihi Vra Exlltia, neque domini hungari ab ea alieni sunt et nisi celsissimus Princeps spe ejus lactaret. illos et ultra tria millia hominum de mense in mensem solutorum interteneret, magnas haberemus confusiones. Nunc Vienna advolavit huc per postam Dnus Hoffman, quem sequitur Dnus Szappanara, urgent per omnes possibilitates compositionem, sed quicquid sit, maxima hic reflexio

habetur protectionis Regis Christianissimi et informationes ultiores Vrae Exlltia avidissime expectantur super rebus illis, de quibus Vra Exlltia nunciaverat. Nos hinc Deo volente in spatio duarum septimanarum movebimus. Utinam cito aliquid a Vra Exlltia haberemus pro majori lumine et directione rerum nostrarum. Interea recomendo me magno affectui et gratiae Vrae Exlltia et maneo ejusdem

Exlltia Vrae

Cassoviae 3. Febr. 1683.

semper obligatissimus,
quem novit m. p.¹⁾

CXVIII. 1683. februá rius 3.

Excellentissime Domine mihi observandissime.

Praesentatis excellentissimae Dominationis Vrae literis per exhibitorem harum generosum Dn. Demeczky, sinceritatem et primum ejusdem Dnois Vrae praetitulatae erga me affectum grata mentis recordatione agnosco; de meo viceversa parilis sinceritatis candore eandem assecuratam esse velim. Caeterum non dubito, quin excella Dnao Vestra in iis, quae eidem per nominatum Dn. Demeczky renuncianda duxi, ulteriorem favoris ac benevolentiae zelum sit declaratura. Quo nomine maneo

Excellae Dnois Vrae

Cassoviae 3. Febr. 1683.

servire paratissimus
Emericus Thököly m. p.

Külczim: Excellentissimo domino Marchioni de Vitry serenissimi Galliarum Regis in Polonia legato extraordinario, duo obsso.

(Eredeti.)

CXIX. 1683. febr. 16.

Illustrissime Domine mihi colendissime, obligatissime.

Multa habuissem ad scribendum, sed siquidem noster amicus ipse abit ad Vram Illtatem, dabit genuinas informationes de omnibus. Ego semper firmiter inhaereo illis, quae mihi diversis vicibus aperuerat Vra Illtas; nunc eo magis confirmatus ex relationibus nostri amici, qui optimo tempore venit et novam animam inspirabit rebus nostris, et propterea resolvi me ad modernum iter, faciamque Deo juvante, quod pro gloria suae Mattis Christia-

¹⁾ Faigel kezeirása.

nissimae et promotione intencionum nostrarum optimum videro et judicavero. Ego me semper commendo sincerissimo et magno affectui Vestrae Illtatis, in quo acquievi et cui omnia attribuo. Quicquid illinc boni pro me evenit et evenire potest, rogoque faveat constanter illi, qui est

Illtatis Vrae

Cassoviae 16. Febr. 1683.

servus obligatissimus

Petrus Faigel.

Rájegyezve: Accepi Datisci die 9-a Martii 1683. per dnum Nemessany.

(Eredeti.)

CXX. 1683. febr. 20.

Illustrissime Domine mihi semper colendissime.

Per literas has magno affectui Vrae Illtatis duo volebam significare et recommendare. *Petroczio mille imperiales* per Vram Illtatem declarati fuerant, et credo, imo scio eandem habere tantam potestatem, neque voluntas deest, ut hoc efficiat. *Pro Szirmoi necdum venit clenodium*, quod unice propter respectum *Dni Faigel* concessum fuerat. In utroque negotio unice per sincerum affectum Vrae Illtatis, quem contribuo et nunc expectabo bonum responsum, referendo me ad nostrum amicum, maneo interea

Illae Dnaonis Vrae

Cassoviae 20. Febr. 1683.

servus obligatissimus

P. Faigel.

Külczim: A Monsieur Duvernay Boucauld.

Rájegyezve: Accepi Datisci 9-na Martii per dnum Nemessany.

CXXI. 1683. februarius 26.

a)

Christianissime Rex Domine Dne clementissime.

Reversus ex Galliis ablegatus meus, benignas Christianissimae Majestatis Vestrae literas mihi reddidit, regiamque erga me propensionem *cum in sustinendis juvandisque in futurum quoque calamitosissimae Pannoniae negotiis clementem zelum fideliter et copiose declaravit*. Accipio benignitatem hanc eo, quo convenit venerabundo cum respectu, meque ejusdem, dum vivam, memorem, *universam autem Hungariam in perpetuum gratam futuram spondeo*. Recordabantur posteri nostri munificentia Christianissimae Majestatis Vestrae cum commiseratione erga gentem inno-

center afflictam, collapsum rerum in Hungaria statum ex emortuali quasi pulvere ad pristinum splendorem resuscitatum. Pro regali munere, quod Christianissima Majestas Vestra consorti meae emittere dignata est, demissas eidem Christianissimae Majestati Vestrae ago gratias. Ego ex mea parte id semper enixissime conabor, ut obsequiis meis et intemerata devotione Christianissimae Majestatis Vestrae regiam demerear complanationem. In reliquo Christianissimae Majestatis Vestrae longaevitatem, victorias et triumphos, imo quicquid ad regionum desideriorum complementum pertinet, ex intimo corde precatus sum et maneo

Christianissimae Majestatis Vestrae

Datum in arce Késmarkh die 26. Februarii ao. 1683.

servus humillimus

Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

b)

Illustrissime et excellentissime Dne Domine mihi colendissime.

Propensionem Excellentiae Vestrae et ingentem erga me affectum quanti aestimem, difficile est id ipsum explicare. Exosculor et observanter colo tam amicam confidentiam, quam ut Excellentia Vra porro continuet, obsequiose rogo. Quantum ad me attinet, nihil unquam praetermittam officii quo sincerum serviendi gratificandique studium, et indefessos in rebus conatus Excellentiae Vestrae comprobem, hoc unice et impense rogans, ut imposterum quoque personam meam, resque et ruinam afflictissimae nationis hungaricae Christianissimae Mtti efficaciter recommendet. Accepi demisso cum respectu regale munus pro consorte mea missum, rogoque Excellentiam Vram, ut mea submissa obsequia Christianissimae Majestati recommendet. De reliquo Excellentiae Vrae vitam et foelicitatem desiderans sum et maneo

Excellentiae Vestrae

Datum in arce Késmark die 26. Februar. 1683.

amicus ad serviendum paratissimus

Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

CXXII. 1683. februarius 26.

Illustrissime Domine mihi observandissime.

Redux ex Galliis cum benignissimae Christianissimi Regis propensionis oblatione Dominus Nemessanÿ, cujus effectuatio Illrtti Vrae commissa est, eundem itaque denuo ad Illrttem Vram

expediendum maxime necessarium esse judicavi, cum secus de modernarum rerum occurrentiis (et quod maximum est) secretis nostris successivis intentionibus vix tute informari posset Illrttas Vra. Quapropter rogo Illrttem Vram, quicquid nomine meo dixerit, proposuerit, indubitata eidem adhibere fidem et quantocius juxta clementem Regis Christianissimi intentionem cum optatissima resolutione remittere velit. Servet Deus Illrttem Vram salvam atque incolumem diutissime.

Illustrissimae Dnis Vrae

Datum Kesmark 26. Febr. 1683.

servire paratissimus
Emericus Thököly m. p.

Külczim: Illustrissimo domino domino Duvernay Boucauld Christianissimi Galliarum Regis in Transylvaniam expedito legato extraordinario domino et amico confidentissimo.

Rájegyezte: Accepi Datisci die 9-a Martii 1683. per dnum Nemessany.

(Eredeti.)

CXXIII. 1683. márczius 20.

Illustrissime et excellentissime Domine mihi confidentissime.

Accepi debita cum observantia literas Excellentiae Vestrae per nobilem et capitaneum excellentissimi Dni regni Poloniae supremi Mareschalci ad me missas. Fateor me exinde recognoscere Excellentiae Vestrae singularem erga me propensionem, dum proceres et columina tanti regni per vinculum amicabilem necessitudinis mihi, meque iisdem constringere allaborat. Effloruit duravitque indissolubili nexu inter excellentissimi Dni Mareschalci aeternae reminiscendae genitorem et meum quoque vera et candida amicitia, quam et ego ex mea parte interrupte continuare atque retinere omni conatu annitar. eo magis, quod Christianissimum Regem in dexteritate et rectitudine tanti ministri acquiescere cognoscam. Unum est, quod Excellentiam Vestram rogo, ut coeptam mutuiter amicitiam correspondentiamque suasu et autoritate sua promoveat stabiliatque ad continuum firmitamentum, in me nullus unquam invenietur defectus, sed realitas et in praestandis officiis promptitudo incessabilis. In reliquo Excellentiam Vestram bene valere desideraus, maneo eiusdem

Excellentiae Vestrae

Leuschoviae 20. Martii 1683.

amicus ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

CXXIV. 1683. márczius 23.

Illustrissime et excellentissime Domine mihi observandissime.

Praegnantibus ex causis, quae salutem Regni utriusque publicam et jura bonae vicinitatis concernunt, misi ad serenissimum Regem et inclytam Rempublicam ablegatos meos generosos, ntpote dominos Michaellem Nagy de Lesenye et Joannem Geörgeöy. capitaneum Leutchoviensem, ut statum rerum intentionesque meas et praeprimis devotionem, quam erga vicinum et cognatum et amicum semper Regnum foveo, coram et genuine explicent. Proinde Excellentiam Vram officiosissime rogo, ut negotiationem praedictorum ablegatorum meorum efficaci et valida autoritate sua juvet promoveatque, expertura pro tanto favore et propositiones justissimas secundandi studio mea officia, totius autem nationis hungaricae gratitudinem et sempiternam apud nos nominis sui reminiscentiam. In reliquo eandem feliciter diutissimeque valere desiderans maneo ejusdem

Excellentiae Vrae

Leuthoviae die 23. Mart. ao. 1683.

amicus ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

CXXV. 1683. junius 1.

Illustrissime Domine mihi semper obsdissime.

Nihil mihi potuit jucundius accidere, post emersum tam longum iter (in quo aegrotabam etiam,) quam videre literas mei et rerum nostrarum constantissimi amici et promotoris utilissimi; nec potuit nunc melius accidere, quam per clementiam suae Christianissimae Mattis novo quasi spiritu homines reficere, *clenodium missum* est mihi resignatum. faciam ut utilitas ejus redundet in bonum publicum.

Jam insto et rogo obnixe Vram Illtatem. ut pecuniam proprivatis personis deputatam quantocius dignetur ad manus deponere, nam tam difficulter potui res has sustinere, et nisi ipse abivissem ad Portam, omnino aliquid mali accidisset, et siquidem Princeps noster celerrime vocatur ad supremum vizirum, redeo cum sua Celsitudine. Per septemdecim septimanas fui in continuo itinere, hic per duos tantum dies fui, valetudinarius tamen propter magnitudinem rerum prompte abeo, quia in moderna legatione nostra de omnibus volebant nobiscum concludere, sed nos tanti

momenti negotia non potuimus in nos suscipere, cum illa diversa, quaedam Principem, quaedam vero totam nationem et regnum concernunt. alia expeditionem belli moderni. Ex his rationibus necessaria est conferentia.

Personalis supremi vezirii cum Principe nostro multas et varias factiones adhibent germani et quaesunt pacem, sed siquidem omnia fucata sunt, obviamus per omnes possibilitates, ne factiones ipsorum in emolumentum rerum suarum cedant. Nobis honores omnes sunt exhibiti, audientiam coram Imperatore in campo Belgradiensi solenniore habuimus, quam legatus germanorum Constantinopoli, ad nonnullas instantias bonas habuimus resolutiones de confiniis et subactis partibus regni nostri sub exilio nostro. Mihi concreditum est, quod armis velit vezirius aggredi Imperatorem. Imperator turcicus mansit in Belgrad, supremus vezirius cum integra auctoritate independenter jam venit ad pontem Eszék, ibi nos exspectat. Quamprimum redierimus, de omnibus fuse informabo Vram Illtatem.

Pecuniam pro privatis personis quamprimum ibi administraverit Vestra Illtas. in toto, vel saltem in majori parte, statim hic deponetur. Haec et res nostras in magnum affectum et patrociniū repono Vrae Illtatis et maneo semper ejusdem

Illmae Dnaonis Vrae

Szerencs infra Cassoviam prope ad Tokaj 1. Junii 1683.

obligatissimus et paratissimus servus

Petrus Faigel m. p.

Jacobo Kikebo tradatur illa pecunia, sed ne confundatur vel immisceatur cum pecunia Principis.

Dominum Nemessany ducimus ad Portam pro residente.

(Eredeti.)

CXXVI. 1683. junius 14.

Christianissime Rex Dne Dne mihi clementissime.

Vocatus ab excelso vezirio veni cum summa celeritate ad imperialia castra et jam dispositis ad operandum rebus, revertor ad exercitum meum, actiones bellicas propediem inchoaturus. Interim dum occasio suppetit, devotionis meae esse judicavi Christianissimae Majestati Vrae per praesentem epistolam profundissimum respectum et intemeratam obligationem meam contestari. Apparatus fulgidae Portae ingentes sunt et stupendi, jam magna pars exercitus praemissa est ad Budensem vezirium, ipse supremus vezirius cras hinc movebit et magna vis militiae adhuc retro est, quae singulis pene diebus huc adventat. Exercitus ger-

manicus sub generali mareschallatu Ducis Lottaringiae Uyvarium obsiderat, sed cum Budensem vezirium et chamum tartarorum obsessio approximare fortalitis rescivisset, soluta obsidione rebus infectis et sine gloria recessit, insulam quandam pro refugio et securitate ingressus. Poloni minantur in Hungariam irruptionem, quo eventu, tempus docebit. Ego interim in contrarium feci dispositiones omnes possibiles, expectans, si quid sint ausuri. Confido in bonitate causae meae et submitto me clementiae Christianissimae Majestatis Vrae, devotionem meam et constans sincerumque obsequium, dum vivam, continuaturus. Servet divinum numen Christianissimam Majestatem Vram ad publicam orbis christiani foelicitatem quam diutissime incolumem. Datum in castris ottomanicis ad Eszék positis die 14. Junii 1683.

Christianissimae Mattis Vrae

servus humillimus
Emericus Thököly m. p.

Külczim : Serenissimo et potentissimo Principi ac Domino Domino Ludovico XIV. Franciae et Navarrae Regi Christianissimo, domino mihi clementissimo.

Réjegyezze : Le comte de Tekeli à Essek du 14. juin 1683. rend compte de ce qu'il va faire.

(Eredeti.)

CXXVII. 1683. jul. 15.

Illustrissime Domine Domine mihi semper colendissime observandissime.

Quando veneram ex Porta, scripseram de legatione meae Vrae Illustritati, credo literas meas ad manus ejusdem pervenisse, ex quibus intelligere potuit, quod una cum cel. Principe nostro nobis denuo abeundum erat ad pontem Eszekiensem. Deo sint laudes, contra opinionem malevolorum sat feliciter successit hoc iter; praesentia valde grata fuerat coram supremo vezirio, in ingressu fecit illum honorem suae Celsitudini, ut non ad destinatum suum locum descenderet, sed in illo equo, quem ad duo millaria in occursum cum certis exornatis copiis praemiserat, habebat facultatem recte abeundi ad territorium supr. vezirii, ubi cum reliquis comitibus, baronibus, nobilibus et capitaneis armatus comparuit (contra consuetudinem istius Portae) coram eodem, ibique lautis condecoratus honoribus et indutus veste auroserica et sobolinis pellibus subducta, excipiebatur brevi convivio more turcico, posthac sexaginta et ultra personae condecoratae sunt etiam vestibibus kafftan, et sic demisso, etiam ille equus, in quo ad castra venit, cum apparamentis praetiosius oblati est. Tentoria

sufficiencia et pulchra pro sua Celsitudine fuerant expansa, ex quibus in discessu duo pulchriora cum omnibus requisitis et lectisterniis dono oblata; provisio per illos octo dies fuerat honorifica. ex solo hordeo pro equis quavis die quadraginta kilae exhibebantur, pro culina omnia necessaria. Tractabatur ibi de viis versus Croatiam et Italiam et tam curiose, ut suspicionem habuerimus ad hanc usque diem aliorum abiturum, quam negotia nostra exposcerent; posthac de viis ad Iaurinum, item ad Viennam. Propositum deinde fuerat, quandoquidem potentia invictissimi imperatoris educta esset ad promovendas et perficiendas res nostras, ideo monstremus modum, ut tria possent assequi: ultionem germanorum, satisfactionem exercitus et securitatem Hungariae. Responsum est, Viennam obsideat et destruat et satisfiet tribus illis postulatis. Tractabamus posthac de exercitibus, qua deberent duci; ordinantia jam abiverat ad vezirium Budensem, ut cum tartarorum chamo abiret versus Posonium, sed Princeps instabat, ut hoc permutaretur, quod et factum et novi ordines missi, ut transirent pontem Danubii penes Budam et conjungerent se cum reliquis exercitibus, et sic obtinuit Princeps, ut solus abiret ex hac parte Danubii cum duodecim mille turcis, dependentiam a sua Celsitudine habentibus, et hac ratione optime consulimus. Hungaria et forsitan etiam Moravia et Silesia ne depopularentur. Ex altera parte Danubii obtinuimus hoc, ut Franciscus Barkoczy, Paulus Szepessi et Paulus Szalai cum octingentis militibus praemitterentur cum assecuratione supremi vezirii, quicumque cel. Principi nostro devotionem praestiterit, in persona et bonis intacte manebit; ne vero depopulationes aliquae essent in partibus illis, consensit supr. vezirius, ut pagi ad loca certa sese reciperent et per turcicas salvaguardas custodirentur. Laus Deo, a quo illinc rediimus, omnia feliciter succedunt, quia arces jam quamplurimas jam nostri occuparunt, militia Caesaris hungarica ex majori parte jam se conjunxit cum copiis nostris, imo securitatem habemus a magnatibus etiam, quod velint se accomodare, in quo neve dubitandum. quia hodie accepi literas Principis, in quibus significat, quod a Posonio usque ad has partes omnes comitatus et magnates speciales legatos praemiserint in occursum suae Celsitudinis, et devotionem suam declaraverint. Palatinus cum suis sex mille hominibus evanuit, omnes ipsum deseruerunt, ipse Posonium se recepit et misit ad Principem nostrum, cujus ablegatum pridie comitari curavi ad castra, ille compositionem urgebit pro aula germanica, sed secretiorem instructionem habet, securitatem sollicitandi pro Dno suo. Interim rediit et noster legatus Vienna, qui rupturam armistitii a ponte Eszék deportabat, cum quo missus est et secretarius unus ad Szappanara, ut declararet nobis, Imperatorem restituere omnes libertates, quaecunque laesae sunt

ab anno 1647, et misit novum diploma, imo augere vult, modo componamus negotia nostra cum ipsis. Scribo in sinceritate: legatio nostra et iter hoc Principis 459 9 420 562 14 17 433 20 325 3 804 21 196 16 242 9 3 15 433 19 29 420 21 242 3 479 255 175 16 536: 387 245 3 21 22, 21 483 11 22 7 433 19 181 265 250 29: 11 403 14 88 270 11 230 20 248 55 134 588 3 413 16 240 20 166 49 11 85 20 562 7 519 3 413 20.

Significo et hoc Vrae Illtati, quod ut eo melius invigilari possimus in Porta, idcirco pro residente Dominus Nenessany est relictus. Princeps noster ex Szerencs prope ad Tokaj cum octodecim millibus hungarorum movit praeterita septimana, credo donec Ponium perveniet, excrescent ultra triginta millia extra illos, qui cum Barkoczy sunt. De Croatia non est dubitandum quin adhaereat, quia cogitur, quod jam separati sunt a germanis.

Non tam pridem miseram literas celsissimi Principis ad nostrum amicum, libenter et ego scripsissem, sed tam periculose lecto affixus decumbebam, ut multi de vita mea dubitare inceperint, nunc jam convalesco et scribo meo optimo domino et patrono. Hodie mane a cels. Principe (*valami kimaradt*), quod supremus vezirius Viennam obsedisset, Budensem autem reliquit sub Jaurino. Quando fuimus ad pontem Eszék, post primam audientiam sequenti die quaestiones proponebantur, ad quas respondebamus. Tertio die vicissim advocatus ad vezirium, conferebant coram cancellario et thihaja de omnibus; in illa quoque audientia s. vezirius cultrum turcicum auro et lapidibus exornatum obtulit suae Celsitudini, prout judicavimus, mille imperiales valet. Septima die pro valedictione data audientia, tunc denuo purpurea veste pellibus sobolinis subducta est condecoratus, ex nobis etiam quadraginta personae et sic post valetudinem sequenti die spectabamus transitum s. vezirii per pontem; sub vespere misit denuo pro Principe, ut ipsum de nocte privatim adiret, quod factum solus cum ipso conferebat, etiam de illa re, quae tunc debuisset fieri, quando ego fueram apud Vram Illtatem. Jam longaevam vitam, felices successus suo optimo amico et patrono, gratitudinemque constantem offert

Illtati Vrae

Cassoviae 15. Julii 1683.

22, 467, 23. ¹⁾

CXXVIII. 1683. szept. 27.

Traduction de la lettre du Comte Tekeli au Roi du Camp de Leue le 27. sep. 1683.

Il n'est pas nécessaire d'expliquer à votre Majesté les cir-

¹⁾ Faigel kezeirása.

constances de la levée du siège de Vienne, dont le bruit se sera asser répandu . . . y de lui dire, que le grand vizir est présentement sous Bude, ou il songe aux moyens de rétablir son armée et de tirer vengeance de l'affront, qu'il a reçu. Mais je crois devoir faire savoir à V. M. que le grand vizir peu avant le combat avait donné son consentement à la médiation du Roi de Pologne, et il est certain, que l'Empereur ne s'en éloignait pas alors, mais depuis que les affaires des Turcs ont commencé à tourner mal, les allemands sont tellement enflés de leur victoire, qu'ils rejettent avec mépris toutes sortes d'ouvertures pour la paix. Cependant les Turcs ne sont pas réduits à vu point si bas, que les allemands ne doivent appréhendre de ne jouir pas longtemps du fruit de leur victoire, car ils en sont moins redevables à la force de leur bras, qu'à la trahison du vizir de Bude, qui a été étranglé pour ce sujet. Le nouveau vizir de Bude doit se rendre auprès de moi avec un corps de troupes auxiliaires et le grand vizir s'en va à Gran, ou je me prépare à l'aller trouver pour conférer avec lui sur l'état des affaires. Je souhaite avec toute sorte de vénération, que V. M. jouisse d'une longue vie et de ses triomphes et que la gloire de son empire aille toujours en augmentant.

De V. M.

Le serviteur très humble.

CXXIX.

Illustrissimus Dominus Comes de moderno statu rerum hungaricarum, cum desperatione luctanti, haec proponere voluit.

Misit ablegatos suos ad Portam et hoc aliquod mille imperialis constat, de mense in mensem cogitur militiae suae solvere, praeterea omnes particulares expensas solus impendit; hinc potest illmus Dnus Duvernay perspicere, quod tantis expensis sit implicatus, quibus est impar. Idcirco petit cathegoricam resolutionem, an velit et quali summa ipsum juvare, ut possit tempestive et sibi et rebus hungaricis prospicere. Assecurat illum Dnum legatum, quod nullus in illo defectus futurus, modo cito videat realitatem, et quidem ad summum in Januario, alias timet, ne omnis labor sit inanis, quia tanta negotia, quae requirunt magnas expensas, et dominos hungaros vix potest amplius sustinere. Imo nec pro se amplius videt securitatem, et nisi duo regimenta pro se servaverit (in quibus comparandis bonas habet occasiones), pro quibus si in Januario non succurratur, veretur, ne omnia in vanum sint, quia periculum in mora.

Prolongationem subsidii jam amplius negotia non patiuntur propter multas rationes, inter quas periculosa est, quia Imperator nunc per secretarium suum de satisfactione totali dnos

hungaros exules assecurat, generalis Caprara in publicatione armistitii integram satisfactionem publicari curavit, et praeterea sub armistitio moderno prope Cassoviam in pago quodam Kér Colonellum Harsányi cum aliquot nobilibus dum convivio laute exceperisset, publice dicebat, quod sua Mattas nullum templum retinere vult, sed omnia restituere et omnes libertates restaurabit et dominos exules de omnibus damnis contentabit; Portam vero parata est sua Mattas unitis viribus et consiliis dominorum exulum contentare et sic debetis jam redire, quia nullam amplius habebitis causam belligerandi. Haec dicebat generalis Caprara.

Ita videt dnus Comes, haec omnia placent dominis exulibus, imo multi jam causant eum propter procrastinationem, et sic si militiam suam fortioribus armis non auxerit, vel pluribus solvere non potuerit, timet, ne invito ipso finire negotia properent domini exules.

Scribit et hoc, quod tempus labatur, hyems praetereat, si nunc non juvatur et usque ad Pascha securitatem integram de futura Christianissimae suae Mattis protectione non habuerit, protestatur humillime. si coactus fuerit id facere, quod ipsi et dominis exulibus proficuum videbitur, ne propterea causetur, quia si destituitur omnibus, bonas occasiones res finiendi habent domini hungari et sic exspectat confidentem et cathegoricam resolutionem.

Hoc quoque scribit: quod ex meis scriptis et verbis illmi Domini legati Duvernai videat et agnoscat eundem habere integram potestatem et plenipotentiam agendi a Rege Christianissimo, rogat itaque illum Dominum legatum, ut cum ipso sincere agat, experitur etiam ipsum esse realem et sincerum.

(Faigel kezeirása. Ugyanez megvan franczia fordításban.)

CXXX.

Illustrissime Domine Comes.

Ex amore et sinceritate, quam concepi, et laudabili fama Illtatis Vestrae in rebus bene agendis volui statim atque huc perveni, obligationem meam Vestrae Illustitati repraesentare. Securam reddo eandem de protectione Christianissimae suae Majestatis, nec volo deesse, imo praestare quaecunque per illum Dominum antecessorem meum compromissa sunt, rogans hoc unicum, velit Vestra Illtas ea confidentia erga me uti, quam habebat cum illmo Dno, et de omnibus mihi sinceris et reales informationes dare. In reliquo remitto me ad informationes bonorum amicorum et maneo omni tempore.

(Faigel kezeirása.)

CXXXI. 1684. januá rius 31.

Christianissima regia Majestas, Domine clementissime.

Adversa fata, tristeque ac calamitosum Regni Hungariae gentisque nobilissimae ex florentissimo statu ad deterrimae jugum servitutis prolapsum, quam Domus Austriacae, cujus in immensum auctam potentiam reformidant populi, experiuntur malo suo, hungari sensuri mox, nisi Hungariae innocenti succurratur, regna et principatus vicini, studium absolute dominandi peperit nobis, intuentur omnes, stupent reges, dolent cognati principes, deplorant cives at originem tanti mali, unde quibusve ex principiis promanet, vix cuiquam cura indagandi, cognitione exacta, tantae conversionis paucis concessa; hinc prout quemvis rapit huc atque illuc affectus privatus partiumque studium, praejudicia varia, immaturosque sententiarum, in animis multorum progenerari foetus, hinc criminationibus mille odiisque ac obtrectionibus foedis gentem innocentem denigrari, inde populum liberum pro christianitate a tot seculorum decursibus constanter, animose et fortiter pugnantem, in justissima defendendae libertatis avitae, sanguine majorum partae, armisque propagatae, causa deserui et potentiorum libidini exponi consecrarium esset. At vero quam immerenter haec talia genti hungaricae eveniant, nemini melius constabit, nisi qui aureas nationis hujus nobilissimae libertates a divis quondam Hungariae regibus amplissime concessas cum Austriacae Domus absolutas, quod meditatur in hungaros gubernio, privationem praerogativarum tam religiosarum in statu ecclesiastico, quam prophanarum in politico involvente consulerit, is demum cognoscet rei controversae statum, judicabitque dextre, non sine causa, imo ex lege ipsa fundamentali regni positivaque arma hungaros defensiva suscepisse et adhuc dum gerere, adhibereque debuisse media ejusmodi, quae jus ipsum naturae tali extremitatis et totalis desertionis casu admitti et usurpare dictaret excusanda per hoc coram Deo et orbe christiano. Ut itaque innocentia armorum hungaricorum tentatis frustra hactenus cum Domo Austriaca componendarum rerum variis viis lucidior evadat, cessetque omnis adversum hungaros obtrectandi imposterum livor, sinceros nonnunquam dementans animos, quin potius amor loco ejus et propensio christianorum principum ac regum populo huic concilietur, unde tranquillitas regno isti optata sperari possit: scripto publico seu manifesto declaratorio causas et rationes armorum hungaricorum justificas remonstrare, obtutuique ac censurae christianorum principum submittere gens haec animo firmo concepit atque statuit. Interea vero donec hoc ipsum luci

publicae exponatur, Majestatem Vestram Christianissimam, quam Deus gloriosum inter reges et potestates supremos defensorem ac patronum oppressorum esse voluit, pro innata sua qua semper gentem hungaricam dignata prosecutaque esset benignitate humilimis exoro votis ac precibus, quatenus porro causae nostrae gratiosissime patrocinari ac decenti ratione pro exigentia temporis et occasionis opportunitate eandem defendendam suscipere, et ut compositis his tam diuturnis civilium motuum turbis gens hungarica ad pristinae libertatis et quietis portum per gratiosissimam Majestis Vestrae Christianissimae moderationem emergere possit, dare operam clementer dignetur, unde Majestati Vestrae Christianissimae perennis gloria exurget propaganda ad seram ejusdem posteritatem. Quod superest, Majestati Vestrae Christianissimae longaevam vitam fortunatissimos rerum gerendarum successus venerabundus apprecor. Datum in Lelesz trigesima prima Januarii anno domini Millesimo sexcentesimo octuagesimo quarto.

Majestatis Vestrae Christianissimae

servitor humillimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

CXXXII. 1684. j u l i u s 29.

a)

Christianissime Rex Domine Domine mihi clementissime.

Extremitates rerum, et ex prosperis caesareanorum contra turcam progressibus mihi negotiisque publicis imminencia discrimina nolo prolixè enumerare praecipitem solummodo statum expono, hoc mea obligatio et communis omnium in protectione Christianissimae Majestatis Vrae fiducia exposcit, complementum facient occurrentiarum et necessitatum excelmus Dnus Marchio de Bethune et illustrissimus Dnus de Forval. Plurimum fateor profuit rebus nostris excelmi Dni Marchionis opportunus in Poloniam adventus, omnes enim reviviscunt, sibi que persuadent redintegrandam inter gallicam et polonicam coronas pristinam amicitiam rebus nostris vehementer inclinatis vitam et novos spiritus subministraturam. Anno praeterito qualesnam favente fortuna fecerim progressus, Christianissimae Matti Vrae haud dubie innotuit, repulsus virtute et generositate polonorum ab obsidione Viennensi ottomanus, fastum germanorum elevavit, quorum operationibus, cum usque ad praesens fortuna nimium appa-

reat propitia, extremum mihi negotiisque publicis. quae a tot annis intrepide sustinui, exitium minuantur, nisi divina clementia truculentos conatus reframet. Ante paucas septimanas clementer obtulit serenissimus rex Poloniae mediationem suam ad complanandos motus et reducenda in unionem christianorum arma, ponderando praecipitem et abruptum operationum bellicarum statum ex mea et hungarorum mihi unitorum parte, si germani arma sua pari felicitate ulterius provehant, res equidem in his vicissitudinibus summae considerationis est et plena periculi, cum vel in uno momento et casu fortuna ottomanica novam lucem adipisci poterit, quae in superabilem nobis inferret calamitatem et extremum excidium. Tamen ne ab intentione pacis in bonum christianitatis alienus judicer, misi ablegatum meum ad sacram regiam Mattem Poloniae cum ultimariis et positivis declarationibus, quas per Dnum de Forval excelmo Dno Marchioni plene et profunde intimavi, neque dubito, quin Christianissimae Matti Vrae sine mora perscripturus sit. Nostrum votum et demissa supplicatio est, ut Christianissima Mattas Vra res nostras et Hungariae benignam accipiat in considerationem, certe si majores successus germanorum animos in eversionem nostram obfirmaverint (quod ipsorum absolutum propositum est), Hungaria ex hoc labyrintho vix unquam emerget, Austriacorum subitura haereditatem et servitutem. Ego sicuti hactenus summam rerum pro omni possibilitate constanter sustinui, ita sto, licet innumeris obnoxius difficultatibus et ex omni parte cinctus hostis furibundi insidiis, in protectione et patrocinio Christianissimae Mattis Vrae firmus et immotus, nullas concludurus connexiones, nisi ex benigna voluntate et assensu Christianissimae Mattis Vrae, et sum certus, quod a tanto rege, cujus gloria et munificentia universum orbem implevit, non destituar, sed neque derelinquet justissimam causam, cui sustinendae et relevandae munificam et opiculatricem pridem porrexerat dexteram. Hoc gloria Mattis Vrae, hoc vota nostra. hoc salus publica et conservatio hujus Regni. ne accessorium fiat onerosae nobis vicinisque potentiae, deprecant. Quodsi tamen ea sit voluntas Christianissimae Mattis Vrae, ut tanquam tenue instrumentum armis christianorum aduniar. paratus sum ad omne obsequium, modo regno Hungariae pristina restituatur libertas et securitas, cum particulari mea contentatione. quam in tali casu Christianissimae Mattis Vrae interpositio validissime secundaret. Expecto super his benignam resolutionem, causam publicam, et me ipsum meaque interessa Christianissimae Mattis Vrae benignitati et protectioni demisse subiiciens, spondendo constantem devotionem et in omni occasione Christianissimae Matti Vrae serviendi firmissimum studium. Servet divinum numen Christianissimam Majestatem Vestram quam diutissime incolumem, ejusdemque actiones perpetuis vic-

torii et inextingvibili gloria coronet. Datum Rosnoviae die 29. Julii anno 1684.

Christianissimae Mattis Vrae

servus humillimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

b)

Illustrissime et excellentissime Domine Domine mihi observandissime.

Invalescente caesareanorum contra ottomanos fortuna, ex mea vero et hungarorum parte crescentibus difficultatibus et periculis, quae sequenda sint in re vehementer ancipiti remedia, ambiguum videtur et incertum fiducia. quam a tot annis in protectione Christianissimae Mattis ego et dñi hungari exulantes reposuimus, pro unico et summo nobis est solatio, sumusque certi Christianissimam Mattem in his angustiis et extremitatibus nos minime deserturam, neque permittet, ut Hungaria fiat accessio Austriaci et formidolosi dominii. Si antiqua inter gallicam et polonicam coronas renovaretur amicitia, ea rebus nostris relevamen adderet et stabilimentum; haec foedera in fortunam et emolumentum nostrum impensissime desideramus inexplicabiles exinde reportaturi fructus. Intentiones meas excelmo Dño Marchioni de Bethune per ablegatum meum ad serenissimum regem Poloniae candidissime explicavi, neque dubito, quin ad Christianissimam Mattem et Excellentiam Vram omnia sincere et profunde sit relaturus. Nobis rebusque publicis summam addet utilitatem, si pericula necessitatesque praesentes Christianissimo Regi efficaciter repraesentando efficiet, ut solatium et opem rebus in afflictis consequimur. hoc est, quod a munificentia Christianissimi Regis demisse petimus et exoptamus, in cujus protectione et patrocinio immoti subsistimus. Excellentiae Vrae pro tanta propensione et favore semper remansuri obligatissimi. In particulari me ipsum meaque interessa Excellentiae Vrae commendo maneoque
Excellentia Vrae

Datum Rosnoviae die 29. Julii 1684.

ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

CXXXIII. 1684. s e p t e m b e r 14.

Christianissime Rex Domine Domine mihi clementissime.
Temerarium esset Christianissimae Mattis Vrae regias curas frequentibus literis interrumpere, nisi mea devotio et quam

in clementia Christianissimae Mattis Vrae reposui vivida fiducia, necessitates meas urgerent. Nolo tamen in scribendo prolixus esse, dedi enim hactenus plenarias informationes in Poloniam, et quia activitatem excelmi Dni Marchionis optime novi, spero Christianissimam Majestatem Vram abunde esse informatam. Res nostrae adeo sunt inclinatae, ut firmiter stare nequeant, nisi per benignitatem Christianissimae Mattis Vrae. Ad hanc tanquam ad felicitatis nostrae largissimam fontem confugimus demisse rogantes, ut in nos causamque communem porro commiserantes et paternos convertat oculos, et ne in hac vicissitudine et lubricitate rerum concidamus difficulter, aut nunquam resurrecturi forti et munifico nos sustineat brachio. Clementia et protectio Christianissimae Mattis Vrae summum est et perfectum illud medium, quo afflictis consulere rebus, et ne in praesenti naufragio submergamur, servare nosmet ipsos poterimus; hinc spem sumsimus indubiam, nos a Christianissima Matte Vra minime desertos iri. Hoc est quod submissis sollicitamus precibus Christianissimae Mattis Vrae longaevitatem victoriam et triumphos desiderantes. Ego sum dum vivo

Christianissimae Mattis Vrae

Datum in castris ad Eperiessinum die 14. 7-bris 1684.

servus humillimus et obsequentissimus
Emericus Thököly m. p.

(Eredeti.)

Közli: GERGELY SAMU.

BASIRE VÉDIRATA.

VÁLASZ

AZ »INNOCENTIA TRANSYLVANIAE« CZIMŰ RÖPIRATRA.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Egy, a *Magyar Könyvszemle* 1883-diki kötetében ¹⁾ megjelent közlemény Nagy Gyula tollából, mely Basirius Izsák könyvtáráról ad több érdekes adatot, arra indított, hogy a kutatást a gyulafejevári volt professor elveszett kéziratai után itt Angliában tovább folytassam. Csakhamar tudomásomra jutott, hogy Basirius egynémely iratai a dr. Hunter-féle gyűjteménynyel még a múlt század végén vagy e század elején a durhami káptalan levéltárába kerültek, melynek catalogusát Rudd Tamás még 1825-ben adta ki nyomtatásban. ²⁾ Kétszer volt alkalmam Durhamba ellátogatni, s ámbár mindkét ízben csak rövid idő állott rendelkezésemre az említett catalogusban felsorolt iratok áttekintésére, csakhamar arra a meggyőződésre jutottam, hogy új dolgot, a magyar történetíróra nézve érdekeset, vajmi keveset sikerülend fölfedeznem.

W. N. Darnell, dr. Basirius angol életírója és utódja a stanhopi lelkészi hivatalban, ugyanis már előttem átkutatta volt a levéltárt s a mit érdekeset talált benne a professor életére vonatkozólag, 1831-ben Londonban megjelent művében ³⁾ már közölte. E munka nem ismeretlen történetíróink előtt, miután Szilágyi Sándor hivatkozik reá »Erdélyország Irodalomtörténete« című cikkében ⁴⁾ s már előtte egy szász tudós is közölt

¹⁾ VIII. évfolyam 258—266 ll.

²⁾ *Codicum Manuscriptorum Eccles. Cath. Dunelmensis Catalogus.* Dunelmiae 1825. fol.

³⁾ *The Correspondence of Isaac Basire, D. D. . . with a Memoir of his Life.* London 1831. 8°

⁴⁾ *Budapesti Szemle*, 1858. IV. köt. 194—200 ll.

róla ismertetést. Az én feladatom tehát egyszerűen abban állott, hogy a Darnell által föl nem használt néhány apróbb adatot összeböngészszem s azonkívül sűrű baklövéseit és másolási hibáit helyreigazítsam. Ezekről azonban más alkalommal szándékozom szólni.

Ily gyümölcstelen kutatás után képzelni lehet meglepetéscsomet, midőn nemrég Greenwell kanonok, a durhami könyv- és levéltár tudós őrre, arról értesített, hogy a káptalan holmi rendezetlen régi számadásai közt Rákóczynek egy 113 sűrűen teleírt lapra terjedő manifestumára akadt, melynek teljes szövegét itt veszik olvasóim.

Az, hogy Rákóczy válaszolt Bethlen János »Innocentia Transylvaniae«-jára, mely először, hely nélkül, 1659-ben jelent meg,¹⁾ úgy látszik nem volt ismeretlen történetíróink előtt. Legalább erre magyarázom Szilágyi Sándor *Erdélyország Történeté*-nek egy passusát, mely szerint az *Innocentia Transylvaniae* megjelenése után »gyűlöletes toll-harcz fejlődött ki a két versenytárs (Rákóczy és Barcsai) közt, leveleket váltottak, nyilatkozványokat adtak ki, melyek telve voltak recriminatiókkal, egymás fejére szórt vádakkal és szitkokkal.« De a jelen nyilatkozvány szövege tudtommal eddig teljesen ismeretlen maradt és nincs is nyoma annak, hogy akár a hazában, akár külföldön valaha nyomtatásban megjelent volna.

Ami a szerzőségét illeti, fölötte valószínű, hogy a *Honoris Vindiciae* Basirius munkája, ámbár ő ezt sehol egyszóval el nem árulja. Az egész gondolatmenet, számos a szövegben gyakran előforduló kifejezés stb. az ő tollára vall. Elegendő lesz például a nyilatkozvány három utolsó (CXX—CXXII) pontjaiban foglalt disquisitóra utalnom s idéznem azt, amit Bethlen Miklós, kedvencz tanítványa, a professor tanítási modoráról följegyzett, hogy az olvasót gyanításom helyességéről meggyőzzem. Basirius »a theologiában Vollebiust tanította« — ezt írja Bethlen naplójában — »a philosophiában bizonyos authora ki volt, nem tudom, mert maga irt otthon magának, és osztán minekünk sokat dictált, elkezdette a szón, azt egy darab ideig anatomizálta; hucusque

¹⁾ *Régi Magyar Könyvtár* 2. köt. 929. sz.

onomatologia, eamus ad pragmatologiam; az bizonyos, hogy abban a dictálásban sokféle volt: philosophia, philologia, ethicum, politicum, historicum.«¹⁾ E leírás után, azt hiszem, lehetetlen Basirius tollát föl nem ismerni a jelen munkában.

Különben is ismeretes dolog az, hogy Rákóczy a tudós professort több ízben bírta meg hasonló nyilatkozatok megírásával. Így »ex Arce Varad« 1658. decz. 29-ki kelettel azt írja Basirius a fejedelemnek: »Scripsisti ad me, celsissime Princeps, Thasnadino 13. Augusti; maudasti etiam mihi, uti idem orbi publicarem, quod sicuti pastor bonus debet, paratus fuisti animam tuam ponere pro ovibus tuis: Laudavi et feci.«²⁾ Ugyanannak a levélnek elején pedig panaszkodik, hogy »tametsi, uti verum fatear, hic ego loci ad invaliditudinem usque cum plurimis conflictor incommoditatibus, veluti . . . destitutionis scribae, instrumenti necessarii, quem Celsitudo vestra promiserat, necdum tamen praestitit mihi, dudum alias absoluturo opus, quod solis meis humeris imposuisti, haud leve istud, neque factu perinde, neque dictu facile judicabit posteritas; perficio tamen sedulus pro virili.« Mint látjuk, Basirius már ez időtájt egy nagyobb munkával volt elfoglalva.

Az előttem fekvő kézirat nem az eredeti fogalmazvány, hanem csak másolat, és ismeretlen kéz írása számos correctióval Basirius kezétől. Némelykor a másoló, úgy látszik, nem tudta kibetűzni az eredetit s ily esetben Basirius igtatta be a hiányzó szót az e célra üresen hagyott helyre. Itt-ott egy-egy szót meg is változtatott; így pl. a CIII. pontban eredetileg ez állt: . . . »Namque Vezirius Supremus advenit die Sabbathi...«, hol Basirius keresztül huzta az *advenit* szót s *apparuit* irt fölébe. A professor uram minden gondossága daczára azonban a szöveg hemzseg a hibától, melyek közül az értelemzavarókat szükségesnek tartottuk kiigazítani.

Ugyanabban a füzetben van még Basirius kezével irt két epitaphium II. Rákóczy Györgyre, melyeket már Darnell közölt (a

¹⁾ Gróf Bethlen Miklós önéletírása. Kiadta Szalay László. Pest. 1858. II. köt. 239. l.

²⁾ Darnell, *op. cit.* 356—361. II. Sajnálatomra e levél eredetijét nem sikerült megtalálnom.

367. és 368. lapon) bizonyára a rendezett kézirat gyűjteményben található duplicatumokról, miután ő a Manifestumot nem említi s így valószínűleg nem látta. A feliratok egyike »Epitaphium Vexillo Aureis Literis Inscriptum«, a másika pedig »Monumento Marmoreo incisum Patakini in Hungaria.« Mindkettőnek, úgy látszik, Basirius volt a szerzője.

Fölhasználok ez alkalmat arra, hogy Greenwell kanonoknak hálámat nyilvánosan lerójjam. Az irodalom legszerényebb munkását is szívesen látja s könyvtárában tanácscsal, szíveséggel és valódi magyaros vendégszeretettel halmozza el a látogatót.

A kézirat első oldalt következő címnap foglalja el:

VINDICIAE HONORIS

HUNGARICI,

SIVE

MANIFESTUM

Illustrissimi Celsissimique Domini Domini Georgii Rakoci,
Dei Gratia Principis Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domini,
et Siculorum Comitiss etc.

AD UNIVERSOS:

Imperatorem,
Reges,
Principes

CHRISTIANOS

In Rei publicae Christianae totius Bonum Publicum Promulgatum,
Simul exhibens Orbi

Lustrum Integrum,
Sive

Annales Rerum gestarum Transylvanico-Hungaricarum ab
Anno Domini 1653. ad hunc usque Annum 1659.

A harmadik oldalon következik maga a munka:

MANIFESTUM.

Nos Georgius Rakoci Dei Gratia Princeps Transylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Manifestum facimus Universis et singulis, tam Principibus quam Populis, praecipue Christianis :

I. Quod cum justi belli cujuscunque jus omne debeat esse vel justa sui defensio, vel rei amissae sive ablatae recuperatio, vel denique injuriae illatae justa vindicatio: bellum igitur illud non potest non esse justissimum, in quo evidens occurrit concursus omnium istarum justarum belli suscipiendi causarum.

II. Tametsi autem legitimi Principes, in suis respective ditionibus supremi, neminem agnoscant superiorem praeter Deum et legem, ac proinde nemini actionum suarum rationem teneantur reddere: tamen, ex abundanti, visum est Nobis expediens, manifestam facere orbi universo summam causae Nostrae justitiam, qua sola post Deum freti gladium a Deo Nobis commissum cogimur stringere adversus eos, quosunque sive domesticos, sive extraneos, qui quidem primum more serpentum pedetentim proditione occulta eademque non extemporanea, sed dudum meditata subtiliterque subtexta, neque tamen ea ipsa adeo imperceptibili, quin oculatis quibusdam iisdemque vigilibus fidelibus Nostris fuerit in causis scilicet et praevisa, et etiam authoribus ipsis honeste, non semel, dudum, satis fideliter (utinam ad salutem publicam, si non privatam, perinde utiliter) praedicta. Quo de appellamus conspiratorum ipsorum conscientiam (siquidem nondum prorsus cauterisatam). Deinde etiam *ursorum instar* invocato contra suum Principem Christianum, imo uti apparet ex eventu, contra charissimam (quam tantopere sed id simulate ostentant hypocritae) patriam ipsam hoste barbarorum barbarissimo, Tartaro et Turca nimirum, desperati illius Damiatidis aemuli (Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo) violentia plane aperta, per fas nefas, Nos potestate Nobis divinitus data exuere moliti sunt, atque jam de facto regnum Nostrum Tran-

sylvaniae cum ditionibus eidem annexis, invaserunt, devastarunt, titulumque Nostrum Principalem, nefandi criminis laesae Majestatis rei iidemque multis modis perjuri, ausu sacrilego sibi met usurparunt, contra fas jusque omne tam Divinum quam naturae, gentium et civile, quo de, hoc ipso manifesto coram Deo et mundo protestamur, vindicaturi Deo duce.

III. Quanquam vero, sicuti proprio consilio, ita etiam a fidelibus Nostris quibusdam praemoniti pridem fuimus, uti praeventione opportuna calumnias perduellium anticiparemus: tamen manifestum hocce Nostrum clementer idque consulto publicare distulimus, quia magnae partis gentis Transylvanicae a quibusdam juris divini humanique contemptoribus ad hanc rebellionem seductae nuditatem orbi, praecipue barbaro, retegere religio Nobis fuit. Jam vero cum contra expressum Dei ipsius interdictum repetitum: Non maledices Principi populi tui, alterius maledicti Chaim instar patrem patriae, Principem suum, (calumniosissime tametsi) revelare veritus non fuerit ille, quisquis sit, qui fuit autor cujusdam famosi libelli (non tantum jure civili, verum etiam jure Nostro municipali Hungarico publica poena digni) cui titulus speciosus, sed per antiphrasim, a contrario, scil. *Innocentia Transylvaniae*, defensionem nostram diutius differre consultum non duximus. Equidem juxta judicium proprium et fidelium Nostrorum infame scriptum nequidem dignati fuisset oculo, multo minus calamo, sive responso; verum cum illius autor faciat se os publicum factionis totius, quam etiam euphemismi gratia Regni titulo insignit; quumque insuper per latus Nostrum causam communem aliorum Principum, imo rei publicae totius Christianae (cujus incolumitati sumus consecranei toti) districtim petat, uti constat multimodis, ad hanc defensionem Nos eapropter tandem condescendimus, plus quam tempus esse judicantes, Divina providentia ita disponente, Nobis jam adeo lacessitis Nos ipsos et fideles Nostros ab imposturis illis vindicare prius calamo; deinde, post tentata omnia media legitima incruenta sive pacifica (nisi resipiscant) causam nostram asseremus etiam gladio a Deo ipso vel ideo Nobis immediate concessio. Haec enim solet ac debet esse *Ratio Ultima Regum* ac Principum omnium. Calamo quidem praefabimur hac tantum vice in gratiam nimirum subditorum Nostrorum seductorum, ferro postmodum in seductores ipsos obduratos animadversuri Deo juvante.

IV. Arma Nostra quod spectat, praeter domestica, quae (Deo gratias) augescunt in dies, aderunt etiam (forte irrisorum rebellium voto citius) arma socia; quippe Principes omnes sacro Majestatis vinculo invicem consanguinei causae communi suaeque proinde consulere tenentur, utpote humanae sortis memores:

Exod. 22/28. cum
Act. 23 5.

Tripart. Tom. 1.
pte 2-da Tit. 70 et
seq. Item Steph.
Regis Decret lib.
11. cap. 53.

Cras tibi, hodie mihi. De armorum vero nostrorum et confoederatorum successu futuro, quemadmodum ipsum totum (Nobiscum ipsis) Deo exercituum resignamus securi, ita eundem speramus fore secundum, sin minus adversus succedat eventus, quod tamen ominamur minime, eundem *non iniquitati causae Nostrae*, sed peccatis, inquam, nostris qua *Personalibus* qua *Nationalibus* etiam id ipsum promerentibus imputandum praefamur, Deum (nunquam vero rebelles) justificando.

V. Quorsum ex parte conspiratorum, quas in suo prologo jactitant, *tot congregationes publicae* tetenderint, quibusque nupera praecipue Tartarorum Turcarumque invasio et consequenter regni Transylvaniae etc. devastatio regnicolarum idem dira captivitas sint imputanda (qui esse dicitur totius controversiae cardo), liquido apparebit ex sequentibus. Quoniam vero praecipue apud populum arcanorum imperii ignarum *fundamenta latent*, ideo causae nostrae statum arcessimus a capite, quod exhibebit 1. *capitulationem Nostram* cum porta Othomannica, veluti *materiam juris*, 2. *bella Nostra*, praecipue bellum Polonicum, ceu *materiam facti*.

VI. Quam inviolabiliter autem (pro rerum statu) propter juramentum Deisimul ac conservationem Regni Transylvaniae tunc Nos foedus cum Turcarum Imperatore a praedecessoribus Nostris gloriose memoriae initum servare studuerimus, testabuntur infra suo loco Nostrae etiam post victoriam erga *Portam Ottomanicam* multiplicatae submissiones, pudet tamen audire ex illis *totum status Transylvaniae incolumitatem in solidum adscribendam avori portae Othomannicae*, quum et Principum vicinorum confoederatorum Christianorum nobiscum concordiae, et etiam priscoe fortitudini Hungaricae (quam Turcae finitimi, quoties fines Nostros attentarunt et nos fuimus uniti, sunt experti etiamnum fere quotannis) Transylvaniae securitatem juxta ac tranquillitatem, post Deum, deberi, luce meridiana clarius sit ex aunalibus Majorum Nostrorum, quorum proinde Principem Johannem Secundum suum *juratum fratrem* appellare non dedignatur *Solimannus Magnus* Turcarum Imperator in suo cum eodem Principe Athname sive juramento tempore etiam Nostro reuovato. Tantum abest, uti antiqui Hungari, avitae virtutis aemuli, unquam sese *Turcarum mancipia* dici passi sint, uti factum publice in comitiis Albensibus, mense Octobri a. 1657. habitis absque ulla prorsus in contrarium interlocutione vel protestatione ad aeternam gentis Nostrae (eheu olim heroicae) ignominiam, fortassis etiam, ni Deus prohibeat, turpem, tandem etiam propediem totalem servitutem, propria degenerum nepotum vecordia atque nationalis libertatis supina proditione accersitum.

— — *Pudet haec opprobria Nobis
et dici potuisse et non potuisse refelli.*

Quoniam a pio antecessore nostro Sultan Soliman, nunc glorioso in Paradiso, per aciem gladii regnum Vestrum illustre nobis subjugatum est.

Litterae Imperatoris emissae a. 1657. ad tres nationes Transylvaniae.

Unde mirari Nobis licet ipso famosi hujusce libelli praeludio frontem calumniatoris, ubi Principes (etiam demortuos) accusans queritur *libertatem patriae per praedecessores Nostros varie fuisse detruncatam*, de Nobis autem salva veritate quomodo id possunt affirmare, quum sciant quod in comitiis Szamos-Uvariensibus, item in comitiis Albensibus mense Octobr. ao. 1657. regnicolae ipsi confessi sunt libertates suas a Nobis nunquam fuisse violatas, et toties alias libertatum restitutionem (siquidem justam) a Nobis fuisse oblatam, ab ipsismet vero fastuose rejectam, quam tamen libertatem hac ipsa novissima patriae simul ac Principis prodizione notoria ad pedes Portae Othomannicae ipsimet prostravere unico veluti ictu decollandae.

VII. Quid enim, nonne jam existit annus climactericus libertatis Hungaricae? nonne jam periit funditus regni Transylvaniae fundamentalis libertas? nempe *Principis sui libera semper electio* expresse stabilita non tantum in *Athname Solimanni Magni*, verum etiam 30. *Artic. Athname* anno Christi 1649. in ipso nostro ad hunc Principatum nostrum ingressu renovati, in qua libertate per omnia sua sacra idque etiam cum diris in caput Imperiale, corpus, animam, omnia cumulatim horrendis execrationibus juravit toties *Imperator Turcarum, pro se et successoribus suis*, sese nos in Nostra libertate (sine ulla alia limitatione) *conservaturum in aeternum atque defensurum*. Quam tamen libertatem politicam in propriam patriae perniciem totalem (si non etiam finalem) prodiderunt hi scilicet patres patriae, regni Transylvaniae salvatores (quorum nomina vel ideo in posterorum annalibus extabunt suspensa, patriae turpiter proditae infamia monumenta) ad inelutibilem Hungariae, ne dicamus etiam brevi nominis Christiani, dedecus.

VIII. Audimus namque moestissimi frequenter apostasias (vae per quem) a vera religione Christiana ad infidelitatem Mahumetanam, praecipue in civitatibus Nostris de Lugos et Karansebes, quas isti, videlicet patriae libertatis custodes (uti sine Nobis saltem regnare possent) sponte prodiderunt, tantummodo uti ex invidia rebeli legitimum suum Principem excuterent et usurpatorem promoverent. De quibus criminibus omnibus non tantum nobilissimae olim gentis Nostrae Hungaricae justa vindicta publica, verum etiam divina ultio eademque severa expectanda in die iudicii extremi, quum detracta omnibus personâ reddetur demum unicuique secundum opera sua.

IX. Nonne enim jam Portae Othomannicae nuda confirmatio ex prodiga illa bonorum istorum patriotarum concessionem transiit nunc in absolutam Principis Transylvaniae impositionem violentam, ita ut non amplius *quem Regnum pro libitu elegerit, quod semper in arbitrio regni Transylvaniae fuisse*

Invito beneficium
non datur. L. 69.
ff. de R.

Verba Imperatoris
Turcarum:
Si juramento
meo haud satis
fecero, successor-
esque mei idem
non praestabunt,
tum Dei Maximi
suaeque justitiae
ira descendat su-
pra caput meum,
et me in univer-
sum perdat; qua-
liacunque item
mea membra
Deus altissimus
tangat, eaque
omnia in poenam
vertat, nec forti-
tudo terrae meum
patiatur inces-
sum, quin fissa
ea me totum
cum anima ab-
sorptum consu-
mat etc.

Ita athname Im-
peratoris Soli-
manni cum rege
Johanne anno
Christi 1566.

ipsamet in Athname praedicto verba sonant et agnoscunt, sed quem Porta pro libidine, vel etiam Catilinarum conspirantium suggestionem vi et armis regno imposuerit, is jam debeat a Transylvanis mancipiis agnosci pro suo Principe tantisper donec eodem etiam identidem *ambulatorio Principe* vel potius *Portae servo* pro lubitu excusso (fortassis ut in vicinis Palatinatibus ferme annuatim mutato) *tributo* interea etiam sensim magis magisque *adaucto* unus tandem in regno Transylvaniae *purpuratus Othomannicus* invocatus succedat perpetuus in locum Christiani Principis.

X. Quod eventum fatale haud impossibile interest Principum Christianorum, praecipue Caesaris et liberorum procerum Hungarorum, seposita omni simultate privata magnanimitate modis omnibus qua togatis qua etiam sagatis tempestive propulsare. Talis enim regni Christiani vicini usurpatio per gradus clandestina Turcis alias familiaris (teste Hungaria ipsa) longe probabilior est, quam eorundem Turcarum aperta regnorum remotiorum invasio, quam tamen in pasquilli sui epilogo rhetoricantes simul ac deprecabundi comminari audent, solum uti auxilia aliorum Principum Christianorum Nobis non tantum sperata, sed etiam tam promissa quam prompta divertant, si pote.

XI. Tametsi id haud perinde facile Principibus oculatis et vigilantibus imponere, quorum memoriae obversantur tot (praeter Hungariam) regna vicina talibus malis artibus et mutuis divisionibus Turcae eheu jam mancipata. Equidem

— — — *Caliginosa nocte premit Deus*

Nepotes Discursus — — —

Vulgaris nimirum oculi cujuscunque est actionum *consequentias proximas* animadvertere; at enimvero incoepti alicujus consequentias remotas sagaciter praevidere easdemque etiam praevertere sapienter non est istud hominum in re *politica* revera myopum, utpote futura contingentia conniventibus tantum et veluti semiclausis oculis contuentium.

XII. Ad haec, nonne etiam 1. *ex parte Transylvanorum* illorum, olim subditorum Nostrorum, jam vero tot tantisque proditionibus praecipue occultis infamium *ex parte quoque Portae Ottomannicae violatis conditionibus violantur pacta* (uti perperam applicando de Nobis exclamare solent) violata, inquam, libera electione, 2. atque etiam contra expressum articulum tertium capitulationis Nobiscum ao. 1649. renovatae Athname quoque sive juramento confirmatae? Quo cautum est, *tributum non esse augendum*, tributi annui a 15,000 ad 40,000 aureorum violenta aggravatione simul ac exactione. Nonne et Transylvani ipsi, qui 1. contra Principem suum titulo legitimum ab eadem Porta confirmatum rebellant, cui tamen *suo Principi*, virtute

articuli primi Athname praedicti, *servitium et obedientiam* fideliter praestare tenentur, ut nihil in praesentiarum dicamus de ipso-
rum juramento inaugurali, quo obstrinxerunt sese ad defenden-
dum Principem suum contra quosunque etc. Quod insuper
violationibus praemissis adversus *liberam Principis electionem et
de augendo tributo* consenserunt, contra verba articuli XI. in
eodem Athname expressa sine rigore justitiae cum iisdem pro-
ditoribus agatur, nonne inquam libertatibus suis, quas tantopere
crepant (de officio suo interim parum solliciti) ipso facto privari
merentur in aeternum?

XIII. Nonne etiam *Porta Othomannica* ipsa violatione capi-
tulationum adeo manifesta, multiplacata suo quoque imposterum
confirmationis jure et honorario excidit, jure merito?

XIV. Nonne etiam iterum ex praemissis in Athname
Imperatoris Turcarum verbis palpabiliter patet, falsissimum esse,
quod in ipso famosi libelli vestibulo et passim audent asserere, quod
scil. Nostra a Porta Othomannica dependentia existat adeo abso-
luta, uti sit *prorsus absque ulla limitatione*, cum tamen praemissa
conservationis Nostrae in *libera Principis electione* etc. conditio
praecedat confirmationem Nostram, eaduntaxat conditione Portae
concessam his verbis expressis: *Electio Principis, ut quem velit
eligere, pro libitu possit*, cum sit semper in arbitrio tui regni
(Principem alloquitur) Nobis tali in negotio requisitis, illico
*equum exornatum, sceptrum, vexillum ac pileum cristatum ad
decorandum Principatusque confirmationem* mittimus.

XV. In quibus Athname ipsius Imperialis plenius verbis,
notandum bene primo, quod electio Principis Transylvaniae
libera, more majorum, *est ipsum principale de jure*, ut loquun-
tur, ad esse ipsum regni Nostri *fundamentale requisitum*.
Secundo, quod libere electi Principis confirmatio a Porta Otto-
mannica est tamen *accessorium*, sive, ut loquitur Athname ipsum,
ad decorandum, hoc est de bene esse; principale autem non
tolli ab accessorio est dispositio juris. Unde evidenter sequitur,
quod quicumque sine praemissa legitima libera electione intru-
ditur in regnum si et armis a Porta Othomannica (qualis est
praesens usurpator), nequitiam sit habendus pro Principe, ut-
pote reapse et ipsa juris decisione *tyrannus titulo* coram Deo et
mundo.

XVI. Addamus id ipsum, quod rebellandi tantum studio
cesserunt pro tempore pugnare non tantum cum *jure ipso positivo*
(uti jam demonstratum), verum etiam cum recta ratione ipsa, uti
nempe aliquis alicui (mere mortali) dicatur obligatus *absque
ulla limitatione* sive conditione, uti serviliter non semel ab iis
asseritur (quae revera foret *coeca obedientia* plus quam *Papalis*,
quam alias ipsimet condemnant). Quia *1mo* etiamsi nulla *expressa*

apposita esset *conditio* (veluti hic, conceptis verbis in *Athname* utroque *conditio* gemina, nempe 1. *electio Principis libera* et 2. cautio sive *limitatio de non augendo tributo*, stipulatione simul ac promissione obsignata) tamen in omni contractu semper includitur *conditio tacita*, eademque etiam multiplex, nimirum *salvo semper jure divino*, 2do *naturae*, 3^{io} *gentium*, atque etiam 4to *municipali fundamentali regni cujuscunque*. Exempli gratia, si *Turcarum Imperator* (praetendens, quod isti concedunt, Nos sibi esse obligatos *absque ulla limitatione*) vellet Nos ideo cogere ad *mutationem religionis*, sive pro religione Christiana moliretur in regnum nostrum introducere superstitionem Mahumetanam (quod utinam cum velit, ne unquam id possit) vel si idem Imperator regnum nostrum *abalienare* vel *libertatem* nostram realem vel personalem nobis eripere vellet, rem ipso jure inaeestimabilem: an religio vel libertas nostra prodenda foret Turcae sub praetextu isto, quod absque ulla limitatione debemus dependentiam Portae Ottomannicae, aut sub colore *necessitatis*, ob majorem scilicet potentiam (fortassis plus quam invitatum)? Qui tamen vecors necessitatis obtentus extat in famoso *libello* defensionis ipsorum prora ac puppis. Nonne longe gloriosius foret fortiter pro patria pugnare, imo etiam si Deo ita visum occumbere (ad incitamentum heroum Nostrorum Hunniadum, Zeriniurum, Bathoreorum etc.), quam sub *ignominiosa servitute* tantisper turpiter vivere? Equidem fugienda sunt bella, sed non ita, uti pejora perpeti velimus et duriora, quam sit bellum ullum; naturae quippe dictamen ipsius hoc est: Nihil esse faciendum injuriose aut patiendum ignominiose, ut pace temporaria, in bellum fortassis aeternum desitura frui valeamus. Etenim uti ille

Hic, rogo, non furor est, ne moriari mori,

nonne interea servilis ista *libertatis cessio* arguit non tantum ignavum animi deliquium, verum etiam periculosum *defectum fidei* in Deum ipsum, *justae causae* ubi desunt *media*, vindicem *immediatum* fidentibus in se? An igitur resistentia talis pro virili, propter *justam* sui defensionem et patriae oppressae *libertatem* in Dei nomine jure naturae et gentium favente suscepta dici deberet *perjurium* ex parte defensorum, prout insinuare conantur libertatis patriae proditores? judicet DEUS et orbis universus, praecipue Christianus.

Atque hactenus materia juris, nempe *capitulatio* nostra cum Porta Ottomannica discussa. Sequitur jam *materia facti*.

XVII. Mittimus consulto (melius occupati) extravagantias plurimas, quibus *Pasquillus* scatet, neque non decet Nos ventose rhetoricando ampullas reciprocare, veluti 1mo quod Nobis invadendo impropere *tot legationes ad Nos directas ab universis*

(1 Libertas 106 ff de R. 1.)

fere rebus publicis ac Principibus Christianis (addimus et barbaris), rem equidem, Deo sit laus, haud inhonoram aut exprobratione dignam, 2da item, dum id culpant, *quod Nos simus* animo non abjecto sed erecto, utpote Majorum Nostrorum Illustrissimorum parentis Georgii aviue Sigismundi, amborum Principum gloriosae memoriae et memores et etiam Deo duce aemuli ad defensionem regni a Deo Nobis concrediti et conservationem oppressorum sociorum. Gravius autem est (ne pejus dicamus), quod bella nostra (quae jam esse debet in hoc Nostro MANIFESTO MATERIA FACTI) bellorum inutilium sarcastico epitheto, odioso simul ac calumnioso traducere Personamque Nostram sugillare non verentur perfrictae frontis homines bellum nempe primum *Moldavicum* ao. 1653., 2um *Transalpinum* anno 1655. gestum tacite innuentes, 3. bellum vero *Polonicum* anno 1657. susceptum expresse memorantes, causantesque Nos 1. absque nutu *Portae Otomanicae*, 2. *sine consensu Statuum regni* bella illa gessisse.

XVIII. In bellis enim Nostris vel suscipiendis vel gerendis, quod spectat, quaerimus in genere, quonam articulo in *ulla capitulatione* Portam inter Ottomannicam Nosque sancita cautum est, Nobis illicitum fore *de jure vel de facto* clarigare sive bellum indicare sine nutu Portae Otomannicae? De facto quidem fatemur Gabrielem Bethlem et Celsissimum parentem Nostrum, ambos gloriosae memoriae, *ad bella sua consensum Portae requisivisse*, nec mirum, quum etiam *Portae auxilium* expeterent conjunctim; at enimvero, cum Nos Portam hac in parte *auxilii* sollicitatione gravare supersederemus, ideo neque Portae consensum ambire, multo minus redimere necesse habuimus (quod est Turcarum vetus mysterium); salvo tamen semper debito ad *Portam Otomanicam* respectu, ea Nos bella et suscepisse atque etiam gessisse, ex rerum gestarum sequente serie evidens fiet.

XIX. Bellum quippe *Moldavicum* quod attinet: intentatae crebrae eademque quo magis cuniculariae sive clandestinae, eo magis periculosae palatini Basilii Lupuli semper turbulenti, nunquam quieti, contra Regnum Nostrum Transylvaniae ipsamque etiam Personam Nostram machinationes hostiles, manifestae insuper limitum regni Nostri (quos defendere tenemur) identidem vexationes, invasiones, depraedationes etc. sufficientem, quemadmodum jure gentium, ita etiam vi juramenti Nostri, justae praeventiois simul ac vindicationis atque etiam defensionis causam praebuere. Unde etiam cum consensu consiliariorum Nostrorum bellum istud fuit et susceptum et etiam, Deo gratias, feliciter confectum.

XX. Bellum vero *Transalpinum* quod attinet, bellum istud revera fuit sociale ac proinde justum simul ac honorificum;

Est regium et
liberale | succur-
rere tum vicinis,

socios enim ut juvemus, non tantum ipsa *fides* et *religio* pactorum jubet, sed etiam ipsum *jus naturae*, quae *cognitionem quandam inter homines constituit*. L. f. in fine ff. de re milit. Attamen id ipsum bellum Transalpinum etiam cum consensu regni in partibus comitiis Albae Juliae habitis susceptum fuit, eo quod dirigeretur *contra rebelles* legitimum dominum suum vi et armis excutere molientes, quo etiam excusso partes regni Nostri Transylvaniae ipsi Transalpinæ fuitimæ in manifesto invasionis atque devastationis fuissent periculo; etenim *Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet*. Hanc autem pro Nostra sui defensionis paterna cura cum tot discriminibus conjuncta nobis jam rependunt gratiam ingrati calumniatores.

[tum remotis civitatibus | etiam liberis, quae nobis n[on] sunt subjectae, quum fu | erint graviter afflictæ.] | Polybius. [Egyes butik a margó szélén elnyirva.]

XXI. Quod enim sine consensu Portae bellum Transalpinum gestum fuisse asserunt, hujus affectatae calumniae falsitatem palpabilem evincunt auxiliares Satrapae sive Bashae Silistriensis ad bellum istud facilius conficiendum praeparatae et quadriduo post victoriam ad Nos adductae (tametsi DEi benedictione iisdem opus non habuimus). Quid quod idem Basha Silistriensis ducem conspiratorum ipsum Herizam ad se transfugam in manus Nostras tunc victrices tradidit ipsum, imo etiam ad belli hujusce societatem Rusti Merza cum copiis a M. Chamo Tartarorum Nobis suppeditatis ad Nos (sed etiam demum triduo post victoriam nostram) adventavit pro suppetiis; nec mirum, si tam Tartari quam Turcae ad bellum hoc Transalpinum Nobiscum concurrebant, siquidem bellum istud, utpote in *socii defensionem* fundatum fuit in tenore articuli VII^{mi} Athname Nobis anno 1649. concessi. Quo cautum est expresse, uti, *quoniam palatinus Walachiae est fidelis subditus Portae, idcirco tempore necessitatis teneamur in Persona Nostra aut cum sufficiente auxilio ipsi succurrere*. Tantum igitur abest, ut bellum istud contra nutum Portae gesserimus, prout iterum calumniari solent.

XXII. De bello tandem *Polonico* a Nobis ao. 1657. suscepto, quoniam ipsi *actores* (revera potius rei) esse volunt et *accusatores* et *testes*, atque etiam *judices*, idque contra suum Principem, (quod in *foro* quocunque etiam inter privatos foret iniquissimum) quoniam insuper eorundem iudicio in istud *bellum Polonicum* Tartarica regnicolarum captivitas, regni invasio, devastatio etc. totaque etiam contra Nos aggravationis moles recumbit; idcirco pro Manifesto hoc Nostro obsigando hac vice abunde sufficeret, si sequenti demonstratione probemus, Nos istius, uti tradunt, reatus solos non esse damnatos, verum eos ipsos, qui Nos accusant, fuisse ejusdem belli non tantum actores, verum etiam approbatores, quod DEo veritatis teste atque etiam vindice sic evincimus.

XXIII. Praefamur autem, quod nempe si belli istius successus bellis prioribus duobus pari felicitate correspondisset: nae (liceat appellare delatorum ipsorum conscientiam) hac apologia nostra haud oppido fuisset opus; quinimo fortassis *accusatores* Nostri non tantum *laudatores*, verum etiam ejusdem belli *authores* sese ultro professi fuissent gloriabundi. Id ipsum plus quam conjectare licet non tantum ex alto illorum silentio, verum etiam ex eorundem consilio et consensu, quamdiu scilicet fortuna armis Nostris in Polonia favere visa est (novit Deus, et illorum conscientia, ad quam ideo appellamus) plurimos omnium regni Nostri ordinum, qui jam ex *eventu* facti sunt Nostri repraehensores sive censores, fuisse ex spe opima tunc temporis Nostros *suasores*; verum enimvero *Marte iniquo* praedominante scena est mutata, jamque uti vulgo dici solet: Vae Victis!

XXIV. Tametsi autem belli istius argumenta simul ac etiam *autores* sive consiliarios producere hic loci supersedere possemus merito, propterea quod *argumenta ipsa* ad bellum istud suscipiendum nos inducentia alias satis superque manifestavimus, in *autores* vero sive consiliarios ab ipsismet regnicolis nonnullis decoro etiam ac debito violentioribus captata tunc temporis occasione, cum Nos lethaliter decumbebamus *publicis in comitiis Szamosvyuariensibus* mense *Septembri* anno superiori 1657. celebratis, plus satis inquisitum est (cum contra prout hypocritice praetexunt *de redimendis* ex Tartaria captivis Nostris potius fuisset unice consultandum) non sine evidenti seditionis nota ac tumultus specie, utcunque *sine exemplo* (signanter Nos dicimus, sine exemplo). Ubinam enim fando auditum, quod scilicet *consiliarii* Principis, Principi *soli jurati*, de non revelando consilio sine Principis consensu coacti, publice a populo examinentur de Principis consiliis, idque etiam sub imposito a populo juramenti vinculo?

-- *Ubi nunc lex Tullia dormis?*

Tamen uti singularis Nostra appareat clementia, quo regnicolis aliis moderatioribus adhuc constanter fidelibus etiam fiat satis, rem ipsam uti se habet, *declarabimus* jam fusius.

XXV. Primo itaque belli Polonici causas quod spectat, uti politice ad tempus saltem reliquas taceamus, eae non fuere duntaxat *honoris Nostri* et *injuria illatae* vindicatio, qualis fuit oblatio coronae illius (tum plus satis caducae) aliis Principibus eoipse tempore, quo per collusionem Nobis ignominiosam solennis legatio a *Serenissimo Poloniae Rege* Casimiro, simul ac a *serenissima re publica ipsa* ad Nos fuit expedita, a Nobis quoque qua par est veneratione jure gentium excepta. Quid enim aliud est quam illudere eandem coronam offerre etiam *Nobis* vel unigenito Nostro, *Francisco Rakocsio* (*Principi Transylvaniae libere electo*,

atque etiam a *Porta Ottomanica* jure confirmato) id totum simulatorie tantum atque etiam sub *conditione turpi*, ipso proinde jure impossibili, nempe *mediante mutatione religionis Nostrae* (Deo sit laus) *reformatae* orthodoxae, quam infamem simul ac damnabilem conditionem priusquam subire vellemus propter ullum quantumcunque regnum terrenum, Nos cum vivo *injuriae illatae sensu protestati sumus* solenniter (coram DEo uno et trino), velle Nos potius non tantum corona, verum etiam, si opus, *vita ipsa* cedere. *Secunda causa* fuit ex parte Poloniae indignus contemptus *mediationis Nostrae* bona fide oblatae inter ambas coronas *Sueciae* atque *Poloniae*, ad praeventendam, si pote, (DEus novit) subsecutam Christiani sanguinis effusionem; ad Nostram quippe amicam mediationis intimationem nullum prorsus a Polonia responsum fuit datum. Verum *tertia* eademque justissima causa belli Polonici fuit necessaria defensio simul ac honesta vindictio tot injuriarum non modo veterum etiam tempore Celssissimi parentis Nostri gloriosae memoriae, verum insuper recentiorum tempore Nostro, quales fuerunt repetita invasio limitum regni Nostri in Maramaros (quos iterum vi juramenti Nostri tenemur defendere), arrestationes bonorum, abactiones armatorum etc., unde mercaturae interruptio, indeque publicum regni damnum emergens simul ac lucrum cessans. Quorum omnium legitima restitutio sive satisfactio postulata fuit per viam primo togatam sive pacis, nulla data, tametsi ex utraque parte deputati nominati Nostri comparuerunt, Poloni non se stiterunt; et tamen calumniator in Pasquillo, quo accusationem contra Nos aggravet, serviliter adulatur Polonis, dicens scilicet Polonos nunquam fuisse Nobis infestos vel laedentes. *Quarta* et hac vice ultima causa belli Polonici fuit *tractatus Regis Poloniae* cum Tartaris aliisque suis confoederatis in *manifestam regni Nostri perniciem* tendentes, quo casu notum est politices consultis ipsa naturae lege competere parti periclitanti *jus praeventionis*, eodemque uti tempestive actus est *prudential* juxta ac justitiae (melius enim est, uti lex loquitur, in tempore occurrere, quam post vulneratam causam remedium quaerere, CL. ult.) praecipue cum providentia divina ita ordinante eodem temporis articulo ad armorum Nostrorum conjunctionem a serenissimo potentissimoque *Rege Sueciae Carolo*, honorifica legatione ad Nos solenniter expedita invitaremur.

XXVI. Atque hactenus *bona fide belli Polonici* suscipiendi *causae*. In bello autem ipso gerendo excessus militares, quales accidere solent praecipue flagrante proelii aestu, veluti militum effraenis *licentia*, *intemperantia*, *feritas*, *rapacitas*, indeque consequens *vastitas* etc., quemadmodum crimina ista nullatenus excusamus, imo vero damnamus, quantum pote, quin etiam noto-

rium est, quod Nos *exemplari* etiam *severitate*, absque respectu personarum saepius, quantum in Nobis, enormitates militaris disciplinae executione repressimus: ita eosdem excessus in *exercitu numeroso* eodemque adeo mixto magna etiam ex parte adhuc *indisciplinato* prorsus evitare, artis militaris prudentes atque *periti* norunt esse impossibile.

XXVII. Quod autem ad aggravationem obijciunt, *bellum Polonicum* fuisse susceptum sine consensu *Portae Ottomanicae*, nullum id prorsus, ut maligne exaggeratur, debet inferre contemptum *Portae*, tum propter *rationem geminam* (articulo XVIII. supra) allatam nempe 1mo, quod nullo Nostrarum cum *Porta* capitulationum articulo sine consensu *Portae* belligerare Nobis sit interdictum, secundo, quod nullum a *Porta* auxilium ac proinde neque consilium sit pro Nobis expetitur.

XXVIII. At enimvero insuper, dato nedum concesso (quin imo absit), quod Nos *Turcarum Imperatorem* agnosceremus pro magistratu Nostro sive superiore absoluto, absque cujus proinde consensu nonnulli rei politicae consueti determinant *inferiori magistratui non competere jus indicandi vel gerendi belli*, id tamen ab iisdem intelligitur *regulariter tamen sive ordinarie*, verum alias *extraordinarie*. In casu enim sontico *necessitatis* (non imaginariae sed realis) veluti *invasionis* valde *probabilis* ejusdemque subitaneae (ubi dilatio periculosa) vel *propulsandae* vel *praevertendae*, qualem ex confoederatione Polonorum cum *Tartaris* aliisque in perniciem regni Nostri (uti supra) iuta, non tantum *praevidere*, sed etiam quantum in Nobis *prae-cavere* debuimus: in tali inquam necessitatis casu lex naturae bellum legitimat. Semper enim pia sunt arma, quibus nulla nisi in armis spes securitatis publicae posita est.

XXIX. Neque tamen ita *respectus Portae Ottomanicae* in bello Polonico suscipiendo a Nobis fuit omissus vel insuper habitus, uti boni isti scilicet subditi Christiani calumniantur in Pasquillo suo, quo barbaris adulantes Principem suum Christianum Principi infideli (*Portae* nimirum Ottomanicae) odiosiore reddant, eandemque *Portam* ad Nos ferro et igni persequendum irriterent (hoc enim est videlicet apud ipsos pro Nobis apud *Portam* intercedere, sive *Portam* complacare) verum in ipso *foedere Svecico*, artic. XV., *exceptionem hanc generalem de bello Polonico* incipiendo vel persequendo, inseruimus, consulto nimirum, *nisi insuperabile aliquod obstiterit impedimentum*. Ad cujus clausulae *interpretationem specialem* mandavimus *plenipotentariis* Nostris, uti nomine Nostro *protestarentur* sive *declararent*, *quod si Porta Ottomanica bellum hoc Nostrum Polonicum impediat vel Nos revocet*, tum liberum erit Nobis ad regnum Nostrum tutandum a bello praedicto recedere adque ad Nostros reverti. Qui actus

Noster sincerus Nostram a Porta Ottomanica *dependentiam*, non quidem *subjectivam* eam, qualem ipsi (ut dictum) libertatis patriae Nostrique Principatus proditores jam sibimet ipsis induerunt pusillanimes, sed tantummodo voluntariam *dependentiam consensualem* a Porta evincit abunde.

XXX. Quod et apparebit adhuc luculentius ex eo, quod simul ac Vezirii Supremi primas literas cum literis *Magni Chamii Tartarorum* accepimus in Nostro *Cracoviam versus* itinere, subito ex ipsa Polonia legatum Nostrum *generosum Franciscum Torday* (ad hanc usque diem ferme per biennium, contra jus gentium, captivum in Porta detentum) amandavimus cum literis Nostris submissoriis, quodsi Porta Nos a bello illo revocaverit, Nos statim armistitium spondemus et in regnum Nostrum revertemur. An vero hoc sit *Portam Ottomanicam contemnere*, uti scandalose de Nobis mentiuntur, *regnum Transylvaniae a Porta abalienare*, judicet orbis, imo et ipsa Porta, nisi fuisset ab incendiariis Nostris contra nos accensa, — quinimo ex abundanti Deum cordium scrutatorem in testem simul et vindicem invocamus, Nobis nunquam fuisse propositum a Porta Ottomanica cedere, quamdiu Porta ipsa primam *capitulationum conditionem fundamentalem*, *Nos in Nostris libertatibus defendendi et tributum annuum non augendi*, non violaverit.

XXXI. Addimus insuper (quod et candidus lector bene notet) secundas *Vezerii Supremi literas* forte revocatorias eas, post adventum legati Nostri ad Portam ad Nos missas perque Johannem Török cum vitae suae discrimine Cracoviam usque perlatas, a *generoso Joanne Bethlen*, in civitate *Craccoviensi gubernatore* a Nobis constituto, fuisse interceptas: fortassis ne Nos iis revocatoriis cedentes reverteremur ipseque Bethlen suo gubernatoris in Polonia officio cedere deberet. siquidem, tametsi praedictus *Joannes Török* obuixe peteret dimissionem, uti literas illas ad Nos usque tunc temporis in Lituania belligerantes perferret, tamen praedictus *Bethlen* eundem Török nullatenus abire passus est, etiam post inflicta verbera, imo carcerem ipsi interminatus est, si abitionem conaretur. Unde literae illae ad hanc usque diem a Nobis nondum sunt visae, nec est, quod viarum conditionem intutum causari possit, cum eo ipso tempore *libertini* Nostri ex *Szekeljheid* ad nos Brestiam usque Lituaniae pervenerint incolumes. Audet vero nihilominus calumniator impudenter Nos criminari, *quod Vezerii Supremi literae prohibitoriae iteratae* (a semetipsis, uti patet suppressae) *vanas pulsaverint aures*, ad quas tamen aures literas istas pervenire ipsimet non passi sunt: quae iniquissima eademque evidens praevaricatio auctoris illius in reliquo suo discursu malam fidem evincit manifesto. Interea isti perfidae *literarum Supremi Vezerii* revo-

catoriarum interceptioni juste imputari debet Noster in bello Polonico progressus et consequenter etiam *ruinae* inde secutae *reatus* ipse. Atque hactenus responsio Nostra ad eorum primam eandemque palmariam objectionem *de neglecto consensu Portae Ottomanicae*.

XXXII. Quod autem secundo loco *sine consensu statuum* regni nostri bellum Polonicum Nos suscepisse affirmant, id perinde falsum esse jamjam demonstrabimus, siquidem 1mo *per articulum regni* apud Visk mense Januario anni ejusdem 1657. patet consensum statuum involvi in consensu consiliariorum Nostorum, 2do consiliarios vero in bellum ipsum consensisse singillatim (unico excepto) perinde liquet tum ex ipsorum datis ad Nos literis, tum ex eorendum examinatione (praemissa in praedictis comitiis Szamos-Uyvariensibus), quinimo eorum *comitiorum praeses ipse* (nunc vero Principatus Nostri usurpator *Achatius Barcsyai*) expresse idque etiam publice dixit se nobis persuasisse *foedus Svecicum*, cujus foederis *principale consequens*, imo effectum (uti notorium est) fuit bellum istud Polonicum. *Quod autem est causa causae, est etiam causa causati.*

XXXIII. Quid, quod non tantum consilarii Nostri, verum etiam *judex regius Cibiniensis*, imo ipsemet Joannes Bethlen (unus ex primariis jam contra Nos incendiariis) consenserunt atque etiam subscripserunt *foederi alteri cum Cosacis* inito, cujus quoque foederis perinde ac confederationis Svecicae principale consequens atque etiam effectum (ut supra) fuit idem bellum Polonicum. Jam vero regula rectae rationis haec est immota, quod nimirum *nunquam negandum est consequens*, cujus *concessum est antecedens*.

Qua igitur conscientia vel fronte calumniator asserere potest Nos *invitis ipsis bellum Polonicum suscepisse*, cum iterum juxta nobilissimam alteram rectae rationis regulam, *causae partiales sive sociae in concursu stant pro una?*

XXXIV. Quod autem perfidiam suam non tantum contra Nos, sed etiam contra regnum incrustant, falso metus praetextu, dicentes quod scilicet *contraniti non fuerint ausi*: uti hanc quoque larvam detrahamus hypocritis, vel unicum proferant exemplum violentiae Nostrae, vel duntaxat minarum a Nobis intentatarum contra ullum ex regnicolis bellum istud Nobis dissuadentem nedum contradicentem. Quodsi *ipsis invitis* bellum hoc suscipere volumus, cur eorundem consilium super eodem et oretenus a praesentibus et ab absentibus per literas sollicite adeo requisimus? Proinde itaque per justam retorsionem vanum ac putidum hoc ipsorum *metus* effugium arguit non tantum propudiosam eorum vecordiam ac pusillanimitatem, verum etiam prodit eorundem malam conscientiam. Etenim intererat

salus Regni (cujus sese jam magnanimos scilicet conservatores jactare non verentur) non uti jam sero nimis *ex post facto bellum Polonicum improbare, sed antecederet* consilio suo libero bellum illud praevertere Nosque, uti fideles atque etiam juratos consiliarios decet, modis ac mediis omnibus legitimis ab eodem bello tempestive revocare potius quam regnum integrum in tot tantasque calamitates suo silentio pusillanimi simul ac pernicioso proditorioque *prae metu* personalis incommodi turpiter prodere. Hanc igitur manifestam ex ore proprio, eandem geminam tam tam in Nos, quam in regnum Nostrum perfidiam notoriaa-regnicolas Nostras cordatos oportet bene notare atque etiam iisdem tanquam *ruinae* suae authoribus malum belli Polonici exitum imputare.

XXXV. Quod enim ex consiliariis nonnulli excipiant sese in consilio suo circa bellum Polonicum nobis dato interposuisse hanc limitationem, *ne scilicet bellum istud suscipiatur sine scitu Portae*, evidens est omnibus aequis rerum aestimatoribus, *exceptionem istam prorsus nihil facere ad belli istius justitiam vel injustitiam, sed tantummodo ad modalitatem propter abundantior-em cantalem*. Siquidem enim bellum illud, uti clamitant, fuit *inutile*, imo *injustum*, non debuerunt fideles consilarii eidem bello ullatenus consentire, nequidem conditionaliter, sive supposito consensu Portae.

XXXVI. Atque hactenus abunde etiam in hoc Nostro Manifesto *materia facti*, nostra nempe circa *belli Polonici* tam initium, quam progressum, quam etiam finem liquida *declaratio*, in qua deducenda eo fuimus fusiores, quod istud *bellum Polonicum* constituitur totius hujusce *causae nationalis caput* ipsum. *Puncta autem comparative minus fundamentalia tangemus* in sequentibus, quorum *materia tota tribus veluti temporis periodis* comprehendi potest. *Prima periodus* exhibet res gestas a reditu Nostro ex bello Polonico mense Julio, ad Nostrum usque *recessum* a Principatu mense Novembri anni ejusdem 1657. *Secunda periodus* incipit a recessu Nostro ex principatu (qui recessus fuit fere trimestris) usque ad resumptionem Principatus mense Januario. *Tertia periodus* a resumptione Principatus excurrit ad hoc usque tempus.

XXXVII. *Prima igitur periodus temporis* a reditu Nostro ex *bello Polonico* usque ad *recessum Nostrum a Principatu* declarat *occasionem* et *exitum* geminorum comitiorum Regni, quorum prima Samosujvarinum mense Augustio, altera Albani Juliam mense Octobri ejusdem anni 1657. a Nobis ob publicum Regni bonum sunt convocata. Siquidem post Nostrum a praedicto *bello Polonico* in regnum nostrum *Transylvaniae* reditum, quem ceu Regno tutiorem (nimirum propter personae Nostrae conside-

rabilitatem) et alias consequentias gravissimas ante interceptum in Polonia a Tartaris ipsis exercitum Nostrum, ipsimet exercitus Nostri primores (testor superstitum conscientiam) Nobis (alias cum nostris vivere aut mori et paratis et etiam protestantibus) aequè persuaserant abitum ita, ut quicquid in contrarium oblatrent perduelles de *desertione malitiosa* Nostri exercitus in Polonia, nemo salva conscientia simul ac veritate ipsa nos jure possit incusare. Post etiam reduces incolumes *Nostros* non, uti iterum atque iterum nos calumniantur, a *Nobis in Craccovia excidio relictos*, neque etiam, uti *thrasonice* jactitatum, gubernatoris ibidem ipsius vel prudentia vel *magnanimitate* (hactenus uti ajunt celata) vel industria, sed cura ac cautione nostra Principali aequè ac de Brestiensibus in Lituania (remotiore loco) relictis praesidiariis Nostris expresso in *pacificatione Polonica* artic. VI. (quantum jure gentium fieri debuit vel potuit) omni periculo exemptos: nihil Nobis prius curae et cordi fuit, quam sortem iniquam gentis Nostrae consilio simul et artibus honestis emendare in Dei nomine, multiplicatis scilicet qua *comitiis*, qua *legationibus*, qua *litteris submissoriis*, qua *muneribus complacatoriis* ad ipsum Turcarum Imperatorem ejusdemque purpuratos primarios, non levidensibus, sed enimvero iisdem propter rationes quasdam politicas *sine tuba* missis: quod sane Portae negotium nunquam adeo operose prosecuti essemus, nisi hoc unice studuissemus *Portam complacando gentem Nostram Hungaro-Transylvanensem dura apud Tartaros captivitate implicitam, totam, si pote, simul et semel unica considerabili lytri summa redimere atque Regnum hoc Nostrum populumque Christianum protectioni Nostrae commissum conservare immunem ab intentata (non tantum hoc inauspicato belli Polonici casu, sed uti probe norunt factorum et annalium Nostrorum periti, dudum saepius) invasione Portae Ottomannicae* eidem Regno, utpote, quod notent bene Principes Christiani, hac ex parte *orbis Christiani antiquo antemurali ipsi*, inhiantes sub novo jam praetextu vindicandi imaginarii contemptus Portae Ottomannicae propter susceptum scilicet bellum Polonicum *sine scitu Portae* (quem falsum praetextum supra refutavimus satis superque).

XXXVIII. In hos igitur *bonos fines publicos* Nos, tametsi tunc temporis animo tot cladibus ac curis saucio, corpore vero, uti notorium est (ipsismet in Pasquillo id fatentibus) lethaliter aegro, nulla tamen interjecta mora *ipso mense Augusto* comitia totius Regni convocavimus Samosujvarinum, unde iudice medico et natura ipsa teste, siue evidenti vitae discrimine movere non poteramus. Ex hisce autem clementiae Nostrae erga regnicolas, et contra Nos ex *factionis praedominantis* parte immanis inhumanitatis primitiis de reliquo progressu conjicere

Praesidia Cracoviae et Brestiae salvo conducto militum Nostrorum ad fines Transylvaniae cum omni securitate, cum signis et armis et suppellectili propria introducta secum ad praefatas civitates exportantur, et praesidiarii libere transibunt et deducuntur tam cum propria suppellectili ad dictas civitates introducta, quam ibidem sine injuria comparata depositaque per quoscunque, ex parte Illustrissimi Celsissimique Principis relictis exportantur etc.

— Artic. VI.
Transactionis Polonicae initae die 26. Julii anno 1658.

erit facile atque etiam pervidere, quomodo occultum istud *mysterium iniquitatis* tunc duntaxat veluti *in ovo* paulatim sit *exclusum*, posteaque *adoleverit* in hanc horridam seditionem manifestam.

XXXIX. Quanquam enim eosdem magnos *fines publicos* praemissis 1. redemptionem *scilicet captivorum*, 2. *Portae complacationem*, 3. *Regni incolumitatem* intendere videri volebant: tamen ex parte *factionis istius* turbidus comitiorum istorum exitus abunde convincit, nihil minus fuisse in *factiosorum intentione*, teste eorundem *executione* consequente, id tamen (quod saltem ad eorum conscientiam sit dictum) miro artificio, uti jam constabit, fuit occultatum. Si quae enim in istis *comitiis* in rem Nostram proponebantur argumenta, observatum est a *judiciosioribus*, rerum scilicet hominumque Nostrorum peritis, quod ea (nimirum causae Nostrae favorabilia) veluti enervata, leviter tantum ac perfunctorie tacta extenuabantur, aut, quod pejus (pudet dicere) gestu vel nutu annuente *factionis duce* modo hoc, modo illo, subito ejusdem congre *) (quorum, uti diu solet, plerique *dant sine mente sonum*) *coeca* velut *obedientia* simul et semel consurgentes, confusaneo eodemque conventu tam gravi negotio quoque nationali, ad scandalum simul et ravim etiam usque indigno, causam Nostram obruebant violenti. Sin vero *contra Nos* quaecunque urgebantur, iis tanquam nervosis, imo salutis Regni *fundamentis* ipsis graviter atque veluti ex professo incumbebatur cum exaggerationis etiam artificiosae foenore, eademque etiam venerabundo factiosorum silentio atque servili assensu excipiebantur. Quid mirum igitur, si temporis, rei (in tali praecipue casu gravissimo) praetiosissimae, (nam, uti clare apparet ex eventu, *periculum in mora*) pars maxima consumpta est in multiplicatis tumultibus ac seditionibus, sub praetextu inquirendi non in *media legitima* et *praesentanea redemptionis captivorum*, quod esse debebat *conventus istius caput ipsum*, sed potius in *causas* sive consiliarios ac autores *belli Polonici* inque eorundem ad furfures usque, ut loquuntur, cribrationem, imo in personae Nostrae tunc morti quam vitae propioris vexationem barbaram Nos identidem fatigando solito crebrioribus iisdemque violentis ex comitiorum domo ad Nos tunc tempore clinicos sive lecto affixos cursitationibus: fortassis id quoque ex destinato, uti fatum nostrum ipsorum vel sententia vel voto tardescentius accelerare possit. Neque enim impetum faciebant ad Nos inermes, verum armati *turbine propositionum* aliquarum et tempori et loco et personis maxime incongruarum, *utpote Principatus ipsius destructivarum*,

*) Igy a kéziratban.

in cardine, quibus tamen assensum Nostrum Principalem qua incondita vociferatione, qua insultu immodesto vi extorquere contendebant immisericordes. Talium autem propositionum aliquod specimen (ut quod ajunt, *ex ungue leonem*) placet huc inserere. Postulabant igitur:

I. *Uti consiliarii et officarii Nostri* ab ipsis eligantur aut saltem electi confirmentur: imo, quod amplius atque antehac insolitum et contra consiliarium ubivis locorum *officium geminum, nempe inter consultandum suadendi libertatem et post consultationem silentium debitum* juramento sibi ipsis adstringantur. Unde consiliarii Nostri (et nominatim ipsemet Acatius Barcsyajus tunc praeses, nunc usurpator) adeo fuerunt scandalizati, ut de consiliarii munere actutum deponendo parati fuerint protestari.

II. Petebant, uti *legationes omnes*, alias hic et ubique liberae, a Principibus confoederatis ad Nos directae regnicolis communicarentur.

III. *Uti contractus* quos vocant, omnes restituerentur.

IV. *Uti Princeps nulla bona praeter fiscalia* sibi reservare possit. Et plurima alia talia dictu vel lectu indigniora.

Quemadmodum autem *in omni Principatu* ad aequa et justa *beatissimum est principem suaderi*, ita contra (praecipue ad iniqua vel injusta) miserrimum *Principem* cogi: Nos proinde corpore tametsi tunc *jacente*, animo tamen, DEo sit laus, semper erecto atque intrepido insolentia postulata fortiter explosimus. Eorum autem, quae alicuius aequitatis speciem habere videbantur, veluti circa libertates et similia, post debitum eorundem examen favorabilem concessionem spopondimus.

XI. Ex praemissis igitur bona fide et coram Deo relatis liquido constat *Pasquillum* istum tot cumulatis circa comitia Samosuivarensia falsitatibus redundare. Nam falsum 1mo quod in illis comitiis *magis de redemptione captivorum* quam de se ipsis cogitabant; quid enim (quas tam violenter *quasi pro aris et focis* urgebant) *extravagantes propositiones* praemissae ad redemptionem captivorum? 2. Falsum item et vanitate plenum, quod *Matthaeum Balog* suum *legatum* faciunt, cum tamen notorium sit, quod cum *Istan Aga* non ad ipsos, sed ad Nos a *Chamo Tartarorum* esset missus cum *oblatione amicitiae* de futuro, legationi isti Nos ipsi respondimus de facto, missis ad Chamum donis Nostris subsecuto etiam, insuper *promisso 500000 imperialium* ipsi Chamo persolvendorum sub conditione *complacationis Portae* et consequenter *redemptionis captivorum*; quam *Portae complacationem* Chamus et suscepit et etiam *promisit*; atque utinam boni isti viri sua *factione* aliisque *malis artibus* bono huic initio Nostro obicem non posuissent, tot

captivorum capita diminuta fortassis in captivitate finali non computruissent. *Falsum 3.* Nos sub juramento affirmasse Nobis non ultra 30 vel 40 millia tallerorum in aere superesse, quin contra illis immodestius urgantibus et contra omnem aequitatem thesaurum Nostrum solum pro captivorum lytro extorquere contendentibus, Nos *promisso 500000 tallerorum* addidimus sinceram Nostram *protestationem* hanc, quod si nempe Nos Nostraque etiam *conthoralis* charissima redigeremur ad intimam eamque unicam quisque vestem, parati futuri sumus *contribuere ad ultimum potentiae* pro tam pio opere, qualis redemptio captivorum Nostrorum et Regni conservatio, dummodo etiam eadem utraque ex animo et cum effectu ab ipsis conjunctim nobiscum procuretur bona fide. At enimvero ne hactenus efficaciter ab ipsis curata, multo minus procurata sit ista decantata toties *redemptio captivorum*, indicabunt sequentia. *Falsum 4.* Nos post *convalescentiam promissum Nostrum nullum retractasse*, quod contra in proxime sequentibus comitiis Albensibus id ipsum denuo, idque etiam sponte, iisdem obtulimus, oblationi autem Nostrae responsum fuit contemptus. *Falsissimum 5°.* quod uti Nos magis magisque reddant exosos, dicunt *insolito in patria Nostra exemplo non sponte Principis ex Comitibus Samosujvariensibus discessisse universos regnicolas, in signum nimirum animi a Principe abalienati*, cum contra liquet ante suum Samosujvarino discessum regnicolas per magnificum Georgium Kapi, testem fidelem, Nobis solenniter valedixisse.

XLI. *Malam* interim eorundem *fidem* arguit, quod supprimunt nimirum Nos propter bonum scilicet publicum captivorum et Regni (non obstante ipsorum alioquin in istis comitiis *ataria* atque *inordinato processu*) misisse legatum Nostrum *D. Franciscum Farkas* cum munere etiam Nostro ad *Bassam Temesvariensem*, item per *Franciscum Sebesium*, Nostri Regnique conjuncto consensu ad *Vezeriam Supremum* legatum designatum, misisse praeter dona promissum etiam 500000 tallerorum sub conditione ista *gemina* (quam supra *Chamo* quoque *Tartarorum* proposueramus), nempe *complacatione Portae* et *liberatione captivorum*, quam utramque conditionem ut impedirent suamque publicas aquas turbando rem privatam auctiorem facerent, Sebesius (ab iis, uti apparet, praeinstructus) nec dona reddidit neque promissum Nostrum 500,000 tallerorum *Vezerio*, uti par erat, fideliter exposuit, *proditor* eo ipso apud posteros annalium nigro stigmate dignus. Unde quid mirum, si *Portae* procures se a Nobis superciliose spretos existimantes, contra Nos evaserint magis magisque efferati, qui revera fuisse videtur scopus reliquarum etiam legationum, quas tametsi semper expresse *contra Nos*, attamen si credere fas est, semper pro

Nobis a se expeditas prae se ferunt. Contra Nos enim fuisse legationes istas destinatas si negare ausi fuerint, ad plenam convictionem in facie orbis praeter ipsorum et (cauterisatam tametsi) conscientiam, ad intra, praeter etiam ad extra nunciorum atque interpretum propriorum confessionem, Turcarum ipsorum insuper, haud vulgarium, nonnullos, ipsismet talibus (nomine tantum tenus Christianis) hypocritis magis sinceros, qui id ipsum Nobis revelarunt ingenue, testes appellamus bona fide, annon scilicet id ipsorum factiosorum palmarium stratagemata fuerit fraudulentum, qua factis publicis, qua fucatis literis privatis (quarum partem communicatarum, partem interceptarum, nisi id scandalosum orbi universo paria ostendere foret in proclivi), qua etiam instructionibus sinistris oretenus reddendis (uti sole meridiano patebit clarius, infra articulo hujusce manifesti LV^{to}) aggravare quantum pote, contra caput Nostrum Portae indignationem et odium, cum tamen interea pro Nobis perpetuo Portae conciliandis legationes super legationibus sese accumulasse apud rerum Nostrarum imperitum vulgus, etiam atque etiam, tametsi falsissime, ostentare non cessant.

XLII. His igitur factiosorum malis artibus imputandae sunt, quas allegant densae Imperatoris Turcarum, Chamī Tartarorum, Vezirii Supremi, ac Purpurati Budaiensis, simul et semel procuratae ab ipsismet literae mandatoriae de electione novi Principis; circa quam notanda 1mo non tamen vecors eorum praecipitantia, verum etiam 2do foeda patriae libertatis proditio. Cum enim, uti rem exprimamus ipsorum et confessione atque etiam ipsismet verbis (in ipso suarum ad Nos literarum assecuratoriarum 1ma Novembris ao. 1657. datarum praeambulo): *res fuerit antehac in patria Nostra nunquam visa, insolens, dura etc.* Tamen (exemplum generosiori posteritati aequae ac Hungarorum dignitati maculosum simul ac periculosum, imo orbi Christiano universo scandalosum) sese magnanimi isti regnicolae Portae mancipia¹ appellari publice in comitiis passi sunt, quin etiam eorum nonnulli ultro publice et agnoverunt, et pro Turca contra patriam id ipsum arguerunt, atque in actu Nationali adeo gravi tamque praejudiciosae apud posteros consequentiae, qualis est Principis libere ac legitime electi atque etiam a Porta ipsa confirmati mutatio violenta et contra fundamentalem Regni libertatem (ex qua reliquae libertates pendent) novi Principis electio tyrannice imposita, cum evidenti semper, si non etiam (uti gravissimi observant politici) fatali rei publicae discrimine (loquatur jam praesens apud Nos in hoc Regno eventus monstrificus) nulla tamen cunctatione honeste quaesita, nullodum ad Portam dato rationabili responso (quod tamen prudens medium politicum regnicolarum melius animati

obtestabantur) ad meram praesentiam unius simplicis *Chiaus* sive *libellionis Turcici ordinarii libertatem* suam *nationalem fundamentalem* prostituerunt proni. Verum enimvero quid mirum, si nulla prorsus interjecta mora ad primum impetum *Turcico capistro ora* porrexerunt degeneres, cum praecedaneis tot machinationibus ad facinus hoc indignum essent adeo praedispositi, imo subacti?

XLIII. Nos tamen constanter *publico spiritu* animati ac proinde ad Regni totius conservationem toti intenti, legationis istius tametsi contra Nos expresse adeo directae *communicationem publicam impedire noluimus*. Impedire autem potuisse Nos *militia Nostra stipendiaria* tunc et ibidem stipatos, inermes etiam conspiratores castigare, si libuisset, nec ipsimet diffiteri possunt, imo *Turcae* ipsi trepidantes Nostram hac in parte modestiam postmodum cum admiratione memorarunt. Tantum abest (qualiter saepe criminantur passim), uti Nos violentiam ullam meditati fuerimus, quod ne tunc quidem *jure naturae* concessa *vim vi repellendi libertate* uti voluerimus, quin potius autoritate Nostra Principali indiximus publicum Regni totius conventum ad *comitia Albensia mense Octobri* ao. eodem 1657., in quibus *comitiis* notandi (sed id conjunctim) *actus publici praecipue duo*: nempe 1. *cessio Nostra*, sive verius, uti eorundem novit conscientia, recessus tantum Noster a *Principatu, actus*, uti notum, mere politicus idemque multifariam conditionalis, 2. *electio novi Principis*, ex consensu publico temporarii duntaxat sive praetextualis.

XLIV. *Primum actum* quod spectat, nempe *cessionem* Nostram conditionalem, circa eundem lectori politico probe notandae sunt causae singulae, tam *efficiens sive impulsiva*, quam *materia*, atque etiam *forma* simul ac *finis*. Primum itaque *efficientem sive impulsivam* quod attinet, *cessio* haec Nostra, etiamsi videatur fuisse, ut loquuntur, *actus mixtus*, utpote *necessitate publica* (sed tunc ex parte Nostra honesta) urgente, tamen fuit revera, quantum ad Nos, *actus humiliationis voluntarius sive spontaneus*. Siquidem nisi DEi gloriam, religionis Christianae in hisce oris conservationem, Regni Transylvaniae salutem publicam conjunctim habuissemus prae oculis, quis nos cogere potuisset Regno cedere vel recedere? Nonne contra potuissemus conspiratores cum ipsomet eorundem accito Turcico instrumento nos deponere molientes ad exemplum e medio tollere (salva etiam tum, idque fortassis multimodis, tam personae, quam familiae Nostrae privata securitate) si, quemadmodum calumniantur, Portae Ottomannicae vel Regno Transylvaniae per ipsum recessum valedicere absolute Nobis fuisset animus? Quid quod (ad idem) *regnicolarum* tunc et ibi-

dem pars si non major, certe tamen melior, quia et Principi simul ac patriae (conjuuctim, non divisim, uti nonnulli alii Machiavellizantes) fidelior, tantum non genibus flexis (fortassis fatalis eventus consecuti prudenter praesagi) orabant Nos etiam atque etiam, ne ullatenus permitteremus *electionem novi Principis*, sed tantummodo *gubernatoris* sive *directoris* Regni temporariae substitutioni consentire vellemus? Quos inter consultores etiam *Magnificus Redeius* postea electus (vir alias bonorum omnium calculo per se optimus) is, inquam, ipsius *novi Principis* eligendi *dissuasor*, *Directoris* vero duntaxat *suasor* extitit primarius. Quod etiam viri boni modestum simul ac Regno salutarius consilium nos ad ejusdem *Redei* ab ambitu Principatus crimine vindicationem simul ac laudem apud *poster*os memoravimus consulto.

XLV. Equidem plane in contrarium unicus idemque in hac *cabala Transylvanica* mutationis hujusce artifex praecipuus Achatus Barschajus — tametsi plurimis Celsissimi parentis Nostri gloriosae memoriae, item Illustrissimae (quam DEus diu servet incolumem) matris Nostrae Nostrisque tam in Regno, quam in aula beneficiis atque officiis cumulatus, ad invidiamque aliorum magnatum ex statu privato ad publicum fastigium clementer erectus — is nimirum ex gratia nostra speciali comitiorum tunc temporis praeses (nunc vero Principatus nostri usurpator ingratus simul ac infidus) vehementer urgebat electionem novi Principis. Quod etiam *stratagem*a vafum haud ipsi novum, siquidem (oculo fortassis etiam tum sperabundo inque se ipsum praepropere intento) uti nonnulli ex regnicolis cordatiores tempestive colligebant ex indicii haud equidem obscuris, is longe antea in aliis *publicis conventibus* (etiam sagatis) id ipsum phantasma, nempe in absentia tum nostra *electionem novi Principis*, saltem in speciem sub colorata *reversalium* conditione proponere solebat, tentative nimirum; verum contraria fidelium Nostrorum vota hactenus praeponderaverant.

XLVI. Ex praemissis igitur abunde constat, fuisse Nobis etiam tum liberum pro *cessionem sive novae electionis permissione* solummodo subire intermissionem gubernii ceu quoddam *interregnum*. Verum, uti liquido constat ex actis (in ipso cessionis Nostrae scilicet praeambulo), ardens Regni ipsius conservandi studium etiam cum publica abnegatione Nostri libram iudicii proprii ad *actum cessionis* ipsum inclinavit. Cujus hactenus haec impulsiva.

XLVII. Secundo *materiam cessionis* Nostrae quod attinet, notandum bene (quod etiam patet ex 3° cessionis Nostrae articulo) Nos expresse tantum *cessisse duobus* (Magnatibus tamen iis), nempe 1mo *exercitio Principatus* sive directione Regni, 2do *proventu Regni* de futuro, nunquam autem ex parte Nostra vel

Talis Regni Transylvaniae Gubernator sive Director (non Princeps) fuerat antehac Johan. Gecei tempore Steph. Bathori tunc Poloniae Regis. Talis etiam Gubernator (nondum Princeps) fuerat avus Noster Sigism. Rakoczi, gloriosae memoriae absente Steph. Botskaio Principe Transylvaniae etc.

cessisse vel cedere voluisse *duobus aliis juribus nostris*: nimirum 1mo *titulo principali Nostris*, quem uti protestatione, ita in omnibus actibus et scriptis Nostris (privatis) semper retinuimus, et ipsemet Electus *Magnificus Redei* bona fide semper et per epistolam et etiam ore tenus, publice et inter familiares eundem Nobis decenter attribuit; quid quod ipsimet regnicolae in suis ad Nos epistolis (nequidem in infamibus literis illis *Meghiessino* ad Nos datis, exceptis) *Principatus titulum* Nobis nunquam abrogarunt, 2. notandum praecipue, Nos etiam nunquam vel absolvisse, vel voluisse absolvere *regnicolas a juramento fidelitatis* Nobis debitae, quam semper illibatam reservari cavimus. Unde liquet, quod Persona Nostra semper remansit *Princeps realis*, prudentia vero politica mixta, ut loquuntur (propter Portam scilicet) electus fuit tantum *praetextualis*, tametsi (uti patebit infra, ad principum praecipue Nostrorum monelam simul atque cautelam) idem electus ab aliis male consciis sub ejus umbra sibimetipsis prospicientibus actus potius quam agens, tractu temporis ex *praetextuali* propemodum evasisset *realis*.

XLVIII. *Formam* cessionis nostrae quod spectat, ea duplici potissimum circumscribatur limitatione, 1. *temporis* (uti expresse in praedicto cessionis Nostrae praeambulo: ad *certum tempus*) donec scilicet veritate temporis filia Portae Ottomanicae innotescente Portam modis ac mediis omnibus legitimis complacare possemus. 2. *Cessio* Nostra limitata fuit *expressa conditione actus ex parte Electi* et regnicolarum praestandi, nimirum (quod tanquam punctum *fundamentale* circa totam hanc cessionis Nostrae causam imprimis notari desideramus) cessionis artic. 6to diserte hoc cavetur: *Dummodo Electus cum regnicolis per legatos suos causam Nostram apud Portam Ottomanicam agant ex animo, sive serio et sincere i. e. bona fide Christiana*, uti ipsimet loquuntur. Jam vero notum est juris consultorum de *jure conditionum* responsum, quod scilicet *in omni contractu conditionato contractus effectus suspenditur a conditione*, cui etiam *juris consultorum effato* consonat *rationis regula*, siquidem, ut loquuntur in scholis, *conditio nihil ponit in esse*: conditione proinde existente contractus implendus est, conditione vero deficiente contractus est nullus. Atque ita se habet *materia juris* nempe conditionum ex utraque parte constitutio, simul ac etiam ex *tribus temporis periodis finis primae periodi*, nempe a *reditu Nostris ex bello Polonico ad recessum Nostrum ex Principatu*. Sequitur jam *materia facti*, nimirum conditionum servatarum vel violatarum examinatio, quam exhibet *secunda periodus*, nempe a *recessu Nostris ex Principatu mense Novembri anno 1657. usque ad resumptionem Principatus Nostris, mense Januario anni hujusce 1658.*, quae duo praecipue continet *capita* notabilia: vide-

licet 1mo *juramentum* ab Electo *Redeio* et partiariis obtrusum regnicolis, 2. *instructiones* contra Nos expresse commissas *Francisco Sebesio*, suo ad Vezirium Budaiensem internuntio.

XLIX. Ex horum *declaratione* in sequentibus, si palpabiliter demonstretur *regnicolarum factionem* praenotatam non stetit pactis, speciatim nullo modo *implexisse conditionem illam fundamentalem*, inter Nos nempe stabilitam: ex animo, sive serio per legatos suos *causam nostram non egisse apud Portam Ottomanicam*, quin contra, rapta semel Principatus umbra, in eo totos fuisse, uti per fas, nefas, modis omnibus indignissimis, Portam contra Nos exasperando adeoque ad Nos e medio tollendos invitando *Principatus corpus ipsum* invadere obnixè molitos fuisse, tunc judicet Deus et orbis Christianus, utrum in omni *justitiae divinae vel humanae foro, sive interiori sive exteriori, cessione nostra antecedens* ab eorum actu dependens, non sit ipso facto cassa adeoque nulla, ac proinde *resumptio* Nostra *subsequens* non sit justa atque legitima, quandoquidem, quod detorquendo Nobis inique impingere solent toties, violatis conditionibus violantur pacta; et iterum, uti vulgo: *Frangenti fidem fides frangatur eidem*.

L. Quod autem ipsimet primi violarint *conditiones*, patet 1mo quia contra praemissam in cessione declarationem Nostram de reservanda Nobis debita *regnicolarum fidelitate juramento inaugurali* confirmata, a quo juramento regnicolas absolvere nunquam vel solo animi *proposito* voluimus, multo minus de *facto* absolvimus, quin, teste ipsomet Principatus usurpatore A. B. (qui politice *protestationis* Nostrae publicationem solennem dissuadebat) mature cavimus sub poena perjurio et infidelitati debita, ne regnicolae (absque dispensatione Nostra) utpote prius adhuc Nobis obligati, *juramentum ullum fidelitatis praestarent* Electo praetextuali. Unde vi veritatis et propriae conscientiae testimonio convicti ipsimet in *Pasquillo* fatentur *juramentum fidelitatis* Nobis debitae fuisse tantummodo *suspensum*: nempe quod *exercitium*, non autem *quoad jus* ipsum juramento inaugurali confirmatum. Si autem prius *juramentum fidelitatis* Nobis a Regno legitime praestitum fuit ex ipsorum confessione, per cessionem Nostram eatenus tantum *suspensum*, ergo nondum sublatum, si non sublatum, ergo stans: juramento ergo priore adhuc stante, *juramentum posterius sine perjurii laqueo superaddi non potuit, ergo non debuit*.

LI. Attamen ecce ipsimet *immediatè* post gratiosum hunc Nostrum *cessionis* actum fideles Nostros literis publicis sive nationalibus, *sigillo capitulari* munitis ad perjurium cogere tentant, injungendo ipsis sub terribili poena notae infidelitatis, uti *Electo praetextuali, Domino Francisco Redeio* sibi *que regnicolis juramentum fidelitatis praestent, praecipue praesidiarii*

Cessio nostra facta est 1-ma die Novembris. Discussus Noster ex Nostra metropoli Alba Julia 2-da Novembris, 3-tia Novembris Juramentum Novum inunctum.

milites in arcibus finitimis fiscalibus a Nobis constituti. Prima ad notorium istud perjurium tentatio intentata fuit Varadiensis et Boros-Jeneiensi arcibus, utpote Regni claribus, quibus semel transversum abreptis facilis patuisset in reliquis Regni partes perjuri (jam tunc insigni adeo exemplo firmati) introductio.

LII. Atque hic pene ad *stuporem* simul ac *animi dolorem* non possumus non notare in Pasquilli scriptore (quisquis ille sit) turpem immodestiam simul ac injustitiam qua rebellium revera, uti ajunt tametsi hodie ipsimet, antesignanus, tamen nominatim generosum *Franciscum Gyulai*, Nostrum in arce *Varad Capitaneum*, dudum a Nobis tam in *aula* quam in *castris* probatae fidei virum audet tamen diffamator infamis contra Regnum *rebellionis* crimine traducere (eodem quoque criminis nexu *arcem Samosujvariensem ejusdemque Capitaneum Supremum*, fidei etiamnum erga Nos infractae exemplar, involvendo) hanc nimirum ob causam, quod is scilicet ipsorum tentationi ad perjurium non succubuit, sed uti virum decet, praecipue nobilem, maxime Christianum, suam erga Nos, Principem suum legitimum illibatam servare substinuit fidelitatem, ad perfidorum condemnationem et fidelium aliorum imitationem exemplarem, eoque laudabiliorem, quod eadem *fidelitas* sit etiam *Gyulaiorum* familiae (haud obscurae) erga suos *respective Principes* veluti *haereditaria* adeoque ab *ataris* quasi ex *traduce* derivata. Qua in virum de Nobis bene meritum vibrata contumelia calumniator videtur aemulari voluisse *rebellium omnium primitivum caput, diabolum ipsum*, qui ob *rebellionem originalem* damnatione propria non contentus, semper *bonis angelis* invidet suam in statu gratiae apud Principem coelestem confirmationem, hominesque ad eandem, cujus ipse damnatus est apostasiam tentare nunquam cessat.

Rom. XIII. Re-
belles damnatio-
nem sibi ac-
quirent.

LIII. Quod autem ad *odium* in fidelem Nostrum conflaudum obtendit *peregrinitatem*, indeque exaggerat *contra leges ejusdem Gyulai ad Vice-Capitaneatus in arce Varad munus incapacitatem*: quaerimus, *qua lege* indidem excluditur homo pro sapiae serie concatenata Hungarus? Quinimo, uti inductione palpabili malignum convincamus *calumniatorem*, toto *pene elapsi* seculi decursu ab ao. videlicet 1576. usque ad hunc an. 1658. nullus fere alius nisi *natione Hungarus* ad hanc ipsam *Capitaneatus* vel Vice-Capitaneatus Varadiensis dignitatem fuit promotus. Etenim *Stephano Mugno de Bathor* in regem Poloniae promotus, *Joanni Geczì Hungaro* ex Capitaneatu Varadiensi in gubernatorem Regni Transylvaniae creato successit Hungarus *Georgius Sybrrick*, huic successit *Albertus Kirali* Vice-Capitaneus Hungarus, secutus est Franciscus Redei Cap. supr. itidem Hungarus, cui successit Steph. Bethlen junior de Iktar, etiam Hungarus,

cujus *Vice-Capitaneus* fuit Andreas Czomokozi, etiam *Hungarus*, ex ditione Caesaris. Stephano Bethlen in Capitaneatu successit Persona Nostra (etiam *Hungarus*), Noster autem Vice-Capitaneus fuit Michael Ibranyi de Comitatu Szabolcz *Hungarus* quoque etc. In summa, toto centum annorum spatio omnes arcis Varad. Capitanei et Vice-Capitanei fuere promiscue *Hungari*, uno fortassis atque altero Transylvano excepto. Qua mentione Transylvanorum liceat memorare in arce Varad aulicum gubernatorem damnatae memoriae Andream Geczi impiorum parricidarum, qui Principem suum Gabrielem Bathori (quod ad aliorum Principum cautelam dictum sit atque etiam notatum) in medio ipsorum veluti sinu secure versantem mactarunt. Proditorum complex adeo perfidus, uti pontibus sublatis tempore parricidii perpetrandi portisque arcis oclulis, Principi suo reditum in arcem praecloserit perduellis; quae tamen ignominia in gentem totam Transylvanicam utpote moderna, tametsi jam tyrannide oppressam, tamen magna ex parte Nobis adhuc fidelem absit ut redundet. Fuit etiam Transylvanus (secta stylo veteri Arianus, stylo novo Unitarius fuit) *Franciscus Jarmi*, cui mense Martio anni 1651. successit immediate jamjam controversus Franciscus Gyulai, ortu sive prosapia (uti superius declaratum) *Hungarus* de Gyula, quae fuit incorporata in comitatum Bihariensem, quem etiam ipsimet in *Pasquillo* vocant *patriae suae charissimae partem*, cujus comitatus Bihariensis *Varadinum* ipsa tam arx quam civitas est pars primaria, uti nihil dicamus de *homagio* ab eodem Francisco Gyulai aliquoties praestito tum *Celsissimo parenti Nostro gloriosae memoriae*, tum etiam Nobis ipsis, unde ipso facto pro nativo reputandus foret.

LIV. Quod idem affirmat *praevaricator* eundem Franciscum Gyulai *contra universorum placitum fuisse huic arci praepositum iisdemque etiam invitis retentum*, falsum id quoque universim prolatum. Siquidem (pars utraque tam Transylvanica) per Magnificum Dnum Franciscum Kornis comitatus *Colosien. Transylvaniae et etiam arcis Papmezö*, in comitatu de Bihar, per etiam D. Stephanum *Körösi* de Varad ambos commissarios approbatus fuit. Imo vero his omissis objectio haec ipsa nobis est injuriosa, imo etiam injuriosum Nobis, quibus jure ipso, non opinione vulgi libera officarios Nostros eligendi potestas. Quod denique Vice-Capitaneus Boros-Jeneiensis bono exemplo ipsius Gyulai inductus fidelis tunc permansit (atque utinam bono publico ita fidelis perseverasset etiam usque ad finem, haud existeret jam in manibus infidelium arx Jeneiensis), boni sui exempli bonus eatenus successus ipsi Gyulajo tam in laudem vertendum etiam in annalibus (nunquam vero in dedecus, nisi inter proditores) quam in aeternam familiae suae ignominiam, ne dicamus damna-

tionem (ni resipiscat) cedit tandem calumniatori qua ore, qua calamo, furiosa seductio aliorum a debita fidelitate. Atque hactenus notata prima eademque perjura ex parte factiosorum violatio pactorum, nempe obtrusum regnicolis juramentum contra juramentum, et simul pro praemio fidelium aliorum benemerentium viudicata a Nobis ministri Nostri publici *Francisci Gyulai* exemplaris fidelitas. Sequitur jam altera convictio violatae conditionis in cessionis Nostrae contractu fundamentalis nimirum *utrum legati ipsius Electi et regnicolarum causam Nostram apud Portam Ottomanicam juxta pacta egerint ex animo, sive serio et sincere, in quod jam inquirendum plenius.*

LV. Testetur igitur hanc eorum erga Nos sinceritatem eorundem (vel ideo jam anticipanda) legatio sive expeditio Meghiesino mense Januario superiore ab Electo Principe praetextuali (ex consilio et instigatu factiosorum) ad Vezirium Budaiensem directa tota contra Nos (DEus novit) nequicquam tale cogitantes, necdum ab ipsis candide, ne dicam Christiane, uti par erat, ullatenus praemonitis, idque cum *instructionibus* quantumpotè malignis, quarum quidem instructionum tenor nobis dudum aliunde praenotuerat, earundem vero autographum sive *originale ipsum* manu propria *Electi Redei* subscriptum apud Nos asservamus, ab ipsomet *Sebesio* tunc a Turcis reduce (divina providentia ita disponente) Nobis in *castris Nostris Varadiensisibus* elapso mense *Septembri* redditum. In istis igitur instructionibus dolosis praedicto Francisco Sebesio supra perfidiae notato, legationis solennioris mox secuturae praecursori traditis: 1mo *artic. 4°* Sebesio expresse mandatur, uti Vezirio praedicto declaret, quod »nimirum praedecessor in Principatu Georgius Rakocius minime cessat res novas moliri, idque qua minis domi, qua etiam foris legationibus atque literis incitatoriis ad suos confoederatos, nominatim vero ad Svecum, Moschum, Cosacum. 2do Quod tametsi iidem confoederati adhuc remoti videantur, tamen nisi a fulgida Porta iisdem occurratur tempestive, periculum est, ne malum hocce paulatim gliscens potentissimo Imperatori (Turcarum nempe) non mediocre facessat negotium. 3^{tio} Quod idem praedictus *Rakoci* vicinorum etiam adjunctione sperata intumescit. veluti auxilio Haydonum, Vajvodarum tam Moldaviae, quam Transalpinæ amborum, quocirca Porta monenda, uti tum hos, tum illos (quod Portae perfacile) anticipare velit. 4to Media etiam atque *consilia destructiva* ipsi Turcis contra Christianos fratres suggerunt talia: quamprimum nimirum sua Illustritas (*Porpuratum* alloquuntur *Budaiensem*) aliquot millia expediverit ad usque *Solnak*, nullus eorum (Haydonum scilicet) suo se loco movere audebit, atque ita ex hac scintilla exoriturus incendium vel sola manu consopiri poterit. *Moldavum* vero quod attinet, si

vel *Caesaris*, vel *Vezirii Supremi*, vel duntaxat *Purpurati Budaiensis* literae monitoriae ad eundem pervenerint, is non sustinebit sese tam periculoso ingerere negotio. Item earundem instructionum artic. 5to Transalpinum quod spectat, is equidem spe totus fiduciaque sua non in *fulgidam Portam*, sed potius in *Georgium Rakocium* unice recumbit, unde etiam in praesentiarum manifesto suum apud eundem Rakocium obtinet legatum. Ergo interest fulgidae Portae inconniventibus sive apertis oculis invigilare talibus machinationibus. Item artic. 6to aggravant suas Regnique totius gravissimas atque etiam diutinas hactenus oppressiones, quibus nisi auxilio suo mature succurrat potentissimus Imperator, metuendum, ne *Regnum hocce Caesaris (Turcarum) aviticum sive patrimoniale* brevi funditus desoletur, imo vero ne in vicina quoque Imperatoris Regna torrens iste tandem etiam exundet. Item artic. 7mo iungitur praedicto nuncio, uti vias omnes, rationes atque opportunitates ad novi Principatus regnicolarumque sibi adhaerentium stabilitatem conducentes assiduus captet atque etiam prosequatur gnavus. 8vo Hanc suam etiam proditoriam legationem, quo insinuent efficacius, obsignat *misso munere* ad potentiores scilicet Turcarum contra Nos instigationem.

LVI. Ex praemissis fere *primae* omnium *legationis* ipsorum *instructionibus* (quoad sensum bona fide redditis) placet haec pauca elicere atque cordato lectori Christiano proponere *corollaria* considerabilia: nimirum 1mo *negative*, quod in universa instructionum suarum farragine a capite ad calcem *nulla* vel minima mentio (ne quidem unica voce vel syllaba) de primario (quod tamen tantopere et ore et etiam calamo crepare solebant hypocritae) negotio, nimirum de *procuranda aliquo pacto redemptione captivorum*. Sed 2do *positive*, totum quantum eorundem argumentum impenditur in Personae Nostrae per fas, nefas, *totalem ac finalem exclusionem a Principatu Nostro* inque Principatus praetextualis *conversionem in Principatum realem* simul ac in eodem confirmationem stabilem. 3^{tio} quod notent bene *Principes Christiani* ab ipsismet in instructionibus designati, nominatim *S. R. M. Sveciae, Magnus Muscovitarum Dux et Cosaccorum Illustrissimus Hatmannus* cum suis *respective populis*, quod et notent vicini Nostri *Illustrissimi ambo Vayvodae, Moldavus et Transalpinus*, quorum subsequens *invasio et depositio*, his bonis vicinis scilicet (rebellibus Nostris, utramque contra foedus procurantibus) in solidum est imputanda: *Quod enim est causa causae, est etiam causa causati*. Imo propius id ipsum *fideles Nostri Heydones* et socii quoque notent, atque etiam pro virili universi et singuli tempestive praevertendo propulsent, istud quippe eorundem factum atrox nominique Christiano ipsi

perfidum, quid aliud est quam *classicum canere* et invectivis talibus ceu incentivis *barbaros Turcas, Tartaros, infideles universos*, tunc temporis veluti sopitos hocce suo *excitatorio* ad sanguinariam Christianorum persecutionem suscitare atque instigare? Post haec autem irritamenta quid mirum, si apud Turcarum credulos nomen Nostrum odiosius evasit? Unde propemodum dum *domesticos* perduelles criminamur jure merito, Turcis magnam partem condonamus.

LVII. Hos igitur *rebelles Nostros inter Nosque judicet* jam Deus ipse, talium scelerum et testis et etiam vindex, *judicet orbis universus Christianus*, num haec et similia dolosa simul ac pernicio, eademque toties postea repetita facta correspondeant pactis. Haecine *fides publica* (an potius Punica) ne dicam, quam spondebant, bona fides Christiana? *Hocine est juxta tenorem praefationis in literis suis publicis assecutoriis Nobis 1ma Novembris datis testari, uti praetendunt, sincerum erga Nos et filelem affectum suum suumque desiderium continuationis Nostrae in Principatu?* Nonne potius (sicut in conspiratione *Absoloni* cum suis contra *Davidem*, neque enim ad lenimentum Nostrum proditio Principum novum est inventum) nonne, inquam, hoc est dare *verba blanda, butyrina verba, dum bellum insidet animo, dare verba oleo molliora*, dum interea stringuntur gladii? Talia enim fuere praemissa *machinamenta*, sub *bonae fidei Christianae* tamen colore palliata universa. *Hocine juxta pacta expressa seriam dare operam per legatos suos, uti Porta erga nos complacetur?* Ad quod tamen *intercessionis officium efficax* se ipsos contractu obligatos fuisse fatentur in *Pasquillo*, quemadmodum revera sese expresse obligarunt artic. 8vo eodemque *ultimo literarum* suarum *assecutoriarum* ipsa die cessionis Nostrae 1ma Novembris, manu ipsiusmet postea Electi *Francisci Redei* et LVI. amplius ex primoribus regnicolarum omnium ordinum, uti ex sigillo Regni capitulari ad majorem fiduciam firmatarum.

Psal. LV. 22.

LVIII. Nonne jam adeo confestim simul ac notorie in facie orbis totius ex parte perduellium *violatis conditionibus violantur pacta* etiam ex parte Nostra? Conditio quippe Nos inter ipsosque fundamentalis, ut dictum in literis ipsorum assecutoriis artic. 10. (de quibus supra), fuit sincera et strenua ipsorum pro Nobis apud Portam intercessio. Nonne igitur vel eapse die, qua ista fuere vel gesta vel saltem Nobis notificata, poteramus uti jure Nostro atque contractu jam prorsus irritato facto, non tantum *resumere Principatum Nostrum*, utpote *ad certum tantum tempus* et 2. *sub tali conditione fundamentali* atque etiam 3. *exercitio tenus tantum* (non etiam titulo) idque 4to *voluntarie solummodo* a Nobis intermissum? (Etenim secundum dispositionem juris *non alienat, qui dimittat omittit possessio-*

Rom. XIII. 4.

nem. L. 119. de R. I.) Nonne, inquam, plus ultra, poteramus jure merito animadvertere in rebellii capita? Siquidem, judice Apostolo, *si feceris quod malum est, metue; non enim Princeps frustra gerit gladium. Nam DEi Minister est vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.*

LIX. Imo vero ex praemissis nonne jam constare potest manifeste non tantum Regni nostri populo decepto, verum etiam orbi toti nescio *utri partium* jam contendentium, Nobis scilicet an *rebellibus Nostris* ceu *causae principali* adscribenda sint *Regni Nostri Transylvaniae, partium Hungariae et comitatus Siculorum* dira invasio indeque consecuta *incendia, cineres, vastationes, captivitates etc.*, quae tamen omnia ipsimet eorundem rei tanto totque verborum sesquipedalium contorto volumine versant ultro citroque (ad aggravationem contra Nos augendam, jam vero in ipsosmet, ipso tam jure quam facto, merito retorquendum)? Nempe *exitia* haec omnia nationalia non (uti ipsi fingunt sophistice) possunt juste imputari *bello Polonico* (utpote remotiori) nisi antecedenter tantum, sive *post hoc, non ob hoc*, uti loqui solent vel *occasionaliter* tantum, neutiquam vero *causaliter*, multo minus *totaliter*. 2. Neque jam etiam possunt mala illa publica juste *inscribi Principi* ceu eorundem auctori unico vel primario, prout *Principem suum cladis et immensae ruinae ceu causam proximam materiam fomentumque igni ardenti subministrasse* expresse (sed falso) calumniatur *Shimei filius*, Pasquilli autor: quum e contra tam ex *antecedentibus* quam ex *consequentibus* constet pro parte Nostra, totiens nimirum tam erga Regnum fremens, quam erga hostem liantem tentatis mediis legitimis, Nos a semetipsis, uti apparet, excitatum incendium in scintilla restinguere tempestive et voluisse atque etiam obnixè conatos fuisse, imo fortassis potuisse (liquet ex actis), nisi rebellibus, quod ajunt, *addere oleum camino fuisset* propositum primarium simul ac negotium. Multo minus 3^{tio} fatalis haec *catastrophe* rejicienda est in exemplarem *Varadiensis* atque *Jeneiensis* arcium constantiam atque fidelitatem, quibus tamen calumniator *argumentum tragoediae totius luctuosissimae* impudenter impingere non veretur, crimina scilicet, cujus ipsimet cum sociis reus est, a se ipsis sontibus transferendo ad insontes. Verum enimvero ille *malorum publicorum*, quae Regnum Nostrum inundarunt, omnium *Oceanus* fluxit paulatim (peccatis Nostris universorum et singulorum simul exundantibus) ex amara quam fatalis ambitionis paxillo sibimet ipsis defoderunt *discordiae civilis* scaturigine, quam postea justissimo DEi judicio subsecuta est alterutrinque *consiliorum infelicitas*. Unde tandem periclitantis *populi* diabolica *dementatio, tertium* gentis ruentis in exitium proprium secundum *politicos* triste *prognos-*

sticon, qua impulsī, DEo et post Deum suo Principi Christiano diffisi, ovium custodiam lupo commiserunt. Teste illo, vi *comminationis divinae*, in eos et per eosdem in universum Regnum nuper effuso spiritu terroris Panici, ad vertiginem usque epidemicam, qua circumacti (ad stuporem gentium et annalium sit dictum) neque defendi sese tempestive passi sunt, neque tamen se ipsos suosve defendere soli vel voluerunt vel valuerunt vel ausi sunt, quinimo quasi a DEo ipso in rebellii poenam demerati, abrenunciantes Christianis sociis, spretis fidelibus, converterunt se ad infideles, patrociniū emendicantes ab hostibus ipsis, in patriae propriae ruinam praecipites

Levit. XXV l. 26

— — En quo discordia cives

Perdixit miseros!

Hic enim est revera et sine fuco *fundus calumitatis hujusce nationalis* ipsius, quod nimirum nonnulli Catilinae Regni Transylvaniae de venia criminum praeteritorum desperabundi, alios (alias nihil tale fortassis cogitantes, sub specie novae libertatis) traxerunt incautos in suas partes, postea (uti ex *instructionibus* praemissis abunde probatum est) infideles ab ipsis exasperatos *contra suum Principem, contra tot iterum alios Principes Christianos* supra enumeratos, *contra etiam populares suos Heydones* et alios adhuc in sua fidelitate perseverantes, contra hos et illos, imo, ex eventu in cardine, contra se ipsos invocarunt in auxilium. Barbaros autem ab ipsis in Regnum semel vocatos ac tandem introductos postea nihilo magis compescere potuerunt, quam interdum evenit impiis illis magicae artis discipulis, qui *Daemonem* a semetipsis *arte nigra* semel suscitatum atque furentem postmodum, cum maxime vellent, non possunt a semet abigere vel ad barathrum suum infernale denuo relegare.

LX. Neque ad perfidiam suam colorandam possunt salva veritate affirmare sese vel ante vel post illam Sebesii ablegationem alios legatos misisse causamque Nostram agere tentasse, sed repulsam passos, siquidem *nona Novembris*, cum *Generos. Franciscum Keresztazi ad Portam* cum tributu misimus, item cum eodem tempore *Generos. Sigismundum Banfi Budam* ablegarunt, neuter istorum legatorum ab ipsis ullas secundum pacta pro nobis serio et bona fide intercedendi habuit instructiones. Quod autem praeoccupando causantur, *ne praefari quidem nomen Principis Rakoci* fuisse permissum apud gentem Turcicam odio Nostri tum flagrantem, tametsi verum id foret, tamen nil mirum ex praemissis ab ipsis ad Portam contra Nos instructionibus, quibus viam omnem ad reconciliationem cum Porta modis omnibus obstruebant: id ipsum nihilominus falsissimum esse patet *ex literis Sigismundi Banfi* ad Nos Buda datis, in quibus nomine *Purpurati Budaiensis* scribitur, quod sive Rakocius, sive

Redeius, sive alius quicumque arcem Jenő in manus Turcarum tradiderit, is futurus esset Princeps. Unde 1mo manifeste liquet *Rakocianum nomen* non adeo extitisse abominabile apud Turcas, uti falso oggesserunt toties contra propriam conscientiam, contra etiam experientiam publicam literarum postea saepius tum a *Vezirio Supremo*, tum a *Budaensi Purpurato* etiam post pugnam receptarum, a Nobis quoque reciprocatarum. 2do patet etiam exinde non *depositionem*, sive exclusionem a Principatu, *sed occupationem arcis Jenő ac proinde invasionem Regni fuisse scopum Turcarum*, sive (quod NB.) non propter aut contra *Rakocium*, sed propter *Jenő* ac consequenter contra *Regnum Turcarum* (ab ipsismet vocatorum) expeditionem apparasse atque invasisse. Patet 3° *Nos personali dignitate publicum Regni bonum etiam tum praetulisse*, quum ad singulos ordines Regni dedimus literas, in quibus expresse *protestati sumus Nos pro Principatu adipiscendo*, multo minus pro eodem recuperando, *nequidem vel unicum pedem terrae Hungaricae velle unquam concedere Turcae*, quod etiam fuerat idem responsum Nostrum *Deae annis abhinc quinque per Hubia Aga*, quando eandem *arcem Jenő Turca* petebat, ut appareat iterum non occasione *belli Polonici*, uti calumniantur, sed modo hoc modo isto praetextu, antiquum (non novum) fuisse *Turcae Regno huic inhiare*. Hanc tamen Nostram Hungaricae libertatis inculpatam tutelam ejusdem libertatis ipsimet proditores criminantur in Nobis odioso titulo *defectionis ab obedientia Portae*. Atque hactenus de *pactorum multiplicata violatione* ex parte perduellium, deque eorundem *insinceritate* cum summa *perfidia* conjuncta ac proinde consequenter de *vera causa ruinae nationalis*.

LXI. At enimvero quandoquidem secundum rectae rationis regulam *contraria juxta se posita clarius elucescunt*, uti ipsorum jam palpabili insinceritati cum proditoria conspiratione conjunctae, *sua lata culpa*, (nempe *barbarorum in Regnum Christianum invocatione deliberata*) jam orbi revelatae Nostram contra in pactis Nostris religiose servandis opponamus *sinceritatem*, testetur eandem 1mo *Noster postridie ipsum cessionis actum festinus adeo ex publica metropoli Nostra Alba-Julia discessus*, atque recessus *Noster voluntarius ad privatam arcem Nostram* (Balasfalvinum dictam), caventes scilicet, ne a milite Nostro stipendiario cessione Nostra scandalizato (ne dicamus accenso) aliisve fidelibus Nostris inconsiderato aliquo Nostri zelo abreptis ulla vel minima suspicio interturbamenti daretur ocepto regimini D. *Electi praetextualis*. Testetur 2do eandem sinceritatem Nostram praesentanea *executio pacti Nostri de non ingerendo in directionem negotiorum Regni*, adeo ut (donec ipsimet novum juramentum perjurum obtrudendo pacta violarunt primi) itera-

tis literis die 4ta Novembris et deinceps datis ad praefatum fidelem Nostrum *Franciscum Gyulai* Nostrum *Capitaneum* *Va-*
radiensem ad aliosque officarios Nostros principales (quorum conscientiam, imo literas ipsas Nostras adhuc in ipsorum manibus superstites appellamus testes) *mandavimus expresse, uti in Regni directione praedictum D. Electum Redeium agnoscant, ab eodemque tam in bonis Regni, quam in reliquis dependentiam habeant, insuper, si quid occurrat (a parte Turcarum, vel aliorum) Regno infestum vel conducibile, bona fide eidem D. Redeio mature nuncient.* Tantum igitur abest uti Nos in *directionem Regni* contra pactum involaverimus, quemadmodum iterum atque iterum calumniantur in Pasquillo, quin etiam id totum praestitimus candide ad *conservationem Regni*, propter ejus incolumitatem juxta ac tranquillitatem (quae revera et non alia fuit ipsa *causa finalis cessionis nostrae voluntariae*, DEUS testis est) Nos ipsos eo usque humiliare non detrectavimus. 3° *Testetur eandem Nostram* (ad amussim) *pactorum observationem absoluta Nostra a Regni proventibus abstinentia*, non tantum de futuro, a 1ma die Novembris, sed etiam ex abundanti de praeterito, videlicet in casu summae considerabilis a Nobis ante actum cessionis Nostrae Cibinii depositae, in quam summam, tametsi ante diem *cessionis* Nostrae collectam ac proinde pleno jure Nostram, tamen (quae fuit pactorum inter Nos iutorum ex parte *adversariorum violatio* manifesta) involaverunt partiarri praedicti Electi, praefectum Nostrum Albensem *Joannem Kendi* contra mandatum nostrum expressum, imo contra jus pactorum ipsum, ad earundem pecuniarum in deposito traditionem vi cogentes. 4. *Testentur Nostram in pactis observandis religionem, dona Nostra considerabilia eademque multiplicata, identidem ad varios quaqua versum missa, tributum insuper amicum, a Nobis etiam post cessionem Nostram, etiam post pacta ab ipsis violata, ex aere Nostro bona fide missum ad Portam debito tempore, eaque omnia impensa a Nobis ad fines istos publicos salutare repetitos, complacationem Portae, redemptionem captivorum et Regni ab invasione liberationem.* 5. *Testetur iterum pactorum observationem Nostra ad longanimitatem usque perduellium et tot repetitionum proditionum tolerantia.* Siquidem cum ex 1ma violatione, *juramento* nimirum regnicolis ipso Novembre obtruso, tum ex *instructionibus Sebesio datis* potuissemus Principatum Nostrum (ut supra) *conditionaliter* saltem illorum fidei (ad tempus) concessum, actutum resumere, Nos tamen de publica tranquillitate Regni magis, quam de Nostra vel dignitate vel salute semper solliciti distulimus consulto *actum resumptionis plenariae* usque ad finem mensis *Januarii* sequentis, donec videlicet *literis illis infamibus* ad Nos datis (de quibus infra Artic. LXIII.) Nos ad

eundem *justitiae cursum* veluti stimulando coegerunt. Distulimus, inquam, solum, uti coram DEo et mundo justificaremur ab omni pacti violati vel Regni turbati specie, sive umbra.

LXII. Quum igitur ex *allegatis et probatis* adversarii ipsimet *turbati status* publici rei sint convicti, mirum est eos culpa imputationem declinantes in alios audere regerere, nam ut ille jure merito —

Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

Magis autem mirum, quod post haec etiam mala fide gesta omnia audent jactare sese *bona* scilicet *conscientia sua fretos*, ad comitia Meghiesinum in *diem Januarii 19. D. Electo Francisco Redeio indicta, inermes venisse*, quum tamen regnicolarum ab ipsis concitatorum pars considerabilis magis solito obarmati eodem accesserint, atque etiam notorium sit 500 pedites a Saxonibus specioso promisso attentatis fuisse rogatos, tametsi non concessos. Finis autem *comitiorum* illorum *Meghiesiensium* quis fuerit, apparebit ex actis: nimirum finis non fuit *redemptio captivorum*, non *complacatio Portae*, non *tranquillitas Regni (fines publici et intentione et etiam pro virili executione a Nobis designati)*, sed 1mo ut *Electo Redeio praetextuali* praestaretur juramentum (coactum) hactenus a fidelibus Nostreis constanter detrectatum, imo *ab ipsomet* tunc comitiorum *praeside*, nunc *usurpatore*, fortiter oppositum, eodem (recte) tunc arguente, jure ipso id esse onerosum conscientiae juramento praecedaneo fidelitatis Nobis praestito (nunquam relaxato) jam antea obligatae, nondum a Nobis absolutae, tametsi (adeo *honores mutant mores*) idem *Achatius Barcsajus*, ut juramentum perjurum id ipsum sibi ipsi praestetur, in *Segesvariensi conventiculo* suo, vi et armis (etiam Turcicis) Christianos fideles Nostros cogere attentarit plerosque etiam magis pusillanimes de facto coegerit, imo quod, antehac apud Nos inauditum, etiam *sexum inermem*, foeminas ipsas in *conciliabulo* altero Maros-Vasarheliensi ad juramentum sibi praestandum angariaverit, secutus hac in parte illam Romani Machiavelli maximam, *si violandum est jus, violandum est regnandi causa* etc. 2do *Comitia* eadem *Mediensa* sunt coacta, uti *Michael Szava*, famulus Noster antiquus jam ex pulvere ad nobilitatis gradum evectus cursorumque Nostrorum primarius effectus, expediretur ad Portam contra Nos iterum contraque pacificos bonos vicinos nostros ambos Vayvodas, Moldavum et Transalpinum, obnixae manibus pedibusque omnia acturus. 3° Dum haec ab ipsis (omnia contra pacta) agitantur foris, dant insigniter operam, ne ocientur domi, etenim isti (uti prae se ferunt in Pasquillo) *boni, pacifici, inermes patriotae, solo conscientiae suae intemerato scuto freti*, scilicet constituunt exercitus sui (clandestine antea designati, jamjam contra Nos erupturi) *Generalem*

Gabrielem Haller, factis aequae ac verbis seditiosis saepe saepius conspirationis ducem, Vice-Generalem autem nominant *Gasparum Barcsiyum*, *Achatii Barcsyai*, tunc praesidis, nunc usurpatoris, fratrem germanum. 4. Mandatum de castra metando meditantur seduli, idque totum dum Nos securi; ita quippe (ut ajunt) saepe saepius, *dum Petrus dormit, Judas vigilat*.

LXIII. Hic enim *apparatus* totus quantus eo tendebat, uti Nos cum *conthorali* Nostra atque etiam *unigenito* Francisco Nostro *Principe electo* et etiam *confirmato* (conscientia quidem in divina providentiam recumbente) tutos, sed inopinantes obsiderent, premerent atque etiam tandem comprehenderent si pote. Nos quippe interea intra *privatam* Nostram *arcem* de *Gyalu* (ut ipsimet in *Pasquillo* fatentur) Nos consulto quietos continebamus, ne forte ullo modo vel gradu *pactorum violatorum* aut *comitiorum turbatorum* (tametsi perperam) ab ipsismet ejusdem facti reis, postularemur. Quinimo uti eosdem a temerario proposito revocarem, quantum in Nobis, ad ipsos *litteras nostras monitorias praemisimus*, in quibus, iterum fatentur ipsimet, vi veritatis adacti, quod Nos (tot modis tametsi provocati) ne tum quidem *postulabamus recipi pro Principe* (sunt verba Pasquilli) sed ut limites sive conditiones servarent, admonebamus eos tempestive. Verum ecce *divina justitia* ita eos *dementante* Nostrum, ut ita dicam, *veternum* derepente excutiunt, missis ad Nos *litteris* adeo infamibus, uti (appellamus eorum conscientiam nominibus interea parentes, ne personis noceamus) ex ipsismet nonnulli cordatiores, *exceptione sua*, eorundem vesaniae obicem ponere satagerint; imo *corrosivum* eorundem *stylum* lenire saltem *compositione litterarum modestiorum* iisdem etiam oblata, precibus etiam rationibusque, ne animum nostrum jam plus satis exulceratum adhuc acrius irritarent, *per salutem publicam* obtestantes; non enim vacare periculo *leonem dormientem excitare* remonstrantes, et per notabilem adeo divisionem invasioni portam aperiri significantes. Haec et similia *actus furiosi effecta sinistra* praesagebantur a prudentioribus (neque enim omnes adhuc insaniebant), verum apud infronitos in sententia sua, tametsi prava sibi quippe ipsismet adversa, obduratos *omnia frustra*, quippe ut eosdem suo contra Nos in *Pasquillo* stylo districto ceu proprio jugulemus gladio; *trahebat enim jam suum fatum* perduelles maturabatque. Ne autem *litteras illas ignominiosas* sine causa aggravasse videamur, in istis *litteris* audent Nos *perjurii arcessere*, dicentes (nequicquam demonstrantes) non conditiones et consequenter pacta violasse. 2. *Minantur nobis* sese ad conductum diem Veneris sequentem *juramentum fidelitatis* *Electo Redeio* non tantum praestitutum ipsos, verum insuper fideles Nostros *juramentum* istud perjurum praestare adhuc

renuentes ad id vi *coacturos*, quem etiam in finem *litteras* quaquaversum ad *officiarios* missitant *mandatorias*, uti *Rakocianos* quoscunque (sic enim per *scoma* fideles Nostros subsannare solent) *vi et armis capiant* (ut de facto ceperunt) *captosque detineant*, nisi Electo sibi*que* iuramentum et obedientiam praestent. *Unde summa in Regno confusio* secutura ad mutuam concivium deventura lanienam, nisi aliquorum saniorum prudentia mandata haec atrocita dextre declinando dissimilandove ferocium rabiem mitificasset. 3° *In iisdem literis infamibus declarant*, uti ipsimet fatentur in *Pasquillo*, sese *jam a fidelitate Nobis debitu esse absolutos*, neque *regnicolas pactis aut iuramento Nobis ulterius jam teneri*; proinde non tam monent quam mandant Nobis, uti *dehinc omni tam titulo*, quam exercitio Principali abdicemus totaliter, sive *Principatu cedamus actutum*. Literae haec revera *gladiatoriae* ceu tam argumento, quam etiam stylo truci a *subditis ad Principem* suum prorsus *provocatoriae* missae sunt per *Dionysium Banfum*. His igitur universis et singulis praemissis injuriis nobis illatis, una cum literis adeo ignominiosis acceptis, omnibus simul et semel concurrentibus, proinde *coram Deo et mundo omni jure, naturae, divino, gentium atque etiam municipali* Nos (infandi in *Gabrielem Bathorium* gloriosae memoriae Principem perpetrati parricidii etiamnum praevidenter memores) nonne jam habuimus justissimas causas, tam *jure praeventionis*, quam vi iuramenti Nostri inauguralis, surgere in Dei nomine *ad defensionem justam tum nostri, tum etiam Nostrorum fidelium* a factione immani oppressorum, jamque tandem transire ad plenariam *resumptionem Principatus* nostri, *violatis* nimirum adeo notorie ex parte rebellium *conditionibus* recessui Nostro a Principatu annexis. Cujus tamen resumptionis nostrae notandum obiter, quod praecipuus instigator nobis fuerit Achatius Barscyaius ipsorum et tametsi ad Nos legatus, jam praesens usurpator, hoc fortassis uti stratagemate artificioso, praetextuali excusso viam pedetentim sterneret sibi ad Principatum realem.

LXIV. Attamen circa hanc tunc temporis *resumptionem Principatus Nostri* (quae jam ordine praescripto debet esse *rerum gestarum* nostrarum *tertia periodus*) plurimae circumstantiae in causam nostram concurrunt observatu dignae, quia *rebellium* contra Nos *contumaciam* aggravant, nostram vero nihilominus erga eosdem exertam *clementiam* insigniunt atque amplificant. Quum etenim ipsismet fatentibus vita ipsorum in Nostra esset potestate (*ad inopinatum enim adventum nostrum omnium contra sentientium oculis animisque praesentissima observabatur mors*: verba sunt Pasquilli), quumque etiam ob manifestum adeo *crimen laesae Majestatis* toties contra Nos commissum *praecipua* saltem *fractionis* capita e medio justissime tollendo, Regni dehinc con-

Melius est in tempore occurrere, quam post vulneratam causam remedium quaerere, aut post exitum vindicare L. Un. C. quando liceat unc. fin. Jud. et L. ult. C. ex quibus causis 21.

cordiam et consequenter tranquillitatem atque salutem procurare ac stabilire devastationemque etiam regni ab illis ipsis per instructiones Sebesio datas (de quibus supra articulis LV. et LVI.) procuratam atque (eheu!) postmodum etiam certo nimis subsecutam praevertere (probabiliter) membrorum aliquot *putridorum a corpore politico ascissione* potuissimus (quam omissionem Nostram ceu errorem crudelis *indulgentiae* in excessu *politici* prudentiores, fortassis etiam *annales* culpent apud posteros): Nos tamen provocati tametsi, etiam armati cujusnam vel unicum *capillum*, nedum *caput ipsum* diminuimus? Quam ex parte nostra clementiam tam singularem seditiosorum nonnulli magis ingenui admiratos sese fuisse professi sunt. Etenim (Saulé ipso fatente) *quum quis invenerit inimicum suum, an dimittet eum cum beneficio?* praecipue si is existat *inimicus publicus*. Nihilominus Nos neutiquam ullius *sanguinem*, tametsi revera noxium, sed *pacem publicam* sitientes, non tantum *actum gratiae* generalem edidimus, plenam nimirum *amnestiam* sancientes, qua *nullo crimine excepto*, nulla persona exclusa, praeteritas offensas universas et singulas paterne condonavimus, verum insuper, tametsi cum aliquo *propriae dignitatis* Nostrae *dispendio*, tamen ad *mutuam confidentiam* ingenerandam praecipuis seditionis capitibus non tantum pepercimus, sed etiam *ново beneficio* singula atque etiam *honorifico consiliarium* Nostrorum officio cumulavimus ad *eorum emollitionem* atque *emendationem* si pote; tametsi ex ipso facti contra obduratores, ceu per quandam *gratiae* Nostrae antiperistasin postmodum eo magis et ingrati atque etiam inquieti, tantoque tandem evasere *perfidiores*.

1. Sam, XXIV. 20.

LXV. Quod vero singularis hujusce Nostrae erga ipsos *gratiae splendorem* offuscare tentant interjectis impertinentibus nonnullis circumstantiis, eas singulas ceu tot *nubeculas sole* veritatis dissolvere erit perfacile, *veluti 1mo* quod inter resumptionis Nostrae *antecedentia* obijciunt, *Heydones legitimis Regni Comitibus exclusos facultateque suffragandi vacuos etc. ex diversis partibus confluxisse, sedes anteriores occupando clamore etc. comitia illorum turbasse*. Nae mira haec est praesidentia. Quando scilicet *Clodius accusat moechos!* Revisatur enim paulo superius articulus hujusce manifesti XXXIX. et inde apparebit liquido, quam facile in ipsos *accusatores comitiorum Samosivarensium* publicos *perturbatores recriminatio* retorqueri possit. Neque vero (quod in objectione est palmarium) *Heydones jus suffragandi sibi usurparunt*, sed conspirationem contra Nos jam pullulantem plus quam subodorati, animas suas a criminis participatione liberare volentes, de sua erga Nos tanquam legitimum Principem suum fidelitate servanda in futurum protestationem duntaxat *suam cuivis ipso jure licitam* coram Regno interposuerunt.

LXVI. Quod autem *secundo* inter *conexa* *resumptionis* nostrae ceu *gravamen* suum recensent, *reversales* de sauctius imposterum servanda erga Nos fidelitate a Nobis postulas: nae, *oculo utroque* tam *autoritatis* Principalis; quam *prudential* politicae privari meruissemus, si *praeteritorum* (superius memoratorum) plus quam tristi experientia edocti, non tam *privatae securitatis*, quam *pacis publicae causa* de futuro non cavissemus. Quod demum 3° in *resumptione* Nostra *interpositam a se conditionem de non sumendis contra Portam Ottomannicam armis*, meminisse etiam debuerant *justae exceptionis* Nostrae pro *responso* eorundem legato a Nobis propositae, nempe *quod cum non jam ageretur de novo Principe eligendo, sed de veteri Principe recipiendo, Nos antehac legitime electi et confirmati non poteramus jam jure, neque etiam volebamus obligari, nedum cogi ad novas conditiones.*

LXVII. Pro coronide tamen *resumptionis* Nostrae, DEO sit laus, prorsus *in Gruentae*, habemus *confitentes* reos, ita Nos cum illis omnia transegiſſe *pacifice*, uti (sunt verba Pasquilli) *Principe recepto dataque praeteritis erroribus amnestia etc. omnium animi demulceri visi, res etiam patriae Principisque qualitercunque compositae resedisſe videbantur.* Haec etenim est expressa, eademque de *resumptione Principatus* Nostri ejusdemque subsecuto eventu ipsorum *adversariorum confessio voluntaria.*

LXVIII. Jamque per Nostram in *Principatum receptionem* obsignatam *actu amnestiae generalis*, fatentibus ipsis, restabilita denuo *Regni concordia*, inquirendum in sequentibus, utra partium prima iterum atque iterum *auream pacem* interturbaverit, quod liquido constabit ex *ultima temporis periodo*, quae exhibet res gestas hoc anno, nimirum a *resumptione Principatus nostri mense Januario, ad hoc usque tempus*, quarum omnium argumentum universum *septem* potissimum complectitur capita, quae sunt 1. *Acta mediensia* *resumptionem* Nostram immediate *consequentia*. 2. *Comitia Albensia gemina*, eorum ambo- rum tam *ocasio*, quam etiam *exitus*. 3. *Egressus Noster ex Regno Nostro Transylvaniae*. 4. *Congressus Noster sive pugna defensiva cum Turcis*. 5. *Invasio* Regni Nostri a Turcis et Tartaris. 6. *Occupatio arcis Jenö a Turcis*. 7. *Impositio et assumptio Principatus*, sive *usurpatio Achatii Barcsyai*, cum ejusdem actus adjunctis praecipuis.

LXIX. Primus igitur rerum deinceps gestarum articulus exhibet *acta Mediensia resumptionem* nostram immediate *consequentia*, ubi occurrit praecipue *consultatio de responso* legationi *Turcae triplici* reddendo. Item *de auxilio in casu Vayvodae Transalpino* suppeditando, circa quod *regnicolae consiliarios*

authorarunt *ad deliberandum* simul ac *determinandum*, quod et factum *affirmative*. Punctum prius quod spectat, nempe *responsum legationi Turcicae* reddendum, istius legationis argumentum paulo altius repetendum. Quippe *Turca* contra fidem Regno absolute datam de mittendo *ad Electum Redeium* vexillo et reliquis Principatus insignibus, tamen expedit *Buda* legatum cum *hattisheriffe* sive diplomate Imperatoris *amborum* etiam *Veziriorum Supremi* Budaiensisque literis comitibus, quibus negant se *Redeio* concessuros vexillum etc., nisi 1mo tradatur in manus *Turcarum arx Jenő* (vetus querela iterum, non igitur, uti falso ingeminatur, novus *belli Polonici* praetextus); 2do nisi insuper persolvatur *auctarium tributi annui* (uti *Turcae* praetendunt) debitum a tempore *Gabrielis Bethlen* ad usque obitum *D. Parentis Nostri*, *gloriosae memoriae*, quod *auctarium 5000 aureorum octodecim annorum* spatio multiplicatum, ascendit ad summam 90000 aureorum.

LXX. Ex hisce itaque *Turcarum postulatis iniquis* post cessionem Nostram ad Regnum ipsum missis abunde liquet, *furorem Turcicum*, de quo (ad nauseam usque) adeo *pasquillantur*, jam intendi non contra Nos, Regno tunc temporis cedentes, sed contra Regnum ipsum, novi tametsi Principis electione *Turcis* plus satis morigerum. *Item* indidem clare constat *subsequentes Turcarum actus* violentos, invasionem Regni, arcis *Jenő* occupationem etc. non posse juste imputari vel *resumptioni nostrae*, vel *sociorum Vayvodarum in Regnum receptioni* (haec etenim *Turcarum* postulatam utrunque praemissum demum subsecuta sunt), sed potius *antecedenti regnicolarum deditio*ni sibi ipsorum in manus *Turcarum*. Unde, pro more gentis, *Turcarum* accensa ambitio spesque plus ultra Regnum ipsum jam subactum expilandi, et tandem etiam captata scilicet ex discordia mutua simul ac *regnicolarum invitatione expressa* (de qua supra) occasione Regnum invadendi.

LXXI. Circa hoc punctum autem notandi *actus* distincti duo, nempe *Regni* et *Nostri*. *Regnum* enim (hac vice magnanimiter, utinam etiam perinde constanter) *respondit* rotunde sese *duris istis conditionibus* nunquam velle succollare, neque *arcem Jenő* tradere, neque *tributi auctarium* pendere. Hocce cordatum suum responsum misit Regnum ad *Vezirium Supremum* per Ratz¹⁾ ad *Purpuratum Budaiensem* per *Andream Martini*, ad *Basham Selistriensem* per *Svetko*, atque ad *Basham Temesvariensem* per *Gabrielem Con* ²⁾ Haec ideo notamus singillatim, uti constet nos neutiquam invidere regnicolis Nostris laudem suam, ubi

¹⁾ Igy a kéziratban.

²⁾ Igy u. o.

bene, multo minus (sicuti nobiscum passim agunt iniqui) eorum dicta factave non mala detorquere velle. tametsi etiam exinde apparet (comparatis scilicet sequentibus eorum actibus), quam inconstantes (justo fortassis Dei judicio) fuerint regnicolae *in bono illo proposito* initiali, justam nimirum sui et suorum defensionem mature, idque etiam legitime, utpote *jure naturae et gentium* proseguendo in DEI nomine. Hactenus *actus Regni*. Sequitur jam ordine circa idem punctum defensionis Regni actus etiam Noster sollicitus.

LXXII. Nos igitur ex parte Nostra futuri eventus prope modum praesagi, simulque, quantum in Nobis, ad Regni malum ingruens averruncandum providi, proposuimus Regno: *Quodsi Turca ab iniquo (uti apparet) contra Regnum ipsum proposito desistere noluerit, Regnum autem in casu invasionis reputetur impar viribus*, nonne satius foret tempestive, *Principum Christianorum confederatorum* (quorum etiam interest) auxilium sollicitare? Huic propositioni Nostrae paternae responsum est a Regno cum distinctione; nimirum *nihil equidem tentandum offensive* (istud bene), *defensive* tamen omnino prospiciendum (hoc melius), ac proinde eatenus *authoritati consiliariorum* *Nostrorum detulerunt primae legationis electionem*. Consiliariorum igitur delectu (*igy*) et (quod NB.) *regnicolarum ipsorum consensu* *Dionysium Banfium* ad S. R. M. Hungariae ablegavimus, *auxilium scilicet defensivum* in casu postulaturum, quem tamen *actum suum voluntarium* (eundemque etiam legitimum) Nobis solis imputare, imo insuper eundem actum *abalienationem ab obedientia* Portae debita denominare non verentur. Huic igitur *primae ad S. R. M. Hungariae legationi* a Regno ipso expeditae, ceu *fundamento* suo, innituntur ceu *superstructiones* reliquae deinde subsecutae legationes. Hactenus *acta Mediensia* circa responsum dandum *Turcae legationi*. Sequi jam deberent comitia Albensia, inter quae tamen memorandus *conventus consiliariorum Albae Juliae mense Martio habitus*.

LXXIII. In eo conventu *punctum deliberationi oblatum* fuit hoc ipsum. *Utrum scilicet in casu manifestae oppressionis a Turca Vayvodae Transalpino dandae sint a Nobis suppetae*, idque etiam *non tantum ex stipendiariis nostris, verum etiam ex militia Regni*, siquidem opus succenturiatis; super hoc casu sontico Meghiessini etiam proposito *determinarunt iterum affirmative omnes consilarii* (a Regno etiam delegati), nominatim 1. *Achatius Barcsayus*, 2. *Gabriel Haller*, 3. *Stephanus Petke* (is per literas), 4. *Joannes Bethlen*, 5. *Sigismundus Banfi*, 6. *Thomas Basa*, 7. *Georgius Lazar* protonotarius, 8. *Judex regius Cibiniensis*, 9. *pariter Michael Herman*, *judex regius Cronensis*.

Imo occasione Michaelis Mikes militum supplementum majus petentis haec insuper adjecta clausula, nempe Vayvodae recedenti augendas esse suppetias, dummodo is Regnum Transylvaniae non ingrediatur. Quam *regnicolarum limitationem*, ne Nos quicquam *contra Portam offensivum* commisisse videremur, Nos adeo sancte observavimus, ut Vayvodae postea Regnum ingredi tentanti simulque auxilium Nostrum efflagitanti istud a Nobis sit ipsi denegatum; refugium autem in Regnum an ipsi jure negare potuerimus, judicent illi, quibus innotuit arcta *confoederatio* apud *Thordam* ao. 1636. Regnum inter utrumque inita, quando *Matthaeus Vayvoda* Transalpinæ gl. m. in defensionem Regni interposuit sese apud *Basham Selistriensem*, quo tempore regnicolae repromiserunt *Matthaeo* atque successoribus ejus *foedus* contra quoscunque tam *offensivum*, quam *defensivum*. Judicent iterum praejudicii crustis non praeoccupati, utrum violatis adeo manifeste contra Nos a Porta conditionibus Nos ipsi a Regno Nostro pari oppressione Portae tantum non *exulantes*, potuerimus absque nota inhumanitatis negare *coëxulibus jus asyli*, sociis praecipuedum oppressis. Liquet in *Pasquillo* falso asseri, ad odium scilicet, data a Nobis *utriusque Valachiae Principibus auxilia contra Portam*. Quamquam *Moldaviae Vayvodae* utpotedum in autoritate superstiti pro redemptione totali captivorum nostrorum, quorum nos cura mordebat, praecipue apud Chamum Tartarorum mediatori strenuo) tametsi justissime postea, ipsismet etiam consentientibus, tamen nullum prorsus a Nobis subsidium fuerit tum porrectum, *Vayvodam* autem *Transalpinum* quod spectat, eidem (ut supra demonstratum) a semetipsis inconstantibus auxilia fuerint et *decreta* et etiam *de facto* suppeditata, additis etiam tum *rationibus politice speciosis*, veluti 1mo *satius esse belligerare extra Regnum, quam intra Regnum*, 2do *Transalpinam* praecipue a DEo et natura veluti *scutum* obtendi *Regno Transylvaniae*, quo semel violato, facilis exinde in hoc Regnum penetratio (quod et jam eventus docuit tristis). Verum ob inauspicatum ejusdem Vayvodae successum et ad palpum Portae obtrudendum, jam haec omnia ex post facto serviliter sunt dissimulata. Imo et hoc *artificiose* ab ipsis celatum, quod scilicet sub spe (sed vana) attrahendi saltem *Vayvodam Transalpinum* in suas partes ipsi *non nobiscum, sed contra Nos*, paulo ante Nostram principatus reumptionem, obtulerunt eidem Vayvodae confirmandum foedus tam *defensivum*, quam *offensivum*. Ubi tunc dormiebat *respectus dependentiae a Porta*, quem passim crepant tantopere ista Portae mancipia voluntaria? Atque hactenus etiam *conventus Albensis mense Martio* habitus. Sequuntur jam *secundo comitia Albensia gemina prima mense Aprili, secunda mense Junio* celebrata.

Quod autem comitia a Nobis non semel, sed toties sponte sint indicta, *id ipsum abunde evincit constantem Nostram Regni conservandi curam.*

LXXIV. Comitiorum enim *generalium Albensium mense Aprili* convocatorum occasio fuit *prosecutio prioris propositi Meghiessini* a regnicolis ipsis approbati, nempe *inculcata Regni tutela sive tempestiva defensio*, quam exigebat praesentanea *Vezirii Budensis* castrametatio apud Zolnok. Interea tempore comitiorum istorum ferunt Sebesium Buda scripsisse *Vezirium* ipsum fide jubere Turcam jam destitutum a suo postulato arcis Jenő etc., dummodo alius (puta, tertius) eligatur Princeps. Argumentum istarum literarum verumne fuerit an fictum, parum interest; quinimo, si verum, apparet ex priori Principatus Transylvaniae concessione tam facili *Principatum* hunc (suppuDET dicere) evasisse jam alteram pilam fortunae ad beneplacitum Turcae data-riam sive volubilem. Nos tamen etiam atque etiam Regni ipsius quam Nostri conservandi studiosiores, ut *legati Budaiensis* atque *Temesvariensis* cum satisfactionis cumulo ad suos reverterentur, pro responso *promissum Nostrum Meghiessini* interpositum jam etiam per *Gabrielem Haller* et *judicem regium Cibiniensem*, Regno redintegravimus, scilicet propter salutem Regni *Nos finaliter Principatu cedere esse paratos, dummodo dentur a Turcis literae fidei publicae* (Athname dictae) Imperatoris ipsius jramento firmatae, quibus caveatur Regno (est haec de cura Nostra singularis Pasquilli ipsius confessio): 1. *de non impedienda deinceps electione* (libere), 2. *de non minuendis libertatibus Regni*, 3. *de observatione ipsius Athname Sulimani*, 4. *de non postulandis arce Jenő finibusque Regni Transylvaniae, partiumque Hungariae eidem annexarum* etc. In quibus universis et singulis notare licet, quod nulla prorsus mentio aut cautio de proprio Nostro interesse, sed solummodo de securitate Regni.

LXXV. Neque tamen dum *Athname* a Turcis postulavimus, rem prorsus novam (uti falso ogganniunt *maligni*) petiimus, sive gratiam aliquam antea nunquam concessam a Turca, *gente tametsi* (uti exaggerant) *constringi nescia omnium orbis terrarum potentissima simul ac immuni etc.*, — cum *postulatum* hoc nostrum (in hoc casu Regno necessarium) fuerit tantum *renovatio primi Athname Solimanni*, quod etiam anno primo Regni nostri, antequam *tributi auctario* consentire vellemus, et exactum fuit a Nobis et etiam expresse concessum ab eadem gente (Turca nempe) utpote jure gentium ad pacta servanda (sicuti alii populi, quantumvis barbari) obligata.

LXXVI. Quanta autem haec Nostra (quam jam extenuant) gratia sive de Regno cura paterna tunc apparuerit, testetur sollemnis gratiarum actio Nobis tum sollemniter exhibita nomine

Regni totius per *Achatium Barscyaium*, cum etiam agnitione insperatae Nostrae erga Regnum plus quam paternae clementiae, in cuius etiam redhostimentum dantur Nobis ab universo Regno subscriptae *literae fidejussionales: quod si nimirum Athname postulatam a Turca fuerit denegatum, declarant se bonafide spondere sui nobiscum conjunctionem ad communem libertatum suarum defensionem*. Quid quod insuper per Gen. *D. Steph. Petki*, unum ex consiliariis Nostris, Regnum Nos sollicitavit, uti significare vellemus (in casu obtentionis *Athname* postulati) quid Nos *compensationis vice* a Regno postulemus. Nobis autem cum illis contrahere declinantibus ipsi ultro obtulerunt *officium defensionis realis in bonis Nostris*, quod etiam promissum voluntarium firmarunt juramento simul ac publico *chirographo* suo. Adeo igitur *publice falsum est*, quod calumniator iterat in Pasquillo: 1. Haec et similia acta non fuisse probata regnicolis; 2. item eosdem non ausos fuisse aliter facere; 3. item Principe trahente obstinatos evasisse; 4. item ad Portam Purpuratosque praedicto tenore per *Matthaeum Babogh*, ad *Vezirium Budaiensem* legatum destinatum ipsos scribere coactos fuisse etc. (verba etenim haec sunt ipsorum in suo scilicet *Statu Innocentiae Transylvanicae*). Quae omnia et singula eorum praecedentes actus contradictorii, nempe 1. *nationalis eademque sollemnis* ad Nos transmissa *gratiarum actio*; 2. *literarum fidejussionalium* pro sua nobiscum *defensione conjuncta oblatio*; 3. *juramentum eorundem* (res nunquam coactioni subjienda); 4. *chirographum* etc. Haec inquam *sociata* eosdem cumulate palpabilis convincunt falsitatis.

LXXVII. Neque etiam insuper vacat insigni malitia, quod ad majorem contra Nos apud Portam aggravationem comitiis Albensibus praemissis, mense *Aprili* celebratis, ipsi in Pasquillo subnectunt immediate legationem Dni *Michaelis Mikes* Regni Nostri *Cancellarii* ad S. R. M. Hungariae cum secretis mandatis et *litteris a Regno credentialibus* (postulatis quidem jure merito, nondum tamen impetratis de facto). Namque 1mo voluntarius hic *anachronismus*, sive *temporis error* affectatus, quo legationem mense demum Junio expeditam, retrotrahunt ad mensem *Aprilem*, plurimum facit ad exaggerandam, uti comminiscuntur, Nostram *Portae Ottomanicae* irritationem. *Secundo* *literarum credentionalium* ex parte ipsorum confessa denegatio arguit vecordem eorundem inconstantiam atque in *bono suae defensionis proposito* mutabilitatem simul ac infidelitatem, cum haec *secunda* ad S. R. M. Hungariae *legatio* nihil aliud fuerit, quam (ut dictum) effectus atque prudens *prosecutio* primae omnium *legationis* (de qua supra artic. 72.) ab ipsismet mense *Januario Meghiessino* ad eandem S. R. M. per *Dionysium Banfum* expeditae. Auget autem ipsorum reatum invasionis postea subsecutae eorundem in *Pasquillo*

expressa tergiversatio ac *mediorum* ad defensionem legitimorum tempestive capessendorum tam supinus neglectus. Fatentur enim, quod negarunt suas literas *credentiales*, supprimunt autem, quod tamen tunc temporis adjecerunt, nempe *se id differre velle, donec Turcam imminere viderent*. At enimvero, sic tandem *sero sapiunt Phryges*, quum potius ad remoram in tempore Turcis injiciendam (juxta doctrinam prudentum medicorum) principiis obstandum fuisset. Quid quod de DEo aequae ac hominibus desperabundi non sine *bruta contradictione* proprii facti in 1ma legatione secundam legationem detrectantes, scandalose causati sunt, *se malle jugum Turcicum subire in corpore, quam Austriacum in anima*. Quasi vero per *Europam, Asiam* atque *Africam* tot Christianorum templa (quorum post *Salomonis* ipsum eminentissimum *Constantinopoli* templum S. Sophiae) ex Christianis oratoriis in Turcicas moscheas, sive synagogas violenter conversa, foret tantum jugum corporale, et non etiam suo modo spirituale? Quasi vero praecipue per *Graeciam* aliasque provincias a *Porta Ottomanica* plene subjugatas (quod etiam justo iterum DEI judicio utinam ne evadat tandem fatum quoque Nostrum) nimirum *liberorum Christianis parentibus prognatorum nefanda decimatio*, indeque consequens coactaque tenerarum animarum ante liberum rationis usum invincibilis ignorantia atque in Machumetana superstitione educatio, atque etiam postea eorundem in degenerem *pathicorum* conditionem turpis *abusus*: quasi haec et similia Turcicae clementiae erga nomen Christianum specimina forent (uti ipsi Turcis turpiter supparasitantes extenuant in *Pasquillo*) *jugum tantum corporale, nullo autem modo spirituale*. Interim, *excepto* potissimum casu gemino, *blasphemiae notoriae et perturbatae* manifesto *pacis publicae*, persecutionem religionis causa (rem *Regibus Regnisque* totis persaepe *fatalem*) in nullo magistratu, nedum in Principe vere Christiano probare Nos profiteamur.

LXXVIII. Quod iterum interjecto superius actu mensis Junii, nempe legatione secunda ad S. R. M. Hungariae remeant retro ad mensem Aprilem, illa temporum distinctorum praepostera transpositio arguit affectatam ipsorum confusionem ad majores officias, hinc inde causae nostrae splendori offundendas. Quod autem mense Aprili, ubi tangunt adventum ex Tartaria R^{di} D. Stephani Sellyei et Petri Szigethi cum literis a M^{ro} D. Joanne Kemeny ex vinculis Krimensibus ad regnicolas datis; ibi, corde revera plumbeo, sed ore ferreo, affirmare audet Pasquillator, *secretiora quaeque a D. Kemeny commissa, oretenus tamen referenda, (quia Regni scilicet, non Principis incolumitatem primario spectabant) additis minis severissimis silentio suppressi a Nobis fuisse jussa. Unde, inquit, misera patria imminens periculum ab ipsis, mandata Domini Kemeny Regno revelando, evitare nec scivit nec*

potuit. De hac capitali falsitate contra Nos ad odii cumulum eructata attestamur bonam conscientiam, uti *Dni Kemeny* ipsius, ita *R. Selyei* ipsiusque *Petri Szigethi*, qui tantum abest uti quicquam tale affirmare sustineat, quod (divina providentia ita iterum disponente) *hic Varadini die 30. Octobris* elapsi, *Szigethi* ipse, de eodem argumento interrogatus idque cum expressa adjuratione, uti veritati ipsi testimonium libere auderet perhibere, ipse coram testibus fide dignis firmavit fidem, se nequaquam celasse, multo minus (uti diabolice confictum) minis ullis Nostris adactum fuisse celare regnicolas quicquam a domino suo secreto commissum, quod ad Regni conservationem eos scire interesset. Idem ipsum testimonium fidele, pro se aequae ac pro veritate non ita pridem ad idem, oretenus atque etiam per literas, plene reddidit *R. ac cl. Selyei*. Ex hac tamen in *Pasquilli fabro* contra Nos venenata calumnia de ejusdem in reliqua farragine sinceritate judicare facile. Atque hactenus tam *occasio*, quam *exitus comitiorum Albensium primorum mense Aprili* celebratorum. Sequuntur jam altera *comitia Albensia mense Majo convocata.*

LXXIX. Quorum *occasio* praecipua fuit communicatio cum Regno *novae legationis Turcico-Tartaricae*. Quodsi Nos (prout iterum atque iterum Nos Nostrosque consiliarios calumniantur in Pasquillo) *mira*, ut ajunt, *arte Regnum celare voluissimus legationes periculi indices*, nunquam tot *comitia, communicationis publicae media*, cumulatim condixissemus consulto. discrimen itaque Regno jam ingruens, ipsis mature ob oculos posuissemus bona fide; namque ipsismet fatentibus *exercitus Turcici imminebant oppidis Karansebes et Lugos*. Ursimus etiam juramentum ipsorum fundamentale in Nostra inauguratione praestitum, cujus tenore eorum unusquisque jurat per SS. *Trinitatem* etc. se fore *amicum amicis, inimicum inimicis Nostris*, obligantes proinde sese velle *Nos defendere contra quoscumque* etc. Adjecimus *litteras* eorundem *fidejussionales* (de quibus supra artic. 76.) in *comitiis Albensibus, mense Aprili* datas, quibus Nobis firmaverunt fidem, in casu negati ex parte *Turcarum Athname* (qui jam erat casus praesentaneus), se tunc velle in *defensionem suarum libertatum nobiscum vivere et mori*: Nos reciproce ultro spondemus ipsis *omne boni pastoris officium, ad ultimum potentiae eos a lupo invasore defendendo*, imo, si opus, *animam Nostram deponendo pro ovibus*, Nobis nimirum sibi que fidelibus (non equidem pro hircis cornipetis, sive rebellibus, Principis patriaeque suae proditoribus.)

LXXX. Jamque hic ipsi incipiunt manifeste titubare tempusque (rem in tali casu pretiosissimam, in cujus quippe mora evidens Regni periculum) terere impertinentibus tergiversationibus; modo enim quasi spondere videntur Nosque animare, sed in

Saeton, in vita
Julii Caesaris.

propriam, uti apparet, Nostrimet perniciem, sicut *Brutus et Cassius Julium Caesarem*, vel *parricidae* nostrates *Bathorium Principem*, quem in castra usque comitati, hoste postea vixdum viso, Principem suum turpiter deseruerunt tandemque proditorie etiam jugularunt. Nos itaque *fatum suppar* tam *Principis*, quam *patriae*, conjunctim praevertere studentes, etiam atque etiam obtestamur eos *ad declarationem* sinceram sui animi simulque ad intrepidam in primo suo *justae defensionis* proposito *constantiam finalem*. Illi regerere sese velle, uti nos primi declaremus ipsis media defensionis, tametsi autem *arcana Imperii* revelare non adeo politicum, imo *intutum*, tamen Nos id sincere facturos spondemus, dummodo *declarent serio*, utrum *Nobiscum et inter se unire sese atque mutuo defendere stet sententia*. Tandem aliquando post plurimas tales ultro citroque, ut ajunt, *serrae reciprocationes*, *die Maji 29. declarant absolute sese esse impares* resistendo hosti, ac proinde (sunt ipsorummet verba etiam in Pasquillo) *jugum potius, licet grave, subire paratos*. Nos nihilominus propter salutem perpetuo publicam ad eorum infirmitatem animi Nosmet ipsos dejicientes postridie *Maji 30.* per delectos *consiliarios*, Regni corpus adhuc in comitiis congregatum paterne monemus, imo. sunt ipsorummet verba, *rogamus, quod si certo animadverterent consilium Portae non aliud esse, quam totam patriae libertatem subvertere, cunctos absque misericordia trucidare, statum Regni penitus mutare, nec privilegium ullum super incolumitate Regni velle dare (utinam Nos tam vere non fuissetus vaticinati, clamat eventus!)*, utrum in his similibusque causis in sui defensionem arma sint capturi? Tandem respondent, *arma se capturos in sui defensionem, si ultimam necessitatem adesse viderint*. Quae eorum responsio per occupationem prorsus subruit eorundem capitale effugium *necessitatis durum telum*, scilicet quo se praetendunt compulsos novum Principem assumere, seque Turcae dedere, cum tamen in tali casu potius *resistentiam* promiserint hic in antecessum. Id autem propositum an fuerit revera in ipsorum *intentione*, clare videre est ex *executione*, nempe, quum ad ultimam illam *necessitatem* deventum fuit, eorum *nonresistentia* vecordi, unde fatalis eademque accita clades patriae.

LXXXI. Suum enim *repetitum cavillum* putidum, quod nempe *resistendo fuerint impares*, fuisse tantum affectatum sive coloratum, quemadmodum apparebit infra liquidius in articulo *de invasione*, ita coram DEo et mundo appellamus *militum scientiam simul ac conscientiam* (artifici enim in sua arte credendum est); testamur, inquam, *rei militaris* apud Nos peritos sive domesticos sive *exteros*: an (concordia mutua sive *unione Regni inter Nos et se ipsos invicem praesupposita*) hosti nondum ingresso *resistere non fuisset possibile*, DEo juvante. imo adeo facile,

uti nonnemo (neque is privatus) virium hostilium probe conscius, Nobis Regnoque amicus, consilio dato praemonuerit, dummodo *fauces Regni* (*Bozam* puta) *paucis aliquot millibus* (*tribus ad summum*) *communirent, atque tantisper duntaxat defendere sustinerent, se habere pro comperto, hostem semel atque iterum repulsam passum debere retrogredi: idque pro possibilitate resistentiae, humaritus sit dictum. Divinitus autem loquendo* (nam sumus Christiani), nisi proditores omni in DEum ipsum aequae ac in Principem suum fide fuissent vacui, quoties in *causae justae defensione*, invocato divino Numine, exigua *fidelium* manu *barbarorum phalanges*, numero tametsi atque etiam impetu immanes, fuerunt subactae? Uti nihil repetamus de *majoribus* Nostris, magnanimis *Hunyadis, Bathoreis, Zeriniis* etc., testentur id ipsum antiqui *heroes sacri, Gedeon, Jonathan, David, Josaphat, fratres Maccabei* etc. In sacris annalibus etiamnum inclyti, qui *chronologo* Apostolo per fidem in bello validi effecti sunt, Regna debellarunt, exercitus exterorum in fugam verterunt etc. Ratio successus admirandi fundata est in *rupe, justitia nimirum simul ac omni potentia divina*, qua concurrente cum humana fiducia juxta ac industria (uti heroice Jonathan) *non est impedimentum Domino per paucos in se fidentes salvare, aequae ac per multos*. At enimvero, Nostratibus proditoribus deerat idem animus, eadem fides, unde potius quam sese gloriose defendere maluerunt ignominiose semet ipsos dedere. Atque hactenus *occasio simul ac exitus comitiorum Albensium geminorum*, quorum consequens (idemque jam ordine *tertium* rerum Nostrarum caput) fuit Noster *ex Regno Transylvaniae egressus*, cujus, sine ambagibus, ex parte Nostra, hae fuerunt causae tam justae, quam honestae.

Hebr. XI. 35. 36.

I. Sam. XIV. 6.

LXXXII. In his ipsis *comitiis Albensibus novissimis* haud obscure fuerat mussitatum, Turcas suggerere regnicolis Nostrum ex Regno Transylvaniae egressum fore ipsis salutarem; eo enim casu spondere Turcas, Regnum nihil damni prorsus passurum. Scilicet sic olim in *apologo* *lupus suasit ovibus expulsionem canis ex ovili*; eventum postmodum senserunt oves, suo malo: siquidem Incustoditum captat ovile lupus.

Consiliarii igitur Nostri sensum Regni Nobis insinuant de Nostro ex Transylvania egressu: nominatim (neque id, uti ex eventu apparet, absque mysterio) *Achatius Barscgaius*, tunc comitiorum praeses, nunc praesens usurpator, instat uti Nos non tamen egrediamur ex Regno, sed ut insuper quam procul fieri potuerit recedamus, signanter, ut in *comitatum Maramaros* vel ad *arcem Kővár* Nosmetipsos subducamus. Super his secuta *protestatio* Nostra, quod quantoquidem ipsi adeo sibi non constant animo, ut dentidem *recusent sese unire, neque audent se defendere, neque*

etiam pati volunt se defendi, Nos potius quam (saltem secundum opinionem eorum) praesentia Nostra bellum in Regnum ullatenus attrahere dicamur, contenti fuimus, cum etiam iterata *Nostrae abnegatione*, hac etiam in parte regnicolis Nostris condescendere *praesentaneoque Nostrae ex Regno egressu*, Nostra pro Regni totius incolumitate obsignare sollicitudinem. Ipsi autem viderint.

LXXXIII. Post *determinatum* Nostrum ex Regno Transylvaniae *egressum* in ipsis comitiis Albensibus ipsimet regnicolae confestim per literas certiores faciunt Purpuratum utrumque tam Vezirium Supremum, quam etiam Budaiensem, quod Nos scilicet regnicolarum miserti (ergo non desertores) *egressu Nostrae, eductu* etiam copiarum Nostrarum (stipendiariarum) extra Regnum ipsorum saluti consultum volentes prorsus recessimus. Proinde Turcam ipsimet rogant, Regnum uti in pace tantisper patiatur respirare.

LXXXIV. Jamque ex praememoratis *regnicolarum actibus* spontaneis, nempe 1. *insinuatione de egressu Nostrae ex Regno*, et 2. *significatione Nostrae egressus* per eorundem legatum Turcis impertita, apparet 1mo quam iterum falso *Pasquillator* negat *egressum* Nostrum a regnicolis ipsis fuisse expetitum: *A statibus*, inquit, *id vel verbo postulatum sancte negamus*; 2do exhinc etiam constat, quam injuste (rhetoricando tamen) exaggerant *egressum* Nostrum ex Regno tanquam desertionem Regni voluntariam, cum expositione Regni invasioni conjunctam, exclamantes in Pasquillo: *Nos sine duce, sine rectore, sine pastore, sine viribus, sine ullis copiis relictis* etc. Adeo Principi quantumvis indulgenti difficile est, si non impossibile, iniquis placere *vertumnis*, modo in hac, modo in illa sententia (funambulorum mimicorum iustar) vacillantibus, modo in hanc, modo in istam partem *Principum suorum actus*, quantumvis alias *propitios, maligne* detorquentibus. Pastori quippe suo (uti supra *egressum suaserunt* (postea tamen iidem de eodem eundem sugillarunt). pastor tamen ex sua ovium cura perpeti ad ipsorum magis dextram gubernationem, reliquit *locumtenentes* triumviros: 1. Achatium Barscyaum (quem etiam ipsimet, tametsi contra fidem alterutrinque datam, pro suo jam pastore agnoscunt pecora). 2. Stephanum Petki. 3. Michaellem Herrman judicem Coronensem, consiliarios, adeo uti pro unico pastore (a semetipsis repudiato) jam nacti sint *tergeminos*. Quam falso igitur *se sine pastore relictos* esse conqueruntur sycophantae. Atque haec de *Nostrae ex Regno Transylvaniae* (persuasio) *egressu*. Sequitur jam idque praeprimis considerabile post *resumptionem Principatus Nostrae rerum nostrarum gesturum* caput quartum, nimirum inevitabilis cum Turca congressus, sive pugna defensiva, cujus quatuor potissimum veniunt perlustranda: pug-

nae nimirum 1. *occasio*, 2. *status*, 3. *successus* et 4 *actus pugnam consequentes*.

LXXXV. *Occasionem* pugnae quod spectat, Nos non vanis conjecturis, sed uti eventus ipse evicit, certissimis indiciis, imo Turcarum ipsorum ingeminato (supra) *arcis Jenö* etc. postulato edocti, in *Partes Hungariae* nimirum intendere *Turcicum exercitum*, Nostri erga fideles Nostros in Partibus (redintegrato reciproce juramento Nobis adhaerentes) *officii Principalis* probe memores, viis ac mediis omnibus *legitimis*, qua primum (uti par est) *togatis* sive *pacificis*, qua postmodum etiam sagatis sive militaribus violentiam Turcicam a fidelibus Nostris divertere conantes: ideo 1mo quando ex Alba Julia regnicolae per *Husian Aga* significarunt *Purpuratis* Nostrum ex Regno egressum, Nos quoque conjunximus literas Nostras, firmatas *protestatione* (propter foedus) de sincera, eademque constanti *obedientia Nostra versus Portam*, in casu nimirum *conciliationis* atque *armistitii*. Quodsi vero Nostra *submissio* Regnique pro pace supplicatio toties iterata reiiciatur, Nos cum *jure naturae et gentium* teneri nosmetipsos nostrosque fideles pro virili defendere in DEi nomine atque per *viam armorum* (ultimum Regum atque Principum iudicatorium) honori, libertati, vitae, religioni consulere. 2do literas iterum ad idem *mense Iunio* ingeminavimus ex Czucz ad Turcam missas. *Tertiavimus* easdem *secunda die Julii* ex arce Jenö per nuncium expeditum, militem stipendiarium, quem tamen *contra jus gentium* Turca rapuit in captivitatem.

LXXXVI. His omnibus *mediis pacificis* a Nobis (quia foederis etiam sicum Turca initi tenacibus) frustra tentatis, *iudicet igitur DEus et orbis Christianus*. Nonne jam insurgere intererat, non tantum *prudentialae politicae*, quae dictat *satiùs esse praevenire, quam praeveniri*, sed etiam *conscientiae*, quae jubet bonum Principem, quantum in se, defendere illos, qui in *causa iusta Principi suo sese unire* seque etiam ipsos defendere parati erant, ne si a *Principi deserti*, perirent prorsus indefensi. Quid quod non tantum a *Turcis* ipsis (uti ex eorum *testimonio* infra Artic. (*üres hely*)) jamjam in *arcem Jenö* impetum facturis provocabamur ad arma, verum insuper a *regnicolis* ipsis, nominatim ab *Achatio Barscyaio* usurpatore *instigabamur ad pugnam cum metipsis Turcis* quantocius ineundam (veluti fortassis ad *Uriae fatum* Nobis consciscendum, tametsi id Deus Nobis *convertit in bonum* vel saltem ad Turcarum contra Nos odium aggravandum). In comitiis quippe Albensibus dixit *Barscyaus* ipse expresse, *quodsi Nos Vezirium Badaiensem jam, uti significabat, adversus Jenö moventem conflictu profligare possemus* (quod et DEo juvante a nobis tunc factum) *id ipsum fore efficax pacis ineundae medium*.

Imo, quod est amplius, post *pugnam* divinitus *successu coronatam* nonne idem *Barscyaius* ad Nos scripsit, uti victoriam prosequi contra Turcas porro pergeremus. Et tamen, quae est moderna *proditorum aequitas*, idem ipse *Barscyaius* regnicolarum nomine per literas *ad Turcam* post pugnam datas *pugnae offensivae*, apud hostem barbarum, culpam in Principem suum rejicit, fidelis, atque etiam aggravat ignominiose, uti Turca (alias oculatus) pervideat (in dedecus Portae Ottomanicae), quam scilicet fidelem subditum et sibi constantem futurum evexerit in Principem, qui alterius *Protei instar* modo *pro*, modo *contra*, erga Dominum suum, *Principem Christianum*, adeo extitit inconstans, imo infidelis. Atque haec, bona fide Christiana, fuit sequentis Nostri cum *Turca congressus*, sive *pugnae occasio* genuina, ex cujus vera deductione palam est Nostrum cum *Turca bellum ab origine* ac consequenter in toto etiam tam *praeterito*, quam (si aliter fieri nequit) *futuro belli progressu* fuisse, esse, et futurum esse ex parte Nostra *neutiquam offensivum* (DEus testis est) *sed inevitabiliter defensivum* tantum, ac proinde *omni iure naturae et gentium bellum iustissimum*. Et qualiscunque (propter peccata vel arcana Dei *judicia*, quae humano oculo rimari nefas, *adorare* necesse) nos *divinitus* maneat eventus; *humanitus* tamen non potest non esse *bellum hocce gloriosum*, utpote *fidelium* contra *infideles*, idque etiam *defensivum* contra *oppressores*.

LXXXVII. Haec *de pugnae nostrae cum Turcis justa occasione*. Sequitur jam 2do *pugnae status* juxta tres *circumstantias*, nempe 1. *personarum*, 2. *temporis*, 3. *loci*, ordine deductus, atque quantum in re tali tumultuaria constare potuit, bona fide relatus. 1mo *personas* quod spectat, experti, quod nullatenus *Turcarum violentiam* apertam, non tam, uti apparet, amplius contra Nos, quam contra Regnum ipsum, intentatam vel delinire vel alias declinare jam poteramus: Nos DEo exercituum auspice, numero tametsi valde inaequales, praelium tamen alacres aggressi sumus. Nostrae igitur *aciei* in cunei formam redactae *dextram alam* dirigebat Generosus *Franciscus Gyulai*, arcis *Varad Capitaneus*, cujus alae fronti primae ex stipendiariis consistenti praeerat *Mag^{us} Stephanus Barkoczi*; alam *sinistram* occupabant *Heydones*, duce *Matthia Szuhai*, Capitaneo *Kaloviensi*; hujus alae frontem quoque obtinebant stipendiarii, *Andrea Keresztes* ductore. Corpori peditatus tormentis instructo imperitabat *Andreas Gaudy* Tribunus; pone peditatum ipsum Nos ipsi cohortibus praeibamus. In *extrema acie* *Stephanus Ebenius* Generalis a Nobis constitutus, atque *Gabriel Bakos* tuebantur agmen stipendiariorum novissimum. Ita Nostri. *Turcarum* vero duces extiterunt: Purpuratus Budensis (verum is cum janizariorum peditatu tormentis munito, cumque 800 circiter equitibus, substitit

ad fauces Lippenses eventum pugnae speculaturus), reliquo exercitui praeerant Basa Agriensis et Begus Strigoniensis aliique Ottomanici Satrapae. Sic erant personae. 2. *Tempus pugnae* fuit die 5ta Julii, stylo novo, anni hujusce 1658., qua die ipsa per exploratores a Nobis interceptos certo innotuit Nobis Turcas versus *arcem Jenő* castra moventes eandem arcem ex improvviso, (quantumpote) oppugnare destinasse. Unde iterum liquido apparet, bellum hocce cum Turca fuisse mere defensivum ex parte Nostra. Pugnatum est igitur ea die ab *hora decima antemeridiana ad horam quartam pomeridianam*. 3. *Locus pugnae Lippam* inter et *Arad* situs, unico a faucibus Lippensibus lapide. Pugnae *actum* quod attinet, Turcis versus aciem nostram intendentibus, verum simul ac exercitus nostri acies ordinato progressu occurrit ipsis, ad conspectum ordinis Nostri *subsistentibus*, ala sinistra Nostratum in Turcarum aciem impressionem faciente, *mox Turcarum ala sinistra* flaccescere fugamque capessere, quos etiam cum ala dextra Nostra persequi Barkoczi, quousque cum sociis ad ipsas fauces Lippenses retrocessere, ubi *pugna stataria* praecipue pugnatur, atque haec coitio fuit *tum acerrima*, cui et interfuimus. Siquidem postquam *Stephano Ebenio* agmen totum, *Francisco Gyulaio* alae dextrae partem servanda commisimus, Nosque pedetentim sequi imperavimus: militum Nostrorum hostem, ut dictum, tota ala sinistra caedentium vestigiis Nos insistimus; praecavescentes quippe, ne Turcis contra militem Nostrum sese agglomerantibus ipsi Nostri cogerentur retrogredi atque ita conturbatis ordinibus etiam dispergi, rati sumus, Nostra autoritate atque etiam praesentia militem nutantem melius posse redigi in ordinem atque restabiliri. Neque nos fefellit conjectura. Namque Janizariis cum *tormentis* agmine toto concurrentibus atque in militem nostrum serio incumbentibus, *redintegrata pugna*, militia *Hungarica* in ipso pugnae aestu veluti loco cedens a Nobis praesentibus animata fuit atque etiam retenta, donec *Tribunus Gaudy* cum peditatus parte supervenit, favore sylvae adjacentis tormenta Nostra stratagemate ita deduxit atque disposuit, uti derepente quaquaversum in *Turcarum agmen densum* displosa barbarorum exercitum proturbarint; quo viso, *Hungaricis etiam stipendiariis* ex monte adverso in Turcas sese effundentibus, corpore quoque militiae nostrae reliquo succenturiato atque appropinquante *strages cruenta secuta*. Sicque *Turcae* undiquaque caedi se sentientes, tumultuatim *Lippam* usque non tam fugere, quam ruere, atque ita inter fugam fusi funditus. In hoc autem praelio, qui jam debet esse 3^{tio} *pugnae Nostrae successus*, praeter caesos dedititiosque, uti notum, *Turcarum* etiam haud vulgarium, complures, alii insuper ex primoribus prae militis simul atque animi conturbatione, sese in *fluvium*

Marusium vicinum praecipites dederint, atque ita plurimi aquis fuerint obruti. Qua occasione *Nos* *castrorum* domini praeter captivos ipsos *tria tormenta maiora atque impedimenta sive plaustra militaria* (haud vacua ea) pro spoliis opimis retulimus, ovantes in Domino. Quotus Turcarum eo conflictu perierit numerus, nostrum non est determinare; non fuisse exiguum, ipsimet perhorrent. Nostrum autem militum desiderati fuere duntaxat ad summum XX numero, dimachae plerique, quos vulgo *Dra-gones*, temere in aciem Turcicam educti. Sic itaque fuerunt belli Nostri contra Turcas *defensivi primitiae*, in quibus DEo duce (cui etiamnum laus ipsa unice tribuenda) *victoria* Nobis cessit in solidum. Atque hic obiter liceat notare in improbo *Pas-quillatore* malitosum artificium, quo victoriam hanc a DEo nobis concessam, cujus fortassis acquisitioni ipsemet nequidem interesse ignavus fuisset ausus, eandem tamen victoriam Nobis invidens maligne, *oculus nequam, ingrato involvit silentio*, perfunctorie dicens in *Pasquillo*: *Quae secuta sunt, quia ad propositum Nostrum minus faciunt, sciens praetereo*. Credimus totum. Quod si vero Nos non fuissemus DEi gratia victores, sed Marte iniquo victi, tunc cladem fortassis Nostram clangore tubae orbi universo intonuisset, si potuisset, incendiarius. Atque hactenus *pugnae Nostrae cum Turcis defensivae primae status* simul ac *successus*.

LXXXVIII. Actus pugnam istam consequentes quod spectat, Nos armorum Nostrorum successu hoc auspiciato nihilo elatiores facti, tametsi flagrante victoria, Nos quoque prorsum instigantibus militiae Nostrae ducibus (atque etiam id fortassis accidisset tunc felicius in rem Nostram), Lippam ipsam et oppugnare atque etiam jam tremefactam expugnare fuisset in proclivi. tamen oculo dextro semper in publicam Regni salutem, sinistro vero (propter pacta et regionum vicinitatem, item Christianae rei publicae pacem universalem, quam Nos praecipue spectamus) in *amicitiam Portae adhuc* intento victoria pridiana modeste uti decrevimus. Proinde 1mo ad *Turcam* non gladium, sed potius *calamum* convertimus, namque postridie victoriam ipsam, die 6ta *Julii*, ex castris Nostris ad *Palekese* positis ad *Vezirium Budensem* misimus *litteras submissorias*, quarum *argumentum* ex parte Nostra fuit 1. *pacis oblatio*, 2. *Portae complacatio*, 3. *Nostrae in futurum erga Portam Ottomanicam (quoad pacta) obediendae protestatio*, quod si Nos (non prius laesi) quicquam contra Portam Ottomanicam aut libertates Regni Transylvaniae etc. commiserimus, tunc ira Imperatoris effundatur super caput Nostrum etc. Responsi a *Vezirio* Nobis dati *materia fuit recessus nostri atque armistitii stipulatio*, eaque conditione *intercessionis quoque suae apud Portam sponsio*, item *protesta-*

tio Vezirii cum iuramento, se interea contra vexillum Imperatoris Nobis olim concessum arma neitiquam moturum. Paruimus actutum Vezirii postulatis (*pacis iterum publicae causa*) tum recessu Nostro praesentaneo, tum etiam *hostilitatis* omnis ex parte Nostra, pro tempore, *intermissione sancta* (re tametsi milite jamjam Nostro exaestuante, certe difficili). Jamque ex allegatis et probatis Nos inter et rebelles Nostros, Nos identidem *voluntariae a Porta defectionis* calumniose arcessentes: iudicet Deus, imo *Porta Ottomanica ipsa*, utrum hi Nostri *actus submissionis* qua literis, qua factis non solum ante, sed etiam post pugnam etiam victoria coronatam multiplicatis, arguant Nostram a Porta Ottomanica defectionem deliberatam, uti Nos passim traducere non cessant apud Portam ipsam ad *Portae furorem* contra Nos ardentiolem inflammandum — an vero potius acta haec Nostra liquido demonstrent *Nostram in pactis servandis*, etiamsi (propter rationes Regni Nostri politicas) *cum ipsomet Turca, animi constantiam.*

LXXXIX. Post hanc cum *Turca transactionem temporariam* Nos *Turcarum* mores alias experti deque Regni Christiani (tametsi ex parte refractarii) incolumitate jugiter solliciti, ac proinde in omnem eventum ejusdem securitati, quantum in Nobis, providere porro cupientes: Nos *die Julii 15. Varadino literas publicas expedivimus ad singulos Regni ordines*, singillatim *ad comitatus, ad sedes Siculicales, ad universitates Saxorum*, quarum *literarum* haec fuit summa: 1. *Relatio praesentis status Nostri atque Turcarum*, 2. *quod quandoquidem Athname pro securitate Regni juste postulatum non datur a Turca*, 3. *periculum insuper invasionis alterutrinque praesentaneae ingruit Regno*: proinde si adhuc unire se velint et pati se defendi, Nos, jam tum DEi beneficio victores, *parati sumus denuo ingredi Regnum Nostrum Transylvaniae atque ad ipsorum defensionem in casu offensionis a Turca vel quocunque cum illis vivere et mori.* Huic autem *paternae Nostrae pro Regno sollicitudini responsum est ingrato silentio*, cum sinceræ Nostræ oblationis contemptu manifesto. Nam quod nonnulli *literarum Nostrarum* ab *Achitophèle suppressionem* mussitant, quemadmodum *majus peccatum, ita vae per quem!*

Egy a durhami káptalan levéltárában őrzött egykoru másolat után

Közli: KROPF LAJOS.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

János király kincseinek s ruháinak összeírása.

I.

Ladula una antiqua.

Item in una ladula antiqua est scatula una corrigio nigro cooperta, in qua sunt annuli preciosi, quorum regestrum sola Maiestas regia manu sua propria scripsit.

Item una parva scatula rotunda corrigio nigro cooperta, in qua est crux ex diamantis, quae vocatur: In nomine domini.

Item una scatula argentea deaurata, in qua est crux una, quae vocatur: Navis.

Item scatula lata corrigio nigro cooperta, in qua sunt quinque cruces et sexta noctua lapidibus preciosis ornata.

Ibidem sunt tres pendentes parvi.

Item in una scatula parva est unicornix cum lapide adamante spisso et aliis lapidibus ornatus.

Item in una scatula est paçe aureum lapidibus preciosis ornatum (*igy*).

Item sunt duae scatulae parvae corrigio nigro coopertae, in quibus sunt annuli diversi generis cum lapidibus et sine lapidibus.

Ibidem est lapis thurcesus.

Item una scatula parva, in qua sunt annuli thurcales ad sagittandum. Ibidem est unus annulus agates.

Item una pera vulgo waczek, in qua sunt diversae antiquitates.

Item una parva ladula, in qua sunt diversae res preciosae.

Item una scatula corrigio nigro cooperta et partim deaurata, in qua est annulus unus cum lapide balastro. Alius annulus cum lapide thurceso, duo annuli parvi cum lapidibus. Rubinus et unus cum lapide diamante.

Item sunt duae scatulae simplices, in quibus sunt pendentes et alia parvalia.

Item una scatula simplex, in qua est cathena, quam reginalis Maiestas regiae Maiestati Waradinum in novo anno miserat.

Item in uno sacco sunt antiquae monetae et in una parva pera, quarum summam ignoro, hoc est, antiquitates.

Item est una scatula simplex filo circumligata, quid ibi sit, ignoro. Est tamen suprascriptum: literae nichil significantes.

Item est una czassa argentea, in qua est horrologium parvum argenteum.

Item unum servaculum pennae ex auro.

Item in una teca est lapis unus triangularis viridi coloris.

Item inter duos parvos asseres sunt tres pennae ex auro factae.

Item in una ligatura in tafeta sunt annuli et sigilli quondam genitoris ac fratris serenissimi regis.

(Eredetije papiron, félív hosszában összehajtva.)

II.

Anno 1538.

Regestum super rebus argenteriiis reverendi condam d. Joannis Orzag episcopi Waciensis hic Waradini secundo die festi pascae domini conscriptum.

Item una cuppa deaurata et coronata,

item una pelvis cum fusorio, quae habet super se imagines duorum leonum,

item fusorium unum antiquum argenteum simplex,

item aliud fusorium florizatum argenteum,

item duae pelves argenteae florizatae,

item duo canteri argentei,

item in uno ordine decem piccaria argentea deaurata,

item quattuor cuppae ad mensas deauratae,

item quattuor cuppae parvae deauratae instar vitrorum cristallinorum factae,

item una cuppa argentea non deaurata,

item tria salina argentea deaurata,

item una cuppa rotunda lata et deaurata,

item quattuor paria fibularum argentearum,

item unum servaculum pennae,

item duodecim coclearia argentea cum sex furcellis,

item alia coclearia in fine imagines leonum continentia sunt duodecim,

item in alio ordine coclearia similiter duodecim,

item in tertio ordine coclearia decem et septem,

iterum coclearia deaurata quattuor,

item furcellae duodecim,

iterum duo coclearia et una furcella,

item quinque scutellae argenteae maiores cum dentibus lupinis,

item sex scutellae argenteae cum insignibus duorum leonum,

item quattuor scutellae mediocres,

item duae scutellae deauratae,

item quinque aliae scutellae simplices et non deauratae,

item in uno ordine duodecim disci maiores,

item in alio ordine totidem disci mediocres,

item in tertio ordine similiter disci duodecim cum dentibus lupinis.

Ornamenta equorum de Wacia portatorum. (*Egy levél üres*).

Argentaria Maiestatis regiae propria.

Cuppa ad mensam pares septem deauratae,
 item una maior similiter deaurata,
 item cuppa minores deauratae quattuor,
 item una pelvis cum duobus fusoriis,
 item duae scutellae deauratae,
 item duodecim disci deaurati,
 iterum disci minores deaurati tres,
 item duodecim coclearia deaurata,
 item furcellae deauratae undecim,
 et argenteae mediocriter deauratae quattuor,
 item unum salinum florizatum,
 item una teca cultellorum duodecem cultellos continens,
 item tres cuppa maiores deauratae cum floribus,
 item quinque cuppa magnae deauratae. (*Egy lap üres.*)

Argentaria dono portata.

Item octo cuppa deauratae.
 Item una cuppa deaurata antiqua duplicata.
 Item sex cippi argentei deaurati in modum vitrorum cristallinorum facti.
 Item duo piccaria thureica.
 Item una cuppa cristallina, quam fregit canis Fyles.
 Item duodecim disci argentei.
 Item quattuordecim coclearia argentea.
 Item duo candelabra argentea.
 Item duae ampullae imagines unicornium super se continentes.
 Item teca cultellorum duodecim cultellos argentatos et deauratos in se continens.
 Item unum piccarium argenteum imaginem sanctae Annae in fundo continens.
 Item unum salinum argenteum deauratum cooperturam bipatentem habens.
 Item alterum salinum non deauratum similiter cooperturam bipatentem habens.
 Item una furcella ex spina ericei.
 Item reliquia una.
 Item una chýga argentata et deaurata. (*Egy lap üres.*)

Argentaria missa per do. thesaurarium medio
 Francisci Zenthivaný.

Item duas scutellas argenteas, quarum una insignia domini Petri Pereny et altera do. Paloczý continet.
 Item octo cuppa deauratae, quarum una duplicata est.
 Item altera cuppa maior deaurata similiter duplex.
 Item unum coopertorium cuppa deauratum. (*Másfél lap üres.*)

Item pwtthion unum deauratum Brassoviae noviter laboratum.
 Item pelvis cum fusorio deaurata.
 Item pwtton maior cum pedibus.
 Item una teca flascarum octo flascas argenteas in se habens.
 Item una cuppa deaurata per se ambulans.
 Item una galea argentea deaurata.
 Item una tacea argentea cum coopertorio.
 Item una anfora et pelvis argentea pro lavando capite. (*Másfél lapüres.*)

Ornamenta equorum argentata.

Primum una postilena vulgo farmetryng, et media antilena zýghelew et collarium vulgo nyagbawethew equi Kopoth,
 item frenum unum zýghelew et farmetryng ad unum equum,
 item quattuor ligamina calceorum argentea deaurata,
 item una parva vagina gladioli argentea deaurata,
 item una framea, cuius vagina ex puro argento deaurato laborata est,

item quinque aliae frameae, quarum duae in aliqua parte argentatae et deauratae sunt,

item duo biccelli tenuiter argentati,
 item duae clavae vulgo bwzogan ferreae,
 item equi coopertorium unum vulgo pokrocz ex veluto deaurato,
 item tredecim bonchok equorum,
 item duo vexilla, unum deauratum alterum simplex,
 item duo gombi deaurati ad superficiem vexillorum,
 item arma italica,
 item unum czaprag ex veluto aurato ad dorsum equi,
 item viginti octo portiones diversorum velutorum ex Transalpina dono portatorum,
 item una pellis tigridis,
 item duae peciae attlaci deaurati, quarum una incepta est,
 item tres pilei ex pellibus sebellinis. (*Fél lap üres.*)

Regestum super vestibus regiae Maiestatis.

Item tres vestes largae de scarlato,
 item una vestis de attlacio aurato cum taffota viridi subducta,
 item velutum deauratum subductum pellibus hermellinis,
 item alia vestis de veluto zederýes subducta cum pellibus hermellinis,
 item una vestis de kamwka coloris zewrke ad aestatem,
 item alia vestis de kamwka rubea ad aestatem,
 item alia vestis aestimalis de veluto dupplato, rubei coloris,
 item vestis de kamwka coloris brunatici vulgo zewrke ad equitandum,
 item quattuor inferiores vestes, quas fozthan vocant, de kamwka deaurata factae,
 item duae aliae fozthan de attlacio rubeo factae,

- item una caliga de panno nigro,
- et unum par socci usque ad genua de panno zederjës,
- item una pecia attlacii bene deaurati,
- item duae particulae athlacii rubei,
- item duae joppae repletæ sub arma,
- item duae aliae joppae ex attlacio rubeo,
- item unum culcitrum simplex,
- item duae vestes de panno scarlath ad equitandum,
- item una particula pellicei quindecim pelles sebellinas continens,
- item una lorica subducta cum attlacio zederjës,
- item una vestis thabyth de argento tracto subducta cum pellibus sebellinis,
- item altera vestis de viridi thabyth deaurata cum pellibus sebellinis,
- item tertia vestis de thabyth rubea deaurata, cum sebellinis pellibus subducta,
- item vestis de veluto zederjës dupplato subducta cum pellibus sebellinis,
- item vestis de veluto dupplato coloris meghzÿn subducta cum sebellinis,
- item vestis de kamwka rubea subducta cum sebellinis,
- item vestis ad equitandum de veluto rubeo dupplato subducta cum pellibus sebellinis,
- item vestis de kamwka zederjës subducta cum hermellinis,
- item vestis de scarlato ad equitandum subducta cum sebellinis,
- duae vestes de panno viridi ad equitandum subductæ cum sebellinis,
- item una vestis de panno zewrke cum pellibus panterinis subducta,
- item una subÿcza de scarlato cum sebellinis subducta,
- item altera subÿcza similiter de scarlato cum pellibus mardurinibus subducta,
- item tertia subÿcza zewrke cum sebellinis subducta,
- item una vestis ad equitandum de pwrpiano colore zewrke,
- item duae swbÿczæ simplices altera de scarlato, et altera de panno pwrpyano zewrke,
- item duae subÿczæ de veluto rubeo,
- item duae aliae subÿczæ de veluto zederjës,
- item duae joppae ex attlacio rubeo,
- item sex caligæ, tres de rubeo et aliae tres de viridi panno,
- item joppa una de veluto zederjës,
- item unum czaprag deauratum,
- item una pelvis cum fusorio quottidiana,
- item clipeus unus cum lapidibus,
- item duae frameæ altera deargentata et altera simplex,
- item duae aliae frameæ cum lapidibus ornatae,
- item duo gladii argentati et deaurati,
- item unum gladium italicum cum lapidibus ornatum,
- item tres biccelli,
- item unus gladius latus,

item unus gladius parvus cum vagina ex veluto nigro,
 item unum candelabrum argenteum,
 item salinum ex dentibus draconis,
 item pilei ex veluto etc.

(Eredetije papíron, az ívek hosszában összehajtva Kassa városa ltárában.)

Közlő: IFJ. KEMÉNY LAJOS.

Pani Teőreők Balázs végrendelete 1604-ből.

Atyának, Fiunak és Szentlélek uristen nevében Amen.

Én Teőreők Balás, az néhai vitézlő Teőreők Benedeknek meghagyott fia, teszek ilyen rendelést avagy testamentomot, először lölkömben épen levén, testemben beteg, először lölkömet ajánlom az hatalmas Istennek és testemet hagyom ő anyjának az földnek, a honnan származott.

Teszek testamentomot örökségnek okáért az galgóczi három praedicator előtt, elsőben az felől megnevezett praedicatorok előtt hagyom tutorul az én kegyelmes uramot és asszonyomat, ő nagyságok után pedig hagyom Flekket és Iwanóczi Mártont a vígre, hogy ő nagyságok azon kevés partékámban ne hagyjanak zsákmánt tenni, sőt valakinek mit hagytam, azokat úgy, mint magam keresményit, melyvel szabad voltam, ő nagyságok fideliter megadassa. Vannak némelyek, kik más ember halálát lesvén, marhájukban belekapnak, és üdő előtt osztozkodnak vele, példa Waygel és Lýtwa Márton, hogy aféle eltávoztassék, kérem az én kegyelmes uramot és asszonyomat, legyen gondja viselője és jámbor szolgálatom után való kevés keresményemet adassa meg azoknak, az kiknek conferáltam, melynek rend szerint való felírása és hun miléte következik: Az galgóczi várban az kancellaria néven való bódiban vagyon első fekete ládában ut sequitur: Egy selyem paplan, vagyon egy veres szőnyeg, melyet az magyar szentegyházban az praedicatio székre hagyok, vagyon más fehér szőnyeg is, melyet az német szentegyházban az praedicatio székre hagyok, és gránát csonka ujjó mente, vagyon más gránát csonka ujjó mente, egy skárlát csonka ujjó mente, vagyon egy zöld skárlát csonka ujjó mente, melyet Iwanóczi Mártonnak hagytam, vagyon egy veres fájlondisból csinált csonka ujjó mente, merőn fekete kanabáczval bélelt, melyet ígéretem szerint az képirónak hagytam, vagyon egy veres skárlát csonka ujjó mente merőn zöld kamokával bélelt, melyet Maczkó Ferencznek adtam, vagyon egy szederjes atlacz fosztán dolmán, dupla tafotával bélelt, vagyon egy gránát dolmán dupla tafotával bélelt, vagyon más gránát dolmán veleszvel bélelt, vagyon egy szarvasbőrből csinált dolmán, merőn zöld posztóval bélelt, melyet Jancsikának hagytam, vagyon egy kordován dolmán sárga posztóval bélelt, melyet Izbégen lakozó Nagy Ferencznek hagytam,

vagyon egy zöld kamokából csinált zobbon béllett veres tafotával, vagyon más kék tafotából csinált zobbon, melyet Juliusnak hagytam, vagyon egy réfi szederjes gránát posztó, vagyon egy veres skárlát nadrág ezüst kapsok rajta, melyet Nagy Ferencznek hagytam, vagyon egy zöld skárlát nadrág ezüst kapsok rajta, vagyon egy gránát nadrág ezüst kapsok rajta, vagyon egy gránát köpeneg, hosszú ujjú, merőn béllett sárga posztóval, melyet Szabó Jakabnak hagytam, vagyon két asztalra való kárpit szőnyeg.

Az másik fekete ládában ezek az aprólékok vannak :

Egy czifrás turbában némi-némű aprólékok Váci Anna asszony Teőreők Andrásnak adják, hogy megadja neki. Vagyon két szarvas módra csinált fogas, házban valók. Vagyon egy alabástrom kőgolyóbis ruha szárazszatni való. Vagyon egy vas bozogány merő aranyas Turzó Miklós ajándékja; vagyon más bozogány uj, ezöstes, aranyas, melyet az én kegyelmes uramnak hagytam. Vagyon egy regyement pálcza bársonyos ezöstes, azt is az én kegyelmes uramnak hagytam. Vagyon egy jancsár szekercze uj, melyet Szenth-Iwánnak hagytam; vagyon két lóra való fékagy veres bagaria, szépek ujak, melyet Szenth-Iwánnak hagytam. Vagyon egy tábla fehér viasz, melyet Matthias mesternek hagytam. Vagyon egy kengyel szíj, farmotring és uti kötőfék. Vagyon két pánczíl uj tokostúl. Vagyon négy fehér kötőfék, állásban valók. Vagyon négy pánczíl ing veres vászonbúl prémeseek. Vagyon egy bőr török zabla tasol, vagyon egy pár uj kengyelvas az uj nyeregbe való. Vagyon egy német csontos, széles puska palask, vagyon más gömbölyő csontos puska palask. Vagyon egy posta kőrt módra csinált fekete szarubúl való aranyas puska palask. Vagyon három bicsag, egyik öreg, másik kisebb, harmadik német módra csinált dakos kés. Vagyon három lóding veres karmazsinval burított. Vagyon két lengyel korbács csontos, melyet Malusnak hagytam. Vagyon egy bukor gím-toll öszvekötvé, melyet Contráné asszonyom fiának hagytam; vagyon egy szörke kalapos söveg, melyet Pápaý Kristófnak hagytam. Vagyon négy ruha tisztító söprő, és egy ecset, vagyon egy fájlóngis posztóbúl csinált csonka ujjó mente farkas málval béllett, melyet Flek uramnak hagytam. Az minémű kosperdet avagy spádát a Rain gróf énnekem adott ajándékon, azt is Flek uramnak hagytam. Vagyon egy béllett nuszt süveg, azt is Flek uramnak hagytam. Vagyon egy tarka bársonbúl csinált kesztyő, azt is Flek uramnak hagytam.

Az harmadik fekete öreg ládában ezek az aprólékok vannak.

1. Anthonii Bonfinii rerum Ungaricarum decades quatuordecimdimidia.
2. M. Tulii Ciceronis familiarum epistolarum lib. XVI.
3. Az keresztén gyölekezeten (stenhez) való dícséreték husz rendbeli historiákval.

4. Icones novi testamenti arte et industria singulari exprimentes tum eadem etc.

5. Liber scriptus in coreo viridio Mathiae Gutzit de medicinis.

6. *Ördögi, világi és testi kísértetekről írt könyv.*

7. Margaretha poetica.

8. Diarium in coreo viridio alias titularis et formulae variarum epistolarum.

9. *Apologia az közönséges keresztyén hit ágazatjának ótalmáról.*

10. De invocatione et veneratione Sanctorum.

11. De cultu imaginum.

12. Diarium in rubro coreo nondum inscriptum.

13. Cancionale in coreo rubro nondum inscriptum.

14. *Az keresztény tudománnak fő ágazatjáról való könyv.*

15. *Res memorabiles, Római és Velencei dolgokról írt könyv.*

16. Sancti Martini doctrina de Continentia liber scriptus.

17. Itinerarium Germanicum vulgo die wig buchlein.

18. Colloquia cum dictionariolo sex linguarum.

19. Ritus explorandae veritatis.

20. Tria opera Calendariorum, duo in rubro, unus in nigro coreo.

21. Maranteae Venusii, iure consulti clarissimi tractatus de ordine

Judeorum.

22. M. Tullii Ciceronis alterum volumen epistolarum.

23. Novum Testamentum grece et latine.

24. *Hasznos és szükséges könyv, melyben betegségek ellen orvosságok vannak.*

25. Carminum proverbialium totius humanae vitae status breviter delineatum.

26. Sententiae tyronibus praescribendae.

27. Ecclesiae militantis triumphus, sive deo amabilem.

28. Ephemeris Calendarii veteris ad elevationem poli. 48. Grad.

29. Pauli Iovi Nouo-Comensis episcopi Nucerni vitarum virorum illustrium.

30. Novum Testamentum Jesu Christi grece et latine.

31. M. Tullii Ciceronis libri tres de officiis.

32. Egy fekete jegyzőkönyv kö.

33. Breviarium secundum usum almae et metropolitanae ecclesiae Strigoniensis.

34. Germanorum res preclare olim gestae etc.

35. Chronologica rerum amplissimae clarissimaeque urbis Spirae.

36. Stam oder Gesellbuch, id est liber amicorum in nigro serico.

37. Joanni Posthii Germerschemii tetrastica in Buidium.

38. Opera P. Vergilii Maronis latinorum poetarum principis.

39. P. Terentii Comediae sex, jam demum scholis illustratae.

40. Liber Germanicus vulgo Ein guldene klein Mosch.

41. Conservandae sanitatis praecepta saluberrima regi Angliae.

42. Aritmeticae practicae methodus facilis per Gemmam Frisium.
43. Ephemeron seu itinerarium Bathoreum.
44. Purae, elegantes et copiosae latinae linguae phrases.
45. Loci communes sententiosorum versuum ex elegiis Tibulli.
46. Geistliche lider auff's neu gebessert und gemert zue Witembergh.
47. Arithmeticae opus cum elementis geometricis ex Johannis de Sacro Busto de sphora.
48. Examen Philippi Melantonis.
49. Educationes pueriles linguae graecae pars altera pro schola Argentinensi.
50. Liber plantationum de variis hortorum delectamentis.
51. Chiromancii doctrina. Var und weisegengen (*igy!*)
52. Thesaurus pauperum germanice. P. H.
53. Thesaurus pauperum latine Petri Hispanii pontificis Romani.
54. Dialloge hoc est conciliatio locorum scripturae.
55. Hortulus animae, germanice Lust gertlin der selen.
56. Erothematum dialectices libri tres.
57. Gaistliche lider und psalmen D. Martini Lutheri.
58. Psalterium latinum Davidis prophetae et regis.
59. Il Soldato Christiano. Italicus liber.
60. Geistliche lieder und psalmen . . .
61. Precationes ex veteribus orthodoxis doctoribus.
62. Beteg lelkeknek való főves kertecske.
63. Summa doctrinae Christianae.
64. Aesopi Phrigis.
65. Justini ex Trogi Pompeii historiis externis libri XLIV.
66. Dicta et sententiae Senecae.
67. De Turcarum moribus epitome Bartholomeo Georgieucz peregrino . . .
68. De officiis M. T. Ciceronis libri tres.
69. Codicis domini Justiniani sacratissimi principis p. p. de Judiciis.
70. P. Ovidii Nasonis Amathorea.
71. P. Ovidii Nasonis fastorum lib. VI.
72. P. Ovidii Nasonis fastorum lib. VI.
73. Gaistliche lider D. Martini Lutheri und ander frommen Christen.
74. Egy Cancio módra csinált jegyzőkönyv.
75. Ezopus leben un fabeln germanice.
76. Orationes duae in sacro sancto aeconomico concilio Tridentino habitae.
77. Rudimentorum Cosmographicorum Joannis Honteri Coronensis.
78. Virgilii Bucolica argumentis breviusculis illustrata etc.
79. Orationes quinque de certo genere vitae homini nobili diligendo.
80. De novis rebus Polonicis ad religionem pertinentibus Alberti Laskii.

81. De Cometa anno Christi 1577. die 10. Novembris viso prognosticon.

82. Epistola de legatorum Japonicorum orientalium adventu ad Gregorium XIII. pontificem.

83. De victoria Christianorum ex Turcis ad Echinadas.

84. Ein buch von der Name und eigenschaft der Wissen.

85. Az Calendarium megújításának és megjobbításának okai és hasznai.

47 írott könyv vagy on ezen kívül azon ládában sok kölömb-kölömb-féle memorialékval, jegyzisekvel, regestromokval és missilis levelekvel egyetemben. Vannak írott könyveim, melyek tractálnak az speculativa tudományokról, ugmint sueráról, globusról, astrolabiumról, torquetusról, quadransról, radiceis astronomicusról, Cubusról és egyéb sok propositiókról, melyek Euclidisból szedettek. Tapaeion taplajáról és sok több tudományokról írt könyveim vannak, *kiket én magam írtam régenten idegen helyeken és idegen akademiákban.*

1. Item vagy on Postilla Georgii Kulchár.

2. Decretum opus tripartitum Latinum.

3. Herbarium Hungaricum.

4. Precationes Avenarii in singulos septimanae dies.

5. Epitome Pauli Jovii.

6. Von der amptt der diner gegen iren heren.

7. Poncianus germanice.

8. Adagiorum omnium tam Graecorum quam Latinorum flumen.

Ez fölül beírt könyveket hagyom az tót szentegyházbeli bibliotékához.

Az neyyedik fekete széles ládában ezek az aprólikok vannak, ut sequuntur :

1. Egyben járó kupa belől kívül aranyos merőn, melyet az én kegyelmes asszonyomnak Listius Fruzinának hagytam. Vagyon ezen ládában kétszáz tallér, melyet koporsómnak és epitaphiomomnak csináltatására rendeltem, kérem uramot ő nagyságát, hogy annak megcsináltatását Flek uramra bizza, melyet köből Bécsben megcsinálhatnak. Vagyon ezen ládában két kanicza (?) üv, egyik széles, az másik keskenb, vagyon egy veres selyemből szőtt gömbölő sinór ő gombos. Vagyon egy hálódra csinált veres ő selyemből. Vagyon egy zöld sinór módra csinált üv. Késre való sinór kék selyemből czafrangos. Vagyon egy hosszú demeczki bicsak, az hővelye ezöstes aranyas, melyet Zerdahelli Mihálynak hagytam. Vagyon egy széles firsnajdernek való kés ezöstes villás. Vagyon egy ciprus nyelő kés nígyes, melyet Fitterné asszonyomnak hagytam. Vagyon egy új keresztyén kés ütös, az magam neve az nyelén felírva, melyet Matulának hagytam. Vagyon egy német hüvely kés, kettős. Vagyon egy lengyel kés ezöstes lánczos. Vagyon két pár kesztyő, egyik fekete, másik fehér, egyiket Contránének, másikat Fitternének hagyom.

Vagyon két főső tok. Vagyon egy szív módra csinált kompastom aranyas, melyet Zempczy János deáknak hagytam. Vagyon egy zöld kanicza ő ezöstes és merőn aranyos, azt is Zempczy János deáknak hagytam. Vagyon egy zöld bársonyos ecset fejnek való, azt leányának hagytam. Vagyon egy ezöstes aczél lánczos, azt is János deáknak hagytam. Vagyon egy vég vékony patyolat, melyet Maczkó Ferencznének, Bori Angyelinának hagytam. Vagyon egy ruhára való száras gomb, az feje vont ezöst. Vagyon egy pohárnak való szerecsen dió. Vagyon egy reczés hosszú keszkenyő. Vagyon egy szügyelinek való kanicza kék selyemből kötött. Vagyon egy új veres selyemből kötött széles. Vagyon egy csomó viasz gyertya fehér viaszból aranyas. Vagyon egy fából csinált pohár ezöstes, aranyas. Vagyon egy *serkentő óra* tokostúl, melyet Szerdahelli Mihálynak hagytam. Vagyon egy fából csinált lóding aranyas. Vagyon egy kis csontos puska palask. Vagyon egy darab arany czendell (?) Vagyon három, ruhába való száras gomb. Vagyon egy darab zöld bárson és mindenféle színő vizsált selyem. Vagyon egy mutató járó óra aranyos, melyet Pallernek hagytam. Vagyon egy pár kesken tér(d) kötő selyemből kötött. Vagyon egy söveg alá való bojtos tarka bárson. Vagyon puska palaszokra való veres és zöld tafota. Vagyon superlára való fekete rojt selyemből kötött. Vagyon egy jegyző öreg könyv, veres posztó a tokja. Vagyon sík paszaman és czérnából kötött fehér rojt, tarka bárson darabokkal egyetemben. Vagyon egy vont ezöst főső tok minden szerszámával egyetemben, melyet Kőrmöndi Jánosnak hagytam. Vagyon egy zöld kanicza térdkötő ezöstös. Vagyon egy keregdet puska palask, zöld selyemből kötött sinór rajta, rojtos, melyet Bornemisza Gyurkónak hagytam. Vagyon egy veres zablya tassol, hat aranyas gomb rajta, azt is Bornemisza Gyurkónak hagytam. Vagyon négy sávós oláh kendő keszkenyő. Vagyon tizenegy asztal keszkenyő, oláh vászonból csinált. Vagyon hét ing, ki aranyos, ki selymes, ki pedig fehér varrásos. Vagyon ötvenkét aranyas, selymes, reczés, fehér varrásos, öreg és kis keszkenyő, ezek között vagyon egy kendő keszkenyő patyolat, a varrás aranyval tőzött, melyet Flek uram öregbik leányának hagytam. Ugyanezek keszkenyők között vagyon más kendő keszkenyő is, melyet Barbél Balásnéval varrattam, hagyom azt Sempczy János deák leánykájának. Vagyon két török vánkös haj, azt is neki hagytam. Vagyon egy paplonra való török czifrás paplon, melyet Matulánénak hagytam hogy paplont csináltasson belőle magának. Vagyon egy fáta módó kis keszkenyő.

Az ötödik széles fekete ládában ezek az aprólékok vannak :

Elsőben két száras csisma veres karmazinból. Vagyon három száras csisma sárga karmazinból, melynek egyikét Farkas György uramnak hagytam, másikat Pográni Estván uramnak,

harmadikot Szerdahelli János uramnak. Az felől megnevezett veres karmazin csismának egyikét Ocskay uramnak, másikat Szent-Iwáni uramnak hagytam. Vagyon egy deli csisma sárga, Barna Györgynek hagytam. Vagyon két pár török sólya férfiaknak való vörös, egyikét Szent-Keresztinek hagytam, másikat pedig Ezzéki uramnak. Vagyon ugyanezen ládában tizenegy pár papucs sárga karmazinból csinált. Vagyon négy pár veres jancsár kapcza. Az felől megnevezett cancellaria bótjába vagyon négy kép az Evangelisták, melyet az magyar szentegyháznak ékességire dedíáltam. Vagyon azon bódba egy kalmáris láda fekete bőrrrel burított. Ugyanazon bódban vagyon más kalmáris ládácskám, jávor fából csinált, mind az kettőben sok kölömb-kölömbféle írásim vannak bátyámnak Teőreök Andrásnak adassauak. Ugyan ott vagyon egy borsoló ládám is. Vagyon egy málhám láda módjára csinált, sok kölömb-kölömbféle partékák benne. Ezen bódba vagyon egy öreg láda, melyben valami puskák vannak, az többi között kettő vagyon, melyet galgóczy lakatgyártók csináltak, az egyiket Beczkowskinak hagytam, az másodikat Gyurkónak az drabantnak. Vanak több aprólékok is azon ládában, kik eszembe nem jutnak. Teőreök Andrásnak adják, mert az láda is az övé, melyet énnekem kölcsön adott volt. Ezen bódba vagyon egy fehér láda is, kölömb-kölömbféle levelekkel rakva, azt is Teőreök Andrásnak adják, ő tudja mire valók a levelek. Ezen bódba egyébféle sok partékám vagyon, és a mi benne vagyon, mind enyim, senkinek marhája közte nem találhatik. azért senkinek nincs semmi közi hozzá, hanem csak azoknak, az kiknek hagytam, a mellett atyámfiának Teőreök Andrásnak. Toábbá az minémű házat adott énnekem az én kegyelmes uram, mely ennekelőtte Surdái volt, mivelhogy pro fidelibus servitiis adta ő nga énnekem, szabad vagyok, kinek hagyom, annak okájért eo jure a mint én birtam, hagyom Teőreök András bátyámnak ea conditione, hogy az minémű házunk ennekelőtte köz volt itt Galgóczon, azt az riszt avagy dimidietást az én részemhez engedje, mivelhogy fele enyim az háznak, melyet megselekedvén, és abból a házból az Surda házában hordozkodván, én úgy azt az régi házat Nagy Ferencznek legálom, hogy ő neki is Galgóczon báza lehessen; hol pedig Teőreök András bátyám ennek nem accedálna, úgy semmi köze ne lehessen az Surda házához, hanem Nagy Ferenczi lehessen. Vagyon ezen piarczon való házbeli piuczémben száz hét akó borom, melyet ad minus eladván, az ára megtészen háromszáz forintot, melynek száz forintját az tót szentegyháznak épöletire hagyom, második száz forintját az magyar szentegyháznak épöletire, harmadik száz forintot az nimet szentegyházra hagytam; ezen kivől hét akó bor maradna az száz akón kivől, melynek az árával, valamire kimegyen, vegyenek egy lovat Jancsikának; hol pedig a ló néköl el-

lehetne, az pinzt adják meg neki. Vagyon a bódiban egy jó nyereg, azt is neki adják hozzá. Ugyanezen bódiban vagyon egy hosszú puska a fogason, azt is neki adják ugyanezen bódiban egy pallos, azt is neki adják. Az második fekete ládában vagyon két pán-czíl uj, annak is egyikét neki adják; ezen bódiban vagyon fogason két sisak, annak is egyikét neki adják. In summa valamint egy lovasz legint felszoktak építeni, mindeneket megadják neki. Cseklészen lakozó Szántó Márton ott való vámos adós énnekem ötszáz forintommal, mely adósság liquidum, amint az maga legistromibúl és kezeírásábúl is kitetszik, mely legistromok és írások ládában megtaláltnak, kérem az én kegyelmes uramot, hogy reá erőtetvén, fizettesse meg vele, és a kiknek hagy-tam, adassa meg nekik vele. Melynek első száz forintját hagyom az Teőreök György gyermekinek, második száz forintját az Teő-reök István árváinak, harmadik száz forintját Teőreök András bátyám gyermekinek, negyedik száz forintját az Kliviny Pál nínémtől való árváinak, az ötödik száz forintot pedig hagyom Izbégen lakozó Nagy Ferencznek. Mégis kérem az én kegyelmes uramot, hogy a kinek mit hagy-tam, mindeneknek megadassa, és serio iniungálja Flek uramnak és Iwanoczi Márton uramnak, hogy mindeneket testamentomom szerint exigálván megadjanak, az kiért az élő Isten az én kegyelmes uramot és asszonyomot hosszú életője teszi, hogyha igaz keresményemet idegeneknek nem hagyja eltíkozlan, hanem azoknak az kiknek hagy-tam, meg hagyja adadni. Végezetre Thurzó Christóf uram ő nsga adós énnekem kétszáz forintommal bor áraban, kérem, ő nsga adassa meg azt is, melynek ötven forintját hagyom az galgóczy három praedicatornak, hogy aequaliter megosztozzanak vele, második ötven forintját hagyom az galgóczy három oskolamesternek, hogy ők is aequaliter megosztozzanak vele, harmadik ötven forintját hagyom az spítálnak épöletire, negyedik ötven forintját pedig hagyom azoknak, az kiknek adós volnék.

Hogy pediglen sok adósságot utánnam ne mondjanak az emberek, akaram azt is írásomban befoglalnom: Bornemisza Ferencznek még régen voltam adós husz forintjával, megadják neki, Bornemisza Miklósnak azon formán régi adósság öt forint, megadják neki. Bornemisza Gyurkó köldött volt az hévizben tiz forintot, melyvel adós vagyok, megadják neki, néminémű posztót adatott volt Szente Jánosval az inosomnak Jancsikának, mennyi legyen az ára, nem tudom, azt is megadják neki. Particzárnak vagyok vászon árával és egyébféle portékájért adós, mennyi legyen az is az adósság, nem tudom, számot vetvén vele, megadják neki. Ezenkívől senkinek adós nem vagyok. Hogy ha pedig az felől megnevezett ötven forintval eze-
ket az adósságokat be nem érném, az jöendő szöletkor (*úgy!*)

az minémű borom terem Panon, azt eladván, az árával mindeneket contentáljanak. Az váras notariussa, mely az én házamban lakik, meg ne bántassék, hanem esztendeit kitőtven, azután magának szállást találhat; minden esztendőben pedig tíz-tíz forintot adott ház-bírt énnekem, második esztendőbélivel tartoznék, melyet ajándékon megengedtem neki. Ezen házamban való bóttúl az pozoni áros ember tizenegyetfél forintval tartozik, kitőtven esztendeit, az pínzt megvegyék rajta, és Pápay Kristóf deáknak adják ruházatjára. A mint oda fel mondám, hogy az jövőendőbeli panui bornak eladásábúl adóssimot megelígétsék, mivelhogy Barbél Balázs beteg koromban hozzám látott, azon bor árábúl tíz forintot adjanak neki, az formán Pöstint lakozó Barbíl Kristófnak is tizet, jóllehet az ő orvosságok énnekem keveset használt, mindazonáltal az munkájok ne essék nekik héjában, megadják nekik. Az mely házban az várban lakom, vagyon egy zöld öres láda, Bornemisza Gyurkónak hagytam, mivelhogy ennekelőtte is kérette tőlem. Vagyon azon házban egy öreg verő óra, az tót predicatornak hagytam. Vagyon ugyanazon házba czifrához való formák, gibsből csináltak, melyet Mathias mesternek hagytam. Ezen kívül több aprólikim is vannak ezen házba, ágy lepelem, fehér ruháim és egyéb eszköz partékáim, az inasomnak adtam. Az mely négy keszkenyőt Eötvös Györgyné csinált, melyek fekete kis ládában vannak, uramnak ő nsgának hagytam. Az számszeriget és kézijat Bornemisza Gyurkónak hagytam, ezen kívül valamik volnának mind ládámban s mind ládám kívül, hagyom Teöreök András bátyámnak, ő nálánál közelb nem lévén hozzám, mindeneket ő neki hagyok.

Az minémű jószágom volna, az a szegin anyám testamentomjából kitetszik, mivelhogy ősről maradt, és én sohasem birtam, hanem bátyáim birták, ezután is ők birják, mert ő kivülek mást nem illet. Bán Anna aszony Horvát Jánosné hagyott volt énnekem testamentomba, az mint az testamentom leveléből kitetszik, néminemű aranyat ezüstöt és egyéb portékát, melyet Teöreök György bátyám percipíált és mindezideig nála volt, mi penig az én ríszemet illeti, hagyom az ő kegyelme árváinak, adja meg ő kegyelme nekik. Ez feljől leirt marhámot azért akarám írásban hagynom, hogy üdő előtt néminemű nem barátim el ne tikoználak, az kinek pedig mit hagytam, vegye jó néven tőlem, szabad voltam az magam keresmínyemvel, melyet nagy fáratságomval idegen országokban szerzettem vala. Hogy pedig az felől beirt rendelésem erősb lehessen, az itt való praedicatorck előtt akarám, hogy legyen, melynek nagyobb bizonságáa pecsétémmel és magam kezem írásával is megerősítettem. Actum in arce Galgocz die 25. Augusti anno 1604.

Blasius Theöreök de Pan m. p.

Zöld gyűrűpecséttel, melyen a következő fölírat áll: *Spes Mea Christus.*

P. S. Utolsó órámban jutta eszemben az szegín Christóf deák nyomorult állapotja, melynek sem köntöse, sem füzetése az ő mi-volta szerint, pedig urának hív szolgálja volt, az igaz mondásiért feljebb nem mehetett, sőt azért mindenektől megutáltatott, kérem annak okájért az én kegyelmes uramot és asszonyomot is, ő nsgok ruháztassa meg, mert annyira jutott, hogy a házból sem mehet már ki, az élő isten ezer annyit ad Nagyságtoknak érette, mert ő is egy az nyomorultak közül.

Lengyel Andrásné adós énnekem ötven forintomval, melyet nagy szüksége korán Hertnekten adtam volt neki, melyről adós levele vagyon, kérem Ivanóczi Márton uramot, hogy megvegye rajta és az galgóczi deákok köziben ossza. Az mint odafel megvagyon írva, egy vasbot vagyon ládámba, melyet Simon Györgynek az hadnagynak hagytam, az nagy szekrénebe vagyon esmét egy tessini puská, az mostani kucsár mesternek hagytam. Ugyanott vagyon más puská is, hosszu veres csontos, az számtartónak hagytam.

Actum ut supra etc.

Idem qui supra, m. p.

(Eredetije az országos levéltárban N. R. A. fasc. 353. nr. 35.)

Közli: DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

Ingó marhámát nekem az mi illeti, noha az Nádasdi tárházat igen pusztán s átalom megírnia, mely keveset találtam benne, mindazonáltal Istennek kegyelmes áldásából szerzettem viszont alkalmasint. De hogy ismét pusztulásra ne jusson, mely közönségesen az osztályok és özvegyek által szokott distraháltatni, ebben azért ilyen rendelést teszek: Mivel még Isten éltet, naponként szaporodik az, (reménységem vagyon Istenben.) azért itt meg nem nevezhetem, hanem magam kezeirása alatt hagyom azt az ingó marhát, melyet kívánok, hogy soha az én gyermekim föl ne oszthassanak, hanem az sárvári tárházban az öregbik atyafi kezénél tartassék, valamennyi fiam és azoknak fiúágon való maradéki maradnak egymásután, azoknak közönségesen, pecsétjek alatt, lajstroma lévén mindeniknél. És egyik az másik nélkül hozzá ne nyulhasson, el se vesztegethessék, kivéven egyedől (kit az jó Isten eltávoztasson kegyelmesen) ha országokból el kellene bujdosni avagy rabságra esnének, vagy más reménytelen szerencsétlenségek történének, az oly esetekben (minthogy az ily szükségekre szokott az tárházbéli ingó marha főképpen gyűjtetni) közönséges akaratból vagy eloszthatják, vagy pénzre fordíthatják.

Nem leszen ezzel mindazennáltil tilos, hogy azzal azközben is ne élhessenek, mert ha vagy egyiknek, vagy másiknak tisztességeknél idein kívántatni fog, arra valók, éljenek véle, csak szintén azt kívánom, semmiképen el ne vesztegessék, sőt intem őket, szerezzenek és gyűjtsenek többet hozzá; látván változó állapotját országunknak, történhetik, jószágok füstöt vethet, olyankor jó leszen az készhez nyúltni. Mire nézve valamikor valamely fiamot és azoknak maradékát Isten ez világból kiszólétja, mindenik azon legyen, maga jóemlékezetire is hagyjon bizonyost az köztárházban. Az mi pedig arany és ezüst mivemben azon fölülemlített magam írásában nem leszen beírva, azt tudják fiaim, arra nézve hagytam fönn, hogy egyaránt osztozzanak vele. Házok ékességét és öltözetét az mi illeti, az minthogy barmot és egyéb majorságot, azok maradjanak úgy az városokban, az mint holtom után találják.

Tudom azt is, az ifjuság uraságban kapván, szintén olyan, mint az czövekről elszaladott déczeg, talál maga mellé hasonló nyalka szolgálót is, kik hogy csalhassanak tőlök, az fejért feketének és viszont készek mondani. Hagyom azért és rendelem, hogy fiaim huszonnégyszáz éves koroknak előtte senkinek jószágot se inscriptióban, se zálogban ne adhassanak, és ha adnak is, ereje ne legyen, szabad lévén ezen testamentumom ereivel vagy maga, vagy successora üdőjártával kivetni jószágból az oly kereskedőt; intem egyébaránt üdejekre jöven is, és eltöltvén az huszonnégyszáz éves korát, igen érdemes szolgálóknak adjanak jószágból jutalmat, mert gyakrabban azoknak maradéki hálaadatlanok, hanem ha ki jutalmot érdemel, inkább jószágok jövedelméből jutalmazza illendőképpen meg. Örökben pedig tiltom átaljában jószágokat senkinek ne adjanak, és ha adnának is, helytelen legyen.

Hasonlóképpen az én jószágomban behozott szerzetesekről is emlékeznem akartam ugyanitt, kiknek én magam s eleim bűneiért, hogy Istentől ne büntettessem, fundatiókat tettem. Tudva vagyon nálam, néha találtatnak az superiorokban, kik az ifjuságot indiscrete akármire reábirják. Tiltom azért és helytelennek declarálom, ha az én maradékim ebből, az mit én nekik hagytam, jószágot többet adnak akármely szén alatt nekik, hanem ha vagy készpénzzel jószágok jövedelméből és másképen, vagy magok keresményivel többíteni akarják és öregbíteni az én fundatiómat, azt javallom s arra intem is őket.

Leveleimet avagy privilegiumimat az mi illeti, országunk törvénye szerint kívánom, hogy mindenkor az öregbik atyafi tartsa, ha legitimum (és nemcsak keresett, az mint néha szokott lenni) impedimentuma nem leszen; intem pedig arra őket s parancsolom erősen, akárkit azoknak hányására ne bocsássanak, hanem tanulván magok jól, magok forgassák; mert tudok sok példákat, meghívén másokat rajta, félelemtől viseltetvén, ártal-

mokra ne fordítsák azután (lator lévén ez világ) az magok igazságát, böcsülni köllött csaknem magok atyafiainál jobban oly szolgálókat, ki mind előmenetekben s mind erkölcsökben ártalmas volt. Az is egyik módja az maga hasznát kereső hamis és lator szolgáltnak, hogy az ifju urok leveleihez fűrvén, azoknak kitanulása után azzal tartsák zabolán azokat és forgassák őket magok hasznára. Ezeknek eltávoztatásaért azért, még magok levelekhez értenek, inkább (ha szükség hozná) hogy valamely levelet föl köl-lene keresni, vegyenek egy szerzetes embert, kiknek jószágot bírnia nem szabad, és látják magokhoz igaznak lenni, jelenlétekben kerestessék azzal, másokat hozzá nem bocsátván és nem is váltóztatván meg, az kivel egyszer élni kezdenek.

Pörös jószágim, úgy vagyon, nekem nincsenek, mindazonáltal magam példáján tudom, az szomszédság mindenkor változásában az uraságoknak rezgelődni szokott. Hogy eziránt el tudhas-sanak indulni, Isten egészségemet megtartván, jegyzésben veszem azt is, micsoda kérdések támadhatnának, minthogy tudom már magam is, a szomszéd atyafiak közül is vannak, kik készülnek halálom után maradékimat megzavarni; azon lések azért, még éltemben véget vessek azoknak is. Rendelem azért, és hagyom, megoszolván is maradékim között jószágim, ha mi pör támad, közből, mind költségből, mind fáradságból oltalmazták egymást, maradván nekem is viszont mások ellen pöreim fön, azt is hasonlóképpen forgassák és ha Isten szerencsésen végit adja nekik érni, mint az több jószágokban, azokban is hasonló rend tartassék.

Úgy vagyon, még eleim ideiben kezdettek volt az leányág bizonyos pört szegény atyám ellen az octáván, remélvén, az kanizsai jószág leányágot illet, fenyegetőztek sokszor, azt is megindétkák. De kérem s Istenre intem is őket, ne fogyassák se magukat, se ne fárasszák maradékimat, mert jó lölkiösmeretömre írom, ha illette volna őket, soha azzal lölkömet nem terheltem volna, kiadtam volna részeket; de tudja az jó Isten, nem illeti őket, nem is volt soha az Kanizsaiak ideiben is azokban a jószágokban leányág, sem az szegény ősom nem Kanizsai Orsolával való házassága által acquirálta, hanem Kanizsai Ferencz defectusával. Az mi pedig az őstől maradt ingó marhát illeti, jó lélekösmerettel írom, abban is az egy keresztnél és igen megtépett gyöngyös kárpitnál több az én kezemben nem jutott, ki is illeti-é vagy nem, bíró törvénye alá való. De bár illetné is, az mennyi abban egynek jutna, megfelelkezvén azon leányág Isten áldásából, könnyen nem egyszer, többször elkölthetik, még végét érik s oly kevésirt sem istenes, sem böcsös nem volna egyelgések.

Értettem olyat is, hogy régi elmúlt időkben ezen nemzemből kiszakadott Nádasdi nevet viselő atyafiak álmodoztak valami nyughatatlankodó osztály felől, kívánnám. Éltemben indé-

tanák meg. De talám tartózkodnak s jövőendőben íretlenségekben maradékimat, könnyen találván az hamis így pártfogókat, czéloznák fojtogatni. Ez aránt azért, noha az ország is provideált, hogy az nyereség és az veszteség csak egy testvér atyafiak közt értesék, mindazonáltal hamar fordulnak nálunk az articulások változása. Akarom ezért, hogy tudják maradékim, hogy ezeknek eleivel az én eleim contraháltak és meg is elégítették őket; szorgalmasan megtartsák azért azon contractusokat, ne vexáltathassanak.

Adósságim nékem felesék vannak és jószágim is sok pénz érők zálogban s kiváltképpen az kik az én szerelmes atyámfia után valók volnának; lehetetlen is volna nekem mind végbenvinem, hogy rendemnek megfeleljek, sok épületeket tegyek, nagy jószágokat szerezzek és semmi adósságot ne hagyjak. Azoknak megfizetésit azért ilyformán rendelem: Ha Isten nekem életem czélját úgy hozza el, hogy fiaim apródon maradnának, vagy azelőtt az mikor jószágokat nekik kezekhez rendelem bocsátani, tehát szerelmes atyámfiának magának özvegyi állapotjában hagyott jószágomon kívül minden jószágom jövedelme azon az kevesen kívül, ki fiaimra napról-napra kél (melyet kívánok egyedül szükségekre valónak lenni,) fordéttassék az adósságok fizetésire és jószágok kiváltására, mindeneknek előtte pediglen azokra, melyeket ide s tova lölkömért hagytam, az mi azokban éltemben megfizetetlenül maradna, az melyek valameddig épen s igazán ki nem fizetődnek, semmire azon jószágok jövedelme (fiaim mindennapi szükségeken kívül) ne fordéttassék, kivévén egyedül azt, ha valamely adósom oly hevenyén reászorétaná maradékimat, hogy jószágok nagy veszedelme következhetnék belőle. Ugyanezen adósságok megfizetésére rendelem gróf Forgách Adám uramnál levő nyolczvanötezer forint adósságomat is, kivel Isten s ez világ előtt tartozik, többet engedvén ő kegyelmének én kétszer is annál, mint az mennyiben végeztem, noha elég háládatlansággal volt érette, de Isten ő sz. fölsége ne vegye vétből tőlle. Holott pedig Isten halasztván életemet, megnevelkednének fiaim éltemben, adósságim pedig nem fizetődnének meg, talán inkább többülnének, történhetnék az is, Forgács uram adóssága is megfizetődhetnék éltemben, abban azért az esetben, ha mégis adósságaim maradnának, (az mint tartok tőlle, a nélkül nem lesz) hagyom és rendelem alsó-lendvai, nemphti, belatinczi, csejtei és beczkói jószágimat épen az adósságok megfizetésére, úgy hogy se magok fiaim, ha egy vagy többen maradnának is, ezen jószágimat meg ne oszthassák oda főlebb megirt intéziséim szerint, valamég az adósságok éppen ki nem fizetődnek. Ösmervén én az ifjuság állapotját, ha ezzel az móddal az adósságok meg nem fizetetténe, inkább nevelnék azt ők, sem mint fogyasztának, szabad akaratjukra hagyom azt fiamnak, ha az adósságok kifizetése után is az zálogos jószágok kivál-

tására osztatlan hagyják ezen jószágokat, melyet mindazonáltal igen javallók, mivel nekik leszen hasznokra. Távoztassák pedig, parancsolom igen nekik, az adósság szerzést, mert könnyebb azt elkezdeni, mint róla elszokni, olyan pedig az adósság, mint az moly az köntösben, észrevétlenül emésztvén embernek értékít. Hogy pedig se többnek, se kevesebbnek ne mond hassák jövődöben adósságimat, szokásom szerint mindenkor az esztendőnek elein igazán ezután is magam kezivel fölírom.

Az szolgarend is praetendálhat talám jövődöben nagy summa adósságot, kiváltképpen az házi szolgák. Ez iránt is, hogy se nekem terhem ne maradjon lölkömön, se méltán senki ne panaszkodjék, hagyom és rendelem, hogy az kik udvari szolgák voltak, ha mi adósságok marad, mivel azoknak szolgálatjok szorgosb volt, igazán füzettessenek meg; nevezet szerint pedig hagyom, hogy az kőmivesek, ácsok és egyéb váraim s épületimhez munkálkodó mesteremberek mennél hamarabb contentáltassanak. Az házi szolgáltnak otthon lakásokra érdemek szerint az mennyit ítéltem, adattam nekik, megérik csaknem semmi szolgálatjokat azzal; az kiknek mindazonáltal derekasabb dolgokban gyakrabban szolgálatjokkal éltem, lehet valami tekéntet reájok, nem kívánván éltemben is jutalmatlanul hagynom az érdemes szolgálkat.

Mivel pedig az sok szolgatartás sokat emészt, méglen fiaim jószágokat kezekhez nem veszik, hagyom, semmi szükség kívül való szolgálkat ne tartsanak, ne keljen arra az, az mit adósságokra köllene füzetni.

Veszedelmes állapotja történvén Lengyelországnak, annak az nemes és kiterjedett hatalmas nemzetnek, néhai Bánffy Francisca, ki után én szép jószághoz jutottam, oda szakadván, úgy tudtam, az háború előtt maradt volt egy fia, ki is, hihető, az többi között üttetlen nem maradt. Hogy bizonyosan megtudathatik annak élete, mivel ingyen is szállott az ő én reám transferált jusok által az Bánffy jószágból (Istennek csudaitélete szerint magtalanul halván meg közölök az én velem való végezés után), azért hagyok az megnevezett Bánffy Francisca fiának, ha bizonyosan megtudathatik élte, tizezer forintot, melyet az szerzetesek kifizetése után kívánok mindenek előtt igazán megfüzettetni.

Mivel pediglen én is ember vagyok s gyarlóságotam nem tagadhatom, az ki magával hozza, semmi tökéletes ez világon nincsen, tudom magam is (kiváltképpen az nyughatatlan észvesztésben gyönyörködő csiklandozó elmék fölkeresik,) fogyatkozás nélkül nincs ez rendelésem, mindazonáltal fáradtam abban, injuriája ne legyen senkinek s legalább remélem, kitetszik ezekből elég bőven s nyilván, elmém hol járt. Bocsánatot várván azért fogyatkozásimról, kérek és intek az Istenre mindeneket, valakik eleibe testamentumom megyen, egyességet gyarapétanak mara-

dékim között, magok pedig mindkét ágon levő successorim úgy legyenek érdemesek atyai áldást elvenni, hogy mindenekben ezekhez engedelmesen alkalmaztassák magokat.

Utóljára, egyedől az én Istenemnél levén tudva, meddig vagyok nekem életem határa föltéve, ha az haladna, történhetik jószágimot vagy szaporétanom, vagy elcserélnem, az testamentumot pedig úgy csináltam, többül ne változtassam. Aunak okáért nyilván akarom eziránt akaratomat kijelentenem. Ha mit többet szerzenék is, noha megvallom, vágyódásom már arra nincs, azok is mind fiaimé az elrendelt mód szerint legyenek s leányim az nekik hagyott részzsel elégedvén maradjanak. Hamarább történhetik, hogy csere eshetik vagy változás jószágimban. Az iránt azért nyilvánvaló akaratom az, hogy valamit rendeltem egyik vagy másik jószágom felől, azon értelem maradjon arról is, ha mit azon cserélnék. akár kevesebb történnék hogy lenne az, a mit azokon cserélnék.

Főtutora kegyelmes urunk, az magyarországi király, utánna az magyarországi palatinus szokott lenni minden árváknak.

Alázatosan óltalmában ajánlom azért az én kegyelmes uramnak mostaninak és jövődőknek, az fölséges magyarországi királyoknak szegény árváimat, hogy ő fölségek legyen kegyes oltalmazók és méltóztassék ezen én testamentumomat végig erősen velek megtartatni. Hasonlóképen ő felségek után ajánlom magyarországi palatinus uraimnak, ő kegyelmeket kérvén szeretettel, valósággal és necsak névvel legyenek az árváknak atyjok s ne nehezteljenek autoritásokkal minden szabad és ahoz szükséges utakon ezen testamentumomat manuteneálni. Tudom pedig, hogy országunk szerencséje és minden állapotja fordul az esztergomi érsekek és cancellariusok által; tekéntetes és nagyságos Lippai György esztergomi érsek uram és tekéntetes és nagyságos Szelepcsényi György kalocsai érsek és cancellarius uraimnak megtapasztalt igaz atyni szeretetekben, mint erős kőfalban bizván, nincs kétségem, sok ízbeli ajánlások szerint oszlopúl lesznek szegény árváimnak, s holtom után megmocskolni senkinek ezen utolsó akaratomat nem szenvedik.

Testamentariusimnak, avagy testamentumom executorinak hagyom és nevezem hozzájuk való igaz bizodalomból, kiben ha megcsalatkoztatnának holtom után, Isten ítélőszéki előtt adjanak számot, Szécseny György, Pálffy Tamás, Zennyei István, Bárson György, gróf Eszterházi Pál, gróf Draskovith Miklós, gróf Csáki István, gróf Eszterházi Ferencz és Eszterházi Farkas, János és Mihály uraimékat.

Ez levén azért az én utolsó jól megrostált elmével összetett akaratom, hogy mindenekre áldását adja az atya, fiu és szentlélek Isten, alázatos óhajtással kérem életem fogytáig, ohajtván az én édes Istenemet.

Legyen azért áldott neve az teljes szentháromságnak, ki nekem méltatlanságomra malasztját nyújtotta ezeknek végben vitelére és az minthogy minden jónak ő egyedől kutfeje, vezérelje, igazgassa az én maradékimat az igazságnak ösvényére, hogy járjanak az ő szent parancsolatiban feddhetetlenül.

Nekem pedig egyéb hátra nincs, hanem hogy az mindenható Istennek irgalmasságát segítségül héjam, az ki engem az világnak enyves tőreiben, kik között sok veszedelemmel forgok, esnem ne engedjen, és ha gyalóságombúl abban valamennyire tántorodnám, szent fia érdemiért abbúl ki szabadétani méltóztassék, mint édes atya, ki az bűnösnek elvesztét nem kívánja. Nízd meg azért óh én édes Istenem az én szemeimnek homályát, az te világosságodnak tündökletességével, hogy soha az halálban el ne aludjam, az te szent kezeidben ajánlván az én bűnös lölkömöt, szent akaratodban adom mindenestől magamat; mutasd meg nekem én teremtőm az én napjaimot és az én utolsó üdömet méltóztasd megjeleníteni nekem, ne buréttassam el készületlenül avagy az haláltúl véletlenül ne környékeztessen meg, hanem adj annyi időt, hogy bűneimről tehessek igaz gyónást és szaggassam el az által köteleimet, melyekkel kötve tartatván heverek, hogy jó készülettel válván meg ettől az haszontalan testtől, ki egyedől csak az bűnnek zsákja, az örök dücsöséget nyerjem el az boldogságos szent szűznek és minden szenteknek esedezése által, kikkel együtt öröklén áldhassalak. Amen, amen.

Datum in arce mea Pottendorff, die decima mensis Iulii, anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio.

Gróf N. Ferencz m. p.

(P. H.)

Gróf Esterh. Anna Julia m. p.

(P. H.)

Coram me Georgio Szelephény

Archppo Colocensi m. p.

(P. H.)

Coram me

Ioanne Esterhási m. p.

(P. H.)

Coram me

Michaele Esterhási m. p.

(P. H.)

Coram me Martino Vyfalusi

abbate de Zirsch m. p.

(P. H.)

Coram me Caspare Hölgy tabu-

lae regiae iurato assessore m. p.

(P. H.)

Coram me Matthia Hedlly ab

Hedllyfalwa m. p.

(P. H.)

Et coram

me Stephano Orban m. p.

(P. H.)

Valentinus Szente m. p.

(P. H.)

(*Utóirat.*) Anno domini 1669. die 29. mensis Ianuarii, Isten kiszólétnán az árnyékvilágból az mi szerelmes asszonyunkat anyánkat, néhai méltóságos gróf Eszterházy Anna Julia asszonyt, s az mi szerelmes urunk atyánk előnkbe adván ezen szegény üdvözült asszonyunkkal anyánkkal egyenlő akaratjokból csinált testamentumot, megolvastatván és jól megvizsgálván, szabad akaratunk szerint minden részeiben jóvá hagyjuk és confirmáljuk, assecurálván emlétett urunkat atyánkat és fiúágon levő maradékot, hogy mind magunk s mind maradékink ezen testamentumnak megállói és minden részeiben megtartói leszünk megváltoztathatlanúl. Actum in arce Pottendorff, die et anno, quibus supra.

Gróf Draskovith Miklós
(P. H.)

Gróf Nádasdi Cristina
(P. H.)

Gróf Draskovith János
(P. H.)

Gróf Nádasdi Mária Magdolna
(P. H.)

Gróf Pálffy János
(P. H.)

Gróf Nádasdi Anna Teresia
(P. H.)

Mellékletek.

a)

Nos Leopoldus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod fidelis noster spectabilis ac magnificus comes Franciscus de Nádasd, perpetuus terrae Fogaras ac comitatus Castri Ferrei supremus comes, iudex curiae nostrae regiae, camerarius et consiliarius noster intimus, coram personali praesentia nostra personaliter constitutus, matura et exacta animi sui deliberatione intra se praehabita sponte et libere vivaeque vocis oraculo fassus est pariter et retulit in hunc modum: Quomodo ipse considerans caducum humanae naturae statum et vitae huius mundanae inconstantiam, sciret bene certum esse omnibus hominibus fatis cedere debere, horam tamen mortis incertam haberi et non solum eorum, qui deo optimo maximo permittente quapiam aegritudine et adversa valetudine tenentur, sed etiam, qui sanam ex omni parte corporis vitam agunt, mors inopinata superveniens plerosque e vivis tollat. Volens itaque idem comes fatens dissensiones illas dissidiaque ac contentionum fomites, quae post suum ex hoc saeculo decessum forsitan inter charam suam coniugem, filios et filias, consanguineosque et amicos, vel alios quospiam oriri possent, vita sua comite amputare, de et super universis dominiis, bonis et iuribus possessionariis rebusque mobilibus suis, tam in praedicto regno nostro Hungariae, quam in archiducatu nostro Austriae inferioris existentibus et habitis, tam aviticis, quam per eum deo propitio et

iuvante aquisitis, certum quoddam testamentum seu ultimae suae voluntatis declarationem in arce sua Potendorff similiter Austriae, die 10. mensis Iunii (*így*) in anno domini MDCLXIII. proxime evoluta sub suae et generosae ac magnificae dominae comitissae Annae Iuliannae Esterhazy de Galantha, consortis suae, propriarum manuum subscriptionibus et sigillorum roborationibus, coramque fidelibus nostris. reverendissimo in Christo patre, domino Georgio Szelepcheny, Colociensis et Bachiensis ecclesiarum canonicae unitarum archiepiscopo, cancellario aulico Hungarico et consiliario nostro intimo. magnificis item Ioanne Esterhazy de Ghalantha, vicegenerali capitaneo Iauriensi et Michaelae similiter Esterhazy de eadem Ghalantha ac Matthia Hedly ab Hedelfalua et venerabili Martino Ujfalusy abbate de Zircz, necnon egregiis Caspares Hölgý pro tunc tabulae nostrae iudiciariae regiae iurato assessore, nunc vero dictae personalis praesentiae nostrae regiae in iudiciis locumtenente ac Stephano Urban secretario nostro aulico Hungarico, sicut Valentino Senthe iurato assessore dictae tabulae nostrae regiae et eiusdem fatentis secretario, omniumque eorundem manuum subscriptionibus et sigillorum impressionibus roboratum, tamquam testium pro confirmatione ultimae suae voluntatis petitorum, fecisset et condidisset. Quod quidem testamentum suum modo, quo supra, confectum ultimam voluntatis suae declarationem esse recognovisset, cui haeredes suos ac eos omnes, quos idem testamentum post fata sua concerneret, per omnia sese accomodare debere voluisset et declarasset, quemadmodum voluit, recognovit, declaravit et fassus est coram eadem personali praesentia nostra, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in libera ac regia civitate nostra Posoniensi, feria sexta proxima post dominicam Exaudi, anno domini MDCLXV.

Coram me Caspares Hölgý
sacrae caes. regiaeque
(P. H.) maiestatis personalis prae-
sentiae in iudiciis locum-
tenente.

Kivül Nádasdy kézírása: »Az testamentumom confirmatiója personalis uram előtt.«

b)

Mi gróf Draskovith Miklós és feleségem gróf Nádasdi Christina, fölvévé mind mostani s mind ennekutána Isten után leendő maradékinknak, successorinknak és legatariusinknak utriusque sexus terheket, adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik és valljuk ez levelünknek rendiben, hogy az mi szerelmes urunk és atyánk, méltóságos gróf Nádasdi Ferencz uram és üd-
.

zült asszonyunk anyánk az minémő testamentumot in anno domini 1663. die decima mensis Iulii egyenlő akaratból tettenek, és mi is ez jelenlevő 1669. esztendőben die 29. currentis mensis Ianuarii confirmáltunk, annakokáért azon testamentum szerint én említett gróf Nádasdi Christina, részemre az minémő summát rendeltének, tehát gróf Forgács Ádám uramnál és mostani feleségénél levő negyvennégyezer forint capitalis summáját és annak interessét, ugymint háromezer kilencszáz hatvan forintot az arrúl való 1668. esztendőben, die septima mensis Martii Bécsben költ ő kegyelmek obligatoria levelével együtt reánk transferálta említett atyám uram ő nagysága. Mely summát én is az megnevezett testamentumban nekem rendelt részemért acceptálván, azon testamentum szerint épenséggel való elégtétésemről és contentatiómról plenarie (mind azzal együtt, hogy contentatióm ennyire haladott,) quietáлом nevezett atyám uramat ő nagyságát és fúmaradékát mindenekben azon fölebb említett testamentumnak rendi szerént. Actum Pottendorff, die 31. Ianuarii, anno domini 1669.

Gróf Draskovith Miklós
(P. H.)

Gróf Nádasdi Cristina
(P. H.)

Kivül Nádasdy kézírása: »Quietantia Cristinae Nádasdi super totali sua exolutione, anno 1669. 31. Jan.«

(Eredeti.)

c)

(Ugyanez latin fordításban.)

d)

Mi gróf Nádasdi Ferencz ország bírása, magunkra vállalván fiúágon levő maradékinknak terheket, valljuk ez levelünknek rendiben, hogy jöllehet szerelmes leányunknak gróf Nádasdi Christina asszonynak, tekéntetes és nagyságos gróf Draskovith Miklós uram szerelmes házastársának üdvözült szerelmes atyáinkfiával tekéntetes nagyságos gróf Eszterházi Anna Julia asszonnyal egyenlő akaratból rendelt testamentumuink szerént való contentatiójáért bizonyos gróf Forgács Ádám uramnál és ő kegyelme mostani feleségénél levő 44^m capitalis summánkat és annak interessét, 3960 forintot az arrúl adott ő kegyelmeknek 1668. esztendőben die 7. mensis Martii Bécsben költ obligatoriájok szerént cedáltuk és az obligatoriával együtt per manus assignáltuk, s azon szerelmes leányunk és fiunk de totali ipsorum contentatione e mai napon quietáltanak is, mindazáltal, ha vagy az törvény, (kit nem reméljük), vagy akármí módon azon obligatoriánk mellett bírő által az megnevezett summát és interessét nem consequálhatnak, tehát tartozunk (az említett obligatoriát visszaadván fogyatkozás

nélkül) mind az többször megírt 44^m forintot s mind az utána vetett 3960 forint interestet ő kegyelmeknek vagy készpénzöl, vagy jószágul megadnunk; hozzá téven azt is, hogy azon adósságot magunk költségével tartozunk kikeresni említett gróf Forgács uramtól és az ő kegyelme szerelmes feleségétől, és per manus az olyan elfoglalandó jószágot kezekhez adnunk. Actum Pottendorff, die 31. mensis Ianuarii, anno domini 1669.

Gróf Nádasdi Ferencz.

Kívül Nádasdy kezeirása: »Páriája, minemű assecuratiót adtam Cristinkának, ha Forgács uram meg nem fizetne. Nb. Ha meg lesz fizetve, tartozik visszaadni.«

(Egykorú másolat.)

e)

(Ugyanez latin fordításban.)

f)

Mi gróf Draskovith János és feleségem gróf Nádasdy Magdolna, fölvévén mind mostani s mind ennekutánna Isten után leendő maradékinknak, successorinknak és legatariusinknak utriusque sexus terheket, adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik és valljuk ez levelünknek rendiben, hogy az mi szerelmes urunk és atyánk, méltóságos gróf Nádasdy Ferencz urunk és üdvözült asszonyunk anyánk az minémő testamentumot in anno domini 1663. die decima mensis Iulii egyenlő akarathól tettenek és mi is ez jelen lévő 1669. esztendőben die 29. praeteriti mensis Ianuarii confirmáltunk, annak okáért azon testamentum szerént én, említett gróf Nádasdy Magdolna, részemre az minémű summát rendeltetek ő nagyságok, tehát azon summában tizenhatezer magyar forintot minden fogyatkozás nélkül fölvettem atyám uramtól ő nagyságától; melyről (mind azzal együtt, hogy contentatióm továbbra haladott) quietálok ő nagyságát és fiui maradékot mindekben az nevezett testamentumnak rendi szerént. Actum Pottendorff, die 9. mensis Martii, anno domini 1669.

Gróf Draskovith János

(P. H.)

Gróf Nádosdi Mária Magdolna

(P. H.)

Kívül Nádasdy kézírása: »Quietantia 16 ezer forintrúl, melyet kiházasséttatására vett föl Draskovics Jánosné leányom. 1669. 9. Martii.«

(Eredeti.)

g)

(Ugyanez latin fordításban.)

h)

Mi gróf Draskovith János és feleségem gróf Nádasdy Magdolna, fölvévén mind mostani s mind ennekutána Isten után leendő maradékinknak utriusque sexus terheket, adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik és valljuk ez levelünknek rendiben, hogy az mi szerelmes urunk és atyánk, méltóságos gróf Nádasdy Ferencz urunk és üdvözült asszonyunk anyánk az minémő testamentumat in anno domini 1663. die decima mensis Iulii egyenlő akarathól tettenek és mi ez jelenlevő 1669. esztendőben die 29. praeteriti mensis Ianuarii confirmáltunk, annakokáért azon testamentum szerént én, említett gróf Nádasdy Magdolna, részemre az minémő summát rendeltenek ő nagyságok, tehát azon summában tizenkétezer magyar forintot, minden forintot száz magyar pénzben avagy húsz császár garassában számlálván, minden fogyatkozás nélkül fölvettem atyám uramtól ő nagyságától. Melyről (mind azzal együtt, hogy contentatióm továbbra haladott) quietálok ő nagyságát és fiui maradékit mindenekben az nevezett testamentumnak rendi szerént. Actum Pottendorff, die vigesima quarta Martii 1669.

Gróf Draskovith János

(P. H.)

Gróf Nádosdi Mária Magdolna

(P. H.)

Kiül Nádasdy kézírása: »Draskovics Jánosné quietantiája super flor. 12,000.«

i)

(Ugyanez latin fordításban.)

j)

Én gróf Nádasdi Magdolna vallom ez quietantiámmal, hogy kiházásétságomra restáló ezüstben vettem ujabban föl az méltóságos gróf Nádasdi Ferencz szerelmes atyám uramtól ő nagyságától harminczhat girát és tizenegy latot, melynek nagyobb bizonyosságára adtam ezen quietantiámat ő nagyságának. Pottendorff, die 25. Augusti 1669.

Gróf Nádosdi Maria Magdolna.

Kiül Nádasdy kézírása: »Draskovics Jánosné quietantiája 36 gira 11 lat ezüstrül.«

k)

(Ugyanez latin fordításban.)

Közli: SCHÖNHERR GYULA.

VEGYES KÖZLÉSEK.

EGY ÁRPÁDKORI OKLEVÉL.

A székes-fehérvári káptalan bizonyítja, hogy Mátyás és Rátót, a Rátót-nembeli Roránd bán fia, Pere helységét Veszprém vármegyében a Csák-nembeli Márk fiainak, Istvánnak és Péternek, 100 márka ezüstért eladták. Kelt 1290. január 22-én.

Capitulum ecclesie Albensis omnibus Christi fidelibus presentes literas inspecturis salutem in domino sempiternam. Ad universorum notitiam tenore presentium volumus pervenire, quod nobiles viri de genere Ratolt, videlicet magister Mathyas et Ratolt filii Rorandi bani in nostra personaliter constituti presentia quandam possessionem ipsorum Pere vocatam in comitatu Vesprimiensi sub uno cursu metarum in vicinitate possessionum magistri Stephani et Petri filiorum magistri Marci de genere Chak, Guluh et Thees vocatarum ut dixerunt adiacentem cum omnibus utilitalibus et pertinentiis suis in eadem plenitudine, quemadmodum emptionis titulo ad dictum Rorandum banum patrem eorum olim devenisse referebant, confessi sunt se pro centum marcis argenti predictis magistris Stephano et Petro in perpetuum vendidisse et ipsam ad plenum recepisse pecuniam ab eisdem, obligatione tali interiecta, quod si aliquis processu temporis predictam possessionem Pere aut aliquam particulam ex eadem a prefatis Stephano et Petro magistris vel ab eorundem heredibus repetere attemptaret, iidem magister Mathyas et Ratolt consequenter et ipsorum heredes expedire tenerentur propriis laboribus et expensis. Eidem itaque venditioni et emptioni comes Paulus filius Opoth et Iwanca filius Benedicti nobiles de Bala pro se et pro cognatis suis de eadem, item frater Michael, prior domus hospitalis de Alba pro se et pro conventu eiusdem domus et frater Jacobus, abbas monasterii de Scyrch pro se et pro toto conventu dicti monasterii, nomine commetaneo comparentes, consensum prebuerunt et assesum. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes ad petitionem dictorum magistri Mathye et Ratolt prefatis Stephano et Petro magistris dedimus literas nostro sigillo communitas, anno domini M^o CC^o nonagesimo undecimo Kalendas Februarii, reverendo viro magistro Theodoro ecclesie nostre preposito, Esau cantore, Gregorio custode, Iohanne decano existentibus.

(Pecsétje elveszett.)

Az eredetiről közli: DR. SCHRAUFF KÁROLY.

KÉT OKLEVÉL A NAGY-ZSOMBORI SOMBORY CSALÁD LEVÉLTÁRÁBÓL.

Az 1357-ki oklevélben álló »comes Jacobus dictus de Brasso«, kinek elei a Barczaságban voltak nemes birtokosok, ugyanaz, ki János nevű testvérével Feketealom várát, melyet rokonuk Brassai Salamon adott nekik, visszaadta Robert Károly királynak 1331. tájban. Ez a vár ama Salamon kezén állott, ki nézetem szerint 1326-ban, meg 1327-ben a brassai ispánságot viselte. ¹⁾ E »Brassai« nevezetű Jakab hogy egy személy azon Jakabbal, kit Pesty Frigyes mint 1341-ben szerepelt brassai és beszercei ispánt egy János nevűvel együtt mutat fel ²⁾, azt Teutsch G. D. véleménye nyomán állíthatom. Jakab, ki az 1357-ki oklevélben mint »filius comitis Nicolai magni de Rosno« áll, Rosnyói Simon unokája. Atyja a Nagy Iván »Magyarország családai« című munkájában ³⁾ mint »Rosnyói Nagy Miklós«, az Archiv II. k. 50. lapján mint »Nicolaus Grosz von Rosenau« van felhozva. E »comes Jacobus dictus de Brasso« ugyan az, ki az említett 1357. után három évvel, 1360-ban kelt oklevél másolatában ⁴⁾ már mint »comes Jacobus de Drag« áll és alapítója a már kihalt Drághy családnak.

Az 1400-ik évben átírt 1329-beli oklevél felmutat egy eddig előttünk ismeretlen szebeni ispánt. 1329-ben »Magister Nicolaus de Brasso« a »comes Cybiniensis« ezen oklevél szerint. Ez aligha nem azon család ivadéka, mely családnak tagja Salamon, az 1326-ban szereplő brassai ispán. (Hasonl. *Fejér Codex Dipl. VIII. III. 527. l.*)

Ez oklevél a szász universitas néhány tagját is mutatja, kiket megjegyzésekkel ide iktatok :

a) A »Nicolaus filius Balbuch« egy személy azzal, ki 1337-ben kelt oklevélben, Széchényi Tamás vajdának a Fejér megyében fekvő Fejéregyházára nézve kiadott ítéletlevelében ⁵⁾ »Nicolaus filius Bolobuch«, és egy 1343-beli oklevél másolatában ⁶⁾ »Balabuch« nevezettel áll.

b) A következő »Nicolaus filius Výt« nézetem szerint ugyan az, ki az előbb idézett 1337-ki levélben János és Miklós nevű fiaival fordul elő és Segesvári Wyche fiának áll írva, ⁷⁾ mely Wyche név a levélben, vagy másolatban hibásan áll Výt helyett, mi abból is kitetszik, hogy egy más, ugyan 1329-ben márczius 21-kén kelt levélben e Miklós testvére, István,

¹⁾ Pesty Frigyes. »Az eltűnt régi vármegyék.« II. k. 140. l.

²⁾ Ugyanott 124 és 141. l.

³⁾ X. k. 279. l.

⁴⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. App. II. k.

⁵⁾ Archiv I. k. 61. l.

⁶⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. I. k. és Anjoukori okmánytár IV. k. 327. l.

⁷⁾ Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. Appendix I. köt.

mint »Stephanus filius Wytk de Segusvar« jön elő. Egy 1345-beli levél másolatában öt e sorokban találjuk: »Nicolaus et Joannes filii Nicolai filii Wythk et Stephanus filius Stephani filii ejusdem Wythk, imo Petrus filius ejusdem Wythk, nobiles de Feyregház.«¹⁾ Ugyan e levélnek az Anjoukori okmánytár IV. kötetében (498. l.) közölt másolatában Wythk-nek van írva e név.

c) Az utolsó tag: »Renerdus de Chenk«; ez miután Erdélyben Czenk nevű helység nincs, a Brassó területén fekvő ily nevű hegyről, melyen hajdan vár volt, vehette nevét; vagy vélhetjük azt, hogy e helység Nagy-Sink, mely régi oklevelekben Senk, Schenk, Seng, de e véleményhez nem igen ragaszkodhatunk.

Még megjegyzem, hogy az 1329-ki levélben felhozott Heesfalva a Felső-Fejér megyében fekvő Héjasfalva nevű falu, mely Hénning ivadékok birtoka volt és Hees vagy Heys nevű egyéntől vette nevét. E helységről elnevezett, de már kihalt, Héjasfalvi család öse egy Henning.

Végre megjegyzendő, hogy e levélben álló »Dániel filius Vosmoth« aligha nem ama szász főúr fia, ki a »Székely Oklevéltár« I. k. 20. l. közölt 1280-ki oklevélben mint »comes Wastmodus« fordul elő. A Wastmodus név Wasmundus-nak írva is jö elő; egy 1398-ki oklevélben álló »comes de Segeswar et Michael filius ejus« ugyan azon oklevél hátiratán mint »Wasmundus et filius ejus Michael« áll.²⁾ Dr. Lindner egyet. tanár közelebből megjelent közleményéhez³⁾ kapcsolt kimutatásból látom, hogy 1402-ben is létezett egy comes Wasmodus, ki az oklevél idézett soraiban »Comes Wasmodus electus per homines de nova Ecclesia.«

I. 1357.

Conuentus Monasterii beate Marie virginis de Klusmonustra, Omnibus christi fidelibus, presens scriptum inspecturis, salutem in omnium saluatore. Ad vniuersorum noticiam, tam presencium quam futurorum harum serie volumus peruenire, quod accedens personaliter, ad nostram presenciam, Symon filius Nicolai de Wildumbach ab una, Comes Jacobus dictus de Barso (*igy*) filius Comitis Nicolai magni de Rosno parte ex alia, per eundem Symonem filium Nicolai confessum extitit coram nobis ministerio vocis sue pariter et relatum, Quod quia ipse ad presens non plures heredes, sed solummodo duas filias et coniugem haberet, si hoc fieri sibi contingerit, ut de eadem coniuge sua, an de alia si quam aliam habere contingat, filium habere non posset, tunc vniuerse possessiones sue hereditarie,

¹⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. I. k.* — Az Anjoukori okmánytár V-ik kötete 330. lapján előfordul »Comes Petrus filius comitis Wilkonis comes castri Sches« 1349-beli oklevélben.

²⁾ *Jos. Com. Kemény, Dipl. Trans. App. IV. k.*

³⁾ »A svábtükör az erdélyi szászoknál«, az erd. muzeumgyűj. kiadványai 1884-ki évf. I. k.

in prenotata possessione Wyndunbach vocata, quas antecessores sui ob merita seruiciorum ipsorum fidelia a Regia benignitate inuenissent, vt in pallaciis, Curiis, edificiis, Item pratis fenetalibus, Molendinis, super Ryppam Wyndunbah in eadem possessione Wyndunbah intra metas ipsius possessionis, cum terris arabilibus cultis et incultis, sitas, habitas et existentes, cum omnibus vtilitatibus et pertinenciis vniuersis sub certis metis et signis, quibus ipse et sui progenitores possedissent et seruassent, racione proximitatis et consanguinitatis, exceptis aliis proximis et cognatis suis, prelibato Comiti Jacobo dicto de Brasso si ipsum mori contingeret et suis heredibus dedisset, donasset, ymo tradidit dedit et contulit coram nobis, Item super ipsam Ryppam, vt in superficie ipsius Ryppe Wyndunbah, a prima meta usque finem ipsius Ryppe vbi finitur, Molendina edificare, aut alios fructus alter percipere non possit, preter ipsum Comitem Jacobum, sub tali forma et condicione mediante, quod predictis filiabus suis et sua coniuge (*igy*) iamdictus Comes Jacobus et sui heredes, secundum regni consuetudinem cum pecunia pro iamdictis heredibus satisfaccionem adimplere teneatur occasione proculmota. Ceterum quod si deo uolente hoc fieri contingeret, vt ipse videlicet Symon filius Nicolai de hac luce absque heredum solacione vitam suam finiret temporalem, quod absit, extunc prenominate possessiones hereditarie ipsum Symonem filium Nicolai Iure hereditario tangentes, cum omnibus vtilitatibus et pertinenciis vniuersis vt premittitur, secundum quod antecessores sui possedissent et seruassent, prelibato Comiti Jacobo dicto de Basso (*igy*) filio Nicolai magni de Rosno et suis heredibus heredumque suorum successoribus Inperpetuum et irreuocabiliter cum pleno Iure et dominio seruandam possidendam pariter et habendam (*igy*) dedisset, tradidisset, dedit, donauit et contulit coram nobis. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis sigilli nostri appensionis munimine roboratas. Datum secundo die festi penthecostes anno domini M^{mo}CCC^{mo} quinquagesimo septimo.

(Eredetije pergamenen zöld selyemzsinórról függő kerek pecséttel, a Nagy-Zsombori Sombory-család levéltárában. Másolta Szabó Károly.)

II. 1400. (1358. 1329.)

Capitulum ecclesie Transsiluane, Omnibus christi fidelibus tam presentibus quam futuris presens scriptum inspecturis, Salutem in omnium saluatore. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, Quod Johannes filius Nicolai et alter Johannes filius Michaelis de Heesfalwa ac Michael filius Johannis de Sarus, ad nostram personaliter accedentes presenciam, exhibuerunt nobis quasdam litteras priuilegiales, tenoris infra-scripti, petentes nos humiliter, vt ipsas ad vberiore cautelam, et Iuris eorum conseruacionem de uerbo ad uerbum transscribi et in aliam formam nostri priuilegii redigi facere dignemur, Quarum tenor talis est:

Capitulum ecclesie Transsiluane, Omnibus christi fidelibus tam presentibus quam futuris presens scriptum inspecturis, Salutem in salutis

largitore. Ad vniuersorum noticiam tam presencium quam futurorum harum serie volumus peruenire, Quod Johannes filius Ludouici de Sarus ad nostram accedens presenciam, sua ac Hennýng filii Henneng de Heesfolwa, in personis, exhibuit nobis quasdam litteras patentes excellentissimi principis domini Karuli dei gracia olým illustris regis Hungarie laudande memorie, super restitutione possessionis, Heesfolwa, confectas tenoris infrascripti, non abrasas non cancellatas sed propter malam conseruacionem in suo sigillo ruptas et confractas, in suaque carta per madidacionem aque nimium denigratas et maculatas, nichilominus tamen vt nobis apparebat sufficienter fidem facientes, supplicans nobis humili precum instancia, vt easdem propter maiorem rei euidenciam ac Iurium suorum conseruacionem, in formam nostrarum litterarum priuilegialium de uerbo ad uerbum transscribi et redigi facere dignaremur, quarum tenor per omnia talis est:

Nos Karulus dei gracia rex Hungarie memorie commendantes, tenore presencium quibus expedit significamus vniuersis, Quod magister Nicolaus de Brasso Comes Cýbiniensis et Nicolaus filius Balbuch ac Nicolaus filius Výtka necnon Renendus de Chenk de partibus Transsiluanis, fideles nostri, suis propriis et tocius vniuersitatis Saxonum de districtu Cybiniensi et ad idem aliis districtibus pertinentibus existencium nominibus, quorum eciam legacionibus, iidem ad nos venerant, viue uocis ministerio nobis conquesti extiterunt, quod quedam possessio Heesfolwa vocata Salomonis et Herbordi filiorum Cristiani de Insula Cristiani et Hennengi filii Ermen hereditaria per Danielem filium Vosmoth indebite et potencialiter occupata in preiudicium eorundem filiorum Cristiani et Hennengi detineretur, et quod per falsi suggestionem tacita veritate, a magnifico viro Thoma vajúoda Transsiluano, et Comite de Zolnuk sibi dari obtinisset, petentes nos humili precum instancia, vt eandem possessionem sic indebite occupatam, eisdem filiis Cristiani et Hennengo de benignitate nostre regie maiestatis reddere et restituere dignaremur. Igitur nos ab eisdem Comite Nicolao et sociis suis huius rei meram veritatem cognoscentes, prout eciam Idem Thomas Vayuoda exinde nos cercius instruxit, quod dicta possessio Heesfolwa memoratorum filiorum Cristiani et Hennengi sit et fuerit ab antiquo hereditaria, prenominato Danieli perpetuum deinceps silencium presentibus super eadem possessione imponentes, antedictis filiis Cristiani et Henningo denuo eandem possessionem cum omnibus suis vtilitatibus et pertinenciis vniuersis presentibus duximus perpetuo restituendam. Datum in Vissegrad in dominica Ramispalmarum, anno domini Millesimo CCC^{mo}XX^{mo} Nono.

Nos enim iustis et legitimis petitionibus ipsius Johannis annuentes, predictas litteras in formam litterarum nostrarum de uerbo ad uerbum transscribi et redigi fecimus pendentisque et autentici sigilli nostri munimine roborarii. Datum Sabbato proximo ante festum beate Margarethe uirginis et martiris, anno domini Millesimo CCC^{mo} quinquagesimo octauo, discretis viris Johanne preposito, Lorando Custode, Nicolao Can-

tore, Nicolao Archydiacono de Zolnuk Decanoque ecclesie nostre predictae existentibus.

Nos enim petitionibus eorundem annuentes, tenorem predictarum litterarumstrarum omni integritate pollentem de uerbo ad uerbum transscribi fecimus et pendentis sigilli nostri munimine roborari. Datum in octauis festi Penthecostes, anno domini Millesimo Quadringentesimo, Honorabilibus et discretis viris dominis Johanne preposito, Johanne Cantore, Hynkone Custode ac Nicolao Archydiacono de Kyzdi Decano, Canonicis ecclesie nostre existentibus.

(Eredetije pergamenen, veres és zöld selyemzsinórról függő monyoró alaku pecséttel, a Nagy-Zsombori Sombory-család levéltárában. Másolta Szabó K.)

Közli: GR. LÁZÁR MIKLÓS.

KASSA VÁROSA LEVÉLTÁRÁBÓL.

I.

Mult ősszel Kassa városa levéltárában kutatván, az épen ott dolgozó Abel Jenő barátom figyelmeztetett, hogy egy régi jegyzőkönyvben magyar feljegyzéseket talált. A jegyzőkönyv neve: *Protocollum inhibitionum, birsagiorum et neo civium ab anno 1517. usque 1529.* A könyvnek mindjárt elején az 1518-iki bejegyzések közt német esküformák után következő magyar sorok olvashatók (valószínűleg 1517-ből): hogh az ty myweteghez Zerywel hozza | lattock | hog myndenek az ő ygaza*) meg legyen | az ytten walonack myt az idegēneck | es hogh est nem haggyatok | þhem dywlólþegert þhem baratsagert | Isten tykteked wgh þhe geýen Zenth † |

Alább:

Iudicibus fori civitatem: hogh ty byro wramnak es az egez tanachnak | engedelmek lezteck | Es a myt reatoek byzteck hywen es Zerywel hozza | lattock | Isten tykteketh ugh segheyen Zent † |

Az 1520-ik évre szóló bejegyzések közt, jelesül egy kihallgatásnál: »Meg leszen az te marhard« (*így*). Ugyan azon fassioban me infestat »nyomorgath« szóval van fordítva.

II.

A könyvek közt van e következő című: *Newe Zeytung | von dem Tyrannen des Türkischen keyseris Hauptmann | mit samt einem Münch Pauliner Ordens | was Sie zu Ofen und Pescht gehandelt haben.*

*) »ygassaga« volt javítás előtt.

Alatta egy lovas. Az egész 4 számozatlan levél, melyből a két utolsó lap üres. Kétségtelenül 1541-ből való nyomatvány, s ugyan azt tárgyalja, melyet a Kertbeny által 546 sz. a. említett nyomtatványt ír le.

Közli: Sz. S.

III.

Tinódi Sebestyén életéhez.

A protocollum fassionaliumból:

»Tertii quartalis anni 1557. sat.

Casasch Peter Getreid cl. 10.

Lantos Sebastian Getreid cl. 10.

Cascher (t. i. wein) 6.

Espers laslo Land (t. i. wein) 10.

Getreid cl. 50.« sat. sat.

A Jegyzőkönyvből:

»Sebastianus citharida Jura ciuilia consecutus est feria sexta ante Andree apostoli festum 1544.«

Közli: IFJ. KEMÉNY LAJOS.

BETHLEN GÁBOR BIZTOSÍTÓ ÉS ADOMÁNY-LEVELE A LIPPAI VITEZEKNEK.

I.

Mi Bethlen Gábor, istennek kegyelméből Erdélyországának fejedelme, Magyarország részecinek ura és Székelyeknek ispánja, adjuk tudára mindeneknek az kiknek illik, hogy az hatalmas, győzhetetlen török császárnak egész husz esztendőől fogva való kényszerítettéséből, mostan pedig szegény hazánknak közönséges veszedelmének eltávoztatása miatt kényszerítettén, országunkkal egyetemben kellett arra mennünk, hogy Lippa várát megüresítsenők, kiről való végzésünköt ennekelőtte való gyűlésünkben articulusban is irattuk volt. De az lippai vitézek némely tekintetből, sőt némely embereknek tanácsadásokból, ösztökélésekből az mi és országunk végzésének nem akarván engedni, mi is nagyobbak ítélvén egy nemes országnak közönséges megmaradását, hogysem mint egy Lippának és lippai vitézeknek állapotjoknak meg nem változását, ahhoz képest haddal, lövő szerszáminkkal, országos táborral Lippa alá szállván és várossát ostrommal megvévén, az várat is egy néhány nap alatt vitatván, hogy mind az két részről az keresztyén vérnek nagyobb kiontása ne következne és az török tábor is közel lévén, ostromlását szorgalmaztatván, az lippai vitézeknek utolsó veszedelmek eltávoztatnék: hozzájok való kegyelmességünkől hűt alatt ilyen conditiókkal végeztünk velek. A) Elsőbben, hogy az vár megadása legyen bizonyos, és fő emberek

kezében mind az három nemzetség közül, kik is viseljék az egész ország tekintetét, kiknek olykor és oly móddal tartozzanak, arra adott hűtők szerént, az várat kezekben adni, mikor szekereknek jó részével elől feleségeket, gyermekeket költöztetni kezdik, amazokat is az alatt bocsássák bé és az várat kulcsával együtt adják az ország főembere kezében. Másadszor. Assecuráljuk kicsinytől fogva nagyig az várbeli magyar, rác, oláh nemzetségeket, és Erős Benedekkel, Szabó Kelemennel ottbenn levő kék gyaloginkat fejenként, hogy feleségestől, gyermekestől, marhástól minden jövökkel, kár és bántás nélkül elbocsátjuk, és késértetjük, ekkédig való cselekedetekről meg nem emlékezvén örök feledékenségben vetjük, sem törvénnyel, sem hatalommal, akár mi uton is semmi időben őket azért sem magunk nem bántjuk, nem bántatjuk, sem másoknak bántani, háborgatni nem engedjük, sőt ez mostani adott hűtünknek effectuálása után mint több igaz híveinket oltalmunk alá vevén, egyebek ellen is oltalmazni akarjuk. Az kik pedig Lippában akarnak maradni, vagy másuvá való menetelre szándékok lészen, mindeneknek szabad békességes uton maradása lészen mifelőlünk. Harmadszor. Hasonlatosképpen mostani kiköltözésekben, ezen hűtleveünknek tartása szerént, elegendő lovas gyalog késéröket, és oly nevezetes főembereket, valakiket arra való gondviselésre innét táborunkból kéválnak, azokat adjuk Nagy Gergely és Csomaközi András uramék mellé, kikkel minden kár és bántás nélkül nagy békességesen magunk szekereinken Jenőben elkésértetjük . . . tetjük. A zálogoknak pedig ezen hűtünknek erejével, melyet most egymásnak adtunk, viszszaadása mind az három részről legyen annakutánna igen békességesen, mikor ő keglmek fejenként Jenőben bémennek. Negyedszer. Miérthogy Lippának megadása egész országúl utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért vagyon, kárvallásokért az itt való vitézeknek, valakik jószágokat Lippával elvesztik, azoknak helyében Bihar, Zaránd vármegyében és egyebütt is jószágot adunk. Annak felette az hadnagyokkal együtt az kék gyaloginknak és Lippában levő egyházi nemességek Vajasd nevű pusztá helyünköt, Fejérvármegyében, örökben adatván, abban is megnemesítjük. Az városi rendnek, magyaroknak, szászoknak, oláhnak ugyanott Vajasd mellett Fahidát, azoktól küké most volna megcsereélvén nekik adjuk örökben és abban meg is nemesítjük, melyben a nemes ország is confirmálja őket mindenképpen. Ötödször. Mindezekről az jószágokról és nemesítésekről, és az kiknek ide hagyandó jószág helyében más jószágot adunk is, mindazoktól donatiót, privilegiumokat pénz nélkül halogatás nélkül megadjuk és az jószágokat ajándék és imide-amoda való mutogatás nélkül tisztviselőinknek kezekben bocsátatjuk és ez felett minden elprédált és vött morhájakot is felkerestetvén, megadatjuk. Mindezekben az megnevezett Lippában levő mindenféle rendekkel ékessen végezvén, fogadjuk az mü igaz keresztény hűtünkre, hogy annak az végzésnek minden részeit, punctomit igazán, fogyatkozás nélkül beteljesítjük, magunk is megtartjuk és másokkal is mindennel megtartatjuk. Melynek nagyobb bizonyására és erősségére adtuk ez mü pecsét, kezünk írásával megerősítettett leveleünköt minden

időbeli mentésekre és magok oltalmazására. Datum ex castris ad obsidionem Lippensem positis, die duodecimo mensis Junii anno domini Millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Gabriel Bethlen, m. p.

Simon Péchi cancellarius, m. p.

(Következik a három nemzetnek a lippai táborban levő főtisztjei által kiadott és aláírt hason tartalmu biztosító levele, mely ezen oklevéllel szóról-szóra megegyezik.)

II.

Nos Gabriel Bethlen etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis : Quod cum ex terrificis potentissimi atque invictissimi imperatoris Turcarum, a revolutione viginti integrorum annorum identidem iterata adactione, mandatisque excidium patriae, et gentis Hungariae eversionem minantibus principibus Transsylvanicae praedecessoribus nostris et subinde submissis sollicitati, quo tandem ingruentia hujus mali maximi malo minori evitanda, propulsandaque foret, cum universis Statibus et Ordinibus trium nationum regni hujus nostri Transsylvanicae, de evacuatione et manibus officialium ejusdem imperatoris arcis et civitatis Lippensis assignatione, anno superiori Millesimo sexcentesimo decimo sexto proxime transacto, unam inire sententiam debuissimus. Sed hanc deliberationem nostram, unanimi voto conclusam, milites Lippenses quodam sub praetextu, imo et quorundam consilio, animatione stimulationibusque antevertere conati, in manifestam contra nos et regnum se se rebellionem conjecissent: nos e mutatione status arcis Lippensis et militum in ea existentium, nobilis unius regni, adeoque gentis Hungariae permutationem majori ducentes, discrimini imminentibusque malis obviam ire necessario statuissimus, non contemnenda universorum regnicolarum manu armati contra eos nosmet in castra receperimus, ac obsidione ad arcem, civitatemque posita, primum quidem civitatem ipsam, cum strage refractoriorum viriliter expugnassimus, arcis etiam per aliquot dies obducta circumvalle, tormentisque in eadem locatis continua oppugnandi serie globorum ictibus disentiendae, ac demolierendae studium neglectum iri, minime passuri. Tandem vero ne plus sanguinis utrinque effunderetur, praedictosque milites in destitutione omni spe auxiliorum positos, et deditiorem ultro offerentes, periculum aliquod extremum maneret, favoris nostri principalis et officii ducis laudatissimi memores, consentientibus etiam universis regnicolarum Ordinibus curaverimus eos, inter alio tali sub conditione assecuratos reddere, quod nimirum quia iidem milites magnam rerum domesticarum jacturam, domorum destitutionem, haereditatum carentiam, jurium demque possessionariorum desertionem cum amissione arcis subire compellerentur: totalem et integram possessionem nostram predialem Vajasad nuncupatam praedictis sessionatis videlicet nobilibus, et tam equestris, quam pedestris ordinis militibus Lippensibus item Benedicto Erös ductori, Clementi Szabo vice ductori, ceterisque peditibus praetorianis, sub

ductoratu eorum existentibus, qui non multo ante id tempus a fidelitate nostra ad partes Lippenses defecerunt, reliquis vero civilis conditionis Hungaris, Thracibus sive Rascianis et Valachis totalem similiter et integram possessionem praedialem *Fahid* vocatam, a possessoribus comparandam, omnino in comitatu Albensi Transylvaniae existentem, ad considendum in perpetuum assignandam curaremus, ac in eisdem omnibus et singulis nobilitari eosdem ornaremus praerogativa, in qua tandem a regno quoque ipso confirmarentur, juxta quam assecurationem nostram et regni benignam, hac quoque in parte positam, ipsos in integrum restituere volentes: totalem itaque et integram praenominatam possessionem nostram praedialem Vajasd cum curia nobilitari ibidem in praeallegato comitatu Albensi Transylvaniae existentem, per nos ab egregio Andrea Királyfalvi de Veresegyház, et Anna Budai consorte ejusdem possessoribus videlicet legitimis, quadringentis florenis hungaricalibus juste currentis et usualis monetae emptam, totum item et omne jus nostrum regium, si quod in eadem etiam aliter qualitercunque existeret et haberetur aut eodem et idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuscunque libet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, altibus, vallibus, quercetis, virgultis, dumetis, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis (excepto loco paludis in territorio ejusdem habito), piscaturis, rivis, rivulis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis ad eandem de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, praedictis universis sessionatis nobilibus, equestris et pedestris ordinis militibus Lippensibus: item novem quibusdam peditibus praetorianis cum ductore Benedicto Erős, rursus fidelitatem nostram secutis (nam reliqui eorundem peditum praetorianorum secundario quoque fide fidelitateque qua nobis obstricti tenebantur posthabita, partibus aemulorum nostrorum adhaerendo, indigni judicati, hac benignitate nostra exclusi sunt, dictus quoque Benedictus Erős sine favore annuentiaque nostra in Moldaviam profectus imparticipem eorum bonorum se reddendo, partem sorte ipsi cedentem Stephano cuidam Kénendi, decurioni nostro dandam judicavimus) nominanter autem Abrahamo Literati, Stephano Trombitas, Stephano Literati Cserepes, Michaeli literato Makai, Heliae Literato, Lucae Nagy, Ioanni Tarpai, Sigismundo Farkas, Ioanni Jambor, Michaeli Seres, Ioanni Banczo, Paulo Debreczeni, Petro Lugosi, Stephano Erdélyi, Stephano Török, Nicolao Hidalmási, Martino Nyakonvágott, Georgio Szalai, Demetrio Mészáros, Blasio Nagy, Stephano Kémendi, Stephano Rác, Ioanni Törös, Georgio Varga, Blasio Bihari, Ioanni Solymosi, Laurentio Veres, Ioanni Szilágyi, Martino Beeskereki, Thomae literato Sánta, Sigismundo Aradi, Petro Székely, Ioanni Kovács, Stephano Balás, Andreae Szöcs, Georgio Horváth, Laurentio Balogh, Georgio Bolgár, Michaeli Kovászi, Thomae Peczek,

Georgio Literato, Martino Kűs, Joanni Nagy, Georgio Posoni, Ioanni Szűcz, Nicolao Rűcz, Michaeli Literato, Stephano Csismadia, Thomae Lippai, Martino Zűszlűrtűrtű, Stephano Rűcz, Georgio Szűkely, Stephano Lippai, Petro Literato, Wolfgango Rűcz, Gregorio Szabo, Thomae Literato, Michaeli Jakab, Ioanni Szűcs, Georgio Martonosi, Andreae Literato, Ioanni Bűla, Martino Kovűszű, Ioanni Szalai, Alberto Rűcz, Nicolao Kun, Stephano Egri, Sigismundo Nagy, Georgio Magyar, caeterorumque praedictorum ordinum militibus per ipsos, ad unum et certum terminum superventurum Lippensibus, haeredibusque et posteritatibus, ac etiam successoribus ipsorum utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus, contulimus, prout damus, donamus et conferimus jure perpetuo et inrevocabiliter tenendam, possidendam, pariter et habendam, salvo jure alieno.

Et nihilominus pro ampliore erga eosdem milites munificentiae et favoris nostri principalis declaratione, praedictam possessionem Vajasd, in antelato comitatu Albensi Transylvaniae existentem, ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrorum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, vineas item, seminaturas, allodiaturas, agricolationes, terrasque sortitiales, et haereditates ipsorum, quaslibet in territorio, et intra veras metas ejusdem possessionis habitas et adjacentes ab omni decimarum, nonarum, capeciaram . . . arendae, jurisque et census montanis, nobis et successoribus nostris quotannis provenire debentibus pensione in perpetuum eximendos, supportandos, libertandos et nobilitandos duximus, prout eximimus, supportamus, libertamus et nobilitamus praesentium per vigorem. Quocirca vobis universis et singulis fidelibus nostris generosis, egregiis et nobilibus, comitibus, judicibus nobilium, dicatoribus, decimatoribus, nonatoribus et exactoribus, perceptoribusque quaruncunque contributionum et connumeratibus toties dicti comitatus Albensis Transylvaniae provisorii, viceprovisorii, caeterisque officialibus curiae nostrae Albensis, cunctis etiam aliis ejuscunque status, conditionis, ordinis, honoris et praecminentiae hominibus modernis scilicet et futuris quoque pro tempore constituendis, quorum videlicet interest, seu intererit praesentium notitiis habituris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque a modo deinceps successivis semper temporibus praefatos universos et singulos milites nominatim supra expressos, reliquosque ad eandem possessionem Vajasd condescensuros Lippenses, heredesque posteritates, ac etiam successores ipsorum universos, ratione dictorum possessionis, universarumque hereditatum suarum utriusque sexus ad nullam omnino censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutionem, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem cogere et compellere, vel propterea eosdem in personis, rebusque et bonis ipsorum quibuslibet impedire, turbare, molestare, seu quovis modo damnificare, aut decimarum nonarum, capeciaram, . . . arendae, jurisque et census montanis, nobis et successoribus nostris quotannis provenire

debentium pensionem adigere praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali, sed eandem possessionem, hereditatesque praescriptas universas, modo praemisso exemptas, supportatas, libertatas et nobilitatas habere in perpetuum modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutus.

Datum in civitate nostra Alba Iulia die prima mensis Iulii anno domini Millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Gabriel Bethlen, m. p. Caspar Bölöni secretarius, m. p.

A gyulafehérvári káptalan kiadványa 1620., I. Leopold rendeletére ismét 1701. december 22., I. Leopold sajátkezű aláírásával és eredeti pecsétjével megerősítve Bécsben 1702. július 27.

(Az alsó Fehérmegyében fekvő Vajasd község reformált egyházának levéltárából Tókos Sándor lelkész által közölt eredetiből.)

Közli: MAKKAI DOMOKOS.

PÁR ADAT A TATÁR RABOK TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generosi egr. et nles fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Nemzetes Domokos Gábor hívünk találván meg minket, alázatosan adja értésünkre, hogy udvarhelyszéki Zolya Gergely levén adós maga sanczában fizetett pénzzel másfél száz tallérral, melyről kötéslevél is extalván, nem veheti meg rajta. Így levén az dolog, mivelhogy atyja sanczának megszerzésiben is akar ez exponens hívünk fáradozni, kglmesen és serio parancsoljuk kglmeteknek, vevén ez commissiónkat, mindjárást azon Zolya Gergelylyel tovább való halogatás nélkül tétessen contentatiót, ki ha különben nem akarná, maga kötése szerint adja mindjárt kézben. Nec secus facturi.

Datum in civitate nra Medgyes die 24. Octobris ao 1662.

M. Apafi m. p.

Külczim: Gener., egr. et nobilibus, agilibus, vice iudicibus regiis, juratis assessoribus sedis siculicalis Udvarhely etc. fidelibus nobis dilectis.

Alól rávezetve: Datae sunt die 20. Novembris in Udvarhely 1662. Bizonytalan embertől küldötték kezünkben, nincsen senki, ki urgealta volna az satisfactiót; mi mindazáltal szemben hivatuk Zolya Gergelyt, ki az adósságot tagadja. Azért szemben jövőn mindkét felek, az adósságot bizonyossá tevén, az ő nga parancsolatja szerint eligazítjuk.

(Eredetije Udvarhelymegye levéltárában.)

II.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az moldvai vajda ő kglme magyar deákja Máthé deák uram jövőn hozzánk urától követségre, jelenté, hogy Udvarhelyszéken Szent-Pálon lakó Béla Andrásért sanczában tatár urának adván bizonyos summa pénzt, Orbán Zsigmond hívünk lött volna neki kezes érette, hogy bizonyos napra kétszáz tallért, egy nyusztot ad; viszont Kénosban lakó Angyalosi Istvánért is háromszázharminczöt tallért fizetvén az tatárnak, ő is ígérte mennél hamarább való megadását, az mint obligatoriájokból kgd világosan megértheti. És noha száma nélkül sollicitálta az contentatiórúl őket, de nem-hogy azt cselekedték volna, sőt abbéli cselekedett keresztyéni jóakarátjáért boszusággal illetnék, nem akarván neki megfizetni. Mivel azért az ilyen szabadult rabok sanczának megadásárul az országnak articulusa is extal, egyebiránt is az igazság kinek-kinek az övét megadatni kívánja, kglmednek kglmesen parancsoljuk, az feljebb megirt adósokkal avagy kezesekkel Máthé deák uramat minden tovább való halogatás és okadás kívül contentáltassa, mivel terminusa nem egyszer, hanem sokszor elmúlt az melyen ígérték megadását. Eidem sic facturo gratiose propensi manemus. Datum in civitate nostra Segesvár die 8. Februarii ao 1663.

M. Apafi m. p.

Külczim: Generoso Joanni Bethlen de Kis-Bun cottus Albensis Tranniae comiti supremo, sedis sicul. Udvarhely capitaneo itidem supremo ac cancellario et consiliario nro intimo etc. fideli nobis syncere dilecto.

(Eredetije Udvarhelymegye levéltárában.)

III.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris egr. et nobilibus, vice iudicibus regiis, coeterisque juratis assessoribus ac notar. sedis siculiculis Udvarhely, nobis dilectis. Salutem et gratiam nostram. Rab Elekes Ferencz hűségtek székiben Derzsen lakó adá alázatosan értésiinkre, hogy tatárok rabságában keserves inséget szenvedvén, az alatt lator felesége szolgáljához Szalánczi János jobbágyához Dienes Balázshoz adta magát gonosz vég alatt, kivel s több complicesével is minden javait dissipálta. Azután más keresztyén felebarátja istenes indulatjától viseltetvén, százhátvan tallér sanczon kiváltotta. Megfizethetetlen sanczára (javainak elvesztése után) kglmes tekintetünk levén, s több egyéb alkalmatlanságára kglmesen tekintvén, igen serio parancsoljuk fenn megirt hűveinknek, requiráltatván ez levelünkkel, ha mi javai ez rab exponensnek találtnának valahol ott székiben, adassa meg, vagy ha azokat eltékozlották volna azok, comperta rei veritate, áríról vélek tegyen satisfactiót, azonban az ki mind az Isten

s világ törvénye ellen van, az latrokat fogja meg, s via juris procedaljon ellenek s kit-kit érdeme szerint büntessen meg Isten s az igazság szerint. Többé búsíttatnunk ne engedjen semmi úton-módon. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nra Segesvár die nona mensis Febr. ao. 1663.

M. Apafi m. p.

(Eredetije Udvarhelymegye levéltárában.)

Közli: BARABÁS DOMOKOS.

ZRIN-ÚJVÁR ÉPÍTÉSÉNEK OKAI.

Az itt alább közlendő levél egyike a legérdekesebbeknek Zrinyi életéből. A török már-már eltiporja vala Erdélyt, a bán Zrín-Újvárat építi diadalutjába s a három világnak (Európának, Ázsiának, Afrikának — mint ő nevezi) fellázadt dühét egymagára korbácsolja. Nem csekély jelentőségű esemény vala Zrín-Újvár építése! E vár volt az első, melyet a keresztyén-ség török földre állított s e vár vala az utolsó, melyet a pogány ellenség magyar földön kiostromolt. Nem csekély jelentősége lett később magára az építőre nézve is. Falai látják felsugárzani a hőnek legnagyobb dicsőségét és falai alatt taszítják le orvkezek e dicsősége magaslátáról. A drámának, mely Zrinyi bukásával végződik, Zrín-Újvár képezi az első felvonását.

Érezni látszék e jelentőséget a bán, midőn 1661. tavasza végén letéve az új várnak alapját. Tudta jól, hogy nem kicsiny fába vágta fejszékét; jól tudta, hogy összes barátival együtt sem lesz elég ereje, ha majd a dolog törésre kerül. De az idő nem várt, Erdély végveszélyben forgott s Zrinyi nem késhetett az áldozattal. Az sem maradt azonban előtte soká kétségben, hogy irigyei majdan eltiltják az üdvös czélt, vagy pedig a felkelt vihart egyedül az ő nyakába zudíttatják; közügygyé igyekvék hát tenni *) az egyideig csak magánvállalatot; mindenfelé irogatott a hatalmasoknak, hogy támogassák a jól indult ügyet, emeljék a nemzet érdekét a félénk kormány habozása fölé s eszközöljék ki, hogy ne csak ne akadályoztassák Bécsből az inuár semmikép abba nem hagyhatót, hanem karolják fel inkább eszméjét s eszméje felkarolásában bontsák ki zászlaját, azt a zászlót, a melyre a megmentett magyarság mint az összes keresztyénségnek érdeke van írva... Az időt a fellépésre, úgy látszik, nem alkalmatlanul választá meg: levelei mindenütt hatottak, Európa figyelni kezdett, sőt Bécs is hallgat most az egyszer a magyar politikusokra, — e levelek elsejét veszi az olvasó az alábbiakban.

Excellentissimi Domini Comites.

Cum apud Turcas omnia quieta, et nullus rumor sit de motu illorum, mirari non possum, unde Excellentiis Vestris tantae Turcarum machi-

*) Vitnyédi levelei. M. Tört. Tár. XV. 162. 163. 165. 166. stb. II.

nationes et Budensis vesirii contra me et novum meum fortalitium allatae sint, et proinde quod me Vestrae Excellentiae ab extructione huius praesidii dehortentur, quod idem etiam dominus ingenier Wassenhoff in suo ad me reditu facere intendebat. Video ex hinc Vestras Excellentias de huius negotii statu non exactam habere informationem. Rogo itaque humanissime, meas rationes profundius introspiciant, quod si fecerint, securus sum, quod ab hoc opere non dissuadebunt, sed potius consilio me et opere promptissime iuvabunt. Locum istum, eiusque commoditatem geographice in literis describere minime possum, de hoc dominus Wassenhoff Excellentias Vestras melius informare poterit. Hoc militariter dicere possum, quod locus iste parma, vel propugnaculum totius pene insulae Muraközziensis sit, imo eorum omnium confiniorum, quae hinc per Dravum Scлавonia habet, et quicumque dominus montis istius erit, erit et insulae, et istorum duorum fluviorum Murae et Dravi. Et si Turcae (uti facere intendebant) hunc montem praeoccupassent, nec Caproncza, nec ullum aliud fortalitium illos a possessione Slavoniae deturbaret. Verum est hoc, a sexaginta annis neminem Turcarum observasse praeter istum modernum bassam, qui praeterito mense Majo cum duobus millibus huc accedens omnia exactissime ipsemet in persona observavit, nec omisisset hucusque locum istum occupare, si ego maturius non praevenissem. Haec itaque prima causa fuit, cur differre hoc negotium non potuerim. Si itaque intentio huius bassae non me totaliter coegisset, expectassem utique meliorem commoditatem. Nam etsi Turcae locum occupare noluissent, tamen propter subsequentes rationes ego nihilominus locum apprehendere debuissem. 1mo quia Dravus Legradinum alluvione ita destruxit, ut multae in eum domus conderint, et ipsum fortalitium vix 20 pedibus a fluvio distet ita, ut ne medii anni securitatem mihi promittere possim, ut totum fortalitium in fluvium non labatur; quo tunc ergo mihi eundum esset, et quo fortalitium transportandum, cum ibi nullus plane ab aquis tutus sit locus. 2do mons iste adeo Legradino vicinus est, ut tormenti globus eum pertinere possit, praeterea ex quo ego in insula resideo, plusquam 200 homines hac commoditate sunt abrapti; ex hoc enim monte tamquam ex specula aliqua unusquisque commeatus Legradinum usque et Cotoribam videri potest, et impune commeantes captiuari. 3^{tio} novem excubiae a Legradino usque Cotoribam positae sunt, quas partim meis expensis, partim sub nomine regiae solutionis intendere debeo, quae tamen solutio adeo tarda est et tenuis, ut pro nulla habeatur. Tantum ergo tractum meis expensis ulterius defendere non valeo. Compendii loco mons iste est, qui sex excubiarum servitium mihi praestare potest, et licet hic plures milites requirant, quam in illis sex excubiis, tamen illorum militum facilius intentio hic erit, cum et vineas, et terras arabiles, et omnem aliam commoditatem habeant; contra vero Legradini territorium adeo alluvionibus aquarum est destructum, ut iam multi milites de derelictione illius cogitent. 4to si uti suspicionem habemus, bellum nobis immineret vel saltem talis pax, qualis hucusque fuit, si Turcae vel Comarinum (sicut iam ante aliquot annos fece-

vel alibi in regno damna intentent, neuti-
 quam possem, si Turcae quingentos saltem hic in monte
 hoc fortalitium non aedificarent; nunc vero habito
 hic pede, si Turcae vel versus Styriam, vel alio quocunque excurrere
 vellent, statim hic reditus praecludi posset, et consequenter ipsi minime
 aggredi auderent. 5to si bellum cum Turcis fuerit, in omnibus istis confi-
 niis tutus locus ad receptaculum unius armadae nullus est quam iste, unde
 Canisa, Bresnicza, Segest, Segetum ex tuto peti possint. Utinam illo tem-
 pore, quo Canisam etiam obsederunt, locus iste cognitus fuisset, Germa-
 nia, Italia tam lugubrem memoriam Canisae hucusque non teneret. 6to si
 locus iste, uti spero, ad perfectionem redigi poterit, et aliquantula saltem
 assistentia Maiestatis imperatoriae accedat: assecuro Vestras Excellentias
 brevi Canisam ad miseriam redigendam, multa christianorum millia a
 iugo tyrannico Turcarum liberanda, Styriam pace sua et quiete sine ullo
 timore, etiamsi Turcarum Canisa maneat, gavisuram. 7mo si hic bonum
 fortalitium exstructum fuerit, nunquam per insulam Muraköz et Chiac-
 torniam aggredi commode poterit. Hae sunt Excellentissimi Comites causae,
 quae me ad fortalitium erigendum impulerunt, et quae unumquemque bonum
 christianum, defensorem patriae et fidelem imperatoris servum extimulare
 deberent. Sed etsi quidem sunt aliqua, quae in contrarium dici possent, et
 obstacula facere videantur, examinemus, quaeso. Itaque 1mo dicitur Turcas
 pacem ruptam conquesturos, nam conditiones pacis sunt fortalitia plura non
 erigi debere. 2do quod iam plane tempus huius negotii non sit, cum Tur-
 cae viribus longe praevaleant, et si in arrepto praetextu huc se conuerte-
 rint, minime pares non ipsis futuros. 3to quod inscia sua Maiestate hoc
 facere debuissim. Respondeo ad hoc, ad 1um Turcas minime conqueri
 posse. Quomodo enim, quod illis licet, nobis licere difficultatur? extru-
 xerunt tria vel quatuor fortalitia, et iterum extruere parant Behigath,
 quod praeterito anno per Hungaros exustum est. In Croatia vero plura
 quam ego fortalitia aedificaverunt. Ego vero contrario locum istum non in
 turcica ditione, sed quasi in propria aedifico, quae 10 millia passibus a
 Mura distat, a Legradino vero ad iactum tormenti; qui denique locus mei
 atavi familiaris cuiusdam fuit, qui in obsidione Segetana una cum illo
 interiit. Addo quod Baichha quoddam castellum hinc quartali milliari
 distans fuerit, quod post captam Canisam praesidium tenebat tamen, sed
 propter incommoditatem loci postmodum derelictum est. Ergo in locum
 illius hoc facile supputari poterit. Ad 2^{dum} nego Turcas nobis viribus
 praevalere, nego ipsos tantum arrogantiae habere, ut pro una tali re, sicuti
 ista est, omnia consilia sua mutant, Transylvaniam deserant, Venetos,
 derelinquant, sed huc totum exercitum suum conuertant, huiusque castelli
 aedificationem ulciscantur. Ad 3^{tium} non nego, certe debuissim suam
 Maiestatem de hoc negotio antequam incepissem, certiorum reddere, sed
 conatus bassae me praevenit; nam ad commodius tempus hanc informatio-
 nem suae Maiestati mittendam proposueram, et denique scio unius cuius-
 que boni servitoris esse officium, ut talia odiosa, sed utilia tamen pat-

riae negotia non ad dominum suum rejiciat, sed ipsa
gat, et ad hoc fide et fidelitate mea adductus sum.

Nunc ad litteras Vestrarum Excellentiarum
mihi vesirium Budensem propter hoc in motu esse, quod neutiquam Vestrae
Excellentiae credant; sum enim ego propior huic malo, et vigilantius meum
periculum intueor; sed adhuc nihil audiui, sed etsi venerit, ego tantum,
quantum deus mihi scire et posse permisit, libentissime cum novissima
gutta sanguinis mei, etsi nullus mihi adstiterit, in servitium christianitatis
me impendam. Qui vero propter inanes metus me in hoc utili opere dere-
linquent, imo impediverint, illos ad tribunal dei, et iudicium horrendum
compello. Dominum ingenier Excellentiis Vestris, siquidem ultro mihi
ipsum non permittunt, remitto, ego cum opere, sicuti mihi deus inspiravit,
pergo, considerandum Vestris Excellentiis relinquo, cum fieri nihilominus
hoc debeat opus, an bene facere melius sit quam male hoc fortalitium,
quod iam usque ad medium perfectum est, et ex sola hac ratione relinqui
non possit, quod Turcae duabus septimanis secundum inceptas lineas per-
ficerent, nec ego, etsi vellem, destruere possem, in tantum iam opus ex-
crevit. Ego potius gratiam, et benevolentiam Vestrarum Excellentiarum
expectabo in remissione domini ingenier, quem secure apud me relinquere
possunt, donec a sua Maiestate contrarium mandatum non habuerint. His
Excellentias Vestras feliciter diu valere desidero. Datum Legradini 5.
Julii 1661.

(Egykorú másolat: Hevenesy LXIX. k. 247.)

Közli: KANYARÓ FERENCZ.

GRÓF BATTHYÁNY JÓZSEF

K Ö P C S É N Y I L E V É L T Á R Á B Ó L.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

1620. május 10.

Splis ac mgfice domine comes et frater mihi observandissime.
Salutem et servitiorum etc.

Az Kglmed die 6. currentis mensis Bichéről költ levelét vöttem, kiben mit írjon Kglmed, megértöttem. Hogy az uristen KglDET nemcsak jó szerencsésen és jó egészségben házához meghozta, hanem még az confoederatio állapotját is jó módjával, azonképpen mind az pénzbeli, s mind penig az népbeli segítséget is Kglmed elvégezte, azon szívem szerint örvendök és kívánom az uristentől, hogy KglDET sok esztendeig hazánkknak előmentére és szolgálatjára, nekünk is atyafiaknak örömünkre kedves jó egészségben megtartsa és asszonyomat ő ngát s az KglD szerelmes atyjafiát is minden Kglmetekhez tartozó atyafiakkal jó egészségben sok esztendeig találhassa.

Az mi a confoederatiónak állapotját illeti, minthogy ilyen szent és nagy dolog, és sok országok, tartományok és fejedelmek között ment véghez, bizonyára méltó, hogy mi tőlünk is magyaroktól szentül és inviolabiliter megtartassék, mert hacsak az közönséges embereknél is a mely dolog hittel való kötelezéssel végeztetik, megtartatik, annyival inkább méltóbb és illendőbb, hogy az nömös ország meggondolván ebből való következő javait, hogy inviolabiliter megtartsa.

Az mi penig ez dologban való magam állapotját illeti, én azon vagyok, hogy az confoederatiónak mindenképpen eleget tegyek és mindenben tehetségem szerint nekik kedvesen szolgáljak.

Az ide és az végek felől való állapot felől KglDnek azt irhatom, hogy istennek hála, most mindenütt csendességben vagyunk, csakhogy az szegény végbeli vitézlő nép annyira vagyon az fizetlenség miatt, hogy az hol hallja, hogy soldot kiáltnak, nem gondolván házával és egyéb marhájával, oda megyen, az hol fizetnek neki, annyira jutott állapotjuk az végházaknak, hogy szöktön szökik ki belőle az vitézlő nép. Szemben lévén azért Kglmed urunk-

kal ő fgével, kérem KglDET, hogy KglD az szegény vitézlő népnek fizetéseket promoveálja ő fgénél. bizonyára ha tudtam volna, hogy az fizetelenség miatt ennyi galibám legyen, ezt az fáradságot föl nem vöttem volna, és hogyha urunk ő fge reám való neheztelésétől nem tartottam volna. Minthogy pedig KglD által volt erről való tractálásom, ha mi fogyatkozás esik szolgálatomban, édes szerelmes öcsém uram, KglDET vetem bűnössé érette, és számot is KglDdel adok róla, noha jöllehet még ez ideig úgy viseltem magamot, hogy fogyatkozás nem esett szolgálatomban, ezután is pedig azon leszek, hogy hazámnak előmentire és bősületire szolgáljak.

Az nitrai püspök felől is KglDnek azt irhatom, hogy még sem szünik meg az ellenünk való practikálástól, hanem mind az császárnak ő fgének s mind pedig Homonnainak irogat és segítségét kér, jöllehet hogy tagadja, de immár practikájában kezemhez is jutott, kiről urunkot ő fgét informáltam róla, immár csak várom az ő fge resolutióját erről, ahoz tartom magamat, az mit parancsol ő fge. Isten tartsa meg KglDET jó egészségben. Datum ex arce Sempthe die 10. Maji, anno 1620.

Splis ac Magn. Dnis Vrae

servitor et frater paratissimus
Comes Stanislaus Thurzo m. p.

Külczim : Spli ac mǵfco dno comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva necnon de Arwa perpetuo, eiusdemque comitatus supremo comiti, ac sermi dñi regnorum Hungariae ac Transylvaniae principis consiliario etc. dno fratri mihi observandissimo.

Más kézzel írva : Adta ő nagysága 12. Maji hogy ő ngának adja mikor Kassára megyen.

(Eredeti.)

1620. május 14.

Ilme spect. ac magn. comes, dne dne et amice mihi plurimum observande.

Salutem perennem, constantem candorem cum paratissima inserviendi voluntate praemitto et officiose promitto.

Amicitia nostra inita Pragmaeque nuperrime renovata redintegrataque requirit, frequentibus et literis amoris quasi fomentis subinde foveatur. Quamobrem Illrem Spec. et Magn. Vram Dnem hisce iterum invisere, eandemque officiose rogare decrevi, ut cognitio rerum statu ex annexa copia literarum ad serenissimum potentissimumque regnorum Hungariae et Transylvaniae principem et Sicularum comitem, quibuscunque potuerit mediis infortunio singulis fere momentis cervicibus nostrum impendenti consilio et auxilio suo occurrat, imprimis vero tum apud suam

sertem, tum apud amatissimum suum dnum dnum fratrem, quibus utrisque hujus argumenti seorsim dedi literas, illud obtineat, ut nulla interposita mora, auxiliatrices nobis porrigente manus, confederatarum provinciarum praecaveatur ruina et interitus. Illud nisi fiat, exiguis nostris copiis, utrinque hostium furibundis conatibus vix sufficere valebimus. Hoc ut in totius confederatarum provinciarum emolumentum tendit, ita firmissime spero Vram Ilmam. Spec. et Magn. Dnem illud certissime consequuturam esse. Quibus me eidem officiosissime commendo. Dabantur raptim Olmuzii anno MDCXX.

Ilmae Spec. et Magn.

Vrae Dtionis

addictissimus servitor
Ladislaus Welen Baro
de Zierotin propria manu.

Inclusae haec literae ut primo statim momento in locum designatum perferantur, obnixè rogatur.

Külczim: Ilmo spect. et magn. comiti ac dno duo Emerico Thurzo de Bethlemfalwa, comiti perpetuo de Arwa, eiusdemque comitatus supremo ac haereditario comiti etc. Sermi ac potentissimi regnorum Hungariae et Transylvaniae principis in partibus Cis-Danubianis plenipotentiaro et consiliario, dno mihi observandissimo.

(Eredeti.)

(Ehez mellékelve.)

Serenissime ac potentissime regnorum Hungariae ac Transylvaniae princeps, ac Sicularum comes, dne dne mihi benignissime.

Cuncta prosperitatis incrementa, cum debito officiorum meorum obsequi praemitto et promitto.

Milites Polonos tertia jam vice praeter spem omnem et expectationem, praeterque nostratium meritum et irritationem in Moraviam et Silesiam irruptionem fecisse, incolas earundem partium irrecuperabili damno affecisse, experientia ipsa abunde testatur, necnon loca devastata sanguine humano polluta, stupris et caedibus inquinata satis superque cuivis intuenti ob oculos ponunt, eiusdemque nisi ferrei sit pectoris condolentiam et commiserationem provocant, ut ita nullum sit dubium, quin Vrae Serenitati haec truculenta scelestissimaeque facinora, et citius et melius, quam a me recensita fuerint, cognita. Cuius crudelitatis et nefandi sceleris, tantum abest, ut finis speratur, ut etiam denuo in finibus Polonicis, Moravicis et Silesiacis Polonorum copiae satis copiosae congregatae nostratium interitum, ac nisi clementia suprema avertat, summam perniciem iterum atque iterum moliantur. Singulis enim fere horis alii atque alii afferuntur rumores,

quibus exercitum Polonorum satis potentem confoederatarum provinciarum limitibus iamiam appropinquare, nec quiquam aliud sibi proponere, quam earundem dignitatem et praestantiam tragico exemplo se definire velle continuatur.

Quae res me movit, ut quae in summa celeritate colligi poterant, assumptis equitibus et peditibus supremi auspicio me committam, sanguinolentis horum conatibus dem obviam quoquo potuero fervore et robore eosdem reprimere, periculum singulis momentis cervicibus nostris impendens declinare, infringere et disperdere tentem.

Quod ut eo facilius et felicius effectui detur, Vrae Sertis celebrandam quam constans ac paterna hucusque testatam reddidit affectio benignitatem, fidem et fortitudinem, rogo obtestorque, ut praeter iam missas suppetias alios adhuc, et ad minimum termille militum Hungarorum ad Moravorum confinia mihi in subsidium mittere, exercituique alias debili nostro contra vim Polonorum tendenti adiungere dignetur. Ad haec meo calculo non inconsultum arbitror futurum, si Ser. Vra temporis redimendi gratia, praesertim tot ab adversariorum partibus foederibus ruptis, tot pactionibus violatis occasionem, quae se iam ostendit capillatam et commodissimam amplecteretur, aut ab Transylvaniae partibus in Polonorum provincias, aut in Styriae, Carnioliae et Carinthiae ducatus, aut utrinque simul horum locorum irruptionem facere demandaret. Hac enim ratione et regnum Poloniae et praedictos Styriae ducatus confoederatorum legibus adstringet Vra Ser., et per consequens facillimo negotio suo regi mini subicit. id quod Ser. Vrae non tam ingenii mei infirmis viribus persuasum praescriptumque. quam ex syncerissimis cordis mei penetralibus exoptatum cupio, Vramque Sertatem divinae benedictioni et protectioni commendo, quae Eandem et eiusdem laudabile regimen omnium confoederatorum bono quam diutissime foelicissimeque salvum et incolumem conservet, regat, meque eiusdem clementiae participem reddat. Dabantur Olmuzii Moravorum 14. die mensis Maii, anno MDCXX.

P. S. Hac hora cum has literas occludere vellem, ex virorum fidedignissimorum literis allatis iuvitus intellexi, quod regis Poloniae supremus generalis et exercitus dux magnam militum vim undiqueque collegerit, eamque Ferdinando in subsidium mittere decreverit, cunctis suis conatibus praesto se futurum esse sancte promiserit.

Oldalt : Serenissimo ac potentissimo principi ac duo dno Gabrieli regnorum Hungariae et Transylvaniae principi, ac Siculorum comiti etc. duo dno mihi benignissimo.

(*Másolat Ziertin titkárának írásá.*)

1620. a u g u s z t. 1.

Ordinatio

menstrui salarii, qualiter nempe illud militaria officia gerentibus solvi et administrari debeat.

Supremus mille equitum capitaneus singulis mensibus singulos	
quadringentos florenos hungaricales habebit	fl. 400
Supremus quingentorum equitum capitaneus menstruatim ducen-	
tos flor. hungaricales accipiet	fl. 200
Vicecapitaneus mille equitum pro quovis mense quosvis ducen-	
tos habiturus est.	fl. 200
Vicecapitaneus quingentorum equitum menstruatim centum flor.	
hungaricales accipiet	fl. 100
Vicecapitaneus super centum equitibus pro uno mense levabit	
flor. viginti	fl. 20
Vexillifero in rationem vexilli menstruatim unius equitis sala-	
rium pro auctione dabitur	fl. 4
Tubicini totidem	fl. 4
Equiti gregario menstruatim	fl. 4
Tympanistae instar tubicinis auctio	fl. 4

Uno mense per quinque septimanas computato, iuste sua habituri sunt, eo completo stipendia in id enitemur.

Initium mensis inchoabitur sequenti post lustram die.

Actum Novisolii die prima Augusti anno dni 1620.

Gabriel m. p.

(P. H.)

(Eredeti.)

1620. a u g u s z t. 24.

Splis ac magce comes domine frater mihi observandissime.

Salutem et servitiorum stb. Minthogy urunk ő fge az hadakot mind meg akarja mustráltatni és jövődő szolgálatjokra első hópínzeket is meg akarja adatni, Kgldek azért kölleték intimálnom, hogy Kglde az alatta való mezei vitézlk népet urunk ő fge rőndölése szerint szállítsa mindjárt az deputált quatérban, hogy kiküldvén ő fge az fizető mestereket, quatérokban találhas-sák és megmustrálhassák ökök. Isten tartsa meg Kgldet kedves jó egészségben. Datum Novisolio die 24. Augusti anno 1620.

Splis ac Mag. Dnis Vrae

servitor et frater addictissimus

Comes Stanislaus Thurzo m. p.

Külczim: Spli ac magfico domino comiti Emerico Thurzo, stb. amico et fratri observandissimo.

(Eredeti.)

1621. február 17.

Ilme dne comes, dne et affinis mihi charissime confidentis-simeque. Salutem et servitiorum stb.

Szerelmes sógor uram, Kglmed semmire ne vélje Turcsáni uramnak eddig itt való késését, mert valami bizonyost akartam izenni Kglmednek ő kglme által, az mint szóval is izentem Kglmednek. Ma ismég cancellarius uramnak levelét hozták ő fgétől, hogy ha az császár commissariusi nem akarnak cedálni hogy haza menjünk innét, de mi azon vagyunk, hogy követünk által tudtára adnánk mind ő fgének s mind az nemes országnak az itt való állapotot, s mindazáltal azért ha azt mondják, hogy elmenjünk innét, nekünk ahhoz kell alkalmaztatnunk magunkat. Eltesse az úristen sokáig Kglmedet. Datum Hamburgii 17. Februarii 1621.

Illmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakusith m. p.

Az mint értjük, kilencz napot akarnak adni még az indu-ciába.

Külczim : Ilmo dno comiti, dno Emerico Thurzo stb. dno affini mihi observandissimo, confidentissimoque.

(Eredeti.)

1621. február 22.

Ilme dne comes, dne et affinis mihi charissime confidentis-simeque. Salutem et servitiorum stb.

Szerelmes sógor uram, az Kglđ levelét megadá énnékem az Kglđ jámbor szolgálja Bornemisza István uram, melyben Kglđ parancsolni méltóztatik, hogy az itt való állapatról tudósítsuk Kglđet. Kglđnek azért szerelmes sógor uram csak azt irhatom, hogy mi azt kívántuk császártól ő fgétől, hogy az kívánságunkat és gravaminánkot, kit beadtunk, confirmálta volna ő fge, de semmiképen az commissariusi aztat nem akarták elővenni, hanem az ő fge dolgát hogy akarták előbb continuálni : ahhoz képest ő fge az mi kglmes urunk mind titulusból s mind másbúl annyira condescendált, hogy csak Fátraig kívánja császártól ő fgétől, az mint azelőtt offerálta volt magát császár ő fge. Ezt peniglen proponálta is immár cancellarius uram az császár commissariusinak, és arra való képest császár is kiadta ő fgének az conditiókat, melyekben az császár sem valamely vármegyét, sem penig Magyarországnak valamely darabját ő fgének engedni nem akarja, hanem az országban némely várakat és ahhoz háromszor való százezer forintot. s

Slésiában pedig valami két herczegséget ígér az császár ő fgenek az mi kglmes urunknak. Immár nem tudom, ő fge mint resolválja magát az császár oblatiójára, hogyha nem megyen reá, netalántán (kit isten ne adjon) re infecta kell innét elmennünk. Ezzel Kgldeknek szolgálatomat ajánlván, az úristen sokáig éltesse Kgldek. Datum Hamburgii 22. Februarii 1621.

Ilmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakusith m. p.

P. S. Hogy az úristen Kgldek egy szép leánynyal megáldotta, azon bizony szívem szerint örülök. Az úristen nevelje az ő szent nevének dicséretére és Kglteknek mind fejünkint örömére.

Szerelmes sógor uram, az ország postulatumihoz és gravamináihoz nem akar addig az császár hozzá szólni, míg az ő fge személyéről való contentatio nem lészen, mind azon vannak, hogy az gyűlésre haladna, és ott az mint akarnák, úgy végeznék. Az amnistiát is nem akarja, hanem azon vannak az mint értöm, hogy ennihányat megbüntessön az császár, az kik okai voltak volna az föltámadásnak, mind csak ulcio vindicta császár akarátja, ha meg nem békélhetünk, valóba hozzá fogjunk, ha el nem akarunk veszni. Ha Slésija az császárhoz nem állott volna, most kelletnék, hogy megsegítnének bennünket, mert az békességhez kevés reménségünk vagyon etc. Ma 23-án érkezött ő fge parancsolatja hogy visszamenjünk, mivelhogy az császár semmibe nem akar acce-dálni. Mi is elég szomoruan holnap reggel isten segítségéből megindulunk etc.

Külczim: Ilmo dno comiti, dno Emerico Thurzo de Bethlenfalva, stb. dno et affini mihi observandissimo confidentissimoque.

(Eredeti. A P. S. Jakusith írása.)

1621. márczius 3.

Ilme dne comes, dne affinis mihi charissime atque confiden-tissime. Salutem et servitiorum meorum stb.

Nekem mindenkoron jóakaró uram és bizodalmas sógor uram, ma negyed napja, hogy az Kglmed levelét énnekem megadták, Kglmednek mint szerelmes sógor uramnak megszolgálom, hogy levele által meglátogatni, és az szent békességnek tractájáról értekezni méltóztatik Kglmed. Bornemisza uram által azért ez minapiban akkorbéli itt való állapotunk felől bővségesen tudósítottam Kglmedet, akkor szinte indulófélbe voltunk, de mind császár ő fge commissariusi s mind az mediatorok megint megmarasztottak volt bennünket, és mindjárt akkor Prayner és Eszterhas Miklós uramék fölmentenek volt Bécsben, az hol nem kevés ideig

késvén, ma negyed napja hogy megtértenek, és nekünk is még tegnaptól fogvást hét napot praefigáltanak, holott tegnapelőtt tölt ki az harmadik tizenkét napunk. Császár ő fge az előbbeni kívánságában immár alább condescendált és ő fgének az mi kglmes urunknak többel ajánlja magát. Azon vagyunk, hogy cancellarius uramot ő kglmét ő fgéhez bocsássuk, és az császárnak mostani alábbszállásáról ő fgét informáltassuk. Jó volna azért szerelmes sógor uram, hogy Kglmetek is akkorra ő fgéhez bemenne és ő fgének az békességet persuadeálná Kglmetek, mert ha ő fge kívánsága is valamennyére nem leniáltatik, félő, hogy re infecta innét el ne oszoljunk, holott nem is reméljük, hogy az tractának ulterior terminus praefigáltassék immár.

Az hol penig parancsolni méltóztatik Kglmed, hogy az ő fge decretomja szerint némely nemes vármegyéknek írnék, hogy az második terminusra az földesurak impositiójával Kglmedet ne terhelnék, holott aztot ő fge az mi kglmes urunk az Kglmed fáradságos és gondos sok szolgálatjának jutalmáért Kglmednek kegyelmesen relaxálta volna: jut eszemben szerelmes sógor uram, hogy arról egy decretomot hozott vala Kglmed réám, de hogy az alföldi vármegyék, úgymint Zemplin és Zabolcs ha specificáltatának-e az decretomomban? nem emlékezem, mert az decretom itt nálam nincsen; mindazáltal azért én azokra is megirattam az leveleket, kérvén azon Kglmedet, hogy ha az decretom azokat az vármegyéket nem contineálná magában, tekéntvén az én becsületemet is, Kglmed azokat el ne küldené, hogy az dologból valami gyalázatom ne következhetnék. Ezzel Kglmednek szolgálatomat ajánlván, az úristen sokáig éltesse és szerencséltesse Kglmedet. Datum Hamburgi 3. Martii 1621.

Ilmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus

(Az aláírás hiányzik.)

Jakusith saját kezével külön félvén: Szerelmes sógor uram az itt való állapot ebben vagyou. Bizony dolog az, hogy mi soha meg nem gondoltuk, hogy ő fge ennyire megalázza magát, de mégis az németeknek nem elég, mégis többet kívánuak, ő fge az mi kglmes urunk egyáltaljában így resolválta magát, hogy az Fátráig ő fgének az császárnak engedje az országot, de a kívül nem cselekszik többet, ha penig az császár ő fge nem leszen contentus vele, semmit ne késsünk, hanem mindjárt elmenjünk.

Vasárnap későn estve jüttek meg Prayner uram Eszterhassal, kik beszélük, hogy sok persuasióval vihették véghez, hogy az császár condescendált és többre nem vihette volna, ugymint az Fátrán túl három vármegyét engedne: Zabolcsot, Zakmárt, Ugocsát, Berek vármegyét nem akarná engedni, ismét Slésiában két her-

czegséget, de summa pénzt ahozképest nem akar adni, mivel-hogy három vármegyét enged ő fgének; mindazonáltal az mediatorok arra feleltek, hogy az negyedik vármegyét is megszörzik az császártúl, csak ő fge lenne contentus vele, mert ha az császár az Bereg vármegyét oda nem engedné, az császárt pronun-ciálnák authorem esse belli, ha penig ő fge nem acceptálja, ő fgét pronun-ciálják, ezt mi szépen megdisputáltuk vele s megmondtuk nekik, hogy még jobban menjen végére, ha ugyan nem akarnak-e tovább condescendálni, mert ezt mi ő fgének meg nem merjük írni, nemhogy egyikünket ilyen válaszzal ő fgéhez bocsátanunk, mivel-hogy az mediatorok arra kértek bennünket, hogy egyikünk ő fgéhez menjünk. Mindazonáltal azon vagyunk, mivelhogy még hét napi induciát adtak, hogy cancellarius uramat ő fgéhez bocsás-suk; mi az békességet félbe nem szakasztjuk, hanem ő fgén áll minden dolog, mi bizony szívünk szerint fáradsunk benne etc.

Külczim: Ilmo dno comiti, dno Emerico Thurzo stb. duo et affini observandissimo confidentissimoque.

Jegyzet: A levél Jakusith titkárának az írása, maga Jakusith elfeledte azt aláírni.

(Eredeti.)

1621. márczius 4.

Ilme due comes, dne et affinis mihi observandissime atque confidentissime. Salutem et servitiorum stb.

Az Kglmed levelét szerelmes sógor uram énnekem mai nap adák meg, melyből értem, hogy az szent békességnek állapotjáról méltóztatik értekezni Kglmed, jelentvén hogy Szombatból is Bornemisza uramot hozzám küldte volna Kglmed, és hogy az választtal még ekkoráig sem tért volna meg. Én peniglen szerelmes sógor uram Bornemisza uramot Latkóczy nevű Erdődi uram szolgájával együtt (a ki immár másödszor is itt volt nálam és azt beszéllette, hogy akkorbéli levelem Erdődi uramot még Létaván érte) régen az békesség tractájának való akkorbéli állapotjáról bővséges választtal bocsátám Kglmedhez, ekkoráig hol késsek? nem tudom. Annakfölötte tegnap is az Kglmed emberét bocsátám innét, és magam kezemmel is, császár ő fge mennyivel ajánlja magát az mi kglmes urunknak, és az mi kglmes uruuk is meny-nyre condescendált, Kglmednek megírtam, és azon embertől az vármegyékre való leveleket is Kglmednek is megküldtem. Az mint azért az tegnapi levelemben is kértem Kglmedet, minthogy bizontalan vagyok, az ő fge decretoma (holott most itt nálam nincs) ha az alföldi vármegyékre is extendáltatik-e, ha nem extendáltatnék, Kglmed akkor azokat el ne küldené, hanem tekéntvén az én becsü-

letemet is, azokat megtartaná Kglmed. Ma cancellarius uramot bocsátottuk ő fgéhez Szombatba császár ő fge resolútiójával azonképpen Mekau uram is fölment Bécsbe. Slésia felől szerelmes sógor uram semmi bizonyost nem érthettünk, ha barátink-e vagy nem? mert azt beszélük, hogy most is általjött volna Károl herczeg lengyel király követivel, és hogy Bécsben vagyon, Kglmet kérem, méltóztassék valami bizonyost írnia fölöle, Kglmednek mint uramnak, szerelmes sógor uramnak megszolgálom. Tartsa meg az úristen Kglmedet kedves jó egészsésgben sok esztendeig. Datum Hamburgii 4. Martii anno 1621.

Ilmae Dnis Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakusith m. p.

Jakusit kezével: P. S. Szerelmes sógor uram, az előbbeni levelemben is megírtam Kgednek, hogy ő fölge az császár nem akarna többet engedni, hanem három vármegyét az Tiszántúl, úgymint Sakmárt, Zabolchot, Ugocsát, de az francusok avval ajánlották magokat, hogy Berek vármegyét is megszörzik, sőt ha az császár nem akarná megcselekedni, ipsum pronunciant esse authorem belli, de ha ő fölge sem lesz contentus vele, ő fölgét pronunciják authorem esse belli. De ez csak az mediatorok ijesztése. Ő fölge pedig egyáltalában megírta, hogy az Fátraig odaengedi ő fölge, de tovább nem. Immár ő fge mit fog parancsolni, ahhoz accomodáljuk magunkat. Jó volna, ha Kgl is ő fölge mellett lenne most etc.

Külczim: Ilmo dno comiti dno Emerico Thurzo stb. dno et affini mihi observandissimo confidentissimoque.

(Eredeti.)

1621. márczius 18.

Serenissima regia Mtas dne dne mihi clementissime.

Fidelium servitorum stb. Minemő híreket irjon öcsém Turzó Imre uram, Fged ez beincludált leveléből megérti. Így levén azért az dolog, hogy Silésija is elállott tőlünk, nem tudom, honnan várhassunk valami segítséget. Miérthogy pedig mostan vagyon Fged előtt az békességnek tractálása, és Fged által lehet mindnyájunknak megmaradásunk, Fgedet mint kglmes uramot alázatosan kérem, az istenért is legyen azon, hogy az szent békeség véghez menjen, mert közel vagyunk az utolsó veszedelemhez. Mely Fged kglmes gondviselésit mindnyájan meg igyekezzünk Fgednek szolgálnunk. Hogy pedig magam ma be nem mehettém Fgedhez, kérem alázatosan mint kglmes uramot, nekem megbo-

császon, mert igen beteges állapattal vagyok, mindazonáltal azon leszek, hogy Fgedhez holnap idején reggel bemenjek. Éltesse isten Fgedet jó egészségben. Datum ex arce Sempte 18. Martii 1621.

Ser. Mtis Vrae Regiae

servitor humillimus

Comes Stanislaus Thurzo m. p.

Külczim : Serenissimo principi dno dno Gabrieli dei gratia electo Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regi, Transylvaniae principi et Siculorum comiti etc. dno dno mihi clementissimo.

(Eredeti.)

1621. márcz. 19.

Splis ac magn. comes domine et frater mihi observandissime. Salutem ac servitii stb.

Kged két rendbeli levelit vettem és continentiajokot megértettem. Az békességnek véghezvitele felől én eleget instálok ő fginél, sőt az Kglmed levelét is megmutattam ő fgének. Most azért mi karban legyen annak tractálása, ő fge az mint maga is mondta Kglmednek, mindeneket tudtára adta. De elég az, hogy ő fge ez jövő héten minden okvetetlen Kassára akar indulni. Igen kívántatnék azért édes jóakaró uram öcsém, hogy ha Kglmed azelőtt. minekelőtte megindul ő fge, alá jöhetne ide, beszélgethennék ő fgével, hadna valami jó állapotban bennönket. Az gyalogokra, kiket Árva vármegyétől köldött Kglmed, gondom leszen. Kglmednek mint jóakaró öcsém uramnak hozzám való jóakarátját megiszolgálom. Éltesse isten Kglmedet jó egészségben. Tyr(naviae) 19. Martii 1621.

Splis ac Mgficae

Dnis Vrae

servitor et frater addictissimus

Comes Stanislaus Thurzo m. p.

Külczim : Spli ac magn. dno comiti Emerico Thurzo stb. dno et fratri mihi observandissimo.

(Eredeti.)

1621. márczius 19.

Ilme dne comes dne gratiosissime.

Praemissa servitorum meorum commendatione paratissima.

Intelliget ex inclusis Ilma Dtio Vra, quid me hactenus impediverit, quominus ad postulata respondere potuerim. Si etenim hesternum die illud non fuisset conclusum, quod tot iudiciis

meis suasi, non possem iam respondere. Sed cum factum sit, dico. quod si salubria consilia secutus fuerit ser. rex noster, et non fecerit ignominiosam pacem. quam quidem avarissimi et proprii commodi studiosi Saturniui tantopere urgent, tunc Ilma Dtio Vra cum omnibus charissimis tuto et secure in arce sua vivere poterit. Si autem ignominiosam pacem (ut mihi non persuadeo) fecerit. actum erit de tota Ungaria et Transylvania. Nam Ungariam inferiorem si cesserit rex noster serenissimus, fiet. ut Ungari inferiores. coniunctis viribus caesareis, superiorem Ungariam et Transylvaniam invadant, et sic ultimus status pejor erit priori. Quam propitius nobis sit deus, quotidie experimur. Hesterna enim die literae cuiusdam magnifici catolici ad imperatorem cum aqua aluminosa scriptae, et magnam proditionem continentes per Italum longum vel Venetum ad sermi regis devenerunt manus et illarum lator captus tenetur. Videt iam Ilma Dtio Vra, quod deus nobiscum sit et pacem nolit. Ego etenim iuramento affirmare et omnibus artis expertis edocere possum, nec deum nec astra pacem cupere. Si igitur ignominiosa fiet pax, contra deum et astra futura est nulla alia de causa, quam ut molles Ungari pacem externam clamantes et internam negligentes et contemnentes puniantur. Deus nobis suam ostendit voluntatem in eo, quod quia omnes practicas et prodiciones per me praesignificare et postmodum revelare facit, bestiam decicornem et septicipitem per nos eradicare velit, offert deus nobis talia media, quae nulli hominum unquam sunt oblata, quemadmodum Ilmae Dni Vrae notum est de Stubenuoll et marchione Iegendorffensi, puto. Si hanc nobis oblata occasionem neglexerimus, posthaec occasio erit calva, et idem nobis accidet, quod Bohemis, qui oblatam quietem et occasionem contempserunt.

Intelligo srmum regem ad Ilmam D. Vram scripsisse, ut commissarios mittat, qui dnum Stubenuoll concomitentur in Ungariam. Ego non video hunc esse verum modum procedendi et eundem ad nos deducendi. Sed placet mihi is modus, quem Ilma Dno Vra sibi elegit et Stubenuoll ipse praescripsit. Si Ilma Dno Vra alium observabit processum, nihil effecerit. Ego etenim animum Stubenuoll bene intelligo, utinam adessem Ilmae D. Vrae, omnia melius succederent. Sed invidum et hostem clancularium habet mea virtus et qualiscumque experientia (quam hactenus satis superque testatam feci) neminem nisi unicum scribam Krevisium, quam et bene retentivus sit arcanorum regis, Ilma D. V. ex me in adventu suo intelligat. Magno cum desiderio expecto Ilmam D. Vram, et suadeo fideliter, ut si alium processum srmus rex noster, quam quem sibi Ilma D. Vra et Stubenuoll elegit, praescripserit, potius per postam huc veniat et negotium aliter dirigat. Et quia Ilma D. V. recordatur, quod omnia secreta mea

Olmütii reliquerim, etiam per d. Stubenuoll nancisci possim, scripsi ad illum et rogavi, ut illas res meas secum adduceret. Ut autem eo promptior d. Stubenuoll fiat, obnixé rogo, dignetur paucis verbis illum rogare Ilma D. Vra, ut mihi hac in re gratificetur, et meas illi mittat literas, non intermittam hanc Ilmae D. Vrae gratiam studiis indefessis promereri. Quam bene et diutissime cum charissima consorte et omnibus dilectissimis valere cupio, et me gratiae ipsius commendo. Raptim die 19. Martii 1621. Tyrnaviae.

Ilmae Dnis Vrae

obsequentissimus servitor
Nicolaus a Vicken m. p.

Külczim : Ilmo comiti dno duo Emerico Thurzó stb.

(Eredeti.)

1621. márczius 21.

Splis ac magn. dne et frater nobis observandissime. Salutem et servitiorum nostrorum stb.

Hogy Kglmed engemet levelével meglátogatott, azt Kgldtől igen jó néven vettem, s mint jóakaró uramnak és atyámfianak Kglднек megszolgálom. Eddig is csudálkoztam, hogy Kglд sem izenetivel, sem peniglen levelével meg nem látogatott, holott én Kglдet egynehány rendbeli leveleimmal megaláltam, melyeket adtanak-e meg Kglднек avagy nem, nem tudom. Hogy Kglтeket az úristen egy leánzó magzattal meglátogatta, azt igen jó kedvvel és szívem szerint hallottam, és hogy Kglmed örömét érhesse, istentől kívánom.

Ide való hírekkel tudom, másak is értették Kglдet, de mindazonáltal irhatom azt Kglднек, hogy Bánffi Christoph és Zrény György jötenek volt által az Murán, akarván az Kanizsa ellen való végbelieket megholdultatni, de mikor Egerszeg alá jutattanak volna, ott semmi jó szót nem adván nekiek, semmit ott nem kezdtenek, hanem visszamentenek, az körmendi had is utánok levén, Zrényi György futva szaladott által az Murán.

Az minemő német hadak peniglen az ősszel ide az mi földünkre jötenek volt, az kik Csepreget felverték volt, jóllehet az volt az híre, hogy azokat mind általvitték az Dunán, de semmi nincsen benne, az lengyeleknél többet el nem vittének közülök, az mint másaktól is végére mehetett Kglmed, hanem mind itt körülöttünk vannak az erősségekben, de mastan ismét igen győlekeznek, és valamely felé leszen, ide felénk akarnak próbálni jöni.

Az győri németek is az ráczokat melléjük esküdtették, és azok is Pápa tájára és Rábaközre Kezőre (Kesző) igyekeznek.

Im gróf von Turn és Hoffkerker uraméknak szálló leveleket küldtenek Bécsből, melyeket odaküldöttem, kérem azért Kglmet, hogyha azok az német urak ott az fejedelem körül nem volnának is, Kgl d küldje meg nekik, hogy vétek ne essék az levelek dolgából.

Tartsa meg isten és sokáig éltesse Kgl det nagy jó egészségben. Datum ex nostra Német-Ujvár 21. Martii 1621.

Splis ac Magcae

Dnis Vestrae

servitor et frater addictissimus
Franciscus de Batthyán m. p.

Külczim : Splis ac magn. dno comiti Emerico Thurzo stb.

(Eredeti.)

1621. márczius 29.

Splis ac magn. due et affinis observandissime. Salute et servitiorum stb.

Liptai uram az Kgl d levelét énnekem meghozta, kiből megértetem az békességhöz való propensióját és azért való szorgalmatos forgolódását és törekedését; nem is tudom, miben fáradhatná Kgl d jobb dologban magát, holott csak az békességből áll országunknak és a magyar nemzetnek megmaradása. Szükség azért, hogy mindnyájan egy szívvel lélekkel azt promoteáljuk. Az minemő állapotba forogjon az békesség dolga, Kgl d Illésházi uramtól bővebben megérti, kívántatik azért, hogy Ktek mind ő fgénél s mind az regnicoláknál efficiálja, hogy valami akadék ne moveáltassék az békességnek véghözvitelébe. mert ha most végbe nem megyen, bizony uram mi üdönkbe békességet soha nem érünk, hanem mind szabadságunkot, magunkot, országunkot nagy igába ejtjük, és az jus bellit hozzuk fejünkre.

Az jó állapotot megunván. jobbat akarunk vala keresni, de isten nem engedé, azért most immár olyan állapattal kell tünnünk, az mineműbe isten rendeli, non est consilium adversus deum. Az austriai ház kegyelmessége oly, hogy veszedelmünket nem kívánja. csak mi is praestáljuk azt az obedienciát, az kivel tartozunk ilyen nagy monarkának. Principes rogari volunt, non cogi.

Az mi az Kgl d állapotját illeti, én bizony semmi gonosz szándékot Kgl dre nem hallottam, és abba Kgl d bizonyos legyen, hogy ha császár ő fge az generalis amnistiát megadja, hogy Kgl d tutus et securus lehet mind hótig, nem adván okot reá, az kivel ő fgét haragra és boszúállásra indítaná. Mindezekről az mediatorok is assecurálják Kgl det. és mindeneket, az fejedelmek promissióinak hitelt kell adnunk, mert nagyobbra nem kötelezhetjük őket.

Én azt megbizonyítom opere non verbis, hogy Kglđnek igaz jóakaró atyjafia vagyok, és soha el nem akarok feledkezni az Kglmed szerelmes üdvözült apjának hozzám való jóakaratjáról. Szóval Kglđnek bővebben izentem Liptai uramtól. Éltesse isten Kglđet jó egészségben. Datum Hamburg 29. Martii anno 1621.

Splis ac Magn. Dnis Vrae

servitor et affinis addictissimus

Comes Sigis. Forgach m. p.

Külczim: Spbili ac magnifico duo comiti Emerico Thurzo stb.

(Eredeti.)

1621. márczius 31.

Ilme comes, due et affinis mihi charissime atque confidentissime.

Salute ac servitiorum stb.

Cancellarius urammal ő kglmével együtt levén, hozzá elő ő kiglme minemű ok készerítötte ő kiglmet Kglđnek írnia, tudnia illik, egy jóakaró barátja mit írt legyen Kglđ felől, mely levelet láttam és előttem meg is olvasta, de az neve ki volt törölve.

Ő kglme tudván Kiglđnek ő kglméhez való synceritását, az az ok vitte reá, hogy Kglđnek írjon felőle; ő kglme azt soha Kglmed felől el nem hiszi, ha nem tudom ki írná is, mert Kglđet ősmervén, az Kglmed jó akaratján megnyugott, nem is kételkedik ő kglme, az mint az Kglđ leveléből is megtetszik, melyet előttem ő kglme megolvastott. Hogy penig az emberét Kglđnek meg nem írja, Kglmed azt nehéz névön ne vegye, mert egy az, confidenter írta egy jóakaró barátja, más az, abból ezért háborúság következne, de hogy Kglmed azt ne gondolja, hogy ő kglme magátúl gondolta volna, úgy mutatta két rendbeli levelét, melyet meg is olvasott ő kglme előttem. Ő kglme bizony eleget fárad, jó reménségben is vagyunk az jó békesség felől, csak ott Kglmetek föl ne bontsa, mely nagy veszedelmes is volna, mert az császár hadai mind készen vannak. Az istenért uram ő fge mostanában Szombatból sehova ne induljon, se Beszterczére se másuá, mert bizony mindjárt az német had bejünne. Ezzel Kglđnek ajánlom szolgálatomat. Az úristen éltesse és áldja meg Kglđet. Datum Hamburgii ultima Martii anno 1621.

Ilmae Dnis Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakussith m. p.

Külczim: Ilmo dno comiti dno Emerico Thurzo stb.

(Eredeti, egészen Jakusith írásá.)

1621. april 3.

Ilme comes, dne et affinis mihi charissime atque confidentissime. Salutem ac servitii stb.

Szerelmes sógor uram, az Kglđ két rendbeli levelét mai napon adta meg az Kglmed jámbor szolgája, melyből megértvén az Kglđ parancsolatját, én az mire elégséges vagyok, meg nem fogyatkozik Kglmed az én vékony szolgálatomban, elhiggye Kglmed, és mind palatinus urammal ő ngával (*így!*) mind cancellarius urammal (*így!*) az mint illik, proponálom, de meghiggye Kglmed, hogy az Kglmetek periculumjával az békesség véghez nem megyen, nem is kell Kglđnek attúl tartani, avagy azon törödni. Én most palatinus uramhoz indultam volt ebéd után, de az Dallos pap ment ő ngához, abban tértem meg és az Kglđ jámbor szolgáját nem akartam itt tartóztatni. Az amnistiának generalisnak kell lenni, okát is adtuk és azt is mondtam, nem tudom, kit akarna ő fge azért büntetni, mert az ország senkire nem fog mutatni, és arra is az országnak kell törvént tenni, ha valaki volna is, de az ország senkire nem fog mutatni. És én esküvéssel mondtam, hogy kettőnél többet nem tudok, ki ezt az háborút indította: Egy az confoederatio, melyet még az boldog emlékezetű császár, második Mátyás király csinált az magyarokkal, austriaiakkal és morvaiakkal, kik az gyűlésekben és a kívül is sollicitáltak bennünket. Az második cum templis. Ezek voltak ez háborúnak indítói, hiszem az úristent, hogy nem lesz abból semmi félelőm. Mindazonáltal holnap löszön egy heti, hogy az francus követők fölmentek és az commissarius urak, hogy az öt punctrúl resolutiót hozzanak, még most sem jüttek meg, nem is tudjuk, micsoda resolútióval jűnek, de tegnap este Tiffenpoh bejűtt ide Hamburgba és az mint értjük, hidat akarnának csinálni az Morván átal csinálni, ki azt mondja, hogy átalkölteztik az fegyvereseket és az tót gyalogságot erre az részre, mert itt az a híre, hogy ennihány ezer lovast küldött ő fge átal Battiány uram mellé, kiktűl félvén, az tótországi had is visszatért. Ha Kglmetek bizonyos hirrel értetne ide bennünket, akár jó volna, akár nem, annál inkább tudnánk magunkat alkalmaztatni. Ha megjűnek az mediatorok, mindjárt Kglđnek tudtára adom, mi hirrel jüttek és mi jó válaszzsal, de most kellenék az hadakat jó rendbe tartani, hogy ők is tudnának félni, mert csak az megindulásnak az híre is megbátorítja őket. Ezzel Kglmednek szolgálatomat ajánlom, és én bennem Kglmed ne kételkedjék. Az úristen éltesse és áldja meg Kglđet mind az Kglmedhez tartozókkal együtt. Datum Hamburgi 3. Aprilis anno 1621.

Ilmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus
Andr. Jakusith m. p.

P. S. Sándor János uram kellenék, ha eljűne az levelek csinálására.

Külsőlm : Ilmo dno comiti dno Emerico Thurzo stb.

(Eredeti.)

1621. a p r i l 9.

Splis ac magn. dne et affinis observandissime. Servitiorum meorum stb.

Tudván azt, hogy isten KglDET mind jó okossággal s mind hazájához való szeretettel megáldotta, akarám KglDnek értésére adnom nagy confidenter, hogy ha Kgltek most nem accomodálja az diploma dolgát, úgy hogy az által elfordíthassa édes ha(zá)járól ez nagy hadat, az kit már az országra elkészítettek, tehát mind hazá(n)któl s mind abban levő kedves marháinktól búcsut vegyünk és búdosáshoz készüljünk feleségestől, gyermekestől; ezt pedig KglDnek bizony nem ijesztgetésért írom, mert tudom mind az magunk erejét, igazságát s mind az ellenség állapotját, hanem azért írom, hogy sem KglDnek, sem magamnak, sem az statusoknak veszedelmét minden szabadságunkkal egyetemben nem kívánom. Az diplomába Kglmetek öt dolgot kíván, hogy heirattassék, mely öt dolog ez kettőbe foglaltatik: az amnistiába és az gravaminának effectuálásába, mert az gravaminák az conditiókból származnak, s nem is lehet igaz gravamen az, ki szabadságunkkal nem ellenkezik, az mi szabadságunkot pedig éppen befoglaltuk az conditiókba. Ha azért császár ő fge arra köti magát, hogy szabadságunkba megtart és az gravaminákat effectuálja, annyit teszen, hogy az conditiókat megtartja. Itt vagyon fenn csak az németek bevétele az végekbe, az kitől az statusok félnek, de tudja KglMED, hogy ez dolog nemcsak most forgott, hanem szegény bódog emlékezetű KglD atyja akkorbéli palatinus idejében is, és nagyobb vox akkor is arra ment, hogy némely végvárakba az gyalog németet bevegyék, egyért azért, hogy az végházakat jobban ótalmazhassák és providálhassák, másért azért, hogy az szomszéd országok és az imperium ne denegálhassa az ordinarium subsidiumot, harmadért azért, hogy jó praesidiumok levén az végházakba, ne kellessék mindenkor félünk és rettegnünk az töröktől és ne kellessék annyiszor, az mennyiszor valami török hírek érkeznek, particularis insurrectionnak lenni. Most is nem egyéb okokért kívánja ő fge; az pedig tudó dolog, hogy efféle gyalog praesidium egy országot nem opprimálhatja és héába való rettegés az. Azért ebből ő fgének kívánságának engednünk sem nagy dolog, sem ártalmas. Mindezeket és több periculumokat meggondolván, kérem KglDET, hogy accomodálja úgy az diploma dolgát, hogy ne lepje el ez nagy had országunkot, mely nagyobb erőt és országokat megbirt,

hogynem mint mi vagyunk, ne higgyünk az töröknek is úgy, mint egyébkor, hogy úgy ne járjunk, mint akkor: az ő segítségére hívása veszté el Budát és nagyobb részét az országnak, Esztergomot nem régen és Vácot. Az keresztyének között szokott megtartatni az statusok állapotja és szabadsága, az török birodalomba nincs gróf, úr, nemes ember, szabad város, jobb azért az keresztyénekekkel egyetérténünk és keresztyén fejedelmeket uralnunk, hogynem mint törököt, jobb egy diplomával megtartanunk, hogy nem mintegy diploma miatt elvesztenünk hazánkot, nem lévén tirannus az austriai ház, mint az török. Az mely végházakba penig gyalog németeket kívánnak bevenni: Ujvár, Fülek, Nógrád és Kassa, Tokaj, magyar főkapitányok levén ezen végházakba, ez kevés német bevétellel jó megtartani az országot szabadságával egyetembe. Jobb is sponte et benevole bevennünk, hogysem mint erővel bevigyék hazánk és szabadságunk labefactálásával; ha császár ő fge ebből való jó kedvét látja az statusoknak, bizony minden kegyelmességgel leszen hozzájuk érette és békességbe maradhatunk, nám az slésiaiak meghitték ő fget és accomodálták dolgokat és az hadakat elfordíták magokról, nám az unióba való fejedelmek is nem áttallják császár ő fget complacálni, olyan nagy fejedelmek és városok, mért kell nekünk áttallanunk magunk megmaradásért és az békességnek consequálásáért accomodálnunk dolgunkot? Kérem mégis KglDET, hogy jól gondolkodják mind hazája s mind kedvesi megtartásáról, ne arietantibus capitibus muros frangere velle videamur. Éltesse isten KglDET jó egészségbe. Datum Hamburg 9. Apr. ao 1621.

S. ac M. D. Vestrae

servitor et affinis paratissimus
Comes Sigis. Forgach
de Gyemes m. p.

Külsőim: Spect. ac mgeo dno comiti Emerico Turzo stb. domino et affini observandissimo.

(Eredeti.)

1621. april 22.

Splis ac magn. dne et affinis observandissime.
Salutem et servitiorum stb.

Az KglD jámbor szolgáját reménségünk kívől kellett itt tartóztatnom, kívánom vala az úristentől, ha KglDnek az békeség felől örvendetes hírt irhatok vala, de nem engedteték, talám az úristen az magyar nemzetet tovább akarja sanyargatni, mert az mely közel láttatunk vala az békességet megnyerni és véghezvinni, nem hihetém, hogy véghez ne menjen, immár most csak az resignationu bomol fel, nem akarván ő fge usque ultimum Junii

resignálni az országot, ki miatt ím az királyi residentia és az ország-
nak metropolisa Posony városa evertáltatik és diripiáltatik ennyi
sok ezer lélekkel; én nem tudom meggondolni, miért cselekeszi ő
fge, mert hiszem mind tisztességesb s mind hasznosb sponte vala-
mely helyt megadni, hogynem mint gyalázzattal el hadni venni, és
ilyen szép respublicát ruináltatni. Azelőtt az országnak azzal
ajánlotta ő fge magát, hogy csak az ország szabadsága legyen
meg, az maga contentatióról ő fge könnyen megalkuszik császár
ő fgével. Nekem penig oly biztatásom vagyon, hogy az ország sza-
badságát megadja császár és az ő fge contentatióján bomol fel az
békesség, és az miatt kell hazánknak és nemzetiségünknek elveszni,
kiről sem isten, sem az világ ítéletit el nem kerülhetni; de mind-
azáltal hogy tisztennem és kötelességemnek eleget tehessek, én az
ország szabadságának megnyeréséért felmegyek Bécsbe és azon
leszek, hogy impetráljam arról való diplomáját császár ő fgének.
Az ki kívánja szabadságát, jószágát, marháját, hazáját megtartani,
nem respuálja az ő fge regimenjét és gratiáját; most utoljára kel-
lett vóna leginkább az Kglmed jelenléte ő fge mellett, hogy hazánk-
ról az nagy hadat elfordíthatta vóna Kglmetek. Az resignálást
nem akarván ő fge admittálni, ím elmegyen cancellarius uram is,
félbehagyván ilyen solennis tractatiót, kit mi meg fogunk bánni
és az mi posteritásunk is, és félő, hogy régi tősgyökeres urak,
főrendek nagy servitusra ne jussanak. Én mind isten s mind ez
világ előtt protestálok, én miattam szegény hazánknak legkisebb
része se pusztult, sem romlott, az kik okai mind ez nagy veszedel-
mes mutatióknak, adjanak isten előtt számot róla. Kglmednek az
mint azelőtt is megirtam, non verbis, sed re ipsa praestáltam az
mi én tőlem kívántatott, ezután is szeretettel szolgálók Kglmednek.
Eltesse isten Kglmedet jó egészségbe. Datum Hamburg 22. Aprilis
anno 1621.

S. M. D. Vrae

servitor et affinis paratissimus
Comes Sigis. Forgach
de Gimes m. p.

Külczim: Spli ac magn. domino comiti Emerico Turzo de Betlen-
falva stb. dno et affini observandissimo.

(Eredeti.)

1621. april 22.

Ilme comes, dne dne et affinis mihi observandissime atque
confidentissime. Salutem et servitiorum stb.

Szerelmes sógor uram ekkéig is mint fáradtunk az szent
békességnek véghezvitelében, most is azon szívünk szerint fára-

dunk, s ma mind az mediator urakkal együtt felmegyünk Bécsbe pro salvanda ulteriora conscientia nostra, csak ő fge is az mi kglmes urunk kemény propositumjának cedálna, reménlenénk, hogy istennek kegyelmességéből rövid nap véghez menne az szent békesség, holott az nemes ország dolgáról biztatnak minket, hogy abban immár talán nem is kellenék valami difficultásnak lenni. Ezzel Kgldek szolgálatomat ajánlván, az úristen sokáig éltesse KglDET. Datum Hamburgi 22. Aprilis 1621.

Ilmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakusith m. p.

P. S. Az mire Kgldek engem kért, azt én véghezvittem, olvastam is, palatinus uramnál vagyón; arrúl irta ő nga az cédulában: hogy az mire kérte Kgldek, hogy vette az marhát. és ő ngánál vagyón. Ő fge immár csak két dolgon haereál: egyik Tokaj dolga, másik az resignatio, nem akar ő fge most egyebet resignálni Sopronnál és Szombatnál. Az Buquoi penig szombaton avagy vásárnap bizonyosan megszállja Posont, az hid az Morván ma megkészül, holnap az hadai általköltöznek, csak isten tudja mint leszünk etc.

Külczim: Ilmo comiti dno dno Emerico Thurzo stb. dno et affini mihi observandissimo atque confidentissimo.

(Eredeti.)

1621. május 11.

Ilme dne comes, dne et affinis mihi charissime atque confidentissime. Salutem et servitiorum stb.

Szerelmes sógor uram, én tegnapelőtt elég törődve és fáradva érkeztem ide haza, gyermekimet sem találtam derekas egészségben. Immár itten váramba nyugszom; minemő nagy szomorú és keseredett állapottal legyek, azt én Kgldek meg nem írhatom. Ez az én commissariusságom engem oly gyalázatban ejtett, kit soha nem reméllettem volna. Erdődi uram ő kglme jámbor szolgája ezen órában érkezék ide és Kgldek szóló levelet is hozott, melyet im Kgldek fölküldtem; beszéli, hogy az Buquoi megindult és hogy az hada Senthe és Szombath táján vagyón. Mi is ide tartunk az Morva felül az németsegtől. KglDET mint uramot szerelmes sógor uramot kérem, írjon Kgldek az Kgldek egészsége felül, és ha valami hírei vannak Kgldek, azokrúl is tudósítson Kgldek, Kgldek mint uramnak szerelmes sógor uramnak megszolgálom.

Minemő diplomát adott légyen császár ő fge, eddig. tudom, nyilván vagyón Kgldnél. Ezzel Kgldek szolgálatomat ajánlván,

az úristen sokáig éltesse Kgldet jó egészségben. Datum ex arce Oroszlánykő 11. Maji, 1621.

Ilmae D. Vrae

servitor et affinis addictissimus

Andr. Jakusith m. p.

Szerelmes sógor uram, az assecuratoriát kértem, de nem adja, azt mondja, hogy addig ide nem adhatja, míg reversalist nem ad Kgld róla. Kgld az udvarnál nagy emlékezetben nagyon, Pázmán eleget szállott Kgld felől, ötlet ösmeri Kgld, ha az úristen szembe juttat, megbeszéllem Kgldnek. Állapatom mint volt Posomba, ez levélvivő jámbor szolgám meg tudja egy részét mondani etc.

Külsőim : Ilmo dno comiti, dno Emerico Thurzo stb.

(Eredeti.)

1621. május 13.

Ilme dne comes etc.

Az Nagod sógoromtól Erdődy Christoph uramtól ő kglmél-től küldett levelére régen megfelelttem volna, de miuthogy Ngod azt írta, hogy szóval is izent általa, vártam az ő kglme hozzám jöttét, melyet ugyan sollicitáltam is, ő kglme azért tegnap késő estve ide érkezvén, megnyilatkoztatta nekem az Ngod izenetit. Éltesse az úristen Ngodat, hogy hazánknak ez mostani veszedelmének örvényében forgó igyét csendes partra és az szent békeségre igyekezi vinni, mert az hadnak sok incommoditását naponkint veszedelmesen experiálja szegény hazánk, nullum bellum sanctum lévén. Bizony én is ngos uram el nem mulattam az fejedelemhez ő fgéhez az békesség tractálásának continuálása felől való írásomat; de ekkoráiglan, tudja isten, semmi választom nem lehet sok obtestatióimra. Én nemzetemhez való szeretetemből sokszor irtam az békességről és annak continuálásáról; adjon isten előtt számat, a ki miatt ily véletlenül elbomlott. Most is penig ngos uram el nem mulatom, de ő fgénél korosként instálok, hogy ő fge ne respuálja az békességnek utját és módját, ő fge mint keresztény fejedelem nemzete s hazája veszedelmét szeme előtt viselje, melyben nem is kételkedem, tudom, heában nem hagyja sok kérésemet, sollicitálásomat és obtestatióimat. Én is pedig nem számom fáradságomat, s nem is kémélvén költségemet, kész vagyok az békesség tractálásának viszont elkezdéséhez és abban az szent dologban való munkámat nem számom. De hogy jót akarván cselekedni, magamat galibában, avagy valami károsító suspicióban ne irritáljam, császár ő fge és Ngod annuentiája nélkül hozzá csak kezdeni sem merek, levélre csak levél az választ,

de ha szemben lehetnék az fejedelemmel, hinném isteut, haszon-
talan munkám talám nem lenne, mely dologrúl várom az Ngod
resolutióját. Az mely diplomát Ngod megszőrzett császártúl ő
fgétül, Ngodat kérem alázatosan, ezen jámbor szolgálmtúl Theedy
Istvántúl, az ki ez levelemet Ngodnak praesentálja, küldje
meg Ngod, hogy úgy én is mind bátorságosban s mind hasz-
nosban szolgálhassak császárnak ő fgének és szegény hazám-
nak is ez mostani állapotnak lecsendesetésében. Ngod ír nekem
az maga jószága felül is; isten bizonyságom, irtam nagy sok
kéréssel az fejedelemnek, de még választom nem jött, ha én
alámehetnék ex consensu imperatoriae regiaeque Mtis és Ngod
annuentiájából Kassára, mint szintén magam dolgában, szintén
úgy igyekezném bizony fáradnom az Ngod jószágirúl való károk-
nak amoveálásában. Errül peniglen hitemre s tisztességemre
assecuráloim mind császárt ő fgét s mind Ngodat, hogy sincere,
candide, sine dolo, sine fuco laborálok az tractának continuálásában,
ha mind ő fge s mind Ngod annuál ezbéli jó igyekezetemnek és
pro securitate propriae meae personae bonorumque meorum uni-
versorum megküldi Ngod az nekem megszőrzett császár ő fge
assecuratoria diplomáját. Ezzel istennek oltalma alá ajánlom
Ngodat. Eltesse az úristen Ngodat jó egészségben. Datum in arce
Lethava die 13. mensis Maji anno dni 1621.

Kézírt: Copia literarum ad illum d. comitem palatinum datarum.

(Egyk. más.)

1621. máj u s.

Humillime.

Ego comes etc. Recognosco per praesentes, me praeteritis
hiscé temporibus certis motibus in Hungaria exortis, uti in eius-
cemodi utrum perturbationibus vix ac ne vix quidem vitari aut
praecaveri potest, variis modis offendisse caesaream regiam Mtem
d. d. meum clementissimum, gratiosumque ac clementissimum animum
caesareae regiaeque Mtis dni dni mei clementissimi alienasse;
sua tamen Mtas caesarea ac regia ex innata sibi clementia, cle-
mentiae radios in me derivando, oblivionem et amnistiam omnium
qualitercunque per me vel contra Mtem suam caesaream ac
regiam, vel contra alios quosvis cujuscunque status et conditio-
nis compatriotas meos admissorum benigne et in perpetuum
concessisset, universasque adeo offensiones qualicunque nomine
vocitatas, quibus Mtem suam caes. ac regiam dnum dnum meum
clementissimum, durantibus praesentibus motibus, offendi et
alios quosvis laesi, perpetuae oblivioni consecrasse; unde ego
etiam ad contestandam sinceræ fidelitatis declarationem prae-

sentes meas reversales Mti suae caesareae ac regiae dno dno meo clementissimo humillime, in signum fidelitatis constantissimae per me colendae praesentare et exhibere jure meritoque ex libera voluntate volui, praemittendo Mti suae caes. ac regiae dno dno meo clementissimo me semper inposterum fidem et fidelitatem obsequentiamque regi Hungariae (tanquam homagium fidelitatis perpetuae) debitam sine dolo, sine fuco, sancte et inviolabiliter observare velle, et constituisse atque adeo omnia illa praestitutum me, quae fidelem, bonum et syncerum decent servitorem. Ad quae omnia et praemissorum singula me obligo et obligatum reddo, per praesentes recognosco, bona fide christiana et subscriptione manus propriae, necnon sigilli mei applicatione. Actum in arce mea Lethava, die etc. . . . anno.

Kivül Th. Imre kezével : Formula reversalium.

(Fogalmazvány, mely egészen Thurzó Imre írása.)

1621. május 16.

Instructio pro spli ac magno gener. item Stanislao Thurzo de Betthlenfalva etc., Caspare Chiuti et Georgio Hoffmann commissariis nostris.

1. Legelsőben mentől könnyebb panaszolkodással, írás által vessék fel palatinusnak mind az vele levő magyar commissarius urakkal egyetemben, mi okon kellett ilyen nagy adversarius-ságra lépnie, hogy a mikor nekünk és az országnak békességszerzésére küldettettek, akkor az országra ilyen ellenséges hatat hoztanak és tűzzel, fegyverrel jüttenek édes hazájokra és nemzet-ségekre.

2. Mi tőlünk és az országtól erre az tractatusra való instructiójok úgy adattatott volt, hogy az ország szabadsági az mi állapotunktól, et contra az mi állapotunk is az országtól semmi időben el ne választassék és separatim ne tractáltassék. Most az ellen mi ellenünk mi formára akarják hódoltatni ez országot Ferdinánd császárhoz, és miért tötték ilyen nyilván ellenségünkke magokat mind nekünk s mind az országnak, okát magunkban nem találhatjuk; kívánják meg azért palatinustól társaival egyetemben, írják meg bizonyos okát. miért cselekedték ezt a scissiót és mi okáért kezdték magokat mi ellenünk és az ország ellen ilyen nyilván való ellenségnek declarálni.

3. Az minemű diploma formáját in paribus itt látunk, noha abban semmi ujabb melioratiót nem ismerhetünk hogy Bécsben menetelekkel valami jobbat szerzettenek volna az országnak, de mi annak semmi részeit disputálni nem akarjuk, hanem mivel az országnak ad primum Junii Eperjesre gyűlést hirdettünk, leg-

elsőben is ott azt proponálni akarjuk, és ha contentusok lesznek véle a statusok, *volenti non fit iniuria*, mi tőlünk is annyi részből nem kívántatik, hogy érettek ok nélkül valakivel hadakozzunk, és az keresztyén vérontást s országok pusztulását tovább continuáljuk.

4. Ha penig contentusok nem akarnak azzal lenni, szerezzenek utat és módot abban, hogy az statusok *pro melioratione* et *reformatione* diplomatis ha még is császárt meg akarják ujabban találni, lehessen módjok arról való tractának continuálásában és bódogúl véghez is vitelében.

5. Hogy penig ennek azt tractatusnak mind *sinceritással* és nagyobb *securitással* való állapotja *utrinque constáljon*, mindeneknek felette csak ez egyet kívánjuk, hogy a császár ellenséges hadait vagy az, hogy az országból vigyék vissza Morvában. avagy hogy ab *omni ulteriori progressu et hostilitatis exercitio* supersedeáljanak, és az ország *resolutiójától* csendesen várjanak, mely *resolutio* az gyűlés kezdetitől fogva ad *summum* tiz avagy tizenkét napig felmegyen Posonban, és mi is *assecuráljuk*, hogy minden *hostilitástól* megtartóztatjuk hadainkat, és akármennyi segítségünk érkeznek is, kik már útban vadnak, Érsek-Ujvár táján veszteg lesznek, sőt az Dunán-túl is mind töröktől, mind egyéb ellenségtől *securitást* ígérünk az ő fge hadainak és országiuak, meg akarván ezzel is bizonyítani, hogy mi az keresztyén vérontásra, és az országok romlására továbbá való okot az mi részünkről nem akarunk adni, ha császár ő fge is azon kegyes indulatot akar viselni a szent békességnek véghezvitelében és az országok továbbá való romlásinak eltávoztatásában.

6. Magunk személyének *contentatióját* az mi illeti, azt a mint eddig, úgy ennekutánna is kisebb dolognak tartjuk, és noha császár ő fge olyan igen kímélve akará mi hozzánk jó akaratját mutatni, teljék abból is az ő fge kedve. És noha mindennyi tractatus alatt is az mi magunk *contentatiójáról* semmit írásban ki nem adtunk s nem is akartunk adni, de hogy annak nagyobb bizonyosága extáljon, hogy nem *verbis*, hanem *factis* akarunk tractálni ő fgével. ím most ugyan írásban annak formáját kiadattuk, és ő kglmek nem in *prima instantia*, hanem második választételekben in *paribus* oda küldhetik mi tőlünk kiadatott *conditióknak* formáját, és eleikben adhatják, hogy in *substantialibus* már ő fgének semmi akadályja és *differentiája* velünk való megalkuvásban nem lehet, holott valami ebben legnagyobb dolog, ugymint a *resignationának* terminusa, mi is immár annak se órát, se napot, se semmi halogatást nem akarunk csinálni, hanem mentől hamarébb és valamely órában ezekről való *concordálás* és diplomák megcserélése véghez megyen, azon órában *vigore eiusdem tractationis* az ország is éppen ő fgének *resignáltatik* és minden végházak. Ma-

gunk Kassában hogy a die commutationis diplomatum 30 napig legyünk, kívánjuk csak azért, hogy az költezésre üdönk lehessen.

7. Ez tractálásban palatinussal és társaival meglássák, hogy csak úgy viseljék ő kglmek magokat, mivel ezek Magyarország hazafiai és követi levén, nyilván való ellenséggé tötték magokat, ő vélek és ő általok való tractatussal ilyen nagy és szent dolognak véghez vitelét mi semmiképpen nem akarhatjuk, hanem csak hogy arra való praeparatio és út kerítették az tractának ilyen formán való continuálásával, hogy más annak véghezvitelére felbocsátandó követeknek mind magunk s mind az ország részéről út és kapu nyitassék, hogy ad meliorationem et perfectionem diplomatum más arra rendelt főkövetek felmelessenek, és igen hamar az egész dolgot elvégezthessék, melyet ő nekik semmiképpen érteniek nem kelletik.

8. Ez okon azért ő kglmek közül nem szükség egyikének is hogy Érsek-Ujvárról magok személyekben valahova menjenek mi hírünk és engedelünk nélkül, hanem írás által tractálják ilyenformán sub armorum cessatione, hogy az ország diplomája felől az gyűlésből való resolútiótól várjanak, és ad meliorationem, ha kelletik, követek is melessenek szintén Bécsbe ő fgéhez, kikre egy universalis salvus conductust jó idején nem ártana sollicitálni; valami választ tésznek penig palatinus társaival egyetemben, szüntelen mi nekünk postán megküldjék, és továbbá való információkról mi tőlünk értsenek és várjanak.

9. Széchy Györgynek és az filelieknek irassanak, útállásokat, tolvajlásokat és erőszak alatt való holdoltatásokat szüntessenek meg; mi is innen nem infestáltatjuk őket, ha ők ahoz tartják magokat. Fő szorgalmatosságok penig az legyen, hogy minket szüntelen mindenekről igaz hírekkel tartsanak. Datum Cassoviae 16. Maji anno 1621.

Hátlapján: Instruct. Hoffman.

(Egykoru másolat.)

1621. junius 16.

Fgednek mint kglmes uramnak ajánlom alázatos szolgálomat stb.

Nem volt gondolkodásom arról, hogy Fged ellen valaha fegyvert fogjak, mert Fged felől mindenkor oly reménységben voltam, hogy az mi állapotunkat soha erre ne juttassa, mostan is az hadakkal nem annyéra más tekintetből, mint azért, hogy írhasak Fgednek, jöttem ide Fülekre, és jóllehet nekem erről semmi tanuságom és szabadságom nincsen, hogy Fgednek ez dologról írjak, mivelhogy egyébként is én csak utolsó embernek tartom magam az olyan emberek között, az kiket illet az nagy dologról

való írás, de mivel ez napokban palatinus urammal és több magyar urakkal az táborban Ujvár alatt az országban gyülekező nemzetségeknek állapotjokat néznők és considerálnók, általláttuk, az kitől ezelőtt is mindenkor irtóztam, minemű nagy romlás következzék mind hazánkra s mind magunkra, kinek semmi remediomát nem találhatni, hanem csak az békességet és ha Fged accommodálná ahhoz magát, az mit immár egyszer végezett császárral ő fgével és mentől hamarébb remittálná Fged, az mit remittálni kellenék, jöllehet az Fged követje Hoffman Bajnóczba érkezvén, az jelentette vala az uraknak, hogyha salvus conductus adatnék neki, hogy Ujvárba bemehetne, ő Fgedtől oly követséggel jött volna, az kin császár ő fge is megállana, ehezképest palatinus uram az salvus conductust megadta neki, az ki mellett bement Ujvárban békével, de mindazolta is egy szót is nem jelentett, kin palatinus uram eleget csudálkozott, hanem csak hogy eljöttem, akkor én általam Thurzó uram azt jelentette palatinus uramnak, hogy Fged contentus volna most is azzal, az mire Fgednek ajánlotta császár urunk magát, csak kívánná azt Fged, hogy ha szintén vissza nem akarna is szállani az német had, csak állapotjék meg az hol vagyon, és legyen vesztég addig, míg az gyűlés meglehet, ha az ország meglegednék az diplomával, tehát Fged mindjárt visszamenne országában. Ezt mikor mi magyarok megértettük, az kik akkor jelen voltunk palatinus uramnál, azt iteltük, hogy ha az írása így vagyon Thurzó uramnak, még reménség lehetne az jó békességben és talán kibeszélhetnők az németeket hazánkból, és az úristen hertelen igen szép csendességgel áldana meg. Én kglmes uram az császár készületeinek mivoltárul sokat nem írok, mert talán hitele nem lenne, de bizonynyal higgye Fged, hogy im megvénhedtem, de még én Magyarországbán soha ennyi német hadat és ilyen készülettel nem láttam. Tudja pedig azt Fged, az ő országokban mit cselekedett az magyarság, nem kell kételkedni, hogy hasonló mértékkel ne fogjanak mérni nekünk is; ha pedig fegyverrel fogja meghajtani az országot, megítélheti akárki is, mint fogunk járni mind szabadságunkkal egyetemben. Hanem az mint Fged mind írásokban s mind szóval is sokszor ajánlotta kegyességét és jó akaratját az magyar nemzethöz, aztot mutassa meg Fged abban, hogy szánja meg hazánkat és nemzetségünket, és távoztassa el tőlünk az nagy romlást, az ki egyébképpen meg nem lehet, hanemha az mint immár egyszer végezett Fged, az koronát és az országot visszaereszti ő fgének császár urunknak; csak Fged méltóztassék valamit akaratjában megjeleníteni, noha én csak egy szegény legény vagyok, de meg fogja látni Fged, hogy nem leszen haszontalan, visszamegyek én innét és palatinus uramat az több urakkal addig fogjuk sollicitálni, hogy még jó végre megyen az dolog, de addig kellenék kíváltképpen.

míg az szegény ujbáriakon az veszedelem meg nem esik; azoknak bizony nehezen vagyon dolgok, minthogy magok között is egyetlentlenek. Ne gondolja azt Fged, hogy három vagy négyezer emberrel azoknak segíthessen, míg pengig több éri, elkel addig, németté teszik örökké Ujvárat; az elmúlt vasárnapig adtak volt szót, hogy addig várakodjanak, azután ha németet nem akarnak benne hadni, gondolkodni fognak az megadásáról, de azt az conditiót meg sem akarták hallani az németek; nagy dolog, ha eddig megállhatták, mert bizony ugyan keményebben fogtak hozzá, ők fúrták, faragták, czirkalmazták azt az várat, minden fortélyát tudják. Mennyi font avagy mázsapörök vagyon ottben, azt is jól tudják, értik visszavonyásokat is. Thurzót egy néhányszor csaknem agyonverték, megtudták, hogy gratiát nyert császártól, rosszúl vagyon szegénynek böcsülete, Fged csudát hall felőlök. Ezeket Fgednek bizony syncere írom, és semmit egyebet hazámhoz való szeretetemnél ne magyarázzon Fged, hanemha az mint feljúl is megírtam, csak Fged méltóztassék az békességhez való akarátja felől jelenteni, kész vagyok felmenni és palatinus urammal continuáltatni az dolgot, látván ő nga is az reánk következő romlást, még is mind csak az békességet súhajtja, reménli is, hogy az jámbor császárt még reá veheti, hogy kitéríti hadát. Fged gonosz néven ne vegye, hogy minden szabadság nélkül ez dologról mertem Fgednek írnia, kire egyéb nem indétott az jóakarathál. Ha helye volna, sok ratiókkal megbizonyíthatnám, hogy Fgednek is mind hasznosabb, dücsőségesebb és üdvösségesebb is leszen szegény nemzetünknek is megmaradására, mert soha Fged úgy nem igyekezzhetik erővel arcczal jöni ezekre, hogy annál inkább meg nem romlunk. Fged gondolkodjék kegyesen, idvösségesen és okosan ez dologról. Tartsa meg isten Fgedet jó egészségben. Írtam Füleken 16. Junii ao 1621.

Fgednek alázatos szolgálja

Bosnyák Thamás m. p.

Külczim: Serenissimo principi et dno dno Gabrieli dei gratia electo regi regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae, principi Transylvaniae ac Siculorum comiti etc. dno dno clementissimo.

(Egykorú más.)

1621. október 11.

Serenissime rex dne dne clementissime.

Fidelium perpetuorumque servitiorum meorum stb.

Tudván Fgedhez való kötelességünköt, alázatosan akaránk Fgedet informálni az itt való állapotokról, hogy úgy értvén Fged, annál inkább tudja magát s dolgait mint rendelni és minket is informálni. Tegnap meglevén az császár assecuratoriája Nickels

purg felől szintén úgy mint Ravenspurgra volt, megindulánk Ravenspurgból és ide Nickelspurgban jöttünk; itten cardinal uram ő nga mind lovasával, mind gyalogjával elég böcsületesen fogadott, szállásinkon köszöntetett, mind borból mind zabból gazdálkodtatott, az nap mind csak a sok salutatióban ment el; de hogy azt is értse Fged, hogy a mi szállásink, úgymint az Fged commissariusié, itt egy rendben vadnak az piaczon, az császár commissariusié pedig mindjárt ellenben, az cardinal ő nga maga az várban. Mikor egyben gyűlünk, mindenkor a városházában gyűlnek mind ők s mind mi; a ház elég jó ház, eléggé felékeséttette cardinal uram. Ma kilencz óra tájban gyűltünk elsőször egyben, cardinal uramot ő ngát salutálván, azután az több commissariusokat is salutáltam. És mindkétfelől meglevén a salutatio, kérdezték Pázmán Péter által, ha mi difficultásink vadnak-e; a passus felől kívánánk azért legelsőbben is hogy végezzünk, hogy így bátorságosan jár hassanak Fgedhez levelink és emberink. Reá felelének, hogy mindenkor egy kis útlevelet adnak, sőt a ki Fgedtől jön s leszen Fgedtől levele és pátense, azt is mindenkor általhozzák. Végre noha azt mondák, hogyha szintén nem lesz is Fgedtől pátense, csak legyen az Fged levele, ugyan általhozzák, de mi azért ugyan azt javallanánk, hogy valakit Fged ide küld, maga patens levelével küldje. Ezek után kívánák azt, hogy proponáljam az dolgot, és a békességnek mediumit megjelentenenék az több követársaim akaratiokból. Én e mostani tractának eredetit proponálám, mint s hogy tractáltam ekkoráig leveleim által cardinal urammal, és Fged is mely körösztýénül consentiál a tractára és periculumokat is alkalmazint inculcáltam nekik. melyre ők sok ajánlással, hogy a békességet szívből promoteálják, felelének Pázmán Péter által. Annakutána urgeálák is még, hogy proponáljuk az mediumokat; mi egymással beszélgetvén, felelénk így meg kívánságokra: császár ő fgét tudjuk, hogy a körösztýénségnek monarchája, azért az ő fge böcsületi ellen volna, ha mi proponálánk elsőben. Melyre kettőt feleltenek: először, hogy Fged commissariusi ekkoráiglan mindenkor elsőbbször proponáltanak nálok-nál, másikat, hogy ha szintén császár autoritásával láttatnék is ellenkezni, de volenti non fit iniuria. Urgeálák ismét, hogy ugyan mi proponáljuk; mi ismét külömb házban egymással beszélgetvén, adánk eleikben egy ilyen generalis resolutiót: Fged a békesség tractájára bocsátott minket, hogy conjunctim elsőben Fgeddel és a magyar nemzettel békéljék meg ő fge császár tökéletesen. Másodsor: ha kik vadnak még ekkoráig a kik ellenkeztenek a császárral, azoknak is legyen meg békességek, hogy úgy ne maradjon valami jövőendő támadásra való ok az körösztýénségben. Harmadik, hogy a törökkel tartsa meg az induciákat, a mint ezelőtt is végezés volt felőle. Ezeket hogy meghallák, kiküldének bennünköt, s annak-

utánna behíván, nagy sok bő szóval Pázmán Péter ada választot, kinek summája csak ez volt: értették a mi választételinket, ők s császár ő fge is Fgeddel és a Fged mellett levő magyarokkal és mindazokkal, a kik Fgedtől függnek, készek tractálni. Az mi az külső állapotokat illeti, csudálják, kikről emlékezünk, holott mind imperium, Morva, Csehország, Slésia és Lusatia ő fge császár birodalmában vadnak, azokkal nem kívántatik a megbékélés, meglevén azoknak már állapotjuk. Az Fridericus olim palatinus, így mondá Pázmán Péter, régen gratiát kér, császár lábaihoz akar esni, és úgy akarja megkövetni, intercessiót hispaniai és angliai királytól kért; Mansfeld immár mind hadastól császár mellé állott, és így ezekben az országokban császárnak semmi ellensége már nincsen. Harmadszor az törökök induciáját mondák, hogy ighen is megtartják, mert most is a török császárnak követe jön császárhoz ajándékokkal, mely által ajánlja magát az békesség megtartására és annak megbüntetésére is, a ki ennek a háborúnak oka. Ezeket sok szóval adta előnkben Pázmán Péter. Mi ezt felelénk reá: hogy Fgeddel és a magyar nemzettel akar tractálni császár, tudtuk ezelőtt is, s azért is jöttünk, de a Fged akaratját a másik punctban, vesszük eszünkben, nem vették úgy, a mint mi értettük, holott mi azokra nem értjük, a kik már császárral megbékéltenek, hanem a kik még ekkoráig ellenkeztenek, azoknak kívánjuk a békességet, mert Fged, a kik Fged mellett vadnak és Fgedhez tartnak, azokat simpliciter nem deserálhatja. A török dolgát abban hagyánk, holott Fged jobban tudja azoknak állapotjokat nálóknál; elég az, reá feleltenek arra, hogy megtartják a törökkel a végezett induciát.

Prainer sokat kezde beszélni az jagendorfi hercegről és az imperiumi szokásról, mondván, hogy ha szintén császár akarná is, de az electorok híre nélkül az bannumot nem relaxálhatja, kérésse meg a császárt az imperiumi atyjafiai által, szabad a császár gratiáját mindennek keresni. Harmad az, mondá cardinal: először, ugymond, végezödjék el a Fged és a magyarok állapotja, s azután tractáljunk egyéb állapotokról, és az idegenek dologáról úgy intercedálhat Fged, ha az ellenkezés megszűnik Fged és császár között. Mi vevén eszünkben, hogy nagy akadályt kezdünk tenni az derék dologban, nem akartuk fölöttébb ezt a punctust disputálni időnek előtte, moderálánk az dolgot, megjelentettük nekik, hogy ugyanis elsőben Fged és a Magyarország állapotjáról akarunk tractálni, és annakutána nem kétljük, hogy az többivel való békességtől is nem leszen császár idegen. De arra csak azt felelék, hogy szabad leszen Fgednek intercedálni annakutánna is. Mi látván, hogy az idő alkalmasint eltölt, nem levén semmi informatiónk Fgedtől az jagendorfi fejedelem és egyéb német urak állapotja felől, más napra halasztánk, ugymint holnapra a derekasabb dolgokat. Mi

kglmes uram mindennyi állapotban is ez dolgot nem abscondáljuk, hanem az német fejedelem és urak állapotját a mennyire lehet fõnt tartjuk. Kérjük azon Fgedet, Fged adjon egész informatiót, mihez köljessék magunkot accommodálni, ha semmiképpen az tractának folyásában be nem akarják venni az német fejedelem és urak állapotjára való tractát, ha azt kívánják, hogy az tracta teljességgel végben menvén Fõlségeddel és a magyar nemzettel, azután csak per intercessionem foghasson Fged mellettek; ha pediglen valami kilsõ uton az Fged és a Magyarország tractája kívül consentiálnak valami tractúra az német fejedelemmel és német urakkal, minemõ conditiókkal akarnák állapotjokat, Fged kérje elõ tõlök és kegyelmesen nekünk küldje meg. (*Kitörõlve*: A mint pedig kegmes uram császár õ fölge commissariusinak szavokból eszünkben vesszük s példát is hoznak, mikor császár ellen mind Morvában s mind Csehországban had volt, mégis az ellenkező uraknak meg nem kegyelmezett, mennyivel inkább most meg nem kegyelmez egyáltalában.)

A herczeg és német urak dolgában, az commissarius urak beszélgetésekbõl az mint eszünkben vehettük, igen nagy difficultás fog lenni, mert aperte megmondották, hogy császár Fgeden és a magyar nemzeten kívül seukivel tractálni nem akar, holott még mikor Csehország, Mörva, Slésia és a több provinciák császárral ellenkezéssel s fegyverben voltanak is és Fridericus Prágában székeiben volt, akkor sem akart sem a posoni tractatusban, sem a beszterczeiben velek való tractatusban consentiálni. Fgednek errõl igen szükséges szorgalmatosan gondolkodni és minket is a szerént voltaképpen informálni. Ezekre Felgedtõl igen bizonyos informatiót várunk.

Uj hírül Fgednek egyebet nem írhatunk, mivel kglmes urunk mi is itt vigyázásban vagyunk, halljuk hogy császár ilyen ordinantiát adott volna ki hadainak, hogy mihelt Slésiából, Csehországból hadai egybengyülekeztenek, Fgeddel derekasan megharczoljanak. Így vagy-on-e avagy nincsen, azt különbben Fgednek nem írhatjuk, hanem csak a mint hallottuk. Tudjuk a Fged vigyázását, mindazonáltal ezeket értvén, nem ártalmas Fgednek erre is vigyáztatui. Ma egy és két óra között egy balon s egy horvát hozza ide be két zászlót nagy triumphussal, egyike tiszta zöld-vörös két ágó, másik sárga-fejér, az is két ágó; elsõbben csak föltekerve tokokban az érsek szállására vivék, s onnét kihozván, az szállása elõtt meg-ereszték, és ott tartván kevés ideig, a várban cardinal uramhoz vivék ugyanazonképpen, de rabot egyet sem láttunk, mondják, hogy Radiscsa táján nyerték õköt s magyart és törököt három vagy négyszázat vágtanak le.

Emlékezhetik pedig Fged kegyelmesen, mikor Fged engemet elbocsáta Szombat felé kegyelmesen, Fged mind akkor, mind

azután Sztrazniczán ajánlotta magát azzal, hogy a maga személyének contentatiójáról Fged engemet kegyelmesen írásban informál.

Hátlapján: Paria literarum ad suam sertem die 11. Octobris ex Nickelspurg datarum.

(Fogalmazvány, Thurzó Imre javításaival.)

1626—27.

Anno 1626. et 1627. ez szerént adtam ki az arany mévet kezemből és az pénzt az atyafiak közli.

Czoborné asszonyom három darab köves marhát, az ki

becsülve volt in	fl.	155	dn.	—
Az ő kglme számára nem jutott volna több csak . . .	»	137	»	75
és így superált	»	17	»	50

megadta ő kglme.

Jukositné asszonyom vett el két darabot, a mely volt

megböcsölve	»	480	»	—
maga s Zunyogné számára jutott volna	»	275	»	50
és így superált	»	204	»	50

megadta.

Illiósháziné asszonyom vett el egy darabot in

»	160	»	—
az ő kglme számára nem jutott volna több csak	»	137	» 75
és így superált	»	22	» 25

megadta.

Az két árvácska számára jutott egy láncz in

»	200	»	—
az ő számokra nem jutott volna több csak	»	137	» 75
és így superált	»	62	» 25

megadták.

Erdődi asszonyom vett három darabot in

»	107	»	—
kevesebb volt	»	30	» 75
megadtuk az felől való pénzektől	»	30	» 75
Tököliné asszonyomnak megadtuk	»	137	» 75
Wiszkeletiné asszonyomnak megadtuk	»	137	» 75

Summa facit kiadott arany mév és pénz	fl.	1102	dn.	—
---	-----	------	-----	---

Kivül: Az arany mívet miképen adtam ki.

(Fogalmazvány.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

BETHLEN GÁBOR HÁZASSÁGA

BRANDENBURGI KATALINNA L.

(A berlini titkos állami levéltárból.)

I. 1625. márcz. 8.

Serenissime Princeps etc.

Missuri hoc tempore in ditiones Serenitatis Vestrae nepotem ex fratre nostrum, cum eidem fidelem nobis syncere dilectum magnificum Franciscum Listhium adjunxerimus, atque illi, uti experte haud in ultimis erga nos fidei, mandata etiam de salutanda nomine nostro Serenitate Vestra, aliisque rei praesentis status negotiis referendis dederimus, nihil dubitamus eundem officio suo functurum mandataque nostra cum fide executurum esse. Quicquid igitur nomine nostro cum Serenitate Vestra egerit, ut eidem in omnibus indubiam fidem adhibendam velit, uti eandem rogamus, ita praeclara synceri constantisque affectus nostri officia omni occasione Serenitati Vestrae cumulate deferimus, vitamque diuturnam et omnem incolumitatem comprecamur. Datum ex arce nostra Fogaras, die 8. Martii anno domini 1625.

Serenitatis Vestrae

amicus et uti frater studiosissimus
Gabriel m. p.

Külczim: Serenissimo principi domino Georgio Wilhelmo, marchioni Brandenburgico, sacri Romani Imperii archicamerario et principi electori, Prussiae, Cliviae, Juliaci, Montium, Stettini, Pomeraniae, Cassubiorum Vandalorumque, nec non in Sylesia Crosnac, Carnoviaeque Ducis, burggravio Norimbergensi, principi Rugiae, comiti Marchiae et Ravenspergii, domino in Ravenstein etc. amico et uti fratri nostro charissimo.

(Eredeti.)

II. 1625.

Durchlechtigster undt Hochgeborner Churfürst undt Herr,
gnädiger Herr.

Oder Durchleüchtig undt Hochgeborne fürst undt herr,
herr Gabriel desz heiligen Römischen reichsz undt fürst in

Siebenbürgen, herr derer Theilen desz königreichsz Ungarn, der Zakhler graff, auch Herzog zue Oppeln undt Ratibor, entbietet eür Churfürstliche Durchleücht seinen dienstfreundlichen gruesz, vndt beynebensz allesz daszienige, wasz eür Churfürstlichen Durchleüchtigkeit zue dero hoheit Reputation vndt fürstliche wolstandt allerseits gereichen mag, vndt nachdem seine fürstliche durchleüchtigkeit sich einig vndt allein bey algemeinen ieizigen betrübtten zuestandt auffsz eüserste bemuehet, die beförderung der ehren Gottes in höchster obacht zuehalten, auch so viel an ihrer durchleüchtigkeit vermögen, mit gutten erspriszlichen mittel algemeinen wesen vndt wiedrigen zuestandt der werthen rechten deütscher Nation beyzuespringen sich entschlossen. Alsз haben seine fürstliche Durchleüchtigkeit durch dero vertrauten vndt geheimbten hier anwesenden abgesanten herrn Weicharden Schulizium ihr Christlichesz vndt löblichesz Vornemmen bey ihrer Churfürstlichen Durchleüchtigkeit eröffnen lassen, alsз praesentieren hiemit ihrer Durchleüchtigkeit durch meine person ihm vberflusz zue mehrer beglaubigung allesz dessen, wasz von gemelten herrn Schultio getractiert worden gegenwertige credentionales, welche meinesz gnädigsten herrn grosz geneigte affection weitersz declarieren werden, seindt auch der tröstlichen hoffnung, dasz eür Churfürstliche Durchleüchtigkeit gemelten herrn Abgesanten gutte undt annemliche Resolution werden haben wiederfahren lassen.

Weiln aber auch mein gnädigster herr nicht allein auff seiner befreinter begeren, sondern auch auff des ganzen Königreichsz Vngern löblichen Ständen anhalten gänzlichen sich entschlossen sich abermalsz nach ordnung Gottes desz Allmächtigen in dem Standt der heiligen ehe zuebegeben; vndt aber nun mein gnädigster herr in diesen sein Christlichen Vornemmen niemalsz khein ander Ziel noch Zweckh nicht vorgesezet hat, alsз allein, dasz solchesz zue lob vndt ehre Gottesz desz Allmächtigen, seinesz glaubenszgenossen vndt confoederanten zue gutt vndt dan auch der ganzen werten Christenheit heil, nutz vndt wolffahrt gereichen möge, hatt mein gnädigster herr oft vndt viell nachgedacht, wo vndt wie solch sein Christlichesz werck glücklichen möchte angefangen werden, damit mein gnädigster herr dem vorgemelten vndt von gegenwertigen herrn abgesanten genugsam deducierten scopum nutzlichen erreichen könne. Wan nun mein gnädigster herr oft vndt vielszmalsz eür Churfürstliche Durchleücht Vielgeliebte Churfürstliche freülein Schwester freülin Cattarina von wegen ihrer fürstlichen gnaden, hochwürdigen, vortrefflichen fürstlichen tugenten, warer gottes furcht vndt eüffer in Christlicher religion hat rühmen vndt preysen hören, ist mein gnädigster herr gänzlichen dahin entschlossen, (wan

esz andersz gottes desz Allmächtigen gnädige schickung) eüer Churfürstliche Durchleucht, auch deroselben höchst anselichen hochlöblichen Churhauses gegen meinen gnädigsten herrn guetter geneigter wille wäre höchstgemeltes Churfürstlichesz freylein zue dero ehlichen gemahlin am zu vertrauen; vndt wiewol seine fürstliche Durchleuchtigkeit mein gnädigster herr dieses hoch ansehliche werck durch dero vertrautesten vndt vornehmen diener aller genuege nach vndt vmbständlich eür Churfürstlichen Durchleuchtigkeit eröffnen lassen, meinen gnädigsten herrn auch nicht zweiffelt, dasz selbiger alles vndt iedesz werde forgetragen haben, vndt nunmehr mit gewünschter resolution werde abgefertigt sein, ia ich auch seiner person fast alletag vnterwegs gewertig gewesen, alsz hab ich in vberflusz zue mehrer glaubigung meinesz gnädigsten herrn auf rechter treüer intention solchesz eür Churfürstlichen Durchleuchtigkeit mit wenigen zue erkennen geben wollen. Mich hiemit auff anwesenden herrn Weichardum Schultium. wasz selbiger Eür Churfürstliche Durchleuchtigkeit vorgetragen, in allen vndt ieden referieren, vndt wofern esz noch nit geschehen, demütigst bittend, dasz Für Churfürstliche Durchleuchtigkeit vielgemelten herrn abgesanten, wie dan auch mich mit annehmlicher antwort zu erfreyen gnädigst bedacht sein wollen, mich hiemit eür Churfürstliche Durchleuchtigkeit vnterthänigst vndt demütigst befehlend

E. Churfürst. Durchl. Vnterthänigster

Frantz Listius Freyherr,
Fürst. Durchl. in Siebenbürgen
General Arteleri-Meister.

Külezim: Dem Durchleüchtigsten, hochgebornen fürsten vnd herrn, herrn Georg Willhelm, Marggraffen zue Brandenburg, desz heiligen Römischen Reichsz Erz-Cammer vndt Churfürsten in Preüssen, zue Güleß, Clive, Berge, Stettin, Pommern, der Cassuben, Wenden vndt in Schlesien zue Crossen vndt Jägerndorff herzogen, Burggraffen zue Nürnberg, fürsten zue Ruegen, Graffen zue der Marck vndt Ranensperg, herrn zue Ranenstein etc. meinen gnädigsten fürsten vndt herrn.

(Eredeti.)

III. 1625. ápr. 25.

Woledle, Gestreuge, Groszachtbare, Hochgeachte Herrn. denselben seindt hin wiederumb meine ganz willige geflissene dienst zuvor. Vndt habe deroselben schreiben diesen morgen durch dero eignen abgeordneten beten zue recht empfangen, thue mich ganz dienstlich der guten annehmlichen Expedition bedancken. will auch mit allen vndt ieden nach möglichen fleisz richtig ver-

fahren, auch vnsz sammtlichen von ihrer Churfürstlichen Durchleuchtigkeit erzeigte grosse gnadt bey Vnsern Gnädigsten fürsten vndt Herrn zum höchsten zue rühmen wissen, vndt verbleibe meinen grossgünstigen herrn zue annehmliche dienste willig vndt bereit. Franckfurt an der Oder den 25. Aprill, anno 1625.

Meinen grossgünstigen herrn Dienstwilliger

Frantz Listius Freyherr,
ihr Fürstl. Durchl. in Siebenbürgen
G. A. M.

Külezin: Den Woledlen, gestrengen, groszachtbaren vndt hochbennanten herrn N. N. Churfürstlichen Brandenburgischen geheümbten Rätthen undt Canzler etc. meinen hochgeehrten herrn. Berlin.

(Eredeti.)

IV.

Alsß bey dem hertzen von Siebenbürgen des Zustandes, so es ietziger Zeit in Teutschlandt hath, am 5. Mart. gedacht vndt Seine fürstl. Durchl. ersucht worden, Ihr denselben ferner, wie zuvor geschehen, angelegen zu sein laszen, auch bey dem bevorstehenden convent im Haag, den seine Durchl. zu beschicken geschloszen des Churfürsten zu Brandenburg, weill deszen gelegenheit nicht litte den convent ietziger zeit öffentlich zu beschicken, oder sich pro membro foederis zu profitiren. Interesse in acht zu nehmen vndt insonderheit es durch seinen gesanten dahin zu vnterbawen.

1. Dasz die confoederirte Seine churf. Durchl. in dero beschützung mit aufnehmen, auch Ihrer Ch. D. so woll in denen Landen, so sie bereitsz ietzo hat, alsz dero erlangung sie ehstes rechtmesziger weise verhofft, Schutz versprechen wolten.

2. Dasz sie die recuperation vndt conservirung der Gülischen Lande communi voto accordiren wolten, angesehen, das daran, in wes handen diese lande bestehen, communi causae am höchsten gelegen, weill mann darausz stetsz in eill zu einer zimblichen anzahl volcksz gelangen, auch sonsten entweder den König in Spanien oder den herrn Hatén, pro affectione deszen, der diese lande besitzt, viell vorthelisz oder hinderung angethan werden kan.

3. Dasz sie auch darauf sehen wolten, dasz das Ertzstift Magdeburg in keine solche hände komme, denen nicht zu trawen, sondern bey dem hause Brandenburg erhalten werde: in betrachtung, dasz auch hieran viell gelegen, weill es nicht allein vor sich ein köstlich Landt vndt einen groszen Strich des Elb-Strohmbisz beherrschet, sondern auch die Direction in einem der vornehmbszten Kreyse vndt das Primat im Reiche hath.

Hath Seine fürstl. Durchl. hierauf bedenckzeit genommen vndt sich folgendtsz am 3., 4. vndt 5. Aprilis dahin erclehret, dasz sie einmahll die confoederation, so sie hiebevorn mit den Böhmischen Ständen vndt dero erwähltem Könige Friderico geschlossen, noch nie in seinem hertzen habe fallen laszen, sondern sey allstetsz hülffe zu thuen gewilt gewesen, wie auch noch, obgleich er seine defension von so weit her zu suchen, nicht noht, oder Vhrsach habe. Allein könne oder wolle er ohne fundament nichtsz anfangen vndt solches ausz den Vhrsachen:

1. Weill er die Exempel vor sich sehe, wie eine Zeit hero die gemachte Unionen so schlechten bestandt gehabt, vnd wenig gehalten worden.

Die unirtē fürsten im reich, die doch Chur-Pfaltz einz theilsz selbstē zu annehmung der Böhmischen Krohn beredet, hetten denselbten, sobaldt der Marquis Spinola nur vber Rhein gezogen, verlaszen vndt wehre die gantze union zergangen.

Die Böhmische confoederation wehre auch ebener gestalt zergangen vndt sobaldt die eine schlacht vor Prag verlohren, die Lande nach einander abgefallen, der König auch selbstē ausz bösem Rhat, wiewoll er der fürst zu Siebenbürgen vmb Gottes willen davor gebeten vndt mit starcker hülffe zu kommen versprochen, dieselbe verlaszen vndt bisz in Niederlandt geflohen.

2. Weill die ietziqe zwischen Engellandt, Dennemarck vndt die h. Staten geschlossene Alliance Ihm noch zimlich schwach zu sein bedüncke.

Die Staten hetten mit dem Könige in Hispanien gneug zu thuen. Englisch volck sey schwach volck, so sehe weg sterbe vndt verlauffe. Vom Könige in Frankreich könne er auch noch nicht wissen, ob er sich feindt wird Hispanien erclehren wolle oder nicht.

3. Weill er hiebevorn schohn betrogen worden nicht von den Böhmen allein, die ihm woll am ersten die Crohn praesentiret, aber so wenig, alsz das vbrige, gehalten. Ja der König Fridericus selbst habe mit ihm accordiret gehabt, dasz sich keiner vnter ihnen beyden solte cröhnen laszen vndt hette es an seinem ohrt doch gethau. Sondern zufferst von hertzog Christian zu Braunschweig, der ihm jenesmahll vor gewisz zugeschrieben in Schlesien zu kommen, auch den tag benennet, vndt habe doch hernach einen andern weg genommen vndt sey gar geschlegē worden. Er sey darauf wieder den Keyser aufgezogen, aber gantz allein gelaszen worden, daher er hernach, wie er gekont accordiren vndt Oppeln vndt Ratibor vndt mit denselben den gehaltenen fuesz im Reich quitiren müszē, welches er sehr hoch zu achten habe.

4. Weill er in foedere concluso noch der Zeit, in dem er deszen membrum nicht ist, keine gneugsahme sicherheit habe.

Vndt erinnere er sich, wie es seinem Vorfahren Sigismundo

Bathoreo gegangen, den der Keyser zum Krieg wieder den Türcken mit versprechung aller hülffe angereizet, hernach aber dieselbte nicht geleistet, sondern den Bathoreum verlaszen, der darüber geschlagen worden, vndt fast gar vmbusz fürstenthumb gekommen.

Dieses aber habe er allbereitsz gethan, dasz er sich gegen die residenten zu Constantinopell dahin erlehret, wenn ihre Principalen, seiner vneingeschloszen, mit dem hause Österreich keinen frieden machen. vndt Ihme monatlich vierzigtausendt Thaler geben wolten, so wolte er auch feindschafft gegen Österreich aufnehmen, vndt Ihrer vneingeschloszen keinen fried machen. Vndt das solten sie ihren principalen referiren:

Sie hethen die relation zu thuen auf sich genommen, vndt sey von den vbrigen noch keine resolution eingekommen. Der frantzösische Resident habe ihm aber zugeschrieben, der König hethen des fürsten Inclination gern vernommen, begehre, dasz seine Durchl. dero den effect geben wolle, vndt dasz also ihre Maj. eine Diversion in Österreich sehen müge: Sie sey dahingegen erbötig keinen frieden andersz, alsz mit einschlieszung des fürsten zu tractiren. Auch den vierdten theill der begehrten Summ zu geben, iedoch mit dem bedinge, wenn der fürst einen Actum Hostilitatis exerciren, auch zusagen werde, keinen frieden ohne Franckreichsz wissen einzugehen. Wenn auch Engellandt vndt Venedig die vorschläge nicht annehmen solten, so wolle Franckreich zweymahl hunderttausendt Francken allein geben, vndt habe der frantzösische gesante hierauf gebeten, den Franciscum Bornomissam (welchem der hertzog iedoch wenig trawet) an ihn zu schicken, den seine vollmacht sehe, vndt assecuration der gelder halben empfangen. Vndt hierauf bestehe es noch, vndt wolle der hertzog einen an den frantzösischen gesanten ehstes abschicken, wie denn solches nunmehr auch erfolgt sein soll.

So viell nun des hertzog bedencken bey diesem Wercke betrifft halte er 1., davor, der König in Franckreich müsze von den confoederirten so lange ersucht werden, bisz er sich endlich erlehre.

Auch solten die H. Staten Venedig gleichfalsz ersuchen, zu Schweden vermuthe er sich gänzlich, dasz er zum foedere vorstehen werde.

Von Teutschen Chur vndt fürsten wolle er ietzt nicht sagen; den Churfürsten zu Brandenburg betreffend könne er nicht rhat befinden, dasz er sich vor rechter Zeit öffentlich erlehre. Das wolle s. ch. D. aber gleichwoll bedencken, wenn der König in Dennemarek periclitiren solten vndt ein euszerst Vnglück leiden, dasz alsdann seine ch. d. bey Ihren Landen Libertet vndt Dignitet nicht bleiben werde: eben so wenig, alsz er der hertzog zu Siebenbürgen frey bleiben würde, wann der Keyser die Sachen in Teuschlandt entweder durch die Waffen,

oder durch friedenshandlung componiren solte, wofern ihn die furcht vor dem Türcken nicht zurückhielte.

Es hethe Ihre Keys. Maj. gegen seine des hertzog gesante bey den heyrathsz Tractaten selbst erwehnet, er könte die schwägerschafft mit dem Churfürsten zu Brandenburg woll geschehen laszen, denn ob er woll wüste, dasz Ihm der Churfürst nicht gut, so fürchte er sich doch nicht vor Ihm, worausz Ihrer Maj. affection gnuessamb zu sehen.

Darumb wolte S. ch. d. gleichwoll thuen, was sie kan, vndt bedencken, dasz sie Gothes ehre vndt der religion frey exercitium anzusehen schuldig sey, dasz sie auch die conservation ihrer Libertet vndt Dignitet recht considerire vndt bedencke, wie schwehr es sein würde diese stücke in hazard zu stellen oder deren Zwang zu ertragen.

Der h. graf zu Schwartzenberg wolte auch alsz Praeses consilii, vndt der bey Ihrer ch. d. viell vermüge, solches denselben repraesentiren helffen vndt bedencken, dasz auch seine eigne conservation hierauf guten theilsz beruhet, siutemahl seine fortun cum fortuna Electoris sehr verbunden vndt gleichsamb in einem schiff mit einander führen.

2. Hienegst hielte er auch davor, mann habe sich zu bemühen den Moscoviten wieder den König in Polen. der doch sonst nicht laszen werde, zu turbiren, wo er kan, zu incitiren, vndt könne deszelbte durch Engellandt, Schweden vndt die h. Staten geschehen.

3. Bedüncke Ihm. wofern Franckreich, Engellandt, Denemarck, Schweden, die Staten vndt Venedig der Sachen einz werden, so sey dahin zu arbeiten, dasz sie eine Extraordinari Legation an die Porta schicken, zu sollicitiren, dasz der Türck nicht a Partibus des hauses Österreich stehen, sondern es mit den confoederirten halten wolle. Vndt hat der hertzog begehret, dasz s. ch. d. dieses an die andere wolle bringen laszen, wozu der h. Meister ihm auch hofnung gemacht.

Der hertzog hat diesen Pasz auch zimblich urgiret mit der anzeige, dasz er besorge, wo dieses nicht geschehet, so werde alles super gladium aedificiret werden.

Des hertzogen intention anreichendt hat er berichtet, dasz er zwar stetig, vndt woll alsofohrt eine Diversion machen, vndt mit zwelftausendt zu Rosz. vndt viertausendt zu fuesz insz feldt rücken könne, vndt doch noch sechszttausendt im Lande behalten; wie aber bereitsz anfangsz gedacht, gehe er ohne Fundament nicht daran. Auch sey es Noht, dasz er teutsch fueszvolck zu seinem volck habe. Die geldthülffe bedürffe er auch, weill er sich mit nehestem Kriege vndt ietziger heyrhat zimblich angegriffen. vndt obzwahr diesz suchen etwas wieder die Reputation zu sein scheine,

sey es doch besser. ietzo von sich gesagt, alsz etwas vnzeitig angefangen vndt hernach sich vndt andere betrogen.

Er sey aber das erbötig: 1. Den grosz Türcken vndt seine Vezieren zu exploriren, ob sie ihre operam amicabilem versprechen wollen, nicht auf Ihrer Keyserl. Maj. vndt des hauses Österreich seiten zu stehen.

Er habe auch allbereits an den Vezier zu Ofen, cujus summa in Porta Authoritas, geschickt, damit er denselben gewinne vndt herede, einen mit ihm nach Constantinopell zu schicken, der daselbst dicse Articul abreden vndt darüber assecuration bringe: 1. Wann die confoederirte auf Maasz, wie vorgedacht, an die Port schicken werden, dasz der Türck sie mit gebührenden ehren empfangen laszen. 2. Auch ihrem suchen deferiren. 3. Vndt noch zuvorher eine Diversion tentiren; denn auch 4. den König in Polen durch die Tartarn in officio continiren wolle. Was er hierauf vor resolution erhalten wirdt, will er alsobaldt, es nur mueglich, referiren vndt sehen, wo es ohn nicht sein kan, dasz doch die resolution bey dem convent im Haag da sey. Er will auch interim die Tractaten mit Franckreich continuiren.

2. Weill nötig, dasz das foedus interim geschloszen werde vndt eine diversion geschehe, ne omnia diffluent, so will er Matthias Luaden herausz schicken, der soll so lange, bisz der convent angehet, wenn es auch schohn acht monat wehren, abwarten, folgendtzt demselben beysein des hertzog halber schliessen vndt in den Puncten so s. ch. D. angehen, dero interesse, allerdingtz gebetener Maaszen, proponiren vndt urgiren.

3. Ferner will er auch interim mit interpositionen vndt sonsten thuen, was er kan; insonderheit auch die Tartarn, so ietzo inter fluvios Boristhenem et Nistrum liegen, tentiren.

4. Er hofft auch, die Türcken werden im Sommer oder herbst herankommen, denen will er bey Viertausendt seiner freyen heyducken zugeben, doch solches nur vnter dem Praetext gehen laszen. alsz thäten sie es freywillig undt dieneten dem Türcken umb geldt.

5. Wann er nun in foedere sein vndt seinen conditionibus satisfaction geschehen sein wirdt, alsdann will er leib vndt gut vndt alles, was er in der Welt hat, dabey aufsetzen.

(Egykorú példány.)

V.

Nachdem der Bethlehem Gabor seinen Leibmedicum D. Wichardum Scultetum an Ihre Churf. Durchl. zu Brandenburg geschickt, hat derselbte bey Ihrer Churf. Durchl. zweymall

1. Audientz. audientz gehabt. Das erste mahl hat er sein vorbringen dahin gerichtet, dass vorgenanter fürst in Siebenbürgen ganz eigentliche Nachricht haben möchte, ob mann zu wider aufrichtung des nothleidenden gemeinen wesensz dieser öhrten noch handt anzuschlagen, vndt deshalb etwas vorzunehmen gemeinet were, oder nicht. Denn bisz dato were er unterschiedlich zu einem vndt dem andern vertröstet worden, es were aber hernach nichtsz erfolgt. Darumb begehrte er von I. Ch. D. informirt zu werden, ob er sich gewisz darauf zu verlassen hette, dass mann allhir in Teutschlandt etwas tentiren würde. Denn da dasz nicht sein solte, so hat der gesante zu verstehen gegeben, dass seine Durchl. würde auf conservation dero Stats sehen müssen, vndt also vielleicht einen frieden schlieszen, vndt sich versichern, so gut sie vermöchte. Könnte sie aber deszen vorgewisst werden, dass mann das vberal mit ernst allhir angreifen wolte, so wolte sie dasselbte mit ihren höchsten Krefften auch thun, vndt were gemeint fünff unterschiedene Lager zu formiren, vndt daneben in Polen vndt Steymarck auch diversiones zu tentiren. Ihre Durchl. muste aber auch von dem scopo etwas nachricht haben, ob es allein auf die restitution der Pfaltz angesehen oder wie weit sonsten!

Hiebey hath erst bey der ersten audientz benemen lassen nur, dass er intentionem et vires sui principis mit mehrern deduciret.

Nachfolgendesz aber hat er in der communication, so ich auf befehl Ihrer Ch. D. mit ihm gehalten, Seines Herrn intention wegen formirung der fünff armeen, etwas deuthlich expliciret: das nemlich der Bethlem mit seiner gantz armee vndt allem Volck, damit er denn gar baldt gefasst sein könnte, vndt das von Lauten Teutsch, Vngarn, Siebenbürgen vndt Zecklern (von welch Letztern er gar vill halten soll) nicht aber auch von Türcken von Caschaw ausziehe, und zuerst eine armee etwa von ein zehñ oder zwelfftausendt Mann an die Polnische grentz schicken wolle sich daselbst vor den Polen vndt Cosacken zu vorsichern.

Nehest diesem wolte er fohrtziehen, vndt die Schütze, wie sie genant wirdt, alsz eine Insul oder Chersonesum, an welcher viell gelegen, darin er auch von der Türckischen Seite vngehindert kommen kan, occupiren vndt darin eine armee etwa von 10 M. Mann lassen, dieses zu dem ende, damit er also weber Vestung Rab vndt Gomorra die Zufuhr des Proviants abschneide vndt zugleich hinde, dass von Pressburg, so eben Linzt vndt jetzgenannten Vestung vnten ein ohne dem andern nicht assistieren könnte. Fürter gedencke er mit der vbrigen armee nach der Wiener Brücke zu zuziehen vndt daselbst auch ein 8 oder mehr 1000 Mann zu laszen, dadurch der Donaustrom auch droben gesperret vndt also die Zufuhr des Proviants auch von obenher abgestrichet werden könne.

Hierauf wolle er dann zum Vierterden, auch eine zimblliche armee von dem noch vbrigen hauffen abstoszen vndt in Mähren schicken selbiges Landt in devotion zu halten undt zugleich auch auf Schlesien vndt die benachbahrte fürsten, so dem vberal rebell affectioniret seyn mögen, ein auge zu halten.

Endlich wolle er denn mit dem verbliebenem rechten grossen haufen, oder gros de l'armee, selbst in Böhmen undt nach Prag zu ziehen, dabey auch selbst bleiben vndt sein heill versuchen.

Vber dieses alles were er auch in willensz pro diversione, eine excursionem Tartarorum in regnum Poloniae, so auch eine excursionem Turcarum mit dem Budeani in Steyrmарck zu besondern.

Vndt thate der gesante hiebey den bericht, dass er dem Türcken zu gut hierunter nichts suchte, vndt dachte vielmehr, wann er nun der bösen nachbahrschaft gesichert sein. vndt die Christenheit vor der Papisten machinationes in ruhe stellen könte. alsdann auch auf genugsahme Versicherung gegen den Türcken zu sinnen, vndt seine Lande gleichsamb zur vormauer der Christenheit wieder den Türcken zu machen.

Er könte auch mit diesem allen so weit sich gehen, vndt er sich keinen intestinorum motuum zu besorgen, denn die, von denen mann sich was vergleichens zu befahren, werde er in person mitnehmen, vndt ein Lager bey sich haben. So könne auch von den vorgedachten Armeen, die eine der andern zur retraide dienen, vndt hette mann sich der Tartare halben nicht zu bekümmern, weill sie bereitsz woll bisz nahe vor Krackau geuesen, dass sie weiter, alsz mann etwa im seine gehalt sich möchten, denn sie würden vber den flusz nicht kommen.

Das scopi halber gab er nicht obscure zuvernehmen. da der Bethlehem wiszen solte, dasz es umbrestitution der Pfaltz allein zu thun, da er nichts vernehmen würde, denn es sey solcher Zuschaffung einer beständigen sicherheit nicht genueg. Bethlem hielte dafür. das hauss Österreich, alsz welches nimmer aufhören würde zu machiniren, müsste gantz ruiniret, oder doch sehr gedemütigt werden, soll das Ewangelische wesen in sicherheit kommen.

Bey der andern audientz hat der gesante proponiret, dass der Bethlem entschloszen were, weill er noch d. Zeit keine Leibszerben stehe, vndt es nach seinem tode, in mangell derselben, obgleich Siebenbürgen auch sonst erblich, etwa motu, vndt den Ewangelischen, so dann wohuen, gefahr gebehren möchte, sich hinwieder, vndt zwahr an ein Evangelisches, fürstliches hausz in teutschlandt zu verheyhraten: vndt hette er seine gedanken insonderheit, vnter allen fürstlichen heusern, auf das hausz Brandenburg, welches er vor andern aestimirete; vndt in dem-

2. Audientz.

selbten auf Ihrer Churf. Durchl. schwester, Frewlein Catharina gesetzt, von der er gehört, dass sie der evangelischen religion eifrig zugethan vndt sonsten reines frommen gemuthsz. vndt tugendhaftten fürstl. handelsz sein solte. Ihm waren zwahr woll ander heyrhaten vorgeschlagen, wie insonderheit ausz dem hause Mantua, jawoll zu des Keyzersz selbten frewlein hoffnung gemacht: Er wüste aber, wie es seinem vorfahren mit dem österreichischen heyrhat gegangen. Trüge auch zu den Papistischen frewlein keinen willen. Hieher aber inclinirte er gantz, vndt suchte darunter keine dotem, geldt oder ichtsz andersz, sondern nur die ehre, dass er mit dem hause Brandenburg befreundet sein möchte. Wolte die frewlein auch so besorgen in Ungarn oder Siebenbürgen. oder mit erkauften gütern in Teutschlandt, oder sonsten mit auszsetzung, goldenen oder silbernen Pfände, oder zinszbahren belegten gelde, wie mann es begehren möchte. Vndt ende ihm hierüber eine gute andtwort zugeben vndt solche nachricht, dass er kein refus erlangen solte, so wolte er nechstes tages ansehnliche gesanten schicken. die alles abhandeln vndt schlieszen solten in allem, wie es s. ch. d. begehren würde. Er were auch gemeint nach geschloszenen dingen seinen eigenen bruder Stephanum Betlen in Schlesien zuschicken vndt die frewlein nacher Caschaw bringen zu laszen.

Der keyser selbten hette ihm diesz frewlein vorgeschlagen, vndt da Ih. Ch. D. eine schwierigkeit hierunter befahrenen, wolten sie dem gesanten dieselbte entdecken, vndt er hette befehlh solche abzulehnen. Dabey er denn gantz instendig auf eine categorische runde antwort in communicatione gedungen, auch so weit, dass er zu verstehen gegeben: Da es nicht angehen solte, dasz der Bethlen auch beym Publico nichts thun würde, sondern allein auf conservation seines Standes gedencken.

Mündliche
resolution
auff das erste
anbringen.

Hierauf ist dem gesanten loco resolutionis bey dem ersten Punct ein begründeter bericht geschehen. von allem verlauf der sachen, dieses ohrtsz. vndt dasz I. Ch. D. es gantzlich davor halte, es werde zu dem gemeinem Wercke einsten mit ernst gegangen werden. Denn Franckreichsz vndt Engellandsz erbiethen sein bekant; Schweden vndt Dennemarck hetten sich nunmehr auch zum Wercke erclehrt. vndt stünde allein daabey an, wie diese beyde Könige der direction halber zu vergleichen, worin ihre Ch. D. durch dero geheimbten Rhat den von Ugtz würde handeln lasz, welch sie zu dem ende in Schweden schicken, dahin denn auch ein königl. Dennemärkischer gesanter zugleich mit ziehen wurde. Würden diese beyde Könige nur mit einander verglichen, so würde woll ein convent ihrer allerseitsz, wie auch sowie Ch. D. gesanten im Haag erfolgen, auf welchem alles fundamentaliter zu schlieszen. Interim würden aber die

beyde Könige mit armirung vndt heraufschickung ihres Volcksz nicht weniger verfahren. Es würden alszdann auch woll Kreisstage vndt andere mittell zu disponirung der fürsten vndt stände im reich vorgenommen werden, vndt sey nicht zu zweiffelln, wenn ein solcher rückt da die, so dem werck woll wollen, werden alszdann woll mit handt anschlagen vndt zu gewinung vndt compellirung den anderen werden sich mittel finden. I. Ch. D. an ihrem ohrt sey zu behuef der gemeinen sache sich mit anzugreifen resolviret, vndt alles das zu thuen, was immer in dero vermögen bestehen wirdt.

Das scopi halben könne zwahr I. Ch. D. demselbten auf die ruin des hauses österreich nicht setzen, denn dergestalt möchten die auszlendischen Könige wenig sein so den werck beyfielen. Es möchte auch ein solch intent S. Ch. D. pflichten gegen den keyser nicht gemesz sein. Damit aber sey S. Ch. D. wissen, dass die restitution der Chur-Pfaltz allein zum scopo zu wenig, vndt hette sie ihren Theillsz den scopum, weill d. meiste, was mann im reich zu klagen, auf vnterdrückung der Religion vndt freyheit vndt auf der bösen Iustitz an keyserlichem hofe bestehet, dass mann suchen müsse einen bestendigen vndt solchen frieden zu treffen, dass mann sich vor den Catholischen nicht mehr zu besorgen vndt die reformirte religion auch einmahll eine öffentliche sicherheit erlangen, den gravaminibus der Evangelischen Stände abgeholfen werden vndt ein verglich, dass seine, wozu er befuegt, zu erlangen vndt behalten versichert sein, vndt also alles in ein rechtes aequilibrium wieder gesetzt werden möge, zu dem ende sey nun die restitution des Pfaltzgrafen in die Pfaltz vndt seiner Ch. D. allhie in die Jüliche Lande vndt in das hertzogthumb Jägersdorff vernöthen.

Zwahr sehe S. Ch. D. auch bey dem scopo negocii seine difficultet: denn Franckreich werde auf die Cathölische woll zu üblich mitsehen, wie es denn woll nicht absque mysterio zu achten, dasz er das arbitrium vber den streitigen Puncten in Teutschlandt ihm, nebenst Engellandt. reserviren will. S. Ch. D. halte es aber nicht vor gut vber dem scopo zu anfangsz viell zu quodlibetiren, sonderu dass vernöthen sey mit wircklicher handlung zu verfahren. Es werde sich künfftig, nachdem das glück woll will, vollgeben, wie weit zu gehen. Auf Dennemarck vndt Schweden sehe sonst S. Ch. D. wie billig, nicht wenig, denn weill sie beyde Evangelisch vndt selbst mercklich interessiret, werden sie verhoffentlich auf der Evangelischen sicherheit etwas mehr, alsz andere, sehen. Bey versicherung der reformirten religion aber müste sie auf Ihre Durchl. den Bethlem die meiste hofnung setzen, weill der sich zu der reformirten religion eifrig bekannt, die anderen aber dazu vielleicht nicht andersz geneigt.

Dieses ist dem gesanten bey dem ersten, wie auch folgendts dem herrn Lister, welcher gleiche credentz vndt werbung gehabt. von nur angezeigt worden, damit sie auch beyde woll einz vndt es ad referendum genommen, vndt obwoll der gesante anfangsz eine schriftliche resolution drüber gebeten, ist er doch, nachdem ihm remonstriret, dass in so nichtigen dingen vndt bey also zweifelhaftigen ausgang, in schriftten zu handeln viell zu gefehrlich, mit dem gegen credentz content gewesen.

S. C. D. erklerung auff den 2. Punct.

Beym andern hat I. Ch. D. dem Bethlem die sonderbahren affection so S. D. darin erwiesen, dass sie S. Ch. D. hausz vndt schwester vor andern fürstlichen heusern vndt Personen erwehlet, danck gesagt. Dabey aber die gefahr so S. Ch. D. ausz vbereilter resolution bey dem keyserlichen vndt königlichen Polnischen hofe incurriren könnte, angezogen, vndt die gesandte daneben versichert werden, dass I. Ch. D. sonsten des Bethlens person vndt gelibten hoch aestimirte: wobey ihm dann so viell andeutung geschehen, dass Ihrer Ch. D. wollgefellig sein würde, da mit dem werck nicht zu sehr geeilet, sondern ihm etwas zu gesehen vndt Ihrer Ch. D. frist gelassen würde, dass werck mit dero verwanten zu communiciren.

Vndt alsz der gesanter zu ablehnung der dubien allein angezogen, dass der keyser vndt könig in Polen ietzo mit ihm dem Bethlen in gutem vornehmen were, vndt dass sie, ohne offenbahres veracht, seiner Ch. D. vmb dieser heyrhat willen nicht zu setzen könnten, auf welchen fall denn sein herr bastant gneugsamb, S. Ch. D. nach gebühr zu assistiren: wobey er denn pro confesso annehmen wollen, dass nach ablehnung der dubien es ja sein solte, vndt darüber einen schriftlichen schein gebeten.

So ist ihm am 19. April zur endlichen resolution angezeigt, dass I. Ch. D. an des Bethlens Person vndt qualiteten gantz nichts desiderirten, sie zweifelten auch an dem nicht, dass er ihrer Ch. D. schwester nicht gneugsamb versorgen vndt assecuriren solte, S. Ch. D. müste aber nochmal sehr dabey anstehen, ob sie aber bewilligung dieser heyrath nicht bey dem keyser vndt könige in Polen anstreichen möchten; denn ob sie gleich mit dem Bethlen ietzo in keiner feindschafft ständen, müsten sie doch am hertzen, wie weit sie dem Bethlem zugethan, vndt ob sie diese heyrhat nicht empfinden würden, sehr zweifeln. Ja es hette bey Polen solches desto wenig zweifel, weil er allbereits durch eigne schickung seiner Ch. D. die meinung gneugsamb entdecken laszen, Ihre Ch. D. müste auch in Polen nicht auf den königlichen hof allein, sondern auch auf die Senatores et status regni sehen. Vndt wenn gleich beydes der Keyser vndt der König in Polen zu favorisirung des Bethlens suchen, schreiben oder schickung öffentlich anhero thäten, könnten doch gar leicht in geheimb andern schreiben, so gar einer andern meinung an S. Ch. D. daneben abgehen.

Würde demnach seine Durchl. Ihre Ch. D. verhoffentlich nicht verdencken, dass sie in so einer wichtigen sache daran ihrer Ch. D. status allhie, vndt in Preuszen, fast sehr dependiret, sich nicht alsobaldt categorice erclehren könne. I. Ch. D. habe zwahr drauf gedacht, wie diese dubia vndt schwierigkeiten gneugsamb zu diluiren könte, sich aber noch nicht gneugsamb darin finden. Sie zweifelte aber nicht seine Durchl. würde die mittell dazu am besten zu bedencken wissen, der sie es dann auch anheimb stelle, ob ihr gefellig, dero gedancken hierüber Ihrer Ch. D. in künfftig weiter durch dero ietzigem gesanten oder durch, wen es seiner Durchl. sonsten gelieben möge, in geheimb zu eröffnen. Bey einer offienen ansehnlichen schickung aber zumahll, da sie so baldt erfolgen solte, stehe I. Ch. D. sehr an, ob sie derselben oder auch dem wercke zuträglich sein würde. Vielmehr würde es ein groszes aufsehen haben vndt an den päpstischen seiten gewisz davor gehalten werden, weill die Frantzösische vndt Englische schickung, so auch Ihrer Ch. D. zusammenkunfft mit Dennemarck gehalten, bereits bekant, vndt ihnen verdecktig, dass nicht dieses allein, sondern weit ein andersz vnter solcher schickung gesucht vndt gehandelt würde.

Wann nun Ihrer Ch. D. seiner Durchl. gedancken ferner werden zu kommen, wolte sie dem werck weiter nachdencken vndt sich mit Gottes verleihung also erclehren, dass es seiner Durchl. verhoffentlich zu gutem contentement gereichen solte.

Mit welcher erclehrung denn beydes der herr Listius, alsz auch der D. Scultety wollensz gewesen vndt dieselbte ihrem herrn zu referiren angenommen.

(Egykorú példány.)

VI.

Von Gottes gnaden Wier Catharina geborne Marggraffin auszm Churfürstlichen Stamme zue Brandenburg, in Preüsze, zu Gülich, Clewe, Berge, Stettin, Pommern, der Cassuben, Wennden, auch in Schlesien zu Croszen vnndt Jägerndorff Hertzogin, Burggraffin zu Nürnberg, Fürstin zu Rügen, Graffin zue der Marck vnndt Rauensberg, Frau zue Rauenstein, Beckennen vor Vnns vnndt alle vnser Erben für vnndt für öffentlich mit diesem Brieffe, alsz der Hochgeborne Fürst vnndt Herr Georg Wilhelm, Marggraff zu Brandenburg, des Heyligen Römischen Reichs Ertz-Cämmerer vnndt Churfürst. in Preüszen, zu Gülich, Cleue, Berge, Stettin, Pommern, der Caszuben, Wennden, auch in Schlesien zue Croszen vnndt Jägerndorff Hertzog, Burggraff zu Nürnberg, Fürst zu Rügen, Graff zue der Marck vndt Rauensberg, Herr zu Rauenstein, Vnnsrer freundtlicher lieber Herr Brüeder,

Vnns deme auch Hochgebornen Fürsten Herrn Gabrieln, Fürsten des Heyligen Römischen Reichs vnndt in Siebenbürgen, der Zeckler Graffen, Hertzogen zu Oppeln vnndt Rattiboren, Vnserm freuntlichen Hertzlieben Herrn vnndt Gemahle, durch eine auffgerichtete Ehestiftung, wie sich nach aussetzung Christlicher ordnung gebüeret, ehelichen vermählet, vnndt mit fürstlicher Abefertigung, wie eines Marggraffen vnndt Churfürsten zu Brandenburg Tochter eignet, freuntlich versehen vnndt vergnüetet hat; auch obgenandtem vnserm freuntlichen lieben Herrn vndt gemahle, Herrn Gabrieln Fürsten in Siebenbürgen, fünffzehen tausent Thaller, auff ieden vier vnndt zwantzig guette Reichsgroschen zu zehlen, zu heurathsguett vnndt heumsteuer versprochen vnndt zuegesagt Sr. Id. dieselbten zuebetzahlen, nach vermöge der Brieffe darneben ausgangen.

Demnach haben Wier obgemelte Catharina Marggraffin zue Brandenburg, mit Wohlbedachtem guetten muet rechtem willen vnndt wiszenschaft, durch Vsers Hauses Altvätterliche gebuerträge, deren stiffter Churfürst Albertus Achilles Germanicus genandt, Höchlöblichster gedechtnüs. gewesen, hiertzu angewiesen, Vnns gegen obgenandten Vnsern freuntlichen lieben Herrn Brüedern, Marggraff Georg Wilhelmen, Churfürsten vnndt Sr. Id. männliche leibes lehens erben, gänztlichen vndt gar vertziehen vndt begeben: thus auch hiermit wiszentlich vnndt vnuiederrufflich, in krafft dieses brieffes, mit gonsten vndt willen vsers freuntlichen Hertzlieben Herrn vnndt Gemahls, Herrn Gabriels Fürstens zu Siebenbürgen, alles vnndt iegliches Vnsers Vätterlichen vnndt Brüederlichen Erbes, Landt vndt Leütte, auch Guetter, liegendtes vnndt fahrendtes, es seye eigen oder lehen, Geistlich oder weltlich, Pfandschafft oder anders, wie mann das nennen oder erdencken kan, nichts auszenohmen, noch hindann gesatzt, gänztlich vndt ewiglich, beides für Vns selbst, alsz auch Vsere Eheleibliche Erben für vndt für. Wir geloben vndt versprechen auch, bey Vnsern Fürstlichen Treüen, würden vndt guettem glauben, das Wier oder Vsere Erben für vndt für, noch auch sonsten iemandt von Vnsertwegen, fürbas zu ewigen Zeiten nimmermehr keine Anspruch vndt forderung darob vnndt daran mehr gewinnen noch haben wollen, wedder mit Geistlichen oder Weltlichen Rechten, noch auch auszerhalb demselben vndt sonsten in keinem wege oder weise. Vnndt ob wier, Vsere Erben für vndt für oder sonsten iemands anders von Vnsertwegen, wieder solches iechtes thätten anfiengen vnndt fürnemen, welcherley Sachen vnndt gestalt das geschehe, solches alles sol nicht bindig, sondern vnckrefftig vnndt an allen örtern nichtig vnndt Ihnen gantz vnuschädlich sein. Es were dann sache, das sich begeben, das der obhochgedachte Vnser lieber Herr

Brueder vndt Sr. Ld. mänliche leibes lehens Erben von Sr. Ld. geboren, wie auch alle andere Marggraffen zue Brandenburg, dieses Stammes vnnndt Linien ohne mänliche leibes lehens Erben (welches doch Gott gnädiglich verhüte) mit Tode abgiengen, alszdanne vndt nicht ehr wollen wir erben, alsz andere Töchter vnnndt Frauen von Brandenburg, nach gewonheit deszelben Landes; daran wir vns dann vff den fahl hiermit nichts vertziehen noch begeben, sondern in deme, wie ietzo bemeltt, Vnsere gerechtigkeit, was vns daruon von rechts vndt pillikeit wegen zuelfallen vndt gebüren möchte, vor Vns vnnndt Vnsere Erben, Manliches vndt weibliches geschlechtes vorbehalten haben wollen. Sonsten aber woln auch wier, so lange Vnsers Herrn Bruedern, des Churfürsten Ld. vndt deroselben Erben vndt nachkommen in absteigender linien im leben sein, Vns an den Preiussischen, Gülischen, Cleuischen, Bergischen vndt zubehörigen Landten keines anspruchs anmaszen; nach Sr. Ld. vndt dero Posteritet ableiben aber, welches Gott gnädiglich verhüten wolle, behaltten wir vns vnnndt vnsern Erben vndt Nachkommen, von Vns ertzeuget, ihre befügnis vnnndt Recht beuor. Deszen zu mehrer Vrkundt haben wir nicht allein diese Vertzeucht mit Vnserm Körperlichen Eyde, vff masze, wie obstehet, bekräftiget vndt bestättiget, sondern es hat auch viel Hochgemeltter Vnser freündtlicher Hertzlieber Herr vnnndt Gemahle, Fürst zu Siebenbürgen Sr. Ld. Insygil vndten an diesem Brieffe anhängen laszen, der auch mit Vnser beeden händen vndtenscriben ist.

Vnnndt Wier Fürst Gabriel in Siebenbürgen, vor vns vndt vnser Erben. alsz ob Hochgedachter Vnserer Vielgeliebten Gemählinne ehelicher Vormundt, bekennen also, das solche Vertziecht mit Vnserm wissen, willen vndt verhengtüs geschehen ist. Darumb wir auch für vns vnnndt Vnsere Erben zugesagen vndt versprechen, es darbey gantzlichen bleiben zu laszen vnnndt dawieder nichts zu suechen, vortzunemben, noch zuegebrauchen. in keine weyse noch wege, vnnndt wolle dieselbe hiermit allenthalben gewilliget haben, alles getreulich vnnndt vngefährlich. Geben zu Weyszenburg in Siebenbürgen an den 15. Decembr. 1625.

Gabriel m. p.

Catharina Fürstin
in Siebenbürgen,
geboren Marggreffin
(L. S.) zu Brandenburg m. p.

Stephanus Kowachoczy,
cancellarius m. p.

Ugyanennek két fogalmazványa s egy más példánya, melynek kölete és aláírása következő: Geben zu N. an N. tage, des 1626. Jahres.

Georg Wilhelm, Churfürst m. p.

Stephanus Kovachoczy,
cancellarius m. p.

Franciscus Miko,
supremus camerarius m. p.

(Latin fordításban kiadta Dr. Ötvös Magyar Akadémiai Értesítő II. 212.)

(Eredeti.)

VII. 1625. decz. 16.

Dei gratia Nos Georgius Guilielmus, Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius et Elector, in Prussia, Juliae, Cliviae, Montium, Sedini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crosnae, Carnoviaeque Dux, Burggravius Noribergensis, Princeps Rugiae, Comes Marcae et Rauensburgi, Dominus in Ravenstein.

Et ejusdem gratia Nos Gabriel, Sacri Romani Imperii et Transylvaniae Princeps, Partium regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, Oppoliae et Ratiborae in Silesia Dux, testatum facimus omnibus et singulis, quotquot praesentes pactorum dotalium tabulas inspecturi, lecturi vel audituri sunt, singulari Dei providentia factum esse, ut non tantum amicitiam firmam et stabilem inter nos colere promitteremus, sed et affinitatem quoque ac propinquiorem familiaritatem contraheremus.

Nam, cum Nos Gabriel Transylvaniae Princeps prae aliis Principibus virginibus Serenissimam Principem Dominam Catharinam, Marchionissam Brandenburgicam, Prussiae, Juliae, Cliviae, Montium, Sedinorum, Pomeranorum, Cassubiorum, Vandalorum, nec non in Silesia Crosnae et Carnoviae Ducissam, Burggraviam Norinbergensem, Rugiae Principem, Comitissam Marcae et Ravenspergae, Ravensteinii Dominam, sororem Serenissimi Electoris Brandenburgici, natu minimam, nobis matrimonio jungi expeteremus: ideoque Magnificos, Generosos et Nobilissimos, Cancellarium, Cubicularium supremum et nonnullarum copiarum nostrarum germanicarum praefectum, dilectos, fidelesque nostros, Stephanum Kovachotzy de Keörtfelifaya, Comitem Thordensem et Capitaneum sedis Siculicalis Marus, Franciscum Mikó de Hidveghe, Capitaneum Sedium Siculicalium Czik, Gyrgio et Kazon. et Matthiam à Quad ad Serenissimi Electoris Dilectionem ablegassemus, ut desuper cum Serenissima Dilectione tractarent: veluti quoque illi exsequuti omnia, quae in mandatis acceperant, recte probeque fuere, tandem post multas deliberationes tractationesque, quandoquidem Nos Georgius Guilielmus Elector, mani-

festè cernebamur, hoc negotium a singulari fato divino gubernari atque regi, aliis præterea, in id adducti, rationibus gravissimis placuit utrinque, ut subsequenter conditionibus de matrimonio hoc transactum foret, quas conditiones uterque nostrum bona atque integra fide et sub verbo veritatis (quatenus ad unum quemque ex nobis una vel altera pactorum pars attinet) servare, custodire et adimplere vult et debet.

Ac primum quidem Nos Georgius Guilielmus requisiti propterea a Dilectione Principis Transylvaniae Gabrielis (veluti modo recensitum fuit) Serenissimam Principem Dominam Catharinam, sororem nostram, natu minimam, scientem, consentientem et volentem præfati Principis Gabrielis Dilectioni matrimonio solenni in legitimam conjugem, juxta ordinem et consuetudinem ecclesiae christianae solenniter copulandam, vigore harum litterarum promittimus atque desponsamus.

Et Nos Princeps Gabriel hanc desponsationis promissionem ratam gratamque habuimus et etiamnum habemus. Ac ut eadem optatum atque ultimum finem assequatur, circa diem 10/20. Januarii proxime instantis iterum legatos nostros ad Serenissimum Electorem missuri sumus. qui non tantum hasce praesentes a nobis manu nostra subscriptas Suae Dilectioni insinuent, sed et solenni Serenissimae Principis Catharinae desponsationi ac copulationi nostro nomine ac mandato intersint. Ejusdemque Dilectionem ex Serenissimi Electoris ditione ad nos deducant atque comitentur.

Cum vero praememorata nostra, Principis Electoris, soror singulari gratia divina eam religionem, cui omnes reformatae ecclesiae inhaerent. ore et corde profiteatur, inprimis Nos Elector Georgius Guilielmus stipulati sumus nunquam fore, ut ab hac discedere et animum ad aliam heterogeneam et ab hac dissentientem religionem applicare nec metu, nec vi. nec arte aliqua compellatur Serenissima soror nostra. Id quod Nos Princeps Gabriel spondimus et etiamnum spondemus.

Dotem porro sorori Nos Georgius Guilielmus Elector intra annum et diem a die celebratarum nuptialium festivitatum computandum quindecim millium Joachimicorum, veluti haec dotis quantitas in pactis familiae nostrae Brandenburgicae antiquissimis expressa est, numerabimus. Numerabitur autem sine usuris more in dotibus numerandis in Germania receptissimo, et quidem hic Coloniae ad Spream, eruntque quietationis desuper literae in illa forma conscriptae, de qua inter Nos Principem Electorem, et nostros Principis Transylvaniae legatos convenit.

Mundi et ornatus muliebris, nec non supellectilis argenteae, qua Principum mensae instrui solent, tantum praestabitur per Nos Electorem Brandenburgicum. quantum dignitatem Serenissimae sororis exigere novimus.

De arris quoque, quas dare Principes sponsae Principibus sponis sub tempus sponsaliorum solent, nec non de annulo desponsatorio Nos Georgius Guilielmus Elector sorori dilectissimae prospecturos hisce recipimus.

Nec minus etiam de curribus et equis modo dictae Serenissimae sorori nostrae secundum dignitatem ejus provisuri sumus.

Inventarium quoque de vestibus, mundo et ornatu Serenissimae sororis nostrae, nec non de supellectile argentea per Nos Electorem Brandenburgicum conficietur, cujus unum exemplar penes Nos, alterum vero penes Serenissimum Transylvaniae Principem seponetur, idque in eum finem, ut sicubi casus restitutionis rerum harum, de quo prolixius inferius provisum est (quod Deus prohibeat) evenerit, nihil in medio relinquatur, quod ullam dubitationi suspicionive ansam praebere possit.

Promittimus insuper Nos Georgius Guilielmus, cum Serenissimus Transylvaniae Princeps denuo legatos suos die dicta huc ablegaverit et solennis juxta praemissa desponsatio atque copulatio habita fuerit, atque ita iter Serenissimae sorori nostrae ad Serenissimum Principem Transylvaniae ingrediendum fuerit, Dilectioni Ejus comitatum satis splendidum adungere, Eandemque una cum comitatu suo et Serenissimi Transylvaniae Principis legatis, eorundemque comitatu Brigam usque Silesiorum deducere; Brigam vero cum perventum fuerit, reliqui totius itineris ac universi comitatus sumtus ad Nos Gabrielem Transylvaniae Principem spectabunt, id, quod initio, praesentium vigore in nos recipimus.

Pollicemur praeterea atque promittimus, quod Gynaeco Serenissimae Principis semper praeficietur et magister et magistra, qui, quaeve ex nobilitate germanica ortum trahat:

Atque huic magistro aulae tres ministri, sicuti quoque aulae magistrae pedissequae duae, quatuor virgines nobiles cum duabus ancillis, una pedissequa, quae Serenissimae nunc sponsae nostrae, tunc conjugii, in cubili inserviat, netrix una, lotrix una, pocillator unus cum duobus ministris, praegustator unus cum duobus ministris; duo, qui Suae Dilectioni a concionibus sacris erunt cum pueris duobus, nobiles aulici duo cum quatuor ministris, medicus unus cum pharmacopola et famulo uno; interpretes duo, unus, qui Dilectioni Suae erit ab epistolis cum ministro uno, unus scriba cum puero, quatuor nobiles pueri, quatuor cursores, unus sartor cum ministro ejusdem artificii; pincerna, qui lagenas et reliqua pocula, ex quibus Sua Dilectio bibit, curabit et potum infundet; unus, qui inspectionem super supellectilem argenteam habebit; coquus unus, qui dapes, quae Dilectioni Suae apponuntur, coquet una cum ejusdem artificii ministro, et aurigae quoque, quot ad currus Serenissimae Principis vehendos requirentur, sumtibus Principis Gabrielis nostris alentur, qui omnes ex Alemannia

erunt. Et sicubi vel unus, vel plures ex illis vel quod morerentur, vel quod in Germaniam redire elegerint, et a Dilectione Sua veniam discedendi impetrarint, vel aliam similem ob causam amplius in nostra Principis Gabrielis aula esse desierint, semper vacantia loca per ejusdem nationis Germanicae homines, pro Dilectionis Suae placito supplebuntur.

Nec illos tantum, qui hisce omnibus conducendis atque alendis requiruntur sumtus, ut et reliqua, quae ad vestes, ornatum, munera, in nuptialibus vel aliis festivitatis danda, aliasque ordinarias expensas requiruntur, largiter nos Gabriel Transylvaniae Princeps suppeditabimus, sed et ultra haec annua decem millia thalerorum, quibus pro lubitu suo et arbitrio, uti possit, Serenissimae Principis Dilectioni ex aerario nostro, ita ut singulo trimestri bis mille quingenti thaleri Eidem exsolvantur, numerari jubebimus atque effectum dabimus.

Altera quoque nuptiarum die Nos Princeps Gabriel eandem Serenissimam sponsam nostram tali morgengaba, quae ex aliquot millibus aureorum nummorum, nec non torque precioso ex gemmis et auro fabrefacta, unde gemma grandior et reliquis praestantior dependeat, constabit, et talis erit, quali Nos Principem Gabrielem sponsam nostram donare addecet, remunerabimur.

Dotalitium quod attinet, Nos Princeps Gabriel inprimis arcem nostram Fogarassiensem in Transylvania cum omnibus ad eam pertinentibus bonis et comitatu integro Serenissimae Principi hoc nomine assignamus. Nec minus ad Dilectionem Ejusdem etiam spectabit arx Munkatz in Hungaria sita cum omnibus bonis, oppidis, juribus ac pertinentiis, quae ab Imp. Mte nobis pro trecentorum millium florenorum hungaricorum summa inscripta est: ita quidem, ut quamdiu arx ista cum pertinentiis, refusa modo nominata summa, redempta non fuerit, omnes ad eam spectantes proventus atque redditus Dilectioni Suae a morte nostra pleno jure acquiri debeant.

Quod si vero eandem reluere Imp. Mti visum fuerit, tum summam integram refusam trecentorum millium florenorum hungaricorum plane et omnimodo Serenissimae Principis fieri volumus, ita ut non tantum omni et quovis casu, quoad in vivis erit, ea uti fruique, sed et de eadem inter vivos vel ultima voluntate pro arbitrio disponere, eamque ad heredes suos transmittere possit.

Ac ut horum omnium Serenissima Princeps tanto magis securam atque certam esse possit, inprimis quod ad arcem Munkatz ejusque assignationem attinet, imperatoriam confirmationem atque consensum procurabimus, ejusque diploma per legatos nostros proximo die 10, 20. Januarii Serenissimo Electori insinuari faciemus.

Praeterea cum Statibus quoque Transylvaniae in comitiis publicis agemus, ut si forte, quod Deus avertat, Nos absque libe-

ris mori contigerit, hanc promissionem nostram et arcis Fogaras-siensis inscriptionem ita ratam habeant. ut neminem principatu nostro alia, quam hac expressa conditione, haec omnia accuratis-sime observandi, et Serenissimae Principi ea, quae illi promisimus. illibata conservandi potiri permittant. quod ipsum solennibus literis reversalibus a primoribus Statuum et inter eos etiam a fratre atque propinquiore nostris subscriptis ut corroborent. factum dabimus. easque Serenissimo Electori insinuari atque tradi curabimus. ¹⁾

Quamprimum etiam Serenissima Princeps ad Nos per legatos Serenissimi Electoris deducta fuerit: subditos utriusque arcis et bonorum ad eas spectantium, officarios itidem, qui administrationi earum praefecti sunt, homagio obstringemus. neminem eos in casu viduitatis Serenissimae Principis, quam Dil. illius recognituros aut pro domino habituros esse.

Bona quoque haec, quamdiu vixerimus, sarta tecta servabimus. nec ulla ratione deteriorari permitemus, multo minus vero absque Serenissimi Electoris vel Serenissimae Principis consensu expresso hypothecae dabimus, distrahemus, vel aere alieno gravabimus.

Et si forte ullo aliquo tristi casu, hostilitate aut alia vi majore eadem ante mortem nostram perire contigerit, de alio aequali dotalitio Serenissimae Principi provisuri sumus.

Quin et si dotalitio jam tum semel occupato, bona antenominata inundatione vel alio casu ita deteriorari contigerit, ut proventus, qui nunc ex illis percipiuntur: hoc est ex arce Fogaras-siense circiter viginti millia, ex arce vero Munkatz circiter tri-ginta millia florenorum hungaricorum haberi amplius non possint.

¹⁾ *A lap szélére más írással a következő megjegyzés van írva:* Nota. Diesz ist, so viell das hausz Fogras betrifft, am 30. Mart. an. 1626. also erfolgt, denn es hat der heuptmann daselbst Kemigny nebenst den andern zu genantem hause gehörigen groszen vndt geringen officierern solch Jura-ment in beysein des grafen von Schwartzenberg vndt meiner nicht allein körperlich geschworen, sondern auch nachdem es schriftlich aufgesatz, mit ihrem siegell vndt vnterschriftt becrefftigt, vndt ist solche schriftliche Vhrkundt der hertzogin zugestellt, damit sie bey zutragendem fall sich deszelbten zu gebrauchen habe.

Des hauses Munkatz halber ist der hertzogin hofmeistern Gerhardt Rumilian von Kalekumb, genant Luchtman, aufgetragen darob zu sein, dasz auch daselbst solche pflichtleistung von den officirern erfolge, vndt dasz er anstatt der hertzogin vndt Ihrer Ch. D. dabey sey, welches er auch zu thuen auf sich genommen. Die Vnterthanen beyder ohrten werden in den Landen fast gar in servili statu gehalten vndt müszen thuen, was ihnen die officieren befehlen, leisten darumb des ohrtsz nimmer keine huldigung.

L. Knesebeck m. p.

heredes vel successores nostri omne illud, quod proventibus decedit, Serenissimae Principi supplebunt atque ad integram usque proventuum summam ex aliis suis bonis refundent.

Si itaque Nos, quod divinae gratiae in plurimos annos differre placeat, Serenissimae Principi sponsae nostrae praemori contingat, habebit ea praemissis omnibus ita, ut dotalitii jura permittunt, fruendi facultatem; successores quoque nostri Dilectioni ejus bona antenominata occupare volenti non modo impedimento non erunt, sed et Dilectionem ejus suis (heredum seu successorum nostrorum) sumtibus, equis atque curribus, cum omni supellectile et familia eo transportari curabunt, sed et fructus omnes ibi tum extantes cum mobilibus et sese moventibus omnibus, quotquot in dotalitii bonis extabunt, omnis quoque supellex domestica, cum alimentis, quae in unius anni tempus satis erunt, Serenissimae sponsae ibidem relinquentur.

Conclavia insuper et habitationes in dotalitio ita comparatae erunt, ut commode et splendide satis in iis Serenissima sponsa cum suis habitare queat, qualia habitacula principum foeminarum in dotalitiis viventium esse solent.

Reservamus quoque Nos Princeps Gabriel, nobis quando et ubi placuerit, plura adhuc pro lubitu nostro et beneplacito dotalitio huic addere, illudque adaugere.

Sin praeter dotalitium alia quoque bona hereditaria ex nostra Principis Gabrielis hereditate secundum jura, quibus nunc in Transylvania vivimus, Serenissimae sponsae nostrae debebuntur, etiam haec Suae Dilectioni ultra ea, quae in pactis hisce dotalibus disposita sunt, integra et minime minuta relinquentur.

Et siquidem Serenissima sponsa nostra post obitum nostrum in viduitate remanserit, integro illa semper et ubique, ut modo dictum est, dotalitio fruatur.

Sin vero eadem ad secunda vota transire selegerit, remanebunt quidem primo etiam hoc casu ea omnia, quae de usufructu arcis Munkaziensis et lucranda, si eandem relui contingeret, pleno jure, pecunia in reluitione exsoluta, disposita sunt, in pleno vigore, prout antea late expositum est.

Secundo, et dotem quoque, et quae ratione morgengabae vel alio modo Dilectioni Suae donata fuerint, vel quae constante matrimonio acquisierit, recipiet integra.

Quod vero, tertio loco, arcem Fogarassensem attinet, numerabuntur ejus nomine in modo dicto casu centum millia florenorum hungaricalium Dil. Suae, quibus exsolutis cedere hac arce eamque successoribus nostri principatus relinquere tenebitur.¹⁾

¹⁾ *A lap szélére következő megjegyzés van írva: Also hatsz Ihre F. D. hernach setzen laszen, wie woll es anfangsz nur auf 50 M. verglichen worden.*

De his vero centum millibus ut et de recepta dote, similiter de morgengaba, et omnibus constante matrimonio acquisitis, nec minus etiam de iis, quae de arce Munkaziensi supradicta sunt, liberam disponendi et pro libitu statuendi facultatem habebit.

Quod si vero Serenissima Princeps ante nos vitam cum morte commutaverit, tum liberis ex se natis post se relictis: dividetur inter illos et Nos Principem Gabrielem, parentem illorum materna hereditas secundum jura et consuetudines Transylvaniae usitatas.

Prole autem nulla post se relicta, tota dos et universus mundus muliebris et ornatus, nec non suppellex argentea et in summa alia omnia, quae vel secum attulit, vel durante matrimonio quocunque modo acquisivit, quaeque adhuc extabunt (nam disponere de his tam inter vivos, quam mortis causa, uti superius scriptum fuit, potest), per nos Principem Gabrielem Serenissimo Electori aut heredibus Suae Dilectionis masculis restituentur; his vero deficientibus, obvenient haec aliis Serenissimae sponsae heredibus, magis proximis.

Conscribetur quoque jussu Principis Gabrielis nostro statim post obitum Dilectionis Suae de hisce omnibus inventarium, quod instar normae in dividenda postea hereditate erit.

Ac ut haec omnia tanto majorem vigorem obtineant, inprimis bona nostra omnia, qualiacunque et ubicunque existentia Serenissimae Principi, et in casum modo praecedentem Serenissimo Electori, eorumque heredibus pro ante statutis omnibus, quousque necesse fuerit, hypothecae erunt.

Quod si Transylvaniae jura vel mores insuper etiam requirant atque desiderent dotalitii literas vel pacta haec dotalia actis publicis inserere, curae et hoc nobis Principi Gabrieli erit.

Quandoquidem etiam satis superque Nobis Principi Gabrieli constat velle pacta Serenissimae domus Brandenburgicae, quae ad ducentos usque annos illibata, custodita, observataque fuerunt, ut quaelibet ex ea domo nata princeps secunda nuptiarum die jurato paternae, fratrumque hereditatibus renunciet, et quod earum nomine, quamdiu quis ex Marchionibus hujus lineae vel domus inter vivos aget, nihil petere velint, jurato promittat: faciet et hoc Nobis Principe Gabriele, autore Serenissima nostra sponsa secundum illam formulam, de qua inter Serenissimum Electorem et nostros legatos convenit, in eamque rem legati nostri, quos proxima die 10. 20. Januarii ad Serenissimum Electorem missuri sumus, speciali mandato nostro ad interponendam apud Serenissimam sponsam hoc nomine auctoritatem nostram instructi erunt. Serenissima tamen nostra, Principis Electoris, soror ubi possessionem dotalitii adepta jam fuerit, civiliter et ad instar boni patrisfamilias bonis ad dotalitium spectantibus utetur, subditos

nullo modo, nisi bene meriti sint, ulla mulcta onerabit, nec severiori servitorum exactione ad paupertatem rediget. Et quamdiu dotalitio fruetur, aedificia quoque ejusdem suis sumtibus reficiet, reparabitque.

Nova vero aedificia non extruet, insciis vel invititis heredibus vel successoribus Principis Gabrielis nostris.

Nullumque aes alienum ibidem conflabit, aut si conflaverit, in potestate ejus situm non erit pro hoc dotalitio hypothecae dare, tantum abest, ut quicquam ex dotalitii bonis jure abalienare possit.

Quae omnia sub fide Principis a nobis Serenissimo Electore Brandenburgico et Serenissimo Principe Transylvaniae, absque omnium mortalium, cumprimis vero invictissimi Imperatoris et Serenissimi Poloniae et Suetiae regis praepjudicio acta et transacta fuerunt, ad quorum praestationem nos quoque et heredes et successores nostri, veluti pacta ulterius sese explicant, obligati sumus et manebimus, cumprimis vero Nos Elector Brandenburgicus summa assiduitate in id elaborabimus et annitemur, ut veluti superius quoque scriptum extat, ubi Serenissimus Transylvaniae Princeps his satisfecerit, quae de dotalitio placuerant, inter quatuor mensium spacium, et Nos, quoad fieri poterit, ea omnia praestemus, adimpleamusque, quae nobis adimplendo incumbunt.

Procul facessent hinc dolus et fraus omnis, nec non exceptiones omnes juris, qualescunque illae fuerint, quae nobis adversus haec placita, conventaque opem ferre ullo pacto, ullo modo possent.

Nam neuter nostrum a pactis hisce et eorum observantia liberabitur, nisi adimplentione illorum omnium et singulorum inviolata, illibataque, quae hisce pactis uterque nostrum in se recepit.

In cujus fidem duo originalia ejusdem tenoris conscripta, et manuum nostrarum subscriptione et sigillorum nostrorum appositione communita fuere.

Remansitque unum ex his penes Nos Georgium Guilielmum Electorem, alterum vero penes nos Gabrielem Transylvaniae Principem. Actum fuit hoc Coloniae ad Spream sexta die Octobris ¹⁾ et deinde Albae Juliae die 16. Decembris ²⁾ anno domini 1625.

Georgius Guilielmus Elector m. p.

Stephanus Kowachoczy,
cancellarius m. p.

Franciscus Miko,
camerarius m. p.

¹⁾ *Kijavitva ebböl* : N. die mensis Septembris.

²⁾ *Kijavitva ebböl* : Caschae N. die mensis Novembris.

VIII. 1626.

Publica quod concernit, quicquid nos poterimus, nullam patiemur occasionem in eo praetermissam a nobis requiri, quod et hactenus ex parte nostra minime neglectum fuisset; ad nostra modo postulata esset data resolutio, quum vel ad hodiernum diem nullam praeter Serenissimi regis Friderici resolutionem habere potuimus; eoque nihil amplius ex sua parte desideramus, imo citra omnem etiam sui oblationem nihil et in posterum remissius quam hactenus paratos ad gratificandum S. Stti cum omni etiam substantia nostra nos offerimus. Verum quo minus manifestum hostem nos declarare possimus, antequam fundamentum sufficiens rebus nostris factum esse velimus et cupiamus, causas jam S. Sttes optime cognititas habent nostrumque intentum ita S. Sttibus, quemadmodum et nobis commodo et munimento esset futurum. Si enim expeditiones illae, quae hactenus in campum formatum progressae sunt, penitus introspiciantur et considerentur, sua quique privata majori ex parte prosequi et quaerere comperientur, unde nihil nos aut S. Stts sub spe locatae in eis fiduciae moliri tuto possumus. Nullo itaque cum quibuspiam certo contractu inito S. Sttates dijudicare poterunt, quae in pericula nos praecipites daremus, si fortuna forte aversa usi nullorum confoederationi fidere liceret. Quocirca si nostra etiam ope et servitiis utendum sibi esse duxerint, optatus incepti nostri et propositi finis ut maturetur necesse est, ne varie distracti ductus maneamus, quod si bene terminatum Deus indulserit, interimque super omnibus nostrorum postulorum punctis a Suis Sttibus assecurati fuerimus, nihil erit in nobis morae, nihil procrastinationis, verum implorato Dei auxilio, hyeme vel autumno, aestivone aut verno tempore nos movere voluerint, in nobis defectum non fore, certo imo sancte promittimus. Cum autem juxta Sereniss. Reg. Frid. censuram in Gallica, Sabaudica Venetaque unione non multum spei certis ex rationibus locari possit: nos etiam nihil moramur spem in eas nostram mutare. Sed si Serenissimis Angliae, Daniae, Sveciae regibus aliisque christianis imperii principibus et statibus nova sese et certa unione conjugere, armaque adversus Austriacos sumere visum fuerit, magis id nobis cordi erit ampliorem in ipsorum perseverantia fiduciam ponere, istique nos unioni obligare et tamdiu in armis persistere simul, quamdiu Deo visum fuerit et ipsismet placuerit, conditionibus jam sequentibus parati erimus.

1. Quod unionem ad finem usque constanter colemus et observabimus, invicem non deseremus, etiam si quod infortunium simul vel divisim esset incurrendum, ac nullam privatim sine scitu ac voluntate communi nostrum omnium concordiam cum hoste

inibimus, verum si res eo perducta fuerit, unanimi consilio et consensu pacem concludemus.

2. Quod si Serenissimus Sveciae rex de personali suo in Silesiam adventu nos securos reddiderit, seseque nobis conjungere optaverit, mutuo S. Sttem similiter securam facere parati erimus, quod idem personaliter cum quindecim selectorum Hungarorum millibus Deo juvante movebimus Suae Sttati nos conjungentes, secundam et adversam belli fortunam simul experiemur et feremus.

3. Quoniam ex magnis sumptibus ad bellum toto quinquennio aere nostro proprio continuatum erogatis, domum nostram thesaurariam magna ex parte deficere inficias ire non possumus, ut ad auxilia Suis Serenitatibus conferenda magis idonei et sufficientes esse valeamus, oneri tamen eisdem minus fore comperiamur, centena duntaxat aureorum millia annuatim durante bello in subsidium numerari et dari petimus. Si enim arma capienda fuerint, non solum cum Suis Serenitatibus conjungendus exercitus erit alendus, verum Cassoviae contra Poloniam copiae non exiguae erunt locandae. In inferiori Hungaria contra Generaleatum Novae Arcis Archiepiscopalis justa itidem castra constitui debebunt, et circa Tirnaviam pro passibus nostris ab hostili quavis injuria vindicandis et in tuto conservandis manus militares erunt disponendae, ex quibus Suae Serenitates facile judicabunt, quanto nos numero militem conscribere et continuo intertenere in tali casu debeamus, triginta duo millia ad minus.

4. In casu quo domus Austriaca vel Poloniae rex vindictam aliquando de nobis ut propinquiore vicinitate junctis ob hoc sumere intenderet, omni auxilio adesse Suae Serenitates obstrictae sint et si suas nobis auxiliares copias adjungere minus liceret, Polonicas aut Caesareanas ditiones certis suis exercitibus invadere et tamdiu in armis contra eos perseverare, quamdiu hac vel illa ratione differentiae fuerint complanatae, quod et nos Suis Serenitatibus in casu simili reciproce praestituros promittimus.

Haec sunt puncta declarationis nostrae, quae si Serenissimo Electori placere contigerit: de iis Sua Serenitas amicum, fratrem et compatrem nostrum carissimum reddat informatum et certiorum, praemoneat diligenter, si quis est ipsi modus et occasio, non praetermittat in rem suam ea quantocyus promovere, nosque de omnibus certiores identidem reddere. Si autem Serenissimo Electori visum etiam fuerit Serenissimos Daniae et Sveciae reges nostro nomine iuvandos esse et consalutandos, interitum in eo nostrum medio internuntii nostri Suae Serenitati comittimus, nec id gravanter facturi, cupimus saltem, ut Sua Serenitas internuntium nostrum cum certo aliquo suo adjuncto informatione comoda et utili commendationeque honorifica itineri illo conficiendo reddat expeditum. Quia vero hosti quempiam sese ante tempus

declarare consultum esse non potest, nobis optimum factu videtur usque, dum intercedens jam inter nos negotium in finem optatum ope divina deduceretur et confoederatio cum Serenissimis regibus ineunda concluderetur, ita cum Suis Serenitatibus nos gerere debere, ut nihil tale vel in animo concepissemus. Interim nulla vel sic a nobis occasio negligetur, verum in quocunque casu communem sublevare et promovere poterimus, in id incumbemus. Quae autem sint, in quibus opem ferre possimus, oretenus fideliter erunt referenda.

Gabriel m. p.

(P. H.)

Diese Artickel sindt von Ihrer Durchl. meinem gnädigsten Herren mit eigene handt concipirt, vndt von wort zu wort nach eigentlichem Laut vndt art der vngrischen Sprache von dem geheimen Secretario ins latein vbergesezt worden, vndt werden kürzlich Ihrer Churfürstlichen Durchleuchtigkeit in originali mit meines gnädigsten herren eigener handt Vnterschrift vndt Petschaft bekreftiget, von mir dehmuetigst zu handen gestellet werden.

Weichh. Sculteti.

Közli: SZABÓ GYULA.

BASIRE VÉDIRATA.

VÁLASZ

AZ »INNOCENTIA TRANSYLVANIAE« CZIMŰ RÖPIRATRA.

— BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

XC. Nihilominus Nos Nostra *longanimitate* ipsorum (in propriam ruinam) contra Nos contumaciam expugnare eosque ad bonum proprium veluti exprocarī tametsi non sperantes, tamen semper studentes; iterum, simul ac a *Locumtenentibus* facti sumus certiores de hostium accelerato motu et propemodum jam ingressu in Regnum, Nos confestim *ex arce Somlyo alteras ad eosdem Regni ordines*, singulatim per nuncium expeditum misimus *litteras* cum prioribus idem prorsus sonantes Nostramque adhuc *auxilii in sui defensionem renovantes oblationem*. Oblationis Nostrae reiteratae par contemptus, responsum nullum (hoccine honestum?); jamque iterum, *judicet Deus et orbis Christianus*, utri *partium* juste sit *imputanda Regni Transylvaniae etc. tam invasio quam ruina, an Nobis toties defensionem Regno offerentibus an vero rebellibus, oblationem nostram floccipientibus adeoque defendere sese neque audentibus neque etiam se defendi pati volentibus?*

XCI. Nos igitur *regnicolarum istorum rebellium* infidelitatem cum justa indignatione contuentes, tamen ad salvandum eos, si pote, tametsi invitos, convertimus Nos iterum atque iterum ad ipsos Turcas. Quapropter vergente jam eodem mense *Julio*, *litteras* prioribus *consonas* dedimus ad *Vezirium Supremum ipsum, fidelitatis* Nostrae erga *Portam Ottomanicam oblationem* simul ac protestationem finaliter obsignantes *deprecationemque violentiae contra Regnum* a Turcis intentatae urgentes. *Vezirius Supremus* (hac in parte Nostratibus rebellibus quia humanior) respondit mense *Augusto* ex Panczovia atque post expostulationem, pro more gentis, fastuosam, invitat tamen personam Nostram ad se, juramento etiam securitatem Nostram simul ac *pro Nobis apud Portam intercessionem* suam et spondet, et etiam sperare suadet sustinetque. Interea ex his *Vezirii Supremi* literis satis

liberalibus (contra calumniatorum Nostrorum contumeliosum totiesque repetitum mendacium) clare constat, *nomen Rakocianum* nequidem post *pugnam defensivam* cum *Turcis* commissam non adeo evuluisse aut evasisse abominabile, quin et *literae* et *nuntii* alterutrinque sine ullo nunciorum nostrorum periculo fuerint *reciprocati*. Nos igitur literis *Vezirii Supremi congruum* dedimus *respondum*: Nos scilicet mortem gloriosam sive honestam neutiquam reformidare, *inhonestam* vero mortem vel etiam *captivitatem* informem abominari. Rationabiliter igitur praevidentes Nostram personam in potestate *Turcarum* semel constitutam posse urgeri ad conditiones tales, quae Nobis forent turpes, tristes autem Regno, utpote privilegiorum Regni diminutivae (si non destructivae), quales sunt conditiones illae in aeternum Regno sibi ignominiosae, quibus tamen regnandi libidine Barscyaius usurpator succollavit libens, qualibus vero Nos nunquam, etiam si cum praesentaneo vitae discrimine simus consensuri: adeo postulavimus jure gentium assecutorias non tantum de personae Nostrae salvo conductu, verum etiam de Nostro in casu libero salvoque reditu, quia de eo nulla in prioribus Vezirii literis fit mentio. Interea iterum atque iterum de Regni libertatibus non imminuendis stipulando cavimus expresse, adeo pro Regni tametsi ex parte rebellantis incolumitate cura nostra fuit constans, imo perseverans usque ad finem. Vezirius Supremus nuncium Nostrum (Andream Moritz nomine) excepit vultu sereno, aureis insuper decem donavit, jamque bono animo esse jussit, spondens sese eundem ad Nos remissurum cum evangelio sive bono nuncio. Verum eodem temporis articulo Achatii Barscyai interventu, posteaque etiam intrusione, bonum Vezirii pro complacatione Portae proque Regni pace publica propositum opus a Nobis feliciter inceptum factione privata infeliciter fuit contaminatum. Namque derепente mutatus Vezirius nuncio Nostro dimissionem postulanti abitionem mandavit praecipitem, ex sereno subito severus factus. Quinimo Zinan Bassa Purpuratus Budaiensium Nostratibus fassus est ingenue, quod si barba rufa (Barscyaium usurpatorem notans) et barba nigra (Danielem Ferentz indigitans) non intervenissent, Rakocius de Principatu suo securus, Regnumque quietum fuisset futurum. Hactenus rerum a Nobis post resumptionem Principatus nostri gestarum caput quartum, nempe congressus Noster sive *pugna defensiva cum Turcis*, ejusdemque Pugnae tam 1. occasio, quam 2. status, 3. successus, atque etiam 4. actus eandem pugnam immediate consequentes.

XCII. Succedit jam ordine rerum gestarum caput quintum, nempe *invasio regni nostri Transylvaniae violenta*, non obstantibus multiplicatis tot Nostris qua ad Regnum monitis

antecedentibus, contumaciter rejectis, qua etiam ad Turcam ipsum submissionibus successivis missis, utrisque tamen etiam frustratis. Circa hanc *invasionem* consideranda veniunt potissimum duo: 1mo ejusdem occasio simul ac instrumenta sive authores, 2do progressus per partes.

XCIII. *Occasio*, imo *causa ipsa invasionis* fuit potissimum duplex (cujus utriusque non Nos, sed patriae aequae ac Principis proditores fuisse autores fiet manifestum). Earum enim prior fuit *Turcarum expressa invitatio* in Regnum; *altera Regni ipsius discordia intestina*. Primum quod spectat, *invitatio* sive *expressa vocatio Turcarum in Regnum* (contra Nos scilicet per *instructiones Sebesianas mensis Januarii* Meghiessino missas, de quibus supra fuse Artic. (*üres hely*), ea fuit *causa prior realis invasionis*, qua irritata *ambitio Turcarum et rapacitas Tartarorum* expeditionem ab illo, perpetuo tempore, uti notum, apparare coeperunt, tametsi ultra *Regnum intendentes* (de quo infra Artic. (*üres hely*) tamen per Regnum praetendentes. Quia igitur authores invitationis barbarorum in Regnum jure merito asseruntur autores etiam invasionis subsecutae (*quod enim est causa causae est etiam causa causati*), ideo iidem etiam authores dicendi sunt *ruinae Regni ex invasione ortae* omniumque calamitatum illarum publicarum, quas proinde in *Pasquillo* ipso incogitantes exaggerant, in proprium caput. Hactenus *causa prior invasionis*, nempe *invitatio Turcarum in Regnum*. Sequitur jam *causa altera*, nempe *fatalis discordia Regni*.

XCIV. Unde etiam consequens *neglectus inculpatae Regni tutelae* ejusdemque tempestivae imo *debitae sui defensionis*, qui tamen *finis universalis* a Sapientissimo Creatore, legis instar, est insitus omnibus *creaturis*, etiam *inanimatis*, quae, saltem *passive*, tendunt, vel potius *diriguntur* omnes et singulae ad conservationem sui, maxime autem universi, propter quod universum conservandum saepius creaturae a sua tametsi naturali inclinatione recedunt, ut universo consulant, ac in eo consequenter sibi ipsis, utpote universi partibus. Hujusce autem *finis generalis*, nempe *conservationis sui*, *medium inseparabile est unitas*. Unde illud vulgo notum *principium* non minus *politice* quam *physice* verum, nimirum: *Virtus unita fortior*. Unde etiam illud Machiavelli tam hostibus extra, quam proditoribus intra Regnum praxi pernotum: *Divide et impera*. Contra consiliario historicorum Romanorum facile princeps: *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*. Haec autem et similia monita salutaria ipsis saepius discordiam dudum meditantibus, sicut alii boni viri, sic et Nos, in cautelam suggesseramus mature: teste inter alios *Dionysio Banfio*, per quem in Nostro ad literas illas *infames Meghiessino*

Sallust. de Bello Jugurth.

Matth. XII. 25.

missas responso praesagiebamus illis expresse ex *divisione invasionem*, suadentes proinde ipsis tempestivam, uti *membrorum cum capite*, ita *membrorum inter sese* unionem prorsus necessariam, idque sub *poena desolationis* (quam *Christianorum Princeps* ipse interminatus est, et ipsimet jam experti sunt): *Omne quippe Regnum in se divisum desolabitur*. Verum haec etiam et similia paterna Nostra consilia omnia surdis auribus hausta.

Luc. XIX. 14.

XCV. Quippe paulo ante *invasionem* ipsimet fecerunt *divisionem fatalem 1mo a capite, nempe Principe*. Non enim amplius, ut antea, clancularii mussitarunt tantum, sed jam Nobis e Regno Transylvaniae semel egressis palam nuncium remiserunt in cardine, revera tale, quale filii isti Belial, nimirum: Nolumus hunc reguare super Nos. Siquidem sub initium mensis *Augusti* elapsi deputatos ad Nos miserunt *Thasnadinum* cum propositionibus, quarum *summa* fuit *abdicatio Nostri a Principatu*. Quibus responsum est a Nobis 9. Augusti publica declaratione nostra, quod nimirum (uti ex universo praemisso processu constat) Nos ex cura nostra Principali non propriae securitati aut dignitati velificati sumus, sed publicae Regni totius incolumitati consulimus, non tantum semel Nos ipsos *exercitio Principatus* Nostri sponte abdicando, sed et post etiam resumptum Principatum ad communem defensionem Nostram toties *cum Regno conjunctionem offerendo*, tametsi eandem cum contemptu rejectam. Adjecimus nos etiamnum finaliter Regno cedere paratos fore, si *conscientiae* Nostrae *demonstrari posset*, cessione Nostra iterata publicam Regni totius pacem posse redimi. De quo jure merito dubitare possumus, quia contra videmus injuste negari a *Mercis* (in tali casu) *libertatum Regni vallum ipsum antiquum Athname, pro securitate Regni justissime a Nobis postulatum*. Quomodo ergo possimus (salva conscientia) *Regnum Christianum* a DEo nobis commissum desertione adeo temeraria *barbaro* sive infideli *prodere*? Conclusimus declarationem Nostram (de quo etiam coram DEo et mundo semel pro semper, ut loquuntur, protestamur per praesentes), quod *qualiscunque causae Nostrae vel personae* Nos *maneant successus vel exitus* (quem divinae providentiae omnia sapientissime disponenti resignamus venerabundi) etiamsi *Turca* det *Athname*, et nos ea *conditione Principatum Nostrum* (*necessitate politica* non coacti, sed persuasi) resignemus *personaliter* atque etiam finaliter, Nos tamen *intactum* intemeratumque *reservare semper* et velle et debere *jus omne titulumque legitimum* competentem unigenito Nostro *Francisco Rakoci*, utpote *ab ipso Regno Transylvaniae libere electo* atque *etiam a Porta Ottomanica plene confirmato* Principi, eidemque in tali casu ab hypothesis culpa paternae (quam refutavimus) prorsus immuni (juxta divinum judicium ipsum:

Filius non portabit iniquitatem patris). Cui proinde jure divino et gentium Regnum suum (quasi pro *derelicto* a Nobis habitum) liberum erit per vias legitimas recuperare sive recipere, siquidem velit, quandocunque legitimam ad regnandum aetatem DEo volente attigerit. Interea etiam *ex gratia speciali consilium hocce* salutare nostrum iisdem dedimus, uti ad Turcam tempestivam *legationem* expediant quantocius cum *declaratione*, quod Nos *resignationem* *promisimus*, ipsisque etiam *permisimus electionem novi Principis* sub praemissa *honestâ*, imo necessaria, imo fundamentali conditione: Athname dandi pro securitate Regni atque sub *cautione* de futuro, *ne Regnum Transylvaniae antehac adhuc liberum cogatur ad servilem adeo pro libitu Portue Principum suorum mutationem ignominiosam, contra expressum tenorem capitulationum cum Porta* (quod abunde demonstratum supra Artic. *(üres hely.)*)

XCVI. Nostra autem haec *concessio gratiosa* tantum abest, uti eorum erga Nos animum emolliaverit, aut generosam mentem contra communem patriae hostem obfirmaverit, quod tametsi *factiosi* excitati fuere a suis concivibus 1mo *ad conventum togatum sive pacificum*, uti in commune consulerent, deinde ad *invasionis* ingruens *periculum* medio sagato, sive *conjunctis viribus*, propulsandum, ii contra neque *convenire*, multo minus sese suis *conjungere* voluerunt. Verum quemadmodum ante a suo capite, sic jam (veluti ad implendam iniquitatis suae mensuram) etiam a *membris* ipsis desperatam secessionem fecerunt, sicque *discordiae nationalis* ejusdemque *fatalis periodum* accelerantes, *conculcato omni jure naturali, gentium et civili*, neglecta prorsus sui suorumque justa defensione, se ipsos prodendo *invasioni* latam portam aperuerunt; quorum proinde crimen affectatum (appellamus eorum conscientiam) aggravat *defensionis* (tunc temporis) 1. non aequitas modo, 2. verum insuper *necessitas*, 3. imo etiam *possibilitas*.

XCVII. *Defensionis aequitatem* quis negare potest, cum *tentatis mediis pacificis* omnibus, apud *barbarum* sub umbra capitis non Principis, Regni corpori inhiantem, nihil prorsus profici potuit? Nonne igitur aequius jam *surgere* atque (ad mortem usque, si contingat) fortiter *pro patriae salute, libertate, honore (rebus revera fundamentalibus)* stare atque etiam *decertare*, potius quam *magnalia* haec omnia, vita ipsa caduca et jam ignominiosa longe aestimabiliora, *decussatis* veluti *ulnis*, hosti perfide prodere? Sed quid *defensionis aequitatem* loquor in foro externo, cum in foro interno conscientiae eandem defensionem exigeret ipsa *necessitas* tam respectu sui, quam vel maxime *suorum, conjugum scilicet, liberorum*, aliarumque personarum ipso juris stylo *miserabilium*, utpote humanae omnis

1. Cor. XI.

defensionis expertium, nisi a suis viris, vel a suis parentibus defendantur! Quare enim *jure divino* vir dicitur esse atque etiam esse debet *caput mulieris*? Et quare *jure civili* filius dicitur pars patris? Istud enim non tantum *ratione eminentiae*, sed etiam *respectu influxus boni consilii* simul ac competentis *auxilii* ad suorum conservationem ipso *naturae jure* iisdem debitam, cujus proinde, secundum leges, dicta *inevitabilis necessitas*; — quod in antecessum NB. contra *necessitatem deditiois* sui et suorum in manus Turcarum, qui erit quartus idemque in speciem palmarius eorum praetextus, pro depositione sui Principis et assumptione usurpatoris, infra artic. (*üres hely*). Nam *qui injuriae non resistit, cum debeat et possit, aequae est in vitio, quam qui facit. Sui igitur suorumque defensio est justissima causa belli non modo omni jure liciti, verum etiam omnino necessarii*, — uti nihil dicamus de *defensione bonorum nostrorum, pacis ac tranquillitatis* etc. Quinimo vel ipsa debita *defensionis omissio divinae maledictionis mucroni* districto subjacet (Judic. V. 23.), *Maledicite Meroz, inquit Angelus Domini, maledicite indesinenter habitatoribus ejus, quia non venerunt ad auxilium Domini, ad auxilium Domini inter fortes*. Hujus gladii ancipitis divinam aciem quomodo declinent, viderint tempestive proditores Nostri. Numque (excepto *vocationis modo* magis *extraordinario*, qui tamen aliquando est *expressus*, aliquando *tacitus*, quando scilicet media alia omnia ordinaria desunt) *casus* iste, et Noster fere *germanus*, populus Dei nimirum oppressus a barbaris numero et potentia longe superioribus, et, quod ad pudorem gentis degeneris sit dictum, in ista patriae Ebraeorum defensione, *dux foemina facti, Debora*.

Atque hactenus *defensionis* debita *aequitas*, imo *necessitas* abunde demonstrata. Quid quod eadem ab ipsismet in *Pasquillo* confessa, ubi affirmant scilicet sese in *comitiis Albensibus* mense Aprili promississe Nobis (utinam etiam sibi suisque eandem re ipsa praestitissent) *defensionem in casu ultimae necessitatis*? Utrum autem *casus* hic *invasionis* barbarorum non fuerit revera *casus* talis *ultimae necessitatis*, ex diris consequentibus *judicet jam orbis Christianus*.

XCVIII. *Possibilitatem vero defensionis* quod spectat, quod est *punctum tertium*, praeter illa, quae de eadem supra diximus artic. (*üres hely*), quia ea omnium maxime controvertitur a contradicentibus: non est ea possibilitas aestimanda ex lusco vulgi judicio rei bellicae prorsus imperito, sed 1mo ex natura loci, sive ex ipso *Regni Transylvaniae situ*, 2. *rerum tunc temporis ac personarum in Transylvania statu*. Primum quod attinet, *naturam loci* sive *situm Transylvaniae*, Regnum istud ceu descriptore Regio Vate Hierosolyma altera communivit divi-

L. 3. §. cum igitur ff. de vi, et vi armata. L. 3. de just. et jure.

C. 7. C. 23. q. 3 et Cap. 12. Caus. 23. q. 8.

L. 1. ff. de bell.

num numen undiquaque angustisque alicubi anfractibus, uti bini vel terni fauces, pauci contra plurimos valeant defendere. Id ipsum ratio ipsa aequae ac experientia patria saepe comprobavit, adeo ut quod de *Regnis* aliis nonnullis *in se unitis* vulgo fertur, *Regnum Transylvaniae sit tanquam animal quoddam, quod mori non potest, nisi occidat se ipsum*. Sic igitur fuit *Regni situs*. Sequitur jam *status*. Habuisse enim tunc temporis *regnicolas adhuc vires probabiles ad resistendum*, si vel voluissent vel ausi fuissent (quicquid extenuent in contrarium *perfidii* vel timidi), evinci potest 1mo *ex computata militia Regni ipsa*, a Nobis consulto in Regno relicta, *numerum 10000* facile excedente; etenim cum stipendiariis Nostris solis sumus egressi ex Regno; — 2do *ex rusticis colonisque selectis*, praecipue (in tali casu *ultimae necessitatis*) veluti *beneficio decimationis*, adeoque spe (limitatae) libertatis animatis, exurgere poterat exercitus virorum supra 20000, tametsi nondum ad aciem militariter exercitatorum, tamen ad *resistentiam sufficientium*, maxime *in talibus locis, montium angustis, atque contra talem hostem* etiam maxima ex parte inexercitatum, neque principio adeo numerosum, sed Nostratum revera pusillanimitate affectata postea multiplicatum. Adeo falsum est, quod in *Pasquillo* quaeruntur, *sese sine ullis viribus, sine ullis copiis relictos* etc. Perinde etiam injustum, quod *sine milite, sine nervo belli, Locumtenentes* destitutos causantur. *Militem enim quod spectat, Nostrum ab ingressu impediverunt, suum vero concursu intra Regnum interdixerunt. Nervum belli* quod attinet, pecuniam nimirum, sicuti rogati, suppetias necessarias non denegavimus. Sic equidem *fiscum* Nostrum Nobismet ipsis *abjudicare iterum aut absolute ulli*, quantocunque *subdito* Nostro adjudicare noluimus, neque id enim vel *justum* vel satis *politicum*. 1mo non justum, *quia fisci immediata potestas est Principatus character* ipsus. 2do unde quadantenus, *tacitis* tametsi adhuc ex clementia Nostra, *nomini-bus* enotescant *invasionis instrumenta* praecipua sive autores, neque id satis fuisset *Politicum*. Praevidebamus enim (quod et ex eventu jam clare nimis constat) haud defore aliquem (ceu alterum Absolonem), qui scilicet non tantum *verbis blandicellis*, sed etiam muneribus de alieno quidem corio largiter distributis vanae liberalitatis famam venando, animos regnicolarum suffurando, hostium autem manus sibi conciliando, per *dapsiles sumptus* ceu *scalae gradus* faceret sibi *amicos de mammona iniquitatis*, sicque sibi viam pedetentim *sterneret*, tandemque *ascenderet* ad ipsum *Principatus culmen*, in quod tandem etiam malis istis artibus irrepsit usurpator. Imo vero potius quam novo Principatu excidere vellent *conspiratores, patriam* ipsimet hosti prodere maluerunt, *Bozam arcem*, Regni a parte oppugnata *clavem ipsam*

II. Sam. XV.

Psalm.
LXXVIII. 9.

hosti tradendo multifariam: 1mo *mandando* ex eadem arce *avehi tormenta*, quod et factum; 2do non vanus rumor ex ore *primariorum* quorundam *officialium* emalavit, hosti (alias nondum satis animoso) clandestine esse insinuatam ab aliquo *proditorum coryphaeo*, nullum sibi objectum iri *resistentiam*; 3° ad primum hostium duntaxat *conspicuum*, nedum *impetum*, arcem protinus deserendo, quasi ignominiosa *metamorphosi Transylvania* jam conversa fuisset in alteram *tribum Ephraim*, cujus *filiis armati jaculantes arcu*, *verterunt terga tempore praelii*. Testetur id ipsum abunde Achatii Barscyai ad familiarem epistola (data 21. d. Augusti) terribilis ista, ubi graviter conqueri visus: *Copiae meae*, inquit, *fere universae me deseruerunt*, et iterum: *Subditos meos emiseram, sed eorum ductor tertio die rediit*, et iterum atque iterum: *Omnes meae copiae a me aufugerunt* etc. quasi ex composito. Quid quod ex ore proprio, dum *Cadmaeorum fratrum* instar introducti in Regnum hostis culpam a se invicem alius in alium rejicit, eo ipso tacite fatentur *defensionis possibilitatem*, nisi *discordia* simul ac *vecordia* obicem posuisset. Atque hactenus *invasionis occasio realis*, imo causa utraque, nimirum 1mo *Turcarum in Regnum invitatio*, 2do *mutua intra Regnum divisio*; item *invasionis instrumenta sive auctores*, nempe *non tam hostes extra, quam proditores intra Regnum*.

XCIX. *Invasionis progressum* quod attinet, nil mirum, si *barbari aperta* semel sibi *Regni porta*, torrentis instar exundarunt in reliquis Regni partes, ab istis scilicet bonis *patriae partibus* nimis voluntarie publicae praedae expositas, dum eorum quisque sibi suoque privato commodo tempestive consulentes in suis qua *urbibus*, qua *arcibus* ceu latibulis, in quae suppellectilia et cimelia sua mature deportaverant, latitantes, eoque de publico damno securiores, flammis (uti eorum in Nos vibrata in *Pasquillo* dicteria retorqueamus) *clademque patriae* veluti ex *fenestra secure prospectabant, propulsare vel non audentes, vel, quod pejus, nolentes*. Nos autem quod pro virili *hostem propulsare ausi fuimus*, non, *uti ignari accusatores* ipsi, in *claustris*, ut ita dicam, sed in *castris* apertis perpetuo versantes (*arcium* tamen fortassis haud adeo facile expugnabilium habuimus et habemus etiamnum, DEo gratias, et copiam et etiam delectum) testari possunt Nostri cum *Turcis* atque etiam *Tartaris* (quos in partibus *Hungariae* Nobis adhaerentibus constanter insecuti sumus) congressus. In quibus tamen, DEo sit laus, nunquam Nos adhuc succubuimus. Quod autem non tantum *audentes*, verum etiam ex parte ad damnum publicum propulsandum sufficientes fuerimus, id ipsum testari potest non sola arx, verum etiam *urbs ipsa Taradiensis* (de cujus praecipue urbis proinde eo magis debita fidelitate simul ac gratitudine imposterum etiam confidimus)

triduo integro a Turcis simul ac Tartaris, conjunctis etiam Moldavis cum Transalpinis, violenter, quantum potuere, attentata. Nihilominus ad barbarorum stuporem simul ac opprobrium militia Nostra qua praesidiaria qua stipendiaria ordinaria, DEi singulari auxilio adjuncta servavit utramque tam urbem, quam arcem incolumem. Ubi nunc accusatores Nostri, patriae suae mercatores? In totum vero, si Nos (utpote soli) non fuerimus sufficientes ad pagos singulos vel oppida sparsa a numerosiore hoste vagabundo tutanda, majus peccatum eorum, qui defensionem Nobis juramento debitam promissione repetita firmatam denegando perjuri, sese suasque copias a Nobis subtrahendo, fratres suos praedae turpi, Nos vero periculo tanto conspirantes objecerunt. Imo (quod in annalibus dictu horrendum) quemadmodum ex ipsorum literis, DEi providentia ita disponente, a Nobis interceptis, DEus it revelavit, ipsimet uti bonis suis privatis sive personalibus parceretur, literis ad Basham Silistriensem datis, hostem barbarum a via Lippensi, per quam tum Vezirius . . . (igy) ordinaverat in occursum Chami 5000 duntaxat, in qua etiam nulla aut perexigua mancipiorum spes: omnes quippe indigenae dudum praemoniti praemunitique ad asyla quisque sua confugerant. Direxerunt vero expresse contra personam Nostram contraque fratres suos per viam incolis improvisis densam, nempe per viam regiam Claudiopolitanam, item per viam Szilagi, Szathmar, Sibo etc. Varadinum versus. Unde tanta Turcis Tartarisque mancipiorum ab ipsismet veluti digito designatorum facilis cessit copia. Ita igitur Christiani Christianos barbaris prodiderunt perfidi. Timeant interim justo DEi judicio commeritum talionem. Ipsis itaque improbis calumniatoribus eorumque complicitibus ex praemissis eorundem factis constat imputanda esse (uti ipsorummet verba in Pasquillo prolata jure merito in ipsosmet retorqueamus) excidia castellorum, oppidorum pagorumque, captivos vel crudeli datos neci utriusque sexus aetatisque, integras patriae regiones uno quasi igni immolatas etc. Ita quippe Pasquillator, quasi

Is Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Atque hactenus rerum in Regno Transylvaniae gestarum caput quintum, nempe Regni Nostri invasio simul ac invasionis occasio, instrumenta quoque sive authores; item ejusdem progressus. Sequitur jam sextus rerum gestarum articulus notabilis, nempe arcis Boros-Jenö a Turcis occupatio.

C. Quoniam autem arcis Jenö debita obedientia atque fidelitas Nobis initio servata statuitur in Pasquillo argumentum, ut ipsi vocant, tragoediae totius luctuosissimae dictitaturque etiam secessio a contractu regnicolas inter Nosque inito, imo turbarum postea exortarum initium ipsum; — quia insuper calumniator

(eo ipso, et propter alia tot in Pasquillo jactata in Nos convicia) vi articuli 5^{ti} literarum assecutoriarum, de quibus supra artic. (*igy*), publica poena dignus impudenter asserit, *Jeneienses juramento et oblationibus* (pro mutua scilicet contra communem hostem defensione) *inescatos a Nobis deceptosque* etc.; — putidam hanc abunde calumniam confutat vel unicus pugnae Nostrae cum Turca artic. . . . (*igy*) supra descriptae *actus*, isque nominatim *propter Jeneienses* ipsos, uti demonstratum, susceptus. Quia nimirum praemoniti fueraus de expeditione *Purpurati Budaiensis* directe praeparata contra arcem Jenő, quod etiam captivi fassi sunt, nempe eapse die pugnae Nostrae fuisse determinatum a Turcis; ac proinde sequitur pugnae Nostrae interventu Turcam ab *arce Jenő* eatenus fuisse depulsum. Unde liquet Nos promissi tenaces verbo Nostro Principali stetisse fideliter. Non enim susceperamus *infallibiliter* sive *absolute* arcis tutelam (rem in Nostra potestate haud positam); sed sponderamus Nostram curam sollicitam et operam strenuam (quam etiam praestitimus pro virili), quod scilicet Nos et *cum illis*, et *pro illis* pugnaturi sumus, quod cum etiam fecimus, quam parati tunc fuerimus sanguinem Nostrum pro illis fundere, loquatur exercitus Noster universus.

CL. Propter has igitur et alias rationes praedictas (praeter eas, quas supra artic. (*igy*) exposuimus) Nos circa *arcem Jenő tria* potissimum declarabimus *puncta*. Quorum *primum erit ad conservationem arcis, ex parte Nostra, provisio plena*; secundum protectio etiam prompta, tertium vero ex parte custodum proditio prodigiosa. Primum punctum quod spectat, id est ex parte Nostra provisio plena sive sufficiens, ac proinde promissionis Nostrae quantum in Nobis, praestatio fidelis, quam subsequens custodum culpa lata vel eventus exitialis evacuare nec potest nec debet. Quippe, uti Nos ex verbo DEi docent theologiae magistri, vir bonus quicquid promittit de futuro, promittere quidem debet semper in veritate mentis, non vero semper promittere potest in certitudine veritatis. Ratio: quia promittit semper cum reservatione divinae voluntatis, cujus solius est promissi veritatem certo praestare; propositum quippe humanum omne, sicuti sors, mittitur in gremium, verum eventus a Domino. Cura igitur Nostra sedula promissi servandi apparebit ex sequenti provisionis relatione, bona fide a praesidiariis adhuc superstitionibus attestata. Idque tam primo respectu rerum, quam secundo personarum militarium. Primum quod attinet, res nempe militares sive instrumenta bellica (praeter munimenta ipsa tota lapidea ad arcis defensionem undiquaque instructa) tanta generatim fuit primo tormentorum, qua majorum, qua minorum sive sclopetorum, 2. fomitis igniarii, 3. pulveris tormentarii etc. copia, uti Turcae ipsi, arcis compotes facti, veluti admirabundi dictitarunt Nos fortassis arbitratos Impera-

tori Ottomannico deesse pulverem, quod tantam ejusdem ipsis superfluitatem congesserimus. Commeatus quoque sive annonae et cibariorum necessariorum redundantia fuit ad octo vel novem mensium obsidionem tolerandam, si opus. 2. Quod ad personas militares spectat, designati fuere a Nobis stipendiarii equites plus quam quingenti, pedites plus quam ducenti, Germani centum, Saxones supra ducentos, praeter nobiles urbis et vicinorum oppidorum plus quam quadringentos. Ex tanto numero (1400) si qui fuere vel absentes vel infirmi, neutrius culpa juste Nobis imputari potest. Priorum quippe defectus vel ipsismet vel potius Vice-Capitanei incuriae (utinam ne etiam praepensae infidelitati) adscribendus. Posteriorum vero conditio, sicuti providentiae divinae dispositioni submittenda, ita eandem suppleri potuisse facile patebit ex sequentibus. Hactenus arcis Jenő provisio plena. Sequitur etiam ex parte Nostra in casu protectio prompta.

CII. Primo enim ante obsidionem ipsam, imo uno ante mense, quam Vezirius Supremus Albam-Graecam adventavit, mandavimus Vice-Capitaneo, uti mulieres omnesque personae ad defensionem imbelles cum suis supellectilibus mature ac tuto emitterentur et de earundem personarum securo receptu sive perflugio tempestive prospiceretur, solis in arce relictis defensoribus idoneis. Mandatum hocce Nostrum a Vice-Capitaneo neglectum (an consulto, DEus novit); actus quippe emissionis praecipitae dilatus fuit usque ad quatrimum ante obsidionem, unde miles distractus, reditus quoque nonnullis interclusus. 2. Mature etiam mandaveramus (uti pro saeva necessitate bellica fieri assolet, imo privato publicum anteposendo fieri debet), ut loca arcis Jenő vicina ad quartum vel etiam quintum usque ab arce lapidem cremarentur, ad tollendam hosti omnem castrametationis atque pabulationis materiam ac consequenter obsidionis commoditatem. Id quoque alterum mandatum Nostrum a Vice-Capitaneo de obsidione supine securo insuper habitum. 3. Simul ac Nobis Thasnadini tunc temporis versantibus obnuntiata fuit ingruens obsidio, tantum abest uti, prout calumniatur, Nos arcem Jenő unquam deseruerimus, quod literas extemplo tum ex Thasnad die (*üres hely*) Augusti, tum etiam ex Szekelyhid die 25. ejusdem ad Jeneienses dedimus fidemque firmavimus, Nos, DEO duce, ad diem 2. Septembris apud locum Ugra dictum unico a Szalonta lapide dissitum affore cum exercitu Nostro ad ipsorum defensionem praesentaneam advolatur. Ratio autem morae Nostrae eo usque non fuit tantum exercitus Nostri ordinata recolectio, verum etiam tempestiva providentia, ne si Nos ad locum condictum exercitum Nostrum universum praecipitarem, ibique moram supervacaneam trahentes in expectatione scilicet Vezirii Supremi nondum praesentis haereremus, tum arcis, tum etiam

agri totius Jeneiensis pabulatio ab exercitu Nostro consumeretur ante tempus, jam etiam alias antea diminuta plus satis a copiis Francisci Gyulai, Capitanei Varadiensis, quando per spatium duorum et amplius mensium ibidem jussu Nostro castrametatus fuerat. Insuper, si ante debitum tempus exercitum Nostrum versus Jenő praecipitasset, aut pugnandum fuisset cum discrimine aut recedendum cum dedecore. Maluimus igitur tantisper cunctando rationabiliter cavere utrumque. Interea tamen temporis atque loci Jeneienses animavimus, ita ut pars eorum fidelior 29. Augusti eruptionem ex arce contra Basham Agriensem fecerint, velitatieque cum felici successu. Actio eadem cum eventu pariter secundo contra Czathar Basa repetita die 30.; currus quoque Turcarum capti. Tertio etiam attentata Vezirii Magni ipsius acies die ultima cum honore pari; die autem Septembris secunda Nos juxta promissum Nostrum ad locum conditum Szalontam prope, quarto ab arce Jenő lapide comparuimus cum exercitu Nostro, quod etiam confestim certiores fecimus Jeneienses, qui per Simonem Ferencz renunciarunt Nobis Vezirii Supremum obsidere tantum ex una parte, liberam tamen esse arcem ex parte altera, quam alluit fluvius Körös. Nos confestim nulla interjecta mora remisso Simone pro exercitus totius mox secuturi praeludio una expeditivimus Magnificum Stephanum Barkoczi cum equitibus 700, et peditibus 80 (ad expeditionem auxilii faciliorem) equis impositis in arcem per portam istam ab obsidione liberam introducendis, erigimus obsessos ad defensionem sui, tantisper donec Nos cum exercitu toto tunc confluyente intra triduum compareamus ipsis plenas latui suppetias. In confirmationem signum quoque adventus Nostri speciale (antea ex Szekelyhid ipsis praenunciatum) repetimus, nempe simul ac ipsi inaudierint crebram sclopetorum ea die explosionem, tunc sciant Nos adesse, atque etiam simul et semel eruptionem faciant ex arce, ita hinc illi Turcas Nos illinc involaturi conjunctim DEo juvante. Adeo, quantum in Nobis humanitus, nos non defuimus Jeneiensibus, neque cura neque consilio neque etiam auxilio pro re nata Nostra. Verum enimvero postridie sub occasum solis praemissis turmis arcem Jenő jamjam ingredi sperantibus tristis occurrit nuncius, arcem eapse die ipsa aurora Turcis fuisse deditam, Hungarosque ipsos jam ex arce egressos. Unde providus Barkoci cum suis regressus, DEo gratias a damno immunis, tametsi non sine conflictu cum Turcis ad ipsum arcis Jenő pontem fortiter commisso, unde Turcarum etiam partem secum reduxit captivos. Atque hactenus arcis Jenő ex parte Nostra promissa tam provisio plena, quam etiam protectio prompta. Ergo Nos non fuimus erga Jeneienses promissi quam fidei largiores, quicquid in contrarium oblatrent

calumniatores. Sequitur jam tertius actus tragicus, nimirum ex parte custodum arcis Jenő proditio prodigiosa.

CIII. Proditionem arguit manifesto tum arcis talis, nempe duplicis, internae simul et externae, ad defensionem tam natura quam arte munitae constitutio, tum (quod et Pasquillator ipsemet adnotat) deditionis praecipitatio, tormento ne quidem unico ex parte hostium contra arcem effulminato, sine ullo vel impetu, vel ictu sibi adhuc inflicto (quinimo, ut supra, Jeneienses non tantum defensivae compotes, verum etiam offensivae capaces erant), sine ullo etiam scitu Nostro vel mandato expectato; namque Vezirius Supremus apparuit die Sabbathi, ultima Augusti, qui cum subito tractarunt de deditionis conditionibus, die Dominica prima Septembris deditionem promiserunt, die vero Lunae 2. ejusdem mensis Turcis confestim prodiderunt. Proditionis insuper crimen probat Vice-Capitanei actus hic notorius deditionis praecedaneus, nempe ultronea machinae insignis istius bellicae (quae vulgo a forma externa mortarium dicitur) in fossam aquae plenam vallo subjectam deliberata projectio, reclamantibus tametsi officialium in arce fidelibus, quinimo haud obscura fama est, ipsummet Vice-Capitaneum clave aurea a Turcis sibi clam summissa clavem ferream commutasse subito. Unde omni jure, tam municipali quam militari, die (*üres hely*) Septembris, praecipua notoriae adeo proditionis capita quatuor ultimo supplicio sunt affecti Varadini, nimirum 1. Ladislaus Uylaki arcis Jenő Vice-Capitaneus, 2. Christophorus Literatus (Locumtenens), 3us Martinus Valtherus Germanus Vexillifer; hi tres fuerunt decollati, 4^{tus} vero Stephanus Pataki Castellanus ad suspendium damnatus, atque ita infamis memoriae complices quatuor justas prodigiosae proditionis poenas luerunt. Ante quorum tamen justum supplicium haud deerant linguae viperinae sibilantes Nos ipsos complacendae scilicet Portae gratia mandasse arcis Jenő deditionem, quod factum quam procul fuit a voluntate Nostra, tam plene fuisset quidem in Nostra potestate, idque etiam cum effectu ex parte Turcarum (ut demonstratum supra artic. (*üres hely*), nisi Nos revera publico spiritu perpetuo animati privato commodo Nostro publicum Regni bonum constanter praetulissemus. Praeter autem praenominatos arcis Jenő proditores quatuor fuere et alii complices, qui tametsi latibulo aut fuga sibi consulentes ad tempus evasere hominum brevem manum, serius ocyus tamen evitare non poterunt immensam divinam justitiam, cujus justitiae exemplaris specimen tremendum expertus est nuper unus ex proditoribus Georgius Horvat nomine, patria Croata, officio bombardarius Noster in arce praedicta, ejusdem cum aliis sociis conjunctus proditor, atque etiam, uti ferunt, post arcis proditionem si non plenus apostata ad religionem,

tamen ad militiam contra Christianos Turcicam factus transfuga, in praemium utriusque sceleris ipse a Turcis (uti ipsemet de se affirmavit) pagorum quinque Jeneiensium Subbasha constitutus, a Nostreis justo DEI judicio postea captus atque Eccezinum deductus ibidemque die Feb. (*üres hely*) (secundum leges) virus combustus. Is autem (quod ad hanc de arcis Jenő prodictione materiam est valde memorabile) ante supplicium nemine prorsus ex officio interrogante, nedum instigante (nisi propria movente conscientia) ultro fassus est coram testibus fide dignis jurejurando ejusdem voluntariam declarationem sequentem firmare paratis: quod Achatius Barscyaius suapte sollicitavit Vezirium Magnum, uti Principatum Transylvaniae in se conferret (non ergo is ad Principatum acceptandum, uti praetendit, externe fuit compulsus). 2. Quod idem Achatius Barscyaius, uti Vezirium sibi conciliaret magis propitium, eidem asseveravit, Turcas sibi (Barscyai) debere occupationem arcis Jenő; suis enim instructionibus atque artibus arcem illam Turcis sine sanguine procurasse; indicavit etiam expresse medium ipsum, nempe se transactione occulta cum praenominato Vice-Capitano Ladislao Ujlaki rem confecisse. Quinimo ad majorem veritatis confirmationem ipse Horvat se ipsum accusavit, quod partem suam pecuniae pro arce prodita a Turcis numeratae accepit; adjecit, quod Achatius Barscyaius proposuit Turcis modum occupandae etiam alterius arcis Desznő dictae (postea de facto, uti propositum, occupatae), nempe revocationem rusticorum ex arce et consequenter desertionem paucorum militum praesidiariorum, qui pecunia exigua a Vezirio data facile possent corrumpi, quoque ipse Horvat tulit literas istas revocatorias. 3. Quod Basa Selistriensis, uti Vezirio M. persuaderet Achatii Barscyai promotionem ad Principatum, asseruit, Barscaium eo ipso dignum esse Principatu, quia ipse Tartaros introduxit in Regnum Transylvaniae revocando milites Rakocianos ab arce Boza praedicta, clave Regni Transylvaniae versus Transalpinam. 4. Quod idem Barscyaius scripsit ad Hali Basam Jeneiensem, uti quinque viros bonos, fideles Nostros, Georgium Levai et socios a Nobis ad praedictum Bassam cum literis missos decollaret (quod et facit), addens, eosdem esse duntaxat exploratores Rakocianos, ipsismet Rakocii arcem Jenő brevi aggressuri praeambulos; — quodque insuper Barscyaius, uti Bassam ad tetrum illud (5.) Christianorum Hungarorum homicidium animaret efficacius, in suis ad Bassam literis addidit haec verba: Nisi istos decollaveris, incurres disgratiam (sive propudium); — quod etiam iterum ipsemet Horvat literas istas Achatii Barscai tulit ad Bassam, unde horrenda eorundem trucidatio subito secuta. 6. Adjuratus idem Horvat a viris gravibus et conscientiosis, ne quid jamjam moribundus proferret

falsi aut incusaret insoutes, subiunxit sese hisce Achatii Barscaii actis personaliter interfuisse, seque utpote linguae utriusque tam Hungaricae quam Turcicae bene peritum, tam Achatium Barscaium quam Turcas cum illo contrahentes circa praemissa probe intellexisse eorumque etiam praedictorum partem sese ab ipsis Hali Bassae interprete, cui is extitit perfamiliaris, accepisse. Ita Horvat. Confidimus etiam, quod imposterum justissimus DEus suscitabit testes plures plura proditorum vafraimenta et machinamenta revelaturos; adeo magna est veritas et praevalebit. Atque hactenus etiam sextum rerum gestarum caput, nempe arcis Jenő a Turcis occupatio. Sequitur jam 7mo et ultimo novi Principis impositio, imo potius Achatii Barscai (diu praemeditata, uti facile apparet passim ex praemissis) Principatus usurpatio, circa quam methodi causa observandi tres actuum praecipue ordines, veluti usurpationis 1. praeambuli, 2. comites, 3. asseclae, sive 1. antecedentia, 2. connexa, 3. consequentia.

CIV. Usurpationis antecedentia quod spectat, 1. notanda usurpatoris manifesta intrusio; 2. examinandae usurpationis impulsivae coloratae. 1. Igitur usurpatoris intrusio sui ipsius patet 1. ex defectu vocationis legitimae sive commissionis ad legationem; 2. ex palpabili circa legationem ad Vezirium praevaricatione. Primum punctum, nempe defectus commissionis, evidens est a principio. Neque enim a Nobis, neque etiam a Regno Achatius Barscaius fuit designatus legatus ad Vezirium Supremum (ipsomet Barscaio per literas Nobis fatente sese a quibusdam tantum rogatum), sed alius (ante actum deditionis arcis Nostrae Szamos-Ujvariensis injustum, utpote sine scitu Nostro, multo minus mandatu aequae ac insperatum) vir alias Barscaio ipso probior, patriae amantior, legatus fuit deputatus. Unde liquet, quod in legatione ista non solum affectata, sed revera usurpata Achatius Barscaius fuit tantum unus ex Jeremiae cursoribus temerariis, quales DEus ipse accusat dicens: Concurrerunt et non misi. Quid mirum igitur si in ipso principio extra viam currens tam damnabiliter erraverit etiam in fine. Hic tamen iterum obiter notanda calumnioris falsitas: Dominus Achatius Barscaius, inquit, cum sociis legatis antea a statibus destinatis Supremum Vezirium ad Jenő tunc sedentem adiit etc., cum omni prorsus a statibus legatione destitutum Barscaium fuisse supra demonstratum sit. Secundo patet etiam eadem intrusio magis magisque ex altero puncto, quod est usurpatoris manifesta praevaricatio: Si quidem internis ad Nos literis ex Sink, Sebes et Keresztyenseget datis scribit praevaricando, quod si Vezirius det fidejussionales: ibo, inquit; at in suis ex pago Tartaria dicto, a Nobis donato, 26. Augusti scriptis: jam habeo fidejussionales, inquit, verum non ibo; addens rationem, quia scilicet praevidet Principatum a Vezirio

Jerem. XXIII.
XXI.

sibi impositum iri, quem in sese nunquam suscipere velle protestatur. Ivit tamen etiam, quum dixit: non ibo, alterius Baalami instar. Non ibo, inquiebat paulo ante: alterius Balaami instar instabilis, modo ait, modo negat, quia derelicta semel via recta mercedem amavit iniquitatis, a cujus mercedis mercede fatali, nempe morte violenta inter ipsosmet, quos adorabat, barbaros justo DEi judicio inflicta Deus illum liberet. Ibo, inquiebat alias, et effectum demonstrabo tum amorem erga patriam, tum fidelitatem erga Principem, paratus profundere vitam potius, quam alterutrum violare. Hanc autem professionem suam firmavit etiam juramento, diris quoque ac execrationibus in proprium caput cumulatis obsignato, quorum omnium sicuti DEus est infallibilis testis et inexorabilis iudex, ita etiam tandem aliquando futurus est ipse inevitabilis vindex. Homo quippe homini coloribus potest illudere, Deus vero non irridetur. (Ita Barscaius). Nos literis ipsius respondimus 1mo dissuasionem legationis suscipiendae ex valde probabili praevisione, quod occasio facit furem; 2. admonitione, quod si vero ire stat sententia, non possumus praecipitem retrahere, monemus tamen serio, ne quid contra patriae libertatem, neve contra fidelitatem Nobis debitam ausit attentare. Quam bene autem Barscaius juramentum suum servaverit vel erga patriam vel erga Principem, patebit infra artic. 115. ex conditionibus turpibus, quibus sese patriamque subiecit ultro, quarum summa 1. patriae venditio in manus barbarorum; 2. Principis proditio, quantum in se. Hactenus primum usurpationis antecedens, nempe Achatii Barscaii intrusio. Sequuntur usurpationis etiam impulsivae in famoso libello, quae omnes et singulae ad quatuor potissimum capita reduci possunt, quorum 1us est vetus praetextus (suppositus, nunquam probatus) violatarum a Nobis conditionum, ex quo ceu ex consequenti depositionem Principis legitimi, indeque assumptionem usurpatoris conantur justificare; 2us praetextus est potentia Portae Ottomannicae; 3us salus patriae; 4us autem necessitas. Ex quorum singulorum praetextuum in sequentibus confutatione vincetur totius contra Nos processus manifesta iniquitas.

CV. Primum praetextum fundari volunt in vulgata illa maxima, scilicet: Violatis conditionibus violantur pacta, ad cuius plenam solutionem primo in genere dicimus 1mo concedendo, pactum esse juris vinculum, conditionem autem nedum quo pactum ipsum veluti stringitur quoque, proinde non apparenter tantum, sive praetextualiter, uti affingi solet, sed revera soluto pactum etiam ipsum dissolvitur. Dicimus 2do dato nedum concessio ab utraque parte conditiones fuisse violatas, tamen caute inquirendum in duo: 1mo de jure: utrum conditio violata sit fundamentalis necne, sive utrum materiae conditionis violatae sit ipsa

libertas, vita, religio etc. Neque enim propter culpam qualem-cunque, velut loquuntur, in jure levissimam, vel levem, statim violatum dici debet pactum, quemadmodum in lata culpa, quae aequiparatur dolo, ubi manifeste violatur bona fides, quae inter contrahentes est ipsa contractus omnis legitimi forma interna ac veluti anima. 2do Inquirendum etiam de facto, idque potissimum, utra pars prior conditiones violaverit.

CVI. His rite praemissis Nos 1mo nunquam negamus Principem quemcunque speciatim electivum, maxime vero Christianum, virtute officii sui (eminentis tametsi) teneri legibus naturae, divina et civilibus fundamentalibus, quae sunt Regni cujusque veluti cardines sive columnae, siquidem agnoscimus venerabundi, quod

Omne sub Regno graviore Regnum est;

quin imo fatemur etiam, quod ubi major est praerogativa, ibi major est culpa. Addimus insuper Principem legitimum teneri etiam servare pacta legitima sive leges conventionales Principatus non destructivas cum populo contractas; neque enim asserimus Principi ulli immunitatem a bonis legibus, multo minus in casu tyrannidis impunitatem a DEo, quin contra Nos ipsi cum Imperatore Christiano Theodosio pronunciamus, quod digna vox Majestate regnantis legibus alligatum Principem se profiteri; sed 2° (applicative) quod spectat ad materiam facti: 1mo affirmamus ipsosmet violasse conditiones, quod nec ipsi diffidentur in Pasquillo, ubi ajunt expresse: ante comitia Meghiensia violatis ab alterutraque parte conditionibus pacti certo constabat. 2do Negamus in genere Nos ullam conditionem fundamentalem, in quam juravimus, unquam violasse, quod ipsorum fuerat demonstrare, non dicere. 3° In specie per modum occupationis (quia haec est eorum palmaria objectio) negamus conditionem non educendi militiam Regni extra Regnum, vel ipsis cum Porta Ottomannica capitulationibus, de quo supra fuse artic. (*üres hely*), vel etiam juramentum Nostro in inauguratione praestito fuisse unquam adjectam, sed ex postfacto belli externi in comitiis Mediensibus mense Januario anno superiore fuisse demum sancitam; ut nihil tamen repetamus de regnicolarum consensu ad bellum externum probato supra artic. (*üres hely*). 4to (quod NB.) In casu violatae conditionis alicujus etiam fundamentalis praetensae pernegamus populum sive collective sive repraesentative consideratum esse juste posse sui Principis judicem supremum absolutum. Nova quippe haec doctrina est priscis iisdemque purioribus tum theologis tum etiam politicis ignota, eademque periculosissimae consequentiae non tantum Principibus propter parricidia, verum etiam ipsis populis propter perpetuas seditiones atque revolutiones, quibus uno vel altero Catilina populari nonnunquam prae-

L. 4. Digna vox.
Cod.

domiuante suumque Principem (quantumvis justum) violatarum conditionum accusare audente, quandocunque populus ipse esset jugiter expositus (uti jam nimis evidenter apparet ex eventu). Rationes autem negationis praemissae sunt praeterea tres, hae potissimum, ponderosae singulae. Prima ratio propter partium contrahentium inaequalitatem; 2da propter processus talis iniquitatem; 3^a propter materiae, nempe auctoritatis Principalis, naturam imminemtem extra. imo prorsus supra populi spheram positam.

CVII. Primo igitur, ut populus sit judex Principis, inaequalitas partium contrahentium id non permittit. Sicuti enim in obligationibus naturalibus inter relata disquiparantiae, ut loquuntur, veluti inter patrem et filium, maritum et uxorem, non si pater vel maritus conditiones officii sui non implent penitus, protinus vel filius vel uxor solvitur a debito patri vel marito officio filiali vel conjugali; — multo minus potest esse judex patris vel mariti. Princeps autem de jure est pater patriae, maritus rei publicae. Hallucinantur ergo egregie tam contra prudentiam politicam, quam contra bonam ethicam, imo sacram theologiam ipsam, qui imaginantur Principem inter et populum intercedere debere parendi imperandique vinculum omnimode reciprocum (quod tamen sonant calumniatoris verba); unde enim aut quando Principem inter et populum introducta est nova haec lex paritatis, imo talionis? Exempli gratia magistratui aliquem pulsanti ut liceat pulsato retaliare magistratumque vice versa perinde pulsare, verum contra, si quis magistratum pulsaverit, non solum is pulsandus, sed et condigno insuper ad exemplum supplicio afficiendus! Ratio hujus justae differentiae fundata est in inaequalitate personarum, quarum ordinatus habendus est respectus, idque absque ulla injuriosa prosopolepsia sive personarum acceptione, quae nunquam committitur, nisi cum aequalibus inaequalia et inaequalibus aequalia dantur respectu circumstantiae alicujus attingentis quidem personarum, sed ad rem seu causam ipsam non facientis, quod hic non contingit propter personarum inaequalitatem manifestam ad causam etiam pertinentem. Non igitur hic procedendum secundum eam, quam somniant libertini, proportionem uti vocant arithmetica, quasi inter partes simpliciter aequales, sed potius secundum proportionem geometricam vel etiam harmonicam, cujus officium est rationum similitudinem debite observando utraque extremorum, tam Principem, quam populum in suo quemque gradu sive statu saluari conservare. Neque enim dum Principem jure Majestatis judicio populi eximimus, eundem aut a tyrannidis culpa, si contra leges agat, aut a poena culpae debita absolvimus, memores illius effati gravissimi, quod nimirum potentes potenter cruciabuntur. Secundo neque potest populus esse judex supremus

sui Principis propter processus talis iniquitatem, utpote in quo pars eadem esset accusatrix, simul et testis et iudex et etiam vindex, idque in causa propria, quod nequidem inter privatos vel aequales foret aequum, multo minus igitur Principem inter et populum. Tametsi enim evidens sit jure divino, quod nimirum causa cognita secundum allegata et probata concessum est a Deo Principi in populum iudicium supremum etiam in causa propria (uti apparet ex instantiis plurimis Salomonis (1. Reg. 11.) et aliorum Regum sive Principum), tamen vice versa nunquam, nusquam legimus iudicium supremum a DEo fuisse concessum populo (quomodocunque considerato) in suum Principem, quin contra, sicuti ad usurpationem hanc popularem deficit divina revelatio, sic etiam eidem refragatur recta ratio, idque propter incapacitatem subiecti ipsius, quod est populus. Iudicium enim proprie dictum connotat simul potestatem coactivam, vel compellendi partem iudicatam, uti sicuti de jure debet, sic etiam de facto subjiciat sese definitioni sive sententiae latae a iudice competenti, quae proinde potestas non debet esse tantummodo facti, sed etiam juris, hoc est debet fundari in autoritate justa a DEo data (omnis quippe potestas, dicente apostolo, a DEo est). At unde aut quomodo talis potestas coactiva competere potest populo in Principem? Qua lege vel divina vel fundamentali Regni talis populo in Principem concessa est autoritas? Quin etiam si talis autoritas competeret populo de jure (quod tamen est ipsummet quaesitum, non probatum), tamen de facto talis autoritas propter defectum potentiae ad executionem per poenam, puta depositionem etc., foret frustraenea; neque enim posset ea in actum plene perduci a populo contra Principem provide armatum absque extrema rei publicae totius confusione (quae a DEo pacis esse non potest nisi permissive tantum), imo sine illegitimo rebellionis medio, ac proinde potestatis eminentis a DEo Principibus datae destructione totali ac finali, quod dogma perniciosum etiam boni communis, quod est publica tranquillitas, finis universalis omnium regiminum esset subversivum. Hoc in genere de causa Principum. Summatim vero et in specie pro causa Nostra particulari, lex Regni, quam actionibus suis contra Nos tanquam fundamentum substernaunt, necessario aut antiqua est aut nova. Si antiqua est, eam testimoniis probent authenticis. Sin vero nova, edicant Nobis, quaenam autoritas cardinalibus Regni Transylvaniae legibus innixa eam novam legem condiderit, ac quonam tempore primum inceperit illimitata haec potestas populo ipsi non minus quam Principi valde perniciosa in cardine? Quaenam enim stabilis aut constantis alicujus status spes esse potest, ubi popularis potentia nullis legum limitibus circumscripta praedominatur? Aut igitur demonstrent Nobis, quonam articulo contractus (ut

Rom. XIII. 1.

I. Cor. XIV.
XXIII.

vocant) Principem inter et populum sancitus est iste processus. vel cautum est, ut Princeps Transylvaniae a Regno postulatus violatarum conditionum (quod tamen factum pernegamus constanter) ipso facto (inauditus etiam) ex Principe fiat non Princeps, (namque in causa tam gravi tamque toti humani generis societati periculosa conditio talis debet esse valde expressa, non ambagibus involuta, aut praetextuum sive praesumptionum equaleo, vel consequentiarum remotarum veluti fidiculis extorta); — aut si non demonstrent, fateantur se auctoritatem sibi non competentem arrogando sacrilegae usurpationis obligatos esse.

CVIII. Sed tertio non potest talis potestas iudicatoria populo in Principem congruere, salva eminente Majestate Principibus collata non a populo sive Regno, sed a DEo ipso immediate, quod ut probe et penitus intelligatur, maxime interest, quia punctum hoc summi momenti est cardo ipse, in quo versatur causa Regum atque Principum omnium, imo etiam populorum, quorum (ut dictum) libertas semper existet intuta, nisi Principum justa auctoritas maneat intacta (argumentum procedit a majori); — causam enim hanc, non prout propriam, sed (quantum in Nobis) prout publicam causam praecipue hic agimus ex professo boni publici vindices. Errant igitur iterum crassissime contra sinceram theologiam aequae ac solidam politicam, quicumque Imperia et Principatus meri juris positivi, seu inventum humanum esse somniant. Tametsi enim quoad potestatis acquisitionem Deus confert Imperia mediante modo humano, puta legitima successione vel electione, tamen quoad potestatem ipsam, ea nequiquam est a populo, verum a DEo ipso immediate. Hoc axioma verissimum nititur duplici fundamento, nempe 1mo ratione originis potestatum omnium legitimorum, quia per me Reges regnant, inquit DEus ipse (Prov. 8/15.), non per populum. Unde vel ideo signanter Principes tam electivi, quam successivi titulo suo praefigere solent ceu Principatus sui fundamentum ipsum: N. N. DEi gratia (non populi). Omnis quippe potestas (finitore apostolo) est a DEo. Sed et secundo, ratione auctoritatis. DEus quippe ipse est, qui immediate armat Principem (sive succedentem, sive electum) Majestate et gladio. Quod sic demonstratur irrefragabiliter 1mo a principali gemma diadematis totius, sive a jure Majestatis fundamentali, quod est jus vitae et necis secundum leges proprium 4to modo, ut loquuntur, Principis ipsius, utpote omni, soli et semper conveniens Principi. Namque juxta immotum principium rectae rationis ipsius: Nemo dat quod non habet, populus autem quomocunque sumptus, sive collective sive distributive sive repraesentative spectatus, nullo quocunque controversae etiamnum Majestatis realis (ut vocant politici) praetextu habet jus gladii in se ipsum. Exempli gratia, in casu commissi alicujus cri-

Rom. XIII. 1. 2.
ibid. 4.

DEi quippe minister est; non enim frustra gladium gerit.

minis capitalis nemo habet potestatem se ipsum occidendi (hoc est in confesso, utpote fundatum in ipso jure naturae, quod dicat unicuique sui conservationem, vetat vero sui destructionem); ergo non potest populus jus gladii conferre alii nempe Principi. Summa totius gravissimae hujusce theologico-politicae determinationis ex verbo DEi recta ratione et experientia ipsa manifesta omnis bonae conclusionis principiis infallibilibus deprompta, hac unica solida distinctione comprehenditur, videlicet: aliud est applicatio personae ad potestatem, aliud vero applicatio potestatis ad personam. Horum prius, nempe applicatio personae ad potestatem esse potest actus populi ex privato concive Principem electione libera constituentis. At posterius, nimirum applicatio potestatis ad personam (quae revera est ipsissima radix autoritatis omnis principalis), ea derivatur in solidum a DEo ipso immediate, qui solus est supremus et absolutus dominus vitae et necis, eamque potestatem eminentem delegat, cui vult. Quod axioma jam demonstratum illustrari etiam potest splendido hocce simili. Ponamus aliquem ex angulo aliquo umbroso sive obscuro producere in apricum speculum aliquod atque idem obvertere soli tunc splendenti, ipso facto subito speculum radiis collustratum effulgebit, neque tamen radii illi dici possunt vere produci ab illo homine quocunque, qui speculum duntaxat obverterit soli, sed potius firmiter tenendum radios istos emanare ab ipsomet corpore solis, ad quod speculum fuit objectum mediante tamen ipsa obversione. Ex hac protasi apodosis sive applicatio est plus quam obvia pro causa Principum.

CIX. Praemissum igitur denique legitimum ratiocinium funditus evertit praetextum Pasquillatoris, primum nempe ab electione Principis libera ad ejusdem (sub velamento violatarum conditionum) depositionem, qua deductione sophistae fraudulenta committitur palpabiliter ea quam in scholis vocant fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter, nempe a constitutione Principis tantum quoad modum, nimirum electionem (causa quippe prima non excludit secundas) ad collationem etiam potestatis Principalis; cum tamen probatum sit supra luce meridiana clarius communicationem potestatis ipsius (quae est Principatus omnis anima ipsa) non a populo, sed a DEo ipso immediate derivari juxtim ac dependere, ac proinde a solo DEo, non a populo esse auferibilem. Nemo enim juste auferre potest, quod non dat aut sibi legitime datum non habet absque summo sacrilegio et perduelli usurpatione juris illius, quod revera ortu divinum esse abunde evictum est. Quin imo tantum abest, uti vitiosa istiusmodi consequentia (confusionis universalis origo) admitti debeat in statu politico, quod nequidem procedit universaliter in aliis statibus politico inferioribus. Ex. g. in statu

L. Nuptias ff.
de R. 1.

oeconomico, tametsi uxor ante matrimonii contractum liberam habet electionem hujus vel illius viri in maritum eligendi (nuptias quippe non concubitus, sed consensus facit), non inde tamen sequitur habere uxorem reciproce aequalem potestatem abdicandi mariti semel electi. Unde quamvis lege judiciali Mosaica permissum erat marito in uxorem jus repudii, tamen non legimus vice versa, id perinde licuisse uxori in maritum: imo etiam sub Evangelio, ut ut propter causam adulterii jus divortii etiam uxori liberum est relictum, non tamen divortium censetur legitimum, nisi causa cognita tale pronuncietur a superiore nempe iudice, sive magistratu competente. Quis autem Principe, qui in Regno suo supremus esse censetur, erit superior?

CX. Atque hactenus pro depositione legitimi Principis praetextus primus (plus satis cribratus), nimirum electio libera, cum suppositione (sed falsa) violatarum conditionum examinata utraque. Sequitur jam, sed brevibus, praetextus secundus, nempe potentiae Portae Ottomannicae (supposita etiam irresistibilis) cum hac quoque appendice gemina: 1. Prioritatis juramenti a se, ut ajunt, praestiti dudum Portae Ottomannicae ante Principem ipsum electum. At enimvero quid tum? Esto istud ante, non tamen propterea contra Principem. At ubi unquam juramentum tale regnicolae Transylvaniae praestiterunt Turcae? Quin potius, etiam si jurassent, tunc per retorsionem vi juramenti Portae Ottomannicae a Regno praestiti aequae ac per expressum capitulationum art. (*üres hely*) citatum supra art. (*üres hely*), quin imo divino jure ipso tenerentur regnicolae Principi suo legitime electo et confirmato (quode in casu nostro dubium nulum) praestare amorem, honorem et obedientiam, ac proinde, quando requisitum etiam defensionem (procul igitur a depositione). 2do Potentiam Portae obijciunt cum additione astrictionis Principis ipsius Transylvaniae ad Portam Ottomanicam, uti fingunt, absque ulla conditione, quod tamen supra artic. (*üres hely*) ex ipso capitulationum cum Imperatore Solimanno tenore demonstravimus esse palpabiliter falsum (ut alias repetere supersedeamus) propter conditionem fundamentalem annexam, ad quam Porta obligat sese expresse de conservando Regno Transylvaniae in libera, quam semper obtinuit, Principis sui electione, quam tamen conditionem Porta aequae expresse violavit nupera usurpatoris intrusionem, ex parte tametsi proditorum affectata sive accersita, tamen ex parte Portae violenta. Potentiae autem Ottomannicae ficta irresistibilitas (in statu quo) confutata est etiam supra artic. (*üres hely*) ab opposito, nimirum ubi demonstrata est ex parte Regni (bona voluntate et concordia praesupposita) tempestivae defensionis possibilitas. Addimus insuper, notorium esse omnibus rerum

peritis Zaderam Dalmatiae metropolim fuisse dudum ante Regni Transylvanicae invasionem potentiae Ottomannicae, sive procinctus bellici scopum realem (unde etiam orbi manifestus tunc in Dalmatia apparatus Serenissimae Rei publicae Venetae ad excipiendum expectatum Turcarum impetum paratissimae), Regnum vero Transylvanicae, per quod liberum duntaxat transitum Turcae postulabant, principio medium tantum futurum fuisse terminum, donec, uti probatum supra, regnicolarum quorundam perfidia, hostium invitatione, discordia mutua et tandem vecordia stupenda, Portae Ottomannicae intentio simul ac potentia (justo Dei judicio, utinam in solos authores) in Regnum Transylvanicae ipsum conversa est atque etiam effusa. Hactenus praetextus secundus, potentia Portae Ottomannicae.

CXI. Praetextum tertium quod spectat, qui fuisse fingitur salus patriae, quae quidem debebat esse suprema lex, cum tamen velamentum istud extiterit larva ipsa horrenda proditiōnis totius, atque ad fatalem decepti populi seductionem instrumentum praecipuum ceu incantamentum. Tametsi autem daremus (quod nos neutiquam salva veritate concedere possumus) salutem patriae hoc proditiōnis simul ac rebellionis medio turpi fuisse de facto procuratam (cui tamen res ipsa manifesta reclamatur) ac proinde, uti ajunt, necessitate expedientiae se non potuisse aliter procedere (de quo necessitatis colore confutando pluribus articulo sequenti), tamen docet Nos expresse politica purior apostolica, nunquam esse faciendum malum, ut eveniat bonum. Quandocunque enim continget hominem etiam fortassis incogitantem propriae inniti sapientiae, tunc DEus zelotypus idololatriae etiam hujusce subtilioris (quia latentis) severus vindex justo suo judicio infatuare solet in fine talem sapientiam carnalem, imo diabolicam (uti eam jure merito agnominat S. Jacobus apostolus): verum miramur frontem eorum, qui usurpationi audent praetexere salutem patriae, cum omnibus rerum Hungaricarum atque etiam Transylvanensium bene peritis sit evidens ex conditionibus Barscaianis (mox ad perpetuam rei memoriam, ne dicamus ignominiam, recitandis) ruinam patriae esse consecutam, qualem nunquam experta est a primitiva ejusdem constitutione gens Hungarica, Transylvanica olim in casibus etiam arduis contra hostes eosdem barbaros ad civium suorum famam fortissimam, ad hostium vero infamiam fortunatissima. Quid enim? Regni Transylvanicae claves ipsas a parte (*üres hely*) Lugos et Karansebes Turcis sponte prodere, haecine salus patriae? Regnum jam Transylvanicae, uti ipsimet in instructionibus suis Sebesianis apud Turcam ipsum (vel eo ipso motorie ad fatalem invasionem animatum) alte conquerebantur plus satis esse depauperatum, tamen gravissima, atque, uti hactenus

Turcius Imperator juvenis, lliccosus, crudelis, aliquot jam mensibus Adrianopoli commoratur, ubi exercitum ducentorum millium in parato habere fertur, huic tantum rei intentus, quomodo serenissimae Rei publicae (Venetae nimirum) statum ex omni parte invadere queat. (V. librum cui titulus: Acta publica Europae, ubi memoriale 1-mum legati Veneti collegio electorali porrectum 26. Apr. 1658. habet verba praemissa.

Rom. III.

Jacob. III. 16.

apparet palpabiliter, nimis exoluta impossibili quingentorum milium imperialium summa Turcae obstringenda desperate obaerare, ne dicamus vendere? Quomodo enim summam hanc enormem dissolvere queant, ipsi viderint, nisi usurpator cum complicibus alterius Neronis instar materna patriae scrutentur, imo exenterent viscera interea patriae. Haecine salus Hungariae? Tributum insuper annum regnandi phrenesi adeo inflammare, augendo id ipsum a summa quindecim mille aureorum (nunquam antehac exsuperata) ad immanem summam quadraginta millium aureorum? Haecine salus patriae, sive Transylvaniae, sive Hungariae? Quid hoc est, nisi stolide abduci ostentatione salutis precariae (fortassis etiam tantum momentaneae futurae) certiore a fortitudine et concordia domestica sibi met DEO duce paraturos? Quid hoc est in cardine, nisi defendendae libertatis vel liberandae patriae praetextu istam prodere, hanc vero pessundare? Ubi nunc publicus spiritus? Ubi priscus Hungarorum animus magnanimus? O vos igitur Transylvaniae cives, novo hoc vestro patriae patre terque quaterque beatos, scilicet ex dorso vestro pedibus usurpatoris pusillanimitate substrato jamque evidenter ab eo conculcato is sibi ipsi tandem fecit scabellum ad (dudum quidem ambitum, demum vero jam usurpatum) Principatum capessendum nulla prorsus electione libera lege Regni Transylvaniae revera fundamentaliter subnixum, unde usurpatorem in Pasquillo dicunt expresse Principem a se non electum, sed vi sibi a Porta impositum, tametsi id totum ad palliandum sit dictum; namque, uti patet ex historia praemissa, dudum non quidem a statibus Regni, sed tantum a complicibus sive factione is ipse ad id negotium fuerat designatus. Interea qui neque successione legitima, neque electione libera (ut ipsi fatentur) ad Principatum grassatus est, quid aliud esse potest in omni justo foro sive divino sive humano, nisi tyrannus? Neque enim quicumque principio per fas nefas sibi arripit Principatum, sine titulo potest unquam evadere legitimus Princeps in foro conscientiae. Tametsi enim fortassis extorta propter rationem status a legitimo Principe redacto cessione, vel etiam a subsequenti populi oppressi invita oppressoris acceptatione vel etiam temporis longa praescriptione usucapione tantisper tolerari potest usurpator in foro humano, tamen in foro divino aliter se res habet; coram DEO quippe valet etiam regula juris: quod initio vitiosum fuit, tractu temporis convalescere non potest. Atque hoc ad conscientiam usurpatoris sit dictum. Quid si vero, idque etiam brevi veluti in conspirationis praemium, necessitate, magna illa quam adorant dea moderna telo suo illo duro imo inevitabiliter urgente, id ipsum experiantur atque sentiant ad vivum boni Transylvani parvum digitum Barscaianum evadere sibi (ingratis revera non-

nullis) graviolem, quam forte fuere lumbi ipsi Rakociani, quos tamen plus satis aggravare solent? Istud equidem haud adeo improbabile, quando

Dimidium facti qui bene coepit habet.

Interea ipsis (id totum multifariam tametsi commeritis) adhuc a DEo ipso meliora vovemus. Hactenus etiam 3^{ius} proditiōnis (praemeditatae) praetextus speciosus, nempe salus patriae. Sequitur jam 4^{tus} idemque etiam ideo veluti primipilus a Pasquillatore in fronte positus, nimirum necessitas extrema, quam (Gorgonum instar) armant pusillanimes simul ac perfidi epithetis terribilibus teli durissimi, quo nulla est mortalibus imposita lex major, cui (uti rhetoricantur) obniti ac reluctari nihil aliud sit, quam impetuosas fluminum marisque vertices et fluctus vi ventorum ad coelum assurgentes rimosa fractaque cimbula eniti sperare. Ita enim ipsi. Hoc autem suffultus necessitatis (sed tot modis accersitae) claudicante pedamento audet Pasquillator attentare universos Christiani orbis Imperatores, Reges, Principes, Res publicas, Proceres et Primores etc. eosdemque obsecrando monere, ne Nobis aut aliis scripto perduellibus sibi contradicentibus fidem adhibere, multo minus justa auxilia contra ipsos Nobis suppeditare velint: hic scopus, haec summa libelli famosi totius, nimirum animos praecipue extraneorum rerum domesticarum Nostrarum notitia haud penitus imbutos praejudicio contra Nos praeoccupare, quasi vero Principes Christiani orbis totius vigiles unico simplici Pasquillo ceu scommate perculsi adeo derepente evasissent coeci in causa propria, imo causa communi totius humani generis regiminis conservationem conservandi, uti unius perfidi sophistae libris naeniis incantari sese pantiantur, sibi stramineis ceu fasciis manus ligari sinant.

CXII. Uti igitur hanc quoque larvam impostoribus detrahimus, circa hunc necessitatis praetextum accurate inquirendum, qualis videlicet fuerit haec necessitas? Utrum necessitas ethica sive moralis, necessitas juris (ut loquuntur) an vero necessitas physica sive facti, eademque etiam an adeo (prout fingitur) absolute inevitabilis? Facta autem inquisitione tantum abest, uti ad horridam hanc patriae charissimae in manus barbarorum proditiōnem adacti fuerint ulla necessitate juris, quasi tenerentur id quod fecerunt facere, quin contra (articul. 80. et 98 supra) demonstratum est, contra omne fas jusque naturae, ipsum divinum, gentium et civile id ipsos commisisse. Major enim et sanctor ipsis incumbere necessitas defensionis, quam deditiōnis. Necessitas quippe defensionis in casu proposito ab ipsismet agnita fuit ultima necessitas, qua obviente in comitiis ultimis Albensibus defensionem promiserant publice, quam tamen postea retractarunt vertumno iniquo eosdem circumagi-

tante. Necessitas autem quam vocant deditionis conjuncta fuit tot cum fraudibus, perjuriis, prodicionibus supra detectis, uti nullo quantumvis quaesito colore palliari, multo minus legitimi possit. Malum namque triste (ut loquuntur) semper praefendum malo turpi, quando ex duobus malis minimum est eligendum. Regula etiam est haec immota: nimirum nunquam DEus ita hominem coarctat inter duo peccata, quin evadere possit sine commissione tertii peccati (puta, patiendo potius, quam peccando). Jam vero patriam ultro perdere peccatum est, Principem prodere est crimen, defendere vero utrumque decus, imo debitum. Defensionis autem possibilitas demonstrata est artic. (*üres hely*), ergo etiam in casu istius (quam praetexunt, non probant) necessitatis inevitabilis satius imo gloriosius causam suam secum ipsis DEo oppressarum personarum vindici fidenter committere, atque animis armisque conjunctis fortiter se defendendo, vel facere vel pati, quod DEus invocatus permisisset, quam fidem Principi toties datam turpiter pejurando fallere, et patriam evidenter periclitantem vecorditer deserendo, barbaro perfide prodere. At enimvero uti haec conclusio liqueat adhuc evidenti, ruminemus probe iterum casum a Nobis tactum supra artic. XVI. Ponamus casum haut equidem absolute impossibilem, quem DEus avertat, Turcam ingenti illa (quam plus quam DEum ipsum revereri videntur perduelles) ingenti, inquam, illa potentia sua fretum velle (sub poena internecionis) a religione Christiana ad sectam Mahumetanam aliquando cogere Transylvanos jam Turcae mancipatos: quaerimus, licebitne jam ipsis apostatare sub hoc praetextu necessitatis, qua nullam mortalibus legem fortiolem impositam esse toties exclamant in suo Pasquillo? Falsissima igitur haec necessitatis exceptio, quodcumque. ut in casu proposito, necessitas cadit super indebitam materiam, nempe rem ipso jure illicitam vel factu impossibilem. Atqui auctoritatis divinae respectu, quanti est primum decalogi praeceptum de vera religione erga Deum, tanti etiam debet esse quintum praeceptum de debita fidelitate erga Principem a DEo constitutum servanda. Hactenus igitur ad deditionem patriae in manus barbarorum et prodicionem Principis nulla necessitas juris, imo contra manifestissime.

CXIII. Consequenter igitur neque potuit (quia, uti probatum, prorsus non debuit) esse necessitas facti, qualis illa populi Gen. XI.VII. 23. Aegyptiaci necessitas, quando fame inevitabili praesentanea neque sua culpa accersita pressus sese tyranno Pharaoni in servitutem perpetuam vendere coactus est (casus tamen monstrosus) libertatem commutando cum conservatione vitae. At hic dispar longe casus. Neque enim potest ullus armis ullis sese defendere contra talem, ut ita dicam, necessitatem physicam sive naturalem ab-

solute et evidenter inevitabilem. At, uti demonstratum, haec Transylvanorum necessitas fuit ab origine ad summum conditionalis tantum sive respectiva, 1. supposita nimirum voluntaria Turcarum contra Nos invitatione in Regnum; 2. supposita regnicolarum discordia mutua eademque gemina, tum a capite, tum etiam a membris inter se; 3. supposita iterum vecordia bruta, unde supinus neglectus defensionis necessariae in tempore, quod rerum omnium est primum. Ex quibus tamen praesuppositis omnibus demus jam illos tandem redactos fuisse vel potius non tam passive quam active se ipsos redeigisse ad hanc necessitatem facti, nempe deditionem patriae in manus barbarorum (namque omne quod est, dum est, necesse est esse); attamen quum, uti supra declaratum, eadem necessitas fuerit dudum affectata, ab ipsismet sibi ipsis sponte accersita, talis necessitas in jure tantum abest ut excuset, uti potius factum ipsum aggravare debeat. Summa huc redit miserabilis, imo damnabilis ea necessitas, quae solvitur proditione Principis et perditione patriae.

CXIV. Atque de usurpationis praeambulis sive antecedentibus tum 1. intrusione usurpatoris manifesta, tum 2. impulsivis usurpationis coloratis (quae fuere 1. conditionum violatio, 2. potentia Portae Ottomannicae, 3. salus patriae, 4. necessitas) de hisce plus satis. Sequuntur jam usurpationis ipsius comites sive connexa: 1mo ex parte Turcarum; 2do ex parte usurpatoris et complicum. Primo igitur ex parte Turcarum conditiones iniquissimae Principatus Transylvaniae ipsius revera destructivae aggravant usurpatoris ambitionem stupendam, quem talibus conditionibus monstrosis singulis non tantum se ipsum ad pedes Turcarum prosternere, verum etiam charissimam patriam barbarorum ungulis conculcandam, unguibus dilacerandam subicere non puduit, dummodo per fas nefas regnare tantisper queat usurpator. Auspicatum hoc scilicet Principatus Achatii Barcsai initium aeterno in annalibus apud posteros monumento dignum non potest non parilis exitus esse, probabile saltem prognosticon.

CXV. Conditiones autem istas tametsi pertractavimus supra art. (*üres hely*), ubi tertium usurpatoris praetextum, qui erat salus patriae, excussimus, tamen uti orbis totius Christiani judicio exponatur causae Nostrae claritudo, eas hic loci singillatim declarare libet. Conditiones igitur Principatus Barcsaiani, invitatrice tametsi atque sponte succollante usurpatoris et complicum in Transylvania factione, tamen ex parte Turcarum easdem conditiones imponentium iniquissimae; ex parte vero usurpatoris et complicum iidem sese laqueis submittentium conditiones turpissimae, quibus (quod longe gravis-

simum) non tantum patriam universam suppeditandam prostituerunt, sed et insuper (quantum in se) dedecus infame inusserunt nomini Hungarico ipsi, quod hocce Manifesto vindicatum imus. Conditiones istae sunt numero octo, quarum etiam ipse titulus ex parte Turcarum pro more superbus, ex parte Nostratium contra morem majorum servilis prorsus, Barscaium Achatium una cum patria sua charissima Portae mancipium potius spontaneum, quam Principem Christianum toti orbi repraesentat.

Conditiones Barcsaianae (veris Hungaris
vix gloriosae futurae), sive Mandata Supremi
Vezirii Mehemet Bassae.

I. Nullus Transylvanorum possit molestiam aliquam inferre subditis et confiniis civitatis Jeneiensis, neque conari suos subditos ad aliam partem retrahere et abalienare a civitate Jeneiensi, sed maneant sicuti antea.

II. Transylvani debent dare Nobis Sebes et Lugos cum omnibus suis instrumentis et armamentariis, et adhuc confinia illa antiqua illarum civitatum maneant sub autoritate Nostra. Nullus Transylvanorum possit quaerere vel accipere aliquid ex reditu praedictae civitatis Lugos, neque suos subditos alienare.

III. Subditos Zolnok, qui aufugerunt in Transylvaniam, debetis remittere.

IV. Quolibet anno pro tributo Transylvaniae debetis remittere quadraginta millia aureorum sine ulla diminutione.

V. Saltem hoc anno debetis mittere ad Excelsam Portam Ottomannicam invictissimi et potentissimi Imperatoris Nostri pro expensis exercitus sui bursas numero mille, sine ulla diminutione, et quamprimum in thesaurum imperialem recondere.

VI. Si DEo placuerit, Georgium Rakocium quam primum capere curabitis.

VII. Ista omnia debent quam citissime fieri, quia si aliter erit, promissa non erunt observata et vos infideles eritis.

VIII. Princeps et alii legati debent huc pro pignore mittere quatuor homines idoneos.

CXVI. Priusquam conditiones istas articulatim examine-
mus, liceat in antecessum unum obiter quaerere, utrum antiqui veri Hungari (jure merito aliquoties vel ideo recitati) quales Hunyadae, Bathorei, Bottyanij, Zerenyi etc. et heroes alii Nostrates talibus conditionibus nunquam fuissent consensuri? Conditio siquidem prima et secunda manifeste destructiva est libertatis tam realis, quam personalis clavium Regni, nempe civitatum Jeneiensis, Sebes et Lugos, quarum subditos (absque

ulla prorsus in talibus casibus debita compensatione) invito domino suo Christiano alienare et Turcis infidelibus in perpetuum mancipare. Quid contra libertatem Regni fundamentalem iniquius, quid turpius? Tertia autem conditio, qua miseros Christianos ex tyrannide Turcica ad Christianum dominium veluti ad asylum profugos promittunt se velle ad Turcam (cruciandos scilicet) remittere, hoc est prodere. Hoccine facinus Christianum? Imo (quod NB.) haec ipsa conditio iniquissima expresse contradicit aequitati legis divinae ipsius (Deut. XXIII. 15. 16.): Ne tradito servum domino suo, qui confugiens ad te eripuerit se a domino suo; tecum maneto in medio tui in loco, quem elegerit in aliqua portarum tuarum, ubi bonum videbitur ei, ne opprimito eum. Ita Deus casum determinat plane in contrarium conditionis praemissae ab usurpatore et complicitibus contra divinam determinationem concessae adeo, ut crudelem illam conditionem praestare sit aliquo gradu a fidelium religione ad infidelium sectam apostatare sive deficere. Quarta vero conditio de tributi annui augmento ad triplum, usque quadraginta millia aureorum nimirum, deque enormi illa mille bursarum (sive quingentorum millium imperialium) summa a mancipato jam (eo ipso) Regno Transylvaniae evolventa: quanto gloriosius immanis summae partem (puta quintam, centum millia imperialium tantum) tempestive impendisse ad conflandum militem sive domesticum sive externum in defensionem Regni, quam quintuplam solvere pro ditione Regni? Quid enim hoc aliud est, quam Turcae (Regno huic inhianti dudum) plenam jam porrigere ansam ex non solutione Regnum ipsum iterum atque iterum invadendi devastandique, vel pede pressim unam arcem post alteram Turcae saltem oppignorando, si non prorsus prodendo, totalem ac finalem Regni Hungariae occupationem Turcae praeparare? Utinam ne haec omnia tristis brevi comprobet eventus! Quid enim iterum aliud praesagire potest severus tenor conditionis septimae: Ista omnia debent quam citissime fieri, quia si aliter erit, promissa non erunt observata, et vos infideles eritis? Quomodo autem pro hoc rerum in Transylvania statu possint ista omnia quam citissime fieri, loquatur praesens Regni experientia et gravis sensus; imo talia tam de jure quam de facto Regno impossibilia promittendo citissime praestare infideles fuistis de praeterito; infideliores etiam porro de futuro si impleatis conditionem ultimam, qua in fidem promissi iniqui concives veros, homines Christianos liberos quatuor Turcae infideli oppignorare spondestis.

CXVII. Prae caeteris autem infamis est conditio sexta perjura simul ac perduellis, qua usurpator et complices Nobis antea jurati obstruixerunt sese Turcis contra Principem Christi-

anum eundemque suum Principem (personam Nostram nominatim exprimunt) idque etiam non sine blasphemia, apponendo scilicet sigillum DEi chirographo diaboli. Si DEo placuerit, inquirunt, Georgium Rakocium quam primum capere curabunt, quasi crimen parricidale in Principem suum commissum Turcica absolutione unquam posset evadere opus DEo placens. Quam bene haec consonent religioni Christianae, quam ipsi externe profitentur, sentient ad summum in hora mortis vel in die iudicii extremi, quando fucati praetextus omnes ceu colores hypocritarum quantumvis speciosi colliquescent effusis imbribus ignis atque sulphuris, oblitterati resipiscendo retractent mature (juxta regulam: In malis promissis rescinde fidem). Nos autem sub umbra tutelae divinae securi dabimus operam pro virili modis honestis omnibus, ne conditionem hanc (nomini toti Christiano ignominiosissimam futuram) ipsi unquam adimplere queant. Interea haecine juramenti Christiani hodierna religio? Jurarunt Nobis (Principi Christiano) sese fore amicos amicis, inimicos inimicis Nostris, velle Nos defendere contra quoscuque. Jurant jam Turcae (Principi infideli) se velle Principem suum captare inque manus infidelium prodere. Bone DEus! Quaanam haec nova theologia Christiana? Scilicet id quod jure merito denegant Papae Principes Christiani, posse eum absolvere legitimos subditos a juramento fidelitatis Principi suo debitae, id jam a populo Christiano conceditur Turcae! Pudeat vere Christianos maxime theologos, si huic infandae praxi consenserint, imo si scientes expresse non contradixerint a peccato participationis immunes minime futuros. Quum enim (ut Nos docent magistri Nostri) religio juramenti pertineat ad forum divinum, quomodo (absque sacrilegio) subjici potest foro humano? Vel quomodo humana autoritas potest absolvere a vinculo divino? Equidem non ignoramus, quod juramentum promissorium homini alicui in gratiam ejusdem factum desinit obligare, si ille, cui factum est promissum, vel remittat vel tollat fundamentum ipsum, quo promissum nitebatur. Sublata enim ratione formali juramenti, tunc etiam cessat juramentum ipsum ex ipso eventu sine ulla violatione ex parte jurati vel absolutionis necessitate ex parte jurantis sive juramentum accipientis. Ratione quia et natura rei in tali juramento promissorio tacite includitur semper illa conditio, nisi is cuius interest materia juramenti, jus suum condonaverit aut remiserit. At enimvero ubinam juramentum fidelitatis ab ipsis Nobis praestitum unquam ipsis remisimus? Vel ubi et quando, aut a quo sublatum est juramenti Nobis praestiti fundamentum? Quod fundamentum quid aliud esse potest, quam supereminentia potestatis Principalis, quam supra artic. (*üres hely*) demonstravimus magistratum accepisse non a Regno, sed immediate a DEo

ipso ad *directionem* simul ac *protectionem* subditorum, quos fines (generi humano utilissimos) Principes consequi nunquam possunt absque subditorum obligatione aequae ac obedientiae sive subjectione: quapropter (doctore apostolo Rom. XIII. 5.) necesse est subjici (in expressam necessitatem subjectionis, idque insuper signanter) non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam non minus, quam etiam propter bonum commune, quod ex subditorum fidelitate erga Principem redundat in rem publicam. Magistratus quippe est minister Dei in bonum tuum, si bene agas (Rom. XIII. 3.). Hactenus usurpationis conditiones ex parte Turcarum iniquissimae, ex parte conspiratorum turpissimae, utpote venditionem populi et proditorem Principis expresse continentes, tristissimae vero ex parte mancipatorum Transylvanorum (quos DEus liberet, casus quippe eorum acerbus conscientiam Nostram tangit, liberationis etiam cura cor Nostrum angit magis quam proprii status justitiam vindicatio). Sequuntur jam ex parte usurpatoris et complicum usurpationis ipsius comites sive connexa praecipue tria: nempe 1. turpis submissio; 2. turpior conspiratio contra legitimum Principem non tantum verbalis de futuro, sed jam realis de facto; 3. turpissima omnium acceptatio usurpatoris pro suo Principe.

CXVIII. Primo igitur in genere notanda usurpatoris et complicum turpis submissio, qua quantum in se Regnum Transylvanicae antehac liberum atque etiam inclytum ipsi jam Turcis reddiderunt prorsus obnoxium atque subjugale. Quod si vero iidem inter se et Nobiscum (saltem post pugnam Lippensem) fuissent uniti, neque Turca turpes istiusmodi conditiones Regno proponere ausus fuisset — testetur tunc praemissa Vezirii Supremi erga Nos depositio declarata supra artic. (*üres hely*) — neque ipsimet Transylvani turpibus hisce conditionibus cervicem suam subjicere fuissent coacti. (De hac sententia appellamus praeter reorum conscientiam iudicium publicum super praemissis). Secundo in specie turpior conspiratio factionis Transylvanicae contra legitimum suum Principem, eoque turpior, quod qui paulo antea inter se ipsos mutua eademque capitali inter se simultate atque odio laborabant adeo, uti eorum unus non semel consilium Nobis dederit nonnullos eorum e medio tollendi, vel si non vita, saltem libertate privaremus: Nos tamen in spem emendationis ex quodam clementiae excessu (haut ab omnibus tamen fidelibus Nostris perinde inculpatum, quia sine successu) utrique tam libertati, quam vitae omnium nostraepe pepercimus. Praeter spem nihilominus Nostram aequae ac debitum damnatum istorum, et hi et isti repente ex inimicis inter se facti sunt amici, imo in perduellione concordēs, uti nimirum praemeditata proditio evaderet confirmatior. Namque juxta scholarum regulam notoriam: Omne tale

Gen. XLIX. 5.

additum suo tali, facit illud magis tale. Quid mirum igitur, si conspiratores jam vitio unitos fortiores postea certatim veluti contra Nos Principem suum (DEo sit laus) necdum capitis veterino prorsus oppressum, vel brachii paralysi adeo luxatum, sibi male consciis singuli manibus pedibusque obnixè omnia agunt, plane sicut Simeon et Levi fratres in malo, sive instrumenta violentiae: vel (sed id prorsus absque comparatione) sicuti Herodes et Pilatus antea inimici postea amici evaserunt ambo contra Christum Dominum. At tertio turpissima omnium fuit talis usurpatoris acceptatio pro Principe Transylvaniae, qui neque respectu ortus (comparate loquendo) utpote prae plurimis aliis Regni Transylvaniae Magnatibus, quanquam jam captivis, forte etiamnum liberis aliquibus, aliquot gradibus certe natalibus impar, — neque ut ajunt respectu opum, nisi quas ex Regno jam plus satis exanguis quibat exugere, — neque respectu amicorum, utpote revera ob malas alterutrinque artes universim revera exosus tam Turcis (Turcae enim ipsiusmet Barcsai introductores invito ipso ex Transylvania discesserunt), quam regnicolis ipsis tantisper tametsi id dissimulantibus (appellamus eorum conscientiam, fortassis etiam brevi experientiam ipsam, ni DEus praevertat) neque propter virtutem militarem, quippe de magnanimitate, uti fertur, nusquam nunquam suspectus. Memorant historici, quoddam populi barbari genus extitisse, quod nullum certum numen coleret, verum quicquid omnium primo ipsis occurrebat, id ipsis pro DEo protinus habitum, de quibus illud satyrae:

Hodie tu Jupiter esto, cras mihi truncus eris.

Livius.

Haud absimiles barbaris istis perduelles Nostrates, modo hunc, modo istum, modo illum (ita quippe revera tergeminum) vel intra hujusce unius anni curriculum (quemcunque fors objecerit) adorantes pro suo Principe. Vetus dictum est: Utrumque quod est, neutrum est. Diogenis genuini discipuli isti, uti qui modo dextrorsum modo sinistrorsum didicerint collocare conscientiam suam, sicuti de se cynicus ille jactitare solebat, se posse dolium suum adeo dextre circumvertere, undecunque ventus flaret. Noverat is os dolii sui in adversam partem obvertere. Neque mirum, quia talibus, quibus, uti gravissime historicus, ex fortuna pendet fides, ea quam vocant ratio status est unica religio pro tempore, secundum quam et fidem erga DEum et fidelitatem erga Principem norunt variare. Quos proinde aequè ac suum personatum Principem Deus ipse reprobat dicens: »Fecerunt sibi Regem, sed non ex me praeficiunt sibi Principem, quem non agnosco.« Notus autem est ex historia sacra talis Principatus usurpati scilicet et populi rebellis utriusque fatalis exitus, nempe Israelis ipsius (quamvis antea fuerit populus DEI) totalis ac etiam finalis captivitas (quod tamen fatum exitiale, ab

Hos. VIII. 4.

usurpatore et complicitibus tametsi id abunde demerentibus iterum atque iterum Deus avertere dignetur). Atque hactenus 2. usurpationis comites, sive connexa, tam ex parte Turcarum scilicet conditiones iniquissimae, quam ex parte usurpatoris et complicitum turpissimae. Sequuntur jam tertio et ultimo usurpationis etiam ipsius asseclae, sive consequentia potissimum duo: nempe 1. status Regni Transylvaniae immediate post usurpationis actum; 2. falsum juramentum subditis Nostris ab usurpatore impositum.

CXIX. Statum Regni igitur immediate post usurpationis actum quod spectat, quia Pasquillator ad palpum usurpatori (quem reformidat p. t.) obtrudendum falso imputat usurpationi fictam tametsi liberationem patriae, dicens rhetoricando (uti passim assolet veritatem fucō obruere) dum spes nulla ulterioris salutis, imo metus extremi patriae excidii (a semetipsis, quod ante NB., ultro accersiti) dominus Achatius Barcsai cum sociis legatis antea a statibus designatis Supremum Vezirium ad Jenő tunc sedentem adit, misericordiam ipsius erga patriam afflictam implorat, quae tamen non prius data, quam ipse Principatum suscepit. Verum coram DEo et hominibus quo tandem jure privatus Principatum alienum idque domini sui suscepit usurpator? Praecipue cum confiteantur id totum transactum cum auctario annui tributi a quindecim aureorum millibus ad quadraginta aureorum millia, cumque etiam ingentis summae (quingentorum millium imperialium) misero Regno impositae solutionem suscepit, et ita Chamus Tartarorum evocatus et vastatio Regni inhibita. Hic autem loci observandum, quam palpabiliter calumniator committat crassam illam fallaciam non causae tanquam causae, vel novitiis in scholis explosam, dum recessum Chami Tartarorum ex Regno facit effectum usurpationis Barcsaianae, quod nequidem fuisse ejusdem consequens patebit ex brevi hocce calendario: nimirum usurpator Barcsai venit ad Vezirium Supremum die 7. Septembris, usurpavit Principatum 11. vel 12. ejusdem, quo ipso tempore grassabatur Chamus in Transylvania, unde Varadinum usque passim vastando progressus est die 19. Usurpationem igitur aut Hamus scivit, aut nescivit. Si scivit et tamen vastavit, ergo usurpatio non fuit causa inhibitionis, et consequenter (uti falso affirmatur) cessatae per Regnum vastationis. Si vero nescivit, uti revera ex temporis computo scire non potuit, ergo falsum est recessum Chami fuisse effectum usurpationis. Vera autem causa recessus Vezirii fuit severum mandatum Imperatoris Ottomannici ad Supremum Vezirium peremptorie revocatorium (propter insurrectionem ipsius Hassam Bassae ex partibus Syriae Portae ingruentem), unde Vezirii Supremi ex Jenő repentinus

II. Reg. XIX.

adeo discessus. Recessum autem subitaneum Chami Tartarorum quod spectat, illius causa evidens fuit rumor ad ipsum perlatus de Moschis Tartariam invadentibus, quo audito non Barcsaiana prudentia sed divina providentia ordinante Chamus veluti alter Senacherib in terram suam retro actus est. Hactenus igitur primum usurpationis suppositum consequenter examinatum, nempe status Regni immediate post usurpationis actum.

CXX. Sequitur jam secundum, nimirum falsum juramentum a subditis Nostris in Regno Transylvaniae usurpatori praestitum, de quo juramento demonstranda conclusio triplex: 1ma quod ex parte usurpatoris idem vi imponentis est mere tyrannicum; 2da quod ex parte regnicolarum juramentum istud subeuntium merum perjurium; 3^a quod ex parte materiae juramenti (utpote indebitae) est plane nullum. Primo igitur juramentum istud ex parte usurpatoris id vi imponentis est mera tyrannis, cum imponens sit omni legitimo in regnicolas jure destitutus, imo usurpator ipse sit adhuc (quoad jus et titulum, adeoque in foro conscientiae) sub jure Nostro, juramento tum solenni sive publico, tum etiam privato, qua ore, qua chirographo Nobis ad fidelitatem obstrictus, a Nobis nunquam absolutus. Quomodo ergo homo ipse non liber, sed ligatus alios a se liberos sibi ligare potest absque manifesta tyrannide erga regnicolas simul ac rebellionem contra Nos? 2do Ex parte tamen regnicolarum juramentum istud sine consensu Nostro subeuntium est merum perjurium. Iuramentum quippe prius vi divini nominis tunc interpositi atque invocati Nobis antea legitime atque etiam sponte praestitum, etiamnum ligat, donec Nos, quorum interest, eosdem absolvamus. Ergo juramentum hoc posterius priori prorsus contrarium necesse est esse illegitimum, sive ex parte juratorum merum perjurium, quod priusquam quisquam bonae conscientiae homo sciens volens committat, moriendum potius. Potest enim aliquis, imo debet martyrium subire potius, quam ut tertium praeceptum, reverentiam divini nominis simulque per immeationem quintum praeceptum decalogi fidelitatem erga Principem imperans alterutrum violare ausit. Nonne etiam Johannes Baptista propter septimum praeceptum (Non moechaberis) martyrio coronatus? Tanti autem est unum praeceptum, quanti alterum (respectu divinae auctoritatis); in casu autem rebellionis (qualis hic casus) hujusce erga Principem fidelitatis ad mortem usque servatae heroica exempla in aliis Regnis vere Christianis non desunt quam plurima. Sed quid Christianos memoremus, si pagani ipsi in jurisjurandi semel praestiti fide sancte servanda talibus (nominatenus autem Christianis, quia foedifragis) praeceunt multis parasangis; ad pudorem, utinam etiam ad eorum poenitentiam salutarem, sit dictum! Contemplen-

tur hoc exemplum usurpator et complices, dum erubescant. M. Attilius Regulus consul fuis Salentenis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, quassatos duce Amilcare naves longas tres et sexaginta accepit, oppida ducenta, hominum ducenta millia coepit; mox arte Xanthippi Lacedaemonii mercenarii ducis captus et in carcerem missus, legatus deinde de permutandis captivis Romam amandatus, dato jurejurando, ut si non impetrasset, ita demum rediret, in senatu patriae saluti prius quam suae consulens conditionem dissuasit rejectisque a se propter bonum publicum conjuge et liberis, Carthaginem regressus, potius quam fidem hosti tametsi semel datam vellet fallere aut patriae salutem prodere, ultro sese obtulit reducem. Ubi in arcem ligneam conjectus clavis introrsum adactis, resectis palpebris, vigiliis ac dolore ad necem usque cruciatus est. Paganus hosti semel datam fidem adeo religiose servavit; Christiani vero fidem suo Principi Christiano toties repetitam impune violabunt? Caveant interea rebelles (personati duntaxat Christiani), si in infidelitate sua obdurescant, ne ethnicus contra eos surgat in iudicium. Ipse hosti datam fidem servavit usque ad mortem fidelis; isti sine tali mortis periculo fidem Principi suo firmatam violarunt foedifragi. Hactenus de novo ipsorum juramento, quod sit ex parte subditorum Nostrorum merum perjurium.

Plin. in libello de
viris illustribus.

CXXI. Tertio idem juramentum nihilominus ex parte materiae indebitae est plane nullum, ac proinde neque regnicolas (tametsi sumendo DEi nomen in vanum pejerant, ergo peccant) ullatenus obligat in conscientia, quin contra ex conscientia subjectionis debitaе (supra ab apostolo impositae) tenentur quantocumque falsum istud juramentum ejerando rescindere. Ratio hujus conclusionis irrefragabilis fundatur in rupe ipsa, nempe circa juramentum legitimum divina determinatione (Jer. IV. 2.): Jurabis, dicit Dominus 1. *in vi veritatis* (ergo non falso), 2. *in iudicio* (ergo non temere) et 3. *in justitia* (ergo non inique), quas omnes legitimi juramenti conditiones novum hoc juramentum simul et semel violat, cujus multiplicatae violationis damnabilis remedium unicum est retractatio tempestiva, juxta regulam praemissam: In malis promissis rescinde fidem. Item, juramentum ne sit vinculum iniquitatis, iniquitas autem est manifesta nimirum tyrannis ex parte usurpatoris juramentum imponentis, rebellio etiam ex parte quoque complicum aequae ac perjurium, ex parte regnicolarum quorumcunque sine consensu Nostro idem subeuntium. Juramentum ergo hoc posterius contra juramentum antecedens idemque probatum honestum ac licitum nullatenus obligare potest, cum istud tam et intrinseca sua materia injusta, quam et supposito juramento antecedente

Rom. XIII. 5.

justo fit prorsus illicitum. In omni quippe iuramento exceptio haec generalis semper subintelligitur, nempe si materia iuramenti sit 1. res licita de jure et 2. possibilis de facto, quarum alterutra conditione absente iuramentum nullo modo esse potest obligatorium.

CXXII. Neque vel usurpatoris tyrannidem vel rebellium perjurium excusare potest effugium in Pasquillo excusum ex formula iuramenti usurpatori praestiti, quam fucate amplificant his verbis: A domino Georgio Rakoci recessimus, sed coacti; sincere haec dici atque agi a Nobis vel ex ipsa iuramenti Nostri formula, qua illustrissimo domino Achatio Barcsai Nos obstrinximus, universo pateat orbi, quae ut cunctis constet, Latino donatam sensu in publicum damus, et in ea parte verba iuramenti sic sonant, hoc etiam reservando: Si illustrissimum Principem dominum Georgium Rakoci Porta Fulgida in gratia recipiet, saluum mihi sit ex annuentia ejus ad fidelitatem Suae Celsitudinis redire.

Clausula quippe haec iuramento inserta plane illusoria tantum abest ut alterutrius vel usurpatoris, vel complices cujuscunque crimen excuset, quin potius utriusque hypocrisin eo magis aggravat, quod sexta conditione usurpationis Barcsaianae obligant sese Turcis expresse, si DEo placuerit, Georgium Rakocium quamprimum capi curaturos. Quomodo autem conditio ista congruat cum clausula illa in iuramento, nempe reservatione fidelitatis alias Nobis debitae, judicet DEus et orbis universus, ad quem ipsimet hac ipsa in causa tam frequenter et fidenter appellant. Etenim (ut orator) quid verba audio, cum facta videam? Aut quid est protestatio talis contraria factis, nisi mera illusio?

Deus vero, in cujus nomen tremendum multiplicatis iuramentis tot contrariis abusus iste committitur, non irridetur, quin interea conquerente propheta propter execrationes nempe iuramentorum terra luget lugebitque magis ac magis. Iuravit enim Dominus: perversam, perversam, perversam reddam illam, etiam haec non futura est, donec venerit is, cujus est jus ipsum, et tradidi illud. In quo bono omine justae restitutionis sub tempore et gradu post et per Regem Regum praestandae concludimus etiam alterum usurpationis consequens, nempe falsum iuramentum regnicolis ab usurpatore impositum et ab ipsis susceptum.

CONCLUSIO.

Atque hactenus Nostrae vindiciae honoris Hungarici a nigra macula turpissimae simul ac tristissimae deditionis Transylvanicae nuperae in manus Turcarum, cujus culpa, uti apparet, minime est imputanda toti genti Transylvaniae, multo minus

Hungaricae, sed tantum conspiranti factioni usurpatoris et complicitum, ex ambitione et similitate privata praedictum Transylvanicae Regnum una cum Principe suo prodentium.

Hactenus etiam ad plenam omnium populi praecipue Nostri Transylvanici informationem discuti mandavimus paleas famosi libelli. Iam vero ex infamis paginae tot multiplicatis falsitatibus supra detectis abunde apparet, quam hypocritice author turpi scripto praetexat integram, ut ait, fidem, candorem, sinceritatem, nullis ambagibus et verborum involucris fucata, nullius amore vel odio infectam. Jamque etiam ex praemissis in hoc Manifesto argumentis conscientiose ponderatis, utrius causae (Nostrae an usurpatoris) justitia praeponderare debeat, totus mundus iudex esto. Cui vel ideo non (uti calumniator) hiulca quaedam rerum Nostratum fragmenta pigmentis rhetoricis incrustata (nam ad populum phaleras), sed completam historiam, annales nimirum integri unius lustris sive quinquennii, ab anno videlicet Christi 1653. ad usque annum 1658. inclusive exhibuimus bona fide tam quoad substantiam, quam quoad circumstantias, in quantum Nobis notas. Manifestum autem hoc edidimus consulto eo plenius in gratiam 1mo Principum exterorum, uti verus rerum etiam Nostrarum status ipsis enotescat; 2do populi Nostri, ne sint dehinc tam creduli; 3^{tio} posterorum etiam, ut ipsi quoque deinceps sint cautiore, neve eorum annales falsis narrationibus contaminentur.

Ex universo interea processu Nostro hic orbi declarato evidens est, Nos perpetuo spectasse Principum omnium legitimorum causam bonumque publicum Christianitatis totius in genere, decus autem atque honorem gentis Nostrae Hungaricae in specie fuisse Nobis et curae et cordi. Alias si privatum respexissemus commodum, per eorum literas assecutorias a Regno (teste Pasquillo) abunde prospectum erat Nobis, uti (tot sine curis et turbis) Nos possemus vivere quiete in bonis Nostris. In toto autem Nostro hoc Manifesto praemisso absit, ut universos et singulos Regni Transylvaniae incolas vel subditos nocentiae istius publicae tetro crimine involvamus promiscue, cum fidelitatem constantem etiamnum apertam nonnullorum Transylvanorum probe experti sciamus fuisse eandem conspirationem, uti attigimus, originaliter tantummodo factionem quandam, ceu leprosum carcinoma paulatim succrescens in corpore isto politico. Quid enim est factio politice loquendo, quam sive paucorum sive plurium inter se coitio sub praetextu quidem salutis publicae, verum ad privati tandem emolumentum prosecutionem tendens, cujus in re publica fructus fatales sunt defectiones, seditiones et tandem bella civilia internecina? Haud applicatione oppido opus, res ipsa loquitur. Tametsi factiosorum pub-

licare nomina omnia ex clementia Nostra adhuc supersedimus, exceptis iis, qui in hac tragoedia nationali actibus suis personalibus nomina sua ipsimet plus satis prodiderunt, ex Nostra vero propensione constanti in subditos Nostros, ut ut plerosque jam propter tyrannidem praedominantem ad tempus occultos adhuc, nihilominus in sinu et ex conscientia fideles, sicuti Aegyptios inter et Israelitas Deus, ita nos quoque observamus distinctionem scilicet inter seductos et seductores,

Qui pecori imperitant, quos tota armenta sequuntur.

Seductores quippe divinae ultioni, forte etiam Nostrae justae vindictae (ni mature respiscant) reservamus; istos vero seductos modo in sua debita fidelitate, quantum in se, perseverantes ab utraque poena tam divina, quam humana exemptos propitiis respiciemus oculis, rati eosdem ementitis patriae salvandae, libertatis recuperandae, necessitatis inevitabilis subeundae etc. coloribus fucatis ab Achitophelis assecclis seductoribus (uti in fatali Absolonis proditoris exemplo) deceptos abivisse post deceptores in simplicitate cordis sui. Qui enim errant et decipiuntur, non consentiunt utique. Nunquid sciunt epibatae sive vectores, quorsum nauculus dirigat navem, quae saepe etiam ventorum impetu declinat ab intento cursu? Eorum igitur, qui decepti fuerunt, sperando precamur, ut DEus aperiat oculos, ut tandem clare videant atque agnoscant ruinae suae nationalis machinatores impios inter se ipsos; quinimo etiam (si sit possibile) seductores ipsos uti Deus Principum vindex in viam rectam reducere dignetur, votis atque etiam invitatione Nostra adhuc clementi revocare contendimus, veniam indulgentes de praeterito, caveant modo de futuro; parati quippe sumus, potentes quoque DEo juvante

Parcere subjectis et debellare superbos.

Ad quos tamen etiamnum convertimus Nos veluti a capite ad caudam, sive ab ipsomet capitali usurpatore ad infame quodque ac infimum ejusdem instrumentum, ne pereant totaliter anima aequae ac corpore, quod iudicium jurejurando toties repetito execrationibus etiam obsignato sibimet ipsis imprecati sunt perfidi ex charitate Christiana. Igitur ob oculos eorum ponimus atque ad eorum pectus et conscientiam (si quae sit in ipsis residua) apprimere etiam cupimus ex innumeris hocce unicum rebellium speculum exemplare, idemque tristissimum, ceu fatale monumentum adhuc pendens in annalibus publicis ad annum Christi 1077. Nimirum Rodolphus Svecus Dux Saxoniae, a domino suo Henrico Quarto Imperatore beneficiis tametsi affectus, tamen contra dominum suum conspirans affectavit Imperium simul ac usurpavit. Ter legitimus Princeps causa tametsi justa iniquo tamen Marte cum usurpatore conflixit, necdum subegit. Quarto demum praelio commisso, ut fit, justo DEI iudicio tan-

dem poenas luit proditor; praecisa quippe ei dextra, quam cum Merspurgi moribundus abscissam intueretur, graviter suspirans dixisse fertur ad circumstantes Episcopos: Spectate, inquit, hanc DEXTRAM PERFIDAM legitima supplicia expendentem, quia FIDEM SACRAMENTO MUNITAM et Henrico domino meo datam vobis urgentibus praeter fas et aequum temere violavit. Videte qui me contra dominum meum solum ascendere fecistis, ut recta via me vestra monita sequentem duxeritis. Quibus dictis expiravit.

In hoc proditoris prodigioso exemplo terribili constat eatenus similitudo, quod (tametsi summo suo gradu) Imperator erat etiam Princeps electivus, legibus quoque Imperii fundamentalibus obligatus, nihilominus iste violatarum conditionum praetextus vetus non sufficit ad Principis legitimi depositionem aut usurpatoris legitimationem. Dissimilitudo vero in eo versatur, quod usurpator Noster Rodolpho in eo perfidior, non tam suasu vel instigatu alieno, quam veluti immediato daemonis afflatu proprioque ambitionis innatae impetu se ipsum in thronum Nostrum per concatenatas fraudes ac perjuria qua ore, qua calamo multiplicata, serpentine insinuando intrusit; eapropter prae illo, multo magis, sicuti vivo

Districtus ensis cui super impia

Cervice pendet ** [Horat.]

sic mortuo haud aliud obtinget epitaphium gloriosius illo sui in proditione exemplaris, in Tartarum propterea praecipitati, quia

Vendidit hic auro patriam dominumque potentem. [Virgil.]

** [A margóban Basirius Izsáknak eme sajátkezű megjegyzése:]

Mors violenta qua dignissimus nefarius proditor in causis atque signis dudum praevisa, atque etiamnum eidem perduelli tunc sensim veluti per cuniculos ad Principatus usurpationem gradienti (postmodum grassanti) plane praedicta fuit ab I. B. ejusdem tum familiari, quadriennio ante eventum ipsum. Quippe praedictio incidit in annum 1657., fatalis autem eventus in annum 1661. Prout id ipsum ad I. B. (jam ex Transylvania in Angliam postliminio reduce) ab ill^{mo} Comite Francisco Redei Transylvaniae ex-principe perscriptum fuit nupere his verbis: Princeps Barczaius [Transylvaniae Cromwellus] ex arce Georgeny (ubi fuit detentus) eductus est, et duobus illinc milliaribus in fine Junii anni praesentis a militibus Principis tunc regnantis [Ioannis Kemeny] in frusta dissectus VIOLENTA MORTE e vita sublatus est et ignominiose sub patibulo sepultus est. [Ex arce Huszt, Transylvaniae, Octobr. 20. 1661.]

Psalm. CXIX. 137.

Justus es Domine, et recta iudicia tua!

Eidem proinde ac complicitibus suis universis et singulis a se fascinatīs commendamus serio meditandam Sacram Nemesin scelerum (etsi ad tempus fortunatorum, tandem tamen funestorum) et judicem, et etiam vindicem, cujus in talia devota capita oculus omniscius idemque perseverus, perpetuo vigil, brachium omnipotens semper exertum, tarditatem supplicii gravitate compensat, siquidem serius, ocyus vetus oraculum suum in foedifragos sortietur effectum:

Raro antecedentem scelestum

Deseruit pede poena claudō. [Horat.]

Cogitent ergo serio, dum adhuc licet, non Avernum poëtae fabulosum, sed *infernum* Christianis creditum, ubi maxima turba est eorum

..... qui arma secuti

Impia, nec veriti dominorum fallere dexteras,

Inclusi poenam expectant.

Ultimo meminisse jubemus rubi regnantis ad tempus super alias arbores se praestantiores, simulque ibidem exitus tragici tam usurpatoris, quam populi rebellis, in apologo Jothami (Jud. 9.) considerent profunde totam scenam inverti posse momento. Quam facile est enim DEo justo tandem iudicio immittere spiritum malum inter Abimelechum usurpatorem et Sichemitas rebelles ad mutuam perniciem finalem, quam ut adhuc praeveniant potius matura poenitentia facti et fractae fidei redintegratione voventes optamus. Id si prudentes fecerint tempestive: Nos quicquid ipsi contra Nos vel in pasquillis infamibus, vel alibi dixerint (facile enim est Balaamum aliquem ad maledicendum conducere mercede iniquitatis), quicquid etiam fecerint ex insaniam, condolemus homines ut phreneticos; quicquid ex levitate, contemnimus magnanimi; quicquid sive dictum, sive scriptum, sive factum ex injuria, condonabimus etiam ut Christiani.

Num. XXII.
16. 17.

Egy a durhami káptalan levéltárában őrzött egykoru másolat után

Közli: KROPF LAJOS.

THÖKÖLY IMRE

É S A F R A N C Z I A D I P L O M A T I A.

(A franczia külügyminiszterium levéltárában levő »Hongrie« czíniű két kötetes gyűjteményből.)

— B E F E J E Z Ő K Ö Z L E M É N Y. —

CXXXIV. 1684. december 26.

Illme ex Excellme Domine Domine Amice mihi confidentissime.

Accepi debita cum observantia literas Excellentiae Vestrae, ejusdemque candidissimum affectum et intentiones intellexi. Circumstantiae rerum et mutationes insperatae, subversaue Germanorum praesumptio prolixam exposcerent informationem. sed quia amicus noster (cujus iter Deus prosperet) Excellentiae Vrae seriem totius negotii et terminum intentionum mearum profunde exposuit, ideo de praesenti plus non superaddo, neque tutum est, sed decrevi propediem, si passus et securitas obtineri posset, fidelem in Poloniam expedire hominem, qui de ore ad os loquetur, meaque sentimenta et resolutiones candide explicabit. Interim spero Excellentiam Vram pro sua erga me sinceritate omnia media adhibituram, ut negotium tantae consequentiae vel conservetur, vel desideratam assequatur determinationem. Literas ad reges et electores transmittó, si sensus earundem Excellentiae Vestrae placet, disponat cum illis pro sua prudentia recommendando statum afflictæ et jam jam collapsurae Hungariae Christianissimo Regi aliisque principibus, praesertim vero clementem erga me propensionem serenissimi regis Poloniae conservet et augeat, meam semper expertura sinceram amicitiam et convenientem tanto favori gratitudinem. In reliquo Excellentiae Vrae longaevam vitam omnemque felicitatem desiderans maneo

Excellentiae Vrae

Dat. Novigradini die 26. Decembris 1684.

amicus ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly m. p.

Rájegyezve: D. Marchioni de Bethune.

(Eredeti.)

CXXXV. 1685. április 25.

Copie de deux lettres du Comte Tukelj.

Excellentissimo domino Girardin Christianissimi Regis Galliarum in fulgida Porta ottomanica oratori extraordinario, domino mihi observandissimo.

Excellentissime Domine mihi observandissime.

Nunquam satis aestimanda Regis Christianissimi benignitas et clementia, quibus mutantes complurium jam annorum decursibus Hungariae res ad desideratum quietis et tranquillitatis portum provehere est annisa, ad sempiterna me devincit condigna cum humilitate exhibendorum servitiorum debita, unde cum in benignissimis affectibus Christianissimae suae Majestatis porro me conservavi, perennareque aveo, non postremae mihi semper curae cordique fuit ac etiam nunc est intimorum Christianissimi Regis incurrere mererique notitiam et favorem. Hinc audito Excellentiae Vestrae in residentem suae christianissimae et regiae Majestatis in fulgida Porta ottomanica sublimationem praesentibus insignem futurae majoris observantiae et gratitudinis occurrere, cumque votiva appreciatione omniigenae felicitatis ejusce muneris pro tanti Regis decore et gloria interessisque publicis gerendi, mox in limine amico salutare applausu mihi placuit, quin ut in persona ignotus Excellentiae Vestrae fuero, unum tamen ex servitoribus et clientibus Regis Christianissimi (si etiam id mihi arrogare non ausim) christianissimae suae Majestatis toto orbe percrebescente clementia teste, Excellentiae Vestrae notum et commendatum me non diffido. Quapropter fiducia hac erectus, amice etiam obsecro Excellentiam Vestram, quatenus residentem meum ibidem locorum existentem pro integerrima in rebus et negotiis majoris momenti dexteritate et prudentia sua salutariter instruere, mutuae et fida correspondentiae suorum ad instar praedecessorum fovere non dedignetur, par idem quoque facturus officium. Ego vero, qui semper christianissimae aulae ministrorum sedulus cultor fui, manebo etiam

Excellentiae Vestrae

In Thur die 25. Aprilis 1685.

ad serviendum paratissimus
Emericus Thököly.

CXXXVI. 1685. augusztus 5.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine Amice mihi confidentissime.

Expeditur ante tres, et quod excedit, septimanas ad Sacram Regiam Majestatem nobilem Emericum Geörghei, qui

subitanea correptus in valetudine in suscepto itinere coactus fuit subsistere, jam resumptis aliquantisper viribus, viam recenter ingreditur continuatque. Non est necessum neque tutum verbis declarare praesentis negotii statum, referet ille, quid gestum sit hactenus, measque Excellentiae Vrae explicabit cogitationes, ortamque ex tam diuturno silentio impatientiam. Nisi certus essem de constanti affectu Excellentiae Vrae erga me et causam publicam, facile suboriretur dubiosa opinio, cum nihil minus hucusque speraverim, quam intermissionem correspondentiae, ad quam per aliquot epistolas amicam subministravi occasionem. Si causam intermissi responsi cognoscerem, facile cessaret cogitatio, quae tamen ex mea parte conceptam de Excella Vra sinceritatem haud quaquam reddit dubiam de meo erga Excellentiam Vram candido et constanti affectu, eandem assecuro. Ottomanus ingenti exercitu Strigonium, Dux Lotharingiae Novas Arces, Schuler Epperjessinum obsederunt validissimeque oppugnant; eventus a tempore dependet. Plura scribere ratio temporis et modernae occupationis non concedunt, si hucusque desideratus advenisset amicus, sumsissem ex informationibus measquoque agendi mensuras, cujus et nunc praesentia valde foret necessaria adeoque minime retardanda. De reliquo Excellentiam Vram felicissime valere desidero maneoque ejusdem

Excellentiae Vrae

Dat. in arce Regécz die 5. Augusti 1685.

amicus ad serviendum paratissimus

Emericus Thököly m. p.

Rájegegyezve: lettre du prince Tekeli à Mr. de Bethune.

(Eredeti.)

CXXXVII. 1685. december 10.

Excellentissime et Illustrissime Domine mihi colendissime.

Felicem Vestrae Excellentiae adventum ad fulgidam Portam ottomanicam quamprimum subintellexi, eo tum intermittere non potui, quin aggratularer et omnia felicia eidem apprecarer. Non etiam me latet, bene gnaram esse Excellentiam Vestram correspondentiam meam cum praedecessore ejusdem, bene etiam constare, me quoque unum esse ex clientibus Christianissimae Majestatis, quem antecedentibus temporibus non tantum munificentia regia, verum et consilio et auxilio clementissime dignata est. Non vereor itaque etiam de facto recurrere ad ministrum tanti et tam magnanimi regis in tam adverso etiam negotiorum meorum statu, rogans enixe Illustritatem Vestram, ne gravetur praesentium exhibitorem Sigismundum Bertoti exaudire et verbis ejusdem

nomine meo proponendis indubiam fidem adhibere, eundemque in respectum mei omni humanitate et favore complecti, quem Excellentiae Vestrae favorem data occasione reservire conabor. Servet Deus Excellentiam Vestram felicissime et diutissime.

Excellentissimae Dominationis Vestrae

Nandor Albae 10. Decembris 1685.

servitor paratissimus

Emericus Thököly.

CXXXVIII. 1685. december 11.

Potentissima et Christianissima Majestas Domine Domine mihi clementissime.

Declarata erga me Serenissimae et Christianissimae Majestatis Vestrae gratia praesensque satis infelix patriae meae status cogit me, Rex Christianissime, ut denuo cliens indignus ad protectorem et munificam Regis et Dni sui manum recurrat, opemque et gratiam illam, qua me Majestas Vestra dignata erat, imploret, et quamvis nulla merita habeam, obligationem tamen meam semper constantem et in omni occasione erga Majestatem Vestram servabo. Statum meum fuse explicavi Excellentissimo dno Serenissimae et Christianissimae Majestatis Vestrae in Porta ottomanica oratori, qui, suppono, quod omnia ea Majestati Vestrae fideliter repraesentabit. Servet Deus Christianissimam Majestatem Vestram diu felicissimam. Nandor Albae 11. X-bris 1685.

Serenissimae, Potentissimae et Christianissimae Majestatis V.

cliens humillimus

Emericus Thököly m. p.

(Tököly I. kezeirása.)

CXXXIX. 1686. márczius 30.

Copie de la lettre du comte Thekely au Sr. Girardin ambassadeur de sa Maté.

Excellentissime Domine mihi confidentissime.

Expedito praesentium exhibitore servitore meo generoso Martino Izdenczy ad fulgidam Portam ottomanicam, ea occasione eidem hoc ipsum etiam demandatum est. quatenus Excellentiam Vestram itidem inviset ac ea omnia, quae ob respectum rerum mearum modernarum Excellentiae Vrae per eundem repraesentare duxi esse necessaria, in majorem contestationem etiam fidelitatis meae erga Christianissimum Regem Galliarum, dominum, dominum mihi clementissimum, fideliter enarret. Per amice rogo proinde Excellentiam Vestram, dignetur mentionis servitoris mei propositionibus non solum fidem indubiam adhibere, sed ob respectum benignita-

tis et patrocini Christianissimi Regis, quo erga me clientem suum humilem et obsequentissimum hactenus ducebatur, et de praesenti etiam, ullo eatenus mihi sumpto dubio, ducitur, res meas satis infelices tam coram Christianissimo Rege, ejusdemque dignitariis ministris, quam vero mentionata fulgida Porta integra cum sinceritate et omni possibilitate promovere ac rebus meis taliter succurrere. Benigne enim experietur Christianissimus Rex, quod pro accepta et accipienda suae Majestatis clementia me ipsum usque ad dies vitae humilem obsequentissimum tamen ejusdem servum et clientem esse demonstrabo, ac pariformiter ut Excellentiae Vestrae affectionem et in rebus meis declarandam talem promptitudinem reservare possim, me in id allaboraturum quoque polliceor permanendo hisce

Ejusdem Excellentiae Vestrae
Temiswar 30. Martii 1686.

servus paratissimus.

CXL. 1686. márczius 31.

Potentissime, Serenissime et Christianissime Rex, Dne Dne clementissime.

Non dubito Christianissime et Potentissime Rex jam pridem ad aulam Majestatis Vestrae famam pervenisse, qualiter novercans fortuna me ad has partes detruserit, ditionibusque meis privaverit, qualiterve consors mea plurimive fideles et magnates regni Hungariae contra molimina et insidias Austriacas in arce mea Munkacziensi inclusi adhuc usque tempus perstiterint, sese contra armadam Germanorum defenderint et conservaverint; quae omnia humillime Vestrae Majestati repraesento et ad thronum gratiae et concessae protectionis recurro, dignetur oculo misericordiae me clementer Majestas Vestra respicere, et cum mille modos et media habeat Majestas Vestra me promovendi et protegendī, non dedignabitur communicatae suae anteaetis temporibus gratiae et munificentiae recordari. Ego enim quamquam indignus, tamen semper fidelem et devotum Majestatis Vestrae clientem me exhibui. Divinae in reliquo Christianissimam Majestatem Vestram protectioni recomendo et maneo

Serenissimae, Potentissimae et Christianissimae Majestatis V.
In confinio ottomanico Tömösvár 31. Martii 1686.

servus et cliens humillimus
Emericus Thököly m. p.

Külczim : Serenissimo Principi ac Domino Domino Ludovico XIV.
dei gratia Regi Galliarum Christianissimo etc.

(Tököly kézírása.)

CXLI. 1686. márczius 31.

Copie de la lettre du Comte Tekely à Fornetti premier drogman de France.

Perillustris ac magnifice Domine Amice mihi observandissime.

Certis in negotiis expediens ad fulgidam Portam fidum servitorem meum, antea vero capitaneum Tokaiensem, generosum Martinum Izdenczy ea occasione, ut in demonstrationem devotionis meae, qua erga Christianissimum ac Potentissimum Regem Galliarum dominum dominum meum clementissimum ducor, excellentissimum etiam dominum ejusdem Majestatis oratorem in praefata Porta ottomanica existentem data ad id occasione adeat, negotia mea suae excellentiae intimata repraesentet, eidem commisi. Cum autem perillustrem ac magnificam Dominationem Vram ad latus suae excellentiae existere subaudiverim. in signum augendae majoris amicitiae et confidentiae volui eandem hisce invisere et amice rogatam habere, ne gravetur verbis mentionati servitoris mei fidem indubiam adhibere ac rebus meis tam coram excellentissimo domino oratore, quam vero in aliis locis debitis favere, pro qua affectione permaneo ego etiam

Perillustris ac magnificae Dominationis Vestrae
Temiswar 31. Martii 1688.

amicus servire paratissimus
Emericus Thököly.

CXLII. 1686. április 21.

Copie d'une lettre écrite par Izdenczy envoyé du comte Tekely écrite au Sr. Fornetti premier drogman de France.

Illustrissime Domine Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratissimam semper commendationem.

Cum in certis quibusdam negotiis ad summum fulgidae hujus Portae vezerium a celsissimo meo domino Emerico Tokoly expeditus sim Adrianopolim eadem etiam occasione ad excellentissimum Christianissimae Majestatis oratorem extraordinarium, unde hac ipsa plane hora aliquot diebus ibidem consumptis, rebusque summo vezerio propositis adveni huc Constantinopoli. Cum vero habeam in commissis negotia quaedam excellentissimo oratori Majestatis Christianissimae penes credentiales celsissimi mei domini Emerici Tokoly etiam proponenda: illustrissimam Dominationem Vestram rogo, velit hunc favorem Domino meo declarare, meque de modalitate et tempore ab excellentissimo domino oratore rebus proponendis destinando mediante praesentium exhibitore certiorum facere, quem illustrissimae Domina-

tionis affectum data occasione etiam dominus meus reservare non est intermissurus. Favorabilem praestolando responsionem maneo

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Constantinopoli in hospitio D. Sigismundi Belemi 21.
Aprilis 1686.

servus obligatissimus
Martinus Izdenczy.

CXLIII. 1686. május 10.

Copie d'une lettre écrite au Sr. Girardin.

Excellentissime Domine Domine mihi observandissime.

Quamvis nullas adhuc ab Excellentia Vestra litteras obtinuerim, tamen ut obligationi et ceptae confidentiae meae satisfiat, notifico Excellentiae Vestrae, me in ditiones istas Transilvaniae cum certis copiis pervenisse eo fine, ut per istam provinciam ad arcem meam Munkacziensem et consortem ibidem existentem penetrem. Cum praeterea ipse etiam princeps Transilvaniae a supremo vezirio ordines acceperit, ut arma ista Transilvanorum meis associet, arcem praefatam Munkacziensem generalis Caprara a quinquaginta diebus septem mortariis et aliquot majoribus et minoribus tormentis oppugnabat, nihil tamen ibidem efficere, neve arces et palancam fossa et aqua munitam in suam redigere potuit potestatem, diebus proximis non sine maxima confusione et suorum strage obsidionem totaliter deseruit, omnes penitusque Germani discesserunt et liberam arcem militiamque trium millium penes meam consortem existentem relinquerunt. Comes Ladislaus Csaky cum generali germano Saffembergio pervenit in ditiones istas eo, uti auditur, fine, ut in Transilvaniam penetret, hic nullam adhuc demonstravit hostilitatem. Si Excellentia Vestra instantias meas apud Christianissimum Regem ejusque summum ministrum promovere non dedignabitur et me etiam informare non erit eidem difficile: ad similia et ea omnia, quae a me possibilia erunt officia mea itidem obligabit. Servet Deus Excellentiam Vestram quam diutissime. Datum in ditione Transilvanorum Pofő 10. Maji 1686.

Eiusdem Excellentiae Vestrae

servitor paratissimus
Emericus Thököly.

CXLIV. 1686. julius 21.

Lettre de Mr. du Heron du camp devant Bude 21-e Juillet 1686.

Je vous ai mandé, Monsieur, par ma dernière lettre, que l'on devait faire jouer le 15. de ce mois deux mines à la tête de l'attaque de Baveire, afin de ruiner celles qu'on appréhendait que

les ennemis eussent faites, et de combler le fossé qui est devant la Rondelle. Les mineurs trompèrent S. A. l' El. de Bavière, elles ne purent être prêtes que vers la moitié de la nuit du 15 au 16. Mr. de la Vergne et Mr. Rummel étaient de tranchée; ils ne firent faire aucun travail. Les Turcs retirèrent les sacs à terre du logement qu'ils avaient pratiqué devant leur pont, qu'ils coupèrent. Vers les 5 heures du matin du 16 on mit le feu aux deux mines; celle de la droite, au lieu de renverser la terre du côté du fossé, l'a jeté de celui de notre tranchée. Les pierres qu'elle éleva en l'air tuèrent 8 de nos soldats, et en blessèrent 15. Celle de la gauche réussit mieux parce qu'elle ne tua personne, mais elle ne fit sauter que six ou sept palissades. À peine la fumée fut dissipée, que les Turcs, qui, étant avertis de notre dessein, s'étaient retirés du fossé y revinrent en foule, s'imaginant que nous voulions nous y loger. Il y en eut parmi eux d'assez braves pour se placer à l'endroit d'où les palissades avaient été enlevées, pour entrer dans le trou de la mine, et pour jeter la terre qui nous favorisait; il restèrent près d'une heure dans le fossé, après lequel temps ceux qui n'étaient pas de la garde ordinaire de ce poste, se retirèrent. Ne soyez pas surpris que nous soyons instruits de ces petites circonstances; on n'a jamais assiégé de ville dont la situation fut plus du goût des curieux poltrons, que celle de Bude. Elle est environnée de montagnes, de dessus lesquelles on peut sans danger observer tout ce qui se passe dans les endroits qu'on attaque. Ce même jour un paysan apporta des lettres d'un espion que l'empereur entretient dans la place; elles parlent de la perte que les Turcs ont faite le jour de l'assaut; elles la font monter jusqu' à 300 hommes; celle que les impériaux firent est de 90 tués, 800 blessés, tous leurs officiers et 48 volotaires tués ou blessés. Dans ces mêmes lettres on avertit Mr. leduc de Lorraine de s'emparer du passage par lequel les Turcs vont prendre de l'eau à la rivière. On l'assure que s'il en était le maître, il le serait cinq ou six jours après de la ville, parceque l'eau des puits que les habitants ont percés est très mauvaise, et que celle des citernes est en petite quantité. Elles nous menacent de deux mines du côté de l'attaque de Bavière. et confirment le désordre que les bombes font dans la ville.

La nuit du 16. au 17. le comte de Fontaine d' Apremont, Lavigne le cadet, montèrent la tranchée. Vers les 10 heures du soir on commanda aux grenadiers de déloger du fossé les Turcs à coup de grenades. Ils firent plus qu'on ne leur avait ordonné: ils y entrèrent, ils furent suivis de ceux qui les devaient soutenir, ils tuèrent quelques Turcs. Il y eut près de 25 des nôtres de blessés dans cette action. Aussitôt que les Turcs furent chassés du fossé, on travailla à un logement sur le bord; ce logement a coûté aussi 20 ou 25 hommes. Il y a eu plusieurs officiers de

blessés, le pauvre comte de Fontaine a été le seul qui a été tué ; il reçut un coup de mousquet dans le coeur en visitant le travail ; il est généralement regretté de tout le monde. Sa mort a fait naître une dispute. Mr. le comte de Bielke prétend qu'étant officier général de l'empereur et de Mr. l' El., il doit prendre la place du comte de Fontaine, et rouler avec Mr. de la Vergne. Ce dernier ne veut point quitter la tranchée, et allègue pour sa raison que dans le service de l'empereur les généraux de cavalerie n'ont point de commandement sur l'infanterie, comme ceux d'infanterie ne prétendent point commander la cavalerie. Il allègue l'exemple d'un maréchal d'infanterie qui fut brusqué par un simple général de cavalerie à cause qu'il avait donné des ordres à la cavalerie. Cette dispute sera décidée par l'empereur. Je doute que ce soit à l'avantage de Mr. de Bielke.

La nuit du 17. au 18. Mrs de la Vergne, Steinau, la Vigne l'ainé ont été de tranchée. Ils ont commencé un logement depuis le fossé jusqu'an bord de l'eau, avec une ligne de communication. On a aussi travaillé à une batterie de 5 pièces qui doit être bientôt faite. Elle n'est vue d'aucune pièce du canon de l'ennemi. Aussi le colonel d'artillerie promettait de la faire tiser le matin du 18.

La nuit du 18. au 19. Mrs de la Vergne, Rumel, Lavigne le cadet étaient de tranchée. On perfectionna l'ouvrage de la nuit précédente et on travailla encore à cette batterie. On attacha deux mineurs, plus pour découvrir les mines de l'ennemi, que dans l'espérance de faire brèche par leur moyen, tant on est persuadé de leur habilité.

Du 19. au 20. Mr. de la Vergne d' Apremont, La Vigne l'ainé étaient de tranchée. Il ne se fit aucun ouvrage considérable On travailla encore à la batterie de 5 pièces.

La nuit du 20. au 21. Mrs de la Vergne, Steinau, Lavigne le cadet sont demeurés à la tranchée ; on n' a rien fait de nouveau. La batterie qui devait tirer le 18, ne tirera pas encore demain. On l'avait d'abord faite avec des sacs à terre, on l'a faite ensuite avec des coffres, on a voulu se servir en leur place de gabions, on en revient aux coffres. On en a déjà charrié quelques uns, on charriera le reste ce soir. Cette batterie a fait tuer et blesser extrêmement, de monde.

Du côté des impériaux, les approches sont poussés si proche des brèches, qu'ils ne songent qu' à les mettre en état d'aller se loger dessus. Leur canon tire assez souvent, mais comme il tire de bas en haut, le haut de la brèche est toujours difficile ; ils ont travaillé à trois mines, une sous la grosse Rondelle, et deux du côté de la brèche des Brandenbourgs. Les Turcs en firent jouer une le 18, qui ruina une de ces deux-là, écrasa le capitaine des mineurs des impériaux, avec quelques mineurs.

Le 19. il est arrivé un hussard, qui a rencontré de l'autre côté du Danube à quatre en cinq milles un dragon, qui a été deux ans prisonnier des Turcs. Ce dragon lui apprit que son maître avait été dépêché par le grand vizir pour porter ordre au pacha, qui était du côté d' Erlau (?) avec 8000 hommes, de venir se joindre à son armée. Les derniers avis qu'on a eus sont qu'elle avance et qu'elle est déjà beaucoup au delà d' Eszék. Mr. de Palfy est allé camper à 4 milles d'ici, sur le bord du Danube, avec cinq régiments. Le camp de cavalerie est toujours proche d' Albe-Royale. Si la nouvelle de la venue du grand vizir est véritable, comme il y a de l'apparence, on marchera au devant de lui. On peut tirer une armée de 30,000 hommes, et en laisser encore ici assez pour continuer le siège. On ne prendra aucune résolution, qu'on n'ait vu comme réussira l'assaut qu'on veut donner demain. On est persuadé que si on prend poste sur la brèche, la ville ne tiendra pas encore six jours. On fait de grands préparatifs d' échelles du côté des impériaux. Si cette entreprise ne réussit pas comme on le souhaite, il sera difficile d'empêcher les Turcs d' y jeter du secours, quoiqu'on travaille avec soin aux lignes, et qu'elles puissent être bientôt prêtes. Mr. l' El. et Mr. le duc de Lorraine marcheront apparemment aux ennemis; ils sont toujours en bonne intelligence. Je voudrais bien que Mr. l' El. tint la parole qu'il a donnée d'aller passer une partie de l'hiver à Venise. Si le voyage était résolu, je vous supplierais de me permettre de l'y suivre avant que de revenir en France. Au retour de la campagne, il ne restera pas longtemps à Vienne. La vie qu'il est obligé d'y mener n' accommode point un jeune prince. S'il commence une fois à voyager, il ne bornera pas ses voyages à celui de l' Italie.

CXLV. 1686. j u l i u s 24.

Lettre de Mr. du Heron du camp devant Bude du 24. de Juillet 1686.

J'avais résolu, Monsieur, de ne vous écrire que tous les huit jours, il s'est passé depuis dimanche tant de choses considérables, que je ne puis pas me résoudre à différer jusqu'au premier ordinaire à vous les mander.

Le 21. de Juillet il se répandit un bruit dans l'armée, que Mr. Danesvaldt avait envoyé un officier à Mr. le duc de Lorraine pour lui apprendre que l'avant garde des ennemis commandée par trois pachas était arrivée à trois milles de lui et pour lui demander des ordres. De l'endroit, d'où j'ai su cette nouvelle, il n'en sort ordinairement que de bonnes. Cependant la conduite tranquille qu'on tient, me fait douter de la vérité de celle-ci.

On arrêta ce même jour un homme, qui se dit Polonais et

qui montrait un passeport de M. de Lubomirsky. Il a été quelques jours dans notre camp, on dit que sa profession est d'être ingénieur et qu'il a levé le plan de nos attaques. Un lieutenant de la garde vit deux Turcs appuyés sur l'encolure de son cheval parler à lui.

La garde de Pest découvrit un Turc qui s'était caché dans un marais, il portait des lettres du Grand Vizir au pacha de Bude. Il lui mandait que les janissaires avaient déjà retroussé leurs robes, et s'étaient ceints du ceinturon de la bravoure pour aller le secourir et qu'il avait déjà passé le pont d'Eszék. Il en fait remonter trois avec son armée; il en veut détacher deux corps, un pour la Croatie, envoyer l'autre de l'autre côté du Danube; avec ce qui lui restera de monde il prétend secourir Bude. Le même jour il vint un homme de la ville se rendre, qui assura, qu'aussitôt, que notre batterie serait prête, les Turcs feraient une sortie pour enclouer notre canon.

Jamais déserteur n'a été mieux informé et n'a jamais donné d'avis plus sûrs. La nuit du 21. au 22. Mrs de la Vergne, Rhumel, le colonel Lebel de Saxe et La Vigne, l'aîné, étaient de tranchée; ils firent achever la batterie. commencée dès le 17. Le matin trois pièces de canon étaient en état de tirer. Les Turcs ne leur en donnèrent pas le temps; ils s'étaient glissés au nombre de cent à peu près dans le fossé, ils en sortirent à la petite pointe du jour avec leurs cris ordinaires. Les Saxons qui avaient la garde des postes avancés apercevant des sabres devant eux dans le moment qu'ils s'éveillèrent, s'enfuirent, ceux qui les soutenaient en firent autant. Les Turcs eurent le loisir d'enclouer nos trois pièces de canon et un mortier, et de couper deuxcent têtes qu'ils emportèrent avec eux dans la ville; celle du colonel des Saxons est du nombre. Le colonel de l'artillerie a été fort maltraité; on ne croit pas, qu'il puisse guérir. M. l'El. arriva dans le temps que le désordre commençait à finir et qu'on rechassait les Turcs dans la ville. Il est demeuré 19 des leurs sur la place. A peine les troupes étaient rentrées dans les postes qu'elles avaient abandonnés, que le feu prit à un magasin de poudre de l'ennemi. Le soldat, sentant trembler la terre, crut que toute la tranchée allait sauter. Il se sauva avec tant de confusion, qu'il renversa M. l'El. qui voulait l'arrêter, plus de trente passèrent sur lui sans que l'on put le relever. Si le Turc eut profité de ce désordre qui était dans la tranchée, je ne crois pas qu'une seule personne eût pu se sauver. Quelques uns disent que la carcasse, dont le mortier encloué par les Turcs était chargé, est tombé dans le fossé. À l'oreille on fait honneur de cet événement à nos généraux, à qui on donne dans la ville des intelligences bien sûres. La quantité de poudre, qui était dans le magasin, qu'un rendu d'aujourd' hui fait monter à 12000

quintaux, a renversé plus de soixante et dix pas de la muraille de la ville du côté de la rivière, mais par malheur deux autres murailles et un rang de palissades empêchent les Bava-rois de pouvoir monter à cette brèche ; entre elle et l'attaque des impériaux il y a une muraille et un rang de palissades. On croit que M^r le duc de Lorraine allait faire donner. Sa mine, qui n'était pas prête, fut cause qu'il différât jusqu'aujourd'hui. La terre trembla à plus de 4000. pas. La nuit du 22. au 23. Mr de la Vergne, M^r d'Apremont, Furstenberg, La Vigne le cadet relevèrent la tranchée ; ils ont fait travailler à réparer le désordre que les nôtres ont fait en fuyant de la tranchée. Les trois canons ont été en état de tirer. Mr. le duc de Lorraine envoya ce jour-là demander à M. l'El. s'il ne trouvait pas à propos de faire sommer le gouverneur de se rendre. Mr. l'El. répondit qu'il fallait attendre que quelqu'un d'eux fût logé sur la brèche. Cette réponse n'empêcha pas Mr. de Lorraine d'envoyer un tambour, un aide de camp et un truchement. Les Turcs sortirent de la ville et prirent la lettre qu'on leur présentait ; quatre heures après ils rapportèrent une lettre du gouverneur, qui mandait qu'il savait comme Dieu avait puni notre orgueil devant la même place il y a deux ans ; qu'il espérait que cette année il ne nous humilierait pas moins. Pendant le temps qu'on fût à concerter dans la ville cette réponse, il y avait eu (?) trêve Mrs. le prince de Savoye et de Commercy s'approchèrent de ceux qui étaient sortis.

La nuit du 23. au 24. Mr de Steinau, d'Apremont, Lavigne l'aîné montèrent la tranchée. Mr. de Steinau, de général-major qu'il était, a été fait lieutenant-général. Cette promotion a fini la prétention de Mr. le comte de Bielke ; elle eût eu un succès plus heureux, si Mr. le prince Louis ne s'y fût pas opposé. Pour ses raisons, il a dit qu'on ne devait point mettre de confusion dans le service, que les généraux de cavalerie devaient demeurer à la cavalerie et ne point se mêler de l'infanterie. Ce matin un aide de camp de Mr. le duc de Lorraine est venu dire à Mr. l'El. que l'ordre était donné pour faire jouer une mine, et qu'aussitôt après on monterait à l'assaut. Les ordres étaient meilleurs que la dernière fois. Mr le duc avait fait venir trois mille hommes de l'infanterie hongroise, qui devaient être comme les enfants perdus de cette attaque. Toutes ces précautions ont été inutiles par l'ignorance des mineurs. La mine, au lieu de faire sauter la muraille de la Rondelle du milieu, sons laquelle on avait prétendu la faire jouer, a jeté sur nos gens les ruines de la même muraille ; plus de deux cent en ont été tués. Il faudra trois jours pour réparer ce qu'elle a gâté dans la tranchée. Je doute que dans cinq la brèche soit de ce côté-là aussi bonne qu'elle l'était. Au pied de la Rondelle il n'y reste plus rien du débris de sa muraille. On la découvre présen-

tement; et avant que la mine eût joué, on avait de la peine à connaître qu'il y en eût eu une auparavant. Le canon tire contre cet endroit pour y refaire une brèche.

Il est venu ce matin un homme de la ville se rendre. Il a dit que le dommage que le magasin a fait en sautant est très considérable, parceque c'était l'endroit de la ville où les bombes tombaient le moins souvent, et que les malades et les principaux officiers s'y étaient logés. Il a ajouté que celui qui fait la charge de trésorier parmi les Turcs, avait voulu envoyer une lettre à Mr. le duc de Lorraine, dans laquelle il lui promettait de lui livrer la place, si on voulait l'en faire lieutenant du roi. Deux paysans qui étaient chargés de cette dépêche, ont été arrêtés et pendus, et le trésorier étranglé.

Les Brandenbourgs sont présentement plus modestes qu'ils n'étaient en arrivant. Ils avaient tellement publié qu'après leur arrivée Bude serait une véritable image de l'enfer, que plusieurs personnes sont venues de Vienne pour jouir de la beauté de ce spectacle. Pour les consoler d'avoir perdu leurs pas, ils leur ont montré des feux d'artifice qu'on croit devoir embraser tout ce qu'ils rencontrent. Par malheur on a trouvé que de petits morceaux de bois, qu'on a jetés dans ce feu, n'ont pu être allumés. On ne parle d'aucune chose, ni on ne fait aucune démarche qui puisse faire croire que nous soyons sur le point de voir bientôt l'ennemi. Notre infanterie diminue toujours beaucoup. Si avant huit jours je ne vous écris une lettre datée de Bude je désespère d'y entrer. Il me semble que voilà beaucoup de choses qui sont arrivées en peu de temps. Mandez moi, je vous prie, quelque chose de ce qui se passe en France, et prenez pour mon avancement des mesures convenables aux conjonctures présentes. On débite ici de plaisantes nouvelles.

CXLVI. 1686. julius 26.

Excellentissime Domine mihi confidentissime.

Postquam subintellexissem expressi Excellentiae Vestrae hominis ad celsissimum supremum vezirium reversum et remissionem ad Excellentiam Vestram, expertus excellentiae favor et exinde sumpta mea erga Excellentiam Vestram obligatio novum addidit stimulum, ut hac etiam commoda occasione utar, notificemque Excellentiae Vestrae, licet celsissimus vezirius ob certos respectus et considerationes solitam hujus gentis cerimoniam mihi exhiberi denegaverit, nihilominus tamen data mihi secreta audientia accepi in rebus meis gratiosas suae celsitudinis resolutiones, et cum ea esset suae celsitudinis intentio resolutissima, ut armatam Germanorum, quae Budam obsessit, invadat, consultius esse videbatur suae celsitudini me in partibus istis relinquere et exitum belli hic praestolari, meamque personam in omni casu

contingenti conservare. Haec erant celsissimi supremi vezirii verba. Arx mea Munkacziensis fidelesve ibidem constituti machinationibus et infestationibus Germanorum sese porro viriliter opponere non desinunt, et soluta jam ejusdem loci obsidione (quod ipsum hactenus Excellentiae Vestrae innotuit) et per hoc suppeditata fidelibus meis praerecensitis ad excurrendum occasione eos, quos injuria temporis et casus meus Varadiensis minus speratus a fidelitate mea deviare coegerat, iterum ad devotionem pristinam reducere conando numerum militiae dietim augent; non enim adhuc ipsos desperatio talis, quae de rebus meis, si Deo ita placuerit, pristino vicissim cursui restitutus bene sperare haud permetteret, obruit in tantis etiam extremitatum et infoelicitatum procellis. Impatenter expecto Excellentiae Vestrae resolutionem et informationem ac Christianissimi Regis domini mei clementissimi benignam dispositionem de suo humillimo cliente faciendam, cum ex denunciatione Excellentiae Vrae medio servitoris mei ad Excellentiam Vram expediti intellexerim litteras meas ad aulam alte nominati Christianissimi Regis scriptas et Excellentiae Vrae recommendatas eo lucusque penetrare potuisse. Non etenim animi pendeo, quin sua Christianissima Regia Majestas intuitu moderni status infoelicis, et declarata erga me pristina clementia ac munificentia, imo et per litteras benigne compromissi patrocinii rebus meis desperabundis succurrat et me sub clientela sua regia ulterius etiam conservet; et si eatenus Excellentia Vra' me quam citius refocillare et consolari non dedignabitur, obligabit me quoque ad perennes gratiarum actiones serviendique animi studium, prouti ulteriori etiam favori et affectioni Excellentiae Vrae me recommendans permaneo

Eiusdem Excellentiae Vestrae

Ad Nander Albam 26. mensis Julii 1686.

servitor paratissimus.

Emericus Thokoly.

CXLVII. 1686. augusztus 14.

Copie de la lettre que le Bassa de Bude envoyait au grand vizir par deux paysans, lesquels on mande du camp de Bude, de 22., avoir été pris quelques jour auparavant.

Très gracieux Seigneur.

Après l'aspect bienheureux et tant souhaité de la précieuse poussière qu'ont excitée ses vestiges et sa marche, il sera informé par son fidèle serviteur que la lettre envoyée par un homme de Bude m'a été remise le 12 de ce béni mois de Ramezzan, par laquelle j'étais instruit qu'il était heureusement arrivé à Esseck. La suprême vérité veuille lui accorder longue vie, lui donner fortune, forces et victoire, dissiper et punir l'ennemi de la loi. Ainsi soit-il.

Les nécessaires et très humbles lignes que j'ai dû tracer sur sa lettre, lui ont été envoyées par deux hommes de cette place pour lui en faire savoir le besoin et extrémité, et des serviteurs de Dieu qui s'y trouvent assiégés; de même que le chemin qui est le plus aisé pour vaincre l'ennemi, avec la grâce de Dieu; mais comme je ne sais pas, si les mêmes lignes sont parvenues jusqu'à une si haute présence, il sera encore informé par celle-ci de l'état des choses avec une parfaite sincérité. Dieu soit loué que jusqu'à présent le pernicieux ennemi n'ait été rempli que de terreur et de confusion, quoique par pur orgueil et superbe il n'ait pas discontinué un moment ni jour ni nuit de nous presser par le canon, par la mousqueterie, par les bombes et par les mines, selon qu'il est encore arrivé deux jours avant la date de celle-ci qui était le 22 de ce béni mois de Ramezzan; c'est à dire que le lundi matin il fit sauter six mines à la fois du côté de la grande rondelle, et les maudits donnèrent ensuite un assaut à la brèche; mais par la grâce de Dieu, et par un miracle du chef des Prophètes, et par la faveur de mon très-gracieux seigneur, les mines sautèrent en arrière, quelques uns des maudits ont été tués, et après le combat d'une heure ils ont été obligés de se retirer avec perte. Les généraux et les sérasquiers de ces maudits y étaient de part et d'autre en personne, mais comme ils ont vu que le bon Dieu avait accordé ce jour à sa grâce à ses fidèles, et les avait punis, ils ont été tout tristes, affligés et consternés, selon le rapport des prisonniers. Dieu soit béni, toutes ces choses sont des fruits de la faveur de mon très-gracieux seigneur. Nous espérons donc, et prions Dieu qu'il veuille bientôt punir ce superbe ennemi, et rendre victorieuse l'armée de ses fidèles. Nous nous promettons aussi de notre très-gracieux seigneur qu'il emploiera tous ses soins pour jeter au plutôt du secours dans la place; et nous l'attendons à toute heure. J'ai fait mention dans ma précédente à mon très-gracieux seigneur, que l'on pourrait jeter dans une grande confusion ce superbe ennemi si on l'attaquait pendant plusieurs nuits en différents endroits. L'on verrait avec le secours divin qu'il serait défait et vaincu; car ce maudit orgueil est monté jusqu'au suprême degré ce qui nous fait croire qu'il est bien près de sa chute et de sa ruine. Le 24. du mois Ramezzan 1097., qui est le 14. août 1686.

CXLVIII. 1686. november 4.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine mihi observandissime.

Sinceritatem Excellentiae Vestrae, et in rebus domini et mariti mei promovendis singulare studium prouti pridem habui

perspectissimum, ita neque de praesenti super eodem dubito. Quicquid vel scribere vel referre liceret, exponet Excellentiae Vestrae praesentium exhibitor generosus dominus Daniel Absolon, cui omnimodam fidem exhibebit et quicquid in conductura rerum contribuere poterit, ex affectu suo libenter contribuet. Caeterum ut Excellentia Vestra prospere vivat et res ad gloriam, cujus interest, felicissime gerat, desidero. Datum in arce Munkacs die 4. Novembris ao. 1686.

Excellentiae Vrae

observandissima
Helena Zrinÿ m. p.

Rájegyezve : Ad Marchionem de Bethune.

(Eredeti.)

CXLIX. 1686. november 11.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine et Patrone mihi gratiosissime.

Status infortunatissimi principis et mea in eundem intemerata fides urserunt, ut deveniam in Poloniam ad imploranda per cooperationem excellentissimi domini marchionis serenissimi Regis consilia, quibus succurri possit periclitanti principi; eos insuper habebam ordines, ut proficiscerer in Galliam, neque recusassem iter, nisi excellentissimus dominus marchio id ipsum disvasisset ex rationibus mihi incognitis. Temporum et factorum crimen in eas principem optimum redegit angustias, ut succumbendum ipsi sit, nisi serenissimus Rex Poloniae et Christianissima Mattas opitulatricem porrigat dextram. Vivit ille in diem hodiernum Varadini inter Turcas, in spei metusque confinio, animatus ex una parte Turcarum blandimentis et promissionibus, ex altera parte sollicitatur a Germanis ad reditum, cum pollicitatione accommodationis, quid sperare possit a Turcis, quorum inclinata fortuna est, quid e contra metuere debeat a Germanis, quorum praegrandis fastuositas et suspecta fides determinandi in hoc ambiguo, nulla est securitas. Satisfactionem, quam Porta intendit dare principi, posset praestare collatio principatus Transylvaniae, qui respirium aliquod et commoditatem reparandi res afflictas concederet, quodsi vero Turcae normam hactenus practicatam observent, et neglecto principe, contra fidem athname, eundem vel in praesentibus angustiis relinquunt, vel (quod omnino metuendum) in profundiorum Turciam abducant, merito provocabit commiserationem Christianissimae Mattis Turcarum infanda iniquitas, et ut omnibus modis adjuvetur, urgebit Christianissimae Mattis benigna protectio. Hanc mereri videtur constantia principis, qui sine respectu sui interesse privati, ad gloriam et emolumenta interessorum Christianissimae Mattis arma in omnem eventum gessit et

continuavit, omnibus bonis ditionibusque suis usque ad unicum fortalitium Munkacs privatus. Nostrum aliquot, qui fidem et obsequia erga eundem illibate servavimus, de salute et conservatione illius solliciti cogitamus jure merito de omnibus mediis, quibus servari possit in spem bonorum et ad meliora tempora, non dubitantes, quin Christianissima Mattas ex condolentia sortis clientis sui fidi et constantis in conservationem ejusdem omnem contributura sit efficaciam, sive in aram Munkacs ad consilium et protectionem serenissimi Regis Poloniae sese recipere et consequenter per mediationem suae Majestatis cum imperatore tractatum inire necessitetur, sive ad ipsam Portam otthomanicam ad experimentum ulterioris fortunae deducatur, ubi respectus Majestatis, Christianissimi Regis tam in conservatione vitae, quam in elevatione fortunae plurimum ipsi prodesset. Maximum in his angustiis sublevamentum esset, si Christianissima Majestas pecuniario subveniret subsidio, quibus et persona principis et arx Munkacs, quae fortunam et honorem illius sustinet, sustineri possent. Licet enim arcem Munkacs caeteris sufficienter muniverimus necessitatibus, pecuniae tamen defectu laboramus, sine qua in his rerum vicissitudinibus arcem tueri et servare difficile est, militi quippe nisi solvatur, in dissolutionem facile solvitur. Quantum autem intersit, tam quo ad conservationem principis, quam ad coërcendas Transylvanorum inclinationes ad Germanos, ne praeclarus iste in Poloniam passus Germanis cedat, excellentissimus dominus marchio Excellentiam Vram superinde informabit. Summatim, salus et conservatio principis in tantis extremitatibus dependet a consiliis, protectione et munificentia Christianissimae Majestatis, et quia serenissimus Rex Poloniae vicinus est rebusque principis paterne semper favit, perquam necessarium esset, si a sua Majestate amice requireretur super continuatione patrocinii et omnis assistentiae, in quocunque casu ordines praeterea darentur oratori in Porta et excellentissimo domino marchioni, ut rebus et necessitatibus saepedicti principis invigilantes, defectus subsidio pecuniario supplerent, hoc et gloriam Christianissimae Majestatis reddet illustrem, et servatum meliori fortunae principem ad sempiterna obsequia obstringet. Sed in his modum praescribere neque ausim neque debeo, faciet, spero, quod et nota per orbem munificentia et clientis afflicti atque fidelissimi calamitosa conditio efflagitant. Meam quoque paupertatem et contestata fidelia servitia gratiosa propensione Excellentiae Vestrae submitto, rebus enim omnibus amissis, pietatem in patriam, fidem erga principem servavi, unicam infelicitatis meae habiturus consolationem, si Excellentia Vestra benignitatem Christianissimae Majestatis mihi reddiderit propitiam, pro qua gratia divinum numen Excellentiae Vestrae et ejusdem illustrissimae domui sempiternum benedicet. Obtinui

a serenissimo Rege per intercessionem excellentissimi domini marchionis recessum uxoris meae in Poloniam et protectionem. sumque in ea jam intentione, ut illam ex oppressione quam citissime eripiam, multum proinde spero a magnanimitate Christianissimae Majestatis per intercessionem Excellentiae Vestrae, quae necessitatibus nostris benigne succurret. His maneo dum vivo

Excellentiae Vestrae

Datum in Sztrý die 11. 9-br. 1686.

servus humillimus et obligatissimus
Daniel Absolon de Lilienberg m. p.

(Eredeti.)

CL. 1686.

Excellentissime Domine Marchio Amice colendissime.

Ludit in humanis divina potentia rebus, quod ipsum mihi quoque accidit et revera fateri debeo periissem, nisi periissem. Infortunium meum suppono, quod Excellentiam quoque Vestram tanquam antiquum meum amicum et patronum ad compassionem, anxietas autem meorum, in quibus quotidie versantur, ad sana ipsis danda consilia provocavit. Multum enim auctoritate et interpositione sua apud serenissimum Regem Poloniae et mediatore ipso efficere potuit. Mi Domine recordare mei, divina favens clementia redivivum quasi ad servitia vestra me adhuc conservavit et brevi facilius correspondentiae via etiam aperietur. In tantis damnis et infortuniis posito clienti suo christianissimus Rex etiam faveat, gratiose me respiciat. Serenissimus rex Poloniae, ad quem expressum etiam amittam his diebus. . . . non me et meos etiam deserat, ut sic eo obligatiorem me etiam sentiam. Vestra Excellentia mihi, quaeso, rescribat et expertum anteactis temporibus patrocinium in necessitatibus meis modernis efficaci sua ante serenissimos reges auctoritate dignetur continuari, pro quo favore et gratia Deus T. O. M. retribuet, nec ego immemor futurus. Divinae interim protectioni Excellentiam V. recomendo et maneo

Excellentiae V.

servitor addictissimus
Emericus Thököly m. p.

Külczim : Excellentissimo dno marchioni de Bethune etc.

(Tököly kezeirása.)

CLI. 1687. jan u a r i u s 6.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine et Patrone mihi gratiosissime.

Legi aliquando in sacra scriptura : Pulsate et aperietur, Petite et dabitur vobis, pulsavi per literas, sed nullum obtinui

responsum, rogavi in literis, sed altissimum exhorreo silentium. Expectantibus et afflictis quam molesta sit mora, non dubito, quin Excellentia Vestra in semet ipsa cognoverit, nobis tempore nihil pretiosius, nihil e contra, si invanum effluat, periculosius, neque aliunde sperare possumus consolationem et opem, quam a patronis et amicis. Rogo proinde Excellentiam Vram, imo ad antiquum candorem et affectum obtestor, ne gravetur scribere, quid hucu(sque a)ctum sit in rebus, et quid ulterius sperandum s(it). . . enim, quod Excellentia Vra cursorem suum in mo. . . . ta expectet, si hactenus non rediit, nos quoque adven(tum) principis nostri, vel adminus praecursorem alique(m) expectamus; quidquid advenerit, ad Excellentia(m) Vram fideliter et sine mora perscribam. Qui(d scri)bat palatinus Hungariae dnus comes Paulus Eszter(hazy) ad suum agentem Cassoviam, literarum v(erisima) paria, ex hungarico in latinum fideliter tra(us)lata ad excellentissimum dnum sui camerarium emisi, sperans, quod cum Excellentia Vra communicabuntur, dignae sunt, ut legantur cum reflexione. Princeps Transylvaniae, prouti auditur, conscribit milites, nostra quoque militia in dies augetur. Diebus praeterlapsis iverant septem vexilla peditum et unum Croatarum equitum sub montem Beczkéd, ad pracludendum nobis passum, sed postquam vidissent combustos pagos et abscissam subsistendi commoditatem, reversi sunt praedicti pedites cum Croatis, quos praesidiarii hujus loci celeriter insecuti et in pago Dolha generose aggressi profligarunt plurimis illorum caesis, equites Croatae fere omnes occubuerunt; qui ex peditibus in castellum sese receperant, regressi sunt in Beregszaz cum gemitu et lachrimis, nostrate redierunt egregiis onusti spoliis, triginta duos captivos et unum insuper vexillum adduxerunt. Haec sunt, quae Excellentiae Vrae ad notitiam dare volui, demisse rogans, ut literis me suis consoletur scribatque, quantum efficaciae habuerint informationes. Quod superest, in hoc recenti anno Excellentiae Vrae longaevitatem et felicissimos rerum successus ex intimo corde precatus maneo et morior

Excellentiae Vestrae

Datum in arce Munkács die 6. Januar. 1687.

servus humillimus et obligatissimus,
cujus mentem manumque novit m. p.

P. S. Nunc accepimus nova, principem nostrum. . se in Transylvaniam, et quod miserit currentes (u)niversales in Mararos, ut ex quolibet (p)ago duo ex praecipuis sese conferrent ad suam Celsitudinem, si hoc confirmabitur, perscribam cum celeritate.

Rájegyezve : M. de Bethune.

(Az utóirat Absolon kezeirása.)

CLII. 1687. february 1.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine mihi observandissime.

Misi ad sacram regiam Majestatem generosos dominos Michaellem Nagy de Lessenye et Daniele Absolon, ut conditionem status domini et mariti mei. insimul meas et meorum necessitates suae Majestati fideliter declarent, quorum negotiationem ut Excellentia Vestra pro suo erga nos et affectu et autoritate juvet dirigatque ad consecutionem benigni responsi, etiam atque etiam rogo. His Excellentiam Vestram felicissime valere desidero maneoque

Excellentiae Vestrae

Datum in arce Munkacs, die 1. Februarii 1687.

observantissima

Helena Zrinj m. p.

(Eredeti.)

CLIII. 1687. february 4.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine et Patrone mihi gratiosissime.

Ad sacram regiam Majestatem cum magco dno Nagy expeditus, huc venimus. literas credentiales ad accelerandam rem, quae moram non patitur, praemittentes. Rogamus igitur Excellam Vram demississime, exhibeat nobis occasionem in aliquo loco conferendi cum Excella Vra, quod summe necessarium est, nam si unquam Excella Vra afflictis succurrere laboravit, nunc tempus adest, in quo amicitiam et pristinum affectum contestari poterit. Expectamus informationem Excellae Vrae et manemus ejusdem

Excellentiae Vrae

Datum in Szinovuszkó 4. Februarii ao. 1687.

servi humillimi

Michael Nagy Lesseney m. p.

Daniel Absolon m. p.

CLIV. 1687. february 22.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine et Patrone nobis colendissime.

Interpositionem Christianissimae Majestatis factam in Porta ottomanica pro nostro principe, ex declaratione excellentissimi domini marchionis de Bethune cum singulari consolatione intelleximus, et quia summam semper et unicam post Deum spem fiximus in protectione et patrocinio Christianissimae Majes-

tatis, non dubitamus, quin regias et paternas curas benignissimumque affectum pro salute et conservatione optimi sed infortunati principis continuatura sit. Nos hinc recedimus in eo satisfacti, quod cognoverimus fluctuanti in adversitatibus principi non deesse protectorem, qui potens est et pro gloria sua omnia faciet, ut calamitosae succurratur virtuti, serveturque princeps, qui exemplum clementiae Christianissimae Majestatis in pectore suo ad mortificationem invidiae circumferat. Penetrabilem profecto consolationem reportabimus afflictae principissae, quae hanc inexpectatam Christianissimae Mattis clementiam submississimo recognoscet respectu. Nos pro principe nostro humillimas et immortales agimus gratias venerabundis supplicantes affectibus, ut quam Christianissima Majestas hactenus contestata est protectionem, eandem efficacissime continuat, interponendo cum valore et omni virtute auctoritatem suam in Porta ottomanica pro salute et conservatione personae principis, ubi fundamentum ipsius vitae et personae, neque apparet modus aliter eripiendi principem, quam per dextram Christianissimae Majestatis. Plura scribet excellmus dominus marchio. De caetero subjicimus nos gratiae Excell. Vrae et manemus

Excellentiae Vrae

Datum Leopoli 22. ¹⁾ Febr. 1687.

servi humillimi et obligatissimi

Michael Nagy Lesseney m. p.

Daniel Absolon m. p.

P. S. Ampliorem informationem Excellentiae Vrae ex memoriale, quod excellentissimo domino marchioni exhibuimus, intelliget, submisce rogantes, ut principi nostro etarci porro Excellentia Vra patrocinetur. Pro munificentia Christianissimae Mattis submississimas ago gratias, assecurando Excellentiam Vram, quod post conservationem principis omne meum studium impendam ad gloriam et interessa Christianissimae Mattis. Excellentiae autem Vrae pro efficaci recommendatione immensas ago gratias. Deus sat.

Quod ab excellmo domino marchioni de Bethune acceperim ex munificentia christianissimi Regis mille ducatos in specie, super ea cum summa gratiarum actione in duabus quietantiis recognosco, quae tamen pro una reputantur. Leopoli 15. Febr. 1687.

Daniel Absolon m. p.

Rájejjezve: reęu le 2. août M. de Bethune.

(Absolon kezeirása.)

¹⁾ 15-böl kiigazitva.

CLV. 1687. februarius 22.

Excellentissimo Domino Marchioni de Bethune sincere repraesentatur.

1. Significamus suae Excellentiae, quod celsissimus princeps singulari cum laetitia intellexerit valorem et efficaciam protectionis Christianissimae Mattis in Porta ottomanica; quando enim princeps expressum suum ad oratorem christianissimi Regis expedire voluit, neque id ipsum permisisset supremus vezirius, ipse imperator mandavit, ut concederetur facultas principi mittendi hominem ad excellmum d. oratorem, quod et factum est.

2. Constat Germanorum consilia intentionesque illuc esse directas, ut principem quocunque modo perdant; credunt enim, quod ipso vivente difficulter possint in Hungaria stabilire absolutum et haereditarium dominatum, Hungaris in statu presso ad personam principis semper propendentibus et intentis. Unde generalis Caraffa aperte dixit: Theökeölium debere mori et in tractatum pacis cum Turca primum fore punctum, ut Theökeölius assignetur manibus Germanorum.

3. Porta ottomanica ab aliquot annis promisit nostro principi collationem principatus Transylvaniae, quod tamen hactenus cum ingenti suo malo non tantum non praestitit, sed ne imperiali quidem diplomati (quod athname dicitur) satisfecit, negligendo principem protectionem solidam et arma non subministravit, imo per horrendum et irreparabilem errorem Varadini incaptivavit, unde tot arcium civitatumque perditio consecuta est, omnisque ruinae et praesentium malorum origo. In his extremitatibus non apparet validius remedium, quam si Porta principem nostrum in Transylvania stabiliret. Hoc enim facto

a) Vires Turcarum augerentur, nunc otiose spectante hoc bellum Transylvania.

b) Progressus armorum Austriacorum impediretur.

c) Hungari ad spes et res novas animarentur et plurimi oppressionis taedio ad principem deficerent.

d) Varadinum retineretur, quo perditio necessum est, ut Transylvania quoque concidat.

e) Intentiones Germanorum de inducendo in Transylvaniam principe Lotharingiae et seminandis fovendisque in Polonia factionibus sufflaminarentur; scimus enim, quod occupato Varadino et redacta in potestatem Transylvania, Germani velint facere pacem cum Turca, ut fortunam victricium armorum contra alios experiantur.

f) Princeps noster reddetur aptior et capacior ad praestanda in futurum servitia, Saxonibus in Transylvania personam et gubernium suae Celsitudinis ultro exoptantibus.

Ad hunc autem gradum consequendum et ad restabiliendam fortunam principis Christianissima Majestas per oratorem suum in Porta plurimum contribuere poterit, in quo post Deum omnis spes nostra radicata et terminata est.

4. De praesenti princeps est in confinio turcico Boros-Jenő dicto, elargitum ipsi est imperiale edictum, ut ubicunque libuerit in provinciis, ditionibus et fortalitiis ottomanicis commorari et subsistentiam figere suae Celsitudini liceat cum provisione concedenti, quae tamen non sine murmure et tenuissime admodum administratur, ut subtractis pro convenientia status mediis et suppresso spiritu caput non extollat et emineat. Habet apud se sultanum Tartarorum Galgam et passam Damasci cum copiis, eratque intentionatus venire in arcem Munkács, sed asperitas hyemis, viarum difficultas et fortassis virium diffidentia intentionem hactenus impediverunt.

5. Potiores de praesenti circa principem, qui vel fidem et obsequia retinuerunt, vel post ipsum secuti fuere, sunt illustrissimus dominus Petroczy. consanguineus suae Celsitudinis; item aulae praefectus dominus Paulus Ubryzy; capitaneus cohortium equestrium dominus Gyulaffi; dominus Nemessany; capitaneus ante Tokayensis dominus Izdenczy; porro ex praecipuis aulae familiaribus dominus Csemniczky; domini, Okolicsany et magister postarum Dobay cum caeteris aulicis, inter quos primae nobilitatis sunt camerarius dominus Malatinszky, duo secretarii et praefectus stabuli dominus Pecsý. Praeter hoc habet aliquot cohortes equitum, qui oppressionum Germanicarum pertaesi confugerunt ad suam Celsitudinem et in dies augentur, augerenturque magis atque magis, sed media solvendi desunt.

6. In arce potiores sunt illustrissimus dominus Matthias Ostrozits, amplissimorum bonorum ante hos motus dominus et ex clarissima antiquissimaque familia oriundus, principi sanguine junctus; dominus Michael Nagy de Lesseney, qui nunc hic est, Varadini captivitatem et abductionem sustinuit, principis individuus in adversa fortuna comes, donec ad serenissimum Regem Poloniae fuisset expeditus, a quo tempore ex mandato principis apud principissam remansit. Dominus Caspar Sandor affinitate conjunctus principi; domini, Petrus Madács ex capitaneis principilaribus, Andreas Radics, modernus capitaneus Munkacsensis, Georgius Bigl, Johannes Kelemessy, Michael Torma capitanei; castellani quatuor; duodecim vexilla peditum et una campagna mosquetariorum; tres cohortes equitum et sexaginta dragoneri, quibus menstruatim solvit principissa. Praeterea est intra et extra arcem copiosa nobilitas, oppidani et alii, qui se receperunt sub protectionem principissae, ita ut in universum numerus bene armatorum excedat numerum trium millium hominum.

7. Annona et munitiōibus non caremus equidem, quod si tamen Germani messem nobis et passum in Poloniam adimerent, timendum esset de defectu etiam pulveris. Carentiam et necessitatem pecuniae non negamus, nulli enim ex bonis proventus omnia Fiscus possidet, et singulis mensibus tantum in militiam quatuor mille et trecenti floreni hungaricales dependuntur. Necessarium igitur est, ut excellentissimus dominus marchio repraesentet christianissimo Regi, quod ad conservationem arcis pecunia extreme indigeamus et celerrime quidem, dum passus nobis patet, et viis sua constat securitas, secus timendum, ne pecunia destituti, et consequenter militiae non solventes, illa in seditionem rebellionemque erumpat, et sic perdatur arx tantae consequentiae, qua stante in potestate principissae habemus: 1. Passum in Poloniam, commercia et correspondentias. 2. Tenemus Transylvaniam in aliquo respectu et submissione. 3. Reputatio et consideratio principis in Porta et alibi major est, et exinde poterit renovare fortunam. Quod si vero (quod Deus avertat) in manus Germanorum inciderit, omnia perierunt, omnia collapsa sunt; Germani vero pervenirent ad dominium praeclarissimi passus in Poloniam et arx Munkacs esset fraenum Hungariae et Transylvaniae.

8. Resolutum omnino est (nisi Deus atroces conatus et sanguinolentum propositum impediverit), ut arx Munkacs primo vere obsideatur et validissime oppugnetur, tum quod Germani difficulter patiantur hunc lapidem offensionis, tum quod ingentem praedam praeconceperunt. Praeveniendum igitur modis omnibus, et cum omni celeritate informandus christianissimus Rex cum repraesentatione firmissa necessitatum et extremitatum nostrarum, ne in his turbinibus concidamus et pereamus. Consultum judicaremus imo et rogamus, ut excellmus dominus marchio expressum cursorem sine omni mora expediat.

9. Ex multis rationibus et respectibus, praesertim ut Porta considerationem Christianissimae Mattis, quam habet pro persona principis, cognosceret, rem censeremus esse utilissimam, si christianissimus Rex aliquem hominem capacem mitteret ad latus principis. Dominus de Forval, tamquam homo notus et in rebus hungaricis optime versatus, esset ex opinione nostra convenientissimus. In hoc tamen absit, ut temerarie praescribamus, sentimentum saltem nostrum candide explicantes.

10. Quod si Porta ottomanica praescriptae satisfactioni pro principe nostro non annueret, vel etiam in ventura campagnia iterum succumberet: rogamus Christianissimam Mattem per excellentissimum dominum marchionem quam demississime, accipiat particularem suam in protectionem principem, principissam et familiam Rakoczianam, recommendando serenissimo Regi Poloniae et inclytae reipublicae eorundem personas, ut refugium et

securitatem in Polonia obtineant. Videmus quidem benignissimum affectum in serenissimo Rege, recommendatio tamen christianissimi Regis multum addet ponderis.

11. Quod celsissimam principissam attinet, resoluta est, sanguinem et vitam in arce Munkacsiensi deponere, antequam aliquid committat, quod domino et marito suo praejudiciosum esse vel eidem aliquod periculum aut exitium afferre possit, subjiciendo se et proles suas in omni casu protectioni et benignitati christianissimi Regis.

12. Curam pannorum, pro vestiendis militibus excellentissimo domino marchioni singulariter recommendamus, male enim vestiti facile murmurant et ad alia, non sperata prorumpere possunt. Si pulveres et salem nitri nobis submitteret, rem faceret praeclarissimam.

13. In summa et compendio, ut princeps et Munkacs ad meliora tempora conservetur, post Deum unice dependet a protectione et munificentia christianissimi Regis, principi in Porta ottomanica, arci Munkacs per Poloniam benignissime succurrando, quod nostrum votum, salus et conservatio nostra est, eo omnem spem habemus collocatam, abinde vita nostra et firmisimum praesidium.

14. Siquidem serenissimus Rex Poloniae per activitatem et recommendationem excellmi domini marchionis juniori principi et domicellae Rakoczianis in omni casu libertatem recessus in Poloniam et firmam protectionem benigne declaravit: rogatur sua Excellentia, ut statum dictorum orphanorum Christianissimae Matti profundissime declaret, coneturque efficere, ut christianissimus Rex eosdem in protectionem et tutelam etiam suam paterne et clementissime recipiat, sed et serenissimo Regi et reipublicae ita commendet, quo cum omni securitate et indemnitatem subsistere possint, si huc confugere necessitentur. Hoc ipsum gloria Christianissimae Mattis et erga sortem tantae familiae singularis condolentia efficient.

15. Quia vero celsissima principissa resoluta est arcem usque ad ultimas extremitatis defendere, militia autem praesidaria copiosa nimis est: statuit, ut extra interiorem palancam, quae aqua satis profunda et lata circumdata est, alia exterior aedificetur, facietque delectum militum, ut veterani et qui in obsidione anni praeteriti arcem generosissime defenderunt, in interiore palanka et arce collocentur, novitii vero et quibus non satis fidentum, in palanka noviter exstruenda extra portam palancae interioris.

16. Provisionem de pannis pro militibus, pulvere item et sale nitri excellmo domino marchioni iterum singulariter commendamus rogantes, ut omni conatu laboret, ne fortalitium tanti

momenti destituatur; fideliter enim et sincere omnes necessitates extremitatesque Excell. suae repraesentamus, ut remedia tempestiva adhibeantur, periculum enim in mora et verendum, ne miles vestes et stipendia non assecutus ad extremitates convertat animum, cui deinde medicina sero applicaretur.

17. Nihil dubitandum de Transylvanorum, secretis cum imperatore Romanorum pactis hoc saltem expectant, ut Germani Varadinum obsideant, in aperta tunc contra Turcas arma erupturi, nunc etiam octocentenas trahas annonae et victualium Germanis subministrarunt; apparet igitur, quantae consequentiae sit mutare gubernium illius provinciae, praesertim cum civitates Saxoniae et potior pars nobilitatis in personam nostri principis pridem propendeant.

18. De Turcarum imperatore habemus, quod in persona praeerit modernae campaniae, et quod jam sit in civitate Sophia. quae distat ab Alba Graeca itinere septem dierum. Eventum belli Deus et tempus docebunt; nostrum est ulterius: implorare Christianissimae Mattis pro principe, Principissa et orphanis regiam et benignam protectionem, nihil dubitantes de exoptato effectui. Haec sunt, quae excellmo domino marchioni bona fide repraesentare debuimus, rogantes, ut eadem pro singulari dexteritate et prudentia sua Christianissimae Matti profunde et candide significet ad impertiendam celsissimae principissae, quam celerrime poterit, resolutionem.

Actum Leopoli 22. Febr. 1687.

(P. H.) Michael Nagy Lessenÿ m. p.

(P. H.) Daniel Absolon m. p.

Rájegyzve: reçu le 2. août 1687. M. de Bethune.

(Absolon kezeirása.)

CLVI. 1687. márczius 28.

Lettre du Comte Tekeli.

Excellentissime Domine mihi colendissime.

Maximus candor et inculcata Excellentiae Vrae erga me amicitia semper quidem apud me et dexteritate intemerata colebatur, colitur nihilominus eo majori modo, dum se mihi tot exitiis et discriminibus exposito associet et quasi collegam individuum praestet, dum saepe saepius nonnunquam etiam ferme incio de remediis restitutionis meae cogitando et laborando, vix non se exosum praestet. Quid diebus superioribus cum dno Michaelae Nagy et dno Daniele Absolon cierint, ea omnia consulto et reapse facta sunt et licet nihil penitus intermiserint, quae non interm(isere)

dehebant, virum nihilominus mihi est aliquem expressum pro repraesentatione rerum modernarum in Galliam expediam, quod cum consensu et manuactione Excellentiae Vrae fieri volo. Praesentium itaque exhibitorem nobilem Martinum Izdentium aulae meae familiarem libuit et in Galliam et ad Ex^{am} Vram expedire, rogando Excellentiam Vram perquam officiose, quatenus ipsum exaudire, nomine propositorum indubitata fidem adhibere et omnibus modis me meosque res promovere dignetur, persuasum sibi habens hanc contestatam erga me Excellentiae Vrae amicitiam nunquam fore obliteraturam. In reliquo servet Deus Excellentiam Vram diu feliciter valentem et viventem. Datum in praesidio othomanico Gyula, die 28. Martii, anno 1687.

Excellentissimae Dominationis Vrae

servitor addictissimus.

CLVII. 1687. aprilis 22.

a)

Illustrissime et Excellentissime Domine mihi observantissime.

Certis et particularibus ex causis expeditur ad Christianissimam Majestatem a domino et marito meo praesentium exhibitor generosus dominus Martinus Izdency, capitaneus antehac Thokaiensis, cujus negotiationem Excellentiae Vestrae singulariter commendans rogo, ut eidem non solum integram fidem adhibeat, sed et res et necessitates nostras per auctoritatem suam apud christianissimum Regem efficaciter juvet et secundet, ut desideratum responsum consecutus quam citissime reverti valeat. In reliquo Excellentiae Vestrae omnem prosperitatem desidero. Datum in arce Munkács die 22. Aprilis 1687.

Excellentiae Vestrae

observantissima
Helena Zrinj m. p.

(Eredeti.)

b)

Christianissima Majestas Domine Domine mihi clementissime.

Quando ad benignitatem et patrocinium Christianissimae Majestatis Vestrae tanquam ad firmissimum asylum dominus et maritus meus confugit, meas quoque et meorum necessitates, oppressiones et imminetia pericula Christianissimae Majestati Vestrae per exhibitorem praesentium generosum dominum

Martinum Izdenczy, capitaneum antehac Thokaiensem, in submississima fiducia exponere volui, Christianissimam Majestatem Vestram humillime rogans, dignetur clientem suum efficaci amplecti protectione et clementia, mihi quoque regio succurrere affectu, quod sicuti ab innata Christianissimae Majestatis Vestrae munificentia indubie mihi polliceor, ita me ipsam meosque orphanos ulteriori ejusdem submitto gratiae et protectioni. Servet Divinum Numen Christianissimam Majestatem Vestram quam diutissime incolumem et ad immortalem gloriam felicissime imperantem. Datum in arce Munkacs die 22. Aprilis 1687.

Christianissimae Majestatis Vestrae

serva humillima
Helena Zrinĳ m. p.

(Eredeti.)

CLVIII. 1687. április 28.

a)

Serenissime, Potentissime et Christianissime Rex, Domine Domine clementissime.

Animantur christianissimo nomine regiae Majestatis Vestrae christiani populi in suis oppressionibus, ut ad christianissimam Vestram Majestatem confugiant. Status regni quoque mei est inter multa mala positus, de quo christianissima Majestas Vestra ab excellentissimo dno marchione de Bethune informabitur. Humillime oro christianissimam Vestram Majestatem, ex innato in rem christianam zelo dignetur meam et regni mei causam clementissime cordi sumere atque coram sacratissimo Romanorum imperatore efficere, ut occasione tam felicitis progressus armorum christianorum ne opprimamur, quartiriis et tributis (siquidem jam triennali quarterio Germanorum major pars ditiosis meae enervata est) ne oneremur, etiamque libertatibus et antiquis legibus nostris ne evertamur, qui a tot annis sub Turcarum jugo pacifice permansimus, jam sub christianis armis ne deficiamus. Accipiet Christianissima Majestas Vestra pro hac benignitate et misericordia perpetuam a Deo benedictionem, obsequentissima vero mea, totius regni, etiamque posterorum servitia et gratitudinem in omne tempus experietur. Servet Deus Christianissimam Majestatem Vestram juxta vota sua felicissimam atque magna gloria in orbe locupletantem.

Serenissimae, Potentissimae, Christianissimae Majestatis Vestrae

Datum in arce mea Fogaras 28. Aprilis 1687.

humillimus servus
Apati m. p.

Külczin : Potentissimo ac christianissimo principi, domino domino Ludovico decimo quarto, dei gratia Franciae et Navarrae regi, domino dno clementissimo.

(Eredeti.)

b)

Excellentissime Domine mihi observandissime.

Afflictum statum regni mei in rei veritate aperiet Vestrae Excellentiae magnificus ac generosus Balthazar Macskási consiliarius meus intimus, comitatus Zolnock interioris supremus comes et ad serenissimum Poloniae Regem ablegatus. Confidenter rogo Vestram Excellentiam christianissimo Regi efficacissime declarare et recommendare, ut sua christianissima Majestas efficacia tot malorum apud sacratissimum Romanorum imperatorem operetur remedia. Dictat hoc Vestrae Excellentiae fervida in rem christianam obligatio, qua a longo tempore in his provinciis praeaudatur, persvasissimum sibi habens, lucrum mihi fore commodas cum inclytis regni statibus adinvenire occasiones Vestrae Excellentiae sincere inserviendi ac regratificandi. Servet Deus Vestram Excellentiam quam diutissime felicissimam et christianissimae Majestati omnimode complacentem.

Excellentiae Vestrae

Datum in arce mea Fogaras 28. Aprilis 1687.

ad serviendum paratus

Apafi m. p.

Külczin : Excellentissimo domino marchioni de Bethune etc.

(Eredeti.)

CLIX. 1687. május 9.

Christianissima Regia Majestas Domine, Domine naturaliter clementissime.

Non dubito, quin adversum infelicissimi mei domini, optimi principis Emerici Thökölyi fatum Majestati Vestrae Christianissimae hactenus bene jam innotuerit, qui per mirabilem omnipotentis Dei dispositionem tot et tantas extremitatum procellas non sine vitae discrimine emensus, pro futuris Mattis Vestrae Christianissimae servitiis superstes adhuc conservatus est. Hic dum dulcissimae patriae libertates cordiali affectu propugnare niteretur, per injustam domus Austriacae potentiam expulsus, bonisque omnibus privatus, cogitur in eremo ottomanica tristissimum subire exilium, ubi hactenus etiam nonnisi per benignis-

simam Majestatis Vrae Christianissimae gratiam securus exstitit, uniceque post Deum per eandem sperat suam firmissime liberationem. cum sciat Majestatem Vestram Christianissimam eum esse magnanimum principem, qui ad se confugientibus opitulari regiae virtuti et cordi sibi esse ducat. Decrevit itaque per expressum suum hominem coram gloriosissimo Mattis Vrae Christianissimae throno humillime comparere, ibidemque velut cliens humillimus domino suo magnanimo, glorioso sua et suorum negotia detegere. At dum jam in regnum Poloniarum ad sacram regiam Mattem et excellmum dnum marchionem de Bethune cum certis quibusdam negotiis perveni, iisdemque propositis cum resolutione eorundem svasu sacrae Mattis regiae et etiam mente excellmi domini marchionis debui reverti usque Munkatsinum, praemisi itaque Matti Vestrae Christianissimae infelicis et optimi principis ita et principissae demissas credentiales, sperans me quoque eas brevi temporis spatio subsecuturum et coram regio Christianissimae Mattis Vestrae throno humillime pro exponendis mihi commissis negotiis demississime compariturum, cum id maxime urgeat infelix status et permansio orphanorum Rakoczianorum una cum arce Munkatziensi. Omni enim christianorum principum spe et auxilio quamvis jam saepius implorato destituti, in magnanimitate solum et clementia Mattis Vrae Christianissimae omnem ponunt spem et permansionis suae fiduciam. Firmissime etenim credo Mattem Vestram Christianissimam pro perennatura magni sui nominis gloria destitutos et Austriaca austeritate depressos, laudatissima et gloria nominis celeberrima principum Rakocziorum stirpe procreatos orphanos protectionem Mattis Vestrae Christianissimae demisse anhelantes sua spe minime frustraturos neque regia gratia exclusos. Ita enim et non aliter sperant integram sibi et firmiorem, casu sic ferente, hic in Polonia contra Austriacas procellas securitatem indemnitemque, nec non arcis suae Munkatsiensis permansionem. Haec sunt Christianissima Majestas, quae praevie humillime coram throno Mattis Vestrae regio detegere debui, reliqua autem, quae sunt majoris importantiae, Deo vitam et viam brevi suscipiendam felicitante, in persona coram solio Mattis Vestrae Christianissimae demisse sum representaturus. Servet Deus Christianissimam Majestatem Vram in nominis sui gloriam oppressorum et puppillorum solatium diutissime felicissime.

Datum Zulkoviae die 9. Maji 1687.

Christianissimae Majestatis Vestrae

humillimus et devotus cliens
Martinus Izdenczy m. p.

(Eredeti.)

CLX. 1687. junius 12.

a)

Illustrissime et Excellentissime Domine.

Annexae literae debebant ante tres septimanas expediri, sed fatalitati temporum et incertitudini status nostri imputandum est, quod nequieverint. Nunc Deo sit gloria sumus extra periculum, passus securus, viae satis tutae, Germani res suas frigide et cunctabunde agentes, apparet vires iisdem deesse, magisque in praesenti campania defensive quam offensive acturos. Interim Dominus providebit et adjuvabit. Si apud serenissimum regem aliqua apprehensio, rogo Excellentiam Vram submississime, ut eandem mitiget, effectus intentionis dependet a tempore et extremi-
tatibus, clementia suae Majestatis recognoscitur cum summo respectu et vehementer aestimatur. Res principis in dies renovantur et meliorantur. Hinc missi sunt ad suam Excellentiam septimana praeterita mille et sexcenti milites, equites peditesque bene armati, praesidium tamen satis validum et in toto ex veteranis remansit, nam fere singulis diebus huc transfugiunt, qui deinde ad suam Cel-
situdinem versus Temesvarinum dimittuntur. Si Excellentiae Vrae placet, ut ad eandem proficiscar, ibo sine mora, integra enim securi-
tas; si displicet, rogo informet, quid ad *memoriale resolutum*? *quid sperandum pro arce sua*? Haec gratiae submitto Excellentiae Vrae, iterum atque iterum rogans, ut me informet pro ulteriori rerum
nostrarum moderatione. Interest plurimis, ut cum Excellentia Vra quam citissime colloquant, quam divinae protectioni, me vero ejus-
dem gratiae et patrocinio commendo maueoque per omnem vitam.

12. Junii 1687.

Réjgezve: reçu le 1-er août 1687. Mr. de Bethune.

b)

Illustrissime et Excellentissime Domine.

Literas Excellentiae Vrae profundo cum respectu accepi. Quod subsistentiam meam in hoc loco concernit, lubenter annuo voluntati Excellentiae Vrae, apparet enim ex actionibus Germanorum, quod in praesenti campania non sunt in statu aliquid memorabilis suscipiendi. Praesenti occasione intrassem in Poloniam, est enim integra securitas. Responsum serenissimi Regis Poloniae grato accepit animo principissa, estque plurimum consolata et a paterno consilio Excellentiae Vrae. Deus et tempus monstrabunt ea media, quae salutem et conservationem nostram promovebunt. Dura est conditio, quam imperator proponit, ne princeps junior si in Poloniam ingrediatur, cum hostibus suae Majestatis ullum foveat commercium, quodsi enim matrem pro hoste reputat, contra naturam foret et filiale obsequium repudiare matrem, neque corre-

spondere cum eadem. *Negotia Tekeli reviviscunt valide in Porta et apud vezirium, laborante oratore Galliae.*

Rájegyezve: reçu le 1-er août 1687. M. de Bethune.

CLXI. 1687. september 26.

Copie de la lettre d'Absalon du 26. septembre 1687.

Hodie attulerunt litteras a principe Tekeli, in quibus scribit de rebellione magna, vezirius vix evasit, princeps Tekeli in tanto tumultu illaesus tamen permansit.

Confirmanda esset nostra principissa, quia terror excommunicationis plus nobis nocet quam tormenta bellica; ad minus mittendus huc aliquis Pater bene instructus, qui sacra celebraret. Consulendum est, ne in manus hostium incidat fortalitium. Consilium et auxilium Excellentiae Vestrae deposcimus, exitum in mora.

CLXII. 1687. junius 23.

Illustrissime et Excellentissime Domine Domine etc.

Mira licet Excellentiae Vrae videri possit intermissa ab aliquot septimanis correspondentia, indulgentiam tamen facile impetrabo, quando Excellentia Vra causam silentii mei intellexerit. Haec est temporum *infaelicitas*, ut quando velim scribere, et si etiam scribo, expedire literas non liceat, subinde *strepitantibus sub arce Germanisque* et iisdem applicatis *Hungaris infesta signa* circumferentibus, sylvae praeterea insidentur a *latronibus*, aliquando satis tuta, aliquando valde periculosa *viarum securitas*. *Devotio principissae erga serenissimum Regem* semper eadem est et immutabilis, erga Excellentiam Vestram propensus affectus et tot meritorum recognitio in realem et justam *gratitudinem* sese tamen effundent.

Quod si tamen aliqua suborta fuisset apprehensio, favore et prudentia Excellentiae Vrae tolletur vel saltem mitigabitur, conditio quippe praesentis *tempestatis* saepe etiam optimis intentionibus obicem ponit legesque invitis praescribit id, quod *sortis infortunii* nostrae imputandum, non vero alio praetextui.

Non *obsidionem* timemus; interim res nostri principis in dies majora sumunt incrementa. Dno Fontaine ex parte dni oratoris apud vezirium sollicitate et potenter agente urget resolutionem finalem et catheticam, ad minus assecurari desiderat, quod christianissimi Regis interpositio de inducendo in Transilvaniae principatum principi nostro non sit frustranea. Detentus est ad unum adhuc mensem vezirio cum promisso, quod ille velit cum omni satisfactione dimittere. Principem nostrum vocant Temesvarino Albam Graecam ad conferentiam secretam, et quia exercitus ottomanicus in praesenti campania tanta valet virtute et numero, ut in duo corpora dividi possit, destinavit vezirius unum corpus adjungere principi pro suscipiendis militaribus operationibus. Haec scripta

ad principem 30-a Maji, hactenus quid factum sit, de eo singulis horis expectamus nova. Miserat vezirius aliquam partem Turcarum et Tartarorum Segedinum versus, quia cum animadvertissent famam mille Germanorum Budensium, qui Segedinum missi fuerant, iverunt ipsis obviam, facto conflictu eosdem superarunt, percusserunt, multis captivatis, vezirio ex iisdem quinquaginta miserunt.

Celsissimus princeps maguam habet impatientiam cognoscendi, quid ad memoriale nostrum in Gallia sit resolutum et num aliquid sit sperandi succursus? Excellentia enim Vestra a longo tempore silet neque dat nobis partem eorum, quae in conservationem istius arcis summe sunt necessaria, imo et promissa, neque determinare se poterit, quid faciendum cum illo nobili, qui destinatus est in Galliam, remittine debeat ad principem, vel cui negotio applicandus. Ideoque eandem submississime rogo, ne gravetur suae Celsitudini significare, quid sperandum et quid porro agendum, ne animi maneant suspensi incertitudine rerum, inter spem et metum fluctuantes; vehementer confidit in candore et sinceritate Excellentiae Vestrae ejusdemque lubenter amplectitur consilia. Scio Excellentiae Vrae laudem Eperensem pridem innotuisse, plures quam viginti quinque homines genere nobiles facultatibus locupletes, ornamenta civitatis, non reali crimine, non accusatione existente, quia speciem judicii induere non poterant imaginarii iudices, inauditi atque indefensi, adeoque innocentes crudelissime fuerunt interempti. Exhorruit civitas vicis corporum dissectos partibus, primum enim dextra singulorum manu et capite amputatis in quatuor frustra secabantur. Aliae maritos, alii parentes et simul fratres, alii propinquos, amicos alii deflevissent nisi flere, imo ingemiscere vetitum exitiosumque fuisset. Hic fuit effectus gratiae et amnistiae per totum orbem publicatae. Noster Faigel mansit superstes, fortassis ad ulteriorem victimam reservatus, aliorum, si famae credendum, proditor. Ita sunt, quae Excellentiae pro nunc intimare volui, cujus gratiae et affectui me semper subjiciens sum et maneo.

Excellentiae Vrae etc.

Datum die 23. Junii 1687.

Rájegyezze: Lettre d' Absolon.

CLXIII. 1687. augustus 24.

Copie de la lettre de Mr. Tekeli.

Excellentissime Domine, Dne mihi colendissime.

Vix unquam majori perplexitate obrutus fui, quam de praesenti sum, cum res meas summis extremitatibus videam et cum eas longa serie literarum exprimere non valeam. Expedivi ad aulam serenissimi Regis Poloniae generosum Danielem Absolon, ut sub eo praetextu Excellentiam Tuam secreta conveniat et de omni rerum

meorum vicissitudine, insperato atque infœlici modernae campaniae statu abunde informet. Non dubito, quin Excellentia Tua, quidquid in ejus potestate erit, quidpiam intermissuram, omnemque adhibituram operam, ut negotia ista desperata in meliorem frugem erigantur. Rogo itaque confidentissime Excellentiam Tuam, ut habita cum domino Absolon conferentia quidquid apud christianissimam regiam Majestatem, serenissimum quoque Regem Poloniae operari opportunum consentaneumque judicaverit, operetur efficaciter. Certe quoad usque vixero, sum et ero

Excellentiae Vrae

Ad pontes Waradienses 24. Augusti 1687.

servitor obligatissimus

Emericus Teokeoli.

CLXIV. 1687. december 8.

Copie de la lettre de la Princesse Tekeli.

Excellentissime Dne.

Ex singulari fiducia et cum obstestatione retinendi istius secreti cogor intimari Excellentiae Vestrae, quod jam in ea extremitate fluctuamus et nostrae ac istius arcis, ut nisi per activitatem Ex^{ae} V^{ae} disponantur animi sacrae regiae et serenissimae reginalis Majestatum in consolationem sortis meae, neque auxiliatrices porrigant dexteras mihi, orfanis et omnibus hic mecum existentibus, miserandam et tragicam experiri oportet calamitatem. Hucusque dum spes aliqua apparuit vel faventioris fortunae vel adventuri a domino et marito meo subsidii, dissimulavi periculum expectando remedium. Nunc quia me ab omni spe destitutam video, nihil amplius superest, nisi ut ad benignitatem serenissimi Regis confugiam, ejusdemque pro mea, orfanorum et omnium mihi hic fidelium conservatione implorem patrociniū.

Ejusdem ad praesens non defuerunt media, quibus praesidarios obsequio et fidelitate retinui, sed illis et omni externa spe deficientibus, in contrarium vero augenti hostium fiducia, fractum cognosco plurimorum impetum et languentem resolutionem. Hoc innotuit hosti, qui captatis occasionibus nihil intermittit, ut per minas et promissa magisque abalienentur animi, quos ad praesens in tantum effacinavit, ut singulis diebus milites aliique illuc transfugiant.

Videns igitur manifestam meam nobisque imminentem ruinam, ex singulari in paternam clementiam sacrae regiae Majestatis fiducia praeterea nihil dubitans de propenso affectu Ex. V., commisi generoso domino Emerico Georgay, ut in his extremitatibus consilium suae Majestatis et simul opinionem Ex. V. experiretur, quid suadebit pro mea et meorum conservatione sua Majestas; quae mens, quod sentimentum Ex. V. et quid faciendum? possuntne

aliqua adhuc inveniri media, quibus mihi et isti fortalitio omnibusque hic existentibus subveniri posset, ne in manibus hostium deveniat cum aliquo inposterum regni Poloniae praejudicio et nocumento?

Voluntatem tractandi, a qua semper fui alienissima, ipsa necessitas mihi imponit, neque enim arx sine militia, neque militia sine solutione et annona diu sustineri poterit. In quantum vero fidendum Germanis et quam lubrica cum ipsis agendi tractandique sit securitas, Excellentia Vestra facile dijudicare poterit.

Ne tamen in ultimam necessitatem differatur rebus nostris quocunque modo prospiciendi infelicitas, cogor ex necessitate facere virtutem et indesperare desperatum amplecti remedium, ne vel in rebellionem erumpat militia, vel tandem ob alimentorum egestatem necesse sit aperire portas hosti truculento et implacabili. Illam viam censerem pro mea, orphanorum, omniumque securitate tutiorem, si sacra regia Majestas suam apud augustissimum imperatorem interponeret auctoritatem, deditionemque istius arcis, meam, orphanorumque et omnium, qui in hac arce sunt, conservationem tractandam susciperet componendam, hoc modo levius et tolerabilius periculum, tantasque adversitates aliqua solum consequeretur, non rerum, non personae, non orphanorum et tot fidelium ruina atque cruenta immolatio. Proinde etiam atque etiam rogo, imo per christianam conscientiam obtestor, ut bene ponderatis hisce negotiis agat, promoveatque conditionem meam tam periculosam et praecipitem ad sacram regiam serenissimamque reginalem Majestates, ut interpositionibus suis prout praemissum assumpto in se tractandi negotio nobis omnibus jam submersuris clementissime succurrant neque consiliis adjuvent, ne omnibus privata succursibus miserandum praebeam humanae vicissitudinis exemplum. Deus suis Majestatibus pro tanta benignitate in aeternum benedicet, curam vero et propensionem Ex^{ae} V^{ae} non relinquet irremuneratam.

Expecto in summa anxietate et moerore animi ab Exª V^a responsum per prae-nominatum d. Georgay, rogando ne id ipsum differat, extremum enim in mora periculum. His maneo

Ex^{ae} V^{ae}

Datum in arce Munkacs die 8-a Decembris 1687.

observantissima
Helena Serini.

Rájeýgezve : reçu 15. fevriér 1688. M. de Bethune.

CLXV. 1687.

Lettre de la Comtesse Tekeli.

Illustrissime et Excellentissime Domine.

Sinceritas Excellentiae Vestrae et particularis erga dominum et maritum meum propensio cum mihi sit notissima, non

intermitto ex mea etiam parte et integra quidem confidentia ad Excellentiam Vestram recurrere, impulsa tot adversitatibus, et quae imposterum accidere possunt, discriminibus. Intentiones hostium sciat et credat Excellentia Vestra eas esse omnino, ut vel Marte hanc arcem in suam redigant potestatem, mihi orphanisque meis ultimum exterminium interminantes. Fides et obligatio mea erga dominum meum, istiusque loci conservatio non concedunt, ut hinc recedam, maternus tamen affectus, qui tenerrimus est, suadet et impellit, ut prolibus meis de securitate et conservatione mature prospiciam, ne insonter in hostium incidant potestatem. Intellexi serenissimum Regem Poloniae suam declarasse mihi orphanisque meis protectionem, pro qua benignitate submissas ago gratias, precorque Deum, ut suam Majestatem cum serenissima regina et augusta domus quam diutissime servet incolumem. Fateor non sum filium meum, ultimum Racocianae familiae surculum, in Poloniam mittere, ut sub clipeo et alis sacrae regiae Majestatis inclytæque reipublicae ad meliora tempora servatus, in literis et suae stirpi convenientibus moribus virtutibusque proficiat; sed quia mihi tanquam matri ponderare incumbit extremitates, quae fortassis obvenire possent, et insuper praevideo conatus et intentiones Germanorum, qui filium meum praetendent sibi resignandum, ideo ad consilium Excellentiae Vrae in hac re difficili et ancipiti confugio, imo ad christianum et ad illum affectum, quem in omni fortuna erga dominum et maritum meum contestata fuit, rogo et obtestor, ne gravetur mihi bona et tanti regis ministro digna fide quam citissime significare, estne satis valida, sufficiens et plena securitas pro filio meo. Si per serenissimum Regem et aliquot senatores assecurer de conservatione, indemnitate filii mei, et quod manibus aliorum non resignabitur, praeterea si respublica persuasionibus contrariantium in futurum forsitan inducta non invalidabit, modo praescripto impertiendam protectionem in hoc passu Excellentia Vra christianae pietati suae erga nos propensioni et vero candori satisfaciet, dominum et maritum, filiumque meum ad omnia gratitudinis officia obligabit. Expecto responsum Excellentiae Vrae cum omni celeritate et affectu. Ante tres dies venit a domino meo nobilis, qui habet ordines eundi ad Excellentiam Vram, eousque tamen ipsum detineo, donec ab Excellentia Vra responsum accipero. Interim sum et maneo

Excellentiae Vrae

observantissima.

Közli: GERGELY SAMU.

HIVATALÓS JELENTÉS

BELGRÁD 1690-ÍKI ELVESZTÉSÉRŐL.

Copia et translatio succincta ex germanico relationis a dno vice campi marescallo suae sacrae caes. Mtis dno comiti d'Aspremont facta non solum supradictae Mti, verum etiam eiusdem supremo consilio bellico tam ob infortunium Albae Graecae, quam super ipsi commissam gubernationem locorum ibi adjacentium.

Illustrissimi et Excellentissimi Domini Domini.

Injuxere mihi Exlciae Vrae per datum 27. Octobris currentis anni, ad me vero delatum 28. eiusdem mensis decretum, ut accuratam, circumstantiatamque obsidionis sequutaequae Belgradensis defectionis conficerem, extraderemque relationem, quo opportunius ulterior necessitas sacrae caes. Mti proponeremus, quando, quonammodo, quare violentia hostis locum invaserit, quae praemunitiones ad sustinendum obsidium institutae, quae nam resistentia exhibita, num a praesidio debita defensio impensa, an aliquid defensionis necessarium defuerit. speciatim vero undenam fortuitus ille ignis in tormentario pulvere exorsus, num tandem non obstante nata exinde confusio sopiri, hostisque eousque potuisset ab expugnatione retardari, donec mediante honorifica pactione immune praesidium saluaretur.

Et quidem ad luculentiores hanc meam reddendam relationem insinuandum reor, quod postquam srmus princeps Ludovicus marchio Badensis, ob eidem gratiose notas rationes cum subditis sibi copiis, traiecto prope Semendriam Danubio in Transilvaniam contendit, mihiqae supremam tam ipsius Belgradi, quam collocati ultro citroque Savum, Dravum, Danubiumque militis locorumque appertinentium praefecturam commisit (quod ipsum ocys sac. caes. Mti exltissimoque aulo-bellico dicasterio aliisque debitis in locis submississime insinuatum fuit) ego associatus integrae Salmensi, Palffyensi mediaque Caunizensi legione peditum, totaque Cziachensium usurarorum (*így*) Belgradum econtuli, cuius proinde loci praefecturam tam intra, quam extra fortalium se extendentem, cuiusvis subiecti loci descriptionem singu-

losque a sersmo marchione Ludovico Badensi circa singula commissos mihi ordines opponam incepturus a Belgradensi.

Ubi suscepto vacaturus gubernio ab exercitu 5-ta Septembris adveni, factaque diligenti quarumvis inquisitione, reperi exilem singulorum constitutionem deficientibus ballistariis tormentorum curulibus nitrato pulvere, nec nisi duobus pyroholis (bombos (*igy*) vocant) pulvere refertis occasione Nissensis obsidii, quo omnia in subsidium deportabantur; quod autem prae ceteris praemebat, fuit extrema pecuniarum inopia, quae tamen belli nervos sunt ad singulorum defectuum restaurationem apprime conducentes.

Quod fortalitii statum concernit, eadem in exigua satis constitutione (qua a supremo vigiliarum praefecto generali comite Guidone de Staremborg et dno comiti Archinto tribuno, a quibus gubernium suscepi, dimissum est) inveni; structura propugnaculorum et vetusta, et irregulata, propugnaculi carostri destituta fossa pluribus in locis vel nulla vel diruta remansit, cui proinde multa erigenda, multa immutanda occurrebant, ut ad sufficientem propugnationem muniretur; quae quia fieri loci angustia minime sustinebat, totam illam vetustatem invariata dimittere oportebat; quod quidem tum scripto, tum oretenus, adiuncta insuper delineatione, meque opinionis suffragio per duum tribunum Dolne, olim supremum regimine Palfico locumtenentem sac. caes. Mti et excelso aulo-bellico dicasterio submississime insinuari feci.

Versus dein ad propugnaculorum praeparationem curvi cepit a dnis comitibus Guidone de Staremborg et Archinto aliquod ordiarum opus in fossa ultra suburbium et castrensi septo ob noctu, diuque continuata labore consummari ex mandato sersmi Badensis, quo aptius exploratorum insidiae grassantiumque infirmitatum lues evitarentur, populusque securius protegeretur, impediabatur hoc adminiculo, ne sub initium legiones, quae foris castra metabantur in superioris et aquaticae civitatis angustiam se conferrent, secureque in aperto salubrique aëre stationes figerent, donec interim incolatus in urbe disponderentur, operariiue exterioribus laboribus apenderentur. Biduo ante obsidionem advenere aliquos tormentorum currules, nonnihil pecuniarum, pulverisque nitri, quem universum ad aliquot mille centenariorum copiam ascendentem ita distribui, ut eum, qui in arce iam erat, in optimas reponi cameras (quas tamen melius construi debuisse, defunctus excelmi comitis Hoffkirchen armentarii locumteneus, necdum actualis eo tempore camerae inspector dnus baro de Azenberg adverterunt, aulicamque cameram informarunt) quod vero residuum in minus bene monitis sitibus reperiebatur auxilio quatuorcenti baiulorum 5 diebus noctibusque ad civitatem aquaticam deferri imperavi.

Insuper triplex receptacula in fossae parte moenibus adversae (controscarpa vocant), cui vetustaturis Kara Mustafa incumbit Danubium versus utpote loco caeteris periculosiore erigi, e contra rudera moschearum murorumque busta solo aequari, viciniores praefatae contrascarpae concavitates, fontes intra limitarem hastam situatas operiri curavi, ne ibidem quatuor pluribusue inimici equitatus cohortibus receptus occasio praeberetur. Quia tamen penuria temporis repletionem huiusmodi concavitarum, domorum demolitionem. eminentiarum quarundam complanationem absolvi non indulget (utpote cui vix medius annus conficiendo sufficisset), aliqua duntaxat receptacula periculosioribus in locis construxi, in dorso quidem aperta, quo labore diu noctuque occupatus, praepediebar, quominus interioris fabricae laboribus vacarem, prout apposita delineatione sac. caes. Mti mane sub dato 8. Octobris submississime transmisi per dnum Brendanum postae Belgradensis magistrum, quemadmodum copia 3 minatorum scilicet Cornaro, Peroigni et Ovii testatur.

His ita constructis feci, ut possibile erat ex allatis munitionibus bellicis pyrobolos instrui, quando 20. Septembris comparuere hostiles copiae, plerumque Tartareae, adusque castrense suburbii septum irruentesque, postmodum diversis exustis pagis abductisque pecoribus, rusticos plures interfecerunt, qui tamen factae sibi tum a commissariatus officio, tum a me admonitioni parere noluerunt. 22. Septembris appulit Belgradi praesidium Nissense, et ab itinere lassum et infirmum, advenit similiter paucis ante obsidionem diebus munitionis bellicae praefectus Loor cum pyrobolariis, quorum auxilio acceleratum laboribus complementum, perfecti suggestus (b) tormentarii Speci (b) batteriatim Badensis retro, quem regimen comitis Archinto castra metabatur, cuius suorumque militum ope praefatus suggestus confectus est, ad reliquos autem absolvendos medium pene praesidium semper collaboravit. qua operationum multitudine ingens labor brevi temporis spatio confectus est. 28. equitatus Tartareus prope civitatem comparuit.

1ma Octobris matutino tempore hostis toto cum peditatu pedetentim fossae suburbii incubuit, quem ubi iuxta electoralem domum sic dictam conspicerem, suburbia incendi curavi, me interim explosis quibusdam minoribus tormentis aliquot associatis cohortibus hispanisque (ut vocant) equitibus loricatis retraxi, dans copiam mulieribus caeteroque imbelli vulgo, ut loca suae habitationis assignata attingerent, cives vero et Rassiani duobus ante obsidionem diebus navigio Salankamen et Petro-Waradinum delati sunt. Inimicus vero suo cum peditatu progrediens in quibusdam moscheis considerare tentavit, impraefato meo ex suburbiis recessu associabar a dno comite Palfy tribuno vices generalis

praefecti vigiliarum agente barone de Welsberg. qui eo in recessu se admodum strenue aliis cum officialibus gesserunt, comes ab Herberstein vero aegrotabat, quam aegritudinem adusque obsidionis finem continuavit, quare comiti Archinto totum fortalitii contrascarpae militiaeque expediendum ordinem commisi, divisionem vero copiarum deservientium illo mane designari commendatur praefato comiti Rassianos similemque plebem trans Savum ablegare, solumque civem Germanum (qui quadragesimum numerum non excedebat, mihiq; in occurrentibus singulis occasionibus praeclare fide generositateque assistebat) retineret. Exinde dispositis stationibus ad suos quoque collocatam a dextris quidem Salmensem, Archintamque, a sinistris vero meae commissam fidei legionem claudendo Danubio applicabam. Juxta muros civitatis aquaticae ante Semblinensem portam. turrimque protendebatur legio Palffica adusque alterum civitatis angulum prope turrim Kara Mustafa nominatum, magnam domum mercatoriam. quam Archintam vocabant. centum praesidiariis munivi, quod tamen cum domo Starembergica extra hastae limites situata, ideoque minus conservabili efficere non poteram, anteriora receptacula occupata sunt praesidiis, posteriora eadem adhuc nocte elaborata, qua eadem hostis tum domum Starembergicam tum rudera domorumque busta occupavit, collocaus ibidem tria quatuorue millia, castrum vero generale ad suburbium instruxit, magnumque sui peditatus (janiceros vocant) numerum in Rassiorum suburbio situavit, quod a civitate nec videri, minus tormentis bellicis poterat impugnari, peditatus numerum ad 40-ta millium non excedere credebam, qui copiosus exercitus mutua vicissitudine se sublevare poterat, gaudens beneficio rudum moschearum, fimorumque suburbii aedificiorum, in quod excurrere prohibebamus recenti timore, ne redditus praeccluderetur.

2da Octobris mane iunxit hostis aliquot millibus Archinticam domum, intercluso reditu praesidiariorum centuriae, qui tamen una cum suo capitaneo Ranzau de legione Salmensi per medios hostium cuneos in proxima receptacula erupuerunt, capitaneus sauciatus urbem attigit, secundatur a dno barone de Welsberg tribuno, qui suam in superiori civitate stationem, guberniumque habebat, seque cum dnis del La Paczek, et de Görtz illo Salmensis, isto Herbersteinensis legionis supremo locumtenenti, dnis item Keselstatt et comite Königl illo Herbersteinensis, isto Auerspergensis legionis supremo vigiliarum praefecto insignissime gesserunt, qua eadem die progrediens hostis, parvum a me confectum receptaculum cum aliquot millenis suorum invasit, quem tamen semper retrocedere cōgi, ea suorum iactura, ut 1ma et 2da Octobris interfectorum numerus millenum longe excederet, cum exiguo meorum interitu, apud unicum praeterea recep-

taculum equo postrema vice inimicum abegi, illudque manu tenui hostium aliquot centuriae, inter quos non pauci commendati officiales corrui, quo loco comes Pálffy munus agens supremi vigiliarum praefecti, comesque Archinto, cuius haec statio erat, praeclare dimicavere.

3-tia et 4-ta hostis suggestus suos tormentarios melioravit obsidionalesque accessus (b) versus receptaculum confecit, quod cinctum ea occupavit violentia, praesidiarii de exitu admodum periclitarentur, quod tamen valida superveniente invasione salvari nequiverat, proderet tamen plurimum retardando hostem ad necessaria iuxta Danubium loca illa in contrascarpa absolvenda muniendaque. ut ita praecaveretur quaevis hostilis invasio eo facilius, quo locus minus extitit praemunitus, ut ante per dnum collonellum Dolne oretenus insinuari feci, protendebatur autem invasio inimici a Danubio adusque Savum, ita ut ab uno ad alium fluvium se situaret, accessus obsidionales copiose erigeret, lineamque protraheret, prout transmissa 8-va Octobris delineatio manifestat.

6-ta Octobris non distabat hostis 80-ta passibus a contrascarpis, eodemque die praevalide ex parte Danubii erupit, adeo ut pulsus receptaculo praesidiariis usque ad constrascarpas procederet, quem tamen non tantum illico recuperato receptaculo repuli, sed etiam ad proprias usque fossas miles noster pertigit, Turcis usque ad Archinticam domum profligatis copiae nostrae, sed ad receptacula recepere, qua in actione hostis multorum iacturam passus est, interfectis quibusdam e nostris, pluribusque laesis, duabus horis acriter dimicatum, officiales una cum gregariis praeclare decertarunt, quem congressum per peculiarem litteram 6-a Octobris datam suae caes. Mti submississime insinuari, specialiter autem valorem generositatemque suam omnimode demonstrarunt substitutus generalis vigiliarum praefectus comes Pálffy, comes Archinto, eiusdem locumtenens baro Gall. supremus vigiliarum praefectus Roth, tunc in contrascarpa gubernans, singulariter etiam eluxit virtus dñi capitanei Sherzer, suaeque cohortis e legione Archintica, quem etiam tribunus suus, comes Archinto supremi vigiliarum praefecti munere praemiviavit.

Interea ex continua hostis invasione miles praesertim Nissensis nuperno itinere fatigatus, continuo excubiarum, stationumque laboribus lassabatur, cum praesidium ultra eos, qui emittebantur, quique infirmi dimittebantur, (quorum specialis informatio reddetur) nonnisi quatuor millium trecentorum numerum continebat, conformiter ad competum a generali vigiliarum praefecto comite Guidone de Starembergh factum, dempta tamen legione Cziachi equitum vulgo haiduken, qui operariorum loco impendebantur.

Mane inter 7-mam et 8-vam die 8-va Octobris appulit Belgradi dux Groius campi mareschallus, cui associatus minatore, tribunisque totum Belgradi statum, hostium castra, universamque invasionem monstravi impenso usque ad undecimam tempore, omne quoque gubernium clementissimum iuxta mandatum suae caes. Mti dimisi, quo tempore praesidium famulari valens ad 3220 extendebatur, ex iis excubare singulis vicibus 1300 debuerunt, quorum 200 ad civitatis, 1100 ad externorum operum observandam vigiliam deputabantur, quo facilius dimidium praesidii noctu quiesce (*iggy*), dimidium alterum summo mane in conventionis loco (paradam vocant) comparerent, maxime cum inimicus nil noctu attentare consueverit, ante prandium successiva vicissitudine alternabantur rationes, quo fiebat, ut semper recentes copiae ad omnem eventum opportuna conservarentur, quovis praeterea hostili insurgente rumore quaevis legio assignatam sibi habuerat stationem, ad quam sonante campana (mos in Candia observabatur) armata accurret.

Ex quia instructa administrataque defensione exhibitaeque resistentia cuilibet inferri licet, quomodo diuturno adhuc tempore fortalitium propugnari, hostisque potuerit repelli et damnificari, priusquam loci, nostrorumque victor evaderet; cum praeter continuam tormentorum explosionem pyrobolorumque emissionem non parum ei intulerit nocementi destructus, ruinatusque cuniculus, ab eodem iam integre perfectus, nec feriabatur ille tam pyrobolorum quam tormentariorum globorum multitudine nos molestans e septem suggestibus, quos quidem tormenta nostra plurimum dirruerunt. Adhuc non aestimabatur tunc ulla hostis violentia, qui nondum singulari incremento, minus ruina moeniorum, adversus nos proficiebat, nulla munitionum, ciborumque penuria, una tantum pyrobolorum gladiumque indigentia nos premebat. Praecipui magis officiales, tribuni, supremi locumtenentes, vigiliarum praefecti sunt et armamentarii praesides, alacri animo sua praeclare impendebant obsequia, speciatim dnus centurio Simoni e legione Welspergiana, qui maior de place constitutus, insigni ferrore toto obsidionis decursu suo munere functus est. - Ab 8-va quid evenit, campi mareschallus du Croius, qui eodem mane Belgradum adveniens supremam a me dimissam sibi praefecturam suscepit, indubitate recensuerit, quia tamen a me quoque informatio exigitur, eandem ut paream subrectam.

Facta traditi sibi fortaliti exploratione praefatus dux decrevit super currente tunc Belgradi constitutione sac. caes. Mti per expresse ablegatum reddere relationem, inceptaque post prandium epistola insinuabatur a quopiam quarta postmeridie hora libratum ab hoste pyrobolum interiorem castelli turrim incendisse, quo audito accurri, sed videns ignem extinctum, redii,

meas quoque expediturus epistolas, tunc etiam centurio Wasserforth nullum restare periculum campi mareschallo duci Croio reportabat. — Sed ecce emenso brevi spatio horribilis fragor in arce subitoque alius iterato insonuit occasione trium promptuariorum (magazinos vocant) pariter succensorum, saxa, lapides per aërem volitabant, arx gemina ex parte dirumpebatur, valla, quibus tormenta incumbabant, a Sauo ad regium usque propugnaculum deiecta, milites vallis et contrascarpis insidentes circumiacentesque legiones Salmensis, Auerspergensis et Welspergensis obruti, vulnerati, conquassati, totaque illa frons hosti adeo patefacta, ut ille per repletas fossas et incedere et equitare valuerit, quemadmodum a diversis praesidiariis eo occasione in contrascarpa et moeniis illis existentibus, praesertim a pluribus e legione Salmensi ibidem tunc stationariis intelleximus. Ex altera arcis parte, quae in aquaticam civitatem decidit, constituta ibidem parada (eo fine illuc indies collocata, ut ingruente necessitate commendaretur) totaliter pene interempta et vulnerata fuit, integrae domus concussae meaque adeo, ut porta egredi nequiens, e fenestra debuerim prosilire. Comes Archinto in parada comparens, vix quinque aptos instructosque armis viros poterat congregare, advenit illuc pariter dux Croius campi mareschallus, dum ego turrin versus Kara Mustafa dictam, ad Badensem suggestum (ubi maximum me semper periculum premebat) accurri, visurus, quidnam ibi remediendum occurrat; ubi cernens periculum abesse, ephoebum meum insinuatam misi, forent animosi, non ita (ut tunc quidem etiam credebam) male rem esse constitutam, verum ex illa arcis conquassatione dispersam per aërem busta, domum promptuariam in aquatica civitate situatam incenderunt, quod ampliorem suscitavit confusionem. Haec dum aguntur, constitutus in memorato Badensi suggestu iuxta aquam, prope turrin Kara Mustafa ingens clamor audiebatur eo loco, quo semper Turcae validius aggredi solebant, egressus igitur ad aquam, ut occurrenti provideam necessitati, ultra mille provisionum naves offendi, in quas insiliere fugientes, in propinquam insulam enavigaturi, quare animato illinc populo, praefectum navium, qui mihi innuenti comparuit, revocavi, factaque ordinatione equitibus, qui peditatus obsequia impendebant, ut extra turrin subsisterent Kara Mustapha, redii in urbem, iubens claudi aquaticae civitatis portam, ut ulterior fugientium exitus praepediretur. Appropinquans dein parada, vidi quosdam sclopetarios ex monte a Turcis profligari, caedi alios, habensque simul obvios campi mareschallum ducem Croium cum comite Archinto, ab iis percepi inimicum in ipso iam parada loco stare, cunctosque hinc inde occurrentes enecare, aditum illuc eidem praebuit dirutae arcis, moeniorumque ruina exinde in omnes partes dividebatur; conspectis autem tum a me ipso tum a

quolibet alio erumpentibus per plateas inimicis, quamque defensionem duximus frustraneam, iunctique ad aquam, qua saluamur contendimus, ibi reperto duce Croio et comite Archinto nave insidentibus, inscendi et ego perforatam quandam, ne praeda cederem (ut certo evenisset) inimico, mergente vero navicula, submersus periissem, ne praefatus campi mareschallus dux Croius cum memorato comite approximans me cripuisset, quibus exiguoque salvato militi associatus navigio evasi. Et haec descriptio Belgradi est.

Undenam vero infortunatus ille ignis in turrim (quam plumbeam vocant) exorsus sit, ignoro, non valens aliud respondere, quam quod edicentibus aliis intellexerim, pyrobolum incidisse, ignemque illum excitasse; quamquam autem ratione idem ignis pulveri approximaverit, in promptuaria et laboratoria irruerit, omniaque conquassavit, pariter nescio, dicunt aliqui excitatum ignem ab iterato hostili pyrobolo fuisse, alii asserunt, mediante eliquato plumbo id effectum fuisse. Num autem supposita dissilientis arcis ruina adhuc confusio sopiri hostisque eo potuisset retardari, donec media pactione praesidium saluaretur; haud magno indiget responso, praesertim si expendatur vallum una cum tormentis in fossam praecipitatum, via inimico undique patefacta, cohortes in vallo et contrascarpa excubantes partim obrutae et interfectae, partim laesae, copiae in parada conquassatae, vulneratae et interemptae, populus hinc inde dispersus, inimicus tota potentia incumbens concussio, incendium, illique pauci residui dispersique in confusionem, consternationemque acti. Cuilibet igitur cognoscendum patet, an suppositio hoc inproviso eventu expedierit inimico iam urbem expansis cum vexillis ingredienti hisce cum exiguis copiis resistere. Hoc est, quod circa hunc successum mihi cognitum, et ab aliis relatum est.

Caeterum quod praefecturam illius provinciae mihi pariter a sersmo marchione Ludovico Badensi commissam locorum ad Savum, Dravum, Danubiumque iacentium locorum concernit, quoad Nissam alium ordinem non recepi, quam quod adveniens exinde comes Guido de StareMBERGH sub meo foret gubernio, qui ibidem commendans suam (meae conformiter monitioni) exlmo aulo-bellico dicasterio procul dubio transmiserit relationem, quoniam modo defensa, qua ratione per pactionem tradita, et quomodo hac violata praesidium in itinere a Turcis habitum fuerit, quod ego sac. caes. Mti, exlmo aulo-bellico dicasterio submississime iusinuavi. Miserat idemmet comes epistolam Belgradum ad sersmum marchionem Ludovicum Badensem directam (innuens, ut eo absente eandem reserarem), in qua equitatum ad cooperiendos se suosque milites et commeatum postulavit, cui ut corresponderem et equitatum et commeatum memorato Nissensi praesidio, necnon

30 naves Semendriam versus ablegavi, dato insuper ordine, ut Samandriam (sic enim tunc expedire videbatur) contenderent pervenire, quod etiam ab ipsis noctu Samandriae Danubium trans-euntibus in propriam felicitatem praestitum est, qui vero per terram profecti sunt, eos subito transvehi navigio curavi, summo eorundem emolumento id factum est, qui alioquin ab insequentibus aliquot Tartarorum millibus comprehensi interfectique fuissent. Hoc Nissense praesidium (exceptis infirmis, quos per Danubium dimisi) Belgradi retinui, Nissensemque defectionem sersmo marchioni Ludovico Badensi per expressum in Transylvaniam notificavi.

Semendriam conformiter ordini a sersmo Ludovico marchioni Badensi accepto quatuor militum centurias sub gubernio dni Weingartler supremi vigiliarum praefecti e legione Georgica direxi, adiecto in scriptis ad egregiam defensionem exhortatione et ordine, incitatus ad hoc a sersmo Ludovico marchione Badensi, qui mihi dixerat, velle se Semendriam conservari, ut si forte Transylvania rebellaret, perque Ferream Portam introitus negaretur, et commeatus e Danubio in Tibiscum Segedinum usque deferri ita celeriter nequiret, vel etiam ob exundationem Lippam et Segedinum remus proficisci prohiberetur, pontem navalem Semendriae transiret, Belgradique in Petro-Varadinensi territorio se situaret, exindeque inferendo hostibus nocumento invigilaret. Interea tamen posteaquam Nissense praesidium Semendriae Danubium traiecit, Turcae sex maioribus pluribusque minoribus tormentis Semendriam invaserunt (iuxta relationem a duo commendante per epistolam 24-a Septembris ad me datam, quod ipsum excell. aulobellico dicasterio per literas communicavi) eamque omnino incluserunt, in cuius subsidium centurionem e legione Palfica cum locumtenente minatorum, duobusque minatoribus illuc misi, adiungens specialem ordinationem, ut si nulla defensionis spes restaret, portas aliquot substructis cuniculis eliderent, praesidiumque navigio se salvaret, cui facilius exequendo praefectus navium cum 20 navibus, ut ibidem moraretur, illuc expeditus est. Haec mea tamen praecautio evasis infructuosa, enim vero Turcae collotenus per aquam transeuntes, portam aquaticam magna violentia invadentes, locum armata manu occupaverunt, omnesque interemerunt, quemadmodum memoratus Palficus centurio aliique retulerunt, egoque sac. caes. Mti, excelso aulobellico dicasterio et ser. marchioni Ludovico Badensi in Transylvaniam scripto submississimo indicavi.

Kuliths, ut informaveram, meliori successu potiebatur, iste enim parvus sit locus prope Danubium, non procul inde dissitus, ubi in Danubium influit Morava, triduo tamen octo tormentis impetitus est, quo elapsi pacti sunt, pactioque observata. Ramam

et Columbaz noctu dirutae et elusae sunt praesidio, quod Orsovam se contulit, quamquidem etiam hostis invadere intendit, hactenus tamen, quantum scio, id exequi distulit; hisce ad Danubium situatis locis ser. marchio Ludovicus Badensis ordinem impertiit, ut ad ultimum usque militem se propugnarent.

Circa loca in Servia situata, ut sunt Hababa, Osilza. Studeniz Kosniek et Moliz, ordinem habui ea iuxta possibilitatem conservandi, quod tamen ob Nissae iacturam fieri non potuit. Et quia iuxta ser. marchionis Ludovici Badensis ordinationem Petro-Waradinum copiis quibusdam et minatoribus ad illud muniendum providere oportebat: ideo sub initium dnum centurionem Tasso e Welsbergica legione cum meo minatore et ducentis militibus eo destinavi, quos tamen post Nissensis praesidii aduentum Belgradum revocavi, substituens eorum loco cohortem Caunizianam.

Savum quod concernit, bano Crotiae, Carlo-Stadiensi Warasdinensique generalatui, nec non consilio intimo interioris Austriae, specialiter vero per meae legionis centurionem Awer in posta expeditum d. generali comiti Hoffkirchen meam praefecturam intimavi, adiungens, quod quoniam ab hoc ultimo institutam dispositionem obsequio sac. caes. Mtis congruam reperi, illa in omnibus servaretur, in quem finem, ut ordini mihi a ser. Ludovico marchione Badensi commissio parerem, generalem comitem Ladislaum Tschacky cum subdita sibi tota legione Belgrado Midrovizium commendavi, ubi comiti Hoffkirchen subesset, ac eoque ibi commoraretur (ob comparentes inter Sabaz et Belgradum aliquot mille Turcas suspectamque ex eo irruptionem), donec comes de Hoffkirchen eundem generalem Tschacky in necessarium sibi subsidium evocaret, quod ipsum excelmo aulo-bellico dicasterio intimari feci. Dumque interim ad Savum comparent Tartari, comes Tschacky ex meo ordine Cupinam versus accessit, Jaurinenses vero confiniarios prope Walkowam vel Marowizam subsistere iussi, ut occurrente necessitate praesto sint. — Posteaquam autem ex Gradisca a supremo locumtenente barone de Habersburg informatus sum, dnum generalem de Hoffkirchen lethaliter decumbentem Warasdinum delatum esse, dno comiti Guidoni de Starembergh illius provinciae non ignoto praefecturam Dravi fluminis imposui, quam et accertavit, et obtento a me specialiter ordine, paulo ante Turcarum adventum Belgrado discedens, eo praefectus est, quod etiam sac. caes. Mti submississime intimavi. — Comitum Tschacky (qui contra ordinem sibi a me collatum cum suis Jaurinensibus, Comoriensibusque confiniariis ussaris Cupina recedens, perque Petro-Waradinum transiens Danubium traiecit) serio statim commune fieri feci, ut Cupinam et Mirovizium ocyus rediret, subque gubernio dni comiti de Staremberg (quem de hoc per expressum informavi) ibidem degeret. prouti totum hoc sac. caes.

Mti, excelmo aulo-bellico dicasterio, sersmoque marchioni Ludovico Badensi per expressum indicavi. Dravum et Ossek quod attinet, subito ad clementissimum sac. caes. Mtis mandatum Essekense castellum militariis copiis praesidiavi, dnumque baronem de Gramont (nuper longo tempore sub legione Georgica supremum vigiliarum praefectum, nunc vero legionis Palffficae supremum locumtenentem) una cum quatuor cohortibus memoratae legionis Palffficae, cui aliae duae Anhaltinae accesserant meo associato minatore eo expedivi.

Hisce ex circumstantiis, meisque factis praecautiōibus tum Belgradi tum extra, obligatio mea ad sac. caes. Mtis obsequium cuilibet colligenda restat, videreque est, nihil omisisse, quod ad sac. caes. Mtis emolumentum conduxisse potuisset, non aestimatum vitae, tum bonorum omnium iactura. Qui omni possibili submissione remaneo

Illmarum et Excelmarum Dnum Vrarum.

Jegyzet. E jelentéshez van mellékelve annak hivatalos kivonata is, köv. czímmel: »Extractum Opinionis és iudicii D. D. minatorum de statu fortalitii Belgradensis 8-a Octobris ante meridiem 1690.« s ezen olvashatók a jelentés aláírói is: »Andreas Cornaro Ingen., Nicolaus de Perony Ing., De Ouvy's Ing.«

(A herczeg Esterházyak kismartoni lírárában levő példányról)

Közli: BUBICS Zs.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A Kendy-féle összeesküvés. *)

(Latin históriás ének Szamosközy Istvántól.)

Conspiratio Kendiana.

62. l.

Ad melodiam Losonciam.

vel sic

Dolgát halljuk Amurates császárnak.

Conspiratio Kendiana.

1. a)

1. Ex miris multis audite miram rem, ¹⁾
Heu Hungariae gentis ²⁾ inginetem!
Transilvaniae novam motionem
Per tristem bella volentium ³⁾ sortem.
2. Jam diu est ex quo nihil scripsimus,
Et quae fortasse scripta sunt pressimus. ⁴⁾
Jam tempus est, o Musae, vigilemus,
Et amoenum ver monet ut cantemus.
3. Fausti ominis stellam radiantem,
Florem Bathorinae stirpis nitentem ⁵⁾

*) A berni városi könyvtárban őrzött Bongarsius-féle gyűjtemény egyik becses darabját képezi a »Conspiratio Kendiana«, mely azon idők humanista költői egyikétől származik. A példány eredeti fogalmazvány szerző javításával, mely Szamosközy Istvánnak egyik ismeretlen munkája; épen ezért szükségesnek tartottuk az egész szöveget szerző javításaival együtt közölni. A szöveget s a javításokat az eredetiről Pettkó Béla másolta le. A lapszám az oldalon a Codex lapszámát jelenti. Szerk.

¹⁾ A legelső sor először így volt: Audite mirum ex mirandis multis, ez azonban kitörölve.

²⁾ A heu szó először a gentis után volt írva, s azután kitörölve, előre jött.

³⁾ Ez eredetileg *castra cupientium* s ez kitör., fölébe iratott a jelenlegi.

⁴⁾ Eredetileg: *Et quae forte scripta sunt subpressimus*. Azután javítva *forte* fortasse-ra s *sub* kitöröltetett.

⁵⁾ E sor fölött kitörölve áll: *Bathorae stirpis florem nitentem*.

- Contra colubros domesticos sortem
Perge Thalia ¹⁾ pandere rem omnem.
4. Ajunt nonnulli, quid prodest scribere!
Atque poëtas vanum est vivere.
Verum gloria nequit perdurare
Si Phoebus eam non vult decantare.
5. Obliviscimur militiam Martis,
Si eam Musae, vos non concinitis,
Sed non oportet nunc de rebus istis
Plura proferre; rem enim tenetis.
6. Anno post mille currente decimo ²⁾
Sexcentesimo, menseque Martio
Gabriel princeps Batori ³⁾ in regno
Transilvaniae vivit cum gaudio.
7. Imrefi herum ⁴⁾ consilio fovet. ⁵⁾
Inter caesarum ⁶⁾ duos rictus heret,
Machinatio in dies refloret
Imrefi vices heri ⁷⁾ sui dolet.
8. Cancellarius supremus in aula
Stephanus Kendi scit secreta cuncta,
Donec corrumpit consilio Praga,
Qui ⁸⁾ sic ingressus patris vestigia.
9. Pancratius hunc sequitur Sennyei, 1. b)
Balthasar Cornis obsequitur ei,
Et Sigismundus Cornis gnarus rei,
Kovacsotzki es quartus papae spei.
10. Possent ⁹⁾ heroes ¹⁰⁾ plures nominari, ¹¹⁾
Sed de his tantum nunc volumus fari,

¹⁾ Ezután állt *narrar*, de mindjárt ki is törölve s folytatólag jön pandere.

²⁾ *currente decimo* így állt, s felettök 2. 1., s a második sor ennek megfelelőleg *Sexcentesimo, Martioque mense*, s ebből javítva először is a 2. 1. kitörölve s a második sor hibás 1. 2. 3. számokkal jelelve Martio után a *que* kitörölve s ez a mense után írva.

³⁾ E szó után eredetileg *in flore* állt, de ez kitöröltetvén, jött az in regno.

⁴⁾ Eredetileg *Imrefius hunc* az aláhuzott töröltetvén, felette áll a herum.

⁵⁾ E sor fölött: *Janum Imrefi in secretum tenet* kitörölve.

⁶⁾ Eredetileg *caesares* u-ra javítva s fölötté a rövidetés jele.

⁷⁾ Eredetileg *sui*, kijavítva heri.

⁸⁾ E szó előtt *Et donec fugit*.

⁹⁾ Eredetileg *Possemus*.

¹⁰⁾ Eredetileg *plures heroes*, 2. 1. számokkal jelölve.

¹¹⁾ Eredetileg *nominare*.

- Ut fundamentum possit concinnari
Sermoni, ¹⁾ nam istimet obscurari.
11. Hos sex heroes sic distribuemus,
Imrefium inter fidos ponemus,
Fidum ²⁾ fuisse et in Ecsed scimus,
Ut hoc alibi latius ³⁾ scripsimus.
12. Erant reliqui diu famelici,
De sordibus per herum elevati,
Cui par fuit gratiam referri,
Et sic pōterant altius efferri.
13. Sed viperarum proles exercenda,
Et genitricis erodit viscera,
Licet hoc malum ipsa sit passura,
Sic ⁴⁾ semper prava perfidorum ⁵⁾ lucra.
14. Fidem ⁶⁾ papalem hi proceres fōvent,
Quod christianus princeps, ipsi dolent,
Papismum rursus inducere student,
Et in principem vel coram infrendent
15. Balthasar Cornis nuper in proximis
Palam dixerat haec in comitiis:
Vos heretici nunc nimis ⁷⁾ gaudetis,
Nos vero curis ⁸⁾ premimur molestis.
16. Sed sumus adhuc et nos mille novem, ⁹⁾
Gaudium vestrum ibit in dolorem,
Laetabimur mox et nos post moerorem
Et missa priscum habebit valorem. ¹⁰⁾
17. Facta es haec vox motionis causa,
Proditionis monstrans indicia | . . .
Nam convenerant mox in comitia,
Quo nemo venit fidelis | persona. ¹¹⁾

¹⁾ Eredetileg Sermonis *nostrī* mindjárt törölve s folytatólag jön
nam stb.

²⁾ Előtte *Servum* mindjárt tör.

³⁾ Eredetileg Ut alibi hoc late *perscripsimus*, alibi felé 2., hoc felé
1. helyezve, late latius-ra javítva, *per* törölve.

⁴⁾ Nam felé írva, mely kitöröltetett.

⁵⁾ *dolosorum* felé írva, mely kitörölve.

⁶⁾ *Religionem* áll előtte, de mindjárt kitörölve.

⁷⁾ Eredetileg *animis laetis* az aláhúzottak kitörölve s folytatólag
írva gaudetis.

⁸⁾ Eredetileg Nos *tristitūs*, kitör. az aláhúzott s felibe írva vero curis.

⁹⁾ Eredetileg áll novem mille, s felettök 2. 1.

¹⁰⁾ Előtte áll kitörölve *nūorem*.

¹¹⁾ Nem 4, hanem a | | szerint 3 sorban.

18. Franciscus Rhédai praeses Varadinus
Nicolaus ¹⁾ est una Senneijus,
Gabriel Bethlem cum his simul missus,
Posonium ad conventus profectus.
19. Janus Imrefi erat ²⁾ cum principe
In palatio domus contiguae,
Hinc innotuit principi repente
Quaenam tractarent procures contra se.
20. Demisit princeps post haec Imrefium,
Qui ingressus est protinus ³⁾ conventum,
Cum jam insonant clamores ordinum,
Clamant adesse decet Imrefium.
21. Cum Balthazaris intellexit vocem,
Janus Imrefi dixit in faciem:
Cur audes talem promere sermonem.
Cum talis sermo mereatur necem.
22. Ais vos esse novem mille viros, ⁴⁾
Spernitur a te hic principis honos, ⁵⁾
Qui statim potest viginti millenos
Vel plures si vult conscribere viros.
23. Cur conspiratis? cur non quiescitis?
Inquit Imrefi, cur pacem spernitis?
Movere turbas facile potestis,
Verum exitus vos necabit tristis.
24. In comitiis sic ne decet fari ⁶⁾?
Siccine licet regno minitari?
His ⁷⁾ regnicolae sonare caepere, ⁸⁾
Et papistici procures tacere.
25. Hos Imrefius admonet serio
Partim privatim, partim in publico,
Ut abstineant procures a bello,
Sed permaneant in statu tranquillo.
26. Porro procures pergunt machinari, 2. b)
Et consilia vafra fabricari,
Sed cum inter hos non posset transigi
Rem distulerunt in festum Georgi.

¹⁾ Elötte áll kitörölve *Simul nobilis Sennei Ni*

²⁾ Eredetileg *aderat, ad* kitörölve, cum felibe írva principe-nek.

³⁾ Elötte áll kitörölve *Statim Palatium.*

⁴⁾ E sor fölött áll kitörölve *Cum novem mille viros vos dixisti.*

⁵⁾ E sor fölött áll kitörölve *Verum ubi est hic*

⁶⁾ Elötte áll kitörölve *loqui.*

⁷⁾ Eredetileg *hinc* s ez javítva his-re.

⁸⁾ Eredetileg *coepere* tonare, s felettök 2. 1.

27. Post natalia Christi novo anno
Milleno et sexcentesimo deno,
Cancellarius profectus Parno,
Ut sponsam suam visat in hoc castro.
28. Kendius heros mire hic inflatur,
Contra principem vafre machinatur,
Cum proceribus papistis versatur,
Qui nos extreme omnes detestantur.
- 29.¹⁾ Fortassis posset ab aliquo quaeri,
Quis, quaeso, novit quid conclusit Kendi,
Num nos fuimus consultores ipsi,
Vates huc ²⁾ certe non sunt accersiti.
30. Quod accersiti non sumus, gaudemus,
Imo proditor quod sit, id ³⁾ dolemus,
Quam pauci simus numero, videmus,
Vix respiramus, porro ⁴⁾ calcitramus.
31. Postmodum paucis mensibus elapsis,
Conspiratorum machinis detectis,
Comprehenditur Balthasar Cornis,
Et vulneratus stringitur catenis.
32. In comitiis Bistricii ⁵⁾ deinde
Nihil technarum caelavit sub corde,
Sed enarravit omnia aperte,
Quo modo ⁶⁾ capti fuerint hac peste.
33. Ut audivimus ex ipso, scribimus,
Quae scriptis dedit, ea nondum scimus,
Sed ubi probe scire poterimus,
Nulli parcentes recte vulgabimus. ⁷⁾
34. Ut hoc ⁸⁾ in mundo late predicetur, 3. a)
Innocentia principis probetur,
Conspirantium dolus observetur
Et defensio ut istis negetur.
35. Stephanus Kendi agit trans Tibiscum,
Princeps interim administrat regnum,

¹⁾ Eredetileg 30, s mindjárt kijavítva.

²⁾ Ez a két szó *Scriptores* elé szúrva, mely kitöröltetett.

³⁾ Eredetileg quod *is* sit, dolemus, *si* törölve, id közbeszúrva.

⁴⁾ Eredetileg *tamen*, mely töröltetvén, felébe iratott porro.

⁵⁾ Előtte áll *dein* törölve.

⁶⁾ Eredetileg Qua *ratione*, ez utóbbi törölve, felébe írva modo, de a qua nincs javítva.

⁷⁾ Egészen lent olvasható más kéztől: sok csudák.

⁸⁾ Előtte áll *in*, mely kitörölve s azután beszúrva mundo felé.

- Urbes perlustrans et oppida circum,
Incolae donis cohonestant herum.
36. Post dum cessarant vix bacchanalia,
Alba recipit principem Julia.
Hic cum pauculis princeps est in aula,
Procerum sparsim quisque visit sua.
37. Post in Vinceno Johannes Imrefi
Solus constanter ¹⁾ adhaeret principi.
Et Gabriel huc Bethlehem properat,
Atque principis aulam cautus intrat.
38. Balthasar quoque Cornis venit, ajunt,
Quem tamen isthic perpauca viderunt,
Ut ²⁾ cito venit, propere ³⁾ recessit,
Stomachi forsán jam nauseam sensit.
39. Perfidum non est opus territare,
Nam intus solet tortorem gestare,
Qui nunquam scint hunc requiescere,
Huic raro solent vel cibi sapere.
40. Cum nondum princeps fuisset Cibini,
In hujus novi curriculo anni,
Statuit urbem ⁴⁾ invisere brevi,
Principem cives excipiunt laeti.
41. Februarii tandem die quarto,
Dum Cibirinensi pergimus in agro,
Ejaculantur bombardae de muro,
Hic commovemur facto sane miro.
- 42.⁵⁾ Fuit-ne casus an proposita res, 3. b)
Bombardae tantum tonant trigesies,
Machinas autem intelligo grandes,
Nam hic scloppetos non noto minores.
43. Dixi protinus sic famulis meis, ⁶⁾
Triginta numis vendidit judaeis
Judas Jesum, unde semper nostris
Iste numerus displicet Ungaris.
44. Inter alia sic plura diximus,
Quae tandem cuncta in joca vertimus,
Et cum principe in urbem tendimus,
Hora undena, quo ⁷⁾ ingressi sumus.

¹⁾ Eredetileg *fidelis* állt, mely kitörölve s felébe írva constanter.

²⁾ Eredetileg *Quam*, mely tör. s felébe írva Ut.

³⁾ Elötte törölve *tam*. — ⁴⁾ Elötte törölve *eos*.

⁵⁾ Eredetileg 41, de mindjárt javítva.

⁶⁾ Eredetileg *Famulis meis protinus sic dixi*, s feleltök 1. 5. 2. 3. 1.

⁷⁾ Eredetileg *d s e fölé* írva quo.

45. Hic sua quisque intrat hospitia,
Sed mire friget ubique culina;
De loco isto vera vox est illa,
Minuit mihi famam praesentia.
46. Hic desunt panes, deest quoque vinum,
In summa deest et equis pabulum,
Cuncta in unam concluserunt domum,
Hinc murmurando promunt omne donum.
47. Plura non loquar de re hujusmodi,
Nam intelligent rem viri cordati,
Jam princeps praesens tracta de re gravi,
De comitiis, quae sunt Posonii.
48. Janus Imrefi adest cum principe,
Et Bethlen Gabor cum paucis milite,
Et Stephanus Kendi ¹⁾ advolat repente,
Quinta Martii die relucens.
49. Franciscus Redai jam cum Sennyei
Irati redierunt ²⁾ Posonio,
Quid profecerunt in hoc comitio,
Id princeps scire vult cum ³⁾ toto regno.
50. Edixit ergo ordinibus regni, 4. a)
Ut conveniant cuncti Bistricii,
Rhedaiani adsint quoque ibi
Ad vigesimum quintum ⁴⁾ diem Martii.
51. Et hic referant rem regis Matthiae,
Qualem praebeat se Transylvaniae,
Pendant mentem ⁵⁾ procerum Hungariae,
Fidei chartam promunt hujus formae: ⁶⁾
52. Ex divina gratia Bathorius
Gabriel princeps Datiae totius,
Et partium Ungariae dominus,
Ac ⁷⁾ Siculorum comes legitimus.
53. Clementiam omnibus ordinibus,
Atque salutem nostris fidelibus,
Literarumstrarum hic est scopus,
Quem clementer cunctis significamus.

¹⁾ Ered. Et Kendi. Steph., s fölöztük 2. 1. — ²⁾ Előtte *domum* törölve.

³⁾ Előtte állt az *id* eredetileg, azután kitörölve s a sor elibe írva.

⁴⁾ Előtte 25, azután kitörölve.

⁵⁾ Eredetileg *Et sententiam regni Hungariae* volt a sor. *Et sententiam* törölve s fölibe írva *Pendant mentem*, alája *Mentem procerum*.
A regni szintén törölve s alatta *votent* törölve.

⁶⁾ E sor fölött törölve *In Transylvanos exponant lucide*,

⁷⁾ Eredetileg *Et* s úgy javítva *Ac-ra*.

54. Conventui diem divi Georgi,
Praefixeramus juxta morem regni,
Verum nunc gravibus causis permoti,
Cogitamus rem citius aggredi.
55. Tractanda sunt ¹⁾ grandia negotia,
Dilatio quorum periculosa.
Ad diem igitur quem praefiximus
Vos omnes Bistricium invitamus.
56. Conventus hic locum habet commodum,
Et quisque pro libitu hospitium,
Ergo omnis ordo, ut fert edictum.
Hic (c)ompareat ²⁾ ad diem praefixum.
57. Tales literas non tantum proceribus,
Nec solum dimisit civitatibus,
Verum capitaneis praesidibus,
Cis Tibiscum haydonum ductoribus.
58. Praeter istos privatim Rhadaio, 4. b)
Seorsim Nicolao Sennyeijs,
Atque comitatui Biharino,
Qui obsequens semper suo ³⁾ domiuo.
59. Cum capitanei istud edictum
Et principis intelligunt decretum,
Velociter suis dicunt conventum,
Ut principis quisque sciat rescriptum.
60. Locus conventui Hentzhida dictus, ⁴⁾
Huc capitan, ductor, currunt ocyus,
Decurionum auditur susurrus,
His conventus iste videtur mirus.
61. Quidam ajunt: forsán nos mancipabunt,
Propterea viritim nos vocarunt,
Alii dicunt: nos in bellum ducent,
Et hi rumores haydonibus placent.
62. Clamat quidam: ⁵⁾ omnes compareamus, ⁶⁾
Alter: ⁷⁾ duos capitaneos mittamus,
Tutius est, ⁸⁾ ut rem primo noscamus,
Curam ⁹⁾ dein suam quisque geramus.

¹⁾ Eredetileg Sunt tractanda, s felettök 2. 1.

²⁾ A c az eredetiben iráshibából kimaradt.

³⁾ Eredetileg suo semper, s felettök 2. 1.

⁴⁾ Előtte locus törölve s azután a szó elejire beszúrva.

⁵⁾ Eredetileg *Dicunt nonnulli*, ez törölve s fölibe írva Clamat quidam.

⁶⁾ Előtte törölve *abeamus*. — ⁷⁾ Előtte törölve: *Inquit alter*.

⁸⁾ Eredetileg: *consultius*, ez törölve s elibe írva Tutius, fölibe est.

⁹⁾ Előtte törölve: *Nostris*.

63. Conventus summa haec erat decreti,
Capitanei aliquot delecti,
Reliqui sunt domum quisque reversi,
Ne aliquid patiuntur incauti.
64. Fuit conventus forma et progressus,
Jam tempus est ut vela convertamus
Ut rem orditur Kendi videamus,
Cum Cibinio is foret egressus.
65. Machinatio haec non fuit nova,
Sed fundamenta jam diu constructa, ¹⁾
Nunc occasio dira ²⁾ est ³⁾ inventa,
Qua tandem ⁴⁾ perdet ipsorum capita.
66. Nam haec Kendius et ejus complices 5. a)
Ante tractarunt perfide proceres,
Ut principi cita paretur cedes,
Et Kendius teneat regni fasces.
67. Nunc venantem cupiunt invadere, ⁵⁾
Nunc ⁶⁾ flamma pulveraria necare,
Crebro ⁷⁾ student veneno toxicare,
Sed justum deus solet ⁸⁾ defensare.
68. Balthasarem Cornim ⁹⁾ nuper monuit,
Ut ipsemet Balthasar aperuit,
Haec scribimus ut nos Cornis docuit,
Vocis Kendianae forma haec fuit.
69. Chare compater, quaeso, quid agimus?
Anne vitam nostram non deflebimus?
Tu taces et vivis valde securus,
Ego pro te et me sum sollicitus.
70. Nobis ambobus princeps irascitur,
Imo tibi jam aperte minatur,
Nisi vigilemus, mens mea fatur,
Vita tua brevi terminabitur.
71. Me non facile feriet sat scio,
Quia prudentia praeoccupabo,

¹⁾ Előtte kitörölve: *conflata*

²⁾ Eredetileg: *melior*, kitörölve s feleje írva dira.

³⁾ Előtte kitörölve: *arrepta*.

⁴⁾ Eredetileg. *Quae tamen* s ez javítva.

⁵⁾ Előtte *enecare* törölve.

⁶⁾ Kétszer, másodszor törölve.

⁷⁾ Előtte *Quo* törölve.

⁸⁾ Előtte *voluit* törölve.

⁹⁾ Először K-val, mely C-re javítva.

- Verum tuo capiti sic timeo,
Ac ¹⁾ si me ipsum mors necet subito.
72. Jam diu volui haec indicare,
Nostrum statum tibi manifestare,
Jam ²⁾ cum cernam malum ad ³⁾ fores stare,
Non sum ausus ultra procrastinare.
73. Haec quae mora? quis veternus nos tenet?
Regno ⁴⁾ toti princeps iste displicet,
Coadjutor nemo ipsi assurget,
Occasio nobis grata veniet.
74. An non melius ipsum solum mori, 5. b)
Quam nos semper subjacere timori,
Si tu velis ⁵⁾ jam nos sumus parati,
Consentit et Pancratius Sennyei.
75. Et reliquos ⁶⁾ proceres enumerat,
Quos ⁷⁾ in suas partes jam pertraxerat,
Hic nonnullos ⁸⁾ fideles excluserat,
Quos partialibus non adnumerat.
76. Excluserat Imrefium Johannem,
Una cum hoc Gabrielem Bethlehem,
Principalis aulae spernit militem,
Caeruleum his linquit ⁹⁾ satellitem.
77. Boldisum Ördög, Wolfgangum Kamuti,
Laterones et cubicularii,
Et cum his nonnulli aulae famuli,
Kendi ait, tales adsunt principi.
78. Honos detur fidelibus principis,
Quos non contaminavit ista pestis,
His nequeo referre nominatim,
Omnibus tantum hoc dico summatim:
79. Sub nomine Johannis Imrefi sit,
Quicumque ¹⁰⁾ inter fidelis permansit,
Factiosorum Kendi caput erit,
Qui vexillum rebellantium gerit.

1) Előtte *Vel* kitörölve. — 2) A sor elibe szűrva.

3) Közbe felébe írva.

4) Előtte törölve: *Iste*, az R N-ből javítva.

5) Törölve s ismét alapontozva, utána jö *annius* kitörölve.

6) Előtte kitörölve *pro*.

7) A kéziratban *quas* áll. Írás hiba.

8) Eredetileg *perpaucos*, ez töröltetvén, felette áll a nonnullos.

9) Eredetileg *contemnit*, mely töröltetvén, felette áll *aulae relinquit*, mely töröltetvén, felette áll a his.

10) Eredetileg *Quique suo*, mely törölve s utána írva jö a többi.

80. Comitatus Bihar cum proceribus, ¹⁾
 Cum suis oppidis, civitatibus,
 Et his annumeratis haydonibus,
 Cum his est Imrefi ²⁾ principi ³⁾ fidus. ⁴⁾
81. Sigismundus Cornis solus dissentit, 6. a)
 Ut ex apostolis unus excidit
 Hic cum Stephano Kendio consentit,
 Cujus conatus serio provehit.
82. Comitatus Szaránd, Szolnokuni, Craszna
 Manent in fidelitate debita,
 Cum his tamen sit practica ignota
 Adesse nequeunt in tragoedia.
83. Et praeter hos fuerunt servi ⁵⁾ fidi,
 Qui incorrupti manserunt principi,
 Sed machinarum et hi sunt ignari,
 Hinc nequiverunt servire tempori.
84. En Kendius loquitur Cornisio,
 Cornisius audet cum cordolio,
 Ardet Kendi ira, flagrat odio,
 Cui sic fatur Cornis cum suspirio.
85. Quid compater ⁶⁾ cur me sollicitas,
 Adversus principem cur me instigas
 Non est crede parva res quam inceptas,
 Hos cogitatus, quaeso te omittas.
86. Qui principi suo vult insultare,
 Hunc necesse est deo rebellare
 Nam principem deus scit defensare,
 Exemplum majorum hoc monstrant clare.
87. Verum tamen ut hic ⁷⁾ solum sit dictum,
 Si rationes ⁸⁾ occurrant commodum,
 Consurgere nos non foret indignum,
 Sed nullum video modum directum.

¹⁾ E sor fölött *Sigismundus abhis sol* Kornis solus dissentit, fele kitörölve, fele meghagyva, de tévedésből.

²⁾ Először kitörölve, azután ismét alapontozva.

³⁾ Utána kitörölve *est Imrefi*.

⁴⁾ E sor fölött áll kitörölve *Hero* Cum his *Hero* fidus Principi Imrefius, a Hero mindkétszer vastagon kitörölve, a többi csak áthuzva.

⁵⁾ Előtte kitörölve *fidi*.

⁶⁾ Előtte kitörölve *est? quaeso*.

⁷⁾ Eredetileg *tibi*, mely kitöröltetvén, felébe iratott ut hic.

⁸⁾ Eredetileg *medium*, kitöröltetvén, felébe írva rationes.

88. Cancellarius Corniso respondet,
Nemo id commodius ¹⁾ praestare ²⁾ posset
Quam tu, si ad id te nunc obfirmares,
Rem omnem facile mox expedires.
89. Chare compater vir es fortissimus, 6. b)
Nec maximus tibi deest animus,
Transverberes ut perstemus principem ³⁾
Et sic celebrem reddes tuam stirpem.
90. Cornisius ⁴⁾ inquit cancellario:
Meministi de Sigmund-Bathorio,
Et fortassis de dire ejus equo,
Cui nomen tunc erat Szaláncino.
91. Siquis equus hujus oculos vidit,
Post intueri secundo timuit,
Nam aspectu saevo omnes terruit,
Rei veritatem quisque meminit.
92. Equum sed heri nostri taceamus,
Hujus oculos scis ut formidamus,
Cum antestamus nostri ut sudamus,
Vel ad aspectum ejus trepidamus.
93. Quid si res ad manus ejus veniret,
Et si in nos acinacem stringeret,
Vix vigesimus nostrum subsisteret,
Quid hic sola manus mea faceret. ⁵⁾
94. Metuo ne in nos ruat ista res,
Bathorea stirps est princeps ut vides,
Quem et alma dei dextra protegit,
Animosum gentis suae cor gerit.
95. Exordium nec ego improbarem,
Sic hic sufficientiam viderem.
Cancellarius ad haec Cornisio:
Facilem inquit ⁶⁾ viam invenero.
96. Cornis quaerit, ut fieri id posset,
Huic cancellarius sic respondet:
En jam progredimur in comitia
Et Bistricium veniemus una.

¹⁾ Fölibe írva : citius mely szintén nincs kitörölve.

²⁾ Eredetileg praestaret, de a t törölve.

³⁾ Eredetileg a sor : *Principem* ut *perstemus* subsistamus, s feleltök 3.

1. 2. *Perstemus* kitörölve s ismét alápontozva, *subsistamus* egészen kitörölve.

⁴⁾ Előtte *Ait* kitörölve.

⁵⁾ Utána *auderet* kitörölve.

⁶⁾ Eredetileg *Inquit* facilem.

97. Principem invitabis in prandium,
In Radnot praeparabis convivium,
Hic facilem inveniemus modum.
Nec ¹⁾ deerit hic nostrum officium.
98. Hic veneno, pulvere vel gladio,
Vel alio necabimus medio,
Si non comparebit cum Imrefio,
Ego in Szamosujvár ego invitabo. ²⁾
100. Satellites istic fortes sunt mihi,
Et audaces ad facinus servuli,
Atque certo numero sunt drabanti,
Qui praestare obsequium parati.
101. Ego deinceps viam inveniam,
Ceruleos ³⁾ satellites ⁴⁾ dispergam,
Aulae deinde ministros praemittam,
Solum principem cum paucis relinquam.
102. Occidamus ergo principem primum,
Post Imrefium consiliarium,
Tandem Michaellem hujus filium,
Et sic habebimus portum tranquillum.
103. O ⁵⁾ amarulentia ardens Kendi!
Quid, quaeso, tibi peccavit Imrefi!
Vel filius innocens hujus viri,
Quos potius debuisti vereri? ⁶⁾
104. Qua re pater ⁷⁾ Imrefius te laesit?
Nulla, nisi quod tibi benefecit,
Quod apud herum pro te intercessit,
Et ad tantam dignitatem evexit.
105. Ergone filius necem meruit, 7. b)
Quod ejus pater te benigne fovit,
Pater sane te sprevisse scripturam,
Nec notasse biblicorum doctrinam.
106. Sed revertamur nunc ad propositum,
Cornisio placet Kendii votum,
Jam percepit prudentiae cumulum,
Jam se ⁸⁾ putat ⁹⁾ perdere posse herum.

¹⁾ Előtte áll kitörölve *Isthic*.

²⁾ A sorszám 100—114. az eredetiben tévedés, kimaradván a 99. szám. Ámde 114 kétszer lévén, így helyre áll az egyensúly.

³⁾ Előtte *ut* kitörölve. — ⁴⁾ Előtte *mī* kitörölve.

⁵⁾ Előtte kitörölve *Tu*.

⁶⁾ E sor fölött áll kitörölve: *Quaeis debuerunt gratiae referri?*

⁷⁾ Előtte *te* kitörölve. — ⁸⁾ *se* beszúrva.

⁹⁾ Előtte *posse* kitörölve, *putat* eredetileg.

107. Herum ¹⁾ vocant in Radnott ad prandium,
Sed huc frustra; post vocant Uyvarinum,
Et cum ignoraret eorum dolum,
Fere ingressus erat ²⁾ convivium.
108. Consilio ³⁾ Imrefi monet ⁴⁾ herum,
Ne conscenderet Szamos-Ujvarinum,
Si vult vitae vitare periculum,
Sed Kendii devitet blandimentum.
109. Hoc ⁵⁾ facere ante Kendi non solet,
Ut principem ad convivium ⁶⁾ vocet,
Et nunc forsán dolus ingens hic latet,
Ut herum, tantopere sollicitet.
110. Herum Imrefi multis dehortatur,
Ne nunc Uyvarinum proficiscatur,
Potius Clausenburgum divertatur,
Ut et haec ⁷⁾ urbs ⁸⁾ a principe visatur.
111. Venit herus Tordam, in itinere
Volunt ⁹⁾ et hic in ipsum irruere,
Ut ¹⁰⁾ si vel possent necare pulvere,
In lecto cubantem ¹¹⁾ sic disperdere.
112. Sed non consultarunt illi cum deo,
Qui principem tegit suo brachio
Si ¹²⁾ iisset Uyvarum ¹³⁾ cum Imrefio
Kendi ¹⁴⁾ ipsum perdidisset subito.
113. Hic palatium quod hero ornavit,
Et quasi pro quiete assignavit,
Hinc ingentes machinas admovit,
Et in herum deturbare voluit.

8. a)

¹⁾ Fölötte kitörölve *In Radnot vocant He.*

²⁾ Eddig a sor kitörölve s azután ismét alapontozva, alatta kitörölve *Parum abest quin iret in.*

³⁾ Fölötte kitörölve e sor *Sed adest Imrefi Domino suo.*

⁴⁾ Eredetileg monet Imrefi, s felettök 2. 1.

⁵⁾ Eredetileg *hac.*

⁶⁾ Elötte kitörölve *prandium.*

⁷⁾ Eredetileg *hic*, ebből javítva.

⁸⁾ Elötte *locus* kitörölve.

⁹⁾ Eredetileg *Et hic volunt*, s felettök 2. 3. 1.

¹⁰⁾ Fölötte törölve: *Et si vel si possent velle.*

¹¹⁾ Eredetileg *cubantem* s abból javítva.

¹²⁾ Elötte *Et* törölve.

¹³⁾ Eredetileg *descendisset*, ez törölve s felibe írva iisset Uyvarum.

¹⁴⁾ Fölötte e sor törölve *Uyvarinum perüisset subito.*

114. Vel cum administrandum prodiissent.
Herum statim ense transverberassent.
Ad hanc rem servum delegit audacem
Ut is excarnificaret principem.
- 114.¹⁾ Et quidem honestatis in specie,
Ducentos pedites civit repente,²⁾
Sesquicentum equites³⁾ in serie
Ducit, ut herum honoret ista re.
115. Cum tamen aliud nihil quaereret,
Quam ut per hos principem trucidaret,
Licet rem vix unus et alter sciret,
Et qui sciret, non statim approbaret.
116. Cum Stephanus Kendi animadvertit,
Quod ejus prandium herus negligit,
Et quod vocatus Uyvarum non venit,
Hinc versare vafram mentem incepit.
117. Cor tristatur, caput ipsi calvescit,
Ob⁴⁾ varios cogitatus fatiscit,
Et Kornisum consilium deficit,
Aleae jactae exitum metuit.
118. Jam alia progrediuntur arte,
In Szek proficiscuntur cum principe,
Et quantum vis⁵⁾ contristentur in⁶⁾ corde,
Tristitiam⁷⁾ dissimulant in facie.
119. Diribitor hospitii praecurrit. 8. b)
Et hospitium cuius decernit
Nuntium Kendi⁸⁾ Ujvarinum mittit,
Qui multum hinc com meatum advehit.
120. Est nobilis aula quaedam Szekini,
Hanc Kendi jussit hero assignari,
In propinquo hospitatur Imrefi,
Ut ante solebat saepe fieri.
121. Hic nobiles laterones ministri
Prope heri⁹⁾ hospitium locati,
Qui ante principem solent versari.
Prope aulam jussi sunt diversari.

¹⁾ 114 kétszer s így helyrehozva a kihagyott 99. szám.

²⁾ Eredetileg *adh habet inte ducit ordine* mind törölve s felibe írva *civit repente*.

³⁾ *Equitus*-ból javítva. — ⁴⁾ Előtte *Per* törölve.

⁵⁾ Eredetileg *Etsi*, ez törölve s felibe írva *Et quantumvis*.

⁶⁾ Előtte *intus* törölve.

⁷⁾ A berekesztett *ti* tollhibából maradt ki.

⁸⁾ Ered. Kendi nuntium, s felettök 2. 1. — ⁹⁾ *herum*-ból javítva.

122. Sed Kendi adhuc scatens versutia,
Varia meditatur consilia,
Ne, si peditatus adsit principi,
Non possit ejus conatus progredi.
123. Factiosi rem hanc sic deliberant,
Ut principi penitus persvadeant,
Equites ut aliorum dimittat,
Et pedites pedetentim praemittat.
124. Si (inquiunt) princeps cum his procedat
Et cum peditibus paulatim pergat,
Si aulicus exercitus hic substat
Incolas terrae nocenter aggravat.
125. Ergo pedites (ajunt) praemittantur,
Nos prope Bistricium praestolentur,
Perendie princeps proficiscatur
Et pedites facile assequetur.
126. Blandiuntur complices Kendiani,
Quasi optime cupiant principi,
Quia ab aulicis metuunt sibi,
Nam vident hos conatibus obsisti.
127. Deo disponente princeps credidit,
Et suos equites passim dimisit,
Peditatum ¹⁾ quoque praeire jussit;
Vix quinquaginta ceruleos liquit. ²⁾
128. Nobiles dein aliquot juvenes,
Hero et Imrefio ministrantes,
Vix ³⁾ triginta et duo ⁴⁾ existentes
Hinc caeteri abierunt praepetes.
129. Hic idem sensit Kendi cum Iehova,
Ut a principe dimittatur turba,
Sed non una est utriusque meta,
Et Judas sic egit pro pecunia,
130. Stephani Kendi fuit propositum,
Ut facilius extingueret ⁵⁾ herum.
Sed deus vult se ostendere mirum,
Qui per paucos scit liberare virum.
131. Voluit hoc omnibus demonstrare,
Quod principem solus potest servare,
Quod dominum non liceat tangere,
Neque ipsi insidias struere.
9. a)

¹⁾ Elötte kitörölve *Equit.* — ²⁾ Elötte *re* kitörölve.

³⁾ Elötte kitörölve *Numero.*

⁴⁾ A sor fölött az et dus.

⁵⁾ Eredetileg *comprimeret*, ez törölve s fölibe írva *extingueret*.

- 132.¹⁾ Jam dissipatus est ordo aulicus,
Una cum peditatu equitatus,
Postridie vult progredi et herus,
Adest ipsi Imrefi et filius.
133. Parvule Ascani quid tu hic agis?
Nondum vides quantum periclitaris?
Haustum quaeris Kendi tui sanguinis.
Sed dextera te defendit numinis.
134. Consecratus miles Kendius foret,²⁾
Si fundere³⁾ sanguinem suum posset,
In chronicis dignum scribi fuisset,
Quod Achilles Troilum devicisset.
- 135.⁴⁾ Sed hoc erit monumentis dignius, 9. h)
Quod noster herus salvus et illaesus,
Et cum patre tu quoque es servatus
Per Jehovam, qui vos servet amplius.
136. Hinc Kendius principem non expectat,
Sed praecurrens hospitia visitat,
Non tributa pro suo voto notat,
Ergo aliter hospitia locat.
137. Imrefium longius dislocavit,
Et juvenes aulicos sic dispersit,
Ut si princeps forte uti⁵⁾ velit,
Princeps⁶⁾ horum nullum habere possit.
138. Sibi vero hospitium in monte
Delegit cum factiosa cohorte,
Hinc principis hospitium inferne
Pervidere potuerunt aperte.
139. Istinc⁷⁾ Kendi in hanc aulam descendit.
Ubi princeps diversari debuit,
Hic arte (*sic!*) suam versare incepit,
Quemadmodum Judas ipsum docuit.
140. Januarum cardines et pessula
Laxari⁸⁾ curavit⁹⁾ et repagula

¹⁾ 133-ból javitva.

²⁾ Előtte *fuisset* törölve, az *us* a Kendi után betoldva.

³⁾ Előtte *gustare* törölve.

⁴⁾ 136-ból javitva.

⁵⁾ Eredetileg *hora aliquem* törölve, *hora hos-ra* javitva, *forte uti* sor fölé írva.

⁶⁾ Fölötte e sor törölve: *A principe quisque longius absit*.

⁷⁾ Előtte *Hi* törölve.

⁸⁾ Eredetileg *Extorsit laxarit*, az első *tör.*, a második *laxari-ra* javitva.

⁹⁾ Sor fölé írva.

- Cancellos fenestrarum in pergula
Clam jussit frangi ¹⁾ cuncta munimina.
141. Post ubi princeps debuit cubare,
Hic tonnam pulveris vult occultare,
Verum justo excludium tempore
Quia herum audit jam ²⁾ adventare.
142. Ad diem Martii vigesimum quartum
Princeps Gabriel ingressus Szekinum,
Quinquaginta tantum satelles secum
Et pauxillus manipulus juvenum.
143. Cancellarius rem gerit solerter 10. a)
Prandium administrat frugaliter,
Vinum paucis datur et tenaciter,
Machinationem cudunt latenter.
144. Tandem ubi tempus advenit coenae,
Incipiunt vinum largiter dare,
Etiam non petentibus mittere,
Cibum, potum ministrant munifice.
145. Quod in prandio nulli satis dedit
Ex proposito negotium egit, ³⁾
Vini appetitum in iis auxit,
Vino sepultos hospites voluit.
146. Cunctos nempe studet inebriare,
Nocte suum facinus inchoare,
Astuta ⁴⁾ vulpes caudam occultare.
Post ⁶⁾ tamen se solet laqueare. ⁵⁾
147. Quinquaginta pedites adsunt ⁷⁾ hero
Et de hist est haec deliberatio,
Ut et hi abeant sub diluculo,
Tantum adsit hero procerum ordo.
148. Nullum adhuc haerus novit arcanum,
Male valet, caput habet ligatum
Cancellarius aluit coenatum,
Imrefli ingressus hospitium.
149. Tum Imrefio tractavit prolixè,
Saepius cachinnos sustulit alte,

¹⁾ Eredetileg *Constringi jussit*, ez törölve s alatta áll a Clam jussit frangi.

²⁾ Ered. Quia audit jam Herum etc., a quia fölött 1. herum fölött 2.

³⁾ Elötte *fecit* törölve.

⁴⁾ Astutus-ból javítva.

⁵⁾ Eredetileg *Saepe* ez törölve s elibe szúrva Post.

⁶⁾ *il* előtte törölve.

⁷⁾ Fölöttük 2. 1. áll, de újra törölve.

- Sed Imrefius timuit occulte,
Verum ¹⁾ nil tale potuit sperare.
150. Jamque princeps decubuit et dormit,
Imrefi in hospitio quiescit,
Cancellarius mentem in id intendit,
Suae qualis practicae ²⁾ finis erit.
151. Percuntatur ex ³⁾ Balthasare Kornis,
Ut reliquit hospitium principis?
Ad irruptionem apertis portis
Modo velint uti manibus citis.
152. Ducentos pedites Kendi habuit, ⁴⁾ 10. b)
Sed eos adhuc Ujvarum tenuit,
Jam meridie his legatum misit,
Ut ad noctem quisque Szekini adsit.
153. Hic cum equitatu cancellarius
Sarmasagi, Sennei Pancratius,
Kovaczotzki, Balthasar Kornisius,
Cum servis ⁵⁾ et Kornisius Georgius.
154. Jam pedites adducunt Ujvarinum,
Quos procures collocant in horreum,
Nec eques nec pedes novit intentum.
Excubias agit cohors peditum.
155. Et ipsimet procures non dormitant,
Verum plurima inter se susurrant,
Kendium, Kornisium somnus fugit,
Tandem Kendius Cornisii inquit:
156. Ecce nunc patescit compater chare,
Me verum esse filium patriae,
Quia eam nunc liberabo plane,
Et hunc tyrannum occidam cordate.
157. Nondum caepisti Kendi et deplumas,
Non fuit ⁶⁾ tyrannus, quem sic ⁷⁾ appellas,
Cum ab ipso Ujvarum acceperas,
Jam ⁸⁾ sequetur praeter haec, quae dixeris.

¹⁾ Eredetileg *Sed és ebből javítva.*

²⁾ Eredetileg practicae qualis, s fölöttök 2. 1.

³⁾ Eredetileg *Communicat cum*, ez törölve s felibe írva Percuntatur ex.

⁴⁾ Eredetileg a két sor Ducentos pedites Kendius habet Quos adhuc Uyvarinum tenet, az aláhuzottak törölve, illetőleg javítva, a második sorban eos quos felé írva, Sed pedig elibe.

⁵⁾ Eredetileg *Hic est et*, ez törölve s felibe írva Cum servis, az et nines törölve, de ez tollhíba.

⁶⁾ *est-ből* javítva. — ⁷⁾ Előtte *tu talem putas* kitörölve.

⁸⁾ Előtte *Sed* törölve.

158. Licet Cornisio haec dicat clare,
 En hodie patriam leo sane,
 Sed quomodo scit gratias ¹⁾ referre
 - Hoc nequam regnum ille ²⁾ scit bonum velle.
159. Sic ³⁾ septem castra ⁴⁾ nequam regnum foret,
 Si sceptrum in tuas manus venisset,
 Pedetentim altius ascendisses,
 Sed te manebit prudentiae merces.
160. Balthasar Kornis respondet Kendio, 11. a)
 Non erit hujus rei oblivio,
 Grates reddemus tempore commodo,
 Pro illustri hoc tuo beneficto.
161. Cancellarius post reddit ⁵⁾ hanc vocem,
 Ergo tandem quem eligent principem,
 Cornis inquit: nescimus digniorem,
 Te majorem hoc regnum nescit stirpem.
162. Sed cum res jam in hoc solum versetur,
 Ut princeps ante lucem trucidetur,
 Necesse est ut ⁶⁾ recte perpendatur, ⁷⁾
 Per quem res et quomodo peragatur.
163. Accersit tunc Kendi servum fidelem.
 Quem multi noverant, Turcam Johannem.
 Praestantium equorum curatorem,
 Huic verba facit in hunc tenorem.
164. Inquiens, serve fortissime, nostri
 Ut herus tibi benigne extiti,
 Et tu mihi fideliter servisti,
 Et multa commode expeditivisti.
165. Et nunc credo tuam fidelitatem
 Hortor, acceptis hunc ⁸⁾ meum sermonem,
 Suscipe nunc hanc quam a te peto rem,
 Si diligis tuam promotionem.
166. Negotium si tu hoc perficies,
 Et si voles, facile conficies,
 Honoribus magnis cumulaberis,
 Et multis bonis lucupletaberis (*sic*)

¹⁾ Eredetileg *haec grate*. — ²⁾ Olvashatlan szóból javítva.

³⁾ A sor szélén betoldva, utána törölve *Nequam regnum*.

⁴⁾ utána *fuisset* törölve, a többi a sor fölé írva.

⁵⁾ Eredetileg *russum profert*, fölötte *statim* mind törölve s alattok a post reddit.

⁶⁾ A sor fölött.

⁷⁾ Előtte kitörölve *consideretur*.

⁸⁾ Eredetileg nunc azután tör., s végül huncra javítva s alapontozva.

167. Janus Turca nondum intelligit rem,
Herum rogat, ut sibi pandat vocem.
Conclusimus rem inter nos praesentem.
Ut perdamus Bathori Gabrielem.
168. Enormia facta ejus odimus,
Ergo ipsum profecto occidemus,
Ad quam nos rem diem hunc praefiximus,
Sic cum universo regno sentimus.
169. Non est verum Kendi, non sic sentimus 11. b)
Nec ejus serenitatem odimus,
Multi fideles ipsius, novimus,
In hac fide permanent, quem scribimus.
170. Hoc audito Töröc Janos, cohorret.
Contra herum non libenter surget,
Hinc ignis, illinc aqua virum terret,
Inter duo mala dubius stupet. ¹⁾
171. Homo ²⁾ miser sibi timet a morte,
Töröc Janos talia volvit mente,
Si recusavere, rem expedire,
Hi proceres occidunt me repente.
172. Forsitan et talia recordatur,
Quod coacta fides non puniatur,
Regno ruinam haec res minuitur,
Et ³⁾ princeps nunc in extremo versatur.
173. Divus Bernardus istud ⁴⁾ recte docet:
Noxium juramentum nemo servet,
Quod ⁵⁾ forsitan suo proximo noceret,
Vel quod ecclesiae incommodaret.
174. Janus ⁶⁾ Turca jam ⁷⁾ promittit operam,
Si modo ⁸⁾ viam videat commodam,
Servum Kendi obsecrat et adjurat,
Ut arcanum hoc nemini retegat.
175. Kendius et Cornis sic fabulantur,
Johanni Turcae talia loquuntur;
Gabriel Batori a te vincitur,
Nam robur tuus (*sic*) cunctis celebratur.

¹⁾ Elötte haeret, tacet törölve.

²⁾ Fölötte e sor törölve *Tragilis est homo mortemque timet, horrescens.*

³⁾ Fölötte e sor törölve *Atque princeps noster periclitatur.*

⁴⁾ Eredetileg *de hac* s e fölé írva istud.

⁵⁾ Elötte *Unde.*

⁶⁾ Elötte *Janu.*

⁷⁾ A sor fölé írva.

⁸⁾ Eredetileg *Tantum*, s e fölé írva *Si modo.*

176. Peditatum nos mane dimittemus,
 Ante lucem abire ¹⁾ jubebimus,
 Et tandem principem explorabimus,
 Ad aulam ituri sic faciemus.
177. Nos evaginato enses geremus, 12. a)
 Et hunc mucronem en tibi praebeamus,
 Transadigas ipsum, nos irruemus
 Et simul omnes ensibus caedemus.
178. Eheu progenies pernicioſa,
 Jam huc usque perduxit consilia,
 Princeps dormit, ac si omni re tuta,
 Interim appropinquabat aurora.
179. Principis servus unus foros prodit,
 Et procerum hospitium respicit,
 Hic funes ignitos gestari cernit,
 In tenebris mox illuc ire pergit.
180. Drabanto esse videns, ait illis,
 Submissa voce querens, quid agitis?
 Excubias vos ante non egistis,
 Quem quaeso custodis, et quot estis?
181. Respondent: ²⁾ nos sumus tantum ducenti,
 Vigilamus jussu cancellarii,
 Sed ³⁾ in his horreis latent reliqui.
 Servus revertens, indicat principi.
182. Quaeenam ⁴⁾ hae (sic) sit res, princeps scire nequit,
 Imrefium de repente accersit,
 E ⁵⁾ lecto Imrefi(us) ⁶⁾ statim prosit,
 Et propere vestes suas induit.
183. Jubet sterni ⁷⁾ filii sui equum
 Festinationis causa parvulum.
 Et sic velociter acce lit herum.
 Jam ⁸⁾ videamus Jani Turcae factum.

¹⁾ Eredetileg *crepusculum* ire; fölibe írva, ab beszúrva.

²⁾ Fölötte e két sor törölve:

Nos tantum ducenti sumus, respondent,
 Sed plures isthic in horreis latent.

³⁾ Utána *His* törölve.

⁴⁾ Elötte *Princeps* törölve.

⁵⁾ Elötte *Imrefius* törölve.

⁶⁾ Az us az eredetiben ugyan nincs, de a vers úgy kívánja.

⁷⁾ Utána a sor így áll ered.: *equulum* equumsui filii, s fölöttök 3. 1. 2.

⁸⁾ Eredetileg a sor, Jam elibe szúrva, *Hic* Jani Turcae videamus factum, s felettök 1. 3. 4. 2. 5.

184. Principis vices Janus miseratur
Et animo sic ratiocinatur,
Si vita sibi ¹⁾ certo donaretur,
Rem omnem ut est, hero loqueretur.
185. Kendi rursus Janum affatur Turcum 12. b)
Serve chare, abi nunc exploratum,
An adhuc dormiat, observa herum,
Sed nil loquaris, tene silentium.
186. Abit Janus Turca tristi facie,
Erga principem est sat bona mente,
Sed ingemiscens timet vitae suae,
Sic meditatur animo dolente.
187. O mi deus, egone nostrum herum,
Cui tuum subjecisti populum,
Trucidem ²⁾, et ejus sanguine manum
Commaculem et polluam cor ³⁾ meum.
188. Melius foret me subire mortem,
Quam perpetrare ⁴⁾ tantam perniciem,
Quam, ut sic diro, daemoni servirem,
Tandem mortis aeterni damna forem.
- 189.⁵⁾ Inter duo quid eligam. nescio,
Quia obligatus sum juramento,
Fidem datam violare timeo,
Perjurium ⁶⁾ punit deus hoc, scio.
190. Post hanc luctam sic ⁷⁾ animo concludit, ⁸⁾
Principis vitae ut parcat, decrevit,
Proditionem aperire quaerit,
Jam in hospitem ⁹⁾ principis venit.
191. Videns eum unus ex heri servis,
Rogat: quid quaeris hic in tenebris?
Quod est nomen, cur huc armatus venis?
Ad hac sic fuit responsum Johannis:
192. Mihi nomen est Johanni Turcico
Et ¹⁰⁾ hero famulor ¹¹⁾ cancellario,

¹⁾ *mihi* fölött.

²⁾ Eredetileg *Trudemue* törölve, *ei felibe írva*.

³⁾ Elötte *animum*. — ⁴⁾ *cogitare* fölött.

⁵⁾ 188-ből javítva.

⁶⁾ Fölötte *e sor* törölve: *Nam tal Perjurium a Deo puniri scio*.

⁷⁾ *Felibe írva* a sornak.

⁸⁾ Elötte *sic*.

⁹⁾ Így, habár helyesebb s a versmérték szerint jobb volna *hospitium*.

¹⁰⁾ Kétszer írva, az egyik törölve.

¹¹⁾ *inservio* fölé írva.

- Quaeso mihi cede in hoc studio,
 Quod nunc tibi aperiro gestio.
193. Praestes ¹⁾ hic ²⁾ mihi quaeso iuramentum,
 Principem nunc ³⁾ vitae meor parsurum,
 Vel producas me in ipsius conspectum,
 Videbitis mox mirum sequi casum.
194. Servus principis ait: non jurabo, 13. a)
 Sed rem hero statim significabo,
 Hic interim tu foris subsistito,
 Donec responsum ad te pertulero.
195. His dictis servus ad herum introit,
 Imrefium penes principem cernit,
 Sed soli principi in aurem dixit,
 Quae nunc foris a Johanne audivit.
196. Imrefius rem nondum intelligit,
 Tantum princeps subita voce dicit:
 Intromittite, velox servus exit,
 Et Johannem Turcam hero adduxit.
197. Jam ⁴⁾ ad herum Johannes est ingressus,
 Ante pedes gratiam petit pronus,
 Clementiam ostendit ipsi herus,
 Post rem audacter narrare est jussus.
198. Narrare rem omnem ordine pergit,
 Diros procerum conatos detegit,
 Qui tantum hoc avide nunc expectant,
 Ut praemissi pedites hinc abeant.
199. Versatur Tua res in hac acie,
 Cum peditatus abit summo mane,
 Proceres te trucidabunt repente,
 Ego fui subornatus pro hac re.
200. Et reliquos pandit eorum dolos,
 Dicens illos omnes esse paratos,
 Adesse pedites, equites multos,
 Et ⁵⁾ hac nocte nil dormivisse illos.
201. Haec audiens princeps stupet, miratur,
 Super hac perfidia perturbatur,
 Lecto surgit, animo eregitur,
 Militari more mox induitur.

¹⁾ Elötte *Jura mihi*.

²⁾ *nunc* felé írva.

³⁾ Felibe írva s nuc-nak.

⁴⁾ *Cum*-böl javítva.

⁵⁾ A sor elibe szúrva.

202. Serio mandat, sed submissa voce,
 Ut juvenes accersantur propere,
 Et drabanti jubet adsint repente,
 Omnes qui secum manserant hac nocte,
203. Mandat ut et timpanum secum ferant,
 Verum tamen nullum strepitum edant,
 Et omnes ¹⁾ altum silere jubeant,
 Ceu clanculum, huc cuncti adveniant. 13. b)
204. Herus ipse agit cum Imrefio,
 Ambo fortes accincti sunt gladio,
 Jam res innotuit juvenum choro,
 Qui ad principem advolant subito.
205. Jam consultat cum Imrefio herus,
 Drabanti susurrant cum juvenibus.
 Quae res haec est, qualis rei ²⁾ exitus?
 In tenebris talis fuit susurrus.
206. Adhuc Johannes Turca est cum hero,
 Quem nunc princeps constrinxit juramento,
 Ut nihil de hac re dicat Kendio,
 Sed ³⁾ fidem conservet principi suo.
207. Sic eum mittit ad cancellarium,
 Janus redit ad factiosum herum
 Kendius fidenter excipit servum,
 Prorsus ignorat hunc esse mutatum.
208. De drabantis interrogat Kendius,
 An eorum paretur jam discessus?
 Janus ait: non video conatus,
 Ad discessionem nemo paratus.
209. Addit: ecce aurora mox consurget,
 Siquid aggredi velimus, nunc decet,
 Herus adhuc dormit, in lecto jacet,
 Non est quod moremur, jamjam diescet.
210. Valde indignatur cancellarius,
 Inquietat ipsum animus dirus,
 Quod drabanti non abeant, est maestus,
 Timet ⁴⁾ ne in se recidat laqueus.
211. Herum Johannes sollicitat multis,
 Hunc adest commoditas, si quid vultis,
 Videt enim conversionem sortis,
 Et Kendium jam involutum tricis.

¹⁾ Fölötte e sor törölve: *Altum silentium cunctis imperat,*

²⁾ Eredetileg *ejus*, ez törölve s fölibe írva a rei.

³⁾ Fölötte e sor törölve: *Sed adjungat se fidelium choro.*

⁴⁾ Elötte törölve: *Me.*

212. Cancellarius subornat iterum, 14. a)
 Alterum servum mittit exploratum,
 Ut observet drabantorum conatum,
 An velint cito parare discessum.
213. Ad drabantos cum hic servus pervenit.
 Num Bistricium abibitis, quaerit.
 Nondum imus, ex eis unus inquit,
 Quia adhuc nemo nobis mandavit.
214. Haec dum loquitur, statim arripunt
 Drabanti, et ad principem deducunt,
 Num eum minis torturarum cogunt,
 Nunc territum verbis blungis erigunt, ¹⁾
215. An ex proposito vel ex timore,
 Non certe sine divino favore,
 Et hic servus cuncta pandit aperte,
 Quemadmodum Janus fecerat ante.
216. Ultra princeps se continere nequit.
 Ut juvenes equos sternant, praecipit,
 Et drabanti sint parati, edicit,
 Jam proceres invadere decrevit.
217. Dum abest explorator Kendianus,
 Kendium monet ²⁾ Cornis Balthasarus,
 Nostrae rei finis adhuc ³⁾ remotus,
 Magnus adhuc nobis superest nodus.
218. Noster exercitus sane nondum scit,
 In hoc negotio mens nostra quae sit,
 Vel quae ipsos ratio huc concivit,
 Ut ⁴⁾ servire debeat, nemo novit.
219. Bonum esset compater enarrare,
 Mentem nostram ipsis significare,
 Causas graves singulis inculcare,
 Sic non frustraretur tuum sperare.
220. Nam si haec ipsis non significemus,
 Interim rem ipsam incipiemus,
 Eveniet id, quod minus timemus,
 Ut per hos vitam nostram terminemus.
221. Hoc vereor, ne omnes hi recedant,
 Et in ipsa ⁵⁾ acie nos deferant,

¹⁾ Ered. Nunc verbis blandis territum erigunt, s fölöttök 1. 3. 1. 2. 5.

²⁾ Eredetileg Monet Kendium, s fölöttök 2. 1.

³⁾ huc betoldva.

⁴⁾ Fölötte kitörölve e sor *Qua in re serviat horum nemo.*

⁵⁾ Elötte törölve acie.

- Et subito principi se adjungant,
Et contra nos arma sua invertant.
222. Consilium hoc perplacet Kendio, 14. b)
Exercitus jam paratus in equo,
Et pedites cuncti adsunt parato,
Servum ¹⁾ Kendi expectat ²⁾ cum taedio.
223. Jam et Kendi conscendit equum suum,
Adstat in medio exercituum,
Et quos hic sermonem habet pomposum
Ac si jam possideret principatum.
224. Regni ³⁾ scio filii omnes estis,
Et patriae miseriam doletis,
Vos ⁴⁾ itaque nobiscum sic geratis,
Ut patriae hodie servatis.
225. Hunc principem omnis ordo perodit,
Ut perdamus, totum regnum expetit,
Ergo strenuus sit quisque in hac re,
Satis regnavit. jam dignus est morte.
226. His exercitus omnis percellitur.
Intra se mussans quisque sic loquitur:
O deus absit a me talis pestis,
Ut fiam carnifex tanti principis.
227. Non sic, ajunt ⁵⁾ nos vocasti celeres,
Ut nos in principem regni armares,
Sed ut hunc in convivium vocares,
Et nostra praesentia honestares.
228. Tales sermones inter hos ⁶⁾ volitant.
Nam qui ante hac non intellexerant,
Proditionem omnes cohorrebant.
Hinc ⁷⁾ fictiosi proceres trepidant.
229. Jam et princeps paratus est in armis,
Et talia meditatur animis,
Ut proceres quaerat in hospitiiis,
Et eos invadat ceu ⁸⁾ miles, armis.

¹⁾ Eredetileg *Explorantem*, ez törölve s aláírva Servum Kendi.

²⁾ Eredetileg *expetant*, n kihuzva.

³⁾ Előtte Scio.

⁴⁾ Előtte *Ram* törölve.

⁵⁾ *inquunt*-ból javítva.

⁶⁾ Eredetileg *istos* s e fölé írva, valamint az egész mondat egyes számban.

⁷⁾ Fölötte e sor törölve: *Exinde procerum corda trepidant*.

⁸⁾ Előtte *armis* törölve.

230. Sed Imrefi dehortatur principem,
 Suplex rogat ejus celsitudinem,
 Nam habebit res eventum felicem,
 Si in hospitio obruat hostem.
231. Postea, ¹⁾ namque omnia negarent, 15. a)
 Et se nil mali tentasse clamarent,
 Et ubique nos dire traducerent,
 Quasi per nos, nec lecto tuti forent. ²⁾
232. Magna fiet hic eorum ³⁾ querela,
 Quorum ⁴⁾ vi invesimus hospitia,
 Et si quae nobis evenirent mala,
 Dicent in armatos sumsimus arma.
233. Hoc consilio ⁵⁾ princeps acquievit.
 Ab Imrefio iterum quaesivit,
 Quid igitur facere oportebit,
 Sicarios ⁶⁾ huc venire nocebit. ⁷⁾
234. Imrefius haec respondet principi.
 Mandet princeps eos huc accersiri,
 Si omnino nil machinatur mali,
 Accersiti huc advenient promti.
235. Si vero vocati hic non comparent,
 Si ipsos protinus suspectos reddent,
 Videbimus post quid nobis facient,
 Nos hic armis invadere vix audent.
236. Et hoc consilium princeps acceptat,
 Servum fidum mox vocari imperat,
 Huic equum celerem dari mandat,
 Et cum hac instructione ablegat.
237. Abi, inquit, indices proceribus
 Qualisnam est causa hujus cunctatus,
 Vestrum invisit me nemo penitus,
 Ecce iter ⁸⁾ ingredi sum paratus.
238. Eos tamen tu non prope accedes,
 Neque loquens coram ipsis consistes,
 Manus insidiantium devites,
 Scolpetorum ictus, vide, devites. 15. b)

¹⁾ Fölötte e sor törölve: *Nam sic isti postea cunctu pernegarent.*

²⁾ Elötte *esse* törölve.

³⁾ Eredetileg *hanc* horum ex törölve s felébe írva.

⁴⁾ Elötte *Quod* vi törölve.

⁵⁾ consilium-ból javítva.

⁶⁾ Fölötte kitörölve: *Enses expectare non tutum erit.*

⁷⁾ Alatta kitörölve: *Conspiratio Kevlia.*

⁸⁾ Elötte *jam* törölve.

239. Servus equum cogit ictu calcaris,
Hospitium ¹⁾ petit gressibus citis,
Jam proceres omnes insident equis,
Et totus exercitus adstat eis.
240. Cur ²⁾ inquit ³⁾ vestra dignitas moratur,
Jam princeps iter ingredi conatur,
Vestrumo ad se venit, miratur,
Cunctationis causa ignoratur.
241. Princeps duaum jam progressus fuisset,
Ni vestra dignitas moram fecisset,
Balthasar Cornis sic ⁴⁾ ait latenter,
Hi ⁵⁾ parati sunt, heu ⁶⁾ Kendi compater.
242. Cancellarius ait: quid agimus
Mi compater chare, ecce perimus,
Tres sunt viae, respondent Cornisius,
Sed eheu, quam inibimus tutius?
243. Aut strenue pugnando peribimus,
Aut hinc inde vagaturi fugimus
Aut quod mihi videtur commodius,
Ad principis gratiam procidemus.
244. Interea servus proceres rogat,
Descendant ad principem, sollicitat,
Interim velox hinc inde equitat,
Et in nullo prorsus loco restitat.
245. Breve responsum principi nuntiant,
Se protinus descensuros affirmant,
Ipsos ⁷⁾ repente honores occupant,
Quis fugam arripere inceptant.
246. Leonini exercitis dux cervus,
Hic jam retro nil respicit Kendius,
Jam ipsi non est cura principatus,
Est illi ⁸⁾ dumetum ⁹⁾ regno carius.
247. Expecta Kendi gloriae ¹⁰⁾ splendorem, (*sic*)
Exaudi regni gratulationem,

¹⁾ Elötte *Et* törölve.

²⁾ Elötte *Dici* törölve.

³⁾ A sor felé írva.

⁴⁾ Elötte *loquitur mussanter* kitörölve.

⁵⁾ A kitörölt *Heu* elibe írva a III.

⁶⁾ Elötte *ü* kitörölve.

⁷⁾ Kitörölve s ismét alápontozva.

⁸⁾ Elötte *sib* kitörölve.

⁹⁾ Elötte *regno* törölve.

¹⁰⁾ Eredetileg *speratam* gloriam.

- Jam tibi dabunt sceptum principalem,
Ad quam et Bekes adspiravit sortem.
248. Dum strenue fugit cancellarius, 16. a)
A pedite eques statim divisus,
Ad dextram eques, pedes sinistram versus,
Cum equite est omnis factiosus.
249. In hospitio est pervigil herus,
Habet modices duos exercitus,
Triginta tres juvenes, et aurigae,
Cum ¹⁾ his est Imrefi cum chara plore.
250. Quinquaginta sclopetati deinde, ²⁾
Cum his est princeos in montis latere,
Et solis lux jam incipit surgere,
En servus principis redit propere.
251. Ait principi, fugiunt proceres,
Hoc equites clamitant et pedites,
Quosdam manu ostendit fugientes,
En vides eos silvam petentes.
252. Placet juvenibus ipsos persequi,
Consentiunt cum istis ³⁾ et drabanti,
Sed non sic placet benigno principi,
Cum eo consentit fidus Imrefi.
253. Forsan insidias habent prope se,
Quod sane aequum nos perpendere,
Tandem ⁴⁾ cuntas qlacet haec sententia,
Ut hoc petat tantum juvenum turba.
254. Omnes tamen a fundendo sanguine,
Et abstineant a humana caede,
Prorsus abstineant ab omni nece,
Tantum proceres conentur ⁵⁾ capere.
255. Cum proceribus velox fugit Kendi,
Nulla ipsis super est mens pugnandi,
Hos juvenes et aurigae persequi ⁶⁾
Pergunt et quos possunt caedunt strenui.
156. Tunc incidunt in viarum compita 16. b)
Hinc Ujvarinum est via herbida,

¹⁾ Elötte *His* törölve.

²⁾ Elötte *aliü* törölve.

³⁾ Elötte *his et, és e fölött istis* törölve.

⁴⁾ Fölötte *e sor* törölve: *Tandem omnium hac sunt sententiae.*

⁵⁾ Eredetileg *studcant* törölve s e fölé írva conentur.

⁶⁾ Elötte *jervidi* törölve.

- Hic subsistens procerum ¹⁾ turba stantem,
 Videt in ²⁾ montis latere principem.
257. Ait Kendi, en ipse princeps is est,
 Et Kornisius dicit certo adest.
 Inquit Kendi: mi compater quid taces
 Nunc epus, si ³⁾ quid consilio petes?
258. Respondit Kornis: adhuc⁴⁾ est mea mens,
 Revertamur ⁵⁾ ad principem supplices,
 Nam ⁶⁾ valde benignus ⁷⁾ est iste princeps,
 Culpam nobis condonabit, certum est.
259. Cancellarius ait: non audeo,
 Ah compater, me occidet, timeo,
 Vos videritis quid facto ⁸⁾ sit opus,
 Ego contendam Ujvarinum versus.
260. Ingressus sic viam Ujvariensem,
 In dumis abiecit principatus spem,
 Kornis vero equum sentit lassatum,
 Brachium dolet sagitta transfixum.
261. Kornisium tandem ipsum capiunt,
 Et ceu captivum ad principem ducunt,
 Hujus fratrem Georgum ⁹⁾ occiderunt,
 Nam ¹⁰⁾ vivum capere non potuerunt.
262. Et reliqui omnes sunt dissipati,
 Szatmarinum fugit Pancratz Sennei,
 In hujus comitatu Sarmasagi,
 Sunt ¹¹⁾ et plures conscii hujus rei.
263. Adsunt qui Georgum Kornis excusant,
 Fuisse rei ignarum affirmant,
 Insontem esse occisum clamitant,
 Sed¹²⁾ isti quae nunc repeto, audiant.
264. Cum¹³⁾ in via est Cornis Balthsar,¹⁴⁾
 Et cancellarius in Szamosuyvar,

1) Eredetileg *juvenum* s e fölé írva.

2) A sor fölé írva.

3) Előtte *est ut consilio juves* törölve.

4) Előtte *adest* törölve.

5) Előtte *Ut* törölve. — 6) A sor elé szúrva.

7) Eredetileg *clemens* s e fölé írva.

8) Előtte *sit* törölve. — 9) *i* belőle törölve.

10) Eredetileg *Quod*, ez törölve s elibe írva.

11) Fölötte e sor törölve: *Et plures participes hujus rei*.

12) Előtte törölve: *Sed isti has rationes audiunt*.

13) Fölötte e sor törölve: *Cum adhuc Balthasar Kornis adesset in via*.

14) a kitörölve.

- Eo tempore Georgus Kornisus
Bistricium it ad regni ¹⁾ conventus.
265. Cancellarius petiit literis, 17. a)
Ut ad se veniat Georgius Kornis
Bistricio, mox ²⁾ Georgus Szekinum,
Contendit ³⁾ et ingreditur oppidum.
266. Interim et Balthasar est ⁴⁾ ingressus,
Georgus Kornis ipsis obviat.
Fratrem Balthasar hic videt invitatus,
Quid hic agit inquit. quis hic conatus.
267. Ait fratri: ⁵⁾ me Kendius vocavit,
Frater ipsum protinus sevocavit,
Ipsi omnes conatus aperuit,
Ut hinc cedat, ⁶⁾ fratrem gemens oravit.
268. Ad haec fratri sic ait Georgius:
Nec mihi est meum caput charius,
Idem est cum vestro meus conatus,
Non ⁷⁾ revertar, vivam seu sim mortuus.
269. Hinc apparet utrum innocens fuit
Et an sua sine culpa cecidit,
Ut quaesivit, praemium sic invenit,
Consertii ⁸⁾ pravi sic merces erit.
270. Ad diem Marti vigesimum primum
Dictum ⁹⁾ annuntiationis festum,
Ad diem comitiorum praefixum
Sic protexit ¹⁰⁾ deus principem nostrum.
270. ¹¹⁾ Cancellarius in Ujvari arce
Tristatur super suo dedecore,
Morari timet, sed media nocte
In Ungariam protinus confert se.
271. Instar postae ¹²⁾ velociter procedit,
Per Tibiscum apud Tokaj trajicit,

¹⁾ Eredetileg *jam venit ad*, törölve s felibe írva it ad regni.

²⁾ Elötte *Kornis tendit* törölve.

³⁾ Elötte *Pergit* törölve.

⁴⁾ Beszúrva a sor fölé.

⁵⁾ Frater-ből javitva.

⁶⁾ Eredetileg *secedat*, törölve s felibe írva hinc cedat.

⁷⁾ Fölötte e sor törölve *Sive vivam sive cadam mortuus*.

⁸⁾ Fölötte e sor kitörölve: *Quod promeruit miser sustinuit, obtinuit*.

⁹⁾ Eredetileg *Quem* s ez elibe írva.

¹⁰⁾ Eredetileg *servavit* s e fölé írva.

¹¹⁾ Kétszer a 270., íráshiba.

¹²⁾ Eredetileg *Postae instar*, s felettök 2. 1.

- Se esse legatum ubique blactit,
Sic: currere me regni causa cogit.
272. Ad sponsam suam mox in Szerencz venit.
Hic proprium ¹⁾ thesaurum convasavit, ²⁾
Atque regni pecuniam sustulit, ³⁾
Quae in Portam Turcae mitte debuit.
273. Multum abstulit, sed hoc nihil foret, 17. b)
Et si furtum domino pudor esset,
Jam varia ejus patet machina,
Quae ante mire fuit occultata.
274. In Uyvar confregit magnam bombardam,
Hinc ⁴⁾ plurimam cudit falsam monetam,
Forsan hac uti voluit in Parno,
Quo principem invitaverat primo.
275. Aeneos numos nolunt septem castra,
Fides Kendi aenea est facta,
Ad superiora sic pergit ⁵⁾ loca,
Ut hoc aere hic ematur gratia.
276. In itinere sic consolatur se:
Tutelam petet a Matthia rege,
Turbam tollet finium supremorum,
Si invadet regnum septem castrorum.
277. Non dolebit princeps si rex ⁶⁾ tutetur,
Modo communis pax non violetur,
Secundum ⁷⁾ legem Kendi judicetur,
Et ⁸⁾ latae culpaee crimen ponderetur.
278. Septem castra nonne satis turbasse?
Et superiores vis concitare,
A ⁹⁾ machinis cessare cur non potes,
Sed et istinc praenium ¹⁰⁾ digne feres.
279. ¹¹⁾ Postmodum princeps iter aggreditur,
Cum paucis Bistricium ingreditur,
Jam adest omnis ordo in conventu,
Expectant principem hilari vultu.

¹⁾ Eredetileg *depositum* s e fölé írva.

²⁾ Elötte *sustulit* kitörölve.

³⁾ Elötte *quam tenuit* kitörölve.

⁴⁾ Fölötte e sor kitörölve *Ex hoc aere falsam cudit monetam.*

⁵⁾ Eredetileg *Cum aere it ad suprema*, s ez alá írva az egéksz.

⁶⁾ Eredetileg *sic* s ebből javítva. — ⁷⁾ Elötte *Et mo* törölve.

⁸⁾ Fölötte e sor törölve *Laesae Majestatis crimen notetur.*

⁹⁾ Fölötte e sor törölve *A machinis cur non potes cessare*, s felettük

1. 3. 4. 5. 2.

¹⁰⁾ Elötte *justum* törölve. — ¹¹⁾ 278-ből javítva.

280. Totum regnum convenit postridie,
 Ut conventus causam teneat quisque,
 Totique regno princeps denunciât,
 Ne quid conventus adhuc constituât.
281. Sed legibus expendatur, ¹⁾ id primo: 18. a)
 Nobile regnum pandat iudicio,
 Qualis poena debitor tali reo,
 Qui tale molitur principi suo.
282. Director responsum suum perscrit,
 Quo perfidos proceres accusavit,
 Sed director nondum animadvertit,
 Quod et ipsum haec poena simul tangit.
283. Rebellionem conventus ponderat.
 Ac sedulo justam poenam ruminat,
 Sed ²⁾ non invenit alium exitum,
 Quam ut est in regni decreto scriptum.
284. Primae partis binus iste titulus,
 Decimus quartus et dicimus (*sic!*) quintus
 Hi notas perfidiae enumerant,
 Et simul sententiam pronunciant.
285. Quisquis, aiunt, manum tollit impiam,
 Et in principem sumit armaturam.
 Vel quisquis conabitur ejus vitam,
 Ferro violare heri personam:
286. Vel latronis instar vi ingreditur,
 In qua domo cunquam princeps moretur,
 Vel quicumque hoc facinus committit,
 Ut falsam monetam clanculum cudit.
287. Hic decretum multo plura continet,
 Ut quot casibus rebellio constet,
 Quae omnia cum in summam contraxit,
 Tandem eorum poenam sic exprimit:
288. Talis homo vitam suam amittit,
 Et bona ejus cuncta fiscus capit,
 Haec istic quisque legere poterit.
 Qui latius intelligere cupit.
289. Hanc ergo sententiam pronunciant,
 Et quidam suo pondere confirmant,
 Et nonnullis suum praemium dabant,
 Kornisum in Kővár vinctum mittebant.
290. Julam, Papmező, Szamosuyvarinum 18. b)
 Et reliqua bona factiosorum

¹⁾ *hoc* előtte tör.

²⁾ Fölötte *Sed nullum invenit* törölve.

- Occupari jubet princeps propere,
Et incolae se dedere repente.
291. Johannes Thordensis sub haec tempora
Fungitur hujus regni directura, ¹⁾
Bistrici ²⁾ quadam die dominica
Conscendit aulicorum palatia.
292. Conscidit et ipse ac ³⁾ meditatur.
Et simul nonnullis talia fatur,
Si Thordam semel hinc regrediatur.
Directura posthac non fatigatur.
293. Vix dum sermonem ⁴⁾ istum proloquitur,
Drabantus mox ante ipsum sistitur.
Inquit orphanorum pressor et hostis,
Surge, quia captivus es principis.
294. Ex sala directorem hunc deducunt,
Ad tempus coeco carceri includunt.
Tandem ad diem sabbathi producunt,
Et ante portam hominem suspendunt.
295. Cum die sabbathi mane surgitur.
Et ex conventu quisque egreditur,
Cum directore jam nemo liquitur,
Nam pensilis a vento agitur.
296. Sic factum cum factiosa cohorte,
Quae noluit ⁵⁾ domi conquiescere,
Exemplum elati discant sumere,
Et cavent in principem surgere.
297. Inconstantia proceres non decet.
Nam haec illis vel in servis displicet,
Si planetae eos altum extollant,
Quare semet ipsos sic dehonestant?
298. Haec scripta fideles non aegreferent,
Sed breve chronicon libenter legent.
Scio qui contemnunt, Kendio favent.
Sortem ipsius capiant qui foveant.

Finis.

(Eredeti kézirat a szerző javításával a berni városi könyvtárból : Handschrift
148 der Bongarsischen Sammlung.)

¹⁾ Előtte *dict* törölve.

²⁾ Eredetileg *Ferre hic* és e felé irva.

³⁾ Előtte *cogitabundus et mira* kitörölve.

⁴⁾ Előtte *proloquitur* kitörölve.

⁵⁾ Előtte *nam* törölve.

Szükségesnek tartjuk az eredeti kézirat néhány sorát hű fac-similében bemutatni, leginkább annak igazolásául, hogy a munka Szamosközy tollából ered.

89. *Carere competer vir et fortissimus,*

Conspiratio kandiána

~~*Audite miram ex mirandis multis.*~~

~~*Ex miris multis audite miram rem.*~~

Heu Ungarica gens! heu ingratum,

Transilvaniam! no vane motionem

Közli: PETTKÓ BÉLA.

Műveltség-történeti adalékok a Rákóczi-korból.

— Néhai id. Kubinyi Ferencz okiratgyűjteményéből. —

Boldogúlt sokérdemű veterán tudósunk, a lángbuzgalmú ősz hazaú, id. Kubinyi Ferencz, — a ki Ipolyi Arnold és Henszelmann Imre társaságában Konstantinápolyban és Rodostón is járt s az ott elhalt bujdosó kuruczok sírfeliratait stb. lemásolá, — ezeket rendelkezésemre bocsátván, azon patriarchális szíveségű barátsággal, melyel mindig megtisztelt, egyúttal becses kéziratgyűjteményének a kuruczvilágra vonatkozó részével is megkínált, hogy másoljam le, vonjam ki és történelmileg értéksítem. Ehhez képest gyűjteményéből vagy 40—50 darabot válogattam ki az 1703—1710-ik évekből, mind csupa eredeti okiratokat; ezek magának II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek, de leginkább a fővezér gr. Bercsényi Miklósnak, továbbá b. Károlyi Sándornak, Berthóti Ferencz kassai vice-generálisnak, Náray László, Szent-Iványi János, Dúló Ádám, Róth György kurucz ezredeseknek, Kajali Pál generális főhadi bírónak, az orsz. közgazdasági tanácsnak és némely törvényhatóságoknak eredeti levelei, részint Sréter János ezredes és tüzérségi főfelügyelőhöz, részint id. Fáy István murányi várparancsnokhoz intézve. Különösb történelmi beccsel bírnak közlők Bercsényi missilis-levelei, szám szerint 22.

Mindezen okiratokat lemásolván s illetőleg kivonván, az eredetieket Kubinyinak visszaszolgáltattam, még 1874-ben. Ő

azután elhalt; és nincs tudomásom róla, hogy az eredetiek - sok egyéb más ritka kéziratával együtt — hová kerültek? Lehet, hogy az egyik örökösénél a padláson elpusztult könyveivel egyetemben elvesztek, megsemmisültek ezen iratok is. Szerencse tehát, hogy legalább másolatban nálam megvannak; időközben megjelent történelmi műveimben fel is használtam már egyiket-másikat, a mennyiben azon munkák felőlt tárgyait illetők valának. Most és e helyütt csak azokat szemelem ki közülök, melyek műveltség-történeti érdekekkel bírnak, némi adalékokkal kívánván általok is járulni a Rákóczi-korról e folyóiratban és az Archaeologiai Értesítőben világot látott e nemű közleményeimhez.

I.

Felső-Szúdi *Dúló Ádám*, előkelő honti nemes, Rákóczinak gyalog-ezrede, a csábrági ostromzárlat s majd e bevett vár kapitánya, azután Nagy-Szombat kir. város parancsnoka, ki az 1704. dec. 26-án e város előtt vívott véres ütközetben vitézül esett el, — Korponáról, 1704. martius 6-án bizalmas levelet ír Sréter Jánosnak, Rákóczi fejedelem egy lovas- és egy gyalog-ezrede tulajdonosának, tüzérségi felügyelőnek s a bányavárosok és kamara inspectorának Selmeczbányára, vagy Beszterczére. Tudatja ebben: A napokban vette Bercsényi parancsát, »hogy Csábrágban lévő mozsár-ágyút és ahhoz való tüzes-szerszámokat jó készüléttel küldjem Nyitránál való bloquádába. (Bercsényi t. i. ekkor kezdé a régóta körülzárolt Nyitra várát bombáztatni.) Minthogy pedig csábrági czajgházban (hadszertár) semminémű tüzes-szerszám, se puskapor ahhoz való nincsen: KglDET kérem, *bumbákból és puska-porból succurrálni Beszterczéről ne nehezteljen*; mert minek léssen ott az üres mozsár, ha hozzávaló accessoriumok nem lesznek?« Zólyom vármegyei szekerekkel kéri mihamarabb elszállíttatni e löszereket.

Ebből látható, hogy a kuruczok egyik főhadszergyára, a *beszterczebányai*, ekkor már működésben volt, és pedig Sréter parancsai alatt; a másik főhadszergyár, a *kassai*, csak később, e város capitulatiójával jutott Rákóczinak kezére. A beszterczei hadszergyárhoz tartozának a dobsinai, tiszolci, libet- és gölnicz-bányai bomba- és golyó-öntődék, kohók, hámorok, továbbá a csetneki, rozsnjai kardgyártó és puskakészítő műhelyek is, mint fiókok. A legnehezebb munkákat: ú. m. az ágyú- és puskaövek öntését és fúrását, a beszterczei főműhely művei végezték. A Bottyán dunai flotillájához és az érsek-újvári vár dunai átkelőjéhez a karvai (csenkevári) révhez megrendelt *»rézhajók«* pedig Selmeczbányán készültek. Mindez Sréter igazgatósága alatt; míg a gömöri és szepesi vashámorok Lányi Pál, a szomoluoki réztermelés pedig Berthóti László alatt állának.

Dúló Ádám ezeu levelének azonban még más műtörténeti érdekessége is van, ú. m. az utóíratban, mely a *műhímezéshez* szolgált becses adalékot:

»P. S. Értvén édes komám uram — írja az ezredes, Sréternek. — hogy Beszterczén vagyis Radvánban volna *oly varró, a ki skófiummal szép tarsolyokat és lódingokat varr*; levén azért nekem is egy szép tarsolyra és dupla lódingra szükségem: Kglde kérem, megalkudván véle, csináltasson számomra; de *az tarsoly vörös karmazsínból való legyen s belől gyöccsal bélelt, hátúl pedig levéltartó is legyen, az füdele pedig karmazsín-színű selemposztóból, aranyzsínőrossan. A lóding dupla, vörös karmazsínnyal burított; az lódingszí is karmazsínból és skófiummal varrott legyen*, — de igen hosszú ne legyen. Valamint megalkuszik Kglde: érte küldendő emberemtől megküldöm az árát.«

Érdekes az az utasítás, hogy a tarsolyon — melyet régi eleink félczomb-magasságban csüngve, nem bokáig leeresztve viseltek — hátúl külön *levéltartó* is legyen. Ugyanis a tisztek rendesen ebben hordották leveleiket, hadi ordereiket, stb. sőt még a kis formatumban kiadott *Balassa* és *Rimay* vitézi énekeit is, mint kedvencz tábori olvasmányukat. Példa van reá, hogy az ütközetben elesett kurucz hadnagy tarsolyában ott találták Balassa verseit. Lehet, hogy így volt ez Dúló Ádámnak talán épen eme tarsolyánál is, midőn még ugyanezen 1704-ik év alkonyán Nagy-Szombatnál elesett. Dúló Ádám végső férfiivadéka vala családjának; egyetlen leánya, Palásthy Istvánné, Szmracsányi-ágon *egyes ősanja volt nagyemlékü Ipolyi Arnoldunknak*, kinek ereiben tehát kurucz őbester vére folyt. és pedig, — mint látjuk. — *a szép műhímezést kedvelő* kurucz őbesteré. Így nyilvánúlnak az unokák magas műizléssé kifejelett kedvteléseinek csirái kicsinyben már az ősoknél.

A mi a Dúló Ádám kívánta skófiummal szépen kihímezendett lódingot illeti: ilyennek ugyancsak a Rákóczi-korból, gyönyörű ép példánya maradt fenn, Kisfaludy György kurucz-dandárnoké, ennek utódainál Ostffy-Asszonyfán. Piros bagariaszjira gazdag cserlombok vannak ezen művészileg kivarrva, arany-skófiummal.

Dúló ez ismertetett levelén piros pecsétviaszba lenyomott családi czimere is épségben fenmaradt. Szárnyait kiterjesztő s csőrében koszorút tartó madár látható a vértben és a sisak koronáján is. A sisak körül A. D. DE F. Sz. betűk = *Adamus Dúló de Felső-Szád*.

II.

Gr. Beresényi Miklós írja N.-Szombattól 1706. mart. 30-án Sréter Jánosnak Kassára: »Miről instáljanak előttem *német-prónai szürszabók és csapók*, includált memoriálisokból (ma már nincs meg) bővebben meg fogja érteni Kglde. Ha azért Kglde regementének valami munkát tettek: méltán várhatják contentatiójokat.«

A csapók durva és igen erős *aba-posztó*t gyártottak, melyből szabattak a katonaság köpönyegjei és nadrágjai. Érdekes megtudnunk ezen adatból, hogy akkoriban a Vág vidékén nemcsak Puchón (a híres *puchovai posztó*!), hanem íme Német-Prónán is üzetett ez iparág. Általában szűrposztót hazánkban akkoriban sokkal több helyen készítettek, mint ma napság. Ma már még a debreczeni, veszprémi, tatái csapók és szűrszabók száma is igen megfogyott, s ezen iparágot is mindinkább kiszorítja az osztrák, nevezetesen a morvai szövő-ipar versenye.

III.

Ipartörténeti szempontból nagyon érdekes *Róth György* gyalog-ezredesnek Jászóról 1706. május 28-án Lányi rozsnyai póstamesterhez intézett levele:

»Regimentembeli feles hajdúság itten hagyattatván ruházatlanságok és fegyveretlenségek miatt, kire való nézve — ez is lévén az parancsolatom, hogy minden úton-módon mesterkedjek azoknak megruháztatásokon és felfegyvereztetéseken, — esvén értésemre, hogy Kglđ kezénél volna *feljebb ezer s egynehány száz kardnál, úgy feles flinta is*: praesentibus azért kellek Kglđet ezen expressus emberem s levelem által megtalálnom azon fegyver iránt, és az ottan való *csiszárookra* (kardművesekre) is kiosztván (kidolgozás vagy fölszerelés végett) azon kardokat, *kivált peniglen csetnekiekre* (ezek valának a leghíresebb, legjobb kardgyártók!). az mennyit s mentül hamarébb készíthetnének. serénykednének rajta; az többit ideküldené. Mennyi *kópíra* lészen szükségem: itten *Metczenzéffen* fogom vennem. De perceptis egy tisztem mind kardokról, úgy flintákról is quietálni fogja Kglđet.«

A levél másik oldalán: »Praesentibus recognoscálok. hogy Óbester Róth György uram ő Nga parancsolatjábúl vettem fel Nzetes és Vzlő Lányi Pál commisárius uramtúl ő Kglmétül *600 kardvasakat* Tek. Regiment mostani szükségére«. Aláírva Róth György hadnagya Dúl Ferencz, Rozsnyón. 1706. május 29-én.

IV.

Lőport itthon számos helyütt: Kassán, Beszterczén, Körömczön, Egerben, Munkácson, Huszton, Nagy-Bányán; túl a Dunán Simontornyán, Vár-Palotán, Lékán; Erdélyben Háromszéken, Toroczkón, Medgyesen stb. gyártottak: de nagy lévén a fogyasztás, mindez nem volt elég; hanem külföldről is, nevezetesen Lengyelországból, Sziléziából és a török földéről Temesvárról stb. kellett vásárolni s beszállíttatni, bár ezt. valamint a kész fegyverek behozatalát a császáriak minden módon gátolni igyekeznek vala. *Berthóti Ferencz* kassai altábornoknak Lőcséről 1706. sept. 14-én Sréter János tüzérségi főinspectorhoz Beszterczebányára írott

levele is erről tanúskodik. Említi ebben, hogy a közelgő Rabutin hadserege ostromától fenyegetett »Kassára küldtettem tegnap 50 mázsa puskaport, tudván, hogy ott is szűken légyen, úgy tíz mázsa salétromot is. (Ezt kivált Nagy-Kállón és Mármarosban gyártottak.) Eperjesre is e minap szolgáltatam tíz mázsával és rövid napokkal ezelőtt Kgldek is 40 mázsával. Lehetne ugyan többet is küldenem, ha az embereim csak kihozhatnák Lengyelországból; de mivel az császár residensének ebsége miatt senki sem mer legkissebbet is ilyen szükségünkben kiszállítani, - - abban múlik az dolog. Mindazonáltal mesterkedem benne, hova többet lehetne megszerezni.«

V.

Gr. Bercsényi Miklós főhadvezér 1706. sept. 21-én Darócznál költ levelével tudósítja. illetőleg utasítja id. Fáy István murányvári főkapitányt:

»Isten ő Sz. Főlsége *Esztergam várát* szerencsésen kezünkben adván, méltó, hogy azon Istenünk hozzánk megmutatott kegyelmességét hálaadással köszönjük s egyszersmind pedig szent nevének dicsőretire Mlgos Fejedelem hűségében lévő minden praesidiumokban és erősségekben *Te Deum Landamus-t szokott ceremóniákkal és solennitással tartunk.*« Tartasson tehát Kgl is Murány várában, f. hó 26-án; mely is hogy annál ünnepiebb legyen, Kgl az isteni szolgálatot »az álgjúknak s más egyéb lövő eszközöknek háromszori kisütögtetésével condecorálja.« — Ekkép »lőtték meg örömet« győzedelmeiknek a kurucok; mely szokást követték a császáriak is, a kik Savoyai Eugen Rajna-melléki vagy olaszországi diadalait is »meglőtték« magyarországi váraikban.

VI.

Rákóczi s. k. aláírással és magántitkárának Beniczky Gáspárnak ellenjegyzésével, Kassán 1707. dec. 10. keltezve, rendeletet küld Sréter János tüzérségi főfelügyelőre, hogy »a munkácsi ablakok csináltatására két mázsa ónat« hováhamarabb szállíttasson. Gömbölyű vagy hatszögű karikák készíttetésére volt fordítandó ez az ón. a megújított várpalaták ablakaira.

VII.

Bercsényi, 1708. oct. 6-án a füzes-gyarmati táborról írja Besztercebányára Sréternek: Murányi commendáns uram levelét vettem, melyben a vár kútjának szükséges kitisztíttatását jelenti. »Kglmed ez okáért ezen levelem vételével, azon kútnak kitisztítására rendöljen azonnal vagy négy hevért, az kiket igyenesen oda is expedálja; munkájokért ott helyben contentáltatni foguak.«

A felhőkbe nyúló vad bércz tetején épült Murány várának kútja irtóztató mélységű volt és sziklába vágott. Ezért kellett oda bányákbeli hevérek. Murány várát és uradalmát ekkor Bercsényi bírá, Zólyom-Lipcsével együtt, mint az ország kincstárára szállott jószágokat kapván Rákóczi fejedelemtől, kárpótlásul erdélyi családi jószágaiért, melyek Apaffy idejében jogtalanul másoknak kerülének kezére, és ekkor is azok birtoklák.

VIII.

Igen érdekes Murányra nézve Bercsényinek Ungvárról 1709. mart. 21-én id. Fáy István ottani főkapitányhoz szóló, következő levele:

»Három rendbéli levelét Kgldek vettem, tudósítását értem. A mely tanácsot adtak Kgldek rabok revisiójában levő böcsületes emberek, *szekereket fölvonható csigának megcsináltatása iránt*,

annyit télesen, mint ha valaki azt adná tanácsul, hogy Murány várában embereket léptöttekné be Kgl. Abbúl, tudom, semmisen telhetik, kiért az szegénységet sem köll (robot-munkával) angáriálni érette. *Munkács várában alig tudnak valami taligácskát föltekertetni: hogy-hogy lehetne tehát szekereket, kivált Murányban föl húzatni?!...* Kgl s udvarbíró (Varannay György) közt való visszavonásokat és egyenetlenségeket azonban csudálkozva értem, melynek semmi jó végét nem várom. Ő Kglre, Kgl peniglen öreája panaszkodik. Az csak attúl esik, hogy egyik a másikat nem érti Kgltek. Kgldek ugyan tudtára légyen, hogy udvarbírá nem subjectussa Kgldek: azért nem is javallom, hogy executiót reá küldjön Kgl. Fa iránt én nem reflectálok magamat: mikor parancsoltam volna udvarbírómnak, hogy annyit hordattatna föl az várban, a mennyit palatinus (Wesselényi Ferencz) idejében szoktak fölvinni; praesidium meg nem fogatkoztatik az iránt, a jó uraim peniglen, kik hátorságosh megmaradásnak okáért ottan resideálni akarnak: provideáljanak magoknak fa dolgából; mert máskint szükség idején is az praesidium fáját emésztenék. Ezen egyenetlenségnek megorvoslására be fog menni udvari kapitányom Bezegh Imre uram ő Kglme Kgltekhez, kinek is meghagytam: mennél jobban lehet, accomodálná Kgltek közt a dolgot, hogy ennekutána ne panaszkodjon egyik a másikára.«

Sajátkezü utóirat: »P. S. Édes Apám! Kgldek azt kell kívánni, az mi illik, és az udvarbírónak azt követni, az mi lehet. Minek most annyi ezer kályha-, szálláskészítés, — nem erősítés! Elhiszem, *több az konyha, mint az istrázsa!* Meghagytam: böcsülje Kgldek az udvarbíró, — de Kgl is tudhatja: enyim az udvarbíró, s nem executió alá vettetett falusi bíró!«

A mi a levél elején említett munkácsi felvonó csigát illeti:

e gépezetet Rákóczi ezen években csináltatta, midőn a várhegy-alját körülövező hétszegű új bástyázattal és a Latorcza-parti huszárvárral Damoiseau francia hadmérnök elkészült. A felhuzó csiga-gépezet az alsó várból a keleti oldalon vezetett föl a felsőbe; mint a bécsi hadügyministerium archivumában őrzött 1711-iki, igen pontos hadmérnöki rajzból látható: alapjában ugyanazon szerkezete volt, mint a mostani budavári siklónak, csakhogy löerőre járt, — de, mint Bercsényi megjegyzése tanúsítja, csak kisebb terhek felvonására vala alkalmas. Az óriási magasságú s rendkívül meredek murányi várhegyen hasonló gépezet működése valóssággal kivihetetlen volt volna, mint azt a mechanikához jól értő Bercsényi helyesen jegyzi meg.

IX.

1709-iki január havában az öreg Fáy István a murányi várőrség hajdúi között összeesküvést fedezett föl, melynek célja a várnak elárulása volt. Fáy összefogdostatván a bűnösöket, idején elfojtotta a bajt; s míg a gömöri illetőségű részeseket a várban tartotta börtönökben: a Náray-ezredéből valókat e regiment törzshelyére Kassára küldé büntetésök elvételére. A hadiszék összeült, s mindkét rendbeliek a kuruczok hadi törvényeinek egész szigorával — mondhatnók: kegyetlenül — lakoltak. Egy különös epizódot egy murányi hajdúról, a ki őrült volt, vagy őrültséget színlelt, már rég közöltünk volt. (I. Századok, 1873-iki évf. 516. l.) Most lássuk *Kajali Pál* fő hadibírónak 1709. mart. 27-én Kassáról Fáy Istvánhoz Murányba írott tudósítását:

» Négyen az murányiak közül (a kik t. i. ott maradtak fogságban), úgymint a két Mészáros, Havas Pál és a Fendrich (záslótartó) halálra, akasztófára sentenciáztattak; de kettejének, ú. m. a kisebb Mészárosnak és Havas Palkónak talán grátiájok léssen, — de ez még titokban van. *Heten tegnap megvirgáztattak; háromszáz ember között kellett hatszor futniok. Legalább tizen-nyolcszáz ütés esett egyen-egyen,* azért, hogy tudták s meg nem jelentették azon áruló szándékot. *Merő halál gyanánt esett nékiek azon verés, ki miatt mind felszakadozott a testek; sokszor ledőltek, — nem mehettek, — csak úgy verték őket.* Tizenegy hajdú pedig és a két pattantyús büntetés nélkül hocsáttattak el, azért, hogy az öreg pattantyúson kívül semmit sem tudtak a dologban s hírek és akaratjuk nélkül irattatott a nevek a lajstromban. Az öreg pattantyús tudta, de diszadálta nekik ezen gonosz szándékot s vélek nem consentiált, gondolta is, hogy abból semmitem léssz, — azért lett grátiája. A kik azért még Murányban raboskodnának azon factióból valók, azoknak is büntetését e szerint alkalmaztassa Kglld; a kik tudták s meg nem jelentették: vesszőztesse meg erős-

sen; ha kevesebb ember között futnak, több futások legyen hat-szornál, s mind egyet téssen. S ha nem akarja tovább a várban azokat tartani, kiadhatja őket máshová hajdúknak. A kiket pedig gondol Kglđ, hogy nem annyira vétkesek: elbocsáthatja büntetés nélkül is.»

A halálra ítéleteket azután Murányba vitték, s ott a helyőrség szemeláttára végezték ki, példaadás okáért. De nem akasztották föl: hanem murányi módon, a »*hóhérbástya*« párkányára állítván, alálökték az irtóztató mélységbe. hol az éles szirteken alaktalan tömegekké zuzódtak. Ugyanezt cselekedték az említett »*örült hajdúval*« is, mint a kit »*gonosz lélek*« szállott meg.

X.

A császáriak Zólyom vármegyét 1708. végén elfoglalván, főbb helyeit megrakták őrségekkel. Murány felé végső helyőrségük Breznóbányán volt, Pflugh alezredes parancsnoksága alatt; a kurucok végső őrsége viszont Gömör legészélsőbb falujánál, a polonkai sánczban tanyázott. És ez így maradt egy hosszú éven át. Pflugh, a ki sok ideig a kurucok hadi foglya lévén, magyarul megtanult, számos tisztjüket ismeri vala, köztük az öreg Fáty is, a murányi kapitányt. Rabkiváltási és más megengedett dolgokban barátságosan levelezgettek tehát a polonkai plebános útján együtt. odairván nagy udvariasan egymásnak a levél végére, hogy »*maneo in licitis ad serviendum paratus*«, vagy »*servire paratissimus*.« Bercsényinének nagy szőlei lévén a tokaji és tarczali hegyen: a gróf ezek termésének egy részét, mit eladásra szánt, a murányi vár sziklapinczébe vitette. A bányavárosokon szállásoló császári tábornokok megtudták, hogy jó tokaji borok vannak Murányban. — s rászomjazztak. Szerettek volna inni a Bercsényi borából. Irattak tehát Pflugh által az öreg Fátynak: ha bort eladna, ők vevők lennének. Fáty közölte a dolgot Bercsényivel, — s erre vonatkozik Kassáról 1709. június 4-kén kelt következő válasza a grófnak, a ki más oldalról a besztérczebányai plebánostól is vett ezen ügyben levelet:

»Balogh István brigadéros uramhoz (Divényre) Besztérczebányáról kijött bizonyos ember, — írja Bercsényi, — odavaló plebánustól nekem szülő levelet hozott, melyben azt írja, hogy az ott levő német tisztek Murányvárában lévő hegyalljai boraimnak hírét hallván, azokat megvenni akarnák. Az embert ott tartóztatta nevezett brigadéros uram, csak az plebánus levelét ideküldötte, — jól is cselekedte, hogy ide sétálni nem engedett nékie. És mivel breznói passuson által alkalmatossabban hozzáférhetnek az boraimhoz, Balogh uramnak megírtam: adná hírül megírt plebánusnak, hogy Kglđre bízam azokuak eladását. Kire nézve,

a midőn az iránt requiráltatik Kglđ: azt ne engedje, hogy valaki fölmenjen az várban, boroknak kóstolása kedvéért; hanem minden hordóból külön-külön kis üvegben küldjön ki Kglđ, valamely arra való helységet denominálván az borvásárlásra küldendő embernek. Az árát feleségem leveléből meg fogja érteni Kglđ. mellyen ha akarják elvinni, — jóval jó; ha peniglen nem: tehát azonnal tudósítson az iránt Kglđ, mivel más árosim is találkozáván, onnan el akarom vitetni azon borokat.«

Mi lett ezen kedélyes borkereskedésből tovább? Adataink hallgatnak róla; de maga e tény elég jellemző.

XI.

Murányvára nemcsak borraktára vala Bercsényinek. hanem mint megvitatatlan biztosságú védhely. hadi- és fölszerelési eszközök tárházául is szolgált a kuruczoknak. a mennyire félreeső fekvése engedte. Az 1709-ik év tavaszán, az újonnan fölállított vagy kiegészített gyalog-ezredek szerelvényeinek egy része is itt helyzetetett el s innét osztatott ki a csapatoknak. Egy ilyen esetre vonatkozó gr. Bercsényi Miklósnak Kassán. 1709. június 8-kán Fáy Istvánhoz intézett eme rendelete:

»Minthogy saját (gyalog. palotás) regementemnek szüksége vagyon *dobokra és kardokra*: Kglđ az várban lévő dobok közül tizenkettőt, kardot peniglen egészen ide Kassára hovahamarább szolgáltatasson.«

Mely rendeletnek végrehajtását illetőleg egy, a levélhez mellékelt czédulán az öreg Fáy ákombákómos kezeirásával ez van följegyezve:

»*Veres nadrágot* vittek el 400-at. *Pantallérszíjat, zöldet és vereset* nro 30. *Gyalog-dobot* 12. *Kardot* 180. *Kardszíjat* 142.«

Murányvár öreg kapitánya, a hű Fáy István, 1710. tavaszán elhalván, utódjává veje: Tornallyay Ferencz lőn. — de az irtóztatón uralgó és már a gömöri hegyek közé is elharapódzott ázsiai pestis-ragály néhány hó múlva őt is elragadta. Ekkor Rákóczi egy régi kipróbált hívét. a palotások egykori alezredesét: Limprecht Jánost nevezte ki murányi parancsnokká; ez oltalmazá aztán a Viard és Hochberg cs. tábornokok által szoros ostromzárlat sőt ostrom alá vett sziklafészket ritka kitartással, hosszú időközön át. Limprecht volt utolsó kurucz kapitánya Muránynak. A vár csak 1711. január 12-kén capitulált, végső szükségben, mikor már élelmiszerök fogytán volt, vízvezetéköket elfogták a várkút pedig nagyon szűken adta; s hozzá még a pestis egyre ritkította az éhező-szomjazó várőrség sorait.

THALY KÁLMÁN.

VEGYES KÖZLÉSEK.

A PÁRTVÁLTOZTATÁSOK TÖRTÉNETÉHEZ 1550 KÖRÜL

Relatio.

Az ő felsége parancsolatját és hivatalját jól értem. Én mind addig ő felségének híven és igazán szolgáltam, mendiég esmertem, hogy ő felsége ez szegény nyomorult országot meg akarja ótalmazni; de most immár látom az ő felsége erőtlén voltát, és hogy ő felsége után az ellenség az batárra szinte bennünket szorított, ő felsége csak paizsnak tart bennünket. Az mire sokszor ígérte és fogadott hitivel ő felsége, hogy az ellenségvel személye szerint megvív, Magyarországnak minden határát megszabadítja, azt ő felsége mind ez mi utolsó veszedelmeinkig nem mívelte, sem mívelhette. Én mint hazája és nemzetinek szeretyeje, megértvén azt, a honnat minekünk megmaradásunk lenne, kételen azt kellett megkeresnem isten után, mert nem úgy hogy ő felsége azt megszabadíthatná és az ő hitinek eleget tehetne, de még az maradékját is, ha mi magyarok esziünkben nem veszszük magunkot ő felsége után, elveszünk; mert ha ez ideig is ő felsége ez szegény országot meg nem kütelezi vala ennyi sok fogadásával, hitivel, és minket nem háborgatott volna fegyverével, bódog életben voltunk volna az hatalmas isten után az mint valánk is; most immár fejünként búdosóban jutottunk ő felsége után. Azért az mit én cselekedtem, úgy mint jámbor és hazája szerető ilyen utolsó veszedelem közt úgy cselekedtem.

(Eredeti, orsz. ltár. III. Lymbus XVI. sz. 1. cs.)

Közli: BARABÁS S.

SZONDI GYÖRGY ÉLETÉHEZ.

1552 körül.

Sacratissima maiestas regia domine domine clementissime.

Palam esse, non dubito, maiestati vestrae, quali fide, virtute militari, agilitate christiana mortem obierit per thurcas nobilis vir Georgius Zondy praefectus castris Dregel, qui et vita et rebus omnibus simul in eodem Dregel etiam nostris deperditis et amissis constat; insuper et ad Chabrag res decimales proprias fratris mei certas pro 124 florenis ad Chabrag

pertinentes, unde in nostrum maximum dampnum et iacturam contigisse et factam, nemo dubitare poterit.

Cum autem sacrorum regum est (quod neque ego dubito), ut talium militarium nobilium virorum et fidelium post obitum etiam suos fratres, successores providere liberaliter et gratiose vel annuatim conferendo, vel quocumque nomine sacrae maiestati placitum extiterit: dignetur maiestas vestra sacratissima ex regali clementia et liberalitate provisionem aliquam exhibenti, pro usu et sustentatione mea et uxoris, liberorum, meritis fratrís interempti consideratis per vestram maiestatem sacratissimam. Gratosum responsum expectat,

Maiestatis vestrae sacratissimae

fidelis subditus
Georgii Zondÿ interempti
frater uterinus
Iacobus Suho alias Sondi.

(Egykorú másolat orsz. ltár Lymbus III. sor. 1. cs.)

Közli: BARABÁS SAMU.

KÉT ADAT BUDA 1531-IG (!) OSTROMÁHOZ.

a)

Nomina fidelium servitorum regiae maiestatis, qui tempore obsessionis civitatis et castrí Budensis penes maiestatem suam viriliter pugnaverunt:

Petrus Pethrowyth, Sigismundus Pazthoÿ, Blasius Kenderessÿ, Blasius Cherÿ, Michael Kwnowÿch, Andreas Iloswaÿ, Michael Somlyay, Mattheus Kasfono, Andreas Zenthpalÿ, Franciscus Nagh, Franciscus Dobo, Thomas Porkolab, Matthias Trombÿthas, Franciscus Baardÿ, Benedictus Halmossÿ, Petrus Zoffÿa, Ioannes literatus Nagh, Thomas Myhalfÿ, Albertus Nemes p. p. or. (*így*), Mykola Rakowan, Nicolaus Kezÿ, Radych Khradozza, Alexius Chaakÿ, Franciscus Zallaasoztho, Paulus Zalkanus, Sigismundus Rohmany, Michael Zolothy dispensator regiae maiestatis, Gregorius Naagh, magister Paulus Deway, Ladislaus Nagh de Beer, Melchior secretarius regiae maiestatis, Stephanus secretarius regiae maiestatis, Franciscus Bachy secretarius regiae maiestatis, Ioannes sartor regiae maiestatis, Stephanus Amode, Ladislaus Was, Ladislaus de Olah Hathzak, Merche waÿwoda, Andreas Ispan de Baathka, Paulus Korga, Paulus Pethew, Halwppa.

Illustrissimus dominus Gritti. Reverendissimus dominus Czybak. Dominus Transsylvanensis, Dominus Pesthyenÿ. Dominus Raskaÿ. Dominus Ioannes Zerechey. Dominus provisor Budensis. Dominus Thomas Nadasdy. Dominus Bekenÿ vicecancellarius, et armigeri regiae maiestatis unacum servitoribus eiusdem.

(Egykorú följegyzés, orsz. ltár, Lymbus.)

b)

Numerus equorum familiae domini Nadasdý in obsidione Budensi amissorum.¹⁾

*Emericus Gaway capitaneus amisit . . .	equum I,	flor. X ²⁾
Michael Horwath amisit	equos III,	» XXII
Ioannes Komornýk amisit	» III,	» XIII ³⁾
Gregorius Wechey ⁴⁾ amisit	equum I,	» XII
Ioannes Balathý ⁵⁾ amisit	equos III,	» XVI
Georgius Farnosý ⁶⁾ amisit	equum I,	» XII
Mathias Nagh amisit	» I,	» XX
Franciscus Bathý ⁷⁾ amisit	» I,	» V
Franciscus Zenthýwaný amisit	equos II,	» XXVI
Franciscus Koppany amisit	» II,	» XVII
Lazarus literatus ⁸⁾ amisit	equum I,	» XIII
Michael Nagh amisit	equos II,	» XIII
Paulus Zekel amisit	equos III,	flor. XXV
Franciscus Senney ⁹⁾ amisit	equum I,	» X
*Casparus Rwmý amisit	equos II,	» XXI den. 75
Stepan . . . ¹⁰⁾ amisit	equum I,	» VI
*Ioannes Sarffý ¹¹⁾ amisit	equos II,	» XIII
*Thomas Erdely amisit	equum I,	» XVI
*Michael Balog amisit	» I,	» XI
*Gabriel Rayký amisit	equos II,	» XXIII
Petrus Berenthey amisit	» III,	» XXVI
Nicolaus Vzaý ¹²⁾ amisit	» II,	» XXIII
Ioannes Balog amisit	equum I,	» X

¹⁾ Egy más, szintén egykorú (nevezzük III. sz.) följegyzésen ezen felírás olvasható: Numerus equorum familiae magnifici domini domini Thomae de Nadasd tempore obsessionis Budensis comestorum.

²⁾ Ugyanezen példányon e tétel ilyen változatban olvasható: Emericus Gaway fecit mactare equum unum, qui valebat flor. X.

Úgy látszik, éhséggel is küzdöttek az ostromlottak.

³⁾ A III. sz. jegyzékben XX¹/₂ forint a 3 ló értéke.

⁴⁾ Ugyanott Weczey.

⁵⁾ Ugyanott Balaythy.

⁶⁾ Ugyanott Farnassy.

⁷⁾ Ugyanott Baczy.

⁸⁾ Ugyanott Lazarus Theteny.

⁹⁾ Ugyanott Sennyey.

¹⁰⁾ Üres hely. A III. sz. példányra ezen István »Mathei Zthoýan« szolgáljaként említettik.

¹¹⁾ Ugyanott Sarphy.

¹²⁾ Ugyanott Wsay, hol oldalt ez áll: Solvatur Ioanni Wsay fratri suo.

Wolfgangus Ilwosway ¹⁾ amisit	equum I,	flor. XII
*Petrus Domonj ²⁾ amisit	equos III,	» XXX
Benedictus Korodj ³⁾ amisit	» II,	» XXIII
*Stephanus Elbey ⁴⁾ amisit	equum I,	» XVI
Tubicinator ³⁾ amisit	» I,	» VI
*Paulus Zakach ⁴⁾ amisit	equos II,	» XX
Ioannes Horwath amisit	» III,	» XXXVII ⁵⁾
Petrus Fekethe amisit	equum I,	» VIII
Martinus Balog alias Hamway ³⁾ amisit . .	equos II,	» XXVI
Franciscus Fwzj ³⁾ amisit	» II,	» XXII
Franciscus Pesthj ³⁾ amisit	equum I,	» XIII ⁶⁾
Emericus Fwzj ³⁾ amisit	» I,	» VI
*Ioannes Zenthfalway ³⁾ amisit	» I,	» VIII
*Georgius Zkoblyth amisit	» I,	» VIII
*Georgius Bezeredj ³⁾ amisit	» I,	» VIII
Caspar Zekel amisit	» I,	» VIII
*Franciscus Zekel de Naua amisit. . . .	» I,	» VIII
*Ioannes Zekel de Zegzard	» I,	» VIII
Gregorius Zalay ³⁾ servitor Francisci Pesthessj ³⁾	» I,	» VI.

(Egykorú följegyzés orsz. ltár, Lymbus.*)

Közli: BARABÁS S.

BETHLEN GÁBOR ÉLETÉHEZ.

Négy kiváló fontosságú okiratot mutatok be Bethlen Gábor történetéhez — mintegy adalékul azokhoz, melyeket gróf Batthyány József köpcsényi levéltárából közöltem: a három első ezek közül úgy is ebből a levéltárból való.

Az első Bethlen utasítása Rákóczyhoz 1619. szept. 3-ról: tehát az, melyet közvetlen elindulása előtt küldött szövetségésének. Ez volt Bethlen első támadása Ferdinánd ellen — diadalokban és sikerekben gazdag hadjárat,

¹⁾ Ugyanott Ilwosway.

²⁾ Ugyanott Domonnyay, *hol az érték XXXVI.*

³⁾ Ugyanott Buccinator.

⁴⁾ Ugyanott Cocus.

⁵⁾ E III. sz. följegyzés szerint »amisit equos duos, quorum unus emptus erat flor. LX, alter flor. XII . . . flor. LXXII.

⁶⁾ Itt megszakad e III. sz. följegyzés. Megjegyzem, hogy a jegyzetbeli változatok mind a III. sz. jegyzékből valók.

*) *Jegyzet*: E följegyzés három példányban maradt fenn. Én a legteljesebbet vettem alapul, melyet I. gyel jelölhetnék meg. A II. számúban ugyanazon kéz a *-gal jelölteket írta össze: de ezeken kívül fordulnak elő itt még olyanok, kik sem az I., sem a III. számúban nem találhatók, s ezek: Benedictus Sýbrýk, Stephanus Berendj, Albertus Berendj.

fényes napjai Bethlen uralkodásának, melyek megmentették Magyarországot, hogy Csehország sorsára ne jusson s a felső vidék magyar nemességéről elfordították a confiscatiót. A példány, melyről az okiratot közlöm, egykorú okirat, melyet valószínűleg Rákóczy küldött Thurzó Imre részére.

A II-ik és III-ik okirat két bizalmas közlés a hamburgi tárgyalások idejéből. Sem Pázmány, sem Esterházy hazafisága, magyar érzése nem tudta volna Magyarországról elfordítani a confiscatiókat, mely német körökben komoly tanácskozás alapját tette: azt csak a Bethlentől való tartalék volt képes elfordítani. Ez a két okirat is gróf Batthyány József tulajdona.

A IV-ik okirat egy szerződés, melyet Bethlen, Melchio berlini kereskedővel a kéneső elárusítása ügyében kötött.

I. 1619. szept. 3.

Memoriale.

1. Mivel az úr Isten ő kegyelmének szíveket, elméjeket ily igen az egyességre hajtotta hazánknak javára nézendő dolgokban, én is ígéretem szerint valamire az úr Isten segít, semmiben ő kegyelmeknek megfogytokozni nem akarok, hanem totis viribus szolgálni akarok az magyar nemzetnek.

2. Kivátnatik azért, hogy immár ő kegyelmek az üdőt hiában ne mulassák, hanem mindenekben serinkedjenek ő kegyelmek, kiválképen az fő-fő rendek, vármegyék eleit intsek, ilyen jóra való igyekezetben ő kegyelmek is értsenek egyet hazánknak szíp szabadságáért, az igaz hitért minden igaz nemes ember ne vonogassa magát és ne rettegjen fegyvert fogni, meggondolván azt is bizonyosan elhívén, hogy ilyen szent és igaz igyünkben az nagy úr Isten megsegít; második, ezt is meggondolhatják az jámborok, hogy mi is egész országu is ottkűn ennyi böcsületes kerestyén urak, főemberek illeteket, jószágokat vak szerencsére nem vetnék, ha jó fundamentomunk az dologban nem volna és ha nilván való gonosz szándékoknak ellenünk bizonyosan végire nem mentünk volna; annak okáért bátorsággal egyetérthet minden jámbor ember ebből mivelünk.

3. Kivátnatik, hogy mindjárt mentül több katonát, gyalogot összegyűjthetnek az urak bizonyos fő-fő emberek által, azon legyenek, kik csak általköltöznek az Tiszán, avagy tul bizonyos helyen várjanak engemet, én mindjárt fizetek az jó vitézeknek, és több főemberek, ha kik ebben fáradoznak, igen jó néven és kedvesen vesszűik ő kegyelmeiktől.

4. Az Istenirt az urfi ¹⁾ és mind az több fő emberek, kik egyetértenek, csalárdságtúl igen oltalmazák magokat, valami fortily rajtok ne essék az néhány nap alatt.

5. Prény Ferencz uramat ne mulasztssák el magokhoz kapcsolni.

6. Kassára az én levelemet iktassák be és magok is intsek ökö, hadat be ne vegyenek, magokra vigyázzanak, csalárdságtúl igen oltalmazák magokat.

¹⁾ T. i. Rákóczy Zsigmond a György testvére.

7. Turzó uramékat tudósítsák az mi menetelünk felől. tudjanak ő kegyelmek is gondot viselni és jó móddal várni: az odavaló embereket jó utra hozni igyekezzenek, gyakran bizonyos hírekkel tartsanak ő kegyelmek bennünköt az oda fel való állapot felől; jártassa bizonyos emberit ő kegyelmek az csehekhez, biztassa ő kegyelmeket igen az mi úgymint egész az keresztyén magyar nemzetnek segítségére való megindulásunkkal etc., derekas viadaltúl magokat minden uton az én felérkezésemig megoltalmazák az Istenirt.

8. Turzó uram Posomban az polgármestert értesse az dologról és menjen bizonyoson végire, hol jár elmije.

9. Az tokai praefectusának parancsoljon ő kegyelme, mindenkiben velünk egyetértsen és mentül több hajóknak szerit teheti, azon legyen.

10. Ő kegyelmek is az hajók szerzésére viseljenek szorgalmatos gondot, de csak akkor, mikor Váradról megindulunk, kirúl ő kegyelmeket én tudósítom idein.

11. Homonaira és az másokra. ha lehetne, gondviselésnek kellene lenni, mert azok akadályoskodni fognak igen és nem kevés kárt fognak tenni.

12. Innár ezután egymáshoz hű emberink jüjjenek-menjenek gyakran, minden állapotokrúl egymást tudósítsuk. Én hetedik Septembris lések Isten akaratjából Váradon.

(Egykorú példány gr. Batthyány József köpcsényi ltárában.)

II. 1620.

Memoriale.

Principi, Domini doctoris Starczeri literae, ¹⁾ quas per meum servitorem Kriegers misi, resigmentur, ex quibus varia cognosci poterunt.

Quod in gravem indignationem Imperatoris denuo inciderim propterea, quod cum equitatu meo Sekäliczium ex tempore movere nolui, nam caesarea sua Maiestas decrevit cum exercitu Posonium abire, et in Pösing, Sto-Georgio, et confinibus locis hiberna sua locare; sed ex urgentibus causis id recusavi.

Quoniam a iuramento meo nondum sum absolutus, quod tamen quotidie persoluto stipendio fieri debet: idcirco regiam suam Maiestatem oro, ne hoc sinistre accipere dignetur, quin etiam uxorem et liberos meos iam semitrium annorum spatio non vidi, sed adhuc Viennae existunt.

Modo inhiabantur incendia et caedes miserorum incolarum non dubito, quin agmina et copiae regiae suae Mttis maiores reddantur.

Quando dimittetur exercitus, tum sedulam operam dabo, ut germanicae copiae tam equitum quam peditum ad regiam suam Mtttem mitti possint.

Reczii quoque Austriacorum quadringenti equites et trecenti pedites eviciter stativa habent, hosce dnus ab Hoffkirchen, utpote sub ipsius

¹⁾ V. ö. Katona XXX. 655 l.

regimento constitutos, et nondum contentatos facile recipere poterit, praesertim, si stipendium menstruatim ipsis praestatur; residuum eorundem stipendium ope divina ex provincia colligi poterit; inter ipsos multi sunt viri honestissimi.

Quoniam caesareani milites tam procul a se invicem sunt separati, ad eorum conjunctionem aliquot dies requirerentur, et subsidia facile mitti non poterunt, sed diu cunctandum, et in negotio feriandum non est, praesertim, quod plerique capitanei et officiales Viennae nunc morentur, et pons supra Danubium fractus. Facile etiam cogitari potest, quoniam omnes suas copias in civitates locarunt, in tam secundo statu res eorum non consistere.

Capitanei Spethen exercitus etiam prope Zisterstorfium est locatus, quem dnus ab Hoffkirchen ad sese facile movere ac persuadere potest, quoniam ille omnino quasi est desertus.

Semel pro semper conclusum est: Hungariae regnum vi invadere, et cum eodem, sicut cum aliis provinciis procedere, et regnum hereditarium exinde facere velle.

Quod Statibus Moraviae promissum fuit, nihil quicquam praestatur; Imperator de Statibus nihil audire aut scire vult, sed subditi esse debent. Omnia literaria documenta ratione confoederationis scripta cancellario Bohemico assignare coacti fuerunt, nullam etiam diaetam vel conventum ulterius habere debent. Quin etiam armamentarium, munitiones, tormenta et omnis commeatus ipsis est ademptus, atque adeo omnia media nunc abscissa, universa provincia est direpta, maiori ex parte in cineres redacta, nunc civitates invaduntur. Eousque proditores provinciae rem perduxerunt, et nihilominus absque discrimine male tractantur, et nemini parcitur.

Regia sua Maiestas, nec minus illmus dnus comes Thurzo, bene sibi subinde caveant, siquidem omnis generis practicae in promptu sunt, et regia sua Mttas in dni Ragoczy beatissimae memoriae persona memorabile habet exemplum.

Dns capitaneus Prackh officiose salutetur, eidemque significetur, licet S.-Martini anser male admodum fuerit assata et parata, nihilominus tamen spem esse, quod auxilio omnipotentis, ad instans festum paschatos melius sapere possint.

Hátlapján: Memoriale.

(Egykorú másolat.)

III. 1620.

Az ország resolútiója: Mely gyenge az bécsi pacificatio Mátyás császár koronázatzakori és az 17. conditiók felől, jól tudja felséged, annak, im látja minden, az mediatorok császár nevével ugyan ellene szólnak, tegnapelőtt a jezuita pater Z. György ugyan megmagyarázta: non potest nec debet Mattas caesarea tam iniquam pacem constituere, quin Hungari per hanc modernam ipsorum rebellionem amittant de suis libertatibus et praetensionibus multa. Szintén akkor az békességnek útáról és feltalálásá-

ról disputáltam itt véle szállásomon, kinek azt mondja vala, én vagyok oka, hogy véghez ne menjen; kérdezém és examináltam, mit mondhat ő békességnek utának és hol találjuk azt föl. Arra felelé, hogy el kell most ez rebellióval veszteni az magyaroknak afféle szabadságokat, kik oly levelek által adattak, melyek vagy extortae sint vel maiestales. Kérdém, hogy mit tart és nevez extorták-nak; mondá, hogy az bécsi pacificatiót; mert azt karddal, győzedelmes erővel extorqueálták Rodolphuson. Hát mit tart maiestales-nek? Azt mondá, hogy azokat, kiket az libera electio mellett nyertenek mind az Matthias császár, s mind Ferdinandus választásakor, mivel amazok fegyverrel nem vehették magoknak az országot, az választáshoz reá kellett kételen magokat ígérni sok nehéz és többire lehetetlen dolgokra, azért is hiják maiestales, hogy az méltóság nyerésért ígérték meg, kiket meg is tartottak volna, de occasióval felszabadétják magokat afféle obligatio alól az fejedelmek. Ennél világosabb discursus nem lehet kegyelmes uram ez mostani állapatról; amaz kinyomtatott annullatióba is császár pöcséti alatt ez már ki vagyon adatva.

Ha penig kegyelmes uram az ő sok veszekedő és rút gyalázatos árultatások miatt mind fölséged oly vesződelmes állapotját látja, ki miatt nemhogy az ő szabadságokat őrizhetné, de maga életét is alig óhajtja tőlök: csak azon kéröm sőt könyörgök Felségednek, ha ítél igaz magyart valakit Fölséged körül, elolvassván ez levelemet előttök, magát is Fölséged igaz sinceritásáról, maga szolgálatjáról excusálván, és én is Felséged kegyelmes parancsolatjából éjjel-nappal eddig a miben fáradtam, ha az sem Fölségednek, sem az országnak, egész nemzetiségünknek és minékünk is, kik ez dologban igaz és jó szívvel, de ilyen magok elvesztő, rontó, boszús állapottal szolgálunk: mondom, ha kedviünk, igaz és jó igyekezetünk szerint nem szolgálhatunk, ne vessen senki okot se Felségedre, se mi reánk, hanem magokra; mert már az németet tractával is csak arra vihetjük, a mire maga is nem difficultál menni. Azért vagy had vagy békesség legyen ez tracta vége, egyiktől sem látom jóvát következni a magyar nemzetnek ez rút árultatás miatt; mert az hadakozásból is maga szörnyű romlása, az pogány egész Magyarországot ő miatta pártosnak tartja és kedvezés nélkül, nem válogatván őket, rontja, rabolja, egymás közt is azon iszonyúság követkőzik, nem egyéb. Békességeket penig nem úgy, mint Fölséged akarta, vagy magok javok kívánta volna, mi is a mint ügyeközöttük, hanem annak is az ő gyalázatos árultatások esztét vesztötte és úgy költetik lenni, az mint lehetett és a mint akarta a német az ő pártolások miatt. Isten és világ előtt azért se Fölséged, se mi, alázatos tractáló szolgálai nem büntethetünk semmivel, akármi illetlenség jöjjön is ki ez tractából.

IV. 1626. aug. 23.

Nos Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dnus, Siculorum comes, ac Oppuliae Rati-boribaeque dux etc.

Damus pro memoria praesentium. Quod cum nobilis circumspectus Philippus Melchio gemmarius Berolinensis, demissa nos petitione sua oratus de argento vivo in fodinis nostris provenire solito, ipsi, quam aliis divendi faciendo voluisset: Nos elementem habentes eius requisitionis respectum, omne argentum vivum ex ordinariis fodinarum regni nostri Transylvaniae provenientibus percipi solitum, a dato praesentium literarum nostrarum tribus annis continuis, non aliis, quam ipsi Philippo Melchio dividendum, hisce sub infrascriptis modis, et conditionibus benigne promissimus.

Primo. Quod pro singulo quovis argenti vivi centenario nonagintasex florenos hungaricales in moneta regnis Hungariae et Transylvaniae pro quovis tempore solutionis usuali dare sit adstrictus.

Secundo. Ponderatio argenti vivi fiat in nostra civitate Alba Julia, in mensura Transylvanica, ut centum quadraginta librae Transylvaniae centenarium integrum constituent, et tempore ponderationis aut ipse Philippus Melchio per se, vel certa aliqua persona eius plenipotentialibus literis instructa praesens adstet, ponderatum argentum vivum seponat, compacturas sigillo suo muniat, ut ulteriore ponderatione non requisita, in loca, quae ipsi videbuntur, devehi possit.

Tertio. Ductionem in anno bina vice nos instituemus hoc modo: ut primo circa Januarium, postea circa Junium menses argentum vivum propriis sumptibus nostris Teschenium usque devehi curabimus, ita tamen, ut vectigalium et teloniorum exactiones in Slesia nobis minime incumbant.

Quarto. Idem quoque Philippus Melchio pretium argenti vivi, nonagintasex florenos hungaricales (ut supra) pro quovis centenario parata in pecunia, vel in loco ponderationis Albae Juliae nimirum, vel postea Cassoviae deponere, et persolvere integra fide sit adstrictus. Excepto tamen, quod si nos aliquas mercedes sive in Belgio, vel aliis Germaniae partibus in rationem nostram sui medio coëmi, et comparari facere voluerimus, eas omnes etiam ante depositum a nobis, et a se perceptum argentum vivum ad requisitionem nostram, recognitionalibus duntaxat nostris, ab nostris hominibus transmittendis, acceptis, penes eosdem certos homines nostros bona fide ipse coëmere, et ad locum dispositionis Teschenium videlicet sumptibus suis deduci facere teneatur, ita ut usque eundem locum vectigalium et teloniorum causa quicquam nos pro mercedibus nostris exponendum necesse habeamus.

Quinto. Quod si quas mercedes etiam ante depositum a nobis, et a se perceptum argentum vivum ad requisitionem et recognitionem nostram pro nobis coëmerit, earum pretium illud, quo a se fuerint coëmptae, nos in eadem moneta, sive aureis, sive talleris imperialibus Teschinii nostris sumptibus, quamprimum merces attulerit, certo deposituros, eidemque satisfacturos promittimus. Quae omnia nos tempus intra paucissimum diligenter et integre observaturos, et observari facturos ita pollicemur, ut idem quoque Philippus Melchio, bona fide et sub famae, honorisque iactura intra praedictum triennium, praemissa omnia et eorum singula sarcta, tecta

et inviolata observari sit adstrictus; adeo ut si casu qualicunque inter-
veniente pro argento vivo sibi deposito satisfacere non posset, vel nollet,
ex omnibus eius facultatibus, haereditatibus aut haereditatem capientibus,
solutionem quocunque modo exigere possimus. In cuius rei robur, et firmi-
tatem praesentes literas nostras chirographo, et sigillo nostro munitas,
eidem Phileppo Melchio clementer dandas duximus. Datum in civitate
nostra Alba Julia die vigesima tertia mensis Augusti, anno dni Millesimo
sexcentesimo vigesimo sexto.

Alább Melchio kezével: Ego Philippus Melchio fateor hoc meo chi-
rographo me omnia in contractu argentum vivum concernente cum serenissi-
mo ac potentissimo principe Transsylvaniae etc. etc. dno meo clemen-
tissimo pro ratis ac firmis agnovisse, uti agnosco et fateor etiam in
satisfactionem serenissimo principi me obligo atque aestimo, me sub
amissione famae et facultatum mearum omnia in praesenti contractu
comprehensa strictissime absque exceptione et ulla difficultate observare
velle. Ita me deus adiuvet.

(P. H.)

Philippus Melchio.

Kicül: 1626. Albae. Par (valójában eredeti Melchio által kiállított
példány) contractus cum Philippo Melchio Berolinensi ab eo subscriptum.

(Eredetije az országos levéltárban.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

SÁNDOR GÁSPÁR KAPITIHA KÉT LEVELE.

Két levelet mutatunk be itt Sándor Gáspártól nejéhez, Thököl
Erzsébethez és Zrinyi Ilona fejedelemasszonyhoz. Mindkét levél egészen
magánjellegű, s ment minden politikai árnyalattól. Tagadhatatlanul jel-
lemző azonban mindkettő, különösen az első. egyénre és korra nézve
egyaránt.

Sándor Gáspár a slivnicai Sándorok lukai ágából (mely ág a XVIII.
sz. közepén a levélíró fiával, Lászlóval kihalt) a kurucz királynak sógora,
egyik legbizalmasabb embere s tevékeny tábornoka volt, kiről Thököli
Imre fenmaradt naplójában sokszor megemlékezik.

A tartalom mindkét levében családi érdekű. Sándor Gáspár itt mint
gyöngéden szerető gondos férj és apa áll előttünk, ki a közügyek tevékeny
végzése mellett sem szűnik meg családjá érdekeiről is folyton gondoskodni.
S e vonás különösen jellemző nála azért, mert később, 1694-ben, bár
sógora volt a fejedelemnek, csakugyan elébe helyezte családjá és saját
érdekeit a vesztett ügyhöz való magasztos, bár hasztalan ragaszkodásnak,
s az udvarhoz pártolt, hol kegyeket, kitüntetések s később báróságot is
kapott. Ez időben azonban még hű; s a nőhöz írott levélből kisugárzik a
férfinak az a törhetetlen szívós reménye is, mely a bujdosókat a legkétségbe-
esettebb körülmények közt is ügyükhöz s vezériükhöz fűzte.

I. 1690. febr. 15.

Édes feleségem, szívem Eörzsicském.

Markez Doria alkalmatosságával örömmel értettem egisségedet, de jobban vigasztalódtam volna meg, ha egy kis levelecskédet is olvashattam volna, én is ez óráig élek friss egisségben; kívánván továbbá is kis fiammal edgyüt istentől édes szivecskim nektek is friss egisséget. Elhiszem, az méltóságos fejedelemasszony, az mi nagyjó kegyelmes asszonyunk, maga kegyelmességében meg nem fogyatkoztat, azért is udvarold ő Nagyságát és alkalmaztasd magadat mindenkiben az ő nagysága kegyelmes parancsolatihoz. Kérlek édes Eörzsicském, légy jó reménységben, Isten ma-holnap megvigasztal, csak kövessed jó kegyelmes asszonyunkat. Az Imriskét neveljed keményen és isteni félelemben, elhiszem, az nimet szót gyakoroltatod véle. Istenre is kérlek édes szivecském, ne kinyesztess, és szabad akaratját ne neveljed, rendelt isten oly atyát neki, ha szintin bujdosóban vagyon is, az kinek gondja vagyon reája, és Isten kegyelmességiből s rendelésiből, jó kegyelmes ura alkalmatosságával s kegyelmességivel többet szerez s hagy nekie, mintsem nekünk kerestek az mi atyáink édes Eörzsikim, ez neked is vigasztalásodra lehet. Ezzel ajánlván magamat az te megismert hivségedben és szeretedbe, marad holta napjáig tégedet igazán szerető tied Sándor Gáspár. Constantinápoly 15. Febr. 1690.

Külczim: Az én édes kedves feleségemnek kézmárki Thököli Eörzibethnek szeretettel adassék.

II. 1690. febr. 15.

Méltóságos fejedelem, nagy jó kegyelmes asszonyom.

Nagyságod éltit értvén, egészen megvigasztalódtam, tudván aztat. Munkács várában tett kegyelmes ajánlása szerint nyavalyás feleségemtől meg nem vonta szokot anyai nagy kegyelmességét nagyságod. Az mint továbbá is ragaszkodván nagyságod kegyelmességéhez, ajánlom mindenkiben az én árva Eörzsicskémét az nagyságod nagy kegyelmességiben, és szárnyai alá. Az mint az szolgáló jó kegyelmes urát, elhiszem az szolgáló is el nem fogja mulatni követni jó kegyelmes asszonyát. Ezzel istennek oltalma alá ajánlván nagyságodat, magamat penig megcsalhatatlan nagy kegyelmességében, mint nagy jó kegyelmes asszonyomnak, maradok nagyságodnak alázaatos szolgálja Sándor Gáspár. Constantinápolyban 15. Febr. 1690.

Külczim: Méltóságos fejedelem Zrini Ilona nagy jó kegyelmes asszonyomnak ő nagyságának alázaatosan írárm.

(Turcica, 1690. Fasc. 76. Bécsi állami levéltár.)

Közli: SOLTÉSZ ÁRPÁD.

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Abrudbánya 164.
 Absolon Dániel 722. 726. 732.
 739. 740.
 Ágyuemelő csiga 286.
 Akkay István 428.
 Akna (helység) 89. 90.
 Alaghi Menyhért 200.
 Alsó-Behincz 447.
 Alsó-Lendva 374.
 Amadé István 799.
 Apaffi György 432.
 I. Apaffi Mihály 473. 481. 482.
 725.
 Apor Lázár 55.
 Arad 359.
 Arczkép 289.
 Aranygyapjas rend 107. 219.
 Asztalosok 191. 192.

 Badeni Lajos örgróf 168. 169.
 743. 744. 745. 749. 750. 751.
 752. 753.
 Bagothay Miklós 263.
 Bay 113.
 Bay Ferencz 393.
 Bajoni Benedek 97. 100.
 Bajoni Ferencz 97. 98. 99. 100.
 Bajoni György 86.
 Bajoni István 86. 97. 98. 99. 100.
 Bajoni János 97. 98. 99. 100.
 Bajoni Sebestyén 86.
 Bajor választó házassága 163.
 Baksay Tamás 393.

 Bakos Gábor 562.
 Balassy Péter 408.
 Balogh András 393.
 Balogh István 796.
 Balogh László 336. 337. 341. 342.
 343. 350.
 Balogh Máté 530. 555.
 Bándi (Kakas) Benedek 93.
 Bánffy Dénes 386. 548. 552. 555.
 669.
 Bánffy-Hunyad 56.
 Bánffy Kristóf 621.
 Bánffy Zsigmond 543. 552.
 Bányászat Erdélyben 164. 337.
 806. 807.
 Baranyay György 393.
 Baresai Ákos 42. 44. 45. 47. 48.
 52. 53. 55. 56. 57. 526. 534.
 546. 548. 550. 553. 555. 559.
 560. 561. 562. 668. 674. 680.
 681. 682. 694. 698. 699. 700.
 702. 705.
 Baresai András 47. 54. 55. 56.
 Baresai Gáspár 42. 43. 44. 47. 55.
 547.
 Barkóczy Ferencz 500. 501.
 Barkóczy István 562. 563. 678.
 Bartók István 446.
 Basa Tamás 552.
 Báthory Gábor 538. 548. 558.
 755. 760. 771. 774.
 Báthory István 537.
 Batthyány 107. 114.

- Batthyány leánya menyegzeje 114.
 Batthyány Mária Eleonora 213. 214.
 Beczkó 374.
 Bécs ostroma 220.
 Beke Antal 395.
 Békekötés a törökökkel 106.
 IV. Béla 451.
 Bélavári Dániel 198.
 Béli Pál 386.
 Belibuk (helység) 96.
 Belibukteleke 96.
 Belsőszolnok m. 49.
 Beniczky András 202. 205.
 Beniczky Ferencz 437. 438. 439.
 442. 443. 444. 445. 447. 448.
 449.
 Beniczky Judit 436. 437. 438.
 439. 440. 441. 443. 446.
 Beniczky László 447. 448.
 Beniczky Mária 448.
 Beniczky Pál 446. 448. 449.
 Beniczky Péter 436. 437. 438.
 439. 440. 441. 442. 443. 444.
 445. 446. 449.
 Beniczky Péter versei 448.
 Beniczky Tamás 447.
 Bercesényi Miklós 793. 794. 796.
 797.
 Beregmegye 616. 618.
 Berkeszi 104. 105.
 Berthóti Bálint 137.
 Berthóti Ferencz 792.
 Bertóthy László 790.
 Bertóthy Zsigmond 709.
 Besztercze 60. 61. 62.
 Bethlen 49.
 Bethlen Gábor 406. 407. 408. 409.
 413 — 418. 420. 421. 422.
 423. 429. 430. 431. 432. 433.
 434. 610. 611. 612. 613. 614.
 615. 616. 617. 618. 619. 622.
 624. 625. 627. 628. 629. 631.
 632. 633. 634. 635. 636. 637.
 638. 640. 641. 643. 644. 645.
 646. 647. 648. 649. 650. 651.
 652. 654. 655. 656. 657. 658.
 659. 661. 662. 663. 802. 803.
 804. 805. 806. 807.
 Bethlen István 537.
 Bethlen János 525. 526. 552.
 Bethlen Miklós 387.
 Bezeredy Gergely 801.
 Bigl György 729.
 Birodalmi gyűlés 112.
 Bisterfeld János Henrik 290.
 Bodnárók 189. 190.
 Bogdáni 405.
 Boncsok 569.
 Borbátvízi János 95.
 Bornemisza Gergely 388. 389. 390.
 391. 394. 398.
 Bornemisza Ferencz 199. 645.
 Bornemisza István 614. 615.
 Bornemisza János 129. 133. 408.
 Bornemisza László 200.
 Bornemisza Zsigmond 200.
 Bosnyák Tamás 128.
 Börök (szattyán stb.) 195.
 Brandenburgi Katalin 641. 642.
 650. 653. 654. 655. 656. 657.
 658. 659. 660. 661. 662.
 Brassó 49.
 Brodaries Mátyás 2.
 Bouquoi tábornok 407. 628.
 Buda 146 — 159. 174. 175. 367.
 368. 713. 714. 715. 716. 717.
 718. 719. 720. 721.
 Budai Péter 51. 53.
 Budaházy István 392.
 Burjános-Budai Antal 90.
 Burjános-Budai János 90.
 Buzogány (clava) 569.
 Campanella Arbores metaphisicae
 ezimű munkája 109.
 Caprara generalis 146. 487. 503.
 713.
 Caraffa generál 151. 357. 358.
 363. 364. 739.
 Casula 446.

Cicero 109.
 Cilley Fridrik 470.
 Chmelniczki Bogdán 115. 293.
 296. 297.
 Comenius Amos 109.
 Cornaro Márk 455.
 Czibak Imre 799.
 Csáky 106. 107. 129.
 Csáky Elek 799.
 Csáky-huszárok 743. 747. 752.
 Csáky László 173. 358. 713.
 Csányi András 90.
 Csányi Fábián 90.
 Csarnai Borbála 96.
 Csarnai Mihály 96.
 Csarnai Sára L. Pekri Gáborné.
 Császárs Péter 126. 129. 130.
 Csejthe 374.
 Csekelaki Gáspár 101.
 Csemniczky Boldizsár 729.
 Csengettyű 446.
 Csepreg 621.
 Csepregi Mihály 356. 387.
 Csery Balázs 799.
 Cserei Farkas 56.
 Cserna 96.
 Csiszárok (kard-) 193. 792.
 Csomaközy András 538.
 Csuthy Gáspár 631. 632. 633.

Daczó János 386.
 Dalmatia 457. 458. 465.
 Dampierre 407. 431.
 Dandolo Saraceno velencei követ
 462.
 Dániel Ferencz 668.
 Debreczen 55. 357.
 Delphino János velencei doge 458.
 459.
 Demicki Bazil 161. 163. 337. 338.
 342. 343. 347. 348. 351. 352.
 354. 355. 356. 359. 471. 489.
 493.
 De Priolis Jakab velencei követ
 459.

Deés 49. 61.
 Dessewffy Ádám 203.
 Detrekő 408.
 Déva 361. 363. 364.
 Dirnberger 104. 111. 112.
 Dobay 729.
 Dobó István 392. 400.
 Dóczy András 407.
 Dóczy Menyhért 200.
 Dóczy Mihály 200.
 Dolmány 448. 571.
 Domba (helység) 107.
 Dorka Mátyás 96. 97.
 Drágaságok, ékszerek összeírása
 566. 567. 568. 569. 570. 571.
 572. 575. 576. 577. 578. 579.
 580. 639.
 Draskovich nádor 105. 106. 107.
 111. 112.
 Drugeth Mihály 452.
 Duló Ádám 790. 791.
 Duvernay Boucauld 472. 473. 481.
 482. 485. 488. 490. 502. 503.
 Dűnewald generál 152.

Ébeni István 562. 563.
 Ékszerek, lásd Drágaságok.
 II. Endre 450. 451.
 III. Endre 452. 453.
 Enyedi Gáspár 356.
 Eperjes 476. 709.
 Erce (helység) 92. 94. 95. 101.
 Erdődy Miklós 219.
 Erked 89. 90.
 Érsekújvár 344. 345. 346. 348.
 626. 709.
 Erzsébet királynő 454. 455. 461.
 464.
 Eszéki híd 346. 348. 499. 500.
 501.
 Esztergom 344. 345. 348. 709.
 Eszterházy Ádám Leopold József
 219.
 Eszterházy Anna Julia 211. 213.
 216. 218.

- Eszterházy Anna Terézia 220.
 Eszterházy Elek Domokos 215.
 218.
 Eszterházy Farkas 217.
 Eszterházy Ferencz 212. 213. 215.
 217. 220.
 Eszterházy Ferencz Ágoston 215.
 Eszterházy Gábor Ferencz 218.
 Eszterházy György Bernát 217.
 Eszterházy Ilona Rozália Orsolya
 215. 219.
 Eszterházy Imre 218.
 Eszterházy István 210. 212. 213.
 220.
 Eszterházy István József 214. 216.
 220.
 Eszterházy János Benedek 216.
 219.
 Eszterházy József Antal 221.
 Eszterházy Kata 211.
 Eszterházy Katalin Borbála 214.
 215.
 Eszterházy Katalin Rozália 221.
 Eszterházy Krisztina 212.
 Eszterházy Krisztina Terézia 215.
 Eszterházy László 211. 213. 216.
 221. 222.
 Eszterházy László Ignác 215.
 Eszterházy Magdolna 211.
 Eszterházy Mária (Homonnay
 Györgyné) 212. 220.
 Eszterházy Mária Rozália 217.
 221.
 Eszterházy Mihály 211.
 Eszterházy Mihály Bernát 217.
 Eszterházy Miklós 120. 210. 211.
 213. 220. 408. 615. 616.
 Eszterházy Miklós Antal 214.
 Eszterházy Orsik 212. 213. 214.
 219.
 Eszterházy Orsolya Francziska 216.
 Eszterházy Pál 212. 214. 215.
 218. 220. 725.
 Eszterházy Tamás 213.
 Eszterházy TamásIgnác Mór 221.
- Fáy István 793. 794. 795. 796.
 Fajgel Ferencz 473. 471.
 Fajgel Péter 480. 484. 485. 190.
 494. 739.
 Faragó (helység) 92. 94.
 Farkas Ferencz 531.
 Farkas Sándor 135.
 Fazekasok 194.
 Farmetring (postilena) 569.
 Fekete István 393.
 Felgyógyi Miklós 81. 85.
 Felső-Lócz 447.
 Fiáth Ferencz 96.
 Firley Miklós 425.
 Fogaras 43. 44. 47. 54. 56. 659.
 660.
 Forgács Miklós 137. 138. 139.
 Forgács Zsigmond 402. 403. 407.
 Forval 505. 506. 730.
 Fülek 473. 481. 483. 484. 626.
 Fűles (kutya) 568.
 Füzér 374.
- Gálházy Miklós 393.
 Garay Miklós 468.
 Gaudi András 562. 563.
 Gávay Imre 800.
 Géczy András 538.
 Géczy Bálint 200. 205.
 Géczy János 137.
 Géczy Zsigmond 488.
 Genua 162.
 Gergicze István moldvai vajda 36.
 Gerliczy Andrásné 438. 439. 441.
 444. 445.
 Gombkötők 190.
 Görgey Imre 708. 740.
 Görgey János 497.
 Görgény 43. 54.
 Gritti Alajos 799.
 Guidoti Bertalan 464. 465.
 Gyertyatartó 441.
 Gyika moldvai vajda 37. 43. 44.
 45. 56.
 Gyöngyösy Mátyás 396.

Gyula (Békés-) 359.
Gyulay Ferencz 537. 538. 539.
545. 562. 563.
Gyulay György 393.

Hadad 48.
Hadrévi István 90.
Hajduszabású ember 405.
Halászat 191.
Haller Gábor 547. 552. 554.
Halmasi kerület 96.
Hamvay 488.
Harsági Farkas 137. 138.
Harsányi ezredes 503.
Hátszegvidéke 57. 60. 61.
Hénye (helység) 107.
Hermann Mihály 37. 552. 560.
Heussler generál 151. 152. 346.
Himzés skofiummal 791.
Hoffmann György 631. 632. 633.
Homonnay Bálint 221. 803.
Homonnay György 408. 610.
Homonnay Zsigmond 220.
Horvath György 286. 289. 679.
680. 681.
Horváth János 383. 384. *Pál*
Horváth Mihály 800.
Hunyadi László 90.
Hunyadi Mátyás 90.
Husztli Sámuel 356.

Ibrányi Mihály 538.
Illyésházy (Gáspár) 435.
Illyésházy Ilona 215. 216.
Illyésházy Ferencz 199.
Ilosvay András 799.
Ilosvay Farkas 801.
Imrefy János 755. 756. 757. 759.
763. 764. 766. 776. 778.
Imrefy Mihály 766. 767. 768.
769. 770. 771. 772.
Inczédi Mihály 165. 166. 167.
168. 173. 337. 341.
Ispán András 799.
Ispán Antal 101.

Izabella királynő (IV. László öz-
vegye) 453.
Izdenczy Márton 710. 712. 729.
733. 734.

II. Jakab angol király 163.
Jakusith Imre 203.
Jakup (kaftán jakup) 286.
János király 566. 568. 569.
Jánoki 488.
Járay Gergely 90.
Járay István 90.
Jármi Ferencz 538.
Jenő 359. 544. 550. 551. 554.
561. 675. 676. 678. 679. 680.
681. 694.
Joga Ferencz (de Akna) 101.

Kajali Pál 795.
Kalamáris 441.
Kálmán szlavoniai herceg 451.
Kalnicza 96.
Kamuthy Balázs 393.
Kamuthy Farkas 763.
Kantár (kigyóhátas, szironyos) da-
rabos zabolával 187.
Kantár (aranyos, pillangós) 447.
Kapy György 531.
Kapy Sándor 137.
Karánsebes 516. 557. 689. 694.
Kard, aranyos, hegyes boglárával 447.
Kard (aranyos, zománccos, ezüstös)
448.
Károly lotharingiai herceg 140.
141. 142. 143. 149. 163. 167.
344. 345. 349. 499. 709. 728.
Károly Mihály 395.
Kassa 471. 474. 475. 626.
Kátay János 129. 133.
Keczer János 137.
Kellemessy János 485. 487. 488.
729.
Kemény János 47. 48. 49. 50. 53.
54. 55. 56. 58. 60. 61. 556.
557. 705.

Kemény Simon 47. 54.
 Kenderessy Balázs 799.
 Kendy István 755. 758. 762. 763.
 764. 766. 767. 768. 769. 770.
 772. 773—780. 785. 786.
 Kendy János 545.
 Kérégyártás 188. 189.
 Keresztur 372.
 Kereszturi Ferencz 543.
 Kereszturi Kristófné, lásd Körössy
 Ilona.
 Keszihócz 446.
 Király Albert 537.
 Kisbarom 372.
 Kis-Várda 224. 405.
 Klobusiczky Ádám 203.
 Klobusiczky András követsége a
 lengyelekhez 114. 115. 116.
 118.
 Klobusiczky Ferencz 289. 295.
 Koleczvár 56.
 Kolonics Ulrik 219.
 Kolosvár 60. 361. 363. 364.
 Könyvkötés Pozsonyban 105. 112.
 Könyv-lajstrom 572. 573. 574.
 575.
 Kopoth (János király lova) 569.
 Korda Pál 799.
 Kornis Boldizsár 755. 756. 757.
 758. 759. 765. 772. 773. 779.
 782. 784. 785. 787.
 Kornis Ferencz 538.
 Kornis Gáspár 762.
 Kornis György 772. 784. 785.
 Kornis Zsigmond 755. 764.
 Koronaörök 123.
 Kosárkötők 190. 191.
 Kovacsóczy 755. 772.
 Kovacsóczy István 655. 656. 663.
 Kővár 49.
 Körösbánya 55. 164.
 Körössy Ilona 263.
 Körössy István 538.
 Körtvélykapu (helység) 89. 90.
 Kötélgyártók 193.

Kralyopetvicza 96.
 Kupa 446. 567. 568.
 XIV. Lajos 472. 473. 476. 477.
 478. 480. 494. 495. 496. 499.
 504. 505. 506. 507. 508. 708.
 710. 711. 733. 734.
 Lányi Pál 790. 792.
 Lapusnik 96. 102. 103.
 Lázár György 44. 47. 552.
 I. Leopold 162.
 Lessenyey Mihály 497. 726. 729.
 732.
 Leslie tábornok 346.
 Léway György 680.
 Limprecht János 797.
 Lippa 359.
 Liszthy Ferencz 640.
 Lóding 791.
 Lökös Mihály 400.
 Löporgyártás 792. 793.
 Lubló vára 417.
 Ludvég (helység) 89. 90.
 Lugos 516. 557. 689. 694.
 Lupul vajda 48. 520.
 Madács Péter 729.
 Macskássy Boldizsár 735.
 Malatinszki 729.
 Malomháza 372.
 Marghay Judit 263.
 Mária királyné 461. 462. 463.
 464.
 Mária nápolyi királyné 452. 453.
 Marino de Gozio 455. 456.
 Marócs (helység) 92. 94.
 Martell Károly 452.
 Mekcsey István 392.
 Melczer András 48. 49. 50.
 Melith Péter 403. 404. 405. 408.
 Mercy tábornok 152.
 Miháld (város) 102. 103.
 Miháldi kerület 96.
 Mihne Radul oláh vajda 36. 37.
 Mikes Mihály 553. 555.

Mikes Pál 299. 300.
 Mikó Ferencz 655. 656. 663.
 Miskei Péter 91. 93.
 Mocenigo Tamás velencei doge 469.
 Moldovai sertések 107.
 Monaky Sebestyén 431.
 Monorád 60.
 Móricz András 668.
 Mosdó medenceze 441. 447.
 Mudatio Mihály ajánlata a velen-
 czei köztársaságnak Zsigmond
 meggyilkolását illetőleg 469.
 470.
 Munkács 659. 660. 662. 711.
 713. 720. 723. 730. 731. 736.
 Muzsikás (öreg hegedűn musikáló)
 434.
 Nádasdy Farkas 391.
 Nádasdy Ferencz 114. 213.
 Nádasdy Krisztina (Draskovith
 Miklósné) 219.
 Nádasdy Tamás 799. 800.
 Nadrág 448.
 Nagy Albert 395.
 Nagy Antal 392.
 Nagy Balázs 399.
 Nagybánya 61.
 Nagy-Lajos király 454. 455. 456.
 457. 458. 459. 460. 461.
 Nagy Tamás 393.
 Nagymihályi Ilona, az olmticzi egye-
 tem hallgatója 206.
 Nagyszombat 628.
 Nagyszeben 49. 50. 52.
 Nagyszebenben a százak tanácsa 50.
 Nagyvárád 43. 45. 46. 359. 363.
 364.
 Nagyváthy Pál 356.
 Nápolyi László trónkövetelő 465.
 466.
 Néma (helység) 92.
 Nemessány Bálint 473. 476. 477.
 478. 479. 481. 484. 485. 487.
 488. 491. 495. 729.

Nikolsburg 635. 636. 637. 638.
 Nógrád 346. 626.
 Nyakbavető (collarium) 569.
 Nyáry-család 222. 223.
 Nyáry Krisztina 210. 212.
 Nyereg 452.
 Nyergesek 195.
 Nyulas (helység) 92.
 Obalkovski Bertalan 428.
 Offenbány 164.
 Okolicsányi 729.
 Ónod 472. 475. 476.
 Ormándy János 393.
 Országgyűlés Erdélyben 40. 41.
 (1658.); 42. 44. 45. (1659.);
 47. (1660.); 526. 530. 531.
 533. 546. 555. 557. 559. 560.
 (1657—58.); 631.
 Országgyűlés Lengyelországban
 110. 114. 160. 162. 167. 287.
 340.
 Országgyűlés Magyarországon 130.
 221.
 Ország János váci püspök 567.
 Óra 107. 113. 446. 579.
 Ostrosith Mátyás 729.
 Ozorai Pipó 468. 469.
 Öltözet, lásd Ruhák.
 Ötvös-művek ára 194.
 Ötvös-művek, lásd Drágaságok stb.
 Paczolay György 439.
 Paksy Barabás 394.
 Palaczk 441. 447.
 Palatka (helység) 81. 82.
 Palatkai Gergely 81.
 Palatkai János 81.
 Palatkai Ivánka 81.
 Pálffy-ezred 743. 744. 746. 747.
 751. 753.
 Pálffy gróf 146.
 Pálffy Miklós 201.
 Pálffy Pál 201.
 Pálffy Tamás 199.

Paskó Kristóf 386.
 Pászthóy Zsigmond 799.
 Pataki István 679.
 Patyolat 194.
 Pázmány Miklós 204.
 Pázmány Péter 121. 629. 636.
 637.
 Pecseneska 96.
 Péchy 729.
 Pekri Gábor 102. 103.
 Pekri Gáborné 102. 103.
 Pekri István 102. 103.
 Pekri Mihály 102. 103.
 Péntek (helység) 89. 90.
 Pennatartó 567.
 Pénzek, lásd Régi Pénzek.
 Perényi Ferencz 802.
 Perényi Péter 569.
 Pesthy Ferencz 801.
 Pestis 457.
 Petki István 552. 555. 560.
 Petrőczy István 488. 494. 729.
 Pető Ferencz (Gersei) 202.
 Pető István (Gersei) 202.
 Pető Mihály (Gersei) 202.
 Pethő Pál 799.
 Petrovics Péter 799.
 Pisztoły (niderlantz —) 448.
 Pluksora (Pluksina). 96. 102. 103.
 Pohár, egybenjáró 441.
 Póka (helység) 92.
 Pókai Ambrus 93.
 Pókai András 90.
 Pókai Boldizsár 101.
 Pókai Ferencz 101.
 Pokrócz (coopertorium) 569.
 Pongrácz István 201.
 Pongrácz János 201.
 Popovics János 166. 340. 341.
 Porkoláb Kálmán 393.
 Posztó (fajlondis, angliai, rása stb.)
 192. 193.
 Pottendorf 372. 373. 378.
 Pozsony 105. 627. 628.
 Püstyéni 799.

Prajner Sziegfried 615. 616.
 Putnok 476.
 Putton (aranyas) 569.
 Quirino Jakab velencei követ 463.
 Racsics Erzsébet 102. 103.
 Racsics János 102. 103.
 Radák Andrásné, lásd Marghay
 Judit.
 Radies András 473. 488. 729.
 Radzivil Boguslav 110. 114. 115.
 287.
 I. Rákóczy György 121. 407.
 I. Rákóczy Ferencz 670.
 II. Rákóczi György 42. 45. 46.
 55. 513—565. 667 706.
 Rákóczy Pál 126. 134.
 Rakoviczai Márton 96.
 Ramocsaházy 405.
 Ráskay Gáspár 799.
 Rhédey Ferencz 407. 408. 409.
 534. 535. 536. 537. 539. 541.
 545. 546. 547. 551. 705. 757.
 760.
 Régi Kelemen 97. 98.
 Régi pénzek Erdélyben 166. 340.
 Róbert Károly 453. 454.
 Ruhák (szederjes, kamuka, tabit,
 szürke) 569. 570. 571. 572.
 575. 576. 577.
 Rummy Gáspár 800.
 Sándor Gáspár 729.
 Sárdi István 90.
 Sárdi János 90.
 Sarmasághy Zsigmond 784.
 Sarnovski 473. 480. 481. 483.
 Sárospatak 476.
 Sárpaták (helység) 89. 90.
 Sárvár 378.
 Schaffenberg (Scherffenberg) gene-
 rál 155. 156. 360. 361. 363.
 365. 366. 713.
 Schmidt német követ 106.

- Scultetus Weichard 641. 642. 666.
 Sebessy Ferencz 531. 539. 549.
 554.
 Selyem 105. 112.
 Sennyey Ferencz 800.
 Sennyey Miklós 757. 760. 761.
 Sennyey Pongrácz 755. 763. 772.
 784.
 Serényi Pál 202.
 Sigray János 203. 206. 207.
 Simonffy István 96.
 Schinella Guidó 451.
 Sisak 569.
 Só 459.
 Sótartó 446. 567. 568.
 Solymos 89. 90.
 Solymosi Zsigmond 90.
 Sopron 628.
 Sorbán Constantin oláh vajda 36.
 43. 48. 55.
 Spáczay György 447.
 Spáczay Imre 447.
 Spinola Boldizsár 461.
 Sréter János 790. 791. 793.
 Stahremberg Guido 744. 747. 750.
 752.
 Stahremberg Lajos 424.
 Stahremberg Rüdiger 163.
 Stépán István 102. 103.
 Strachati gemmarius 299.
 Strasoldo 483.
 Strucztohl 112.
 Sturm generál 156.
 Szabolcsmegye 616. 618.
 Szabók 192. 193. 791.
 Szalay Pál 500.
 Szamosujvár 43. 49.
 Szappangyártók 191.
 Szarukő 378.
 Szászsebes 60.
 Szászváros 57. 60.
 Szathmármegye 616. 618.
 Szécsy György 633.
 Szécsy Miklós 456. 457. 458.
 Székely Ferencz 801.
 Székelyhid 48. 61.
 Székely János 801.
 Székely Pál 800.
 Szemere Pál 138.
 Szendrő 131. 134. 472. 483.
 Szengyeli Demeter 86.
 Szengyeli János 86.
 Szengyeli Márk 86.
 Szengyeli Miklós 86.
 Szengyeli Pál 86.
 Szengyeli Simon 86.
 Szentgyörgyvár 374.
 Szentiványi Ferencz 568.
 Szentjób 48. 357.
 Szentkereszti Jakab 199.
 Szentkirályi pálosok 92. 94. 95.
 Szentléleki pálosok (Dédes felett)
 97. 98. 100.
 Szentmiklós (helység) 82. 83. 85.
 Szentpáli András 799.
 Szentpáli Pál 90.
 Szepesi Pál 500.
 Szepesi 13 város 105. 106. 107.
 111. 417.
 Széplak 378.
 Szerecsey János 799.
 Szereday Márton 202.
 Sziagyártók 187. 188.
 Szilágycseh 49.
 Szily András 446.
 Szirmay András 473. 474.
 Szirmay István 472. 492. 494.
 Szolnok vármegye (Belső-, Közép-
 és Külső-) 66. 67. 68. 69. 70.
 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77.
 78. 79.
 Szondy György 798. 799.
 Szondy Jakab 799.
 Szőnyeg 446.
 Szövérdi József kornéta hordozó 56.
 Szövet (aranyhimzésű) 453.
 Szuhay Mátyás 562.
 Szügyelő (antilena) 569.
 Sylloge variorum tractatum Angli-
 corum 113.

- Takácsok 194.
 Tancs (helység) 92.
 Tar György 96.
 Tarsoly 791.
 Teke (helység) 89. 90.
 Teleki Mihály 339. 481. 482.
 Temesvár 359. 363. 364.
 Tinctura Universalis című munka 109.
 Tinódy Sebestyén 598.
 Tofaeus Mihály 388.
 Tokaj 476. 481. 626. 628.
 Tokodi 104. 105. 111.
 Toldalag 80. 81. 88. 92. 94. 95.
 Toldalagi András 87. 88. 90. 91. 92. 101.
 Toldalagi Balázs 87. 88. 89. 90. 101.
 Toldalagi Barabás 95.
 Toldalagi Benedek 87. 89.
 Toldalagi Lukács 88.
 Toldalagi Margit 92.
 Toldalagi Mihály 95.
 Toldalagi Pál 87. 89.
 Toldalagi Zsófia 92. 94. 95.
 Torday Ferencz 525.
 Torma Mihály 729.
 Tornallyay Ferencz 797.
 Thököly Éva 219.
 Thököly Imre 161. 169. 170. 171. 173. 338. 344. 347. 353. 357. 358. 359. 362. 471. 472. 473. 474. 475. 481. 482. 483. 485. 487. 488. 491. 492. 498. 499. 500. 501. 503. 712. 728. 735. 738.
 Thököly Katalin 217.
 Török berontás Erdélybe 37. 38. 39. 40. 41.
 Török János 525.
 Tragicum Theatrum actorum et caesum tragicorum Londini publice celebratorum 113.
 Trutina statu Europa, sive Principum christiani orbis interesse 113.
 Thurn Mátyás gróf 431. 432. 622.
 Thurzó Erzsébet 210. 212. 213.
 Thurzó Imre 210. 401. 405. 406. 407. 408. 409. 423. 424. 609. 610. 611. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 634. 635. 803.
 Thurzó Krisztina 210. 212.
 Thurzó Mária 436. 437. 438. 439. 440. 442. 443. 445. 446. 447.
 Thurzó Szaniszló 402. 403. 407. 618. 631. 632. 633.
 Ubrisy Pál 488. 729.
 Ugocsamegye 616. 618.
 Ugron András 49. 52. 56.
 Uj-Budai Gergely 90.
 Ujlaki László 679. 680.
 Unoka (helység) 95.
 Ursio Bertalan velencei követ 457. 458. 459.
 Uzsay Miklós 800.
 Valkó 48.
 Vám 452.
 Vámosy Mihály 396.
 Várczai Vajda Mihály 94.
 Várdai-család 223. 224.
 Várdai Aladár 89. 90.
 Várdai Katalin 211.
 Várdai Miklós 90.
 Várdai Pelbárt 89. 90.
 Vas Miklós 394.
 Vécsey Gergely 800.
 Veglia 451.
 Végles 487.
 Velence 163. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470.
 Verulamii Baco De augmentis scientiarum című munkája 108. 109.
 Vessclényi Ferencz 202. 288.

<p>Vetendicz (Verenden?) 96. 102.
103.
Vidombáki Miklós 594. 595.
Vidombáki Simon 594. 595.
Visegrád 346.
Visinszki Constantin 355. 360.
Viztartó (szentelt) 446.
Vizkelethy Mihályné, lásd Thurzó
Mária.
Waldeck herczeg 142.
Wallenstein 126.

Xenophon Cyropaediája 110.</p> | <p>Zadorski Szaniszló 428.
Záh (helység) 82. 83. 84. 85.
Zalkan Pál 799.
Zám (helység) 86. 97. 98. 99. 100.
Zay András 219.
Zára 451. 455.
Zemplénmegye 616.
Zólyom 487.
Zólyomi Miklós 59.
Zománczos vitézkötés 190.
Zrinyi György 621.
Zsigmond király 464. 465. 466.
467. 468. 469. 470.</p> |
|---|---|

8°

7906

TÖRTEN

ÉVNEGYEDES FOLYÓÍRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADEMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1888-diki ÉVFOLYAM.

ELSŐ FÜZET. (JANUÁR—MÁRCZIUS.)

BOLTI ÁRA 1 frt 30 kr.

BUDAPEST, 1888.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA
HORNYÁNSZKY VIKTOR AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

	Lap.
I. Irta: Székely Samu	1
. Közli: Szilágyi Sándor	35
zseftől	64
ból. Közli: Szabó Károly	80
. közl. Szilágyi Sándortól	104
—32-ik évi pórlázadás ok- lános	120
entései az 1685—6-iki tá- borozásról. Befej. közl. Göz württembergi kapitánytól	140
Sobieski és Teleki levelezése (1684—1686.) III. közlés Szádeczky Lajostól	160

Művelődéstörténeti adatok.

Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete. I. közlem. Schönherr Gyulától.	176
Limitatiók 1706-ból. Közli: Dr. Demkó Kálmán	187

Vegyes közlések.

Az Olmützben tanult magyarok 1590—1664. Közli: Hellebrandt Lajos	781
--	-----

 A Történelmi Tár 1881—1887. évi folyamaiból még néhány példány kapható.

 BALTHAZÁR BÉLA pénztárnokkal, Erzsébettér 9-ik szám, minden nap, ünnepek és vasárnapok kivételével, d. e. 9—12 óra közt lehet értekezni.

Azon tisztelt tagtársainkkal, kik tagdíjaikat még nem fizették be, tudatjuk, hogy választmányi határozatokhoz képest a nyugtát utánvételi lapon küldjük meg nekik. Tisztelettel kérjük őket, hogy ezen nyugták kiváltása iránt intézkedni sziveskedjenek.

Kerestetik a Századok 1875-ik évfolyamának 7-ik jullusi füzeté
Ha tagtársaink közül valakinek átengedhető példánya van sziveskedjék a titkári hiva-
talba beküldeni.

A „*Századok*“ egy teljes példánya megszerezhető 80 frtért. Felvilágosítást a
titkári hivatal ad.

 **A társulat Díszoklevelét 3 frtért, valamint a »Zichy Codex«-et (4 köt. 7 frt), a »Hazai okíráttárt« 2 frtért, Bartal Commentárjait (2 frt 50 kr) a titkári hivatalnál lehet meg-
rendelni.**

ME
e
J.